
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LI
D
25
NAPOLI

C. CORNELII
TACITI
OPERA
QVÆ EXSTANT.

IVSTVS LIPSIVS postremum recensuit.

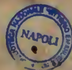
Additi COMMENTARII *meliores plenioresque*, *cum* CVRIS SECVNDIS.

Accesserunt seorsim NOTAE IOSIAE MERCERI ad eundem Tacitum.

PARISIIS,
Apud Ioannem Gesselin, via Iacobæa, sub signo D. Martini.
M. DCVI.

ANNALIVM, *ab excessu Augusti Libri* XVI.

HISTORIARVM, *ab excessu Neronis, Libri* V.

DE MORIBVS *Germanorum, Liber* I.

DE VITA *Iulij Agricolæ, Liber* I.

DIALOGVS, *De caußis corruptæ eloquentiæ, ambigui scriptoris.*

IMPER. CÆSARI MAXIMILIANO. II. AVG. GERMANICO. P. P. PIO. FELICI. B. R. N.

IVSTVS LIPSIVS D. N. M. Q. EIVS.

ISTORIAM aptè ſcribere, Imperator, maiorum temporibus non ſolùm magna, ſed etiam rara laus fuit. Vtriuſque cauſſa à difficultate eſt: difficultas ex eo, quòd quæ alijs ſcientijs ferè ſingula proponuntur, ea hiſtoriæ legitimæ vniuerſa. Poëta ſi adpoſitè ad delectationem; orator ad fidem; philoſophus ad vitam dicat: impleſſe munus ſuum videntur. Hiſtoriæ ſcriptor niſi hæc tria ſimul miſceat ac temperet, fruſtrà ſe iactet in ſingulis, neque adlegi aliter inter meliores illos & quaſi patricios hiſtoricos à prudenti Cenſore poteſt. Sed primum de tribus omnis hiſtoria habet, quia animos noſtros nuda narratio, cuiçuimodi illa, naturâ de-

lectat: alterum desideramus non rarò in Græcis: tertium etiam in nostris. Vt abstineam iudicare de antiquis illis Fabio Pictore, L. Cincio, M. Catone, Valerio Antiate, Gellio, Licinio Macro, aliísque quorum scripta vixerunt: ex ijs qui superant, C. Cæsar laudatur in primis. Si vt disertus narrator; libens assentio. est enim eius viri pura oratio, sine fuco ac calamistris ornata, vel Romanis vel Atticis Musis dignissima. sin vt perfectus historicus; dubitare me dicam, cùm & nonnulli fidem eius in historia ciuili requirant, & tertium illud ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν totum ei desit. Itaque ipse Cæsar, ceteroqui minimè sui contemtor, Commentarios inscripsit non Historias: & hoc ipso laudem veram meruit quòd falsam adfectare contempsit. Iam verò princeps historicorum audit Liuius. si magnitudinem operis, & varietatem rerum spectamus, rectè: sed tamen (quod more maiorum liceat) à Liuij lectione semper commotior surrexi, non semper melior aut ad vitæ casus instructior. Sallustius vnus ex III. viris illis est qui feliciter consecutus videtur hæc omnia, & quem, si mei arbitrij res sit, in hoc lustro principem Senatus historici legere non dubitem. Nam ceteri deinceps minorum quasi gentium historici quantum à superiorum ætate, tantum & à laude afuerunt. nisi quod admirabile est quantum inter istos vnus excellat, imitator Sallustij Corn. Tacitus, omni virtute antiquis proximus, longo quidem interuallo, sed tamen proximus: & si linguæ Latinæ esset eadem puritas, cetera sic per-

fectus, vt vocare illos ipsos antiquos in certamen possit dignitatis. Acer scriptor, Dij boni, & prudens: & quem si vnquam in manibus hominum versari vtile fuit, his certè temporibus & hac scenâ rerum expediat. Non ille Annibalis funestas Rom. victorias, non speciosam Lucretiæ necem, non vatum prodigia aut Etrusca portenta recenset, & quæ alia sunt oblectandi magis quàm instruendi lectoris: hîc mihi quisque principum aulas, principum interiorem vitam, consilia, iussa, facta consideret, & obuiâ in plerisque nostrorum temporum similitudine, ab iisdem caussis pares exitus animo præcipiat. Inuenies sub Tyrannide adulationes, delationes, non ignota huic sæculo mala; nihil sincerum, nihil simplex, & nec apud amicos tutam fidem; frequentatas accusationes majestatis, vnicum crimen eorum qui crimine vacabant; cumulatas illustrium virorum neces, & pacem quouis bello sæuiorem. Tristia ex ijs pleraque, fateor, & legentibus mæsta: sed singulis nostrûm à Thraseâ iam moriente dictum putemus, *Specta iuuenis, & omen quidem Di prohibeant, ceterùm in ea tempora natus es vt firmare animum expediat constantibus exemplis.* Accedit genus ipsum sermonis minimè sordidum aut vulgare, distinctum crebris & nescio vnde ex abdito erutis sententiis, quas vel veritate vel breuitate vicem oraculi possis accipere. Hunc igitur talem tantúmque scriptorem, Imp. meis laboribus quà meliorem quà illustriorem redditum Augusto nomini tuo inscripsi,

& quæ antiqua formula votorum est, libens meritò donaui dedicaui. Libens inquam, propter memoriam delati mihi nuper à M. tuâ beneficij: meritissimò autem, propter diuinas in omni genere virtutes tuas. Omitto illam heroicam fortitudinem in periculis, iustitiam in cognitionibus, constantiam in dubiis, prudentiam in consiliis: tantam & tam admirabilem clementiam, quantam experimur, quis vnquam in Principe vidit, legit, audiuit? Nouem iam circiter anni sunt cùm te imperio orbis terræ, publica Felicitas admouit: toto hoc tempore gladium, nisi in hostem, strictum non vidimus. Nec defuerunt irritamenta seueritatis tuæ, aut semina ciuilis motus: sed videlicet prudenti moderatione quæ vulnerata erant sanasti potiùs quàm recidisti, & quædam dissimulans nec in omnia anxiè anquirens maluisti videri inuenisse bonos quàm fecisse. Turpis illa Tyrannorum vox, & quam vtinam hodie nemo æmularetur, *Oderint dum metuant*: at tua, quam factis cottidie promis, quàm præclara!

Ne metuant dum diligant. Et
Malo vereri quàm timeri me à meis.

Præclarè. Non est enim, Cæsar, maiestas timeri, sed immanitas; neque vllum contra vim munimentum tutius est quàm munimento non egere. Iam verò quanta illa tua est in subditos comitas dicam? an humanitas? an nouæ atque inauditæ virtuti quærendum nouum nomen sit? Nihil gratiæ caussâ loquar: sed, Deus bone, quæ vidi ipse Viennæ! Admitte-

bantur ad ſacros ſermones tuos priuati cum principibus, pagani cum militibns, viri cum feminis, ſenes pænè dicam cum pueris intermixtis. Querelas aut deſideria ſua promebant, non ſolùm patienter audiente te, ſed interdum manu & vultu ipſo, ſi quos fortè inſolitus ille ſplendor percuſſerat, vt auderent, inuitante. Et iam audebant: finémque ſermoni ſuus cuiuſque pudor, non faſtidium tuum faciebat. O virtutem magnam & iam demum cœlo delapſam! hoc eſt verè Principem eſſe, hoc patriæ patrem: & Principem curis publicis præferre, patrem priuatis. Itaque, Cæſar, his nouis virtutibus hoc nouum conſecutus es, vt cùm alios Cæſares à morte demum cælum receperit, te iam nunc omnes habeant tamquam præſens & ſalutare numen; & inauditâ quadam felicitate virtuti tuæ non comitetur immortalitas gloriæ, ſed præcurrat. Atque hæ quidem virtutes quamquam à cæleſti naturâ tua ſunt, tamen vel augeri vel ornari aliquam partem videntur à ſtudiis doctrinæ. quæ quanti æſtimes hinc diſcimus, quòd vna Viennenſis aula tua plures eruditos habeat, quam aliorum tota regna. Quibus & Bibliothecam iam inſtruxiſti ſic adfluentem omni genere monumentorum, vt certamine cum Philadelpho & Pergamenis regibus inſtituto vel ſuperare eos poſſe videaris, vel certè æquare. in quâ tantâ magnificentiâ neſcio magis mirari animum Majeſtatis tuæ an Fortunam debeam: animum excelſum, quòd colligere tam multa voluerit;

Fortunam, quòd potuerit. In quorum tam felicium monumentorum numero si erit vt hic Tacitus meus censeatur: næ ille multò beatior, meo iudicio, fuerit, quàm olim cùm eum Imp. M. Claudius Tacitus describi & collocari in omnibus bibliothecis iussit. siquidem ille vitam ad exiguum tempus dare potuit, quæ nunc pænè eum defecerat: tuæ Majestatis iudicio probatus Tacitus, vt poëta vetus loquitur,

Canescet sæclis innumerabilibus.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
VITA, HONORES, ET SCRIPTA.

AIVS CORNELIVS *Tacitus, cui vulgò P. prænomen faciunt, non illâ patriciâ Corneliâ gente, sed alia minùs illustri natus est, extremu, vt opinio mea fert, Ti. Claudij Imp. temporibus. Pater auúsque honores gesserint, & ad remp. accesserint, néc ne, vt re vetustâ & incertâ nihil adfirmem: propius à vero abest, ipsum primum iu[s i]maginis & honores in familiam non nimis illustrem intulisse. initium dignitatis illi sub Vespasiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis administrauit. quæ dignitas equestri ordini diu peculiaris fuit. Reuersus, à Tito, vt opinor, Quæsturam accepit: certè dignitatem suam quam Vespasianus inchoauerat, auctam & adiutam esse à Tito, ipse in Historiis profitetur: nec aliud suspicari est quàm Quæsturam aut si fortè Ædilitatem, quia Præturâ* XIV. *demum consulatu Domitiani auctus est. In quo erroris manifestus est eruditus vir, qui Domitiano* IX. *& Verginio Rufo* II. COSS. *Prætorem Tacitum constituit. Nam Tacitus quidem ipse in Annali* XI. *disertè ait se* XV. *virum S. F. ac tum prætorem ludis sæcularibus Domitiani cum curâ adfuisse. Atqui ludos sæculares à Domitiano editos* A. V. C. DCCCXLI. *id est quinquennio ipso posterius quàm Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis est. Exstant nummi non pauci cum his notis,* IMP. CAES. FLAV. DOMITIANVS. AVG. GER. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. *Ad consulatum deinde satis longo interuallo imperante Neruâ peruenit.* A. V. C. DCCCL. *suffectus in locum demortui T. Verginij Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium constanter spreuerat. quem & defunctum pro rostris Tacitus laudauit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt, magis tamen, vt opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quàm quòd eius rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quàm afuisse eum aliquot annis ab vrbe, idque eo ipso tempore quo Iulius Agricola socer eius mortem obierit* COSS. *Pompeio Conlegâ, & Cor. Prisco, non tam exsilij necessitate, vt arbitror, quàm tædio temporum & cupidine otij. Nam quòd ijdem, vt omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum; Latinè vt loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines cùm hoc scriberent, indormiisse bello Troiano, & illinc decennia sua sumsisse. Constat enim apud vigilantes & sobrios, Domitianum à ludis suis sæcularibus, quibus certè Tacitus Prætor Romæ adfuit,* VII. *dumtaxat annos vixisse, octauo conspiratione suorum occisum. Hæc ferè in Rep. In priuatâ eius vitâ ista sunt. Vxorem duxit* A. V. C. DCCCXXX. *Vespasiano* IIX. *& C. Iulio Agricolâ* COSS: *Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concórs*

& tranquillum matrimonium fuit. Liberos haut dubiè reliquit, & ex iis, nisi coniecturâ fallor, longo interuallo nepotem M. Claudium Tacitum qui posteà Imp. appellatus est (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non vt vulgus, P. Annium Tacitum) qui, vt Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solet. Historiæ scribendæ senex demum vacauit, cùm reliquum ætatis in foro & caussis orandis egisset. Ex Plinij epistolis & Tacitum in principibus oratoribus fuisse, & orationes aliquot edidisse intelligimus. Æquales habuit, Fabium Quinctilianum, vtrumque Plinium, Iulium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messallam. Scripsit primùm omnium, vti pòst docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad Imperium Neruæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis, quorum omnium quanta iactura & quibus locis facta sit in tempore memorabo. Nominantur & eius Facetiarum libri à Fulgentio, [illegible] hoc fragmento, Cæsi itaque morum eclogio in filiis relicto. Mortis eius tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inueni. Odoratus sum ex Plinij Nepotis epistolâ, quæ libro VII. Nam ait disertè propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuuini montis, quo auunculus periit, agebat, vt ipse ait, duodeuicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubiè anno vrbis conditæ, DCCCXVI. Memmio Regulo & Verginio Rufo COSS. At Tacitus paullò maior natu, quod eadem illâ epistolâ testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudij, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Neruæ. clarum, quoniam principio I. Histor. vocat Diuum Neruam. qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

VETERVM SCRIPTORVM DE TACITO TESTIMONIA VEL EIVSDEM FRAGMENTA.

Plin. lib. VII. *Nat. hist. cap.* XVI.

Ipsi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. *Epist.* I.

Laudatus est Verginius à consule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati eius supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epistol. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, & quod eximum orationi eius inest, σεμνῶς.

Libro IIII. *Epist.* XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arctâ familiaritate complexus est.

Libro VI. *Epist.* XVI.

Petis auunculi mei exitum tibi scribam,quo veriùs tradere posteris possis. Gratias ago. nam video morti eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam.

Libro VII. *ad Tacitum.*

Erit rarum & insigne duos homines ætate propemodum æquales,nonnullius in litteris nominis,alterum alterius studia fouisse.Equidem adolescentulus, cùm iam tua fama gloriáque floreret,te sequi,tibi longo,sed proximus,interuallo, & esse & haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis; & ego nihil magis ex fide, quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè meremur, vt sit aliqua.non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore,& reuerentiâ posterûm.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prœlia,quantæque Rom.clades,longo contextu euoluerem,nisi Corn.Tacitus qui hanc historiam diligentissimè contexuit,de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quem plurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

„ * Dein vt verbis Corn. Taciti vtar, Sene Augusto Ianus patefactus dum apud
„ extremos terrarum terminos nouæ gentes sæpe ex vsu & aliquando cum dam-
„ no quæruntur, vsque ad Vespasiani durauit imperium.

Flauius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non vt Sallustios, Liuios, Tacitos, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quòd parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit.

Sidonius Epist. lib. IV. ad Polemium.

Caius Tacitus è maioribus vnus tuis Vlpianorum temporum consularis, sub verbis cuiusdam Germanici ducis in historia suâ rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Quâ Crispus breuitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus:
Quâ Pompâ Tacitus numquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui breuitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

*Illa Quinctiliani lib. x. * fortasse ad Tacitum referantur.*

* Ambigo ideò, quia hæc viuo Domitiano Fabius scripsisse videtur. At qui noster tunc, vt opinor, nil vulgarat.

Superest adhuc & exornat ætatis suæ gloriam vir sæculorum memoriâ dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, vt libertas, quamquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit. sed elatum abundè spiritum, & audaces sententias deprehendas etiam in ijs quæ manent.

[1]C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

[2]ANNALIVM LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

AVGVSTVS *Nolæ mortem obit. Tiberius succedit, tardè & cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones tres grauis seditio incessit. ea, misso Druso Tib. F. ægrè componitur. Idem in Germania inferiore motus. qui consedit, non sine sanguine & cæde. Germanicus Cæsar in hostem ducit: eâq; expeditione Marsi, Tubantes, Bructeri, Vsipetes vastati aut cæsi. Iulia Augusti F. Rhegij vitam finiit. Sodales in honorem Augusti, & ludi Augustalia instituti. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Chattos ducit. agros, domos, homines vastat, vrit, cædit. Segestes obsidione Arminij liberatur. Ob hæc Imperator consalutatus. Bellum deinde in Cheruscos gestum. reliquiæ Vari & militum lectæ: iisq; suprema soluta. Romani in reditu, sub Cæcina duce, periclitati. tamen hostes prospera eruptione fusi, fugati. Maiestatis lex reducta & asperè exercita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est: & per eam caussam decreta patrum expressa ad coërcendos histriones. Postremò actum de subducendis Tiberi aquis. eóq; nomine querelæ ciuitatum Italiæ & legationes. Hæc biennio ferè gesta.*

SEX. POMPEIO, ET SEX. APVLEIO COSS.
NERONE CLAVDIO DRVSO CAESARE, ET C. NORBANO COSS.

VRBEM ROMAM à principio reges habuere. Libertatem, & Consulatum L. Brutus instituit. Dictaturæ ad tempus sumebantur: [3] neque Decemuiralis potestas vltra biennium, neque Tribunorum militum consulare ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. & Pompeij Crassíq; potentia, citò in Cæsarem: Lepidi, atque Antonij arma, in Augustum cessêre. qui cuncta discordiis ciuilibus fessa, [4] nomine Principis sub imperium accepit. Sed [5] veteris * reip. prospera vel aduersa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibúsque Augusti dicendis non defuêre decora ingenia, donec [6] gliscente adulatione deterrerentur. [7] Tiberij, Caiíq;, & Claudij, ac Neronis res, [8] florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberij principatum, & cætera. sine irâ, & studio, quorum caussas procul habeo. Postquam Bruto, & Cassio cæsis, nulla iam publica arma; [9] Pompeius apud Siciliam oppressus, [10] exutóq; Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus, nisi Cæsar dux reliquus: posito Triumuiri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem Tribunicio iure contentum; [11] vbi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otij pellexit; insurgere paulatim, munia Senatus, magistratuum,

Rei Rom. status:

Ad Augustum.

Qui primus, princeps dictus.

* Populi Romani.

Materia huic scriptioni: A Tiberio ad Galbam.

Artes & via Augusti ad imperium.

legum in se trahere, nullo aduersante: cum ferocissimi per acies, aut
proscriptione cecidissent. ceteri nobilium, quanto quis seruitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac nouis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa mallent. Neq; prouinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populiq; imperio ob certamina potentium, & auaritiam magistratuum: inualido legum auxilio
Varij, quot successores destinauit. Marcellus: Agrippa: quæ vi, ambitu, postremò pecuniâ turbabatur. Ceterum Augustus subsidia dominationi [12] Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli Ædilitate: [13] M. Agrippam ignobilem loco, bonum malitiâ, & victoriæ socium, [14] geminatis consulatibus extulit: [15] mox defuncto Marcello, generum sumsit: [16] Tiberium Neronem, & Claudium Drusum priuignos, imperatoriis nominibus
C. & L. Cæsares. auxit, integrâ etiamdum domo suâ nam genitos Agrippâ [17] Caium ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat: [18] nec dũ positâ puerili prętextâ, Principes iuuentutis appellari, [19] destinare consules, specie recusantis flagrantissimè cupiuerat. Vt Agrippa vitâ concessit; L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, [20] Caium remeantem Armeniâ, & vulnere inualidũ, mors fato propera, vel [21] nouercæ Liuiæ dolus abs-
Denique Tiberius Nero. tulit; [22] Drusóque pridem extincto, Nero solus é priuignis erat: illuc cũcta vergere. filius, collega imperij, consors Tribuniciæ potestatis ad-
Et id gratiâ matris Liuiæ. sumitur, omnísque per exercitus ostentatur: non obscuris, vt antea, matris artibus, sed palàm hortatu. nam senem Augustum deuinxerat adeò, vti nepotem vnicum [23] Agrippam Postumum in insulam Planasiam proiiceret: rudem sanè bonarum artium, & robore corporis stolidè fe-
Germanicus Drusi filius Galliæ præfectus. rocem, [24] nullius tamen flagitij compertum. At hercule Germanicum Druso ortũ, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adsciríque per adoptionem à Tiberio iussit, quamquam esset in domo Tiberij filius iuuenis, sed [25] quò pluribus munimentis insisteret. Bellum eâ tempestate nullum, nisi aduersus Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ
Status rerũ, & affectus ciuium sub Augusto. ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperij, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. eadem magistratuum vocabula. iuniores post Actiacam victoriã, etiam senes plerique inter bella ciuium nati. quotusquisque reliquus, qui remp. vidisset? Igitur verso ciuitatis statu, nihil vsquam prisci & integri moris: omnis exutâ æqualitate iussa principis aspectare: nullâ in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, séque & domum & pacem sustentauit. Postquam prouecta iam senectus, [26] ægro & corpore fatigabatur, aderátq; finis & spes nouæ: pauci bona libertatis incassum disserere, plures
Iudicia de successoribus: bellum pauescere; alij cupere; pars multò maxima [27] imminentis dominos variis rumoribus differebant. trucem Agrippam, & ignominiâ ac
Nec bona de Tiberio. censum, non ætate, neque rerum experientia tantæ moli parem. Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello: sed vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia; multáq; indicia sæuitiæ, quamquam præ-

mātur, erumpere. Hunc & primâ ab infantia eductum in domo regnatrice: cōgestos iuueni consulatus, triumphos: ne iis quidem annis, quibus [28] Rhodi specie secessus exsulem egerit, aliquid quàm iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum. accedere matrem muliebri impotentia: seruiendum feminæ, [29] duobúsque insuper adolescētibus, qui remp. interim premant, quandoque distrahāt. Hæc atque talia agitantibus, grauescere valetudo Augusti. & [30] quidā scelus vxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses, Augustum electis conscijs & comite vno Fabio Maximo Planasiam vectum, ad visendū Agrippam. multas illic vtrimque lacrymas, & signa caritatis, spémque ex eo fore vt iuuenis penatibus aui redderetur. Quod [31] Maximū vxori Martiæ aperuisse: illam Liuiæ. [32] * C. Nauum id Cæsari. neque multo pòst, extincto Maximo (dubium an quæsita morte) auditos in funere eius Martiæ gemitus semet incusantis, quòd caussa exitij marito fuisset. Vtcumque se ea res habuit, vixdū ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud vrbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Liuia: lætiq; interdum nūtij vulgabantur, donec prouisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum facinus noui principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: [33] quem ignarum inermúmque, quamuis firmatus animo centurio, ægrè confecit. Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit. patris iussa simulabat, quibus præscripsisset Tribuno custodiæ adposito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocumque ipse supremum diem expleuisset. Multa sine dubio sæuáque Augustus de moribus adolescentis questus, vt exsilium eius Senatus consulto sanciretur, perfecerat: ceterum in nullius vnquam suorum necem durauit: neque mortē nepoti pro securitate priuigni inlatam, credibile erat. propius verò, Tiberium ac Liuiam, illum metu, hanc nouercalibus odiis, suspecti & inuisi iuuenis cædem festinauisse. [34] Nuncianti centurioni, vt mos militiæ, factum esse quod imperasset: neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum, respondit. Quod postquam [35] Sallustius Crispus particeps secretorū [36] (is ad tribunum miserat codicillos) comperit: metuens ne reus subderetur, iuxtà periculoso ficta seu vera promeret, monuit Liuiā, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur: néve Tiberius vim principatus resolueret, cuncta ad senatum vocādo. [37] eam conditionem esse imperandi, vt non aliter ratio constet, quàm si vni reddatur. At Romæ ruere in seruitium Consules, Patres, Eques. quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinātes, vultúque cōposito, ne læti excessu principis, neu tristiores primordio, [38] lacrymas, * gaudium, questus, adulationes miscebant. Sex. Pompeius & Sex. Apuleius Coss. primi in verba Tiberij Cæsaris iurauere: apúdque eos Seius Stra-

Morbus Augusti, quem à frauda Liuia censebant: Quia reconciliandus Agrippa videbatur.

*G narū id

Tiberius subitò reuocatur.

Liuiana & aulica artes in celandâ morte principis.

Agrippa cædes.

Quam Tiberius frustrà à se reiecit.

Sallustij pro tempore, sed in omnia tēpora verum effatum.

Roma quàm seruituti obnoxia!

*gaudio, questus adulatione.

A. V. C. D. CCLXVII. *Iuratum in nouum principem. Tiberij calliда tergiuersatio.*

bo,&[39] C. Turranius: ille prætoriarum cohortium præfectus,hic annonæ. Mox ſenatus,miléſq;& populus.nam Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tanquam vetere Rep. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem,quo patres in curiam vocabat, niſi Tribuniciæ poteſtatis præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ.Verba edicti fuere pauca,& ſenſu permodeſto. de honoribus parẽtis conſulturum: [40] neque abſcedere à corpore: ídque vnum ex publicis muneribus vſurpare. Sed defũcto Auguſto,ſignũ prętoriis cohortibus,vt Imperator dederat. [41] excubiæ,arma, [42] cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. literas ad exercitus, tanquam adepto principatu miſit: nuſquam

Id ea, quo ſi-ue. cũnctabundus,niſi cùm in ſenatu loqueretur.Cauſſa pręcipua ex formidine,ne Germanicus in cuius manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia,mirus apud populum fauor, habere imperium,quàm expectare mallet. Dabat & famæ, vt vocatus electúſque potiùs à Rep. videretur, quàm per vxorium ambitum,& ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem. nam verba, vultus, in crimen detorquens recondebat.

Teſtamentũ Auguſti. Nihil primo ſenatus die agi paſſus,niſi de ſupremis Auguſti. [43] cuius teſtamentum inlatum per virgines Veſtæ, Tiberium & Liuiam heredes habuit. [44] Liuia in familiam Iuliam, noménq; Auguſtæ adſumebatur. In ſpem ſecundam,nepotes pronepotéſque: tertio gradu primores ciuitatis ſcripſerat: [45] pleroſq; inuiſos ſibi,ſed iactantiâ gloriáque ad poſteros. [46] Legata non vltra ciuilem modũ, niſi quod [47] populo & plebi CCCCXXXV. prætoriarum cohortium militibus ſingula nummûm milia; [48] legionariis autem cohortibus ciuium Romanorum, trecenos

Honoris eximij in funere eius. nummos viritim dedit.Tum conſultatum de honoribus.ex quîs maximè inſignes viſi: vt portâ triumphali duceretur funus, Gallus Aſinius; vt legum latarum tituli. victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur,L.Arruntius cenſuere. addebat Meſſalla Valerius; [49] renouandum per annos ſacramentum in nomen Tiberij. interrogatúſque à Tiberio, num ſe mandante eam ſententiam promiſiſſet?ſponte dixiſſe,reſpondit: neque in iis quæ ad Remp.pertinerent, conſilio niſi ſuo vſurũ,vel cum periculo offenſionis.ea ſola ſpecies adulandi ſupererat.Conclamant pa-

** Permiſit.* tres,[50] corpus ad rogum humeris ſenatorũ ferendum. *[51] Remiſit Cæſar adroganti moderatione:populúmque edicto monuit, ne, vt quondam nimiis ſtudiis funus diui Iulij turbaſſent; ita Auguſtum in foro, potiuſquam [52] in campo Martis ſede deſtinatâ cremari vellent. Die funeris,milites velut præſidio ſtetêre. multum irridentibus,qui ipſi viderant,quíque à parentibus acceperant, diem illum crudi adhuc ſeruitij, & libertatis improſperè repetitæ,cùm occiſus dictator Cæſar, aliis peſſimum,aliis pulcherrimum, facinus videretur: nunc ſenem principem longâ potentiâ,prouiſis etiam heredum in Remp. opibus,auxilio ſcilicet militari tuendum,vt ſepultura eius quieta foret. Multus hinc ipſo

de Auguſto

de Augusto sermo. plerísque vana mirantibus: 53 quòd idem dies accepti quondam imperij princeps,& vitæ supremus. quòd Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius, vitam finiuisset. 54 numerus etiam consulatuum celebrabatur,quo Valerium Coruinum & C. Marium simul æquauerat. continuata per septem & triginta annos Tribunicia potestas: nomen Imperatoris semel atque vicies partum: aliáque honorum multiplicata,aut noua. At apud prudentes vita eius variè extollebatur,arguebatúrque. Hi pietate erga parentem, & necessitudine Reip.in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum, quæ neque parari possent,neque haberi per bonas artes. multa Antonio,vt interfectores patris vlcisceretur, multa Lepido concessisse.postquam hic secordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit: non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quàm vt ab vno regeretur. Non regno tamen,neque dictaturâ,sed Principis nomine constitutam Remp. mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium: legiones,prouincias, classes, cuncta inter se connexa: ius apud ciues, modestiam apud socios: vrbem ipsam magnifico ornatu: pauca admodum vi tractata, quò ceteris quies esset. Dicebatur contrà,pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ, obtentui sumta. ceterùm cupidine dominandi concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescēte priuato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium.mox vbi decreto patrum, fasces & ius prætoris inuaserit: cæsis Hircio &Pansâ(siue hostis illos;seu Pansam venenum vulneri adfusum; siue milites Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant:) vtriusque copias occupauisse. extortum inuito senatu consulatum,armáq; quæ in Antonium acceperit,contra Remp.versa. proscriptionem ciuium,diuisiones agrorum,ne ipsis quidem qui fecēre laudatas. Sanè Cassij,& Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam fas sit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) sed Pompeiū imagine pacis,sed Lepidum specie amicitiæ deceptos. pòst 55 Antoniū Tarentino Brundisinóque fœdere,& 56 nuptiis sororis illectū, subdolæ adfinitatis pœnas morte exsoluisse. Pacem sine dubio post hæc,verùm cruentam. 57 Lollianas, 58 Varianásque clades: 59 interfectos Romæ Varrones, 60 Egnatios, 61 Iulos. Nec domesticis abstinebatur. abducta Neroni vxor:& consulti per ludibrium pontifices,an concepto,nec dum edito partu ritè nuberet:* 62 qui Atedij & Vedij Pollionis luxus: postremo Liuia grauis in Remp.mater,grauis domui Cæsarū nouerca.nihil deorum honoribus relictum,63 cùm se templis & effigie numinum,per flamines & sacerdotes coli vellet.ne Tiberium quidem caritate,aut Reip. curâ successorem adscitum:sed quoniam adrogantiam sæuitiámq; eius introspexerit,comparatione deterrimâ sibi gloriam quæsiuisse.Etenim Augustus,paucis antè annis,cum Tiberio Tribuniciā potestatem à patribus rursum postularet,quamquam honorâ oratione,quædam de ha-

Iudicia in vtramque partem de eo: *Vulgi primum.*

Inde prudentium. *Qui eū partium laudabant:*

Plures damnabant.

* Q. Asedij.

bitu cultúque & institutis eius iecerat, quæ velut excusando exprobraret. Ceterùm sepulturâ more perfectâ, [64] templum & cælestes religiones decernuntur. Versæ inde ad Tiberium preces. & ille variè disserebat, *de magnitudine imperij; suâ modestiâ. solam diui Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quàm arduum, quàm subiectum fortunæ, regendi cuncta onus. proinde in ciuitate tot illustribus viris subnixâ, non ad vnum omnia deferrent. plures faciliùs munia Reip. sociatis laboribus executuros.* Plus in oratione tali dignitatis, quàm fidei erat: Tiberióque etiam in rebus quas non occuleret, seu naturâ, siue adsuetudine, suspensa semper & obscura verba: tunc verò, nitenti vt sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur. At patres quibus vnus metus, si intelligere viderentur, in quæstus, lacrymas, vota effundi: ad deos, ad [65] effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere: [66] cùm proferri libellum recitaríque iussit. Opes publicæ continebantur quantum ciuium, sociorúmque in armis: quot classes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & [67] necessitates ac largitiones, quæ cuncta suâ manu perscripserat Augustus: [68] addideratque consilium, coërcendi intra terminos imperij. incertum metu, an per inuidiam. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit fortè Tiberius, se, vt non toti Reip. parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum. Tum Asinius Gallus, [69] *interrogo*, inquit, *Cæsar, quam partem Reip. mandari tibi velis?* Perculsus improuisâ interrogatione, paulum reticuit, dein collecto animo respondit: Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut euitare ex eo, cui in vniuersum excusari mallet. Rursus Gallus (etenim vultu offensionem coniectauerat) non idcirco interrogatum ait, vt diuideret quæ separari nequirent: sed vt suâ confessione argueretur, vnum esse Reip. corpus, atque vnius animo regendum. addidit laudem de Augusto, Tiberiúmque ipsum victoriarum suarum, quæque in togâ per tot annos egregiè fecisset, admonuit. Nec ideò iram eius leniuit pridem inuisus, [70] tanquã ductâ in matrimonium Vipsaniâ M. Agrippæ filiâ, quæ quondam Tiberij vxor fuerat; plusquam ciuilia agitaret, Pollionísque Asinij patris ferociam retineret. Post quæ L. Arruntius haut multum discrepans à Galli oratione perinde offendit. quanquam Tiberio nulla vetus in [71] Arruntium ira: sed diuitem, promptum, artibus egregiis, & pari fama publicè, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cùm tractaret, qui nam adipisci principẽ locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperéntque: M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium, auidum & minorem: L. Arruntium, non indignum, & si casus daretur, ausurum. De prioribus consentitur. pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidêre: omnésq; præter Lepidum, variis mox criminibus struente Tiberio circumuenti sunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus, su-

Tiberius reijcit à se imperium.

Perplexâ & obscurâ, vt mos eius, oratione.

At Senatus vrget.

Rationariũ imperij profertur.

Asinij improuisum telum in Tiberium. Sed id deuicit.

Qui tamen offensus Asinio, etiam aliis de caussis.

Item Arruntio: qui vir magnus, & eò magnæ spei suspectus.

Augusti iudicium de his qui imperio digni.

Haterij commissum in Tiberium: Et Scauri.

ſpicacem animum perſtrinxêre. Haterius cùm dixiſſet, [72] *Quouſque patieris Cæſar non adeſſe caput Reip.?* Scaurus quia dixerat, ſpem eſſe ex eo non irritas fore Senatus preces, quòd relationi conſulum iure Tribuniciæ poteſtatis non interceſſiſſet. In Hateriũ ſtatim inuectus eſt: Scaurum, cui implacabiliùs iraſcebatur, ſilentio tramiſit. feſſúſque clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum, flexit paulatim, non vt fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed vt negare & rogari deſineret. Conſtat Haterium, cùm deprecandi cauſſa palatium introiſſet, ambulantiſque Tiberij genua aduolueretur, propè à militibus interfectum, quia Tiberius caſu, an manibus eius impeditus, prociderat. Neque tamen periculo talis viri mitigatus eſt, donec Haterius Auguſtam oraret, eiúſq; [73] accuratiſſimis precibus protegeretur.

Illius periculum à milite.

Senatus fœda adulatio in Liuiam: Quam Tiberius temperat.

Multa patrum & in Auguſtam adulatio. alij parentem, alij matrem patriæ appellandam, plerique vt nomini Cæſaris adſcriberetur, Iuliæ filius, cenſebant. ille moderandos fœminarum honores dictitans, eadémque ſe temperantia vſurum in his quæ ſibi tribuerentur, ceterùm anxius inuidia, & muliebre faſtigium in diminutionem ſui accipiens, [74] ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt: [75] arámque adoptionis, & alia huiuſcemodi prohibuit. At [76] Germanico Cæſari proconſulare imperium petiuit, miſſíque legati qui deferrẽt, ſimul mæſtitiam eius ob exceſſum Auguſti ſolarentur. quo minus idem pro Druſo poſtularetur, ea cauſſa, quòd deſignatus conſul Druſus, præſénſque erat. [77] Candidatos præturæ duodecim nominauit, [78] numerum ab Auguſto traditum: & hortante ſenatu vt augeret, iureiurando obſtrinxit, ſe non exceſſurum.

Ratio comitiorum.

[79] Tum primùm è campo comitia ad patres tranſlata ſunt. nam ad eam diem, & ſi potiſſima arbitrio Principis, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant. neque populus ademptum ius queſtus eſt, niſi inani rumore: & ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exſolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quàm quattuor candidatos commendaret, ſine repulſa & ambitu deſignãdos.

Ludi Auguſtales.

Inter quæ Tribuni plebeij petiuere, vt proprio ſumtu ederẽt [80] ludos, qui de nomine Auguſti faſtis additi, Auguſtales vocarẽtur. ſed decreta pecunia ex ærario, [81] vtq; per Circum triumphali veſte vterẽtur. [82] curru vehi haud permiſſum. mox celebratio annua ad Prætorem tranſlata, cui inter ciues & peregrinos iuriſdictio eueniſſet.

Seditio in Pannonia.

Cui otium, cauſſa:

Et fax, quiſpiam Percennius.

Hic rerũ vrbanarum ſtatus erat, cũ Pannonicas legiones ſeditio inceſſit: nullis nouis cauſſis, niſi quòd mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtiuis tres ſimul legiones habebantur, præſidente Iunio Blæſo: qui fine Auguſti, & initiis Tiberij auditis, ob iuſtitium aut gaudiũ, intermiſerat ſolita munia. Eo principio laſciuire miles, diſcordare, peſſimi cuiuſque ſermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, diſciplinã & laborem aſpernari. Erat in caſtris Percennius quidam, [83] dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doct⁹. Is impe-

ritos animos, & quænam post Augustum militię conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis aut flexo in vesperam die, & delapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremò promptis iam & aliis seditionis ministris, velut concionabundus interrogabat,

Eius seditiosa oratio ad milites.

Cur pauci centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc principem, precibus vel armis adirent?

Diuturnitatem militiæ culpat.

satis per tot annos ignauiá peccatum, quòd [84] tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed [85] apud vexillum retentos, [86] alio vocabulo, eosdem labores perferre. [87] ac si quis tot casus vitá superauerit; trahi adhuc diuersas in terras, [88] vbi per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant.

Et paupertatem,

Enimuero militiam ipsam grauem, infructuosam: [89] denis in diem assibus animam & corpus æstimari: [90] hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæuitiam centurionum, & [91] vacationes munerum redimi at hercle verbera, & vul-

Et duritiem.

nera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacẽ, sempiterna. nec aliud leuamentum, quàm si certũ sub legibus militia iniretur. vt singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendij annus finem adferret; [92] ne vltrà sub vexillis tene-

Contra, præmia aliorum ostendit.

*rentur, sed iisdẽ in castris præmium pecuniá solueretur. [93] An prætorias cohortes, quæ binos denarios * acceperint, [94] quæ post sexdecim annos penatibus suis reddãtur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari à se vrbanas excubias, sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici.*

* accepe-rent.

Patere incipit miles.

Adstrepebat vulgus diuersis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremò eo furoris venere, vt tres legiones miscere in vnam agitauerint. depulsi æmulatione, quia suę quisque legioni eum honorem quærebant, aliò vertunt, atque vnà tres aquilas & signa cohortium locant: [95] simul congerunt cespites, extruunt tribunal, quò magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus aduenit,

Moderari & sistere Blæsus conatur.

increpabátque, ac retinebat singulos, [96] clamitans, *Meá potius cæde imbuite manus. leniore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus pœnitentiam adcelerabo.* Aggerebatur nihilominus cespes, iámque pectori vsque adcreuerat, cum tandem peruicaciá victi inceptum omisere. Blæsus multá dicendi arte, *Non per seditionem & turbas desideria militum ad Cæsarem ferenda*, ait. *neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à diuo Augusto tam noua petiuisse. & parum in tempore, incipientes principis curas onerari.*

Qui suadet Legationem ad principem,

Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne ciuilium quidem bellorum victores expostulauerint: cur contra morem obsequij, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, séque coram mandata darent.

Id factum: & filius eius missus.

Adclamauere, vt filius Blæsi tribunus legatione eá fungeretur, peterétque militibus missionem ab sexdecim annis. cetera mandaturos, vbi prima prouenissent. Profecto iuuene, modicũ otium: sed superbire miles, quòd filius Legati orator publicæ caussæ, satis ostẽderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, ob itinera &

pontes, & alios vsus, postquam turbatum in castris accepere, vexilla conuellunt: direptísque proximis vicis, ipsóque [97] Nauporto quod municipij instar erat, retinentis centuriones inrisu & contumeliis, postremò verberibus insectantur: præcipuâ in [98] Aufidienum Rufum præfectum castrorum irâ. [99] quem direptum vehiculo, sarcinis grauãt, agúntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam durámque militiam reuocabat, * [100] inuictus operis ac laboris; & eò immitior quia tolerauerat. Horum aduentu redintegratur seditio, & vagi circumiecta populabantur. Blæsus paucos maximè prædâ onustos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, [101] claudi carcere iubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prensare circumstãtium genua, ciere modò nomina singulorum, modò centuriam quisque cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitantes: simul probra in Legatum cumulant, cælum ac deos obtestantur: nihil reliqui faciunt, quò minus inuidiam, misericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuersis, & carcere effracto, soluunt vincula: desertorésque ac rerum capitalium damnatos, sibi iam miscent. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adleuatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos, *Vos quidem*, inquit, *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis, sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proximâ* [102] *iugulauit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde Blæse, vbi cadauer abieceris? ne hostes quidem sepulturam inuident. cùm osculis, cum lacrymis dolorem meum impleuero: me quoque trucidari iube. dum interfectos nullum ob scelus, sed quia vtilitati legionum consulebamus, * ij sepeliant*. Incendebat hęc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disiectis quorum per humeros sustinebatur, pręceps & singulorum pedibus aduolutus, tantum consternationis inuidięque conciuit, vt pars militum, gladiatores qui è seruitio Blæsi erãt, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alij ad quærendum corpus effunderentur. ac ni properè neque corpus vllum reperiri, & seruos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse vnquam fratrem pernotuisset, haut multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere, sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, [103] cui militaribus facetiis vocabulum, *Cedò alteram*, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. ceteros latebræ texere, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones Octaua & Quintadecima fer-

Sed recruduit seditio, manipulorum aliquot superuentu.

A quis præfectus castrorum violatur.

* vetus.

Blæsus coërcere conatur.

Frustrà. nam carcerẽ frangunt.

Vibuleni fallax facinus.

* hi

Quod inuidiam & metum penè Blæso attulit.

Tribuni militum pulsi.

Lucillius cæsus.

Turbatores inter se turbant.

rum parabant: dum [104] centurionem cognométo Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & aduersum aspernantis, minas interiecisset. Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maximè occultantem Tiberium perpulêre, vt Drusum filium cum primoribus ciuitatis, duabúsque prætoris cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. & cohortes delecto milite supra solitum firmatæ. additur magna pars prętoriani equitis, & [105] robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant: simul prætorij præfectus Ælius Seianus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuueni, & ceteris periculorum præmiorúmque ostentator. Druso propinquanti, quasi per officium obuiæ fuere [106] legiones: non lætæ, vt adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluuie deformi, & vultu, quamquam mæstitiam imitarentur, contumaciæ propiores. Postquam vallum introiit: portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent. ceteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Drusus silentium manu poscens. [107] illi quoties oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum viso Cæsare, trepidare. murmur incertum, [108] atrox clamor, & repentè quies. diuersis animorum motibus, pauebant, terrebántque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quîs perscriptum erat, *præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella tolerauisset. vbi primùm à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum. misisse interim filium, vt sine contatione concederet quæ statim tribui possent: cetera Senatui seruanda, quem neque gratiæ, neque seueritatis expertem haberi par esset.* Responsum est à concione, mandata Clementi Centurioni quæ * præferret. Is orditur de missione à sexdecim annis: de præmiis finitæ militiæ: vt denarius diurnum stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cùm arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adleuandis laboribus, denique nullâ benefaciendi licentiâ? at hercule verbera, & necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse.* [109] *numquámne * nisi ad se filios familiarum venturos? nouum id planè, quòd imperator sola militis commoda ad senatum reyciat. eundem ergo senatum consulendum, quoties supplicia aut prælia indicantur. an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?* Postremo deserunt tribunal, vt quis prætorianorum militum, amicorúmve Cæsaris occurreret, manus intentantes, caussam discordiæ, & initium armorum. maximè infensi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo pòst digredientem cum Cæsare, ac prouisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, quò pergeret? ad imperatorem, an ad patres? vt illic quoque commodis legionum aduersaretur? simul ingruunt, saxa

Drusus à Tiberio mittitur seditioni sedandæ.

Ei comes & consultor Seianus datus. Excipitur à legionibus parum comiter.

Litteras Tiberij recitat.

Miles distincte quædam postulat:

* perferret

Ea Drusus differt. Hinc tumultus,

* ad se nisi.

Et Cn. Lentulo periculum.

iaciunt. iámque lapidis ictu cruentus,& exitij certus,adcursu multitudinis,quæ cum Druso aduenerat,protectus est.

Tandem casu seditio componitur.

Noctem minacem,& in scelus erupturam fors leniuit. nam [110] Luna * clariore pæne cælo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem sideris adsimilans,prosperéque cessura quæ pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur.

** claro repētè cælo.*

Quo velut ominoso vulgus territum.

[111] Igitur æris sono, tubarum cornuúmque concentu strepere: prout splendidior, obscuriórve,lætari,aut mærere.& postquam ortæ nubes offecēre visui, creditúmque conditam tenebris:(vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes)sibi æternum laborem portendi, sua facinora auersari deos lamentantur.

Nec deest occasioni Drusus.

Vtendum inclinatione ea Cæsar,& quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemens,& si qui alij bonis artibus grati in vulgus: * in vigiliis,stationibus,custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt.

**ij*

Quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennióne, & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Drusis, imperium populi Rom. capessent? quin potius vt nouissimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt quæ in commune expostulantur: priuatam gratiam statim mereare statim recipias. Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis,tironem à veterano, legionem à legione dissociant.

Ergo flectuntur,& obnoxios se ostendunt.

Tum redire paulatim amor obsequij: omittunt portas, signa vnum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt. Drusus orto die, & vocata concione; quamquam rudis dicendi, [112] nobilitate ingenita, incusat priora,probat præsentia. negat se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, vt placatus legionum preces exciperet. orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi, [113] Iustúsque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur.

Sententia tamen diuersa de motu prorsus sedando.

Certatum inde sententiis,cùm alii opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem censerent;alii fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè contemni. dum superstitio vrgeat, [114] adiiciendos ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus.

Vicitq; apud asperū Drusum asperior.

Promtum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii [115] corpora extra vallum abiecta ostentui.

Capita tumultus cæsa.

Tum vt quisque præcipuus turbator conquisiti. & pars extra castra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæsi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas prēmatura hiems, imbribus continuis adeóque sæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter se, [116] vix tutari signa possent, quæ turbine atque vnda raptabantur. durabat & formido cælestis iræ, nec frustra aduersus impios hebescere

sidera, ruere tempestates. non aliud malorum leuamentum, quàm si linquerent castra infausta temeratáque, & soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur. primum octaua, dein quintadecuma legio rediere.

Denique legiones castris suis reddita.

Nonanus opperiendas Tiberij epistolas clamitauerat. mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte præuenit. & Drusus non exspectato legatorum regressu, quia præsentia satis consederant, in vrbem rediit. Iisdem ferme diebus, iisdem caussis Germanicæ legiones turbatæ,

Seditio eadē, sed acrior in Gallia.

quanto plures, tanto violentiùs: & magna spe fore vt Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, darétque se legionibus, vi sua cuncta * tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub C.Silio legato; inferiorem A.Cæcina curabat.

** tracturis.*

In quo duo exercitus, superior, inferior.

Regimen summæ rei penes Germanicum, [117] agendo Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, fortunam seditionis alienæ speculabantur. inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, [118] orto ab * vndeuicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque, ac vicesima legionibus.

Initium motus ab inferiore.

**vna & vicesima.*

nam iisdem æstiuis in finibus Vbiorum habebantur, per otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Augusti, [119] vernacula multitudo, nuper acto in vrbe dilectu, lasciuiæ sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos. Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, iuuenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sæuitiámque centurionum vlciscerentur. Non vnus hæc, vt Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocésque.

Voces seditiosorum, vota, & mina:

*suâ in manu sita rem Romanam, suis victoriis augeri Remp. [120] in suum cognomentum adsciscì * imperatores.* Nec legatus obuiam ibat. quippe plurium vecordia constantiam exemerat. repentè lymphati districtis gladiis, in centuriones inuadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæuiendi principium. [121] prostratos verberibus mulcant, [122] sexageni singulos, vt numerum centurionum adæquarent.

** imperaturos fortè.*

Sæuitia in centuriones.

Tum conuulsos laniatósque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proijciunt. Septimius cùm perfugisset ad tribunal, pedibúsque Cæcinæ aduolueretur, eò vsque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C.Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, tum adolescens & animi ferox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit.

Cassij Chæreæ animosum factum.

Non tribunus vltrà, non castrorum præfectus ius obtinuit. vigilias, stationes, & si qua alia præsens vsus indixerat, ipsi partiebantur. Id militares animos altius coniectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disiecti, * [123] nil paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent: tanta æqualitate & constantia, vt regi crederes.

** vel.*

Germanicus Cæsar tunc in Gallia.

Interea [124] Germanico per Gallias, vt diximus, census accipienti, excessisse Augustum adfertur. Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberij genitus,

genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui auiæque odiis, quorum caussæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum R. memoria, [125] credebatúrque si rerum potius foret, libertatem redditurus vnde in Germanicum fauor, & spes eadem. Nam iuueni ciuile ingenium, mira comitas, & diuersa à Tiberij sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam stimulis: atque ipsa Agrippina paulò commotior, nisi quòd castitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quantò summæ spei propior, tantò impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obuias extra castra habuit, deiectis in terram oculis velut pœnitentiâ. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. & quidam prehensâ manu eius, per speciem osculandi, inseruerunt digitos, vt vacua dentibus ora contingeret: alij curuata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum: vexilla præferri, vt id saltem discerneret cohortes. tardè obtemperauere. Tunc à veneratione Augusti orsus, flexit ad victorias triumphósque Tiberij, præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ inde consensum, Galliarum fidem extollit, nil vsquam turbidum aut discors. silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. Vt seditionem attigit, *vbi modestia militaris? vbi veteris disciplinæ decus? quónam tribunos? quò centuriones exegissent?* rogitans: nudant vniuersi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobant: mox indiscretis vocibus, pretia vacationum, angustias stipendij, duritiam operum, ac propriis nominibus incusant, vallum, fossas; pabuli, materiæ, lignorum adgestus, & si qua alia ex necessitate, aut aduersus otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena supra stipenda numerantes, [126] mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem, orabant. Fuêre etiam qui legatam à diuo Augusto pecuniam reposcerent, [127] faustis in Germanicum ominibus: [128] &, si vellet imperium, promtos ostentauere. Tum verò quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. At ille moriturum potius quàm fidem exueret clamitans, [129] ferrum à latere diripuit, elatúmque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam singuli propiùs incedentes, feriret, hortabantur: & miles, nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, Acutiorem esse. Sæuum id malique moris etiam furentibus visum: ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur. consultatum ibi de reme-

Magnâ laude & gratiâ iuuenis.

Et Tiberio, præter meritum, nunc fidissimus.

Is statim ad legiones properat.

Verbis increpat, & ad fidem hortatur.

Illi desideria sua & querelas promunt.

Pars imperiū offerunt.

Acriter renuit, & mori eligit.

Cui rei gladium quispiā petulanter offert.

Sed amici Germanicum abripiunt.

dio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad
caussam eandem traherent: destinatum excidio Vbiorum opidum: imbutasque prædâ manus, in diteptionem Galliarum erupturas. Augebat
metum gnarus Romanæ seditionis, &, si omitteretur ripa, inuasurus

De medecina ancipitis mali consultant.

hostis. at si auxilia & socij aduersum abscedentis legiones armarentur,
ciuile bellum suscipi. periculosa seueritas, flagitiosa largitio: seu nihil
militi, seu omnia concederentur, in ancipiti Rep. Igitur volutatis in-

Ea visa optima, indulgere.

ter se rationibus placitum, vt epistolæ nomine principis scriberentur,
missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi Propulsandi

Igitur capiunt quæ petierant.

hostis. [130] legata quæ petiuerant, exsolui duplicaríque. Sensit miles in
tempus conficta, statimque flagitauit. missio per tribunos maturatur,

* vsquam fort.
* vna & vi.

largitio differebatur. [131] in hiberna * cuiusquam non abscessere quintani * vndeuigesimanique, donec iisdem in æstiuis contracta ex viati-

Missionem & pecuniam.

co amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolueretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in ciuitatem Vbiorum reduxit. turpi

At superior exercitus in fide mansit:

agmine, [132] cùm fisci de imperatore rapti inter signa intérque aquilas
veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secun-

* contatas.

dam & tertiamdecumam & sextamdecumam [133] legiones nihil * contatus sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitauerant. pe-

Nisi quòd vexillarij quidam turbauere.

cunia & missio, quamuis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis
cœptauere seditionem, præsidium agitantes vexillarij discordium legionum, & præsenti duorum militum supplicio paulum repressi sunt.
[134] Iusserat id Menius castrorum præfectus, bono magis exēplo, quàm
concesso iure. deinde intumescente motu profugus repertúsque, post-

Quos fortiter reprimit & componit Menius.

quam intutæ latebræ, præsidiū ab audaciâ mutuatur: Non præfectum
ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & si
quis agmine decessisset pro desertore fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos. [135] Interea legati ab senatu egressi, iam a-

Sed iterum duæ legiones insaniunt.

pud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pauidos
& conscientiâ vecordes intrat metus, venisse patrum iussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant. vtque mos vulgo, quamuis
falsis reum subdere, [136] Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & [137] nocte concubiâ vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt: concur-

Cæsari vim intentant.

súque ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem,
tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias, obuios habuere legatos, auditâ consternatione ad Germanicum tenden-

Planco mortem.

tes. ingerunt contumelias, cædem parant: Planco maximè, quem dignitas fugâ impediuerat. neque aliud periclitanti subsidium, [138] quàm
castra primæ legionis. illic signa & aquilam amplexus, religione sese tu-

tabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deûm commaculauisset. Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recipítque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deûm irâ resurgere, cur venerint legati aperit: ius legationis, atque ipsius Planci grauem & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facundè miseratur. attonitáque magis quàm quieta concione, legatos præsidio auxiliarium equitum dimittit. Eo in * metu arguêre Germanicum omnes, quòd non ad superiorem exercitum pergeret, vbi obsequia, & contra rebellis auxilium. *Satis superque missione & pecuniâ, & mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium paruulum, cur grauidam coniugem inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem auo, & Reip. redderet.* [139] Diu cunctatus * aspernantem vxorem, cùm se diuo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula testaretur, postremò vterum eius, & communē filium multo cum fletu complexus, vt abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis vxor paruulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quæ simul trahebātur: [140] nec minus tristes * qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed velut in vrbe victa facies gemitúsque ac planctus, etiam militum aures oráque aduertêre. Progrediuntur contuberniis. quis ille flebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurionē ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treueros, & externæ fidei. Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti aui memoria, socer Drusus: ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia. [141] iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem [142] militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æquè flexit, quàm inuidia in Treueros. orant, obsistūt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque vt erat recēs dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit. *Non mihi vxor, aut filius, patre & Rep. cariores sunt: sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent. coniugem, & liberos meos, quos pro gloriâ vestrâ libens ad exitium offerrem nunc procul à furentibus summoueo: vt quidquid istuc sceleris imminet, meo tantùm sanguine pietur: ne ve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberij nurus, nocentiores vos faciat. quid enim? er hos dies inausum, intemeratúm ve vobis?* [143] *Quod nomen huic cœtui dabo? militésne appellem? qui filium imperatoris vestri, vallo & armis circumsedistis. An ciues? quibus tam proiecta senatus auctoritas. hostium quoque jus, & sacræ legationis, & fas gentium rupistis.* [144] *Diuus Iulius seditionem exercitus verbo vno compescuit, Quirites vocando, qui Sacramentum eius detractabant. Diuus Augustus vultu & aspectu, Actiacas legiones exterruit. nos vt nondum*

Concionem Germanicus habet.

Monetque, non placat.

* motu.

* aspernāte vxore,

Filium & vxorem à se dimittit.

* quæ

Ea res militē in pœnitentiam dedit.

Quem facundâ oratione Cæsar alloquitur.

eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat: primáne, & vicesima legiones, [145] *illa signis à Tiberio acceptis, tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecuniâ satiatos? hîc tantùm interfici centuriones, eiici tribunos, includi legatos? infecta sanguine castra, flumina? méque precariam animam inter infensos trahere? Cur enim primo concionis die, ferrum illud quod pectori meo infigere parabam, detraxistis? O improuidi amici! melius & amantius ille, qui gladium offerebat. cecidissem certè nondum tot flagitiorum exercitui meo cōscius. legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam fineret, Vari tamen & trium legionum vlcisceretur. Neque enim dij sinant,* [146] *vt Belgarum, quanquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subuenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua diue Auguste cælo recepta mens,* [147] *tua pater Druse imago, tui memoria, iisdem istis cum militibus, quos iam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irásque ciuiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi coniugem ac filium redditis, discedite à contactu ac diuidite turbidos. id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit.* Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem: reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, néve obses Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excusauit ob imminentem partum, & hiemem. venturum filium: cetera ipsi exequerentur. Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ, C. Cetronium: qui iudicium & pœnas de singulis, in hunc modum exercuit, [148] Stabant pro concione legiones, districtis gladiis. reus in suggestu per tribunum ostendebatur. si nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolueret. nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius iussu, penes eosdem sæuitia facti & inuidia erat. secuti exemplum veterani, haut multò pòst in Rætiam mittuntur, specie defendendæ prouinciæ ob imminentis Sueuos: ceterùm vt auellerentur castris, trucibus adhuc non minùs asperitate remedij, quàm sceleris memoriâ. [149] Centurionatum inde * egit. citatus ab imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in prœliis fecisset, [150] & cui erant donaria militaria, edebat. si tribuni, si legio, industriam innocentiámque adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatem consensu obiectauissent, soluebatur militiâ. Sic compositis præsentibus, aut minor moles supererat, ob ferociam quintæ, & vndeuicesimæ legionum, sexagesimum apud lapidem, (loco Vetera nomen est) hibernantium, nam primi seditionem cœptauerant, atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum. nec pœnâ commilitonum exterriti, nec pœnitentiâ conuersi, iras retinebant. Igitur Cæsar arma, classem, socios demittere Rheno, parat: si imperium detrectetur,

Milites pœnas vltro in se poscunt.

Ipsi seditiosos puniunt.

Cæsar inde per artem eos seiungit.

** legit.*

Nouosque Centuriones sufficit.

Sed duæ adhuc legiones turbidæ, apud Vetera. In eas vis paratur.

ctetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito; trepida ciuitas incusare Tiberium, quòd dum patres, & plebem, inualida & inermia, contatione fictâ ludificetur, dissideat interim miles, neque duorum adolescentium nondum adultâ auctoritate comprimi queat. ire ipsum, & opponere maiestatem imperatoriam debuisse; cessuris, vbi principem longâ experientia, eundémque seueritatis & munificentiæ summum vidissent. An Augustum fessâ ætate, toties in Germanias cómeare potuisse; Tiberium vigentem annis, sedere in senatu verba patrum cauillantem? satis prospectum vrbanæ seruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt ferre pacem velint. * Immotum aduersus eos sermones, fixúmque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se rémque publicam in casum dare. Multa quippe & diuersa angebant: validior per Germaniam exercitus: propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens. quos igitur anteferret? ac ne postpositi, contumeliâ incenderentur. At per filios pariter adiri, 151 maiestate saluâ, cui maior è longinquo reuerentia. simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem reiicere: resistentísque Germanico, aut Druso, posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatorem spreuissent? Ceterùm vt iam iamque iturus legit comites, conquisiuit impedimenta, adornauit naues. mox hiemem, aut negotia variè caussatus, primò prudentes, dein vulgũ, diutissimè prouincias fefellit. At Germanicus quanquam contracto exercitu, & paratâ in defectores vltione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit litteras ad Cæcinam, venire se validâ manu, ac ni supplicium in malos præsumant, vsurum promiscuâ cæde. Eas Cæcina aquiliferis signiferísque, &, quod maximè castrorum sincerum erat, occultè recitat: vtque cunctos infamiæ, seipsos morti eximant hortatur. nam in pace caussas & merita spectari; vbi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxtà cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum partẽ in officio vident: de sententia legati, statuunt tempus, quo fœdissimum quemque & seditioni promtum ferro inuadant. Tunc signo inter se dato, irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente quod cædis initium, quis finis. Diuersa omnium, quæ vnquam accidêre, ciuilium armorum facies. non prælio, non aduersis è castris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, sanguis palàm: caussa in occulto. cetera fors regit: & quidam bonorum cæsi. postquã, intellecto in quos sæuiretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque vltio & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lachrymis, sed cladem adpellans, cremari corpora iubet.

Romani consternati hoc nuncio.

Tiberium culpant, qui ipse non occurrat.

Sed ille vulpes sedem imperii premit.

* Immotus

Et iter simulat, non sumit.

Interea Germanicus minis & terrore rem conficit.

Ipsi turbidi, turbatores suos cædunt.

Sed parum compositè:

Et dolet Cæsar.

Mox ducit in hostem, vt aboleret & oblitteret.
Rhenum transit.
** è legionibus, sex & viginti.*
** scandit.*
** munitus.*

Truces etiam tum animos cupido inuolat eundi in hostem, piaculum furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes, quàm si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militũ Cæsar, iunctóque ponte tramittit[152] duodecim millia e legionibus* sex, & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarũ ea seditione intemerata modestia fuit. Læti neque procul Germani agitabant, dum* iustitio ob amissum Augustum, pòst discordiis attinemur. At Romanus agmine propero siluam Cęsiam[153] limitémque à Tiberio cœptũ* scindit. castra in limite locat, frontem ac tergum vallo,[154] latera, concædibus* munitus. Inde saltus obscuros permeat, consultátque ex duobus itineribus, breue & solitum sequatur: an impeditius & intentatum, eóque hostibus incautum. Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, &

Ad Marsos venit.

obstantia siluarum amoliri iubetur: legiones modico interuallo sequũtur. Iuuit nox sideribus inlustris. ventúmque ad vicos Marsorum, & circumdatæ stationes, stratis etiam tum per cubilia, proptérque mensas nullo metu, non antepositis vigiliis. adeò cuncta incuria disiecta erant, neque belli timor: ac ne pax quidẽ nisi languida, & soluta inter temu-

Quos securos & incustoditos cadit.
Tanfanæ tẽplum deruit.
Redeunti insidia à finitimis parãtur.

lentos. Cæsar auidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit. quinquaginta millium spatium, ferro flammisq; peruastat. non sexus, non ætas miserationem attulit. profana simul & sacra & celeberrimum illis gentibus[155] templum, quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Exciuit ea sedes Bructeros, Tubantes, Vsipetes: saltusque per quos exercitui regressus, insedère. quod gnarum duci: incessitque itineri & prælio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes duce-

** Vna &*

bant: mox prima legio. & mediis impedimentis, sinistrum latus* vndeuicesimani, dextrum quintani clausere. vicesima legio terga firmauit, pòst ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur,

Sed virtute eas irritas facit.

immoti; dein latera, & frontem modicè adsultãtes, tota vi nouissimos incurrère. turbabanturque densis Germanorũ cateruis leues cohortes, cùm Cæsar aduectus ad vicesimanos voce magna, *hoc illud tempus oblitterandæ seditionis* clamitabat, *pergerent, properarent culpam in decus vertere.* Exarsere animis, vnóque impetu perruptum hostem, redigunt in aperta, cædúntque. simul primæ agminis copiæ euasere siluas, castráque com-

Tiberius laudat Germanicum, & inuidet.

muniuere. Quietum inde iter. fidénsque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea, Tiberium lętitia curáque adfecere. gaudebat oppressam seditionẽ: sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata fauorem militum quæsiuisset, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Rettulit tamen ad senatum de rebus gestis, multáque de virtute eius memorauit: magis in speciem verbis adornata, quàm vt penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum, & finẽ Il-

lyrici motus laudauit, sed intentior, & fida oratione. cunctáque quæ Germanicus indulserat, seruauit, etiã apud Pannonicos exercitus. Eodẽ anno, [156] Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateriâ insulâ, mox opido Rheginorũ, qui Siculum fretum accolunt, clausa. Fuerat in matrimonio Tiberij, florẽtibus Caio & Lucio Cæsaribus, [157] spreuerátque vt imparẽ: nec alia tã intima Tiberio caussa, cur Rhodum abscederet. imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopiâ ac tabe longâ peremit, [158] obscuram fore necem longinquitate exsilij ratus. [159] Par caussa sæuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, & prauè facundus, eamdem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temerauerat. nec is libidini finis. Traditam Tiberio, peruicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat, litteræque quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberij scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium tolerauit. Tunc milites ad cędem missi, inuenere in prominenti littoris nihil lætum opperientem. quorum aduentu breue tempus petiuit, vt suprema mandata vxori Alliariæ per litteras daret: ceruicémque percussoribus obtulit. constantia mortis, haut indignus Sempronio nomine; vita, degenerauerat. quidam non Roma eos milites, sed [160] ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, auctore Tiberio, qui famã cædis posse in Asprenatẽ verti, frustrà sperauerat. [161] Idem annus nouas cærimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio, [162] vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorũ sacris, sodales Titios instituerat. sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti. Tiberius, Drusúsque & Claudius, & Germanicus adiiciuntur. [163] Ludos Augustales tũc primùm * cœptos turbauit discordia, ex certamine histrionum. [164] Indulserat ei ludicro Augustus dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli. neque ipse abhorrebat talibus studiis, & ciuile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via. sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere. Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triũphus manente bello, quod quanquã in æstatem summa ope parabat, initio veris & repentino in Chattos excursu, præcepit. nam spes incesserat dissidere hostẽ in Arminiũ ac Segestẽ, insignem vtrumque perfidia in nos, aut fide. Arminius, turbator Germaniæ: Segestes, parari rebellionem sæpe alias, & supremo cõuiuio post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo, vt se, & Arminiũ, & ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore quo crimina, & innoxios discerneret. sed Varus fato, & vi Arminij cecidit. Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis priuatim odiis, quòd Arminius filiam eius alij pactam rapuerat. gener inuisus, inimici soceri, quæque apud cõcor-

Iulia Augusti F. obit, alimentis subtractis.

Caditur & Gracchus, adulter in ea.

Sodales Augustales instituti.

Histrionia turbæ.

* cœpta.

A. V. C. DCCLXIIX.

Germanicus Cattos irrumpit.

Arminius. Segestes.

Copia, diuisio, & itinera Germanici.

des vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias [165] cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positóque castello super vestigia paterni præsidij in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam, rarum illi cælo, siccitate, & amnibus modicis inoffensum iter properauerat: imbrésque & fluminum auctus regredienti metuebantur. sed Chattis adeò improuisus aduênit, vt quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum, aut trucidatum sit: iuuentus flumen Adranam nando tramiserit: Romanósque pontem cœptantis arcebant. dein tormentis sagittísque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cùm quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicísque in siluas disperguntur. [166] Cæsar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere, quod illi moris, quoties astu magis, quàm per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis iuuare Chattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma. & Marsos congredi ausos, prospero prælio cohibuit. Neque multo pòst legati à Segeste venerunt, auxilium orantes aduersus vim popularium, à quis circumsidebatur, validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audaciâ promtus, [167] tanto magis fidus, * rebus commotis potior habetur. [168] Addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum. sed iuuenis conscientiâ contabatur. quippe anno quo Germaniæ desciuere, [169] sacerdos apud Aram Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benignéque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit, conuertere agmen: pugnatúmque in obsidentis, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eademque filia Segestis, mariti magis quàm parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, compressis intra sinū manibus grauidum vterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum qui tum in deditionem veniebant prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoriâ bonæ societatis impauidus. verba eius in hunc modum fuere. *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & constantiæ dies. ex quo à diuo Augusto ciuitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris vtilitatibus dilegi: neque odio patriæ, (quippe proditores, etiam iis quos anteponunt, inuisi sunt) verùm quia Romanis Germanísque idem conducere: & pacem quàm bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tū exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitiâ ducis, quia parū præsidij in legibus erat, vt me & Arminiū, & conscios vinciret, flagitaui. testis illa nox, mihi vtinā potius nouissima! quæ secuta sunt defleri magis, quā defendi possunt. ceterū*

& inieci

Cattos improuisus opprimit.

Mattium incendit.

Legati à Segeste, auxiliū petunt.

* Scripserim rebúsque motis.

Tulit ipse Germanicus.

Vxor Arminij capta.

Segestis oratio, quid iudicet seruauit. ferme [?]

& inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpessus sum. Atque vbi primùm tui copia; vetera nouis, & quieta turbidis ante habeo; neque ob præmium, sed vt me perfidiâ exsoluam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quàm perniciem maluerit. Pro iuuentâ & errore filij veniam precor. filiam necessitate huc adductam, fateor: tuum erit consultare, vtrum præualeat, quòd ex Arminio concepit, an quòd ex me genita est. Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque eius incolumitatem,[170] ipsi sedem * veterem in prouinciâ pollicetur. Exercitum reduxit, noménque Imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminij vxor, virilis sexus stirpem edidit: educatus Rauennæ[171] puer, quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. Fama dediti benignéq; excepti Segestis vulgata, vt quibusque bellum inuitis aut cupiētibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium, super insitam violentiam, rapta vxor, subiectus seruitio vxoris vterus, vecordem agebant: volitabátq: per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. Neque probris temperabat. *Egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus vnam mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se proditione, neque aduersus feminas grauidas, sed palàm aduersus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ dijs patrijs suspenderit. coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium:*[172] *hominem ermanos nunquam satis * excusaturos, quòd inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint. alijs gentibus, ignorantiâ imperij Rom ini inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritúsque discesserit ille inter numina dicatus Augustus, ille dilectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pauescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quàm dominos, & colonias nouas; Arminium potiùs gloriæ ac libertatis, quàm Segestem flagitiosæ seruitutis ducem sequerentur.* Conciti per hæc, non modò Cherusci, sed contermina: gentes: tractúsque in partis Inguiomerus Arminij patruus, veteri apud Romanos auctoritate. vnde maior Cæsari metus. & ne bellum mole vnà ingrueret, Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit.[173] Equitem Pedo præfectus, finibus Frisiorũ ducit ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: simúlque pedes, eques, classis, apud prædictũ amnem conuenêre. Chausi cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua vrenteis, expeditâ cum manu L. Stertinius missu Germanici fudit; interque cædem & prædam, reperit vndeuicesimæ legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductú inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantúmque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum:[174] haut procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ. Vari legionumque insepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæsarem inuadit soluendi suprema militibus ducíque; permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum & sortem hominum præmisso Cæcinâ, vt occulta saltuum scrutaretur,

Ipse & comites benignè habiti

* vetere.

Filius Arminij Rauennæ educatur.

Cuius pater arma & violentiã parat.

Inuectio eius in Segestem & Romanos.

* excusaturum.

Cherusci & finitimi, tracti in Romanos.

Etiam Inguiomerus.

Copia Romana ad Amisiam.

Bructeri fusi.

Ventum ad Teutoburgiẽsem saltum.

Vbi infelix Vari pugna.

Facies eius calamitatis. pontésque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, [175] & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossâ, accisæ iam reliquiæ consedisse intelligebantur. Medio campi albentia ossa, vt fugerant, vt restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant. & cladis eius superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, hîc cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum vbi vulnus Varo adactum; vbi infelici dextrâ, & suo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius: [176] quot patibula captiuis, quæ scrobes: vtque signis & aquilis per superbiam inluserit. *Reliquiæ lectæ & humata.* Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes vt coniunctos, vt consanguineos, auctâ in hostem irâ, mæsti simul & infensi condebant. *Ipso Cæsare ad pietatem eâ præeunte.* Primum extruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haut probatum. seu cuncta Germanici in deterius trahenti; siue exercitum imagine cæsorum insepultorúmque, tardatum ad prælia & formidolosiorem hostium credebat. [177] neque imperatorem auguratu & vetustissimis cærimoniis præditum, attrectare feralia debuisse. *Inde pugna cum Arminio.* Sed Germanicus cedentem in auia Arminium secutus, vbi primum copia fuit, * euehi equites, campúmque quem hostis insederat, eripi iubet. (** inuehi*) Arminius colligi suos, & propinquare siluis monitos, vertit repentè: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultauerat. *Nec Romanis satis prospera.* Tũc nouâ acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fugiẽtium agmine impulsæ, auxerant consternationem: trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset. inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe vt aduexerat, reportat. Pars equitum, littore Oceani, petere Rhenum iussa Cæcina qui suum militem ducebat, monitus, quanquam notis itineribus regrederetur, Pontes lõgos quàm maturrimè superare. Angustus is trames, vastas inter paludes, & [178] quondam à L. Domitio aggeratus: cætera limosa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant: circũ siluæ paulatim adclines. *Cæcinam in reditu Arminius aggreditur.* quas tum Arminius impleuit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armísque militem cùm anteuenisset. Cæcinæ dubitanti quo nam modo ruptos vetustate pontes reponeret, simúlque propulsaret hostẽ, castrametari in loco placuit; vt opus, & alij prælium inciperent. Barbari perfringere stationes, séq; inferre munitoribus nisi, *Tantumnon fundit.* lacessunt, circumgrediuntur, occursant. miscetur operantium bellantiúmq; clamor, & cũcta pariter Romanis aduersa. locus vligine profun-

dâ,idem ad gradũ instabilis,procedentibus lubricus,corpora grauia loricis,neq; librare pila inter vndas poterãt.Contrà Cheruscis sueta apud paludes prælia, procera membra, hastæ ingentes ad vulnera facienda, quamuis procul. nox demùm inclinantis tum legiones aduersæ pugnæ exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumtâ quiete, quantum aquarum circumsurgentibus iugis oritur,vertêre in subiecta. mersáque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor.[179] Quadragesimũ id stipendium Cæcina parendi,aut imperitandi habebat: secundarum ambiguarúmque rerum sciens, eóque interritus. Igitur futura voluens, nõ aliud repperit, quàm vt hostem siluis coërceret,donec saucij,quantúmque grauioris agminis,anteirent.nam medio montium & paludum, porrigebatur planities,quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri,* vndeuigesima in læuum, primani ducẽdum ad agmen, vicesimanus aduersum secuturos. Nox per diuersa inquies,cùm barbari festis epulis,læto cantu, aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent: [180] apud Romanos inualadi ignes, [181] interruptæ voces,atque ipsi passim adiacerẽt vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quàm peruigiles. ducémque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum,cernere &audire visus est,velut vocantem, non tamen obsecutus,& manum intendentis reppulisse. Cœpta luce,missæ in latera legiones,metu,an contumacia,locum deseruere:capto * properè cãpo,humentia vltrà. Neque tamen Arminius, quãquam libero incursu,statim prorupit: sed vt hæsere cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorũ ordo, vtque tali in tempore sibi quisque properus, & lentæ aduersum imperia aures, irrumpere Germanos iubet clamitans, *En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones.* Simul hæc: & cũ dilectis scindit agmen, equísque maximè vulnera ingerit. illi sanguine suo, & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disiicere obuies,proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor,quæ neque aduersum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumueniebatur, ni prima legio sese opposuisset. iuuit hostium auiditas, omissa cæde, prędam sectantium: enisæque legiones,vesperascente die, in aperta & solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger. amissa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exciditur cespes. non tentoria manipulis, non fomenta sauciis. infectos cœno aut cruore cibos diuidentes, funestas tenebras,& tot hominũ millibus vnum iã reliquum diem lamentabantur. Fortè equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus,quosdam occurrẽtium obturbauit. tanta inde consternatio inrupisseGermanos credentium,vt cuncti ruerent ad portas; [182] quarum Decumana maximè petebatur, auersa hosti,& fugientibus tutior. Cæcina, comperto vanam esse formidinem, cùm tamen neque

Cæcina tamẽ vetus dux aduersa tolerat.

Et ratione obuiam it.

* vna &

Sed miles consternatur.

Ipsi etiam duci malorum præsagium.

* prope.

Victi & cæsi pæne Romani.

Et captus ipse dux.

Nocturnus lymphatus apud eos terror.

Quos à fuga dux agrè sistit.

auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret, [183] proiectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam. simul tribuni & centuriones falsum pauorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iussósq; dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet. *Vnam in armis salutem sed ea consilio temperanda: manendúmque intra vallum, donec expugnandi hostes spe, propius succederent: mox vndique erumpendum. illâ eruptione ad Rhenum perueniri. quòd si fugerent, pluris siluas, profundas magis paludes, sæuitiam hostium superesse. at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ in castris honesta memorat.* reticuit de aduersis. [184] Equos dehinc, orsus à * suis, legatorum tribunorúmque, nullâ ambitione, fortissimo cuique bellatori tradit: vt hi, mox pedes, in hostem inuaderent. Haut minus inquies Germanus, spe, cupidine, & diuersis ducum sententiis agebat: Arminio, sinerent egredi, egressósque rursum per humida & impedita circumuenirent, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, vt vallum armis ambirent. promtam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore. Igitur ortâ die, proruunt fossas, iniiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. Postquàm hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuáque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, non hîc silus, nec paludes, sed æquis locis æquos deos. Hosti facile excidium: & paucos & semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quantò inopina, tantò maiora offunduntur. cadebántque, vt rebus secundis auidi, ita aduersis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post graue vulnus, pugnam deseruêre. vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. nocte demum reuersæ legiones, quamuis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoriâ habuere. Peruaserat interim circumuenti exercitus fama, & infesto Germanorum agmine Gallias peti. [185] ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solui prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibúsque vt quis inops, aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. Tradit C. Plinius. Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes & grates reuersis legionibus habentem. Id Tiberij animum altius penetrauit, *Non enim simplices eas curas. nec aduer us externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, vbi femina manipulos interuisat, signa adeat, largitionem tentet. tanquam parùm ambitiosè filium ducis gregali habitu circumferat, Cæsarémque Caligulam appellari velit. Potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quàm legatos quàm duces. compressam à muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiuerit.* Accendebat hæc onerabatque Seianus, peritia morum Tiberij, odia in longum iaciens, quæ reconderet, auctaque promeret. At Germanicus legionum, quas nauibus vexerat, secundam & quartamdeci-

Consilium egregium probum.
* suo.

Quod successit.

Et hostes cupidine victoriæ, victoriã amittunt.

Agrippinæ in his casibus virilis animus.

Qui Tiberiũ offendit.

mam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo leuior classis vadoso mari innaret, vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modicè adlabente æstu, quietum habuit. mox impulsu aquilonis, simul [186] sidere æquinoctij, quo maximè tumescit Oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ. [187] eadem freto, littori, campis facies. neque discerni poterant incerta ab solidis, breuia à profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: iumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant: permiscentur inter se manipuli, modò pectore, modò ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti, non vox, & mutui hortatus iuuabant, aduersante vnda. [188] nihil strenuus ab ignauo, sapiens à * prudenti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eòdem agmen subduxit, pernoctauere sine vtensilibus, sine igni; magna pars nudo aut mulcato corpore, haut minus miserabiles, quàm quos hostis circũsidet. quippe illis etiam honestæ mortis vsus: his inglorium exitium. lux reddidit terram. [189] penetratúmque ad amnem Visurgim, quò Cæsar classe contenderat. impositæ deinde legiones, vagante famâ submersas. nec fides salutis, antequàm Cæsarem exercitúmque reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis præmissus, [190] ipsum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. data vtrique venia, facilè Segimero, contatiùs filio: quia Quinctilij Vari corpus inlusisse dicebatur. Ceterùm ad supplenda exercitus damna certauêre Galliæ, Hispaniæ, Italiæ: quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo & equis ad bellum sumtis, propriâ pecuniâ militem iuuit. vtque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios; facta singulorum extollere; vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio & cura, sibique & prœlio firmabat. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico gestas. Nomen patris patriæ Tiberius à populo sæpius ingestum, repudiauit: neque in acta sua iurari, quamquam censente senatu, permisit: cuncta mortalium incerta, quantóque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans. non tamen ideo faciebat fidem ciuilis animi. nam legem maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant, si quis proditione exercitũ, aut plebem seditionibus, denique malè gesta Rep. maiestatem populi Romani minuisset. facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis eius tractauit, commotus [191] Cassij Seueri libidine, qua viros feminásque inlustres procacibus scriptis diffamauerat. mox Tiberius, consultante Pompeio Macro prætore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. Hunc quoque asperauere [192] carmina, incertis auctoribus vulgata in sæuitiam superbiamque

Periclitatæ legiones, quæ littore reductæ.

Effusione in plana Oceani.

* ab imprudenti. *Sed emerserũt ad alta.*

Segimerus in deditionem acceptus, cum filio.

Tiberij simulata modestia.

Qui tamen legem maiestatis reduxit.

Nunquam probatam probus.

Porrecta ea etiam ad minima crimina: Imò ridicula.

eius, & discordem cum matre animum. Haut pigebit referre, in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætẽtata crimina: vt quibus initiis, quantâ Tiberij arte, grauissimum exitium irrepserit, dein repressum sit, postremò arserit, cunctáque corripuerit, noscatur. Falanio obiiciebat accusator, quòd inter [193] cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebãtur, Cassium quendam mimum corpore infamem adsciuisset: [194] quódque venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset. [195] Rubrio crimini dabatur, violatum periurio nomen Augusti. [196] Quæ vbi Tiberio notuêre, scripsit consulibus, *Non ideo decretum patri suo cælum, vt in perniciem ciuium is honor verteretur. Cassium Histrionem solitum inter alios eiusdem artis interesse [197] ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies eius, vt alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domum accedant. Iusiurandum perinde æstimandum, quàm si Iouem fefellisset. [198] deorum iniurias diis curæ.* Nec multo pòst [199] Granium Marcellum prætorem Bithyniæ, Quæstor ipsius Cæpio Crispinus maiestatis postulauit, [200] subscribente Romano Hispone. qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sæuitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud vnum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum quod secuti [201] ex pauperibus diuites, ex cõtemtis metuendi, perniciem aliis ac postremum sibi inuenêre. Sed Marcellum insimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse. ineuitabile crimen, cùm ex moribus principis fœdissima quæque diligeret accusator, obiectarétque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, statuam Marcelli altiùs quàm Cæsarum sitam: & alia [202] in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberij inditã. ad quod exarsit adeò, vt rupta taciturnitate proclamaret, se quoque in ea causa laturum sententiam palàm & iuratum, quò ceteris eadem necessitas fieret. Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo*, inquit, *loco censebis Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.* permotus his, quantóque incautiùs efferbuerat, [203] pœnitentia patiens, tulit absolui reum criminibus maiestatis. de pecuniis repetundis, ad reciperatores itum est. Nec patrum cognitionibus satiatus, iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret: multáque eo coram, aduersus ambitum & potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrũpebatur. Inter quæ [204] Pius Aurelius senator, questus mole publicæ viæ, ductúq; aquarum labefactas ædis suas, auxilium patrum inuocabat. resistentibus ærarij prætoribus, subuenit Cæsar, pretiúmq; ædiũ Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens, quam virtutem diu retinuit, cùm ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniã ordinis ob paupertatẽ petẽti, decies sestertium largitus est, satis cõperto, pater-

Calumniatores sub tyrannis magni.

Ab his Marcellus accusatur, vt maledicus in Cæsarem.

Quiitam voce etiam vulgauit:

Pisone acutè & liberè carpente.

Tiberij in iudiciis seueritas, an sæuitia.

Liberalitas eius in aliquot senatores.

nas ei anguſtias eſſe. [205] tentātis eadē alios, probare cauſſam ſenatui iuſſit: cupidine ſeueritatis, in his etiam quæ ritè faceret, acerbus. vnde cęteri ſilentium & paupertatē confeſſioni & beneficio præpoſuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis, plana vrbis ſtagnauerat. relabentem ſecuta eſt ædificiorum & hominum ſtrages. Igitur cenſuit Aſinius Gallus, vt libri Sibyllini adirentur. renuit Tiberius, perinde diuina humanáq; obtegens. ſed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. [206] Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, [207] leuari in præſens proconſulari imperio, [208] tradíq; Cæſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac ſuo nomine obtulerat, Druſus præſedit, quamquam vili ſanguine nimis gaudens. [209] quod * vulgus formidoloſum, & pater arguiſſe dicebatur. cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, variè trahebāt; alij tædio cœtus, quidam triſtitia ingenij, & metu cōparationis, quia Auguſtus comiter interfuiſſet. Non crediderim ad oſtentandā ſæuitiam, mouendáſque populi offenſiones, conceſſam filio materiem: quamquā id quoque dictum eſt. Theatri licentia proximo priore anno cœpta, grauius tum erupit, occiſis nō modò è plebe, ſed [210] militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magiſtratus & diſſenſionē vulgi prohibent. Actū de ea ſeditione apud patres, dicebātúrq; ſententiæ, vt prętoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet. interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpitúſque eſt Aſinij Galli oratione, ſilente Tiberio qui ea ſimulacra libertatis ſenatui præbebat. valuit tamē interceſſio, [211] quia diuus Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſponderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. [212] De modo lucaris, & aduerſus laſciuiam fautorum, multa decernūtur; ex quîs maximè inſignia: [213] Ne domos Pantomimorū ſenator introiret: ne egredientis in publicum, equites Romani cingerent: [214] aut alibi quàm in theatro ſpectarentur. & [215] ſpectantiū immodeſtiam exſilio multādi poteſtas prætoribus fieret. [216] Templum vt in coloniā Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto, petentibus Hiſpanis permiſſum; datúmque in omnes prouincias exēplum. [217] Centeſimā rerum venaliū poſt bella ciuilia inſtitutā deprecante populo; edixit Tiberius [218] militare ærarium eo ſubſidio niti. ſimul [219] imparem oneri Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximæ ſeditionis malè cōſulta, quibus ſexdecim ſtipēdiorum finem expreſſerāt, obolita in poſterum. [220] Actum deinde in ſenatu ab Aruntio & Ateio an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis ſolito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, ídque ipſis perniciem adferret. Congruentia his Interamnates diſſeruere, peſſum ituros fœcundiſſimos Italiæ campos, ſi amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus ſuperſtagnauiſſet. Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, quā

Tiberis inundat, cum inſigni vrbis detrimento.

Druſus gladiatores dat, ſed cruento munere.

**in vulgus.*

Hiſtrionum cauſſam, tumultus & cædes.

Decreta patrum ad coërcendum.

Templum Auguſto in Hiſpaniā.

Cēteſima rerum venaliū.

Reuocata, quæ ſeditioſi milites expreſſerant.

Agitatum, qui Tiberis coërceri poſſet.

in Narem effunditur, obstrui recusantes. quippe in adiacentia eruptu-rum. Optimè rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, vtque originem ita fines dederit. spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicauerint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluuiis orbatum, minore gloriâ fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operũ, siue superstitio, valuit, [221] vt in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœsia, additis Achaiâ & Macedonia. Id quoque morum Tiberij fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut iurisdictionibus habere. Caussæ variæ traduntur. alij tædio nouæ curæ, semel placita pro æternis seruauisse. quidam inuidia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat. ex optimis, periculum sibi; à pessimis, dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione postremò eo prouectus est, vt mandauerit quibusdam prouincias, quos egredi vrbe non erat passurus. De comitiis consularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuêre, vix quidquam firmare ausim. adeò diuersa, non modò apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Modò subtractis candidatorum nominibus, originem cuiusque & vitam, & stipendia descripsit, vt qui forent intelligeretur. aliquando, ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerumque eos tantùm apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset. posse & alios profiteri, si gratiæ, aut meritis confiderent. speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantòque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius seruitium.

Tiberius Præsides rarò mutare solitus.

Comitiorum confusa tunc ratio.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIBER SECVNDVS.

BREVIARIVM LIBRI.

MOTVS *aliqui in Oriente. Vonones Parthorum rex solio & solo suo ab Artabano pellitur: & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Quo eodem mox demouetur à Silano Præside Syriæ, ob metum & Artabani minas. At Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum à legionibus suetis abstrahit. cui paret ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, & fabricata ingenti classe, exercitum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic Angriuarios Stertinio duce populatur & sternit. mox Cheruscos & Arminium ingenti prælio vincit. multumque gloriæ partum, nisi in regressu fortuita clades eam obliterasset.*

Nauium

Nauium enim hominumque maximam partem in Oceano amisit, vi tempestatis & imperitia eius maris. Interea Romæ vir nobilis Libo Drusus studij rerum nouarum defertur. accusatur in Senatu, & parte aliqua conuincitur. Tiberiũ infensum expertus, & veniæ nulla spe, gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Hortensij) in manifesta paupertate, spretæ à Principe. Clemens Posthumi Agrippæ seruus, domino interfecto, faciem & nomen eius mentitur. res Romanas turbat. occultè conscios & adiutores multos habet. opera tamen & ingenio Sallustij Crispi sine motu capitur, & Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis, alijsque gentibus triumphat. Archelaus Cappadocum rex in vrbem accitus, & indignè habitus, fato moritur. Regnum eius in prouinciam redactum. Germanico Oriens permissus, cum maiore, quoquo adisset, imperio: Cn. Pisoni Syria, cum occultis (vt creditur) in Germanicum mandatis. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos. qui tamen inter se discordes, otium & securitatem Romanis fecere. Cherusci duce Arminio, potentem & veterem regem Maraboduum, magno nec incruento prælio vincunt. In Asia duodecim celebres vrbes terræ motu collapsæ, aut haustæ sunt. Tacfarinas in Africa bellum siue latrocinium exercet. idque à Furio Proconsule statim repressum. Germanicus in Armeniam venit: regem Zenonem, amoto Venone, volentibus iis imponit. Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maraboduus vi Catualdæ regno pulsus in Italiam venit, & Rauennæ per duodeuiginti annos egit. Idem Catualdæ mox Casus, qui forum Iulium missus. Rhescuporis Thracum rex, opera Pomponij Flacci in vincla datur: Romam perducitur. Germanicus Aegyptum lustrat. reuersus inimicitias cum Pisone exercet, & denunciat. sed paullò post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ extinguitur. Veneni à Pisone dati suspicio erat. qui conatus armis Syriam repetere, à Sentio alijsque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vestalis capta. Arminius in Germania dolo cæsus. Hæc gesta annis quattuor.

COSS.
T. STATILIO SISENNA TAVRO, ET L. SCRIBONIO LIBONE.
C. CAECILIO RVFO, ET L. POMPONIO FLACCO.
TIBERIO CAESARE AVG. III. ET GERMANICO CAESARE II.
M. IVNIO SILANO, ET C. NORBANO FLACCO.

SISENNA Statilio Tauro, L. Libone COSS. mota Orientis regna, prouinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Romà, acceptumque regem, quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernabantur. Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam Phrahates quamquam depulisset exercitus, ducésque Romanos, cuncta venerantiũ officia ad Augustum verterat: [1] partemque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat. haut perinde nostri metu, quàm fidei popularium diffisus. [2] Post finem Phrahatis & sequentium Regum, ob internas cædes, venêre in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar, auxítque opibus. Et accepere barbari lætantes, vt fermè ad noua imperia. Mox subit pudor, degenerauisse Parthos, petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum. iam inter prouincias Romanas solium Arsacidarum haberi, daríque. *Vbi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Cæsaris, tot per annos seruitutem perpessum, Parthis imperitet?* Accendebat dedignantes & ipse, diuersus à maiorum institutis, [3] raro venatu, segni

Caussæ & initia belli Parthici.

A. V. C. DCCLXIX.

Phrahates rex, Augusto amicus.

Eius filius Vonones à Tiberio in regnum missus.

Qui non diu gratus.

equorum curâ, quoties per vrbes incederet lecticæ gestamine, fastuque
erga patrias epulas. irridebantur & Græci comites, ac [4] vilissima vtensi-
lium anulo clausa sed* prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis
virtutes, noua vitia; & quia ipsorum maioribus aliena, perinde odium

Et ab Artabano mox deuicitur.

prauis & honestis. Igitur Artabanus Arsacidarum è sanguine, apud Da-
has adultus excitur; [5] primóque cōgressus fusus, reparat vires, regnóque

Profugus in Armeniam abit.

potitur. [6] Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, intérque
Parthorum & Romanas opes infidâ, [7] ob scelus Antonij: qui Artauas-

In quà varia mutatio regum.

den regem Armeniorum specie amicitiæ inlectum, dein catenis onera-
tum, postremò interfecerat. Eius filius Artaxias, memoriâ patris nobis
infensus, Arsacidarum vi séque regnúmque tutatus est. [8] occiso Arta-
xiâ per dolum propinquorum, datus à Cæsare Armenis Tigranes, de-

Tigranes imponitur.

ductúsque in regnum à Tiberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum im-
perium fuit neque liberis eius, [9] quamquam sociatis more externo in
matrimonium regnúmque. dein iussu Augusti impositus Artauasdes,
& non sine clade nostrâ deiectus. Tum C. Cæsar componendæ Arme-
niæ diligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob insignem corporis
formam, & præclarū animum, volentibus Armenis præfecit. Ariobar-
zane morte fortuitâ absumpto, stirpem eius haut tolerauere: tentató-
que feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque breui pulsâ, incerti solu-

Iam Vononem.

tique, & magis sine domino, quàm in liberrate, profugum Vononem in
regnum accipiunt. [10] Sed vbi minitari. Artabanus, & parum subsidij in
Armeniis, vel si nostrâ vi defenderetur, bellum aduersus Parthos sumē-

Sed metu Parthorum remouetur.

dum erat: rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodiâ circumdat,
manente luxu & regio nomine. quod ludibrium [11] vt effugere agitaue-

His caussis in Orientē Germanicus destinatur.

rit Vonones, in loco reddemus. Ceterùm Tiberio haut ingratum acci-
dit, turbari res Orientis, vt eâ specie Germanicum suetis legionibus ab-
straheret, nouísque prouinciis impositum, dolo simul & casibus obie-
ctaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & aduersa patrui

** interior. cod. Medic.*

voluntas, celerandæ victoriæ * intentior, tractare prælìorum vias, & [12]
quæ sibi tertium iam annum belligeranti sæua vel prospera euenissent.

Sed ille in Germanos bellū mallet.

fundi Germanos [13] acie, & iustis locis; iuuari siluis, paludibus. breui æ-
state, & præmaturâ hieme: suum militem, haut perinde vulneribus,
quàm spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gallias ministran-
dis equis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias,
defensantibus iniquum. at si mare intretur; promtā ipsis possessionem,
& hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi, legionésque & cō-
meatus pariter vehi: integrum equitem, equósque, per ora & alueos flu-

Igitur noua ratione, & mari eos aggreditur.

minum mediâ in Germaniâ fore. Igitur huc intendit, missis ad census
Galliarum, P. Vitellio & * Cantio. Silius, & Anteius, & Cæcina fabri-
candę classi proponuntur. Mille naues sufficere visæ, properatæque. aliæ

** Scantio.*

Classe mille nauium.

breues, angustâ puppi proráque, & lato vtero, quo facilius fluctus to-
lerarent: quædam, planæ carinis, vt sine noxa siderent: plures; [14] apposi-

cis vtrimque gubernaculis, conuerso vt repente remigio, * hinc vel illinc adpellerent: multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. Insula Batauorum in quam conuenirent prædicta, ob faciles adpulsus, [15] accipiendisque copiis, & transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Batauι, velut in duos amnes diuiditur, seruátque nomen & violentiam cursus, quà Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento Vahalem accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosâ flumine eiúsque immenso ore eumdem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar, dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet. ipse, audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quàm vt modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiámque raperet. Neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam aduentus eius dilapsi. [16] tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & [17] veterem aram Druso sitam disiecerant. Restituit aram, [18] honorique patris princeps ipse cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haut visum. & [19] cuncta inter castellum, Alisonem, ac Rhenum nouis limitibus, aggeribúsq; permunita. Iamq; classis aduenerat, cum præmisso commeatu, & distributis in legiones ac socios nauibus, fossam, cui Drusianæ nomen, ingressus, [20] precatúsque Drusum patrem, vt se eadem ausum, libens placatúsque exemplo ac memoria consiliorum atque operum iuuaret: [21] lacus inde & Oceanum vsque ad Amisiam flumen secunda nauigatione peruehitur. [22] classis Amisiæ relicta, læuo amne. erratúmque in eo, quòd non subuexit. transposuit militem dextras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus absumti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente vnda, intrepidi transiêre: postremum auxiliorum agmen, Batauique in parte ea, dum insultant aquis artémque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari Angriuariorũ defectio à tergo nunciatur. Missus illico Stertinius cum equite & armatura leui, igne & cædibus perfidiam vltus est: [23] flumen Visurgis Romanos Cheruscósque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitóque an Cæsar venisset, postquam adesse responsum est, vt liceret cum fratre conloqui orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo paucis antè annis, duce Tiberio. tum promissum. progressúsque salutatur ab Armino. qui amotis stipatoribus, vt sagittarij nostra pro ripa dispositi abscederent, postulat; & postquam digressi, vnde ea deformitas oris interrogat fratrem, illo locum, & prœlium referente, quodnam

* huc vel illuc.

Qua in pertuosa Batauia conuenerunt.

Interea præludia quædã belli, in Chattos.

Ara Drusi.

Fossa Drusiana copia in Oceanũ trãsuecta.

Ad Amisiã ventum.

Batauι natatores.

Angriuarij deficiunt, sed reuocantur.

Arminij colloquium cum fratre Flauio.

Generosum sanè ab illo.

præmium recepisset exquirit. Flauius aucta stipendia, torquem, & coronam, aliáque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia seruitij pretia. Exin diuersi ordiuntur. : hic magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, & victis graues pœnas, in deditionem venieñti paratam clementiam, neque coniugem & filium eius hostiliter haberi. Ille fas patriæ, libertatem auitam, penetralis Germaniæ deos, matrem precum sociam; ne propinquorum & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quàm imperator esse mallet.

Quod in iurgia & penè pugnā desijt.

Paulatim inde ad iurgia prolapsi quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, armáque & equum poscentem Flauium attinuisset. cernebatur contrà minitabundus Arminius, præliúmque denuntians.

Arminius latinè sciens.

nam pleráque latino sermone interiaciebat, vt qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die, Germanorum acies trans Visurgim stetit.

Flumen Romani transeunt.

Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones haut imperatorium ratus, equitē vado tramittit. præfuêre Stertinius, & è numero primipilariū Æmilius, distantibus locis inuecti, vt hostē diducerēt. quà celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit.

Cum iis Batauis socijs strenuè sed parū feliciter.

Carioualda dux eorum abique cæsi.

eum Cherusci fugam simulantes, in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti, & vndique effusi trudunt aduersos, instant cedentibus, collectósque in orbē, pars congressi, quidam eminus proturbant. Carioualda, diu sustentatâ hostium sæuitiâ, hortatus suos vt ingruentes cateruas globo frangerēt, atq; ipse in densissimos irrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa. ceteros vis sua, aut equites cum Stertinio Æmilióque subuenientes, periculo exemêre.

Silua Herculea.

Cæsar transgressus Visurgim, indicio perfugæ cognoscit, delectum ab Arminio locum pugnæ, conuenisse & alias nationes in siluam Herculi sacram, ausurósque nocturnā castrorū oppugnationē. habita indici fides, & cernebantur ignes suggressique propiùs speculatores audiri fremitum equorum, immensique, & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptū foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpius quàm comperta nunciare; libertorum seruilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos obstrepere. penitus noscendas mentes, cùm secreti & incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent.

Germanicus animos militum callidè tentat.

[24] Nocte cœptâ, egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara, comite vno, [25] contectus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, fruitúrque famâ sui: cùm hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patiētiā, comitatem, per seria per iocos eundem animum, laudibus ferrent: reddendámq; gratiā in acie faterentur: simul perfidos & ruptores pacis, vltioni & gloriç mactādos.

Repperit volentes in se & in pugnam.

Inter quç vnus hostium latinæ linguæ sciēs, acto ad vallum equo, voce magnâ, coniuges, & agros, & stipendij indies

doneç

donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminij no- *Arminius præmium de-*
mine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras. veniret dies, *fectionis pro-*
daretur pugna: sumturum militem Germanorum agros, tracturum *nunciari iu-*
coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ *bet:*
destinare. Tertia fermè vigilia, adsultatum est castris, sine coniectu teli: *Castra etiam*
postquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remissum sensêre. *noctu tentat:*
Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, [26] viditq; se operatum, & *vtrumque frustrà.*
sanguine sacro respersâ prætextâ, pulchriorem aliam manibus auiç Au-
gustæ accepisse. Auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat concionē, *In somno fe-*
& quæ sapientia præuisa aptáque imminenti pugnæ disserit. *Non campos* *lix omē Ger-*
modò militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, siluas & saltus. nec enim im- *manico.*
mensa barbarorum scuta, enormis hastas, inter truncos arborum, & enata humo vir- *Consilium &*
gulta, perinde haberi quàm pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. densarent *ratio exponi-*
ictus, ora mucronibus quærerent: non loricam Germano, non galeam: ne scuta quidem *tur futura*
ferro, neruóue firmata, sed viminum textus, vel tenuis & fucatas colore tabulas pri- *pugna.*
mam vtcumque aciem hastatam; cæteris, præusta aut breuia tela iam corpus, vt visu *Germanorū*
toruum, & ad breuem impetum validum; sic [27] nullâ vulnerum patientiâ sine pu- *arma parum*
dore flagitij. sine curâ ducum, abire, fugere: pauidos aduersis; inter secunda, non diuini, *firma.*
non humani iuris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari. *Ipsi ferocio-*
propiorem iam Albim, quàm Rhenum: neque bellum vltrà modò se patris, patruíque *res, quàm*
vestigia prementem, iisdem in terris victorem sisterent. Orationem ducis secu- *fortiores.*
tus militum ardor, signúmque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri *Armin⁹ &*
Germanorum proceres omittebant suos quisque testari. *Hos esse Roma-* *suos animat:*
nos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: *Romanos de-*
quorum pars onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, in- *primit:*
*fensis rursum hostibus, [28] aduersis * odiis obiiciant, nullâ boni spe. classem quippe &* * diis
auia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed vbi miscue- *In ipsa auda-*
rint manus, inane victis ventorum remorúmque subsidium. meminissent modò aua- *ciā metum in-*
*ritiæ, crudelitatis, superbiæ: * aliud sibi reliquum quàm tenere libertatem, aut mori an-* *cusat.*
te seruitium? Sic accensos & prœlium poscentes in capum, cui Idistaui- * an aliud.
so nomen, deducunt. is medius inter Visurgim & colles, vt ripæ flumi- *Loci descri-*
nis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. *ptio, vbi pu-*
ponè tergum insurgebat silua, editis in altum ramis, & pura humo in- *gna.*
ter arborum truncos, campum & prima siluarum, barbara acies tenuit:
soli Cherusci iuga insedêre, vt prœliantibus Romanis desuper incurre- *Ordo & dis-*
rent. Noster exercitus sic incessit. auxiliares Galli, Germanique in fron- *positio vtrim-*
te: post quos pedites sagittarij: dein quatuor legiones, & cum duabus *que acierum.*
prætoriis cohortibus, ac dilecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legio- *Pugna com-*
nes, & leuis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum co- *mittitur:*
hortes. Intentus paratúsque miles, vt ordo agminis in aciem * adsiste- *adstitere,
ret. Visis Cheruscorum cateruis, quæ per ferociā proruperant: validis-
simos equitum incurrere latus; Sternium cum ceteris turmis circum-
gredi, tergáque inuadere iubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pul-

Quam felicem Romanis Aquilæ prodicunt.

cherrimum augurium, [29] octo aquilæ petere siluas,& intrare visæ, Imperatorem aduertere. exclamat, Irent, [30] sequerentur Romanas aues, [31] propria legionum numina. simul pedestris acies infertur, & præmissus eques, postremos ac latera impulit. mirúmque dictu, duo hostium agmina diuersa fugâ, qui siluam tenuerant in aperta, qui campis adstiterant, in siluam ruebant. medij inter hos Cherusci, collibus detrudebantur, inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam. Incubuerátque sagittariis, illà rupturus, ni Ræторum Vindelicorúmque & Gallicæ cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis, & impetu equi peruasit, oblitus faciem suo cruore ne nosceretur. quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissúmque tradiderunt. Virtus seu fraus eadem, Inguiomero effugium dedit. ceteri passim trucidati. & plerosque tranare Visurgim conantes, iniecta tela aut vis fluminis, postremò moles ruentium, & incidentes ripæ, operuêre. quidam turpi fugâ in summa arborum nisi, ramísque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: alios proruta arbores adflixêre. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab horâ diei ad noctem cæsi hostes, decem millia passuum cadaueribus atque armis oppleuêre: [32] repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubio euentu, portauerant. [33] Miles in loco prœlij, Tiberium Imperatorem salutauit, struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus imposuit. Haut perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea species dolore & irâ adfecit. qui modò abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt: plebes, primores, iuuentus, senes, agmen Romanum repentè incursant, turbant. postremò diligunt locum, flumine & siluis clausum, artâ intus planitie, & humidâ: siluas quoque profunda palus ambibat; nisi quòd latus vnum Angriuarij lato aggere extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit, equitem propinquis lucis texêre, vt ingressis siluam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæsari incognitum: consilia, locos, promta, occulta nouerat, astúsque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem, campúmque. peditum aciem ita instruxit, vt pars æquo in siluam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur quod arduum, sibi, cætera legatis permisit. quibus plana euenerant, facilè inrupêre: quîs impugnandus agger, vt si murum succederent, grauibus supernè ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotísque paulum legionibus, funditores libratorésque excurrere tela, & proturbare hostem iubet: missæ è tormentis hastæ, quantóque conspicui magis propugnatores, tantó pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in siluas. conlato illic gradu certatum, hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant. vtrísque necessitas in loco, spes

Vincuntúrque Germani:

Nec virtus Arminio, nisi ad effugium profuit.

Idem Inguiomero.

Trophæum Romani in loco excitant.

Qua contumelia Germani accensi:

Iterúmque ad pugnam veniunt.

Qua acris & ambigua:

in virtute, salus ex victoria. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur: cum ingens multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporum vteretur, coacta stabile ad prœlium: contrà miles, cui scutum pectori adpressum, & insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nudâ ora foderet, viàmque strage hostium aperiret. impromto iam Arminio, ob continua pericula, siue illum recēs acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitātem acie, fortuna magis quàm virtus deserebat. & Germanicus quò magis adgnosceretur, [34] detraxerat tegimen capiti, orabátque insisterēt cædibus, nil opus captiuis, solam internicionem gentis finem bello fore. Iámque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris, ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. equites ambiguè certauêre. Laudatis pro concione victoribus Cæsar, congeriem armorum struxit, superbo cum titulo, DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CAESARIS EA MONIMENTA MARI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. de se nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mandat, ni deditionem properauissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepêre. [35] Sed æstate iam adulta, legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ, plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano inuexit. Ac primò placidum æquor mille nauium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo [36] effusa grādo: simul variis vndique procellis, incerti fluctus prospectum adimere, regimen imp dire: milésque pauidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestiuè iuuat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & [37] mare omne in austrum cessit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septentrionis horridior, rapuit disiecítque naues in aperta Oceani, aut insulas saxis abruptas, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægréque vitatis [38] postquàm mutabat æstus, eodem quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire imrumpentis vndas poterant. equi, iumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quò leuarentur [39] aluei * manantes per latera, & fluctu super vrgēte. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cœli præstat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, vt credatur nouissimum ac sine terris mare. pars nauium haustæ sunt plures, apud insulas longius sitas eiectæ: milésque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem * elisa tolerauerant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctésq; apud scopulos & prominentis oras, cum se tanti exitij reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus

Romani tamen pro victoribus.

Monumentum & titulus rerū magnificus.

Miles plerusque classe reducitur.

Cum clade & fenicexitio.

Ita Oceanus auturnus.

Eius tempestatis pulchra species.

* nantes

* enisa

Germanicus in Chaucos vehitur.

Seruati & alij quidam sed pauci.

eodem mari oppeteret. Tandem relabente æstu, & secundante vento, claudæ naues, raro remigio, aut intentis vestibus, & quędam à validioribus tractæ, reuertère: quas raptim refectas misit, vt scutarentur insulas collecti eâ cura plerique. multos Angriuarij nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere. quidam in Britāniam rapti, & remissi à regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat, miracula narrabant, vim

Hæc clades Germanos erigit: Quos contra Cæsar it.

turbinum, & inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum & beluarum formas: visa, siue ex metu credita. Sed fama classis amissæ, vt Germanos ad spem belli, ita Cæsarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipse maioribus copiis Marsos irrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, [40] propinquo loco defossam Varianæ legionis aquilam modico præsidio seruari indicat. Missa extemplò manus, quæ hostem à fronte eliceret, alij qui terga circumgressi recluderent humum. & vtrisque adfuit fortuna. eò promitor Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit [41] non ausum congredi hostem: aut sicubi

Marsos vastat, exscindit.

restiterat, statim pulsum, nec vnquam magis, vt ex captiuis cognitum est, pauentem. Quippe inuictos & nullis casibus superabiles Romanos prædicabāt, qui perditâ classe, amissis armis, post constrata equorum virorúmque corporibus litora, eâdem virtute, pari ferociâ, & veluti aucti numero inrupissent. [42] Reductus inde in * Hiona miles, lætus animi,

** hiberna*

quòd aduersa maris, expeditione prosperâ pensauisset. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exsoluendo. Nec dubium habebatur, labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, &

Germani ad pacem iam flectebant:

si proxima æstas adiiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum. satis iam euentuum, satis casum prospera illi & magna prælii: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nullâ ducis culpâ, grauia tamen & sæua damna intulissent. se noties à diuo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quàm vi perfecisse.* [43] *sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Sueuos, regémque Maroboduum pace obstrictum. posse & Cheruscos, ceteràsque rebellium gentes, quando Romanæ vltioni consultum est, internis discordiis relinqui,* Precāte Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam eius adgreditur, alterum consulatum offerendo, cuius munia præsens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, nonnisi apud Germanias [44] adsequi nomen imperatorium, & deportare lauream posset. Haud cunctatus est vltrà Germanicus, quanquam fingi ea, séque per inuidiam parto iam decori abstrahi intelligeret. Sub idem tempus, è familiâ Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res nouas. Eius negotij initium, ordinem, finē curatius disseram; quia tum primùm reperta sunt, quæ per tot annos Remp. exedère. Firmius Catus Senator, ex intimâ Libonis amicitiâ, iuuenem improuidum & facilem inanibus. ad Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum etiam

Sed Cæsarem maior Cæsar auocat.

Cui cauta & lenta consilia, quàm ferocia magis cordi.

Honoribus etiam Germanicum emollit.

Libo Drusus maiestatis accusatur.

Qui temere Chaldæos consuluit.

etiam interpretes impulit: [45] dum proauum Pompeium, [46] amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum ostentat: hortatúrque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quò pluribus indiciis inligaret. Vt satis testium, & qui serui eadem noscerent, reperit: aditum ad principem postulat, demonstrato crimine & reo [47] per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio vsus erat. Cæsar indicium haut aspernatus, cõgressus abnuit. posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare. atque interim Libonem ornat præturâ, conuictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeò iram condiderat (cunctáque eius dicta factáque cùm prohibere posset, scire malebat. donec Iunius quidam tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, auidúmque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules; senatus cognitionem poscit: & vocantur patres, addito, consultandum super re magnâ & atroci. Libo interim veste mutatâ cum primoribus feminis, circumire domos, orare adfines, vocem aduersum pericula poscere: abnuentibus cunctis, cùm diuersa prætenderent, eadem formidine. die senatus metu & ægritudine fessus, siue vt tradidêre quidam, simulato morbo, [48] lecticâ delatus ad fores curiæ, [49] inuisúsque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto eius vultu excipitur. mox libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, néue asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Catum accusatores, Fonteius Agrippa, [50] & C. Liuius, certabántque cui ius perorandi in reum daretur: donec Liuius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vecordes adeò, vt consultauerit Libo, an habiturus foret opes, [51] quîs viam Appiam Brundisium vsque pecuniâ operiret, inierant & alia huiuscemodi, stolida, vana; si mollius acciperes, miserãda. Vni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum additas [52] atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, agnoscentes seruos per tormenta interrogari placuit. Et quia [53] vetere senatusconsulto, quæstio in caput domini prohibebatur, [54] callidus & noui iuris repertor Tiberius, [55] mãcipari singulos actori publico iubet: [scilicet, vt in Libonem ex seruis, saluo senatusconsulto quæreretur.] Ob quæ posterum diem reus petiuit. domúmque digressus, extremas preces [56] P. Quirinio propinquo suo ad principem mandauit. responsum est, vt senatũ rogaret. cingebatur interim milite domus, strepebátque etiã in vestibulo, vt audiri, vt adspici possent: cùm Libo, ipsis, quas in nouissimã voluptaté adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prehensare seruorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpositum mensa lumen fera-

Delatus ab iisipsis, qui impulerant.

Tiberius dissimulat, & ruere cum patitur.

Ad extremũ in Senatu accusatur.

Et conuincitur vecordiæ potius, quàm sceleris.

Serui in dominum torti, & aduersa leges nouo pallio velata.

Ambigere possis an nõ à glossemate hęc sint.

Libo denique tædio & desperatione se conficit.

libus iam ſibi tenebris duos ictus in viſcera direxit. Ad gemitum cõlabentis, accurrêre liberti, & cæde viſa miles abſtitit. Accuſatio tamen apud patres adſeueratione eadem peracta, iurauitque Tiberius petiturũ ſe vitam, quamuis nocenti, niſi voluntariam mortem properauiſſet. Bona inter accuſatores diuiduntur: & [57] præturæ extra ordinem datæ, his qui ſenatorij ordinis erant. [58] Tunc Cotta Meſſalinus, ne imago Libonis exſequias poſterorum comitaretur, cenſuit: Gn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentũ Druſi adſumeret. ſupplicationum dies, Pomponij Flacci ſentẽtia conſtituti. vt dona Ioui, Marti, Concordiæ, vtque Iduum Septẽbrium dies quo ſe Libo interfecerat, dies feſtus haberetur, [59] L.P.& Gall⁹ * Aſinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decreuêre: quorũ auctoritates, adulationéſque retuli, vt ſciretur vetus id in Rep. malum. [60] Facta & de Mathematicis Magíſque Italia pellendis ſenatus conſulta. quorum è numero, L. Pituanius [61] ſaxo deiectus eſt. In P. Martium conſules [62] extra portam Exquilinam, [63] cùm claſſicum canere iuſſiſſent, [64] more priſco aduertere. Proximo ſenatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo: decretúmque [65] ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis fierent, [66] ne veſtis ſerica viros fœdaret. Exceſsit Fronto, ac poſtulauit modum argento, ſupellectili, familiæ. Erat quippè adhuc frequens ſenatoribus, ſi quid è Rep. crederent, loco ſententiæ promere. Contrà Gallus Aſinius diſſeruit, *Auctu imperij adoleuiſſe etiam priuatas opes, idque non nouum, ſed è vetuſtiſsimis moribus. Aliam apud Fabricios, [67] aliam apud Scipiones pecuniam, & cuncta ad Remp. referri. quã tenui, anguſtas ciuium domos; poſtquam eò magnificentiæ venerit, gliſcere ſingulos. neque in familiã & argento, quæque ad vſum parentur, nimium aliquid, aut modicum, niſi ex fortunã poſsidentis. diſtinctos ſenatus & equitum cenſus: non quia diuerſi naturã, [68] ſed vt locis, ordinibus, dignationibus antiſtent, * taléſque ad requiem animi aut ſalubritatem corporum parentur, niſi fortè clariſsimo cuique plures curas maiora pericula ſubeunda; delinimentis curarum & periculorum carendum eſſe.* Facilem adſenſum Gallo, ſub nominibus honeſtis, [69] confeſsio vitiorum & ſimilitudo audientium dedit. Adiecerat & Tiberius, non id tempus cenſuræ: nec ſi quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem. Inter quæ L. Piſo ambitum fori, corrupta iudicia, ſæuitiam oratorum accuſationes minitantium increpans, abire ſe, & cedere vrbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure teſtabatur. ſimul curiam relinquebat. Commotus eſt Tiberius, & quamquam mitibus verbis Piſonem permulſiſſet, propinquos quoque eius impulit, vt abeuntem auctoritate vel precibus tenerent. Haut minus liberi doloris documentum idem Piſo mox dedit, vocata in ius Vrgulania, quam ſupra leges amicitia Auguſtæ extulerat. nec aut Vrgulania obtemperauit, in domum Cæſaris ſpreto Piſone vecta, aut ille abſtitit, quamquam Auguſta ſe violari & imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri ciuile ratus, vt ſe iturũ

Præmia accuſatoribus.

Et varia in mortuum decreta prauiſſimæ adulationis.

* Aſinij.

Vnum vtiliſſimũ. de vatibus pellẽdis.

Luxus publicus leuiter coërcitus.

Quem ex profeſſo defendit Aſinius.

* aliiſque quę ad req.

Facili aſſenſu in omniũ contage.

Piſonis libera vox & mina.

Vrgulania, delicium Liuiæ.

ad prætoris tribunal, adfuturum. Vrgulaniæ diceret, processit palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur, occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens: donec propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam quæ petebatur iuberet. Isque finis rei, ex quâ neque Piso inglorius, & Cæsar maiore famâ fuit. Ceterum Vrgulaniæ potentia adeò nimia ciuitati erat, vt testis in caussa quadam quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur. [70] missus est prætor, qui domi interrogaret: cùm virgines Vestales in foro & iudicio audiri, quoties testimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haut referrem, ni pretium foret, Gn. Pisonis & Asinij Galli super eo negotio diuersas sententias noscere. Piso, quanquam abfuturum se dixerat Cęsar, ob id magis agendum censebat, vt absente principe, senatus & equites possent sua munia sustinere. decorum Reip. fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præceperat, nihil satis illustre, aut ex dignitate populi Romani nisi coràm & sub oculis Cæsaris: eóque conuentum Italiæ & adfluentis prouincias, præsentiæ eius seruanda dicebat. Audiente hæc Tiberio ac silente, magnis vtrimque contentionibus acta; sed res dilatæ. Et certamen Gallo aduersus Cæsarem exortum est. nam [71] censuit in quinquēnium magistratuum comitia habenda: [72] vtque legionū legati, qui ante præturam eâ militiâ fungebantur, iam tum prætores destinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos * singulos nominaret. Haut dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & arcana imperij tentari. Tiberius tamen [73] quasi * augeretur potestas eius disseruit. *Graue moderationi suæ tot eligere, tot differre. Vix per singulos annos offensiones vitari, quamuis repulsam propinqua spes soletur: quantum odij fore ab his qui vltra quinquennium projiciantur! Vnde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spacio mens, domus, fortuna. superbire homines etiam annuâ designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quintuplicari prorsus magistratus, subuerti leges, quæ sua spacia exercendæ candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.* Fauorabili in speciem oratione vim imperij tenuit, censúsque quorumdam senatorum iuuit. quò magis mirum fuit, quòd [74] preces M. Hortali nobils iuuenis, in paupertate manifestâ, superbiùs accepisset. Nepos erat oratoris Hortensij, inlectus à diuo Augusto liberalitate decies sestertiûm ducere vxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modò Hortensij inter oratores sitam imaginem, modò Augusti intuens, ad hunc modum cœpit. *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul maiores mei meruerant, vt posteros haberent. nam ego, qui nō pecuniā, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostræ bonū varietate tēporū accipere vel parare potuissē, satis habebā, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquā oneri forent. iussus ab imperatore, vxorē duxi.* [75] *En stirps & progenies tot consulū, tot dictatorū. nec ad inuidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ*

Potentia, vel impotentia potius, muliercula.

De rebus agendis certatio.

Asinij Galli sententia super comitiis.

Pro Cæsare, vt videbatur.

*Quinos fortè.

* Medicea lectio auretur.

Sed reiecta à Cæsare, ob suas caussas.

Illiberalis in quosdam senatores.

Asper contrà in nepotem Hortensij.

Qui composita oratione inopiam fatetur, & subsidium poscit.

refero.abſequentur florente te Cæſar quos dederis honores, interim Q. Hortenſij pronepotes, diui Auguſti alumnos, ab inopiam defende. Inclinatio ſenatus incitamentum Tiberio fuit, quo promtius aduerſaretur, his fermè verbis vſus.

Clauſæ Tiberio aures, & bulga.

Si quantum pauperum eſt, venire huc, & liberis ſuis petere pecunias cœperint: ſinguli numquam exſatiabuntur, Reſp. deficiet. nec ſanè ideo à maioribus conceſſum eſt egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco ſententiæ proferre, vt priuata negotia, res familiares noſtras hîc augeamus: cum inuidiâ ſenatus & principum, ſiue indulſerint largitionem, ſiue abnuerint. non enim preces ſunt iſtuc, ſed efflagitatio intempeſtiua quidem & improuiſa: cùm aliis de rebus conueuerint patres, conſurgere, & numero atque ætate liberûm ſuorum. vrgere modeſtiam ſenatus, [76] * *eamdem vim in me tranſmittere ac velut perfringere ærarium: quod ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. dedit tibi Hortale diuus Auguſtus pecuniam, ſed non compellatus, nec eâ lege vt ſemper daretur. langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſecordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes; & ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignaui, nobis graues.*

Duriter imò negat.

* Corrupta. fortè eâdem inuidiam in me.

Hæc atque talia, quamquam cum adſenſu audita ab his, quibus omnia principum honeſta atque inhoneſta laudare mos eſt, plures per ſilentium aut occultum murmur excepêre. ſenſitq; Tiberius & cùm paulum reticuiſſet, Hortalo ſe reſpondiſſe ait, ceterùm ſi patribus videretur, daturum liberis eius ducena ſeſtertia ſingulis, qui ſexus virilis eſſent. egêre alij grates: ſiluit Hortalus, pauore, an auitæ nobilitatis etiam inter anguſtias fortunæ retinens. neq; miſeratus eſt poſthac Tiberius, quamuis domus Hortenſij pudendam ad inopiam dilaberetur.

Ita illuſtris Hortenſiana domus collapſa.

Eodem anno, mancipij vnius audacia, ni maturè ſubuentum foret, diſcordiis armiſq; ciuilibus Remp. perculiſſet. Poſtumi Agrippæ ſeruus, nomine Clemens, comperto fine Auguſti, pergere in inſulam Planaſiam, & fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos, non ſeruili animo concepit. auſa eius impediuit tarditas onerariæ nauis. atque interim patratâ cæde, ad maiora & magis præcipitia conuerſus, furatur cineres, [77] vectúſque * coram Ethruriæ promontorium, ignotis locis ſeſe abdit, donec crinem barbámque promitteret. nam ætate & formâ haut diſſimili in dominum erat.

Clemẽtis ſerui non ſeruile facinus.

Lapſus prima ſpe, ad alterã accingitur.

* Coſam.

tum per idoneos & ſecreti eius ſocios, crebeſcit viuere Agrippam, occultis primùm ſermonibus, vt vetita ſolent; mox vago rumore apud imperitiſſimi cuiuſque promtas aures, aut rurſum apud turbidos, eóque noua cupiẽtes. atque ipſe adire municipia obſcuro diei, neque propalàm aſpici, neque diuitiùs iiſdem locis. ſed quia veritas viſu & morâ, falſa feſtinatione & incertis valeſcunt, relinquebat famam, aut præueniebat. Vulgabatur interim per Italiam, ſeruatum munere deûm Agrippã, credebatur Romę. iámque Hoſtiam inuectum multitudo ingens, iam in vrbe clandeſtini cœtus celebrabant; cùm Tiberium anceps cura diſtrahere, [78] vine militum ſeruum ſuum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere fineret. modò nihil ſpernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. poſtremò dat negotium Salluſ-

Agrippam ſe facit.

Stulti & auidi multi credunt.

Tiberius callidè & tranquille orientẽ tumultũ diſijcit.

ſtio Criſpo. ille è clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) dilegit, atque hortatur, ſimulatâ conſcientiâ adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur vt iuſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, acceptâ idoneâ manu, vinctum clauſo ore in palatium traxêre. Percontanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factu eſſet?* reſpondiſſe fertur, *Quomodo tu Cæſar.* Vt ederet ſocios, ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam eius palàm auſus, in ſecretâ palatij parte interfici iuſſit, corpúſque clàm auferri. & quamquam multi è domo principis, equitéſque ac ſenatores, ſuſtentaſſe opibus, iuuiſſe conſiliis dicerentur, haut quæſitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, auſpiciis Tiberij: & ædes Fortis fortunæ Tiberim iuxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Rom. legauerat: [79] ſacrarium genti Iuliæ, effigiéſq; diuo Auguſto apud Bouillas, dicantur. C. Cœlio, L. Pomponio coss. Germanicus Cæſar A. D. VII. Kalendas Iunias [80] triumphauit de Cheruſcis Chattiſq; & Angriuariis, quæque aliæ nationes vſque ad Albim colũt, vecta ſpolia, captiui, ſimulacra montium, fluminum, prœliorum: bellúmque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, [81] currúſq; quinque liberis onuſtus. ſed ſuberat occulta formido reputantibus, haut proſperum in Druſo patre eius fauorem vulgi, auunculum eiuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudiis intra iuuentam ereptum, breues & infauſtos populi Romani amores. Ceterùm Tiberius, nomine Germanici, trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſéque collegam conſulatui eius deſtinauit. nec ideo ſinceræ caritatis fidem adſecutus, amoliri iuuenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxítq; cauſſas, aut fortè oblatas arripuit. [82] Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadociâ potiebatur, inuiſus Tiberio, quòd eum Rhodi agẽtem, nullo officio coluiſſet. nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus; quia florente C. Cæſare, miſſóq; ad res Orientis, intuta Tiberij amicitia credebatur. Vt versâ Cæſarum ſobole, imperium adeptus eſt, elicit Archelaum matris litteris, quæ non diſſimulatis filij offenſionibus clementiam offerebat, ſi ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel ſi intelligere crederetur vim metuens, in vrbem properat: exceptúſq; immiti à principe, & mox accuſatus in ſenatu, non ob crimina quæ fingebantur, ſed angore, ſimul feſſus ſenio, & quia regibus æqua nedum infima inſolita ſunt, finem vitæ ſponte an fato impleuit. [83] Regnum in prouinciam redactum eſt, [84] fructibúſq; eius leuari poſſe centeſimæ vectigal profeſſus Cæſar, ducenteſimam in poſterum ſtatuit. Per idem tẽpus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, pleriſque Romanũ, aliis regium imperium cupientibus: & prouinciæ Syria atque Iudæa, feſſæ oneribus, diminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ ſuprà memoraui, apud patres differuit, [85] nec poſſe motum* Orien-

Falſum Agrippam capit.

Cuius in os Cæſaris pulchra & libera vox.

Arcus triũphalis Germanico.

A. V. C. DCCLXX.

Ipſe ſpecioſiſſimè triumphat.

Procul mox remouetur, per ſpeciem honoris.

Archelaus Cappadocum rex inuiſus Principi.

Per dolũ arceſſitur. Accuſatur, & moritur.

Regnum eius Prouincia factum.

Concuſſa alia, in Oriente.

* Orieme

Quibus firmandis Germanicus eligitur:

tem nisi Germanici sapientiâ componi. Nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adoleuisse. Tunc decreto patrum, permissę Germanico prouinciæ, quæ mari diuiduntur,[86] maiúsq; imperium quoquò adisset,

Cum ampla potestate.

quàm his qui sorte aut missu principis obtinerent.

Sed Tiberius coërcet, & æmulum ei adiungit.

Sed Tiberius demouerat Syriâ [87] Creticum Silanum, per adfinitatem connexũ Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat: præfeceratque Gn. Pisonem ingenio violentum, & obsequij ignarum,

Feroci ingenio, Pisonem.

insitâ ferociâ à patre Pisone, qui [88] ciuili bello resurgentes in Africâ partes acerrimo ministerio aduersus Cæsarem iuuit. mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit,[89] donec vltro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere. sed præter paternos spiritus [90] vxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accẽdebatur.[91] vix Tiberio concedere, liberos eius vt multum infra despectare: nec dubium habebat, se dilectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes

Cum occultis mandatis.

Germanici coërcendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & [92] Plancinam haut dubiè Augusta monuit, muliebri æmulatione Agrippinam insectandi. diuisa namq; & discors aula erat, tacitis

Germanicus gratiosus supra Drusum.

in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius, vt proprium & sui sanguinis Drusum fouebat: Germanico, alienatio patrui, amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat,[93] auum M. Antoniũ, auunculum Augustum ferens. contrà Druso proauus eques Rom. Pomponius Atticus, dedecere Claudiorum imagines videbatur. & coniunx Germanici Agrippina, fecunditate ac famâ Liuiam vxorem Drusi præcellebat. sed fratres egregiè concordes, & proximorum certa-

Drusus Illyricum mittitur.

minibus inconcussi. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, vt suesceret militiæ, studiáque exercitus pararet; simul iuuenẽ vrbano luxu lasciuientem meliùs in castris haberi Tiberius, séque tutiorem reba-

Germani inter se discordes.

tur, vtroque filio legiones obtinente. Sed Sueui prætendebantur, auxilium aduersus Cheruscos orantes. nam [94] discessu Romanorũ, ac vacui externo metu, gentis assuetudine & tum æmulatione gloriæ, arma in se

Pars pro Maroboduo.

verterant. vis nationum, virtus ducum in ęquo:[95] sed Maroboduum re-

Pars pro Arminio.

gis nomen inuisum apud populares; Arminium pro libertate bellãtem fauor habebat. Igitur non modò Cherusci sociíque eorum, vetus Arminij miles, sumsêre bellum; sed è regno etiam Maroboduі Sueuæ gentes, Semnones ac Langobarbi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset: nõ aliam ob caussam, quàm [96] quia fratris filio iuueni, patruus senex

Parantur ad pugnam.

parêre dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrimque spe, nec vt olim apud Germanos vagis incursibus, aut disiectas per cateruas. quippe longâ aduersus nos militia, insueuerant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta,

Arminij ad suos verba.

vt quosque aduectus erat, *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela Romanis direpta, in manibus multorum ostentabat. contrà fugacem*

Marobodnum appellans, prœliorum expertem, Hercyniæ latebris defensum, ac mox per dona & legationes petiisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haut minus infensis animis exturbandum quàm Varum Quinctilium interfecerint. meminissent modò tot prœliorum, quorum euentu, & ad postremū eiectis Romanis, satis probatum, penes viros summa belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia sui, aut *Marobodui ad suos.* probris in hostem abstinebat. sed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur. vecordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere: quoniam tres vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidiâ deceperit: magnâ cum clade Germaniæ, & ignominiâ suâ, cùm coniunx, cùm filius eius seruitium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam seruauisse. mox conditionibus æquis discessum. neque pœnitere quòd ipsorum in manu sit, integrum aduersus Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus instinctos exercitus, propriæ quoque caussæ stimulabant. cum à *Acriter concurritur.* Cheruscis Lãgobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contrà, augendæ dominationi certaretur. Non alias maiore mole concursum neque ambiguo magis euentu, fusis vtrimque dextris cornibus. Sperabatúrq; rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. *Sed pro victo Maroboduus fuit.* Id signum perculsi fuit: & * transfugis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Re- ** transfugiis.* sponsum est, non iure eum aduersus Cheruscos arma Romana inuocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuuisset. Mis- *Auxilium à Romanis nequidquam petit.* sus tamen Drusus, vt retulimus, pacis firmator. [97] Eodem anno [98] duodecim celebres Asiæ vrbes conlapsæ, nocturno motu terræ. quò impro- *Grauis in Asia terræmotus.* uisior grauiórque pestis fuit. neque solitū in tali casu effugium subueniebat in aperta prorūpendi, quia diductis terris hauriebantur. Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant. [99] Asperrima in Sardianos lues, plurimum in eosdem misericordiæ traxit. nam centies sestertiūm pollicitus Cæsar: & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. [100] Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. [101] Temnios, Pila- *Eo pressos Cæsar subleuat.* delphenos, Ægæatas, Apollonienses, [102] quique Mosceni aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen, Tmolum leuari idem in tempus tributis, mittíque ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refouerétque. dilectus est M.* Aletus è prætoriis. ne consula- ** Alcius, notior paulò gens.* ri obtinente Asiam æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haut minus *En liberalitas etiam erga priuatim in quosdam.* grata liberalitate, quòd [103] bona Æmiliæ musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Æmilio Lepido cuius è domo videbatur; & Patulei diuitis equitis Romani hereditatem (quamquàm ipse heres in parte legeretur) tradidit M. Seruilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat: nobilitatem vtriusque pecunia iuuandam præfatus. Neque hereditatem cuiusquam adiit, nisi cùm amicitia meruisset:

ignotos & aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arce-
In alios, seueritas. bat. Ceterùm vt honestam innocentium paupertatem leuauit; ita pro-
digos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem,
Appiũ Appianum, Cornelium Sullam, [104] Q. Vitellum mouit senatu,
In deos, pietas. aut sponte cedere passus est. Iisdem temporibus deùm ædes vetustate
** quam, vetius est.* aut igni abolitas, cœptásque ab Augusto, dedicauit. [105] Libero Liberę-
que & Cereri, iuxta Circum maximum, * quas A. Postumius dictator
vouerat: eodémque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis
ædilibus constitutam; & Iano templum, quod apud forum olitorium
C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prosperè mari gessit,
triũphúmq; nauale de Pœnis meruit. [106] Spei ædes à Germanico sacra-
Varilia maiestatis postulatur. tur: hanc Atilius vouerat eodem bello. Adolescebat interea lex maie-
statis. Et [107] Apuleiam Variliam sororis Augusti neptem, quia probro-
sis sermonibus diuum Augustum ac Tiberium, & matrem eius inlusis-
set, Cæsaríque connexa, adulterio teneretur, maiestatis delator arces-
sebat. De adulterio satis caueri lege Iuliâ visum. Maiestatis crimẽ distin-
gui Cæsar postulauit; damnaríque si qua de Augusto inreligiosè dixis-
set. In se iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à cõsule quid
de his cẽseret, quæ de matre eius locuta secus argueretur, reticuit: dein
proximo senatus die, illius quoque nomine orauit, ne cui verba in eam
quoquo modo habita crimini forent. liberauítque Apuleiam lege ma-
iestatis. [108] adulterij grauiorem pœnam deprecatus, [109] vt exemplo ma-
iorum propinquis suis vltra ducentesimum lapidem remoueretur sua-
De pretore subsituendo contentio. sit. Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. De prætore in
locũ Vipsanij Galli, quẽ mors abstulerat, subrogãdo, certamen incessit.
Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) [110] Hateriũ
Agrippam propinquum Germanici fouebant: contrà plerique niteban-
tur, [111] vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iu-
bebat. lætabatur Tiberius, cùm inter filios eius & leges senatus discepta-
ret. victa est sine dubio lex: sed neque statim, & paucis suffragiis: quo-
modo, etiam cùm valerent, leges vincebantur. Eodem anno cœptum in
Bellum in Africa motum. Africa bellũ, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris
Romanis auxiliariis stipendia meritus, mox desertor, vagos primùm, &
Cui dux Tacfarinas. latrociniis suetos ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ
per vexilla, & turmas cõponere; postremò non inconditæ turbę, sed [112]
Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ pro-
pinqua, nullo etiam tum vrbium cultu, cepit arma, Maurósque accolas
Et alter, Mazippa. in bellum traxit. dux & his Mazippa. diuisúsq; exercitus: vt Tacfarinas
lectos viros, & Romanum in modum armatos castris attineret, discipli-
na & imperiis suesceret: Mazippa leui cum copia, incendia & cædes, &
terrorem circumferret. [113] compulerántque Cinithios, haut spernen-
Camillus proconsul se opponit. dã nationẽ, in eadẽ; cùm Furius Camillus proconsul Africæ, legionẽ &
quod sub signis sociorũ, in vnũ conductos ad hostẽ duxit. modicã ma-
num, si

num. si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares; sed nihil æquè cauebatur, quàm [114] ne bellum metu eluderet. spe victoriæ inducti sunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes duæq; alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnā detractauit. fusi Numidæ, multósque post annos Furio nomini partū decus militiæ. [115] nam post illum reciperatorem vrbis, filiúmque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memorauimus, bellorum expers habebatur. eò pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebrauit: & decredere patres triumphalia insignia. quod Camillo ob modestiam vitæ impune fuit. Sequens annus Tiberium tertiò, Germanicū iterum consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricam oram viso fratre Druso in Dalmatiâ agente, Hadriatici ac mox Ionij maris aduersam nauigationem perpessus. igitur paucos dies insumsit reficiendæ classi, simul sinus Actiacâ victoriâ inclitos, & sacratas ab Augusto manubias, castráq; Antonij cū recordatione maiorū suorū adiit. nāque ei, vt memoraui, auunculus Augustus, auus Antonius erant, magnáq; illic imago tristiū lætorūque. Hinc ventū Athenas, [116] fœderíque sociæ & vetustæ vrbis datum, vt vno lictore vteretur. Excepere Græci quæsitissimis honoribus, vetera suorū facta dictáq; præferentes, quò plus dignationis adulatio haberet. Petitâ inde Eubœa, tramisit Lesbū, vbi Agrippina nouissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthúmq; ac Byzantium Thacias vrbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & famâ celebratos noscendi. paritérque prouincias internis certaminibus, aut magistratuū iniuriis fessas refouebat. atque [117] illū in regressu sacra Samothracum visere nitētem, obuij aquilones depulere. [118] Igitur aliáque* quæ ibi varietate fortunę, & nostri origine vēneranda, relegit Asiam, appellitque [119] Colophona, vt Clarij Apollinis oraculo vteretur. Nō fœmina illic, vt apud Delphos, sed certis è familiis & fermè Mileto accitus sacerdos, numerum modò consultantium & nomina audit: tum in specum degressus, haustâ fontis arcani aquâ, ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa; versibus compositis super rebus quas quis mente concepit. & ferebatur, Germanico per ambages, vt mos oraculis, maturum exitium cecinisse. At Cn. Piso, quò properantiùs destinata inciperet, ciuitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione sæua increpat: obliquè Germanicum perstringens, quòd contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus exstinctos, sed colluuiē illam nationum comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithradatis aduersus Sullam, Antonij aduersus diuum Augustum socios. etiam vetera obiectabat, quæ in Macedones improsperè, violenter in suos fecissent, offensus vrbi propria quoque ira; quia Theophilum quendam Aréo iudicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin nauigatione celeri

Et prælio fundit.

Ideo triumphalia ei decreta.

A. V. C. DCCLXXI.

Germanici actiones, & iter.

Actiū videt.

Athenas.

Eubœam, & Lesbum: Byzantium, & loca Pontica.

* Vide Cō.

Redit in Asiā, & Colophone deum consulit.

Ratio ibi oraculi.

Cn. Piso acerbus ipso aduentu in Germanicum.

Athenienses increpat & abiicit.

Rhodum nauigat:
Periclitātem Germanicus liberat.
In Syriam praecurrit:
Ambitu & corruptione castra cōplet.
Peccat idem uxor eius.
At Germanicus Armeniam it.

per Cycladas,& compendia maris,adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum , haut nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tantâ mansuetudine agebat, vt cùm orta tempestas raperet in abrupta, possétque interitus inimici ad casum referri, miserit triremes quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso,& vix diei moram perpessus,linquit Germanicum,praeuenítque. & postquam Syriam ac legiones attigit,largitione, ambitu, infimos manipularium iuuando,cùm veteres centuriones,seueros tribunos demoueret, locáque eorum clientibus suis,vel deterrimo cuique attribueret,desidiam in castris,licentiam in vrbibus, vagum ac lasciuientem per agros militem sineret,eò vsque corruptionis prouectus est,vt sermone vulgi, parens legionum haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed [120] exercitio equitum,decursibus cohortiū interesse:in Agrippinam,in Germanicum contumelias iacere:quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promtis,quòd haut inuito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. Nota haec Germanico,sed [121] praeuerti ad Armenios instātior cura fuit. Ambigua gēs ea antiquitus, nō modò ingeniis, sed situ terrarum,quo nostris prouinciis latè praetenta, penitus ad Medos porrigitur,maximísque imperiis interiecti,& sępius discordes sunt, aduersus Romanos odio,& in Parthum inuidiâ. Regem illâ tempestate non habebant amoto Vonone, sed fauor nationis inclinabat in [122] Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd is primâ ab infantiâ [123] instituta & cultum Armeniorum aemulatus, venatu, epulis, & quae alia barbari celebrant, proceres plebémque iuxtà deuinxerat.[124] Igitur Germanicus in vrbe Artaxatâ,adprobantibus nobilibus,circūfusa multitudine,insigne regium capiti eius imposuit. ceteri venerantes regem, Artaxiam consalutauere;[125] quod illi vocabulum indiderant,ex nomine vrbis. [126] At Cappadoces in formam prouinciae redacti, Q. Veranium legatum accepere.& quędam ex regiis tributis deminuta,quo mitius Romanum imperium speraretur. [127] Comagenis Q. Seruaeus pręponitur, tum primùm ad ius praetoris translatis. Cunctaque socialia prosperè composita,non ideò laetum Germanicum habebant,ob superbiam Pisonis,qui iussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere,vtrumque neglexerat. Cyrri demū apud hiberna decumae legionis conuenêre, firmato vultu Piso aduersus metum, Germanicus ne minari crederetur.& erat,vt retuli,clementior. sed amici accendēdis offensionibus callidi, intēdere vera,adgerere falsa, [128] ipsúmq; & Plācinam, & filios variis modis criminari. postremò paucis familiariū adhibitis sermo coeptus à Caesare,qualem ira & dissimulatio gignit. Responsum à Pisone precibus contumacibus, [129] discesserántq; * opertis odiis. póstque rarus in tribunali Caesaris Piso;& si quando adsideret,atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque eius audita est in cōuiuio, cum apud Regem Nabataeorum [130] coronae aureae magno pondere Caesari &

Cui Zenonem regem dat.
Cappadoces & Comageni praetores accipiunt.
Germanicus & Piso conueniunt, queruntur.
Discedunt irati.
** Potius apertis.*

Agrippinæ, leues Pisoni & ceteris auferrentur; [131] principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari. abiecítque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerebantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. miserat amicitiã ac fœdus memoraturos, & cupere renouari dextras, datorúmque honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syriâ haberetur, neu proceres gentium propinquis nũtiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus, de societate Romanorũ, Parthorúmq; magnificè: de aduentu Regis & cultu sui cum decore ac modestiâ respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam vrbẽ amotus est. datum id non modò precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat. M. Silano, L. Norbano coss. Germanicus Ægyptum proficiscitur, cognoscendæ antiquitatis: sed cura prouinciæ prætendebatur. leuauítque apertis horreis pretia frugum: multáq; in vulgus grata vsurpauit, sine milite incedere, [132] pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitauisse apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu, habitúq; eius lenibus verbis perstricto, acerrimè increpuit, [133] quòd cõtra instituta Augusti, non sponte Principis, Alexãdriam introisset. nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut [134] equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum: ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustráque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus, nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subuehebatur, orsus opido à Canopo. Condidêre id Spartani, ob sepultum illic rectorem nauis Canopũ: quâ tempestate Menelaus Græciam repetens, diuersum ad mare terrámque Libyam * delatus. [135] Inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenæ ortũ apud se & antiquissimum perhibent, eósq; qui postea pari virtute fuerint, in cognomentum eius adscitos. Mox visit veterum Thebarum magna vestigia & manebant [136] structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam cõplexæ: iussúq; è senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondã septingenta milia ætate militari: atque eo cũ exercitu [137] regem Rhamsen Libyâ, Æthiopia, Medisq; & Persis; & Bactriano, ac Scythia potitũ, quásq; terras Suri Armeniique & contigui Coppadoces colũt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. [138] legebãtur & indicta gentibus tributa, põdus argenti & auri, numerus armorum equorúmq;, & dona templis ebur, atque odores: quásq; copias frumenti & omnium vtensilium quęque natio penderet; haut minus magnifica, quàm nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Ceterum Germanicus aliis quoq; miraculis intendit animũ. quorum præcipua fuere [139] Mẽnonis saxea effigies, vbi radiis solis

Legati ab Artabano.

Vonones Syria demouetur.

A. V. C. DCCLXXII.

Germanicus ad Ægyptũ visum abit.

Studium popularitatis inco.

Tiberius improbat.

Canopus.

* *Malim distinguis, delatus. inde.*

Proximũ.

Thebæ veteres.

Earum olim opes supra fidem.

Memnonis statua.

icta est vocalem sonum reddens: disiectásque inter & vix peruias arenas, instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacúsque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, [140] claustra olim Romani imperij quod nunc rubrū ad mare patescit. Dum ea æstas Germanico plures per prouincias transigitur, haut leue decus Drusus quæsiuit inliciens Germanos ad discordias, vtque fracto iam Maroboduo vsque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc dubiis rebus eius, vltionem ausus. Is valida manu fines Marcomānorum ingreditur. corruptísque primoribus ad societatem, [141] inrumpit regiam, castellúmque iuxtà situm. veteres illic Sueuorum prædæ, & nostris è prouinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos ius cōmercij. dein cupido augendi pecuniam, postremùm obliuio patriæ, suis quemque ad sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduo vndique deserto, non aliud subsidium quàm misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium, quà Noricam prouinciam præfluit, scripsit Tiberio, nō vt profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. respōsum à Cæsare, tutam ei honoratamque sedem in Italiâ fore, si maneret: sin rebus suis aliud conduceret, abiturum fide quâ venisset. ceterùm apud senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse. Exstat oratio qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italię hostis, suáque in destruendo eo consilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostētabatur. sed non excessit Italia per duo deuiginti annos; consenuítque multum imminuta claritate, ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haut multo pòst Hermundûrorum opibus, & Vibilio duce; receptúsque, forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque comitati, ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltra [142] inter flumina Marum & Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decreuêre patres, vt Germanicus atque Drusus ouantes vrbem introirent. structi & arcus circum latera templi Martis Vltoris, [143] cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmauerat, quàm si bellum per acies confecisset. Igitur [144] Rhescuporim quoque Thraciæ regem astu adgreditur. omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat, quo defúncto, Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. In ea diuisione arua, & vrbes, & vicina Græcis, Cotyi quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit.

Pyramides

In Germaniâ discordia, astu Drusi.

Catualda Maroboduū pellit.

Is ad Romanos confugit.

Vis & virtus Marobodui.

Qui Rauennæ habitus.

Sed & Catualda pellitur, & à Romanis recipitur.

Honores ob has res Germanico & Druso.

Thracia dissidet, in Cotin, & Rescuporim.

[145] ipso-

[145] ipſorúmque regum ingenia,illi mite, & amœnum; huic atrox, auidum, & ſocietatis impatiens erat. & primò ſubdolâ concordiâ egêre. mox Rheſcuporis egredi fines, vertere in ſe Cotyi data, & reſiſtēti vim facere; contanter ſub Auguſto, quem auctorem vtriuſque regni, ſi ſperneretur, vindicem metuebat. enimuerò auditâ mutatione principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſas bello. Nihil æquè Tiberium anxium habebat, quàm ne compoſita turbarentur. diligit cēturionem qui nuntiaret regibus, ne armis diſceptarent ſtatímque à Cotye dimiſſa ſunt, quæ parauerat, auxilia, Rheſcuporis fictâ modeſtiâ poſtulat, eundem in locum coiretur, poſſe de controuerſiis colloquio trāſigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cùm alter facilitate, alter fraude cuncta inter ſe concederent, acciperéntque. Rheſcuporis ſanciendo, vt dictabat, fœderi, conuiuium adiicit; tractáque in multam noctem lætitiâ, per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn, & poſtquam dolum intellexerat, ſacra regni, eiuſdem familiæ deos, & hoſpitalis menſas obteſtantem, catenis onerat. Thraciáque omni potitus, ſcripſit ad Tiberium, ſtructas ſibi inſidias, præuentum inſidiatorem: ſimul bellum aduerſus Baſtarnas, Schytáſque prætēdens, nouis peditum & equitum copiis ſeſe firmabat. Molliter reſcriptum, ſi fraus abeſſet, poſſe eum innocentiæ fidere: ceterùm neque ſe, neque ſenatum, niſi cognitâ cauſſa, ius & iniuriam diſcreturos. proinde tradito Cotye veniret, tranferrétque inuidiam criminis. Eas litteras Latinius Pandus proprætor Mœſię, cum militibus quîs Cotys traderetur, in Thraciam miſit. Rheſcuporis inter metum & iram contatus, maluit patrati, quàm incœpti facinoris reus eſſe: occidi Cotyn iubet, mortémq; ſponte ſumptam ementitur. Nec tamen Cæſar placitas ſemel artes mutauit, ſed defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, [146] Pomponium Flaccum veterem ſtipendiis, & arta cum rege amicitia, eóque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœſiæ præfecit. Flaccus in Thraciam tranſgreſſus, per ingentia promiſſa, quamuis ambiguum & ſcelera ſua reputantem, perpulit, vt præſidia Romana intraret. circundata hinc regi ſpecie honoris valida manus, tribuníque, & centuriones, monendo, ſuadendo, & quanto longiùs abſcedebat apertiore cuſtodia, poſtremò gnarum neceſſitatis in vrbem traxére. Accuſatus in ſenatu ab vxore Cotyis damnatur, vt procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis conſiliis aduerſatum conſtabat, inq; liberos Cotyis diuiditur. iiſque nondum adultis Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnū interim tractaret, [147] exemplo, quo maiores M. Lepidum Ptolomęi liberis tutorem, in Ægyptū miſerant. Rheſcuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. Per idem tempus Vonones, quem [148] amotum in Ciliciam memoraui, corruptis cuſtodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochóſque & conſanguineum ſibi re-

Hic illi violat, & premit.

Tandémque in vincla conjicit.

Etiã occidit.

Flaccus à Tiberio miſſus ſceleris vindicando.

Quod fecit, ſed Tiberiana arte.

Rheſcuporis Romæ accuſatur damnatur.

Vonones fugam tentat.

gem Scytharum conatus est, specie venandi. omissis maritimis locis, auia saltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit cuius pontes accolę ruperant audita regis fuga neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox Remius Euocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transfigit. vndè maior fides, conscientia sceleris & metu indicij mortẽ Vononi illatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut vrbes iusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit. hinc graues in Pisonem contumeliæ, nec minus acerba [149] quæ ab illo in Cæsarem tentabantur. * Dein Piso abire Suria statuit, mox aduersa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, votáque pro incolumitate soluebantur, [150] admotas hostias, sacrificalẽ apparatum, festam Antiochiensium plebem, per lictores proturbat. Tum Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinẽ quæ rursum Germanico acciderat. sæuã vim morbi augebat persuasio veneni à Pisone accepti: & [151] reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorũ corporũ reliquiæ, carmina, & deuotiones, & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptũ, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliáq; maleficia quis creditur animas numinibus infernis sacrari: simul missi à Pisone incusabãtur vt valetudinis aduersa rimantes. Ea Germanico haut minus ira, quam per metum accepta; si limen obsideretur, si effundẽdus spiritus sub oculis inimicorum foret: quid deinde miserrimæ coniugi, quid infantibus liberis euenturum? lenta videri veneficia: festinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones solus habeat: sed non vsque eò defectũ Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura. [152] Cõponit epistolas, quîs amicitiã ei renuntiabat. Addunt plerique iussum prouincia decedere. nec Piso moratus vltrà, nauis soluit, moderabatúrque cursui, [153] quò propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, vbi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum alloquitur. *Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam aduersus deos esset, quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuẽtam præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus, vltimas preces pectoribus vestris relinquo, referatis patri ac fratri quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumuentus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos inuidia erga viuentem monebat; inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, [154] muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, inuocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignauo questu: sed quæ voluerit meminisse, quæ mandauerit exequi. flebunt Germanicum etiam ignoti; vindicabitis vos, si me potius quàm fortunam meam fouebatis. Ostendite populo Romano diui Augusti neptem, eandémque coniugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit. fingentibus, que scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent.* [155] Iurauêre amici, dextram morientis contingentes, spiritum

Sed reprehẽditur, & interficitur.

* Videtur quippiam deesse.

Piso à Germanico palàm dissidet.

Atque hic in morbo hæret.

Cui caussam plerique dabant, veneni Pisoni.

Germanicus amicitiam cũ illo dirimit.

Morituri eius ad amicos verba.

Quis Pisonẽ cum vxore accusat.

Et vltionem mandat.

ante quàm vltionem amissuros. Tum ad vxorem versus, per memoriã sui, per communes liberos orauit, exueret ferociam, sæuienti fortunæ submitteret animum, neu regressa in vrbem æmulatione potentiæ, validiores irritaret. Hæc palàm, & alia secretò, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo pòst exstinguitur, ingenti luctu prouinciæ & circumiacentium populorum. Indoluêre exteræ nationes regésque. tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes: visúq; & auditu iuxtà venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem summæ fortunę retineret, inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus sine imaginibus & pompâ, per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erant qui formam, ætatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorũ, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarẽt. Nam vtrumque corpore decoro, genere insigni, [156] haut multum triginta annos egressum, suorũ insidiis externas inter gentes occidisse. sed hunc mitẽ erga amicos, modicum voluptatũ, vno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorẽ, etiam si temeritas abfuerit, præpeditúsque sit perculsas tot victoriis Germanias seruitio premere. quòd si solus arbiter rerũ, si iure & nomine regio fuisset, tanto promtius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset. Corpus antequàm cremaretur, nudatum in foro Antiochięsium, qui locus sepulturæ destinabatur. [157] Prætuleritne veneficij signa, parum constitit, nam vt quis misericordia in Germanicũ, & præsumta suspicione, aut fauore in Pisonem pronior, diuersi interpretabãtur. Consultatum inde inter legatos, quique alij senatorum aderãt, quis nam Suriæ præficeretur. & ceteris modicè nisis, inter Vibium Marsum, & Gn. Sentium diu quæsitum. dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in prouincia, & Plancinæ percaram nomine Martinam in vrbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisq; qui crimina & accusationem tanquã aduersus receptos iam reos instruebant. At Agrippina, quãquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ vltionem morarentur intolerans, ascẽdit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, quòd femina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes gratantisq; aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta vltionis anxia sui, & infelici fecũditate fortunæ toties obnoxia. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, [158] quæ luctum amissæ sororis, tũ primùm læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebántque promta illi legionum studia, repeteret prouinciam non iure ablatam, & vacuam. Igitur quid agendum consultanti, M. Piso filius properandum in vrbem censebat: nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania famæ peru-

Coniugi etiã monita dat.

Moriturque.

Magno luctu omnium, ob virtutes.

Cum Alexãdro comparatur.

Disceptatio de Syriæ præside.

Sentius factus

Agrippina Romam properat.

At Piso de reditu in Syriã ambigit.

Quem dissuadet filius.

mescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignā, non pœna: & ademptione prouinciæ, satisfactum inimicis. Quòd si regrederetur, obsistente Sentio, ciuile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militésque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor præualeret. Cōtrà Domitius Celer ex intima eius amicitia disseruit, *Vtendum euentu. Pisonem, non Sentium, Suriæ præpositum. Huic fasces & ius prætoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurū, quàm qui legati auctoritatem, & propria mandata acceperit? Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. plerumque innocentes, recenti inuidiæ impares. At si teneat exercitum, augeat vires; multa quæ prouideri non possint, fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, vt te inauditum & indefensum planctus Agrippina, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi Augustæ conscientia, est Cæsaris fauor, sed in occulto: & perisse Germanicum nulli iactantius mœrent, quàm qui maximè lætantur.* Haut magna mole Piso promptus ferocibus in sentētiam trahitur, missisque ad Tiberium epistolis, incusat Germanicum luxus & superbiæ: seque pulsum, vt locus rebus nouis patefieret. curam exercitus, eadem fide qua tenuerit, repetiuisse. Simul Domitium impositum triremi vitare litorum oram, prætérque insulas lato mari pergere in Suriam iubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas, traiectísque in continentem nauibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum vt se auxiliis iuuarent scribit; haut ignauo ad ministeria belli iuuene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obuiis nauibus, quæ Agrippinam vehebant, vtrimque infensi, arma primò expediêre. dein mutua formidine, non vltrà iurgium processum est. Marsúsque Vibius nuntiauit Pisoni, Romam ad dicendam caussam veniret. Ille eludens respondit, adfuturum vbi prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus diem prædixisset. Interim Domitius Laodiceam vrbem Suriæ adpulsus, cùm hiberna sextæ legionis peteret, quòd eam maximè nouis consiliis idoneā rebatur, à Pacuuio legato præuenitur. Id Sētius Pisoni per litteras aperit, monêtq; ne castra corruptoribus, ne prouinciā bello tentet. quósque Germanici memores, aut inimicis eius aduersos cognouerat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Rempublicam armis peti: ducitque validam manum, & prœlio paratam. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus. sed [159] castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admixtis desertoribus, & tirone nuper intercepto, suísque & Plancinæ seruitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserāt, in numerum legionis composuerat. Cæsarísque se legatum testabatur *prouinciā quam is dedisset arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio, priuatum odium falsis criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis militibus, vbi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, si iure ageretur po-*

Alij suadēt.

Et persuadēt.

Copias & vim parat in Sentium.

Obuiā habet Agrippinā.

Castellum Ciliciæ quoddā occupat.

retur potiorem, si armis, non inualidum, vidissent. Tum pro munimētis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. nam cetera mari cingūtur. Contrà veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. hinc militū, inde locorū asperitas. sed non animus, nō spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum vsum properata. vt venêre in manus, non vltrà dubitatum, quàm dum Romanę cohortes in æquū eniterentur. vertunt terga Cilices, séq; castello claudunt. Interim Piso classem haut procul opperiētem oppugnare frustra tentauit: regressúsque, & pro muris modò semet adflictando, modò singulos nomine ciēs, præmiis vocans, seditionem cœptabat: adeóq; commouerat vt signifer legionis sextæ signū ad eum transtulerit. 160 Tum Sentius occanere cornua tubásque, & peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimū quemq; succedere: alios tormentis hastas, saxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piso orauit, vti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar cui Suriam permitteret, consulitur. Non receptę conditiones. nec aliud quàm naues & tutum in vrbem itēr concessum est. At Romæ postquā Germanici valetudo percrebuit, cunctáq; vt ex longinquo aucta in deterius adferebantur: dolor, ira, & erumpebant questus. Ideò nimirum in extremas terras relegatum: ideò Pisoni permissam prouinciam: hoc egisse secretos Augustę cum Plancina sermones: vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnātibus ciuilia filiorum ingenia: neq; ob aliud interceptos, quàm quia populum Romanum æquo iure complecti reddita libertate agitauerint. Hos vulgi sermones audita mors adeò incendit, vt ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, 161 sumto iustitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem. 162 Et quamquam neque insignibus lugentium abstinerent altius animis mœrebant. Fortè negotiatores viuēte adhuc Germanico Syria egressi, letiora de valetudine eius attulere. statim credita, statim vulgata sunt. vt quisq; obui⁹, quamuis leuiter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per vrbē, moliuntur templorum fores. iuuit credulitatem nox, & promtior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptū acrius doluit. Honores vt quis amore in germanicum aut ingenio validus, reperti decretique. 163 vt nomen eius Saliari carmine caneretur; 164 sedes curules sacerdotū Augustalium locis, superq; eas querceæ coronæ statuerentur; ludos Circēses eburna effigies prçiret; néue quis flamen aut augur in locum germanici, nisi gentis Iuliæ, crearur. 165 Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac mortem ob Remp. obiisse. sepulcrum Antiochiæ vbi crematus: tribunal Epidaphnæ, quo in loco vitam finierat. Statuarùm locorúmue in quîs coleretur, haut facile quis numerum inierit. 166 Cum censeretur clypeus, auro & magnitudine insignis, inter auctores eloquētię, adseruit

Aciem etiam struit.

Sed facilè à Sētio pellitur.

Romam dimittitur.

Vbi Germanici valetudo in magnā curas.

Et mors in maximo luctu.

Multi honores mortuo.

Clypeus inter oratores.

Tiberius, solitum parémq; ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam
fortunâ discerni, & satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur.
Equester ordo cuneum Germanici appellauit, qui Iuniorum dicebatur;
instituítq; [167] vti turmę Idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. plera-
Liuia Drusi geminos pa-rit.
que manent, quædã statim omissa sunt, aut vetustas oblitterauit. Cete-
rum recenti adhuc mæstitiâ, soror Germanici [168] Liuia nupta Druso,
duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum lætúmque etiam modi-
cis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, vt non tēperauerit, quin
iactaret apud patres, nulli antè Romanorum eiusdem fastigij viro ge-
minam stirpem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat.
Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit. tanquam auctus
Compressa libido muliebris nouis. scitis.
liberis Drusus, domum Germanici magis vrgeret. [169] Eodē anno gra-
uibus senatus decretis libido feminarum coërcita, cautúmq; ne quæstū
corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset. nā
[170] Vistilia prætoriâ familiâ genita, licentiâ stupri apud ædiles vulgaue-
rat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarū aduersum impudicas
* Fortè exa*ctum.*
in ipsâ professione flagitij credebant. [171] * exacta & à Titidio Labeone
Vistiliæ marito, cur in vxore delicti manifestâ vltionem legis omisisset?
atq; [172] illo prætendente sexaginta dies ad consultandum datos nec dū
præteriisse, satis visum de Vistiliâ statuere, eáq; in insulam Seriphon ab-
Pulsa exter-na sacra.
dita est. [173] Actū & de sacris Ægyptiis Iudaicisq; pellendis. factūque pa-
trū consultum, vt [174] quattuor milia libertini generis eâ superstitione
infecta, quîs idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis
illic latrociniis, & si ob grauitatem cæli interiissent, vile damnum: ceteri
cederent Italiâ nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. Post quæ
Capta Vesta-lis.
rettulit Cæsar capiendam virginem in locum Occiæ, [175] quæ septem &
quinquaginta per annos summâ sanctimoniâ Vestalibus sacris prȩsede-
rat: egitq; grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, quòd offerēdo
filias, de officio in Remp. certarent. prælata est Pollionis filia, non ob
aliud, quàm [176] quod mater eius in eodem coniugio manebat. Nam
Agrippa diſsidio domum imminuerat. & [177] Cæsar quamuis posthabi-
tam, decies sestertij dote solatus est. Sæuitiam annonæ incusante plebe,
Titulos & speciosa nominum Tiberius auersatur.
[178] statuit frumento pretium quod emtor penderet., binósq; nūmos se
additurum negotiatoribus in singulos modios. Neq; tamē ob ea paren-
tis patriæ delatum, & antea vocabulū adsumsit, [179] acerbéque increpuit
eos, qui diuinas occupationes, ipsúmque dominū dixerant. vnde angu-
* leniorésque.
sta & lubrica oratio, sub principe, qui libertatem metuebat, adulationē
oderat. [180] Reperio apud scriptores * senatorésque eorundem tempo-
rum, Adgandestrij principis Chattorum lectas in senatu litteras, quibus
Arminiū mortē Germanus cū germanus promisit: spreta ea perfidia.
mortem Arminij promittebat, si patrandæ neci venenum mitteretur:
responsúmque esse, non fraude neque occultis, sed pâlàm & armatum
populum Romanū hostes suos vlcisci. quâ gloria æquabat se Tiberius
priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum Regem vetuerāt, pro-

dideràntque. Ceterùm Arminius, abſcedētibus Romanis & pulſo Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium aduerſam habuit: petitúſque armis, cùm varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haut dubiè Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. ſicut alij Reges ducéſque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: prœliis ambiguus, bello non victus. ſeptem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit: canitúrque adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui ſua tantùm mirantur: Romanis haut perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incurioſi.

Et nihilo ſecius à ſuis columen illud patria tollitur.

Cui verum à Tacito elogiũ.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIBER TERTIVS.

BREVIARIVM LIBRI.

AGRIPPINA *cum Germanici reliquiis Brundiſium, inde Romam peruenit. ea tumulo Augusti illatæ, & funus ductum. Druſus in Illiricum redit. Cn. Piſo cùm Romam rediſſet, veneni & Maieſtatis poſtulatur. dicta cauſſa, cùm omnia infenſa & infeſta experiretur, manus ſibi adfert. Tacfarinas bellum in Africa renouat: quod opprimitur à L. Apronio Proconſule Lepida Aemilia adultery & veneni defertur, damnaturque. Papia poppæa lex ad id tempus aſperius exercita, mollitur à Tiberio, & nexus eius exſoluuntur. Iterùm Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Iunius Blæſus deligitur. Equites aliquot Romani Maieſtatis damnantur. Galliæ rebellant, ducibus Iulio Sacrouiro & Iulio Floro. infeliciter: quia à legionibus Germanicis copiæ earum cæſæ, & ipſæ ad vetus iugum retractæ. C. Lutorius eques, Maieſtatis damnatus, in carcere exanimatus eſt. Cura luxus coërcendi cœpta, & omiſſa. Druſus Tribuniciam poteſtatem accipit. Flamen Dialis vetitus prouinciam ſortiri. Aſyla Græcorum luſtrata & repurgata. C. Silanus repetundarum & Maieſtatis damnatus. Tacfarinatem Iunius proturbat, & fratrem eius capit. Iuniæ illuſtris feminæ mors & funus. Hæc triennio geſta.*

M. VALERIO ET M. AVRELIO COSS.
TIBERIO IMP. IIII. ET DRVSO NERONE II. COSS.
C. SVLPICIO ET D. HATERIO COSS.

NIHIL intermiſſa nauigatione hiberni maris Agrippina Corcyram inſulam aduehitur, litora Calabriæ contra ſitã. Illic paucos dies coponendo animo inſumit, violenta luctu, & neſcia tolerandi. Interim aduentu eius audito, intimus quiſque amicorum, & plerique militares, vt quique ſub Germanico ſtipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, pars officium in principem rati, plures illos ſecuti, ruere ad opidum Brundiſium, quod nauiganti celerrimum fidiſſi-

Corcyram Agrippina cum vrna appellit.

Obuiam illi populariter Brundiſium itur.

múmque adpulsu erat. Atque vbi primùm ex alto visa classis, com-

Magno planctu excipitur.

plentur nô modò portus & proxima maris, sed mœnia ac tecta, quáque longissimè prospectari poterat, mærentium turba, ac rogitantium inter se, silentióne an voce aliqua egredientem exciperêt. neque satis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim successit, nô alacri vt adsolet remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquàm duobus cum liberis feralem vrnam tenês egressa naui, defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum, feminarúmque planctus: nisi quòd comitatum Agrippinæ longo mærore fessum, obuij & recentes in dolore anteibant. Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito vt magistratus Calabriæ, Apulique, & Campani, suprema erga memoriam filij sui munera fungerentur. Igitur tribunorum, centurionúmque humeris cineres portabantur: præcedebant [1] incomta signa, versi fasces: atque vbi colonias transgrederentur, [2] atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliáq; funerum sollennia cremabant. etiam quorum diuersa opida, tamen obuij, & victimas atq; aras Diis Manibus statuentes, lacrymis & cõclamationibus dolorem testabantur. Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio fratre; liberisque germanici, qui in vrbe fuerant. Consules, M. Valerius & M. Aurelius (iam enim magistratum occœperant) & senatus, ac magna pars populi viam compleuêre: disiecti, & vt cuique libitum flentes. aberat quippe adulatio. gnaris omnibus latam Tiberio germanici mortem malè dissimulâri. Tiberius atque Augusta publico abstinuêre, inferius maiestate suâ rati si palàm lamentarentur; an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur. [3] Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurnâ actorum scripturâ, reperio vllo insigni officio functam, cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre visu non tolerauit. facilius crediderim, Tiberio & Augustâ, qui domo non excedebant, cohibitam: vt par mæror, & matris exemplo, auia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modò per silentium vastus, modo ploratibus inquies: plena vrbis itinera, [4] conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, [5] sine insignibus magistratus, populus per tribus, concidisse Remp. nihil spei reliquum clamitabant; promptus apertiúsque, quam vt meminisse imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetrauit, quàm studia hominum accensa in Agrippinam; cùm decus patriæ, solum Augusti sanguinem; vnicum antiquitatis speciem appellarent, versique ad cælum ac deos, integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarentur. Fuêre qui publici funeris pompam requirerent, compararéntque quę in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asper-

A municipiis, à colonis: — *A primoribus vrbis.* — *A. V. C. DCCLXXIII.* — *At Tiberius cũ matre parietibus se tenent: Itéque mater Germanici Antonia.* — *Ossa in Mausolaũ illata.* — *Magno honore omnium in defunctum.* — *Amore in cõiugem & liberos viuos.* — *Querela populi de Tiberio.*

rimo hiemis,[6] Ticinum vsque progressum, neque abscedentem à corpore simul vrbem intrauisse: [7] circumfusas lecto Claudiorum Iuliorúmque imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris, cuncta à maioribus reperta, aut quæ posteri inuenerint cumulata. At germanico ne solitos quidem, & cuicumque nobili debitos honores, contigisse sanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima sors negauisset. [8] non fratrem nisi vnius diei via, non patruum saltem porta tenus obuium. vbi illa veterum instituta? præpositam thoro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, [9] vel doloris imitamenta? gnarum id Tiberio fuit. [10] vtque premeret vulgi sermones, monuit edicto, *Multos inlustrium Romanorum ob Remp. obiisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum.* [11] *idque & sibi & cunctis egregium, si modus adijceretur.* [12] *non enim eadem decora principibus viris, & imperatori, populóque modicis domibus, aut ciuitatibus, conuenisse recenti dolore luctum, & ex mærore solatia. sed referendum iam animum ad firmitudinem, vt quondam diuus Iulius amissâ vnicâ filiâ, vt diuus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exēplis: quoties populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales. Remp. æternam esse. proin repeterent sollennia:* [13] *& quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.* Tum exuto iustitio, reditum ad munia: & Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omniū animis petendæ è Pisone vltionis: & crebro questu, quod vagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ, adrogāti & subdola mora, scelerum probationes subuerteret. Nam vulgatum erat missam, vt dixi, à Cn. Sentio famosam veneficis Martinam, subita morte Brundisij exstinctam, venenúmque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumpti exitij reperta. At Piso præmisso in vrbem filio, datísque mandatis, per quæ principem molliret, ad Drusum pergit; quem haut fratris interitu trucem, quàm remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuuenem, sueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quæ iacerentur, præcipuum in dolore suum locum respondit: sed malle falsa & inania, nec cuiquam mortem germanici exitiosam esse. Hæc palàm, & vitato omni secreto: neque dubitabantur [14] præscripta * & à Tiberio, cùm incallidus alioqui & facilis iuuenta, senilibus tum artibus vteretur. Piso Dalmatico mari tramisso, relictísque apud Anconam nauibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem quæ è Pannonia in vrbem, dein præsidio Africæ ducebatur. eáque res agitata rumoribus, vt in agmine atque itinere crebrè se militibus ostentauisset. ab Narnia, vitandæ suspicionis, an quia pauidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi deuectus, auxit vulgi iras, quia iuxtà tumulo Cæsarum adpulerat; diéque, & ripa

Qui parcus visus in honorandis reliquiis.

Excusat, & erigit populum edicto.

Iustitium omissum.

Piso ad Drusum abit, purgandi sui causa.

Septuosè ille respondet, & ex Tiberiano præscripto.

* ei.

At Piso Romam venit, oris & animi abiect.

frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, & vultu alacres incessêre. [15] Fuit inter inritamenta inuidiæ domus foro imminens, festo ornatu, conuiuiúmque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum.

Postulatur à pluribus.

Posterà die, Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulauit. contrà Vitellius, ac Veranius, ceterique Germanicum comitati tendebãt, nullas esse partes Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices & testes, mandata Germanici perlaturos. Ille dimissâ eius caussæ delatione, vt priorem vitam accusaret obtinuit: petitúmq; est à principe, cognitionem exciperet. quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens.

Eaque apud Tiberium iudicem.

contrà, Tiberium spernendis rumoribus validum, & conscientiæ matris innexum esse: veráque aut in deterius credita, iudice ab vno facilius discerni: odium & inuidiam apud multos valere. Haut fallebat Tiberium moles cognitionis, quáque ipse famâ distraheretur.

Redit ille à se ad senatum reiicit.

Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integrámque caussam ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quanquam patres censuissent ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas vt ouans iniret, prolato honore vrbem intrauit. postquam reo [16] T. Arruntium, [17] Fulcinium, Asinium, Gallum, Æserninum [18] Marcellum, [19] Sex. Pompeium patronos petenti, iísque diuersa excusantibus, M. Lepidus, & L. Piso, & Liueneius Regulus adfuere, arrectâ omni ciuitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satin' cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret: iis haut aliàs intẽtior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentij permisit.

Patroni rei.

Cæsaris oratio ad patres, flexa, callida, verè Tiberiana.

Die senatus, Cæsar orationem habuit meditato temperamento. [20] *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse, adiutorémq; Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis, Illic contumaciâ & certaminibus asperasset iuuenem, exitúque eius lætatus esset, an scelere extinxisset, integris animis diiudicandum. Nam si legatus officij terminos, obsequium erga Imperatorem exuit, eiusdémque morte, & luctu meo lætatus est; odero, seponámque à domo meâ, &* [21] *priuatas inimicitias non Principis vlciscar. Sin facinus in cuiuscunque mortalium nece vindicandum detegitur: vos verò & liberos Germanici, & nos parentes iustis solatiis adficite. simúlque illud reputate, turbidè & seditiosè tractauerit exercitus Piso, quæsita sine per ambitionem studia militum, armis repetita prouincia; an falsa hæc in maius vulgauerint accusatores. quorum ego nimiis studiis iure succenseo. Nam quò pertinuit, nudare corpus & contrectandum vulgi oculis permittere, differríque etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, sempérque deflebo: sed neque reum prohibeo quominus cuncta proferat, quibus innocentia eius subleuari, aut si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit. vósque oro, ne, quia dolori meo caussa connexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentiâ & curâ valet, iuuate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges*

præstiterimus, quòd in curiâ potius quàm in foro, apud senatum quàm apud iudices, de morte eius anquiritur. cetera pari modestiâ tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo mæstitiam meam spectet, nec si qua in nos aduersa finguntur. Exin biduum criminibus obijciendis statuitur, vtque sex dierum spatio interiecto, reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & inania orditur, ambitiosè, auaréque habitam Hispaniam. quod neque conuictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem [22] Seruæus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, *obiecere, odio Germanici, & rerum nouarum studio, Pisonem vulgus militum per licentiam & sociorum iniurias eò vsque corrupisse, vt parens legionum à deterrimis appellaretur: contrà, in optimum quemque maximè in comites & amicos Germanici sæuisse: postremò ipsum deuotionibus & veneno peremisse: sacra hinc & immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis Remp. vtque reus agi posset, acie victum. Defensio in ceteris trepidauit. nam neque ambitionem militarem, neque prouinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduersum imperatorem inficiari poterat. solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, in conuiuio Germanici, [23] cùm super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena seruitia, & tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum. offerebátque familiam reus, & ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuersa implacabiles erant. Cæsar ob bellum prouinciæ inlatum: Senatus, nunquam satis credito, sine fraude Germanicum interiisse. [24] scripsissent expostulantes: * quod haut minus Tiberius quàm Piso abnuêre. Simul populi ante curiam voces audiebantur, non temperaturos manibus, si patrum sententias euasisset: [25] effigiésque Pisonis traxerant in Gemonias ac diuellebant, ni iussu principis protectæ repositæq; forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, [26] custos salutis, an mortis exactor sequeretur. Eadẽ Plancinæ inuidia, maior gratia: eóque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, sociam se cuiuscumq; fortunæ, & si ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, diuidere defensionem cœpit. quod reus postquam sibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatúmq; rursum ingreditur: redintegratámque accusationem, infensas patrum voces, aduersa & sæua cũcta perpessus, nullo magis exterritus est, quàm quòd Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausúmq; vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignátque, & liberto tradit. Tum solita curando corpori exsequitur. *dein multam post no-

Accusatoris oratio, & criminatio.

Quam haud vsquequaque reuseluit.

*Traiectio iciá videtur. Adi Comin.

In eum iudices haud proni, & populus offensissimus.

Plancina à mariti causâ suam diuellit.

Ipse tamen defensionem iterat.

Nec aures aut mentes mitiores reperit.

Igitur sese ipse absoluit. ctem, egressa cubiculo vxore, opperiri fores iussit: & cœpta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est. Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse nō vulgauerit, sed amicos eius dictitauisse, litteras Tiberij, & mandata in Germanicum continere: [27] ac destinatum promere apud patres, Principémque arguere, ni elusus à Seiano per vana promissa foret. nec illum sponte extinctum, verùm immisso percussore, quorum neutrum adseuerauerim. neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuuentam durauerunt. Cæsar flexo in mæstitiam ore, suam inuidiam tali morte quæsitam apud senatum, crebrisque interrogationibus exquirit qualem Piso diem supremum, noctémque exegisset. [28] * Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultiùs respondente, recitat codicillos à Pisone in hunc fermè modum compositos. *Conspiratione inimicorum & inuidiâ falsi criminis oppressus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est. deos immortales testor, vixisse me Cæsar cum fide aduersum te, neque aliâ in matrem tuam pietate: vósque oro liberis meis consulatis ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ, non est adiunctus, cùm omne hoc tempus in vrbe egeret: M. Piso repetere Syriam dehortatus est atque vtinam ego potius filio iuueni, quàm ille patri seni cessisset! eò impensius precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat: Per quinque & quadraginta annorum obsequium,* [29] *per collegium consulatus quōdam diuo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus nec quidquam post hæc rogaturus salutem infelicis filij rogo.* De Plancinâ nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe iussa, nec potuisse filium detractare: simul nobilitatem domus, etiam ipsius, quoquo modo meriti, grauem casum miseratus. Pro Plancinâ cum pudore & flagitio disseruit, matris preces, obtendens: in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. *Id ergo fas auiæ, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus ciuibus leges obtineant, vni Germanico non contigisse. Vitellij & Veranij voce defletum Cæsarem; ab imperatore & Augustâ defensam Plancinam. proinde venena & artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiámque auiam ac patruum sanguine miserrimæ domus exsatiaret.* Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum; vrgente Tiberio liberos Pisonis, matrem vti tuerentur. Et cùm accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quàm inuidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul ([30] nam referente Cæsare, magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit: partem bonorū publicandā; [31] pars vt Gn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret. [32] M. Piso exutâ dignitate, & accepto quinquagies sestertio, in decem annos * relegatur, concessâ Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonij qui bellum patriæ fecisset, Iulij Antonij qui domum Augusti violasset, manerent. & M. Pisonem ignominiæ

Sermo in Tiberium, qui nobis verisimilis.

** Desunt quædam. Pisonis ad Cæsarem tabella.*

Piso filius absoluitur.

Plancina precibus eripitur

Sententia in Pisonem.

** scribo relegaretur. Quas Tiberius mitigat.*

nominiæ exemit, concessitque ei paterna bona; satis firmus, vt sæpe memoraui, aduersum pecuniam, & tum pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem, cùm Valerius Messallinus signum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni statuendam censuissent, prohibuit: ob externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitiâ operienda. Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ Drusóque, ob vindictam Germanici, grates agendas, omiserátque Claudij mentionem. & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus est, an prudens præterisset? ac tum demum nomen Claudij adscriptum est. Mihi quanto plura recentium, seu veterum reuoluo, tanto magis ludibria rerum mortaliũ cunctis in negotiis obuersantur. quippe famâ, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, Vitellio, atque Veranio, & Seruæo sacerdotia tribuendi. Fulcinio suffragium ad honores pollicitus, monuit, ne facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit vlciscenda Germanici morte, non modò apud illos homines qui tum agebant, etiã secutis temporibus vario rumore iactata. 33 adeò maxima quæque ambigua sunt, dum alij quoquo modo audita pro compertis habent; alij vera in contrariũ vertunt. & gliscit vtrumque posteritate. 34 At Drusus vrbe egressus repetendis auspiciis, mox ouãs introiit. paucósque post dies Vipsania mater eius excessit, 35 vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu. Nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est, veneno aut fame exstinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoraui, bellum in Africa renouat, vagis primùm populationibus & ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere, trahere graues prædas: postremò 36 haut procul Pagyda flumine, cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitij ratus. Is cohortatus milites vt copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro castris instruit. Primóque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugientibus, increpat signiferos, quòd inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret. simul excepta vulnera. & quamquam transfosso oculo, aduersum os in hostem intendit, neque prœlium omisit donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quàm gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & e vetere memoria facinore, decumum quemque ignominiosæ cohortis, 37 sorte ductos, fuste necat. Tantúmque seueritate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prœlio Rufus Heluius gregarius miles seruati ciuis decus rettulit, donatúsque est ab Apronio torquibus & hasta. Cæsar addidit ciuicam coronam, 38 quòd non eam quoque Apronius iure procõsulis

Claudium adulatio imprudenter præterit, post Principem.

Drusus ouans init.

Bellum in Africâ instauratum, Tacfarinate duce.

Cohors Romana fusa.

Quam decimas Apronius.

Eâ seueritate, pauci hostem proturbant.

tribuiſſet, queſtus magis, quàm offenſus. Sed Tacfarinas perculſis Numidis & obſidia aſpernantibus, ſpargit bellum; vbi inſtaretur, cedens, ac rurſum in terga remeans, & dum ea ratio barbaro fuit, inritum feſſúmq; Romanum impunè ludificabatur. Poſtquam deflexit ad maritimos locos; inligatus præda, ſtatiuis caſtris hærebat. miſſúque patris Apronius Cæſianus cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velociſſimos legionum addiderat, proſperam aduerſum Numidas pugnam facit, pellitq; in deſerta. At Romæ Lepida, cui ſuper Æmilioru̅ decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proaui erant, defertur ſimulauiſſe partum ex P. Quirinio diuite atque orbo. adijciebantur adulteria, venena; [39] quæſitúmque per

Lepida accuſatur ſuppoſiti partus:

Chaldæos in domum Cæſaris, defendente ream Manio Lepido fratre. [40] Quirinus poſt dictum repudium adhuc infenſus, quamuis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haut facilè quis diſpexerit illâ in cognitione mentem Principis: adeò vertit ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna; deprecatus primò ſenatum, ne maieſtatis crimina tractarentur.

Et maieſtatis.

Tiberius perplexè agit.

Mox M. Seruilium è conſularibus, alióſque teſtes inlexit ad proferenda, quæ velut reticere voluerat.* idémq; [41] ſeruos Lepidæ, cùm militari cuſtodiâ haberentur, tranſtulit ad conſules: neque per tormẽta interrogari paſſus eſt, de his quæ ad domum ſuam pertinerent. [42] Exemit etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ. quod alij ciuile rebantur, ne ceteris adſentie̅di neceſſitas fieret: quidam ad ſæuitiam trahebant. neque enim ceſſurum niſi damnandi officio. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem interuenerant, theatrum cum claris feminis ingreſſa, lamentatione flebili maiores ſuos ciens, ipſúmque Pompeium, cuius ea monimenta & adſtantes imagines viſebantur,

** itémque.*

Miſeratio populi in Lepidam.

tantum miſericordiæ permouit, vt effuſi in lacrymas ſæua & deteſtanda Quirinio clamitarent, cuius ſenectæ atque orbitati [43] & obſcuriſſimæ domui, [44] deſtinata quondam vxor L. Cæſari, ac diuo Auguſto nurus, dederetur. dein tormentis ſeruorum patefacta ſunt flagitia, itúmque in ſententiam Rubellij Blandi, à quo aquâ atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit, quamquam alij mitius cenſuiſſent. mox Scauro qui filiam ex eâ genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius, compertum ſibi etiam ex P. Quirinij ſeruis, veneno eum à Lepidâ petitum. Inluſtrium domuum aduerſa (etenim haut multum diſtanti tempore Calpurnij Piſonem, Æmilij Lepidam amiſerant)

Sed rea conuincitur, & damnatur.

Iunius Silanus exſilij veniam impetrat.

ſolatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. caſum eius paucis repetam. Vt valida diuo Auguſto in Remp. fortuna; ita domi improſpera fuit, ob impudicitiam filiæ ac neptis quas vrbe depulit, adulteróſque earum morte aut fugâ puniuit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam, graui nomine læſarum religionum, ac violatæ maieſtatis appellando, clementiam maiorum ſuáſque ipſe leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, ſimul cætera illius ætatis memorabo, ſi effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Auguſti adul-

ter, quamquam non vltrà foret sæuitum, quàm vt amicitiâ Cęsaris prohiberetur; exsilium sibi demonstrari intellexit: nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, se quoque lætari quòd frater eius è peregrinatione longinqua reuertisset. idque iure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret: sibi tamen aduersus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quæ Augustus voluisset. Fuit posthac in vrbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde 45 de moderanda Pappiâ Poppæâ, quam senior Augustus post Iulias rogationes 46 incitandis cælibum pœnis, & augendo ærario sanxerat, nec ideo coniugia & educationes liberûm frequentabantur, præualida orbitate. ceterùm multitudo periclitantium gliscebat, cùm omnis domus delatorum interpretationibus subuerterentur. vtque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet, vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum peruentum sit, altiùs differam. Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, sine probro, scelere, eóque sine pœna aut coërcitionibus agebant. neque præmiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam exui ęqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat; prouenêre dominationes: multósq; apud populos, æternùm mansere. Quidā statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluerūt. Hæ primò rudibus hominum animis simplices erant. maximéque fama celebrauit Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Lycurgus: ac mox Atheniēsibus quęsitiores iam & plures Solon perscripsit. Nobis Romulus, vt libitum, imperitauerat: dein Numa religionibus & diuino iure populum deuinxit; repertáque quædam à Tullo & Anco: sed præcipuus Seruius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulso Tarquinio, aduersum patrum factiones multa populus parauit tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ: creatique decemuiri, & accitis quę vsquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, finis æqui iuris. nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum, & apiscendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliáque ob praua per vim latæ sunt. Hinc Gracchi, & Saturnini, turbatores plebis; nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe, aut inlusi per intercessionem socij. Ac ne bello quidē Italico, mox ciuili omissum, quin multa & diuersa sciscerentur; donec L. Sulla dictator, abolitis vel conuersis prioribus cùm plura addidisset, otium ei rei haut in longū parauit, 47 statim turbidis Lepidi rogationibus. neque multo pòst Tribunis reddita licentia, quoquò vellent populum agitandi. Iamque non modò in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones: & cor-

Qui adulter in nepte Augusti.

Papia lex moderationē quærit.

Excursus ad initia & progressus legū.

Quæ pauca primò, & simplices.

Creuerunt paulatim.

studiis partium, aut odiis.

Sulla correctionem moliturr.

Item Pompeius. ruptissumâ Rep. plurimæ leges. Tum Gn. Pompeius tertium consul, corrigendis moribus delectus, & grauior remediis quàm delicta erant, suarúmque legum auctor idem ac subuersor, quæ armis tuebatur armis amisit. Exin [48] continua per viginti annos discordia, non mos, non ius. deterrima quæque impunè; ac multa honesta. exitio fuêre. Sexto

Deniq; Augustus, magis cum effectu. demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ triumuiratu iusserat, aboleuit: deditque iura quîs pace & Principe vterêmur. acriora ex eo vincla, inditi custodes, & [49] lege Papiâ Poppæâ præmiis indu-

** vt si*

Ab eo hæc Papia, immodicè seuera. cti * visi à priuilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant, vrbémque & Italiam, & quod vsquam ciuium, corripuerant: [50] multorúmque excisi status, &

Ergo Tiberius nunc temperat. terror omnibus intentabatur: ni Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero senatu sorte duxisset. apud quos exsoluti plerique legis nexus, modicum in præsens le-

Nero Germanici filius in viros scribitur. uamentum fuêre. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingressum iuuentam, commendauit patribus; [51] vtque munere capessendi vigintiuiratus solueretur, & [52] quinquennio maturius quàm per leges Quæsturam peteret, non sine inrisu audientiũ postulauit. [53] prætendebat sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto. sed neque tum fuisse dubitauerim, qui eiusmodi preces occulti inluderent. ac tamen initia fastigij Cæsaribus erant: magísque in oculis vetus mos, & priuignis cum vitrico leuior necessitudo, quàm auo aduersum nepo-

Pontifex fit. tem. [54] Additur pontificatus, & [55] quo primùm die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quòd Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. Auctum dehinc gaudium, [56] nuptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Vtq; hęc secundo rumore, ita aduersis animis acceptũ, [57] quòd filio Claudij socer Seianus destinaretur. polluisse nobilitatem familiæ videbantur, suspectúmque iam nimiæ spei Seianum vltrò extulisse. Fine anni concessere vitâ insignes viri, L. Volusius, & Salustius

Volusii, & Sallustij mors. Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa. ipse cõsultatum intulit, [58] censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opúmque quîs domus illa immensum viguit, primus accumu-

Elogia. lator, Crispum equestri ortum loco, C. Salustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adsciuit. atque ille, quamquam promto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium, consulariúmque potentia anteiit. diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiáque & affluentia, luxu propior. suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eò acrior, quò somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus, mox præcipuus cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ cõ-

Potentia aulæ infida. scius, ætate prouectâ speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat: fato potentiæ raro sempiternæ: an

satias

satias capit, aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos, cùm iam nihil reliquum est quod cupiant. Sequitur Tiberij quartus, Drusi secundus cõsulatus, patris atque filij collegio insignis. nam biennio antè, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura tam connexus fuerat. Eius anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & continuam absentiam paulatim meditans; siue vt amoto patre. Drusus munia consulatus solus impleret. Ac fortè parua res magnum ad certamen progressa, præbuit iuueni materiam apiscendi fauoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili iuuene questus est apud senatum, [59] quòd sibi inter spectacula gladiatorum, loco non decessisset. pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contrà, Mamercus Scaurus & L. Arrũtius, aliíque Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus, & [60] memorabantur exempla maiorum, qui iuuentutis inreuerentiam grauibus decretis notauissent. donec Drusus apta temperandis animis disseruit, & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & [61] oratorum ea ætate vberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiam itinera, [62] fraude mancipum & incuria magistratuum interrupta & imperuia clamitando, [63] exsecutionem eius negotij libens suscepit. [64] quod haut perinde publicè vsui habitum, quàm exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæuiebat. Neq; multo pòst missis ad senatũ litteris Tiberius, motam rursũ Africam incursu Tacfarinatis docuit; iudicióque patrũ diligendum proconsulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello suffecturum. quod initium Sex. Pompeius agitandi aduersus M. Lepidum odij nactus, vt secordem, inopem, & maioribus suis dedecorum, eóque etiam Asiæ sorte depellendum incusauit. aduerso senatu, qui Lepidum mitem magis quàm ignauum, paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quàm ignominię habendum ducebat. Igitur missus in Asiam. Et de Africà decretum vt Cæsar legeret, cui mandanda foret. Inter quæ Seuerus Cæcina censuit, [65] ne quam magistratum, cui prouincia obuenisset, vxor comitaretur: multum antè repetito, concordem sibi coniugem, & sex partus enixam: séque quæ in publicum statueret domi seruauisse, cohibità intra Italiam, quamquam ipse [66] pluris per prouincias quadraginta stipendia expleuisset. *Haut enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum comitatui, quæ pacem luxu bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus conuertant. non imbecillem tantùm, & imparem laboribus sexum; sed si licentia adsit, sæuum, ambitiosum, potestatis auidum. incedere inter milites, habere ad manum centuriones:* [67] *præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura vxoribus obiectari. his statim adhærescere deterrimum quemque prouincialiũ: ab his negotia suscipi, transigi; duorum egressus coli duo esse prætoria. peruicacibus*

A. V. C. DCCLXXIV.

Tiberius Romà secedit.

L. Sulla immodestia accusatur: Quòd prætorio viro non cessisset.

Corbulo viarum curam accipit: Seuerè exercet.

Lepidus in Asiam proconsul.

Cæcina vxores à prouinciis arcet.

Sui, & iustis causis.

magis & impotentibus mulierum iussis, quæ Oppiis quondam, aliisq; legibus constricta, nunc vinclis exsolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent. Paucorum hæc adsensu audita; plures obturbabant, neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque imago paternæ facundiæ, respondit. *Multa duritie veterum melius & latius mutata. neque enim, vt olim, obsideri vrbem bellis, aut prouincias hostilis esse. & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeò socios non onerent. cetera promiscua cum marito, nec vllum in eo pacis impedimentum. bella planè accinctis obeunda: sed reuertentibus post laborem, quod honestius quàm vxorium leuamentum? At quasdam in ambitionem aut auaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nónne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideò neminem in prouinciam mitti. corruptos sæpe prauitatibus vxorum maritos: num ergò omnes cælibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reip. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignauiam alia ad vocabula transferri. nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porrò ob vnius aut alterius imbecillum animum, malè eripi maritis consortia rerum secundarum aduersarúmque; simul sexum naturâ inualidum deseri, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. Vix præsenti custodiâ manere illæsa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum dissidij oblitterentur? Sic obuiam irent iis quæ alibi peccarentur, vt flagitiorum vrbis meminissent.* Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. nam Principibus adeunda sæpius longinqua imperij. Quoties diuum Augustum in Occidentem atque Orientem meauisse comite Liuiâ? se quoque in Illyricum profectum, &, si ita conducat, alias ad gentes iturum, haut semper æquo animo, si ab vxore carissima, & [68] tot communium liberorum parente diuelleretur. Sic Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad Principem reijcerent. [69] * M. Lepidum & Iunium Blæsum nominauit: ex quîs proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum verba, intentiùs excusante se Lepido, cùm valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet: intelligeretúrque etiam quod silebat, auunculum esse Seiani Blæsum, atque eò præualidum. Respondit Blæsus specie recusantis, sed neque eâdem adseueratione, & consensu adulantium auditus est. Exin promtum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impunè [70] probra, & inuidiam in bonos excitandi, arreptâ imagine Cæsaris: libertíque etiam ac serui, patrono vel domino, cùm voces, cùm manus intentarent, vltrò metuebantur. Igitur [71] C. Cestius Senator disseruit; *Principes quidem instar deorum esse: sed neque à diis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium, aliáue vrbis templa perfugere, vt eo subsidio ad flagitia vtatur. Abolitas leges, & funditus versas, vbi in foro, in limine curiæ, ab Anniâ Rufillâ, quam fraudis sub iudice damnauisset, probra sibi & minæ intendantur.*

Cui Messallinus repugnat. sed caussis vix caussa.

Ei tamen Drusus assensus, & alij.

**Verint. Manium.*

M. Lepidus recusat proconsulatum Africæ.

Abusus in Principum imaginibus.

Quas pessimi pro sanctiolato clypeo habebant.

72 *neque ipse audeat ius experiri, ob effigiem Imperatoris oppositam.* Haut dissimilia alij, & quidam atrociora circumstrepebant: precabanturq; Drusum, daret vltionis exemplum. donec accitam 73 conuictamque attineri publicâ custodia iussit. Et Considius Æquus, & Cœlius Cursor equites Rom. quòd fictis maiestatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petiuissent, auctore Principe, ac decreto senatus puniti. Vtrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo, in vrbe inter cœtus & sermones hominum obuersante, secreta patris mitigari neque luxus in iuuene adeò displicebat. huc potius intenderet, 74 diem * ædificationibus, noctem conuiuiis traheret, quàm solus & nullis voluptatibus auocatus mæstam vigilantiam, & malas curas exerceret. non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum proconsulem Cretæ postulauerat repetundis, addito maiestatis crimine: quod tum omnium accusationum complementum erat. Cæsar Antistium Veterem è primoribus Macedoniæ absolutum adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maiestatis caussam retraxit, vt turbidum, & Rhescuporidis consiliis permixtum, quâ tempestate 75 Cotye fratre interfecto, bellum aduersus nos voluerat. Igitur aqua & igni interdictum reo, adpositúmque vt teneretur insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. Nam Thrasia diuiso imperio in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quîs ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen quàm Trebellienum incusans, popularium iniurias inultas sinere. 76 Cœlaletæ, Odrusæque, & * alij, validæ nationes, arma cepere, ducibus diuersis & paribus inter se per ignobilitatem: quæ caussa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia, alij montem Hemum transgrediuntur, vt remotos populos concirent. plurimi ac maximè compositi regem, vrbémque 77 Philippopolim à Macedone Philippo sitam, circumsidunt. Quæ vbi cognita 78 P. Velleio, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leues cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur. Ipse robur peditum, ad exsoluendum obsidium ducit. Simúlque cuncta prosperè acta, cæsis populatoribus, & dissentione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, & aduentu legionis. neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo semermes ac palantes trucidati sunt, sine nostro sanguine. Eodem anno Galliarum ciuitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptauêre: cuius exstimulator acerrimus inter Treueros Iulius Florus, apud Æduos Iulius Sacrouir. nobilitas ambobus, & maiorum bona facta, eóque Romana ciuitas olim data, cùm id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ij secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumto, aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo; componunt, Florus Belgas, Sacrouir propiores Gallos concire. Igi-

Sed exemplo vno repressi.

Drusi obiter laudatio.

* editionibus.

Accusationes.

Thraces rebellant.

* Astij: vel potius, Dij.

P. Velleius facile cadit.

Maior rebellio in Galliis.

Cui duces, Iulius Florus, & Iulius Sacrouir.

tur per conciliabula & cœtus seditiosa disserebant, de continuatione tributorum, grauitate fenoris, sæuitiâ ac superbiâ præsidentium. & discordare militem, audito Germanici exitio. egregium resumendæ libertati tēpus, si ipsi florentes, quàm inops Italia, quàm imbellis vrbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent. Haut fermè vlla ciuitas intacta seminibus eius motus fuit. sed erupêre primi

Primi motus ab Auiola repressi. Andecaui, ac Turonij. quorum Andecauos [79] Acilius Auiola legatus, excita cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. Turonij, legionario milite quem [80] Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat oppressi, eodem Auiolâ duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulère auxilium, quò dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus & Sacrouir intecto capite pugnā pro Romanis ciens, ostentandæ, vt ferebat, virtutis: sed captiui, ne incesserentur telis, adgnoscendum se præbuisse, arguebant. Consultus super eo

Florus nihilominus alias copias colligit Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treueris, militiâ disciplináque nostra habebatur, vt cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet. paucíque equitum corrupti, plures in officio mansêre. Aliud [81] vulgus obæratorum aut clientium arma cepit: petebántque saltus, quibus nomen Arduenna. cùm legiones vtro-

Prauenitur à Visellio & Silio. que ab exercitu, quas Visellius & C. Silius aduersis itineribus obiecerant, arcuerunt, præmissúsque cū dilectâ manu Iulius Indus è ciuitate eâdem, discors Floro, & ob id nauādæ operæ auidior, inconditam mul-

Et manu sua mortem inuenit. titudinem adhuc disiecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremò visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque

Æduos Sacrouir turbat. Treuerici tumultus finis. Apud Æduos maior moles exorta, quanto ciuitas opulentior, & comprimēdi procul præsidium Augustodunum

** & nobiliss.* caput gentis, armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, [82] *nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studiis ibi operatam, vt eo pignore parentes propinquósque eorum adiungeret. simul arma occultè fabricata iuuentuti dispertit. Quadraginta millia fuêre, quinta sui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt. addūtur [83] è seruitiis gladiaturæ adestinati, quibus mo-

Magnū exercitum cogit. re gentico continuum ferri tegimen ([84] Crupellarios vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ, vicinarum ciuitatum vt nondum apertâ consensione, ita viritim promtis studiis; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum sibi poscente. mox Varro inualidus senecta, vigenti Silio concessit. At Romæ non Treueros modò & Æduos, sed [85] quattuor & sexaginta Galliarum ciuitates desciuisse, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta (vt mos famæ)

Terror in vrbe Romanis. in maius credita, optimus quisque Reip. cura mærebat: multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur. in-

tur. increpabántque Tiberium, quòd in tanto rerum motu, libellis
accusatorum insumeret operam. *An Iulium Sacrouirum, maiestatis cri-*
mine, reum in senatu fore? exstitisse tandem viros, qui cruentas epistolas armis
cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari. Tanto impensiùs in se- *Sed non callido Tiberio.*
curitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed, vt soli-
tum, per illos dies egit: altitudine animi, an comperêrat modica esse, &
vulgatis leuiora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præ- *Silius Gallis obuiam it.*
missa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi, &
Æduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum pe-
tit propero agmine. certantibus inter se signiferis, fremente etiam gre-
gario milite ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur: vide-
rent modò aduersos, & aspicerentur. id satis ad victoriam. Duodeci-
mum apud lapidem, Sacrouir copiæque, patentibus locis apparuêre. In
fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, à tergo semermos. Ipse *Sacrouir cōponit suos, & excitat.*
inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias,
quæque Romanis aduersa intulissent: quàm decora victoribus liber-
tas: quanto intolerantior seruitus iterum victis. Non diu hæc, nec a-
pud lætos. etenim propinquabat legionum acies. inconditique ac mili-
tiæ nescij oppidani,[86] neque oculis neque auribus satis competebãt. con-
trà Silius, & si præsumta spes hortandi caussas exemerat, clamitabat ta- *Idem Silius.*
men; *Pudendum ipsis quòd Germaniarum victores, aduersum Gallos tamquam*
in hostem ducerentur,[87] *vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum,*
paucæ huius ipsius exercitus turmæ profligauere Sequanos. quanto pecuniâ dites, &
voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, euincite, & fugientibus con-
sulite. Ingens ad ea clamor, & circumfudit eques: frontémque pedites *Pugna, vix pugna: statimque fusi Galli.*
inuasere. nec contatum apud latera, paulum moræ attulere ferrati, re-
stantibus laminis aduersum pila & gladios. sed miles correptis securi-
bus & dolabris, vt si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora.
quidam trudibus aut furcis, inertem molem prosternere. iacentésque *Crupellarij cæsi.*
nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrouir
primo Augustodunum, dein metu deditionis in villam propinquam *Sacrouir itē, sed suâ dextra.*
cum fidissimis pergit. Illic suâ manu, reliqui mutuis ictibus occidêre.
incensa super villa, omnes cremauit. Tum demum Tiberius ortum
patratúmque bellum senatui scripsit. neque demsit, aut addidit verò;
sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. simul caussas, cur
non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent; adiunxit; magni-
tudinem imperij extollens.[88] neque decorum principibus, si vna al-
terâue ciuitas turbet, omissa vrbe, vnde in omnia regimen. nunc quia
non metu ducatur, iturum vt præsentia spectaret, componerétque. De- *Tiberius simulat iter in Gallias.*
creuêre patres vota pro reditu eius, supplicationésque, & alia decora.
Solus Dolabella Cornelius dum anteire ceteros parat, absurdam in
adulationem progressus, censuit vt ouãs è Campania vrbem introiret.
Igitur secutæ Cæsaris litteræ, quibus se non tam vacuum gloria prædi-

cabat. vt post ferocissimas agentes perdomitas, tot receptos in iuuentâ, aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus, vt mors Sulpicij Quirinij publicis exsequiis frequentaretur, petiuit à senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis [89] consulatum sub Diuo Augusto, [90] mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, [91] datúsque rector C. Cęsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. quod tunc patefecit in senatu: laudatis in se officiis, & [92] incusato M. Lollio, quem auctorem C. Cæsari prauitatis & discordiarum arguebat. sed ceteris haut læta memoria Quirinij erat, ob intenta, vt memoraui, Lepidæ pericula, sordidámque & præpotentem senectam. Fine anni [93] C. Lutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleuerat, pecuniâ donatum à Cæsare, corripuit delator: obiectans ægro Druso composuisse, quòd si exstinctus foret, maiore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, socru eius Vitellia coram, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Vt delator exstitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audiuisse adseuerauit. sed arguentibus, ad perniciem plus fidei fuit. sententiáque Haterij Agrippæ consulis designati indictum reo vltimum supplicium. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est. *Si P. C. vnum id spectamus, quàm nefaria voce Lutorius Priscus mentem suam & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus, [94] ne seruiles quidem cruciatus in eum suffecerint. sin flagitia & facinora sine modo sunt; suppliciis ac remediis, Principis moderatio, maiorúmque & vestra exempla temperant: & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac seueritatis non pœniteat. Sæpe audiui principem nostrum conquerentem, si quis sumtâ morte misericordiam eius præuenisset. [95] vita Lutorij in integro * est, qui neque seruatus in periculum Reip. neque interfectus in exemplum ibit. studia illi vt plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt. nec quidquam graue ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis sed mulierculárum adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amissis aquâ & igni arceatur. Quod perinde censeo, ac si lege maiestatis teneretur.* Solus Lepido Rubellius Blandus è consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti. ductúsque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusauit, cùm extolleret pietatem quamuis modicas Principis iniurias acriter vlciscentium, [96] deprecaretur tam præcipitis verborum pœnas: laudaret Lepidum, nec Agrippam argueret. Igitur factum S. C. [97] ne decreta patrum, ante diem decimum, [98] ad ærarium deferrentur: idque vitæ spatium damnatis prorogaretur. sed non senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Tiberius interiectu temporis mitigabatur.

Quirinii mors honestata publicè.

Quid ille homonis?

C. Lutorius maiestatis defertur.

Pro eo Lepidi oratio.

** cito.*

Sed plures damnant.

S. C. de interuallo ad pœnam.

C. Sulpicius, D. Haterius consules, sequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi suspecta seueritate aduersum luxum, qui immensum proruperat, ad cuncta quîs pecunia prodigitur. Sed alia sumtuum quamuis grauiora, dissimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris & ganeæ paratus adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam, ne Princeps antiquæ parcimoniæ, duriùs aduerteret. ⁹⁹ Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles disseruerant, sperni sumtuariam legem, vetitáque vtensilium pretia augeri in dies: nec mediocribus remediis resisti posse. & consulti patres, integrum id negocium ad Principem distulerant. Sed Tiberius sæpe apud se pensitato, an coërceri tam profusæ cupidines possent: num coërcitio plus damni in Remp. ferret: quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inlustrium posceret: postremò litteras ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit. *Ceteris forsitan in rebus P. C. magis expediat me coràm interrogari, & dicere quid è Rep. censeam: in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora, ac metum singulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. quòd si mecum antè viri strenui ædiles consilium habuissent; nescio an suasurus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quàm hoc adsequi, vt palàm fieret quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, vt ceteros quoque magistratus sua munia implere velim. mihi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: maius aliquid, & excelsius à principe postulatur; & cùm rectè factorum sibi quisque gratiam trahant, vnius inuidiâ ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscum ad morem recidere adgrediar? villarum ne infinita spatia, [100] familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularúmque miracula? [101] promiscuas viris & feminis vestes? [102] atque illa feminarum propria, quîs lapidum caussa pecuniæ nostræ ad externas aut hostilis gentes transferuntur? Nec ignoro in conuiuiis & circulis incusari ista, & modum posci. sed si quis legem sanciat, pœnas indicat: iidem ille ciuitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbo veteres, & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas. corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haut leuioribus remediis restinguendus est, quàm libidinibus ardescit. tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Augustus tulit, illæ obliuione, hæ (quod flagitiosius est) contemtu abolitæ, securiorem luxum fecêre. nam si velis quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere. at si prohibita impunè transcenderis, neque metus vltrà, neque pudor est. cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia vnius vrbis ciues eramus. ne iritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena; ciuilibus, etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est, de quo ædiles admonent? Quàm, si cetera respicias, in leui habendum! At hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie voluitur. ac nisi*

A. V. C. DCCLXXV
Agitatũ de luxu coercendo.
Ea super re Tiberii epistola.
Quâ dissuadet medicinam.
Quia vitia prævalebant.
Quia etiam alia maiora curanda.

prouinciarum copia & dominis, & seruitiis, & agris subuenerint; nostra nos scilicet memora.nostræque villæ tuebuntur? Hanc P.C. curam sustinet princeps.hac omissa, funditus Remp. trahet.reliquis intra animum medendum est.nos pudor,pauperes,necessitas,diuites, satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantam industriam ac seueritatem pollicetur, vt ire obuiam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein cùm gloriam eius rei adepti sunt, [103] *simultates faciunt, ac mihi relinquunt; credite P. C. me quoque non esse offensionum auidum. quas cum graues, & plerumque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & irritas neque mihi aut vobis vsui futuras iure deprecor.* Auditis Cæsaris litteris [104] remissa Ædilibus talis cura; luxúsque mensæ, à fine Actiaci belli, [105] ad ea arma quîs Ser. Galba rem R. adeptus est, per annos centum profusis sumtibus exerciti, paulatim exoleuêre. Caussas eius mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum plebem, socios, regna colere, & coli licitum. vt quisque opibus, domo paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur, postquam cædibus sæuitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri ad sapientiora conuertêre. simul noui homines è municipiis & coloniis, atque etiam prouinciis, in senatum crebrò adsumti, domesticam parcimoniam intulerunt. & quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam peruenirent; mansit tamen prior animus. Sed præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victúque. obsequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quàm pœna ex legibus & metus. nisi fortè rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur. nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris tulit. [106] verùm hæc * nobis maiores certamina ex honesto maneant. Tiberius famâ moderationis parta, quòd ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad Senatum, quîs potestatem Tribuniciam Druso petebat. [107] Id summi fastigij vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. dein Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem dilegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi prauas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admouet: cùm incolumi Germanico, integrum inter duos iudicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, vt consilia sua Reip. prosperarent, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta, rettulit. esse illi coniugem & tres liberos, [108] eámque ætatem qua ipse quondam à diuo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc properè, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis consulem, noti laboris participem sumi. Præce-

Omissa igitur coercitio.

Sed sponte mutati mores in melius.

Quare.

Exempla, validiora quàm leges.

* nobis in maiores.

Tribunicia potestas Druso petita.

perant animis orationem patres. quo quęsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi vt effigies Principum, aras deûm, templa & arcus, aliáque solita censerent. nisi quòd M. Silanus ex contumeliâ consulatus, honorem Principibus petiuit: dixítque pro sententiâ, vt publicis priuatísque monimentis, ad memoriam temporum, non consulū nomina præscriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent. [109] * Atque Haterius cùm eius diei senatus consulta aureis litteris figenda in curiâ censuisset, derididiculo fuit, senex fœdissimæ adulationis tantum infamiâ vsurus. Inter quę prouincia Africa Iùnio Blæso prorogata. Seruius Maluginensis flamen Dialis, vt Asiam sorte haberet postulauit; [110] frustrà vulgatum dictitans *non licere Dialibus egredi Italiâ.* [111] *neque aliud ius suum, quàm Martialium, Quirinaliúmque Flaminum.* [112] *porrò sibi * duxissent prouincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarū reperiri. Sæpe Pontifices Dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur.* [113] *duobus & septuaginta annis post Cornelij Merulæ cædem, neminem suffectum: neque tamen cessauisse religiones. Quòd si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius absuturum, ad vnius anni proconsulare imperium? Priuatis olim simultatibus effectum, vt à Pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deûm munere, summum Pontificum etiam summum hominū esse non æmulatione, non odio, aut priuatis adfectionibus obnoxium.* Aduersus quę cùm augur Lentulus aliíque variè differerent, eò decursum est, vt Pontificis Max. sententiam opperirentur. Tiberius, dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperauit; nominatim arguens insolentiam sententiæ, aureásque litteras contra patrium morem. Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexe, pro superbissimis accipiuntur. *Huc recidisse cuncta, vt ne iuuenis quidem tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur senatum,* [114] *auspicia saltem gentile apud solum inciperet?* [115] * *Bellum scilicet, aut diuerso terrarum distineri, litora & lacus Campaniæ tum maximè peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primum è paternis consiliis discere. sanè grauaretur aspectum ciuium senex Imperator fessámque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod, nisi ex adrogantiâ, impedimentum?* Sed Tiberius vim principatus sibi firmās, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata prouinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebescebat enim Græcas per vrbes licentia atque impunitas asyla statuendi. [116] Complebantur templa pessimis seruitiorum. eodem subsidio obærati aduersum creditores, suspectique capitalium criminum receptabanrur. Nec vllum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi, flagitia hominum vt cærimonias deûm protegentis. Igitur placitum vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quod falsò vsurpauerant sponte omisere. Multæ vetustis superstitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnáque eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam

Et impetrata cū adulatione Patrū.

*At Q. Haterius.

Flamen Dialis prouinciā ambit.

*Suspectū.

Alij obsistūt.

Drusus superbia notatur.

Obliqua in eum verba.

* Nec malè, bello.

De iure asylorum certamen.

Senatus iudice.

Ephesij id sibi vindicant. valuerant decreta, ipsorúmque numinum religiones introspexit; libero, vt quondam, quid firmaret mutarétue. [117] Primi omnium Ephesij adiêre, memorantes, non, vt vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem, [118] * locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam, & [119] oleæ, quæ tum etiã maneat, adnisam edidisse ea numina: deorúmque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iouis iram vitauisse. Mox Liberum patrem bello victorem, [120] supplicibus Amazonum quæ aram insederant, ignouisse. Auctam hinc concessu Herculis, cùm Lydiâ potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum ditione, diminutum ius. Post Macedonas, dein nos seruauisse. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur. quorum ille Antiocho, hic Mithradate, pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decorauere, [121] vti Dianæ Leucophrynæ perfugium inuiolabile foret. Aphrodisienses posthac, & Stratonicenses dictatoris Cæsaris ob vetusta in parteis merita, & recẽs diui Augusti decretum * attulêre. [122] Laudati quòd Parthorum inruptionem, nihil mutatâ in populum Romanum constantiâ, pertulissent. Sed Aphrodisiensium ciuitas, Veneris, Stratonicẽsium, [123] Iouis & Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæsarienses exposuêre, Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpernæ, Isaurici, multáque alia imperatorum nomina, qui non modò templo, sed duobus milibus passuũ eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, pòst filius eius Amathus Veneri Amathusiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris irâ profugus, posuissent. Auditæ aliarum quoque ciuitatum legationes. Quorum copiâ fessi patres, & quia studiis certabatur; consulibus permisêre, vt perspecto iure, & si qua iniquitas inuolueretur, rem integram rursum ad senatum referrent. Consules super eas ciuitates quas memoraui, apud Pergamum, Æsculapij compertum asylum retulerunt: ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnæos oraculum Apollinis', cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem, ædémque iussi sint. propiora Sardianos alexandri victoris id donum, neque minus Milesios [124] Dario rege * vti..sed [125] cultus numinum vtrisque, Dianam aut Apollinem venerandi. Petiêre & Cretenses simulacro diui Augusti. [126] Factáque senatusconsulta, quîs multo cum honore, modus tamen prescribebatur; iussíque ipsis in templis facere aras sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentnr. Sub idem tempus Iuliæ Augustæ valetudo atrox, necessitudinem Principi fecit festinati in vrbem reditus: sincerâ adhuc inter matrem filiúmque concordiâ; siue occultis odijs. Neque enim multo antè, [127] cùm haut procul theatro Marcelli effigiem diuo Augusto Iu

Margin notes: *lucum* (for "locum"); *Item Magnetes.*; *Aphrodisienses:*; *Stratonicenses:*; * attulere, laudati, quòd.; *Hierocæsarienses.*; *Cyprii.*; *Permissa res Consulibus.*; *Qui pluribus hoc ius adiudicauere.*; * niti.; *Augusta morbus.*

lia dicaret; Tiberij nomen, suo postscripserat. idque ille credebatur, vt inferius maiestate Principis, graui & dissimulata offensione abdidisse. Sed tum supplicia diis,[128] Ludique Magni ab senatu decernuntur, quos Pontifices, & augures, & quindecimuiri, septemuiris simul & sodalibus Augustalibus ederent. Censuerat L. Apronius, vt feciales quoque iis ludis præsiderent. Cōtradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum iure, & repetitis exemplis. neque enim vnquam fecialibus hoc maiestatis fuisse. ideò Augustales adiectos, quia proprium eius domus sacerdotiū esset, pro qua vota persoluerentur. Exequi sententias haut institui nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, vtque prauis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterùm tempora illa adeò infecta & adulatione sordida fuêre, vt non modò primores ciuitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes cōsulares, magna pars eorum qui prætura functi, multique etiam pedarij senatores certatim exsurgerent, fœdáque & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modū eloqui solitum, O HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS! scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectæ seruientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum proconsulem Asiæ, repetundarum à sociis postulatum, Mamercus Scaurus è Consularibus, Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt. obiectántque violatum Augusti numen, spretam Tiberij maiestatem. Mamercus antiqua exempla iaciens, [129] L. Cottam à Scipione Africano; [130] Ser. Galbam à Catone censorio; P. Rutilium à M. Scauro accusatos. videlicet Scipio & Cato talia vlciscebantur; aut ille Scaurus, quem proauum suum, [131] opprobrium maiorum Mamercus, infamia operâ dehonestabat. [132] Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit, mox Seiani potentia senator, [133] obscura initia impudentibus ausis * propolluebat. [134] Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat; dum æqualis, dein superiores, postremò suasmet ipse spes anteire parat. quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, & [135] M. Paconius. Ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sæuitiæ captarúmque pecuniarum teneri reum. sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa; cùm super tot senatores aduersos, facūdissimis totius Asiæ, eóque ad accusandum delectis responderet solus & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitā quoque eloquentiam debilitat. non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, * eo quòd ipse creberrimè interrogabat: neque refellere, aut eludere, dabatur. ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæ-

Tiberij in eâ non sincerus amor.

Adulationis fœditas tunc & crebritas.

Adeò vt Cæsar ipse obiiceret.

C. Silanus postulatur.

Accusatores eius, qui, & quales: Brutidius.

* Nescio an porro polluebat.

Omnia Silano aduersa:

Etiam ipse Princeps.

* et, malim.

* interrogarentur.

ſuiſſet. Seruos quoque Silani, vt tormentis * interrogentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis neceſſariorum iuuaret periclitantem, maieſtatis crimina ſubdebantur, vinclum & neceſſitas ſilendi. Igitur petito paucorum dierum interiectu, defenſionem ſui deſeruit; auſis ad Cæſarem codicillis, quibus inuidiam & preces miſcuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quò excuſatiùs ſub exemplo acciperentur, [136] libellos diui Auguſti de Voleſo Meſſalla eiuſdem Aſiæ proconſule,

Sententia in eius damnatione.

factúmque in eum ſanatuſconſultum recitari iubet. Tum L. Piſonem ſententiam rogat. ille multum de clementia Principis præfatus, aqua atque igni Silano interdicendum cenſuit, ipſúmque in inſulam Gyarum relegandum. Eadem ceteri, niſi quòd Gn. Lentulus ſeparanda Silani materna bona (quippe alia parente geniti) reddendáque filio dixit, adnuente Tiberio.

Dolabellæ fœcus adulatio.

[137] At Cornelius Dolabella, dum adulationem longius ſequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vitâ probroſus, & opertus infamiâ prouinciam ſortiretur: ídque princeps diiudicaret. nam à legibus delicta puniri quanto fore mitius in ipſos, melius in ſocios, prouideri ne peccaretur?*

Cui Tiberius reſiſtit.

Aduerſùm quæ diſſeruit Cæſar: *non quidem ſibi ignara quæ de Silano vulgabantur, ſed non ex rumore ſtatuendum. multos in prouinciis contrà quàm ſpes aut metus de illis fuerit, egiſſe. excitari quoſdam ad meliora, magnitudine rerum; hebeſcere alios. neque poſſe principem ſuâ ſcientiâ cuncta complecti: neque expedire, vt ambitione alienâ trahatur. ideò leges in facta conſtitui, quia futura in incerto ſint. ſic à maioribus inſtitutum, vt ſi antiiſſent delicta, pœnæ ſequerentur. ne verterent ſapienter reperta, & ſemper placita. ſatis onerum principibus, ſatis etiam potentiæ:*

*minui iura.

[138] * *minutura, quoties gliſcat poteſtas. nec vtendum imperio, vbi legibus agi poſſit.*

Et ex aliorũ ſententiis nõ nihilo mitigat.

Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, ſi propria non impelleretur, addidit, inſulam Gyarum immitem & ſine cultu hominum eſſe: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis eiuſdem, Cytheram potius cõcederet. id ſororem quoque Silani [139] Torquatam, priſcæ ſanctimoniæ virginem expetere. In hanc ſententiam facta diſceſſio.

Accuſantur dãnantúrque & alij.

Atei Capitonis ſeruilis libertas.

[140] Poſt auditi Cyrenenſes, & accuſante Anchario Priſco, Cæſius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum maieſtatis poſtulatum, quòd effigiem principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet, recipi Cæſar inter reos vetuit: palàm aſpernante Ateio Capitone, quaſi per libertatem. *Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neque tantum maleficium impunè habendum. ſanè lentus in ſuo dolore eſſet; Reip. iniurias ne largiretur.* Intellexit hæc Tiberius vt erant magis, quàm vt dicebantur: perſtititque intercedere. Capito inſignior infamia fuit: quòd humani diuinìque iuris ſciens, [141] egregium publicum, & bonas domi artes dehoneſtauiſſet. Inceſſit dein religio, quo nam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Auguſtæ equites Romani vouerant Equeſtri Fortunæ.

Equeſtris Fortuna.

nam [142] & ſi delubra eius deæ multa in vrbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum eſt ædem eſſe apud Antium quæ

ſic nun-

sic nuncuparetur, cunctásque cærimonias Italicis in opidis, templaque, & numinum effigies, iuris atque imperij Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum aduersus Seruium Maluginensem Flaminem Dialem, promisit Cæsar: recitauítque decretum Pontificum.[143] *Quoties valetudo aduersa Flaminem Dialem incessisset, vt Pontificis maximi arbitrio, dum ne plusquã binoctium, abesset: dum ne diebus publici sacrificij, neu sæpius quàm bis eundem in annum.* Quæ Principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & prouinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabatúrque [144] L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui cõsulatium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus Lepidus à senatu petiuit, vt [145] basilicam Paulli, Æmilia monumenta, propriâ pecuniâ firmaret ornarétque. erat etiam tum in more publica munificentia. [146] nec Augustus * arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuuias, aut exundantis opes ornatum ad vrbis, & posterûm gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, auitum decus recoluit. At Pompeij theatrum igne fortuito haustum, Cæsar exstructurum pollicitus est, eò quòd nemo è familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine Pompeij. simul laudibus Seianum extulit, tamquam labore vigilantiáque eius tanta vis vnum intra damnum stetisset. Et censuere patres effigiem Seiano, quæ apud theatrũ Pompeij locaretur. neque multo pòst Cæsar cùm Iunium Blæsum proconsulem Africæ triumphi insignibus attolleret, dare id se dixit honori Seiani, cuius ille auunculus erat. At tamen res Blæsi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quamquam sæpius depulsus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tiberiũ mitteret, sedémque vltrò sibi atque exercitui suo postularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis * sua populíq; contumelia Ro. indoluisse Cæsarem ferunt, quàm quòd desertor & prædo, hostium more ageret. Ne Spartaco quidem, post tot consularium exercituum clades inultam Italiam vrenti, quamquam Sertorij atque Mithradatis ingentibus bellis labaret Resp. datum, vt pacto in fidem acciperetur. nedum pulcherrimo populi Romani fastigio, latro Tacfarinas, pace & concessione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæso, ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducis quoquo modo potiretur. Et recepti ea venia plerique. mox aduersũ artes Tacfarinatis, haut dissimili modo belligeratũ. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incursaret, eluderétque, & insidias simul tentaret: tres incessus, totidem agmina parantur. ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, quâ prædatio in Leptinos & suffugia Garamantum: alio latere, ne Cirtensium pagi impunè traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit. Medio, cum

De iure Flaminio decretum.

Basilica Paulli refecta.
*arcuerat.

Et Pompeij theatrum.

Tacfarinas in armis.

Improba eius petitio.
*suâ populique Rom. con.

Blæsus eum aggreditur.

Diuisis copiis.

dilectis castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta & infensa hostibus cuncta fecerat: qui quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat. multiq; eo modo

Iterumque diuisis. cæsi, aut circumuenti. Tunc tripartitū exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, vt mos fuerat, actâ æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris prouinciæ componit: sed vt in limine belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre eius capto, regressus est, properantius tamen quàm ex vtilitate sociorū, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit vt imperator à legionibus salutaretur: prisco erga duces honore, qui bene gestâ Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. erántque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. [147] concessit quibusdam & Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blæso. * Postremū obiere eo anno viri illustres, [148] Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio auis, fratre Druso insignis; [149] Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoraui, principem in ciuitate locum studiis ciuilibus adsecutus, sed auo centurione Sullano, patre prætorio. [150] consulatum ei adcelerauerat Augustus, vt Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. [151] sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominātibus magis probabatur. Illi, quòd præturam intra stetit, commendatio ex iniuria: huic, quòd consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur. Et [152] Iunia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem expleuit, Catone auunculo genita, C. Cassij vxor, M. Bruti soror. Testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cùm fermè cūctos proceres cum honore nominauisset, Cæsarem omisit. quod ciuiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris, ceterisque sollennibus funus cohonestratur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, [153] Manlij, Quincti, aliáque eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quòd effigies eorum non visebantur.

Fratrem eius capit: Afficitque bellū, non tamen conficit.

**Fortè distinguendum Blæso postremum. Obiere.*

Capitonis mors & elogium: Cum Labeone confertur.

Iuniæ mors.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIBER QVARTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

AElii Seiani præfecti præt. ingenium & mores. Is ad dominationem aspirat: & vt perueniat, Drusum Tib. Filium è medio tollit, adiuuante vxore Liuia, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra Prætoria Romæ iubet exstrui, & militem in vnum locum conduci. Ab hoc tempore lapsæ imperij res. ideóque qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium & legionum, Tacitus oportunè exequitur. At Druso iam mortuo, Senatum Princeps ingreditur: eum mæstum erigit: Germanici duos filios inducit, eósque vt imperij heredes patribus commendat. Seianus quò destinata perficeret, Agrippinam callidè calumniatur, & feminæ futuri odij in ipsam liberósque iacit. Tiberius legationes & accusationes aliquot ciuitatium & prouinciarum audit. Histriones siue Pantomino immodestius agentes Italia pellit. De Flamine Diali eiusque cærimoniis temperandis noua lex lata. Sacerdotes, solennibus votis, etiam Drusum & Neronem dis commendauerant. agrè id Tiberius tulit, & initium in eos exitij fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Siluanus, accusati aut damnati. In Africa Tacfarinatis bello finis impositus à P. Dolabella. ipse Tacfarinas cæsus. Semina seruilis motus in Italia, sed statim oppressa. Q. Vibius Serenus in Senatu à filio accusatur, & Amorgum amouetur. P. Suillius, aliique damnātur. Inter eos Cremutius Cordus Historiæ scriptor, quòd Brutum & Cassium laudauisset, eiusque libri combusti. Cyzicenis libertas adempta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Seianus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit: & Liuiam sibi vxorem à Principe petit. hic modestè negat, additis caussis. Sed ille vt potentiam sibi augeret, magisque oportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab vrbe. nec multò pòst persuasit. Intereà Romæ legationes Græcorum auditæ, de iure asylorum. In Hispania L. Piso Prætor à quodam agreste interficitur. In Thracia, montani Thraces dilectus abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppæus Sabinus, & triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterij accusata & damnata. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. Vndecim Asiæ ciuitates certant, in qua earum templū Tiberio statueretur. Smyrnæi prælati. Tandem Tiberius, non vltrà dilato consilio, in Campaniam ab vrbe abiit. vbi in spelunca quadam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed à Seiano seruatur. quæ res huic fidem addidit. Igitur Neronem maiorem è liberis Germanici aggreditur, & variis artibus calumniisque subuertit. Amphitheatri cassu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta. Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Titus Sabinus turpi fraude circumuentus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Iulia neptis moritur. Frisij rebellant: quos L. Apronius Proprætor inferioris Germaniæ parum feliciter repressum iit. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam vxorem accipit. Hæc sexennio ferè gesta,

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.
CORNELIO CATHECO, VISELLIO VARRONE.
CONSO LENTVLO, ASINIO AGRIPPA.
CN. LENTVLO GAETVL. C. CALVISIO.
M. LICINIO CRASSO, L. CALPVRNIO PIS.
AP. IVNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

A. V. C. D. CCLXXVI.

ASINIO, C. Antistio Coss. nonus Tiberio annus erat compositæ Reip. florentis domus: (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cùm repente turbare fortuna cœpit; sæuire ipse, aut sæuientibus vires præbere. Initium & caussa penes [1] Ælium Seianum, cohortibus prætoriis præfectum: cuius de potentiâ suprà memoraui. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem captauerit, expediam. [2] Genitus Vulsinis, [3] patre Seio Strabone equite Romano, & primâ iuuentâ C. Cæsarem diui Augusti nepotem sectatus, non sine rumore [4] Apicio diuiti & prodigo stuprum venum dedisse; mox Tiberium variis artibus deuinxit adeò, vt obscurum aduersùm aliòs, sibi vni incautum intectúmque efficeret. non tam sollertiâ, (quippe iisdem artibus victus est) quâm deûm ira in rem Romanam; cuius pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator, iuxtà adulatio & superbia. palàm cōpositus pudor, intus summa apiscendi libido: eiúsque caussa, modò largitio & luxus, sępius industria ac vigilantia, haut minus noxiæ, quoties parādo regno finguntur. Vim præfecturæ modicam antea intendit, [5] dispersas per vrbem cohortes vna in castra conducendo; vt simul imperia acciperent, numeróque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, [6] in ceteros metus * crederetur. Prætendebat lasciuire militem diductum: si quid subitū ingruat, maiore auxilio pariter subueniri. & seueriùs acturos, si vallum statuatur procul vrbis inlecebris. Vt perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: simul cēturiones ac tribunos ipse diligere. neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut prouinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, vt socium laborum, nō modò in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, colíq, per theatra & fora effigies eius, [7] intérque principia legionum sineret. Ceterùm plena Cæsarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebāt. & quia vi tot simul corripere intutum, dolus interualla scelerum poscebat. placuit tamen occultior via, & à Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drusus impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio [8] intenderat Seiano manus, & contra tēdentis os verberauerat. Igitur cuncta tentanti promtissimū visum, [9] ad vxorem eius Liuiam conuertere. Quæ soror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, vt amore incēsus, adulterio pellexit. & postquam primi flagitij potitus est, neque femina amissa pudicitia alia abnuerit; ad coniugij spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui auunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, séque ac maiores & posteros municipali adultero fœdabat; vt pro honestis & præsētibus flagitiosa & incerta exspectaret. Sumitur in consciéntiam [10] Eudemus amicus ac medicus Liuiæ, specie artis frequens secretis. pellit domo Seianus vxorem Apicatam, ex

Mutatio Tiberii in peius

Caussa, Ælius Seianus.

Qui Apicii delicium: pòst Tiberii consilium.

Mores eius mixti, & mixti.

Castrorum in vrbe ille auctor.

*cresceret. vel potius. dederetur.

Viam ad imperiū struit,

Igitur Drusum amoliri conatur.

Idque per Liuiam vxorē, stupro cognitam.

Eudemus administer.

tam,ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur.Sed magnitu-
do facinoris metum, prolationes, diuerſa interdum conſilia adferebat.
Interim anni principio, Druſus ex Germanici liberis togam virilem *Druſus minor in viros lectus.*
ſumſit.quæque fratri eius Neroni decreuerat ſenatus, repetita. addidit
orationem Cæſar multa cum laude filij ſui, quòd patria beneuolentia
in fratris liberos foret. Nam Druſus (quanquam arduũ ſit,eôdem loci
potentiam & concordiam eſſe)æquus adoleſcentibus,aut certè non ad-
uerſus habebatur.Exin vetus & ſæpe ſimulatũ proficiſcendi in prouin-
cias conſilium refertur.multitudinem veteranorum prætexebat impe-
rator,& dilectibus ſupplẽdos exercitus.nam voluntarium militem de-
eſſe.ac ſi ſuppeditet,non eàdem virtute,ac modeſtia agere:quia plerum-
que inopes ac vagi ſponte militiam ſumant. percenſuitque curſim nu-
merum legionum, & quas prouincias tutarentur. Quod mihi quoque *Recenſus legionum & militum:*
exſequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocij reges;
[11] quanto ſit anguſtius imperitatum.Italiam vtroque mari duæ claſſes, *Quot, & vbi Claſſes.*
Miſenum apud & Rauennam,proximúmq; Galliæ litus roſtratæ naues
præſidebant,quas Actiaca victoria captas Auguſtus in opidum Foroiu- *Legiones*
lienſe miſerat, valido cum remige. Sed præcipuum robur [12] Rhenum *Germanicæ.*
iuxta,commune in Germanos Gallóſq; ſubſidium,octo legiones erãt.
[13] Hiſpaniæ recens perdomitæ,tribus habebantur.Mauros Iuba rex ac- *Hiſpanicæ.*
ceperat, donũ populi Romani. [14] cetera Africæ, per duas legiones,pa- *Africanæ.*
ríque numero Ægyptus.de hinc initio ab Suriâ vſq; ad flumen Euphra- *Syricæ.*
ten,quãtum ingenti terrarum ſinu ambitur, quattuor legionibus coër-
citũ;accolis Hibero, Albanóque,& aliis regibus, qui magnitudine no-
ſtrâ proteguntur aduersùm externa imperia.& Thraciam, Rhœmetal-
ces ac liberi Cotyis:ripámq; Danubij,legionum duæ in Pannoniâ,duæ *Pannonicæ.*
in Mœſiâ attinebant. [15] totidem apud Dalmatiam locatis, quæ poſitu *Mæſica.* *Dalmaticæ.*
regionis à tergo illis,ac ſi repentinum auxiliũ Italia poſceret, haut pro-
cul accirentur. quamquam inſideret vrbem proprius miles, [16] tres vr-
banæ,nouem prætoriæ cohortes,Etruria ferme Vmbriáque dilectæ,aut *Vrbanus miles.*
vetere Latio, [17] & * colonis antiquitus Romanis. At apud idonea pro- ** fuerit?*
uinciarum [18] ſociæ triremes,alæque, & auxilia cohortium.neque mul-
tò ſecus in iis virium; ſed perſequi incertum * fuit;cum ex vſu temporis ** coloniis*
huc illuc mearent,gliſcerent numero,& aliquãdo minuerentur. Con-
gruens crediderim recẽſere ceteras quoque Reip.partes, quibus modis
ad eam diem habitæ ſint :quando Tiberio mutati in deterius principa- *Ciuilis adminiſtratio, qualis haſtenus?*
tus initium ille annus attulit.Iam primùm publica negotia,& priuato-
rũ maxima, apud patres tractabantur. dabaturq; primoribus diſſerere:
& in adulationem lapſos, cohibebat ipſe.mandabátq; honores,nobili-
tatem maiorum,claritudinem militiæ, inluſtres domi artes ſpectãdo:vt
ſatis conſtaret,non alios potiores fuiſſe.Sua conſulibus, ſua prætoribus
ſpecies:minorum quoque magiſtratuum exercita poteſtas:legéſque, ſi
maieſtatis quæſtio eximeretur,bono in vſu.At frumenta,& pecuniæ ve-

ctigales, cetera publicorum fructum, societatibus equitum Romanorum agitabantur. Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdã ignotis ex fama mandabat; semelq; adsumti tenebantur, prorsus sine modo, cùm plerique iisdem negotiis insenescerent. Plebes acri quidẽ annona fatigabatur: sed nulla in eo culpa ex principe. quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obuiam iit, quantũ impendio, diligentiáq; poterat. & ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtque vetera sine auaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, prouidebat. corporum verbera, ademtiones bonorum aberant. Rari per Italiam Cæsaris agri; modesta seruitia; intrâ paucos libertos domus, ac si quando cum priuatis disceptaret, forum & ius. quę cuncta, non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur. nam dum superfuit, mansere: quia Seianus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & vltor metuebatur, nõ occultus odij, & crebrò querens *incolumi filio adiutorem imperij alium vocari, & quantum superesse vt collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo, vbi sis ingressus, adesse studia & ministros. exstructa iam sponte præfecti castra datos in manum milites:* [19] *cerni effigiem eius, in monumentis Gn. Pompeij:* [20] *communes illi cum familia Drusorum fore nepotes.* [21] *precandam post hæc Modestiam, vt contentus esset.* Neque rarò, neque apud paucos talia iaciebat; & secreta quoque eius, corrupta vxore, prodebantur. Igitur Seianus maturandum ratus, diligit venenum, quo paulatim inrepente; fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum Spadonem, [22] vt octo post annos cognitũ e.t. Ceterùm Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu, an vt firmitudinem animi ostentaret, etiã defuncto necdũ sepulto, curiam ingressus est. [23] consulésque sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes, honoris locique admonuit; & effusum in lacrimas senatum, victo gemitu, simul oratione continua erexit. *Non quidem sibi ignarum, posse argui, quòd tam recenti dolore subierit oculos senatus:* [24] *vix propinquorum alloquia tolerari,* [25] *vix diem adspici à plerisque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos; se tamen fortiora solatia è complexu Reip. petiuisse.* Miseratúsque Augustæ extremam senectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem suam, vt Germanici liberi, vnica præsentium malorum leuamenta, inducerentur, petiuit. Egressi consules, firmatos adloquio adolescentulos, deductósque ante Cæsarem statuunt. Quibus adprehensis, *Patres conscripti, Hos*, inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipsorum, precatúsque sum, quamquam esset illi propria suboles, ne secus quàm suum sanguinem foueret ac tolleret, sibique & posteris confirmaret. erepto Druso, preces ad vos conuerto, diisque & patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos suscipite, regite: vestram meámque vicem explete. Hi vobis Nero & Druse parentum loco. ita nati estis, vt bona maláque vestra ad Remp. pertineant.* Magno ea fletu, & mox precationibus faustis audita. ac si modum orationi posuisset; misericordiâ sui gloriáq; animos audientiũ impleuerat.

Drusi de Seiano querele.

Quas vxor extulit.

Igitur veneno tollitur.

Firmitudo Tiberij in eo casu.

Germanici liberi in curiã acciti.

Commendati patribus.

ad vana & toties inrisa reuolutus, de reddendâ Rep. vtque consules seu quis alius regimen susciperent, vero quoque & honesto fidem demsit. *Curam rerũ deprecatur Tiberius.* Memoriæ Drusi eadẽ quæ in Germanicum decernuntur; plerisque additis, vt fermè amat posterior adulatio. *Parùm seriò: Funus Drusi.* Funus imaginũ pompâ maximè inlustre fuit, cùm origo Iuliæ gentis Æneas, omnésque Albanorum reges, & còditor vrbis Romulus, pòst Sabina nobilitas, [26]* Appius Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. ** Atta* *Variatum in morte eius tradenda.* In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximéque fidis auctoribus memorata sunt, rettuli. sed non omiserim eorundem temporũ rumorem validum adeò, vt nondum exolescat. Corrupta ad scelus Liuia, Seianum Lygdi quoque Spadonis animum stupro vinxisse: quòd is Lygdus ętate atque forma carus domino, intérque primores ministros erat. deinde inter conscios, vbi locus veneficij, tempus, composita sunt; eò audaciæ prouectũ, vt verteret, & occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. *Quam nemo nemo patri. parum proniè do adscribit.* ea fraude tum senem, postquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse. atque illo ignaro & iuueniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudore, sibimet inrogaret mortem quam patri struxerat. [27] Hęc vulgo iactata, super id quòd nullo auctore certo firmantur, promtè refutaueris. *Refellit noster.* Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque sua manu & nullo ad pœnitendum regressu? Quĩn potius ministrum veneni excruciaret, auctorem exquireret, insita denique etiam in extraneos contatione & mora, aduersùm vnicum & nullius antè flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, & ceterorum in vtrumque odio, quamuis fabulosa & immania credebantur: atrociore semper fama, erga dominantium exitus, Ordo alioqui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam infensus exstitit, vt Tiberio obiectaret, cùm omnia alia conquirerent, intenderéntque. Mihi tradendi arguendique rumoris caussa fuit, vt claro sub exẽplo falsas auditiones depellerem, peterémque ab iis quorũ in manus cura nostra venerit, ne diuulgata atque incredibilia, auidè accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant. Ceterùm [28] laudante filium pro rostris Tiberio, senatus populúsque habitum ac voces dolentum simulatione magis quàm libens induebat, domumq; Germanici reuiuiscere occulti lætabantur. *Fauor omniũ in liberis Germanici.* Quod principiũ fauoris, & mater Agrippina spem malè tegens, perniciem adcelerauere. *Quibus insidiatur Seianus.* Nam Seianus vbi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse, ferox scelerum, & quia prima prouenerant, volutare secum, quo nam modo Germanici liberos peruerteret, quorum non dubia successio. neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippi-

Et Agrippinā matrē primò criminatur.

næ impenetrabili. Igitur contumaciam eius insectari, vetus Augustæ odium, recentem Liuiæ conscientiam exagitare, vt superbiam fecunditate subnixam, popularibus studiis inhiare dominationi, apud Cæsarem arguerent. Atque hęc callidis criminatoribus([29] inter quos dilegerat Iulium Postumium per adulterium Mutiliæ Priscæ inter intimos auiæ, & consiliis suis peridoneum: quia Prisca in animum Augustæ valida) anum suapte natura potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque proximi inliciebātur, prauis sermonibus tumidos spiritus perstimulare. At Tiberius, nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, ius ciuium, preces sociorum tractabat. Factáque auctore eo senatusconsulta, vt ciuitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægirensi apud Achiam motu terræ labefactis, subueniretur remissione tributi in triennium. Et Vibius Serenus [30] proconsul vlterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, [31] ob atrocitatem * temporum in insulam Amorgum deportatur. Carsius Sacerdos reus tamquam frumento hostem Tacfarinatem iuuisset, absoluitur; eiusdéque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilij admodum infantem, [32] pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutādo sordidas merces sustentabatur nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia & L. Apronius qui Africam obtinuerāt, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & paternis aduersis foret abstractus. Is quoque annus legationes Græcarum ciuitatum habuit; Samiis Iunonis, Cois Æsculapij delubro, vetustum asyli ius vt firmaretur, petentibus. Samij decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerū omnium iudicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam vrbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam ciues Romanos templo Æsculapij induxerāt, cùm iussu regis Mithradatis apud cunctas Asiæ insulas & vrbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius inritis prætorum questibus, postremò Cæsar de immodestia histrionum rettulit. Multa ab iis in publicum seditiosè fœda per domos tentari. [33] Oscum quondam ludicrum leuissimæ apud vulgum oblectationis, eò flagitiorum & virium venisse, vt auctoritate patrum coërcendum sit. Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omniū illi tristium lætorúmque socius, vnúsque è senatoribus Rhodij secessus comes. Ita [34] quamquam nouo homini, censorium funus, [35] effigiem apud forum Augusti, publica pecunia patres decreuere: apud quos etiam tum cuncta tractabantur. adeò vt [36] procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante prouincia caussam dixerit, magna cū adseueratione Principis, non se ius nisi in seruitia & pecunias familiares dedisse. quòd si vim prætoris vsurpasset, manibúsque militum vsus foret; spreta

Subleuatæ vrbes.

Accusati aliquot.

** morum*

Inter eos C. Gracchus.

Iterum de Asylis actū.

Histriones coërcentur.

Lucillij mors & publicum funus.

Capito damnatur.

in eo mandata ſua, audirēt ſocios. Ita reus, cognito negotio, damnatur. Ob quam vltionem, & quia priore anno in C. Silanū vindicatum erat, decreuere Aſiæ vrbes templum Tiberio matríque eius, ac ſenatui. Et permiſſum ſtatuere. Egitque Nero grates eâ cauſsâ patribus atque auo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum adſpici, illum audiri rebantur. aderántque iuueni modeſtia, ac forma, principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob periculum gratiora. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Seruij Maluginenſis defuncti legendo, ſimul roganda noua lege, diſſeruit Cæſar. [37] *Nam patricios confarreatis parētibus genitos, tres ſimul nominari, ex quîs vnus legeretur, vetuſto more: neque adeſſe, vt olim; eam copiam, omiſſâ confarreandi adſuetudine, aut inter paucos retentâ. pluréſque eius rei cauſſas adferebat; potiſſimam, penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipſius cærimoniæ difficultates, quæ conſultò vitarentur.* [38] *Et quando exiret è iure patrio, qui id flaminium apiſceretur, quæque in manum flaminis conueniret. Ita medendum ſenatus decreto, aut lege; ſicut Auguſtus quædam ex horridâ illâ antiquitate, ad præſentem vſum flexiſſet.* Igitur tractatis religionibus, placitum, inſtituto flaminum nihil demutari. ſed lata lex, qua [39] flaminica Dialis ſacrorum cauſſa in poteſtate viri, cetera promiſcuo feminarum iure ageret. & filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtque gliſceret dignatio ſacerdotum; atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas cærimonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, LLS. xx. & quoties [40] Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter veſtalium conſideret. Cornelio Cethego, Viſellio Varrone Coſs. Pontifices eorúmque exemplo ceteri ſacerdotes, [41] cùm pro incolumitate Principis vota ſuſciperent, Neronem quoque & Druſum iiſdem diis commendauere; non tam caritate iuuenum, quàm adulatione: quæ moribus corruptis, perinde anceps ſi nulla, & vbi nimia eſt. Nam Tiberius haut vnquam domui Germanici mitis, tum verò æquari adoleſcentes ſenectæ ſuæ, impatienter indoluit: accitóſque Pontifices percontatus eſt, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent. Et illi quidem quamquam abnuerent, modicè perſtricti (etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores ciuitatis erant:) ceterùm in ſenatu, oratione monuit in poſterum, ne quis mobiles adoleſcentiū animos, præmaturis honoribus ad ſuperbiā extolleret. inſtabat quippe Seianus, incuſabâtque diductam ciuitatem, vt ciuili bello. eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent; ac ni reſiſtatur, fore pluris. neque aliud gliſcētis diſcordiæ remedium: quàm ſi vnus alterve maximè prompti ſubuerterentur. Qua cauſſa C. Silium & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Germanici perniencioſa vtrique: Silio, & quòd ingentis exercitus ſeptem per annos moderator, partiſque apud Germaniam triumphalibus Sacrouiriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios diſpergatur credebant plerique auctam offenſionē ipſius intemperantia, immodicè iactantis, ſuū militem in obſequio durauiſſe;

Tiberio templum in Aſia

Flaminis adlectio.

De vxore eius aliquid nouatum.

Honos Veſtalibus additus.

A. V. C. D. CCLXXVII.

Votis publicis inſerti Nero & Druſus.

Indignante Principe.

Quem aceie Amici Germanici petūtur.

cùm alij ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido nouandi fuisset. Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia eò vsque læta sunt, dum videntur exsolui posse: vbi multum anteuenêre, pro gratia odium redditur. Erat vxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ inuisa Principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissúsque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens, odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. Precãte reo breuem moram, dum accusator consulatu abiret, aduersatus est Cæsar: solitũ quippe magistratibus, diem priuatis dicere. nec infringendum consulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod resp. detrimentum caperet. Propriũ id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur multa adseueratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul, aut illud Resp. esset, coguntur patres: silente reo, vel si defensionem cœptaret, non occultante cuius ira premeretur. Cõscientia belli Sacrouir diu dissimulatus, victoria per auaritiam fœdata, & vxor Sosia arguebãtur. nec dubiè repetundarum criminibus hærebant. sed cuncta quæstione maiestatis exercita; & Silius imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitum tamen in bona, [42] non vt stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: sed liberalitas Augusti auulsa, computatis singillatim quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinij Galli sententia, qui patem bonorum publicandam, pars vt liberis relinqueretur, censuerat. contrà * M. Lepidus [43] quartam accusatoribus secũdùm necessitudinem legis, cetera liberis concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, grauem & sapientem virum fuisse comperio. Nam pleraq; ab sæuis adulationibus aliorũ, in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. vnde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, vt cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an sit aliquid in nostris consiliis, liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuũ. At [44] Messallinus Cotta haut minus claris maioribus, sed animo diuersus, censuit cauendum senatusconsulto, vt quamquam insontes magistratus & culpæ alienæ nescij prouincialibus vxorum criminibus, perinde quàm suis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. Is namque, [45] vt rettuli, cessurum se vrbe ob factiones accusatorum in senatu clamitauerat: & spretâ potentiâ Augustæ, trahere in ius Vrgulaniam, domóque Principis excire ausus erat. Quæ in præsens Tiberius ciuiliter habuit. Sed in animo reuoluẽte iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat: [46] Pisonémque * grauius secreti sermonis incusauit aduersùm maiestatem habiti. adiecitque in domo eius venenum esse, eumque gladio accinctum introire curiam. Quod vt atrocius vero tramissum. ce-

Silius primò.

Quem Cõsul Varro accusat.

Sed Silius sponte vitã abit.

Vxor eius pulsa.

* M. id est, Manius.

Lepidi egregia laudatio.

Piso accusatur.

* Granius.

cterorum quæ multa cumulabãtur, receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam.[47] Relatum & de Cassio Seuero exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, [48] per immodicas inimicitias, [49] vt iudicio iurati senatus Cretam amoueretur, effecerat: atq; illic eadem actitando recentia veteráque odia aduertit: bonisque exutus, interdicto igni atque aquâ, [50] saxo Seriphio [51] consenuit. Per idem tempus [52] Plautius Siluanus prætor, incertis caussis Aproniam coniugem in præceps iecit; tractúsque ad Cæsarem ab L. Apronio socero, turbatâ mente respondit, tamquã ipse somno grauis atque eò ignarus, & vxor sponte mortẽ sumsisset. Non cunctanter Tiberius pergit in domũ, visit cubiculum, in quo reluctantis & impulsę vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque iudicibus [53] Vrgulania Siluani auia pugionẽ nepoti misit. Quod perinde creditum quasi Principis monitu, ob amicitiam Augustę cũ Vrgulaniâ. Reus frustra tentato ferro, venas prębuit exsoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accusata iniecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito, insons iudicatur. Is demum annus populum Romanum longo aduersum Numidam Tacfarinatem bello absoluit. [54] Nam priores duces * sibi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderãt, hostem omittebant. Iámque [55] tres laureatæ in vrbe statuæ; & adhuc [56] raptabat Africã Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui [57] Ptolæmeo Iubæ filio iuuentâ incurioso, libertos regios, & seruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi; rex Garamentum; non vt cũ exercitu incederet, sed missis leuibus copiis, quæ ex longinquo in maius audiebantur: ipsaque è prouinciâ, vt quis fortunæ inops, moribus turbidus, prõtius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis iam in Africâ hostibus reportari Nonã legionem iusserat. nec [58] proconsul eius anni P. Dolabella retinere ausus erat iussa principis magis quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas, disperso rumore, rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eóque paulatim Africâ decedere, ac posse reliquos circũueniri, si cuncti, quibus libertas seruitior potior, incubuissent: auget vires, positísque castris [59] Thubuscum opidum circũsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani, & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu soluit obsidium, locorúmque opportuna permuniuit. simul principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia pluribus aduersùm Tacfarinatem expeditionibus cognitum, nõ graui nec vno incursu cõsectandum hostem vagum: excito cum popularibus rege Ptolemæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti Maurorum duxere. Ipse consultor aderat omnibus. Nec multo pòst adfertur, Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum. cui nomen Auzea, positis mapalibus consedisse: fisos loco quia vastis circum saltibus claudebatur. Tum ex-

Ante dãnationẽ moritur.

Cassio Seuero pœna exaugetur.

Apronia à marito præcipitata.

Isq; ad mortem actus.

* vbi

Bellum vltimum cũ Tacfarinate.

Dolabella comprimet.

Denique diuisis copiis opprimit.

peditæ cohortes alæque quam in partem ducerentur ignaræ,cito agmine rapiuntur.Simúlque cœptus dies,& concentu tubarum,ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: præpeditis Numidarum equis, aut diuersos pastus pererrantibus.Ab Romanis cōfertus pedes,dispositæ turmæ,cuncta prœlio prouisa:hostibus contrà omnium nesciis, non arma,non ordo,non consilium,sed pecorum modo,trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum,& aduersúm eludentes optatæ toties pugnæ,se quisque vltione & sanguine explebant.Differtur per manipulos Tacfarinatem omnes notum tot prœliis consectentur: non nisi duce interfecto,requiē belli fore.At ille dilectis circùm stipatoribus, vinctóque iam filio, & effusis vndique Romanis,ruendo in tela, captiuitatem haut inulta morte effugit. Isque finis armis impositus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius,Seiano tribuens, ne Blæsi auunculi eius laus obsolesceret.Sed neque Blæsus ideo inlustrior,& huic negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insigneis captiuos, cædem ducis,bellique confecti famam deportarat.Sequebantur & Garamantum legati rarò in vrbe visi, quos Tacfarinate cæso, [60] perculsa gens & culpæ nescia,ad satisfaciendum populo Rom.miserat.Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellū studiis,repetitus ex vetusto mos, missúsque è senatoribus qui [61] scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regémque & socium atque amicum appellaret. Eadem æstate,mota per Italiam seruilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T.Curtisius quondā prætoriæ cohortis miles.primò cœtibus clandestinis,apud Brundisium, & circumiecta opida; mox positis propalàm libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia seruitia: cùm velut munere deûm, tres biremes adpulere ad vsus commeantium illo mari.Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, [62] cui prouincia vetere ex more Cales euenerat. Is disposita classiariorum copia, cœptantem tum maximè coniurationem disiecit. Missúsque à Cæsare properè Staius tribunus cum valida manū, ducem ipsum & proximos audaciæ in vrbem traxit;iam trepidam,ob multitudinem familiarum,quæ gliscebat immensùm, minore in dies plebe ingenua.Iisdem consulibus miseriarum ac sæuitiæ exemplum atrox,reus pater,accusator filius, [63] * nomen viri, Q. Vibius Serenus in senatum inducti sunt,ab exilio retractus,illuuiéque ac squalore obsitus;[64] & tum catena vinctus perorante filio.Præparatur adolescens multis munditiis, alacri vultu. structas principi insidias,missósque in Galliam concitores belli,index idem & testis dicebat;adnectebátque Cæcilium Cornutum prætorium ministrauisse pecuníam qui tædio curarum, & quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinauit. At contrà reus nihil infracto animo,obuersus in filiū, quatere vincula, vocare vltores deos, vt sibi quidem redderent exsilium, vbi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. Adseuerabátque innocētem

Ipso Tacfarinate cæso.

Triumphalia tamen non impetrat.

Ptolemæo regi dona, ritu prisco.

Bellum seruile nascitur.

Sed in herbā opprimitur.

Serenus à filio accusatus *accusator filius (nomen vtrique Vibius Serenus) in Sen. inducti sunt Ab ex. pater ret.

Cornutum, & falsa exterritum: idque facile intellectu, si proderentur alij. non enim se cædē principis & res nouas, vno socio cogitasse. Tum accusator Gn. Lentulum & Seium Tuberonem nominat: magno pudore Cæsaris, cum primores ciuitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis, & turbādæ Reip. arcesserentur. Sed hi quidem statim exemti. In patrem, ex seruis quæsitū: & quæstio aduersa accusatori fuit qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, [65] robur & saxum, aut parricidarum pœnas minitantium, cessit vrbe. ac retractus Rauenna, exsequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, aduersus exsulem Serenū. Nam [66] post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobrauerat, suum tantum studium sine fructu fuisse. addideratq; quædam cōtumaciùs, quàm tutum apud aures superbas & offensioni proniores. ea Cæsar octo post annos rettulit, medium tempus variè arguēs; etiam si tormenta, peruicacia seruorum, contrà euenissent. Dictis dein sententiis vt Serenus more maiorum puniretur, quò molliret inuidiam, [67] intercessit. Gallus Asinius, Gyaro aut Donusā claudendum censere. id quoque aspernatus est, egenam aquæ vtramque insulam referens, dandósque vitæ vsus cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus suā manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita priuauisset; ibatúrque in eam sententiam, ni durius contráq; morem suum palàm pro accusatoribus Cæsar, Inritas leges, Remp. in præcipiti conquestus esset. subuerterent potius iura, quàm custodes eorum amouerent. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur. His tam adsiduis támque mæstis modica lætitia interijcitur, quòd C. Cominium equitem Romanum probrosi in se carminis conuictum, Cęsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim secordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta Imperatorum celebrentur. quin ipse compositus aliàs, & velut eluctantium verborum, solutius promtiúsque eloquebatur, quoties subueniret. At P. [68] Suilium quęstorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur conuictus pecuniam ob rem iudicandam cepisse, admouendum in insulam censuit, tanta contentione animi, vt & iurando obstringeret è Rep. id esse. Quod asperè acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij Principis amicitiā diu prosperè, nunquam bene vsum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis maiestatis criminibus sororem petiuisset. Catus, vt rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium depre-

Odium Tiberij in eum, & caussa.

Dănatur, & deportatur.

Præmia, accusatorum, à Cæsare firmantur.

C. Cominio ignotum, ob fratrem.

P. Suilius deportatur.

catus est: quo minus senatu pelleretur, non obstitit. Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam, parua forsitan & leuia memoratu uideri non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fusos captósq; reges; aut, si quando ad interna præuerterent, discordias consulum aduersum tribunos, agrarias frumentariásque leges, plebis & optimatium certamina, libero egressu memorabant. Nobis in arto, & inglorius labor. Immota quippe aut modicè lacessita pax, mæstæ vrbis res, & Princeps proferendi imperij incuriosus erat. Non tamen sine vsu fuerit, introspicere illa primo aspectu leuia,[69] ex quis magnarum sæpe rerum * motus oriuntur. Nam cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut singuli regunt. delecta ex his & constituta Reip. forma, laudari faciliùs, quàm euenire; vel si euenit, haut diuturna esse potest. Igitur vt olim plebe validâ, vel cùm patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; senatúsq; & optimatiũ ingenia qui maximè perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic conuerso statu,[70] neq; alia * rerum quàm si vnus imperitet, hæc conquiri tradítque in rem fuerit. quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernunt: plures, aliorum euentis docentur.[71] ceterùm vt profutura; ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæua iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu caussas coniungimus; obuia rerum similitudine & satietate. Tum quòd antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam, Punicas Romanásve acies lætiùs extuleris: at multorum qui Tiberio regente pœnam vel infamiam subiere, posteri manent. vtque familiæ ipsæ iam exstinctæ sint; reperies qui ob similitudinem morum, aliena malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, vt animus ex propinquo diuersa arguens. Sed ad incepta redeo. Cornelio Cosso, Asinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus postulatur, nouo ac tunc primùm audito crimine, quòd editis annalibus,[72] laudatóque M. Bruto, C. Cassium Romanorum vltimum dixisset. Accusabant [73] Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Seiani cliẽtes, id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionẽ accipiens. quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est. *Verba mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut principis parentem, quos lex maiestatis amplectitur: Brutum & Cassium laudauisse dicor, quorum res gestas cùm plurimi composuerint, nemo sine honore memorauit. Titus Liuius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Augustus appellaret. neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afranium,[74] hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula imponuntur, sæpè vt insignis viros nominat,*

Descriptione istius iudicii.

* monitus. *et quis eius vsus.*

* re Rom. *id est, re Romana.*

A. V. C. D. CCLXXIIX. *Cremutius postulatur nouo & fatali crimine.*

Libera & pulchra eius defensio.

[75] *Asinij Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Coruinus, imperatorem suum Cassium prædicabat: & vterque opibúsque atque honoribus peruiguêre. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquauit, quid aliud dictator Cæsar quàm rescripta oratione, velut apud iudices respondit? Antonij epistolæ, Bruti Conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multâ cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli, referta contumeliis Cæsarum leguntur. sed ipse diuus Iulius, ipse diuus Augustus & tulere ista, & reliquêre, haut facilè dixerim, moderatione magis an sapientiâ. namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modò libertas, etiam libido impunita. aut si quis aduertit, dictis dicta vltus est. Sed maximè solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis quos mors odio aut gratiæ exemisset. num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli ciuilis caussa populum per conciones incendo? An* [76] *illi quidem septuagesimum ante annum peremti, quo modo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem aboleuit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio ingruit, qui nō modò Cassij & Bruti sed etiam mei meminerint.* [77] Egressus dein senatu, vitam abstinentia finiuit. [78] libros per ædiles cremandos censuêre patres, [79] sed manserunt occultati, & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentia, credunt extingui posse etiam sequentis æui memoriam. Nam contrà, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eàdem sæuitiâ vsi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam pepérêre.

Vitā fortiter abiit. Libri eius exusti: frustrà, & augenda fama.

Ceterùm postulandis reis, tam continuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus, [80] Præfectum vrbis Drusum, [81] auspicandi gratiâ tribunal ingressum, adierit Calpurnius Saluianus in Sex. Marium. [82] quod à Cæsare palàm increpitum, caussa exsilij Saluiano fuit. [83] Obiecta publicè Cyzicenis incuria cærimoniarū diui Augusti, additis violentiæ criminibus aduersum ciues Romanos. & amisere libertatem, quam bello Mithradatis meruerant circūsessi, nec minus suâ constantia, quàm præsidio Luculli pulso rege. At Fonteius Capito, qui proconsul Asiam curauerat, absoluitur; comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum, neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. [84] nam vt quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leues, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hispania vlterior, missis ad senatum legatis orauit, vt exemplo Asię delubrum Tiberio matríque eius exstrueret: quâ occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, huiuscemodi orationem cœpit. *Scio P. C constantiam meam à plerisque desideratam, quòd Asiæ ciuitatibus nuper idem istud petentibus, non sim aduersatus. ergo & prioris silentij defensionem, & quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cùm* [85] *diuus Augustus, sibi atque vrbi Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictáque eius vice legis obseruem, placitum iam exemplum promtius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur. Ceterùm vt semel recepisse,*

Templum Hispani Tiberio structum volunt.

Eius sententia de hoc honorū genere.

veniam habuerit; ita per omnes prouincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum. & vanescit Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur. Ego me P. C. mortalem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo. qui satis superque memoriæ meæ tribuent, vt maioribus meis dignum, rerum vestrarum prouidum, constantem in periculis, offensionum pro vtilitate publicâ non pauidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ. Nam quæ saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Proinde socios, ciues, & deos & deas ipsas, precor: hos, vt mihi ad finem vsque vitæ, quietam & intelligentem humani diuinique iuris mentem duint; illos, vt quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur. Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alij modestiam; multi quia diffideret, quidam vt degeneris animi interpretabantur. Optumos quippe mortalium, altissima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos, deûm numero additos. Meliùs Augustum, qui sperauerit. Cetera Principibus statim adesse: vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriã. nam contentu famæ, contemni virtutes. At Seianus nimia fortuna * secors & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liuia, componit ad Cæsarem codicillos, [87] moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire. eius talis forma fuit. *Beneuolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberij iudicijs ita insueuisse, vt spes votáque sua non prius ad deos, quàm ad Principum aures conferret. Neque fulgorem honorum vnquam precatum: excubias ac labores, vt vnum è militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen quod pulcherrimum, adeptum, [88] vt coniunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiuerit Augustum, in conlocanda filia, [89] nonnihil etiam de equitibus Romanis consultauisse: ita si maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, solâ necessitudinis gloria vsurum. non enim exuere imposita munia: satis æstimare, firmari domum aduersum iniquas Agrippinæ offensiones idque liberorum caussa. nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum Principe expleuisset.* Ad ea Tiberius, laudata pietate Seiani, suisque in eum beneficiis modicè percursis, cùm tempus tamquam ad integram consultationem petiuisset, adiunxit. [90] *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideò se non illuc decurrere, quod promtum rescriptu: posse ipsam Liuiam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem tolerandam haberet: esse illi matrem & auiam, propiora consilia simplicius acturũ. dè inimicitiis primùm Agrippinæ: quas longè acrius arsuras, si matrimonium Liuiæ, velut in partes, domum Cæsarum distraxisset. sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eáque discordiâ nepotes suos conuelli: quid si intendatur certamen, tali coniugio? [91] Falleris enim Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liuiam quæ [92] C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, eá mente acturam vt cum equite Romano senescat. Ego vt sinam, credis ne passuros, qui fratrem eius, qui patrem maioresque nostros,*

Verba praclara, & non pro Tiberio.

Viri magni, magnæ famæ auidi.

* vecors.

Seianus nuptias Liuiæ petit:

Idque scripto

Obliquè negat Tiberius.

nostros, in summis imperiis videre? Vis tu quidem istum intra locum sistere. sed illi magistratus & primores qui te inuito perrumpunt, omnibúsque de rebus consulunt, 93 excessisse iam pridem equestre fastigium, longéque antisse patris mei amicitias non occulti ferunt, pérque inuidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cùm in omnis curas distraheretur, immensúmque attolli prouideret, quem coniunctione tali super alios extulisset, 94 C. Proculeium & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipub. negotiis permixtos. Sed si dubitatione Augusti mouemur; quanto validius est quod M. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atque ego hæc, pro amicitia, non occultaui. Ceterùm neque tuis, neque Liuiæ destinatis aduersabor. Ipse quid intra animum volutauerim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem: omittam ad præsens referre. id tantum aperiam nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuúsque in me animus mereantur. datóque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo. Rursum Seianus, non tam de matrimonio, sed altius metuens tacita suspicionum: vulgi rumorem, ingruentem inuidiã deprecatur. Ac ne assiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam, aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, vt Tiberium ad vitam procul Româ, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe prouidebat. suâ in manu aditus, 95 litterarúmq; magna ex parte se arbitrum fore, cum per milites commearent: mox Cæsarem vergente iam senecta secretóque loci mollitum, munia imperij facilius tramissurum: & minui sibi inuidiam, ademta salutantum turba; sublatísque inanibus, verà potentià augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem & solitudinem: quîs abesse tædia & offensiones, ac præcipua rerum maximè agitari. Ac forte habita per illos dies de 96 Votieno Montano celebris ingenij viro cognitio, cunctantem iam Tiberium perpulit, vt vitandos crederet patrum cœtus vocésque, quæ plerumque veræ & graues coràm ingerebantur. nam postulato Votieno ob contumelias in Cæsarem dictas, testis Æmylius è militaribus viris dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepẽtes magnâ adseueratione nititur; audiuit Tiberius probra, quîs per occultum lacerabatur. adeóque perculsus est, vt se vel statim vel in cognitione purgaturum clamitaret: precibúsque proximorum, adulatione omnium, ægrè componeret animum. 97 Et Votienus quidem maiestatis pœnis adfectus est. Cæsar obiectam sibi aduersus reos inclementiam eo peruicaciùs amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure 98 quamquam Lentulus Getulicus consul designatus lege Iuliâ damnasset, exsilio puniuit: Apidiúmque Merulam, quòd in acta diui Augusti non iurauerat, 99 albo senatorio erasit. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de iure templi 100 Dianæ * Limnetidis; quod suis à maioribus suáque in terra dicatum, Lacedæmonij firmabant annalium memoria, vatúmque carminibus. sed Macedonis

Callidũ Seiani consiliũ.

Qui Principem abducit.

Caussa, quibus persuadet.

Plures accusati, damnati.

Controuersia super templo.

* Limnetidis.

Inter Lacedæmonios & Messenios.

Philippi, cum quo bellassent, armis ademtum; ac pòst C. Cæsaris & M. Antonij sententia, redditum. Contrà Messenij, veterem inter Herculis posteros diuisionem Peloponesi protulere,[101] suóque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimẽtáque eius rei sculpta saxis, & ære prisco manere.[102] quòd si vatum,* annalium ad testimonia vocentur; plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentiâ, sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem Imperatoris Mummij iudicium. sic Milesios permisso publicè arbitrio, postremò Atidiũ Geminum prætorem Achaiæ decreuisse. Ita secundum Messenios datum.

*annalium atq; testimonia vocentur.

Vincũt Messenij.

*Erycem.

Et Segestani[103] ædem Veneris, montem apud *Erycum vetustate delapsam, restaurari postulauere: nota memorantes de origine eius, & læta Tiberio.[104] suscepit curam libens, vt consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatúmque[105] P. Rutilij exemplum. namque eum legibus pulsum, ciuem sibi Smyrnæi addiderãt. quo iure Vulcatius Moschus exsul in Masilienses receptus, bona sua Reip. eorum, vt patriæ reliquerat.

Lentuli & Domitij mors, & elogia.

Obiêre eo anno viri nobiles, Gn. Lentulus, & L. Domitius.[106] Lentulo super consulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ & modestè habitæ.[107] Domitium decorauit pater ciuili bello maris potens: donec Antonij partibus, mox Cæsaris misceretur. Auus, Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse electus, cui * minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Pòst, exercitu flumen Albim transcendit, longiùs penetratá Germania quàm quisquam priorum. cásq; ob res insignia triumphi adeptus est.

*In Suetonis est, maior.

Item L. Antonij.

Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspera. nam patre eius Iulo Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito,[108] hunc admodum adolescentulum sororis nepotem seposuit Augustus in ciuitatem Masiliensem, vbi specie studiorum nomen exsilij tegeretur. habitus tamẽ supremis honor: ossaque tumulo Octauiorum inlata, per decretum senatus.

Piso Prætor Hispaniæ interficitur.

Iisdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodã agreste,[109] nationis Termestinæ. is prætorem prouinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improuiso in itinere adortus, vno vulnere in mortẽ adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquã saltùosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & auia sequenteis frustratus est. neque diu fefellit. nam prehenso ductóq; per proximos pagos equo, cuius foret cognitũ.

Mira constãtia interfectoris.

& repertus cùm tormentis edere conscios adigeretur: voce magna, sermone patrio, frustra se interrogari clamitauit, adsisterent socij ac spectarẽt: nullam vim tantam doloris fore vt veritatem eliceret.[110] idémque cùm posterò ad quęsitionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, saxóque caput adflixit, vt statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: qui pecunias è publico interceptas, acriùs, quàm vt tolerarent barbari, cogebat.

A. V. C. D. CCLXXII.

Lentulo Getulico, C. Caluisio Coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, cõtusis[111] Thracum

gentibus,qui montium editis,inculti,atque eo ferocius agitabãt. Caussa motus,super hominum ingenium,quòd pati dilectus, & validissimũ quemque militiæ nostræ dare aspernabãtur; ne regibus quidem patêre nisi ex libidine soliti,aut si mitterẽt auxilia suos ductores præficere, nec nisi aduersum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, vt disiecti aliisq; nationibus permixti,diuersas in terras traherẽtur. Sed antequam arma inciperent, misêre legatos, amicitiam, obsequiúmque memoraturos,& mansura hæc si nullo nouo onere tentarẽtur. sin vt victis seruitium indiceretur: esse sibi ferrum & iuuentutem, & promtum libertati,aut ad mortem animum. Simul castella rupibus indita, cõlatósque illuc parentes & coniuges ostentabant,bellúmque impeditum, arduum,cruentum,minitabantur. At Sabinus, donec exercitus in vnum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione,rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem nõ mutauerant,veniret: additâ præsenti copiâ,ad hostem pergit, compositum iam per angustias saltuum quidam audẽtiùs apertis in collibus visebãtur. quos dux Romanus acie suggressus,haut ægrè pepulit, sanguine barbarorũ modico,ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis,validâ manu montẽ occupat, angustum,& æquali dorso continuum vsque ad proximum castellum, quod [112] magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos qui ante vallum [113] more gẽtis cum carminibus & tripudiis præsultabant,mittit delectos sagittariorum. Ij dum eminus grassabantur, crebra & multa vulnera fecere, propiùs incedentes, eruptione subitá turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis,quam Romanus promtã ad pericula,nec minus cantuum & armorum tumultu trucem,haut procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus,quos nobis adfuisse memoraui. iisque permissum vastare, vrere, trahere prædas,dum populatio lucem intrà sisteretur, noctémq; in castris tutam & vigilem capesserent. id primò seruatum: mox versi in luxum, & capti opulentia, omittere stationes, lasciuiâ epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta,duo agmina parant: quorum altero, populatores inuaderentur: alij castra Romana adpugnarẽt,non spe capiendi, sed vt clamore,telis,suo quisque periculo intentus,sonorem alterius prœlij non acciperet. tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facilè pelluntur. Thracum auxilia repentino concursu territa,cùm pars munitionibus adiacerent,plures extrà pabularentur,tanto infensiùs cęsi,quanto perfugę & proditores ferre arma ad suum patriæq; seruitium incusabantur. Posterà die Sabinus exercitum æquo loco ostendit,si barbari successu noctis alacres,prœlium auderẽt. & postquam castello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur: obsidium cœpit per præsidia, quæ opportunè iam muniebat. dein fossam loricámq; contexens,quat-

In Thraciâ motus & bellum.

Obuiam prodēter & cautè Sabinus it.

Primo impetu pellit.

Illi populares suos vagos cædunt.

Sed à Sabino arctius obsidentur.

tuor millia passuum ambitu amplexus est. tum paulatim, vt aquam pa-
bulúmque eriperet, contrahere claustra, artáq; circumdare. & struebatur agger, vnde saxa, hastæ, ignes propinquum iam in hostem iacerētur.

Aquarum inopia premuntur.

sed nihil æquè quàm sitis fatigabat, cùm ingens multitudo bellatorum, imbellium, vno reliquo fonte vterentur. [114] Simul * æquè armenta (vt mos barbaris) iuxtà clausa, egestate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pollui cuncta saniæ, odore, contactu. [115] Rebúsque turbatis, malum extremum discordia accessit: his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus. & erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderēt: neque ignobiles, quamuis diuersi sententiis.

**equi.*

Dissident super deditione.

Verùm è ducibus, Dinis prouectus senecta, & longo vsu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponēda arma, vnum adflictis id remedium, differebat. Primúsque se cum coniuge & liberis victori permisit. secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus maior vitæ quàm gloriæ cupido. At iuuentus Tarsam inter & Turesim distrahebatur. vtrique destinatum cum libertate occidere. sed Tarsa properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. nec defuere qui eodē modo oppeterent.

Tarsæ nimis virile consilium, & factum!

Turesis sua cum manu noctem opperitur, haut nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes dēsioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hostísque clamore turbido. modò per vastum silentiū incertos obsessores effecerat: cùm Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua sonitus, aut simulationem quietis, casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia seruarent immoti, telísque non in falsum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes, nunc in vallum manualia saxa, præustas sudes, decisa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere fossas: quidam pontes & scalas antè fabricati inferre propugnaculis, eáque prehensare, detrahere, & aduersus resistenteis cominus niti. miles contrà deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles prouoluere.

Alij erumpunt & castra tentant:

His partæ victoriæ spes, & si cedant, insignitius flagitium: illis extrema iam salus, & adsistentes plerisq; matres & coniuges, carúmq; lamenta addunt animos. nox aliis in audaciā, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera improuisa: suorum atq; hostium ignoratio: & montis amfractu repercussæ velut à tergo voces, adeò cuncta miscuerant, vt quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neq; tamen peruasere hostes nisi admodum pauci. ceteros, deleto promtissimo quoq; aut saucio, adpetente iam luce trusēre ad summa castelli. vbi tandē coacta deditio, & proxima sponte inimicorum recepta reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerētur, præmatura montis Hæmi & sæua hiems subuenit.

Conatu irrito.

Ita ad extremum dediti.

At Romæ commota principis domo, vt series futuri in Agrippinā exitij inciperet, [116] Claudia Pulchra sobrina eius postulatur, accusante Domitio Afro. Is recēs prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere,

Claudia Pulchra accusata Romæ:

crimen

crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & deuotiones obiectabar, Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac fortè sacrificantem patri repperit. quo initio inuidiæ, *Non eiusdem ait mactare diuo Augusto victimas, & posteros eius insectari. non in effigies mutas diuinum spiritum transfusum; sed imaginem veram cælesti sanguine ortam intelligere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram præscribi, cui sola exitij caussa sit, quòd Agrippinam stultè prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ ob easdem adflictæ.* Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptámque [117] Græco versu admonuit: *ideo lædi, quia non regnaret.* Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio, & secutâ adseueratione Cæsaris, quâ [118] suo iure disertum eum appellauit. mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quàm morum famâ fuit. nisi quòd ætas extrema multum etiam eloquentiæ demsit, dum fessa mente retinet silentij impatientiam. At Agrippina peruicax iræ, & morbo corporis implicata, cùm viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox inuidiam & preces orditur: subueniret solitudini, daret maritum. habilem adhuc iuuentam sibi, neque aliud probis quàm ex matrimonio solatium: [119] esse in ciuitate, Germanici coniugem: ac liberos eius recipere dignaretur. Sed Cæsar non ignarus quantum ex Rep. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, [120] repperi in commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam suam & casus suorum posteris memorauit. Ceterùm Seianus mærentem & improuidam altiùs perculit, immissis qui per speciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Atque illa simulationũ nescia, cùm propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos: donec aduertit Tiberius, fortè, an quia audiuerat? idque quo acriùs experiretur, poma vt erant adposita laudans, nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinæ, & intacta ore, [121] seruis tramisit. nec tamen Tiberij vox coràm secuta, sed obuersus ad matrem, non mirum air, si quid seuerius in eam statuisset, à qua veneficij insimularetur. Inde rumor, parari exitium: neque id imperatorem palàm audere, secretum ad perpetrandum quæri. Sed Cæsar quò famam auerteret, adesse frequens senatui, legatósque Asiæ ambigentes [122] quânam in ciuitate templum statueretur, pluris per dies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuersæ. neque multum inter se distantia memorabant, de vetustate generis, studio in populum Romanum, per bella Persi & Aristonici aliorúmque regum. Verùm Hypępeni Trallianique Laodicenis & Magnetibus simul tramissi, vt parum validi. Ne Ilienses quidem, cùm parentem vrbis Romæ Troiam referrent, nisi antiquitatis gloriâ pollebant. paulum addubitatum, quòd Halicarnasij mille & ducentos per

Indignans Agrippina.

Domitii Afri laus.

Agrippina maritum petit.

Nõ impetrat.

Insidiæ in eã Seiani.

Certamẽ Asiaticarum vrbium pro templo Augusti.

singularum argumenta & inductiones.

annos nullo motu terræ nutauisse sedes suas,viuóq; in saxo fundamenta templi adseuerauerant.Pergamenos(eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita,satis adeptos creditum. Ephesij,Milesiique,hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupauisse ciuitates visi. Ita Sardianos inter,Smyrneósque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitauere,vt cõsanguinei.nam [123] Tyrrhenũ Lydúmque Atye rege genitos, ob multitudinem diuisisse gentem.Lydum patriis in terris resedisse;Tyrrheno datum nouas vt conderet sedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam,his in Italia:auctámque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis,cui mox à Pelope nomen. simul litteras imperatorum,& icta nobiscum fœdera bello Macedonum,vbertatémque fluminum suorum, temperiẽ cæli, ac dites circum terras memorabant. At Smyrnæi repetita vetustate, [124] seu Tantalus Ioue ortus, illos, siue Theseus diuina & ipse stirpe, siue vna Amazonum condidisset: transcendere ad ea, quîs maximè fidebant in populum Romanum officiis, missâ nauali copia non modò externa ad bella, sed quæ in Italia tolerabantur: [125] séque primos templum vrbis Romæ statuisse, M.Portio cõsule,magnis quidem iam Romani populi rebus,nondum tamẽ ad summum elatis,stante adhuc Punica vrbe, & validis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebãt,grauissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis,& pęnuriã vestis, cùm id Smyrnam in concionem nuntiatum foret,omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina, nostrísque legionibus misisse.Ita rogati sententiam patres,Smyrnæos pręculerũt. Censuitque Vibius Marsus,vt M.Lepido,cui ea prouincia obuenerat,super numerum legaretur qui templi curam susciperet. & quia [126] Lepidus ipse diligi se per modestiã abnuebat, Valerius Naso è prætoriis sorte missus est.Inter quæ diu meditato, prolatóque sæpius consilio, [127] tandem Cæsar in Campaniã specie dedicandi templum apud Capuam Ioui, [128] apud Nolam Augusto; sed certus procul vrbe degere. Caussam abscessus quamquam secutus plurimos auctorũ ad Seiani artes rettuli,quia tamen [129] cæde eius patratâ, sex postea annos pari secreto coniunxit,plerumque permoueor, num ad ipsum referri verius sit,sæuitiam ac libidinẽ cum factis promeret,locis occultantem. Erant qui crederent, in senectute quoque corporis habitum pudori fuisse. [130] quippe illi prægracilis,& incurua proceritas, nudus capillo vertex, vlcerosa facies,ac plerumq; medicaminibus interstincta. & Rhodi secreto,vitare cœtus,recondere voluptates insuẽrat.Traditur etiam matris impotẽtia extrusum,quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat,cùm dominationem ipsam donum eius accepisset.Nam dubitauerat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum,rei Romanæ imponere:sed precibus vxoris euictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adsciuit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat. Profectio arto comitatu fuit. vnus senator consulatu

Vincunt Smyrnæi.

Tiberius Roma abit..

Varij varias caussas dant:

Seianum:

Sæuitiam eius:

Deformem formam:

Matrem,

functus, Cocceius Nerua, cui legum peritia: [131] eques Romanus, præter Seianum, ex inluſtribus Curtius Atticus. ceteri liberalibus ſtudiis præditi, fermè Græci, quorum ſermonibus leuaretur. Ferebant periti cæleſtium, iis motibus ſiderum exceſſiſſe Roma Tiberium, vt reditus illi negaretur. vnde exitij cauſſa multis fuit, properum finem vitæ coniectantibus, vulgantibúſque. neque enim tam incredibilem cauſſam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue confinium artis, & falſi; veráque quàm obſcuris tegerentur. nam in vrbem non regreſſurum, haut fortè dictum: ceterorũ neſcij egere, cum propinquo rure, aut litore, & ſæpe mœnia vrbis adſidens extremam ſenectam compleuerit. Ac fortè illis diebus oblatum Cæſari anceps periculum, auxit vana rumoris: præbuítque ipſi materiem, cur amicitiæ conſtantiæque Seiani magis fideret. Veſcebantur in [132] villa cui vocabulum ſpeluncæ, [133] mare Amuclanum inter Fundanóſque montes, natiuo in ſpecu. eius os lapſis repentè ſaxis, obruit quoſdam miniſtros. hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conuiuium celebrabant. Seianus genu, vultúque & manibus ſuper Cæſarem ſuſpenſus, oppoſuit ſeſe incidentibus: atque habitu tali repertus eſt à militibus qui ſubſidio venerant. Maior ex eo, & quamquam exitioſa ſuaderet, vt non ſui anxius, cum fide audiebatur. Adſimulabátque iudicis partes aduerſus Germanici ſtirpem ſubditis qui accuſatorum nomina ſuſtinerent, maximéque inſectarentur Neronem proximum ſucceſſioni, & quamquam modeſta iuuenta, plerumque tamen quid in præſentiarum conduceret oblitum: dum à libertis & clientibus apiſcendæ potentiæ properis exſtimulatur, vt erectum & fidentem animi oſtenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus. neque auſurum contrà Seianum, qui nunc patientiã ſenis, & ſegnitiam iuuenis iuxta inſultet. Hæc atque talia audienti, nihil quidem prauæ cogitationis, ſed interdum voces procedebant cũtumaces, & inconſultæ: quas adpoſiti cuſtodes exceptas auctáſque cùm deferrent, neque Neroni defendere daretur, diuerſæ inſuper ſolicitudinum formæ oriebantur. [134] nam alius occurſum eius vitare, quidam ſalutatione reddita ſtatim auerti, plerique inceptum ſermonem abrumpere, inſiſtentibus contrà inridentibúſque, qui Seiano fautores aderãt. Enimuerò Tiberius toruus, aut [135] falſum renidens vultu, ſeu loqueretur, ſeu taceret. iuuenis crimen ex ſilentio, ex voce. ne nox quidem ſecura, [136] cùm vxor vigilias, ſomnos, ſuſpiria matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis Druſum traxit in partes, ſpe obiecta principis loci, ſi priorem ætate & iam labefactum demouiſſet. Atrox Druſi ingenium, ſuper cupidinem potentiæ, & ſolita fratribus odia, accendebatur inuidia: quòd mater Agrippina prõtior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Druſum fouebat, vt non in eum quoque ſemina futuri exitij meditaretur: gnarus præferocem, & inſidiis magis opportunũ. Fine anni exceſſere inſignes viri, [137] Aſinius Agrip-

Pauci illius comites.

Mira prædictio ſuper emãſione eius.

Periculum Cæſaris.

Et Seiani impauida fides.

Nero iuueniliter incautus.

Et defertur ad Tiberium.

Cuius frater Druſus in fratrem armatur.

Agrippa & Nataris mors

pa,claris maioribus quàm vetustis, vitáque non degener. Et [138] Q.Haterius familia senatoria,eloquentiæ quoad vixit celebratæ. monimenta ingenij eius haut perinde retinentur.Scilicet impetu magis,quam cura vigebat. vtque aliorum meditatio & labor in posterum valescit;sic Haterij canorum illud & profluens,cum ipso simul exstinctum est. M. Licinio, L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquauit malum improuisum. eius initium simul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro, [139] Atilius quidam libertini generis,quo spectaculum gladiatorum celebraret,neque fundamenta per solidum subdidit,neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: vt qui nō abundantia pecuniæ,nec municipali ambitione,sed in sordida mercede id negotium quæsiuisset. Adfluxêre auidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris sexus, omnis ætas, ob propinquitatē loci effusius.vnde grauior pestis fuit,cōferta mole, dein conuulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensámque vim mortalium spectaculo intentos, aut qui circùm adstabant, in præceps trahit,atque operit. Et illi quidem quos principiū stragis in mortem adflixerat,vt tali sorte,cruciatum effugêre. Miserandi magis,quos abrupta parte corporis,nondum vita deseruerat: qui per diem visu, per noctem vlulatibus & gemitu,coniuges aut liberos noscebant. Iam ceteri fama exciti,hic fratrem,propinquum ille,alius parentes lamentari. etiam quorum diuersa de caussa amici aut necessarij aberant,pauere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoueri obruta,concursus ad exanimos, complectentium,osculantium.& sæpe certamen,si confusior facies, & par forma aut ætas,errorem adnoscentibus fecerat. [140] Quinquaginta hominum milia,eo casu debilitata vel obtrita sunt. Cautúmque in posterum senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum milium res,néve amphitheatrum imponeretur,nisi solo firmitatis spectatæ. Atilius in exilium actus est. Ceterùm sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti. fuitque vrbs per illos dies, quamquam mæstâ facie, veterum institutis similis,qui magna post prœlia saucios largitione, & curâ sustentabant. Nondum ea clades exoleuerat, cùm ignis violētia vrbem vltra solitum adfecit,deusto monte Cælio. feralémque annum ferebant.& omnibus aduersis susceptum principi cōsilium absentiæ,qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes,ni Cæsar obuiam isset,tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum,ab inlustribus: famáq; apud populum,quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & vltrò accitos munificentia iuuerat.Adduntur sententiæ,vt mons Cælius in posterum Augustus appellaretur: quando cunctis circum flagrantibus,sola Tiberij effigies sita in domo Iunij senatoris, inuiolata mansisset. [141] *Euenisse id olim Claudiæ * Quinctiæ, eiúsque statuam vim* *ignium*

A. V. C. DCCXXC.

Fidenis Amphitheatrū, parum firmiter structum.

Idque magna strage homi-num corruit.

Incendium Romæ atrox.

Cæsar liberalitate mitigat.

ignium bis elapſam, maiores apud ædem Matris deûm conſecrauiſſe ſanctos acceptóſque numinibus Claudios: & augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dij oſtenderint. Haut fuerit abſurdum tradere, montem cum antiquitùs Querquetulanum cognomento fuiſſe, quòd talis ſiluæ frequens, fecundúſque erat: mox Cælium appellitatum [142] à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruſcæ [143] cùm auxilium * appellatum ductauiſſet, ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſſentiunt. cetera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauiſſe, [144] vnde Thuſcum vicum è vocabulo aduenarum dictum. Sed vt ſtudia procerum, & largitio principis aduerſum caſum ſolatium tulerant; ita accuſatorum maior in dies & infeſtior vis ſine leuamento graſſabatur. corripuerátque [145] Varum Quinctilium diuitem & Cæſari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ matris eius condemnator: nullo mirante, quòd diu egens, & parto nuper præmio malè vſus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam ſocium delationis extitiſſe, miraculo erat: quia claris maioribus, & Varo connexus, ſuam ipſe nobilitatem, ſuum ſanguinem perditum ibat. Reſtitit tamen ſenatus, & opperiendum imperatorem cenſuit. quod vnum, vrgentium malorum ſuffugium in tẽpus erat. At Cæſar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuiſſet, ne quis quietem eius irrumperet, concurſúſque opidanorum diſpoſito milite prohiberentur: peroſus tamen municipia, & colonias, omniáque in continenti ſita, [146] Capreas ſe in inſulam abdidit, trium milium freto ab extremis Surrẽtini promuntorij diiunctam. Solitudinem eius placuiſſe maximè crediderim, quoniam importuoſum circa mare, & vix modicis nauigiis pauca ſubſidia. neque adpulerit quiſquam, niſi gnaro cuſtode. cæli temperies hieme mitis, obiectu montis quo ſæua ventorum arceantur æſtas in Fauonium obuerſa, & aperto circum pelago peramœna, proſpectabátque pulcherrimũ ſinum, antequam Veſuuius mons ardeſcens faciem loci verteret. Græcos ea tenuiſſe, Capreáſque [147] Thelebois habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus inſederat; quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus, & malũ otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum & credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe ſuetus, acrius turbabat, non iam occultis aduerſum Agrippinam & Neronem inſidiis. quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales referebat. vltróque ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Auguſti amplecti, populúmque ac ſenatum auxilio vocare. Eáque ſpreta ab illis, velut pararent, obijciebantur. Iunio Silano & Silio Nerua C o s s. fœdum anni principium inceſſit, tracto in carcerem [148] illuſtri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Ger-

Statua eius intacta igni.
* Quinctæ
Cælii montis nomen, vnde.
*appellatur
Quinctilius Varus accuſatur.
Tiberius Capreas cõceſsit.
Deſcriptacα inſula.
XII. ibi Cæſaris villa.
In loco occulto, occulta calumnia.
A. V. C. DCCXXCI.
Titius Sabinus in carcerem datur.

manici. neque enim omiſerat coniugem, liberóſque eius percolere, ſectator domi, comes in publico, poſt tot clientes vnus: eóque apud bonos laudatus, & grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, * Petitius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine cõſulatus; ad quem non niſi per Seianum aditus. neque Seiani voluntas, niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, vt Latiaris, qui modico vſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris iacere fortuitos primùm ſermones. mox laudare conſtantiam. quòd non, vt ceteri, florentis domus amicus, adflictam deſeruiſſet: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, vt ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, iunxit queſtus; audentiùs iam onerat Seianum, ſæuitiam, ſuperbiam, ſpes eius. ne in Tiberiũ quidem conuicio abſtinet. Iique ſermones, tamquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitiæ facere. Ac iam vltrò Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre. Conſultant quos memoraui, quo nam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſeruanda ſolitudinis facies; & ſi pone fores adſiſterent, metus viſus, ſonitus, aut fortè ortæ ſuſpicionis erat. 149 Tectum inter & laquearia, tres ſenatores, haut minus turpi latebrâ quàm deteſtanda fraude, ſeſe abſtrudunt; foraminibus & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit: præteritáque & inſtantia, quorum affatim copia, ac nouos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius; quando mæſta, vbi ſemel prorupêre, difficilius reticentur. Properata inde accuſatio, miſsíſque ad Cæſarem litteris ordinem fraudis, ſuúmque ipſi dedecus narrauere. 150 Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, * etiam aduerſum proximos. congreſſus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari; etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur. Sed 151 Cæſar ſollennia incipiẽtis anni kalen. Ianuarias, epiſtolâ * precatus: vertit in Sabinum, corruptos quoſdam libertorum, & peritum ſe arguens, vltionémque haut obſcurè poſcebat. nec mora, quin decerneretur. & trahebatur damnatus, quantum obductâ veſte & adſtrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere. quò intendiſſet oculos, quò verba acciderent, fuga, vaſtitas: deſeri itinera, fora: & quidam regrediebantur: oſtentabántque ſe rurſum, id ipſum pauentes, quod timuiſſent. Quem enim diem vacuum pœnâ, 152 vbi inter ſacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla & laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam inuidiã aduſſe: quæſitum meditatúmque, ne quid impedire credatur, quo minus noui magiſtratus, quo modo delubra & altaria, ſic carcerem recludant.* Secutæ inſuper litteræ, grates agẽtis, quòd hominem infenſum Reip. puniuiſſent. adiecto, trepidam ſibi vitam, ſuſpe-

* Petilius

Circũuentus turpi fraude.

**Priſca ſcriptio*, egens. *lego*, tegẽs.

*præfatus: *Kalendæ anni violantur.*

ctas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato. neque tamen *Ministri scelerum, serius aut citius puniti.* dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, auebat animus anteire, statimq; memorare [153] exitus, quos Latinius atque Opsius ceterique flagitij eius repertores habuêre, nō modò postquàm C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio. qui scelerum ministros, vt peruerti ab aliis nolebat: ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recētibus, veteres & prægraues adflixit. verùm has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit [154] Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum à Principe, vt metus suos senatui fateretur, amouerı́que sineret. Nullam æquè Tiberius, vt rebatur, ex virtutibus *Tiberius recludi mētem suam indignatur.* suis quàm dissimulationem diligebat. eo ægriùs accepit, recludi quæ premeret. sed mitigauit Seianus, non Galli amore, verùm vt contationes Principis aperirentur: gnarus lentum in meditādo, vbi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, *Neptis Iuliæ mors.* quam neptem Augustus conuictam adulterij damnauerat, proiecerátque in insulam Trimerum, haut procul Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium tolerauit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes priuignos cùm per occultum subuertisset, misericordiā erga adflictos palàm ostentabat. Eodem anno Frisij transrhenanus populus pacem *Frisij rebellant.* exuêre; nostrâ magis auaritiâ, quàm obsequij impatientes. [155] Tributum iis Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum: vt in vsus militares, coria boum penderent. non intentā cuiusquam cura, quæ firmitu- *Auariter habiti.* do, quæ mensura. donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, terga vrorum dilegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduū, apud Germanos difficilius tolerabatur, quîs ingentium belluarum feraces saltus, [156] modica domi armenta sunt. Ac primò boues ipsos, mox agros, postremò corpora coniugum aut liberorum, seruitio tradebant. Hinc ira & questus. [157] & postquam non subueniebat, remedium ex bello. rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. *Sæuiūt in Romanos præsidiarios.* Olennius infensos fugâ præuênit, receptus [158] castello cui nomen Fleuum: & haut spernenda illic ciuium sociorúmque manus litora Oceani præsidebat. Quod vbi L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, *L. Apronius it obuiam.* vexilla legionū è superiore prouincia, peditúmque & equitum auxiliarium dilectos acciuit: ac simul vtrumque exercitum Rheno deuectum, Frisiis intulit; soluto iam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo grauiori agmini, firmat. atque interim, repertis vadis, [159] alam Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium iubet. qui iam acie compositi pellunt turmas sociales, equitésque legionum subsidio mis- *Parum prouidus, aut felix.* sos. Tum tres leues cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interiecto,

acriùs eques immiſſus. ſatis validi ſi ſimul incubuiſſent, per interuallum aduentantes, neque conſtantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit. atque ille dubiâ ſuorum re, in anceps tractus, miſſis nuntiis vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoſte pulſo, recipiunt cohortis aláſque feſſas vulneribus. Neque dux Romanus vltum iit, aut corpora humauit: quamquam multi tribunorum præfectorúmque & inſignes centuriones cecidiſſent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugnâ in poſterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam ſtipendiarij villa, poſtquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuiſſe. Clarum inde inter Germanos Friſium nomen: diſſimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque ſenatus in eo cura, an imperij extrema dehoneſtarentur: pauor internus occupauerat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quamquam diuerſis ſuper rebus conſulerentur, aram Clementiæ, aram Amicitiæ, effigiéſque circum Cæſaris ac Seiani cenſuere: crebríſque precibus efflagitabant, viſendi ſui copiam facerent. Non illi tamen in vrbem, aut propinqua vrbi digreſſi ſunt. ſatis viſum, omittere inſulam, & in proximo Campaniæ adſpici. eò venire patres, eques, magna pars plebis, anxij erga Seianum; cuius durior congreſſus, atque eo per ambitum, & ſocietate conſiliorum parabatur. Satis conſtabat auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſeruitium ſpectanti. quippe Romæ, ſueti diſcurſus: & magnitudine vrbis, incertum, quod quiſque ad negotium pergat. Ibi campo aut litore iacentes, nullo diſcrimine noctem ac diem, iuxta gratiam aut faſtus ianitorum perpetiebantur. donec ídque vetitum. & reuenêre in vrbem trepidi, quos non ſermone, non viſu dignatus erat. quidam malè alacres, quibus infauſtæ amicitiæ grauis exitus imminebat. Cæterùm Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cùm coràm Gn. Domitio tradidiſſet, in vrbe celebrari nuptias iuſsit. In Domitio, ſuper vetuſtatem generis, propinquum Cæſaribus ſanguinem dilegerat. Nam is [160] auiam Octauiam, & per eam Auguſtum auunculum præferebat.

Clades duplex Romanorum.

Diſſimulata Tiberio.

Seiani potentia, & faſtus.

Agrippina nubit Domitio.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Liuia Augusta moritur: eòque Seiani potentia crescit. Agrippina & Nero Principis litteris accusantur. Nec multo post Seianus ipse, detecta cupidine imperij, peruertitur: cum magna amicorum eius strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita æuum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit: sed diligentia & astu Poppæi Sabini capitur. Hæc gesta annis circiter tribus,

C. RVBELLIO GEMINO. C. FVFIO GEMINO
M. VINVCIO QVARTINO. C. CASSIO LONGINO Coss.
TIBERIO CAESARE V. L. AELIO SEIANO.

RVBELLIO & Fufio Coss. quorum vterque Geminus cognomentum erat, [1] Iulia Augusta mortem obiit, ætate extremâ, nobilitatis per Claudiam familiam, & [2] adoptione Liuiorum Iuliorúmque clarissimæ primum ci matrimonium & liberi fuere, cum Tiberio Nerone: qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumuiros pacta, in vrbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an inuitam, adeò properus, vt ne spatio quidem ad enitendum dato penatibus suis grauidam induxerit Nullam posthac subolem edidit, sed [3] sanguini Augusti per coniūctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit: sanctitate domus priscum ad morem, comis vltrà quàm antiquis feminis probatum, mater impotens, vxor facilis, & cum artibus mariti, simulatione filij bene composita. Funus eius modicum, testamētum diu initium fuit. laudata est pro rostris à C. Cęsare pronepote, qui mox rerum potius est. At Tiberius quòd supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, magnitudinem negotiorum per litteras excusauit: honoréssque memoriæ eius ab senatu largè decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & [4] addito ne cælestis religio decerneretur. sic ipsam maluisse. Quin & parte eiusdem epistolæ increpuit amicitias muliebres, Fufium consulem obliquè perstringens, is gratiâ Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis inridere solitus, quarum apud præpotentes in longum memoria est. Ceterùm ex eo [5] prærupta iam & vergens dominatio. nam incolumi Augustâ, erat adhuc perfugium: quia Tiberio inueteratum erga matrem obsequium; neque Seianus audebat auctoritati parentis an-

A. V. C. DCCXXXII. *Mors Iuliæ, & de eâ elogium.*

Funus. Tiberius etiā mortua parū æquus.

Deteriuscū imperium.

Agrippina & Nero accusati.

teire. tunc velut frenis exsoluti proruperunt. missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem adlatas & cohibitas ab Augustâ credidit vulgus. haut enim multum post mortem eius recitatæ sunt. verba inerant quęsitâ asperitate: sed non arma, non rerum nouarum studium,

Quibus criminibus?

amores iuuenum, & impudicitiam nepoti obiectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus; adrogantiam oris & contumacem animum incusauit, magno senatus pauore ac silentio: donec pauci quîs nulla ex honesto spes, & publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur,

Ancepi in hoc iudicio senatus.

vt referretur postulauere, promtissimo Cottâ Messallino cum atroci sententiâ. sed aliis à primoribus, maximéque à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius & si infensè inuectus, cetera ambigua reliquerat.

Quem ad mitiora inclinat Rusticus:

Fuit in senatu [6] Iunius Rusticus, componendis patrum actis dilectus à Cęsare, eóque meditationes eius introspicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim antè specimen constantiæ dederat) seu praua sollertia, dum imminentium oblitus incerta pauet, inserere se dubitantibus, ac mouere consules ne relationem inciperent: disserebátque, breuibus momentis summa verti posse, dandúmque interstitiũ pœnitentiæ senis

Etiam populi fauor.

Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumsistit curiam, festísque in Cæsarem ominibus falsas litteras, & Principe inuito exitium domui eius intendi clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictę in Seianum sententiæ, exercentibus plerísque per occultum, atque eo procacius libidinẽ ingeniorum. vnde illi ira violentior, & materies criminandi. *Spretum dolorem Principis, [7] ab senatu desciuisse populum: audiri iam & legi nouas conciones, noua patrum consulta. quid reliquum, nisi vt caperent ferrum? & quorum imagines*

Cæsar acerrimè accipit.

pro vexillis secuti forent, duces imperatorésque diligerent? Igitur Cæsar repetitis aduersum nepotem & nurum probris; increpitáque per edictum plebe, questus apud patres quòd fraude vnius senatoris imperatoria maiestas elusa publicè foret, integra tamen sibi cuncta postulauit. nec vltrà deliberatum, quò minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitũ,

Magnus hiatus historiæ. desunt triennij ferè gesta.

sed paratos ad vltionẽ [8] vi principis impediri testarentur [9] * Quattuor. & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quîs ob metum paucæ, plures adsuetudine,* [10] *mihi pudorem aut Seiano inuidiam allaturum censui. versa est fortuna, & ille quidem qui collegam & generum adsciuerat, sibi ignoscit. ceteri quem per dedecora fouere, cum scelere insectantur.*

miserius sit ob amicitiam accusari, an amicum accusare haut discreuerim, [11] ** non crudelitatem, non * clementiam cuiusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. vos obtestor, ne memoriam nostri per mærorem quàm læti retineatis, adiiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerunt.* [12] Tũc singulos vt cuique adsistere, alloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumsit. multóque adhuc cœtu, & cunctis intrepidũ vultum eius spectantibus, cùm superesse tempus nouissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. Neque Cæsar vllis criminibus aut

probris defunctum insectatus est, [13] cùm in Blæsum multa fœdáque in cusauisset. [14] Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, claustra ærarij cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus nouis obtulisse: huic à Considio præturâ functo obiectabatur * Velij Galli amicitia, qui punito Seiano, in hortos Pomponij quasi fidissimum ad subsidium perfugisset. neque aliud periclitâtibus auxilij, quàm in fratrum constantiâ fuit, qui vades exstitere. mox crebris prolationibus spem ac metum iuxta grauatus Vitellius, [15] petito per speciē studiorū scalpro, leuem ictum venis intulit, vitámque ægritudine animi finiuit. At Pomponius multâ morum elegantiâ, & ingenio inlustri, dum aduersam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit. Placitū pósthac vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur; vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens, [16] puella adeò nescia, vt crebrò interrogaret, quod ob delictum, & quò traheretur? neque facturam vltrà. &, posse se puerili verbere moneri, Tradunt temporis eius auctores, [17] quia triumuirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum iuxta compressam: exin oblisis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abiecta. Per idem tēpus Asia atque Achaia exterritæ sunt, acri magis quàm diuturno rumore, Drusū Germanici filiū apud Cycladas insulas mox in cōtinenti visum. & erat iuuenis haut dispari ætate, quibusdā Cęsaris libertis velut agnitus, per dolúmque comitantibus. Alliciebantur ignari fama nominis, & promtis Græcorum animis ad noua & mira [18] quippe lapsum custodia pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam inuasurum fingebant simul. credebātque. iam iuuentutis concursu, iam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus & inanium spe; cùm auditum id Poppæo Sabino. [19] Is Macedoniæ tum intentus, Achaiam quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, [20] Toronæum Thermæúmque sinum præfestinans, mox Eubœam Ægæi maris insulam, & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus angustiásque Isthmi euadit: mariq; alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, [21] ibi demum cognoscit. sollertius interrogato, quis nam foret? dixit se M. Silano genitum. & multis sectatorum dilapsis, ascendisse nauem, tamquam Italiā peteret. scripsitque hæc Tiberio. [22] neque nos originem finémve eius rei vltrà comperimus. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio facilis capessendis inimicitiis & foro exercitus, vt segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros obliquè perstrinxerat. ille nisi lacesseretur modestiæ retinens, non modò retudit collegam, sed vt noxium coniurationis ad disquisitionem trahebat. Multísque patrum orantibus, ponerent odia in perniciē itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

Vitellius & Pomponius accusati.

** Ælij. cuius gentis cognomen Gallus.*

Ille se interficit.

Hic moram trahit & sic peruiuit.

Liberi Seiani puniti.

Etiam virguncula: hem perscelus primo violata.

Pseudo Drusus.

Quem Sabinus capit.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIB. VI.

BREVIARIVM LIBRI.

TIBERII arcanæ & fœdæ libidines. Multorum accuſationes: intérque eos M. Terentij equitis R. cuius libera & egregia defenſio inſerta. L. Piſonis Præfecti vrbis mors & funus: & per occaſionem de origine eius muneris & progreſſu.[2] De Sibullarum carminibus recipiendis conſultatio: & quæ in iis cautio. Seditio Romæ ob grauitatem annonæ. Germanici duæ filiæ nuptum datæ. L. Caßio & M. Vinicio. Fœneratores accuſati. repreſſæ vſuræ. & liberalitate Cæſaris fides multorum refecta. Iterum accuſationes maieſtatis: & vno edicto omnes conſcij Seianianæ coniurationis necati. C. Cæſar Caligula Claudiam vxorem accipit: eius mores & callida ſimulatio in auum. Tiberij præſagium de Ser. Galba: & per cauſſam eam de Mathematicis aliquid & Thraſullo. Druſi Germanici filij miſeranda mors: item Agrippinæ. Nerua Iureconſultus inedia voluntaria obiit. aliquot aliorum inluſtrium mortes. Phœnix in Aegypto viſa, & ſuper ea veterum narrationes ac iudicia. Accuſationes variæ & mortes. Parthorum legati in vrbem venere, ad nouum regem petendum. & Tiberius vnum, deinde alterum miſit. L. Vitellius Orienti præfectus: eiuſque ingenium. Prœlia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Teridates ſufficitur Vitellij conſilio & armis. At Romæ illuſtrium dãnationes & mortes. Clitæ Cappadoces regi ſuo rebelles & repreſſi. Teridates rex diſcidio procerum pellitur, & Artabanus in regnum iterum accitur. Romæ incendium atrox: quod Cæſar liberalitate ſua mitigauit. Tiberij deliberatio de ſucceſſore: eiuſque morbus & mors. Geſta hæc annis circiter ſex,

CN. DOMITIO. M. FVRIO CAMILLO
SER. SVLPICIO GALBA. L. CORNELIO SVLLA
PAVLLO FABIO PELSICO. L. VITELLIO
C. CESTIO GALLO. M. SERVILIO RVFO — Coss.
Q. PLAVTIO. SEX PAPINIO
CN. ACERRONIO. C. PONTIO.

A. V. C. DCCLXXXV. Tiberius Romam adit, non init.

Capreas redit. Ibi libidines fœde exercet.

1 N. DOMITIVS & Camillus Scribonianus conſulatum inierant; cùm Cæſar tramiſſo quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an vrbem intraret: ſeu quia contrà deſtinauerat, ſpeciem venturi ſimulans. & ſæpe in propinqua digreſſus, [2] aditis iuxta Tiberim hortis, ſexa rurſum & ſolitudinem maris repetiit, pudore ſcelerum & libidinum: quibus adeò indomitis exarſerat, vt more regio pubem ingenuam ſtupris pollueret. nec formam tantùm & decora corpora; ſed in his modeſtam pueritiam, in aliis imagines maiorum, incitamentum cupidinis habebat. Túncq; primùm ignota antè [3] vocabula reperta ſunt, ſellariorum & ſpintriarum, ex fœditate loci ac multiplici

plici patientia. præpositique serui qui quærerent, pertraherent. dona in promtos, minas aduersum abnuentes; & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suáque ipsi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quasi recens cognitis Liuiæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces [4] sentẽtiæ dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius. & bona Seiani ablata ærario, [5] vt in fiscum cogerentur, tum rettulere Scipiones. Hæc & Silani & Cassij, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis adseueratione multa censebant: cum repentè Togonius Gallus dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam Principem orabat diligere senatores, ex quis viginti sorte ducti & ferro accincti, quoties curiam inisset, salutem eius defenderent. crediderat nimirum epistolæ, subsidio sibi alterum ex consulibus poscentis, vt tutus à Capreis vrbem peteret. Tiberius tamẽ ludibria seriis permiscere solitus, egit gratias beneuolentiæ patrum: *sed quos amitti posse? quos diligi? semper ne eosdem? an subinde alios? &* [6] *honoribus perfunctos, an iuuenes? priuatos an è magistratibus? Quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret.* Hæc aduersus Togonium, verbis moderans: neque vltrà abolitionem sententiæ suadere. At Iunium Gallionem, qui censuerat vt prætoriani actis stipendiis ius apiscerentur in quatuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit; velut coràm rogitans, *quid illi cum militibus?* [7] *quos neque dicta imperatoris, neq; præmia nisi ab imperatore accipere par esset. reperi͂e prorsus quod diuus Augustus non prouiderit. an potius discordiam & seditionem à satellite Seiani quæsitam? quâ rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret.* hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit. statim curia, deinde Italia exactus. & quia incusabatur facile toleraturus exilium, dilecta Lesbo insula, nobili & amœna, [8] retrahitur in vrbem, custoditúrque domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar [9] Sestium * Pagonianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum omnium secreta rimantem, dilectúmque à Sciano, cuius ope dolus C. Cæsari pararetur. quod postquam patefactum, [10] prorupêre concepta * per idem odia, & summum supplicium decernebatur, ni professus indiciũ foret. [11] Vt verò Latinium Latiarem ingressus est accusator * Acrius, iuxtà inuisi, gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, vt rettuli, præcipuus olim circumueniendi Titij Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni priori inuasit, cur mutua accusatione intenta, nunc silerent? [12] metum prorsus & noxam conscientiæ pro fœdere haberi, at non patribus reticenda quæ audiuissent Regulus manere tempus vltionis, séque coram Principe exsecuturum: Trio æmulationem inter collegas, & si qua discordes iecissent melius oblitterari, respondit. Vrgente Agrippa, [13] Sanquinius Maximus è consularibus orauit senatum, ne curas Imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic Ro-

Decreta in Seianum & Liuiam.

Togonij adulatoria sententia.

Refutata Tiberio.

Altera Gallionis.

Acerrimè increpita.

Imò & punita.

Sextus Paconianus.

* Paconianum.

* pridẽ olim

Latinius Latinianus.

* Disiunctim scribo, ac reus.

Renouatur dissidium inter consules.

Maximus sedat.

gulo salus & Trioni dilatio exitij quæsita. Haterius inuisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus,& ob segnitiam, quamuis crudelem principem non merens, inlustribus viris perniciem inter ganeum ac stupra meditabatur. Exin Cotta Messalinus sæuissimæ cuiusque sententię auctor,eóque inueteratâ inuidiâ,vbi primùm facultas data, [14] arguitur pleraque,C.Cæsarem [15] quasi * incestæ virilitatis,& cùm [16] die natali * Augustæ [17] inter sacerdotes epularetur, [18] Nouendialem eam cenam dixisse: querentémque depotentiâ [19] M. Lepidi, ac L. Arruntij,cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat,addidisse, *Illos quidem senatus, me autem tuebatur Tiberiolus meus.* neque contatius à primoribus ciuitatis reuincebatur: iisque instantibus, ad Imperatorem prouocauit.nec multo pòst litteræ adferûtur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiæ principio,crebrisqúe eius officiis commemoratis,no verba prauè detorta, neu conuiualium fabularum simplicitas incrimen duceretur,postulauit. Insigne visum est earũ Cæsaris litterarum initium,nam his verbis exorsus est. *Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam,aut quid omnino non scribam hoc tempore,dij me deæque peius perdant quàm perire quotidie sentio,si scio.* Adeò facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant.Neq; frustrà [20] præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus;quando vt corpora verberibus, ita sæuitiâ, libidine, malis consultis, animus dilaceretur.quippe Tiberium nõ fortuna,non solitudines protegebant, quin tormẽta pectoris suasque ipse pœnas fateretur.Tum facta patribus potestate, statuendi de Cæciliano senatore,qui plurima aduersum Cottam promserat, placitum eandem pœnam inrogari,quam in Aruseium & Sanquinium accusatores L.Arruntij.quo non aliud honorificẽtius Cottæ euênit, qui nobilis quidem sed egens ob luxum,per flagitia infamis,[21] sanctissimis Arruntij artibus dignitate vltionis æquabatur. Quintus Seruæus posthac, & Minutius Thermus inducti. Seruæus prætura functus, & quondam Germanici comes Minutius equestri loco, modestè habita Seiani amicitia, vnde illis maior miseratio. contrà Tiberius præcipuos ad scelera increpans, admonuit [22] C.Cæstium patrem dicere senatui quæ sibi scripsisset: suscepitque Cæstius accusationem. quod maximè exitiabile tulère illa tempora, cùm primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alij propalàm,multi per occultum: neque discerneres alieno à coniunctis,amicos ab ignotis,quid repens,aut vetustate obscurum: perinde in foro in conuiuio, quaque de re locuti incusabantur, vt quis præuenire & [23] reum destinare properat; pars ad subsidium sui plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed minutius & Seruæus damnati, indicibus accessêre.Tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus è Sãtonis Gallicâ ciuitate, Seius Quadratus. originem non repperi. Neque sum ignarus à plerisque scriptoribus, omissa multorum pericula & pœnas,

Cotta Messalinus accusatur.
* incertæ
* Augusti,
Prouocat ad Cæsarem.
Ab eo iuuatur.
Mira confessio Tiberij & notabilis.
Tyrannorum occulta supplicia.
Cæcilianus accusator Cottæ, ipse damnatur.
Q. Seruæus & Thermus damnati.
Passim delationes, vt sub Tyrannide.

dum copia fatiſcunt;aut quæ ipſis nimia & mœſta fuerant,ne pari tędio lecturos adficerent,verentur.Nobis pleraque digna cognitu obuenêre, quamquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempeſtate qua Seiani amicitiam ceteri falsò exuerant, auſus eſt eques Romanus M. Terentius ob id reus,amplecti,ad hunc modum apud ſenatum ordiendo.*Fortuna quidem meæ fortaſſe minus expediat adnoſcere crimen,quàm abnuere.ſed vtcunque caſura res eſt; [24] fatebor & fuiſſe me Seiano amicum, & vt eſſem expetiſſe,& poſtquam adeptus eram,lætatum. Videram collegam patris regendis prætoriis cohortibus, mox vrbis & militiæ munia ſimul obeuntem. illius propinqui & adfines honoribus augebantur:vt quiſque Seiano intimus,ita ad Cæſaris amicitiam validus.contrà quibus infenſus eſſet,metu ac ſordibus conflictabantur.nec quemquam exemplo adſumo. cunctos qui nouiſſimi conſilij expertes fuimus,meo vnius diſcrimine defendam. Non enim Seianum Vulſinienſem,ſed [25] Claudiæ & Iuliæ domus partem, quas adfinitate occupauerat,tuum Cæſar generum,tui conſulatus ſocium,tua officia in Remp.capeſſentem colebamus Non eſt noſtrum æſtimare,quem ſupra ceteros,& quibus de cauſſis extollas. Tibi ſummum rerum iudicium dij dedêre;nobis obſequij gloria relicta eſt. Spectamus porrò quæ coràm habentur,cui ex te opes, honores, quis plurima iuuandi nocendiue potentia. quæ Seiano fuiſſe nemo negauerit.abditos Principis ſenſus, & ſi quod occultius parat,exquirere inlicitum, anceps:nec ideo adſequare. Ne P. C. vltimum Seiani diem,ſed ſexdecim annos cogitaueritis, etiã ſatrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac ianitoribus eius noteſcere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indiſtincta hæc defenſio & promiſcua dabitur? imò iuſtis terminis diuidatur. Inſidiæ in Remp. conſilia cædis aduerſum Imperatorem, puniantur: de amicitiâ & officiis, idem finis & te Cæſar & nos abſoluerit.* Conſtantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eò vſque potuere, vt accuſatores eius, additis quæ antè deliquerant, exſilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberij litteræ in Sex.Veſtilium prætorium, quem Druſo fratri percarum [26] in cohortẽ ſuam trãſtulerat. cauſſa offenſionis Veſtilio fuit, ſeu compoſuerat quædam in C.Cæſarem vt impudicum,ſiue ficto habita fides.atque ob id conuictu Principis prohibitus,cùm ſenili manu ferrum tentauiſſet,obligauit venas: precatúſque per codicillos, immiti reſcripto venas reſoluit.Acernatim ex eo [27] Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco, ſimul ac Sabino Caluiſio. maieſtatis poſtulantur,& [28] * Vicinianus Pollioni patri adiiciebatur,clari genus,& quidam ſummis honoribus contremuerántq; patres. nam quotus quiſque adfinitatis, aut amicitiæ tot inluſtrium virorũ,expers erat? ni Celſus vrbanæ cohortis tribunus,tũ inter indices,Appiũ & Caluiſiũ diſcrimini exemiſſet. Cæſar Pollionis, ac * Viciniani Scauriq; cauſſam vt ipſe cum ſenatu noſceret,diſtulit;datis quibuſdam in Scaurum triſtibus notis. Ne feminæ quidem exſortes periculi,qua occupandæ Reip.argui non poterãt, [29] ob lacrymas incuſabantur.necatàq; eſt anus Vitia [30] Fuſij Gemini mater, quod filij necẽ fleuiſſet. Hæc apud ſenatum. Nec ſecus apud Principem Veſcularius

M. Terentius accuſatur.

Diſertè & liberè ſe defendit.

Ipſe abſolutus.qui argueranr, dãnati.

Veſtilius ſe interimit.

Plures gregatim accuſati.

* Vinicianus

*Viniciani

Etiam feminæ.

Atticus,ac Iulius Marinus ad mortem aguntur,è vetustissimis familiarium Rhodum secuti, & apud Capreas indiuidui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius: Marino participe, Seianus [31] Curtium Atticum oppresserat.quo lætius acceptum,sua exempla in consultores recidisse. [32] Per idem tempus [33] L. Piso Pontifex, ratum in tantâ claritudine, fato obiit:nullius seruilis sententiæ sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter moderans. [34] patrem ei Cẽsorium fuisse memoraui,ętas ad octogesimum annum processit. [35] decus triumphale in Thraciâ meruerat.sed præcipua ex eo gloria,quòd præfectus vrbi recens,continuam potestatem,& insolentia parendi grauiorem, mirè tẽperauit.Namque antea profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne vrbs sine imperio foret,in tempus diligebatur qui ius redderet,ac subitis mederetur. ferúntque ab Romulo Dentrem Romulium, pôst ab Tullo Hostilio Numam Marcium,& ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium impositos.dein consules mandabant:durátque simulacrum quoties ob ferias Latinas perficitur, qui cõsulare munus vsurpet. Ceterùm Augustus bellis ciuilibus [36] Cilnium Mæcenatem equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus,ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, [37] sumsit è consularibus qui coërceret seruitia & quod ciuium audaciâ turbidum nisi vim metuat. [38] primúsque Messalla Coruinus eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit,quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius,quamquam prouectâ ætate,egregiè tolerauit. [39] Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est.Relatum inde ad patres à Quinctiliano tribuno plebei de libro Sibullæ, quem Caninius Gallus quindecimuir recipi inter ceteros eiusdem vatis, & eâ de re senatusconsultum postulauerat. quo per discessionem facto,misit litteras Cæsar modicè tribunum increpans,ignarum antiqui moris ob iuuentam:Gallo exprobrat, quòd scientiæ cærimoniarúmque vetus,incerto auctore,ante sententiam collegij, non, vt assolet, [40] lecto per magistros æstimatóque carmine, apud infrequentem senatum egisset.Simul commonefecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur,[41] sanxisse Augustum, quem intradiem ad prætorem vrbanum deferrentur,neque habere priuatim liceret.quod à maioribus quoque decretum erat, [42] post exustum sociali bello capitoliũ, quæsitis Samo,Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ;vna seu plures fuere; datóque sacerdotibus negotio,quantum humanâ ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimuirûm is liber subiicitur. Iisdem consulibus,grauitate annonæ iuxta seditionem ventum. multáque & plures per dies,in theatro licentius efflagitata, quàm solitũ aduersum Imperatorem.quis commotus, incusauit magistratus patrésque, quod nõ publica auctoritate populũ coërcuissent: addiditque quibus è prouin-

cus,

L. Pisonis mors,& laudatio.

Præfectura vrbis origo, & progressus.

Cilnius Mecenas.

Messalla Coruinus.

Statilius Taurus.

Super Sibyllino libro disceptatio.

Cæsar eum coercit.

Seditio penè ob annonam ortam.

ciis,& 43 quanto maiorem quàm Augustus rei frumentariæ copiam, aduectaret. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, priscâ seueritate. 44 neque * segnius consules edixere. silentium ipsius non ciuile, vt crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius equites Romani cecidere coniurationis crimine. Ex quîs Geminius prodigentiâ opum, ac mollitiâ vitæ amicus Seiano, nihil ad serium. Et Iulius Celsus tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diuersum tendens, suam ipse ceruicem perfregit. At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. 45 sanus repertus apud fretum Siciliæ, retractúsque percenturionem, nullas probabiles caussas longinquæ peregrinationis adferebat. Mansit tamen incolumis, obliuione magis quàm clementiâ. Ser. Galbâ, L. Sullâ Coss. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginũ ætas, 46 L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus. 47 Callibus ortus, patre, atque auo consularibus, cetera equestri familiâ erat, mitis ingenio, & comtæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & seuerâ patris disciplinâ eductus, facilitate sæpius quàm industriâ commẽdabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas coniungit. supérque ea re senatui scripsit, leui cum honore iuuenum. dein 48 redditis absentiæ caussis admodum vagis, flexit ad grauiora, & offensiones ob Remp. cœptas? vtque Macro præfectus, tribunorúmque & centurionum pauci, secum introirent quoties curiam ingrederetur, petiuit. factóque largè, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatu consulto; ne tecta quidem vrbis, adeò publicum consilium numquam adiit, deuiis plerumque itineribus * 49 ambigens patriam & declinans. Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias fænore auctitabant, 50 aduersum legem dictatoris Cæsaris, qua de modo credendi, possidendique intra Italiam cauetur; omissam olim, quia priuato vsui bonum publicum postponitur. Sanè vetus vrbi fænebre malum, & seditionum discordiarúmque creberrima caussa: eóque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus Nã primò 51 duodecim tabulis sanctum, ne quis vnciario fænore amplius exerceret, cùm antea ex libidine locupletium agitarerur. 52 dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta: 53 postremò vetita versura. multisque plebis scitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio euenerat, multitudine periclitantium subactus, rettulit ad senatum trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à Principe petiuere: & concedẽte, annus in posterum, séxque menses dati, quis secundum iussa legis, rationes familiares quisque componerẽt. hinc inopia rei nummariæ, commoto simul omnium ęre alieno: & quia tot damnatis, bonisque eorum diuenditis, signatum argentum fisco vel

Decreto & Edicto coërcita.

* segnius.

A. V. C. DCCLXXXVI.

Progeneri Cæsari quæsiti & lecti. M. Vinicius L. Cassius.

* Rhen legit ambiens. in ius tracti.

Leges & scita fænebria.

Remedium exuberanti malo.

ærario attinebatur. ad hoc senatus præscripserat, [54] duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret. Sed creditores in solidum appellabant. nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primò concursatio, & preces; dein strepere prætoris tribunal. eáque quæ remedio quęsita, venditio, & emitio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnē pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obæratior ægriùs distrahebant. multique fortunis prouoluebantur. euersio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat: donec tulit opem Cæsar, disposito permensas millies sestertio, factáque mutuandi copiâ sine vsuris per triennium, si debitor populo in duplum prædiis cauisset. Sic refecta fides. & paulatim priuati quoque creditores reperti. neque emtio agrorum exercita ad formam senatusconsulti, acribus, vt fermè talia, initiis, incurioso fine. Dein redeūt priores metus, postulato maiestatis Considio Proculo, qui nullo pauore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectúsque. & sorori eius Sanciæ aquâ atque igni interdictum, accusante Q. Pōponio. Is moribus inquies, hæc & huiuscemodi à se factitari prętendebat, vt partâ apud Principem gratia, periculis Pomponij Secundi fratris mederetur. Etiam in Pompeiam Macrinam exsilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem è primoribus Achæorum Cæsar adflixerat. Pater quoque inlustris eques Romanus, ac frater Prætorius, cùm damnatio instaret, se ipsi interficere. [55] datum erat crimini quòd Theophanem Mitylenæum proauum eorum, Gn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani, cælestes honores Gręca adulatio tribuerat. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus, defertur incestasse filiam, & saxo Tarpeio deiicitur. ac ne dubium haberetur, [56] magnitudinem pecuniæ malo vertisse, aurariásque eius, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. inritatúsque suppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accusati societatis cū Seiano, necari iubet. [57] Iacuit immensa strages: omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles: dispersi, aut aggregati. neque propinquis, aut amicis adsistere, inlacrymare, ne visere quidem diutius dabatur. sed circūiecti custodes, & in mærorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur. vbi fluitantia, aut ripis adpulsa, non cremare quisquam, non contingere. interciderat sortis humanæ commercium * vi metus; quantúmq; sæuitia glisceret, miseratio arcebatur. Sub idem tēpus, C. Cæsar discedenti Capreas auo comes, Claudiam M. Silani filiam coniugio accepit; immanem animū subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce, [58] qualem * diem Tiberius induisset, pari habitu, haut multum distantibus verbis. Vnde mox scitum Passieni oratoris dictum percrebuit, *Neque meliorem vnquam seruum, neque deteriorem dominum fuisse.* Non omiserim [59] præsagium Tiberij, de Ser. Galba tum consule; quem accitum,

Quod panè in exitiū vertit.

Nisi Cæsar subuenisset.

Egregia liberalitate.

Considius accusatus, damnatus, necatus.

Q. Pomponij prauitas.

Heu, crimini an risu, an lacrymis digna?

Sex. Marius incesti arguitur.

Ob, id, sine ob pecuniam, occiditur.

Promiscua & miseranda cædes.

Quam nec licuit miserari.

* vi, metu.

C. Cæsar vxorem accipit.

Tegens sui & fallax eius animus.

* *Corrupta.*

Tiberij vaticinium.

&c diuersis sermonibus pertentatum, postremò Græcis verbis in hanc sententiam adlocutus: *Et tu Galba quandoque degustabis imperium.* seram ac breuem potentiam significans, scientiâ Chaldæorum artis, cuius apiscendæ, otium apud Rhodum, magistrum [60] Trasullum, habuit, peritiam eius hoc modo expertus. Quoties super negotio cõsultaret, editâ domus parte, ac liberti vnius conscientiâ vtebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per auia ac derupta (nã saxis domus imminet) præibat eum cuius artem experiri Tiberius statuisset: & regredietem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subiectũ mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Trasullus iisdẽ rupibus inductus, postquam percontantẽ commouerat, imperium ipsi, & futura sollerter patefaciens: interrogatur, an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem haberet. Ille positus siderum, ac spatia dimensus, hærere primò, dein pauescere: & quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus. postremò exclamat, ambiguum sibi ac propè vltimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum, & incolumem fore gratatur; quæque dixerat oraculi vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc, ac talia audienti, in incerto iudicium est, fatóne res mortalium & necessitate immutabili, an forte voluantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diuersos reperies: ac multis insitam opinionem, non initia nostri, non finem, nõ denique homines diis curæ. Ideo creberrima & tristia in bonos, læta apud deteriores esse. Cõtrà alij, fatum quidem congruere rebus putant, sed non è vagis stellis, verùm apud principia, & nexus naturaliũ caussarum. ac tamen electionem vitæ nobis relinquunt: quam vbi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari aduersis videantur, beatos; ac plerosque, quamquã magnas per opes, miserrimos: si illi grauem fortunam constanter tolerent, hi prosperâ inconsultè vtantur. Ceterùm [61] plurimis mortalium non eximi, quin primo cuiusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus quàm dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta, antiqua ætas & nostra tulerit. Quippe à filio eiusdem [62] Trasulli, prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longiùs abierim. Iisdem consulibus [63] Asinij Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremtum haut dubium: sponte vel necessitate, incertum habebatur. Consultúsque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere, vltróque incusare casus. qui reum abstulissent antequam coràm conuinceretur. scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium [64] consulari seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cùm se miserandis alimentis, mãdendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, descriptũ fuisse Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodiâ iuuenem,

Ex arte Chaldæa: quod ego abnuo.

Thrasylli exploratio.

Et certa præscientia.

Ambigit de Gubernatione noster.

Fatalis ea, an Fortuita.

Sed illã probat magis.

Fidem etiam Mathematicis adstruit, sed quibus Genius.

Asinij Galli mors.

Et Drusi filij Germanici.

Nec mortuo parcit Cæsar. (nam in palatio attinebatur) ducē populo imponere mox quia rumor incedebat, fore vt nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar; sæuitiam, quàm pœnitentiam maluit. Quin & inuectus in defunctum, probra corporis, exitiabilem in suos, infensum Reip. animum obiecit: recitarique factorū, dictorúmq; eius descripta per dies iussit. quo non aliud atrocius visum. *Varia in eum atrocitas.* adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultū etiam murmur exciperent & potuisse auum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quòd Actij centurionis, & Didymi liberti epistolæ, seruorum nomina præferebant, vt quis egredientem cubiculo Drusum pulsauerat, exterruerat. etiam sua verba centurio sæuitiæ plena, tamquam egregium, vocésque deficientis adiecerat; quis primò alienationē mentis simulans, quasi per dementiam, funesta Tiberio, mox vbi exspes vitæ fuit, meditatas, compositásque diras imprecabatur: *Diræ illius in Tiberium.* vt quemadmodum nurū, filium fratris & nepotes, domúmq; omnem cædibus compleuisset; ita pœnas nomini generiq; maiorum, & posteris exsolueret. Obturbabant quidem patres, specie detestādi. sed penetrabat pauor, & admirario, callidum olim & tegendis sceleribus obscurū, huc confidentiæ venisse, vt tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter seruorum ictus, extrema vitæ alimenta frustrę orātem. Nondum is dolor exoleuerat, cùm de Agrippina auditum. quam interfecto Seiano spe sustentatam prouixisse reor: & postquam nihil de sæuitia remittebatur, voluntate extinctam. *Agrippinæ mater, inediā extincta.* nisi si negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimuero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens, & Asinium Gallum adulterum, eiúsq; morte ad tædiū vitæ compulsam. *Hanc quoque Cæsar criminatur.* Sed Agrippina æqui impatiens, dominandi auida, virilibus curis, feminarum vitia exerat. *Purgat noster.* Eodem die defunctam quo biennio antè Seianus pœnas luisset, memoriæq; id prodēdum addidit Cæsar: iactauitque quòd non laqueo strangulata, neque in Gemonias proiecta foret. Actæ ob id grates, decretúmque vt quintodecimo Kal. Nouembris vtriusque necis die, per omnis annos, donū Ioui sacraretur. *Cocceius Nerua sponte vita abit.* Haut multo post Cocceius [65] Nerua continuus Principis, omnis diuini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod vt Tiberio cognitū; adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. *Nec Tiberio oranti cedit.* auersatur sermonem Nerua, abstinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius, quanto propriùs mala Reip. viseret, ira, & metu, dum integer dum intentatus, honestū finem voluisse. Ceterùm Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Gn. Pisoni; & palàm læta morte Germanici, cùm Piso caderet precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinę defensa erat vt odium, & gratia desiēre; ius valuit. *Plancina se interficit.* petitáque criminibus haut ignotis, sua manu, sera magis, quàm immerita supplicia persoluit. Tot luctibus

luctibus funestâ ciuitate, pars mæroris fuit, quòd Iulia Drusi filia, quõdam Neronis vxor, denupsit in domum [66] Rubellij Blandi, cuius auum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. *Iulia Rubello denupsit.* Extremo anni mors Ælij Lamiæ funere censorio celebrata; qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, vrbi præfuerat. *Ælij Lamiæ mors.* genus illi decorum, viuida senectus, & non permissa prouincia dignationẽ addiderat. Exin [67] Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quîs incusabat egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: séque eâ necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere prouincias adigerentur. oblitus Arrũtium ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum attineri. Obiit eodem anno & [68] M. Lepidus, de cuius moderatione, atque sapientiâ in prioribus libris satis conlocaui. *M. Æmilij Lepidi mors.* neque nobilitas diutius demonstranda est. quippe Æmilium genus fecundum bonorum ciuiũ, & qui eâdem familiâ corruptis moribus, inlustri tamen fortunâ egere. [69] Paullo Fabio, L. Vitellio Coss. post longum sæculorum ambitum, auis Phœnix in Ægyptum venit; *A. V. C. DCCXXCVII Phœnix visus* præbuítque materiem doctissimis indigenarum, & Græcorum, multa super eo miraculô disserẽdi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. Sacrum Soli id animal, & ore ac distinctu pinnarum à ceteris auibus diuersum, consentiũt qui formam eius definiêre. *Qualis auis & quã vitalis?* De numero annorum varia tradũtur. maximè vulgatum, quingentorum spatium. sunt qui adseuerent, mille quadringẽtos sexaginta vnum interici; prioresq; alites Sesostride primùm, pòst Amaside dominantibus, dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem cui Heliopolis nomen, aduolauisse, multo ceterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirãtium. Sed antiquitas quidem obscura. inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. *Multorum iudicio falsus: & meo certè.* vnde nõnnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidêre, nihilq; vsurpauisse ex his quæ vetus memoria firmauit. confecto quippe annorum numero, vbi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eiq; vim genitalem adfundere. ex quâ fetum oriri, & primam adulto curam sepeliendi patris. neque id temerè, sed sublato murrhæ pondere, tentatóq; per longũ iter, vbi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere. hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterùm aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua, Pomponius Labeo, quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit. *Pomponius Labeo moritur spontè.* æmulatáque est cõiunx Paxæa. nam promtas eiusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & [70] quia damnati, publicatis bonis, sepultura prohibebantur: [71] eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. *Multiq. tunc alij, & quare?* Sed Cæsar missis ad senatum litteris, disseruit, morem fuisse maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere: id se repeti-

uisse in Labeone. atque illum, quia malè administratæ prouinciæ, aliorúmque criminum vrgebatur; culpam inuidiâ velauisse, frustrà conterritâ vxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.[72] Mamercus dein Scaurus rûrsum postulatur, insignis nobilitate & orandis caussis, vitâ probrosus. nihil hunc amicitia Seiani. sed labefecit haut minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultiùs exercebat: detuleratque [73] argumentum tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verùm [74] ab Seruilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Liuiæ, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, vt dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante * Sexitiâ vxore: quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebantur: vt Seruilius Corneliúsque perdito Scauro famosi, quia pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdicto igni atque aquâ demoti sunt. & Abudius Ruso functus ædilitate, dum Lentulo Getulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, quòd is Seiani filium generum destinasset, vltrò damnatur, atque vrbe exigitur. Getulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat; mirúmque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, modicus seueritate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus vnde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem litteras, *Adfinitatem sibi cum Seiano haut sponte sed consilio Tiberij cœptam: perinde se quàm Tiberium falli potuisse. neque errorem eundem illi sine fraude; aliis exitio habendum. sibi fidem integrã, &, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam indicium mortis acceptu-rum. firmarent velut fœdus, quo Princeps ceterarum rerũ poti retur, ipse prouinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quòd vnus omnium Seiani adfinium incolumis, multáque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magísque fama quàm vi, stare res suas. C. Cestio, M. Seruilio Coss. nobiles Parthi in vrbem venêre, ignaro rege Artabano. Is metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in suos; mox superbiam in nos, sæuitiam in populares sumsit, fretus bellis, quæ secunda aduersum circumiectas nationes exercuerat, & senectutem Tiberij vt inermem despiciens; auidusque Armeniæ, cui defuncto rege Artaxia, Arsacen liberorum suorum veterrimum imposuit, addita contumelia. & missis qui gazam à Vonone relictam in Syria Ciliciáque reposcerent, simul veteres Persarum ac Macedonum terminos: séque inuasurum possessa Cyro, & post Alexandro, per vaniloquentiam ac minas iaciebat. Sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus; & proximus huic Abdus, ademtæ virilitatis.[75] Non despectum id apud barbaros, vltróque potentiam habet. Ij adscitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerísque aut nondum adultis; Phrahaten regis Phra-

Scaurus Mamercus accusatus.

A se absolutus

* Sextiâ

Getulicus postulatus.

Mira fiducia euadit.

Epistola eius ad Tiberium.

A. V. C. DCCLXXXIIX

Parthi in vrbē venerunt: Artabanum amoturi qui suis Romanis que inuisus.

Phrahatem ad regnum postulant.

hatis filium Roma poscebant. Nomine tantùm & auctore opus, vt spōte Cæsaris, vt genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Cupitum id Tiberio ornat Phrahaten, accingítque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu; modo cupidine vindictæ inardescere. Et barbaris cunctatio, seruilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen vtilitas, vt Abdum specie amicitiæ vocatū ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et phrahates apud Syriam, dū omisso cultu Romano, cui per tot annos insueuerat, instituta Parthorum sumit, patriis moribus impar, morbo absumtus est. Sed nō Tiberius omisit incepta. Tiridatem sanguinis eiusdem, æmulum Artabano, reciperandæq; Armeniæ Hiberum Mithradatem diligit, conciliátque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat. & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecit. Eo de homine haut sum ignarus sinistram in vrbe famam, pleraque fœda memorari: ceterùm regendis prouinciis priscâ virtute egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudij, turpe in seruitium mutatus; 76 exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur. cesserúntque prima postremis, & bona iuuentæ senectus flagitiosa obliterauit. At ex regulis, prior Mithradates Pharasmanen perpulit, dolo & vi conatus suos iuuare: repertíque corruptores; ministros Arsacis multo auro ad scelus cogūt, simul Hiberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, & 77 vrbem Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita; 78 filium Orodem vltorem parat, dátque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contrà, Pharasmanes adiungere Albanos, 79 accipere Sarmatas, quorum Sceptruchi vtrimq; donis acceptis, more gentico diuersa induere. Sed Hiberi locorum potentes, Caspiâ viâ Sarmatam in Armenios raptim effundunt. At qui Parthis aduentabant, facilè arcebantur, cū alios incessus hostis clausisset. vnum reliquum, mare inter & extremos Albanorum montes, æstus impediret. quia flatibus Etesiarum implentur vada hibernus Auster reuoluit fluctus, pulsóque introrsus freto, breuia litorum nudantur. Interim Orodem sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detractantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac sæpe, modum obsidij, stationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes & pedite valebat. nā Hiberi Albaníque saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insueuêre. 80 Ferúntque se Thessalis ortos, quâ tēpestate Iason post auectam Medeam, genitósque ex eâ liberos inanem mox regiam Æëtæ, vacuósq; Colchos repetiuit. Multáque de nomine eius, & oraculum Phryxi celebrāt. Nec quisquam ariete sacrificauerit, credito vexisse Phryxum: siue id animal, seu nauis insigne fuit. Ceterùm dire-

Permissu Cæsar.

Sed ille moritur.

Alium sub mittit Tiberius.

Vitellus Orienti præfectus.

Eius mores & ingenium.

Coeriuntur in Parthum.

Ille Orodem in eos mittit.

Sed viribus imparem.

Hiberi & Albani, vnde orti.

Pugna committitur.

cta vtrimque acie, Parthus imperium Orientis, claritudinem Arsacidarum: contráq; ignobilem Hiberum mercenario milite, differebat. Pharasmanes integros semet à Parthico dominatu: quanto maiora peterẽt, plus decoris victores, aut si terga darent, flagitij atq; periculi laturos. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere. Enimuerò apud Sarmatas non vna vox ducis. se quisque stimulant, ne pugnã per sagittas inirent, impetu & cõminus præueniendum. Variæ hinc bellantium species. cùm Parthus sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatiũ ictibus quæreret: Sarmatæ omisso arcu, quo breuius valent, contis gladiisq; ruerent. [81] modò equestris prœlij more, frontis & tergi * vices; aliquando, vt conserta acies, corporibus & pulsu armorum pellerent, pellerentur. Iámq; & Albani Hiberíque prensare, detrudere, ancipitem pugnam hostibus facere. Quos super, eques, & propioribus vulneribus pedites adflictabant. inter quę Pharasmanes Orodésque dum strenuis adsunt, aut dubitantibus subueniunt, conspicui, eóque gnari, clamore, telis, equis concurrũt. instantiùs Pharasmanes. nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum protegentibus saucium. [82] Fama tamen occisi falsò credita, exterruit Parthos, victoriámq; cõcessere. Mox Artabanus [83] tota mole regni vltimi. * id peritia locorum, ab Hiberis meliùs pugnatum. nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam inuasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæq; Artabani res: inliciente Vitellio, desererent regem sæuum in pace, & aduersis prœliorum exitiosum. Igitur Sinnaces, quem antè infensum memoraui, patrem Abdagesem, [84] alióśq; occultos consulit, & tunc continuis cladibus promtiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quàm beneuolentia subiecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec iam aliud Artabano reliquum, quàm si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisque sedibus extorres; quîs neq; boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumtis in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturauit, spe auxilij: quia Hircanis Carmaniisque per adfinitatem innexus erat. Atque interim posse [85] Parthos absentium equos præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellus profugo Artabano, & flexis ad nouum regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capessere, robur legionum, sociorúmque ripâ ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, [86] cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset; nuntiauere accolæ Euphraten nulla imbrium vi, sponte & immensùm attolli: simul [87] albentibus spumis in modum diadematis sinuare orbes; auspicium prosperi trangressus. quidam callidiùs interpretabantur initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum quæ terrâ cælóve portenderentur, certior fides; flumınũ insta-

* vice.

In qua Orodes succubuit, ac pariter occubuit.

* vltum iit: peritiâ.

Artabanus omnia infesta, infida.

Scythiam aufugit.

Vitellius ad Euphratem Rom. exercitum ducit.

bilis natura, simul ostenderet omnia, raperétque. Sed ponte nauibus effecto, tramissóque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cùm Dalmaticum bellum conficeret, haut inglorius auxiliator, eóque ciuitate Romana donatus. mox repetitâ amicitiâ regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo pòst, Sinnaces auget copias: & columem partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoréslq;: hûc, Phrahatis aui & altoris Cæsaris, quæ vtrobique pulchra, meminerit: illos, obsequium in regem, reuerentiam in nos, decus quisque suum & fidem retineret. Exin cum legionibus in Syriam remeauit. Quæ duabus æstatibus gesta coniunxi, quò requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Seiani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro grauissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruêtis accusatores haut perpessus,[88] supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit: ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exsilium obiectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius iussit: patientiam libertatis alienæ ostentâs, & contemtor suæ infamiæ an scelerum Seiani diu nescius, mox quoq; modo dicta vulgari malebat, veritatísque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus senator à C. Gracchо maiestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiúsque Gratianus prętura functus, lege eâdem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares [89] Trebellieni Rufi, & Sextij Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit; Paconianus in carcere, [90] ob carmina illic in principem factitata, strãgulatus est. Hæc Tiberius non mari, vt olim, diuisus, neque per longinquos nũtios accipiebat, sed [91] vrbem iuxta; eodem vt die vel noctis interiectu, litteris consulum rescriberet: quasi aspiciens vndantem per domos sanguinem, aut manum carnificum. Fine anni [92] Poppæus Sabinus concessit vitâ, modicus originis, principum amicitiâ cõsulatum ac triumphale decus adeptus. maximísq; prouinciis per quattuor & viginti annos impositus, nullam ob eximiam artem, sed quòd par negotiis, neque suprà erat. Q. Plautius * Sex. Papinius Coss. sequuntur.[93] Eo anno,* neque quòd L. Aruseius morte adfecti forent, adsuetudine malorum vt atrox aduertebatur; sed exterruit, quòd[94] Vibulenus Agrippa eques Romanus, cùm perorasset accusatores, in ipsa curia depromtum sinu venenum hausit: prolapsúsq; ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerẽ raptus est, faucésque iam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia ciuium effugit. At C. Galba consularis, & duo Blæsij voluntario exitu cecidêre.[95] Gal-

Ponte eum iungit.

Aggregãtur fautores eius conseri.

Copias reducit Vitellius.

Tiberii tenax sæuitia.

Trionis in eius supremis libertas.

Plurium mortes.

Tiberius ad vrbem.

Poppæi Sabini exitus.

A. V. C. DCCLXXXIII

* Defectus locus.

Fœda mors Agrippæ.

Tigranes ex rex Armeniæ damnatur.

ba, tristibus Cęsaris litteris prouinciam sortiri prohibitus; Blæsus sacerdotia integra eorum domo destinata, cōuulsa, distulerat: tunc vt vacua contulit in alios. quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et

Lepida vitā ipsa sibi finit.

96 Æmylia Lepida, quam iuueni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus. pòst à delatoribus corripitur, ob seruum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. Ergo omissa defensione, finem vitæ sibi posuit. Per idem tempus 97 Clitarum natio * Cappadociæ, Archelao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit: locorúmque ingenio sese cōtra imbelles regis copias turbabatur: donec M. Trebellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quattuor millibus legionariorū, & dilectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Dauara nomen est) operibus circumdedit. & erūpere ausos ferro; ceteros siti, ad deditionem coëgit. At Tiridates volētibus Parthis Nicephorium & Anthemusiada, ceterásque vrbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula vsurpant, Halúmque & Artemitam Parthica opida recepit; certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sæuitiam exsecrati, cōme Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, ciuitas potens, septa muris, neque in barbarum corrupta, sed cōditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, vt senatus sua populo vis, & quoties concordes agunt, spernitur Parthus: vbi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, aduersum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo vsu. nam populi imperium, iuxta libertatem; paucorum dominatio, regiæ libidini propior est. Tum aduentantē Tiridatem extollunt, veterum regum honoribus, & quos recēs ætas largiùs inuenit. simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. mox consultans quo nam die solennia regni capesseret; litteras Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit, breuem moram precantium. Placitúmque opperiri viros præpollentis. Atque interim 98 Ctesiphon sedes imperij petita. sed vbi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, Surena patrio more Tiridatem insigni regio euinxit. Ac si statim interiora, ceteráque nationes petiuisset; oppressa contantium dubitatio, & omnes in vnum cedebant. Adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus cōtulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates & Hiero, & si qui alij delectum capiendo diademati diem non concelebrauerant, pars metu, quidā inuidia in Abdagesen, qui tum aulâ, & nouo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, inluuie obsitus, & alimenta arcu expediens. ac primò tamquam dolus pararetur, territus;

Cappadoci Archelao.

Cappadoces rebellant.

Trebelli sub iugū reducit.*

Tiridati, regi prospera vsuta.

Seleucia, ciuitas opulēt.

Risu adiūgit.

Coronatur Tiridates.

Sed mera res suas corrumpit.

Abeunt ab eo, qui antè prom.

vbi data fides reddendæ dominationi venisse, adleuatur animũ, & quæ repentina mutatio exquirit. Tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat: neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud imbellem externa mollitia: vim in Abdagesis domo. Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere. nec vltrà moratus, quàm dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præueniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam. neque exuerat pædorem, vt vulgum miseratione aduerteret. non fraus, non preces; nihil omissum, quo ambiguos inliceret, promti firmarentur. Iámque multâ manu, propinqua Seleuciæ aduentabat; cùm Tiridates simul fama atque ipso Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contrà, an bellum contatione tractaret. Quibus prœlium & festinati casus placebant, disiectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse differunt: proditores nuper hostésque eius, quem rursum foueant. Verùm Abdageses regrediendum in Mesopotamiam censebat, vt amne obiecto Armeniis interim Elymeisque & ceteris à tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent. Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates * ignarus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum, ac principio à gente Arabũ facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam reuectus, pudore proditionis omnes exsoluit. Idẽ annus graui igne vrbem adficit, deustâ parte Circi, quæ Auentino contigua, ipsóque Auentino quod damnũ Cæsar ad gloriam vertit, exsolutis domuum & insularũ pretiis. Millies sestertium ea munificentia conlocatum: tanto acceptius in vulgum, quãto modicus priuatis ædificationibus. Ne publicè quidem nisi duo opera struxit,[99] templum Augusto, & scenam Pompeiam theatri: eáque perfecta contemtu ambitionis, an per senectutem haut dedicauit. sed æstimando cuiusque detrimento quattuor progeneri Cæsaris, Gn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti, additúsq; nominatione cõsulum P. Petronius. Et pro ingenio cuiusque quæsiti decretique in Principẽ honores. Quos omiserit receperitve in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo pòst supremi Tiberio consules, Gn. Acerronius, C. Pontius magistratum occepere, nimiâ iam potentia Macronis: qui gratiam C. Cæsaris nunquam sibi neglectam, acrius in dies fouebat. impuleràtque post mortem Claudiæ, quam nuptam ei rettuli, vxorem suam Enniam immittendo, amore iuuenem inlicere, pactóque matrimonij vincire, nihil abnuentem dum dominationis apisceretur. Nam & si commotus ingenio, simulationum tamen falsa, in sinu aui perdidiscerat. Gnarum hoc Principi. eóque dubitauit de tradenda Rep. primùm inter nepotes, quorum Druso genitus, sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur iuuẽtæ, vulgi studia. eáque apud auum odij caussa. Etiam de Claudio agitanti,

Artabanum reducunt.

Is properè agit.

Tiridates lenis.

Et cedit hosti.

*ignauus

Incendium Romæ.

Cui solamen à Cæsare.

A. V. C. DCCXC.

Macro præfectus prætorio.

Caligulam captat, & ipse captatur.

Tiberius ambigit de successore.

quòd is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mẽs eius obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria & contumelias verteret, metuebat. quippe illi non perinde curæ, gratia præsentium, quàm in posteros ambitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit: iactis tamen vocibus, per quas intelligeretur prouidus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, [100] Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari exprobrauit. Et C. Cæsari fortè orto sermone L. Sullam inridenti, omnia Sullæ vitia, & nullam eiusdem virtutem habiturum prædixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu: *occides hunc tu*, inquit, *& te alius*. Sed grauescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, in patientiâ firmitudinem simulans: [101] solitúsque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo vtilia vel noxia, alieni consilij indigerent. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina iaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellij quõdam vxorem maiestatis postulauerat: quâ damnata, cùm præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei intercessit. vnde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum [102] Satrio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis in Principem. connectebantur vt conscij & adulteri eius; Gn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitij suprà memoraui. Marsus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed testium interrogationi, tormentis seruorum Macronem præsedisse commentarij ad senatum missi ferebant: nullæque in eos Imperatoris litteræ, suspicionem dabant, inualido ac fortasse ignaro, ficta pleráque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditãs, Marsus tamquam inediam destinauisset, produxere vitam. Arruntius contationem & moras suadentibus amicis: *Non eadem omnibus decora*, respondit. *sibi satis ætatis: neque aliud pœnitendum, quàm quòd inter ludibria & pericula anxiam senectam tolerauisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui potentium inuisus, non culpa, sed vt flagitiorum impatiens. Sanè paucos & supremos Principis dies posse vitari, quemadmodum euasurum imminentis iuuentam? An cùm Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulsus & mutatus sit: C. Cæsarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aût pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui vt deterior ad opprimendum Seianum dilectus, plura per scelera Remp. conflictauisset. prospectare iam se acrius seruitium, eóque fugere simul acta & instantia.* Hæc vatis in modum dictitans, venas resoluit. Documento sequentia erunt, benè Arruntium morte vsum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, iussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum eius ministri, Grasidius Sacerdos prætorius vt in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus amitteret ordinem Senatorium: & eædem pœnæ in Lælium

Præsagia eius.

Morbum dissimulat.

Albucilla accusata, cũ aliis illustribus.

Arruntius vitâ abit, tædio temporũ.

Benè vaticinatur de sæuitia Caligulæ.

Lælium Balbum decernuntur. id quidem à lætantibus, quia Balbus truci eloquentia habebatur, promtus aduersum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum dilegit, iacto in præceps corpore. caussa ad matrem referebatur, quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu [103] perpulisset iuuenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inueniret. Igitur accusata in senatu quamquam genua patrum aduolueretur, [104] luctúmque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum, aliáque in eundem dolorem, [105] mœsta & miseranda * diuferret, vrbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum iuuentæ exiret. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat. Idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamuis manifestam defectionem tegebat. multatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, [106] in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines Principis solitus, consilij tamẽ copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & [107] per speciem officij manum complexus, pulsum venarum attigit, neque fefellit. Nam Tiberius incertum an offensus, tantóque magis iram præmens, instaurari epulas iubet, discumbitque vltra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen labi spiritum, nec vltra biduum duraturum Macroni firmauit. Inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos, & exercitus festinabantur. Decimo septimo kalend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem expleuisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperij primordia C. Cæsar egrediebatur. cùm repente adfertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandæ defectioni cibũ adferrent. Pauor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mæstum aut nescium fingere. Cæsar in silentiũ fixus, à summa spe, nouissima exspectabat. Macro intrepidus, opprimi senẽ iniectu multæ vestis iubet, discedique ab limine. Sic Tiberius finiuit, [108] octauo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & vtrimque origo gentis Claudiæ, quamquam mater in Liuiam, & mox Iuliam familiã, adoptionibus transierit. casus prima ab infantia ancipites. Nam proscriptum patrem exsul secutus, vbi domum Augusti priuignus introiit, multis æmulis conflictatus est; dum Marcellus & Agrippa, mox Caius Luciusque Cæsares, viguere. Etiã frater eius Drusus prosperiore ciuiũ amore erat. Sed maximè in lubrico egit accepta in matrimonium Iuliâ, impudicitiã vxoris tolerans aut declinans. Dein Rhodo regressus, vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitriũ tribus fermè & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diuersa: egregiũ vita famaque quoad priuatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germa-

Papinius se præcipitat.

In matre(nefas) suspectus.

* differret.

Tiberius deficit, sed tegit.

Medicus astu comperit.

Macroni enunciat.

Ille moritur.

Non sine vi & fraude.

De eo elogiũ.

nicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona maláque mixtus, incolumi matre: intestabilis sæuitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitve. Postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantùm ingenio vtebatur.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIB. XI.

BREVIARIVM LIBRI.

VALERIVS Asiaticus fraude Messallinæ & Vitellij euertitur. Aduocatis præmij modus pro patrocinio definitus. Parthorum res intestino regum discidio turbatæ. Ludi sæculares Romæ editi. Litteræ tres nouæ à Claudio repertæ: & ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germaniæ præficitur, & ipsam, militémque seuere regit. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: déque ipso viro. De Quæstorum munere & numero. Galliæ proceres ius plenum ciuitatis Romanæ adipiscuntur, Patricij augentur, lustrum conditur. Messallina impudicissima feminarum, amore vecors, C. Silio palàm nubit. res ad Claudium defertur: qui in vxorem & administros libidinum, impulsu libertorum, animaduertit. Hæc gesta annis fere duobus.

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA Coss.
A. VITELLIO. L. VIPSANIO

1
AM Valerium Asiaticum bis consulem, [2] fuisse quondam adulterum eius credidit: paritérque [3] hortis inhians, quos ille à Lucullo * emtos insigni magnificentia extollebat, Suilium accusandis vtrisque immittit. Adiungitur [4] Sosibius Britanici educator, qui per speciem beneuolentiæ moneret Claudium, [5] auij vim atque opes principibus infensas: præcipuum auctorem Asiaticum interficiendi Cæsaris, [6] non extimuisse concionem populi Romani, gloriámque facinoris vltrò petere. clarum ex eo in vrbe, [7] deditâ per prouincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennę, multísque & validis propinquitatibus subnixus, turbare [8] gentiles nationes promtum haberet. At Claudius nihil vltrà scrutatus, citis cum militibus tamquam opprimendo bello, Crispinum prætorij præfectum misit: à quo repertus est apud Baias, vinclísque inditis in vrbem raptus, neque data senatus copia, intra cubiculum auditur, Messallina coram. Et Suilius, corruptionem militum, quos pecunia & stupro in * omni flagitio obstrictos arguebat, exin adulterium Poppææ, ac postremum mollitiam corporis obiectare,

Horti Lucullai.
* cœptos
Asiaticus clàm accusatur.
In vrbem rapitur.
clàm auditur.
* omne flagitium.

9 Ad quod * victo silentio prorupit reus, & *Interroga*, inquit, *Suilii filios tuos, virum me esse fatebuntur*: ingressúsque defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messallinæ quoque lacrymas exciuit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium ne elabi reum sineret. Ipsa ad perniciem Poppææ festinat, subditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent: adeò ignaro Cæsare, vt paucos post dies epulantem apud se maritum eius Scipionem [10] percontaretur, cur sine vxore discubuisset? atque ille functam fato responderet. Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorata vetustate amicitiæ, vtque [11] Antoniam Principis matrem pariter obseruassent, dein percursis Asiatici in Remp. officiis recentísque aduersus Britanniam militia, quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur: [12] liberum ei mortis arbitrium permisit. & secuta sunt Claudij verba, in eandem clementiam. [13] Hortantibus dehinc quibusdam inediam & lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait: vsurpatis quibus insueuerat exercitationibus, lauto corpore, hilarè epulatus, cùm se honestiùs calliditate Tiberij, vel impetu C. Cæsaris periturum dixisset, quàm quòd fraude muliebri & [14] impudico Vitellij ore caderet, venas exsoluit. viso tamen antè rogo, iussóque transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. Tantum illi securitatis nouissimæ fuit. Vocantur post hæc patres, pergítque Suilius addere reos [15] equites Romanos illustres, [16] quibus Petra cognomentum. At caussa necis ex eo quòd [17] domum suam * Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent. Verùm nocturnæ quietis species alteri obiecta, tamquam vidisset Claudium [18] spicea coronâ euinctum, spicis retro conuersis: eâque imagine grauitatem annonæ dixisset. [19] Quidam pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpretatum tradidere, [20] * vergente autumno mortem Principis ostendi. Illud haut ambigitur, qualicumque insomnio, ipsi fratrique perniciem allata. Sestertiûm quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertiûm decies Sosibio: quòd Britannicum præceptis, Claudium consiliis iuuaret. Rogatus sententiam & Scipio: *cùm idem*, inquit, *de admissis Poppææ sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes.* eleganti temperamento inter coniugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuus inde & sæuus accusandis reis Suilius, multíque audaciæ eius æmuli. Nam [21] cuncta legum & magistratuum munia in se trahens Princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeò vt Samius insignis eques Romanus, quadringentis nummorum milibus Suilio datis, & cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente C. Silio consule designato, cuius de potentia & exitio in tempore memorabo, consurgunt patres, [22] legémque Cinciam flagitant. quâ cauetur antiquitus, ne quis ob caussam orãdam pe-

Libri vet. indicto.

Fraude Vitellii euertitur.

Securè moritur.

Equites Ro. duo interfecti.

Prisca editiones, Valerij.

Idque ob somnium.

Vat. vertente.

Scipionis cauta modestia dictum.

Aduocatorum vulgò perfidia.

Cui coercendæ lex Cincia postulatur.

cuniam donumve accipiat. Deinde obstrepentibus his quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, *qui famam in posteros. præmia eloquentiæ cogitauissent pulcherrima, alioquin & bonarum artium Principem sordidis ministeriis fœdari: nec fidem integram manere, vbi magnitudo quæstuum spectetur quòd si in nullius mercedem* * *negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & iniurias foueri, vt quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat.* [23] *meminissent C. Asinij, & Messallæ, ac recentiorum Arruntij & Eserníni. ad summa prouectos incorrupta vitâ & facundia.* Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia quâ lege repetundarum tenerentur: cùm Suilius, & Cossutianus, & cæteri qui non iudicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, antè acta deprecantes. [24] Et postquam annuit * tacens, incipiunt. *Quem illum tanta superbia esse, vt æternitatem famæ spe præsumat? vsui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia aduocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuitò contingere: omitti curas familiares, vt quis se alienis negotiis intendat.* [25] *multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus antè prouiderit. Facile Asinium, & Messallam, inter Antonium & Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum hæredes Aeserninos & Arruntios, magnum animum induisse. Prompta sibi exempla quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. se modicos senatores, qui à Rep. nulla nisi pacis emolumenta peterent:* [26] * *cogitare plebem, quæ togâ enitesceret: sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura, vt minus decora.* Hæc ita aut frustra dicta Princeps ratus, [27] capiendis pecuniis posuit modum, vsque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. Sub idem tempus [28] Mithradates quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris vectum memoraui, monente Claudio in regnum remeauit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Hyberis, idémque Mithradatis frater, nuntiabat discordare Parthos, summáque imperij ambigua, minora sine cura haberi. Nam inter Gotarzis pleraque sæua (qui necem fratri Artabano, côiugique ac filio eius præparauerat, vnde metus eius in ceteros) acciuêre Bardanem. Ille vt erat magnis ausis promtus, biduo tria milia stadiorum inuadit, ignarúmque & exterritum Gotarzem proturbat: neque contatur, quin proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuêtibus. In quos vt patris sui quoque defectores, ira magis quàm ex vsu præsenti accensus, implicatur obsidione vrbis validæ, & munimentis obiecti amnis muróque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorúmque opibus auctus, bellum renouat: coactúsque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. Tunc distractis Orientis viribus, & quonam inclinarent incertis; casus Mithradati datus est occupâdi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simúlque Hybero exercitu campos persultante: Nec enim restitere Armenij.

Margin notes: *Vett. negotiantur. — Repugnant ceteri. — * agere incipiunt. — *Vett. cogitaret. — Princeps moderatur & præmium definit. — Mithridates in Armeniã redit. — Duo Parthi discordes. — Gotarzes pellitur. — Ad reparat vires.*

menij, fuſo qui prœlium auſus erat Demonacte præfecto. Paululum contationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, verſis illuc quibuſdam procerum: deinde litteris Cæſaris coërcitus. & cuncta in Mithradatem fluxere, atrociorem quàm nouo regno conduceret. At Parthi imperatores cùm pugnam pararent,[29] fœdus repentè * faciunt, cognitis popularium inſidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat. congreſſique primò contanter, deinde complexi dextras, apud altaria deûm pepigere, fraudem inimicorum vlciſci, atque ipſi inter ſe concedere. Potior Bardanes viſus retinendo regno. At Gotarzes, ne quid æmulationis exſiſteret, penitus in Hyrcaniam abiit: regreſſóque Bardani * deditur Seleucia, ſeptimo poſt defectionem anno: non ſine dedecore Parthorum, quos vna ciuitas tamdiu eluſerat. Exin validiſsimas præfecturas inuaſit.[30] & reciperare Armeniam, * ni Vibio Marſo Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret.

Pacem deinde cum Bardane init.

** Vulgò, iaciunt, nec malè Vertrânius. dicũt. Ita vt hic in regno maneas.*

** Alter Vat. dedit ſe vrbs Sel.*

Atque interim Gotarzes pœnitentia conceſsi regni, & reuocante nobilitate, cui in pace durius ſeruitium eſt, cõtrahit copias. & huic contrà itum ad amnem Erindem: in cuius tranſgreſſu multum certato, peruicit Bardanes, proſperiſque prœliis medias nationes ſubegit.[31] ad flumen Ginden, quod Dahas Arióſque diſterminat. Ibi modus rebus ſecundis poſitus. nam Parthi quamquam victores, longinquam militiam aſpernabantur. Igitur exſtructis monimentis, quibus opes ſuas teſtabatur, nec cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus * parata, regreditur: ingens gloria atque eò ferocior. & ſubiectis intolerantior. Qui dolo ante compoſito, incautum venationíque intentum interfecere, primam intra iuuentam, ſed claritudine paucos inter ſenum regum, ſi perinde amorem inter populares, quàm metum apud hoſtes quæſiuiſſet.

Sed pax ea haud in longum.

Iterum diſsident. pugnãt. victore Bardane.

**parta*

Quem ſuperbientem ſui interimunt.

Nece Bardanis turbatæ Parthorum res inter ambiguos quis in regnum acciperetur. Multi ad Gotarzẽ inclinabant; quidam ad Meherdatem prolem Phrahatis obſidio nobis datum. Deinde præualuit Gotarzes.[32] potitúſque regia, per ſæuitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad Principẽ Romanum occultas preces, quîs permitti Meherdatem patrium ad faſtigium orabant.

Gotarzes iterum regnat.

Iiſdem conſulibus ludi ſæculares octingẽteſimo poſt Romã conditam.[33] quarto & ſexageſimo quàm Auguſtus ediderat, ſpectati ſunt.[34] Vtriuſque principis rationes prætermitto, ſatis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani compoſui. nã is quóque edidit ludos ſæculares. iiſque intentius affui ſacerdotio Quindecimuirali præditus, ac tum prætor. quod non iactantia refero, ſed[35] quia collegio quindecimuirûm antiquitus ea cura, & magiſtratus potiſsimũ exſequebãtur officia cærimoniarum.

Ludi ſæculares Romæ.

Sedente Claudio Circenſibus ludis, cùm pueri nobiles equis ludicrũ Troię inirent, intérque eos Britannicus Imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentũ Neronis adſcitus; fauor plebis acrior in Domitiũ, loco præſagij acceptus eſt. vulgabatúrque affuiſſe infantiæ eius dracones in modum cuſtodũ, fabuloſa

Domitius Nero ſpe deſtinatur imperio.

& externis miraculis assimilata. nam ipse haut quaquam sui detractor, [36] vnam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est. Verùm inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis: & matri Agrippinæ miseratio augebatur, ob sæuitiam Messallinæ. quæ semper infesta, & tunc commotior, quo minus strueret crimina & accusatores, nouo & furori proximo amore distinebatur. Nam in C. Silium iuuentutis Romanæ pulcherrimum ita exarserat, vt Iuniam Syllanam nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuóque adultero potiretur. Neque Silius flagitij aut periculi nescius erat; sed certo si abnueret exitio, & nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui pro solatio habebat. Illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, [37] egressibus adhærescere, largiri opes, honores: postremò velut translata iam fortuna, serui, liberti, paratus principis apud * adulterum visebantur. At Claudius matrimonij sui ignarus, & munia censoria vsurpans, theatralem populi lasciuiam seueris dictis increpuit, quòd [38] in P. Pomponium cōsularem (is carmina scenæ dabat) inque feminas illustres probra iecerat. Et lege latâ, sæuitiam creditorum coërcuit, [39] ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum fenori darent. [40] Fontésque aquarum Simbruinis collibus deductos, vrbi intulit. Ac nouas litterarū formas addidit, vulgauítque: comperto Græcam quoque litteraturam non simul cœptam, absolutámque. [41] Primi per figuras animalium Ægyptij sensus mentis effingebant; [42] & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur; & litterarum semet inuentores perhibēt. Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriáq; adeptos, tamquam repererint quæ acceperant. Quippe [43] fama est Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorū populis artis eius auctorem fuisse. Quidam [44] Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanū, & [45] temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras repperisse. At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigenes [46] Arcade ab Euandro didicerunt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. [47] sed nobis quoque paucæ primùm fuêre: deinde additæ sunt. Quo exemplo [48] Claudius tres litteras adiecit, quæ vsui, imperitante eo, pòst oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc [49] in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatū super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe aduersis Reip. temporibus accitis, quorum monitu redintegratas cærimonias, & in posterum rectiùs habitas. primoréśque Etruriæ sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes secordia, & quia externæ superstitiones valescant. & læta quidē in præsens omnia; sed benignitati deûm gratiam referendam, ne ritus sacro-

Messallinæ in Silium amor.

Palā & quasi in iustum virum.

*Manuss. alterum.

At Claudius aliud agit.

Leges fert.

Aquas ducit.

Nouas litteras format.

Haruspices firmat.

rum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo senatusconsultum: viderent pontifices, quæ retinenda firmandáque haruspicũ. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petiuit, amissis per interna bella nobilibus, & vno reliquo stirpis regiæ, qui apud vrbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus è Flauio fratre Arminij. Mater [50] ex * Catumero Principe Catorum erat ipse formâ decorus, & armis equisque in patrium nostrúmque morem exercitus. Igitur Cæsar, auctũ pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed ciuem, ire externum ad imperium. Ac primò lætus Germanis aduentus, atque eo magis, quòd nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modò comitatẽ & temperãtiam nulli inuisam, sæpius vinolentiã ac libidines grata barbaris vsurpans. Iamque ad proximos, iam longius clarescere, cum potentiã eius suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur,

Cherusci regẽ Roma petiit.

**Vatic Actumero.*

Et Cæsar mittit.

Accipitur gratè primò:

Sed mox vilescit.

In eum surgunt.

Adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere. adeò neminem iisdem in terris ortum, qui Principis locum impleat: nisi exploratoris Flauij progenies supra cunctos attollatur? Frustrà Arminium præscribi: cuius si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci, infectum alimoniâ, seruitio, cultu, omnibus externis. ac si paterna Italo mens esset, non alium infensiùs arma contra patriam ac deos penates quàm parentes eius exercuisse. His atque talibus, magnas copias coëgêre. Nec pauciores Italum sequebantur. *Non enim irrupisse ad inuitos, sed accitum memorabant. quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, auo Catumero præberet. nec pati ẽ illi rubori esse, quòd fidem aduersus Romanos volentibus Germanis sumtam nunquam omisisset. falsò libertatis vocabulum obiendi ab iis, qui priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant.* Adstrepebat huic alacre vulgus, & magno * inter Barbaros prœlio victor rex; dehinc secundâ fortunâ ad superbiã prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorũ opibus refectus, per læta per aduersa res Cheruscas afflictabat. Per idẽ tẽpus Chauci nullâ dissensione domi, & [51] morte Sanquinij alacres, dum Corbulo aduentat, inferiorem Germaniam incursauere, duce Gannasco. qui natione Caninefas, [52] auxiliaris & diu meritus, pòst transfuga, leuibus nauigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo prouinciã ingressus, magnâ cum curâ & mox gloriâ, cui principium illa militia fuit, triremes alueo Rheni, ceteras nauium, vt quæque habiles, per æstuaria & fossas adegit: lintribúsque hostiũ depressis & exturbato Gannasco, vbi præsentia satis cõposita sunt, legiones operũ & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morẽ reduxit: ne quis agmine decederet, nec pugnã nisi iussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturnáque munia, in armis agitabantur. Ferúntque militem, [53] quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantùm accinctus foderet, morte punitos. Quæ nimia &

Ipse quoque se parat.

Et prælio vincit.

** magno vt inter.*

Chauci Belgicam infestant.

Corbulo eos reprimit.

Disciplinam apud suos firmat.

Perquàm seuerè.

incertum an [54] falsò iacta, originem tamen è seueritate ducis traxere: intentúmque & magnis delictis inexorabilem scias, cui tãtum asperitatis etiam aduersus leuia credebatur. *Sed eum magno fructu.* Ceterum is terror milites hostésq; in diuersum affecit. [55] nos virtutem auximus; Barbari ferociam infregere. *Frisios componit.* Et natio Frisiorum [56] post rebellionem clade L. Apronij cœptam infensa, aut malè fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idem senatũ, magistratus, leges imposuit. Ac ne iussa exuerent, [57] præsidiũ immuniuit; missis qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur. *Gannascum interficit.* Nec irritæ aut degeneres insidiæ fuere aduersus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde eius motæ Chaucorum mentes, & Corbulo semina rebellionis præbebat, vt lætâ apud plerosque; ita apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret? aduersa in Rempublicam casura: [58] cùm prosperè egisset, formidolosum paci, virum insignem, & ignauo principi prægrauem. *Claudius ardorem eius frangit.* Ideo Claudius adeò nouã in Germanias vim prohibuit, vt referri præsidia cis Rhenum iuberet. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, cõtemtio ex barbaris, ludibriũ apud socios, [59] nihil aliud prolocutus, quàm beatos * quosdam duces Romanos, signum receptui dedit. [60] * Ne tamen miles otium exueret, [61] inter Mosam Rhenúmque trium & viginti millium spatio fossam produxit, [62] quà incerta oceani vetarentur. *Fossa Corbulonis.* insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamuis bellum negauisset. Nec multo pòst Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui [63] in agro * Matriaco recluserat specus, quærendis venis argenti: vnde tenuis fructus, nec in longũ fuit. at legionibus cum damno labor, ecfodere riuos, quæque in aperto grauia, humum infrà moliri. quîs subactus miles, & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. [64] *Curtius Rufus.* De origine Curtij Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa promserim, & vera exsequi pudet. Postquam adoleuit, [65] * sectator quæstoris cui Africa obtigerat, dum in opido Abrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, [66] oblata ei species muliebris vltra modum humanũ, & audita est vox: *Circa eum miraculum.* *Tu es Rufe, qui in hanc prouinciam pro consule venies.* Tali omine in spem sublatus, digressúsque in vrbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam, & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cùm hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velauisset, *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus.* *Grandia incrementa.* Longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperiũ, triumphi insignia, ac postremò Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium impleuit. Interea Romæ, nullis palàm neque cognitis mox causis, Gn. Nouius insignis

Margin: *quõdam · *Vt · *Masiaco · * Vat. sector.

eques

eques Romanus,[67] ferro accinctus reperitur in cœtu salutantiũ Principem: nam postquàm tormentis dilaniabatur,[68] de se Nouius * conscios non edidit,incertum an occultans.Iisdem consulibus P.Dolabella censuit[69] spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecuniâ eorum,qui quæsturam adipiscerentur. Apud maiores virtutis id præmium fuerat,cunctisq; ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus:ac ne ætas quidem distinguebatur,quin primâ iuuẽta consulatum ac dictaturas inirent. Sed quæstores, regibus etiam tum imperantibus,instituti sunt:quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita.Mansitq; consulibus potestas diligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret.creatique primùm[70] Valerius Potus,Æmylius Mamercus,[71] LXIII. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur.Dein gliscentibus negotiis, duo additi qui Romæ curarent.[72] Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Pòst[73] lege Syllæ viginti creati supplendo senatui,cui iudicia tradiderat. & quanquam equites iudicia reciperauissent; quæstura tamen ex dignitate candidatorum,aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur.A Vitellio,L.Vipsanio consulibus,cùm de supplẽdo senatu agitaretur,primoresq; Galliæ quæ Comata appellatur,[74] fœdera & ciuitatem Romanam pridem assecuti, ius adipiscẽdorum in vrbe honorum expeterent:multus eâ super re variúsque rumor, & studiis diuersis apud Principem certabatur,asseuerantium, *Non adeò ægram Italiam,vt senatum suppeditare vrbi suæ nequiret: suffecisse olim[75] indigenas consanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quòd[76] Veneti & insubres curiam inruperint,[77] nisi cœtus alienigenarum velut captiuitas inferatur? quem vltrà honorem residuis nobilium? aut si quis pauper è Latio senator foret? oppleturos omnia diuites illos,quorum aui proauique hostilium nationum duces exercitus nostros[78] ferro vique ceciderint: diuum Iulium apud Alesiam obsederint.Recentia hæc. quid si[79] memoria eorum inoriretur, qui Capitolio &[80] arâ Romana manibus eorundem * prostratis.fruerentur sanè vocabulo ciuitatis:insignia patrum,decora magistratuum,ne vulgarent.* His atque talibus haut permotus Princeps, etiam statim contrà disseruit &[81] vocato senatu ita exorsus est. *Maiores mei(quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, vti paribus consiliis Remp.capessam,transferendo huc quod vsquam egregium fuerit.Neque enim ignoro Iulios Albâ,Coruncanios Camerio,Porcios Tusculo: & ne vetera scrutemur,Etruriâ Lucaniâque, & omni Italia,in senatum accitos.Postremò ipsam ad Alpes promotã, vt non modò singuli viritim, sed terræ gentésque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & aduersus externa floruimus, cùm Transpadani in ciuitatem recepti, cùm specie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validissimis, fesso imperio subuentum est. num pœnitet Balbos ex Hispania,nec*

Nonius cum ferro,in Principem.
*Mutilus locus.
Quæstoribus necessitas muneris imposita.
Ex occasione, de Quæstura.
A. V. C. DCCCI.
Galli ciuitatẽ plenam adsectant.
Contradicitur.
*Desunt quædam.
Sed ab iis est Princeps.

*minus inſignes viros è Gallia Narbonenſi tranſiuiſſe? Manent poſteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus fuit, quamquam armis pollerent, niſi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noſter Romulus tantum ſapientia valuit, vt pleroſque populos eodem die hoſtes, dein ciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt.[82] Libertinorum filiis magiſtratus mandari,[83] non vt plerique falluntur, * recens, ſed priori populo factitatum eſt. At cum Senonibus pugnauimus. ſcilicet Volſci & Aequi numquam aduerſam nobis aciem ſtruxere? Capti à Gallis ſumus. ſed & Tuſcis obſides dedimus, & Samnitium iugum ſubiuimus. Attamen ſi cuncta bella recenſeas, nullum breuiore ſpatio quàm aduerſus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus noſtris mixti, aurum & opes ſuas inferant potius, quàm ſeparati habeant.[84] Omnia P. C. quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, noua fuere. plebei magiſtratus poſt patricios, Latini poſt plebeios, ceterarum Italiæ gentium poſt Latinos. Inueteraſcet hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.*

**Vat. repēs.*

Igitur impetrant.

Patricii ſupplentur.

Orationem Principis ſecuto patrum conſulto, primi Edui ſenatorum in vrbe ius adepti ſunt. datum id fœderi antiquo, &[85] quia ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano vſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum aſciuit Cæſar[86] vetuſtiſſimum quemque è ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas[87] Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerāt, exhauſtis etiam quas dictator Cæſar lege Caſſiâ, & princeps[88] Auguſtus lege Senia ſublegere. Lætaque hæc in R. P. munia, multo gaudio * Cenſoris inibantur. Famoſos probris quonam modo ſenatu depelleret anxius,[89] mitem & recens repertam quandam[90] ex ſeueritate priſca rationem adhibuit. monendo, ſecum quiſque de ſe cōſultaret, peteretque[91] ius * exeundi ordinis. facilem eius rei veniam, & motos ſenatu, & excuſatos ſimul propoſiturum: vt iudicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium permixti, ignominiam mollirent. Ob ea Vipſanius conſul rettulit,[92] patrem ſenatus appellandum eſſe Claudiū. quippe promiſcuum patris patriæ cognomentum: noua in Remp. merita, non vſitatis vocabulis honoranda. Sed ipſe cohibuit conſulem vt nimium aſſentantē. condiditq; luſtrum, quo[93] cenſa ſunt ciuiū LXVIIII, centena, & XLIIII. millia. Iſque illi finis inſcitiç erga domum ſuā fuit. haut multo pòſt, flagitia vxoris noſcere ac punire adactus, vt deinde ardeſceret in nuptias inceſtas.

**Farn. Cæſaris.*

Senatū purgat Cæſar, clementi via.

**exuendi*

Luſtrum condit.

Meſſallina ruit: Præcipitē etiam Silio.

Iam Meſſallina facilitate adulterorum in faſtidium verſa, ad incognitas libidines profluebat; cùm abrumpi diſſimulationem etiam Silius, ſiue fatali vecordia, an eminentium periculorum remedium ipſa pericula ratus, vrgebat. *Quippe non eò ventum, vt ſenecta Principis operiretur: inſontibus innoxia conſilia, flagitiis manifeſtis, ſubſidium ab audacia petendum. adeſſe conſcios paria metuentes: ſe cœlibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. manſuram eandem Meſſallinæ potentiam, addita ſecuritate ſi præuenirent Claudium, vt inſidiis incautum, ita iræ properum.* Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum, ſed ne Silius ſumma

adeptus,ſperneret adulterā,ſcelúſq; inter ancipitia probatū, veris mox prætiis æſtimaret.[94] nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinē infamiæ:cuius apud prodigos nouiſſima voluptas eſt. Nec vltrà exſpectato,quàm dum[95] ſacrificij gratia Claudius Hoſtiā proficiſceretur,cuncta nuptiarū ſolennia celebrat. Haut ſum ignarus fabuloſum viſum iri,tantum vllis mortalium ſecuritatis fuiſſe,in ciuitate omnium gnarà & nihil reticente:nedum conſulē deſignatum,cum vxore Principis,prædictâ die,[96] adhibitis qui obſignarent velut ſuſcipiendorū liberorū cauſſa,conueniſſe:atque illam audiſſe auſpicū verba,[97] ſubiſſe, ſacrificaſſe apud deos,[98] diſcubitū inter conuiuas,oſcula,complexus,noctem demq; actam licentia coniugali. Sed nihil compoſitum miraculi cauſſa,verum audita ſcriptáq; ſenioribus tradā. Igitur domus Principis inhorruerat;maximéq; quos penes potentia,& ſi res verterēt,formido, non iam ſecretis colloquiis,ſed aperté fremere.[99] *Dum induſtria * cubiculum principis occulit ad alteros, dedecus quidem illatum, ſed * excidium procul abfuiſſe. nunc iuuenem nobilem,*[100] *dignitate formæ,iuuenta,ac propinquo conſulatu maiorē ad ſpem accingi nec enim occultum, quid poſt tale matrimoniū ſupereſſet.* ſubibat ſine dubio metus, reputantes hebetem Claudium & vxori deuinctū,multáſq; mortes iuſſu Meſſallinæ patratas. Rurſus ipſa facilitas Imperatoris fiduciam dabat,ſi atrocitate criminis præualuiſſent,poſſe opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo diſcrimen verti,ſi defenſio audiretur,vtque clauſæ aures etiam confitenti forent. Ac primò[101] Caliſtus iam mihi circa mortē Cæſaris narratus,&[102] Appianæ cædis molitor Narciſſus, flagrantiſsimáque eo tempore gratia Pallas, agitauere,[103] num Meſſallinam ſecretis minis depellerent amore Silij, cuncta alia diſsimulantes. deinde metu,ne ad perniciē vltrò traherentur,deſiſtunt, Pallas per ignauiā,[104] Caliſtus prioris quoque regiæ peritus,& potentiā cautis quàm acrioribus cōſiliis tutius haberi perſtitit Narciſſus, ſolum id immutans,ne quo ſermone præſciam criminis & accuſatoris faceret. Ipſe ad occaſiones intentus,longa apud Hoſtiā Cæſaris mora,[105] duas pellices,quarum is corpori maximè inſueuerat,largitione ac promiſsis, & vxore deiecta plus potentiæ oſtentando,perpulit delationem ſubire. Exin Calpurnia(id pellici nomen) vbi datum ſecretum. Cæſaris genibus prouoluta nupſiſſe Meſſallinam Silio exclamat. ſimul Cleopatram, quæ idem opperiens adſtabat,an comperiſſet,interrogat: atque illa annuente,cieri Narciſſum poſtulat. Is veniā in præteritū petens, quòd ei[106] eis Vectium,eis Plautium diſsimulauiſſet, nec nunc adulteria obiecturum ait,[107] ne domum,ſeruitia,& ceteros fortunæ paratus repoſceret;frueretur imò iis,& redderet vxorem,[108] rumperétque tabulas nuptiales. *An diſſidium,* inquit, *tuum noſti? nam matrimoniū Silij vidit populus & ſenatus & miles:ac ni properè agis,tenet vrbē maritus.* Tū potiſsimū amicorū vocat,[109] primúmq; rei frumentariæ præfectū Turranium,pòſt[110] Luſium Getam prætorianis impoſitum,percontatur.[111] Quibus * fatenti-

Viuo marito, aliū induxit.

Incredenda audacia,an impudentia.

Idque ſolenniter.

Palatium & Palatini turbantur.

*Corrupta

* exitium

Deliberant.

Diſſentiunt.

Narciſſus tamen auſus dicere.

Sed per pellices.

Claudius amicos conſulit

* Vel tacentibus.

Trepidè trepidat.

bus, tum certatim ceteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret. Satis constat eo pauore offusum Claudium, vt identidem interrogaret, an ipse imperij potens? an Silius priuatus esset?

Messallina interea bacchatur.

At Messallina non alias solutior luxu, [112] adulto autumno, simulacrum Vindemię per domum celebrabat: vrgeri præla, fluere lacus, & feminę pellibus accinctæ assultabant, vt sacrificantes vel insanientes Bacchæ. [113] ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens;

Cum recordi suo catu.

iuxtáque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepēte circùm procaci choro. Ferunt Vectium Valentem lasciuiâ in præaltam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem. siue cęperat ea species; seu fortè lapsa vox in præsagium vertit.

Milites eos dissipant, & quosdam capiunt.

Non rumor interea, sed vndique nuntij incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promtum vltioni afferrent. Igitur Messallina [114] Lucillianos in hortos, Silius dissimulando metu, ad munia fori digreditur. Ceteris passim dilabentibus, affuere cēturiones, inditáque sunt vincula, vt quis reperiebatur in publico aut per latebras.

Illa preces & ortes parat.

Messallina tamen quamquā res aduersæ consiliū adimerent, ire obuiam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haut segniter intendit:

Marito obuiat.

iussitq; vt Britannicus & Octauia in complexū patris pergerent. Et Vibidiam virginum Vestalium vetustissimam orauit, Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repentè solitudinis erat) spatium vrbis pedibus emensa, [115] vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur, Hostiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas præualebat.

Claudius, sui similis, natat.

Trepidabatur nihilominus à Cæsare. quippe Getæ prætorij pręfecto haut satis fidebat, ad honesta seu praua iuxta leui. Ergo Narcissus, assumtis quibus idem metus, non aliā spem incolumitatis Cæsaris affirmat, quàm si ius militum vno illo die in aliquem libertorum transferret: séq; offert suscepturum. Ac ne, dum in vrbem vehitur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, [116] P. Largo Cæcina mutaretur: [117] in eodē gestamine sedem poscit sumitque.

Et natat.

Crebra post hæc fama fuit, inter diuersas Principis voces, cùm modò incusaret flagitia vxoris, aliquando ad memoriam coniugij, & infantiam liberorū reuolueretur, non aliud prolocutū Vitelliū, quàm *O facinus, ô scelus*.

Narcissus virum, immo Principem agit.

**Aliquot libri, aperiret & faceret.*

Instabat quidē Narcissus * aperire ambages, & veri copiam * facere: sed non ideo peruicit, quin suspensa & quò ducerentur inclinatura responderet: exēploq; eius Largus Cæcina vteretur. Et iam erat in aspectu Messallina, clamitabátq; audiret Octauiæ & Britannici matrem: cúm obstreperet accusator, Siliū & nuptias referens. simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris auerteret. Nec multo pòst vrbem ingredienti offerebantur cōmunes liberi, nisi Narcissus amoueri eos iussisset.

Vibidia auditur, non exauditur.

Vibidiā depellere nequiuit, quæ multa cū inuidia flagitaret, ne indefensa cōiunx exitio daretur. Ergo auditurum Principē, & fore diluendi criminis facultatē respon-

dit. Iret interim virgo & sacra capesseret. Mirum inter hæc silentium
Claudij. Vitellius ignaro propior. Omnia liberto obediebant. patefieri
domum adulteri atque illuc deduci Imperatorem iubet. Ac primum *Domum Silij adeunt.*
[118] in vestibulo, effigiem patris Silij consulto senatus abolitam, demon-
strat: tum [119] quidquid habitum Neronibus & Drusis, in pretium pro- *Inde castra.*
bri cessisse. incensúmque & ad minas prorumpentem, castris infert, pa-
ratâ concione militum; apud quos præmonente Narcisso, pauca verba
fecit. nam & si iustum dolorem, pudor impediebat. Cohortium cla-
mor dehinc continuus, nomina reorum & pœnas flagitantium: ad- *Mox sontium cædes.*
motúsque Silius tribunali, non defensionem, non moras tentauit, pre-
catus vt mors accelераretur. eadem constantia & illustres equites Ro-
manos cupidos maturæ necis fecit. Titium Proculum [120] custodem
[Silio ac] Messalinæ datum, & [121] indicium offerentem Vectium Va-
lentem & confessum, & Pompeium Vrbicum, ac [122] * Saufellum Tro- ** Sauseium*
gum ex consciis trahi ad supplicium iubet [123] Decius quoque Calpur-
nianus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iúcus Vir-
gilianus senator, eâdem pœnâ affecti. solus Mnester contationem attu- *Mnester non vanè se excusat:*
lit, dilaniatâ veste clamitans aspiceret verberum notas, [124] reminiscere-
tur vocis, quâ se obnoxium iussis Messalinæ dedisset. Aliis largitione
aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam antè per-
eundum fuisse, si Silius rerum potiretur. Commotum his & pronum
ad misericordiam Cæsarem perpulêre liberti, ne tot illustribus viris in- *Tamen frustra.*
terfectis, histrioni cõsuleretur: sponte an coactus tam magna peccauis-
set, nihil referre. Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio
recepta est. is modestâ iuuenta, sed corpore insigni, accitus vltrò, no-
ctémque intra vnam à Messalina proturbatus erat, paribus lasciuiis ad *O propudium femina!*
cupidinem & fastidio. Suilio Cesonino, & Plautio Laterano mors re-
mittitur: huic [125] ob patrui meritum; Cesoninus vitiis protectus est,
[126] tamquã in illo fœdissimo cœtu passus muliebria. Interim Messalina *Messalina etiã nũc ferox*
Lucillianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe,
& aliquando ira. tanta inter extrema superbia agebat. Ac ni cædem eius
Narcissus properauisset, verterat pernicies in accusatorem. Nam Clau- *Et sanè languebat Claudius:*
dius domũ regressus, & tempestiuis epulis delinitus, vbi vino incaluis-
set, iri iubet nuntiarique miseræ (hoc enim verbo vsum ferunt,) dicen-
dam ad caussam postera die adesset. Quod vbi auditum, & languescere
ira, redire amor, ac si contarētur, propinqua nox, & vxorij cubiculi me-
moria timebantur; prorupit Narcissus, denuntiátque centurionibus & *Nisi libertus astu præuenisset.*
tribuno qui aderant, exsequi cædem. ita Imperatorem iubere. custos &
exactor è libertis, Euodus datus. Isque raptim in hortos progressus, re-
perit fusam humi [127] assidente matre Lepida: quæ florenti filiæ haut cõ-
cors, supremis eius necessitatibus ad miserationem euicta erat: suade-
bátque ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud quàm
[128] morti decus quærendum. Sed animo per libidines corrupto, nihil

honestum inerat. lacrymæque & questus irriti ducebantur. Tum impetu venientium pulsæ fores, astitit tribunus per silentium, ac libertus increpans multis ac seruilibus probris. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrúmque accepit, quod frustrà iugulo ac pectori per trepidationem admouens, [129] ictu tribuni transfigitur corpus matri concessum. Nuntiatúmque Claudio epulanti perisse Messallinam, non distincto sua an aliena manu. nec ille quæsiuit, poposcitque poculum, & solita conuiuio celebrauit. Ne secutis quidem diebus, odij, gaudij, iræ, tristitiæ, vllius denique humani affectus signa dedit; non cùm lætantes accusatores aspiceret, non cum filios mærentes. Iuuitque obliuionē eius senatus, censendo nomen & effigies priuatis ac publicis locis demouēdas. decreta Narcisso Quæstoria insignia, [130] leuissimum fastigij eius, cum secundum Pallantem & Calistum ageret, honesta quidem, sed ex quibus deterrrima orirentur, * flagitiis inultis.

A tribuno ea interficitur.

Claudius nec quærit, nec curat.

*Corrupta

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM LIB. XII.

BREVIARIVM LIBRI.

CLAVDIVS de matrimonio deliberat: & Agrippina aliis præfertur, Germanici fratris eius filia. Eæ nuptiæ decreto Senatus firmatæ, & legitimæ habitæ. L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudij gener. Annæus Seneca ab exsilio redit. Octauia Claudij filia Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdatem: qui prælio congressus à Gotarze vincitur. Mithridates Ponti regnum reciperare tendit irrito conatu. victus Romam tandem perducitur. Lollia inlustris fœmina Agrippinæ artibus damnata. Claudius pomœrium vrbis profert: & qui ante eum protulerint. Nero Domitius à Claudio adoptatur. Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur. Vannius Sueuorum rex, pellitur regno. P. Ostorij in Britannia res, & de Caractaco regi victoria. Britannicus Agrippinæ fraudibus Neroni posthabetur, & fidelissimi comitum paullatim ab eo remouentur. Prodigia aliquot, & Romæ annonæ caritas. Bellum inter Armenios & Hiberos: cui Parthi & Romani quoque miscentur. Furius Scribonianus relegatus. S. C. Claudianum de feminis quæ seruo succumberent. Motus aliquis in Iudæa inter incolas & Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit, & nauallę spectaculum præbuit. Procuratorum in prouinciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscurè ab vxore tollitur. Nero primordia imperij capit. Gesta hæc annis sex.

C. POMPEIO. Q. VERANNIO
C. ANTISTIO. M. SVILIO RVFO
TI. CLAVDIO. V. SER. CORNELIO ORFITO Coss.
P. CORNELIO SVLLA. L. SALVIO OTHONE
D. IVNIO SILANO. Q. HATERIO
M. ASINIO MARCELLO. M. ACILIO AVIOLA.

ÆDE Messalinæ conuulsa Principis domus, orto apud libertos certamine, quis diligeret vxorem Claudio cælibi *Claudi⁹ vxorem quærit: Vxores ipsi.* vitæ intonanti, & coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maximè ambigebatur inter [1] Lolliam Paullinam, *Liberti alij aliam commendant.* M. Lollij consularis filiam, & Iuliam Agrippinam Germanico genitã. huic Pallas, illi Calistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familiã Tuberonum, Narcisso fouebatur. Ipse modò huc modò illuc, vt quemque suadentium audierat promtus, discordantes in cõcilium vocat, ac promere sententiam, & adiicere rationes iubet. *Æliam, Narcissus:* Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Petinã erat) nihil in penatibus eius nouũ differebat, si sueta coniunx rediret, haut quaquã nouercalibus odiis visura Britannicũ & Octauiam, proxima suis pignora. *Lolliam, Calistus:* Calistus improbatam longo dissidio, ac si rursus assumeretur, eo ipso superbam, longéque rectus Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam æmulatione, & priuignis parentis loco futuram. At *Agrippinam Pallas.* Pallas id maximè in Agrippinã laudare, quòd Germanici nepotem secum traheret dignum prorsus imperatoriã fortunã, stirpem nobilem [2] & familiæ Claudiæ, quæ posteros coniungeret; ne femina experta fecunditatis, integrã iuuentã, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret. Præualuere hæc adiuta Agrippinæ illecebris. *Et hic vincit: insinuante se etiam Agrippina.* Quæ ad eum per speciem necessitudinis crebrò ventitando pellicit patruum, vt prælata ceteris, & nondum vxor, potentiã vxoria iam vteretur. Nam vbi sui matrimonij certa fuit, struere maiora, nuptiasque Domitij, quem ex Gn. Ænobarbo genuerat, & Octauiæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octauiam *In Silanum dolus struitur* Cæsar. [3] iuuenemque & alia clarum insigni triumphalium, & gladiatorij muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo Principis, cui non iudicium, nõ odium erat, nisi indita & iussa. *Administro Vitellio.* Igitur [4] Vitellius nomine Censoris, seruiles fallacias obtegens, ingruentiúmq; dominationũ prouisor, quò gratiam Agrippinæ pararet, consiliis eius implicari, ferre crimina in Silanum, cui sanè decora & procax soror Iunia Caluina haut multum antè Vitellij nurus fuerat. hinc initium accusationis, [5] fratrisque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat Cæsar aures, acci-

Qui Senatu eum pellat: piendis aduersum generum suspicionibus caritate filiæ promtior. At Silanus insidiarum nescius, ac fortè eo anno prætor, repentè per edictum Vitellij ordine senatorio mouetur, quamquam lecto pridem senatu, lustróque condito, simul affinitatem Claudius diremit. adactúsque Silanus eiurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus est. C. Pompeio, Q. Verannio Coss. [6] pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium. Iam fama iam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum patrui, fratris filia? Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur. Nec antè omissa contatio, quàm Vitellius suis artibus id perpetrandũ sumsit. Percontatúsque Cæsarem, an iussis populi, an auctoritati senatus cederet? vbi ille vnum se [8] ciuium & * consensui imparem respondit, opperiri intra palatium iubet. ipse curiam ingreditur, [9] summámque Reip. agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditúrque. *Grauissimos Principis labores, quis orbem terræ capessat, egere adminiculis, vt domestica curâ vacuus, in commune consulat. quod porrò honestius censoriæ mentis leuamen, quà m assumere coniugem prosperis dubiísque sociam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus assuefactus, sed qui primâ ab iuuentâ legibus obtemperauisset.* Postquam hæc fauorabili oratione præmisit, multaque patrum assentatio sequebatur; capto rursus initio. *Quãdo maritandum Principem cuncti suaderent, diligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimoniâ insignem. Nec diu incurandum, quin Agrippina claritudine generis anteiret. datum ab eâ fecunditatis experimentum, & congruere artes honestas. Id verò egregium, quòd prouisu Deûm [10] vidua iungeretur Principi, sua tantùm matrimonia experto. audiuisse à parentibus, [11] vidisse ipsos, varripi coniuges ad libita Cæsarum: procul id à præsenti modestiâ. [12] statueretur imò documentum, * quo vxorem Imperator acciperet. At enim noua nobis in fratrum filias coniugia. sed aliis gentibus sollennia, nec lege vlla prohibita. [13] Et [14] sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse: morem accommodari prout cõducat, & fore hoc quoque in his quæ mox vsurpentur.* Haut defuere qui certatim, si contaretur Cæsar, vi acturos testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, populúmque Romanum eadem rogare clamitat. Nec Claudius vltrà exspectato, obuium apud forum præbet se gratantibus. Senatúmque ingressus [15] decretum postulat, quo iustæ inter patruos fratrúmque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur, Neque tamen repertus est, nisi vnus talis matrimonij cupitor, [16] * Talledius Seuerus eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Versa ex eo ciuitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciuiam, vt Messalina, rebus Romanis illudenti. [17] Addictum quasi & virile seruitium. Palàm seueritas, ac sæpiùs superbia: nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret: cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. [18] Die nuptiarũ Silanus sibi mortem consciuit. siue eò vsque

Claudius à sperata sua abiungit.
A. V. C. DCCCII.
Agrippinam ipse habet, nondũ ducit.
Idq; infamia metu.
Vitellius rem perficit:
*&Senatus consensui
Senatu adiuuante.
*quomodo
Et vulgus mox in partibus.
Ita lex lata pro incesto.
* T. Alledius
Potens mariti & rerum Agrippina.
Silanus mortem spontè sumit.

vſque ſpem vitæ produxerat; ſeu dilecto die, augendam ad inuidiam. [19] Caluina ſoror eius [20] Italia pulſa eſt. Addidit Claudius, [21] ſacra ex legibus Tulli regis, piaculáque apud lucum Dianę per Pontifices danda: [22] irridentibus cunctis, quòd pœnæ procurationéſque inceſti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantùm facinoribus noteſceret, [23] veniam exſilij pro Annæo Senecâ, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ób claritudinem ſtudiorum eius; [24] vtque Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Placitum dehinc non vltrà cuntari: ſed deſignatum conſulem Memmium Pollionem ingentibus promiſſis inducunt, ſententiam expromere, qua hortaretur Claudius, deſpondere Octauiam Domitio. quod ætati vtriúſque non abſurdum, & maiora patefacturum erat. Pollio haut diſparibus verbis, ac nuper Vitellius, cenſet: deſpondetúrque Octauia. ac ſecundum priorem neceſſitudinem, ſponſus iam & gener Domitius æquari Britannico, ſtudiis matris, arte eorum quis ob accuſatam Meſſalinam vltio ex filio timebatur. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, [25] vt rettuli, Meherdatem miſſi, ſenatum ingrediuntur, mandata in hunc modum incipiunt. *Non ſe fœderis ignaros, nec defectione à familia Arſacidarum venire: ſed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accerſere aduerſus dominationem Gotarzis, nobilitati plebíque iuxtà intolerandam. Iam fratres, iam propinquos, iam longiùs ſitos, cædibus exhauſtos: adiici coniuges grauidas, liberos paruos, dum* [26] *ſecors domi bellis infauſtus, ignauiam ſæuitia tegat. Veterem ſibi ac publicè cœptam nobiſcum amicitiam: & ſubueniendum ſociis virium æmulis, cedentibúſque per reuerentiam. Ideo regum obſides liberos dari, vt ſi domeſtici imperij tædeat, ſit regreſſus ad Principem patréſque, quorum moribus aſſuefactus rex melior aſciſceretur.* Vbi hæc atque talia diſſertauêre, incipit orationem Cæſar de faſtigio Romano, Parthorúmque obſequiis: ſéque diuo Auguſto adæquabat, petitum ab eo regem referens, [27] omiſſa Tiberij memoria, quamquam is quoque miſerat. Addiditque præcepta (& enim aderat Meherdates) vt non dominationem & ſeruos, ſed rectorem & ciues cogitaret, clementiámque ac iuſtitiam [28] quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capeſſeret. Hinc verſus ad legatos, extollit laudibus alumnum vrbis, ſpectatæ ad id modeſtiæ: ac tamen ferenda regum ingenia, neque vſui crebras mutatione. rem Romanam huc ſatietate gloriæ prouectam, vt externis quoque gentibus quietem velit datam. Poſt hæc C. Caſſio, qui Syriæ præerat, deducere iuuenem ripam ad Euphratis iubet. Eâ tempeſtate [29] Caſſius ceteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, induſtriósque ac ignauos pax in æquo tenet. Attamen quantum ſine bello dabatur, reuocare priſcum morem, [30] exercere legiones, cura, prouiſu, agere perinde ac ſi hoſtis ingrueret. Ita dignum maioribus ſuis, & [31] familia

Magnus Seneca patria reſtituitur.

Nero iam præficitur.

Eidem Octauia deſpondetur.

Parthi legati Romæ.

Regem petentes.

Claudius eũ mittit:

Et præceptis inſtruit: optimè.

Et legatos.

C. Caſſius iuriſperitus:

Nec belli negligens.

Meherdatem in regnum ducere conatur: Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, vnde maxime peruius amnis, postquam illustres Parthi [32] rexque * Arabum Abbarus aduenerat; monet Meherdatem, barbarorū impetus acres, cunctatione languescere, aut in perfidiam mutari. itaque vrgeret cœpta. Quod spretum fraude Abbari, qui iuuenem ignarum, & summam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud opidum Edessam. Et vocāte Carrhene, promtásque res ostentante si citi aduenissent, non cominus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, quia hiems occupiebat. Exin niuibus & montibus fessi, postquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adiunguntur. Transmissóque amne Tigri, permeant Adiabenos, quorum [33] rex Iuliates societatem Meherdatis palàm induerat: in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in transitu vrbs Ninos vetustissima sedes Assyriæ, [34] castellum insigne fama, quòd postremò inter Darium atque Alexandrum prœlio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen Sambulos vota diis loci suscipiebat, præcipua religione Herculis: qui tempore * statuto, per quietem monet sacerdotes, vt templū iuxta, equos venatui adornatos sistant. equi [35] vbi pharetras * telis onustas accepere, per saltus vagi nocte demum vacuis pharetris, multo cū anhelitu redeunt. Rursus deus quas siluas pererrauerint, nocturno visu demonstrat: reperiuntúrque fusæ passim feræ. Ceterum Gotarzes nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento vti. Et quamquam per insectationes, & nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & missis corruptoribus exuendā ad fidem hostes emercari. Ex quis Ezates Adiabenus,* mox Abbarus Arabum cum exercitu abscedunt, leuitate gentili, & quia experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere Reges quàm habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod vnum reliquum, rem in casum dare, prœlióque experiri statuit. Nec detractauit pugnam Gotarzes, diminutis hostibus ferox. Concursúmque magna cæde, & ambiguo euentu: donec Carrhenem profligatis obuersis, longius euectum integer à tergo globus circumueniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo eius vincitur, tradíturque victori. Atq; ille non propinquum neque Arsacis de gente, sed alienigenam & Romanum increpās, auribus decisis viuere iubet, ostentu clementiæ suæ & in nos dehonestamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accitúsque in regnum Vonones, Medis tum præsidens. Nulla huic prospera aut aduersa quîs memoraretur. breui & inglorio imperio perfunctus est: résque Parthorum in filium eius Vologesen translatæ. At [36] Mithradates Bosphoranus amissis opibus vagus, posteaquam Didium ducem Romanum, robúrque exercitus abiisse cognouerat, relictos in nouo regno Cotyn iuuen-

Margin notes: * Vatic. sæper Acbarus. — *Sed conatur.* — *Fraus & imperitia impedit.* — *Initia leuiter prospera.* — *Præstigia apud templum Herculis.* — * stato — * telis omnigenis onustas — *Gotarzes fraude & argento hostis pugnat:* — * Faru. & rex. — *Ad extremū. vero & ferociam pugna.* — *Vincitque hostem.* — *Cui capto auribus illudit.* — *Sed mox moritur.* — *Mithradates Bosphori regnū affectat.*

tâ rudem & paucas cohortiũ cum Iulio Aquilâ equite Romano, spretis vtrisque, concire nationes, illicere perfugas, postremò exercitu coacto regem Dandaridarum exturbat, imperioque eius potitur. Quæ vbi cognita, & iam iamq; Bosphorũ inuasurus habebatur, diffisus propriis viribus Aquila, & Cotys, quia 37 Zorsines Soracorum rex hostilia resumserat, externas & ipsi gratias quæsiuere, missis legatis ad 38 Eunonem qui Adorsorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo societas, potentiam Romanam aduersus rebellem Mithradatem ostentantibus. Igitur pepigêre, equestribus prœliis Eunones certaret, obsidia vrbium Romani capesserent. Tum composito agmine incedunt cuius frontem & terga, Adorsi; media cohortes & Bosphorani, tutabātur; 39 nostris, in armis. Sic pulsus hostis, ventúmque Soza opidum Dandaricæ, quod desertum à Mithradate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum. Exin Soracos pergunt. & transgressi amnem Pandam, circumueniunt vrbem Vespen, editam loco, & mœnibus ac fossis munitam, nisi quòd mœnia non saxo, 40 sed cratibus * iunctis, ac mediâ humo aduersum irrumpētes inualida erant: eductæq; altiùs turres, facibus atque hastis turbabant obsessos. ac ni pœlium nox diremisset, cœpta patratáq; expugnatio eundem intra diem foret. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes: Seruitij decem millia offerebāt. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sæuum, tantam multitudinem, custodiâ cingere arduum: vt belli potiùs iure caderent. Datúmq. militibus, qui scalis euaserant, signum cædis. Excidio Vspensium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cùm arma, munimenta, impediti vel eminētes loci, amnésque & vrbes iuxtà perrumperentur. Igitur Zorsines diu pensitato Mithradatísne rebus extremis, an patrio regno consuleret: postquam præualuit gentilis vtilitas, datis obsidibus, apud effigiem Cæsaris procubuit, magnâ gloriâ exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia nauium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumuenere barbari, præfecto cohortis, & 41 plerisque * centurionũ interfectis. Interea Mithradates nullo in armis subsidio, consultat cuius misericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis metuebatur. Romanorum nemo id auctoritatis aderat, vt promissa eius magni penderentur. Ad Eunonem conuertit 42 propriis odiis infensum, & recens coniuncta nobiscum amicitia, validum. Igitur cultu, vultúque quàm maximè ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibúsque eius prouolutus, *Mithradates*, inquit, *terra marique Romanus per tot annos quæsitus, spontè adsum. Vetere vt voles prole magni Acheminis, quod mihi solũ hostes non abstulerunt*. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & prece haut degenere permotus, alleuat supplicem, laudatque quòd gentem Adorsorum, quòd suam dexteram petendæ veniæ

Resistitur à Cotye, & Romanis.

Ii pelliũt hostẽ.

Vspen opidũ oppugnant:

* Vatic. & vimĕtis, ac media.

Expugnant, & excindunt.

Zorsines desert Mithradatem.

* Vett. consularium.

Et ipse ad misera inclinat:

Implorat fidẽ Eunonis.

Qui eum erigit.

diligerit. Simul legatos litterásque ad Cæsarem in hunc modum mittit. *Po. Romani imperatoribus magnarúmque nationum regibus, primam ex similitudine fortunæ amicitiam: sibi & Claudio, ex communione victoriæ esse. Bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithradate quando grauius mereretur, non potentiam, neque regnum precari; sed* 43 *ne triumpharetur, néve pœnas capite* * *expenderet.* Atque Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitauit tamen, accipere captiuum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. * Hinc dolor iniuriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed differebatur contrà: *Suscipi bellũ auio itinere, impetuoso mari: ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egens: tum tædium ex morâ, pericula ex properantiâ; modicam victoribus laudem, ac multum infamiæ si pellerentur. quin arriperet oblata, & seruaret exsulem: cui inopi quanto lõgiorem vitam, tanto plus supplicij fore.* His permotus, scripsit Eunoni, *meritũ quidem nouissima exempla Mithradatem, nec sibi vim ad exequendum deesse: verùm ita maioribus placitum,* 44 *quantâ peruicaciâ in hostem, tanta beneficentia aduersus supplices vtendum. nam triumphos de populis regnísque integris adquiri.* Traditus post hoc Mithradates, vectúsque Romam per 45 Iunium * Colonem procuratorem Ponti, ferociùs quàm pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elatáque vox eius in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad te sed reuersus: vel si non credis, dimitte & quære.* vultu quoque interrito permansit, cùm rostra iuxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. Consularia insignia Coloni, Aquilæ prætoria decernuntur. Iisdem cõsulibus atrox odij Agrippina ac Lolliæ infensa, quod secum de matrimonio Principis certauisset; mollitur crimina, & accusatorem, qui obiiceret Chaldæos, Magos, interrogatúmque Apollinis Clarij simulacrum super nuptiis Imperatoris. Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine eius apud senatum præfatus, 46 sorore L. Volusij genitam, maiorem ei patruum Cottam Messalinum esse, 47 * Mennio quondam Regulo nuptam; (nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat) addidit perniciosa in Remp. consilia, & materiem sceleri detrahendam. Proin publicatis bonis, cederet Italia. Ita quinquagies sestertiûm ex opibus immensis exsuli relictũ. Et Calpurnia inlustris femina peruertitur, quia formam eius laudauerat Princeps, nullâ libidine, sed fortuito sermone. vnde vis Agrippinæ citra vltima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. 48 Damnatus & lege repetundarũ Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. 49 Galliæ Narbonensi ob egregiam in patres reuerentiam datum, vt senatoribus eius prouinciæ, non exquisitâ Principis sententia iure quo Sicilia haberetur, res suas inuisere liceret. Ituræique & Iudæi, 50 defunctis regibus Sohemo atque Agrippâ, prouinciæ Syriæ additi. 51 Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitũ. 52 Et pomœrium vrbis auxit Cæsar more prisco; quo iis qui protulêre imperiũ, etiam terminos vrbis propagare datur. Nec tamen duces Romani

Et apud Claudium intercedit.

*Farn. exciperet. Ille ambigit, venia an pœna afficiat.

* Huc

Vicit sententia mollior.

Mithradates tamẽ ad Cæsarem cont.
* Silonem
Ferocia eius verba.

Lollia euertitur.

* Memmio

Etiam Calpurnia.

pro Gallia Narbonensi priuilegium.

Pomœrium profertur.

manani, quamquam magnis nationibus subactis, vsurpauerant, [53] nisi L. Sylla, & diuus Augustus, [54] Regum in eo ambitio, vel gloria, variè vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, vbi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi opidi cœptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interiecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, [55] mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forúmque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum vrbi credidere. Mox pro fortunâ pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit facile cognitu, & publicis actis præscriptum. C. Antistio, M. Suilio Coss. [56] adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud diuum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse priuignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumtum. Se quoque accingeret iuuene, partem curarum capeßituro.* His euictus, biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habitâ apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. [57] Adnotabant periti, nullam antehac adoptionem inter patricos Claudios reperiri, [58] eósque ab Attâ Clauso continuos durauisse. Ceterùm actæ Principi grates, exquisitiore in Domitium adulatione. Rogatáque lex, quâ in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret. Augetur & Agrippina cognomento Augustæ. quibus patratis, nemo adeò expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mæror afficeret. [59] desolatus paulatim etiam seruilibus ministeris, per intempestiua nouercæ officia, in ludibria vertebat, intelligens falsi. Neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt: [60] siue verum; seu periculis commendatus, retinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quò vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum Vbiorum, in quo genita erat, [61] veteranos coloniámque deduci imperat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ac fortè acciderat, vt [62] eam gentem Rheno transgressam auus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, [63] aduentu Cattorũ latrocinia agitantiũ. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas addito equite alario monuit, vt anteirẽt populatores, vel delapsis improuisi circumfunderentur. Et secuta consiliũ ducis industria militũ, diuisiq; in duo agmina, qui læuum iter petiuerant, recens reuersos, prædáque per luxum vsos & somno graues circumuenêre. Aucta lætitia, quòd quosdam è clade Variana, [64] post quadragesimum annum, seruitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obuio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et præda famáque onusti, ad montem Taurum reuertuntur, vbi Pomponius cum legionibus opperieba-

Termini vrbis sub Romulo.

A. V. C. DCCCIII.

Domitius adoptatur: Pallãte auctore.

Agrippina, Augusta appellata.

Britannicus spretus & depressus.

Agrippinensis colonia deducta.

Cati latrocinantur: haud impunè.

Circumuenti, & cæsi.

tur, si Catti cupidine vlciscendi casum pugnæ præberent. Illi metu ne
hinc Romanus, inde Cherusci, cum quîs æternùm discordant, circum-
Pomponius poeta tragicus. gredcrentur, legatos in vrbem & obsides misere. decretúsque Pompo-
nio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud posteros, in quîs
carminiũ gloriâ præcellit. Per idem tempus Vannius[65] Sueuis à Dru-
so Cæsare impositus, pellitur regno, primâ imperij ætate clarus acce-
Vannius rex à suis inuaditur. ptúsque popularibus: [66] mox diuturnitate in superbiam mutans, &
odio accolarum, simul domesticis discordiis circumuentus. Auctores
fuêre Iubillius Hermundurorum rex, & Vangio ac [67] Sido sorore Van-
Negat auxilia Claudius. nij geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus
barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens si pellere-
tur. scripsitque [68] P. Attilio Histro, qui Pannoniæ præsidebat, legionẽ
ipsaque è prouincia lecta auxilia, pro ripâ componeret, subsidio victis,
& terrori aduersus victores, ne fortunâ elati, nostram quoque pacem
turbarent. nam vis innumera Ligij, aliæque gentes aduentabant, famâ
ditis regni [69] quod Vannius xxx. per annos prædationibus & vectiga-
libus auxerat. Ipsi manus propria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus
erat. impar multitudini hostium: eóque castellis sese defensare, bellum-
que ducere statuerat. Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximos
per campos vagi, necessitudinem pugnæ attulere, quia Ligius Her-
**Ven. ingruerant.* mundurúsque illic * ingruebant. Igitur digressus castellis Vannius, fun-
Ille pugna vincitur. regnum cedit aliis. ditur prœlio; quamquam rebus aduersis laudatus, quòd & pugnam
manu capessiit, & corpore aduerso vulnera excepit. Ceterùm ad clas-
sem in Danubio opperiẽtem perfûgit. Secuti mox clientes, & acceptis
** Manuss. partiuere* agris, in Pannonia locati sunt. Regnũ Vangio ac Sido inter se * partiti
sunt [70] egregiâ aduersus nos fide: subiectis suóne an seruitij ingenio,
In Britannia mouet se hostis. dum adipiscerentur dominationes multa caritate, & maiore odio post-
quam adepti sunt. At in Britannia P. Ostorium proprætorem turbidæ
res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eò violentius, quod
Disiicit P. Ostorius. nouum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme, iturum obuiam non
rebantur. Ille gnarus primis euentibus metum aut fiduciam gigni, citas
cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disiectos consectatus, ne rursus
conglobarentur, infensaque & infida pax non duci non militi requiem
permitteret, detrahere arma suspectis, [71] cinctósque castris Antonam &
Sabrinam fluuio cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, valida
**Fam. contusi* gens, nec [72] prœliis * concussa, quia societatem nostram volentes acces-
serant hisq; auctoribus circumiectæ nationes locum pugnę delegêre, se-
Deinde & pugna vincit. ptum agresti aggere & aditu angusto, ne peruius equiti foret. Ea muni-
menta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales co-
pias ducebat, perrumpere aggreditur, & distributis cohortibus, [73] tur-
mas quoque equitum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt
aggerem, suísque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia re-
bellionis & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna

filius legati, M. Ostorius seruati ciuis decus meruit. Ceterùm clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant; & [74] ductus * in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ: non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. Iam ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cùm ortæ apud Brigantes discordiæ retraxêre ducem, destinationis certum ne noua moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis qui arma cœptabant interfectis, in reliquos data venia, resedêre. Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, [75] colonia Camalodunum valida veteranorũ manu deducitur in agros captiuos subsidium aduersus rebelles, & imbuendis sociis ad officia legum. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam, [76] Caractaci viribus confisos. quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britannorum imperatores præmineret. [77] Sed astu, tum locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordouicas, additisque [78] qui pacem nostram metuebant, nouissimum casum experitur: sumto ad prœlium loco, vt aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præfluebat amnis vado incerto, [79] cateruáque * maiorum pro munimentis constiterant. Adhoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimuerò Caractacus huc illuc volitans. *illum diem, illam aciem testabatur, aut reciperandæ libertatis,* [80] *aut seruitutis æternæ initium fore. Vocabátque nomina maiorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute vacui a securibus & tributis intemerata coniugum & liberorum corpora retinerent.* Hæc atq; talia dicẽti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, non telis, non vulneribus cessurôs. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul obiectus amnis, additum vallum, imminentia iuga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare, præfectique ac tribuni paria disserẽtes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectus quę impenetrabilia, quæq; peruia, ducit infensos, amnémque haut difficulter euadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Postea quam facta testudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, párque cominus acies; decedere Barbari in iuga montium. Sed eò quoque irrupere ferentarius grauisque miles. illi, telis assultantes; hi, conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearúmve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verterent, [81] spatis & hastis auxiliarium sternebantur. clara ea victoria fuit, captáque vxore & filiâ Caractaci, fratres quoque in de-

Vat. inde Cangi vastatur.

* Brigantes cõpescuntur.

Camalodunũ colonia deducta.

Caractacus rex Silurum.

Prœlium in Romanos audet.

* Fortè cateruæq; nationum.

Suos excitat:

Et mirè alacres reddit.

Tamen Romani inuadunt, & silo co fisos:

Atque peruadunt.

Cadunt, aut capiunt.

ditionem accepti. Ipse (vt fermè intuta sunt aduersa) cùm fidem Cartismanduæ reginæ Brigantum petiuisset, vinctus ac [82] victoribus traditus est, nono pòst anno quàm bellum in Britannia cœptum. Vnde fama eius euecta insulas, & proximas prouincias peruagata, per Italiam quoque celebrabatur: auebántque visere, quis ille, tot per annos, opes nostras spreuisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomẽ erat. Et Cæsar dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe vt ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, [83] campo qui castra præiacet. Tunc incedentibus regiis clientelis phaleræ torquésque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres & coniunx & filia: postremò ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, vbi tribunali astitit, in hunc modum locutus est. *Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset; amicus potius in hanc vrbem, quàm captus venissem: neque dedignatus esses claris maioribus ortum, pluribus gentibus imperantem fœdere pacis accipere. Præsens sors mea vt mihi informis; sic tibi magnifica est. habuit equos, viros, arma opes quid mirum, si hæc inuitus amisi?* [84] *Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur vt omnes seruitutem accipiant. Si statim deditus traderet; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset:* [85] *& supplicium mei obliuio sequeretur. At si incolumem seruaueris, æternum exemplar clementiæ ero.* Ad ea Cæsar veniam ipsique, & coniugi, & fratribus, tribuit. Atque illi vinculis exsoluti, Agrippinam quoque haut procul alio suggestu conspicuam, iisdem quibus Principem laudibus gratibusque venerati sunt. Nouum sanè, & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præsidere. Ipsa semet parti à maioribus suis imperij sociam ferebat. Vocati posthac patres, multa & magnifica super captiuitate Caractaci disseruere. Neque minus id clarum, quàm cùm Siphacem P. Scipio, Persem L. Paullus, & si qui alij victos reges populo Ro. ostendêre. Censentur Ostorio triumphi insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis: siue quòd amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; siue hostes miseratione tanti regis, acriùs ad vltionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt. [86] ac ni citò vicis & castellis proximis subuentum foret; copię tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promtissimus quisq; manipulus cecidere. nec multo pòst pabulátis nostros, ipsasque missas ad subsidiũ turmas profligant. Tũ Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prœlium excepissent. Earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. Effugêre hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, & sæpius in modum latrocinij: per saltus, per paludes, vt cuique sors, aut virtus: [87] temerè, prouisa; ob iram, ob prædam; iussu, & aliquando ignaris.

Ipse dux deditus.

Et Romam perductus. Populoque, vt in triumpho, ostentatus.

Verba eius recta ad Cæsarem.

Veniam impetrat, cum suis.

Triumphalia Ostorio decreta.

Cuius tamen res mox inclinarunt.

ignaris ducibus. ac præcipuâ Silurum peruicaciâ, quos accendebat vulgata Imperatoris Ro. vox: vt quondam Sugambri excisi, & in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, auaritiâ præfectorum incautius populantes, intercepere. *Silures, peruicaciter resistunt Romanis.* Spoliáque & captiuos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum fessus Ostorius, concessit vitâ, lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum; & si non prœlium, at certè bellum absumsisset. *Ostorius moritur.* At Cæsar, cognitâ morte legati, ne prouincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res inuênit, aduersa interim legionis pugna, cui Manlius Valens præerat. *Succedit A. Didius.* auctâq; & apud hostes eius rei fama, quò venientẽ ducem exterrerent: atque illo augente audita,[88] vt maior laus *compositi, vel si durauissent, venia iustior tribueretur. ** cõpositis. Res turbatas & fluxas inuenit.* Silures id quòque damnum intulerant, latéque persultabant, donec accursu Didij pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris[89] Venutius è Iugantum ciuitate, vt suprà memoraui, fidúsque diu, & Romanis armis defensus, *Venutius Britannorũ dux.* cùm Cartismanduam reginam matrimonio teneret, mox orto dissidio, & statim bello, etiam aduersus nos hostilia induerat. Sed primò tantùm inter ipsos certabatur, callidísque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venutij intercepit. Inde[90] accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur, valida & lecta armis iuuentus regnum eius inuadunt. quod nobis præuisum, & missæ auxilio cohortes acre prælium fecere; cuius initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari euentu pugnatum à legione, cui Cesius Nasica præerat. Nam Didius senectute grauis, & multa copia honorum, per ministros agere, & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquã à duobus Ostorio Didióque proprætoribus plures per annos gesta, coniunxi, ne diuisa haut perinde ad memoriam sui valerent.

Nunc ad temporum ordinem redeo. *A. V. C. DCCCIIII.* Ti. Claudio quintùm, Ser. Cornelio Orfito Coss.[91] virilis toga Neroni maturata, quò capessendę Reipub. habilis videretur. *Nero in viros transit.* Et Cæsar adulationibus senatus libẽs cessit,[92] vt vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus,[93] proconsulare imperium extra vrbem haberet, ac Princeps iuuentutis appellaretur. *Princeps iuuentutis dicitur.* Additum nomine eius donatiuum militi, cõgiarium plebi. & ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prętexta, Nero triumphalium veste transuecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam vtriusque præsumeret. *Omni in re Britannico præponitur.* Simúlq; qui centurionũ tribunorúmque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, & alij per speciem honoris: etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur.
[94] Tali occasione obuij inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium, salutauere. Quod vt discordiæ initiũ, Agrippina multo questu, ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quæque censue-

rint patres, [95] iusserit populus, intra penates abrogari: ac nisi [96] prauitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.

Custodes filii ab isto amouentur.

Commotus his quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filij exsilio ac morte afficit: datósque à nouercâ, custodiæ eius imponit. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium curâ exsoluerentur Lusius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinę memores & liberis eius deuinctos credebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab vno regerentur, intentiorem fore disciplinam asseuerante vxore, transfertur regimen cohortium ad

Burrhus Prætorio præfect.

Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamē cuius sponte præficeretur. Suum quoq; fastigiū Agrippina extollere altiùs, [97] carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & [98] sacris antiquitùs concessus, venerationem augebat feminæ: [99] quā Imperatore genitā, sororem eius qui rerum potitus sit & coniugem & matrem fuisse, vnicum ad hunc diē exemplū est. Inter quæ præcipuus propugnator eius

Vitellius maiestatis defertur.

Vitellius, validissimâ gratiâ, ætate extremâ (adeò incertæ sunt potentium res) accusatione corripitur, deferēte Iunio Lupo senatore. Is crimina maiestatis, & cupidinem imperij obiectabat. Præbuissetque aures

Sed Agrippina eu eripit

Cæsar, nisi Agrippinæ minis magis quàm precibus mutatus esset, vt accusarori aquâ atque igne interdiceret. [100] Hactenus Vitellius voluerat.

Prodigia Romæ.

Multa eo anno prodigia euenere. Insessum diris auibus Capitolium: crebris terræmotibus prorutæ domus: ac dum latiùs metuitur, trepida-

Annonæ penuria.

tione vulgi, inualidus quisque obtritus. Frugum quoq; egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantū questus, sed iura reddentem Claudium circūuasere clamoribus turbidis, pulsúmq; in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infestos perrupit. [101] Quindecim dierū alimenta vrbi non amplius superfuisse cōstitit. magnáq; deûm benignitate, & [102] modestia hiemis reb⁹ extremis subuentū. [103] At hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant. nec nunc in fecunditate laboratur, sed

Motus in Armenia.

Africam potiùs & Ægyptum exercemus, nauibúsq; & casibus vita populi Romani permissa est. Eodem anno bellum inter Armenios Hyberósq; exortum, Parthis quoq; ac Romanis grauissimorum inter se motuum caussa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Græca, concessu fratrum regnum adeptus. Hyberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios fratre eius Mithradates

Rhadamistus regni auidus.

obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, & patrias artes edoctus, claráq; inter accolas fama. Is modicum Hyberiæ regnum senecta patris detineri ferociùs crebriúsq; iactabat; quàm vt cupidinem occultaret. Igitur

** promptũ In Armeniā mittitur.*

Pharasmanes [104] iuuenem potētiæ * promptę, & studio popularium accinctum, vergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare, pulsis Parthis datam Mithradati à semet memo-

rando: sed vim differendam, & potiorem dolum, quò incautum opprimerent. Ita Rhadamistus simulatâ aduersus patrē discordia, tamquam nouercæ odiis impar, pergit ad patruum. multáq; ab eo comitate in speciem liberûm cultus, primores Armeniorū ad res nouas illicit, [105] ignaro & ornante insuper Mithradate. Reconciliationis specie assumtâ, regressus ad patrem, [106] quæ fraude confici potuerint prompta nuntiat, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli caussas confingit. prœlianti sibi aduersus Regem Albanorum, & Romanos auxilio vocāti fratrem aduersatum; eámque iniuriam excidio ipsius vltum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille eruptione subitâ territum exutúmq. campis Mithradatem, compulit in Castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quîs Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quàm machinamenta & æstus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara est. Ita Rhadamistus frustrà vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit. Et cùm vis negligeretur, auaritiam præfecti emercatur; obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremò quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias, abscedit: vt nisi Pharasmanem bello absterruisset, [107] T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu centurionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithradatem ad sanciendum fœdus; *coniunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanem, & cetera necessitudinem nomina referens, quòd filiam eius in matrimonio haberet, quòd ipse Rhadam isto socer esset. Non abnuere pacem Hyberos, quamquam in tempore validiores, & satis cognitam Armeniorum perfidiam. nec aliud præsidij quàm castellum* * *commeatu egenum.* [108] *ne dubitaret armis, quàm incruentas conditiones malle.* Contante ad ea Mithradate, & suspecti, præfecti consiliis quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur; Casperius interim ad Pharasmanem peruadit: vtque Hyberi obsidio decedant expostulat. Ille propalàm incerta, & sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitij merces, & Pollio occultâ corruptione impellit milites, vt pacem flagitarent, séque præsidio abituros minitarentur. Qua necessitate, Mithradates diem locúmque fœderi accepit, castellóque egreditur. Ac primò Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequium, socerum ac parentem appelare. Adiicit iusiurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: simul in lucrum propinquum trahit, [109] * prouisum illic sacrificiū imperatum dictitans, vt diis testibus pax firmaretur. Mos est regibus quoties in societatem coëant, [110] implicare dextras, pollicêsque inter se vincire, nodóque præstringere. Mox vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœ-

Patruo dolum struit.

Et tandem aperta vi aggreditur.

Praefecti Romani perfidia.

* Farn. cōmeatuum

Et libido.

Qui prodit Mithradatē.

* prouisu suo.

rint patres, [95] iusserit populus, intra penates abrogari: ac nisi [96] prauitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. *Custodes fidi ab isto amouentur.* Commotus his quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filij exsilio ac morte afficit: datósque à nouercâ, custodiæ eius imponit. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium curâ exsoluerentur Lusius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinę memores & liberis eius deuinctos credebat. Igitur distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab vno regerentur, intentiorem fore disciplinam asseuerante vxore, transfertur regimen cohortium ad *Burrhus Prætorio præfect.* Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamē cuius sponte præficeretur. Suum quoq; fastigiū Agrippina extollere altiùs, [97] carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, & [98] sacris antiquitùs concessus, venerationem augebat feminæ: [99] quā Imperatore genitā, sororem eius qui rerum potitus sit & coniugem & matrem fuisse, vnicum ad hunc diē exemplū est. Inter quæ præcipuus propugnator eius *Vitellius maiestatis defertur.* Vitellius, validissimâ gratiâ, ætate extremâ (adeò incertæ sunt potentium res) accusatione corripitur, deferēte Iunio Lupo senatore. Is crimina maiestatis, & cupidinem imperij obiectabat. Præbuissetque aures *Sed Agrippina eū eripit* Cæsar, nisi Agrippinæ minis magis quàm precibus mutatus esset, vt accusarori aquâ atque igne interdiceret. [100] Hactenus Vitellius voluerat. *Prodigia Romæ.* Multa eo anno prodigia euenere. Insessum diris auibus Capitolium: crebris terræmotibus prorutæ domus: ac dum latiùs metuitur, trepidatione vulgi, inualidus quisque obtritus. *Annona penuria.* Frugum quoq; egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantū questus; sed iura reddentem Claudium circūuasere clamoribus turbidis, pulsúmq; in extremam fori partem vrgebant, donec militum globo infestos perrupit. [101] Quindecim dierū alimenta vrbi non amplius superfuisse cōstitit. magnáq; deûm benignitate, & [102] modestia hiemis reb9 extremis subuentū. [103] At hercule olim ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant. nec nunc in fecunditate laboratur, sed *Motus in Armenia.* Africam potiùs & Ægyptum exercemus, nauibúsq; & casibus vita populi Romani permissa est. Eodem anno bellum inter Armenios Hyberósq; exortum, Parthis quoq; ac Romanis grauissimorum inter se motuum caussa fuit. Genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex pellice Græca, concessu fratrum regnum adeptus. Hyberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios fratre eius Mithradates *Rhadamistus regni auidus.* obtinebat opibus nostris. Erat Pharasmani filius nomine Rhadamistus, decora proceritate, vi corporis insignis, & patrias artes edoctus, claráq; inter accolas fama. Is modicum Hyberiæ regnum senecta patris detineri ferociùs crebriúsq; iactabat; quàm vt cupidinem occultaret. Igitur Pharasmanes [104] iuuenem potētiæ * promptę, & studio popularium accinctum, vergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare, pulsis Parthis datam Mithradati à semet memo-

** promptū.* *In Armeniā mittitur.*

rando: sed vim differendam, & potiorem dolum, quò incautum opprimerent. Ita Rhadamistus simulatâ aduersus patrē discordia, tamquam nouercæ odiis impar, pergit ad patruum. multáq; ab eo comitate in speciem liberûm cultus, primores Armeniorū ad res nouas illicit, [105] ignaro & ornante insuper Mithradate. Reconciliationis specie assumtâ, regressus ad patrem, [106] quæ fraude confici potuerint promta nuntiat, cetera armis exsequenda. Interim Pharasmanes belli caussas confingit. prœlianti sibi aduersus Regem Albanorum, & Romanos auxilio vocâti fratrem aduersatum; eámque iniuriam excidio ipsius vltum iturum. Simul magnas copias filio tradidit. Ille eruptione subitâ territum exutúmq. campis Mithradatem, compulit in Castellum Gorneas, tutum loco ac præsidio militum, quîs Cælius Pollio præfectus, centurio Casperius præerat. Nihil tam ignarum barbaris, quàm machinamenta & æstus oppugnationum. At nobis ea pars militiæ maximè gnara est. Ita Rhadamistus frustrà vel cum damno tentatis munitionibus, obsidium incipit. Et cùm vis negligeretur, auaritiam præfecti emercatur; obtestante Casperio, ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani, scelere & pecunia venderentur. Postremò quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Rhadamistus obtendebant, pactus inducias, abscedit: vt nisi Pharasmanem bello absterruisset, [107] T. Vinidium Quadratum præsidem Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu centurionis velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithradatem ad sanciendum fœdus; *coniunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanem, & cetera necessitudinem nomina referens, quòd filiam eius in matrimonio haberet, quòd ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hyberos, quamquam in tempore validiores, & satis cognitam Armeniorum perfidiam. nec aliud præsidij quàm castellum * commeatu egenum.* [108] *ne dubitaret armis, quàm incruentas conditiones malle.* Contante ad ea Mithradate, & suspecti, præfecti consiliis quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur; Casperius interim ad Pharasmanem peruadit: vtque Hyberi obsidio decedant expostulat. Ille propalàm incerta, & sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, oppugnationem quoquo modo accelerare. Augetur flagitij merces, & Pollio occultâ corruptione impellit milites, vt pacem flagitarent, séque præsidio abituros minitarentur. Qua necessitate, Mithradates diem locúmque fœderi accepit, castellóque egreditur. Ac primò Rhadamistus in amplexus eius effusus, simulare obsequium, socerum ac parentem appelare. Adiicit iusiurandum, non ferro, non veneno vim allaturum: simul in lucrum propinquum trahit, [109] * prouisum illic sacrificiū imperatum dictitans, vt diis testibus pax firmaretur. Mos est regibus quoties in societatem coëant, [110] implicare dextras, pollicêsque inter se vincire, nodóque præstringere. Mox vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœ-

Patruo dolum struit.

Et tandem aperta vi aggreditur.

Præfecti Romani perfidia.

* Farn. cō meatuum

Et libido.

Qui prodit Mithradatē.

* prouisu suo.

Iniu vincula datur. dus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admouebat, decidisse simulans genua Mithradatis inuadit, ipsúmque prosternit: simúlque concursu plurium [111] iniiciuntur catenæ, ac * compedes (quod dedecorem Barbaris) trahebatur. Móxq; vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. Et erant contra, qui tantam [112] fortunæ commutationem miserarentur. Secutáque cum paruis liberis coniunx, cuncta lamentatione complebat. Diuersis & contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis iussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animúsque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coràm interficerentur. Et Rhadamistus quasi iurisiurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem & patruū expromit, sed proiectos in humum, & veste multa grauique opertos necat. Filij quoque Mithradatis, quòd cædibus parentum illacrymauerant trucidati sunt. At Quadratus cognoscens proditum Mithradatem, & regnum ab interfectoribus obtineri, vocat concilium, docet acta, & an vlcisceretur consultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta differunt. [113] * *Omnes scelus externum, cum lætitiâ habendum. Semina etiam odiorum iacienda, vt sæpe Principes Romani eamdem Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus malè partis, dum inuisus, infamis. quando id magis ex vsu, quàm* [114] *si cum gloriâ* * *adeptus foret.* In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, & diuersa Cæsar præciperet; missi ad Pharasmanem nuntij, vt absccederet à finibus Armeniis, filiúmque abstraheret. Erat Cappadociæ procurator Iulius Pelignus, * ignaui animi, & derididiculo corporis iuxtà despiciendus. sed Claudio perquàm familiaris, [115] cùm * priuatas olim conuersationes curaret, iners otium oblectaret. Is Pelignus auxiliis prouincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quàm hostes prædatur, abscessu suorum, & incursantibus Barbaris, præsidij egens, ad Rhadamistum venit, donísque eius euictus, vltrò regium insigne sumere cohortatur: sumentique adest auctor & satelles. Quod vbi turpi fama diuulgatum, ne ceteri quoque ex Pelignο cōiectarentur, Heluidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore vt consuleret. Igitur properè montem Taurum trāsgressus, moderatione plura quàm vi composuerat: cùm redire in Syriam iubetur, ne initium belli aduersus Parthos exsisteret. Nam Vologeses casum inuadendæ Armeniæ obuenisse ratus, quam à maioribus suis possessam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratrémque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi Hyberi: vrbésque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta iugum accepere. Dein atrox hiems, seu parum prouisi commeatus, & orta ex vtroque tabes, perpellunt Vologesen omittere præsentia. vacuámque rursus Armeniam Rhadamistus inuasit, truculentior quàm antea, tamquam aduersus de-

Marginal notes: *Denique spirito exuitur.* — *Romani deliberant de vlciscendo.* — * Omne — *Sed absistunt.* — * adempta forent. — *Iulius Pelignus conatur aliquid.* — * ignauia — * cùm priuatus olim cōuersatione scurrarū — *Infeliciter.* — *Et transit ad hostem.* — *Parthi Armeniā inuadunt;* — *Vrbes subiiciūt.* — * compede

fectores,& in tempore rebellaturos. Atque illi quamuis seruitio sueti, patientiam abrumpunt, armísque regiam circumueniunt. Nec aliud Rhadamisto subsidium fuit, quàm pernicitas equorum, quîs seque & coniugem abstulit.

Rhadamistus à suis pellitur

Sed coniunx grauida, primam vtcumque fugam ob metum hostilem & mariti caritatem tolerauit. Pòst festinatione continua, vbi quati vterus, & viscera vibrantur, orare vt morte honestâ contumeliis captiuitatis eximeretur. Ille primò amplecti, alleuare, adhortari, modò virtutem admirans, modò timore æger, ne quis relictâ potiretur. Postremò violentia amoris, & facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratámque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur.

Vxorem, vt putat, interfecit,

Ipse præceps Hyberos ad patrium regnum peruadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) [116] placida illuuie, spirantem ac vitæ manifestam aduertere pastores; & dignitate formæ haut degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibēt; cognitóque nomine & casu, in vrbem Artaxata ferunt. vnde publicâ cura deducta ad Tiridatem, comitérque excepta, cultu regio habita est.

A. V. C. CCMV.

Furius in exsilium pulsus.

Fausto Sylla, Saluio Othone Coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi finem Principis per Chaldæos scrutaretur. adnectebatur crimini Iunia mater eius, vt casus prioris (nam relegata erat) impatiēs. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam mouerat. Idque ad clementiam trahebat Cæsar, qui stirpem hostilem iterum conseruaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: morte fortuita, an per venenum exstinctus esset, vt quisque credidit, vulgauere. De mathematicis Italia pellendis factum Senatusconsultum, atrox & irritum.

Item Mathematici.

Laudati dehinc oratione Principis, qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo impudentiam paupertati adijcerent. Inter quæ refertur ad patres de pœna feminarum, quæ seruis coniungerentur.

Senatusconsultum super muliebri libidine.

Statuitúrque [117] vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui * consensisset, & qui nati essent, pro libertis haberentur. [118] Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæsar, prætoria insignia, & centies quinquagesies sestertium censuit [119] consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio, grates publicè agendas, [120] quòd regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret, séque inter ministros Principis haberi sineret.

Adulatio in Pallantem.

Asseuerauit Claudius, contemtū honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere. [121] Et fixum est publico Senatusconsultū, quo libertinus sestertij ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non frater eius cognomento [122] Felix pari moderatione agebat, iam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo.

Felix Iudææ præfectus.

Sanè præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam [123] cognita cæde Caij haut * obtemperatum esset. manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestiuis remediis delicta accendebat, æmulo ad

* Mutilus locus

R es ibi nutabat.

deterrima Ventidio Cumano, cui pars prouinciæ habebatur: [124] ita di-
Itémque Ventidius. uisis, vt huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent, discordes o-
lim, & tum contemptu regentium minùs coërcitis odiis. Igitur raptare
inter se, immittere latronum globos, componere insidias, & aliquando
prœliis congredi, spoliáque & prædas ad procuratores referre. Hique
primò lætari, mox gliscente pernicie, cùm arma militum interiecissent,
Quadratus componit. cæsi milites. Arsissétque bello prouincia, ni Quadratus Syriæ rector
subuenisset. Nec diu aduersus Iudæos qui in necem militum prorupe-
rant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Felix conta-
tionem afferebant, quia Claudius caussis rebellionis auditis, ius statuē-
di etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter iu-
dices ostentauit, receptum in tribunal, quò studia accusantium deterre-
rentur. [125] damnatúsque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus:
In Cilicia motus. & quies prouinciæ reddita. Nec multo pòst agrestium Cilicum natio-
nes, quibus Clitarum cognomentum, sæpe & aliàs commotæ, tunc
** Vat hic & infra, Arosoboro.* * Trosobore duce, montes asperos castris cepêre. Atque inde decursu
in litora aut vrbes, vim cultoribus ac opidanis, ac plerumque in merca-
tores & nauicularios audebant. Obsessaq; ciuitas Anemuriēsis, & missi
è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Seuero turbantur:
quòd duri circum loci, peditibúsque ad pugnam idonei, equestre prœ-
Rex Antiochus sedat. lium haut patiebantur. Dein rex eius oræ Antiochus, blandimentis ad-
uersus plebem, fraude in ducem, cum Barbarorum copias dissociasset;
Trosobore paucisq; primoribus interfectis, ceteros clementia compo-
Naumachia in lacu Fucino: suit. Sub idem tempus, inter lacum Fucinum amnémque Lyrin perru-
pto monte, [126] quò magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in
ipso nauale prœlium adornatur, vt quondam [127] Augustus structo cis
Tiberim stagno, sed leuibus nauigiis & minore copia ediderat. [128] Clau-
Magna pugnantium copia. dius triremes quadriremésque & vndeuiginti hominū milia armauit,
[129] cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent: attamen spatiū am-
plexus, ad vim remigij, & gubernantium artes, impetúsque nauiū prœ-
lio solitos. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque ad-
stiterant, antepositis propugnaculis, ex quîs catapultæ balistæque ten-
derentur. Reliqua lacus, [130] classiarij tectis nauibus obtinebant. Ripas
Itémque spectantium. & colles, ac montium edita in modum theatri; multitudo innumera
compleuit, proximis è municipiis, & alij vrbe ex ipsa, visendi cupidine,
aut officio in Principem. [131] Ipse insigni paludamento, neque procul
Agrippina chlamyde aurata præsedêre. Pugnatum, quamquam inter
sontes, fortium virorum animo: ac post multū vulnerum, occidioni ex-
Lacus ipse emissus: emti sunt. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, & incuria o-
peris manifesta fuit, haut satis depressi ad lacus ima vel media. Eóque,
[132] tempore interiecto, altiùs effossi specus, & contrahendę rursus mul-
Parum feliciter. titudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem
ad pugnam. Quin & conuiuium effluuio lacus appositum magna for-

midine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, côuullis vlterioribus, aut fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione Principis usa, ministrum operis Narcissum incusat cupidinis, ac prædarum. Nec ille reticet, impotentiam muliebrem nimiásque spes eius arguens.[133] D. Iunio, Q. Haterio Coss. sedecim annos natus Nero Octauiam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. [134] Vtque studiis honestis, & eloquentiæ gloriâ nitesceret; caussâ Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Æneã, aliáque haut procul fabulis vetera facundè exsecutus,[135] impetrat vt Ilienses omni publico munere soluerentur. Eodem oratore Bononiensi Coloniæ igni haustæ subuentum, centies sestertij largitione. [136] Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. tributúmque Apamiensibus terræmotu côuulsis, in quinquenniũ remissum. At Claudius sæuissima quæq; promere adigebatur eiusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus illustrem hortis eius inhians peruertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri Africam imperio proconsulari regentis, postquam reuenerant, pauca repetundarũ crimina, ceterùm magicas superstitiones obiectabat. Nec ille diutiùs falsum accusatorem indigna sorte perpessus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est. quod Patres odio delatoris, contra ambitũ Agrippinæ peruicere. Eodem anno sæpiùs audita vox Principis,[137] parem vim rerũ habendam à procuratoribus suis indicatarũ, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuitò prolapsus videretur, Senatus quoq; côsulto cautũ, pleniùs quàm anteà & vberiùs. Nam diuus Augustus apud equestres qui Ægypto præsiderent lege agi, decretáque eorum proinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani constituissent: [138] mox alias per prouincias, & in vrbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo toties seditione aut armis certatũ, cùm Semproniis rogationibus equester ordo in possessione iudiciorum locaretur, aut rursum [139] Seruiliæ leges senatui iudicia redderent. Mariúsq; & Sylla olim de eo vel præcipue bellarũt. Sed tunc Ordinum diuersa studia: & qui vicerant, publicè valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. [140] Matios posthac & Vedios, & cetera equitum Romanorum præualida nomina, referre nihil attinuerit; cùm Claudius [141] libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique & legibus adæquauerit. Rettulit dein de immunitate Cois tribuendâ. Multáque super antiquitate eorum memorauit: [142] Argiuos vel * cum Latonæ parente, vetustissimos insulæ cultores: mox aduentu Æsculapij artem medendi illatam, maximéque inter posteros eius celebrem fuisse, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit Xenophontem, cuius scientia ipse vteretur, eàdem

A. V. C. DCCCVI. Nero Octauiam ducit.

Caussas agit.

Statilius Taurus dânatur.

Procuratorũ potestas aucta.

Origo eius potentia.

Cois immunitas data.

*Ceũ Latone parentẽ

familia ortum: precibúsque eius dandam, vt omni tributo vacui in posterum Coi, sacram & * tanti dei ministram insulam colerẽt. neque dubium habetur, multa eorundem in Pop. Rom. merita, sociásque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod vni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velauit. At Byzantij, data dicendi copia, cùm magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetiuere; orsi à fœdere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellauimus aduersus regem Macedonum, cui vt degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum. [143] Missas post hac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & [144] piratico bello adiutum Antonium. memorabántque quæ Syllæ, aut Lucullo, aut Pompeio obtulissent. Mox recentia in Cæsares merita. quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus, exercitibúsque, simul vehendo commeatu opportuna forent. Namque artissimo inter Europam Asiamque diuortio, [145] Byzantium in extrema Europa posuere Græci. quibus Pythium Apollinem consulentibus vbi conderent vrbem, redditum oraculum est: *quærerent sedem, cæcorum terris aduersam.* Ea ambage Chalcedonij monstrabantur, [146] quòd priores illuc aducti,* præuisa locorum vtilitate peiora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundóque mari. [147] quia vis piscium * in Pontum erumpens, & obliquis subter vndas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primò quæstuosi & opulenti: pòst magnitudine onerum vrgente, finem aut modum orabant, annitente Principe qui [148] Thracio Bosphoranóque bello recens fessos iuuandósque rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa. M. Asinio, M. Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arsere. [149] Fastigio Capitolij examen apum insedit. Biformes hominum partus. Et suis fetus editus, cui accipitrum vngues erant. Numerabatur inter ostenta, diminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pauore Agrippina vocẽ Claudij, quam temulentus iecerat, fatale sibi, vt coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere & celerare statuit, [150] perdita priùs Domitia leuibus & muliebribus caussis: quia Lepida [151] minore Antonia genita, auunculo Augusto, [152] Agrippinæ sobrina * prior, ac Gnei mariti eius soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum distabant. & vtraque [153] impudica, infamis, * vinolenta, haut minùs vitiis æmulabantur quàm si qua ex fortuna prospera accepérãt. Enimuerò certamen acerrimum, amita potiùs an mater apud Neronem præualeret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus iuuenilem animum deuinciebat, truci contrà ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ceterùm obiecta sunt [154] quòd coniugiũ Principis deuotionibus petiuisset, quódque parum

coercitis

*tantum
Byzantij leuari tributis postulant.
Situs & opportunitas eius oppidi.
* parũ visa
* Ponto erumpens.
A. V. C. DCCCVII.
Prodigia multa Claudiana necis.
Agrippina in Lepidam æmulatio.
*propior
*violenta
Vtriusque mores.
Hæc accusata.

coërcitis per Calabriam seruorum agminibus pacem Italiæ turbaret. Ob hæc mors indicta, multum aduersante Narcisso, qui Agrippinam magis magísque suspectans, promsisse inter proximos ferebatur, *certam sibi perniciem: seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verùm ita de se meritum Cæsarem, vt vitam vsui eius impenderet. Conuictam Messallinam & Silium.* [155] *Pares iterum accusandi caussas esse, si Nero imperitaret. Britannico successore, nullum Principi meritum, ac nouercæ insidiis domum omnem conuelli maiore flagitio, quàm si impudicitiam prioris coniugis reticuisset. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse Pallante adultero. ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habere.* Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum, robur ætatis quàm maturrimũ precari: modò ad deos, modò ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret: matris etiam interfectores vlcisceretur. In tanta mole curarum, Claudius valetudine aduersa corripitur, refouendísque viribus mollitie cæli & salubritate aquarum, [156] Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa & oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultauit: ne repentino & præcipiti facinus proderetur; si lentum & tabidum delegisset ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filij rediret. Exquisitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Diligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper veneficij damnata, & diu inter instrumẽta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister è spadonibus fuit Halotus, [157] inferre epulas, & explorare gustu solitus. Adeóque cũcta mox pernotuere: vt temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorum venenum; nec vim medicaminis statim intellectam, socordiáne Claudij an vinolentia. simul soluta aluus subuenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando vltima timebantur, spreta præsentium inuidiâ, prouisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tamquam nisus euomentis adiuuaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius demisisse creditur: haut ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Vocabatur interim senatus, votáque pro incolumitate Principis consules & sacerdotes nuncupabant, cum iam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primùm Agrippina, velut dolore victa & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octauiam sorores eius attinuit, & cunctos aditus custodiis clauserat; crebróque vulgabat, ire in melius valetudinem Principis, quo miles bona in spe ageret, tempúsque prosperum ex monitis Chaldæorum attentaret. Tunc medio diei, tertio ante idus Octobr. foribus palatij repentè diductis, comitante Burrho Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adest. vbi monente Præfecto, festus vocibus exceptus, in-

Et ad mortem acta.

Narcissi liberæ voces.

Qui Britannico fidus.

Claudius ægrotat.

Boleto eum sanat Agrippina.

Mors celatur.

Imperium Neroni traditur.

ditur lecticæ. Dubitauisse quosdam ferunt respectantes, rogitantésque vbi Britannicus esset? mox nullo in diuersum auctore, quæ offerebantur secuti sunt. Illatúsque castris Nero, & congruentia tempori præfatus, [158] promisso donatiuo, ad exemplum paternæ largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta. nec dubitatum est apud prouincias. Cælestésque honores Claudio decernuntur, & funeris sollenne perinde ac diuo Augusto celebratur: æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ magnificentiam. Testamentum tamen haut recitatum, ne antepositus filio priuignus, iniuria & inuidia animos vulgi turbaret.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM LIB. XIII.

BREVIARIVM LIBRI.

SILANVS proconsul Asiæ, veneno necatus, Agrippinæ fraude. item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, & laudatur à Principe. Bona Neronis initia, & multa arbitrio Senatus constituta. Parthi Armeniam adfectant. quibus Domitius Corbulo opponitur. Nero Acten libertam amat, matre fremente. eáque caussa imminutæ maternæ potentiæ. Pallas libertus cura rerum demotus. mox venenum Britannico properatum: & festinum eius funus. Agrippina Neroni offensior, & visa res nouas moliri. accusata eo nomine, absoluitur. Neronis luxus & lasciui per noctem discursus. Actum de libertis in seruitutem reuocandis, sed non per actum. Damnationes aliquot illustrium, itémque à fato mortes. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia. ad quod bellum prisca seueritate & disciplina militem suum Corbulo firmauit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, vrbem Artaxata capit & incendit: rege Tiridate prælium aut defensionem nusquam auso. P. Suilius Romæ damnatur: adnitente Seneca. Octauius Sagitta Pontiam tergiuersantem de nuptiis, impotentia amoris, ferro transadigit. libertus suum crimen id fatetur, magno exemplo. Poppæam Sabinam amare Nero occipit: déque ingenio & Venere eius feminæ. Cornelius Sulla Maßiliam amouetur, suspectus Principi. Publicanorum iniquitas temperata. In Germania Frisij res mouent: & sedes iuxta Rhenum conantur figere. frustra. quia pulsi ab Romano equite & disiecti. Eosdem agros mox Ansibarij occupant, sed eodem fato. Hermunduri Cattique inter se bellãtur. sed magno prælio Catti ad exitiũ panè gentis cæsi. Gesta hæc annis quattuor.

IMP. CLAVDIO NERONE L. ANTISTIO VETERE
Q. VOLVSIO P. CORNELIO SCIPIONE
IMP. CLAVDIO NERONE. II. L. CALPVRNIO PISONE COSS.
IMP. CLAVDIO NERONE. III. VALERIO MESSALLA.

1 RIMA nouo Principatu mors Iunij Silani procõsulis *Iunius Silanus.*
Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. nõ
quia ingenij violentiã exitum irritauerit, [2] segnis & do-
minationibus aliis fastiditus, adeò vt C. Cæsar pecudem
auream eum appellare solitus sit: verùm Agrippina
3 fratri eius L. Silano necem molita vltorem metuebat, crebra vulgi
famâ, anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & impe-
rium per scelus adepto, virum ætate composita, ínsontem, nobilem &
quod tunc spectaretur, è Cæsarũ posteris, [4] quippe & Silanus D. Augu-
sti abnepos erat. hæc caussa necis: ministri fuere [5] P.* Celerius eques **Scribe, Celer.*
Romanus, & Ælius libertus: rei familiari Principis in Asia impositi. Ab
iis proconsuli venenum inter epulas datum est, apertiùs quàm vt falle- *Palàm veneno necatus.*
rent. Nec minus properatò Narcissus Claudij libertus, de cuius iurgiis
aduersus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, ad *Narcissus etiã ad mortem actus.*
mortem agitur: inuito Principe, cuius abditis adhuc vitiis per auaritiã
ac prodigentiam mirè congruebat. Ibatúrque in cædes, nisi Afranius
Burrhus, & Annæus Seneca obuiam issent. Hi rectores imperatoriæ iu- *Burrhi & Senecæ laudatio.*
uentæ, & pari in societate potentiæ cõcordes, diuersa arte ex æquo pol-
lebant. Burrhus militaribus curis, & seueritate morum; Seneca præce-
ptis eloquentię, & comitate honesta. iuuantes inuicem, quò faciliùs lu-
bricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus con-
cessis retinerent. Certamen vtrique vnum erat contra ferociam Agrip-
pinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in
partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis incestis & adoptio-
ne exitiosa semet peruerterat. Sed neque Neroni infra seruos ingeniũ;
& Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus, tædium sui mouerat.
Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, [6] signúmque *Honores in Agrippinã.*
more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS. [7] Decreti
& à senatu duo lictores, flaminium Claudiale, simul Claudio cẽsorium
funus, & mox consecratio. Die funeris, laudationem eius Princeps ex- *Laudatio funebris Claudij.*
orsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus, ac triumphos maio-
rum enumerabat; intentus ipse & ceteri. Liberalium quoque artium
commemoratio, & nihil regente eo Reip. triste ab externis accidisse,
pronis animis audita. Postquam ad prouidentiam sapientiámq; flexit; *Non sine audientium risu.*
nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita, multum
cultus præferret: vt fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius
auribus accommodatum. Adnotabãt seniores, quibus otium est vetera
& præsentia contendere, primũ ex iis qui rerum potiti essent Nerorẽ, *Nero infans;*
alienæ facundiæ eguisse. Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmu-
lus, & Augusto prompta ac profluens, quę deceret Principem, eloquen- *At non ceteri Principes.*
tia fuit. Tiberius artem quoque callebat, quâ verba expenderet, tum
validus sensibus aut consulto ambiguus. Etiam [8] C. Cæsaris turbata
mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio quoties meditata dis-

ferent, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis, viuidum animum in alia detorsit. Cælare & pingere, cantus aut regimen equorũ exercere. & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. Ceterùm peractis tristitiæ imitamentis, curiam ingressus, & de auctoritate patrum, & consensu militum præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè imperij memorauit: nec iuuentam armis ciuilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas iniurias, nec cupidinem vltionis afferre. Tum formam futuri principatus præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat inuidia. Non enim se negotiorum omnium iudicem fore, vt clausis vnam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potẽtia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni peruium: discretam domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus. Consulum tribunalibus Italia & [9] publicæ prouinciæ assisterent. [10] Illi patrum aditum præberent; se mandatis exercitibus consulturum. Nec defuit fides. Multáque arbitrio senatus constituta sunt, Ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur; [11] Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Quod quidem aduersante Agrippina, tamquam acta Claudij subuerterentur, obtinuere patres. [12] qui in palatium ob id vocabãtur, [13] vt astaret abditis à tergo foribus velo discreta, [14] quod visum arceret, * aditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum caussam gentis apud Neronem orantibus, [15] ascendere suggestum Imperatoris, & pręsidere simul parabat; nisi ceteris pauore defixis, Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. Ita specie pietatis, obuiam itum dedecori. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam allatum est; pulso Rhadamisto, qui sæpe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in vrbe sermonũ auida, quemadmodum Princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset: quod subsidium in eo qui à femina regeretur: num prœlia quoq; & oppugnationes vrbiũ, & cetera belli per magistros administrari possent, anquirebant. Contrà *alij melius euenisse dixerunt, quàm si inualidus senecta & ignauia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, seruilibus iussis obtemperaturus. Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & Imperatori quantum ad robur deesse? cùm octauodecimo ætatis anno Gn. Pompeius, nonodecimo Cæsar Octauianus, ciuilia bella sustinuerint. Pleráque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quàm telis & manibus geri. Daturum planè documentum, honestis an secus amicis vteretur, si ducem amota inuidia egregium, quàm si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum diligeret.* Hæc atque talia vulgantibus, Nero & iuuentutem proximas per prouincias quæsitam supplendis Orientis legionibus admouere, legionésque ipsas propiùs Armeniam collocari iubet. [16] Duósque veteres reges Agrippam & * Iocchum expedire copias, quîs Parthorum fines vltrò intrarent, simul pontes per amnem Euphratem iungi. Et [17] minorem Armeniam

Eius honesta oratio in curia.

Forma gubernandi.

Senatui auctoritas restituta.

Agrippina supra feminam cura.

*auditus.

Armenia turbat.

Sermones hinc in Neronem.

Et alij pro Nerone.

Ipse curam belli suscipit.

* Antiochum

Armeniam Ariſtobulo, regionem [18] Sophenem Sohemo cum inſignibus regiis mandat. Exortúſque in tempore æmulus Vologeſo, filius Vardaues. Et abſceſſere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.

Parthi Armeniam omittunt.

Sed apud ſenatum omnia in maius celebrata ſunt, ſententiis eorum, qui ſupplicationes & diebus ſupplicationũ veſtem Principi triumphalem, vtque ouans vrbem iniret, effigiéſque eius pari magnitudine ac Martis Vltoris, eodem in templo cenſuere: præter ſuetam adulationem læti, quòd Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præpoſuerat.

Inde honores in Principẽ, vani & nimij.

Corbulo Armeniæ rebus præfectus.

Videbatúrque locus virtutibus patefactus. Copiæ Orientis ita diuidũtur, vt pars auxiliarium cum duabus legionibus apud prouinciam Syriam, & legatum eius [19] Quadratum * Vmidium remaneret; par ciuium ſociorúmque numerus Corbuloni eſſet, additis cohortibus aliſque, quæ apud Cappadociam hiemabant. Socij reges prout bello conduceret, parêre iuſſi. Sed ſtudia eorum in Corbulonem promtiora erant. qui vt famæ inſeruiret, quæ in nouis cœptis validiſſima eſt, itinere properè cõfecto, [20] apud * Egas ciuitatem Ciliciæ obuium Quadratum habuit, illuc progreſſum, ne ſi ad accipiẽdas copias Syriam intrauiſſet Corbulo, omnium ora in ſe verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & [21] ſuper experientiã ſapientiámque, etiam ſpecie inanium validus.

*Numidiũ

*Vet Aegeas.

Copiás à Quadrato accipit.

Ceterùm vterque Vologeſem regem nuntiis monebant, pacem quàm bellũ mallet, datiſque obſidibus, ſolitam prioribus reuerentiam in populum Romanum continuaret. Et Vologeſes [22] quo bellum ex æquo modo pararat, an vt æmulationis ſuſpectos per nomen obſidum amoueret, tradit nobiliſsimos ex familia Arſacidarũ.

Vologeſes ad pacem inclinat.

Accepítq; eos [23] centurio * Hoſtorius ab * Vinidio miſſus, fortè priore de cauſſa adito rege. Quod poſtquam Corbuloni cognitum eſt, ire præfectum cohortis Arrium Varũ, & * recipere obſides iubet. Hinc ortum inter præfectũ & centurionem iurgium, ne diutius externis ſpectaculo eſſet, arbitrium rei obſidibus legatiſq; qui eos ducebant, permiſſum. Atque illi ob recentem gloriam, & inclinatione quâdam etiam hoſtium, Corbulonem prætulere.

*Vet. Hiſtoius.

*Numidio

Obſides dat.

*Vet reciperare.

Vnde diſcordia inter duces. querente Vinidio præerepta quæ ſuis conſiliis patrauiſſet; teſtante contrà Corbulone, non prius conuerſum regem ad offerendos obſides, quàm ipſe dux bello delectus, ſpes eius ad metum mutaret.

Vnde diſsidium inter Romanos duces.

Nero quo componeret diuerſos, ſic euulgari iuſsit: [24] Ob res à Quadrato & Corbulone proſperè geſtas, laurum faſcibus Imperatoris addi. quæ in alios conſules egreſſa, coniunxi.

Nero componit.

Eodem anno Cæſar effigiẽ Gn. Domitio patri, conſularia inſignia Aſconio Labeoni, quo tutore vſus erat, petiuit à ſenatu: ſibiq; ſtatuas argento vel auro ſolidas, aduerſus offerentes prohibuit. Et quamquã cenſuiſſent Patres, vt principium anni inciperet menſe Decemb. quo ortus erat Nero, veterem religionẽ kalendarum Ianu. inchoando anno retinuit.

Populariter quædam Romæ gerit.

Neq; recepti ſunt in reos Carinas Celer ſenator, ſeruo accuſante, aut Iulius Denſus equeſter, cui fauor in Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone, L. Antiſtio

L

A. V. C. DCCCIX. Coss. [25] cùm in acta Principum iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit: magnis patrum laudibus, vt iuuenilis animus leuium quoque rerum gloriâ sublatus, maiores continuaret. Secutáque lenitas in [26] Plautium Lateranum, quem ob adulteriũ Messallinæ ordine remotum, reddidit senatui, clementiam suam obstringẽs

Clementiam ostentat.

crebris orationibus: quas Seneca, testificãdo quàm honesta præciperet, [27] vel iactandi ingenij, voce Principis vulgabat. Ceterùm infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem [28] libertæ, cui vocabulum Acte fuit: simul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, ignara matre, dein frustrà obnitente, [29] penitus * irrepserat per luxũ & ambigua secreta. [30] ne * seuerioribus quidem Principis amicis aduersantibus, muliercula nulla cuiusquã iniuria cupidines Principis explente, quando vxore ab Octauia nobili quidem, & probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent illicita, abhorrebat. metuebatúrque ne in stupra feminarum illustrium prorũperet, si illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina libertam ęmulam, nurum ancillam, aliáque eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filij, aut satietatem opperiri: quantóque fœdiora exprobrabat, acriùs accendere. donec vi amoris subactus, [31] exueret obsequiũ in matrem, Senecæque permitteret. [32] Ex cuius familiaribus Annæus Serenus, simulatione amoris aduersus eandem libertam primas adolescentis cupidines velauerat, præbuerátq; nomen, vt quæ Princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palàm largiretur. Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta iuuenem aggredi, suum potiùs cubiculum ac sinum offerre contegendis quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent. Quin & fatebatur intempestiuam seueritatem, & suarum opũ quę haut procul Imperatoriis aberant, copias tradebat. vt nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, orabántque caueri insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ. Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, quo Principum coniuges ac parentes effulserant, diligit vestem & gemmas, misitque donum matri: nulla parcimonia, cùm præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat, & diuidere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet. Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus iis quibus superbia muliebris innitebatur, [33] demouet Pallantem curâ rerum quîs à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebatúrque digrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurdè dixisse: *Ire Pallantem, vt eiuraret.* Sanè pepigerat Pallas, ne cuius facti in præteritũ interrogaretur, [34] parésque rationes cum Rep. haberet. Præceps post hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas, neque Principis auribus abstinere, quo minus testaretur, *adultum iam esse Britannicum, ve-*

Amor eius in Acten.

**irrepserat*

**vel lenioribus*

Qui Agrippina odiosus. Et auertere conatur manu:

Mox blandimentis.

Frustrà.

Quia ipse auerterit se à matre.

Pallantem eius ab alto detrahit.

vam dignámque stirpem suscipiendo patris imperio; quod insitus & adoptiuus, per iniurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ in primis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis & sibi prouisum, quòd viueret priuignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia, 35 *inde vilis rursus Burrhus & exsul Seneca,* 36 *trunca scilicet manu, & professoria linguâ, generis humani regimen expostulantes.* Simul intendere manus, aggerere probra: consecratum Claudium, infernos Silanorum manes inuocare, & tot irrita facinora. Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modò matris violentiam, modò ipsius indolem, vt quidem experimento nuper cognitam, quo tamen fauorem latè quæsiuisset. 37 Festis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra, 38 regnum lusu sortientium, euenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diuersa, nec ruborem illatura; vbi Britannico iussit exsurgeret, progressúsque in medium cantum aliquem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque conuictus, nedum temulentos ignorantis: ille 39 constanter exorsus est carmen, quo euolutum eum sede patria rebúsque summis significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox & lasciuia exemerat. Nero intellecta inuidiâ, odium intendit. Vrgentibúsque Agrippinæ minis, quia nullum crimen, neque iubere cædem fratris palàm audebat, occulta molitur. Parari venenum iubet, 40 ministro Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cuius curâ attinebatur damnata veneficij nomine Locusta, multâ scelerum famâ. Nam vt proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, olim prouisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque exsoluta aluo parum validum, siue temperamentum inerat, ne statim sæuiret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, iubere supplicium veneficæ; quòd dum rumorē respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem quàm si ferro vrgeretur, cubiculum Cæsaris iuxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. 41 Mos habebatur, Principum liberos cum ceteris idem ętatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum, propriâ & parciore mensa. Illic épulante Britannico, quia cibos potúsque eius delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutū, aut vtriusq; morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. 42 Innoxia adhuc ac pręcalida, & libata gustu potio traditur Britānico. Dein postquam feruore aspernabatur, frigidâ in aquâ affunditur venenum; quod ita cunctos eius artus peruasit, vt vox pariter & spiritus eius raperentur. Trepidatum à circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, resistunt defixi, & Neronem intuentes. Ille vt erat reclinis, & nescio similis, solitum ita, ait, per comitialem morbum, quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus, & redituros paulatim visus sensúsq;. At Agrippinæ is pauor, ea consternatio men-

Hinc minax oratio Agrippinæ.

Nero Britannicum suspicit.

Qui iniuria & miseria sua intellegēt.

Veneno tollere eū parat.

Et quidem præcipite.

Datur ei in frigida.

Illicò obit.

tis quamuis vultu premeretur, emicuit; vt perinde ignaram fuisse ac Octauiam sororem Britannici constiterit. quippe sibi supremum auxilium ereptum, & parricidij exemplum intelligebat. [43] Octauia quoque quamuis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affectus abscondere didicerat. Ita post breue silentium, repetita conuiuij lætitia. [44] Nox eadem necem Britannici & rogum coniunxit, prouiso antè funebri apparatu, qui modicus fuit. [45] In campo tamē Martio sepultus est, adeò turbidis imbribus, vt vulgus iram deûm portendi crediderit aduersus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebāt, antiquas fratrum discordias, & insociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorū temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illusisse pueritiæ Britannici Neronem: vt iam non præmatura, neque sæua mors videri queat, quamuis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorū sanguinem, stupro priùs quàm veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à maioribus institutum referens, [46] *subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterùm & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in Rep. sitas: & tanto magis fouendum patribus populóque Principem, qui vnus superesset è familia summum ad fastigium genita.* Exin largitione potissimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui [47] arguerent viros grauitatem asseuerantes, quòd domos villásque id temporis quasi prædas diuisissent. Alij necessitatem adhibitam credebant à Principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri; sed amplecti Octauiam, crebra cum amicis secreta habere. Super ingenitam auaritiam, vndique [48] pecunias quasi in subsidium corripiens, tribunos & centuriones comiter excipere. Nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere: quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, excubiásque militares, [49] quæ vt coniugi Imperatoris * soli tum & vt matri seruabantur, & [50] Germanos super eundem honorē custodes additos digredi iubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matrémq; transfert in eā quæ Antoniæ fuerat: quoties ipse illuc ventitaret, septus turba centurionum, & post breue osculum digrediens. Nihil rerū mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ, nō sua vi nixæ. Satim relictū Agrippinæ limen. Nemo solari, nemo adire, præter paucas feminas, amore an odio, incertum. Ex quibus erat [51] Iunia Silana, quam matrimonio C. Silij à Messallina depulsam, suprà rettuli, [52] insignis genere, formâ lasciua, & Agrippinæ diu percara. mox occultis inter eas offensionibus, quia [53] Sextium Africanū nobilem iuuenem à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, impudicam & vergentem annis dictitans; nō vt Africanum sibi seponeret, sed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. Illa spe vltionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis [54] Iturium

Nocte effertur & vritur.

Edictum super ea re Cæsaris.

Liberalitas ad redimendum scelus.

Agrippina tamen mansit infensior.

Cui Nero excubias ademit.

* olim, tum &

Igitur cultores eam deserunt.

Silana in eā insurgit.

[54] Iturium & Caluisium, non vetera, & sæpius iam audita deferēs, quòd Britannici mortem lugeret, aut Octauiæ iniurias euulgaret: sed destinauisse eam [55] Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à diuo Augusto, ad res nouas extollere; coniugióque eius etiam imperio Rem. rursus inuadere. hæc Iturius & Caluisius [56] Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiūt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiā infensa æmulatio exercebatur.) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit ire properè, criménque atrociter deferre. Prouecta nox erat, & Neroni per vinolētiam trahebatur. Cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis [57] lusus Principis intendere. Sed tunc compositus ad mæstitiam, expositóq; indicij ordine, ita audientem exterret, vt non tantùm matrem Plautúmque interficere, sed Burrhum etiam demouere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia prouectum, & vicem reddentem. [58] Fabius Rusticus auctor est, [59] scriptos esse ad Cæninam Thuscum codicillos mandata ei prętoriarum cohortium cura, sed ope Senecę dignationem Burrho retentam. [60] Plinius & [61] Cluuius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. sanè Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cuius amicitia floruit. Nos consensum auctorum secuturi, quæ diuersa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris auidus, non priùs differri potuit, quàm Burrhus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur, *Sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam. nec accusatores adesse,* [62] *sed vocē vnius ex inimica domo afferri.* [63] * *Refutare tenebras, & vigilatam conuiuio noctem, omniáque temeritati & inscitiæ propiora.* Sic lenito Principis metu & luce orta, itur ad Agrippinam vt nosceret obiecta, dissolueretque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. Aderant & ex libertis, arbitri sermonis. Deinde à Burrho postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror,* inquit, *Silanam numquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi: quàm ab impudica adulteri mutantur. Nec si Iturius & Caluisius adesis omnibus fortunis, nouissimam suscipiendæ accusationis operam anni rependunt; ideo aut mihi infamia parricidij, aut Cæsari conscientia subeunda est. nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, si beneuolentiá mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit. Baiarum suarum piscinas excolebat, cùm meis consiliis adoptio, & proconsulare ius. & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio præpararentur. Aut existat qui cohortes in vrbe tentatas, qui prouinciarum fidem labefactatam, denique seruos vel libertos ad scelus corruptos arguat.* [64] *Viuere ego Britannico potiente rerum poteram: at si Plautus aut quis alius Remp. iudicaturus* * *obtinuerit; desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obijciant, quibus nisi à filio mater absolui non possim.* Commotis qui aderant, vtróque spiritus eius mitigantibus, colloquium filij exposcit. [65] Vbi ni-

Insidiarum in Principem accusat.

Nero mirificè terretur.

In eadē matris imminet.

*reputare

Coercetur à Burrho.

Agrippina seriò se purgat.

* corrupta

Filium ipsa conuenit.

hil pro innocentia quasi diffideret, nec beneficiis quasi exprobraret, differuit, sed vltionem in delatores & præmia amicis obtinuit.[66] Præfectura annonæ * Senio Rufo,[67] cura ludorum qui à Cæsare parabantur Arruntio Stellæ,[68] Ægyptus C. Balbillo permittuntur. [69] Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus, ad postremum in vrbe retétus est, At Silana in exsilium acta. Caluisius quoque & Iturius relegantur. De Arimeto supplicium sumtum, validiore apud libidines Principis Paride, quàm vt pœnâ afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est. Deferuntur dehinc consensisse Pallas, ac Burrhus, vt Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudij, cui per nuptias Antoniæ, gener erat, ad imperium vocaretur. Eius accusationis auctor extitit Pætus quidam, exercendis apud ærarium sectionibus famosus, & tum vanitatis manifestus. Nec tam grata Pallantis innocétia, quàm grauis superbia fuit. quippe nominatis libertis eius. quos conscios haberet, respondit, nihil vnquam se domi, nisi nutu aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto vsum ne vocem consociaret. Burrhus quamuis reus, inter iudices sententiam dixit. Exsiliúmque accusatori irrogatum, & tabulę exustæ sunt, quibus oblitterata ærarij monimenta retrahebat. Fine anni [70] statio cohortis assidere ludis solita, demouetur, quo maior species libertatis esset; vtque miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret, & plebs daret experimentum, an amotis custodibus, modestiam retineret. Vrbem Princeps lustrauit è responso haruspicum, quòd Iouis ac Mineruæ ædes de cælo tactæ erát.

[71] Q. Volusio, P. Scipione C o s s, otium foris, fœda domi lasciuia, quâ Nero itinera vrbis, & lupanaria, & diuerticula, veste seruili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad véditionem exposita, & obuiis vulnera inferrent, aduersus ignaros adeò, [72] vt ipse quoque acciperet ictus, & ore præferret. Deinde vbi Cæsarem esse qui grassaretur pernotuit, augebantúrque iniurię [73] aduersus viros feminásque insignes, & quidam simili licentia sub nomine Neronis [74] multi propriis cum globis eadem exercebant, & [75] in modum captiuitatis nox agebatur. [76] Iulius quidam Montanus [77] senatorij ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, cógressus fortè per tenebras cum Principe, quia vim tétantem acriter repulerat, deinde agnitú orauerat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerosque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, & quasi priuata sinerent. si à læsis validius ageretur; arma inferebant. Ludicram quoque licentiam, & fautores histrionum velut in prœlia conuertit; impunitate & præmiis; atque ipse occultus, & plerumque coràm prospectás: donec discordi populo, & grauioris motus terrore, non aliud remedium repertú est, quàm vt histriones Italia pellerentur, milésque theatro rursum assideret. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus libertorú, efflagitatúmq; vt aduersus malè meritos

Placat, & placatur.
*Fenio

Accusatores eius variè puniti.

Pallas, & Burrhus, delati.

Illius cótemptrix superbia.

Miles à theatro remotus.

A. V. C. DCCCIX.
Neronis nocturna lasciuia.

Quam vulgò imitati. Iulius Montanus infeliciter.

Miles iterum in theatrum reductus.

[78] reuocandæ libertatis ius patronis daretur. Nec deerãt qui cenſerent. Sed conſules relationem incipere non auſi ignaro Principe, [79] perſcripſere tamẽ conſenſum ſenatus.* Ille auctor cõſtitutionis fieret, vt inter paucos & ſententiæ aduerſos, quibuſdam coalitam libertate irreuerentiam eò prorupiſſe frementibus, [80] *vi an æquo cum patronis iure agerent, ſententiã eorũ conſultarent, an verberibus manus vltrò intenderent, impellerént ve pœnam ſuam diſſuadentes.* [81] *Quid enim aliud læſo patrono conceſſum, quàm vt viceſimum vltra lapidẽ, in oram Campaniæ libertum releget? Ceteras actiones promiſcuas & pares eſſe. Tribuendũ aliquod telum quod ſperni nequeat. Nec graue manumiſſis, per idem obſequiũ retinendi libertatem, per quod aſſecuti ſint. At criminum manifeſtos meritò ad ſeruitutẽ retrahi: vt metu coërceantur, quos beneficia nõ mutauiſſent.* Diſſerebatur contrà. *Paucorũ culpam ipſis exitioſam eſſe debere nihil vniuerſorũ iuri derogandum. quippe latè fuſum id corpus. Hinc* plerumque tribus,* [82] *decurias,* [83] *miniſteria magiſtratibus & ſacerdotibus,* [84] *cohortes etiam in vrbe cõſcriptas. & plurimis equitum, pleriſque ſenatoribus, non aliunde originem trahi. Si ſeparentur libertini, manifeſtã fore penuriam ingenuorum. non fruſtra maiores cùm dignitatẽ ordinum diuiderẽt, libertatẽ in communi poſuiſſe. Quin &* [85] *manumittendi duas ſpecies inſtitutas,* [86] *vt relinqueretur pœnitentiæ aut nouo beneficio locus. Quos vindictâ patronus non liberauerit, velut vinculo ſeruitutis attineri. Diſpiceret quiſque merita, tardéque cõcederet, quod datũ adimeretur.* Hæc ſententia valuit. Scripſitque Cæſar ſenatui, priuatim expenderent cauſſam libertorũ, quoties à patronis arguerentur: in cõmune nihil derogent. Nec multo pòſt, [87] ereptus amitæ libertus Paris, quaſi iure ciuili, non ſine infamia Principis, cuius iuſſu perpetratũ ingenuitatis iudiciũ erat. Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antiſtiũ ortum certamen, quòd immodeſtos fautores hiſtrionũ & à prætore in vincula ductos, tribunus omitti iuſſiſſet: comprobauere patres, incuſata Antiſtij licentiâ. Simul [88] prohibiti tribuni ius prætorũ & conſulum præripere, aut vocare ex Italiâ cum quibus lege agi poſſet. Addidit L. Piſo deſignatus conſul, ne quid intra domum pro poteſtate animaduerterent: néve multã ab iis dictam, quęſtores ærarij in publicas tabulas ante quattuor menſes referrent: medio temporis contradicere liceret. déque eo conſules ſtatuerent. Cohibita artius & ædilium poteſtas, ſtatutúmque quantum curules, quantum plebei pignoris caperẽt, vel pœnæ irrogarent. Eò Heluidius Priſcus tribunus plebis aduerſus Obultronium Sabinum ærarij quæſtorem contentiones proprias exercuit, tamquam ius haſtæ aduerſus inopes inclementer * augeret. Dein [89] Princeps curam tabularum publicarum à quæſtoribus ad præfectos tranſtulit. Variè habita, ac ſæpe immutata eius rei forma. Nã Auguſtus permiſit ſenatui diligere pręfectos. dein ambitu ſuffragiorum inſpecto, ſorte ducebantur ex numero prætorum qui præeſſent. Neque id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parũ idoneos. Tunc Claudius quæſtores rurſum impoſuit, iiſque ne metu offenſionum ſegniùs conſulerent, ex-

De ingratis libertis deliberatio

*Mutila

Contra eos dictum:

Pro iis dictũ.

*pleraſque

Et hi obtinuere.

Paris ingenuus iudicatus.

Ius tribunicium coercitum.

Item Aediliũ.

*ageret

De præfectis ærarij variatio.

tra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis cum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero *præfectura persunctos, & experientia probatos dilegit. Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lenâs, ob Sardiniam prouinciam auare habitam. Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, quòd præfectus remigum qui Rauennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria sçuitiàque afflictauisset, veneno damnationem anteuertit.[90] Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ misso per venas sanguine effugit: haut creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At [91] L. Volusius egregia fama concessit. cui tres & nonaginta anni spatium viuendi, præcipuæque opes bonis artibus, [92] inoffensa tot Imperatorum malitia fuit. Nerone secundùm, L. Pisone consulibus, pauca memoria digna euenere: nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quîs [93] molem amphitheatri apud campum Martis Cæsar exstruxerat, volumina implere: cùm ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare. Ceterùm colonia Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatę sunt:[94] plebeíque congiarium quadrageni nummi viritim dati, & sestertium quadringenties ærario illatum est ad retinendam populi fidem.[95] Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum; specie magis quàm vi. quia cùm venditor pendere iuberetur, in partem pretij emtoribus accrescebat. Edixit Cæsar, ne quis magistratus, aut procurator qui prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam antè non minus tali largitione, quàm corripiendis pecuniis, subiectos affligebãt; dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant.[96] Factum & S. consultum vltioni iuxta & securitati, vt si quis à suis seruis interfectus esset, ij quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent. Redditur ordini Lusius Varius cõsularis, auaritiæ criminibus olim perculsus. Et [97] Pomponia Græcina insignis femina Plautio, qui ouans se de Britanniis retulit, nupta, ac [98] superstitionis externæ rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famáque coniugis cognouit, & insontem nuntiauit. Longa huic Pomponiæ ætas, & continua tristitia fuit. Nam [99] post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectã.[100] per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idque illi imperitante Claudio impunè, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accusante Asia, quia absoluere nequibat Cæsar, traxit, senecta donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, vt memoraui, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat.[101] Cossutianum Capitonem Cilices detulerãt, maculosum fœdúmque, & idem ius audaciæ in prouincia ratũ, quod in vrbe.

*præturâ

L. Volusii mors, & opes: A. V. C. DCCCX.

Amphitheatrum Neronianum.

Edictum, ne præsides ludos ederent.

Vita domini-ca cõsultum.

Pomponia Græcina.

P. Celer accusatur.

Et Cossutianus Capito.

exercuerat. Sed peruicaci accusatione conflictatus, postremò defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycij res repetebant, eò vsque ambitus præualuit, vt quidam accusatorum eius exsilio multarentur, tamquā insonti periculum fecissent. *Eprius Marcellus.*

Nerone tertiùm consule simul iniit cōsulatū Valerius Messalla, [102] cuius proauum oratorem Coruinum, diuo Augusto abauo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci iam senum meminerant. sed nobili familiæ honor auctus est, [103] oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messa..a paupertatē innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit Princeps, quāuis per luxum [104] auitas opes dissipassent. *A. V. C. DCCCXI. Messalla consulatus, & c. laus. Neronis liberalitas in illustres.*

Eius anni principio, mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanósque de obtinendâ Armeniâ bellum, acriter sumitur: quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridatem dari à se regni expertem esse, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pōpeióque recipere. Ad hæc Armenij ambiguâ fide vtraque arma inuitabant, situ terrarum, similitudine morum Parthis propiores, connubiisque permixti, ac libertate ignota * illuc magis ad seruitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis aduersus ignauiam militum, quàm contra perfidiam hostium erat. Quippe Syriâ transmotæ legiones, pace longâ segnes, munia Romanorum ægerrimè tolerabant. Satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilias inissent: vallum fossámque quasi noua & mira viserent: sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi, militiâ per oppida expletâ. Igitur dimissis quibus senecta, aut valetudo aduersa erat, supplementum petiuit. Et habiti per Galatiam ac Cappadociam dilectus. Adiectáque ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentúsque omnis exercitus sub pellibus, quamuis hieme sæuâ adeò, vt obducta glacie, nisi effossa humus, tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidā inter excubias exanimati sunt. Annotatúsque miles, qui fascem lignorum gestabat, [105] ita prætriguisse manus, vt oneri adhærentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu leui, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæque multi abnuebant, deserebántque; remedium seueritate quæsitum est. Nec enim, vt in aliis exercitibus, primū alterúmque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. idque vsu salubre, & misericórdia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, [106] ne pugnam priores adirent, * prædicit. Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos

In Armenia, & pro ea, bellum.
*illud
Corbulo militem disciplina firmat.
Certè desidēs.
Ille bene exēcuiat.
Et exemplo prait.
Seueritas ei.
Res salubris.
Vetat suos excurrere.
* edicit.

Barbaros, & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis,& maiores copias opperiri iubetur. Sed rupto imperio, postquã paucæ è proximis castellis turmæ aduenerant, pugnámq; imperitia poscebant; congressus cum hoste funditur. Et damno eius exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepidâ fugâ rediere.

Qui fecerãt, mulctat.

Quod grauiter Corbulo accepit. increpitúmque Pactium,& [107] præfectos, militésque tendere omnes extra vallum iussit: inque eâ contumelia detenti, nec nisi precibus vniuersi exercitus exsoluti sunt. At Tiridates super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adiutus, nõ furtim iã, sed palàm bello infensare Armeniam, quósque fidos nobis rebatur depopulari, & si copiæ contra ducerentur, eludere, [108] huc quoque & illuc volitans, plura fama quàm pugna * extrahere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, vt legati præfectique diuersos locos pariter inuaderent. simul [109] Antiochum regem monet, proximas sibi præfecturas petere. Nam Pharasmanes interfecto filio Rhadamisto, quasi [110] proditore sui, quo fidẽ in nos testaretur, vetus aduersus Armenios odium promtius exercebat. Tunc quoque primùm illecti. [111] * Isichi, gens haut aliàs socia Romanis, auia Armeniæ incursauit. Ita cõsilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebátque oratores, qui suo Parthorúmque nomine expostularent, *cur datis nuper obsidibus, redintegratáque amicitiâ, quæ nouis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia causâ, quam vi agere mallet. Sin perstaretur in bello, non defore Arsacidis virtutem fortunámque, sæpius clade Romanâ expertam.* Ad ea Corbulo, satis comperto, Vologesem defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati precibus Cæsarẽ aggredi: posse illi regnum stabile,& res incruentas contingere, si omissa spe longinquâ & sera, præsentem potiorémque sequeretur. Placitum dehinc, quia cõmeantibus inuicem nuntiis, nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locúmque destinari. Mille equitum præsidium Tiridates affore sibi dicebat: quantum Corbuloni cuiusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loricis & galeis, in faciem pacis veniretur. Cuicumque mortalium, nedum [112] veteri & prouido duci, barbaræ astutiæ patuissent. Ideo artum inde numerum finiri, & hinc maiorem afferri, vt dolus patraretur. Nam equiti sagittarum vsu exercito si detecta corpora obiicerentur; nihil profuturam multitudinem. [113] Dissimulato tamen * intellectu, rectiùs de his quæ in publicum consulerentur, totis exercitibus coram dissertaturos respondit. Locúmque dilegit, cuius pars altera colles erant clementer assurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Diéque pacto, prior Corbulo socias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit: cui accita per noctem aliis ex castris, tria millia tertianorum permiscuerat, vna

Tiridates palàm incursat Armeniam.

** vat. exterrere.*

Prœlium tamen vitat Ita copias spargit.

** vat. Insechi,*

Tiridates in metu, legatos mittit.

Corbulo submissionem suadet.

De colloquio agitur.

In quo dolum Barbarus struit.

**intellecta Romanus intelligit.*

Qui tamen prodit.

cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente iam die procul astitit, vnde videri magis quàm audiri posset. Ita sine congressu duxRomanus abscedere militem sua quemque in castra iubet. Rex siue fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur; siue vt commeatus nostros Pontico mari, & Trapezunte opido aduentantes interciperet, properè discedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præsidiis nostris insessos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, vtque Armenios ad sua defendenda cogeret, exscindere parat castella. Sibique quod validissimum in ea præfectura cognomento Volandum sumit. minora Cornelio Flacco legato, & [114] Isteo Capitoni castrorum pręfecto mandat. Tum circumspectis munimẽtis, & quę expugnationi idonea, prouisis, hortatur milites, vt hostẽ vagum, neque paci aut prœlio paratum, sed perfidiam & ignauiam fuga confitentem, exuerent sedibus, gloriæque pariter & prędę consulerent. Tum quadripartito exercitu, hos in testudinẽ conglobatos, subruendo vallo inducit; alios scalas mœnibus admouere; multos tormentis faces & hastas incutere iubet. [115] Libratoribus funditoribúsque attributus locus, vnde eminus glandes torquerent: ne qua pars subsidium laborantibus ferret, pari vndique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, vt intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum subuersi, capta escensu munimenta, omnésque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. & imbelle vulgus sub corona venundatum: reliqua præda victoribus cessit. Pari fortuna legatus ac præfectus vsi sunt, tribúsq; vna die castellis expugnatis, cetera terrore, & alia sponte incolarum, in deditionẽ veniebant. vnde orta fiducia [116] caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ si amnem Araxem, quæ mœnia alluit, ponte transgrederentur, subiectum dabantur: procul & latioribus vadis transiere. At Tiridates pudore & metu, ne si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videretur: si prohiberet, impeditis locis, séque & equestres copias illigaret: statuit postremò ostendere aciem, & dato die prœlium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repentè agmẽ Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter & pugnæ cõposuerat exercitum. Latere dextro tertia legio sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur. quibus iusserat, vt instantibus cominus resisterẽt, refugos nõ sequerentur. [117] in cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium, vt si hostis intrauisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diuerso Tiridates, non vsque ad iactum teli, sed cùm minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines & diuersos consectari posset. Vbi nihil temeritate solutum, nec amplius quàm decurio equitum audentiùs progressus, & sagittis confixus, ceteros ad obsequium exem-

Et eminus Tiridates. Sed irriti abeunt.

Ille Armeniã ingreditur.

Castella expugnat.

Artaxata ipsa aggreditur.

Tiridates prohibere conatur.

Locum fraudi & pugnæ quærit. Sed apud hostem non opportunum.

Itaque abscedit.

plo firmauerat, propinquis iam tenebris abscessit. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneque circumdaret agitauit, concessisse illuc Tiridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum, lucem opperitur: præmissaque leuis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationémque eminus inciperet. Sed opidani portis sponte patefactis, se suáque Romanis permisere. quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus, deletáque & solo æquata sunt. quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinē mœnium; nec id nobis virium erat, quòd firmando præsidio, & capessendo bello diuideretur. vel si integra & incustodita relinquerentur: nulla in eo vtilitas aut gloria quòd capta essent. Adiicitur miraculum [118] velut numine oblatum. Nam [119] cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere: quod mœnibus cingebatur, ita repentè atra nube coopertum, fulguribúsque discretum est, vt quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus imperator Nero, & senatusconsulto supplicationes habitæ: statuæque & arcus, & continui consulatus Principi: vtque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliáque in eandem formam decernuntur. adeò modum egressa, vt C. Cassius de ceteris honoribus assensus, si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur; ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit. eóque oportere diuidi sacros & negotiosos dies, quîs diuina colerentur, & humana non impedirent. Variis deinde casibus iactatus, & multorū odia meritus reus, haut tamen sine inuidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quique se nocentem videri, quàm supplicem mallet. Eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnáque Cinciæ legis, aduersus eos qui pretio caussas orauissent. nec Suili[9] questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senecta liber, & Senecā increpās, *infensum amicis Claudij sub quo iustissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus, & iuuenum imperitiæ suetum, inuidere iis qui viuidam & incorruptam eloquentiam tuendis ciuibus exercerent.* [120] *Se quæstorem Germanici; illum domus eius adulterum fuisse. An grauius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quàm corrumpere cubicula Principum feminarum?* [121] *Quā sapientiā, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies sestertium parauisset? Roma testamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias immenso fenore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quàm veterem ac olim partam dignationem subitæ* [122] *felicitati submitteret.* Nec deerant qui hæc iisdem verbis, aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, direptos socios cùm Suilius prouinciam Asiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum detulere. Mox quia

Artaxata dederat. Combusta.

Neroni ob hæc honores.

P. Suilius reus.

Qui acriter in Senecam inuehitur.

Adulterium obiicit: Rapinas & auaritiam.

quia inquisitionem annuam impetrauerat, breuius visum, suburbana crimina incipi, quorum obuij testes erant. Ij acerbitate accusationis [123] Q. Pomponium ad necessitatem belli ciuilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinámque Poppæam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumuẽtos: iam equitum Romanorum agmina damnata, omnémque Claudij sæuitiam Suilio obiectabant. Ille nihil ex his sponte susceptum, sed Principi paruisse defẽdebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, compertum sibi referens ex commentariis patris sui, nullam cuiusquam accusationem ab eo coactam. Tum iussa Messallinæ prætendi, & labare defensio. Cur enim neminem alium electũm, qui sæuienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, vbi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent. Igitur ademptâ bonorum parte (nam [124] filio & nepti pars concedebatur, eximebantúrque etiam quæ testamẽto matris, aut aui acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo. Ferebáturque copiosâ & molli vitâ, secretum illud tolerauisse. Filium eius Nerulinum aggressis accusatoribus per inuidiam patris, & crimina repetundarum, intercessit Princeps, tamquam satis expletâ vltione. Per idem tempus Octauius Sagitta plebei tribunus, Pontiæ mulieris nuptæ amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox vt omitteret maritum emercatur; suum matrimonium promittens, ac nuptias eius pactus. Sed vbi mulier vacua fuit, nectere moras, aduersam patris voluntatem caussari, repertaque spe ditioris coniugis, promissa exuere. Octauius contrà modò conqueri, modò minitari, famam perditam, pecuniam exhaustam obtestans: denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio eius permittens; Ac postquã spernebatur; noctem vnam ad solatium poscit, quâ delinitus, modum in posterum adhiberet. Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille, vno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tũ, vt assolet in amore & irâ, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio; & pars tenebrarum libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transuerberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculóque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haut ambiguus percussor. quippe mansitasse vnà conuincebatur. Sed libertus suum illud facinus profiteri, se [125] patroni iniurias vltum* esse. Commouerátque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit. postulatúsque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententiâ patrum; & lege Cornelia de sicariis condemnatur. Non minus insignis eo anno impudicitia, maiorum Reip. malorum initium fecit. Erat in ciuitate Sabina Poppæa, T.* Ollio patre genita, sed nomen aui materni sumserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. Nam [126] Ollium honoribus nondum functum, amicitia Seiani peruertit. Huic mulieri

At ipse variè accusatur.

Et in insulam pellitur.

Octauij Sagittæ vecors amor.

Et immane factum.

* isse.

Quod libertus in se deriuat.

* *Farn.* El lio *Poppææ genus.*

Forma. cuncta alia fuere, præter honestum animum. Quippe mater eius ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa gloriam pariter & formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebât. Sermo comis,[127] nec absurdum ingenium modestiam præferre, & lasciuia vti. *Mores,* rarus in publicum egressus; idq; [128] velata parte oris, ne satiaret aspectû, vel quia sic decebat. *Pellecia.* Famę numquã pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neq; affectui suo, aut alieno obnoxia. *Crispino ea nupta.* vnde vtilitas ostenderetur, illuc libidinem trãferebat. Igitur [129] aggentem eam in matrimonio Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, *Mox Othoni.* Otho pellexit iuuẽtâ ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitiâ Neronis habebatur, Nec mora, quin adulterió mattimoniũ iungeretur.[130] *Qui apud Neronem laudat,* Otho, siue amore incautus, laudare formã elegantiámque vxoris apud Principem: siue vt accenderet, ac si eâdem feminâ potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adiiceret. **Corrupta* Sæpe auditus est consurgens è conuiuio Cæsaris,[131] se ire ad illã, sibi concessam * dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium, & gaudia felicium. *Audientem, & mox vocantem.* His atque talibus irritamentis, non longa contatio interponitur. Sed accepto aditu, Poppæa primùm per blandimẽta & artes valescere, *Ea miris artibus hominem illicit.* imparem cupidini se, & forma Neronis captam simulans: mox acri iam Principis amore, ad superbiam vertens, si vltra vnam alterámque noctem attineretur, nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, **Nero haut æquaret legerim.* deuinctam Othoni[132] per genus vitæ, quod * nemo adæquaret. Illum animo & cultu magnificum: ibi se summâ fortunâ digna visere. At Neronem pellice ancillâ, & assuetudine Actes deuinctũ, [133] nil è contubernio seruili, nisi abiectum & sordidum traxisse. Deiicitur *Otho seponitur.* familiaritate suetâ, pôst cõgressu & comitatu Otho: & postremò, ne in vrbe æmulatus ageret, prouinciæ Lusitaniæ præficitur. Vbi vsque ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integrè sanctéque egit, procax otij, & potestatis temperãtior. Hactenus Nero flagitiis & sceleribus velamenta *Sulla suspectus Neroni.* quæsiuit. Suspectabat maximè Cornelium Syllam, secors ingenium eius in contrarium trahens, callidúmque & simulatorem interpretãdo. *Et suspectior redditur liberti dolo.* Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, vsu & senecta[134] à Tiberio vsque domum Principum edoctus, tali mendacio intendit. Pôs Miluius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabâtque illuc Nero, quo solutiùs vrbem extra lasciuiret. Igitur regredienti per viam Flaminam compositas insidias, fatóque euitatas, quoniam diuerso itinere Sallustianos in hortos remeauerit, auctoremq; eius doli Syllam ementitur: quia fortè redeuntibus ministris Principis, quidam per iuuenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque seruorum quisquã, neque clientium Syllæ agnitus. Maximè, despecta & nullius ausi capax natura eius, à crimine abhorrebat: *Massiliam ablegatur.* perinde tamen quasi conuictus esset, cedere patria, &[135] Massiliensium mœnibus coërceri iubetur. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes, quas diuersas senatorius ordo plebsque ad senatum mise-

rant: illi vim multitudinis, hi magistratuum & primi cuiusque auaritiā increpantes. Cúmque seditio ad saxa & minas ignium progressa necem & arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio dilectus. quia seueritatem eius non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria. cuius terrore & paucorum supplicio, rediit opidanis concordia. Non referrem vulgatissimum senatusconsultū, quo ciuitati Syracusanorum [136] egredi numerum edēdis gladiatoribus finitum permittebatur; nisi Pætus Thrasea contradixisset, præbuissétque materiam obtrectatoribus arguendæ sententiæ. *Cur enim si Remp. egere libertate senatoriâ crederet, tam leuia consectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus,* [137] *quibúsque aliis Romana continentur, suaderet dissuaderétve? Licere patribus quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationémque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperij partes perinde egregia, quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret? Quæ si summâ dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum?* Thrasea contrà, rationem poscentibus amicis, non præsentium ignarum respondebat, eiusmodi consulta corrigere: sed patrum honori dare, vt manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam leuissimis aduerterent. Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, dubitauit Nero an cuncta vectigalia omitti iuberet: idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed [138] impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere * senatores, dissolutionem imperij docendo, si fructus quibus Resp. sustineretur, deminuerentur. Quippe sublatis portoriis, sequens vt tributorum abolitio expostularetur. Plerasque vectigalium societates, à consulibus & tribunis constitutas, acri etiam populi Rom. tum libertate. Reliqua mox ita prouisa, vt ratio quæstuum & necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam verterent. Ergo edixit Princeps vt [139] leges cuiusque publici occultæ ad id tempus, proscriberentur: omissas petitiones, non vltra annum resumerent. Romæ prætor per prouincias qui pro prætore aut consule essent, iura aduersus publicanos extra ordinem redderent. Militibus immunitas seruaretur, nisi in iis quæ væno exercerent. Aliaque admodum æqua: quæ breui seruata, dein frustra habita sunt. [140] Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicam inuenerant. [141] Temperata apud transmarinas prouincias frumenti subuectio. [142] Et ne cēsibus negotiatorum naues ascriberentur, tributúmque pro illis penderent; constitutum. Reos ex prouincia Africa, qui procōsulare imperium illic habuerant, [143] Sulpicium Camerinum, & [144] Pomponium Siluanum, absoluit Cæsar. Camerinum aduersus priuatos & pau-

Puteolis discordia.

Thraseas nec minuta reip. neglegit.

Id increpant.

Ipse rationem dat.

Neroni impetus vectigalia tollere.

*seniores

Continetur à senioribus & famosioribus.

Sed publicanis leges data.

Frumentaria naues immunes.

Sulpicius Camerinus absolutus.

cos, ſæuitiæ magis quàm captarum pecuniarum crimina obiicientes: Siluanum magna vis accuſatorũ circumſteterat, poſcebátque tempus euocandorum teſtium: reus illico defendi poſtulabat. valuitque pecunioſa orbitate & ſenecta, quam vltra eorum vitam produxit, quorum ambitu euaſerat. Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui peruulgatis triũphi inſignibus, maius ex eo decus ſperabant, ſi pacem continuauiſſent. Paullinus Pompeius, L. Vetus ea tempeſtate exercitui præerant. Ne tamen ſegnem militem attinerent, ille [145] inchoatum ante tres & ſexaginta annos à Druſo aggerem coërcendo Rheno, abſoluit: [146] Vetus, Moſellam atque Ararim, facta inter vtrumque foſſa connectere parabat, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arare ſubuectæ, per eam foſſam mox fluuio Moſella, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent; ſublatiſque itinerum difficultatibus, nauigabilia inter ſe Occidentis Septentrioniſque litora fierent. Inuidit operi [147] Ælius* Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ prouinciæ inferret, ſtudiáque Galliarum affectaret. formidoloſum id imperatori dictitans; quo plerumque prohibentur conatus honeſti. Ceterùm continuo exercituum otio fama inceſſit, ereptum ius legatis ducendi in hoſtem. eóque Friſij iuuentutem ſaltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admouêre ripæ, agróſque vacuos, & militũ vſui ſepoſitos inſedere, auctore Verrito, & Malorige [148] qui nationem eam regebant. in qua tum Germani regnabant. Iámque fixerant domos, ſemina aruis intulerant, vtque patrium ſolum exercebant; cùm [149] * Dubius Auitus accepta à Paullino prouincia, minitando vim Romanam, niſi abſcederent Friſij veteres in locos, aut nouam ſedem à Cæſare impetrarent, perpulit Verritum & Malorigem preces ſuſcipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quę Barbaris oſtentãtur, intrauere Pompeij theatrum, quò magnitudinem populi viſerent. Illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum conſeſſum caueæ, diſcrimina ordinum, quis eques, vbi ſenatus percontantur, [150] aduertêre quoſdam cultu externo in ſedibus ſenatorum: & quinam forent rogitantes, poſtquàm audiuerant, earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, exclamant, digrediuntúrque, & inter patres conſidunt. quod comiter à viſentibus exceptum, quaſi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero ciuitate Romana ambos donauit. Friſios decedere agris iuſſit. Atque illis aſpernantibus, auxiliaris eques repentè immiſſus, neceſſitatem attulit, captis cæſiſve qui peruicacius reſtiterant. Eoſdem agros Anſibarij occupauere, validior gens, nõ modo ſua copia, ſed adiacentium populorum miſeratione: quia pulſi à Chaucis & ſedis inopes, tutum exſilium orabant. Aderátque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Boiocalus, vinctum ſe rebellione

Pomponius Siluanus abſolutus.

Agger ad Rhenum cohibendum. Foſſa inter Ararim & Moſellam.

* Forn. Gracchus

Friſij limitaneos agros inſident.

*Didius

Legatos Romam mittũt.

Eorum Germana ſimplicitas.

Sed agris cedere cogũtur.

Anſibarij eoſdem occupãt.

Duce Boiocalo.

rebellione Cheruscâ, iussu Arminij referens, mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse, [151] quinquaginta annorum obsequia. Id quoque adiungere, *quòd gentem suam ditioni nostræ subiiceret.* * [152] *Quotam partem campi iacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur?* [153] *Seruarent sanè receptos gregibus inter hominum * famam; modò ne vastitatem & solitudinem mallent, quàm amicos populos. Chamauorum quondam ea arua, mox Tubantum, & pòst Vsipiorum fuisse. Sicut cælum diis, ita terras generi mortalium datas: quæque sint vacua, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans, quasi coràm interrogabat, vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent aduersus terrarum ereptores.* [154] Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitũ, vt arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios iudices, quàm seipsos paterentur. Hæc in publicum Ansibariis respondit, ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiæ daturum agros. quod ille, vt proditionis pretiũ, aspernatus addidit: Deesse nobis [155] terra, in quâ viuamus; * in quâ moriamur, non potest. atque ita infensis vtrimque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, vlteriores etiam nationes socias bello vocabant. Auitus scripto ad [156] Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, vt Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet, ipse legiones in agrum Tencterûm induxit, excidiũ minitans, nisi caussam suam dissociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & ceteris quoque aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retrò ad Vsipios & Tubantes concessit. quorũ terris exacti, cùm Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno quod iuuentutis erat, cæduntur. Imbellis ætas in prædam diuisa est. Eâdem æstate inter Hermunduros Cattósq; certatum magno prœlio, [157] dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt; super libidinem cuncta armis agendi, religione insitâ, eos maximè locos propinquare cælo, precésque mortalium à deis nusquam propiùs audiri. Inde indulgentiâ numinum, illo in amne illísque siluis, salem prouenire, non vt alias apud gentes [158] eluuie maris arescente vndâ, sed super ardentem arborum struem fusa, contrariis inter se elementis, igne atque aquis * concretâ. Sed [159] bellum Hermũduris prosperum: Cattis exitio fuit. quia victores diuersam aciem Marti ac Mercurio sacrauere, quo voto equi, viri, [160] cuncta victa occidioni dantur. Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur. Sed [161] ciuitas Iuhonum socia nobis malo improuiso afflicta est. Nam ignes terrâ editi, villas, arua, vicos, passim corripiebant, ferebantúrque in ipsa conditæ nuper Coloniæ mœnia. neque extingui poterant; non si imbres caderent, non si fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa iacere, dein residentibus flammis propiùs suggressi, ictu fustium, aliísque verberibus, vt feras absterrebant: postremò tegmina corpori direpta iniiciunt,

* Quo tũtũ

* famem:

Quem corrupere Auitus conatur.

Ille perseuerat.

* *Abesse videtur vox* potest, *hic inmittenda.*

Sed auxilia eũ deserunt.

Denique Ansibarij casi.

Bellum inter Cattos & Hermũduros.

Flumẽ salsum

*concretũ.

Catti occidione occisi.

Ignis è terra enatus.

[161] quanto magis profana & vsu polluta, tanto magis oppreſſura ignes. Eodem anno [163] Ruminalem arborem in comitio, [164] quæ ſuper octingentos & * quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & areſcente trunco deminutam, prodigij loco habitum eſt, donec in nouos fetus reuiuiſceret.

Ficus ruminalis exſtincta.
* *triginta, verius.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM LIB. XIIII.

BREVIARIVM LIBRI.

NERO matrem ſuam faſtidit, denique interficit. Excuſat id factum apud Senatum: & is non ignoſcit ſolùm, ſed laudat. Inde ad deterrima quæque prorupit. currus agitauit. in ſcæna cantauit. Quinquennale ludicrum Romæ inſtitutum, vario ſermone vulgi. Rubellius Plautus amouetur. At Corbulo in Armenia ſtrenuè rem gerit: Tygranocerta capit: Tigranem regem iis imponit. Contrà in Britannia clades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam inſulam intraſſet. & tota penè prouincia amiſſa: quam tamen mira conſtantia & vnius prælij ſucceſſu Suetonius idem retinuit. Præfectus vrbis domi ſuæ interfectus. ſupplicium de familia ſumtum. Lex Maieſtatis reuocata. Burrhus obiit. Seneca à peſſimis in inuidiam vocatur: ideóque commeatum à Principe petit, nec accipit. Tigellinus vnus omnia poteſt: is Plautum & Sullam interfici curat. Nero Octauiam dimittit: Poppææ iungitur. Seditionem ſuper ea re populus mouet: quæ cauſſa maturandi Octauiæ exitij. Ea interfecta in Pandateria inſula. Geſta hæc annis circiter quattuor.

C. VIPSANIO. L. FONTEIO CAPITONE
IMP. NERONE. IV. COSSO CORNELIO LENTVLO
C. CAESONIO PAETO. C. PETRONIO TVRPILLIANO
P. MARIO CELSO. L. ASINIO GALLO.
COSS.

A. V. C. DCCCXII. *Nero agitat matricidium.*

CAIO Viſpanio, Fonteio Coſs. diu meditatum ſcelus non vltrà Nero diſtulit, vetuſtate imperij coalita audacia, & flagrantior in dies amore Poppææ. quæ ſibi matrimonium, & diſſidiũ Octauiæ incolumi Agrippinâ haut ſperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incuſare Principem, & pupillum vocare, qui iuſſis alienis obnoxius non modò imperij, ſed libertatis etiam indigeret. *Cur enim differri nuptias ſuas? formam ſcilicet diſplicere, &* [2] *triumphales auos?* [3] *An fecunditatem, & verum animum* * *timeri? ne vxor ſaltem iniurias patrum, iram populi aduerſus ſuperbiam auaritiámque matris aperiat. Quòd ſi nurum Agrippina non niſi filio infeſtam ferre poſſet, reddatur ipſa Othonis coniugio, ituram quoquò terrarum, vbi audiret potius*

Per obliquum ſtimulans Poppæa
* *animum timeri ne.*

conu nelias imperatoris, quàm viseret periculis eius immixta. Hæc atque tam lacrymis & arte & adulterę penetrantia, nemo prohibebat: cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, vsque ad cædem eius duratura filij odia. Tradit Cluuius ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eò vsque prouectam, vt [4] medio diei, cùm id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpiùs temulento comtam, & incesto paratam. Iámque lasciua oscula, prænuntias flagitij blãditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium à feminâ petiuisse: immisissámque Actem libertam, quæ simul suo periculo, & infamiâ Neronis anxia, deferret, peruulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani Principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id memorat, eiusdémque libertæ astu disiectum. Sed quæ Cluuius, eadem ceteri quoque auctores prodidere; & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior nouæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis [5] stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine vsque ad libita Pallantis prouoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptiis. Igitur Nero vitare secretos eius congressus: abscedentẽ in hortos, aut Tusculanũ vel Antiatem in agrum, laudare quòd otium lacesseret. Postremò vbicumque haberetur, prægrauem ratus, interficere constituit: hactenus consultans, veneno, an ferro, vel quâ alia vi. Placuitque primò venenum. Sed inter epulas Principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iam Britannici exitio. Et ministros tentare arduum videbatur, mulieris vsu scelerum aduersus insidias intentæ. atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quo nam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus, iussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classis apud Misenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ inuisus. Ergo nauem posse componi docet, cuius pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum quàm mare; & si naufragio intercepta sit, quem adeò iniquum, vt sceleri assignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurum Principem defunctæ templum, & aras, & cetera ostentandæ pietatis. Placuit sollertia, [6] tempore etiam iuta, quando [7] Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iracundias, & placandum animum dictitans; quò rumorem reconciliationis efficeret, acciperétque Agrippinam, facili feminarum credulitate ad gaudia venientem. Dehinc obuius in litora (nam Antio aduentabat) excipit manu & complexu, [8] ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Baianum lacum flexo mari alluitur. stabat inter alias nauis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur. Quippe sueuerat triremi, & classiariorum remigio vehi. Ac tum inuitata ad

Agrippina scelus tentat.

Siue ipse Nero.

Qui paullatim abiungit se à matre.

Deliberat de interficienda.

Anicetus solutilem nauẽ huic rei reperit.

Baiias Agrippina exciitur.

Conuiuio excipitur.

epulas erat, vt occultando facinori nox adhiberetur. Satis cõstitit extitisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguã, [9] gestamine sellæ Baias peruectam. Ibi blandimentum subleuauit metum, [10] comiter excepta, supérq; ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modo familiaritate iuuenili Nero, [11] & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum conuictu, prosequitur abeuntē artius oculis & pectori hærens; siue explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamuis ferum animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, & placido mari quietam, quasi conuincendum ad scelus, dij prębuere. Nec multum erat progressa nauis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Creperius Gallus haut procul gubernaculis adstabat, Acceronia super pedes cubitãtis reclinis, pœnitentiam filij & reciperatam matris gratiam per gaudiũ memorabat. cùm dato signo, ruere tectum loci multo plumbo graue, pressúsque Crepereius, & statim exanimatus. Agrippina & Acceronia [12] eminẽtibus tecti parietibus fortè validioribus, quãuis oneri cederẽt, protectæ sunt: nec dissolutio nauigij sequebatur turbatis omnibus, & quòd plerique ignari cõscios impediebant.* Visum dehinc remigibus, vnũ in latus inclinare, atque ita nauem submergere. Sed neque ipsis promtus in rem subitam consensus; & alij contrà nitentes dedêre facultatem lenioris in mare iactus. Verùm Acceronia imprudens, dum se Agrippinam esse, & vt subueniretur matri Principis, clamitat, contis & remis, & quæ sors obtulerat, naualibus telis conficitur. Agrippina silens, eóque minus agnita, vnũ tamen vulnus humero excepit. Nãdo, deinde occursu lembunculorum Lucrinium in lacum vectam, villæ suæ inferũt. Illic reputans, ideo se fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam, quódque litus iuxta non vẽtis acta, non saxis impulsa nauis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset, obseruans etiam Acceroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, solũ insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, benignitate deûm, & fortuna eius euasisse grauem casum. orare, vt quamuis periculo matris exterritus, visendi curã differret sibi ad præsens quiete opus. Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, & fomẽta corpori adhibet. Testamentũ Acceroniæ requiri, bonáque obsignari iubet. id tantũ non per simulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris opperiẽti, affertur euasisse ictu leui sauciam, & hactenus adito discrimine ne auctor dubitaretur. Tum pauore exanimis, & iam iámque affore obtestans vindictæ properam, siue seruitia armaret, vel militem accenderet, siue ad senatum & populum peruaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos obiiciendo [13] quod cõtra subsidium sibi? nisi quid Burrhus & Seneca expergiscerentur. [14] quos statim acciuerat, incertum an & antè ignaros. Igitur longum vtriúsque silentium, ne irriti dissuaderent; & eò descensum credebant, vt nisi præueniretur

Blandè habetur.

Fallaci naui imponitur.

Quæ in partes soluta est.

v. lib. iussũ

Agrippina in mare se proiicit.

Nauiculis excepta est, & villa illata.

Ad filium de periculo suo mittit.

Nero consternatus,

Amicos aduocat.

ueniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Pôst Seneca hactenus promtior, respicere Burrhũ, ac si scitaretur, an militi imperanda cædes esset? Ille prætorianos toti Cæsarũ domui obstrictos, & memores Germanici, nihil aduersus progeniem eius atrox ausuros respondit: perpetraret Anicetus promissa. [15] Qui nihil cunctatus, poscit summã sceleris. Ad illam vocem Nero, illo sibi die dari imperium, âuctorémq; tãti muneris libertum profitetur. Iret properè, duceretque prõtissimos ad iussa. Ipse audito, venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum, scenã vltrò criminis parat: gladiúmque dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. tum quasi deprehenso, vincla iniici iubet: vt exitium Principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumsisse confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu euenisset, vt quisque acceperat, decurrere ad litus. [16] Hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere. Alij quantum corpus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere. Questibus, votis, clamore diuersa rogãtium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque vbi incolumem esse pernotuit, vt ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati & minitantis agminis disiecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractâque ianuâ, obuios seruorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicũ lumẽ inerat, & ancillarum vna: magis ac magis anxiâ Agrippinâ, quòd nemo à filio, ac ne Agerinus quidẽ. aliam fore litore faciem nunc, solitudinem ac repentinos strepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancillâ, *Tu quoque me deseris*, prolocuta, respicit Anicetũ trierarcho Herculeo & Oloarito centurione classiario comitatum. Ac si ad visendum venisset, refotam nuntiaret: sin facinus patraturus, nihil se de filio credere, non imperatum parricidium. Circũsistunt lectum percussores, & prior trierarchus fusti caput eius afflixit. Nam in mortem centurioni ferrum distringenti, protendens vterum, *Ventrem feri*, exclamauit: [17] multisque vulneribus confecta est. Hæc consensu traduntur. Aspexerit ne matrẽ exanimem Nero, & formam corporis eius laudauerit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, [18] conuiuiali lecto, & exsequiis vilibus. Neque dum Nero rerũ potiebatur congesta aut clausa humo; mox domesticorum cura, leuem tumulum accepit, viam Miseni propter, & [19] villam Cæsaris dictatoris, quæ subiectos sinus editissima prospectat. Accenso rogo libertus eius, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit: incertum caritate in patronam, an metu exitij. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contenseratque. Nã consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, fore vt imperaret matrémq; occideret: atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet*. [20] Sed à Cæsare perfecto demùm scelere, magnitudo eius intellecta est: reliquo noctis, modò per silentiũ defixus, sæpiùs pauore exsurgens, & mẽtis inops lucẽ

Illi ancipites consilij.

Anicetus iterum rem suscipit.

Crimen in Agrippinam ridiculè confingit.

Vulgus ad periculum Agrippinæ excitatur.

Anicetus ædes eius irrumpit.

Animosè illa alloquitur.

At ipse & alij occidunt.

Viliter sepulta.

Prædictum ei hoc exitium.

Nero sui impos cæsa matre.

Prætoriani milites eum erigunt. Mox amici, & ceteri.

opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque eũ auctore Burrho, prima centurionum tribunorúmque adulatio ad ſpem firmauit, prehenſantium manu, gratantiúmque, quòd diſcrimen improuiſum, & matris facinus euaſiſſet. Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe diuerſa ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus,

Prodigiũ circa Agrippinæ tumulum.

ac morti parentis illacrymans; quia tamen non vt hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obuerſabatur maris illius & litorum grauis aſpectus (& erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circùm editis,

Litteræ Neronis ad ſenatũ

planctúſque tumulo matris audiri) Neapolim conceſſit, litteráſque ad ſenatum miſit, quarum ſumma erat, *Repertum cum ferro percuſſorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, & luiſſe eam pœnam eũ conſcientiâ, quâ ſcelus parauiſſet. Adiiciebat crimina longius repetita, quòd conſortium imperij, iuratúráſque in feminæ verba prætorias cohortes, idémque dedecus ſenatus & po-*

** corruptum.*

puli ſperauiſſet: ac [21] *poſteaquam fruſtra* * *oblata ſint. infenſa militibus patribúſque & plebi, diſſuaſiſſet donatiuum & congiarium, perículáque viris illuſtribus inſtruxiſſet. Quanto ſuo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis reſponſa daret?* [22] Temporum quoque Claudianorũ obliquâ inſectatione, cuncta eius dominationis flagitia in matrem tranſtulit, [23] publicâ

** Iamque Falſa, & impudentes,*

fortunâ exſtinctam referens. * Namque & naufragium narrabat. Quod fortuitum fuiſſe, quis adeò hebes inueniretur, vt crederet? aut à muliere naufragâ miſſum cum telo vnum, qui cohortes, & claſſes Imperatoris

Vnde & in Senecam inuidia.

perfringeret? Ergo non iam Nero, cuius immanitas omnium queſtus anteibat, ſed [24] aduerſo rumore Seneca erat, quòd oratione tali confeſ-

Decreta adulatoria.

ſionem ſcripſiſſet. Miro tamen certamine procerum decernuntur ſupplicationes apud omnia puluinaria, vtque [25] Quinquatrus, quibꝰ apertæ eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur. Aureum Mineruæ ſimula-

Thraſeas Senatu exiit.

** exiit tum Senatu.*

crum in curiâ, & iuxtà Principis imago ſtatueretur. Dies natalis Agrippinæ inter nefaſtos eſſet. Thraſea Petus ſilentio vel breui aſſenſu priores adulationes tranſmittere ſolitus, [26] * exitũ ſenatui, ac ſibi cauſſã periculi fecit, ceteris libertatis initiũ non præbuit. Prodigia quoq; crebra & irrita interceſſere. Anguẽ enixa mulier, & alia in cõcubitu mariti fulmine exanimata. iam ſol repentè obſcuratus, & tactæ de cælo quattuordecim vrbis regiones. [27] quæ adeò ſine curâ deûm eueniebãt, vt multos

Mitiora aliquot facta Neronis.

poſt annos Nero imperium & ſcelera cõtinuauerit. Ceterùm quo grauaret inuidiam matris, eáque demotâ, auctam lenitatem ſuam teſtificaretur; feminas illuſtres [28] Iuniã & Calpurniam, præfectura functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum ſedibus patris reddidit, ab Agrippina olim pulſos. Etiã Lolliæ Paullinæ cineres reportari, ſepulcrúmq; exſtrui permiſit: quóſq; ipſe nuper relegauerat, Iturium & Caluiſium pœna exſoluit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exſilio

Metuit vrbẽ ingredi.

Tarentum regreſſa, labente iam Agrippina, cuius inimicitiis cõciderat, vel tum mitigata. Contanti in opidis Campaniæ, quonam modo vr-

bem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis repeteret anxio; contrà deterrimus quisque quorum non alia regia fecundior exstitit, inuisum Agrippinæ nomen, & morte eius accensum populi fauorē differunt. Iret intrepidus, & venerationem sui coràm experiretur. Simul progredi exposcunt, & promtiora quàm promiserant inueniunt, obuias tribus, festo cultu senatum: coniugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos qua incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici seruitij victor, Capitolium adiit; grates exsoluit: séque in omnes libidines effudit, quas malè coërcitas qualiscumque matris reuerentia tardauerat. [29] Vetus illi copia erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus fœdum studium [30] cithara *ludicrum in modum canere, cùm cœnaret: [31] quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat. Idque vatum laudibus celebre, & deorum honori datum. Enimuerò cantus Apollini sacros, talíque ornatu astare, non modò Græcis in vrbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium. Nec iam sisti poterat; cùm Senecæ ac Burrho visum, ne vtroque peruinceret, alterum concedere. [32] Clausúmque valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haut promiscuo spectaculo. mox vltrò Vocari populus Romanus, laudibus extollere, vt est vulgus cupiens voluptatum, & si eò Princeps trahat lætum. Ceterùm euulgatus pudor non satietatem, vt rebantur, sed incitamentum attulit. [33] Ratúsq; dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarium posteros, egestate venales in scenā deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradam, maioribus eorū tribuendum puto. Nam & eius flagitium est, qui pecuniam ob delicta potiùs dedit, quàm ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit, donis ingentibus: nisi quòd merces ab eo qui iubere potest, vim necessitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, [34] instituit ludos Iuuenalium vocabulo, in quos passim nomina data. non nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento, quò minùs Græci Latiníve histrionis artem exercerent, vsque ad gestus modósque haut viriles. Quin & feminæ illustres deformia meditari. Exstructáque [35] apud nemus, quod nauali stagno circumposuit Augustus, conuenticula & cauponæ, & posita væno irritamenta luxus. [36] dabantúrq; stirpes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerēt. Inde gliscere flagitia & infamia; nec vlla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quàm illa colluuies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reseruaretur. Postremò [37] ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharam & præmeditans, [38] assistentibus *familiaribus. [39] accesserat cohors militum, centuriones tribunique: & [40] mærens Burrhus, ac laudans. Túncq; primùm conscripti sunt equites Romani, cognomento Augustanorū æ-

Sed ille adulationi paratißima.

Inde Neroni contemtus fama.

Ad viles ludos se applicat

* ludiorum

In circo Vaticano currus regit.

Mox palàm

Ad eadem nobiles adigit.

Iuuenalia, ludi.

Luxus ad stagnum.

Et corrupta paullatim tota Roma.

Cithara in publico canit.

*Manuß. facies lege facibus.

Augustani equites lecti ad plausum.

tate ac robore conspicui, & pars ingenio procaces, alij in spe potentiæ. Hi dies ac noctes plausibus personare. Formam Principis vocémque deûm vocabulis appellantes, quasi per virtutem clari honoratiq. agere.

Ad carmina etiam se dat.

Nec tamen ludicræ tantùm Imperatoris artes notescerent, [41] carminũ quoque studium affectauit, contractis quibus aliqua pangendi facultas.

*Corrupta

[42] Nec dum insignis * ætatis nati, considere simul, & allatos vel ibidem

Sed non fine aliis Phœbus.

repertos versus connectere; atque ipsius verba quoque modo prolata supplere. quod species ipsa carminũ docet, non impetu & instinctu, nec ore vno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impartiebat post

Philosophis illudit.

epulas. vtque contraria asseuerantium discordiæ eruebantur. nec deerant, qui voce vultúq; tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.

Pompeiis cædes per ludos.

Sub idem tempus, leui contentione atrox cędes orta inter colonos Nucerinos Pōpeianósque. gladiatorio spectaculo, quod Liuineius Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. quippe [43] opidana lasciuia inuicem incessentes probra deinde saxa, postremò ferrum sumsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in vrbē multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cuius rei iudi-

Ea punita, sed leuiter.

cium Princeps senatui senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres delata, prohibiti publicè in decem annos eiusmodi cœtu Pompeiani, collegiáque quæ contra leges instituerant, dissoluta. Liuineius & qui alij seditionem conciuerant, exsilio multati sunt. Motus senatu & Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, violatum ab eo thesaurum Æsculapij, dilectúmque militarem pretio & ambitione corruptum.

Acilius Strabo accusatus.

Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, prætoria potestate vsum, & missum disceptatorem à Claudio agrorum, [44] quos regis

* auitos,

Apionis quondam * habitos, & Pop. Rom. cũ regno relictos proximus quisque possessor inuaserant, diutináque licentia & iniuria, quasi iure & æquo nitebantur. Igitur abiudicatis agris, orta aduersus iudicē inuidia: & senatus ignota sibi esse mandata Claudij, & consulendum Principē respondit. Princeps probata Strabonis sententia, se nihilominus subue-

Domitij Afri mors: Et Seruilij.

nire sociis, & vsurpata concedere scripsit. Sequuntur virorum illustriũ mortes, Domitij Afri, & M. Seruilij, qui summis honoribus & multa eloquentia viguerant. Ille orando caussas, Seruilius diu foro, mox tra-

*Rhenaque

dendis rebus Romanis celebris, [45] & elegantia vitæ, * quam clariorē effecit, vt par ingenio, ita morum diuersus. [46] Nerone quartùm, Cor-

A. V. C. DCCCXIII. *Quinquennale certamē.*

nelio Cosso Coss. [47] quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis, varia fama, vt cuncta fermè noua. Quippe erant qui Gn. quoque [48] Pompeium incusatum à senioribus ferrent,

Contra theatra & ludos dictum. * prætores ederent.

quòd mansuram theatri sedem posuisset. *Nam [49] antea subitariis gradibus, & scenâ in tempus structâ, ludos edi solitos: Vel [50] si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse: si consideret, theatro dies totos ignauiâ continuaret. Ne spectaculorum quidem antiquitas seruaretur, [51] quoties * P. R. sederet, [52] nullâ*

cuiquam ciuium necessitate certandi. Ceterùm [53] *abolitos paulatim patrios mores, funditus euerti per accitam lasciuiam; vt quod vsquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe visatur, degeneretque studiis externis iuuentus. gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, Principe & senatu auctoribus. qui non modò licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant. proceres Romani* [54] *specie orationum & carminum scenâ polluantur. Quid superesse, nisi vt corpora quoque nudent, & caestus assumant, eásque pugnas pro militia & armis meditentur?* [55] *An iustitiam augurij, * & decurias equitum, egregium iudicandi munus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem vocum peritè audissent? Noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo quod perditissimus quisque per diem concupiuerit, per tenebras audeat.* Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant. *Maiores quoque* [56] *non abhorruisse spectaculorum * oblectamentis, pro fortuna quæ tum erat: eóque à Thuscis accitos histriones,* [57] *à Thuriis equorum certamina, & possessa Achaia Asiáque,* [58] *ludos curatiùs editos. neque quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degenerauisse,* [59] *ducentis iam annis à L. Mumij triumpho,* [60] *qui primus id genus spectaculi in vrbe præbuerit. Sed & consultum parsimoniæ, quòd perpetua sedes theatro locata sit, potiùs quàm immenso sumtu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo* [61] *efflagitandi Græca certamina à magistratibus causam fore, cùm eo sumtu Resp. fungatur. Oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam iudici graue, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire; lætitiæ magis quàm lasciuiæ dari paucas* [62] *totius quinquennij noctes, quibus, tantâ luce ignium, nihil illicitum occultari queat.* Sanè nullo insigni dehonestamēto id spectaculū transiit. Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia [63] redditi quamquam scenę Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. [64] Eloquentiæ primas [*partes] nemo tulit, sed victorem esse Cæsarem pronunciatū. [65] Græci amictus quos per eos dies plerique incesserant, tum exoleuerant. Inter quę & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam diligeretur inquirebant. & omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. Ipse placita maiorum colebat, habitu seuero, casta & secreta domo; quantóq; metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis [66] apud Simbruina stagna, cui * Sublaqueum nomen est, ictæ dapes, mensáque disiecta erat, ídque finibus Tiburtum acciderat, vnde paterna Plauto origo, hunc illum numine Deûm destinari credebant. fouebántque multi, quibus noua & ancipitia præcolere auida & plerumq; fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, [67] consuleret sibi & turbis, séq; prauè diffamantibus subtraheret. esse illi per Asiam auitos agros, in quibus tutâ & inturbida iuuenta frueretur. Ita illuc cum cōiuge Antistia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido,

*Corrupta

Pro iis dictis.

* Farn. oblectaměta

Nero primas tulit.

* Videtur delēda vox ex manuſſ.

Cometes apparuit.

Is caussa rumoribus:

Et periculum Plauto.

*Sublacēū

Qui in Asiā ablegatur.

infamiam & periculum Neroni tulit,[68] quia fontem aquæ Martiæ ad vrbem deductæ nãdo incesserat:[69] videbatúrq; potus sacros & cærimoniã loci corpore* toto polluisse. secutáq; anceps valetudo, iram deûm affirmauit. At Corbulo post deleta Artaxata, vtendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur; illuc pergit non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neq; tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, vt segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alij preces offerre, quidam deserere vicos, & in auia digredi: ac fuere qui se speluncis, ac carissima secum abderent. Igitur dux Romanus diuersis artibus, misericordiâ aduersus supplices, celeritate aduersus profugos, immitis iis qui latebras insederant, ora & exitus specuum sarmentis virgultisq; completos, igni exurit. Atque illum fines suos prætergredientem incursauere Mardi, latrociniis exerciti, contráq; irrumpentem montibus defensi. quos Corbulo immissis Hyberis vastauit, hostilémq; audaciam externo sanguine vltus est. Ipse exercitúsque, vt nullis ex prœlio damnis, ita per inopiam & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Adhęc pænuria aquæ, feruida æstas, longinqua itinera, solâ ducis patientia mitigabantur, eodem plura quàm gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demessæque segetes, & ex duobus castellis in quæ confugerant Armenij,[70] alterum impetu captum: qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Vnde in regionem Taurantium transgressus, improuisum periculũ vitauit. Nam haut procul tentorio eius,[71] non ignobilis barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, séq; auctorem & socios per tormenta edidit. Conuictique & puniti sunt, qui specie amicitiæ dolum parabant. Nec multo pôst legati Tigranocerta missi, patêre mœnia afferunt, intentos popularis ad iussa. Simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepítque cum honore, nec quidquam vrbi detractũ, quò promtius obsequium integri retinerent. At prę́sidium regium, quod ferox iuuentus clauserat, non sinè certamine expugnatum est. nam & prœlium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, demùm irrumpentium armis cessere. quæ faciliùs proueniebant, quia Parthi Hircano bello distinebantur. Miserántque Hyrcani ad Principem Romanũ societatem oratum, attineri à se Vologesen pro pignore amicitiæ ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium custodiis circumuenirentur, dato præsidio[72] ad litora maris rubri deduxit. Vnde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeauere. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atq; ipse legionibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit: quósq; nobis ob regẽ aduersos animi cognouerat, cædibus & incẽdiis perpopulatus, possessionem Armeniæ vsurpabat. cùm aduenit Tigranes, à Nerone ad

*loto

Nero ægrotat

Corbulo Tigranocerta pergit.

Diffugiunt, aut occulunt se hostes.

Mardi eum incursant.

Fame aliisq; incommodis laborat.

Insidiæ capiti eius structæ.

Tigranocerta in fidem accepta.

Hyrcanicum Parthis dissident: societatem Romanam petunt.

At Corbulo Armenia reliqua subigit.

Cui Tigranes rex imponitur.

capeſſendum imperiũ dilectus, Cappadocũ ex nobilitate, regis Achelai nepos: ſed quòd diu obſes apud vrbem fuerat, vſque ad ſeruilem patiẽtiam demiſſus. Nec conſenſu acceptus, durante apud quoſdam fauore Arſacidarum. At plerique ſuperbiam Parthorũ peroſi, datum à Romanis regem malebant. Additum etiam præſidium, mille legionarij, tres ſociorum cohortes, duæque equitũ alæ. & quo faciliùs nouum regnum tueretur,[73] pars Armeniæ vt cuique finitima, pars * Nipoliq. & Ariſtobolo atque Antiocho parêre iuſſæ ſunt. Corbulo in Syriam * acceſsit, morte Vinidij legati vacuam, ac ſibi permiſſam. Eodẽ anno ex illuſtribus Aſię vrbibus, Laodicea tremore terrę prolapſa, nullo à nobis remedio, propriis opibus reualuit. At in Italia[74] vetus opidum Puteoli, ius Coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcuntur. Veterani Tarentũ & Antium aſcripti, non tamen infrequentiæ locorũ ſubuenere, dilapſis pluribus in prouincias, in quibus ſtipendia expleuerant.[75] Neque coniugiis ſuſcipiẽdis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant.[76] Non enim, vt olim, vniuerſæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & ſui cuiuſque ordinis militibus, vt cõſenſu & caritate Remp. efficerent; ſed ignoti inter ſe, diuerſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repentè in vnum collecti, numerus magis quàm colonia. Comitia prætorum arbitrio ſenatus haberi ſolita, quòd acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit, trìs qui ſupra numerũ petebant, legioni præficiendo. Auxítq; patrũ honorem ſtatuendo,[77] vt qui à priuatis iudicibus ad ſenatum prouocauiſſent, eiuſdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui Imperatorem appellauere. nam antea vacuum id, ſolutúmq; pœna fuerat. Fine anni Vibius Secũdus eques Romanus, accuſantibus Mauris[78] repetundarum damnatur, atque Italia exigitur: ne grauiore pœna afficeretur, Vibij Criſpi fratris fauore enixus. Ceſonio Pæto, Petronio Turpiliano Coss. grauis clades in Britannia accepta. In quâ neque[79] Auitus legatus, vt memoraui, niſi parta retinuerat; & ſucceſſor Veranius,[80] modicis excurſibus* ſiluas populatus, quin vltrà bellum proferret, morte prohibitus eſt: magnâ dum vixit ſeueritatis fama.[81] ſupremis teſtamenti [verbis] ambitionis manifeſtus. quippe multâ in Neronem adulatione addidit, ſubiecturum ei * prouincias fuiſſe, ſi biẽnio proximo vixiſſet. Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, ſcientia militiæ & rumore populi, qui neminem ſine æmulo ſinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens.[82] Igitur Monam inſulam incolis validam, & receptaculum perfugarũ aggredi parat, nauéſq; fabricatur plano alueo, aduerſus breue litus & incertum. Sic pedites, equites vado ſecuti, aut altiores inter vndas, adnãtes equis trãſmiſere. Stabat pro litore diuerſa acies, denſa armis viriſque, intercurſantibus feminis: in modum Furiarum, veſte ferali, crinibus deiectis, faces præferebant. Druidæque circũ,

** Mutila aut corrupta.*
*abſc.
Laodicea terræmotu afflicta.
Coloniæ in Italia deducta:
Non cum effectu.
De appellationibus lex.
Vibius Secũdus dãmnatus.
A. V. C. DCCCXIV.
Res Britannica.
* Siluras.
Veranius in ea moritur.
*prouinciã
Suetonius Paullinus ſucceſſit.
Qui Monam ingreditur.
Viri feminæ: quæ occurrũt.

preces diras ſublatis ad cælum manibus fundentes, nouitate aſpectus perculère militem, vt quaſi hęrentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen pauefcerent, inferunt ſigna, ſternúntque obuios, & igni ſuo inuoluunt. Præſidium poſthac impoſitum *victis, exciſiq; luci, ſæuis ſuperſtitionibus ſacri.[83] Nam cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio prouinciæ nuntiatur. Rex *Icenorũ Praſutagus, [84] longa opulentia clarus, Cæſarem heredem duáſque filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum & domum ſuam procul iniuria fore. quod contrà vertit. adeò vt regnum, per centuriones; domus per ſeruos, velut capta veſtarentur. Iam primùm vxor [85] Boudicea verberibus affecta, & filiæ ſtupro violatæ ſunt. Præcipui quique Icenorũ, quaſi cunctam regionem muneri accepiſſent, auitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu grauiorum (quando in formam prouinciæ ceſſerant) rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus, & qui alij nondum [86] ſeruitio *aſſuefacti, reſumere libertatem occultis coniurationibus pepigeranr, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, captiuos, ſeruos appellando: fouentibus impotentiam veteranorum militibus, ſimilitudine vitæ, & ſpe eiuſdem licentiæ. Ad hæc [87] templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi *ara æternæ dominationis aſpiciebatur: [88] delectíq; ſacerdotes, ſpecie religionis, omnes fortunas effundebãt. Nec arduum videbatur, exſcindere coloniam nullis munimentis ſeptam: quòd ducibus noſtris parum prouiſum erat, dum amœnitati prius quàm vſui cõſulitur. Inter que nulla palàm cauſſa delapſum Camaloduni ſimulacrũ victoriæ, ac retro conuerſum, quaſi cederet hoſtibus. Et feminæ in *furore turbatæ adeſſe exitium canebant.[89] Externóſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe vlulatibus theatrum, viſámque ſpeciem in æſtuario,[90] notam eſſe *ſubuerſæ coloniæ. Iam Oceanũ cruento aſpectu: dilabente æſtu, humanorum corporum effigies relictas, vt Britanni ad ſpem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petiuere à Cato Deciano procuratore auxiliũ. Ille haut amplius quàm ducentos ſine iuſtis armis miſit: & inerat modica militum manus, tutela templi freti. Et impedientibus qui occultæ rebellionis conſcij conſilia turbabant, neque foſſam aut vallum præduxerunt, neque motis ſenibus & feminis, iuuentus ſola reſtitit: quaſi media pace incauti, multitudine barbarorum circumueniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incenſa ſunt. Templum in quo ſe miles conglobauerat, biduo obſeſſum, expugnatúmque. Et victor Britannus [91] *Pæto Ceriali legato legionis nonæ in ſubſidium aduentanti obuius, fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus euaſit in

caſtra,

Sternuntur.
Præſidium accipiunt.
*Victis
*Manuſſ. Ticenorum
Britannia qua occaſione defecerit.
Rapina Romanorum.
Trinobantes rebellant.
*Manuſſ. facti,
Claudij templum.
*arra
Prodigia cladis Romanæ nuncia.
*furorem
*ſubuertēdæ
Veterani auxiliũ petunt.
Parcè mittitur.
Sed colonia capta, & ipſi caſi.
*Ex manuſ. Petilio.
Legio fuſa.

castra,& munimentis defensus est. Quâ clade & odiis prouinciæ, quam auaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit. At Suetonius mira constantia medios inter hostes [92] Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum & commeatu maximè celebre. ibi ambiguus an illam sedem bello diligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilij coërcitam, vnius oppidi damno seruare vniuersa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium eius orantium flexus est, quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat; ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omissis castellis præsidiisque militarium, [93] quod vberrimum spoliant, & deferentes in tutum, læti præda, & aliorum * insignes petebant. Ad [94] septuaginta milia ciuium & sociorum, iis quæ memoraui locis, occidisse constitit. Neque enim capere aut venũdare, aliúdve quod belli commercium; sed cædes, [95] patibula, ignes, cruces, [96] tamquam * reddituri supplicium, ac prærepta interim vltione festinabant. Iam Suetonio quartadecima legio cũ vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem fermè milia armatorum erant: cùm omittere contationem, & congredi acie parat. diligitque locum artis faucibus, & à tergo silua clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, leui circùm armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiæ passim per cateruas & turmas exsultabant, quanta non aliàs multitudo; & animo adeò fero, vt coniuges quoque testes victoriæ secùm traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant. Boudicca curru filias præ se vehẽs, vt quamque nationem accesserat: *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur; sed tunc non vt tantis maioribus ortam regnum & opes, verùm vt vnam è vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam vlcisci. eò prouectas Romanorum cupidines, vt non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos iustæ vindictæ. cecidisse legionem, quæ prælium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. [97] Ne strepitum quidem & clamorem tot milium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum, si caussas belli secum expenderent; vincendum illâ acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viuerent viri, & seruirent.* Ne Suetonius quidẽ in tanto discrimine silebat. qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat. *Vt [98] spernerent * sonoras Barbarorum, & inanes minas. plus illic feminarum quàm iuuentutis aspici. imbelles, inermes, cessuros statim, vbi ferrum virtutémque vincentium, toties fusi agnouissent. etiam in multis legionibus paucos esse qui prælia profligarent. gloriæque eorum accessurum, quòd modica manu, vniuersi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantùm, & pilis emissis, pòst vmbonibus & gladiis stragem cædem-*

Suetonius auxilio accurrit è Mona. Londinium venit:

Non mãnsit, sede parum tuta.

Verulamium Britanni capiunt.

*Ambiguę sanitatis locus.

Magna Romanorũ vbique cædes.

* *lege* reddituris

Suetonius de re summa aleam iacit.

Aciẽ instruit

Et Britanni contrà.

Quibus femina dux.

Ea suos acuit

Et Suetonius suos.

* *l'at.* sonores

Sponte valdè promtos.

que continuarent, prædæ immemores. parta victoria, cuncta ipsis cessura. Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa prœliorum experientia, vt certus euentus Suetonius, daret pugnæ signum.

Romani excipiunt hostẽ:

Ac primùm legio gradu immota, & angustias loci pro munimento retinens, postquam propiùs suggressus hostis certo iactu tela exhauserat,[99] velut * cuneis erupit.

Vat. cuneo

Inde inuadunt:

Idem auxiliarium impetus: & eques protentis hastis, perfringit quod obuium & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumiecta vehicula sepserant abitus.

Fundunt insigni victoria

Et miles ne mulierum quidem neci temperabat. confixáque telis etiam iumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe sunt qui paulominus quàm octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis fermè interfectis, nec multo ampliùs vulneratis.

Boudicea sese interimit: Et alia de caussa Pœnius.

[100] Boudicea vitam veneno finiuit. Et Pœnius Postumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quartadecimanorũ vicesimanorúmque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudauerat, abnuerátque contra ritum militiæ iussa ducis, se ipsum gladio transegit. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda.

Aucta victrices copiæ à Cæsare.

Auxitque copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: quorum aduentu, nonani legionario milite suppleti sunt.

Suetonius victoriâ vtebatur.

Cohortes alæque nouis hibernaculis locatæ, quódque nationum ambiguum aut aduersum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æquè quàm fames affligebat serendis frugibus * incuriosos, & omni ætate ad bellum versâ, dum nostros commeatus sibi destinant, gentésque præferoces tardiùs ad pacem inclinant:

*incurioso hoste & omni

Nisi procurator Cæsaris impedisset.

quia Iulius Clasicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum priuatis simultatibus impediebat. dispersérátque nouum legatum opperiendum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis consulturum. Simul in vrbem mandabat, [101] nullum prœlio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio. [102] cuius aduersa, prauitati ipsius; prospera, ad fortunã Reip. referebat.

Polycletus in Britanniam venit arbiter.

Igitur ad spectandum Britãniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate eius, non modò inter legatum procuratorémque concordiam gigni; sed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæque grauis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet.

Non sine irrisu hostium.

Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat. mirabantúrque, quòd dux & exercitus tanti belli cõfector seruitiis obedirent. Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata. Detentúsque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naues in littore, remigiúmque in iis amiserat, tamquam durante bello tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur.

Turpilianus succedit Suetonio.

Is non irritato

hoſte,neq; laceſſitus,honeſtum pacis nomen ſegni otio impoſuit.Eodẽ anno Romæ inſignia ſcelera,alterum ſenatoria,ſeruili alterum audacia, admiſſa ſunt. Domitius Balbus erat prætorius, ſimul longa ſenecta, ſimul orbitate & pecunia inſidiis obnoxius. Eius propinquus Valerius Fabianus capeſſendis honoribus deſtinatus,ſubdidit teſtamentũ,aſcitis [103] Vicio Rufino,& Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi [104] Antonium Primum & Aſinium Marcellum ſociauerant. Antonius audacia promtus,Marcellus Aſinio Pollione proauo clarus, neque morum ſpernendus habebatur, niſi quòd paupertatem præcipuum malorum credebat.Igitur [105] Fabianus tabulas iis quos memoraui, & aliis minus illuſtribus,obſignat.Quod apud patres conuictum.Et Fabianus Antoniúſq; cum Rufino & Terentio [106] lege Cornelia damnantur.Marcellũ memoria maiorum,& preces Cæſaris, pœnæ magis quàm infamiæ exemêre. Perculit is dies Pompeianum quoque Ælianum iuuenem quæſtorium,tamquam flagitiorũ Fabiani gnarum:eiq; Italia & Hiſpania in quâ ortus erat,interdictum eſt. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur,[107] quòd reos,ne apud præfectum vrbis arguerẽtur, ad prætorem detuliſſet;interim ſpecie legum,mox præuaricando vltionem eluſurus. Additur ſenatuſconſultum:QVI TALEM *operam emtitaſſet, vendidiſſet ve, vt* [108] *perinde pœna teneretur, ac ſi publico iudicio calumniæ condemnatus.* Haut multò pôſt præfectum vrbis Pedanium Secundum ſeruus ipſius interfecit:ſeu [109] negata libertate, cui pretium pepigerat;ſiue amore exoleti infenſus,& dominum æmulum non tolerans. Ceterum [110] cùm vetere ex more familiam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitauerat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, vſque ad ſeditionem ventum eſt:[111] * ſenatúſque,in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeueritatem aſpernantium, pluribus nihil mutandum cenſentibus. Ex quibus C.Caſſius ſententiæ loco in hunc modũ diſſeruit.

Roma viro diuiti tabula ſubiecta.

Falſarij damnati.

Lex Cornelia intenta.

Præfectus vrbis à ſeruo occiſus.

Igitur omnes familiares puniendi, ex more.

* ſenatúq; in ipſo.

Sæpenumerò P.C. in hoc ordine interfui, cùm contra inſtituta & leges maiorum noua ſenatus decreta poſtularentur: neque ſum aduerſatus. non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim prouiſum, & quæ conuerterentur in deterius mutari; ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer. Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſpublica conſiliis eguiſſet. quod hodie euenit, conſulari viro domi ſuæ interfecto, per inſidias ſeruiles, quas nemo prohibuit. aut prodidit, quamuis nondum concuſſo ſenatuſconſulto, quod ſupplicium toti familiæ minitabatur. Decernite herculè impunitatem. At quem dignitas ſua defendet, cùm præfectura vrbis non profuerit? Quem numerus ſeruorum tuebitur, cùm Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? Cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula noſtra aduertit? An vt quidam fingere non erubeſcunt, iniurias ſuas vltus eſt interfector? [112] * *quis de paterna pecunia tranſegerat, aut auitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus vltrò, dominum iure cæſum videri. Libet argumenta conquirere in eo, quod ſapientioribus deliberatum eſt.*

Quem Caſſius rigidè cenſet.

* quian'

Sed & si nunc primum statuendum haberemus, creditis ne seruum interficiendi domini animum sumsisse, vt non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sanè consilium occuluit, telum inter ignaros parauit. [113] num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia præueniunt serui. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios: postremò si pereundum sit, non inulti inter nocentes agere. Suspecta maioribus nostris fuere ingenia seruorum, etiam cùm in agris aut domibus iisdem nascerentur, caritatémque dominorum statim acciperent. Postquam verò nationes in familiis habemus, quibus diuersi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluuiem istam non nisi metu coërcueris. At quidam insontes peribunt. Nam & ex fuso exercitu, cùm decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, vtilitate publicâ rependitur. Sententiæ

Multi infractum ibant: Caßij, vt nemo vnus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam in-

Sed frustrà. nocentiam miserantium. Præualuit tamen pars quæ supplicium decernebat. Sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine saxa ac faces minitãte. Tum Cæsar populum edicto increpuit: atque omne iter

Præsidio disposito, omnes interfecti. quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro vt liberti quoque qui sub eodẽ tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à Principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sæuitiam incenderetur. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui [114] accusatum ab eo Stati-

Census Galliarum. lium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano, Trebellióque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebelliũ dum vter-

Memmij Reguli mors, & elogium. que dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante Imperatoris fastigio datur, clarus, adeò vt Nero æger valetudine, & adulantibus circùm qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur; respondérit habere subsidium Rempublicam. Rogãtibus dehinc in quo potisſimùm, addiderit, in Memmio Regulo. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus, & quia noua generis claritudine, neque inuidio-

Gymnasium Nero dedicat. A. V. C. DCCCXV. sis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone, [115] præbitúmque oleum equiti ac senatui Græca facilitate. [116] P. Mario, L. Asinio consulibus, Antistius prætor [117] quem in tribunatu plebis licenter

Antistius Maiestatis delatus. egisse memoraui, probrosa aduersus Principem carmina factitauit: vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haut perinde exitium Antistio, quàm Imperatori gloriã quæsiuit, vt condemnatus à senatu, [118] intercesſione tribunicia morti eximeretur. Et cùm Ostorius nihil audiuisse pro testi-

monio

monio dixisset, aduersis testibus creditum. [119] Censuítque Iunius Marullus consul designatus, adimendam reo praeturam, necandúmque more maiorum.

De eo damnando variant.

Ceteris inde assentientibus, Paetus Thrasea multo cum honore Caesaris, & acerrimè increpito Antistio, *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub Principe, & nullâ necessitate obstricto senatu, statuendum disseruit.* [120] *carnificem & laqueum pridem abolita: & esse poenas legibus constitutas, quibus sine iudicum saeuitiâ & temporum infamia, supplicia decernerentur: Quin insula publicatis bonis, quo longiùs sontem vitam traxisset,* [121] *eo priuatim miserior, & publicae clementiae maximum exemplum futurum.*

Mitiora Thraseae censeis

Libertas Thraseae [122] * silentium aliorum rupit. Et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iêre, paucis exemtis: in quibus adulatione promtissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens, & respondenti reticens, vt pauida ingenia solent.

**Farn. lectio seruitium*

Et obtinet.

At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Caesari.

Tamē ad Caesarē refertur:

Ille inter pudorem & iram contatus, postremò rescripsit, *nulla iniuria prouocatum Antistium grauissimas in Principem contumelias dixisse. earum vltionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti poenam statui par fuisse. ceterùm se qui seueritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. statuerent vt vellent, data etiam absoluendi licentia.*

Ille ambiguè & iracundè respondet.

His atque talibus recitatis, & offensione manifesta, non ideo aut consules mutauere relationem, aut Thrasea decessit sententia, ceteríve, quae probauerant deseruere: pars ne Principem obiecisse inuidiae viderentur, plures numero tuti, Thrasea suetâ firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haut dispari crimine [123] Fabricius Veiento conflictatus est, qui [124] multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen codicillorum dederat.

Veiento simili crimine vocatus in discrimen.

Adijciebat Talius Geminus accusator, venditata ab eo munera Principis, & adipiscendorum honorum ius. quae caussa Neroni fuit suscipiendi iudicij. Conuictúmque Veientonem Italia depulit, & libros exuri iussit, conquisitos lectitatósque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, obliuionem attulit.

Is Italia pulsus.

Sed grauescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur. Concessítq; vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quòd in se tumescentibus paulatim faucibus & impedito meatu, spiritum finiebat.

Burrhus obijt, alterum res Ro. fulcrum.

Plures iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum noxio medicamine asseuerabant: & Burrhum intellecto scelere, cùm ad visendum Princeps venisset, aspectum eius auersatum, sciscitantíque hactenus respondisse, *Ego me bene habeo.*

Cum suspicione Caesariani veneni.

Ciuitati grãde desiderium eius mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrãtissima flagitia & adulteria. Quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex vulgi fauore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat: [125] Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus, [126] ac quae illi pro cognatis moribus fuere. Validior Tigellinus in.

Duo Praefecti praetorio: Fenius Rufus

Et Tigellinus.

animo Principis, [127] ex intimis libidinibus assumtus. Prospera populi & militum fama Rufus, quod apud Neronem aduersum experiebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, *tamquam ingentes & priuatū modum euectas opes adhuc augeret, quódque studia ciuium in se verteret, hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur. Obijciebant etiam eloquentiæ laudem vni sibi asciscere, & [128] carmina crebriùs factitare postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis Principis palàm iniquum, detractare vim eius equos regentis, illudere * voces quoties caneret. Quem ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certè finitam Neronis pueritiam, & robur iuuentæ adesse. exueret magistrum, satis ampliis doctoribus instructus, maioribus suis.* At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cura, & familiaritatem eius magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat: & accepto, ita incipit. *Quartusdecimus annus est Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum, octauus vt imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, vt nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. [129] Atauus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum, C. Mæcenati vrbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quàm studia, vt sic dixerim, in vmbrâ educata? è quibus claritudo venit, quòd iuuentæ tuæ rudimentis affuisse videor, grande huius rei pretium. at tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti, adeò vt plerumque intra meipsum voluam: Egóne equestri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Vna defensio occurrit, quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed vterque mensuram impleuimus, & tu quantum Princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à Principe accipere. Cetera inuidiam augent. quæ quidem, vt omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet: sed mihi incumbit. mihi subueniendum est. [130] Quo modo in militia aut via fessus adminiculum orarem: ita in hoc itinere vitæ, senex & leuissimis quoque curis impar, cùm opes meas vltrà sustinere non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum reuocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigij regimen: [131] possumus seniores amici, quiete respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerarent.* Ad quæ Nero sic ferme respondit. *Quòd meditatæ orationi tuæ statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantùm præuisa, sed subita expedire docuisti. [132] * Auus meus Augustus Agrippæ & Mæcenati vsurpare otium post labores concessit; sed in eâ * ipsa ætate, cuius auctoritas tueretur, quidquid illud*

Seneca auctoritas labascit.

In eum crimina.

* vocem

Ipse cautè pariter & animosè se defendit.

Nero subdolè respondet.

* Atauus

& qualecumque tribuisset. attamen neutrum datis à se præmiis exuit. Bello & periculis meruerant. In his enim iuuenta Augusti versata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis pueritiam, dein iuuentam meam fouisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, æterna erunt. Quæ à me habes, horti, & fenus, & villæ, casibus obnoxia sunt: ac licet multa videantur, plerique haut quaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Vnde etiam rubori mihi est, quòd præcipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis. Verùm & tibi valida ætas, rebúsque & fructui rerum sufficiens, & nos prima imperij spatia ingredimur: [133] *nisi forte aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio præponis. Sed* [134] *quãtum Volusio longa parcimonia quæsiuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, reuocas,* [135] * *inornatúmque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam, nec quies, si reliqueris Principem, sed mea auaritia, meæ crudelitatis metus in ore omniũ versabitur. Quòd si maximè continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, vnde amico infamiam* * *parat, inde gloriam sibi recipere.* His adijcit complexum & oscula, [136] factus natura & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante) grates agit: sed instituta prioris potentiæ commutat: prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per vrbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis domi attineretur. Perculso Seneca, promtum fuit Rufum Fenium imminuere, Agrippinæ amicitiam in eo criminantibus. Validiórque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si Principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur. Compertóque Plautum & Syllam maximè timeri, Plautum in Asiam, Syllam in Galliã Narbonensem nuper amotos: nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus commemorat. *Non se, vt Burrhum, diuersas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare. cui caueri vtcumque ab vrbanis insidiis præsentia; longinquos metus quónam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium,* [137] *nec minus* * *suspectos Asiæ populos, claritudine aui Drusi.* [138] *Syllam inopẽ, vnde præcipuam audaciam: & simulatorẽ segnitiæ, dum temeritati locũ reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidẽ cupidinẽ otij, sed veterum Romanorũ imitamẽta præferre; assumta etiam Stoicorũ arrogantia, sectáq;, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec vltrà mora. Sylla sexto die peruectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cùm epulandi caussâ discumberet. Relatum caput eius illusit Nero tamquam præmatura canitie deforme. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur, & spatium itineris ac maris tempúsque interiectum mouerat famam: vulgóque fingebant, petitum ab eo Corbulonem, tum magnis exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula. quin & Asiam fauore iuuenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos, aut

Ah, nimis hoc verè.

* *Paërnue, innatúmque.*

* *paret Senecam comiter dimittit.*

At ille vana rerum exuit. & quietem serio spectat.

Tigellinus increscit:

Plautum & Syllam criminatur.

* *suspensos*

Propudium hominis, etiã Stoicos.

Sulla occisus.

Parant & Plautum:

De quo vana quedã sparsa

animo promtos, poſtquam iuſſa efficere nequiuerint, ad ſpes nouas
tranſiſſe vnà. 139 Hæc in ore famæ, credentium otio agebantur. Cete-
rùm libertus Plauti celeritate ventorum præuenit centurionem,& mã-
Et ſanè ſocer ad audẽdum aliquid excitabat. data L. Antiſtij ſoceri attulit: *effugeret ſegnem mortem,* 140 *otium, ſuffugium,*
& magni nominis miſerationem. reperturum bonos, conſociaturum audaces. nul-
lum interim ſubſidium aſpernandum. ſi ſexaginta milites (tot enim adueniebant) pro-
pulſſet; dum refertur nuntius Neroni; dum manus alia permeat, multa ſecutura, quæ
ad vſque bellum eualeſcerent. denique aut ſalutem tali conſilio quæri. aut nihil gra-
Sed immotũ. *uius audenti quàm ignauo patiendum eſſe.* Sed Plautum ea non mouere. ſiue
nullam opem prouidebat inermis atque exſul; ſeu tædio ambiguæ ſpei;
an amore coniugis & liberorum, quibus placabiliorem fore Principem
rebatur, nulla ſollicitudine turbatum. Sunt qui alios à ſocero nuntios
veniſſe ferant, tamquam nihil atrox immineret, doctoréſque ſapientiæ
141 Cœranũ Græci, Muſonium Thuſci genetis, conſtantiam opperien-
dę mortis, pro incerta & trepida vita ſuaſiſſe. Repertus eſt certè per me-
Mortem intrepide eſt ſpectat: dium diei nudus, exercitando corpori. Talẽ eum centurio trucidauit,
coram Pelagone Spadone, quem Nero centurioni & manipulo quaſi
ſatellitibus miniſtrum regiũ præpoſuerat. 142 Caput interfecti relatum.
Et excipit. cuius aſpectu, ipſa Principis verba referam: *Quin, inquit, Nero depoſito me-*
tu nuptias Poppææ ob eiuſmodi terrores dilatas maturare parat, Octauiamque coniu-
gem amoliri, quamuis modeſtè agat, & nomine patris, & ſtudiis populi grauem? Sed
Nero deuitáque ad Senatum ſcribit, tectè. ad ſenatũ litteras miſit, de cæde Syllæ Plautique haut confeſſus. verùm
vtriuſque turbidũ ingenium eſſe, & ſibi incolumitatem Reip. magna
cura haberi. Decretæ eo nomine ſupplicationes, vtque Sylla & Plautus
Illi approbãt. ſenatu mouerentur, grauioribus tamen ludibriis quàm malis. Igitur ac-
cepto patrum conſulto, poſtquam cuncta ſcelerum pro egregiis accipi
Octauia exturbatur, inducta Poppæa, videt, exturbat Octauiam, ſterilẽ dictitans. Exin Poppææ coniungitur.
Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex mi-
niſtris Octauiæ impulit, ſeruilem ei amorem obijcere. deſtinatúrq; reus
Seruile adulterium illi obijcitur. cognomento Eucerus, natione Alexãdrinus, canere tibiis doctus. Actæ
ob id de ancillis quæſtiones, & vi tormentorũ victis quibuſdam, vt falſa
annuerent, plures perſtitere ſanctitatẽ dominæ tueri. 143 Ex quibus vna
Conſtantia & confidentia ancillæ. inſtanti Tigellino, caſtiora eſſe muliebria Octauiæ reſpondit, quàm os
eius. Mouetur tamen primò 144 ciuilis diſſidij ſpecie: domúmq; Burrhi,
& prædia Plauti, infauſta dona accipit. Mox in Campaniã pulſa eſt, ad-
dita militari cuſtodia. Inde crebri queſtus, nec occulti per vulgum, cui
minor ſapientia. & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula ſunt.
* Deeſt quidpiam. 145 His haut * quaquam Nero pœnitentia flagitij coniugem reuocauit
Octauia reuocatur, metu populi. Octauiã. Exin læti Capitoliũ ſcandunt, deóſq; tandem venerantur. Ef-
figies Poppææ proruũt. 146 Octauiæ imagines geſtant humeris, ſpargũt
floribus, foróq; ac templis ſtatuunt. Itur etiã in Principis laudes, repeti-
tũ * venerantiũ. Iámq; & palatiũ multitudine & clamoribus cõplebãt,
cùm emiſsi militum globi verberibus & intento ferro turbatos diſie-
cere,

cere. Mutataq; quæ per seditionem verterant. Poppææ honos repositus
est. Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis in-
[Poppæa sibi metuit.]
grueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, prouoluta genibus
eius: *Non eò loci res suas agi, vt de matrimonio certet (quamquam id sibi vitâ po-*
[Neronem acri oratione exstimulat,]
tius) sed vitam ipsam in extremum adductam è clientelis & seruitiis Octauiæ, quæ
plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello euenirent. Arma illa ad-
uersus Principem sumta. ducem tantum defuisse, qui motis rebus facilè reperiretur.
Omitteret modò Campaniam & in vrbem ipsam pergeret, ad cuius nutum absentis
tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem?
An quia veram progeniem penatibus Cæsaris datura sit, malle populum Roma-
num tibicinis Aegyptij subolem Imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus con-
ducat, libens quàm coactus acciret dominam, vel consuleret securitati iusta vltio-
ne. Et modicis remediis, primos motus consedisse. [147] *at si desperent vxorem Ne-*
ronis fore Octauiam, illi maritum daturos. Varius sermo, & ad metum atque
iram accommodatus, terruit simul audientem & accendit. Sed parum
valebat suspicio in seruo, [148] & quæstionibus ancillarum cluserat. Ergo
[Alia machina in Octauiam.]
confessionem alicuius quæri placet, cui rerum quoque nouarum cri-
men affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus,
classi apud Misenum, vt memoraui, præfectus, leui post admissum sce-
[Aniceto administro.]
lus gratia, dein grauiore odio: quia grauiorum facinorum ministri qua-
si exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar operæ prioris
admonet. Solum incolumitati Principis aduersus insidiantem matrem
subuenisse: locum haut minoris gratiæ instare, si coniugem infen-
sam depelleret. Nec manu aut telo opus. Fateretur Octauiæ adulte-
rium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus a-
mœnos promittit: vel si negauisset, necem intentat. Ille insitâ vecor-
[Qui fatetur adulterium.]
diâ, & facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quàm iussum erat,
fingit, fatetúrque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat Prin-
ceps. Tum in Sardiniam pellitur, vbi non inops exsilium tolerauit, &
fato obiit. At Nero præfectum spe sociandæ classis corruptum, & incu-
satæ paulo antè sterilitatis oblitus, abactos partus conscientiâ libidinũ,
[149] eáque sibi comperta * dicto memorat. [150] Insuláque Pandateriâ O-
[edicto]*
ctauiam claudit. Non alia exsul visentium oculos maiore misericordia
[Octauia insula clausa,]
affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ à Tiberio, recentior Iu-
liæ memoria obuersabatur à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis af-
[Magna miseratione populi]
fuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sæuitiam melioris olim for-
tunæ recordatione leuabant. Huic * primùm nuptiarum dies loco fu-
[primus]*
neris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, e-
repto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla domina vali-
dior. Et Poppæa non nisi in perniciem vxoris nupta. Postremò cri-
men omni exitio grauius. Ac puella vicesimo ætatis anno, inter centu-
riones & milites, præsagio malorum iam à vita exemta, nondum ta-
men morti acquiescebat. Paucis dehinc interiectis diebus, mori iube-
[Denique ad mortē acta.]

tur: cùm iam viduam se & tantum sororem testaretur, [151] communéque Germanici, & postremò Agrippinæ nomen cieret. quâ incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset. Restringitur vinculis, venæque eius per omnes artus exsoluuntur; & quia pressus pauore sanguis tardiùs labebatur, præferuidi balnei vapore enecatur. Additúrque atrocior sæuitia, quòd caput amputatum latúmque in vrbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memorauimus, vt quicumque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumtum habeant, quoties fugas & cædes iussit Princeps, toties grates deis actas; quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatusconsultum, adulatione nouum, aut patientia postremum fuit. Eodem anno libertorum potissimos [152] veneno interfecisse * creditum est, [153] Doryphorum quasi aduersatum nuptiis Poppææ, Pallantem quòd immensam pecuniam longâ senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusauerat Senecam vt C. Pisonis socium, sed validiùs à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

Caput Poppææ oblatum.

O tempora seruilia!

*creditus

Nero libertos aliquot veneno tollit.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM LIB. XV.

BREVIARIVM LIBRI.

VOLOGESES Parthorum Rex Armeniam inuadit. quem Corbulo cautè & tamen fortiter repressit. Sed Cæsonius Pætus missu Neronis mox superuénit, proprius Armeniæ tuendæ dux. Is imperitia & temeritate rem perdidit: turpi fœdere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen sed serò succurrit. Neroni filia ex Poppæa nascitur, non vitalis. Legati Parthorum Romam venere, super Armenia retinenda. irriti remittuntur: & bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum inuadit, & metu Parthu insecto, ad colloquium ventum. Placuit arma poni, & Tiridatem diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte eius resumere. Nero Neapoli cantat in publico: Roma luxu & libidine omnia polluit. Ipsa vrbs ardet casu, siue Principis dolo. qui in ruinis eius ingentem sibi domum exstruxit. Christiani ab eo exagitati & necati, falso crimine incendij. Coniuratio in Neronem inita & detecta, capite eius C. Pisone. Multi interfecti inlustrium, intérque eos Seneca. Grates tamen diis actæ, & dona decreta templis, vt rebus lætis. Gesta hæc annis paulo amplius tribus,

C. MEMMIO REGVLO. VERGINIO RVFO
C. LECANIO BASSO. M. LICINIO CRASSO Coss.
P. SILIO NERVA. C. IVLIO ATTICO VESTINO

NTEREA rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regémque alienigenam Tigranem Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire vltum volens, magnitudine rursum Romana & continui fœderis reuerentia, diuersas ad curas trahebatur: contator ingenio, & defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisq; ex eo, bellis illigatus. Atque illum ambiguum nouus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes. Adiabenos conterminam nationem latiùs ac diutiùs quàm per latrocinia vastauerat. Idque primores gentium ægrè tolerabant, eò contemtionis descensum, vt ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti. Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod præsidium, aut vnde peteret, rogitans. Iam de Armenia concessum, proxima trahi: & nisi defendant Parthi, leuius seruitium apud Romanos deditis, quàm captis esse. Tiridates quoque regni profugus, per silentium haut modicè querendo, grauior erat. NON *enim ignauia, magna imperia contineri: virorum armorúmque faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere, priuatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse.* Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & proximum sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur, *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cùm mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. Nam Medos Pacorus antecéperat. videbárque contra vetera fratrum odia & certamina, familiæ nostræ penates ritè composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis numquam prosperè lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo infitias æquitate quàm sanguine, caussa quàm armis retinere parta maioribus malueram. si contatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestiæ famâ. quæ neque summis mortalium spernenda est, & à diis æstimatur.* Simul diademate caput Tiridatis euinxit, promtam equitum manum, quæ regem ex more sectabatur, Monesi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis: mandauítque Tigranem Armenia exturbari, dum ipse positis aduersus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molémque belli ciet, prouinciis Romanis minitans. Quæ vbi Corbuloni certis nuntiis audita sunt: legiones duas cum Verulano Seuero, & Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, compositiùs cuncta, quàm festinantiùs agerent. quippe bellum habere, quàm gerere malebat. Scripseràtque Cæsari, proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. Atque interim reliquas legiones pro ripâ Euphratis locat: tumultuariam prouincialium manum armat: hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita. quosdam riuos congestu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ pa-

Vologeses deliberat de repetenda Armenia.

Impulit ambiguum iniuria Tigranis.

Fines Parthorum populatur.

Monobazus etiam exstimulat:

Et Tiridates.

Peruicere & oratione sensa sua Vologeses aperit.

Diadema Armeniæ Tiridati imponit.

Copias præmittit.

At Corbulo auxiliatur Tigrani.

Præsidiis omnia firmat: In primis Syriam.

rantur, acto raptim agmine Moneses vt famam sui præiret, non ideo nescium aut incautum Tigranem offendit: qui occupauerat Tigranocerta, vrbem copia defensorum & magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haut spernenda latitudine partem murorum ambit. & ducta ingens fossa, quà fluuio diffidebatur. Inerãt milites, & prouisi antè commeatus. quorum subuectu pauci audius progressi, & repentinis hostibus circumuenti, irà magis quàm metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia: raris sagittis, neque clausos exterret, & semet frustratur. Adiabeni cùm promouere scalas & machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris cæduntur. Corbulo tamen quamuis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesem, qui expostularent vim prouinciæ illatam. socium amicúmq; regem cohortes Romanas circumsidere., omitteret potiùs obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius Centurio in eam legationem delectus, apud opidum Nisibin septem & triginta milibus passuum à Tigranocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus, & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prosperè fluebant. irritum obsidiũ, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumserant, missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syriá paratæ vltrò irrumpere. sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad Imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia, & firmanda pace respondet. Monesen omittere Tigranocerta iubet, ipse retrò concedit. Hæc plures vt formidine regis, & Corbulonis minis patrata & magnifica extollebant. Alij occultè pepigisse interpretabantur, vt omisso vtrimque bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. *Cur enim exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? Cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernauisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quàm in sede regni modò retenti? Dilata prorsus arma, vt Vologeses cum alio quàm cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ, non vltrà periculum faceret.* Nam, vt rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ popoſcerat, & aduentare + Cæsennius Pætus audiebatur: iámque aderat, copiis ita diuisis, vt quarta & duodecima legiones additâ quintâ quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica, & Gallatarum Cappadocúmque auxilia Pæto obedirent: tertia, & sexta, & decima legiones, priórque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum vsu sociárent, partirentúrve. Sed neque Corbulo æmuli patiens, & Pætus cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil cædis aut prædæ, vsurpatas nominetenus vrbium expugnationes dictitans. Se tributa ac leges, & pro vmbrâ regis, Romanum ius victis impositurum. Sub idem tempus legati Vo-

Tigranes vrbem principem occupat.

Tentant eam frustrà Parthi.

Corbulo legat ad Vologesem.

Nec ille à pace abhorret.

Moneses reuocatur ab obsidione. Pacta quadã occultiora inter Romanum & Parthum.

Cum Corbulonis inuidia.

Intereà Pætus aduenit, cum copiis.

Ferociter loquitur.

Legati Parthici irriti Roma redeũt

ſogeſes, quos ad Principem miſſos memoraui, reuertêre irriti: bellúmque propalam ſumtum à Parthis. nec Pætus detractauit, ſed duabus legionibus, quarum quartam Famiſulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam Calauius Sabinus regebant, Armeniam intrat, triſti omine. Nam in tranſgreſſu Euphratis, quem ponte tranſmittebat, nulla palàm cauſſa, ſ turbatus equus qui conſularia inſignia geſtabat, retrò euaſit. Hoſtiáque quæ muniebantur hibernaculis aſſiſtens, ſemifacta opera fuga perrupit, ſéque vallo extulit. & pila militum arſere, magis inſigni prodigio, quia Parthus hoſtis miſſilibus telis decertat. Ceterùm Pætus ſpretis ominibus, nec dum ſatis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ prouiſu, rapit exercitum trans montem Taurum, reciperandis, vt ferebat, Tigranocertis, vaſtandíſque regionibus, quas Corbulo integras omiſiſſet. Et capta quædam caſtella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, ſi aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuiſſet. Longinquis intineribus percurſando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & inſtante iam hieme, reduxit exercitum. compoſuítque ad Cæſarem litteras, quaſi confecto bello, verbis magnificas, rerum vacuas. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præſidiis inſedit: & ne ponti iniciendo impedimentum hoſtiles turmæ afferrent, (iam enim ſubiectis campis magna ſpecie volitabant) naues magnitudine præſtantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultíſque & baliſtis proturbat Barbaros. in quos ſaxa & haſtæ longius permeabant, quàm vt contrario ſagittarum iactu adæquarentur. Dein pons continuatus, colléſque aduerſi per ſocias cohortes, pòſt legionum caſtris occupantur; tanta celeritate & oſtentatione virium, vt Parthi omiſſo paratu inuadendæ Syriæ, ſpem omnem in Armeniam verterent. Ibi Pætus imminentium neſcius, quinctam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiſcuis militum commeatibus infirmauerat; donec aduentare Vologeſem magno & infenſo agmine auditum. Accitur legio duodecima, & vnde famam aucti exercitus ſperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri caſtra, & eludi Parthus tractu belli poterat, ſi Pæto aut in ſuis, aut in alienis conſiliis conſtãtia fuiſſet. Verùm vbi à viris militaribus aduerſus vrgentes caſus firmatus erat, rurſus ne alienæ ſententiæ indigens videretur, in diuerſa ac deteriora tranſibat. Et tunc relictis hibernis, non foſſam neque vallum ſibi, ſed corpora & arma in hoſtem data clamitans, duxit legiones quaſi prœlio certaturus. Deinde amiſſo centurione & paucis militibus, quos viſendis hoſtium copiis præmiſerat, trepidus remeauit. Et quia minus acriter Vologeſes inſtiterat, vana rurſus fiducia, tria millia dilectorũ proximo Tauri iugo impoſuit, quò tranſitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Coniunx ac filius caſtello, cui Arſamoſata nomen eſt, abditi, data in præſidium cohorte, ac diſperſo milite, qui in vnùm

Pætus Armeniam intrat, aue infauſta.

Principia tamen ei ridẽt.

Corbulo interea Euphrati aſſidet:

Ponte eum iungit.

Vologeſes ad Pætum vertit.

Hic nutat valde & trepidat.

Imperitè militem ſpargit.

habitus, vagum hostem promtiùs sustentauisset. ægrè compulsum ferunt, vt instantem Corbuloni fateretur. Nec à Corbulone properatum, quò gliscentibus periculis etiam subsidij laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, & alarios octingentos, parem numerum è cohortibus iussit. At Vologeses quamuis obsessa à Pæto itinera hinc peditatu, inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtriuit, vno tantùm centurione Tarquitio Crescente turrim in quâ præsidium agitabat, defendere auso: factâ sæpius eruptione, & cæsis qui Barbarorum propiùs suggrediebātur, donec ignium iactu circumueniretur. peditum si quis integer, longinqua & auia; vulnerati, castra repetiuere: virtutem regis, sæuitiam & copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pauebant. Ne dux quidem obniti aduersis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, veniret properè, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim donec vita suppeditet, retenturum. Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relictâ, vt munimēta Euphrati imposita retinerētur, quâ proximum & commeatibus non egenum, regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petiuit. Comitabantur exercitum præter alia assueta bello, magna vis camelorum onusta frumento, vt simul hostem famémque depelleret. Primum è perculsis [6] Pactium primipili centurionem obuium habuit, dein plerosque militum: quos diuersas fugæ causas obtendentes, redire ad signa, & clementiam Pæti experiri monebat. Se nisi victoribus immitem esse. Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere, nouam gloriam ostendere. *Non vicos aut opida Armeniorum sed castra Romana, duásque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua seruati ciuis corona imperatoriâ manu tribueretur, quod illud & quantum decus, [7] vbi par eorum numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent?* His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctúque iter properabant. Eóque intentiùs Vologeses premere obsessos, modò vallum legionum, modò castellum quo imbellis ætas defendebatur, oppugnare, propiùs incedens, quàm mos Parthis, si eâ temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix conturberniis extracti, nec aliud quàm munimenta propugnabant: pars iussu ducis, & alij propriâ ignauia, vt Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, prouisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. Neque eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Pœnis Romani Imperij æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contrà daret, saluti consuluisse. Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen litteras ad Vologesen, non supplices, sed in modum quærentis composuit, *Quòd pro Armeniis semper Romanæ ditionis, aut subiectis regi quem Imperator delegis-*

Auxilium à Corbulone inuitus petit.

Vologeses interea vi perrumpit.

Præsidia fugat, aut expugnat.

Pætus iacet.

Corbulonem intuetur & exspectat.

Ille festinat.

Suos ad robur & celeritatē excitat.

At Parthus Romanos premit & obsidet.

Languidè hi se defendunt.

Immò deditionē loquuntur & spectant.

Itaque Pætus pacem petit.

set, hostilia faceret. Pacem ex æquo vtilem. Nec præsentia tantùm spectaret. Ipsum aduersus duas legiones, totis regni viribus aduenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuuarent. Ad ea Vologeses, nihil pro caussa, sed opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem rescripsit. Illum locum tempúsque consilio destinatum quid de Armenia cernerent. [8] * Adiecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent. Missi pòst à Pæto nuntij, & regis colloquium petitum, qui Vasacem præfectum equitatus ire iussit. Tum Pætus, Lucullos, Pompeios, & si qui duces obtinendæ donandæúe Armeniæ egerenr: Vasaces imaginem retinendi donandiúe penes nos, vim penes Parthos memorat. Et multum inuicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellâque & commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos. Interim [9] fluuio Arsameti, (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter experientis. [10] Sed Parthi quasi documentum victoriæ iusserant. namque iis vsui fuit. Nostri per diuersum iere. [11] Addidit rumor, sub iugum missas legiones, & alia ex rebus insaustis: quorum simulacrum ab Armeniis vsurpatum est. Nã & munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum decederet; & circumstetere vias, captiua olim mancipia, aut iumenta agnoscentes, abstrahentésque Raptæ etiam vestes, retenta arma, pauido milite & concedente, ne qua prœlij caussa existeret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quò cladem nostram testaretùr, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleuerat. Flumen Arsametem [12] elephanto insidens, & proximus quisque regi vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, pontem cessurum oneri, dolo fabricantium. Sed qui ingredi ausi sunt, validum & fidum intellexere. Ceterùm obsessis adeò suppeditauisse rem frumentariam constituit, vt horreis ignem iniicerent: [13] contráque prodiderit Corbulo Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere absuisse. Adiecit, [14] iureiurando Pæti cautum apud signa, astantibus iis, quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referantur litteræ Neronis, an paci annueret. Quæ vt augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur: vna die quadraginta millium spatium emensum esse Pætum, desertis pasim sauciis. neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quàm si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obuius, non eam speciem insignium & armorum prætulit, vt diuersitatem exprobraret. Mæsti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperauere. Vix præ fletu vsurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis, & ambitio gloriæ,

Tergiuersatur Vologeses.

Tamen ad colloquium ventum.

Et ex eo, ad infamia facta.

Quia Parthi variè illudũt Romanis.

Nimium pauidus.

Quibus omnia ex vberi.

Et hostibus contrà.

Infamiam Pæti Corbulo auget.

Qui occurrit cum suis fugientis.

Milites inter se beneuolè.

felicium hominum affectus: sola misericordia valebat, & apud minores magis. Ducum inter se breuis sermo secutus est, [15] hæc conquerentiũ: *irritum laborem, potuisse bellum fugâ Parthorum finiri.* Ille integra vtrique cuncta respondit, conuerterent aquilas, & iuncti inuaderent Armeniã, abscessu Vologesis infirmatam. *Non ea Imperatoris habere mandata Corbulo: periculo legionum commotum, è prouinciâ egressum. Quando in certo habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam fortunam orandam, vt pedes confectus spatiis itinerum, alacrem & facilitate camporum præuenientem equitẽ assequeretur.* Exin Pætus per Cappadociam hibernauit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntij, detraheret castella trans Euphratem, [16] amnémque vt omnium medium faceret. Ille Armeniam quoque diuersis præsidiis vacuam fieri expostulabat. Et postremò concessit rex. Diruptáque quæ vltra Euphratem communierat Corbulo, & Armenij suo arbitrio relicti sunt. At Romæ trophæa de Parthis, arcúsque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello, neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero [17] frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim iecit, quo securitatem annonæ * sustentaret. cuius pretio nihil additum est, quamuis ducentas fermè naues portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subuectas, fortuitus ignis absumsisset. Tris dein cõsulares, L. Pisonẽ, [18] Ducenniũ Geminum, Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præposuit, cũ insectatione priorum Principum, qui grauitate sumtuum iustos reditus anteissent, se annuum sexcenties sestertiûm Reipub. largiri. Percrebuerat ea tempestate prauissimus mos, cùm [19] propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturásque & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia senatum adeunt, ius naturæ, laboris educandi, aduersus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant: *Satis pretij esse orbis quòd multâ securitate, nullis oneribus gratiam, honores, cuncta promta & obuia haberet. Sibi promissa legum diu exspectata in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret.* Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac [20] ne vsurpãdis quidem hereditatibus prodesset. Exin Claudius Timarchus Cretẽsis reus agitur, ceteris criminibus, vt solent præualidi prouincialium, & opibus nimiis ad iniurias minorum elati: vna vox eius vsque ad contumeliam senatus penetrauerat, quòd dictitasset, in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent, grates agerentur. Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, prouinciâ Cretâ depellendum, hæc addidit. *Vsu probatum est P.C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem: candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum*

At uõ duces.

Species fæderis inter Vologesem & Corbulonem.

Roma tamen non nisi fausta omnia audita.

Frumentum vetus in Tiberim iactũ.

** Vet. F. ostentaret.*

Præfecti noui vectigalibus.

Querela de breui & ficta adoptione.

Patres prouident, & prohibent.

Timarchus accusatus.

Ea occasione, Thrasea sententia.

tuum auaritia, Calpurnia scita, pepererũt. [21] *Nam culpa quàm pœna tempore prior, emendari quàm peccare posterius est. Ergo aduersus nouam prouinciarum superbiam dignum fide constantiáque Romanâ capiamus consilium, quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur alibi quàm in ciuium iudicio esse. Olim quidem non modò prætor aut consul, sed priuati etiam mittebantur, qui prouincias viserent, & quid de cuiusque obsequio videretur, referrent. trepidabántque gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicuius grates, ita promtiùs accusatio decernitur.* [22] *Decernatúrque & maneat prouincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi. Sed laus falsa & precibus expressa perinde cohibeantur quàm malitia, quàm crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quàm cùm offendimus. Quædam imò virtutes odio sunt, seueritas obstinata, inuictus aduersùm gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora fermè, & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quæ si arceantur, æqualiùs atque constantiùs prouinciæ regentur. nam vt metu repetundarum infracta auaritia est, ita vetitâ gratiarum actione* [23] *ambitio* cohibetur.* Magno assensu celebrata sententia. [24] Non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus consulibus eâ de re relatum. Mox auctore Principe [25] sanxere, ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum proprætoribus próueconsulibus grates, neu quis eâ legatione fungeretur. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagrauit, effigiésque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et [26] motu terræ, celebre Campaniæ opidum Pompeij, magnâ ex parte proruit. Defunctáque virgo Vestalis Lælia, in cuius locum Cornelia ex familiâ Cossorum capta est. [27] Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. natam sibi ex Poppæâ filiam Nero vltra mortale gaudium accepit, appellauitque Augustam, dato & Poppæę eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium, vbi ipse generatus erat, Iã senatus vterum Poppææ commendauerat diis, votáque publicè susceperat. quæ multiplicata, exsolutáque. Et additæ supplicationes, templúmque Fecunditati, & [28] certamen ad exemplar* Atticæ religionis decretum. Vt Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iouis collocarentur: [29] ludicrum Circense, vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur. quæ fluxa fuêre, quartum intra mensem defunctâ infante: rursúsque exortę adulationes, censentium honorẽ diuæ, & puluinar, ædémque & sacerdotem. Atque ipse vt lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo prænũtiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cęsaris ferunt, quâ reconciliatum se Thraseæ apud Senecam iactauerit, ac Senecam Cæsari gratulatum. Vnde gloriæ egregiis viris, & pericula gliscebant. Interim veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterásque in eandem formam attulere: *Se priora & toties iactata super obtinendâ Armeniâ nunc omittere, quoniam dij quamuis potentium*

*cohibebitur.

Et cohibita ambitio prouincialium.

Gymnasium fulmine,

Pompeij opidum terræmotu, corrupta.

A. V. C. DCCCXVI.

Filia Neroni nata:

Multa adulatione patrũ.

At ea breui abiit.

Thraseas prohibetur aditu Cæsaris.

Legati Parthorum ad Principem.

Cum superbiusculis mãdatis.

populorum arbitri possessionem Parthis non sine ignominiâ Romanâ tradidissent. Nuper clausum Tigranem, post Pætum legionésque cùm apprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim, datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diademati in vrbem venire, nisi sacerdotij religione attineretur. Iturum ad signa & effigies Principis, vbi legionibus coram, regnum auspicaretur. Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diuersa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis aduenerat, quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores ciuitatis Nero, bellũ anceps, [30] an pax in hoste placeret. Nec dubitatum de bello. Et corbullo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cuius alterius inscitiâ rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, vnde spes fieret, non frustrà eadẽ oraturũ Tiridatem, si preces ipse attulisset. [31] Syriæq; exsecutio Cintio, copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannoniâ adiecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus præfectísque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas prouincias regebant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum fermè modum aucta potestate, quem populus Romanus Gn. Pompeio bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cùm grauiora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his fermè verbis: *Ignoscere se statim, ne tam promtus in pauorem, longiore solicitudine ægresceret.* At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla dilectorum ex Illyrico & Ægypto, quódque alarum cohortiúmque, & auxilia regum in vnum conducta [32] apud Melitenen, quà transmittere Euphratem parabat. Tum lustratum ritè exercitum ad concionem vocat, orditúrque magnifica de auspiciis imperatoriis, rebúsque à se gestis, aduersam inscitiam Pæti declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox [33] iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesísque de pace legatos haut aspernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis non immitibus. *Non enim adhuc eò ventum, vt certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis euenisse, documento aduersus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; & Vologesen meliùs societate Romanâ quàm damnis mutuis genti Parthorum consulturum. [34] Scire quantum intus discordiarum, quámque indomitas & praeferoces nationes regeret. Contrà Imperatori suo immotam vbique pacem, & vnum id bellum esse.* Simul consilio terrorem adiicere, & Megi-

Deliberat Princeps.

Placuitq; bellum.

Cui Corbulo præfectus.

Et finitimi præsides regésq. obedire ei iussi.

Pætum scõmate Nero excipit.

Copias Corbulo cogit.

Lustrat, & oratione excitat.

Parthi ad eũ legati.

Nec viam iis pacis claudit.

ſtanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit ſedibus, caſtella eorum exſcindit, plana, edita, validos, inualidóſque, pari metu complet. Non infenſum, nedum hoſtili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eóque conſilium eius fidum credebant. Ergo Vologeſes neque atrox in ſummam, * & quibuſdam præfecturis inducias petit. Tiridates locùm diémque colloquio poſcit. Tempus propinquum, locus in quo nuper obſeſſæ cum Pæto legiones erant, cùm à Barbaris delectus eſſet, ob memoriam lætioris ſibi rei, non eſt à Corbulone vitatus, vt diſſimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamia Pæti augebatur, quod eo maximè patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos, atque opperiri reliquias malæ pugnæ imperauit. Die pacta 35 Tiberius Alexander illuſtris eques Romanus miniſter bello datus, & Viuianus Annius gener Corbulonis, 36 nondum ſenatoria ætate, ſed pro legato quintæ legioni impoſitus, in caſtra Tiridatis venêre, * honore eius, ac ne metueret inſidias tali pignore. Viceni dehinc equites aſſumpti. Et viſo Corbulone, rex prior equo deſiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed 37 pedes vterque dextras miſcuere. Exin Romanus laudat iuuenem, omiſſis præcipitibus tuta & ſalutaria capeſſentem. Ille de nobilitate generis multum præfatus, cetera temperanter adiungit. Iturum quippe Romam, laturúmque nouum Cæſari decus, non aduerſis Parthorum rebus ſupplicem Arſaciden. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſignæ regium, nec niſi manu Neronis reſumere. & colloquium oſculo finitum. Dein paucis diebus interiectis, magna vtrimque ſpecie, inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis, hinc 38 agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis, ſigniſque & ſimulacris deûm in modum templi. Medio tribunal ſedem curulem, & 39 ſedes effigiem Neronis, ſuſtinebat. Ad quam progreſſus 40 Tiridates, cæſis ex more victimis, ſublatum capite diadema imagini ſubiecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat inſita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes; aut obſidio. At nunc verſos caſus: iturum Tiridatem oſtentui gentibus, quanto minus quàm captiuum? Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epuláſque & rogitante rege cauſſas, quoties nouum aliquid aduerterat: vt, 41 initia vigiliarum per centurionem nuntiari, 42 conuiuiû buccina dimitti, & 43 ſtructa ante Auguralem aram ſubdita face accendi: cuncta in maius extollens, admiratione priſci moris affecit. 44 * poſtremo die ſpatium orauit, quo tantum itineris aditurus, fratres antè, matrémque viſeret: obſidem interea filiam tradit, litteráſque ſupplices ad Neronem. Et digreſſus Pacorum apud Medos, Vologeſen Ecbatanis repperit, non incurioſum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, nequam imaginem ſeruitij Tirridates perferret, 45 neu ferrum traderet, 46 aut complexu prouincias obtinêtium arceretur, foribúſve corû aſſiſteret: tantúſque Romæ, quantus conſulibus, honor eſſet. Scilicet ex-

Rem nihilominus in Armenia gerit.

Tiridates colloquium postulat.

Obſides à Romanis dâtur.

* honori

Ita rex ad Corbulonem venit.

Pacta inter eos.

Tiridates diadema detractû Neroni subijcit.

Epulo excipitur à Corbulone:

Et res Romanas docetur.

* Fortaſſe, poſtero

Abit fratres ſalutaturus.

Alpium pars iure Latij donata. ternæ ſuperbiæ ſueto,non erat notitia noſtri: apud quos ius imperij valet,inania tranſmittuntur.Eodem anno Cæſar nationes Alpium maritimarum in ius Latij tranſtulit. [47] Equitum Romanorum locos ſedilibus plebis antepoſuit,apud Circum. [48] Namque ad eam diem indiſcreti inibant;quia lex Roſcia nihil niſi de quatuordecim ordinibus ſanxit. Spectacula gladiatorum idē annus habuit, pari magnificentiâ ac priora. Sed [49] feminarum illuſtrium ſenatorûmque plures per arenam fœdati ſunt. C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiſcuas ſcenas frequētandi.Nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis,quos vt parum celebres & tantæ voci anguſtos ſpernebat. Non tamen Romæ incipere [* ſcenas] auſus, Neapolim quaſi Græcam vrbem dilegit.Inde initium fore, vt trāſgreſſus in Achaiam,inſignéſque & antiquitùs ſacras coronas adeptus, maiore famâ ſtudia ciuium eliceret. Ergo contractum opidanorū vulgus,& quos è proximis coloniis& municipiis eius rei fama ciuerat,quique Cæſarem per honorem, aut varios vſus ſectantur. etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic,plerique vt arbitrabantur, triſte; vt ipſe,prouidum potiùs & ſecundis numinibus euēnit. Nam egreſſo qui affuerat populo, vacuum & ſine vllius noxa theatrum collapſum eſt. Ergo per compoſitos cantus grates diis,atq; ipſam recentis caſus fortunam celebrans, petiturúſque maris Hadriæ traiectus,apud Beneuentum interim conſedit: vbi gladiatorum munus à Vatinio celebre edebatur. [50] Vatinius inter fœdiſſima eius aulæ oſtenta fuit, ſutrinæ tabernæ alumnus,corpore detorto,facetiis ſcurrilibus: primò in contumelias aſſumtus, deinde optimi cuiuſque criminatione eò vſque valuit, vt gratiâ,pecuniâ,vi nocendi etiam malis præmineret. Eius munus frequentanti Neroni,ne inter voluptates quidem à ſceleribus ceſſabatur.Iiſdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia ſuper Iuniæ familiæ claritudinem diuum Auguſtum atauū ferebat. Iuſſi id accuſatores obicere, prodigum largitionibus, neque aliam ſpem quàm in nouis rebus eſſe. quin eum [51] nobiles habere,quos ab epiſtolis & libellis & rationibus appellet, [52] nomina ſummæ curæ & * meditamenta. Tum intimus quiſque libertorum vincti abreptique. Et cùm damnatio inſtaret, brachiorum venas Torquatus interſcidit, ſecutáque Neronis oratio ex more : *Quamuis ſontem & defenſioni meritò diffiſum, victurum tamen fuiſſe ſi clementiam iudicis exſpectaſſet.* Nec multo pòſt [53] omiſſa in præſens Achaiâ (cauſſæ in incerto fuere) vrbem reuiſit,prouincias Orientis, maximè Ægyptum, ſecretis imaginationibus agitans. Dein edicto teſtificatus non longam ſui abſentiam, & cuncta in Rep. exinde immota ac proſpera fore, ſuper ea profectione adiit Capitolium,illic veneraturus deos.Cùm Veſtæ quoque templum iniiſſet, repentè cunctos per artus tremens,ſeu numine exterrente, ſeu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deſeruit inceptum, cunctas ſibi

Margin notes:

Sedes equitū in Circo diſcreta.

A. V. C. DCCCXVII.

** Videtur delendum.*

Neapoli Nero ſe & vocem publicat.

Theatrum ruit,ſed ſine noxa.

Gladiatorum munus Beneuenti.

A Peſſimo Vatinio.

Iunius Torquatus ad mortē actus.

**ſcribo, meditamenti.*

Achaiam Nero cogitat.

Omittit.

ctas sibi curas amore patriæ leuiores dictitans. *Vidisse ciuium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantum aditurus esset iter, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti aduersum fortuita aspectu Principis refoueri. Ergo vt in priuatis necessitudinibus proxima pignora præualerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendúmque retinenti.* Hæc atque talia plebi volenti fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias si abesset metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coràm atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod euenerat. [54] Ipse quò fidem acquireret, nihil vsquam perinde lætum sibi; [55] publicis locis struere conuiuia, totáque vrbe quasi domo vti. Et celeberrimæ luxu famáq; epulæ fuere, quas Tigellino paratas, vt exemplum referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur [56] in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, cui superpositum conuiuiũ aliarum tractu moueretur. Naues auro & ebore distinctæ. Remigésque exoleti, per ætates & scientiam libidinũ componebantur. Volucres & feras diuersis è terris, & animalia maris Oceano abusque petiuerat. Crepidinibus stagni [57] lupanaria astabãt, illustribus feminis completa. Et contrà [58] scorta visebantur, nudis corporibus. Iam gestus motúsque obsceni, & postquam tenebræ incedebant, quantum iuxta nemoris, & circumiecta tecta, consonare cantu & luminibus clarescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret; nisi paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, [59] cui nomẽ Pythagoræ fuit, in modum solenniũ coniugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum. [60] * Missi auspices duo, & genialis torus, & faces nuptiales; cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit. Sequitur clades, forte, an dolo Principis incertum: nã vtrumque auctores prodidere: sed omnibus quæ huic vrbi per violentiam ignium acciderunt, grauior atque atrocior. Initiũ in eã parte Circi ortum, quæ Palatino Cælióque montibus cõtigua est. Vbi [61] per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus ac vento citius lõgitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interiacebat. Impetu peruagatum incendium, plana primùm, deinde in edita assurgens, rursus inferiora populando anteiit remedia velocitate mali, & obnoxiã vrbe artis itineribus, húcque & illuc flexis, atque [62] enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta pauentium feminarum [63] fessa * [ætate] aut rudis pueritiæ ætas, quíque sibi quíque aliis consulebant, dum trahunt inualidos aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumueniebantur: vel si in proxima euaserant, illis quoque igni correptis etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremò quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: qui-

Quasi caritate plebis & patriæ.

Infames eius epulæ.

Magno sumptu.

Turpis libidines.

Denique (scelus, scelus,) nubit.

* Forte, Visi

Incendium grãde Romæ.

Misera eius facies.

* Delendũ videtur.

dam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alij caritate suorum quos eripere nequiuerant, quamuis patente effugio interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium; & qui alij palàm faces iaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur: siue vt raptus licentiùs exercerent, seu iussu. Eo in tempore Nero Antij agens, non antè in vrbem regressus est, quàm domui eius, [64] quâ palatium & Mæcenatis hortos cōtinuauerat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circùm haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, [65] cāpum Martis ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiā suos patefecit. Et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subuectáq; vtensilia ab Hostiâ, & propinquis municipiis. [66] pretiúmque frumenti minutum, vsque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, in irritum cadebant, quia peruaserat rumor: ipso tempore flagrantis vrbis, inisse eum domesticam scenam, & cecinisse Troianum excidiū, præsentia mala vetustis cladibus assimulantē. [67] Sexto demùm die apud imas Esquilias finis incendio factus, proruptis per immensum ædificiis, vt continuæ violentiæ campus & velut vacuum cælum occurreret. Necdum posito metu [68] redibat. * Leuis rursum grassatus ignis, patulis magis vrbis locis, eóque strages hominū minor. delubra deûm, & porticus amœnitati dicatæ latiùs procidēre. Plúsque infamiæ id incendium habuit, quia [69] prædiis Tigellini Æmilianis proruperat. [70] Videbatúrque Nero condendæ vrbis nouę & cognomēto suo appellandę gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma diuiditur: quarum quattuor integræ manebant, tres solo tenus deiectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta. Domuum, & insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haut promtū fuerit: sed [71] vetustissimâ religione, quod Seruius Tullius Lunæ, & Magna ara fanúmque quæ præsenti Herculi Arcas Euander sacrauerat, ædésque Statoris Iouis vota Romulo, Númæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta. iam opes tot victoriis quæsitæ, & Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamuis in tantâ resurgentis vrbis pulchritudine, multa seniores meminerant. quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, [72] XIIII. Kal. Sextiles principium incendij huius ortum, quo & Senones captam vrbem inflammauerāt. Alij eo vsque curâ progressi sunt, vt [73] totidē annos mensésq; & dies inter vtraque incēdia numerent. Ceterùm Nero vsus est patriæ ruinis, exstruxítque domum, in quâ haut perinde gemmæ & aurum miraculo essent; solita pridem, & luxu vulgata, quàm [74] arua & stagna, & in modū solitudinū hinc siluæ, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinatoribus Seuero & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare, & viribus Principis illudere. Namque [75] ab lacu

Quod nec restinguebatur. — *Domus etiā Principis exusta.* — *Receptacula quædam plebi data.* — *At ille canit inter flāmas.* — *Nec sine eius nutu videbatur id incendium.* — *Ceterum tota penè Roma eo corrupta:* — *Et vetustissima templa:* — *Innumera statua.* — *Nero domum sibi extruxit.* — *Laxitate & splendore mirificam.*

Auerno nauigabilem fossam vsque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti litore, aut per montes aduersos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quàm Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerãdus labor, nec satis caussæ. Nero tamen, vt erat incredibilium cupitor, effodere proxima Auerno iuga connixus est: manéntque vestigia irritæ spei. [76] Ceterùm vrbis quæ domus supererãt, non vt post Gallica incendia, nullâ distinctione, nec passim erectæ: sed dimẽsis vicorum ordinibus, & latis viarũ spatiis, [77] cohibitâ ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisq; porticibus, quę frontem insularum protegerent. Eásque porticus Nero sua pecunia exstructurum, purgatásque areas dominis traditurum, pollicitus est. Addidit præmia pro cuiusque ordine, & rei familiaris copiis: finiuitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerentur. Ruderi accipiendo Hostienses paludes destinabat, vtque naues quę frumentum Tiberi subuectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiáq; ipsa certa sui parte, sine trabibus, [78] saxo Gabino Albanóq; solidarentur: quòd is lapis igni imperuius est. [79] Iam aqua priuatorum licentia intercepta, quo largior & pluribus locis in publicum flueret, custodes: & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet: [80] nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur. Ea ex vtilitate accepta decorem quoque nouæ vrbi attulere. Erant tamen qui crederẽt veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur. At nunc patulam latitudinem, & nulla vmbra defensam, grauiore æstu ardescere. Et hæc quidem humanis consiliis prouidebantur. Mox petita à diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano & Cereri Proserpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primùm in Capitolio, deinde apud proximum mare. Vnde hausta aqua, templum & simulacrum deæ prospersum est, & [81] lectisternia ac peruigilia celebrauere feminæ quibus mariti erant. [82] Sed non ope humana, non largitionibus Principis aut deûm placamentis, decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia inuisos, [83] vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis eius CHRISTVS, qui Tiberio imperitante, [84] per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressáque in præsens * exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modò per Iudæam originem eius mali, sed per vrbem etiam: quò cuncta vndique atrocia aut pudẽtia confluunt, celebrantúrque. Igitur primò correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haut perinde in crimine incẽdij, quàm [85] odio humani generis conuicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atque vbi defecisset dies, [86] in vsum nocturni

Ipsa vrbis capta instaurari: *Sed ad mensuram & cõpositi.* *Etiã firmior contra incendias* *Et veteri pulchrior: Non tamen salubrior.* *Diis supplicia instituta.* *Et alia supplicia in Christianos, quasi incendiarios.* *Vet. exitialis* *Tace impie.* *Insignis in eos crudelitas*

Nero intereà aurigatur. **curriculo*

luminis vrerētur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circēse ludicrū edebat,[87] habitu aurigę permixtus plebi, vel * circulo insistens. Vnde quamquam aduersus sontes & nouissima exempla meritos, miseratio oriebatur; tamquam non vtilitate publica, sed in sæuitiam vnius absumerentur.

Italiam & prouincias exhaurit.

Interea conferendis pecuniis peruastata Italia, prouinciæ euersæ, sociique populi, & quæ ciuitatum liberę vocantur. Inq; eam prædam etiam dij cessere, spoliatis in vrbe templis,[88] egestóque auro, quod triūphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prosperè aut in

Templa di- spoliat.

metu sacrauerat. Enimuerò[89] per Asiam atque Achaiam non dona tātùm, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas prouincias Acrato, ac[90] secundo Carinate. Ille libertus cuicunque flagitio promptus: hic Græca doctrina ore tenus exercitus,[91] animū bonis artibus non

Seneca vocem aut mentē his sceleribus non commodat. Venenum ei paratum.

induerat. Ferebatur Seneca, quò inuidiam sacrilegij à semet auerteret, longinqui ruris secessum orauisse: & postquam non concedebatur, ficta valetudine quasi æger neruis, cubiculum non egressus. Tradidere quidam, venenum ei per libertum ipsius cui nomen Cleonicus, paratum, iussu Neronis: vitatúmque à Seneca proditione liberti, seu propria for-

Continentia hominis.

midine,[92] dum simplici victu, & agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Preneste, tentata eruptione, præsidio militis, qui custos adesset,

Clades in mari.

coërciti sunt: iam Spartacum & vetera mala rumoribus ferente populo, vt est nouarum rerum cupiens pauidúsque. Nec multo pòst clades rei naualis accipitur, nō bello (quippe haut aliàs tam immota pax) sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. Ergo gubernatores quamuis sæuiente pelago à Formiis mouere, & graui Africo,[93] dum promontorium Miseni superare contendunt, Cumanis litoribus impacti, triremium plerasque, & minora

Prodigia plura.

nauigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nūtia. Vis fulgurum non aliàs crebrior, & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. Bicipites hominum aliorúmve animalium partus abiecti in publicum, aut[94] in sacrificiis quibus grauidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placētino viā propter natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutáque haruspicum interpretatio: parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, ne-

A. V. C. DCCCXIIX. Coniuratio in Neronem.

que occultum: quia in vtero repressum, aut iter iuxta editū sit.[95] Ineunt deindè consulatum Silius Nerua, & Atticus Vestinus, cœpta simul & aucta coniuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ ètiam cùm odio Neronis, tum fauore in C. Piso-

Capite C. Pisone.

nem. Is Calpurnio genere ortus, ac multas insignésque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem

Ille descriptus

aut species virtutibus similes.[96] Namque facundiam tuendis ciuibus exercebat, largitionem aduersus amicos; & ignotis quoque comi sermone & congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora

facies

facies. Sed procul grauitas morum, aut voluptatum parcimonia. Lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idq; pluribus probabatur, qui in tantâ vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseuerum volunt. Initium cõiurationi non à cupiditate ipsius fuit. nec tamen facilè memorauerim, quis primus auctor, cuius instinctu concitum sit, quod tam multi sumserunt. Promptissimos [97] Subrium Flauium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Asprũ centurionem extitisse constantia exitus docuit. *Et qui præcipui in eâ.* Et Lucanus Annæus, Plautiúsque Lateranus consul designatus, viuidia odia intulere. Lucanum propriæ caussæ accendebant, [98] quòd famam carminum eius premebat Nero, [99] prohibuerátque ostentare, * vanus assimulatione. *Lucanus poeta:* *Farn. vanã* Lateranum consulem designatum, nulla iniuria, sed amor Reipub. sociauit. At Flauius Sceuinus & Afranius Quinctianus, vterq; senatorij ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capessiuere. *Sceuinus:* Nam Sceuino dissoluta luxu mens, & proinde vita somno languida. [100] Quinctianus * molli corpore infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, cõtumelias vltum ibat. *Quinctianus:* *Farn. mollitie corporis* Ergo dum scelera Principis, & finem adesse imperij, diligendúmque qui fessis rebus succurreret inter se aut inter amicos iaciunt, aggregauere Tullium Senecionem, Ceruarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinũ, Munatiũ Gratum, [101] Antonium Natalẽ, Martium Festum, equites Romanos: *Plures alij:* ex quibus [102] Senecio è præcipuâ familiaritate Neronis speciẽ amicitiæ etiam tũ retinens, cò pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes ex nouis rebus petebatur. Ascitæ sunt [103] super Subrium & Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, *Etiam ex prætorio.* Granius Siluanus & Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarũ, Maximus Scaurus & Venetus Paullus centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo præfecto videbatur: quem vitâ famâque laudatum, per sæuitiam impudicitiámque Tigellinus in animo Principis anteibat, *Imò & ipse præfectus.* fatigabátque criminationibus, ac sæpe in metũ adduxerat, quasi adulterum Agrippinæ & desiderio eius vltioni intentum. Igitur vbi coniuratis præfectum quoque prætorij in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promtiùs iam de tempore ac loco cædis agitabant. *Flauij honestus impetus:* Et cepisse impetum Subrius Flauius ferebatur, in scenâ canentem Neronem aggrediẽdi, aut cùm ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus. Hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulauerant: *Sed ignauiter remissus.* nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus aduersa. Interim [104] contantibus prolatantibúsque spem ac metum, Epicharis quædam, [105] incertum quónam modo sciscitata (neque illi antè vlla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere coniuratos: *Epicharis moras ægrè fert.* ac postremò lentitudinis eorum pertæsa, & in Campaniâ agens primores classiariorum Misenensium labefacere, & conscientiâ illigare connixa est tali initio.

Proculum asciscere conatur.

[106] Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris prouectus, vt rebatur. Is mulieri olim cognitus, seu recēs orta amicitia, dū merita erga Neronem sua & quàm in irritum cecidissent, aperit, adiicitque questus & destinationem vindictæ, si facultas oriretur, spem dedit posse impelli & plures cōciliare. Nec leue auxilium in classe; crebras occasiones, quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris vsu lætabatur. Ergo Epicharis plura, & omnia scelera Principis orditur. [107] Neq; senatui,* quid manere, sed prouisum quo nam modo pœnas versæ Reip. daret: accingeretur modò, nauaret operam, & militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exspectaret. Nomina tamen coniuratorum reticuit.

Ille eam defert. *Constanter hæc refutat.* *Consilium cædēdi Tyrāni apud Baias.* *crebrò eò ventitabat.*

Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamuis ea quę audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & cum indice cōposita, nullis testibus innixum facilè confutauit. Sed ipsa in custodiâ retenta est, suspectâte Nerone, haut falsa esse etiam quæ vera non probabantur. Coniuratis tamen metu proditionis placitum maturare cædem apud Baias, in villâ Pisonis: cuius amœnitate captus Cæsar crebrò * ventitabat, balneásque & epulas inibat omissis excubiis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso, inuidiam prætendens, si sacra mensæ diique hospitales cæde qualiscumque Principis cruentarētur. Melius apud vrbem in illa inuisa & spoliis ciuium exstructâ domo, vel in publicò patraturos, quod pro Rep. suscepissent. Hæc in commune: ceterùm timore occulto, [108] ne L. Silanus eximiâ nobilitate, disciplináque C. Cassij apud quē educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus imperiū inuaderet, pi ōptè daturis operam qui à coniuratione integri essent, quiq; misererentur Neronem tamquā per scelus interfectum. Plerique Vestini quoque consulis, acre ingenium vitauisse Pisonem crediderūt, [109] ne * à libertate moueretur, vel dilecto Imperatore alio, sui muneris Remp. faceret. Etenim expers coniurationis erat, quāuis super eo crimine Nero vetus aduersus insontem odium expleuerit. Tandem statuēre [110] Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, domo aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat; promtioréśque aditus erant lætitiâ spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, vt Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret deprecabundus & genibus Principis accidens, prosterneret incautum premerétque, animi validus, & corpore ingens. Tum iacentem & impeditum, tribuni & cēturiones, & ceterorum [111] vt quisque audentiæ habuisset, accurrerēt, trucidarēt-que: primas sibi partes expostulante Sceuino, qui [112] pugionem templo Salutis in Etruriâ, siue, vt alij tradidere, Fortunæ Ferentano in opido detraxerat, gestabátque velut magni operis sacrum. Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, vnde eum præfectus Fenius & ceteri accitū ferrent in castra, comitante Antoniâ Claudij Cæsaris filiâ, ad eliciendū vulgi fauorem. quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo tradi-

Sed iterum omissum.

Metu ne alij arriperent Imperium.

Denique placuit Circensibus eum aggredi. *Scæna gerendæ rei.*

tum non occultare in animo fuit, [113] quamuis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodauisse, aut Pisonem notum amore vxoris, alij matrimonio se obtrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est. [114] Sed mirum quàm inter diuersi generis, ordinis, ætatis, sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint: [115] donec proditio cœpit è domo Sceuini. Qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignauit: promptum vaginâ pugionem, de quo suprà rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo, & mucronem ardescere iussit. Eamque curam liberto Milicho mandauit. Simul affluentius solito conuiuium initum. seruorum carissimi libertate, & alij pecuniâ donati. Atque ipse mæstus, & magnæ cogitationis manifestus erat, quamuis lætitiam vagis sermonibus simularet. Postremò vulneribus ligamenta, quibúsque sistitur sanguis parare eundem Milichum monet: siue gnarum coniurationis, & hucusque fidum, seu nescium, & tunc primum arreptis suspicionibus, vt plerique tradidere, de consequentibus. Nam cum secum seruilis animus præmia perfidiæ reputauit, simúlque immensa pecunia & potentia obuersabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim vxoris quoque consilium assumserat, muliebre ac deterius, quippe vltrò metum intentabat, multósque astitisse libertos ac seruos, qui eadem viderint: nihil profuturum vnius silentium. at præmia penes vnum fore, qui indicio præuenisset. Igitur cœptâ luce Milichus in hortos Seruilianos pergit: & cum foribus arceretur, magna & atrocia afferre dictitans, deductúsque ab ianitoribus [116] ad libertum Neronis Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, vrgens periculum, graues coniurationes, & cetera quæ audierat, coniectauerátque, docet. Telum quoque in necem eius paratū ostendit, accirique reum iussit. Is raptus per milites, & defensionem orsus, *Ferrum cuius argueretur, olim religione patriâ cultum & in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum* respondit. *Tabulas testamenti sæpius à se, & incustoditâ dierum obseruatione, signatas. Pecunias & libertates seruis & antè dono datas; sed ideo tunc largiùs, quia tenui iam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enim verò liberales semper epulas struxisse, & vitam amœnam, & duris iudicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla iussu suo: sed quia cetera palàm vana ob ecisset, adiungere crimen visum se pariter indicem & testem facere.* Adicit dictis constantiam. incusat vltrò intestabilem, & consceleratum, tantâ vocis ac vultus securitate, vt labaret indicium, nisi Milichum vxor admonuisset, Antonium Natalem multa cum Sceuino, [117] ac secretò collocutum, & esse vtrosque C. Pisonis intimos. Ergo accitus Natalis: & diuersi interrogantur, quis nam is sermo, quâ de re fuisset. Tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant. Inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamē Natalis totius cōiurationis magis gnarus,

Fatū negat, & coniuratio detegitur. Per vanitatē Sceuini.

Milichus suspiciones arripit.

Cum vxore communicat.

Ad Principē defert.

Sceuinus fallitur.

Et fidenter se defendit.

Libertum arguit.

Iam labantē, nisi vxor subuenisset.

Natalis vocatus:

Et tota res patefacta. simul arguendi peritior, de Pisone primùm fatetur. Deinde adiicit Annæum Senecam, siue internuncius inter eum Pisonémque fuit, siue vt *Seneca accusatus.* Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio Sceuinus *Lucanus.* quoque pari imbecillitate, an cuncta iam patefacta credens, nec vllum silentij emolumentum, edidit ceteros. Ex quibus Lucanus, Quinctianúsq;, & Senecio diu abnuêre. Pòst promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam. Quinctianus *Alij.* Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem amicorum præcipuos *Epicharis admota tormentis.* nominauere. Atque interim Nero recordatus Volusij Proculi indicio Epicharim attineri, ratúsque muliebre corpus impar dolori, tormentis *Nil fatetur.* dilacerari iubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acriùs torquentium ne à femina spernerentur, peruicere quin obiecta denegaret. *Quin vltrò sese exanimat.* Sic primus quæstionis dies contentus. Postero [118] cùm ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit ceruicem, & corporis pondere connisa, tenuem iam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac propè ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani [119] senatorésq; intacti tormentis, carissima queque suorum pignorum proderet. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magísque *Nero pauidus præsidia vbique disponit.* pauido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset. Quin & vrbem per manipulos occupatis mœnibus, insesso etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabántque per fora, per domos, *Agmina reorũ trahũtur.* rura quoque & proxima municipiorum pedites equitésque permixti Germanis, quibus fidebat Princeps quasi externis. Continua hinc & iuncta agmina trahi, ac foribus hortorum adiacere. Atque vbi dicendã ad caussam introissent, lætatum erga coniuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursus, si conuiuium, si spectaculum simul inissent pro crimine *Fenij Rufi dissimulatio.* accipi: cùm super Neronis ac Tigellini sæuas percontationes, Fenius quoque Rufus violenter vrgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed quò fidem inscitiæ pararat, atrox aduersus socios. Idem Subrio Flauio assistenti, annuentique an inter ipsam cognitionem distringeret gladium, cædémque patraret,* retinuit; infregitque impetum iam manum ** Farn. renuit* ad capulum referentis. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur *Pisonem interea ad conãdum multi hortantur: Bonis rationibus.* Milichus, dum dubitat Sceuinus, hortarentur Pisonem pergere in castra aut [120] rostra escendere, studiáque militum & populi tentare: *si conatibus eius conscij aggregarentur, secuturos etiam integros. magnámque motæ rei famam, quæ plurimum in nouis consilijs valeret. Nihil aduersum hoc Neroni prouisum. etiam fortes viros subitis terreri; ne dum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante; arma contra cieret. Multa experiendo fieri, quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus*

sperari. Cruciatu aut præmio, cuncta peruia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremò indignâ nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Remp. dum auxilia libertati inuocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem approbaret? Immotus iis, & paululum in publico versatus, pòst domi secretus, animum aduersum suprema firmat. donec manus militũ adueniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes dilegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam fauore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis aduersus Neronem adulationibus, amori vxoris dedit, quam degenerem, & sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris Arria Galla, priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagauere. Proximam necem Plautij Laterani consulis designati Nero adiungit, adeò properè, vt non complecti liberos, [121] non illud breue mortis arbitrium permitteret. [122] Raptus in locum seruilibus pœnis sepositum, [123] manu Statij tribuni trucidatur, plenus constantis silentij, nec tribuno obijciens eandem conscientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima Principi, non quia coniurationis manifestum comper
rerat, sed vt ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus promsit: missum se ad ægrotum Senecam, vt viseret conquereretúrque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent. Et respõdisse Senecam, sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterùm salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, suáque responsa nosceret, percontari Senecam iubetur. Is, fortè an prudens, ad eum diem ex Cãpania remeauerat, quartúmque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illò propinquâ vesperâ tribunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum ipsi [124] cum Pompeiâ Paullinâ vxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, conquestúmque nomine Pisonis quòd visendo eo prohiberetur, se ratione valetudinis & amore quietis, excusauisse respondit. *Cur salutem priuati hominis incolumitati suæ anteferret, caussam non habuisse.* [125] *nec sibi promtum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum quàm Neroni, qui sæpiùs libertatem Senecæ, quàm seruitium expertus esset.* Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæâ & Tigellino coram, quod erat sæuienti Principi intimum consiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet? Tum tribunus [126] nulla pauoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehẽsum confirmauit. Ergo regredi, & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Rusticus, non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris iussis, an obtemperaret interrogauisse: monitúmque ab eo, vt exsequeretur, fatali omnium ignauia. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebátq; scelera in quorum vltionem

Non illi is animus.

Mortem subit.

Supremis tabulis adulatur Tyranno.

Plautij Laterani egregia mors.

Sapientiæ, id est, Senecæ, cædes.

Qui in rure suburbano.

Libera eius responsio ad quæsita.

Constantia in verbis & vultu.

consenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Intromisítque ad Senecam vnum ex centurionibus, qui necessitatem vltimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas: ac denegante centurione, conuersus ad amicos, *quãdo meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ suæ relinquere testatur. cuius si memores essent bonarum artium famam tam constantis amicitiæ laturos.* Simul lacrymas eorum, modò sermone, modò intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: *Vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem fratrémque interfectos, quàm vt educatoris præceptorísque necem adijceret.* Vbi hæc atque talia velut in commune disseruit, complectitur vxorem. & paululum aduersus præsentem formidinem mollitus, rogat oratque temperaret dolori, ne æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret. Illa contrà, sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manúmq; percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi vnice dilectam ad iniurias relinqueret: *Vitæ*, inquit, *delinimenta monstraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus constantia penes vtrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsoluunt. Seneca, quoniam senile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum vxoris infringeret, atque ipse visendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscederet. Et nouissimo quoque momento suppeditante eloquentia, aduocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere super sedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, serui libertíque obligant brachia, premũt sanguinem, incertum an ignaræ. Nam vt est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petiuisse, deinde oblatâ mitiore spe, blandimentis vitæ euictam, cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoriâ, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu sibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatũ, orat prouisum pridem. [127] venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur, promeret: allatúmque hausit frustrà, frigidis iam artubus & clauso corpore aduersum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos seruorum, addita voce, [128] *Libare se liquorem illum* IOVI *liberatori.* Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, sine vllo funeris sollenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cùm etiam

Mors ei indicta.

Verba viri vltima. vitam ipsa.

Vxorem affatur & firmat.

Sed commori illa volt.

Venas sibi pariter incidunt

Senex noster lentè & ægrè moritur.

Multa dictat, & loquitur.

Paullina eius viuere cogitur.

Ipse cicutam sumit.

Deniquè balnei vapore exanimatur.

tum prædiues & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flauium cum centurionibus occulto cõcilio, neque tamẽ ignorante Seneca, destinauisse, vt post occisum ope Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, traderetúrque imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quin & verba Flauij vulgabantur, *Non referre dedecori, si citharœdus dimoueretur, & Tragœdus succederet.* quia vt Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu canebat.

Rumor de imperio ad Senecã transferendo

Sed non tam felix Roma.

Ceterum militaris quoque conspiratio non vltrà fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum; quem eundem conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantíque [129] * renitens Sceuinus, neminem ait plura scire quàm ipsum. Hortatúrque vltrò redderet tam bono Principi vicem. Non vox aduersum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & pauoris manifestus. ceterísque, ac maximè Ceruario Proculo equite, ad conuincendũ eum connisis, iussu Imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vincitúrque.

Fenius Præfectus tãdem detectus

**renidens*

Mox eorum indicio Subrius Flauius tribunus peruertitur, primò dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus effeminatis tantum facinus consociaturum. Dein postquam vrgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatúsque à Nerone, [130] quibus caussis ad obliuionem sacramenti processisset: *Oderam te*, inquit, *nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti odisse cœpi postquam parricida matris & vxoris, auriga, histrio & incendiarius extitisti.* Ipsa rettuli verba, quia non vt Senecæ, vulgata erant. Nec minus nosci decebat militaris viri * sensus [131] & incomtos & validos. Nihil in illa coniuratione grauius auribus Neronis accidisse constitit, qui vt faciendis sceleribus promtus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. [132] Pœna Flauij Veiano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit, quem Flauius vt humilem & angustum increpans, circumstantibus militibus: *Ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplinâ.* [133] admonitus fortiter protendere ceruicem: *Vtinam*, ait, *tu tam fortiter ferias.* Et ille multum tremens, cùm vix duobus ictibus caput amputauisset, sæuitiam apud Neronem iactauit, [134] sesquiplagâ interfectum à se dicendo.

Et Flauius Tribunus.

Qui primò negat:

Mox cum insectatione fatetur.

** Rhenanus, sensus incomtos sed validos.*

Militariter moritur.

Proximum constantiæ exemplũ, Sulpicius Asper centurio præbuit. percontanti Neroni, cur in cædem suam conspirauisset? breuiter respondens: [135] *Non aliter tot flagitiis eius * subueniri posse.* Tum iussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degenerauere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit.

Asper pari fiducia.

** Faber, subueniri.*

Fenius contrà, muliebriter.

Opperiebatur Nero vt Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum & infensum ratus: sed coniurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidã vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & insociabilem credebant. Ceterùm Neronis odium aduersus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignauiam Principis penitus cognitam despicit, [136] ille ferociã

Nero Vestinum culpari voluisset: In quem ei vetus odium.

* animi

* amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ vbi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens caussa, quòd Vestinus [137] Statiliam Messallinam matrimonio sibi iunxerat, haut nescius inter adulteros eius & Cæsarem esse. Igitur non crimine, non accusatore exsistente, quia speciem indicij induere non poterat, ad vim dominationis conuersus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: iubétq; præuenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere dilectam iuuentutem, quia Vestinus imminentes foro ædes, [138] decorátque seruitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleuerat. Conuiuium celebrat, nihil metuens, an dissimulando metu, cùm ingresi milites vocari eum à tribuno dixere. Ille nibil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo infertur, calidâ aquâ mersatur, nullâ edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi prouecta nocte emisi sunt, postquam pauorẽ eorum imminens exitiũ opperientium & imaginatus & irridens Nero, satis supplicij luisse ait pro epulis consularibus. Exin M. Annęi Lucani cædem imperat. Is profluente sanguine, vbi frigescere pedes manúsque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, feruido adhuc & compote mentis pectore intelligit, recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per eiusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, [139] versus ipsos rettulit. eáque illi suprema vox fuit. Senecio posthac & Quinctianus, & Sceuinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictóve memorando. Sed compleri interim vrbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio: fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domũ, genua ipsius aduolui, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonij Natalis & Ceruarij Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, Cõseruatoris sibi nomen Græco eius rei vocabulo assumsit. E tribunis Granius Siluanus quamuis absolutus, suâ manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab Imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flauius Nepos, Statius Domitius; quasi Principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Nouio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quàm conuictis, data exsilia. Priscum Antonia Flacilla coniunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primùm & integris opibus, pòst ademptis. quæ vtraque gloriam eis auxere. Pellitur & Rufus Crispinus occasione coniurationis, sed Neroni inuisus, quòd Poppæam quondã matrimonio tenuerat. [140] Verginium Rufum claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia iuuenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fouebat. Cluuidieno Quieto, Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco,

Quia insons, pro imperio iubet mori.

Ille statim & intrepidè exsequitur.

Lucanus occisus.

Et ceteri.

Romani interea sacrificant, gaudẽt.

Nero præmia indicibus distribuit.

Pœnas & exsilia suspectis.

Prisco, Iulio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia vxor Sceuini,[141] & * Cesenius Maximus Italia prohibetur, reos fuisse se, tantùm pœna experti.[142] At illa mater Annęi Lucani, sine absolutione in supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummûm millia viritim manipularibus diuisit;[143] addidítque sine pretio frumentum, quo antè ex modo annonæ vtebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano consulari: Cocceio Neruæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorij tribuit, Tigellinum & Neruam ita extollens, vt super triumphales in foro imagines, apud palatium effigies eorum quoque sisteret. Dedit etiam consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primùm oblatus est, pauca repetam. Nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertinâ ortus, quæ corpus decorum inter seruos libertósque Principum vulg[illegible]erat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & toruo vultu erat: siue C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri eius illusit. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionésque damnatorum adiunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tamquam viros insontes ob inuidiam aut metum extinxisset. Ceterùm cœptam, adultámque & reuictam coniuratione͂ neque tunc dubitauere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in vrbem regresi sunt. At in senatu cunctis vt cuique plurimum mœroris, in adulationem demissis,[144] Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pauidum, & pro sua incolumitate supplicem increpuit * Salienus Clemens, hostem & parricidam vocans: donec consensu patrum deterritus est, ne publici malis abuti ad occasionem priuati odij videretur,[145] neu compositam & oblitteratam mansuetudine͂ Principis nouam ad sęuitiam traheret. Tum decreta dona & grates deis [*decernuntur] propriúsq; honos[146] Soli, cui est vetus ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta coniurationis, numine retexisset: vtque Circensium cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensísque Aprilis Neronis cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Sceuinus ferrum promserat.[147] Ipse eum pugionem apud Capitolium sacrauit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haut animaduersum, post arma Iulij Vindicis ad auspicium & præsagiũ futuræ vltionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium consulem designatum, pro sententia dixisse, vt templum diuo Neroni quàm maturrimè publica pecunia poneretur. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & venerationem* hominum merito:[148] quod ad omnia olim sui exitus verteretur.[149] Nam deûm honor Principi nõ antè habetur, quàm agere inter homines desierit.

*Cæsonius

Milites alloquitur: Et largitione auget.

Amicos item honoribus.

De Nymphidio, ex occasione.

Edictum & confessiones reorum proposita.

In senatu adulantium certamen.

*Alienus

* *Redundat, vt opinor.*

Pugio Sceuini sacratus.

Verbis omissis.

*numinũ.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM LIB. XVI.

BREVIARIVM LIBRI.

FALSI thesauri in Africa reperti: inque iis Neronis vanitas. Qui Romæ quinquennale certamen certat, prorsus histrionium in morem. Poppæa moritur: eique amplum funus ductum. C. Cassius & L. Silanus in exsilium pelluntur: posterior denique interficitur, ac plures alij. In Campania magna & prodigij loco tempestas. Anteius & Ostorius ad mortem aguntur, Mella, Crispinus, Petronius. Thraseas Pætus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis: & Bareas Soranus. damnantur, & ipsi se absoluunt. Anni vnius hæc gesta: quia re[li]qua libri Fatum inuidit.

C. SVETONIO. L. PONTIO TELESINO COSS.

Magni thesauri spes Neroni facta.

ILLVSIT dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, ex promisso Cesellij Bassi, qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haut dubiam retraxit. Vectúsq; Romam, Principis aditum emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immensâ, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. Lateres quippe prægraues iacere, astantibus parte alia columnis. quæ per tantum æui occulta, augendis præsentibus bonis. Ceterùm vt coniectura demonstrat, Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne nouus populus nimia pecunia lasciuiret: aut reges Numidarum & aliàs infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur. Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotij fide satis spectata,[1] nec missis visoribus per quos nosceret, an vera afferentur, auget vltrò rumorem; mittitque qui velut partam prædam aducherent. Dantur triremes & delectum nauigium, iuuandæ festinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuersa fama tulerat. Ac fortè quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur:[2] oratoribúsque præcipua materia in laudem Principis assumta est. Non enim tantùm solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed noua vbertate prouenire terras, & obuias opes deferre deos. quæque alia summa facundia, nec minore adulatione seruilia fingebant, securi de facilitate credentis. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebantúrque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde iam largiebatur. Et diuitiarũ exspectatio, inter caussas paupertatis publicæ erat. Nã Bassus[3] effosso agro suo,

Quem Dido olim abdidisset.

Ille credit.

Mittit qui aducherent.

Oratores & vates etiam hæc publicant.

Delusi omnes.

latisque circùm aruis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseuerat, sequunturq; non modò milites, sed populus agrestium efficiẽdo operi assumtus, tandem posita vecordiâ, non falsa antè somnia sua, séq; tunc primùm elusum admirans, pudorem & metum morte voluntariâ effugit. Quidam vinctum ac mox dimissum tradidere, ademtis bonis in locum regiæ gazæ. Interea senatus [4] propinquo iam lustrali certamine, vt dedecus auerteret, offert Imperatori victoriam cantus, adijcit facundię coronam, quâ ludicra deformitas velaretur. Sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, [5] * se æquum aduersus æmulos, & religione iudicum meritam laudem assecuturum, primò carmen in scenâ recitat: mox flagitante vulgo, vt omnia studia sua publicaret (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi eâ quam indutui gerebat veste detergeret: vt nulla oris aut narium excrementa viserentur. Postremò [6] flexus genu, & [7] cœtum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pauore. Et [8] plebs quidem vrbis, histrionũ quoque gestus iuuare solita, personabat certis modis, plausúque composito. Crederes lętari, ac fortasse lętabantur, per iniuriam publici flagitij. Sed qui remotis è municipiis, [9] seuerámque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam, quiq; per longas prouincias lasciuiæ inexperti officio legationum aut priuata vtilitate aduenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cùm manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpè à militibus verberarẽtur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem noctémq; sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. [10] quippe grauior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palàm & pluribus occultis, vt nomina ac vultus, alacritatẽ, tristitiámq; coeuntiũ scrutarentur. Vnde tenuioribus statim irrogata supplicia, aduersus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Ferebántque [11] Vespasianum tamquam somno conniueret, à Phœbo liberto increpitum, ægréque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem maiore fato effugisse. Post finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamuis quidã scriptores tradant, odio magis quàm ex fide. Quippe liberorum cupiens, & amori vxoris obnoxius erat; Corpus non igni abolitũ, vt Romanus mos: sed regum externorum consuetudine, [12] differtum odoribus conditur, tumulóq; Iuliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ, laudauitque ipse apud rostra formam eius, & quòd diuinę infantis parens fuisset, aliáque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ vt palàm tristem, ita recordantibus lætam ob impudicitiam eius sæuitiámque, nouâ insuper

Nihil, præter nihil, repertum.

Somniator se interimit.

*seq; vnũ

Nero publicè cithara, etiã Romæ canit.

Accuratè, ex scenica lege.

Plebs vrbana applaudit.

Non illa seuera, ac rustica.

Per vim recentis spectatores.

Inquisitum in vultus & voces.

Vnde Vespasiano periculum.

Poppæa moritur.

More nouo sepulta.

Nero eam pro rostris laudauit.

Cassius & Silanus accusati. Ob virtutes.

inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quòd Cassius opibus vetustis, & grauitate morum; [13] Silanus claritudine generis, & modesta iuuenta præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, remouendos à Rep. vtrosque disseruit. Obiectauitque Cassio quòd inter imagines maiorum, etiam C. Cassij effigiem coluisset, ita inscriptam: [14] DVCI PARTIVM. Quippe semina belli ciuilis, & defectionem à domo Cæsarum quæsitam. Ac * vt memoria tantum infensi nominis ad discordias vteretur, assumsisse L. Silanum iuuenem genere nobilem, [16] animo præruptum, quem nouis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patruum eius Torquatum, tamquam disponeret iam imperij curas, præficerétque rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul & falsa. Nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcauendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Cassij vxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur vt conscij [17] Vulcatius Tullinus, ac [18] Marcellus Cornelius senatores, & [19] Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato Principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentũ, quasi minores euasere. Tunc senatusconsulto Cassio, & Silano exsilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret. [20] Deportatúsque in insulam Sardiniam Cassius, & * senatus ius exspectabatur. Silanus tamquam Naxum deueheretur, Hostiam amotus, pòst municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non permittere percussori gloriam ministerij. At centurio quamuis inermem, præualidũ tamen & iræ quàm timori propiorem cernens, premi à militibus iubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quantũ manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus aduersis tamquam in pugna caderet. Haut minus promtè L. Vetus, socrúsque eius Sextia & Pollutia filia necem subiere: inuisi Principi, tamquam viuendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum generum Lucij Veteris. Sed initium detegendæ sæuitiæ præbuit interuersis patroni rebus ad accusandũ transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asiæ proconsule, exsoluit Nero in præmiũ accusationis. Quod vbi cognitum reo, séque & libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat: cruentámque ceruicem eius amplexa, seruabat sanguinẽ, & vestes respersas, vidua implexa luctu continuo, nec vllis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit.

Tamen ridicula quadam præscripta:

*ne

Aut falsa.

Additur Lepida, Cassij vxor.

Illi in exsilium pulsi.

Sed Silanus paullò post interfectus.

L. Vetus item accusatus:

Idque à liberto.

lim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret insontem, néve [21] consulatus sui quondam collegam dederet liberto, modo muliebri eiulatu, aliquando sexum egressa, voce infensa clamitabat. donec Princeps immobilem se precibus & inuidiæ iuxtà ostendit. Ergo nuntiat patri abijcere spem, & vti necessitate. Simul affertur parari cognitionem senatus, & trucem sententiam. Nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Cæsarem nuncupare, atque ità nepotibus de reliquo consulere. quod aspernatus, ne vitam proximè libertatem actam nouissimo seruitio fœdaret, largitur in seruos quantum aderat pecuniæ: & si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modò lectulos ad suprema retineri iubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properíque & singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur. pater, filiam; auia, neptem; illa vtrosque intuens, & certatim precantes labenti animæ celerem exitum, vt relinquerent suos superstites & morituros. Seruauítque ordinem fortuna: ac senior prius, tum cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post sepulturam, decretúmque vt more maiorum punirentur. [22] Et Nero intercessit, mortem * sine arbitrio permittēs. ea cædibus peractis ludibria adijciebantur. P. Gallus eques Romanus, quòd Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aquâ atque igni prohibitus est: Liberto & accusatori præmium operæ, [23] locus in theatro inter viatores tribunicios datur. Et mensis qui Aprilem eundémque Neronem sequebatur, Maius Claudij, Iulius Germanici, vocabulis mutantur: testificāte Cornelio Orfito qui id censuerat, ideo Iunium mensem transmissum, quia duo iam Torquati ob scelera interfecti, infaustum nomen * Iunij tum fecissent. Tot facinoribus fœdum annum etiam dij tempestatibus & morbis insigniuere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit. pertulitq; violentiam ad vicina vrbi. In qua omne mortalium genus vis pestilētiæ depopulabatur, nulla cæli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non ætas periculo vacua. Seruitia perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter coniugum & liberorum lamenta; qui dum asident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorúmque interitus quamuis promiscui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate sæuitiam Principis præuenirent. Eodem anno dilectus per Galliam Narbonensem Africámq; & Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento soluebantur. [24] Cladē Lugdunensem quadragies sestertio solatus est Princeps, vt amissa vrbi reponerent. quam pecuniam Lugdunenses antè obtulerant, turbidis casibus. C. Suetonio, [25] L. Telesino Coss. Antistius Sosianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, exsilio, vt dixi, multatus, postquā id honoris indicibus támque promtum ad cædes Principem accepit, inquies animo, & occa-

Filia proto intercedit.

Nec impetrat.

Miserabile trina mortis exemplum.

*Faber, ßyp.

Honores Neroni.

* nomen Iunium fecissent

Tempestas in Campania.

Pestis notabilis Romæ.

Lugduno cōbusta subuenit Nero.

A. V. C. DCCCXII.

Sosianus exsul.

**consultationes*

P. Anteium accusat.

Et Ostorium.

ſionum haut ſegnis, Pammenem eiuſdem loci exſulem, & Chaldæorum arte famoſum, eóque multorum amicitiis innixum, ſimilitudinem fortunæ ſibi conciliat. Ventitare ad eum [26] nuntios & * conſolationes non fruſtrà ratus, ſimul annuam pecuniā à P. Anteio miniſtrari cognoſcit. Neque neſcium habebat, Anteium caritate Agrippinæ inuiſum Neroni, opéſq; eius pręcipuas ad eliciendam cupidinem, eámq; cauſſam multis exitio eſſe. Igitur interceptis Anteij litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis eius, & euentura, ſecretis Pammenis occultabantur, ſimul repertis quæ de ortu vitáque Oſtorij Scapulæ cōpoſita erant, ſcribit ad Principem, magna ſe & quæ incolumitati eius conducerent allaturum, ſi breuem exſilij veniam impetrauiſſet. quippe Anteium & Oſtorium imminere rebus, & ſua Cæſariſque fata ſcrutari. Exin miſſæ liburnicæ, aduehitúrque properè Soſianus. Ac vulgato eius indicio, inter damnatos magis quàm inter reos Anteius Oſtoriúſque habebātur: adeò vt teſtamentum Anteij nemo obſignaret, niſi Tigellinus auctor exſtitiſſet. Monitus prius Anteius, ne ſupremas tabulas moraretur. At ille hauſto veneno, tarditatem eius peroſus, intercisis venis, mortem approperauit. [27] Oſtorius longinquis in agris apud finem Ligurum id temporis erat. eò miſſus centurio, qui cædem eius maturaret. Cauſſa feſtinandi ex eo oriebatur, quòd Oſtorius multâ militari fama, & [28] ciuicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore armorúmque ſcientia, metum Neroni fecerat, ne inuaderet, pauidum ſemper, & reperta nuper coniuratione magis exterritum. Igitur centurio vbi effugia villæ clauſit, iuſſa Imperatoris Oſtorio aperit. Is fortitudinem aduerſum hoſtes ſæpè ſpectatam in ſe vertit. Et quia venæ quanquam interruptæ parum ſanguinis effundebant, hactenus manu ſerui vſus vt immotum pugionem extolleret, adpreſſit dextram eius, iuguló-que occurrit. Etiam ſi bella externa, & obitas pro Rep. mortes tanta caſuum ſimilitudine memorarem, méq; ipſum ſatias cepiſſet, aliorúmq; tædium exſpectarem, quamuis honeſtos ciuium exitus, triſtes tamen & continuos aſpernantium. At nunc patiētia ſeruilis, tantúmque ſanguinis domi perditum, fatigant animum & mæſtitia reſtringunt. Neque aliam defenſionem ab iis quibus iſta noſcentur exegerim, quàm ne oderim tam ſegniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non vt in cladibus exercituū, aut captiuitate vrbium, ſemel editam tranſire licet. Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, vt quomodo exſequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur: ita in traditione ſupremorum accipiant habeántque propriam memoriam. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Criſpinus, ac C. Petronius cecidere, Mella & Criſpinus [29] equites Romani, dignitate ſenatoria. Nam hic quondam [30] præfectus prætorij, & conſularibus inſignibus donatus, ac nuper crimine coniurationis in Sardiniā exactus, accepto iuſſæ mortis nuntio ſemet interfecit. Mella quibus

Ille venis incisis abit.

Ad Ostoriū centurio missus.

Atque is pugione se interemit.

Excusatio tot tristium narrationum, & parium.

Crispinus mori iussus.

Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, vt eques Romanus consularibus potentiâ æquaretur. Simul acquirēdæ pecuniæ [31] breuius iter credebat, per procurationes administrādis Principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis. quo interfecto, [32] dum rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiúmque coniurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris. quas inspectas Nero, ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. At Mella, quæ tum promtissima mortis via, exsoluit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generúmque eius Cossutianum Capitonem erogabat, quò cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitij querens ita scripsisset: *se quidem mori nullis supplicij caussis, Rufum autem Crispinum & Anicium Cerialem vitâ frui, infensos Principi.* quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriale vt interficeretur. Neque enim multo pòst vim sibi attulit, minore quàm ceteri miseratione, quia [33] proditam C. Cæsari coniurationem ab eo meminerant. [34] De C. Petronio suprà pauca repetenda sunt. Nam [35] illi dies per somnū, nox officiis, & oblectamentis vitæ transigebatur. Vtque alios industria, ita hūc ignauia ad famam protulerat; habebatúrque non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factáque eius quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, vigētem se ac parem negotiis ostendit: dein reuolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumtus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentiâ putat, nisi quod ei Petronius approbauisset. Vnde inuidia Tigellini, quasi aduersus æmulum & scientiâ voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem Principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans; corrupto ad indicium seruo ademtáque defensione, & maiore parte familiæ in vincla raptâ. Fortè illis diebus Campaniam petiuerat Cæsar, & Cumas vsque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit vltrà timoris aut spei moras neq; tamen præceps vitā expulit, sed incisas venas, vt libitum obligatas, aperire rursum, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebátque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientium placitis, sed leuia carmina & faciles versus. Seruorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. Iniit & vias, somno indulsit, vt quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod pleriq; pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia Principis sub nominibus exoletorum feminarúmque, & nouitate cuiusque stupri prescripsit, atque obsignata misit Neroni. fregítque annulum, ne mox vsui esset ad facienda

Et Annaus Mella.

Pater Lucani.

C. Petronii ad mortem actus.

Elegantia viri.

Dein Neroni percaris.

Donec Tigellino aduersante, euertitur.

Solutè admodum moritur.

Neroni flagitia sua prima ingessit.

pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haut ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquàm familiaris. agitur in exsilium, tamquã non siluisset quę viderat pertulerátque, proprio odio. At Numicium Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedidit. quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminosè detulerat, quæ cruciatibus tormentorũ ipse, patronus eius nece immerita lueret.

Bareas Soranus & Thraseas Pætus accusantur. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupiuit, interfecto 36 Barea Sorano & 37 Thraseâ Pæto, olim vtrisque infensus, & accendentibus causis in Thraseam: quòd senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur, vt memoraui: quódque Iuuenalium ludicro parum expetibilem operam præbuerat: eáq; offensio altiùs penetrabat, quia idem Thrasea Patauij, vnde ortus erat, 38 ludis Cesticis à Troiano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. *Crimina in istum.* Die quoq; quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitque: & cùm deûm honores Poppææ decernuntur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quòd auctoritate eius concidisset iuuãtis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogat. *Capito ea renouat.* *Et auget.* Quin & illa obiectabat: 39 *principio anni vitare Thraseam sollenne iusiurandum:* 40 *nũcupationibus votorum non adesse, quamuis Quindecimuirali sacerdotio præditum: nunquam pro salute Principis,* 41 *aut cælesti voce immolauisse: assiduum olim & indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fauorem aut aduersarium ostenderet, triennio non introiisse curiam: nuperriméque cùm ad coërcendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, priuatis potius clientium negotiis vacauisse. secessionem iam id & partes: &, si multi idem audeant, bellum esse. Vt quondam C. Cæsarem,* inquit, *& M. Catonem; ita nunc te Nero & Thraseam auida discordiarum ciuitas loquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultúmque eius sectantur, rigidi & tristes,* * *qui tibi lasciuiam exprobrent.* 42 *Huic vni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas Principis res spernit: etiam ne luctibus & doloribus non satiatur? Eiusdem animi est, Poppæam diuam non credere, cuius in acta diui Augusti & diui Iulij non iurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per prouincias, per exercitus,* 43 *curatiùs leguntur, vt noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut noua cupientibus auferatur dux & auctor.* 44 *Ista secta Tuberones & Fauonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Vt imperium euertant, libertatem præferunt: si peruerterint, ipsam aggredientur. Frustra Cassium amouisti, si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorẽ senatum nobis relinque.* Extollit irã promtũ Cossutiani animũ Nero: adiicitq; Marcellum Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum iam sibi 45 * Ostorius Sabinus eques Romanus poposcerat reum ex procõsulatų Asiæ, in qua offensiones Principis auxit, iustitia,

Al. quasi

Accessit Marcellus accusator.

Totus

Crimina in Baream.

iustitia atque industria:& quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumserat: vímque ciuitatis Pergamenæ prohibentis Acratum Cæsaris libertum statuas & picturas auehere,[46] inultam omiserat. Sed crimini dabatur amicitia Plauti,& ambitio conciliandæ prouinciæ ad spes nouas. Tempus damnationi delectum,quo Tiridates accipiendo Armeniç regno aduentabat: vt ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur,an vt magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorũ quasi regio facinore ostentaret.

Tiridates sub hac in vrbem venit.

Igitur omni ciuitate ad excipiendum Principem spectandúmque regem effusa,[47] Thrasea occursu prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit,requirens obiecta,& expurgaturum asseuerans, si notitiam criminum & copiam diluendi habuisset. Eos codicillos Nero properanter accepit,spe[48] exterritum Thraseam * sensisse per quæ claritudinem Principis extolleret, suámque famam dehonestaret.

Thraseas prohibetur occurrere.

Codicillos ad Neronẽ mittit.

* scripsisse

Quod vbi non euênit, vultúmque & spiritus & libertatem insontis vltrò extimuit,vocari patres iussit. Tum Thrasea inter proximos consultauit, tentarétne defensionem, an sperneret. Diuersa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, *securos esse de constantiâ eius dixerunt, nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pauidos supremis suis*[49] *secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obuium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoueri. sin crudelitas persisteret, distingui certè apud posteros memoriam honesti exitus ab ignauia per silentium pereuntium.*

Ambigit, an se defendat.

Sũt, qui suadeant.

Contrà,qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem. *sed ludibria & contumelias imminere. subtraheret aures conuiciis & probris. Non solùm Cossutianum aut Eprium ad scelus promtos,*[50] *superesse qui forsitan manus ictúsque per * immanitatem Augusti. etiam bonos metu sequi. Detraheret potius*[51] *senatui, quem * perornauisset, infamiam tanti flagitij, & relinqueret incertum, quid viso Thraseâ reo decreturi patres fuerint: vt Neronem flagitiorum pudor caperet, irritâ spe agitaris multóque magis timendum,ne in coniugem,in familiam,in cetera pignora eius sæuiret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit,eorum gloria peteret finem.*

Sũt, qui dissuadeant.

* semper ornauisset

Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrãs iuuenis,& cupidine laudis offerebat se intercessurum senatusconsulto. Nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus eius Thrasea,*ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem non deserendum: illi initium magistratuum, & integra quæ supersint. Multum antè secum expenderet, quod tali tempore capessendæ Reip. iter ingrederetur.* Ceterùm ipse an venire in senatũ deceret,meditationi suæ reliquit.

Aruleni iuuenilis impetus.

Quem vir augustus cohibet.

At posterâ luce duæ prætoriæ cohortes armatæ,templũ genitricis Veneris insedere. Aditũ senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis. dispersique per fora ac basilicas cunei militares, inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et[52] oratio Principis per Quæstorem eius audita est. Nemine nominatim compellato, patres arguebat, *quòd publica munia desererent,eorúmque exemplo equites Rom.*

Templum Nero milite complet.

Obliqua oratione patres accusat.

ad ſegnitiam verterentur. [53] *Etenim quid mirum è lõginquis prouinciis aduenire, cùm pleriq; adepti conſulatum & ſacerdotia, horrorũ potius amœnitati inſeruirent?* quod

Marcellus in Thraſeam inſurgit.

velut telum arripuere accuſatores. Et initium faciente Coſſutiano, maiore vi Marcellus, *ſummam Reip. agi clamitabat: contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimiùm mites ad eam diem patres, qui Thraſeam deſciſcentem, qui generum eius Heluidium Priſcum in iiſdem furoribus, ſimul* [54] *Paconium Agrippinum paterni in Principes odij heredem, &* [55] *Curtium Montanum deteſtanda carmina factitantem, eludere impunè ſinerent. Requirere ſe in ſenatu conſularem, in votis ſacerdotem, in iureiurando ciuem: niſi contra inſtituta & cærimonias maiorum proditorem palàm & hoſtem Thraſea induiſſet. Denique agere ſenatorem, & Principis obtrectatores protegere ſolitus, veniret, cenſeret quid corrigi aut mutari vellet:* [56] *facilius perlaturos ſingula increpantem, quàm nunc ſilentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias ſine damno exercituum diſplicere? Ne hominem bonis publicis mæſtum, & qui fora theatra, templa pro ſolitudine haberet, qui minitaretur exſilium ſuum ambitionis prauæ compotem facerent. Non illi conſulta hæc, non magiſtratus, aut Romanam vrbem videri. Abrumperet vitam ab ea ciuitate, cuius caritatem olim nunc & aſpectum exuiſſet.*

Senatus ad hæc expauidus.

Cum per hæc atque talia Marcellus inueheretur toruus & minax, voce, vultu, oculis ardeſceret; non illa nota & [57] * celebritate periculorum ſueta iam ſenatus mæſtitia, ſed nouus & altior pauor, manus & tela militum cernentibus.

* crebritate

Milites ante oculos: Thraſeas in animo.

ſimul ipſius Thraſeæ venerabilis ſpecies obuerſabatur: & erãt qui Heluidium quoque miſerarentur, innoxiæ affinitatis pœnas daturum. *Quid Agrippino obiectum, niſi triſtem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberij ſæuitia concidiſſet. Enimuerò Montanum probæ iuuentæ, neque famoſi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.*

Iam & in Bareã Oſtorius inuehitur.

Atque interim Oſtorius Sabinus Sorani accuſator ingreditur, orditurque de amicitia Rubellij Plauti, [58] quódque proconſul Aſiæ Soranus pro claritate ſibi potius accommodatum, quàm ex vtilitate communi egiſſet, alendo ſeditiones ciuitatum.

Etiam in eius filiam.

Vetera hæc, ſed recens, diſcrimini patris filiam connectebat, quod [59] pecuniam Magis dilargita eſſet. Acciderat ſane pietate Seruiliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, ſimul imprudentia ætatis, non tamen aliud conſultauerat, quàm de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio ſenatus nihil atrox afferret.

Illa in Curiã vocatur.

Igitur accita eſt in ſenatum, ſteterúntque diuerſi ante tribunal conſulum, grandis æuo parens, contrà filia intra viceſimum ætatis annum, nuper marito [60] Annio Pollione in exſilium pulſo, viduata deſolatáq; ac ne patrem quidem intuens, cuius oneraſſe pericula videbatur.

Inuidiosè interrogat accuſator.

Tum interrogante accuſatore, an cultus dotales, an detractum ceruici monile venumdediſſet, quo pecuniam faciendis magicis ſacris contraheret? primùm ſtrata humi, longóque fletu & ſilentio, pòſt, [61] altaria, & aram complexa.

Ipſa piè & miſerabiliter reſpondet.

Nullos, inquit, impios deos, nullas deuotiones, nec aliud infelicibus precibus inuocaui, quàm vt hunc optimum patrem tu Cæſar & vos patres ſeruaretis incolumem. Sic gemmas & veſtes & dignitatis inſignia dedi; quomodo ſi ſanguinem

& vitam popoſciſſent. Viderint iſti antehac mihi ignoti quo nomine ſint, quas artes exerceant: nulla mihi Principis mentio, niſi inter numina fuit. Neſcit tamen miſerrimus pater. & ſi crimen eſt, ſola deliqui. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamátque; non illam in prouinciam ſecum profectam, non Plauto per ætatem noſci potuiſſe, non criminibus mariti connexã, nimiæ tantùm pietatis ream, ſepararent à ſe quamcunque ſortem ſubiret. Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, niſi interiecti lictores vtriſque obſtitiſſent. Mox datus teſtibus locus: & [62] quantum miſericordiæ ſæuitia accuſationis permouerat, tantum iræ P. Egnatius teſtis cõciuit. Cliens hic Sorani, & tunc emtus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ ſectæ præferebat, habitu & ore ad exprimendam imaginem [63] honeſti * & exerciti, ceterùm animo perfidioſus, & ſubdolus, auaritiã ac libidinem occultans. Quæ poſtquam pecunia recluda ſunt, dedit exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos, aut flagitiis commaculatos; ſic ſpecie bonarum artium falſos, & amicitiæ fallaces. Idem tamen dies & honeſtum exemplum tulit Caſſij Aſclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obſequio florentem Soranum celebrauerat, labentem non deſeruit. Exutúſq; omnibus fortunis, & in exſilium actus, [64] æquitate deûm * erga bona maláque documenta. Thraſeæ Soranóque & Seruiliæ datur mortis arbitrium. Heluidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri conceſſus eſt, [65] prædicto ne in Repub. haberetur. Accuſatoribus Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertiùm ſingulis, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuuntur. Tum ad Thraſeam in hortis agentem [66] quæſtor cõſulis miſſus, veſperaſcente iam die. illuſtrium virorum feminarúmque cœtus frequentes egerat, maximè intentus [67] Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, vt coniectare erat intentione vultus, & auditu ſi qua clariùs proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatióne ſpiritus corporiſque inquirebat: donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. Igitur flentes quiritantéſque qui aderant, faceſſere properè Thraſea, neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati hortatur. [68] Arriámque tentantem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris ſequi, monet retinere vitam, filiæq; communi ſubſidium vnicum non adimere. Tum progreſſus in porticum, illuc à quęſtore reperitur, lętitię propior, quia Heluidium generũ ſuum Italia tantùm arceri cognouerat. Accepto dehinc ſenatuſconſulto, Heluidium & Demetrium in cubiculum inducit: porrectis vtriúſq; brachij venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens, propius vocato quęſtore, *Libemus*, inquit, *Ioui liberatori. Specta iuuenis, & omen quidem dij prohibeant; ceterùm in ea tempore natus es, quibus firmare animum expedit cõſtantibus exemplu.* Pòſt lentitudine exitus graues cruciatus afferente, [69] obuerſis in Demetrium. *

Pater eam excuſat:

Impuritteſtis. Egnatius,

* honeſti exercitus *Philoſophiæ dehoneſtamentum.*

Thraſeas & Soranus mori iuſſi.

Perfertur nũcius ad Thraſeam:

Serus ſermonibus intentum.

Suos hortatur & roborat,

Abit è vita, vt è cõuiuio.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR. LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

ORDITVR, & quæ in Historiarum toto opere dicenda, carptim proponit: statum item tunc rei Romanæ: Galbæ ingenium, mores, gubernationem. Qui audito motu Germanico, Pisonem Cæsarem adoptat. Id Othonem offendit, qui spe sua lapsus animum ad vtriusque cædem appulit, & perfecit, conciliatus sibi Prætorianis. Galba & Piso trucidantur, item T. Vinius. Otho imperij sede est. cui tamen æmulus statim & hostis Vitellius exortus. De caussis motæ Germaniæ, & in ea legionum. Vitellium Principem sumunt, & iter in Italiam: duobus ducibus, Valente Fabio, & Alieno Cæcina. Otho copias item ducésque parat. Recensio Prouinciarum, quæ penes vtrumque Principem. Interea Roxolani Sarmatæ Mœsiam irrupere: sed repulsi, aut cæsi. Seditio Romæ & tumultus Prætorianorum ingens exortus: qui Senatum vniuersum ad cædem deposcunt, vt Othoni infidum. Otho ægrè eos coercet, & donatiuo mox placat. Idem classem instruit, mittitque in Galliam contra Vitellium. Denique ipse, omissa vrbe, in eum it. Gesta hæc paucis mensibus.

IMP. SER. GALBA. ET T. VINIO COSS.

A. V. C. DCCCXXII. *Caussa huius scriptionis*

Priora, priores scripserũt:

* *Regium codex.* omnium

INITIVM mihi operis 1 Ser. Galba iterum, T. Vinius cõsules erunt. Nam post conditam vrbem 2 DCC. & XX. prioris æui annos multi auctores retulerunt: dum res populi Rom. memorabantur, pari eloquentia ac libertate. postquam bellatum apud Actium, atque * omnem potestatem ad vnum conferri pacis interfuit; magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta. primum inscitia Reip. vt alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio aduersus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facilè aduerseris: obtrectatio & liuor pronis auribus accipiũtur quippe adulationi fœdum crimen seruitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec iniuria cogniti. 3 Dignitatem nostram à Vespasiano inchoatam, 4 à Tito auctam, 5 à Domitiano longiùs prouectam non abnuerim. sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, & sine odio dicendus est. Quòd si vita suppeditet, principatum 6 diui Neruæ, & imperium Traiani, vberiorem securiorémque materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, vbi sentire quæ velis, & quæ sentias dicere licet.

Ipse hæc postrema pari cura.

7 Opus aggredior plenũ variis casibus, atrox prœliis discors seditionibus, ipsâ etiam pace sæuum. 8 Quatuor Principes ferro interemti. 9 Tria bella ciuilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ, in Oriente; aduersæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum, Galliæ nutantes, 10 perdomita Britannia, & statim missa* cohorte in 11 Sarmatarum ac Sueuorũ gentes, 12 nobilitatus cladibus mutuis Dacus. 13 Mota etiã propè Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Iam verò Italia nouis cladibus, vel post longam sæculorum seriẽ repetitis, afflicta. 14 Haustæ aut obrutæ vrbes. Fecundissima Campaniæ ora, & vrbs, incẽdiis vastata; consumtis antiquissimis delubris, ipso Capitolio ciuium manibus incenso. 15 Pollutæ cærimoniæ. magna adulteria. plenum exsiliis mare. infecti cædibus scopuli. 16 atrociùs in vrbe sæuitum. Nobilitas, opes, omissi gestiq; honores pro crimine; & ob virtutes, certissimum exitiũ. Nec minus præmia delatorum inuisa quàm scelera: cùm alij sacerdotia & consulatus vt spolia adepti, procurationes alij & interiorem potentiam, agerent ferrent* cuncta. 17 Odio & terrore corrupti in dominos serui, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Non tamen adeò virtutum sterile sæculum, vt non & bona exempla prodiderit. Comitatæ profugos liberos matres, secutę maritos in exsilia coniuges; propinqui audentes, constantes, generi, contumax etiam aduersus tormenta seruorum fides. Supremæ clarorum virorum necessitates; ipsa necessitas fortiter tolerata; & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus; cælo terráq; prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim vnquam atrocioribus populi Rom. cladibus, magísve iustis iudiciis approbatum est, 18 non esse curę deis securitatem nostram, esse vltionem. Ceterùm antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status vrbis, quæ mens exercituum, qui habitus prouinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: 19 vt non modò casus euentúsque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam caussæque noscantur. Finis Neronis vt lætus primo gaudẽtium impetu fuerat; ita varios motus animorum, non modò in vrbe apud patres, apud populum, apud vrbanum militem, sed omnes legiones ducésque conciuerat, euulgato imperij arcano, posse Principem alibi quàm Romæ fieri. Sed patres læti vsurpatâ statim libertate, licẽtiùs vt erga Principem nouum & absentem. primores equitum proximi gaudio patrum. 20 pars populi integra, & magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum & exsulum, in spem erecti. Plebs sordida & circo ac theatris sueta, simul deterrimi seruorum, aut qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæsti & rumorum auidi. Miles vrbanus longo Cæsarum sacramento imbutus, & ad destituendum Neronem arte magis & impulsu, quàm suo ingenio traductus, postquam neque dari donatiuum sub nomine Galbę promissum, neque

Materies operis.

Varia bella.

* statim amissa: cortæ Sarmatarum.

Clades.

Sæuitia.

Miseria.

*cuncta odio & terrore.

Etiam virtutes.

Et exitus cõstantes.

Nolim dictum.

Caussa motuum ab origine.

Mors Neronis variè læta aut tristis.

Bonis & nobilibus læta.

Malis & vilibus, contrà.

Miles præmia spectabat.

magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum, præuentámque gratiã, intelligit, apud Principem à legionibus factum, pronus ad nouas res, scelere insuper Nymphydij Sabini Præfecti imperium sibi molientis agitatur. Et Nymphidius quidẽ in ipso conatu oppressus. Sed quamuis capite defectionis ablato, manebat plerisq; militum conscientia; nec deerant sermones, senium atq; auaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim & militari fama celebrata seueritas eius, angebat coaspernantes veterẽ disciplinam, atque ita XIIII. annis à Nerone assuefactos, vt haut minus vitia Principum amarẽt, quàm olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro Rep. honesta, ipsi anceps, legi à se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cetera erant. Inualidũ senem T. Vinius & Cornelius Laco, alter deterrimus mortaliũ alter ignauissim⁹, [21] odio flagitiorum * onerabant, contentu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter & cruentum, interfectis [22] Cingonio Varrone consule designato; & [23] Petronio Turpilliano cõsulari. ille vt Nymphidij socius, hic vt dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in vrbem, trucidatis tot milibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispanã, remanente eã [24] quam è classe Nero conscripserat, plena vrbs exercitu insolito. [25] multi adhoc * & innumeri è Germania ac Britannia & Illyrico, quos idem Nero electos præmissósq; ad claustra Caspiarum, & bellum quod in Albanos parabat, opprimẽdis Vindicis cœptis reuocauerat: ingens nouis rebus materia, vt non in vnum aliquem prono fauore, ita audenti parata. Fortè congruerat vt Clodij Macri & Fonteij Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa [26] haut dubiè turbãtem, * Trebonius Garucianus procurator, iussu Galbæ: Capitonem in Germania, cùm similia cœptaret, Cornelius Aquinus & Fabius Valens legati legationum interfecerant, antequã iuberentur. Fuere qui crederent, Capitonem vt auaritiã & libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum nouarum abstinuisse: sed à legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiuerint, crimen ac dolum compositum vltrò: & Galbam mobilitate ingenij, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterùm vtraque cædes sinistrè accepta: & * inuiso semel Principe, seu benè seu malè facta premunt. Iam afferebãt venalia cuncta. præpotẽtes liberti. Seruorũ manus subditis auidæ, & tamquã apud senem festinantes. eademq; nouæ aulæ mala, æquè grauia, non æquè excusata. Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat, assuetis iuuentę Neronis: & Imperatores forma ac decore corporis (vt est mos vulgi) cõparantibus. Et hic quidem Romæ, * tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E prouinciis, Hispaniæ præerat Cluuius Rufus. vt facundus, & pacis, artibus, belli inexpertus, [27] Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis, & in posterum tributi leuamento. Proximæ tamen Germanis

Nymphidius eum turbat.

Galba parum benigne habet.

Qui & in aliis rebus peccat.

* veteres one ratum.

Senium exercet.

Vrbi plena milite.

* multi ad hoc numeri.

Claudius Macer cæsus

Trebonianus est Plutarcho.

Capito Cæsus

Cum inuidia Galba.

*inuisum s. principem

Quia liberti nimium etiam obnoxius.

* quanquã

Cluuius Rufus Hispaniæ præses.

Galliarum pars aliena Galba:

exercitibus Galliarũ ciuitates, nõ eodem honore habitæ, quædam etiã finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici excitus, quod periculosissimum in tantis viribus, [28] soliciti & irati superbia recentis victoriç, & metu, tamquã alias partes fouissent. Tardè à Nerone desciuerãt: nec statim pro Galba Verginius. an imperare voluisset dubium: delatũ ei à milite imperium côueniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabãtur. Dux deerat, abducto Verginio per simulationẽ amicitię: quẽ non remitti, atq; etiam reum esse', tamquam suum crimen accipiebant. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum inualidum, sine cõstantia, sine auctoritate: ne quieto quidẽ milite, regimen. adeò furentes infirmitate retinentis vltrò etiã accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine cõsulari fuere: donec, missu Galbæ, Vitellius aderat, cẽsoris Vitellij ac ter consulis filius. [29] Id satis videbatur. In Britannico exercitu nihil iratum. Non sane aliæ legiones, per omnes ciuilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, & Oceano diuisæ; seu, crebris expeditionibus, doctæ hostem potius odisse. Quies & Illyrico: quamquam excitæ à Nerone legiones dũ in Italia cũctãntur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimũ est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur. Oriens adhuc immotus. Syriã & quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secũdis aduersisq; iuxtà famosus. Insignes amicitias iuuenis ambitiosè coluerat. [30] mox attritis opibus, ludibrico statu, suspecta etiam Claudij iracũdia, [31] in secretũ Asiæ repositus, tã propè ab exsule fuit quã postea à Principe. Luxuria, industria, comitate, arrogãtia, malis bonisq; artibus mixtus. nimiæ voluptates, cum vacaret: quoties expedierat, magnæ virtutes. Palàm laudares, secreta malè audiebant. Sed apud subiectos, apud proxîmos, apud collegas, variis illecebris potẽs: & cui expeditius* fuerat traderet imperium, quàm obtinere. Bellum Iudaicũ Flauius Vespasian⁹ (dudem cum Nero delegerat) tribus legionibus administrat. Nec Vespasiano aduersus Galbam votũ, aut animus. Quippe T. filium ad venerationem cultúmq; eius miserat, [32] vt suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasinio liberisque eius imperium, post fortunam credidimus. [33] Ægyptum copiasque quibus coerceretur, iã inde à diuo Augusto, equites Romani obtinent loco regũ. Ita visum expedire, prouinciã aditu difficilem, annonæ fecundã, superstitione, ac lasciuia discordem & mobilem, insciam legum, ignaram magistratuũ domi retinere. Regebat tum [34] Tiberius Alexander eiusdem nationis. [35] Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, cõtentæ qualicũque Principe, post experimentũ domini minoris. [36] Duæ Mauretaniæ, * Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, vt cuiq; exercitui vicinæ, ita in fauorem aut odium cõtactu

Etiam legiones ad Rhenum.

Hordeonius Flaccus parti earum præfectus.

Parti Vitellius.

Britannicæ legiones modestæ.

Syriæ præfect Mucianus. Eius vita breuiter, & ingenium.

* fuerit

Vespasianus cum Iudæis belligerat.

Ægypti præses Ti. Alexander.

* Rhætiæ

valētiorum agebantur. Inermes prouinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque seruitio exposite, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius cōsules, [37] inchoauere annum sibi vltimum, Reip. propè supremū. Paucis post Kalen. Ian. diebus Pompeij Propinqui procuratoris, è Belgicâ litteræ afferuntur, superioris Germaniæ legiones, [18] ruptâ sacramēti reuerentiâ, Imperatorem alium flagitare, & senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. Maturauit ea res cōsilium Galbæ, iam pridem de adoptione secum & cum proximis agitantis. Non sanè crebrior totâ ciuitate sermo per illos menses fuerat. primū licentiâ ac libidine talia loquendi, dein fessa* iam ætate Galbæ. Paucis iudicium, aut Reip. amor: [39] multi occultâ spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum* [40] ambitionis rumoribus destinabant. Et iam [41] in T. Vinij odium diuerterant, qui in dies quanto potentior, [42] * eodem[actu] inuisior erat. Quippe hiantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum & credulum minore metu, & maiore præmio peccaretur. Potentia principatus diuisa in T. Vinium consulem, & Cornelium Laconē prætorij prefectum. Nec minor gratia [43] Icelo Galbæ liberto, [44] quem annulis donatum equestri nomine Martianum vocitabant. Hi discordes, & rebus minoribus sibi quisq; tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone, Laco atque Icelus consensu non tam vnum aliquem fouebant, quàm alium. Neque erat Galbæ ignota Othouis ac T. Vinij amicitia, ex rumoribus nihil silentio transmittentium: quia Vinio vidua filia, cælebs Otho, gener ac socer destinabātur. Credo & Reip. curam subisse, frustra à Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriosè, adolescentiam petulanter egerat, gratus Neroni æmulatione luxus. Eóque iam Poppæam Sabinam Principale scortum, vt apud conscium libidinum deposuerat, donec [45] * Octauiam vxorē amoliretur. Mox suspectum in eâdem Poppæâ, [46] in prouinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho, comiter administrata prouincia, primus in partes trangressus, nec segnis, & donec bellum fuit, inter præsentes splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam, acriùs in dies rapiebat: fauentibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis vt similem. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quónam exercituum vis erumperet, ne vrbano quidem militi confisus, quod remedium vnicum rebatur, comitia imperij transigit. Adhibitóque super Vinium ac Laconem, Mario Celso consule designato, ac [47] Ducenio Gemino præfecto vrbis, pauca præfatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri iubet: seu propria dilectione, siue, vt quidam tradiderunt, Lacone instante. cui âpud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia: sed callidè vt ignotum

Nuntij de legionum Germanicarum defectione.

Galba de adoptando Cæsare cogitat

* Rhen. fessa annis ætate

Quem alij alium destinant

* ambitiosis

* eadem inuisior.

Galba ipse vix sui arbitrij.

Triumviri eum regunt. aut distrahūt

T. Vinius Othonem promouet.

Quinones fortuna digni.

* Regius cod. Octauia vxor amoueretur.

Tamen callide ambiebat.

Sed Galba alium ab omnium mente eligit.

Pisonem Licinianum,

ignotum fouebat, & prospera de Pisone fama consilio eius fidem addiderat. 48 Piso M. Crasso & Scriboniâ genitus, nobilis vtrimque, vultu habitúque moris antiqui, & æstimatione rectâ seuerus, deterius interpretantibus tristior habebatur. Ea pars morum eius, quo suspectior solicitis, adoptanti placebat. Igitur Galba apprehensâ Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur. *Si te priuatus, lege curiatâ apud Pontifices, vt moris est, adoptarem; & mihi egregium erat tunc, Pompeij & M. Crassi subolem in penates meos adsciscere; & tibi insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, nobilitati tuæ adiecisse. Nunc me deorum hominúmque consensu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, vt principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram. exemplo diui Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum, in proximo sibi fastigio collocauit. Sed Augustus in domo successorem quæsiuit; ego, in Reip. Non quia propinquos aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium ambitione accepi, 49 & iudicij mei documentum sint, non meæ tantùm necessitudines, quas tibi postposui, sed & tuæ. 50 Est tibi frater pari nobilitate, natu maior dignus hac fortunâ, nisi tu potior esses. Ea ætas tua quæ cupiditates adolescentiæ iam effugerit: ea vita, in quâ nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantùm aduersam tulisti. 51 Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eâdem constantia retinebis: 52 sed alij per obsequiũ imminuent. Irrumpet adulatio, blanditiæ pessimum veri affectus venenum, sua cuique vtilitas. Etiam ego ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur, ceteri, libentius cum fortunâ nostrâ quàm nobiscum. Nam suadere Principi quod porteat, multi laboris: assentatio erga Principem quemcumque, sine affectu peragitur. Si immensum imperij corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram, à quo Resp. inciperet. Nunc eò necessitatis iampridem ventum est, vt nec mea senectus conferre plus populo Rom. possit, quàm bonum successorem; nec tua plus iuuenta, quàm bonum Principem. Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, vnius familiæ quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finitâ Iuliorum Claudiorúmque domo optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & nasci à Principibus, fortuitum, nec vltrà æstimatur: adoptandi iudicium integrum; & si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem longâ Cæsarum serie tumentem. non Vindex cum inermi prouinciâ, 53 aut ego cum vnâ legione, sed sua immanitas, sua luxuria ceruicibus publicis depulere. Neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello, & ab æstimantibus asciti, cum inuidiâ quamuis, egregij erimus. Ne tamen territus fueris si duæ legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: & auditâ adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi vnum obiicitur. Nero à pessimo quoq; semper desiderabitur: mibi ac tibi prouidendum est, ne etiam à bonis desideretur. Monere diutius neque tẽporis huius, & impletũ est omne consilium si bene elegi: 54 Vtilissimus* quidem ac breuissimus bonarum malarúmque rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris. Neque enim hîc, vt in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri serui: sed*

Virum nobilem & seuerum.

Galba ad cũ aurea oratio.

* Cod. regius idem.

imperaturus es hominibus, qui nec totam seruitutem pati possunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri, tamquam cum facto loquebantur. Pisonem ferunt statim intuentibus, & mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exsultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem imperatorémque reuerens, de se moderatus, nihil in vultu habitúque mutatum: quasi imperare posset magis, quàm vellet. Consultatũ inde, pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur. Iri in castra placuit. honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu malè acquiri, ita per bonas artes haut spernendum. Circumsteterat interim palatium publica exspectatio magni secreti impatiens, & malè coërcicitam famam supprementes augebant. Quartum idus Ianu. fœdum imbribus diem, tonitrua & fulgura & cælestes minæ vltra solitum turbauerant. Obseruatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quo minus in castra pergeret: contemtorem talium vt fortuitorum; seu quæ fato manent, quamuis significata, non vitantur. Apud frequentem militum concionem, imperatoriâ breuitate, adoptari à se Pisonem [55] more diui Augusti, & exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, vltrò asseuerat, quartam & duodeuicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non vltra verba ac voces errasse, & breui in officio fore. Nec vllum orationi aut lenocinium * additum, aut pretium. Tribuni tamẽ centurionésque, & proximi militum, gratabundi respondent. per ceteros mæstitia ac silentium, tamquam vsurpatam etiam in pace donatiui necessitatem, bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor & nimia seueritas, cui iam pares non sumus. Inde apud senatum non comtior Galbæ, non longior quàm apud milites sermo: Pisonis comis oratio. Et patrum fauor aderat, multi voluntate effusiis, qui noluerant mediè, ac plurimi obuio obsequio priuatas spes agitantes, sine publicâ cura. Nec aliud sequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum à Pisone in publicum, factúmve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili ciuitate ad accipienda credendáque omnia noua, cùm tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto, num & [56] Piso proficisceretur maiore prætextu: illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat & Laconem prætorij præfectum simul mitti. Is consilio intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœdâ inconstantiâ nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, vt quẽque metus vel spes impulerat. Proxima pecuniæ cura. Et cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, vnde inopiæ caussa erat. [57] Bis & vicies mille sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decu-

Piso par fortunæ: Eamque immotus excipit.

In castra itur:

Adoptio exponitur: sed donatiui nulla mentio.

* *Veneta editio*, addidit,

Et omnino Galba nimis restrictus.

Inde apud Patres publicata adoptio: Admodum eolatos.

Legati ad legiones Germanicas missi

Pecunia in publicum quæsita: Et repetita à Neronis affectis.

mâ parte liberalitatis apud quemque eorum relictâ. At illis vix decumę
ſuper portiones erant: iiſdem erga aliena ſumtibus, quibus ſua prode-
gerant, cum rapaciſſimo cuique ac perditiſſimo, non agri, aut fœnus, *quinquaginta, qui numerus in Suetonio.*
ſed ſola iuſtrumenta vitiorum manerent. [58] Exactioni xxx. equites
Romani præpoſiti, nouum officij genus, & ambitu ac numero onero-
ſum: vbique haſta, & ſector, & inquieta vrbs auctionibus. Attamen
grande gaudium, quòd tam pauperes forent quibus donaſſet Nero,
quàm quibus abſtuliſſet. Exauctorati per eos dies tribuni, è prætorio
Antonius Taurus, & [59] * Antonius Naſo: ex vrbanis cohortibus, Æ- ** Farn cod. Aurelius.*
mylius Pacenſis: è vigiliis, Iulius Fronto. Nec remedium in ceteros
fuit, ſed metus initium: tamquam per artem & formidinem ſinguli pel-
lerentur, omnibus ſuſpectis. Interea [60] Othonem, cui compoſitis re- *Otho ad imperium ſe exſtimulat:*
bus nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul exſtimulabāt:
luxuria etiam Principi onerosa, inopia vix priuato toleranda, in Galbâ
ira, in Piſonem inuidia. Fingebat & metum, quo magis concupiſceret.
*Prægrauem ſe Neroni fuiſſe. nec Luſitaniam rurſus aut alterius exſilij honorem ex-
ſpectandum: ſuſpectum ſemper inuiſúmque dominantibus, qui proximus deſtinare-
tur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem Principem: magis nociturum apud iuuenem ingenio
trucem, & longo exſilio efferatum. Occidi Othonem poſſe. proin agendum auden-
dúmque dum Galbæ auctoritas fluxa, Piſonis nondum coaluiſſet. Opportunos magnis
conatibus tranſitus rerum: nec cunctatione opus, vbi pernicioſior ſit quies, quàm teme-
ritas. Mortem omnibus ex naturâ æqualem, obliuione apud poſteros, vel gloriâ di-
ſtingui. Ac ſi nocentem innocentémque idem exitus maneat, acrioris viri eſſe, me-
ritò perire.* Non erat Othonis mollis & corpori ſimilis animus. Et inti- *Item liberis eius:*
mi libertorum ſeruorúmque corruptiùs quàm in priuatâ domo habi-
ti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, [61] ceteráſque re-
gnorum libidines auido talium, ſi auderet, vt ſua oſtentantes; quieſcēti,
vt aliena exprobrabant: vrgentibus etiam mathematicis, dum nouos *Et diuinaculi*
motus, & clarum Othoni annum obſeruatione ſiderum affirmāt. genus
hominum potētibus infidum, ſperātibus fallax, quod in ciuitate noſtrâ *Inter quos Ptolemaus quidam;*
& vetabitur ſemper, & retinebitur. Multos ſecreta Poppææ mathema-
ticos, peſſimum principalis matrimonij inſtrumentum, habuerant: è
quibus Ptolemæus Othoni in Hiſpania comes, cùm ſuperfuturum eum
Neroni promiſiſſet, poſtquam ex euentu fides, coniecturâ iam & rumo- *Fidem alia prædictione meritus.*
re, ſenium Galbæ, & iuuentam Othonis computantium, perſuaſerat
fore, vt in imperiū aſciſceretur. Sed Otho tamquam peritiâ, & monitu
fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenij humani libentius ob-
ſcura credi. Nec deerat Ptolemæus, iam & ſceleris inſtinctor, ad quod *Milites in eū pronus:*
facillimè ab eiuſmodi voto tranſitur. Sed ſceleris cogitatio incertum
an repens, ſtudia militum iam pridem ſpe ſucceſſionis, aut paratu faci-
noris affectauerat. In itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſsimum
quemque militum nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatus, *Varia olim arte conciliano.*
contubernales appellando, alios agnoſcere, quoſdam requirere & pecu-

niâ aut gratiâ iuuare: inferendo sæpius querelas, & ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamẽta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperij, atrociùs accipiebantur: cùm Campaniæ lacus & Achaiæ vrbes classibus adire soliti, Pirenęum & Alpes, & immensa viarum spatia, ægrè sub armis eniterentur. Flagrantibus iam militum animis, velut faces addiderat Meuius Pudens è proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, & in nouas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paulatim progressus est, vt [62] per speciem conuiuij quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos diuideret. quam velut publicam largitionem, Otho, secretioribus apud singulos præmiis, intendebat. adeo animosus corruptor, vt Cocceio [63] Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigenti, vniuersum vicini agrum suâ pecunia emtum dono dederit: per secordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, à quo Barbium Proculum [64] Tesserarium speculatorum, & Veturium [65] Optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos, audacésque cognouit, pretio & promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperiũ Pop. Rom. transferendum, & transtulerunt. In conscientiam facinoris paucis asciti, suspensos ceterorum animos, diuersis artibus stimulant: [66] primores militum, per beneficia Nymphidij vt suspectos: vulgus & ceteros, ira & desperatione dilati toties donatiui. erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet, in commune omnes metu mutandæ militię terrebantur. Infecit ea tabes legionum quoque & auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeòque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, vt [67] postero Iduum die, redeuntem à cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, & tota vrbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum timuissent: nõ Reip. cura, quam fœdare Principis sui sanguine sobrij parabant, sed ne per tenebras, vt quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quædã apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliíque quamuis egregij, quod non ipse afferret, inimicus, & aduersus peritos peruicax. XVIII. Kalend. Febr. sacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruspex Vmbricius tristia exta, & instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit: audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque vt lætum è contrario, & suis cogitationibus prosperum interpretante. Nec multo pòst libertus Onomastus nuntiat, exspectari eum ab architecto & redemtoribus, quæ significatio coëuntium iam militum, & paratæ coniurationis conuenerat. Otho, caussam digressus requirentibus,

Et accessit corruptor Meuius Pudens.

Qui largiter nummos iis dabat, pro sportulis.

Et Otho ipse animosus largitor.

Electi duo milites, aliorum illices.

Hi variè mouent & alienãt à Galba.

Et statim parata manus.

Indicia & initia seditionis spreta a Lacone.

Prædictum Galbæ discrimen: Audiente Othone.

rentibus, cùm emi sibi prædia vetustate suspecta, eóque prius exploranda finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad [68] Miliarium aureum, [69] sub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti speculatores consalutatum Imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, & sellæ festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt. Totidem fermè milites in itinere aggregãtur; alij conscientiâ, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars silentio, animos ex euentu sumturi. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. Is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latiùs castra, ac si contrà tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Ante posuere ceteri quoque tribuni centurionésque præsentia dubiis & honestis. Isque habitus animorum fuit, vt pessimum facinus auderent pauci; plures vellent; omnes paterentur. Ignarus interim Galba & sacris intentus, fatigabat alieni iam imperij deos: cum afferrur rumor rapi in castra, incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui raperetur. Simul ex totà vrbe vt quisque obuius fuerat, alij formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit tentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam cuius integra auctoritas maioribus remediis seruabatur: Piso pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus est. *Sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, & siue optandum hoc nomen siue timendum erat, Cæsar ascitus sum: quo domus nostræ aut Reip. fato, in vestrâ manu positum est. non quia, meo nomine, tristiorem casum paueam, vt qui aduersa expertus cùm maximè, ducã ne secunda quidẽ minus discriminis habere: patris & senatus & ipsius imperij vicẽ doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod æquè apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam vrbem & res sine discordiã translatas. Prouisum adoptione videbatur, vt ne post Galbam quidem bello locus esset. Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ. neque en m relatu virtutum, in comparatione Othonis, opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, euertêre imperium, etiam cùm amicum Imperatoris ageret. Habitúne & incessu, an illo muliebri ornatu, meretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, & comissationes, & feminarum cœt. Voluit animo. hæc Principatus præmia putat, quorum libido ac voluptas, penes ips[illegible] sit; rubor ac dedecus, penes omnes. Nemo enim vnquã imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani; me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Resp. & senatus. & populus, vana nomina sunt: vestrâ, commilitones, interest, ne Imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio aduersum duces suos audita est aliquando: vestra fides famáque illæsa ad hunc diem mansit. & Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX. transfugæ & desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? Admittitis exemplum? & quiescendo commune crimen facitis? Transcendet hæc licentia in prouincias: & ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus quod pro cæde Principis, quàm quod*

Quid ad coniuratos suos pergit:

Paucos pro re tanta,

Rapiunt illũ in castra.

Et admittitur

Dum alij silent, alij probant.

Ad Galbam is nuncius.

Placuit fidem cohortis excubantis tentari.

Alloquitur Piso facundè.

innocentibus datur. sed proinde à nobis donatiuum ob fidem, quàm ab aliis pro facinore accipietis. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem, [70] vt turbidis rebus euenit, timore magis, & nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est, insidiis & simulatione. [71] Missus & Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, [72] Vipsanij in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino primipilaribus, vt Germanicos milites è Libertatis atrio accerserent. Legioni classicæ diffidebat, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidauerat Galba. Pergũt etiam in castra prætorianorum tribuni Cerius Seuerus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio melioribus cõsiliis flecteretur. Tribunorum Subrium & Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent, exarmántque: quia non ordine militiæ, sed è Galbæ amicis, fidus Principi suo, & desciscentibus suspectior erat. Legio classica nihil cunctata prætorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi, Celsum infestis pilis proturbãt. Germanica vexilla diu nutauêre, inualidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos à Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa nauigatione ægros, impensiore curâ Galba refouebat. Vniuersa iam plebs palatium implebat, mixtis seruitiis, & dissono clamore, cædem Othonis, & coniuratorum exsilium poscentium, vt si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent. Neque illis iudicium aut veritas: quippe eodem die diuersa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentiâ acclamationum, & studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. Titus Vinius *manendum intra domum, opponenda seruitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos censebat: daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium. scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi vltrò si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate.* Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret inualida adhuc coniuratio paucorum. *Trepidaturum etiã Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, contatione nunc & segnitia terentium tempus, imitari Principem discat. Non exspectandum, vt compositis castris, forum inuadat, & prospectante Galba Capitolium adeat: dum egregius imperator, cum fortibus amicis, ianua, ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in seruis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, & quæ plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni inuidiosius, & ipsis honestum.* Repugnantem huic sententię Vinium, Laco minaciter inuasit, stimulãte Icelo, priuati odij pertinaciâ, in publicum exitium, Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, vt iuuenis magno nomine, recenti fauore, & infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati ita volebant. Et faciliùs de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primùm & in-

Illi fidi & proni videntur: Sed verbis.

Mittitur ad conciliandos alios milites.

Etiam ad ipsos prætorianos.

Qui minantur, & spernunt.

Nec alij sanè audiunt.

Nisi quòd plebs æstuat pro Galbâ:

Nõ in longũ.

T. Vinius in Palatio manendum censet.

Alij celeriter obuiã eundũ.

Inter quos & Laco.

Idq. factum.

certus rumor, mox vt in magnis mendaciis, interfuisse se quidam, & vidisse affirmabant; credulâ famâ, inter gaudentes, & incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctúmque rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad euocandum Galbam, læta falsò vulgauerint. Tum verò non populus tantùm & imperita plebs in plausus & immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatij foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi vltionem querentes. Ignauissimus quisque, & (vt res docuit) in periculo non ausurus, nimij verbis, linguæ feroces: nemo scire, & omnes affirmare. donec inopiâ veri, & consensu errantiũ victus, sumto thorace Galba, 73 irruenti turbæ neque ætate neq; corpore sistẽs, sellâ leuaretur. Obuius in palatio Iulius Atticus speculator, cruentum gladium ostẽtans, occisum à se Othonem clamauit. Et Galba, *Commilito*, inquit, *quis iussit?* insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, aduersus blandientes incorruptus. Haut dubiæ iam in castris omnium mentes, tantúsque ardor, vt non contenti agmine & corporibus, in 74 suggestu, in quo paullo antè aurea Galbæ statua fuerat, mediũ inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caueri insuper præpositos iubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, & exhortatione mutuâ; non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed vt quemque affluentium militum aspexerant, prehensare manibus, cõplecti armis, collocare iuxtà, præire sacramentũ, modò Imperatorem militibus, modò Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, iacere oscula, & omnia seruiliter pro dominatione. Postquam vniuersa classiariorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, & quos adhuc singulos exstimulauerat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cœpit. *Quis ad vos processerim, commilitiones, dicere non possum: quia nec priuatum me * vocari sustineo, Princeps à vobis nominatus, nec Principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur Imperatorem populi Rom. in castris, an hostem habeatis. Auditísne, vt pœna mea, & supplicium vestrum simul postulentur? adeò manifestum est, neque perire nos, neque saluos esse, nisi vnà posse. Et cuius leuitatis est Galba, iam fortasse promisit: vt qui nullo exposcente, tot milia innocentissimorum ciuium trucidauerit. Horror animum subit, quoties recordor feralem introitum, & hanc solam Galbæ victoriã, cùm in oculis vrbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidẽ acceperat. His auspiciis vrbem ingressus, quã gloriam ad Principatum attulit, nisi occisi 75 Obultronij, * Sabini 76 & Cornelij Marcelli in Hispania * Beruichilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodij Macri in Africa, Cingonij in via, Turpiliani in vrbe, Nymphidij in castris? Quæ vsquam prouincia, quæ castra sunt, nisi cruenta & maculata? aut, vt ipse prædicat, emẽdata & correcta? Nam quæ alij scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, seueritatẽ pro*

Vanus interea rumor de cæde Othonis

Seu fortè, seu consultò sparsus.

Itaque omnes iam promptis:

Et pro Galbâ ruere.

Insigne eius dictum ad vanum militem.

At magis firma in castris mentes.

Vera illis alacritas & minæ.

Otho gestibus excitat:

Etiam apta oratione.

* Libri, vocate.

* Albini.

* Cod. regius Betui Chilonis.

Rhen. Vetin secti.

sæuitiâ, parsimoniam pro auaritia, supplicia & contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem à Neronis fine menses sunt, & iam plus rapuit Icelus, quàm quod Polycleti, & [77] Vatinij & Elij | & a'ij | parauerunt. Minore auaritia aut licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset. nunc & subiectos nos habuit tamquam suos, & viles vt alienos. Vna illa domus sufficit donatiuo, quod vobis nunquam datur, & cotidie exprobratur. Ac ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accersit ab exsilio, quem tristitia & auaritia sui simillimum iudicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate, etiam deos infaustam adoptionem auersantes. Idem senatus, idem populi Rom. animus est. Vestra virtus exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, & sine quibus quamuis egregia inualida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. [78] Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. Cùm vos aspexerit, cùm signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum. Aperite deinde armamentarium iussit: rapta statim arma, sine more & ordine militiæ, vt prætorianus, aut legionarius insignibus suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionúmve adhortante, sibi quisque dux & instigator: & præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mærebant. Iam exterritus Piso fremitu crebrescētis seditionis, & vocibus in vrbem vsque resonantibus, egressum interim Galbam & foro appropinquantem assecutus erat: iam Marius Celsus haut læta rettulerat. cum alij in palatium redire, alij Capitolium petere, plerique rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, vtque euenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, siue vt pœna eius animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. Hæsitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis orto, difficilis modus: & turbauere consilium trepidi nuntij, ac proximorum diffugia, languētibus omnium studiis, qui primò alacres fidem atque animū ostentauerant. Agebatur huc illuc Galba, vario, turbæ fluctuantis impulsu, completis vndique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis vlla vox, sed attoniti vultus, & conuersæ ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus, & magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur. Ire præcipites, & occupare pericula iubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, auito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum inermem & senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum irrūpunt. Nec illos Capitolij aspectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri Principes terruere, quo minus facerent scelus, cuius vltor est quisquis successit. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imagi-

* Videntur inducenda.

Arma diuidit.

Itaque in vrbem ruunt,

Galba fluctuat.

Laco agitat de Vinij cæde

Intempestiuè.

Plebs iam silet & pendet ab euentu.

Milites Othoniani forum armati irrumpunt.

Deficit, & deserit Galbam sua cohors.

imaginem solo afflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fugâ populi forum, districta aduersus dubitantes tela. Iuxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus è sella, ac prouolutus est. Extremam eius vocem, vt cuique odium aut admiratio fuit, variè prodidere. Alij suppliciter interrogasse, quid mali meruisset? paucos dies exsoluendo donatiuo deprecatum. Plures obtulisse vltrò percussoribus iugulum, agerent ac ferirent, si ita è Rep. videretur. non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat. quidam Terentium Euocatum, alij Lecanium, crebrior fama tradidit Camurium xv. legionis militem, impresso gladio, iugulum eius hausisse. Ceteri crura brachiáque (nam pectus tegebatur) fœdè laniauere, pleraque vulnera, feritate & sæuitia, trunco iam corpori adiecta. Titum inde Vinium inuasere. de quo & ipso ambigitur, consumserit ne vocem eius instans metus, an proclamauerit, non esse ab Othone mandatum vt occideretur. Quod seu finxit formidine, seu cõscientia coniurationis confessus est: huc potius eius vita famáque inclinat, vt conscius sceleris fuerit, cuius caussa erat. ante ædem diui Iulij iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in vtrumque latus transuerberatus. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. [79] Centurio is prætoriæ cohortis ad Galbæ custodiam à Pisone additus, stricto pugione occurrens armatis, & scelus exprobrans, ac modò manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquàm vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ędem Vestæ peruasit, exceptúsque misericordia publici serui, & contubernio eius abditus, non religione, nec cærimoniis, sed latebra imminens exitium differebat. cùm aduenere, * iussu Othonis, nominatim in cædem eius ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper à Galba ciuitatę donatus, & Statius Murcus speculator. à quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur. Nullam cædem Otho maiore lætitia excepisse, nullũ caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primùm leuata omni sollicitudine mens, [80] * vagare gaudio cœperat; seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamuis immitem animum imagine tristi confuderat. Pisonis, vt inimici & æmuli, cæde lætari, ius fásque credebat. Præfixa contis capita gestabâtur, inter signa cohortium iuxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui inter fuerant, [81] quíve verè, quíve falsò, vt pulchrum & memorabile facinus iactabant. Plures quàm cxx. libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea inuenit. omnésque conquiri & [82] interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum, vltionem. Alium crederes senatum, alium populum. Ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cũ præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis ma-

Ipse à ferentibus in terram proijcitur.

De suprema voce eius variant: Sicut & de percussore.

T. Vinius occisus.

Sempronij Densi fides.

Piso in Vestæ confugit.

*Libri aliquot, missu

Sed illinc extractus, & cæsus.

Lubenti & læto admodũ Othone

* vacare,

Multi gloria hanc cædium affectant:

Cũ suo postea exitio.

At Romani omnium se dant Othoni.

num: quantóque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, auidum & minacem militum animum, voce vultúque temperans. Marium Celsum, Consulem designatum, & Galbæ vsque in extremas res amicum fidúmque, ad suppliciũ expostulabant, industriæ eius innocentiæque quasi malis artibus infensi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat. sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus iubere iam poterat. Ita simulatione iræ, vinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmans, præsenti exitio subtraxit. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorij præfectos sibi ipsi legere: Plotium Firmum è manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, & incolumi adhuc Galbâ partes Othonis secutum. Adiungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, suspectus consilia eius fouisse. vrbi Flauium Sabinum præfecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, vt [83] vacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles, [84] vt tributum annuum pendebat. Pars manipulis, pars per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolueret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia & raptus, aut seruilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sæuitiâ fatigari, donec vacationem emeret. Vbi sumtibus exhaustus, secordia miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo, in manipulum redibat. ac rursus alius atque alius, eâdem egestate ac licentia corrupti, ad seditionem & discordias, & ad extremum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit: rem haut dubiè vtilem, & à bonis postea Principibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab Euocato quem ad cædem eius Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, vt in libertum, palàm animaduersum. Exacto per scelera die, nouissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor vrbanus, certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes Principum honores, annitentibus cunctis abolere conuicia ac probra, quæ promiscuè iacta hæsisse animo eius nemo sensit. Omisisset tot offensas, an distulisset, breuitate imperij incerto fuit Otho, cruento adhuc foro, per strages iacentium, in Capitolium atque inde in palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit. [85] Pisonem Verania vxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quæsitis redemptisq; capitibus, quę venalia interfectores seruauerãt. Piso vnũ & tricesimũ ætatis annum explebat, famâ meliore quàm fortuna. Fratres eius [86] Magnũ Claudius, [87] Crassum Nero interfecerat,

Marius Celsus ad cædem postulatur.

Arte eripitur ab Othone.

Duo Præfecti Prætorio facti.

Miles vacationes tolli vult.

Quales eæ:

Sed melius visum è fisco solui.

Laco occisus.

Et Icelus.

In Senatu omnes honores Othoni habiti.

Cæsi sepulti.

De Pisone elogium.

Ipſe diu exſul, quatriduo Cęſar properata adoptione, ad hoc tantũ maiori fratri prælatus eſt, vt prior occideretur. T. Vinius XLVII. annos variis morib⁹ egit. Pater illi è prætoriâ familiâ,[88] maternus auus è proſcriptis. Primâ militiâ infamis, Legatũ Caluiſiũ Sabinum habuerat:[89] cuius vxor, malâ cupidine viſendi ſitũ caſtrorum, per noctẽ militari habitu ingreſſa, cùm vigilias & cetera militiæ munia[90] eadẽ laſciuia tentaſſet,[91] in ipſis principiis ſtuprum auſa, & criminis huius reus T. Vinius arguebatur. Igitur iuſſu C. Cęſaris oneratus catenis. mox mutatione tẽporum dimiſſus, curſu honorũ inoffenſo, legioni poſt pręturam præpoſitus, probatúſq; ſeruili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphũ aureũ in conuiuio Claudij furatus. Et Claudius poſtera die ſoli omniũ Vinio fictilibus miniſtrari iuſſit. Sed Vinius, proconſulatu, Galliã Narbonenſem ſeuerè integréque rexit. Mox Galbæ amicitia in abrutũ tractus, audax, callidus, promtus, & prout animum intendiſſet, prauus aut induſtrius, eadem vi. Teſtamentũ T. Vinij magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatẽ paupertas firmauit. Galbæ corpus diu neglectum, & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpẽſator Argius, è prioribus ſeruis, humili ſepultura in priuatis eius hortis contexit, Caput per lixas calonéſque ſuffixum, laceratúmque ante Patrobij tumulum (libertus is Neronis punitus à Galba fuerat) poſtera demum die repertum, & cremato iam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus & ſeptuaginta annis. quinque Principes proſpera fortuna emenſus, & alieno imperio felicor, quàm ſuo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. ipſi medium ingenium, magis extra vitia quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ auarus. Amicorum libertorúmque, vbi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, vſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, &[92] metus temporum obtẽtui, vt quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconſul Africam moderatè: iam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari iuſtitia continuit, maior priuato viſus, dum priuatus fuit, & omnium conſenſu capax imperij, niſi imperaſſet. Trepidam vrbem ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores pauentem, nouus inſuper de Vitellio nuntius exterruit, ante cædẽ Galbæ ſuppreſſus, vt tantùm ſuperioris Germanię exercitum deſciuiſſe crederetur. Tum duos omnium mortaliũ impudicitia, ignauia, luxuaia, deterrimos,[93] velut ad perdendum imperium fataliter electos, non ſenatus modò & eques, quîs aliqua pars & cura Reip. ſed vulgus quoque palàm mærere. Nec iam recentia ſæuæ pacis exẽpla, ſed repetita bellorum ciuilium memoria, captam toties[94] ſuis ciuibus vrbem, vaſtitatem Italiæ, direptiones prouinciariũ, Pharſaliã, Philippos, & Peruſiam ac Mutinam, nota publicarũ cladium nomina, loquebantur. *Propè euerſum orbem, etiam cùm de principatu inter bonos*

De T. Vinio elogium.

Turpe eius ſtuprum.

Furti etiam ſuſpectus.

Galba vix ſepultus.

Elogium de eo, & iudicium:

Dignus imperio viſus, non fuit.

Nuncius de Vitellio electo:

Omnibus pauidis, & de rep iam deſperantibus.

Certamen enim inter duos peſſimos

certaretur; sed mansisse C. Iulio, mansisse Cæsare Augusto victore, imperium, mansuram fuisse, sub Pompeio Brutóque, Remp. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Vtrasque impias preces, vtraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. Erant qui Vespasianũ & arma Orientis augurarentur. &, vt potior vtroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solúsque omnium ante se Principum, in melius mutatus est. Nũc initia caussásque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Iulio Vindice, ferox præda gloriáque exercitus, vt cui sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria euenisset,[95] expeditionem & aciem, præmia quàm stipendia malebat: diúque infructuosam & asperam militiam tolerauerat, ingenio loci cælique, & seueritate disciplinæ, quam in pace inexorabilem discordiæ ciuium resoluunt: paratis vtrimque corruptoribus, & perfidia impunita. Viri, arma, equi,[96] ad vsum & ad decus supererant. Sed ante bellum, centurias tantùm suas turmásque nouerant: exercitus finibus prouinciarum discernebantur. Tum aduersus Vindicem contractæ legiones, séque & Gallias expertæ, quærere rursus arma, nouásque discordias: nec socios vt olim, sed hostes & victos vocabant, Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix aduersus Galbianos:[97] hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduísque, ac deinde prout opulentia ciuitatibus erat, infensi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus penatiũ hauserunt animo; secundum auaritiam & arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorũ irritati, qui remissam sibi à Galba quartã tributorum partem, & publicè donatos in ignominiam exercitus iactabant. Accessit callidè vulgatũ, temerè creditum, decumari legiones, & promtissimum quemque centurionum dimitti. vndique atroces nuntij, sinistra ex vrbe fama, infensa Lugdunensis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendũ credendúmque materies in ipsis castris, odio, metu, &, vbi vires suas respexerant, securitate. Sub ipsas superioris anni Kalend. Decemb. Aulus Vitellius inferiorẽ Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerísque ordines, remissa ignominia, alleuatæ notæ: plura ambitione, quædam iudicio: in quibus sordem & auaritiam Fontei Capitonis, adimendis assignandisve militiæ ordinibus, integrè mutauerat. Nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. Et Vitellius apud seueros humilis. Ita comitatem bonitatémque fauentes vocabant, quòd sine modo, sine iudicio, donaret sua, largiretur aliena. Simul, auiditate imperandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in vtroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali & strenui. Et profusa cupidine, insigni temeritate,[98] legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: è quibus Valens infensus Galbæ, tamquam detectam à se Verginij cun-

Germanici motus origo.

Ferociunt legiones ea.

Noua bella volunt.

Et inhiant opibus Gallorum.

Variis etiam rumoribus concitantur.

Interea Vitellius ad eas venit.

Insinuat sese, & ambitu;

Comis,

Largus.

Valens legatus ad Prin-

ſtationem, oppreſſa Capitonis conſilia ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, ardorem militum oſtentans. *Ipſum celebri vbique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, ſecutura Germanorum auxilia, malè fidas prouincias precarium ſeni imperium, & breui tranſiturum: panderet modo ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginium, equeſtri familia, ignoto patre: imparem ſi recepiſſet imperium, tutum ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, imponere iampridem Imperatoris dignationem, & auferre priuati ſecuritatem.* Quatiebatur his ſegne ingenium, vt concupiſceret magis, quàm ſperaret. At in ſuperiore Germania, Cæcina decorâ iuuentâ, corpore ingens, animi immodicus, cito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum allexerat. Hunc iuuenem Galba, quæſtorem in Bæticâ, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit. [99] Mox compertum publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta & priuata vulnera Reip. malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello aduerſus Vindicem vniuerſus affuerat, nec niſi occiſo Nerone tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento, vexillis inferioris Germaniæ præuentus erat. Et Treueri ac Lingones, quáſque alias ciuitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionũ propius miſcentur. Vnde ſeditioſa colloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium fauor cuicumque alij profuturus. Miſerat ciuitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, [100] dextras hoſpitij inſigne. Legati eorum in ſqualorem mœſtitiámq; compoſiti, per principia, per contubernia, modò ſuas iniurias, modo ciuitatum vicinarum præmia, & vbi pronis militum animis accipiebantur, ipſius exercitus pericula & contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cúm Hordeonius Flaccus abire legatos, vtq; occultior digreſſus eſſet, nocte caſtris excedere iubet. Inde atrox rumor, affirmantibus pleriſque interfectos, ac ni ſibi conſulerent, fore vt acerrimi militum & præſentia conqueſti, per tenebras & inſcitiam ceterorum occiderentur. Obſtringuntur inter ſe tacito fœdere legiones. Aſciſcitur auxiliorum miles, primò ſuſpectus, tamquã circumdatis cohortibus aliſque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quàm in pace ad concordiã. Inferioris tamen Germanicæ legiones ſolenni kalend. Ianuar. ſacramento pro Galbâ adactæ, multa contatione, & raris primorum ordinũ vocibus: ceteri ſilentio, proximi cuiuſque audaciam exſpectãtes, [101] inſita mortalibus natura properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diuerſitas animorum: primani quintaníque turbidi, adeò vt quidam ſaxa in Galbæ imagines iecerint: quintadecima ac ſextadecima legiones, nihil vltra fremitum & minas auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta ac duodeuiceſima legiones iiſdem hibernis tendentes, ipſo kalen. Ianu. die dirumpunt

cipatum capiendum exſtimulat.

Ille cupit, nõ audet.

Cæcina Legatus infenſus Galbæ.

Nec vniuerſi milites in eũ proni.

Quos irritant etiam Gallo-Germani.

Lingonum Legati ſeditioſe agunt.

Hordeonius comprimere conatur:

Auget.

Coniurant inter ſe milites.

Inferior etiã exercitus turbat.

Iurant quidem in Galbam, ſed lingua.

At ſuperior palàm deficit.

imagines Galbæ: quarta legio promtiùs, duodeuicesima [102] cuntanter. Mox cōsensu, ac ne reuerentiā imperij exuere viderentur, in S. P. Q. R. oblitterata iam nomina, sacramenta aduocabant. nullo legatorum tribunorúmve pro Galba nitente, quibusdam, vt in tumultu, notabiliùs turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur. Spectator flagitij Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, nō cohortari bonos ausus, sed segnis, pauidus, & secordia innocens. Quattuor centuriones [103] duodeuicesimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cùm protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctíque. Nec cuiquam vltrà fides, aut memoria prioris sacramenti. sed, quod in seditionibus accidit, vnde plures erāt, omnes fuere. Nocte quæ kalen. Ianu, secuta est, coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam & duodeuicesimam legiones, proiectis Galbæ imaginibus, in Senatus & Pop. Rom. verba iurasse. Id sacramentum inane visum. [104] occupari nutantem fortunā, & offerri Principem placuit. Missi à Vitellio ad legiones legatósque, qui desciuisse à Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum aduersus desciscentes, aut si concordia & pax placeat, faciendum Imperatorem: & minore discrimine sumi Principem, quàm quæri. Proxima legionis primæ hiberna erant, & promtissimus è legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariorúmq; ingressus, Imperatorem Vitellium consalutauit. [105] Secutæ ingenti certamine eiusdem prouinciæ legiones: & superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis III. Non. Ianu. Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes Remp. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treueri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, [106] vt quisq; corpore, opibus, ingenio validus. Nec Principes modò coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti, & parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoq; & gregarius miles, viatica sua, & balteos, phaleràsque, insignia armorum, argento decora, loco pecuniæ tradebant: instinctu, & impetu, & auaritia. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. [107] Sæuitiam militum plerosq; ad pœnam exposcentium sæpiùs approbat, pari simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicæ statim interfectus. Iuliū Burdonem Germanicæ classis præfectum astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox insidias, Fonteio Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis, & apud sæuientes occidere palàm, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus: & post victoriam demum, stratis iam militū odiis,

Hordeonius non cōpescit.

Ad Vitelliū is nuncius.

Qui porrò legatis indicat.

E quibus Fabius Valens Imperatorem eum salutat.

Accedunt legiones:

Et finitimi prouincialium.

Opes suas offerunt.

Ipse quosdam punit:

In plerosque clementia vtitur.

dimiſſus eſt. Interim vt piaculum obijcitur centurio Criſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentauerat: eóque & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit. Iulius deinde Ciuilis periculo exemtus, præpotens inter Batauos, ne ſupplicio eius ferox gens alienaretur. Et erant in ciuitate Lingonum VIII. Batauorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum diſcordia temporũ à legione digreſſæ: [108] prout inclinaſſent, grande momentum, ſociæ aut aduerſæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurniũ, centuriones, de quibus ſuprà rettulimus, occidi iuſſit, damnatos fidei crimine, grauiſſimo inter deſciſcentes. Acceſſere partibus Valerius Aſiaticus, Belgicæ prouinciæ legatus, quem mox Vitellius generum aſciuit: & Iunius Blæſus Lugdunenſis galliæ rector, cum Italica legione, & ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhęticis copiis mora, quo minus ſtatim adiungerentur. Ne in Britãnia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus, per auaritiam ac ſordes contemtus exercitui inuiſúſque. Accendebat odiũ eius Roſcius Cęlius legatus viceſimę legionis olim diſcors, ſed occaſione ciuiliũ armorum atrociùs proruperant. Trebellius ſeditionem & confuſum ordinem diſciplinæ Cælio: ſpoliatas & inopes legiones Cælius Trebellio obiectabat, cùm interim, fœdis legatorum certaminibus, modeſtia exercitus corrupta, eóque diſcordiæ ventum, vt auxiliarium quoque militum [109] cõuiciis proturbantibus, & aggregãtibus ſe Cælio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies prouinciæ, quamquam remoto conſulari, manſit. Rexêre legati legionum, pares iure, Cælius audendo potentior. Adiuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibúſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinauit. Fabius Valens allicere, vel ſi abnuerent, vaſtare gallias, & Cotianis alpibus Italiam irrumpere: Cæcina propiore tranſitu, [110] Peninis iugis degredi iuſſus. Valenti inferioris exercitus electi [111] cũ Aquila quintæ legionis, & cohortibus aliſque ad XL. millia armatorum data XXX. millia Cæcina è ſuperiore germania ducebat, quorum robur [112] legio vna, prima & viceſima fuit. addita vtrique germanorum auxilia, è quibus Vitellius ſuas quoque copias ſuppleuit: tota molle belli ſecuturus. Mira inter exercitum imperatorémq; diuerſitas. Inſtare miles, arma poſcere, dum galliæ trepident, dum Hiſpaniæ contentur. non obſtare hiemem, neque ignauæ pacis moras. inuadendam Italiam, occupandam vrbem. nihil in diſcordiis ciuilibus feſtinatione tutius, vbi facto magis quàm conſulto opus eſſet. Torpebat Vitellius, & fortunam Principatus inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & ſagina grauis: cum tamen ardor & vis militum vltrò ducis munia implebat, vt ſi adeſſet Imperator, & ſtrenuis vel ignauis ſpem metúmque adderet. Inſtructi intentique ſignum profectionis expoſcunt: nomine germanici, Vitellio ſtatim addito. Cæſarem ſe appellari, etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum

Criſpinus cæſus.

Iunius Ciuilis liberatus.

Cohortes Batauorum.

Valerius Aſiaticus Vitellio ſe iunxit:

Rhæti,

Et Britanni:

Vbi res turbida.

Duplices copias in Italiã Vitellius deſtinat.

Alteras, ſub Valente.

Alteras, ſub Cæcina duce.

Miles eius mirè feruet:

Ipſe ſecors & languidus.

Vni ventri deditus.

Felix augurium Valenti.

cogebat, ipso profectionis die, aquila leui meatu prout agmen incederet, velut dux viæ præuolauit: longúmque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt haut dubium magnæ & prosperæ rei omen acciperetur. Et Treueros quidem vt socios securi adiere. Diuoduri (Mediomatricorum id opidum est) quamquam omni comitate exceptos, subitus pauor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ ciuitatis, non ob prædam, aut spoliandi cupidinem, sed furore & rabie, & caussis incertis, eóque difficilioribus remediis. donec precibus ducis mitigati, ab excidio ciuitatis temperauere. Cæsa tamen ad quattuor millia hominum. Isq; terror Gallias inuasit, vt venienti mox agmini vniuersæ ciuitates, cum magistratibus & precibus, occurrerent, stratis per vias pueris feminisque, quæque alia placamenta hostilis iræ, 113 non quidem in bello, sed pro pace tendebantur. Nuntium de cæde Galbæ & imperio Othonis, Fabius Valens in ciuitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellum voluebat. Gallis contatio exemta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum ciuitas erat, fida partibus. benignè excepti, modestia certauêre. Sed breuis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas à legione quartadecima, vt suprà memorauimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adiunxerat. Iurgia primùm, mox rixa inter Batauos & legionarios. Dum his aut illis studia militum adgregantur, propè in prœliū exarsere, ni Valens animaduersione paucorum, oblitos iam Batauos imperij admonuisset. Frustra aduersus Æduos quæsita belli caussa. Iussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper cōmeatus præbuere. quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. 114 Cohortes XVIII. Lugduni, solitis ibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis eum criminationibus infamauerat Fabius ignarum, & quò incautior deciperetur, palàm laudatum. Veterem inter Lugdunenses Viennenséſque discordiam, proximum bellum accenderat. multæ inuicem clades, crebriùs infestiúsque, quàm vt tantum propter Neronem Galbámque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat. Multus contra in Viennēses honor. Vnde æmulatio, & inuidia, & vno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, & in euersionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniā suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in præsidiū Galbæ referendo. Et vbi caussas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec iam secreta exhortatio, sed publicæ preces. *Irent vltores, exscinderent sedem Gallici belli 115 cuncta illic externa & hostilia. se coloniam Romanam & partem exercitus, & prosperarum aduersarúmque rerum socios, si fortuna contrà daret, iratis ne relinquerentur.* His & pluribus in eundē modum,

Cuius agmen Diuoduri lymfatur.

Ciues innoxios cædunt.

Vnde in reliquos Gallos terror.

Qui tamen caso Galba, palàm in Vitellium inclinant.

Batauæ cohortes ferociter agunt.

Valens comprimit.

Dissidium vetus inter Lugdunenses & Viennenses.

Illi milites in horum exitiū prouocāt.

modum, perpulerant, vt nec legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haut ignari discriminis sui Viennenses, velamenta & infulas præferrentes, vbi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prehensando, flexêre militum animos.[116] Addidit Valens tricenos singulos militibus sestertios. Tum vetustas dignitásque coloniæ valuit. Et verba Fabij salutem incolumitatémque Viennensium commendantis æquis auribus accepta. Publicè tamen armis mulctati, priuatis & promiscuis copiis iuuere militem. Sed fama constans fuit, ipsum Valentem magna pecunia emtum. Is diu sordidus, repentè diues, mutationem fortunæ malè tegebat, accensus egestate longâ cupidinibus, immoderatus, & inopi iuuenta, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipsa itinerum spatia, & statiuorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus aduersus possessores agrorũ, & magistratus ciuitatum, adeo minaciter, vt Luco (municipiũ id Vocontiorum est) faces admouerit, donec pecunia mitigaretur? quoties pecuniæ materia deesset, & stupris & adulteriis exorabatur. Sic ad alpes peruentum. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritauerant turbidum ingenium Heluetij, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cęde Galbæ ignari, & Vitellij imperium abnuentes. Initium bello fuit auaritia ac [117] festinatio vndeuicesimæ legionis. Rapuerunt pecuniã missam in stipendium castelli, quod olim Heluetij suis militibus ac stipendiis tuebantur ægrè id passi Heluetij, interceptis epistolis, quæ nomine germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina belli auidus, proximam quamque culpam antequàm pœniteret, vltum ibat. Mota properè castra. Vastati agri. Direptus, lõga pace in modum municipij exstructus, locus, amœno salubrium aquarum vsu frequens. Missi ad Rhætica auxilia nuntij, vt versos in legionem Heluetios à tergo aggrederentur. Illi ante discrimen feroces, in periculo pauidi, quamquam primo tumultu Claudium Seuerum ducem legerant; non arma noscere, non ordines sequi, non in vnum cõsulere exitiosum aduersus veteranos prœlium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus. hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticæ alæ cohortésque. & ipsorum Rhætorum iuuentus sueta armis, & more militiæ exercita vndique populatio & cædes. Ipsi in medio vagi abiectis armis, magna pars saucij aut palantes, [118] in montem Vocetium perfugere. Ac statim immissa cohorte Thracum depulsi, & consectantibus Germanis Rhætisque, per siluas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona venumdata. Cúmque direptis omnibus, Auenticum gentis caput iusto agmine peteretur: missi qui dederẽt ciuitatem, & deditio accepta. In Iulium Alpinum è principibus, vt concitorẽ belli, Cæcina animaduertit: ceteros veniç vel sęuitię Vitellij reliquit. Haut facile dictu est,

Viennenses supplices occurrunt: Et infensos placant: Precibus tamen mixto pretio.

Quin ipse dux emtus.

Iam olim rapax.

Quietiores vias & mansiones vendit.

Cæcina Heluetios inuadit.

Nonnulla ipsorũ culpa.

Vastat omnia.

Illi trepidãt.

Vocetium montem perfugiunt.

Seu plerique capti aut cæsi.

Legati eorum ad Vitelliũ: valde aspernantur. legati Heluetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem inuenerint. Ciuitatis excidium poſcunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Coſſus, vnus ex legatis, notæ facundiæ, ſed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigauit: vt eſt *Vis eloquẽtiæ* mos vulgo, mutabili ſubitis, & tam prono in miſericordiam, quàm immodicum ſæuitia fuerat. effuſis lacrymis, & meliora conſtantiùs poſtulando, impunitatem ſalutémque ciuitati impetrauere. Cæcina paucos in Heluetiis moratus dies, dum ſententiæ Vitellij certior fieret, ſimul *Ala Syllana Vitellio ſe iungit:* tranſitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem, ſacramento Vitellij acceſsiſſe. Proconſulem Vitellium Syllani in Africâ habuerant: mox à Nerone, vt in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis remorati, ac tum in Italia manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur aduentantium legionum & famam Germanici exercitus attollebant, tranſire in partes: & vt donum aliquod nouo Principi, *Et vnà ſecũ, aliquot oppida* firmiſsima Tranſpadanæ regionis municipia, Mediolannm, ac Nouariam, & Eporediam, ac Vercellas, adiunxere. Id Cæcinæ per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ vnius latiſsima pars Italię defendi nequibat, pręmiſsis Gallorum, Luſitanorum, Britannorúmque cohortibus, & Germanorum vexillis,[119] in alpe Graia ipſe paululum contatus, num *Cæcina Peninis alpibus tranſit.* Rhęticis iugis in Noricum flecteret, aduerſus [120] Petronium vrbis procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmiſſas iam cohortes aláſque, ſimul reputans plus gloriæ retenta Italiâ, & vbicumque certatum foret, Noricos [121] in cetera victoriæ præmia acceſſuros, Penino ſubſignanum militem itinere & graue legionum agmen, [122] hibernis *Otho compoſitè ſe gerit.* adhuc niuibus traduxit. Otho interim, contra ſpem omnium, non deliciis, neque deſidia torpeſcere. dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperij compoſita. Eóque plus formidinis afferebant *Celſum ſeruat:* falſæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celſum conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum, ſæuitiæ militum ſubtractum, acciri in Capitolium iubet. Clementiæ titulus, è viro claro & partibus inui- *Imò & ducẽ eligit.* ſo, petebatur. Celſus conſtanter ſeruatæ erga Galbam fidei crimen confeſſus, exemplum vltrò imputauit. [123] Nec Otho quaſi ignoſceret, ſed ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet, ſtatim intra intimos amicos habuit, & mox bello inter duces dilegit. Manſitque Celſo velut fataliter etiam pro Othone fides, integra & infelix. Læta primoribus ciuitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne [124] militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui iraſcebantur. Par inde exſultatio, diſparibus cauſſis conſecuta, impetrato Tigellini exitio. Sopho- *Tigellinus noxæ permiſſus.* nius Tigellinus obſcuris parentibus, fœda pueritiâ, impudicâ ſenectâ, præfecturam vigilum & prætorij, & alia præmia virtutum, quia velo-

ciùs erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde auaritiam, & virilia
ſcelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro
auſus, ac poſtremò eiuſdem deſertor ac proditor. Vnde non alium per-
tinaciùs ad pœnam flagitauere, diuerſo affectu, quibus odium Neronis [*Aequaliter odioſus omnibus.*]
inerat, & quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinij potentia defenſus,
prætexentis ſeruatam ab eo filiam, & haut dubiè ſeruauerat, non cle-
mentia (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum. quia peſſimus [*Nota ſceleſtorum ingenium.*]
quiſque, diffidentia præſentium mutationem pauens, aduerſus publi-
cum odium [125] priuatam gratiam * præparat: vnde nulla innocentiæ [* præparatū it, nula. i. cura ſed vitæ imp.]
cura, ſed vitæ impunitatis. Eo infenſior populus, additâ ad vetus Tigel-
lini odium recenti T. Vinij inuidia, concurrere è totâ vrbe in palatium
ac fora, & vbi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effuſi, ſeditio-
ſis vocibus obſtrepere: donec Tigellinus, accepto [126] apud Sinueſſanas
aquas ſupremæ neceſſitatis nuntio, inter ſtupra concubinarum, & oſ-
cula, & deformes moras, ſectis nouacula faucibus, infamem vitam fœ- [*Iugulum ſibi ſecat.*]
dauit etiam exitu ſero & inhoneſto. Per idem tempus expoſtulata ad
ſupplicium [127] Galuia Criſpinilla, variis fruſtrationibus, & aduerſa diſ- [*Criſpinilla liberata:*]
ſimulantis Principis fama, periculo exemta eſt: magiſtra libidinum Ne-
ronis, tranſgreſſa in Africam ad inſtigandum in arma Clodium Macrũ, [*Imo ad potentiam poſtea euecta.*]
famem populi Rom. haut obſcurè molita, totius poſtea ciuitatis gra-
tiam obtinuit conſulari matrimonio innixa, & apud Galbam, Othonẽ,
Vitellium illæſa: mox potens pecunia, & orbitate, quæ bonis maliſque
temporibus iuxta valent. Crebræ interim, & muliebribus blandimentis [*Otho ſiſtere & placare Vitellium nititur.*]
infectæ, ab Othone ad Vitellium epiſtolæ, offerebant pecuniam & gra-
tiam, & quemcunque quietis locum prodigæ vitæ legiſſet. Paria Vitel-
lius oſtendebat, primò mollius, ſtultâ vtrimque & indecora ſimulatio- [*Et ille hunc.*]
ne: mox quaſi rixantes, ſtupra & flagitia inuicem obiectauere. neuter
falsò. Otho, reuocatis quos Galba miſerat legatis, rurſus ad vtrumque
germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eáſque quæ Lugduni [*Legati ab Othone in Germaniam.*]
agebant copias, ſpecie ſenatus miſit. Legati apud Vitellium remanſere,
promtiùs quàm vt retenti viderentur. Prætoriani, quos per ſimulatio-
nem officij legatis Otho adiunxerat, remiſsi, antequam legionibus mi- [*A Valente epiſtola corruptrices Romam miſſa.*]
ſcerentur. Addidit epiſtolas Fabius Valens, nomine germanici exerci-
tus, ad prætorias & vrbanas cohortes, de viribus partium magnificas,
& concordiam offerentes. Increpabant vltrò, quòd [128] tanto antè tra-
ditum Vitellio imperium, ad Othonem vertiſſent. Ita promiſſis ſimul,
ac minis tentabantur: vt bello impares, in pace nihil amiſſuri. Neque
ideo prætorianorum fides mutata. Sed inſidiatores ab Othone in Ger-
maniam, à Vitellio in vrbem miſsi. Vtriſque fruſtra fuit: Vitellianis im- [*Etiã vtrimque percuſſores.*]
punè, per tantam hominum multitudinem, mutuâ ignorantia fallenti-
bus: Othoniani, nouitate vultus, omnibus inuicem gnaris, prodebãtur.
Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis compoſuit, exitium
ipſi filióque eius minitans, ni incolumes ſibi mater ac liberi ſeruarẽtur.

[129] Et ſtetit domus vtraque. ſub Othone, incertum an metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iuraſſe in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœſiæ, legiones. Idem ex Hiſpania allatum: laudatúſque per edictum Cluuius Rufus. & ſtatim cognitũ eſt, conuerſam ad Vitellium Hiſpaniam. Nec Aquitania quidem, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. Nuſquam fides aut amor, metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido prouinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquæ prouinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium ſtudio, ſed erat grande momentum in nomine vrbis ac prætextu ſenatus. Et occupauerat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, [130] omnéſque verſæ in Orientem prouinciæ, nomine eius tenebantur. Idem Africæ obſequium, initio à Carthagine orto. Neque exſpectata Vipſani Aproniani proconſulis auctoritate, Creſcēs Neronis libertus (nam * in malis temporibus [131] partem ſe Reip. fecerat) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperij, obtulerat: & populus pleraque ſine modo feſtinauit. Carthaginem ceteræ ciuitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac prouinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam Principatus fortunam bello opus erat. Otho, vt in multa pace, munia imperij obibat: quædam ex dignitate Reip., pleraque, contra decus, ex præſenti vſu properando. Conſul cum Titiano fratre in Kalen. Martias ipſe, proximos menſes Verginio deſtinat, vt aliquod exercitui Germanico delinimentum. Iungitur Verginio Poppæus Vopiſcus, prætextu veteris amicitiæ, plerique Viennenſiũ honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ, manſere. Cælio ac Flauio Sabinis, in Iulias; Ario Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratúſque honoratis iam ſenibus cumulum dignitatis addidit, & recens ab exſilio reuerſos nobiles adoleſcentulos, auitis ac paternis ſacerdotiis in ſolatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Seuino Promptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus ſub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod auaritia fuerat, videri maieſtatem: cuius tum odio, etiam bonæ leges peribant. Eàdem largitione ciuitatum quoque ac prouinciæ Bæticæ Maurorum ciuitates dono dedit. Noua iura Cappadociæ, noua Africæ, oſtentui magis quàm manſura. Inter quæ neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ per ſenatuſconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebranda Neronis memoria agitauiſſe, ſpe vulgum alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis * proponerent: atque etiam [134] Othoni, quibuſdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus aſtruerent,

Illyricana legiones pro Othone.

Et penè omnes tranſmarinæ.

Africa adiungitur.

* Scripſerim. is

Ipſe Romæ ciuilia adminiſtrat.

Conſules diſponit.

Sacerdotia diuidit.

Damnatos quoſdam reſtituit.

Beneficia variè largitur.

Poppææ ſtatuas reponit.

* reponerent

astruerent, NERONI OTHONI acclamauit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel* [135] cognoscendi pudore. Conuersis ad ciuile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eò audentiùs Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mœsiam irruperant. nouem millia equitum, ex ferocia & successu, prædæ magis quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incuriosos, tertia legio adiunctis auxiliis, repentè inuasit. Apud Romanos omnia prœlio apta. Sarmatæ dispersi, aut cupidine prædæ graues onere sarcinarum, & lubrico itinerum ademta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu vt sit omnis Sarmatarũ virtus, velut extra ipsos, nihil ad pedestrem pugnam tam ignauum, vbi per turmas aduenêre, vix vlla acies obstiterit. Sed tum humido die, & soluto gelu, neque conti neque gladij, quos prælongos vtraque manu regunt, vsui, lapsantibus equis, & cataphractarum pondere (id principibus & nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio consertum; vt aduersus ictus impenetrabile, ita impetu hostium prouolutis inhabile ad resurgendũ) simul altitudine, & mollitia niuis, hauriebantur. Romanus miles facili lorica, & missili pilo, aut lanceis assultans, vbi res posceret, leui gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi scuto mos est) comminùs fodiebat. donec pauci, qui prœlio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi [136] sæuitia, hîc miseria vulnerum absumti. Postquam id Romæ cõpertum, M. Aponius Mœsiam obtinens, triumphali statua, Fuluius Aurelius, & Iulianus Titius, ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus ornamentis donantur: læto Othone, & gloriam in se trahente, tamquã & ipse felix bello, & suis ducibus suisque exercitibus Remp. auxisset. Paruo interim initio, vnde nihil timebatur, orta seditio, propè vrbi excidio fuit. [137] Septimamdecimam cohortem, colonia Hostiensi, in vrbem acciri Otho iusserat. Armandæ eius cura, Vario Crispino tribuno è prætorianis, data. Is quo magis vacuus, quietis castris, iussa exsequeretur; vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari aperto armamentario iubet. Tempus, in suspicionem; caussa, in crimen; affectatio quietis, in tumultum eualuit. Et visa inter temulentos arma, cupidinem sui mouere. Fremit miles, & tribunos centurionésque proditionis arguit, tamquam familiæ senatorum ad perniciem Othonis armarentur. Pars ignari & vino graues; pessimus quisque in occasionẽ prædarum; vulgus, vt mos est, cuiusque motus noui cupidum. & obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum, & [138] * seuerissimum centurionum obtruncant. rapta arma, nudati gladij, insidentes equis, vrbem ac palatium petunt. Erat Othoni celebre conuiuiũ, primoribus feminis virísque qui trepidi, fortuitus ne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & dispergi, periculosius foret; modò constantiam simulare, modò formidine detegi, simul Othonis vultum intueri. Vtq; euenit inclinatis ad suspicio-

*agnoscendi

Sarmatæ Mœsiam incurrunt.

Romani aggrediuntur, & vincunt.

Genus pugnæ Sarmatarum.

Legati Romæ honorantur.

Ibi seditio.

Eius caussa.

Suspicio in Senatores.

Miles Prætorianus, ad arma.

*seuerissimũ centurionem.

Vrbem & palatium irrumpit.

nem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur. Sed haut secus discrimine senatus quàm suo territus, & præfectos prætorij ad mitigandas militum iras statim miserat, & abire properè omnes è conuiuio iussit. Tum

Diffugiunt senatores. verò passim magistratus, proiectis insignibus, vitata comitum & seruorum frequentia, senes feminæque per tenebras, diuersa vrbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, & vt cuique humillimus cliens, incertas latebras petiuere. Militum impetus ne foribus quidem palatij coërcitus, quo minus conuiuium irrumperent, ostendi sibi Othonem ex-

Ipsi omnibus minantur. postulantes: vulnerato Iulio Martiale tribuno, & Vitellio Saturnino præfecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Vndique arma & minæ, modò in centuriones tribunósque, modò in senatum vniuersum: lymphatis cæco pauore animis, & quia neminem vnum destinare iræ pote-

Otho precibus ægrè cōponit: rant, licentiam in omnes poscentibus. donec Otho, contra decus imperij thoro insistens, precibus & lacrymis ægrè cohibuit. Rediêruntque in castra inuiti, neque innocentes. Postera die, velut capta vrbe, clausæ domus, rarus per vias populus, mæsta plebs, deiecti in terram militum

Et sequenti die argenteis minus. vultus, ac plus tristitiæ quàm pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex suo quisque ingenio, mitiùs aut horridius. Finis sermonis in eo, vt quina millia nummûm

Castra ingreditur. singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus. Atque illum tribuni centurionésque circumsistunt, abiectis militiæ insignibus, otium & salutem flagitantes. Sensit inuidiam miles, & compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium vltrò postulabat. Otho quamquam turbidis rebus, & diuersis militum animis, cùm optimus quisque remedium præsentis licentiæ posceret: vulgus & plures, seditionibus & ambitioso imperio læti, per turbas & raptus faciliùs ad ciuile bellum impellerentur: simul reputans non posse Principatū scelere quæsitum, subita modestia & prisca grauitate retineri, sed discrimi-

Insigni me hercules oratione affatur. ne vrbis & periculo senatus anxius, postremò ita disseruit. *Neque vt affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones; neque vt animum ad virtutem cohortarer (vtraque enim egregiè supersunt:) sed veni postulaturus à vobis temperamentum vestræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupidine vel odio, (quæ multos exercitus in discordiam egêre) ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum, nimia pietas vestra acriùs quàm cōsideratiùs excitauit. Nam sæpe honestas rerum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum. num omnes nuntios palàm audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet,* 139 *vt multa, per centuriones tribunósque tantùm, iuberi expediat. Si vbi iubeantur; quærere singulis liceat: pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An & illic nocte intempesta rapientur arma? Vnus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Impetatoris sui tentorium irrumpet? Vos quidem*

istuc pro me. sed in discursu ac tenebris, & rerum omnium confusione, patefieri occasio etiam aduersus me potest. 140 *Si Vitellio & satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud quam seditionem & discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites equitésque, in exitium ruimus. Parendo potius, commilitones, quàm imperia ducum suscitando res militares continentur.* 141 *Et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma & animus sit; mihi consilium, & virtutis vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis. Nec illas aduersus senatum voces vllus vnquam exercitus audiat. Caput imperij, & decora omnium prouinciarum, ad pœnam vocare,* 142 *non hercle illi, quos cùm maximè Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Vlli ne Italiæ alumni, & Romana verè iuuentus, ad sanguinem & cædem deposcerent ordinem, cuius splendore & gloria, sordes & obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupauit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, vt hinc Resp. inde hostes Reip. constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc vrbem, domibus & tectis, & congestu lapidum, stare creditis?* 143 *Muta ista & * inanima intercidere ac reparari promiscuè possunt. æternitas rerum, & pax gentium, & mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato à parente & conditore vrbis nostræ institutum, & à regibus vsque ad Principes continuum & immortalem, sicut à maioribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam vt ex vobis senatores, ita ex senatoribus Principes nascuntur.* Et oratio ad perstringendos mulcendósque militum animos, & seueritatis modus (neque enim in plures quàm in duos animaduerti iusserat) gratè accepta, compositique ad præsens, qui coërceri non poterant. 144 Non tamen quies vrbi redierat. strepitus telorum, & facies belli erat: 145 militibus, vt nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu, & maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quoque milites venisse in vrbem ad studia partium noscenda, plerique credebant. Vnde plena omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, vt quemque nuntium fama attulisset, animum vultúmque conuersi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto verò in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et priuato Othoni nuper, 146 atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, & huc atque illuc torquere, hostem & parricidam Vitellium vocantes. Prouidentissimus quisque, vulgaribus conuiciis; quidam, vera probra iacere, in clamore tamen, & vbi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes. Prodigia insuper terrebant, diuersis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolij omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat. erupisse cellâ Iunonis, maiorem humana speciem. statuam diui Iulij, in insula Tiberini amnis, sereno & immoto die, ab Oc-

** vulgò inania.*

Duo è seditiosis puniti.

Roma omnia suspensa, suspecta.

Senatus ipsi sententiâ anxius.

Ne hunc illumve offenderent.

Cladium Romæ signa.

cidente in Orientem conuersam. prolocutum in Ethruria bouem. insolitos animalium partus, & plura alia, rudibus sæculis, etiam [147] in pace obseruata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus, & [148] cum præsenti exitio, etiam futuri pauor, subita inundatione Tiberis:

Tiberis inundat.

qui immenso auctu, prorupto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modò iacentia & plana vrbis loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. Rapti è publico plerique, plures in tabernis & cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus, & penuria alimentorum, corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Vtque primùm vacuus à periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius & via Flaminia iter belli esset obstructum, à fortuitis vel naturalibus caussis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur.

Otho Prouinciam statuit aggredi:

Otho, lustratâ vrbe, & expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottiæque alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida & partibus fida, quòd [149] reliquos cæsorum ad pontem Miluium, & sæuitia Galbæ in custodiam habitos, in numerum legionis composuerat. facta & reliquis spes honoratioris in posterum militiæ.

Idque classe.

Addidit classi vrbanas cohortes, & plerosque è prætorianis, [150] vires & robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium & custodes.

Duces expeditionis.

Summa expeditionis Antonio Nouellio, Suedio Clementi primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum à Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam nauium Oscus libertus retinebat, [151] ad obseruandam honestiorum fidem inuitatus. Peditũ equitúmq; copiis Suetonius Paullinus, [152] Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati.

Licinius Proculus:

Sed plurima fides Licinio Proculo prætorij præfecto. Is vrbanæ militiæ impiger, bellorũ insolens, auctoritatẽ Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, vt cuique erat, criminando,

Calumniarũ sartor.

quod facillimum factu est, prauus & callidus, bonos & modestos anteibat.

Dolabella relegatus.

Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, & propinquitate Galbæ monstratus.

Otho Senatores ad bellũ ducit.

Multos è magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire iubet. In quis & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec vt Imperatoris fratrem, nec vt hostis. Igitur motæ vrbis curæ, nullus ordo metu aut periculo vacuus,

Sed hercules imbelles.

Primores senatus ætate inualidi, & longa pace desides, segnis & oblita bellorum nobilitas; ignarus militiæ eques: quanto magis occultare ac abdere pauorem nitebantur, manifestiùs pauidi. Nec deerant è contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conuiuiorum, & irritamenta libidinum, vt instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis & Reip. cura: leuissimus quisque, & futuri improuidus, spe vanâ tumens.

tumens. Multis afflicta fides in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutissimi. Sed vulgus & magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, conuersa in militum vsum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ motu Vindicis, haut perinde plebem attriuerant, securâ tum vrbe, & prouinciali bello, quod inter legiones Galliásque velut externum fuit. Nam, ex quo diuus Augustus res Cæsarum composuit, procul & in vnius solicitudinē aut decus, populus Romanus bellauerat. Sub Tiberio & Caio, [153] tantum pacis aduersa * pertimuere, Scriboniani contrà Claudium incepta, simul audita & coërcita. Nero nuntiis magis & rumoribus, quàm armis depulsus. Tum legiones classésque, & quod raro aliàs, prætorianus vanúsq; miles, in aciem deducti, Oriens Occidénsq; & quidquid vtrimque virium est à tergo: sub ducibus aliis si bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras [154] religionémq; nondum conditorum ancilium afferrent. Aspernatus omnem cunctationem, vt Neroni quoque exitiosam: & Cæcina, iam alpes transgressus, exstimulabat. Pridie Idus Mar. commendata patribus Rep. reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conuersas, reuocatis ab exsilio concessit: iustissimum donum, & in speciem magnificum, sed festinata exactione, vsu sterile. Mox vocata concione, maiestatem vrbis, & consensum populi ac senatus pro se attollens, aduersum Vitellianas partes modestè disseruit. inscitiam potiùs legionum, quàm audaciam increpans, nulla Vitellij mentione. siue ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, vt in consiliis militiæ Suetonio Paullino & Mario Celso, ita in rebus vrbanis Galerij Trachali ingenio Othonem vti credebatur. & erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori vsu celebre, & ad implendas populi aures, latum & sonans. Clamor vocésque vulgi, ex more adulandi, nimiæ & falsæ. quasi dictatorem Cæsarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant. nec metu aut amore, [155] sed ex libidine seruitij, vt in familiis, priuata cuique stimulatio, & vile iam decus publicum. Profectus Otho, quietem vrbis curásque imperij, Saluio Titiano fratri permisit.

Plebs belli incōmoda sentit

Diu eorum expers.

* *Vulgati*, reip pertimuere.

Ancilium conditio.

Otho proficiscitur.

Cōcione prius habita.

Quam cautè composuit.

Galerius Thrachalus.

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR. LIBER II.

BREVIARIVM LIBRI.

TITVS Vespasianus Romam missus ad gratulandum Galbæ, cæde eius audita, substitit. Paphiam Venerem adit, & de futuris eam consulit. Læta omnia & magna accipit. Ad patrem redit. qui belli consilia agitat. sed bellum ipsum in occasionem differt. Falsus Nero detegitur, & capitur. Othonis copiæ, & duces: & classis eius in Galliam Narbonensem irruptio. In Corsica motus aliquis temeritate procuratoris. Cæcina Italiam intrat, Placentiam oppugnat, sed cum infamia & strage repulsus. Insidias paullò pòst Othonianus locat, sed ea quoque in ipsum vertêre. Valens Ticinum venit. seditio ibi in eum militum. Qua composita, Cæcinæ rapido agmine iungitur. Otho eo nuntio accepto, de summa belli deliberat. trahi id melius; an fortunam experiri præstaret. Postremum pessimumque consilium præfert. Ita haut procul Bedriaco pugnatum. victi Othoniani: non tamen fracti. Sed Otho aduersus à consiliis belli, mortem elegit. quam tam fortiter exequitur, quàm noster facundè narrat. Post mortem eius, seditio militum & impetus in Verginium. Senatorum etiam periculum, falso quodam nuntio. Albinus in Africa victus, & ea prouinciæ Vitellio adiuncta. Quid in Italia Vitellius egerit, & legiones cohortésque victas quomodo distraxerit: non sine acri tumultu apud Ticinum. At in Syria Vespasianus & Mucianus seriò iam de bello deliberant. huius egregia ad illum oratio. Qua persuasus Vespasianus imperium suscipit. legiones in nomen eius iurât. præterque Orientales, Mœsici & Pannonij etiam transeunt in partes. Vitellius intereà magno & minaci agmine vrbem intrat. Popularia multa vsurpat. Consilia item eius paratusque de bello. Gesta eodem anno, consulibus tamen aliis suffectis.

STRVEBAT iam fortuna, in diuersa parte terrarum, initia caussasque imperio: [1] quod variè ortum, lætum Reip. aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus è Iudæâ, [2] incolumi adhuc Galba, missus à patre, caussam profectionis officium erga Principem, & maturam petendis honoribus iuuentam ferebat. Sed vulgus fingendi auidum, disperserat, accitum in adoptionem. materia sermonibus, senium & orbitas Principis, & intemperantia ciuitatis, donec vnus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa, & inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuna. Vbi Corinthi, Achaiæ vrbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, & aderant qui arma Vitellij bellúmque affirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta vtrimque perlustrat. Si pergeret in vrbem; nullam officij gratiam, in alterius ho-

Titus ad Galbam missus:

Vulgi spe futurus Princeps.

Eius laus.

Galbam occisum audit.

Deliberat, an pergeret:

norem suscepti: ac se Vitellio, siue Othoni, obsidem fore. Sin rediret; offensam haut dubiam victoris. sed incerta adhuc victoria, & concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Remp. susciperet, obliuiscendum * infensarum, de bello agitantibus. His ac talibus inter spem metúmque iactatum, spes vicit. Fuere qui accensum desiderio Berenices reginæ, vertisse iter crederent. Neque abhorrebat à Berenice iuuenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quàm patris imperio modestior. Igitur oram Achaiæ, & Asiæ, ac læua maris * prætervectus, Rhodum & Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendíque templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas aduenásque. Haut fuerit longum initia religionis, templi situm, formam deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere. [3] Conditorem templi regem * Aeriam vetus memoria, quidam ipsius deæ nomen id perhibenr. Fama recentior tradit, à Cinara sacratum templum, deámque ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artémque haruspicum accitam, & Cilicem Thamyram intulisse. Atque ita pactum, vt familiæ vtriusque posteri cæremoniis præsiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere. Tantum Cinarades sacerdos consulitur. Hostiæ vt quisque vouisset, mares diliguntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum. precibus & igne puro altaria adolentur, nec vllis imbribus quamquam in aperto madescunt. Simulacrum deæ non effigie humana, [4] continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exsurgens. Et ratio in obscuro. Titus spectata opulentia donisque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati affingit, de nauigatione primùm consuluit. Postquam pandi viam, & mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, sacerdotis id nomen erat, vbi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere deam videt, pauca in præsens & solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, suspensis prouinciarum & exercituum mentibus, [5] ingens [fiducia] accessit. [6] Profligauerat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua; duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & peruicaciam superstitionis, quàm quòd satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, vt suprà memorauimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quattuor 7 Mucianus obtinebat in pace. Sed æmulatio & proximi exercitus gloria repulerat segnitiam. Quantúmque illis roboris discrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, [8] & inexpertus belli labor. auxilia vtrique cohortium alarúmque, & classes regésque, ac no-

** Vat. offensarum.*

Sed resistit, & flectit iter

** Vat prætersectus,*

Veneris Paphiæ templū adit.

** Aliq libri, Verianum.*

Quis id condiderit.

Ritus ibi sacrorum.

Deæ ipsius informe signum.

Titus à sacerdote futura discit.

Ad patrem redit.

Eius vires & copia.

Ingenium & mores. men dispari famâ celebre. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diúque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habitúq; vix à gregario milite discrepans, prorsus, si auaritia abesset, antiquis ducibus par. *Muciani itē mores.* Mucianum è contrario magnificentia & opes, & cuncta priuatum modum supergressa extollebant. aptior sermone, dispositu, prouisúque, ciuilium rerum peritus. egregium Principatus temperamentum, si demtis vtriusque vitiis, solæ virtutes miscerētur. *Qui Syriæ Præfect.* Ceterùm hic Syriæ, ille Iudææ præpositus, vicinis prouinciarum administrationibus inuidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis in medium cōsuluere. primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, praua certamina cōmuni vtilitate aboluerat. natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionésque, & vulgus militū, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuique ingeniū, adsciscebantur. *Orientales legiones Othoni iurauerant:* Antequam Titus aduentaret, sacramentum Othonis acceperat vterq; exercitus, præcipitibus, vt assolet, nūtiis, & tarda mole ciuilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primùm parabat. Namque olim validissima inter se ciuium arma, in Italia, Galliáve, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutùm est ciuile bellum, haut prosperi exitus fuerant. *Haud prona ad res nouas:* Auditíque sæpiùs in Syria Iudæáq; Cæsares quàm inspecti. Nulla seditio legionum; tantum aduersus Parthos minæ, vario euentu. Et proximo ciuili bello, *Nisi quòd in communi hoc tumore intumescunt.* turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox vt Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatū est, ne penes ceteros imperij præmia, penes ipsos tantùm seruitij necessitas esset, fremere miles, & vires suas circumspicere. *Freta suis viribus.* Septem legiones statim, & cum ingentibus auxiliis Syria Iudæáque: [9] inde continua Ægyptus, duæq; legiones: hinc Cappadocia Pontúsque, & quidquid castrorū Armeniis prætenditur. Asia, & cæteræ prouinciæ, nec virorū inopes, & pecuniæ opulentæ. quantum insularum mari cingitur, & parando interim bello [10] seclusum tutúmq; ipsum mare. Nō fallebat duces impetus militum. *Vespasianus tamē bellum prolatat.* Sed bellantibus aliis placuit exspectari bellum, [11] cum in victores victósque numquam solida fides coalesceret. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere. discordiam his, ignauiam, luxuriem. & suismet vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere, [12] Vespasianus Mucianúsque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore Reip. Multos dulcedo prædarum stimulabat, alios ambiguæ domi res. Ita boni malique, caussis diuersis, studio pari, bellum omnes cupiebant. *Falsus Nero in Asia.* Sub idem tempus Achaia atque Asia falsò exterritæ, velut Nero aduenraret: vario super exitu eius rumore, eóque pluribus viuere eū fingentibus, credentibúsque. Ceterorū casus conatúsque in contextu operis dicemus. Tunc seruus è Ponto, siue, vt alij

tradidere, libertinus ex Italiâ, citharæ & cantus peritus (vnde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis desertoribus, quos inopiâ vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempestatum [13] Schitinum insulam detrusus, & militum quosdam ex Oriente commeantium adsciuit, & abnuentes interfici iussit, & spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armauit. Centurionémque Sisennam dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus aggressus est: donec Sisenna clàm relictâ insulâ, trepidus & vim metuens aufugeret. inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum nouarum cupidine & odio præsentium. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam prouincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. Datæ è classe Misenensi duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Scithinum insulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. Is in mæstitiam compositus, & fidem suorum quondam militum inuocans, vt cum in Syriâ, aut Ægypto sisterent orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, alloquendos sibi milites, & paratis omnium animis reuersuros firmauerunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nũtiata, cuius cohortatione expugnata nauis, & interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis comâque & toruitate vult[9], in Asiam, atque inde Romam peruectũ est. In ciuitate discordi, & ob crebras Principum mutationes inter libertatẽ ac licentiam incertâ, paruæ quoq; res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecuniâ, potẽtiâ, ingenio inter claros magis quàm inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitauerat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens Galbæ principatu censuerant patres, vt accusatorum caussæ noscerentur. Id senatusconsultum variè iactatum, & prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum * retinebatur. Ad hæc terrore & propriâ vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui peruertere: traxerátq; magnam senatus partem, vt indefensum & inauditum dedi ad exitiũ postularet. Contrà apud alios nihil æquè reo proderat quàm nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, quamuis inuisum ac nocentem, more tamen audiendum censebant. Et valuere primò, dilatâque in paucos dies cognitio mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu ciuitatis, quem pessimis moribus meruerat. quippe ipsum Crispũ easdem accusationes cũ præmio exercuisse meminerant. Nec pœna criminis, sed vltor displicebat. Læta Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia Pannoniáque exercitib[9]. Fuere quattuor legiones, è quibus bina millia præmissa. Ipsæ modicis interuallis sequebantur: septima à Galba conscripta: veterana, vndecima ac tertia decima, & præcipui fama Quartadecumani, rebellione Britanniæ compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo vt potissimos. Vnde longa illis erga Neronem fides, & erecta in Othonem

Qui milites collegit.

Sed opprimitur ab Asprenate.

Vibius Crispus Annium accusat.

*retinebatur adhuc Terrore.

Et damnat:

ipse tamen eiusdem criminis damnandus.

Auxilia Othoni adfluunt.

Quartadecima, veterana & laudata legio.

studia. Sed quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat. agmen legionum, alæ cohortésque præueniebant. Ex ipsa vrbe haut spernenda manus, quinque prætoriæ cohortes, & equitum vexilla cũ legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per ciuilia arma etiam seueris ducibus vsurpatũ. His copiis rector additus Annius Gallus cũ Vestricio Spurinna ad occupãdas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorũ frustra ceciderant, transgresso iam alpes Cæcina, quem sisti * inter Gallias posse sperauerat. Ipsum Othonem comitabãtur speculatorũ lecta corpora, cũ ceteris prætoriis cohortib⁹, [14] veterani è prætorio, classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter. sed lorica ferrea vsus, & ante signa pedester, horridus, incomtus, famęque dissimilis. Blãdiebatur cœptis fortuna, possessa per mare & naues maiore Italię parte, penitus vsque ad initium maritimarũ alpium. [15] quibus tentandis, aggrediendæque prouinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Nouellum, Æmylium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum victus; Antonio Nouello nulla auctoritas; Suedius Clemens ambitioso imperio regebat. vt aduersus modestiam disciplinę corruptus, ita prœliorum auidus. [16] Nõ Italia adiri, nec loca sedésque patriæ videbantur: tamquam externa litora, & vrbes hostium vrere, vastare, rapere: eò atrocius, quòd nihil vsquam prouisum aduersum metus. pleni agri, apertę domus occursantes domini iuxta coniuges & liberos, securitate pacis, & belli malo circumueniebantur. Maritimas tum alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gẽte, (nec deest iuuẽtus) arcere prouinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disiectiq; mõtani, vt quibus temerè collectis, non castra non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium. Irritatus eo prœlio Othonis miles, vertit iras in [17] municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum. sed calamitatibus insontium expleta auaritia. Auxit inuidiam pręclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cùm simul pecuniam occultari milites credidissent, eóque per cruciatus interrogarent vbi filium occuleret, vterum ostendens, latere respondit. [18] Nec vllis deinde tortoribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutauit. Imminere prouinciæ Narbonensi, in verba Vitellij adactæ, classẽ Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntij attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, vniuersam Treuerorum alam, cum Iulio Classico præfecto misit. è quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta; ne omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis acceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti è cohortibus, aduersus hostem iere: quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonij nõdum sub signis. Nec mora prœlio: sed acie ita instructa, vt pars classicorum mix-

Copia vrbica.
Annius Gallus & Spurinna in duces
** Venet. intra*
Ipse Otho sequitur: Cultu & victu militari.
Prima belli eis prospera.
Sed milites licenter & sæuè agunt.
Maturus Alpium procurator vincitur.
Albintemelium spoliatũ.
Fortis ibi matris pietas.
Valens auxilia mittit Gallis.
Pugnant cũ Othonianis.

is paganis in colles mari propinquos exſurgeret, quantũ inter colles ac itus æqui loci prætorianus miles expleret, in ipſo mari vt annexa claſſis ε pugnæ parata, conuerſa, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani uibus minor peditum vis, in equite robur, alpinos proximis iugis, coortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treuirorum turmæ obulere ſe hoſti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, ſimul à latere ſaxis vrgeret apta ad iaciẽdum paganorum manus; qui ſparſi inter nilites, ſtrenui ignauique in victoriâ idem audebant. Additus perculſis error, inuectâ in terga pugnantium claſſe. Ita vndique clauſi. deletęque mnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuiſſet obſcurum notis, obtentui fugientibus. Nec Vitelliani, quamquam victi, quieuere: acitis auxiliis, ſecurum hoſtem, ac ſucceſſu rerum ſecordiùs agentem inadunt. cæſi vigiles, perrupta caſtra, trepidatum apud naues, donec ſiente paulatim metu, occupato iuxtà colle defenſi, mox irrupere. trox ibi cędes, & Tungrarum cohortium pręfecti, ſuſtentata diu acie, elis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quoım improuidè ſecutos, conuerſi equites circumuenerunt. Ac velut actis induciis, ne hinc claſſis, inde equites ſubitam formidinem inferent, Vitelliani retro Antipolim Narbonenſis Galliæ municipium,)thoniani Albingaunum interioris Liguriæ reuertêre. Corſicam ac ardiniam, ceteráſque proximi maris inſulas, fama victricis claſſis in artibus Othonis tenuit. Sed Corſicam propè afflixit Decimi Pacarij rocuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in * ſumma profutura, ſi exitioſa. Namque Othonis odio iuuare Vitellium Corſorum viri-us ſtatuit, inani auxilio etiam ſi prouenisset. Vocatis Principibus inſu-, conſilium aperit. Et contradicere auſos Claudium Phirricum tric-rchum liburnicarum ibi nauium, Quinctium Certum equitem Roanum, interfici iubet. quorum morte exterriti qui aderant, ſimul igıra & alieni metus ſocia imperitorũ turba, in verba Vitellij iurauere. d vbi dilectum agere Pacarius, & inconditos homines fatigare miliæ muneribus occepit, laborem inſolitum peroſi, infirmitatem ſuam putabant. Inſulam eſſe quam incolerent, & longè Germaniam viréſıe legionum: direptos vaſtatóſque claſſe; etiam quos cohortes alæque otegerent. Et auerſi repentè animi, nec tamen aperta vi: aptum tems inſidiis legêre. Digreſſis qui Pacarium frequentabant, nudus & aulij inops, balneis interficitur. Trucidati & comites. Capita, vt hoſtiũ, ſi interfectores ad Othonem tulere. Neque eos aut Otho præmio afcit, aut puniuit Vitellius, in multa colluuie rerum maioribus flagitiis rmixtos. Aperuerat iam Italiam, bellúmque transmiſerat, vt ſuprà emorauimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis fauore, nec ia Vitellium mallent, ſed longa pax ad omne ſeruitium fregerat, facis occupantibus, & melioribus incurioſos. Florentiſsimus Italiæ latus, ıantum inter Padum Alpéſque camporum & vrbium, armis Vitellij

Sed Marte non fauſto.

Quem iterũ tentant.

Nec tamen feliciter.

Procurator Corſicæ in Othonem molitur.

* ſummam

Aduerſos ſibi occidit.

Sed & ipſe mox ab inſulanis occiditur.

Pars Italiæ prona pro Vitellio.

Eius miles vix una ge. mitrat. (namque & præmissæ à Cæcina cohortes aduenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille clasici inter Placentiam Ticinúmque: quo successu Vitellianus miles, non iam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batauos Transrhenanósque Padus ipse: quem contra Placentiam trans-* captis gressi, * raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, vt adesse omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falsi nuntiarent. Certum erat 19 Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, & si propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui obiicere. In quē pauci Othoniani ire volunt: * quin Alacriùs, quàm prudentiùs. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis signis vexillisque ruere, & retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque prouidentiam ducis laudantibus* qui pro Othone, & accitum Cæcinam clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primò coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret. Postquam in conspectu Padus, & nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor vrbano militi insolitus contudit ani- Coercentur arte quadam à duce. mos. 20 Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metū ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Iámq; totis castris modesti sermones, & inserentibus se centurionibus tribunísque, laudare prouidētiam ducis: quòd coloniam virium & opum validam, robur ac sedem bello legisset. Ipse postremò Spurinna non tam culpam exprobrans, quàm ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placētiam reduxit, mi-Placentia munitur. nus turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, prouisa paratáque non arma modò, sed obsequium & parendi amor, quod solū illis partibus defuit, cùm virtutis haut pœ-Cæcina intercedit Italiā. niteret. At Cæcina, velut relicta post alpes sæuitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia & coloniæ in superbiam trahebant: quòd versicolore sagulo, brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Vxorem quoque eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam, insigni equo ostróque veheretur, tamquam læsi grauabantur. 21 * Insita mortalibus natura, recentem * Insito aliorum felicitatē ægris oculis introspicere, modúmq; fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre. Cæcina Padum trāsgressus, Placentiam statim oppugnat. tentata Othonianorum fide per colloquium & promissa, iisdem petitus, postquam pax & concordia speciosis & irritis nominibus iactata sunt consilia curásque in oppugnationem Placētiæ magno terrore vertit: gnarus, vt initia belli prouenissent, famam in cetera fore. Sed primus dies impetu magis quàm veterani exercitus artibus, transactus. Aperti incautique muros subière, cibo vinóque prægraues. In eo certamine, Amphitheatrum exustū. pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, cōflagrauit: siue ab oppugnatoribus incensum, dum faces & glandes ac missilem ignem in obses-

in obſeſſos iaculantur,ſiue ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad ſuſpiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, à quibuſdam vicinis coloniis, inuidiæ æmulatione, quòd nulla in Italiâ moles tam capax foret.quocumque caſu *acciderat,dum atrociora metuebantur,in leui habitum:redditâ ſecuritate, tamquam nihil grauius pati potuiſſent, mærebant. Ceterùm, multo ſuorum cruore, pulſus Cæcina. Et nox parandis operibus aſſumta. Vitelliani pluteos cratéſque & vineas ſuffodiendis muris, protegendiſque oppugnatoribus,Othoniani ſudes & immenſas lapidum ac plumbi æriſque moles,perfringendis operibus,obruendiſque hoſtibus expediunt.Vtrimq; pudor,vtrimque gloria, & diuerſæ exhortationes, hinc legionum & Germanici exercitus robur; inde vrbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus attollentium. Illi, vt ſegnem ac deſidem, & circo ac theatris corruptum militem; hi, peregrinum & externum increpabant. ſimul Othonem,ac Vitellium,celebrantes culpantéſque, vberioribus inter ſe probris, quàm laudibus ſtimulabantur. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis viriſque campi, denſum legionum agmen, ſparſa auxiliorum manus,altiora murorum ſagittis aut ſaxis inceſſere, neglecta aut æuo fluxa cominus aggredi. Ingerunt deſuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, aduerſus temerè ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci,& more patrio, nudis corporibus, ſuper humeros ſcuta quatientium. Legionarius pluteis & cratibus tectus ſubruit muros,inſtruit aggerē,molitur portas. Contrà prætoriani diſpoſitos ad id ipſum molares,ingenti pondere ac fragore,prouoluūt. pars ſubeuntium obruti:pars confixi,&exſangues aut laceri,cùm augeret ſtragem trepidatio,eòque acriùs è mœnibus vulnerarentur,rediêre, infractâ partium famâ. [22] Et Cæcina,famâ & pudore cœptæ temerè oppugnationis, ne irriſus ac vanus iiſdem caſtris aſſideret, traiecto rurſus Pado, Cremonam petere intendit.Tradidêre ſe abeunti Turullius Cerialis,cū compluribus claſſicis,& Iulius Briganticus, cum paucis equitum.hic præfectus alæ,in Batauis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haut alienus,quòd ordines in Germaniâ duxerat. Spurinna, comperto itinere hoſtium, defenſam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet; Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffiſus paucitati cohortium, ne longius obſidium, & vim Germanici exercitus parum tolerarent.Vbi pulſum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægrè coërcitam legionē, & pugnandi ardore vſque ad ſeditionem progreſſam, [23] Bedriaci ſiſtit. Inter Veronā Cremonámque ſitus eſt vicus,duabus iam Romanis cladibus notus,infauſtúſque.Iiſdem diebus,à Martio Macro,haut procul Cremona,proſperè pugnatum.Namq; promptus animi Martius, trāſuectos nauibus gladiatores,in aduerſam Padi ripā,repentè effudit.Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæſi

Capaciſſimū omnium Italiæ.

*Ven. accidit.

Iterata oppugnatio.

Sed ſtrenua repugnatio.

Et abit Cæcina irriſus.

Bedriacum, vicus.

Othonianorū pugna proſpera.

qui restiterant. Sed repressus vincētium impetus, ne nouis præsidiis firmati hostes, fortunam prœlij mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia, quæcunque facta, prauè æstimantibus. Certatim, vt quisque animo ignauus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incesserant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: scelere & metu vecordes, miscere cuncta, modò palàm turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem litteris. qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat, rebus prosperis incertus, & inter aduersa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea, Paullini & Celsi ductu, res egregiæ gestæ. Angebāt Cæcinam, nequidquam omnia cœpta, & senescens exercitus sui fama. pulsus Placentiā, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior: propinquante Fabio Valēte, ne omne belli decus illuc cōcederet, reciperare gloriā, auidiùs quàm consultiùs, properabat. Ad duodecimum à Cremonâ, [24] locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminētibus viæ lucis occultos imponit. equites procedere longiùs iussi, & irritato prœlio sponte refugi, festinationem sequentiū elicere, donec insidiæ coorirētur. Proditum id Othonianis ducibus. & curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumsere. Tertiæ decimæ legionis vexillū, quattuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in sinistro locantur. Aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, artis ordinibus obtinuere. [25] Dextrâ frōte prima legio incessit, cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos è prætorio auxiliisq; mille equites, cumulus prosperis, aut subsidiū laborantibus, ducebantur. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temerè exsurgentes, cedente sensim Celso, lōgiùs secuti, vltrò in insidias præcipitantur. nam [26] à lateribus cohortes legionum aduersâ fronte, & subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non statim à Suetonio Paullino pediti datum. Contator naturâ, & cui cauta potiùs cōsilia cū ratione, quàm prospera ex casu placerent. compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis citò incipi victoriam ratus, vbi prouisum foret ne vincerentur. Eâ contatione, spatium Vitellianis datum, in vincas nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica silua adhærebat, vnde rursus ausi, promtissimos prætorianorū equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigrè pro Othone pugnam ciens. Tum Othonianus pedes erupit: protritâ hostium acie, versi in fugam etiam qui subueniebant. Nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciuerat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, cùm dispersos, nec vsquā validos, pauor fugientium abriperet. Orta & in castris seditio, quòd nō vniuersi ducerentur. Vinctus præfectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret: cùm fratrē

Qui seditiosi in duces.

Titianus copiis præfectus

Cæcina insidias ponit.

Quæ detecta Othonianis.

Itaq; in ipsū vertēre.

Suetonij cautela & tarditas.

Vitelliani fugantur.

eius Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterùm ea vbique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, vt deleri cum vniuerso exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset, vtrisque in partibus percrebuerit. Timuisse se Paullinus ferebat, tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens è castris fessos aggrederetur, perculsis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus aduerso rumore fuit. Haut perinde damnum Vitellianos in metum compulit, quàm ad modestiam composuit: nec solùm apud Cæcinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis quam prœlio paratum, sed Fabij quoque Valentis copię (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemtu, & recuperandi decoris cupidine, reuerētiùs & æqualiùs duci parebant. Grauis alioquin seditio exarserat, quam altiori initio (neque enim rerum à Cęcinâ gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batauorum, quas bello Neronis à quartadecima legione digressas, cùm Britanniam peterent, audito Vitellij motu in ciuitate Lingonum Fabio Valēti adiunctas rettulimus, superbè agebant, vt cuiúsq; legionis tentoria accessissent, coërcitos à se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam iactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci, corrupta iurgiis aut rixis disciplina. Ad postremum Valēs è petulantia, etiam perfidiam suspectabat. Igitur nuntio allato, pulsam Treuerorum alam Tungrósque à classe Othonis, & Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi, & militari astu, cohortes turbidas, ac si vnà forent, prævalidas, dispergendi, partem Batauorum ire in subsidium iubet. Quod vbi auditum, vulgatumque, mærere socij, fremere legiones, *Orbari se fortissimorum virorum auxilio. veteres illos & tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si prouincia, vrbe & salute imperij potior sit omnes illuc sequerentur: sin victoria sanitas, sustentaculum, columen in Italiâ verteretur, non abrumpendos, vt corpori, validissimos artus.* Hæc security iactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coërcere seditionem cœptabat, ipsum inuadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur. Spolia Galliarum, & Viennēsium aurum, & pretia laborum suorū occultare clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsâque humum pilis & lāceis rimabantur. nā Valens, seruili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tū Alphenus Varus præfectus castrorū, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: & id ipsum quòd nemo regeret pauentes, [27] silentio, patientia, postremò precibus ac lacrymis veniam quærebant. Vt verò deformis & flens, & præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, fauor: versi in lætitiam (vt est vulgus vtroque immodicum) laudantes gratantésque,

Suetonius receptui canit: sed præfectiné.

Valens venit in Italiam.

Batauorum iactantia:

suspecta Valenti.

Diuidere eos parat.

Vnde nata seditio.

Dux comprimere parat: Sed ipsum inuadunt.

Latere cogitur.

Varus peratem consilium.

Valens prodit, læto & gratante milite.

circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille, vtili moderatione, non supplicium cuiusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, [28] paucos incusauit: gnarus ciuilibus bellis, plus militibus quàm ducibus, licere. Munientibus castra apud Ticinū, de aduersa Cæcinæ pugna allatum, & propè renouata seditio, tamquam fraude & contationibus Valentis prælio defuissent. Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, vrgere signiferos. rapido agmine Cæcinæ iungūtur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebātur, simul in suam excusationem, & aduentantium robur per adulationem attollentes, ne vt victi & ignaui despectarentur. Et quamquā plus virium, propè duplicatus legionum auxiliorúmque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant, super benignitatem animi quâ promtior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani fauore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, vt [29] fœdum & maculosum: ille, vt vanū ac tumidum, irridebāt. Sed condito odio, eandem vtilitatem fouere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni obiectātes: cùm duces partium Othonis, quamuis vberrima conuiciorū in Vitellium materia, abstinerent. Sanè ante vtriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellij ignauę voluptates, quàm Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ: contrà, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gula sibi ipsi hostis: Otho, luxu, sæuitia audacia, Reip. exitiosior ducebatur. Coniunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla vltrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultauit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum [30] Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, quâ nemo illâ tēpestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis vtilem disseruit. *Exercitum Vitellij vniuersum aduenisse: nec multum virium à tergo, [31] quoniam Galliæ tumeant, & deserere Rheni ripam, irrupturis tam infestis nationibus, non conducat. Britannicum militem hoste & mari distineri: Hispanias, armis non ita redundare: prouinciam Narbonensem, incursu classis, & aduerso prœlio contremuisse: clausam alpibus, & nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastatam: non frumentum vsquam exercitui, nec exercitum sine copiis retineri posse. Iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cœlique haut toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia & moras euanuisse. Contrà, ipsis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus: Italiam, & caput rerum vrbem senatúmque & populum, numquam obscura nomina, & si aliquando obumbrentur: publicas priuatásque opes, & immensam pecuniam, inter ciuiles discordias ferro validiorem: corpora militum aut Italiæ sueta, aut æstibus. Obiacere flumen Padum, tutas viris murísque vrbes, è quibus nullam hosti cessuram, Placētiæ defensione exploratum.*

Qui festinat ad Cæcinam.

In quem milites valdè proni.

In Othonem probra.

Comparatio eius cum Vitellio.

Deliberat Otho, an pugnandum.

Negat peritissimus bellorum Suetonius.

exploratum. proinde duceret bellum. [32] *Paucis diebus quartamdecimam legionem, magnâ ipsam famâ, cum Mœsiacis copiis affore. Tum rursus deliberaturum, & si prœlium placuisset, auctis viribus certaturos.* Accedebat sententiæ Paullini Marius Celsus. Idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi qui consiliũ eius sciscitarentur, rettulerant. Otho pronus ad decertandum. Frater eius Titianus, & præfectus prætorij Proculus, imperitiâ properantes, fortunam & deos & numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus testabantur. neu quis obuiam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ imperatorem, an seponi melius foret, dubitauêre. Paullino & Celso iam non aduersantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deteriores consilij auctores perpulêre vt [33] Brixellum concederet, ac dubiis prœliorum exemptus, summæ rerum & imperij se ipsum reseruaret. Is primus dies Othonianas partes afflixit. Namque & cum ipso prætoriarum cohortium, & speculatorum, equitúmque, valida manus discessit; & remanentium fractus animus: quando suspecti duces, & Otho, cui vni apud militem fides, dum & ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris vt in ciuili bello transfugiis, & exploratores curâ diuersa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentiâ rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulãtes, aduersus oppositam gladiatorum manum. ac ne ipsorum miles segne otium tereret, naues pari inter se spatio, validis vtrimque trabibus connexæ, aduersum in flumẽ dirigebantur, iactis insuper anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes nõ extenti fluitabant, vt augescente flumine, inoffensus ordo nauium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, & in extremam nauem educta: vnde tormentis ac machinis hostes propulsarẽtur. Othoniani in ripâ turrim struxerant, saxáque & faces iaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores nauibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia quæ militibus, nec perinde nutantes è nauibus, quàm stabili gradu è ripâ, vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus, immixti remiges propugnatorésque turbarẽtur, desilire in vada vltrò Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere quæ cuncta in oculis vtriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acriùs Othoniani caussam auctorémque cladis detestabantur. Et prœlium quidem, abruptis quæ superfuerant nauibus, fugâ diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Iámque vulneratum eminus lanceâ, strictis gladiis inuaserant, cùm intercursu tribunorum centurionúmque protegitur. Nec multò pòst, Vestricius Spurinna, iuf-

Othoni mens alia, & imperitus.

Hic vicerunt:

Etiam hoc, ne Otho interesset.

Vitelliani agunt cautius.

Pontem in Pado struunt.

Leue prælium inter gladiatores & Germanos.

Non pro bono illis.

Iracundia militaris in Macrum.

fu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subuenit. Dein Flauium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat, læto milite ad mutationem ducum, & ducibus ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus.

Flauius Sabinus ei substituitur.

Fama de studio pacis.

Inuenio apud quosdam auctores, pauore belli, seu fastidio vtriusque Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies famâ noscebantur, dubitasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eò duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipue Paullinum: quòd vetustissimus consularium, & militiâ clarus, gloriam noménque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego vt concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum & innocentem Principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo sæculo, tantam vulgi moderationem reor, vt qui pacem belli amore turbauerant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribúsque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictúmque meritis suis Principem passuros.

Quam refellit Tacitus.

Imperij cupido vetus.

Cui origo, opes.

Pluresq; Romæ ad illud adspirarunt.

Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum imperij magnitudine adoleuit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur. sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus regibúsve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebémque certamina exarsere. Modò turbulenti tribuni, modò consules præualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infima, C. Marius, & nobilium sæuissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Gn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam postea, nisi de principatu quæsitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis ciuium legiones, nedum Othonis ac Vitellij exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum caussæ in discordiam egêre. Quòd singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignauia Principum factum est. Sed me veterum nouorúmque morum reputatio longiùs tulit. Nunc ad rerum ordinem venio.

Titianus pro Othone copiis præest, sed titulo: Vs Proculus.

Imperitia eorum & lapsus.

Profecto Brixellum Othone, honor imperij penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum præfectum. Celsus & Paullinus, cùm prudentia eorum nemo vteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur. Tribuni centurionésq; ambigui, quòd spretis melioribus, deterrimi valebant. Miles alacer, qui tamen [34] iussa ducum interpretari quàm exsequi mallet. [35] Promoueri ad quartum à Bedriaco castra placuit, [36] adeò imperitè, vt quamquam verno tempore anni, & tot circùm amnibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per litteras flagitante, vt maturarent: militibus, vt Imperator pugnæ adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acci-

ri postulabant. Nec perinde diiudicari potest, quid optimum factu fuerit, quàm pessimum fuisse quod factum est. Non vt ad pugnam, sed ad bellandum profecti, [37] Confluentes Padi & Adduæ fluminum XVI. inde milium spatio distantes petebant. Celso & Paullino abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis grauem, obiicere hosti, non admissuro quo minus expeditus & vix quattuor milia passuum progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos, & vallum molientes aggrederetur. Titianus & Proculus, vbi consiliis vincerentur, ad ius imperij transibant. [38] Aderat sanè citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus [39] Otho, increpita ducum segnitia, rem in discrimen mitti iubebat: æger mora, & spei impatiens. Eadem die, ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites exploratores adesse hostem nuntiauêre. Interruptus tribunorum sermo. eóque incertum fuit insidias, an proditionem, vel aliquod honestum consilium cœptauerint. Cæcina dimissis tribunis, reuectus in castra, datum iussu Fabij Valentis pugnæ signum, & militem in armis inuenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupêre, & mirum dictu, à paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute territi sunt. ea strictis mucronibus, redire pulsos, & pugnã resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione, & enim (quamquam vicino hoste) aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos pauidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis vtrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alij signa sua, quærere alij: incertus vndique clamor, [40] accurrentium; * clamantium: & vt cuique audacia vel formido, in primam postremámve aciem prorumpebant, vel reuehebantur. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui desciuisse à Vitellio exercitũ ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellij dispersus, an ipsâ Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani vltrò salutauêre. & hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quæ caussa salutandi, metum proditionis fecêre. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore & numero præstãtior. Othoniani quamquam dispersi, pauciores, fessi, prœlium tamen acriter sumsêre. Et per locos arboribus ac vineis impeditos, non vna pugnæ facies. cominus, eminúsque, catervis ac cuneis, concurrebant: in aggere viæ, collato gradu, [41] corporibus & vmbonibus niti, omisso pilorum iactu, gladiis & securibus galeas loricásque perrumpere, noscentes inter se, ceteris conspicui, in euentũ totius belli certabãt. Fortè inter Padũ viámque, patenti campo, duę legiones congressæ sunt: pro Vitellio Vnaetuicesima, [42] cui cognomẽ Rapaci, vetere gloriâ insignis: è parte Othonis, prima Adiutrix, non ante in

Militem fessum hosti obiiciunt.

Duorum tribunorum colloquium:

Incertum cuisim.

Vitelliani pugnæ sa aptam.

Sine metu, & composité.

Apud Othonianos contrà turba.

Falso nuncio iis impositũ.

Tamen acriter pugnatũ.

Duarum legionum certamen.

aciem deducta, sed ferox, & noui decoris auida. Primani, 43 stratis Vnaetuicesimanorum principiis, aquilam abstulêre, quo dolore accensa legio, & impulit rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima signa, vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa Quintanorum impetu tertiadecima legio: circumuenti plurium accursu quattadecimani. Et ducibus Othonis iam pridem profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batauis, fusa gladiatorum manu, quam nauibus transuectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidauerât. ita victores latus hostium inuecti. Et mediâ acie perruptâ, fugêre passim Othoniani Bedriacum petentes. Immensum id spatium. obstructæ strage corporum viæ; quo plus cædis fuit: neque enim ciuilibus prœliis, capti in prædam vertuntur. 44 Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diuersis itineribus, castra vitauêre. Vedium Aquilam tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pauor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum & fugacium circumstrepitur. Non probris, non manibus abstinent, desertorem proditorémque increpant, nullo proprio crimine eius, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum & Celsum nox iuuit, dispositis iam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, ne super cladem aduersæ pugnæ, suismet ipsi cædibus sæuirent. siue finis bello venisset, seu resumere arma mallent, vnicum victis in consensu leuamentum. Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute se, sed proditione victum fremebat. Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, raptâ legionis aquila. Superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœsicas legiones: magnam exercitus partem Bedriaci remansisse. hos certè nondum victos, & si ita ferret, honestiùs in acie perituros. His cogitationibus truces aut pauidi, extrema desperatione ad iram sæpiùs, quàm in formidinem, stimulabantur. At Vitellianus exercitus, ad quintum à Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eodem die oppugnationem castrorum. Simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis & tantum ad prœlium egressis, munimẽtum fuêre arma & victoria. Postera die, haut ambigua Othoniani exercitus voluntate, & qui ferociores fuerant ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatione, 45 apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paulisper retenti. ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victorésque in lacrymas effusi, sortem ciuilem armorum miseram lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alij fratrum, alij propinquorum vulnera fouebant. Spes & præmia in ambiguo: certa, funera & luctus. Nec quisquam adeò mali expers, vt non aliquam mortem mærer et. Requisitum Orphidij legati corpus honore solito crematur. Paucos necessarij

Duces Othonis profugiũt

Et mox exercitus.

Qui ducibus infensus, tumultuatur in castris.

Placat Annius Gallus.

Pretorij miles nihil fractus ea pugna.

Vitelliani victores castris adpropinquant.

Legati ad eos veniunt, pro venia.

Et impetrãt.

Detestantur communiter ciuilia bella.

necessarij ipsorum sepeliuere. Ceterum vulgus, super humum relictũ.

Tristius hic ad Othonem nuncium.

Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & consilij certus. Mæsta primùm fama, dein profugi è prœlio perditas res patefaciunt. Non exspectauit militum ardor vocem Imperatoris. bonum habere animum iubebant. superesse adhuc nouas vires, & ipsos extrema passuros, ausurósque. neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & instinctu flagrabant. qui procul astiterant, tendere manus, & proximi prehensare genua, promtissimo [46] Plotio Firmo. Is prætorij præfectus, identidem orabat, *Ne fidissimum exercitum, ne optimè meritos milites desereret: [47] maiore animo tolerari aduersa quàm relinqui. [48] fortes & strenuos, etiam contra fortunam, insistere spei, timidos & ignauos ad deliberationem formidine properare.* Quas inter voces, vt flexerat vultum, aut indurauerat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantùm, proprius Othoni miles, sed præmissi Mœsia, eandem obstinationem aduentantis exercitus, [49] legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant. vt nemo dubitet potuisse renouari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

Quem milites fidissimi erigunt:

Et eum iis Plotius Firmus.

Sed ipse bellũ abhorret.

Ipse * versus à consiliis belli, *Hunc*, inquit, *animum, hanc virtutem vestram vltrà periculis obiicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si viuere placeret, pulchrior mors erit. Experti inuicem sumus, ego ac fortuna. ne tempus computaueritis, [50] difficilius est temperare felicitati, quã te non putes diu vsurum. Ciuile bellum à Vitellio cœpit, & vt de principatu certaremus armis, initium illic fuit. ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit. Hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis. mihi non vltione, neque solatiis opus est. Alij diutius imperium tenuerunt; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis tot egregios exercitus, sterni rursus, & Reip. eripi patiar? Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis. Sed este superstites, nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. [51] Plura de extremis loqui, pars ignauiæ est. præcipuum destinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror. Nam incusare deos vel homines, eius est, qui viuere velit.*

** Libri aliq., auersus.*

Oratio huic rei elegans.

Attendite principes.

Talia locutus, vt cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, irent properè, neu remorando irã victoris asperarent, iuuenes auctoritate, senes precibus monebat: placidus ore, intrepidus verbis, intempestiuas suorum lacrymas coërcens. Dari naues ac vehicula abeuntibus iubet. libellos epistolásque, studio erga se, aut Vitellium contumeliis, insignes, abolet. Pecunias distribuit parcè, nec vt periturus. Mox [52] Saluium * Cocceianum fratris filium prima iuuenta trepidum, & mærentem, vltrò solatus est, laudando pietatẽ eius, castigando formidinem. *An Vitellium tam immitis animi fore, vt pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? Mereri se festinato exitu clementiam victoris: Non enim vltima desperatione, sed poscente prælium exercitu, remisisse Reipub. nouissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum. post Iulios, Claudios, Seruios, se primum, in familiam nouam imperium intulisse. proinde erecto animo capesseret vitam, [53] neu patruum sibi*

Suos dimittit.

Cauet omnibus in posterũ

** Cocceiũ, vocat. Plut.*

Fratris filiũ alloquitur.

Morti se parat.

** Quidā libri, animo voluntatem.* *Othonem fuiſſe, aut obliuiſceretur vnquam, aut nimium meminiſſet.* Poſt quæ,
dimotis omnibus, paulum requieuit. atque illum iam ſupremas curas
Impeditur ſeditione militum: * agentem repens tumultus auertit, nuntiatâ conſternatione ac licen-
tiâ militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrociſſimâ in
Quam interueniens ſedat. Verginium vi, quem clauſa domo obſidebant. increpitis ſeditionis au-
ctoribus regreſſus, vacauit abeuntium alloquiis, donec omnes inuiolati
Nocte ea dormit. digrederentur. [54] Veſperaſcente die, ſitim hauſtu gelidæ aquæ ſedauir.
** Libri aliquot,* pugionib⁹ duobus, Tum [55] allatis * pugionibus, cùm vtrumque tentaſſet, alterū capiti ſub-
dit. Et explorato, iam profectos amicos, noctē quietam, vtque affirma-
tur, nō inſomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. Ad ge-
Manè ſe interficit. mitum morientis, ingreſsi liberti, ſeruique, & Plautius Firmus prætorij
Funeratur magno ſtudio. præfectus, vnum vulnus inuenêre. Funus maturatum. ambitioſis id pre-
cibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus
Milites multi ſe quoque interficiunt. prætoriæ cohortes, cū laudibus & lacrymis, vulnus manúſque eius ex-
oſculantes. Quidam militum iuxta rogum interfecere ſe, non noxa ne-
que ob metum, ſed æmulatione decoris, & caritate Principis. Ac poſtea,
Elogia de Othone. promiſcuè Bedriaci, Placentiæ, aliis in caſtris, celebratum id genus mor-
tis. Othoni ſepulcrum exſtructum eſt, modicum, & manſurum. Hunc
vitæ finem habuit ſeptimo & triceſimo ætatis anno. Origo illi è munici-
pio Ferentino. Pater cōſularis, auus prætorius, [56] maternum genus im-
par, nec tamen indecorum. pueritia ac iuuenta, qualem monſtrauimus.
duobus facinoribus, altero flagitioſiſsimo, altero egregio, tantundem
apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Vt conquirere fa-
bulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul grauitate cœpti
operis crediderim; ita vulgatis traditiſque demere fidem, non auſim.
Prodigium de aue viſa. Die quo Bedriaci certabatur, auem inuſitata ſpecie, apud Regium Le-
** Forte loco* pidum celebri * luco conſediſſe, incolæ memorāt, nec deinde cœtu ho-
minum, aut circumuolitantium alitū, territam pulsámve, donec Otho
ſe ipſe interficeret: tum ablatā ex oculis: & tēpora reputantibus, initium
Iterum ſeditio militaris. finemque miraculi, cum Othonis exitu competiſſe. In funere eius, no-
uata luctu ac dolore militum ſeditio. nec erat, qui coërceret. Ad Vergi-
nium verſi, modò vt reciperet imperium, nunc vt legatione apud Cæci-
nam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant. Verginius per auer-
ſam domus portam furtim digreſſus, irrumpentes fruſtratus eſt. Earū,
quæ Brixelli egerant, cohortium, preces, Rubrius Gallus tulit. Et venia
ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flauium Sabinum,
Senatus diſcrimen Mutinæ. iis copiis quibus præfuerat. Poſito vbique bello, magna pars ſenatus ex-
tremum diſcrimen adiit, profecta cum Othone ab vrbe, dein Mutinæ
relicta. illuc de aduerſo prœlio allatum. Sed milites, vt falſum rumo-
rem aſpernantes, quòd infenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cu-
ſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conuiciis
poſtremò ac probris cauſſam & initium cædis quærebant. cùm alius in-
ſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne prævalidis iam Vitellij partibus,

contanter excepisse victoriam crederentur. Ita trepidi & vtrimque anxij coeunt. nemo priuatim expedito consilio, inter multos, 57 societate culpæ tutior. Onerabat pauentium curas ordo Mutinensis, arma & pecuniam offerendo, appellabátque Patres Conscriptos, intempestiuo honore. Notabile iurgium inde fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, vt ambigua differentem, inuasit. Nec ceteri sententias aperiebant. Sed inuisum memoriâ delationum, expositúmque ad inuidiam Marcelli nomen, irritauerat Cæcinam, vt nouus adhuc, & in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis clareſceret. Moderatione meliorum diremti. Et rediere omnes Bononiam, 58 rursus consiliaturi. Simul, medio temporis, plures nuntij sperabantur. Bononiæ, diuisis per itinera qui recentissimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis libertus caussam digressus, habere se suprema eius mandata respondit. Ipsum viuentem quidem relictum, sed solâ posteritatis curâ, & abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinauere. Intererat consiliis frater eius L. Vitellius, séque iam adulantibus offerebat, cùm repentè * Cenus libertus Neronis. atroci mendacio vniuersos perculit, affirmans superuentu XIIII. legionis, iunctis à Brixello viribus, cęsos victores, versam partium fortunam. Caussa fingendi fuit, vt 59 diplomata Othonis quæ negligebantur, lætiore nuntio reualescerent. Et Cenus quidem rapidus in vrbem vectus, paucos post dies, iussu Vitellij pœnas luit. Senatorum periculum auctũ, credentibus Othonianis militibus vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici consilij facie, discessum Mutinâ, desertæque partes forent. Nec vltrà in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missæ à Fabio Valente epistolæ, demerent metũ. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velociùs audita. At Romæ nihil trepidationis: 60 Cereales ludi ex more spectabantur. vt cessisse vita Othonem, & à Flauio Sabino præfecto vrbis, quod erat in vrbe militum sacramento Vitellij adactum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtij, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita, statim decernũtur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratésque. & missa legatio, quę gaudio fungeretur. Recitatæ Fabij Valentis epistolæ ad consules scriptæ, haut immoderatæ. 61 Gratior Cæcinæ modestia fuit, quòd non scripsisset. Ceterùm Italia grauiùs atque atrociùs, quàm bello affligtabatur. Dispersi per municipia & colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi & stupris polluere, in omne fas nefásq. auidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuêre qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsiq. milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destina-

Eprius Marcellus accusatur.

Senatus Bononiæ redit.

Ibi de Othone certa fama.

** Lib. vet. Gomenus vera scriptura. Cœnus. Liberti Neroniani audax mendacium.*

Ex quo periculum senatui.

Plebs Romana statim ad Vitellium.

Senatus honores in Vitellium cumulat.

Cuius milites miri petulantes.

bant: obnoxiis ducibus, & prohibere non ausis. Minus auaritiæ in Cæcinâ, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæstus infamis, eóque alienæ etiam culpæ dissimulator. Iam pridem attritis Italiæ rebus, [62] tantum peditum equitúmque, vis, damnáque, & iniuriæ, ægrè tolerabantur. Interim Vitellius victoriæ suæ nescius, vt ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias dilectibus, vt remanentium legionum nomina supplerentur. Cura belli Hordeonio Flacco permissa. Ipse è Britannico dilectu octo millia sibi adiunxit. Et paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum accepit. Vocatâ concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, vt libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescuit. Dein, mobilitate ingenij, quod palàm abnuerat, inter secreta conuiuij largitur: honorauítque Asiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitiosum. Iisdem diebus, accessisse partibus vtramque Mauretaniã, interfecto procuratore Albino, nuntij venêre. Luceius Albinus, à Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ prouinciæ administratione, haut spernendis viribus agebat. XVIII. cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto diremtæ imminebat. Inde Cluuio Rufo metus, & decimam legionem propinquare litori, vt transmissurus iussit. Præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio concilarent. Neque arduum fuit, magna per prouincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, & Iubæ nomen vsurpare. Ita mutatis animis, Asinius Pollio alæ præfectus, è fidissimis Albino, & Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus, dum è Tingitana prouincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus litori, trucidatur. Vxor eius, cùm se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: [63] nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. Breui auditu, quamuis magna transibat, impar curis grauioribus. Exercitum itinere terrestri pergere iubet. Ipse Arare flumine deuehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus; donec Iunius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamuis odiũ Vitellius humilibus blanditiis velaret. Præsto fuêre Lugduni, victricium victarúmque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox vniuersum exercitum occurrere infanti filio iubet. Perlatum, & paludamento opertum, sinu retinens. Germanicum appellauit; cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus. Nimius honos inter secunda, rebus aduersis in solatium

Hordeonius Germaniæ præfectus.

Asiaticus libertus anulis donatur.

Mauretania vtraque ad Vitellium redit.

In altera Albinus, & turbatores, cæsi.

Iunius Blæsus.

Vitellij filius vt Cæsar habetur.

cessit. Tum interfecti centuriones promtissimi Othonianorum: vnde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & aduersus Germanicos milites inuidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi morâ squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quàm honestis vterentur. Proditionem vltrò imputabant: spatium longi ante prœlium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ assignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, & fidem absoluit. Saluius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate & ignauia excusatus. Mario Celso consulatus seruatur. 64 Sed creditum famâ, obiectúmque mox in senatu Cæcilio Simplici, quòd eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset. Restitit Vitellius, dedítque postea consulatum Simplici, innoxium & inemtum. Trachalum aduersus criminantes, Galeria vxor Vitellij protexit. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Maricus quidam, è plebe Boiorum, inserere sese fortunæ, & prouocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Iámque assertor Galliarum, & deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat: cùm grauissima ciuitas, electa iuuentute, adiectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. Captus in eo prœlio Maricus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est. Nec vltrà in defectores, aut bona cuiusquam, sæuitum. Rata fuêre eorum, qui acie Othonianâ ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus, si luxuriam temperaret, auaritiam non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido. Ex vrbe atque Italia, irritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab vtroque mari itineribus. exhausti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. vastabantur ipsæ ciuitates. degenerabat à labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, & contemtu ducis. Præmisit in vrbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cùm de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici. Cautum seuerè, ne equites Ro. ludo & arenâ pollucrentur. Priores id Principes, pecuniâ, & sæpiùs vi, perpulerant. Ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptissimum quemque adolescentium, pretio illicere. Sed Vitellius, aduentu fratris, & irrepentibus dominationis magistris, superbior & atrocior, occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone rettulimus. Dolabella, auditâ morte Othonis, vrbem introierat. Id ei Plautius Varus, præturâ functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flauium Sabinum præfectum vrbis obiecit, tamquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset. Addidit tentatam cohortem, quæ Hostiæ ageret. nec vllis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus, * secundam veniam

Ipse aduersarios aut punit variè, aut absoluit.

Marici insania.

Qui pœnas cum suis luit.

Vitellius glutto & ganeo.

Edicta tamē eius quædam seuera.

Dolabella cædes.

Quem Varus improbè accusat.

** alias, serā*

poſt ſcelus quærebat. Contantem ſuper tanta re Flauium Sabinum, Triaria L. Vitellij vxor, vltra feminam ferox, terruit è periculo Principis famam clementiæ affectare. Sabinus ſuopte ingenio mitis, vbi formido inceſsiſſet, facilis mutatu, & in alieno diſcrimine ſibi pauens, ne alleuaſſe videretur, impulit ruentem. Igitur Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam vxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, vocatum per epiſtolas, vitata Flaminiæ viæ celebritate, diuertere Interamnam, atque ibi interfici iuſſit. 65 Longum interfectori viſum: in itinere ac taberna, proiectum humi iugulauit: magnâ cum inuidia noui Principatus, cuius hoc primum ſpecimen noſcebatur. Et Triariæ licentiam, modeſtum è proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris vxor, non minax triſtibus: & pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin etiam, ad primas filij ſui epiſtolas, ferebatur, non Germanicum à ſe, ſed Vitellium genitum. Nec vllis poſtea fortunæ illecebris, aut ambitu ciuitatis in gaudium euicta, domus ſuæ tantùm aduerſa ſenſit. Digreſſum à Lugduno Vitellium, M. Cluuius Rufus aſſequitur, omiſſa Hiſpania: lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum ſe criminationibus gnarus. Hilarius Cæſaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellij & Othonis Principatu, propriam ipſe potentiam & poſſeſsionem Hiſpaniarum tentaſſet: eóque diplomatibus nullum Principem præſcripſiſſet. Interpretabatur quædam ex orationibus eius, contumelioſa in Vitellium, & pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltrò libertum ſuum Vitellius iuberet. Cluuius comitatu Principis adiectus, non ademta Hiſpania, quam rexit abſens, exemplo L. Arruntij, quem Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluuium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia, ob iracundiam militum. 66 Miſſus eſt in locum eius, Vectius Bolanus. E præſentibus, angebat Vitellium victarum legionum haut quaquam fractus animus. Sparſæ per Italiam; & victoribus permixtæ, hoſtilia loquebantur. præcipua quartadecimanorum ferocia, qui ſe victos abnuebant, quippe Bedriacenſi acie, vexillariis tantùm pulſis. vires legionis non affuiſſe. Remitti eos in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, placuit, atque interim Batauorum cohortes vnà tendere, ob veterem aduerſus quartadecimanos diſcordiam. Nec diu in tantis armatorũ odiis quies fuit. Auguſtæ Taurinorum, dum opificem quendam Batauus vt fraudatorem inſectatur, legionarius vt hoſpitem tuetur, ſui cuique commilitones aggregati, à conuiciis ad cædem tranſiêre. & prœlium atrox arſiſſet, ni duæ prætoriæ cohortes, cauſſam quartadecimanorum ſecutæ, his fiduciam, & metum Batauis feciſſent. quos Vitellius agmini ſuo iungit, vt fidos, legionem, Graiis alpibus traductam, eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent. Namque & Viennenſes timebantur. Nocte quâ proficiſcebatur legio, relictis paſsim ignibus, pars Taurinæ

Galeria, modeſta matrona.

Et Sextilia, etiam prudens.

Cluuius clàm delatus.

Sed fidenter ſe purgat.

Victæ legiones, non pro victis.

Quartadecimani à Batauis diſſidẽt.

Ad manus veniunt.

Sed ſeiunguntur.

coloniæ ambusta: quod damnum, vt pleraque belli mala, maioribus aliarum vrbium cladibus oblitteratum. Quartadecimani, postquam alpibus digressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant, consensu meliorum compressi: & legio in Britanniam transuecta. Proximus Vitellio è prætoriis cohortibus metus erat. Separati primùm, deinde, addito honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos suos ferebant: donec motum à Vespasiano bellum crebresceret. Tum, resumta militiâ, robur Flauianarum partium fuere. Prima classicorum legio, in Hispaniam missa, vt pace & otio mitesceret: Vndecima ac septima, suis hibernis redditæ. Tertiadecimani, struere amphitheatra iussi. Nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, vt voluptates obliuisceretur. Et quidem partes modestè distinxerat.

In Britanniā transuecti.

Prætoriani honestè miss.

Cetera legiones, alia abbi locata.

[67]* Apud victores orta seditio ludicro initio, nisi numerus cæsorum inuidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus Imperatorum seueritatem æmulantur, vel tempestiuis conuiuiis gaudent. perinde[68] miles intentus, aut licentior. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta peruigiliis ac Bacchanalibus, quàm disciplinæ & castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero è Gallis auxiliaribus, [69] per lasciuiam & certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, & iis qui ad spectandum conuenerant in studia diductis; erupêre legionarij in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit, alius tumultus. Puluis procul, & arma aspiciebantur. Conclamatum repentè XIIII. legionem, verso itinere, ad prœlium venire. sed erant agminis coactores, Agniti, demsere solicitudinem. Interim Verginij seruus fortè obuius, vt percussor Vitellij insimulatur. & ruebat ad conuiuium miles, mortem Verginij exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pauidus; de innocentia eius dubitauit. ægrè tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, & quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpiùs, quàm Verginium, omnis seditio infestauit. Manebat admiratio viri, & fama: sed oderant, vt fastiditi. Postero die, Vitellius, senatus legatione quam ibi opperiri iusserat, audita, trangressus in castra, vltrò pietatem militum collaudauit: frementibus auxiliis, tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse. Cohortes Batauorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externóq; bello parantibus fatis. Reddita ciuitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & prima statim defectione,[70] inter inania belli assumtus. Ceterùm, vt largitionibus affectæ tamen imperij opes sufficerent, amputari legionum auxiliorúmq; numeros iubet, vetitis supplementis. Et promiscuæ missiones offerebantur. Exitiale id Reip., ingratū militi, cui eadē munia inter paucos, pericula-

**Transposita adi Com.*

Seditio Ticini.

A leui causa.

Inter legionarios & auxiliares.

Compescuit eos fama de hoste.

Verginius ad cædem poscitur.

Batavi in Germaniam redeunt.

Vitellius militares numeros accidit.

que ac labor crebriùs redibant. & vires luxu corrumpebantur: contra veterem disciplinam,& instituta maiorum,apud quos virtute quàm pecunia res Romana meliùs stetit. *Locum felicis sibi pugnæ spectat.* Inde Vitellius Cremonam flexit, & spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriæ lustrare oculis,concupiuit. *Fœdum & tristem.* Fœdum atq; atrox spectaculum.intra XL.pugnæ diem,lacera corpora,trunci artus,putres virorũ equorúmque formæ,infecta tabo humus,protritis arboribus atque frugibus,dira vastitas.nec minus inhumana [71] pars viæ,quam Cremonenses lauro rosisq; constrauerant, exstructis altaribus, cæsitque victimis, regium in morem. quæ læta in præsens,mox perniciem ipsis fecere. *Milites læti ea specie:* Aderant Valens & Cæcina,monstrabántque pugnæ locos:hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus. Iam tribuni præfectique,sua quisque facta extollentes,falso vera,aut maiora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere viâ, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, miraríque. Et erant quos varia fors rerum,lacrymæq; & misericordia subiret. *Et Vitellius supra fas.* At non Vitellius flexit oculos,nec tot millia insepultorum ciuium exhorruit. Lætus vltrò,& tam propinquæ sortis ignarus,instaurabat sacrum diis loci. Exin Bononiæ, à Fabio Valente,gladiatorum spectaculum editur, aducto ex vrbe cultu. Quantóque magis propinquabat, tanto corruptius iter,immixtis histrionibus & spadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio. *Qui Neronis olim assecla.* Namque & Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate quâ honestissimus quisque,sed luxu,& saginæ mancipatus emtúsque. *Honores suis diuidit.* Vt Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartari aliorum consulatus, [72] dissimulatus *M. Macri tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, destinatum à Galba consulem, distulit,nulla offensa,sed mitem, & iniuriam segniter laturum. ** Marcij Macri* Pedanius Costa omittitur,ingratus Principi, vt aduersus Neronem ausus, & Verginij exstimulator. Sed alias protulit caussas actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine seruitij. Non vltra paucos dies,quamquam acribus initiis cœptum,mendacium valuit. *Falsus Scribonianus:* Exstiterat quidam,Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum,quòd illic clientelæ & agri veterum Crassorum, ac nominis fauor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumto, vulgus credulum, & quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cùm pertractus ad Vitellium, interrogatúsque quisnam mortalium esset, postquam nulla dictis fides, & à domino noscebatur, *Capite & cruce mendacium luit.* conditione fugitiuus, nomine Geta, sumtum de eo supplicium in seruilem modum. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleuerit, postquam speculatores Syriâ Iudæâque, adactum *Oriens in Vitellium iurat.* in verba eius Orientem nuntiauere. Nam etsi vagis adhuc & incertis auctoribus,

auctoribus, erat tamen in ore famáque Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. Tum ipse exercitúsque, vt nullo æmulo, sæuitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant. At Vespasianus bellum armáque, procul vel iuxtà sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeò paratus, vt præeuntem sacramentum, & fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, & in Titum pronior. præfectus Ægypti Alexander, consilia sociauerat. Tertiam legionem, quòd è Syriâ in Mœsiam transisset, suam numerabat. ceteræ Illyrici regiones, secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammauerat arrogantia venientium à Vitellio militum, quòd truces corpore, horridi sermone, ceteros vt impares irridebant. Sed inerat à mole belli plerumque contatio, & Vespasianus modò in spem erectus, aliquando aduersa reputabat. *Quis ille dies foret, quo LX. ætatis annos, & duos filios iuuenes bello permitteret? Esse priuatis cogitationibus * progressum: & prout velint, plus minúsve sumi ex fortuna. Imperium cupientibus, nihil medium inter summa aut præcipitia.* Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari. *Suas legiones, ciuili bello inexpertas: Vitellij, victrices. & apud victos, plus querimoniarum, quàm virium. Fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes aláśque, si vnus altérque, præsenti facinore paratum ex diuerso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum: sic percussorem eius Volaginium, è gregario ad summa militiæ prouectum. Facilius vniuersos impelli, quàm singulos vitari.* His pauoribus nutantem, & alij legati amiciq; firmabant, & Mucianus post multos secretósque sermones, iam & coràm ita locutus. *Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reip. vtile, ipsis gloriosum, aut promtum effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse qui suadet considerandus est, adijciat ne consilio periculum suum: & si fortuna cœptis affuerit, cui summum decus acquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium voco, tam salutare Reip. quàm tibi magnificum. Iuxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaueris, à contumeliâ quàm à laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non aduersus diui Augusti acerrimam mentem, nec aduersus cautissimam Tiberij senectutem, nec contra Cai quidem, aut Claudij, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus. cessisti etiam Galbæ imaginibus. Torpere vltrà, & polluendam perdendámque Remp. relinquere, sopor & ignauia videretur, etiam si tibi, quàm inhonesta, tam tuta seruitus esset. 73 Abiit iam & transuectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quàm nos sumus, fateor: sed & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendiis, nullâ militari famâ, Galbæ odio prouectus. Ne Othonem quidem, ducis arte, aut exercitus vi, sed præproperâ ipsius desperatione victum, iam desiderabilem & magnum Principem fecit. Cùm interim spargit legiones, exarmat cohortes, noua quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis, & co-*

Tamen Vespasianus occulte de imperio agitat.

Vires suas circumspicit.

Sperat: sed interdum & metuit.

* Forte, regressum.

Amici eum firmant:

Inprimis acri & apta oratione Mucianus.

messationibus, & Principis imitatione, deteritur. Tibi è Iudæâ & Syria & Aegypto nouem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ. sed firmatus vsu miles, & belli domitor externi. Classium, alarum, cohortium robora; & fidissimi reges; & tua ante omnes experientia. Nobis nihil vltrà arrogabo, quàm ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreueris, quia æmulum non experiris. me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo iuuenes, capax iam imperij alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Cæterùm inter nos non idem prosperarum aduersarúmque rerum ordo erit. Nam si vincimus; honorem quem dederis habebo: discrimen, ac periculum, ex æquo partiemur. imò vt melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & prœliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina, victi, quàm victores agunt. hos ira, odium, vltionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium, & contumaciam hebescunt. Aperiet & recludet, contecta victricium partium & tumescentiæ vulnera, bellum ipsum. [74] *Nec mihi maior in tua vigilantia, parsimonia, sapientia, fiducia est, quàm in Vitellij torpore, inscitia, sæuitia. Sed & meliorem in bello caussam, quàm in pace habemus.* [75] *Nam qui deliberant, desciuerunt.* Post Muciani orationem ceteri audentiùs circumsistere, hortari, responsa vatum, & siderum motus referre. Nec erat intactus tali superstitione, vt qui mox rerum dominus, Seleucum quendam mathematicum, rectorem & præscium palàm habuerit. Recursabant animo vetera omina. Cupressus arbor in agris eius, conspicua altitudine, repentè prociderat, ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera & * latior virebat. grande id prosperúmque, consensu haruspicum: & summa claritudo iuueni admodum Vespasiano promissa. Sed primò triumphalia, & consulatus, & Iudaicæ victoriæ decus, implesse fidem ominis videbantur. Vt hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Iudæam inter Syriámque Carmelus, ita vocant montem, deúmque. [76] nec simulacrum deo, aut templum, (sic tradidere maiores) aram tantùm & reuerentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, cùm spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, *Quidquid est*, inquit, *Vespasiane quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, siue ampliare seruitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.* Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat. nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur. Haut dubia destinatione discessêre, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream. Illa Syriæ, hæc Iudææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperij Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalen. Iul. sacramento legiones eius adegit. [77] Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamuis Iudaicus exercitus [78] * v. nonas Iul. apud ipsum iurasset, eo ardore, vt ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, & consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta;

Cui omnes subscribunt.

Incitant & vaticinia:

Siue omina.
* lætior

Carmelus deus.

Prima Aegyptus Vespasiano iurat.

Sequuntur in Iudæa legiones.

[79] non parata cognitione, non coniunctis legionibus, dum quæritur tempus locúsque, quódque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obuersantur. Egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito assistunt ordine, vt legatum salutaturi: Imperatorem salutauerunt. Tum ceteri accurrere, Cæsarem, & Augustum, & omnia principatus vocabula cumulare. Mens à metu ad fortunam transierat. [80] In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit. Vt primùm tantæ multitudinis offusam oculis caliginem disiecit, [81] militariter locutus, læta omnia, & affluentia excepit. Iam id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit.

Etiam in Syria, opera Muciani.

Tum [82] Antiochensium theatrum ingressus, vbi illis consultare mos est, concurrentes, & in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia, omniúmque quæ diceret atque ageret, arte quâdam ostentator. Nihil æquè prouinciam exercitúmque accendit, quàm quod asseuerabat Mucianus, statuisse Vitellium, vt Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietámque transferret. Contrà, Syriacis legionibus Germanica hiberna, cælo ac laboribus dura mutarentur. Quippe & prouinciales, sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus & propinquitatibus mixti, & militibus, vetustate stipendiorum, nota & familiaria castra, [83] in modum penatium diligebantur. Ante idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit.

Et reges sociantur: Sohemus, Antiochus, Agrippa, Berenice.

Accessere cum regno, Sohemus haut spernendis viribus, [84] Antiochus vetustis opibus ingens, & inseruientium regum ditissimus. [85] Mox, per occultos suorum nuntios, excitus ab vrbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri nauigatione properauerat. Nec minore animo, regina Berenice partes iuuabat, florens ætate formáque, & seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid prouinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantúmque introrsus Pontum & Armenios patescit, iurauere. Sed inermes legati regebant, [86] nondum additis Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum, Beryti habitum.

Beryti conuentus.

Illuc Mucianus, cum legatis tribunísque, & splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit. Et è Iudaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitúmque, & æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant. Prima belli cura, agere delectus, reuocare veteranos.

Omnia ad bellum parantur.

destinantur validæ ciuitates, exercendis armorum officinis. apud Antiochenses, aurum argentúmque signatur. eáque cuncta per idoneos ministros, suis quæq; locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari; bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpiùs quàm coërcere; vitia magis amicorum, quàm virtutes dissimulans. Multos, præfecturis & procurationibus; plerosque, senatorij ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox summa adeptos. quibusdam, fortuna pro virtutibus fuit.

Honores in amicos Vespasianus largitur.

Donatiua militi, neque Mucianus prima concione, nisi modicè

At parci pecuniam militi. ostenderat. ne Vespasianus quidem, plus ciuili bello obtulit, quàm alij in pace, egregiè firmus aduersus militarem largitionem, eóque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniúmque legati. prouisúmque, ne versis ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur. *Titus in Iudæa manet:* Titum instare Iudææ, Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit. Sufficere videbantur aduersus Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatósq; scriptæ epistolæ, præceptúmque vt prætorianos Vitellio infensos, reciperandæ militiæ præmio inuitarent. *Mucianus it ad bellum.* Mucianus cum expedita manu, socium magis imperij quàm ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, & maiora credi de absentibus. Sed legio sexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur.[87] *Classem parat,* Classem è Ponto, Byzantium adigi iusserat: ambiguus consilij, num omissa Mœsia, Dyrrachium pedite atque equite peteret: simul longis nauibus versum in Italiam mare clauderet, tutâ pone tergum Achaia Asiáque. quas inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si simul Brundisium Tarentúmque, & Lucaniæ Calabriæque litora, infestis classibus peterentur. Igitur nauium, militum, armorum paratu strepere prouinciæ. *Pecuniam inprimis.* Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli ciuilis neruos dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. *Acres vbique exactiones:* passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti. quæ grauia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam *Et concussiones.* in pace mansêre. ipso Vespasiano, inter initia imperij, [88] ad obtinendas iniquitates haut perinde obstinato: donec, indulgentia fortunæ, & prauis magistris, didicit, ausúsque est. Propriis quoque opibus Mucianus bellum iuuit, largitus priuatim, quod auidiùs de Rep. sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque, *Illyriciani ad Vespasianum transeunt:* eandem in reciperando licentiam habuerunt. Accelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octaua erat ac septima Claudiana, imbutæ fauore Othonis, quamuis prœlio non interfuissent: [89] Aquileiam iam progressæ: proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratísque vexillis nomen Vitellij præferentibus, rapta postremò pecunia, & inter se diuisa, hostiliter egerant. Vnde metus, & ex metu consilium, posse imputari Vespasiano, quæ apud Vitellium excusanda erât. Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. ** motu* In eo *metu Aponius Saturninus Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Iulianũ, septimæ legionis legatum; ob simultates, quibus caussam partium prætendebat. Iulianus, comperto discrimine, & gnaris

& gnaris locorum adſcitis, per auia Mœſiæ vltra montem Hemum profugit. nec deinde ciuili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis contabundus, aut properãs. At in Pannonia XIII. legio, ac VII. Galbiana, dolorem irámque Bedriacenſis pugnæ retinentes, haut contanter Veſpaſiano acceſſere, [90] vi præcipua Primi Antonij. Is legibus nocens, & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem reciperauerat, præpoſitus à Galba ſeptimæ legioni. ſcriptitaſſe Othoni credebatur, ducem ſe partibus offerens. à quo neglectus, in nullo Othoniani belli vſu fuit. labantibus Vitellij rebus Veſpaſianum ſecutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, ſermone promtus, ſerendæ in alios inuidiæ artifex, diſcordiis & ſeditionibus potens, raptor, largitor, pace peſſimus, bello non ſpernendus. Iuncti inde Mœſici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam conſularibus legatis nihil turbantibus. [91] Titus Flauianus Pannoniam, [92] Pompeius Sullanus Dalmatiam tenebant, diuites ſenes. Sed procurator aderat Cornelius Fuſcus, vigens ætate, claris natalibus. primâ iuuentâ, quietis cupidine, ſenatorium ordinem exuerat. idem pro Galba dux coloniæ ſuæ, eáque opera procurationem adeptus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem prætulit. non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis lætus, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malebat. Igitur mouere & quatere quidquid vſquam ægrum foret, aggreditur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hiſpaniam ad primanos epiſtolæ: quòd vtraque legio pro Othone, aduerſa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias litteræ, momentóque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palàm deſciſcentibus: ceteris fortunam ſecuturis. Dum hæc per prouincias, à Veſpaſiano ducibúſque partium, geruntur: Vitellius contemtior in dies ſegniórque, ad omnis municipiorum villarúmque amœnitates reſiſtens, graui vrbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentia corrupta. Calonum numerus amplior, procaciſſimis etiam inter ſeruos lixarum ingeniis. tot legatorum amicorúmque comitatus inhabilis ad parendum, etiam ſi ſumma modeſtiâ regeretur. Onerabant multitudinem, obuij ex vrbe ſenatores equitéſque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Aggregabantur è plebe, flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò, aut municipia, congeſtu copiarum; ſed ipſi cultores, aruáque, maturis iam frugibus, vt hoſtile ſolum, vaſtabantur. Multæ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cœptam; manente legionum auxiliorúmque diſcordia, vbi aduerſus paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages, ad ſeptimum ab vrbe lapidem. Singulis ibi militibus Vi-

Opera maxime Antonij Primi.

Quid is homines

Fax altera Cornelius Fuſcus.

Alij exercitus item alliciuntur.

Vitellius lentè intereà ad vrbem.

Ingenti agmine.

Cupi & viliſſimi miſtentur.

Italia adeditur, & atteritur.

tellius paratos cibos, vt gladiatoriam ſaginam, diuidebat. Et effuſa plebs, totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernacula vrbanitate quidam ſpoliauere, abſciſſis furtim baltheis, an accincti forent rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus. Inermem

Plebs vrbana à milite cæſa. populum gladiis inuaſere. Cæſus inter alios pater militis, cùm filium comitaretur, deinde agnitus. & vulgata cæde, temperatum ab innoxiis. In vrbe tamen trepidatum, præcurrentibus paſſim militibus. Forum maximè petebant, cupidine viſendi locum in quo Galba iacuiſſet.

Ferocia Germanicorum militum. Nec minus ſæuum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut vbi lubrico viæ vel occurſu alicuius procidiſſent, ad iurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique, cum terrore & armatorum cateruis volitabant. Ipſe Vitellius, à ponte Miluio,

Vitellius vrbem init: inſigni equo, paludatus accinctúſque, ſenatum & populum ante ſe agens, quo minus vt captam vrbem ingrederetur, amicorum conſilio

Pulcherrimo exercitu. deterritus, ſumtâ prætextâ & compoſito agmine inceſsit. Quattuor legionum aquilæ per frontem, totidémque circa è legionibus aliis vexilla; mox XII. alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques: dein quattuor & XXX. cohortes, vt nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribuníque, & primi centurionum, candida veſte: ceteri, iuxta ſuam quiſque centuriam, armis doniſq; fulgentes. Et militum phaleræ torquéſq; ſplendebant. decôra facies, & non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atq; ibi matrem complexus, Auguſtæ nomine honorauit. Po-

Concionem habet: ſterâ die, tamquam apud alterius ciuitatis ſenatum populúmque, magnificam orationem de ſemetipſo promſit, induſtriam temperãtiámq; ſuam laudibus attollens: conſciis flagitiorum ipſis qui aderant, omniq;

Magno applauſu vulgi. Italia, per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen, vacuum curis, & ſine falſi veríque diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adſtrepebat: abnuentique nomen Auguſti, expreſſêre vt aſſumeret, tam fruſtra quàm recuſauerat. Apud ciuitatem

Malum omen Vitellio. cuncta interpretantem, funeſti ominis loco acceptum eſt, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis xv. kal. Aug. edixiſſet, antiquitùs infauſto die Cremerenſi Alienſique cladibus. adeò omnis humani diuiníque iuris expers, pari libertorum ami-

Popularem ſe facit. corúmque ſecordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis ciuiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro vt ſpectator, in circo vt fautor affectauit. quæ grata ſanè & popularia, ſi à virtutibus proficiſcerentur; memoriâ vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in ſenatum, etiam cùm par-

Heluidius in eum liberior. uis de rebus patres conſulerentur. Ac fortè Priſcus Heluidius, prætor deſignatus, contra ſtudium eius cenſuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen vltrà quàm Tribunos plebis in auxilium ſpretæ pote-

statis aduocauit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam eius verebantur, nihil noui accidisse respondit, quòd duo senatores in Rep. dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere. Irrisere plerique impudentiam æmulationis. aliis id ipsum placebat, quod non ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset.[93] Præposuerat prætorianis P. Sabinum, ac * præfecturæ cohortis Iulium Priscum, dum centurio esset. Priscus, Valentis; Sabinus, Cæcinę gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis. munia imperij Cæcina ac Valens obibant, olim anxij odiis, quæ bello & castris malè dissimulata, prauitas amicorum, & fecunda gignẽdis inimicitiis ciuitas auxerat, dum ambitu, comitatu; & immensis salutantium agminibus contendunt, comparantúrque, variis in hunc aut illum Vitellij inclinationibus. Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestiuis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebántque. Nec eo segniùs inuaserant domos, hortos, opésque imperij: cùm flebilis & egens nobilium turba, quos ipsos liberósque patriæ Galba reddiderat, nulla Principis misericordia iuuarentur. Gratum primoribus ciuitatis, etiam plebs approbauit, quòd [94] reuersis ab exsilio iura libertorum concessisset: quamquam id omnino seruilia ingenia corrumpebãt, [95] abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus. Et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores. Sed miles, plenis castris, & redundante multitudine, in porticibus aut delubris, & vrbe tota vagus, non principia noscere, nõ seruare vigilias, neque labore firmari: per illecebras vrbis, & inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebat. Postremò ne salutis quidem cura, [96] infamibus Vaticani locis magna pars tetendit. vnde crebræ in vulgus mortes. Et adiacentia Tiberi Germanorum Gallorúmq; obnoxnia morbis corpora, fluminis auiditas, & æstus impatiẽtia labefecit. Insuper confusus, prauitate vel ambitu ordo militiæ. Sedecim prætoriæ. quattuor vrbanæ cohortes scribebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset. sanè aduentu eius partes conualuerant, & sinistrum lenti itineris rumorem prospero prœlio verterat: omnísq; inferioris Germaniæ miles Valentem affectabatur. vnde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse. Ceterùm non ita ducibus indulsit Vitellius, vt non plus militi liceret. Sibi quisque militiam sumsere. quamuis indignus, si ita maluerat, vrbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis, & intemperiem cęli incusantes. Robora tamen legionibus alisq; subtracta, conuulsum castrorum decus, xx. millibus è toto exercitu permixtis magis quàm electis. Concionante Vitellio, postulantur ad suppliciũ Asiaticus, & Flauius, & Rufinus duces Galliarum, quòd pro Vindice bellassent. Nec coërcebat eiusmodi voces Vi-

Quod comiter tamen acceptum.

Pete verã scripturam è Com.

Dissidium inter Valentem & Cæcinam.

Qui omnia Romæ possent.

Exsulibus ius libertorum restitutum.

Miles Romæ effeminatur:

Atque languescit.

Numerus cohortium in vrbe augetur.

Idque cõfusè.

Quidam ad supplicium postulati.

tellius, super insitam animo ignauiam, conscius sibi instare donatiuum & deesse pecuniam, [97] omnia alia militi largiebatur. [98] Liberti Principum, conferre pro numero mancipiorum, vt tributum iussi. Ipse solâ perdendi curâ, stabula aurigis exstruere. Circum, gladiatorũ ferrarúmque spectaculis, opplere: tamquam in summa abundantia, pecuniæ illudere.

Vitellius vim pecuniæ profudit.

Quin & natalem Vitellij diem, Cæcina ac Valens, editis tota vrbe vicatim gladiatoribus, celebrauere: ingenti paratu, & ante illum diem insolito. Lętum fœdissimo cuique, apud bonos inuidiæ fuit, quòd [99] exstructis in campo Martio aris, [100] inferias Neroni fecisset.

Neroni parentat.

Cæsæ publicè victimę crematæque: faces, Augustales subdidere: quod sacerdotium, vt Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacrauit. Nondum quartus à victoria mensis, & libertus Vitellij Asiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certauit: vnum ad potentiam iter, [101] prodigis epulis, & sumtu Caianæ aquæ satiare inexplebiles Vitellij libidines.

Aula eius corruptissima.

Ipse abundè ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, [102] nouies millies sestertium paucissimis mensibus interuertisse creditur. Magna & misera ciuitas, eodem anno Othonem Vitelliúmque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, variâ & pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus & Marcellus, & magis alij homines, quàm alij mores.

Miseria ciuium.

Prima Vitellio tertiæ legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, vt trepidans re subita, perscripserat; & amici adulantes, molliùs interpretabantur. Vnius legionis eam seditionem: ceteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, à quibus falsos rumores dispergi. nec vllum ciuilis belli metum asseuerabat, suppresso Vespasiani nomine, & vagis per vrbem militibus, qui sermones populi coërcerent. Id præcipuum alimentum famæ erat.

Nunciũ super defectione à Vitellio.

Quos stultè coërcet ipse.

Auxilia tamen è Germania Britanniáque & Hispaniis exciuit: segniter, & necessitatem dissimulans. Perinde legati prouinciǽque contabantur. Hordeonius Flaccus, suspectis iam Batauis, anxius proprio bello. Vectius Bolanus, nunquam satis quieta Britannia. & vterque ambigui. neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari. Trium legionum legati, pares iure, & prosperis Vitellij rebus, certaturi ad obsequium; aduersam eius fortunam, ex æquo detractabant.

Lentè militem colligit.

In Africa legio cohortésque delectæ à Clodio Macro, mox à Galbâ dimissæ; rursus iussu Vitellij militiam cœpere. simul cetera iuuentus dabat impigrè nomina. quippe [103] integrum illic ac fauorabilem proconsulatum Vitellius, famosum inuisúmque Vespasianus egerat: perinde socij de imperio vtriusque coniectabant. sed experimentum contrà fuit.

Africa pro eo admititur.

Ac primò Valerius Festus legatus, studia prouincialium cum fide iuuit. mox mutabat, palàm epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum

Sed præses eius occultè pro Vespasiano.

sianum fouens, &[104] hæc illàve defensurus, prout inualuissent. Deprehensi cum litteris edictísque Vespasiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur. plures fefellere, fide amicorum,[105] aut suomet astu occultati. Ita Vitellij paratus noscebantur: Vespasiani consiliorum pleraque ignota. primùm secordia Vitellij; deinde Pannonicæ alpes præsidiis insessæ, nuntios retinebant.[106] Mare quoque * Etesiæ flabant. harum flatu in orientem nauigantibus secundum, inde aduersum erat. Tandem irruptione hostium, atrocibus vndique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum iubet. Præmissus Cæcina. Valentem è graui corporis morbo tum primùm assurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiscentis ex vrbe Germanici exercitus species. Non vigor corporibus, non ardor animis. lentum & rarum agmen, & fluxa arma, segnes equi. impatiens solis, pulueris, tempestatum: quantúmque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promtior. Accedebat huc Cęcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditanti, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique Flauij Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum inuidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, vt impar ad Vitellium, gratiam viréśque apud nouum Principem pararet. Cæcina, complexu Vitellij multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. Mox[107] vexillarij quartędecimæ, & sextædecimæ legionum, dein quinta,[108] & * duodeuicesima secutæ: postremo agmine Vnaetuicesima Rapax, & prima Italica incessere, cum Vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse duxerat, vt in itinere opperiretur: sic sibi cum Cæcina conuenisse. qui præsens, eóque validior, immutatum id consilium fingit, vt ingruenti bello, tota mole occurreretur. Ita accelerare legiones Cremonam, pars Hostiliam petere iussæ. Ipse Rauennam diuertit, prætexto Classem alloquendi. Mox Patauij secretum componendæ proditionis quæsitum. Namque[109] Lucilius Bassus post præfecturã alæ, Rauennati simul ac Misenensi classibus à Vitellio præpositus, quòd non statim præfecturam prætorij adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia vlciscebatur. Nec sciri potest, traxerit ne Cęcinam, an (quod euenit inter malos, vt & similes sint) eadem illos prauitas impulerit. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flauia domo, monumenta huiusce belli composuerunt, curam pacis & amorem Reip. corruptas in adulationem caussas tradidere. Nobis, super insitam leuitatem & prodito Galba mox vilem fidem, æmulatione inuidiáque,[110] ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, peruertisse ipsum Vitellium videntur. Cæcina legiones assecutus, centurionum militúmque animos ob-

*Longè aliter vulgati. Pete è Com.

Cæcina it ad bellum.

Non cum eodem milite, quem adduxerat.

Dux ipse solutus.

Sine corruptus etiam.

Copiæ eius.

*Vat. duoetvicesima

Proditionem cum Basso instruit.

Quem, corruptone? an ab eo corruptus?

Vterque suos tentat, & immutat.

Facilius Basso. stinatos, pro Vitellio, variis artibus subruebat. Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR. LIBER III.

BREVIARIVM LIBRI.

VESPASIANI copiæ in Italiam veniunt, duce & instinctore Antonio Primo. Sparsim quædam gesta, & leues pugnæ. Classis Rauennas ad Vespasianum deficit: & proditorem animum Cæcina aperit. sed hic parum prosperè, quia à milite vinctus captusque. Prælium inde ad Bedriacum: quo victi Vitelliani. Iterum superuentu nouarum legionum prælium: idque noctu. sed & tunc pulsi Vitelliani. Castra ad Cremonam oppugnantur & tandem expugnantur. vbi magnæ strages, paullo pòst in ipsa vrbe omne genus cladium. Vitellius interea in luxu, nec sine sæuitia. P. Sabinum vinciri iubet, Iunium Blæsum interfici. Fabius Valens contra Antonium venit: sed pugna illa magna cognita, cum paucis aufugit, & in mari oppressus est. Britannia turbata, item Germania, & Dacia. Vespasiani duces Romam petunt. Vitellius insideri Apenninum iubet. sed belli mox pertæsus, paciscitur cum Sabino Vespasiani fratre. Quod pactum Germanici milites rupere. Sabinum in Capitolium compulerunt, obsederunt, expugnarunt, incenderunt. Quædam à L. Vitellio fratre Principis in Campania gesta. Tandem Vespasiani omnes copiæ Romam venere: per vim & varia prælia ingressæ sunt, omniáque libidine & cæde fœdarunt. Mors ipsius Vitellij. Gesta vno eodémque anno.

Vespasiani duces de bello deliberant. ELIORE fato fidéque Flauianarum partium duces consilia belli tractabant. Petouionem in hiberna Tertiædecimæ legionis conuenerant. illic agitauêre, placerétne obstrui Pannoniæ alpes, donec à tergo vires vniuersæ consurgerent, an ire cominus, & certare pro Italia constantius foret. Quidam id differunt. Quibus opperiri auxilia, & trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim famámque extollebant, & aduenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: Ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, & quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia prouinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, nouas vires affore, & præsentibus nihil periturum.* Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *festinationem ipsis vtilem, Vitellio exitiosam* disseruit. *plus socordiæ, quàm fiduciæ, accessisse victo-*

ribus. Neque enim in procinctu & castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantùm hospitibus metuendos: quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo quoque, ac theatris, & amœnitate vrbis emollitos, aut valetudinibus fessos. Sed addito spatio, rediturum & his robur meditatione belli. Nec procul Germaniam, vnde vires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias, Hispaniásque. vtrimque viros, equos, tributa: ipsámque Italiam, & opes vrbis. Ac si inferre arma vltrò velint; duas classes, vacuúmque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? vnde interim pecuniam, & commeatus? Quin potius eo ipso vterentur, quòd Pannonicæ legiones deceptæ magis, quàm victæ, resurgere in vltionem properent: Mœsici exercitus, integras vires attulerint. Si numerus militum potiùs; quàm legionum putetur: plus hinc roboris, nihil libidinum, & profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites verò, ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus aduersis, disiectam Vitellij aciem. Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupêre hostem. Nunc XVI. alarum coniuncta signa, pulsu sonitúque, & nube ipsa operient ac super fundent oblitos præliorum equites equósque. Nisi quis retinet, idem suasor auctórque consilij ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete, mihi expedite cohortes sufficient. [1] Iam, reserata militiâ, impulsas Vitellij res audietis: iuuabit sequi, & vestigiis vincentis insistere. Hæc atque talia, flagrans oculis, truci voce, quo latiùs audiretur, (& enim se centuriones & quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, vt cautos quoque ac prouidos permoueret: vulgus, & ceteri, vnum virum ducémque, spreta aliorum segnitia laudibus ferrent. Hanc sui famam eâ statim concione commouerat, quâ recitatis Vespasiani epistolis, non, vt plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset. Apertè descendisse in caussam videbatur: eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius. Proxima Cornelij Fusci procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium inuehi solitus, nihil spei sibi inter aduersa reliquerat. [2] Titus Ampius Flauianus, natura ac senecta contator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset. Idémque, quòd cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeauerat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flauianum, omissa Pannonia ingressum Italiam, & discrimini exemtum, rerum nouarum cupido legati nomen resumere, & misceri ciuilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flauiani egebat, sed vt consulare nomen surgentibus tum maximè partibus, honestâ specie prætenderetur. [3] Ceterùm vt transmitteret in Italiam impunè, * & eo vsui foret, scriptum Aponio socium reuirescere crederet. [4] Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circùm campis ad pugnam equestrem, quâ præualebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio, in rem famámque videbatur. Possessa ipso transitu

Accelerant alij, & inprimis Antonium.

Quem milites audiunt.

Vt virum, & vt apertum.

Cornelius Fuscus.

T. Flauianus.

*Cõfusa & corrupta.

Vespasiani copia in Italia.

Vincentiam occupant.

[5] Vicentia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni

Etiam Veronam.

momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, & patriam hostium duci ereptam. In Veronensibus pretium fuit. exemplo, opibúsque, partes iuuère. [6] Et interceptus exercitus per Rhætiam Iuliásque alpes. ac ne peruium illa Germanicis exercitibus foret, * obsepserat. quæ ignara Vespasiano, aut vetita. quippe Aquileiæ sisti bellum, exspectarique Mucianum iubebat. Adiiciebátque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vectigalia opulentissimarum prouinciarum obtinerentur, posse Vitellij exercitũ egestate stipendij frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam & sine luctu victoriam, & alia huiuscemodi prætexendo; sed gloriæ auidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterùm ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur. Igitur, repentino incursu, Antonius stationes hostium irrupit, tentatísque leui prœlio animis, ex æquo discessum. Mox Cęcina, inter Hostiliam vicum Veronensium, & paludes Tartari fluminis, castra permuniit, tutus loco, cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quòd si affuisset fides, aut opprimi vniuersis Vitellianorum viribus, duæ legiones nondum coniuncto Mœsico exercitu potuere: aut retrò actæ, desertâ Italiâ turpem fugam conciuissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promtum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione septima Claudiana aduenit. Legioni tribunus [7] Vipsanius Messalla præerat, claris maioribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incusans. Simul virtus Germanici exercitus, laudibus attollebatur, Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flauianarum partium duces, omissa prioris fortunæ defẽsione. pro Vespasiano magnificè, [8] pro caussa fidenter, de exitu securi, Vitellium vt inimici, vt innocuum exercitum Mœsicum celebrare. At ne inermes prouinciæ, barbaris nationibus exponerentur; principes Sarmatarum Iazygũ, penes quos ciuitatis regimen, in commilitium asciti, plebem quoque, & vim equitum, quâ sola valent, offerebant. remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, ac maiore ex diuerso mercede, ius fasq; exuerent. Trahuntur in partes. Sido atque Italicus, reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Romanos, [9] & gens fidei commissæ * patientior: opposita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Porcius Septimius procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix [10] cum ala * Tauriana & VIII. cohortibus, ac Noricorum iuuentute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rhætos Noricósq; interfluit, missus, [11] nũc

Ipso tamen ignaro & dissuadente.

Cæcina castra ad Hostiliam.

Qui verbis in Flauianos ferox, re amicus.

Messallam.

Cæcinæ epistola parum libera:

Liberrima Flauianorum

Auxilia externa Vespasiani.

* *Libri vett. fidei commissior patientior.*

* *Vet. Auriana.*

illis,aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum ad inuadẽdam Italiam rapienti,comes fuit [12] Arrius Varus,strenuus bello,quàm gloriam *Arrius Varus.* ei dux Corbulo,& prosperæ in Armeniâ res addiderant. Idem, secretis apud Neronem sermonibus, ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde, infami gratiâ, primum pilum adepto, læta ad præsens malè parta, mox in perniciem vertêre. Sed Primus ac Varus, [13] occupantes Aquileiæ proxima quæque,& Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. *Opitergium, Altinum, Patauium.* Relictum Altini præsidium, aduersus classem Rauennatem, nondum defectione eius auditâ.Inde Patauium & Ateste partibus adiunxêre. *Ateste, à Flauianis occupata.* Illic cognitum, tris Vitellianas cohortes, & [14] alam cui Scribonianæ nomen, ad Forum Alieni, ponte iuncto,consedisse. Placuit occasio inuadendi incuriosos.nam id quoque nuntiabatur.luce primâ,inermes plerosque oppresſêre.Prædictũ,vt paucis interfectis, ceteros pauore ad mutandam fidem cogerent. Et fuêre, qui se statim dederent.plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt. [15] Vulgatâ victoriâ, post principia belli secundùm Flauianos, duæ legiones, septima Galbiana, *Legiones duæ iis accedunt.* Tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquilâ legato, Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumti. & [16] Minucius Iustus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia * audaciùs quàm ciuili bello *Lib. opt. adductius* imperitabat,subtractus militum iræ,ad Vespasianum missus est.Desiderata diu res,interpretatione gloriæ, in maius accipitur, postquã Galbæ *Galbæ imagines restituta.* imagines,discordiâ temporum subuersas,in omnibus municipiis recoli iussit Antonius: [17] decorum pro caussa ratus, si placeret Galbæ principatus.* Et partes præsumsêre,facta tribunis & centurionibus retinendi quæ Vitellius indulsisset spe, atque ipsum Cæcinam non obscurè ad transitionem hortabantur.Recitatæ pro concione epistolæ addidêre fiduciam, quòd submisſè Cæcina velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemtim, tamquam insultantes Vitellio scripsissent. Aduentu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus,octauam Numisius Lupus ducebant,ostentare vires,&militari vallo Veronam circumdare placuit. Fortè Galbianæ legioni, in aduersa *Verona obsessa.* fronte valli opus cesserat,& visi procul sociorum equites,vanam formidinem vt hostes fecêre. Rapiũtur arma, [18] & vt proditionis * ira militũ *Seditio in castris.* in T. Ampium Flauianum incubuit, nullo criminis argumento. Sed iam pridem inuisus, turbine quodam ad exitium poscebatur. propinquum Vitellij, proditorem Othonis,interceptorem donatiui clamitabant.Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus,lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. Id ipsum apud infensos incitamentũ erat,tamquam nimius pauor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius,cùm loqui cœptaret. fremitu & clamore ceteros aspernantur, vni Antonio *Antonius arte lenire paratus.* apertæ militum aures. Nam & facundia aderat mulcendíque vulgum

artes,& auctoritas. Vbi crudescere seditio, & à conuiciis & probris, ad
Qua detecta, tela & manus transibant, iniici catenas Flauiano iubet. Sensit ludibriũ
miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Op-
Igitur aucto-ritate agit. posuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus, aut suis
** Ex manus. at vulgati, decore* moriturum obtestans: vt quemque notum, & aliquo militari * honore
insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conuersus
ad signa & bellorum deos, hostium potiùs exercitibus illũ furorem, il-
Et peruincit. lam discordiam iniicerent, orabat, donec fatisceret seditio, &, extremo
iam die, sua quisque in tentoria dilaberetur. Profectus eâdem nocte Fla-
uianus, obuiis Vespasiani litteris, discrimini exemtus est. Legiones, ve-
Iterum sedi-tio. luti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœsici exercitus legatum, eò
atrociùs aggrediuntur, quòd non, vt priùs, labore & opere fessæ, sed me-
dio diei exarserant, vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitelliũ scri-
psisse credebatur. vt olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis & pe-
** vat Mœsicæ legiones,* tulantiæ certamen erat; ne minis violenter Aponium, quàm Flauia-
num, ad supplicium deposcerent. Quippe * Mœsici, adiutam à se Pan-
noniorum vltionem, referentes; & Pannonici, velut absoluerentur alio-
rum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus diuerte-
Et pulsus Saturnino. batur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus, Aponianus, & Messalla
(quamquam omni modo nisi) eripuêre Saturninum, quàm obscuritas
latebrarum, quibus occulebatur, vacãtium fortè balnearum fornacibus
Antonius se-lus omnia regit. abditus. Mox, omissis lictoribus; Patauium concessit. Digressu consula-
rium, vni Antonio vis ac potestas in vtrumque exercitum fuit; cedenti-
bus collegis, & obuersis militum studiis. Nec deerant qui crederent,
vtramque seditionem fraude Antonij cœptam, vt solus bello frueretur.
Bassus clas-sem prodit. Ne in Vitellij quidem partibus quietæ mentes. exitiosiore discordia, nõ
suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus,
classis Rauennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna
pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ prouinciæ Vespasiano teneban-
tur, partibus eius aggregauerat. Nox proditioni electa, vt ceteris igna-
ris, soli in principia defectores coirent. Bassus, pudore seu metu quis
nam exitus foret, intra domum operiebatur. Trierarchi, magno tumul-
tu, Vitellij imagines inuadunt, & paucis resistentium obtruncatis, ce-
terum vulgus rerum nouarum studio, in Vespasianum inclinabat, Tum
**Hiatus aliquis& defectio.* progressus Lucilius auctorem se palàm præbet. * classis [19] Cornelium
Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere accurrit. Bassus, honorata
custodia liburnicis nauibus Hadriã prouectus, à præfecto alæ Mennio
Rufino. præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincu-
Cæcina idem conatur de exercitu. la interuentu Hormi Cæsaris liberti. is quoque inter duces habebatur.
At Cæcina, defectione classis vulgata, primores centurionum, & pau-
cos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, [20] secreta castrorum
affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, virésque partium
extollit: [21] transfugisse classem, arcem commeatuum, aduersas Gallias

Hispaniásque, nihil in vrbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox, incipientibus qui conscij aderant, ceteros re noua attonitos, in verba Vespasiana adigit. Simul Vitellij imagines direptæ, & missi qui Antonio nuntiarent. Sed [22] vbi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellij effigies aspexit: vastum primò silentium, mox cuncta simul erumpunt. *Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, vt sine prœlio, sine vulnere, vinctas manus, & capta traderent arma? Quas enim ex diuerso legiones? Nempe victas. & abesse vnicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanósque. quos tamen iisdem campis illis fuderint strauerintque, vt tot armatorum millia velut grex venalium* [23] *exsuli Antonio donum darentur. Octo nimirum legiones vnius classis accessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum, postquam domos, hortos, opes, principi abstulerint,* [24] * *etiam militibus principem auferre, licet integros incruentósque, Flauianis quoque partibus viles. quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut aduersa?* Hæc singuli, hæc vniuersi, vt quemque dolor impulerat, vociferantes, initio à quinta legione orto, repositis Vitellij imaginibus, vincla Cæcinæ iniiciunt. Fabium Fabulum, quintæ legionis legatum, & Cassium Longum præfectum castrorum, duces diligunt. Fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & insontes trucidant. Relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, vt legionibus primæ Italicæ & Vnietvicesimæ Rapaci iungerentur: quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat. Vbi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostiũ exercitus aggredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, & iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab vrbe, acceleraturúmque, cognitâ Cæcinæ proditione, coniectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiam timebatur: & Britanniâ Galliáque & Hispaniâ auxilia Vitellius acciuerat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens, festinato prœlio victoriam præcepisset. Vniuerso cum exercitu, secundis à Veronâ castris, Bedriacum venit. Postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, vt specie parandarum copiarum, ciuili prædâ miles imbueretur. Ipse cum quattuor millibus equitum, ad octauum à Bedriaco progressus, quò licentiùs popularentur. Exploratores (vt mos est) longiùs curabant. Quinta fermè hora diei erat, cùm citus eques, aduentare hostes, prægredi paucos, motum fremitúmque latè audiri, nuntiauit. Dum Antonius, quid nam agendum, consultat, auiditate nauandæ operæ Arrius Varus cũ promptissimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modicâ cæde. nam plurium accursu, versa fortuna, & acerrimus quisque sequentium, fugæ vltimus erat. nec sponte Antonij properatum, & fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, vt magno animo capesserent pugnã, diductis in latera

Indignatio militum.

* *Ferretus:* etiam milites auferre,

Cæcinam in vincla dant.

Cremonam eunt.

Antonius occasione vti properat.

Bedriacum venit.

Subitum ibi prœlium:

Nec Antonianis primò prosperum.

Sed rem Antonius restituit.

turmis, vacuum in medio reliquit iter, quo Varum equitésque eius reciperet. Iussæ armari legiones, datum per agros signum, vt quà cuique proximum, omissa præda, prœlio occurrerent. Pauidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulítque formidinem. Pulsi cum sauciis integri, suomet ipsi metu, & angustiis viarum conflictabantur.

Nimisquam anamie,

Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit. occursat pauentibus, retinet cedentes. vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu voce insignis hosti, conspicuus suis, eò postremò ardoris prouectus est, vt vexillarium fugientem hasta transuerberarit. mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore, haut

Adiuuit & casus.

plures quàm cẽtum equites restitêre. Iuuit locus, artiore illic via, & fracto interfluentis riui ponte, qui incerto alueo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat. Ea necessitas, seu fortuna, lapsas iam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temerè effusos. atque illi consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obuios. Simul ceteri, vt cuique ingenium, spoliare, capere, arma, equos abripere. Exciti prospero clamore, qui modò per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant. Ad quartum à Cremona lapidem, fulsêre legionũ signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prœlio, illuc vsque prouecta. Sed vbi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non re-

Vitelliani autem sine duce.

cipere turbatos, non obuiam ire, vltróque aggredi hostem, tantum per spatium cursu & pugnando fessum. [25] fortè victi, haut perinde rebus prosperis ducem desiderauerant, atque in aduersis deesse intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incursat. Et Vipsanius Messalla tribunus, cùm Mœsicis auxiliaribus assequitur, quos militiæ gloria legio-

Itaque fugiunt.

nariis quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equésque, rupêre legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabãt. Nec

** Farn. prœlij*

Intereà Flauiana omnes copia iuncta. Cremonam ire deposcunt: spe præda:

Antonius vltrà institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam [26] anceps * belli fortuna, quamuis prospero fine, equites equósque afflictauerat. Inumbrante vespera, vniuersum Flauiani exercitus robur aduenit. Vtque cumulos super, & recentia cæde vestigia incessêre, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, & victos in deditionem accipere, aut expugnare deposcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa sibi quisque. *Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras irrumpentibus, & maiorem rapiendi licentiam. Quòd si lucem opperiantur, iam pacem, iam preces, & pro labore ac vulneribus, clementiam & gloriam inania laturos. sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum legatorúmq; fore. Expugnatæ vrbis prædã, ad mi-*

Ducibus etiã auaritia.

litẽ deditæ, ad duces pertinere. Spernũtur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma, rapturi imperium ni ducantur. Tũ

Vnus Antonius retinet.

Antonius inserens se manipulis, vbi aspectu & auctoritate silentiũ fecerat: *Nã se decus neque pretiũ eripere tã benè meritis* affirmabat: *sed diuisa inter exercitũ ducésque munia. militibus cupidinem pugnandi cõuenire; duces prouidendo, con-*

sultando

sultando, contatione sæpius, quàm temeritate prodesse. Vt pro virili portione, armis ac manu victoriam iuuerit; ratione & consilio, propriis ducis artibus profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, & ignotæ situm vrbis, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna. [27] *non si pateant portæ, nisi explorato, nisi die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, ademto omni prospectu, quis æquus locus. quanta altitudo mœnium? tormentis ne, & telis, an operibus, & vineis aggrediendæ vrbs foret?* Mox conuersus ad singulos, *num secures, dolabras, & cetera expugnandis vrbibus, secum attulissent?* rogitabat, & cùm abnuerent, *gladiis ne,* inquit, *& pilis, perfringere ac subruere muros, vllæ manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, vt vulgus improuidum irriti stabimus, altitudinem turrium, & aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis vnius, aduectis tormentis machinísque, vim victoriámque nobiscum ferimus.* Simul lixas calonésque cum recentissimis equitum, Bedriacum mittit, copias ceteráque vsui, allaturos. Id verò ægrè tolerante milite, prope seditionem ventum, cùm progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripiunt. quorum indicio noscitur, sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum qui Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta millia passuum emensum, compertâ suorum clade, in prœlium accingi, ac iam affore. Is terror obstructas mentes, consiliis ducis, aperuit. Sistere tertiam legionem, in ipso viæ Postumiæ aggere iubet, cui iuncta à læuo septima Galbiana, patenti campo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita; dextro, octaua per apertum limitem; mox tertiadecima, densis arbustis intersepta. Hic aquilarum signorúmque ordo. Milites mixti per tenebras, vt fors tulerat. prætorianum vexillum, proximum tertianis. cohortes auxiliorum, in comibus. latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus Sueui, cum dilectis popularium, primori in acie versabantur. At Vitellianus exercitus cui acquiescere Cræmonæ, & reciperatis cibo somnóq; viribus, cōfectum algore atq; inediâ [28] hostem, postera die profligare ac proruere, ratio fuit: indigus rectoris,* vacuus consilij, tertia fermè noctis hora, paratis, iáque dispositis Flauianis impingitur. Ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras, asseuerare non ausim: quamquam alij tradiderint, quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, & vicesimæ, Britannicarum legionū mediam aciem, sextadecimanos, duoetuicesimanósque, & primanos, læuum cornu complesse. Rapaces atque Italici, omnibus se manipulis miscuerant. Equites, auxiliaque, sibi ipsi locum legêre. Prœlium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem prouisu iuuabant. Eadémque, vtráque acie, arma. crebris interrogationibus, notum pugnæ signum: permixta vexilla, vt quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Vrgebatur maximè septima legio, nuper à Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones. abrepta quædam signa. Ipsam

Cremonam Vitelliani omnes cōuenere; Parati prælio.

Itaque & Flauiani se parant.

Eorum dispositio.

Vitelliani inuadunt.

* *Libri manuss.* inops.

Quorum ordo incertus.

Lōga & anceps pugna per tenebras.

Septima legio afflicta.

Aquilam, Atilius Verus primipili centurio, multâ cum hostium strage, & ad extremum moriens, seruauerat. Sustinuit labentem aciem Antonius, accitis prætorianis. qui vbi excepêre pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, vt tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primò & arbustis sine hostium noxâ illisa. Magnitudine eximiâ, [29] * quartadecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: latéque cladem intulisset, ni duo milites præclarum facinus ausi, arreptis è strage scutis, ignorati vincla ac libramenta tormentorum abscidissent. Statim confossi sunt, eóque intercidêre nomina. de facto haut ambigitur. Neutrò inclinauerat fortuna, donec adultâ nocte, luna surgens ostenderet acies, fallerétque. Sed Flauianis æquior à tergo. [30] hinc maiores equorum virorúmque vmbræ, & falso, vt in corpora, ictu, tela hostium citrà cadebant. Vitelliani, aduerso lumine collucentes, velut ex occulto iaculantibus, incauti offerebantur. Igitur Antonius, vbi nôscere suos, nôscique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes spe promissisque, accendens, [31] *cur* * *rari sumsissent arma?* Pannonicas legiones interrogabat. *Illos esse campos, in quibus abolere labem prioris ignominiæ, vbi reciperare gloriam possent.* Tum ad Mœsicos conuersus, principes auctorésque belli ciebat: *Frustrà minis & verbis prouocatos Vitellianos, si manus eorum oculósque non tolerent.* Hæc vt quosque accesserat. Plura ad Tertianos, veterum recentiúmque admonens: vt sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox infensus prætorianis: *Vos*, inquit, *nisi vincitis pagani, quis alius Imperator, quæ castra alia excipient?* [32] *Illic signa armáque vestra sunt, & mors victis. Nam ignominiam consumsistis.* Vndique clamor. & [33] orientem solem (ita in Syriâ mos est) Tertiani salutauere. [34] Vagus inde, consilio ducis, subditus rumor, aduenisse Mucianum, exercitus inuicem salutasse. gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, vt quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pauor [35] contraheret, deducerétve. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. laxati ordines abrumpuntur. nec restitui quiuere, impedientibus vehiculis, tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, consectandi festinatione, victores. eo notabilior cædes fuit, quia filius patrē interfecit. Rem nomináque, auctore Vipsanio Messalla, tradam. Iulius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimanos à Galba conscriptus, oblatum fortè patrem & vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, & exanguem amplexus, voce flebili precabatur * piatos patris manes, néve se vt parricidam auersarentur. publicum id facinus, & vnum militem quotam ciuilium armorum partem? Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Aduertêre proximi, deinde plures. hinc per omnem aciem

* quintadecimæ

Duorum militum audax facinus.

Luna Flauianos iuuat.

Antonius in primis, quos eos erigit.

* cur resūpsisset.

Tertianorum laus.

Callidum Antonij commentum.

Patrem filius interficit.

* Vulg. placatos.

miraculum, & questus, & sæuissimi belli exsecratio. Nec eo segnius propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant. Factum esse scelus loquuntur, faciúntque. Vt Cremonam venêre, nouum immensúmque opus occurrit. Othoniano bello, Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat. eáque munimenta rursus auxerat. Quorum aspectu hæsere victores, incertis ducibus quid iuberent. *Ad Cremonã castra.* Incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum; & nullo iuxtà subsidio, anceps. *Qua oppugnatu ardua.* Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor; & victoria ad irritum reuoluebatur. Munire castra; id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos & opus molientes subita eruptione turbarent. Quæ super cuncta, terrebat ipsorum miles, periculi quàm moræ patientior. *Tamen oppugnant.* Quippe ingrata quæ tuta, & ex temeritate, spes. omnísque cædes, & vulnera, & sanguis, auiditate prædæ pensabantur. Huc inclinauit Antonius, cingique vallum corona iussit. Primò sagittis saxísque eminus certabant, maiore Flauianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. Mox vallum portásque legionibus attribuit, vt discretus labor fortes ignauósque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacensi viæ, tertiani septimanique sumsêre; dex* teriora valli, octaua ac septima Claudiana; terciadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paulum inde moræ, dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, scalásque conuectant. Tum, elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. *Testudinem faciunt.* Romanæ vtrimque artes. pondera saxorum Vitelliani prouoluunt, disiectam fluitantémque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exangues aut laceros prosternerent. *Vitelliani eã dissuciunt.* [36] Multa cum strage incesserat * contatio, ni duces fesso militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. ** Fortasse, tentatio, Sed spe prædæ iterum accẽduntur.* Hormine id ingenium, vt Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haut facilè discreuerim: nisi quòd neque Antonius, neque Hormus, à fama vitaque sua, quamuis pessimo flagitio, degenerauêre. Non iam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quateréntque portas, innixi humeris, & super iteratam testudinem scandentes, prehensarent hostium tela brachiáque. integri cum sauciis, * semineces cum exspirantibus voluuntur, varia pereuntium forma, & omni imagine mortium. ** V at. semianimes.* Acerrimum, septimæ, tertięque legionum, certamen. Et dux Antonius, cum dilectis auxiliaribus, eòdem incubuerat. Obstinatos inter se, cùm sustinere Vitelliani nequirent, & superiecta tela testudine laberentur, ipsam postremò balistã in subeuntes propulêre: quæ vt ad præsens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. Simul iuncta turris, ictibus saxorum cessit. qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primũ irrupisse C. Volusium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores *Denique peruincunt, & perrumpunt.*

Vitelliani in urbem fuga feruntur. conſtat. Is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſiſterent, conſpicuus manu ac voce, capta caſtra conclamauit. Ceteri, trepidis iam Vitellianis; ſéque è vallo præcipitantibus, perrupêre. [37] complerur cæde, quantum
Sed & hanc victores aggrediuntur. inter caſtra muróſque, vacui fuit. Ac rurſus noua laborum facies, ardua vrbis mœnia, ſaxeæ turres, ferrati portarum obiices, vibrans tela miles, frequens obſtrictúſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ ſtato in eoſdem dies mercatu congregata. quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob
Ante urbis incendunt. prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferrique amœniſſimis extra vrbẽ ædificiis iubet: ſi damno rerum ſuarum, Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta, & altitudinem mœniũ egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet. Illi trabibus, teguliſque, & facibus, propugnatores deturbant. Iam legiones in teſtudinem glomerãtur, & alij tela ſaxáque incutiebant, cùm languere paulatim Vitelliano-
Languescunt Vitellianorũ animi. rum animi, & vt quiſque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremonâ quoque exciſſa, nulla vltrà venia, omniſque ira victoris non in vulgus inops, ſed in tribunos centurionéſque, vbi pretiũ cædis erat, reuerteretur. Gregarius miles, futuri ſecors, & ignobilitate tutior, perſtabat. Vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne rum quidem orabant, cùm bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum, [38] nomen atque imagines Vitellij
Cecinam exsoluunt. amoliuntur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſoluunt, orántque, vt cauſſæ ſuæ deprecator aſſiſtat. Aſpernantem tumẽremque,
** Vatic. tot* lacrymis fatigant extremum malorum: * ac fortiſſimi viri, proditoris
Victoribus supplicant. opem inuocantes, mox velamenta & infulas pro muris oſtentant. Cùm Antonius inhiberi tela iuſſiſſet, ſigna aquiláſque extulêre. Mæſtum in-
Inermes exeunt. ermium agmen, deiectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primò ingerebant probra, intentabant ictus. Mox vt præberi ora contumeliis, & poſita omni ferociâ cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bedriaci victoriæ temperaſſent. Sed vbi Cæcina, prætextâ lictoribúſque inſignis, dimotâ turbâ, conſul inceſſit: exarsêre victores, ſuperbiam, ſæuitiámque (adeò inuiſa ſcelera ſunt) etiam perfidiam, obiectabant. Obſtitit Antonius, datiſque defenſoribus ad Veſpaſianum dimiſit. Plebs interim Cremonenſium, inter armatos
Flaviani infensi Cremonensibus. conflictabatur. nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnificè victores, victos clementer. de Cremona in neutrum. Exercitus, præter
Varia de caussa. inſitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonenſiũ incubuit. Iuuiſſe partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur. Mox tertiadecimanos ad extruendum amphiteatrum relictos, vt ſunt procacia vrbanę plebis ingenia, petulãtibus iurgiis illuſerant. Auxit inuidiam editum illic à Cæcina gladiatorum ſpectaculum, eadem
Sed prima & intima, ob opes. rurſus belli ſedes, & præbiti in acie Vitellianis cibi: cæſæ quædam feminæ, ſtudio partium ad prœlium progreſſæ. Tempus quoque mercatus, ditem

ditem alioquin coloniam, maiorum opum specie complebat. Ceteri
duces in obscuro, Antonium fortuna famáque omniũ oculis exposue-
rat. Is balneas, abluendo cruori, properè petit. Excepta vox est, cùm te-
porem incusaret, statim futurum vt incalescerent. Vernile dictum om-
nem inuidiam in eum vertit, tamquam signum incendendæ Cremonæ *Cremona igni- tur incensa.*
dedisset, quæ iam flagrabat. Quadraginta armatorum millia irrupere,
calonum lixarúmque amplior numerus, & in libidinem ac sæuitiã cor-
ruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quo minus stupra cædi-
bus, cædes stupris miscerentur. Grandæuos senes exactâ ætate feminas, *Vexata, spo- liata.*
[39] viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis
formâ conspicuus incidisset, vi manibúsque rapientiũ diuulsus, [40] ipsos
postremò direptores in mutuam perniciem agebat. Dũ pecuniam, vel
grauia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi
truncabantur. Quidam obuia aspernati, verberibus tormentisque do-
minorum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, vbi
prædam egesserant, in vacuas domos, & inania templa, per lasciuiã ia-
culabãtur. Vtque exercitu vario linguis, moribus, cui ciues, socij, exter-
ni interessent, diuersæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illi-
citum. Per quatriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profanáq; *Templum*
in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante mœnia, loco, *Mephitis in-*
seu numine, defensum. Hic exitus Cremonam habuit, anno CCLXXXVI. *uiolatũ igni.*
à primordio sui. Condita erat [41] Ti. Sempronio & P. Cornelio consuli-
bus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum aduersus Gallos
trãs Padum agentes, & [42] si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero
colonorum, opportunitate fluminum, vbere agri annexu, cõnubiisque
gentium adoleuit floruitque, bellis externis intacta, ciuilibus infelix. **vulgo, post rẽ flagitij*
[43] Antonius * pudore flagitij, crebrescente inuidia, edixit, nequis Cre- *Antonij ima-*
monenses captiuos detineret. Irritámque prædam militibus effecerat *ginarium*
consensus Italiæ, emtionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi *edictum pro*
cœpere. quod vbi enotuit, à propinquis affinibúsq; occultè redimeban- *ciuibus.*
tur. mox rediit Cremonam reliquus populus. [44] reposita fora, tẽpláque *Cremona in-*
magnificentia municipum, & Vespasianus hortabatur. Ceterùm asside- *staurata Ve-*
re sepultæ vrbis ruinis, noxia tabo humus, haut diu permisit. Ad tertiũ *spasiano iussu.*
lapidem progressi, vagos pauentésq; Vitellianos, sua quemque apud si-
gna componunt. Et victæ legiones, ne manẽte adhuc ciuili bello ambi-
guè agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, & Hispanias, *Victores spar-*
nuntios famamque; in Galliam, Iulium Calenum tribunum; in Germa- *gunt victos.*
niam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quòd hic Treuir, Ca-
lenus Æduus, vterque Vitelliani fuerant, ostentui misêre. Simul tran-
situs Alpium, præsidiis occupati: suspectâ Germaniâ, tamquam in auxi- *Vitellius in-*
lium Vitellij accingeretur. At Vitellius, profecto Cæcina, cùm Fabium *tereà latet,*
Valentem paucis pòst diebus ad bellum impulisset, curis luxum obten- *& tacet.*
debat: non parare arma, non alloquio exercitióq; militẽ firmare, [45] non

in ore vulgi agere, sed vmbraculis hortorum abditus, vt ignaua animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpéntque, præterita, instantia, futura, pari obliuione dimiserat. Atque illum, in nemore Aticino desidem & marcentē, proditio Lucilij Bassi, ac defectio classis Rauennatis perculit. Nec multo pôst de Cæcinâ affertur mixtus gaudio dolor, & desciuisse, & ab exercitu vinctum. plus apud secordem animū lætitia, quàm cura valuit. Multâ cum exsultatione in vrbem reuectus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat.[46] P. Sabinum prætorij præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri iubet, substituto in locum eius Alpheno Varo, Mox senatum, compositâ in magnificentiam oratione, allocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initiū atrocis in Cæcinam sententiæ, à L. Vitellio factum. Dein ceteri, composita indignatione, quòd consul Rempublicam, dux imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum, prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. nulla, in oratione cuiusquam, erga Flauianos duces obtrectatio: errorem imprudentiamq; exercituū culpantes, Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui vnum consulatus diem (is enim in locum Cæcinę supererat) magno cum irrisu accipientis, tribuentisque, eblandiretur. Pridie Kalend. Nouemb. Rossius Regulus iniit. eiurauitque. Annotabant periti, nunquam antea non abrogato magistratu, neque lege lata, alium suffectum. Nam consul vno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare dictatore, cùm belli ciuilis præmia festinarentur. Nota per eos dies Iunij Blæsi mors, & famosa fuit, de qua sic accepimus. Graui corporis morbo æger Vitellius, Seruilianis hortis, turrim vicino sitam colluce-re per noctē crebris luminibus animaduertit. Sciscitanti caussam, apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iuniū Blæsum nuntiatur. Cetera in maius, de apparatu, & solutis in lasciuiam animis. Nec defuere, qui ipsum Tuscum & alios, sed criminosiùs Blæsum incusarent, quòd ægro Principe lætos dies ageret. Vbi asperatum Vitellium, & posse Blæsum peruerti, satis patuit iis qui Principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille infensus Blæso æmulatione praua, quòd eum omni dedecore maculosum, egregia famâ anteibat, cubiculum imperatoris reserat: filium eius sinu complexus, & genibus accidens, caussam confusionis quærenti. *Non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymásque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot prouinciæ virtute ac fide tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. In vrbe ac sinu cauendum hostem, Iunios Antoniósque auos iactantem, qui se stirpe imperatoriâ comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorúmque negligēs, fouet æmulum, principis labores è conuiuio prospectantem. Reddendam pro intépestiuâ lætitiâ mæstam & funebrem noctem, quâ sciat & sentiat viuere Vitellium, & imperare, & si quid fato accidat, filium habere.*

Nunquam adeū de Basso & Cæcina.

P. Sabinum in vincla dat. Senatum habet.

Qui verba torquent & temperant.

Diarius Consul suffectus.

Iunij Blæsi mors.

Ob leuem caussam,

Sed delatores exaggerant:

Et imprimis frater Prin-

Has oratione pfu.

Igitur veneno tollitur: Cum turpi Vitellij voce

Trepidanti inter scelus metúmque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palàm iussa atrocem inuidiam ferret: placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem, [47] nobili gaudio, Blæsum visendo. quin & audita est sæuissima Vitellij vox, qua (ipsa enim verba referam) se pauisse oculos, spectata inimici morte, iactauit. Blæso super claritatem natalium & elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, à Cæcina & primoribus partium iam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseuerauit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatus appetens, vt parum effugeret, ne dignus crederetur.

Valens parũ militariter it ad bellum.

Tristia accipit

Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonúmque agmine, segniùs quàm ad bellum incedens, proditam à Lucilio Basso Rauennatem classem, pernicibus nunciis accepit. Et si cœptum iter properasset, nutantem Cæcinam præuenire, aut, ante discrimen pugnæ, assequi legiones potuisset. Nec deerant qui monerent, vt cum fidissimis per occultos tramites, vitatâ Rauenna, Hostiliam Cremonámve pergeret. Aliis placebat, accitis ex vrbe prætoriis cohortibus, valida manu perrumpere.

Inutiliter cunctatur.

Ipse, inutili contatione, agendi tempora consultando consumsit. Mox vtrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec prouidit. Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat. Venêre tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum.

Libidine interea domus fœdat.

Sed Valens, ne in tanto discrimine quidem, infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur. Aderant vis, & pecunia, & ruentis fortunæ nouissima libido. Aduentu demum peditum equitumque prauitas consilij patuit, quia nec vadere per hostes tam parua manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & pręsentis ducis reuerentia morabatur, haut diuturna vincula apud auidos periculorum, & decoris securos. Eo metu, & paucis, quos aduersa non mutauerant, comitantibus, cohortes Ariminium præmittit. Alam tueri terga iubet.

In Vmbriam venit. Consilium eius forte.

Ipse flexit in vmbriã, atque inde in Etruriam: vbi cognito pugnæ Cremonensis euentu, non ignauum, &, si prouenisset, atrox consilium iniit, vt arreptis nauibus, in quamcunque partem Narbonensis prouinciæ egressus, [48] * Gallias & Germaniæ gentes, nouumque bellum cieret.

** Auctior Vat. Gallias & exercitus & Gre.*

Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoto exercitu, & missis per proxima litorum liburnicis, terra marique circumuenit. Occupantur plana Vmbriæ, & quâ Picenus ager Hadria alluitur. omnisq; Italia, inter Vespasianũ ac Vitellium, Apẽnini iugis diuidebatur.

Flauiani Italia prima occupant.

Fabius Valens è sinu Pisano, [49] sæuitia maris, aut aduersante vento, Portũ Herculis Monœci depellitur. haut procul inde agebat Marius Maturus, alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramẽtum, cunctis circà hostilibus, non exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne

Galliam Narbonensem temerè ingrederetur monẽdo terruit.[50] * simul
ceterorum fides metu intacta. Nam circumiectas ciuitates, procurator
Valerius Paullinus pro Vespasiano.
Valerius Paullinus, strenuus militæ, & Vespasiano ante fortunam ami-
cus, in verba eius adegerat Concitisque omnibus, qui exauctorati à Vi-
tellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustráque
maris præsidio tuebatur: eo grauior auctor, quòd Paullino patria Forũ
Iulij, & honos apud Prætorianos, quorum quondã tribunus fuerat. Ip-
siq; pagani, fauore municipali, & futuræ potentiæ spe iuuare partes an-
nitebantur. quæ vbi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellia-
Valens mare intrat.
norum animos increbuere; Fabius Valens cũ quattuor speculatoribus,
**Emendo & dist. regreditur, Maturo, ceterisque*
& tribus amicis, totidem cẽturionibus ad naues [51] regreditur * maturè,
ceterisque remanere, & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Cete-
rùm vt mare tutius Valenti, quàm litora, aut vrbes; ita futuri ambiguus,
& magis quid vitaret quàm cui fideret certus, aduersâ tempestate Stœ-
chadas Massiliensium insulas affertur. Ibi eum, missæ à Paullino liburni-
Capitur à Paullino.
cæ, oppressere. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conuersa, initio
per Hispaniam à primâ Adiutrice legione orto, quæ memoriâ Othonis
infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliæ conta-
bantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum fauor, quòd illìc se-
cundæ legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat nõ sine mo-
tu adiunxit ceterarum: in quibus plerique centuriones ac milites à Vi-
In Britannia rebellio, Duce Venusio.
tellio prouecti, expertum iam Principem anxij mutabant. Eâ discordia,
& crebris belli ciuilis rumoribus, Britãni sustulère animos, auctore Ve-
nusio: qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis
in Carthismanduam reginam stimulis accendebatur. Carthismanduæ
Brigãtibus imperitabat, pollẽs nobilitate: & [52] auxerat potentiam, post-
quam capto per dolũ rege Caratαco, instruxisse triumphũ Claudij Cæ-
saris videbatur. Inde opes, & rerum secundarum luxus. spreto Venusio,
is fuit maritus, armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnum-
que accepit. concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia ciuita-
tis: pro adultero, libido reginæ, & sæuitia. Igitur Venusius, accitis au-
xiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen
Carthismanduam adduxit. Tum petita à Romanis præsidia. & cohor-
tes alæque nostræ, variis prœliis, exemère tamen periculo reginam. Re-
In Germania turba.
gnum Venusio, bellum nobis relictum. Turbata per eosdem dies Ger-
mania, & secordia ducum, & seditione legionum. Externa vi, & perfi-
dia sociali, propè afflicta Romana res. Id bellum, cum caussis & euenti-
bus (etenim longiùs prouectum est) mox memorabimus. Mota & Da-
Et Daci rebellant:
corum gens, numquam fida, tunc sine metu, abducto è Mœsia exercitu.
sed prima rerum, quieti speculabantur: vbi flagrare Italiam bello, cun-
Sed repressit opportunè Mucianus.
cta inuicem hostilia, accepère, expugnatis cohortium alarúmque hiber-
nis, vtraque Danubij ripa potiebantur. Iámque castra legionum exscin-
dere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonen-

sis victoriæ

ſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles vtrimque ingrueret, ſi Dacus Germanúſque diuerſi irrupiſſent. Affuit vt ſæpe aliàs, fortuna populi Ro. quæ Mucianum viréſque Orientis illuc tulit: & quod Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſia (proconſul eam prouinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt: additis copiis è Vitelliano exercitu, quem ſpargi per prouincias, & externo bello illigari, pars conſilij, paciſque erat. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma, Barbarũ mancipium, regiæ quondam claſsis præfectus, mouerat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, & poſtquam regnum in formam prouinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellij nomine, adſcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſsimo quoque, haut temnẽdæ manus ductor, Trapezuntem, vetuſtam admodum ciuitatem, à Græcis in extrémo Ponticæ oræ conditam ſubitus irrupit. Cæſa ibi cohors, regium auxilium olim. mox donati ciuitate Romana, ſigna armáque in noſtrum modum, deſidiam licentiámque Græcorum retinebant. Claſsi quoque faces intulit, vacuo mari * eludens, quia lectiſsimas liburnicarum, omnémq; militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemtiùs vagabantur, fabricatis repentè nauibus, quas [53] cameras vocãt, artis lateribus, lata aluo, ſine vinculo æris aut ferri connexa. & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma nauium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter vndas voluũtur, pari vtrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiſcretum & innoxium eſt. [54] Aduertit ea res * Veſpaſiani [animum,] vt vexillàrios è legionibus, ducémque Virdium Geminũ, ſpectatæ militiæ, diligeret. Ille incompoſitum & prædæ cupidine vagum hoſtem adortus, cogit in naues: effectiſque raptim liburnicis, aſſequitur Anicetũ in oſtio fluminis Cohibi, tutũ ſub [55] Sedochezorum regis auxilio, quem pecuniâ doniſq; ad ſocietatem perpulerat. Ac primo rex, minis armiſq; ſupplicem tueri. Poſtquam merces proditionis, aut bellum oſtendebatur, fluxâ, vt eſt Barbaris, fide, pactus Aniceti exitiũ perfugas tradidit, bellóque ſeruili finis impoſitus. Lætum eâ victoriâ Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluentibus, Cremonenſis prœlij nuntius in Ægypto aſſequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergit, vt fracto Vitellij exercitu, vrbem quoque externæ opis indigam fame vrgeret. Namque & Africam, eodem latere ſitam, terrâ marique inuadere parabat, clauſis annonæ ſubſidiis, inopiam, ac diſcordiam hoſti facturus. Dum hac totius orbis mutatione, fortuna imperij tranſit: Primus Antonius nequaquam pari innocentia, poſt Cremonam agebat. ſatisfactum bello ratus, & cetera ex facili: ſeu felicitas, in tali ingenio, auaritiam, ſuperbiam, ceteraq; occulta mala patefecit. vt captam Italiam perſultare, vt ſuas legiones colere, omnibus dictis factiſque viam ſibi ad potentiam ſtruere. Vtque licentia militem imbueret, interfectorum cẽturionum ordines, legionibus offerebat. eo

In Ponto bellum.

Duce Aniceto liberto.

Is Trapezuntem capit.

Claſſem incendit.

* Nec mali illudens.

Cameræ, naues.

*Fortè, Veſpaſianum. *alia voce inducta.*

Anicetus Romanis traditur.

Veſpaſianus Alexandriã venit.

Antonius immodeſtè agit.

Et ambitiosi. suffragio turbidissimus quisque dilecti. nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentiâ trahebantur. quæ seditiosa, & corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil aduentantē Mucianum veritus, quod exitiosius erat quàm Vespasianũ spreuisse. *Copias in hostem expedit.* Ceterùm propinquâ hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæq; victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graues, plerique etiam integri, Veronæ relicti. sufficere cohortes alæque, & è legionibus lecti, profligato iam bello videbantur. Vndecima legio sese *Rarum enumeratio.* adiunxerat, initio cōtata, sed prosperis rebus, anxia quòd defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens dilectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Siluanus consularis. vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum. Is Siluanum secordem bello, & dies rerum, verbis terentem, specie obsequij regebat, ad omniáque quæ agenda forent, quietâ cum industria aderat. Ad has copias, è classicis Rauennatibus legionariam *Contantur in via.* militiam poscentibus, optimus quisque adsciti. Classem, Dalmatæ suppleuêre. Exercitus ducésque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa *Pecunia & commeatuũ angustia.* rerum contantes, quòd motas ex vrbe prætorias cohortes audierant, & teneri præsidiis Apenninum rebantur, & ipsos [56] in regione bello attrita; inopia & seditiosæ militum voces terrebant, [57] Clauarium (donatiui nomen est) flagitantium. nec pecuniam, aut frumentum prouide- *Immane scelus militis.* rant: & festinatio atque auiditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur. celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus aduersus fas nefasque irreuerentiam fuisse, vt gregarius eques, occisum à se proxima acie fratrem professus, præmium à ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, ius hominum: aut vlcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamquam maiora meritum, quàm quæ statim exsoluerent. nec quicquam vltrà traditur. Ceterùm, & prioribus ciuium bellis, par scelus inciderat. Nam [58] prœlio, quo apud Ianiculum aduersùm Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, vt Sisenna memorat. tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliáque ex veteri memoria repetita, quotiens res locúsque exempla recti, aut solatia mali poscent, haut absurdé memorabimus. Antonio *Reliqua copia arcessuntur.* ducibúsque partium, præmitti equites, ómnémque Vmbriam explorari placuit, si quà Apennini iuga clementiùs adirentur: acciri aquilas signáque, & quidquid Veronæ militum foret. Padúmque & mare, com- *Muciani ambigua scripta.* meatibus compleri Erant inter duces, qui necterent moras. quippe nimius iam Antonius, & [59] certiora de Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, & ni præsens vrbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media scriptitabat, instandum cœptis, aut rursus contandi vtilitates edisserens: atque ita cōpositus, vt ex euentu rerum aduersa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum, nuper ab Vespasiano in senatorum ordinem

addirum, ac legioni præpositum, ceteróſque ſibi fidos, apertiùs monuit. Iique omnes, de feſtinatione Primi ac Vari ſiniſtrè, & Muciano *volentia ſcripsêre. Quibus epiſtolis Veſpaſiano miſſis, effecerat, vt non pro ſpe Antonij, conſilia factáque eius æſtimarentur. Ægrè id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus coaluiſſent pericula ſua. nec ſermonibus temperabat, immodicus linguæ, & obſequij inſolens, litteras ad Veſpaſianum compoſuit, iactantius quàm ad Principem, nec ſine occulta in Mucianum in ſectatione. *Se Pannonicas legiones in arma egiſſe, ſuis ſtimulis excitos Mœſiæ duces, ſuâ conſtantiâ perruptas alpes, occupatam Italiam, inter ſepta Germanorum Rhætorúmque auxilia. quòd diſcordes, diſperſáſque Vitellij legiones, equeſtri procellâ, mox peditum vi per diem noctémque fudiſſet, id pulcherrimum, & ſui operis. caſum Cræmonæ, bello imputandum maiore damno, plurium vrbium excidiis, veteres ciuium diſcordias reipublicæ ſtetiſſe. non ſe nuntiis neque epiſtolis, ſed manu & armis Imperatori ſuo militare. neque officere gloriæ eorum, qui Aſiam interim compoſuerint: illis Mœſiæ pacem, ſibi ſalutem ſecuritatémque Italiæ, cordi fuiſſe. ſuis exhortationibus, Gallias Hiſpaniáſque validiſſimam terrarum partem, ad Veſpaſianum conuerſas. ſed cecidiſſe in irritum labores, ſi præmia periculorum ſoli aſſequantur, qui periculis non affuerint.* Nec fefellere ea Mucianum. Inde graues ſimultates: quas Antonius ſimpliciùs, Mucianus callidè, cóque implacabiliùs nutriebat. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuncios cladis occultans, ſtulta diſſimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala differebat. Quippe confitenti conſultantíque ſupererant ſpes viréſque: cum è contrario læta omnia fingeret, falſis ingraueſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium. prohibiti per ciuitatem ſermones, cóque plures: ac ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant. Nec duces hoſtium, augendæ famæ deerant, captos Vitellij exploratores, circumductóſque, vt robora victoris exercitus noſcerent, remittendo: quos omnes Vitellius ſecretò percontatus, interfici iuſsit. Notabili conſtantia, centurio Iulius Agreſtis, poſt multos ſermones quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit, ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentauit, ſed mandata imperatoris ſuumque animum profeſſus, vt cuncta viſeret, poſtulat. Miſsi qui locum prœlij, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeauit, abnuentique vera eſſe quæ referret, atque vltrò corruptum arguenti: *Quandoquidem*, inquit, *magno documento opus eſt, nec alius iam tibi aut vitæ, aut mortis meæ vſus, dabo cui credas.* atque digreſſus, voluntaria morte dicta firmauit. Quidam iuſſu Vitellij interfectum, de fide conſtantiáque eadem tradidere. Vitellius vt è ſomno excitus, Iulium Priſcum, & Alphenum Varum, cum XIIII. prætoris cohortibus, & omnibus equitum alis obſidere Apennium iubet. Secu-

Aliàs volenti

Qui alienat Veſpaſianum ab Antonio:

Iſta nec ignaro, nec diſsimulante.

Litera eius ſuperba.

Quibus mirè Mucianus offenſus.

Vitellius cladem diſsimulat.

Rumores vetati.

Centurionis memorabile factum.

Tandem Vitellius Apenninum occupat.

ta è classicis legio. tot millia armatorum, lecta equis virisque, si alius dux foret; in ferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam vrbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil è solito luxu remittens, & diffidentiâ properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera sociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere, alios immunitatibus iuuare, denique nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur. Apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salua republica poterant. Tandem, flagitante exercitu, [61] qui Meuaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, & infidis consiliis obnoxius. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum volucrum superuolitauit, vt [62] nube atra diem * obtenderent. Accessit dirum omen, [63] profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, longè nec vbi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostētum erat, ignarus militiæ, improuidus consilij. quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus, alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoq; & incessu trepidus. dein temulentus. Postremò tædio castrorum, & audita defectione Misinensis classis, Romam reuertit, recentissimum quodque vulnus pauens, summi discriminis incuriosus. Nam cùm transgredi Apenninum integro exercitus sui robore, & fessos hieme atque inopia hostes aggredi, in aperto foret; dū dispergit vires, acerrimum militem, & vsque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendúmque tradidit, peritissimis cēturionum dissentientibus, & si consulerentur, vera dicturis. [64] Arcuérè eos intimi amicorum Vitellij. ita formatis Principis auribus, vt aspera quæ vtilia, nec quidquam nisi iocundum & læsurum acciperet. Sed classem Misenensem (tātum ciuilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Fauentinus centurio, per ignominiam à Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentās. præerat clasi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia. & Apinius Tiro prætura functus, ac tum fortè Minturnis agens, ducem se defectoribus obtulit. à quibus municipia coloniæque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contrà Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis ciuilibus miscebant. Vitellius, Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis dilegit. data in auxilium vrbana cohors, & [65] gladiatores, quibus Iulianus præerat. Vt collata vtrimq; castra, haut magna contatione Iuliano in partes Vespasiani trangresso, Tarracinam occupauere, mœnibus sitúque magis, quàm ipsorum ingenio tutam. Quæ vbi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorij relicta, L. Vitellium fratrem, cum

Honores largitur. *Aut cōmoda.* *In castra venit.* *Mirum ei prodigium.* **Ita manusc. vulgò, obtūderent.* *Romā redit. Pessimo in omnibus consilio vsus.* *Misenensis classis defectio.* *Puteolani, pro Vespasiano. Capuani, pro Vitellio.* *Iulianus cū gladiatoribus transit ad Flauianos. L. Vitellius in eum it.*

sex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum & clamoribus populi arma poscentis refouebatur: dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba ausurum, falsa specie, exercitus & legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. Superfluente multitudine, curam dilectus in consules partitur. Seruorum numerum & pondus argẽti senatoribus indicit, equites Romani obtulère operam pecuniásque, etiam libertinis idem munus vltrò flagitantibus. Ea simulatio, officia metu profecta, verterat in fauorem. Et plerique haut perinde Vitellium, quàm casum locúmq; principatus miserebantur. nec deerat ipse vultú, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, &, quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. sed tunc, superstitione nominis, & quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor iuxtà audiuntur. Ceterùm vt omnia inconsulti impetus cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitésque, primò contanter & vbi ipse nõ aderat, mox conterriti, mæstive discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quę non dabantur omisit. Vt terrorem Italiæ possessa Meuania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat; ita haut dubium erga Flauianas partes studium, tam pauidus Vitellij discessus addidit. ereptus Samnis, Pelignúsque, & Marsi, æmulatione, quòd Campania præuenisset, vt in nouo obsequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus: & vix quieto agmine niues eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retrò fortuna vertisset. quæ Flauianis ducibus non minus sæpe quàm ratio affuit. Obuium illic Petilium Cerialem habuère, agresti cultu, & notitia locorum, custodias Vitellij elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ, eóque inter duces assumtus est. Flauio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntij, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac præsidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori & audaciæ valetudinem caussabatur. Domitiano aderat animus: sed custodes à Vitellio additi, quamquam se socios fugæ promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat. Duces partium, vt Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt: donec aquilæ, signáque legionum assequerẽtur. Et locus ipse castrorum placebat, latè prospectans, tuto copiarum aggestu, florentissimis ponè tergum municipiis. Simul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus, & proditio sperabatur. Ægrè id pati miles, & victoriam malle quàm pacem. ne suas quidem legiones opperiebantur, vt prædæ quàm periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, *Esse adhuc*

Tribus Romana nomina dant.

Multi Italorũ ad Flauianos deficiunt.

Hi Apenninum transeunt.

Cerialis elapsus.

Domitianus non item.

Castra Carsulis.

Antonini milites mitigat. *Vitellio vires, ambiguas si deliberarent, acres si desperassent. Initia bellorum ciuilium fortunæ permittenda,* [66] *victoriam consiliis & ratione perfici. Iam Misenensem classem & pulcherrimam Campaniæ oram desciuisse, nec plus è toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam Narniámque iaceat. Satis gloriæ prœlio Cremonensi partum: & exitio Cremonæ, nimium inuidiæ. ne concupiscerent Romam capere potius, quàm seruare. Maiora illis præmia, & multò maximum decus, si incolumitatem senatui populóq; Rom. sine sanguine quæsissent.* His & talibus mitigati animi. Nec multo pòst legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmásq; tradere donum victori, & sibi in posterum gratiam certabãt.

Præsidium Interamnæ interceptum. Per eos cognitum est, Interamnam proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri. Missus extemplò Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit. plures, abiectis armis, veniam petiuere. quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiásque hostium, quo amissi præsidij dedecus lenirent.

Vitelliani carptim ad victores transeunt. Nec vlla apud Vitellianos flagitij pœna: & premiis defectorum, vera fides, ac reliquum perfidiæ certamẽ, crebra transfugia tribunorum centurionúmq;. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus & Alphenus, desertis castris ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsoluerent.

Valentis cædes. Iisdem diebus, Fabius Valens, Vrbini, in custodia interficitur. Caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltrà spem fouerent. nam peruasisse in Germanias Valentem, & veteres illic nouósque exercitus ciere credebant. Visa cæde, in desperationem versi. & Flauianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, vt finem belli, accepit.

Vita & mores hominis. Natus erat Valẽs Anagniæ, equestri familia, procax moribus, neque absurdus ingenio famam vrbanitatis per lasciuiam petere. [67] ludicro * Iuuenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitauit, scitè magis quàm probè. Legatus legionis, & fouit Verginium, & infamauit. Fonteium Capitonem in proditionem corruptum, seu quia corrumpere nequiuerat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidia illustratus.

**Aliàs, iuuenum.*

Cohortium Vitellij deditio. Abrupta vndiq; spe, Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexilísque in subiectos Narniæ campos descendere. Flauianus exercitus, [68] vt ad prœlium intentus * armatúsq;, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani. & circumdatos, Primus Antonius clementer alloquitur. pars Narniç, pars Interamnæ subsistere iussi. relictæ simul è victricibus legiones, neque quiescentibus graues, & aduersus contumaciam validæ.

**Cod. reg. ornatúsq;*

Ipsi conditiones propositæ. Nõ omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem, & pecuniam, & secreta Campaniæ, offerre Vitellio, si positis armis, seq; ac liberos suos Vespasiano permisisset. In eũdem modum & Mucianus composuit epistolas: quibus plerumq; fidere [69] Vitellius, ac de numero seruorum, electione * lictorum loqui. Tãta

torpedo inuaserat animum, vt si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse obliuisceretur. At primores ciuitatis, Flauium Sabinum * præfectum vrbis, secretis sermonibus incitabant, victoriæ famæque partem capesseret. *Esse illi proprium militem cohortium vrbanarum. nec defuturas* 70 *vigilum cohortes, seruitia ipsorum, fortunam partium, & omnia prona victoribus. ne Antonio Varóque de gloriâ concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæstis vndique nuntiis trepidas. populi, mobilem animum: & si se ducem præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeò ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum, qui vrbem occupasset. Id Sabino conuenire, vt imperium fratri reseruaret: id Vespasiano, vt ceteri post Sabinum haberentur.* Haut quaquam erecto animo eas voces accipiebat, 71 inualidus senecta. Erant qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam inuidia & æmulatione fortunam fratris moraretur. Namque Flauius Sabinus ætate prior, priuatis vtriusq; rebus, auctoritate pecuniáq; Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam eius fidem præiuuisse, domo agrísq; pignori acceptis. Vnde, quamquam manente in speciem concordia, 72 offensarũ operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorrere à sanguine & cædibus: eóq; crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendísque per conditionem armis agitare. Sæpe domi congressi. postremò in æde Apollinis, vt fama fuit, pepigêre. Verba vocésque duos testes habebant, Cluuium Rufum, & Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur, Vitellij proiectus & degener, Sabinus non insultans, & miseranti propior. Quòd si tã facilè suorũ mentes flexisset Vitellius, quàm ipse cesserat: incruentã vrbẽ Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum vt quisque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, & fidem in libidine victoris. *Nec tantã Vespasiano superbiam, vt priuatum Vitellium pateretur:* 73 *ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sanè senem, & prosperis aduersísque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ sinus promitti. Sed vbi imperium Vespasianus inuaserit, non ipsi, non amicis eius,* 74 *non denique exercitibus securitatem, nisi exstincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captiuum & casibus dubiis reseruatum, prægrauem fuisse: nedum Primus ac Fuscus, & specimen partiũ Mucianus, vllam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. Non à Cæsare Pompeiũ non ab Augusto Antoniũ incolumes relictos. Nisi fortè Vespasianus altiores spiritus gerat,* 75 *Vitellij cliens, cùm Vitellius collega Claudio foret. Quin vt censurã patris, vt tres consulatus,* 76 *vt tot egregiæ domus honores deceret, desperatione saltẽ in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. Deniq; nihil atrocius euenturũ, quàm in quòd sponte ruant. moriendũ victis, moriẽdũ deditis. id solùm referre, nouissimũ spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.* Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curáque, ne pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. Erat illi & fessa ætate parens,

Nec ab eo spreta.

* littorum

Sabinus incitatur ad arma.

Nec facilè impellitur:

Et magis de pace annititur.

Quam Vitellij proximi diriment:

Eumque ad robur exstimulant.

Natura ignauum & degenerem.

Mater eius abiit. quæ tamen paucis antè diebus opportuna morte excidium domus prę-
uenit. nihil principatu filij assecuta, nisi luctum & bonam famam. xv.
kal. Ianu. audita defectione legionis cohortiúmque, quæ se Narniæ de-
diderant, pullo amictu palatio degreditur, mœstâ circùm familiâ. Simul
Ipse Principatu abiturus. ferebatur lecticula paruulus filius, velut in funebrem pompam. Voces
populi blandæ & intempestiuæ. miles minaci silentio. Nec quisquam
adeò rerum humanarum immemor, quem non commoueret illa fa-
cies, Romanum Principem, & generis humani paulo antè dominum,
relicta fortunæ suæ sede, per populum, per vrbem, exire de imperio. Ni-
hil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis dictatorem Cæsarem
oppresserat; occultæ Caium insidiæ. nox & ignotum rus, fugam Nero-
nis absconderant. Piso & Galba, tamquam in acie cecidere. in sua con-
cione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pau-
Concionem habet. ca & præsenti mæstitiæ congruentia locutus: *Cedere se pacis & Reip. cauf-
sa: retinerent tantùm memoriam sui, fratrémque, & coniugem, & innoxiam libe-*
Abiectè se gerit. *rorum ætatem miserarentur.* Simul filium protendens, modò singulis, modò
vniuersis commendans, postremò fletu præpediente, assistenti consuli
(Cæcilius Simplex erat) exsolutum à latere pugionem, velut ius necis
vitæque ciuium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus qui in
concione adstiterant, vt in æde Concordiæ positurus insignia imperij,
Populus & miles in sede sua restituunt. domúmque fratris petiturus, discessit. Maior hic clamor obsistentiúm
penatibus priuatis, in palatium vocantium. interclusum alterum iter,
idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. Tum cōsilij inops,
Sabinus interea Remp. susceperat. in palatium rediit. Præuenerat rumor, eiurari ab eo imperium. Scri-
pseratque Flauius Sabinus cohortium tribunis, vt militem cohiberent.
Igitur tamquam omnis Resp. in Vespasiani sinum cessisset, primores
senatus, & plerique equestris ordinis, omnisque miles vrbanus, & vigi-
les, domum Flauij Sabini compleuere. Illuc de studiis vulgi, & minis
Germanicarum cohortium affertur. Lōgiùs iam progressus erat, quàm
vt regredi posset: & suo quisque metu, ne disiectos, eóque minùs vali-
dos, Vitelliani consectarentur, contantem in arma impellebant. Sed
quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, peri-
culum pauci sumsere. Circa lacum Fundani, descendentibus qui Sabi-
Præliatur cū Vitellianis: Pellitur. Capitolium occupat. num comitabantur armatis, occurrunt promtissimi Vitellianorum.
Modicum ibi prœlium, improuiso tumultu, sed prosperum Vitellianis
fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum è præsentibus, arcem Capi-
tolij [77] insedit milite, & quibusdam senatorum equitúmque: quorum
nomina tradere haut promtum est, quoniam victore Vespasiano, multi
id meritum erga partes simulauere. Subierunt obsidium etiam feminæ:
inter quas maximè insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque
Obsidetur. propinquos, sed bellū secuta. Vitellianus miles, custodia secordi clau-
sos circumdedit, eóque, concubia nocte, suos liberos Sabinus, & Do-
mitianum fratris filium, [78] in Capitolium acciuit. At Sabinus, misso
per neglecta

per neglecta ad Flauianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos, nisi subuenirctur, artas res nuntiaret; noctem adeò quietam egit, vt digredi sine noxa potuerit. Quippe miles Vitellij aduersus pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat. Et hibernus imber repentè fusus, oculos auresque impediebat. Luce prima Sabinus, antequam inuicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem è primipilaribus, ad Vitellium misit, cum mandatis & questu, quòd pacta turbarentur. *Simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij fuisse, ad decipiendos tot illustres viros. Cur enim è rostris, fratris domum imminentem foro, & irritandis hominum oculis, quàm Auentinum & penates vxoris petisset? Ita priuato, & omnem principatus speciem vitanti, conuenisse. Contrà, Vitellium in palatium, in ipsam imperij arcem regressum. Inde armatum agmen emissum, stratam innocentium cædibus celeberrimam vrbis partem. ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, & vnum è senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium prœliis legionum, captiuitatibus vrbium, deditionibus cohortium iudicatur. Iam Hispaniis, Germaniisque, & Britanniâ, desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse fide, donec vltrò ad conditiones vocaretur. Pacem & concordiam victis vtilia; victoribus tantùm pulchra esse. Si conuentionis pœniteat; non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem. quantum occisis vno sene, & vno iuuene profici? Iret obuiam legionibus, de summa rerum illic certaret. cetera secundùm euentum prœlij cessura.* Mittit ad Vitellium expostulatum.

Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi sui caussâ respõdit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori imparem esse modestiã suam. Et monuit Martialem, vt per secretam ædium partem occultè abiret, ne à militibus internuntius inuisæ pacis interficeretur. Ipse neque iubendi neque vitandi potens, non iam imperator, sed tantùm belli caussa erat. *Ille se purgat milites culpat.*

Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor: cito agmine, forum & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per aduersum collem, vsque ad primas Capitolinæ arcis fores. 79 Erant antiquitus porticus in latere cliui, 80 dextrâ subeuntibus. In quarum tectum egressi, saxis regulisque Vitellianos deturbabant. neque illis manus nisi gladiis armatæ, & arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum iecêre, & sequebantur ignem. ambustásque Capitolij fores penetrassent, ni Sabinus reuulsas vndique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. Tum diuersos Capitolij aditus inuadunt, iuxta lucum asyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improuisa vtraque vis. propior atque acrior per asylum ingruebat. Nec sisti poterant, scandentes per coniuncta ædificia: quæ, vt in multa pace, in altum edita, solum Capitolij æquabant. Hîc ambigitur, 81 ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quò nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus. mox 82 sustinentes fastigium Aquilæ, vetere ligno, traxêre flammam, aluerúntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum & *Capitolium oppugnatur.*

indireptum, conflagrauit. Id facinus post conditam vrbem luctuosissi-
Querela super eo. mum fœdissimúmque Pop. Rom. accidit, nullo externo hoste, propi-
tiis, si per mores nostros liceret, deis. Sedem Iouis optimi maximi, au-
spicatò à maioribus pignus imperij conditam, quam non Porsena de-
**Plerique libri tenere* dita vrbe, neque [83] Galli capta,* temerare potuissent, furore Principum
exscindi? Arserat & antè Capitolium ciuili bello, sed fraude priuata.
Nunc palàm obsessum, palàm incensum. quibus armorum caussis,
Quis condiderit. [84] quo tantæ cladis pretio * pro patria bellauimus? Vouerat Tarquinius
Priscus rex, bello Sabino; ieceràtque fundamenta, spe magis futuræ
Auxerit. magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc Pop. Rom. res sufficerent.
Mox Seruius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus,
captâ Suessa Pometia, hostium spoliis exstruxêre. Sed gloria operis, li-
bertati reseruata. Pulsis regibus, Horatius Puluillus iterum consul de-
dicauit, ea magnificentia, quam immensæ postea Pop. Rom. opes orna-
rent potiùs, quàm augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam
interiecto [85] CCCCXV. annorũ spatio L. Scipione, C. Norbano Coss.
Reparauerit. flagrauerat. Curam victor Sulla suscepit, [86] neque tamen dedicauit.
hoc solum felicitati eius negatum. [87] Lutatij Catuli nomen, inter tanta
Cæsarum opera, vsque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.
Sed plus pauoris obsessis, quàm obsessoribus intulit. Quippe Vitellia-
nus miles, neque astu, neque constantiâ, inter dubia indigebat. Ex di-
Torpor Sabini. uerso, trepidus miles, dux segnis, & veluti captus animi, non lingua, nõ
auribus competere. neque alienis consiliis regi, neque sua expedire. huc
illuc clamoribus hostium circumagi. quæ iusserat vetare, quæ vetue-
rat iubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo
exsequi. postremò abiectis armis, fugam & fallendi artes cirium specta-
bant. Irrumpunt Vitelliani, & cuncta sanguine, ferro, flammisque mi-
scent. Pauci militariũ virorum, inter quos maximè insignes, Cornelius
Martialis, Æmylius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæua, pugnam
ausi obtruncantur. Flauium Sabinum inermem, neque fugam cœptan-
Consul Atticus. tem, circumsistũt, & Quinctium Atticum consulem, vmbra honoris &
suâmet vanitate monstratum quòd edicta in populum pro Vespasiano
Multi elapsi. magnifica, probrosa aduersus Vitellium iecerat. Ceteri per varios casus
elapsi, quidam seruili habitu, alij fide clientium contecti, & inter sarci-
nas abditi. Fuere, qui excepto Vitellianorũ signo, quo inter se noscebã-
tur, vltro rogitantes respondentésve, audaciam pro latebra haberent.
Inter quos Domitianus. Domitianus, primâ irruptione apud ædituum occultatus, sollertia li-
berti, lineo amictu turbæ sacricolarũ [88] immixtus ignarúsq;, apud Cor-
nelium Primum paternũ clientem, iuxta Velabrum, delituit. Ac potiẽ-
Qui latebrã suam posteà sacrauit. te rerum patre, disiecto ædituі contubernio, modicum sacellum IOVI
CONSERVATORI, arámq; posuit, casúsq; suos in marmore expressit.
Mox imperiũ adeptus, IOVI CVSTODI templum ingens, séque in sinu
dei sacrauit. Sabinus & Atticus onerati catenis, & ad Vitellium ducti,

nequaquam infesto sermone vultúq; excipiuntur, frementibus, qui ius cædis, & prçmia nauatæ operæ, petebant. Clamore à proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationésque miscet. Stantem pro gradibus palatij Vitellium, & preces parantem, peruicere vt absisteret. Tum confossum conlaceratúmq;, & absciso capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt. Hic exitus viri haut sanè spernendi. Quinque & xxx. stipendia in Repub. fecerat, domi militiæq; clarus. Innocentiam iustitiámque eius, non argueres: sermonis nimius erat. Id vnum septem annis, quibus Mœsiam; duodecim, quibus præfecturam vrbis obtinuit, calumniatus est rumor. in fine vitæ, alij segnem, multi moderatum, & ciuium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem eius lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultũ, diremtâ æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter consortem imperij cogitaret. Sed Vitellius consulis suppliciũ poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus quis Capitoliũ incendisset, se reum Atticus obtulerat. Eáq; confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, inuidiam criménq; agnouisse, & à partibus Vitellij amolitus videbatur. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam castris, excidio Tarracinæ imminebat: clausis illic gladiatoribus remigibúsque, qui nõ egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, vt suprà memorauimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lasciuiâ socordiáq; gladiatorũ magis, quàm ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu diéq; fluxi, & amœna litorum personantes, in ministeriũ luxus dispersis militibus, de bello tantùm inter conuiuia loquebantur. Paucos ante dies, discesserat Apinius Tiro: donísq; ac pecuniis acerbè per municipia conquirẽdis, plus inuidiæ quàm virium partibus addebat. Interim ad Vitellium seruus Verginij Capitonis perfugit, pollicitúsque si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurũ, multâ nocte cohortes expeditas summis montiũ iugis, super caput hostium sistit. inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnã decurrit. sternunt inermes, aut arma capientes, & quosdam somno excitos, cùm tenebris, pauore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. pauci gladiatorum resistentes, neq; inulti cecidêre. Ceteri ad naues ruebant, vbi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultũ euasere, in quîs præfectus clasis Apollinaris: 89 reliquas in litore captas, aut nimio ruentium onere pressas, mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. Fuere, qui vxorem L. Vitellij Triariam incesserint, tamquam gladio militari cincta, inter luctum cladésque expugnatæ Tarracinè, superbè sæuéque egisset. Ipse lauream prosperè gestæ rei, ad fratrem misit: percon-

Sabinus confoditur.

Atticus faventibus eripitur.

Tarracina obsessa.

Quam gladiatores segniter custodiunt.

Proditur à seruo.

Iulianus necatus.

Feminæ Vitellianæ lasciuia.

tatus statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere iuberet. Quod salutare non modò partibus Vespasiani, sed Reipub. fuit. nam si recens victoria miles, & super insitam peruicaciam secundis ferox, Romam contendisset, haut parua mole certatum, nec sine exitio vrbis foret. quippe L. Vitellio, quamuis infami, inerat industria: nec virtutibus, vt boni, sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat. Dum hæc in partibus Vitellij geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies, Otriculi per otium agitabat. Caussa tam prauæ moræ, vt Mucianum opperirentur. Nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam dolo contantem, post secretas Vitellij epistolas, quibus consulatum & nubilem filiam, & dotales opes, pretium proditionis, offerebat. Alij, ficta hæc, & in gratiam Muciani composita. Quidam, omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potiùs vrbi bellum, quàm inferre: quando validissimæ cohortes à Vitellio desciuissent, & abscissis omnibus præsidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignauia Sabini corrupta: qui sumtis temerè armis, munitissimam Capitolij arcem, & ne magnis quidem exercitibus expugnabilẽ, aduersus tris cohortes tueri nequisset. Haut facilè quis vni assignauerit culpam, quæ omnium fuit. nam & Mucianus, ambiguis epistolis, victores morabatur; & Antonius, præpostero obsequio, vel dum tegeret inuidiam, crimen meruit. ceteríque duces,[90] dum peractũ bellum putant, finem eius insigniuêre. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, vt transuersis itineribus per agrum Sabinum, Salaria via vrbem introiret, satis maturauerat: donec obsessi Capitolij fama cunctos simul exciret. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo iam noctis, serum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere vrbem, mæsta omnia accepit. plebem quoque & seruitia pro Vitellio armari, nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prœlium aduersum fuerat. namque incautum, & tamquam ad victos ruentem. Vitelliani interiectus equiti pedes excepêre. [91] pugnatum haut procul vrbe, inter ædificia hortósque, & amfractus viarum. quæ gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant. neque omnis eques concors, adiũctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur. capitur præfectus alæ, Tullius Flauianus. ceteri fœdâ fugâ consternantur, non vltra Fidenas secutis victoribus. Eo successu studia populi aucta. Vulgus vrbanum arma cepit. Paucis scuta militaria. plures, raptis quodcuique obuium telis, signum pugnæ exposcunt. Agit grates Vitellius, & ad tuendã vrbem prorumpere iubet. Mox vocato senatu, diliguntur legati ad exercitus, vt prætexto Reipub. concordiam pacémque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerunt, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis.[92] Vulneratur prætor Arulenus Rusticus. auxit inuidiam, super violatum legati prætorísque nomen, propria

L. Vitellij ingenium.

Flauiani Saturnalia agitant.

Caussa eius moræ.

Mox omnes properant ad vrbem.

Equites corũ vict.

Plebs pro Vitellio se armat.

Legati de pace missi: sed ferociter excepti.

men, propria dignatio viri. Palantur comites. occiditur proximus li-
ctor, dimouere turbam ausus. & ni dato à duce præsidio defensi forent,
sacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius, ante ipsa patriæ mœ-
nia, ciuilis rabies vsque in exitium temerasset. Æquioribus animis acce- *Musonij importuna sapientia.*
pti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed du-
ci plus auctoritatis. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris or-
dinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus: cœptabát-
que permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, ar-
matos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio. nec deerant qui
propellerent proculcaréntque, ni admonitu modestissimi cuiusque, &
aliis minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam. Obuiæ fuere & *Vestales à Vitellio missæ.*
virgines Vestales, cum epistolis Vitellij ad Antonium scriptis. Eximi
supremo certamini vnum diem postulabant. si moram interiecissent, fa-
ciliùs omnia côuentura. Virgines cum honore dimissæ. Vitellio rescri-
ptum, Sabini cæde, & incendio Capitolij, ›› diremta belli commercia.
Tentauit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, vt
castris iuxta pontem Miluium positis, posterâ die vrbem ingrederen-
tur. Ratio contandi, ne asperatus prœlio miles, non populo, nô senatui,
ne templis quidem ac delubris deorû consuleret. Sed omnem prolata- *Sed miles moræ impatiens.*
tionem, vt inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles *Triplici agmine vrbem adeunt.*
vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exer-
citus fecerant. Tripartito agmine, pars vt astiterat Flaminiâ viâ, pars
iuxta ripam Tiberis incessit, tertium agmen per Salariam Collinæ por- *Occurritur.*
tæ propinquabat. plebs, inuectis equitibus fusa. Miles Vitellianus, tri-
nis & ipse præsidiis occurrit. Prœlia ante vrbem multa, & varia: sed Fla- *Sed Flauiani vincunt.*
uianis consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ij tantum confli-
ctati sunt, qui in partem sinistram vrbis ad Sallustianos hortos, per an-
gusta & lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vi-
telliani, ad serum vsque diei, saxis pilisq; subeuntes arcebant. donec ab
equitibus, qui porta Collinâ irruperant, circumuenirentur. Concurrê- *Instauratum in campo Martis prælium:*
re & in campo Martio infestæ acies. Pro Flauianis fortuna, & parta to-
ties victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant. & quamquam pulsi,
rursus in vrbe congregabantur. Aderat pugnantibus spectator popu- *Sed pari fortuna.*
lus, vtq; in ludicro certamine, hos modò, rursus illos clamore & plau-
su fouebat: quoties pars altera inclinasset, * abditos in tabernis, aut si ** Vulgò, abdici*
quam in domum perfugerant, erui iugularíque postulantes, parte ma-
iore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem & cædes obuerso, *Plebis leuitas & sæuitia.*
spolia in vulgus cedebant. Sæua ac deformis vrbe tota facies. alibi prœ- *Misera Romæ facies.*
lia & vulnera, alibi balneæ popinæque. Simul cruor & strues corporû.
iuxta scorta, & scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum,
quidquid in acerbissima captiuitate scelerum: prorsus, vt eandem ciui-
tatem, & furere crederes, & lasciuire. Conflixerant antè armati exerci-
tus in vrbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus, nec tunc minus crude-

litatis. nunc inhumana securitas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudium accederet, 94 exsultabant. nulla partium cura, malis publicis læti. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quę acerrimus quisque vt nouissimam spem retinebant. Eò intentiùs victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum vrbium excidiis reperta, simul admouēt, testudinem, tormenta, aggeres, facésque: quidquid tot prœliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clamitantes. Vrbem senatui ac pop. Rom. templa diis reddita; proprium esse militis decus, in castris, illam patriam, illos penates. ni statim recipiantur, noctē in armis agendam. Contrà Vitelliani, quamquam numero fatóq; dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos aráq; cruore fœdare, suprema victis solatia complectebantur. Multi semianimes, super turres & propugnacula mœnium, exspirauêre. Conuulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: & cecidêre omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decôri exitus fuit. Vitellius capta vrbe, 95 per auersam palatij partem, Auentinum in domum vxoris sellulâ defertur: vt si diem latebra vitauisset, Tarracinam ad cohortes fratrémque perfugeret. Dein mobilitate ingenij, & quæ natura pauoris est, cùm omnia metuenti, præsentia maximè displicerent, in palatium regreditur, vastū desertúmque: dilapsis etiam infimis seruitiorum, aut occursum eius declinantibus. 96 Terret solitudo, & tacentes loci. tentat clausa, inhorrescit vacuis. fessúsque misero errore, & pudenda latebra semet occultās, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur. Vinctæ pone tergum manus. laniata veste, fœdum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante. deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obuius è Germanicis militibus Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturiùs ludibriis eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputauit, ac statim confossus est. Vitellium infestis mucronibus coactum, modò erigere os & offerre contumeliis, nūc cadentes statuas suas, plerumque rostra, & Galbæ occisi locū contueri, postremò ad Gemonias, vbi corpus Flauij Sabini iacuerat, propulêre. Vox vna non degeneris animi excepta, cùm tribuno insultanti, se tamen Imperatorem eius fuisse respondit. Ac deinde ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus eâdem prauitate insectabatur interfectum, quâ fouerat viuētem. Pater illi L. Vitellius. septimum & quinquagesimum ætatis annum explebat, consulatum, sacerdotia nomen locúmq; inter primores, nullâ sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulêre, qui ipsum non nouerant. Stūdia exercitus, rarò cuiquam bonis artibus quæsita perinde affuêre, quàm huic per ignauiam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas, quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non constantiâ morum continere putat, meruit magis quàm habuit.* Reip. haud dubie intererat, Vi-

Castra Prætoria oppugnata.

Strenuè propugnatas.

Sed deo inuito.

Vitellius palatiō defertur.

Iterum repetit.

Latens capitur.

Ad necem ducitur.

Vox supra eius indolem.

Vita, & mores.

tellium vinci. Sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum à Galbâ desciuissent. 97 * Præcipiti in occasum die, ob pauorem magistratuum senatorúmque, qui dilapsi ex vrbe, aut per domos clientium semet occulrabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, & Cæsarem consalutatum, miles frequens, vtque erat in armis, in paternos penates deduxit.

* *Abest ea vox à vulgatis: reposui è Vat.*

* *Alij* Præcipitanti *Domitianus Cæsar salutatus.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS HISTORIAR. LIBER IIII.

BREVIARIVM LIBRI.

FACIES & miseria Romanæ vrbis. L. Vitellius se cum cohortibus dedidit: sed nihilo secius ipse interfectus. Imperium Vespasiano à Senatu firmatur. De Heluidio Prisco accuratiùs, insigni viro. de discidiis eius cum Epiro Marcello. Mucianus inter hæc vrbem ingreditur. is Calpurnium Pisonem interfici iubet. Initia & motus Germanici belli: quod, duce Ciuili, Bataui primi sumpsere. Pòstque eos, Caninefates. Præsidia & castella Romana eijciũt aut exscindunt. Aquilium primipilarem, & pòst Mumium Lupercum legatum prælijs vincunt. Batauorum veteranæ cohortes ad ciuilem abeunt. quas transitu arcere Herennius Gallus conatus, item funditur. Castra Vetera à Ciuili obsidentur. Seditio militum Rom. contra Hordeonium. & summa belli Voculæ permissa. Is contra Ciuilem duxit: & primò victus, præter spem fortuitò vicit. Iterùm seditio in Hordeonium: quem & interficiunt. Quædam Romæ & apud patres gesta. iurgia: accusationes. Vitelliani milites compositi. alij in prætorium lecti. L. Pisonis in Africa cædes. Capitolium Romæ restitutum. Treueri & Lingones à Romanis deficiunt, & reliquæ Galliæ nutant. Ipsæ legiones cohortésque Romanæ parum fide, & à Gallis corrumpebantur. Vocula interficitur. Sacramentum Romani pro imperio Galliarum dicunt. Idem legiones fecere, quæ in Veteribus diu obsessæ. Nec Agrippinenses vltrà contati, quin se victoribus adiungerent. Lingones intereà à Sequanis fusi. At Romæ, imperium periclitari visum: & Domitianus ipse ad hoc bellum accingitur, cum Muciano. Legiones quattuor statim præmissæ. Galli intereà deliberant: & pluribus sanioribusque cum seruitute pax placuit. Petilius Cerealis Treueros magna pugna vicit. defectores plerique ad Romana signa rediere. Paullò pòst acre iterùm certamen cum Ciuili & Classico: cuius initio ambiguo, lætus Romanis finis fuit. Vespasiani in Aegypto facta, & edita ab eo miracula. itémq; de oraculis & sortibus ad eius imperium. Gesta illo ipso anno, cuius parte postrema Consules.

IMP. VESPASIANVS ITERVM, TITVS FILIVS.

INTERFECTO Vitellio, bellum magis desierat, quàm pax cœperat. Armati per vrbem victores, implacabili odio, victos consectabantur. plenæ cædibus viæ, cruenta fora templáque, passim trucidatis, vt quemque fors obtulerat. Ac mox, augescente licentia, scrutari, ac protrahere abditos: si quem procerum habitu & iuuenta, prospexerant, obtrun-

Sæuitum in vrbe.

care;nullo militũ,aut populi discrimine. quæ sæuitia,recentibus odiis, sanguine explebatur; dein verterat in auaritiam. Nihil vsquam secretum aut clausum sinebant,Vitellianos occultari simulantes. Initium id perfringendarum domuum,vel si resisteretur, caussa cædis. nec deerat egentissimus quisque ex plebe,& pessimi seruitiorum prodere vltrò dites dominos.alij ab amicis monstrabantur. [1] Vbique lamenta,conclamationes,& * fortuna captæ vrbis, adeò vt Othoniani Vitellianiq; militis inuidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares. Quippe in turbas & discordias pessimo cuique plurima vis, pax & quies bonis artibus indigent.Nomen sedémque Cæsaris,Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris & adulteriis filium Principis agebat. Præfectura prætorij, penes Arrium Varum. Summa potentiæ,in Primo Antonio.is pecuniam familiámque è Principis domo, quasi Cremonẽsem prædam rapere.Ceteri modestia vel ignobilitate,vt in bello obscuri, ita præmiorũ expertes.Ciuitas pauida & seruitio parata,occupari redeuntem Tarracina L.Vitellium cum cohortibus, exstinguique reliqua belli,postulabat. [2] Præmissi Ariciam equites. agmen legionum,intra Bouillas stetit.Nec cunctatus est Vitellius,séque & cohortes arbitrio victoris permittere.Et miles infelicia arma,haut minus ira,quàm metu abiecit.Longus deditorum ordo,septus armatis,per vrbem incessit. Nemo supplici vultu,sed tristes & truces,& aduersum plausus ac lasciuiam insultantis vulgi immobiles, paucos erumpere ausos, circumiecti pressêre. ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, & quamquam inter aduersa,salua virtutis fama. Dein L.Vitellius interficitur,par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius,quàm aduersis abstractus. Iisdem diebus Lucilius Bassus, cum expedito equite,ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quàm contumacia aduersus Principem. Viso milite,quies, & minoribus coloniis impunitas. Capuæ,legio tertia hiemandi caussa locatur:& domus illustres afflictæ, cùm contrà Tarracinenses nulla ope iuuarentur. Tantò procliuius est iniuriæ,quàm beneficio vicẽ exsoluere: quia gratia oneri,vltio in quæstu habetur.Solatio fuit seruus Verginij Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo affixus,in iisdem annulis,quos acceptos à Vitellio gestabat.At Romæ senatus cuncta principibus solita, Vespasiano decernit, lætus & spei certus.quippe,sumta per Gallias Hispaniásque ciuilia arma,motis ad bellum Germanis,mox Illyrico, postquam Ægyptum,Iudæam Syriámque & omnis prouincias exercitúsq; lustrauerant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatẽ Vespasiani litteræ, tamquã manente bello scriptæ. ea,primâ specie,forma.Ceterùm vt Princeps loquebatur,ciuilia de se,& Republica egregia.nec senatus obsequium deerat. Ipsi consulatus cum Tito filio,

Et præda acta.
** Vertranius forma*
Nec duces militi coercendo.
Antonius impotenter se gerit.
L. Vitellius se dedit.
Isque interfectus,
Campania composita.
Honores in Vespasianum a Senatu.
Qui comiter ad eos scribit.

Tito filio, ³ prætura Domitiano & consulare imperium decernuntur. Miserat & Mucianus epistolas ad senatum, quæ materiam sermonibus præbuêre. *Si priuatus esset, cur publicè loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiæ dici. ipsa quoque insectatio in Vitellianos, fera & sine libertate. id verò erga Rempublicam superbum, erga Principem contumeliosum, quòd in manu suâ fuisse imperium, donatúmque Vespasiano* iactabat. Ceterùm inuidia, in occulto, adulatio in aperto, erant. Multo cum honore verborum, Muciano triumphalia de bello ciuili data. Sed in Sarmatas expeditio fingebatur. Adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, & Arrio Varro, prætoria insignia. Mox deos respexere. restitui placuit Capitolium. Eáque omnia Valerius Asiaticus, consul designatus, censuit. ⁴ Ceteri, vultu manúque; pauci quibus conspicua dignitas, aut ingeniũ adulatione exercitum, cómpositis orationibus assentiebantur. Vbi ad Heluidium Priscum prætorem designatum ventum, ⁵ promsit sententiam, * vt honorificam in bonum Principem. Falsa aberant, & studiis senatus * attollebantur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, & magnæ gloriæ fuit. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, vt vitam studiáque eius, & quali fortunâ sit vsus, paucis repetam. ⁶ Heluidius Priscus, regione Italiæ septima, Tarracinæ municipio, Cluuio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis iuuenis admodum dedit: ⁷ non vt plerique, vt nomine magnifico segne otium velaret, sed quò firmior aduersus fortuita, Rempub. capesseret. doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantùm quæ turpia; potentiam, nobilitatem, ceteráq; extra animum; neque bonis neque malis annumerant. ⁸ Quæstorius adhuc, à Pæto Thrasea gener delectus, è moribus soceri nihil æquè ac libertatem hausit. ⁹ ciuis, senator, maritus, gener amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum cõtemtor, recti peruicax, constans aduersus metus. ¹⁰ Erant quibus appetentior famæ videretur: quando etiam sapiẽtibus, cupido gloriæ nouissima exuitur. Ruina soceri, in exsilium pulsus, vt ¹¹ Galbæ principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare aggreditur. Ea vltio, incertũ maior an iustior, senatum in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primò minax certamen, & ¹² egregiis orationibus vtriusque * testatum. Mox dubiâ voluntate Galbæ, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus: variis, vt sunt hominum ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut constantiam requirẽtium. Ceterùm eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad Principem legatos. Hinc inter Heluidiũ, & Eprium, acre iurgium. Priscus eligi nominatim à magistratibus iuratis; Marcellus vrnam postulabat, quæ consulis designati sententia fuerat. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat. ne aliis electis posthabitus crederetur. Paulatimq; per altercationẽ, ad continuas & infestas orationes

Etiam Mucianus.

Sed superbè.

Honores in duces.

Heluidius Priscus.

*attollebatur

Viri magni genus, & ingenium.

Stoicos amauit.

Et famam.

Actio eius in Marcellum.

Ita libri. At Rhenano placuit, certatum.

Cum eodem dissensio super legatis.

Inuehitur in hominem. prouecti sunt. quærente Heluidio, Quid ita Marcellus iudicium magistratuum pauesceret? esse illi pecuniam, & eloquentiam, quis multos anteiret, ni memoria flagitiorum vrgeret. Sorte & vrna, mores non discerni: suffragia & existimationem senatus reperta, vt vniuscuiusque vitam famámque penetrarent. pertinere ad vtilitatem Reip. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quis innocentissimos senatus habeat, qui honestis sermonibus aures Imperatoris imbuant. Fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, [13] * Senecione: quorum accusatores etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus iudicio, velut admoneri Principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperij instrumentum, quàm bonos amicos. * Esse satis Marcello, quòd Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis & impunitate, Vespasianũ melioribus relinqueret: Marcellus, non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum cẽsuisse dicebat, [14] secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil euenisse cur antiquitus instituta exolescerent, aut Principis honor in cuiusquam contumeliam * verteretur. sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne peruicacia quorundam irritaretur animus nouo principatu suspensus, & vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam ciuitatis formam patres auique instituerint: vlteriora mirari, præsentia sequi: bonos imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quàm iudicio senatus afflictum. [15] Sæuitiam Neronis, per huiusmodi imagines illusisse. nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quàm aliis exsilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur Heluidius: se vnum esse ex illo senatu, qui simul seruierit. suadere etiam Prisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, iuuenum liberorum patrem præceptis coërceret. Quo modo pessimis imperatoribus sine fine dominationẽ, ita quamuis egregiis modũ libertatis placere. Hæc magnis vtrimque contentionibus iactata, diuersis studiis accipiebãtur. *Legati sorte, lecti.* Vicit pars quæ sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. Et splendidissimus quisq; eòdem inclinabat, metu *De pecunia publica dissensio.* inuidiæ si ipsi eligerentur. Secutũ aliud certamen. Prætores ærarij (nam tum à prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, modum impensis postulauerant. Eam curam consul designatus, ob magnitudinem oneris, & remedij difficultatem, Principi reseruabat. *Et quidam ab Heluidio, non pro seruili statu.* Heluidius, arbitrio senatus agendum censuit. Cùm perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re, Principe absente, statueretur. censuerat Heluidius, vt Capitoliũ publicè restitueretur, adiuuaret Vespasianus. Eam sententiã modestissimus quisq; silentio, deinde obliuio transmisit. Fuêre, qui & meminissent. *Musonius Celerem accusat.* Tum inuectus est Musonius Rufus in Publium Celerem, à quo Baream Soranum falso testimonio circumuentum arguebat. Ea cognitione renouari odia accusationum videbantur, sed vilis & nocẽs reus, protegi nõ poterat. Quippe Sorani sancta memoria Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, [16] proditor corruptórq; amicitiæ,

Margin notes: *Manusc. Sentio. — * Esset. — *Marcellus cordatè respondet.* — * verteret

cuius se magistrum ferebat. Proximus dies, caussæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quàm Priscus & Marcellus, [17] ceteriq; motis ad vltionem animis, exspectabantur. Tali rerum statu, cúm discordia inter partes, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, nō leges, non Principes in ciuitate essent; Mucianus vrbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonij Varíque potentia, malè dissimulata in eos Muciani iracundia, quamuis vultu tegeretur. Sed ciuitas rimandis offensis sagax, verterat se, transtuleratque. [18] Ille vnus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis, domos, hortósque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnij Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus. sed nomen insigne, & decora ipsi iuuenta, rumore vulgi celebrabantur. Erántque in ciuitate adhuc turbida, & nouis sermonibus læta, qui principatus inanem ei famam circumdarent. Iussu Muciani, custodia militari cinctus, ne in ipsa vrbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab vrbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine exstinguitur. Iulius Priscus, prætoriarum sub Vitellio cohortium præfectus, se ipsum interfecit, pudore magis quàm necessitate. Alphenus Varus, ignauiæ infamiæque suæ superfuit. Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam, seruili supplicio, expiauit. Iisdem diebus, crebrescentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mæsta ciuitas excipiebat. cæsos exercitus, capta legionum * [castra] hiberna, desciuisse Gallias, non vt mala loquebantur. Id bellum quibus caussis ortum, quanto externarum sociarúmque gentium motu flagrauerit, altiùs expediam. Bataui, donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simúlque [19] insulam inter vada sitam occupauere, quam mare Oceanum à fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit: [20] nec opibus Romanis, societate validiorum attriti, viros tantùm armáque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto, nobilissimi popularium regebant. Erat & domi dilectus eques, præcipuo nandi studio, [21] arma equósque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere. Iulius Paullus, & Claudius Ciuilis, regia stirpe, multò ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falso rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili catenæ, missúsque ad Neronem, & à Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius exercitu. Inde caussæ irarum, spésque ex malis nostris. Sed Ciuilis, vltrà quàm barbaris solitum, ingenio sollers, & Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento; ne vt hosti obuiam iretur, si à populo Romano palàm desciuisset, Vespasiani amicitiam, studiúmque partium prætendit. missis sanè ad eum Primi Antonij litteris, quibus auertere accita à Vitellio auxilia, & tumultus Germanici spe-

Mucianus in vrbem venit.

Ad quē omnes se inclinant.

Calpurnius Piso casus.

Asiaticus cruci affixus.

* Abest à manuss.

Initium belli Germanici.

Batauorum regio.

Et in armis gloria.

Iulius Paullus.

Claudius Ciuilis.

Huius solertia.

cie, retentare legiones iubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo,& Reip. curâ, cui excidium aduentabat, si redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam irrupissent. Igitur[22] Ciuilis * dissidij certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex euentu iudicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iussu Vitellij, Batauorum iuuentus ad [23] dilectum vocabatur: quem suapte natura grauem, onerabant ministri auaritia ac luxu, senes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent. rursus * impuberes, sed forma conspicui (& est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc inuidia,& compositi seditionis auctores, perpulére vt dilectum abnuerent. Ciuilis primores gentis,& promtissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, vbi nocte ac lætitia incaluisse videt, à laude gloriáque gentis orsus, iniurias & raptus, & cetera seruitij mala enumerat. *Neque enim societatem vt olim, sed tanquam mancipia haberi.* [24] *Quando legatum graui quidem comitatu, & superbo cum imperio, venire? tradi se præfectis centurionibúsque. quos vbi spoliis & sanguine expleuerint, mutari, exquirique nouos sinus, & varia prædandi vocabula: Instare dilectũ. quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremum diuidantur. Nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis quàm prædam & senes. attollerent tantùm oculos, & inania legionum nomina ne pauescerent. esse sibi robur peditum equitúmque; consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi.* Magno cum assensu auditus, barbaro ritu,& patriis exsecrationibus, vniuersos adigit. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batauis: numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes, missas in Germaniam, vt suprà rettulimus, actum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus, stolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium insigni. pater eius multa hostilia ausus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè spreuerat. Igitur [25] ipso rebellis familiæ * nomine placuit, [26] impositúsque scuto, more gentis, & sustinentium humeris vibratus, dux diligitur. Statímq; accitis Frisiis (transrhenana gens est) [27] duarum cohortium hiberna, proximo occupato Oceano, irrumpit. Nec præuiderant impetum hostium milites: nec si præuidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta castra, dein vagos & pacis modo effusos lixas, negotiatorésq; Romanos, inuadunt. Simul excidiis castellorũ imminebãt: quæ à præfectis cohortiũ incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexilláque,& quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quàm robur. Quippe [28] viribus cohortium abductis, Vitellius è proximis Neruiorum Germanorúmque pagis, segnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo grassandũ ratus, incusauit vltrò præfectos, quòd castella deseruissent: se cum cohorte

In vett. desciscendi.

Dilectus Batauorum.

* *Vat. impubes,*

Occasio rebellandi.

Ciuilis oratione excitat.

Et impellit ad arma.

Caninefates quoque.

Brinio dux.

* *omine, est in edit. Rhen.*

Hiberna Romana capit.

Dolus Ciuilis.

cui præerat, Canine fatem tumultum compreſſurum. illi ſua quiſque hiberna repeterent. Subeſſe fraudem conſilio, & diſperſas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, ſed Ciuilem eſſe patuit: erumpentibus paulatim indiciis, quæ Germani læta bello gens, nō diù occultauerant. Vbi inſidiæ parum ceſsêre, ad vim tranſgreſſus, Caninefates, Friſios, Batauos propriis cuneis componit directa ex diuerſo acies, haut procul à flumine Rheno, & obuerſis in hoſtem nauibus, quas incenſis caſtellis illuc appulerāt. nec diu certato, Tungrorum cohors ſigna ad Ciuilem tranſtulit: perculſique milites improuiſa proditione, à ſociis hoſtibúſque cædebantur. Eadem etiam nauibus perfidia. Pars remigum è Batauis, tamquam impetitiâ, officia nautarum propugnatorúmque impediebant. mox contrà tendere, & puppes hoſtili ripæ obiicere. ad poſtremum gubernatores centurionéſque, niſi eadem volentis, trucidant. donec vniuerſa quattuor & viginti nauium claſſis, transfugeret, aut caperetur. Clara ea victoria in præſens, in poſterum vſui: armáque & naues, quibus indigebant, adepti, magnâ per Germanias Galliáſque famâ, libertatis auctores celebrabantur. Germaniæ ſtatim miſére legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem, Ciuilis arte donîſque affectabat, captos cohortium præfectos ſuas in ciuitates remittendo: cohortibus abire an manere mallent data poteſtate. manētibus, honorata militia; digredientibus, ſpolia Romanorum offerebantur. Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpeſſi, *Miſeram ſeruitutem falsò pacem vocarent. Batauos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiſſe. primâ acie, fuſum victúmque Romanum: quid ſi Galliæ iugum exuant? quantum in Italiá reliquum? prouinciarum ſanguine, prouincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batauo equite, protritos Aeduos Aruernóſque, fuiſſe inter Virginij auxilia, Belgas. veréque reputantibus, Galliam ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc eaſdem omnium partes, addito ſi quid militaris diſciplinæ in caſtris Romanorum viguerit. eſſe ſecum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Seruirent Syria Aſiáque, & ſuetus regibus Oriens:* [29] *multos adhuc in Galliâ viuere, ante tributa genitos. Nuper certè, cæſo Quinctilio Varo, pulſam è Germaniá ſeruitutem. Nec Vitellium Principem, ſed Cæſarem Auguſtum bello prouocatum. Libertatem naturâ, etiam mutis animalibus, datam. Virtutem proprium hominis bonum. Deos fortioribus adeſſe. Proinde arriperent vacui, occupatos, integri, feſſos, dum alij Veſpaſianum, alij Vitellium foueant. petere locum aduerſus vtrumque.* Sic in Gallias Germaniáſque intentus, ſi deſtinata proueniſſent, validiſſimarum ditiſſimarúmque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Ciuilis conatus, per diſsimulationem aluit. Vbi expugnata caſtra, deletas cohortes, pulſum Batauorum inſula Romanum nomen, trepidi nuntij afferebant: Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat) egredi aduerſus hoſtem iubet. Lupercus legionarios è præſentibus, Vbios è proximis, Treuerorum equites, haut longè agentes, ra-

Et mox aperta vi.

Prœliū cum Romanis.

Qui produntur, & vincuntur.

Germanias Ciuilis ſibi iungit:

Conatur & Gallias.

Compoſita oratione.

Hordeonius ſegniter it obuiam.

Lupercus in eum miſſus.

ptim transmisit: addita Batauorum alâ, quę iam pridem corrupta, fidem simulabat, vt proditis in ipsa acie Romanis, maiore pretio fugeret. Ciuilis captarum cohortium signis circumdatus, vt suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororésque, simul omnium coniuges paruosque liberos, consistere à tergo iubet: hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Vt virorũ cantu, feminarũ vlulatu, sonuit acies: 30 nequaquam par à legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudauerat sinistrum cornu Batauorum ala transfugiens, statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinésque retinebat. Vbiorum Treuerorúmque auxilia, fœdâ fugâ dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuêre Germani. Et fuit interim effugium legionibus, in castra, quibus Veterum nomen est. Præfectus alæ Batauorum, Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Ciuili, ne interfectus inuidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios auehitur. Iisdem diebus Batauorum, & Caninefatium cohortes, cùm iussu Vitellij in vrbem pergerent, missus à Ciuile nuntius assequitur. Intumuêre statim superbiâ ferociáque, & pretium itineris, donatiuum, duplex stipendium, augeri equitum numerũ, promissa sanè à Vitellio, postulabant; non vt assequerentur, sed caussam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm vt acriùs exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibúsque, consultauit, num obsequium abnuentes vi coërceret. Mox insita ignauia, & trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, & subito dilectu suppletæ legiones augebant, statuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia, & arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primę legato, qui Bonnam obtinebat, vt arceret transitu Batauos: se cum exercitu, tergis eorum hæsurũ. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis vtrimq; copijs, medios claussissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Vnde suspicio, sponte legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed 31 fraude ducum euenire. Bataui, cùm castris Bonnensibus propinquarent, præmisêre qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent. *Nullum sibi bellum aduersus Romanos, pro quibus toties bellassent. Longâ atque irritâ militiâ fessis, patriæ atque otij cupidinem esse. Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inuenturos.* Contantem legatum milites perpulerant, fortunam prœlij experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarúmque ignaua, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, vt Batauos numero impares circumfundant. Illi veteris militiæ memores, in cuneis congregantur, densi vndique, &

Ciuilis animosè occurrit.

Re insigniter vincit.

Romani in castra Vetera fugiunt.

Batauorum cohortes corrupta à Ciuili.

Ad eum tendunt.

Hordeonius impedire vult, nec vult.

Bonnam veniunt.

Innoxium transitum petunt.

sed resistitur.

Illi ferro viã inueniunt.

frontem tergáque ac latus tuti. Sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portásque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. cumulatæ corporibus fossæ: nec cæde tantùm & vulneribus, sed ruina, & suis plerique telis interiêre. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense prœlium excusabant: tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimetipsi consuluissent. Ciuilis aduentu veteranarum cohortium, iusti iam exercitus ductor, sed consilij ambiguus, & vim Romanã reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ in Vetera castra côcesserant, vt idem sacramẽtum acciperent. Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consiliis vti. Esse sibi Vitelliũ Principem, pro quo fidem & arma vsque ad supremũ spiritum retenturos. proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris pœnas exspectaret. Quæ vbi relata Ciuili, incensus ira, vniuersam Batauorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntiis Germania, ad prædam famámque. Aduersus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mumius Lupercus, & Numisius Rufus, vallum murósque firmabant. subuersa longæ pacis ôpera, haut procul castris in modum municipij exstructa, ne hostibus vsui forẽt. [32] Sed parum prouisum, vt copiæ in castra conueherentur; rapi permisêre. Ita paucis diebus per licentiam absumta sunt, quæ aduersus necessitates in longum suffecissent. Ciuilis medium agmen cum robore Batauorum obtinens, [33] [* vtramque] Reni ripã, quo truculentior visu foret, Germanorum cateruis complet, assultante per campos equite. Simul naues in aduersum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde [34] depromtę siluis * ferarum imagines, vt cuique genti inire prœlium mos est, [35] iuxta belli ciuilis externique facie obstupefecerant obsessos. & spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum tuebãtur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, & bello ministra aderat. Pars castrorum, in collem leniter assurgens, pars æquo adibatur. quippe illis hibernis, obsideri premique Germanias Augustus crediderat: neque vnquam id malorum, vt oppugnatum vltrò legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus. Vis & arma satis placebant. Batavi, Transrhenaniq;, quo discreta virtus manifestiùs spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacessentes. Post vbi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium irrita * hærebant, & desuper saxis vulnerabantur; clamore atque impetu, inuasêre vallum. Appositis plerique scalis, alij per testudinem suorum, scandebant iam quidam, cùm gladiis & armorum incussu præcipitati, sudibus & pilis obruuntur, praeferoces initio, & rebus secundis nimij. Sed * tum prędæ cupidine, aduersa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitũ sibi, ausi.

Ciuilis Vespasiano callidè iurat.

Copias contrahit & auget.

Ad Vetera venit.

* Deest quod Budensi.

* *Al.* iugisque

Eorum descriptio.

Oppugnantur:

* *Vat.* pendebant.

Frustra.

* *Fara.* tamẽ *Machina* ad mouentur.

nec vlla ipsis solertia: perfugæ captiuique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere: vt alij superstantes, tamquam ex aggere prœliarentur: pars intus, occulti muros subruerēt. Sed

Frustrà.

excussa balistis saxa, strauere informe opus, & crates vineásque parantibus, adactæ tormentis ardentes hastæ. vltróque ipsi oppugnatores igni-

Igitur obsidium placuit.

bus petebantur: donec desperatâ vi, verterent consilium ad moras, haut ignari paucorum dierum inesse alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopia proditio, & fluxa seruitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur. Flaccus interim, cognito castrorū obsidio, & missis per Gal-

Vocula ad id soluendum mittitur.

lias qui auxilia concirent, lectos legionibus Dillio Voculæ duoetvicesimæ legionis legato tradit, vt quàm maximis per ripam itineribus celeraret. [36] Ipse pauidus torpere, inuisus militibus. neque enim ambi-

Miles in Hordeonium fremit.

guè fremebant, *Emissas à Magunciaco Batauorum cohortes, dissimulatos Ciuilis conatus, acciri in societatem Germanos. non Primi Antonij neque Muciani ope Vespasianum magis adoleuisse.* [37] *aperta odia, armáque palam depelli: fraudem & dolum, obscura, eóque ineuitabilia. Ciuilem stare contrà, struere aciem; Hordeonium, è cubiculo & lectulo, iubere quidquid hosti conducat. Tot armatas fortissimorum virorum manus, vnius senis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsoluerent.* [38] His inter se vocibus insistentes, flammauere insuper allatæ à Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitauit: vinctósque qui attulerant, ad Vitellium misit Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iussu directam aduersus Batauos aciem, tamquam à Magontiaco legiones sequerentur: eiusdem proditione cæsos, nullis superuenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque Imperatori suo nuntiari: cùm accursu tot prouinciarum, exstingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus

Abs se purgat.

per Gallias Britanniámque & Hispanias auxilia orabat, exercitui recitauit: [39] instituitque pessimum facinus, vt epistolæ Aquiliferis legio-

** Puto, legantur.*

num traderentur, à quîs antè militi quàm ducibus * legebantur. Tum è seditiosis vnū vinciri iubet, [40] magis vsurpandi iuris, quàm quia vnius culpa foret. Motúsque Bonna exercitus, in Coloniam Agrippinensem;

Galli auxiliātur strenuè Romanis.

affluentibus auxiliis Gallorum, qui primò rem Romanam enixè iuuabant. Mox valescentibus Germanis, pleræque ciuitates aduersum nos armatæ, spe libertatis, & si exuissent seruitium, cupidine imperitandi. Gliscebat iracundia legionum, nec terrorem vnius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat vltrò conscientiam ducis: tamquam nuntius inter Ciuile Flaccúmque falso crimine, testis veri opprimere-

Vocula constans factum, Quem omnes duci à poscunt, & capiunt.

tur. Conscendit tribunal Vocula, mirâ constantiâ, prehensúmque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit. Et dum mali pauent; optimus quisque iussis paruêre Exin, consensu, ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit. Sed discordes animos

multa

multa efferabāt, inopia stipēdij frumentíque, & simul dilectū tributaq; Galliæ aspernantes: Rhenus, incognitâ illi cælo siccitate, vix nauium patiens: arti commeatus: dispositæ per omnem ripam stationes, quæ Germanos vado arcerent: eâdémque de caussâ minus frugum, & plures qui consumerent. Apud imperitos prodigij loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperij munimenta, desererent. quod in pace, fors, seu natura: tunc fatum & ira dei, vocabatur. Ingressis Nouesium, * tertiadecima legio coniungitur. Additus Voculæ in partem curarum, Herennius Gallus, legatus: nec ausi ad hostē pergere, loco, Gelduba nomen est, castra fecêre. Ibi struēdâ acie, muniendo vallandóque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Vtque prædâ ad virtutem incenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Ciuilis acceperant, ductus à Vocula exercitus. Pars cum Herennio Gallo permansit. Fortè nauem, haut procul castris, frumento grauem, cùm per vada hæsisset, Germani in suam ripam trahebant. Non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem Auctus & Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus se auxiliis; acie certatum. Germani, multâ cum strage nostrorum, nauem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non suam ignauiam, sed perfidiam legati culpabant. Protractum è tentorio, scissâ veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis, prodidisset exercitum, dicere iubent. Redit in Hordeonium inuidia. Illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant: donec exitiū minitantibus exterritus, proditionem & ipse Hordeonio obiecit. Vinctúsque, aduentu demum Voculę, exsoluitur. Is postera die, auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diuersitas inerat, licentiæ, patientiæque. Haut dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: splendidissimus quisque, in Vespasianum proni. inde scelerum ac suppliciorum vices, & mixtus obsequio furor: vt contineri non possent, qui puniri poterāt. 41 At Ciuilem * immensum vniuersa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidium firmata. Ille, vt cuique proximum, vastari Vbios Treuerósque, & alia manu Mosam amnem transire iubet; vt Menapios & Morinos & extrema Galliarum quaterent. Actæ vtrobique prædæ. Infestius in Vbiis, 42 [illegible]s genus Germanicæ originis, eiuratâ patriâ, * Romanorum nomine Agrippinenses vocarent. Cęsæ cohortes eorū, in vico Marcoduro, incuriosiùs agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere, Vbij, quominus prædas è Germania peterent. ptimò impunè: dein circumuenti sunt, per omne id bellum, meliore vsi fide quàm fortuna. Contusis Vbiis, grauior & successu rerum ferocior Ciuilis, obsidium legionum vrgebat: intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret. Machinas molemq; operum, Batauis delegat: Transrhenanos prœlium poscentis, ad scindendū vallum ire, detrusósq; redintegrare certamen iubet: superante multitudine, & facili damno nec, finem labori nox attulit. Congestis circùm li-

Sed multa Romanis aduersa.

* *Vat. 16.*

Herennius accedit Voculæ.

Fortuitum certamen, In quo Germani superāt

Diuersi effectus & vota inter Romanos.

* *Vulgati,* immensis actibus

Germani prædam è Gallis agunt.

* *Malim,* Romano

Vbij ab iis repressi.

Ciuilis ad Vetera satagit.

Qui Germanos oppugnatū ea mittit

Parum consulte.

gnis accensisque, simul epulantes, vt quisque vino incaluerat, ad pugnã temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela, per tenebras vana. Romani conspicuam Barbarorum aciem, & si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. Intellectum id Ciuili: & restincto igne, misceri cũcta tenebris & armis iubet. Tum verò strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi, neque declinandi prouidentia. 43 Vnde clamor acciderat, circũ agere corpora, tendere arcus: nihil prodesse virtus; sors cũcta turbare, & ignauorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos, inconsulta ira: Romanus miles periculorũ gnarus, ferratas sudes, grauia saxa, non fortè iaciebat. Vbi sonus molientium, aut appositæ scalæ, hostẽ in manus dederant, propellere vmbone, pilo sequi multos mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhaustâ nocte, nouam aciẽ

Turris à Batauis structa:

dies aperuit. Eduxerant Bataui turrim, duplici tabulato, quam prætoriç portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contra validi as-

Sed cõfracta.

seres, & incussę trabes perfregêre, multâ superstantium pernicie. Pugnatúmque in perculsos, subitâ & prosperâ eruptione. Simul à legionariis peritia, & arte præstantibus, plura struebantur. Pręcipuum pauorem intulit suspensum & nutans machinamentum, quo repentè demisso præter suorum ora, singuli plurésue hostium sublime rapti, verso pondere

Igitur iterum ad obsidium Ciuilis vertit

intra castra effundebantur. Ciuilis omissa oppugnandi spe, rursus per otium assidebat, nuntiis & promissis fidem legionum conuellens Hæc in Germania ante Cremonense prœlium gesta, cuius euentum litteræ Primi Antonij docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis è victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diuersi hinc motus animorum. Auxilia è Galliâ, quîs nec amor, nec odium in partes, militia sinę affectu, hortantibus præfectis, statim à Vitellio desci-

Milites Vespasiano iurare adacti:

scunt: vetus miles contabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis affirmans: & cùm cetera iurisiurandi verba conciperent, Vespasiani nomen

Sed verè adacti.

** Vat. suspectiones.*

hæsitantes, aut leui murmure, & plerumque silentio transmittebant. Lectæ deinde pro cõcione epistolæ Antonij ad Ciuilem, * suspiciones militum irritauere, tamquam ad socium partium scriptæ; & de Germanico exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadẽ dicta, factáque: & missus cum mandatis Montanus ad Ciuilem, vt absi-

Montanus ad Ciuilem, pro pace.

** Lego, arma Sed ipse vlterò eum ad bellũ trahit.*

steret bello, 44 néve externa * armis falsis velaret. Si Vespasianum iuuare aggressus foret; satisfactum cœptis. ad ea Ciuilis primò callidè: pòst, vbi videt Montanum præferocem ingenio, paratúmque in res nouas, orsus à questu periculisque quæ per quinque & viginti annos in castris Romanis exhausisset, *Egregium*, inquit, *pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sæuissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus, iure gentium pœnas reposco. vos autem Treueri, ceteræque seruientium animæ, quod pretium effusi totiens sanguinis exspectatis. nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures, & dominorum ingenia? En ego præfectus vnius cohortis, &*

Caninefates Batauíque, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro faméque premimus. denique ausos aut libertas sequitur, aut victi iidem erimus. Sic accensum, sed * meliora referre iussum dimittit. Ille vt irritus legationis rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupêre. Ciuilis parte copiarum retentâ, veteranas cohortes, & quod è Germanis maximè promtum, aduersus Voculam exercitúmque eius mittit: Iulio Maximo, & Claudio Victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgij sita. adeóque improuisi castra inuolauere, vt non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id solum, vt in tumultu, monuit, subsignano milite media firmare. auxilia passim circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptúsque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Neruiorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudauêre. Sic ad legiones peruentum quæ, amissis signis, intra vallum sternebantur; cùm repentè, nouo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vasconum lectæ à Galba cohortes, ac tum accitæ, dum castris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hostes à tergo inuadunt, latiorémque quàm pro numero terrorem faciunt: aliis à Nouesio, aliis à Magontiaco vniuersas copias aduenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, suas recepere. Fortissimus quisque è Batauis, quantum peditum erat, funduntur: eques euasit, cum signis captiuísque, quos prima acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, maior numerus & imbellior; è Germanis ipsa robora. Dux vterque, pari culpa meritus aduersa, prosperis defuere. Nam Ciuilis, si maioribus copiis instruxisset aciem; circumiri à tam paucis cohortibus nequisset, castráque perrupta excidisset. Vocula, nec aduentum hostium explorauit, eóque simul egressus victúsque. dein victoriæ parum confisus, tritis frustrà diebus, castra in hostem mouit quem si statim impellere, cursúmque rerum sequi maturasset; soluere obsidium legionũ eodem impetu potuisset. Tentauerat interim Ciuilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria prouenisset. Circumferebantur signa vexilláque. ostentati etiam captiui. ex quibus vnus, egregium facinus ausus, clarâ voce gesta patefecit, confossus illic à Germanis. vnde maior indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. In conspectu castrorum constitui signa, fossamque & vallum circumdari Vocula iubet, vt depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor pugnam poscentium. & minari assueuerant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessiq; prœlium sumsere. nam Ciuilis aderat non minus vitiis hostiũ, quàm virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & seditiosissimus quisque ignauus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, séque & proximos hortari. Et redintegratâ acie, manus ad ob-

*Vet. molliora

Ciuilis in Voculam mittit.

Qui improuiso pane opprimunt.

Casus Romanos adiuuat.

Et Bataui cadunt.

Iudicium in vtrumque ducem.

Ciuilis obsessos fraude tentat.

Quam captiuus vnus aperit.

Ad Vetera certatur.

Primò ambigui.

Mox eruptione prosperè. Ciuilis periculum. * dedita siue didità. *Vocula non vtitur victoria.*

ſeſſos tendere, ne tempori deeſſent. Illi cuncta è muris cernẽtes, omnibus portis prorumpunt. At fortè Ciuilis lapſu equi proſtratus, [46] * credita per vtrumque exercitum fama, vulneratum aut interfectum, immane quantum ſuis pauoris, & hoſtibus alacritatis indidit. Sed Vocula, omiſsis fugientium tergis, vallum turréſque caſtrorum augebat, tamquam rurſus obſidium immineret: corrupta totiens victoria, non falsò ſuſpectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Noueſiũ miſſa, [47] vt inde terreſtri itinere frumentum aduehereut. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſsit, nondum ſatis firmo Ciuile. [48] qui reuerſus, miſſos Noueſium frumentatores, datáſque in præſidium cohortes, velut multa pace, ingredi accepit, rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus inuadit: præmiſsis, qui pontes & viarũ anguſta inſiderent. pugnatum longo agmine, & incerto Marte, donec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus vt fuerant caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundũ foret, [49] frumentatoribus onuſtis pauculiſque. Addidit exercitui ſuo Vocula mille delectos, è quinta & quartadecima legionibus apud Vetera obſeſsis, indomitum militem & ducibus infenſum. Plures quàm iuſſum erat profecti, palàm in agmine fremebant, non ſe vltrà famem, inſidias legatorum toleraturos. At qui remanſerant, deſertos ſe abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis reuocantibus Voculam; aliis redire in caſtra abnuentibus. Interim Ciuilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noueſium conceſsit. Ciuilis capit Geldubam. Mox haut procul Noueſio, equeſtri prœlio proſperè certauit. Sed miles, ſecundis aduerſiſque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et aduentu quintanorum quintadecimanorúmque auctæ legiones donatiuum expoſcunt, comperto pecuniam à Vitellio miſſam. Nec diu contatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idque præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium irãm renouant, nec vllo legatorum, tribunorúmve obſiſtere auſo, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum è cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſeruili habitu, per tenebras, ignoratus euaſiſſet. Vbi ſedato impetu, metus rediit: centuriones cum epiſtolis ad ciuitates Galliarum misêre, auxilia ac ſtipendia oraturos. Ipſi, vt eſt vulgus ſine rectore præceps, pauidus, ſecors, aduentante Ciuile, raptis temerè armis, ac ſtatim omiſsis, in fugam vertuntur. Res aduerſæ diſcordiã pepererc; iis qui è ſuperiore exercitu erant, cauſſam ſuam diſſociantibus. Vitellij tamen imagines, in caſtris, & per proximas Belgarum ciuitates, repoſitæ, cùm iam Vitellius corruiſſet. Deinde mutati in pœnitentiam primani, quartanique, * & duodeuiceſimani, Voculam ſequuntur: apud

Frumentatores Ro. Ciuilis inuadit.

Ad quos eripiendos copia è Veteribus lecta.

Geldubam Ciuilis capit.

Pecuniam Romani.

Quæ in perniciem datori vertit.

Diſcordia inter ipſos. Ad Vitellium pars redeunt, iam nullum. * duodeuiceſimani

tur apud quem resumto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magõtiaci obsidium ducebantur. 50 Discesserant obsessores, mixtis ex Cattis, Vsipiis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruentati. [* Ita] dispersos & nescios miles noster inuaserat. Quin & loricam vallumq; per fines suos Treueri struxêre, magnisq; inuicem cladibus cum Germanis certabant. donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent. Interea Vespasianus iterùm, ac Titus, cõsulatum absentes inierunt, mæstâ & multiplici metu suspensa ciuitate. quę super instantia mala, falsos pauores induerat, desciuisse Africam, res nouas moliente L. Pisone. Is præerat prouinciæ, nequaquã turbidus ingenio. Sed quia naues sæuitia hiemis prohibebantur, 51 vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui vna ex rep. annonæ cura, clausum litus, retineri cõmeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui studium partiũ nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorũ cupiditates externis quoque bellis inexplebiles, nulla vmquam ciuilis victoria satiauit. Kal Ianuariis, in senatu, quem Iulius Frõtinus prætor vrbanus vocauerat, legatis exercitibúsque, ac regibus laudes gratésque decretæ. Et Tertio Iuliano prætura, quòd trãsgredientem in partes Vespasiani, legionem deseruisset, ablata, vt in Plotium Griphum trãsferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, eiurante Frontino, Cæsar Domitianus pręturam cepit. Eius nomen epistolis edictísq; proponebatur. Vis penes Mucianum: nisi quòd pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propriâ libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus è Primo Antonio, Varóque Ario: quos recentes, claróśque rerum famâ, ac militum studiis, etiam populus fouebat, quia in neminẽ vltra aciem sæuierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rempub. hortatus: haut defuturâ consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset. ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalàm opprimi Antonius nequibat: multis in senatu laudibus cumulatũ, secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluuij Rufi vacuam. simul amicis eius, tribunatus præfecturásque largitur. Dein, postquam inanem animum spe & cupidine impleuerat, vires abolet: dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Ario Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitus, in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit vrbi sua forma, legésque, & munia magistratuum. Quo die senatum ingressus est est Domitianus, de absentia patris fratrisq; ac iuuentâ sua, pauca & modica disseruit, decorus habitu: & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio, pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, vt Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres vtrumque iussere. de Pisone irritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur

Magontiacũ liberatum.

* Delenda videtur vocula.

A. V. C. DCCCXXIII.

Falsus ab Africa metus.

L. Piso.

Senatus honores distribuit.

Domitianus prætor.

Antonius Muciano suspectus

Spei nouæ

Callidè eum exarmat.

Domitianus Patres benignè alloquitur.

Galbæ memoria restituta.

Leges & Fasti reparati. bello rapta, quique æra legum vetustate delapsa noscerent, figeréntque, & qui Fastos adulatione temporum fœdatos exonerarent, modúmque publicis impensis facerent. Redditur Tertio Iuliano prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mãsit Repeti P. Celer damnatus. inde cognitionem inter Musonium Rufum & P. Celerẽ placuit, damnatúsque Publius, & Sorani manibus satisfactum. Insignis publicâ seueritate dies, ne priuatim quidem laude caruit. Iustum iudicium explesse Musonius videbatur. Diuersa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quòd manifestum reum ambitiosiùs quàm honestiùs defendisset. 52 Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditauit. Signo vltionis in accusatores dato, petit à Cæsare Iunius Mauricus, vt commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandũ poposcisset. Consulendũ tali super re Principem, respõdit Senatus, inchoantibus primoribus, 53 iusiurandũ concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri vt sentẽtiam Iurati patres à calumnia se purgant. rogabantur, *Deos testes aduocabant, nihil ope suâ factum quo cuiusquam salus læderetur, neque se præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse.* trepidis, & verba iurisiurandi per varias artes mutantibus, quîs flagitij conscientia inerat. Probabant religionem patres; periurium arguebant. Eáque velut censura, in Sariolenum Voculum, & Nonium Actianum, & Delatores propulsi. Cestium Seuerum acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum & recens crimen vrgebat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit senatus manus intentare Voculæ, donec curiâ excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni, 54 Scribonianos fratres concordiâ opibúsq; insignes, ad exitium monstrauisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, vltrò conuersus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ inuidiam declinauit. Magnam eo die pietatis eloMessalla Regulum eripere tentat. quentiæque famam 55 Vipsanius Messalla adeptus est, nondum senatoriâ ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulũ, subuersa Crassorum & Orphiti domus, in summum odium extulerat. 56 Spontè ex S. C. accusationem subiisse iuuenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et 57 Sulpicia Prætextata Crassi vxor, quattuórque liberi, si cognosceret senatus, vltores aderant. Igitur Curtius eum premit. Messalla non caussam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eò vsque progressus, vt post cædem Galbæ, datam interfectori Pisonis pecuniam à Regulo, appetitum morsu Pisonis caput obiectaret. *Hæc certè*, inquit, *Nero non coëgit, nec dignitatem, 58 aut salutem illâ sæuitiâ redemisti. Sanè toleremus istorum defensiones: qui perdere alios, quàm periclitari ipsi maluerunt. Te securum reliquerat exsul pater, & diuisa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nibil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod*

timeret libidine sanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defensionibus expertum, cæde nobili imbuisti. cùm [59] *ex funere reipublicæ, raptis consularibus spoliis,* [60] *septuagies sestertio* * *dignatus, & sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eâdem ruina prosterneres: cùm segnitiam Neronis incusares, quòd per singulas domos, seque & delatores fatigaret. posse vniuersum senatum vnâ voce subuerti. Retinete patres conscripti, & reseruate hominem tam expediti consilij, vt omnis ætas instructa sit: & quomodo senes nostri, Marcellum, Crispum, iuuenes, Regulum imitentur. Inuênit etiam æmulos infelix nequitia. quid si floreat vigeátque? Et quem adhuc quæstorium offendere non audemus, prætorium & consularem* * *visuri sumus? An Neronem, extremum dominorum putatis? Idem crediderant; qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt: cùm interim intestabilior, & sæuior exortus est. Non timemus Vespasianum: ea principis ætas, ea moderatio. Sed* [61] *diutiùs durant exempla, quàm mores. Elanguimus P. C. nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone, delatores & ministros, more maiorum puniendos flagitabat. Optimus est, post malum Principem, dies primus.* Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, vt spem caperet Heluidius, posse etiam Marcellũ prosterni. Igitur à laude Cluuij Rufi orsus, qui perinde diues & eloquentia clarus, nulli vnquam sub Nerone periculum facessisset; crimine simul exemplóque Eprium vrgebat, ardentibus patrum animis. quod vbi sensit [62] Marcellus, velut excedens curiâ: *Imus*, inquit, *Prisce, & relinquimus tibi senatum tuum: regna præsente Cæsare.* Sequebantur Vibius Crispus: ambo infensi, vultu diuerso. Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum, retraherentur. Cùm glisceret certamen, hinc multi boníque, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent; consumtus per discordiam dies. Proximo senatu, inchoante Cæsare de abolendo dolore iráque, & priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus. Simul eos qui cœptam, dein omissam actionem repeterent, monuit sermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptam libertatem, postquam obuiam itum, omisere. Mucianus ne sperni senatus iudicium, & cunctis sub Nerone admissis, data impunitas videretur: Octauium Sagittam, & Antistium Sosianum senatorij ordinis, egressos exsilium, in easdem insulas redegit. Octauius, Pontiam Postumiam stupro cognitam, & nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Sosianus, prauitate morũ multis exitiosus. Ambo graui senatus consulto damnati pulsique, quamuis concesso aliis reditu, in eâdem pœna retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum inuidia. Quippe Sosianus ac Sagitta, viles, etiam si reuerterentur: accusatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur. Reconciliauit paulisper studia patrum; habita in senatu cognitio, secundùm veterem morem. [63] Manlius * Patricius ordinis senatorij, [64] pulsatum se in [65] colonia Seniensi, cœtu multitudinis, & iussu magistratuum querebatur. nec finem iniuriæ hîc stetisse: planctum, & lamenta, & supremo-

* *Facra sagitanus.*

* Puto verius, *ausuri*

Et Senatum permouet. Heluidius iterum in Marcellum.

Sed memoria præteritora abolita.

Sagitta reiectus in exsilium.

Et Sosianus.

* *Vat.* Patritum *Pontiqui Senatorem dixerant.*

tum imaginem præsenti sibi circumdata: cum contumeliis & probris, quæ in senatum vniuersúm iacerentur. Vocati qui arguebantur. Et cognita caussa, in conuictos vindicatum. Additúmque S.C. quo Seniensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma

Seditio penè noua.

Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, & exsilio ob sæuitiam. Inter quæ, militaris seditio propè exarsit. Prætorianam militiam repetebant à Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: & lectus in eamdem spem è legionibus miles, promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani

Quam Mucianus comprimit.

quidem sine multa cæde, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quò rectius stipēdia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores cōstituit, modicis inter se spatiis discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bouillas in deditionem acceptos memorauimus, ceterique per vrbem, & vrbi vicina conquisiti, producuntur propè intecto corpore.

Vitellianos produci iubet.

Eos Mucianus diduci, & Germanicum Britannicúmque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim assistere iubet. Illos primus statim aspectus obstupefecerat. cum ex diuerso, velut aciem telis & armis trucem; semet, clausos nudósque & illuuie deformes, aspicerent.

Illi fraudem & cædem timent.

Vt verò huc illuc distrahi cœpere, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad cædem destinarentur. [66] prēsare commanipularium pectora, ceruicibus innecti, suprema oscula petere, ne desererētur soli, neu in pari caussa disparem fortunam paterentur: modò Mucianum, modò absentem Principem, postremùm

Sed confirmat Mucianus.

cælum ac deos obtestari. donec Mucianus, cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso timori obuiam iret. Namque & victor exercitus, clamore, lacrymas eorum iuuabat. Isque finis illa die. Paucis pòst diebus, alloquentem Domitianum firmati iam excepere. Spernunt oblatos sibi agros, militiam & stipendia orant.

Iterúmque in Prætorium accipit.

Preces erant, sed quibus contradici non posset. Igitur in prætorium accepti. Dein quibus ætas & iusta stipendia, demissi cum honore, alij ob culpam: sed carptim, ac singuli. quo tutissimo remedio, consensus mul-

Pecunia conquisita.

titudinis extenuatur. Ceterum veráne pauperie, an vti videretur, actum in senatu, vt sexcenties sestertium à priuatis mutuum acciperetur. Præpositúsque ei curæ Poppæus Siluanus. nec multo pòst necessitas abiit. siue omissa simulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius dederat. Funúsque censoriū Flauio Sabino ductum: [67] magna documenta instabilis fortunæ, summáque etiam mi-

De L. Pisonis cæde.

scentis. Sub idem tempus L. Piso proconsul interficitur. ea de cæde quàm verissimè expediam, si pauca suprà petiero, ab initio caussisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis

Inermis Proconsul Africæ factus.

imperij finibus, sub diuo Augusto Tiberióque principibus, Proconsuli parebant. Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. [68] Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconsuli legionem, misso in eam rem legato tradidit. [69] æquatus inter duos beneficiorum numerus, &

mixtis

mixtis vtriusque mandatis, discordia quæsita auctáque. Prauo certamine, legatorum ius adoleuit, diuturnitate officij, vel quia minoribus maior æmulandi cura. Proconsulum splendidissimus quisque, securitati magis quàm potentiæ consulebant. Sed tum legionem in Africà regebat [70] Valerius Festus, sumtuosæ adolescentiæ, neq; modica cupiens, sed affinitate Vitellij anxius. Is, crebris sermonibus, tentarítne Pisonem ad res nouas; an tentanti restiterit, incertum. quoniam secreto eorum nemo affuit, & occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinauere. Nec ambigitur, prouinciam & militem, alienato erga Vespasianum animo fuisse. & quidam è Vitellianis vrbe profugi, ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius, & in pace suspectâ tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, [71] præfectus alæ Petrinæ, prosperâ nauigatione præuenit Papirium centurionem, à Muciano missum: asseuerauitq; mandata interficiendi Pisonis, centurioni data Cecidisse Galerianum, consobrinũ eius generúmque. Vnam in audaciâ spem salutis. Sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita nauibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. Nihil ad ea moto. Pisone, centurio à Muciano missus, vt portum Carthaginis attigit, magnâ voce, læta Pisoni omnia, tamquam Principi continuare: obuios & subitæ rei miraculo attonitos, vt eadem adstreperent, hortari. vugus credulũ, ruere in forum, præsentiam Pisonis exposcere. Gaudio clamoribúsq; cuncta miscebant, indiligentiá veri, & adulandi libidine. Piso indicio Sagittæ, vel insitâ modestiâ, non in publicũ egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionémque percontatus, postquam quæsitum sibi crimen cædémque comperit: animaduerti in eum iussit, haut perinde spe vitæ, quàm irâ in percussorem, quòd idem ex interfectoribus Clodij Macri, cruentas legati sanguine manus, ad cædem proconsulis rettulisset. Anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis, ne solita quidem munia vsurpabat, clausus intra domum, ne qua motus noui caussa vel fortè oriretur. Sed vbi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veráque & falsa, more famæ, in maius innotuere; equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vecti, obscuro adhuc cœptę lucis, domum proconsulis irrumpunt, districtis gladiis, & magna pars Pisonis ignari: quòd Pœnos auxiliares, Maurósq; in eam cædem dilegerat. haut procul cubiculo, obuium fortè seruum, quis nam, & vbi esset Piso? interrogauere. Seruus, egregio mendacio, se Pisonem esse respondit: ac statim obtruncatur. nec multo pòst, Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa è procuratoribus Africæ: iam tunc optimo cuique exitiosus, & in caussas malorum quæ mox tulimus, sæpiùs rediturus. Festus Adrumeto, vbi speculabundus substiterat, ad legionem tendit, præfectúmq; castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob simultates: sed Pisonis satellitem vocabat, militésque & centuriones quosdam puniit, alios præmiis. affe-

Valerius Festus in ea legatus.

Is Pisonem criminatur.

Centurio ad cædem eius missus.

Qui fraude agit.

Piso eum interficit.

Et plebem coercet.

Festus ad eius cædem mittit.

Serui mira fides.

Festus & alios punit.

cit. neutrum ex merito, sed vt oppressisse bellum crederetur. [72] Mox

Ophenses, Leptitani.

Ophensium Leptitanorúmq; discordias componit, quæ raptu frugum & pecorum inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies

Garamantes.

exercebantur. Nam populus Ophensis multitudine inferior, Garamantas exciuerat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fecundam. Vnde arta Leptitanis res, latéque vastatis agris, intra mœnia trepidabant. donec interuentu cohortium alarúmque, fusi Garamantes, & recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium vlterioribns vendiderant.

Vespasiano nunciį de victoria:

At Vespasiano post Cremonensem pugnam, & prosperos vndique nuntios, cecidisse Vitellium multi cuiúsque ordinis pari audacia fortunáque hibernum mare aggressi nuntiauêre.

Legati item à Partho

Aderant legati regis Vologesi, [73] quadraginta Parthorum equitum millia offerentes. magnificum lætúmque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatúmque vt legatos ad senatum

Domitianus ei suspectus.

mitteret, & pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam résque vrbis intentus, aduersam de Domitiano famam accipit: tamquam terminos ætatis,

Mitigat Titus.

& concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Iudaici belli perpetranda. Titum, antequam degrederetur, multo apud patrem, sermone orasse dicebatur, ne criminantium nuntiis temerè accenderetur: integrúmque se ac placabilem filio præstaret. *Non legiones, non classes, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum. sed maximè Principibus: quorum prosperis & alij fruantur, aduersa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni pater exemplum prębuisset.* Vespasianus haut æquè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet, bellóque & armis rempublicam attol-

Frumentum Romam missum,

lere: sibi pacem domúmque curæ fore. Tum celerrimas nauium frumento onustas, sæuo adhuc mari committit.

Qua periclitabatur à fame.

Quippe tanto discrimine vrbs nutabat, vt decem haut amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cùm à Vespasiano commeatus subuenere. [74] Curam restitu-

Capitolium refectum.

endi Capitolij in [75] L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famáque inter proceres. Ab eo cōtracti haruspices, monuere, vt reliquiæ prioris delubri in palules aueherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. nolle deos mutari veterem formam. Vndecimo Ka-

Quo ritu, quaque cerimonia. * *Vulgo,* omnia

lendas Iulias, serenâ luce, spatium omne quod templo dicabatur, cinctū vittis coronisque [76] Ingressi milites, quibus fausta * nomina, [77] felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, [78] aquâ riuis & fontibus amnibúsque haustâ perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præeunte [79] Plauto Eliano pōtifice, [80] lustra-

Qua prece? * *Lego,* suouetaurilibus

tâ * boue taurisq; areâ, & super cespitem redditis, extis, Iouē, Iunonē, Mineruam, præsidésq; imperij deos precatus vti cœpta prosperarent, sedésque suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas

quibus ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magnà pars populi, studio lætitiáque connixi, saxum ingens traxêre: passimq; iniectæ fundamentis argenti auriq; stipes, & metallorum primitiç, nullis fornacibus victç, sed vt gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo auróve in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta. Id solũ religio annuere. & prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat. Audita interim per Gallias Germaniásq; mors Vitellij, duplicauerat bellum. Nam Ciuilis omisŝa dissimulatione, in populum Romanum ruere: Vitellianæ legiones externum seruitium, quàm Imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem vbique exercituum nostrorum fortunam rati. vulgato rumore, à Sarmatis Dacisque Mœsica ac Pannonica hiberna circumsideri, paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolij, vt finem imperij adesse crederent, impulerat. Captam olim à Gallis vrbem; sed integrâ Iouis sede, mansisse imperium. Fatali nunc igne, signum cælestis iræ datum. & possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidæ canebant. Incesserátque fama, primores Galliarum ab Othone aduersus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorum ciuilium series & interna mala fregissent. Ante Flacci Hordeonij cædem, nihil prorupit, quo coniuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeauere nuntij inter Ciuilem Classicúmq; præfectum alæ Treuerorum. [81] Classicus, nobilitate opibúsque, * anteibat alios. Regium illi genus, & pace bellóq; clara origo. [82] Ipse, è maioribus suis, hostis populi Rom. quàm socius iactabat. Miscuere sese Iulius Tutor, & Iulius Sabinus, hic Treuir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni à Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur, proauiam suam diuo Iulio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse. Hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari. vbi, quos idoneos rebantur, consciẽtia obstrinxere, in colonia Agrippinensi, in domum priuatam conueniunt. nam publicè, ciuitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Vbiorum, Tungrorúmque. Sed plurima vis penes Treueros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi. certatim proclamant, *Fuere discordiis populum Rom. cæsas legiones, vastatam Italiam, capi cùm maximè vrbem, omnes exercituus suis quemque bellis distineri. si alpes præsidiis firmentur: coalitâ libertate, dispecturas Gallias quem virium suarum terminum velint.* Hæc dicta pariter, probatáque. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitauere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi: ne sublata spe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potiùs in societatem. legatis tantùm legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum, & spe im-

Aurum & argentũ rude iniectum.

Altiùs id extructum.

In Germania acriores turba.

Et arrectib hostes, ob incendium Capitolij.

Fœdus Ciuili cum quibusdam Gallis.

* *Vat.* ante alios

Cum Treueris primò.

Qui in Vbiis consultant.

Deficiunt à Romanis.

De legionibus deliberant.

Ad reliquos Gallos mittũt: Vocula resciscit, nec punire audet.

punitatis, facilè accessurum. Ea primi concilij forma. missique per Gallias concitores belli. Simulatum ipsis obsequium, quòd incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hostes, optimum è præsentibus ratus, mutua dissimulatione, & iisdem quibus petebatur artibus grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conuentum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit. pollicitúsque, si præsidium daretur, iturum in Batauos, & potiorem ciuitatis partem ad societatem Romanam retracturum: accepta peditum equitúmque modica manu, nihil apud Batauos ausus, quosdam Neruiorum Bethasiorúmque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Caninefates Marsacósque incursabat. Vocula Gallorum fraude illectus, ad hostem contendit. Nec procul Veteribus aberat cùm Classicus ac Tutor speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmauere. Túmque primùm discreti à legionibus, proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula,

Claudius Labeo aliquid pro Romanis tentat.

Treueri & Lingones palàm deficiũt. Vocula increpat.

[83] *Non adeò turbatam ciuilibus armis rem Romanam, vt Treueris etiam Lingonibúsque despectui sit. Superesse fidas prouincias, victores exercitus, fortunam imperij, & vltores deos. Sic olim, Sacrouirum & Aeduos; nuper, Vindicem Galliásque singulis prœliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem fata, ruptores fœderum exspectarent. Meliùs diuo Iulio, diuóque Augusto notos eorum animos. Galbam, & infracta tributa, hostiles spiritus induisse. Nunc hostes, quia molle seruitium: cùm spoliati exutíque fuerint, amicos fore.* Hæc ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutorémque videt, verso itinere, Nouesium concedit. Galli, duûm millium spatio distantibus campis, consedêre. Illuc commeantium centurionum militúmque emebantur animi: vt (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignúsque tanti sceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum disseruit. *Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis solicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari, libens audio: mortémque*[84] *in tot malis hostium vt finem miseriarum exspecto. Vestri me pudet miserétque, aduersus quos non prœlium & acies parantur: id enim fas armorum, & ius hostium. bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum, Classicus sperat: imperiúmque & sacramentum Galliarum ostentat. Adeò nos, si fortuna in præsens virtúsque deseruit, etiam vetera exempla defiiunt. quoties Romanæ legiones perire præoptauerunt, ne loco pellerentur? socij sæpe nostri, exscindi vrbes suas, séque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt. neque aliud pretium exitus, quàm fides famáque. Tolerant cùm maximè inopiam obsidiúmque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demouentur. Nobis, super arma & viros, & egregia castrorum munimenta, frumentum & commeatus quamuis longo bello pares.* [85] *Pecunia nuper etiam donatiuo suffecit: quod siue à Vespasiano, siue à*

Et Nouesium abit.

Galli Romanos ipsos ad se alliciunt.

Vocula dehortari conatur.

Vitellio datum interpretari mauultis, ab Imperatore certè Romano accepistis. Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso toties hoste, si pauetis aciem, indignum id quidem. Sed est vallum murique, & trahendi artes, donec è proximis prouinciis auxilia exercitúsque concurrant. Sanè ego displiceam. Sunt alij legati, tribuni, centurio denique, aut miles. ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus, Ciuilem & Classicum Italiam inuasuros. An si ad mœnia vrbis Germani Gallíque duxerint, arma patriæ inferetis? Horret animus tanti flagitij imagine. Tutori Treuero agentur excubiæ? Signum belli Batauus dabit? & Germanorum cateruas supplebitis? quis deinde sceleris exitus? cùm Romanæ legiones contrà direxerint: transfugæ è transfugis, & proditores è proditoribus, inter recens & vetus sacramentum inuisi deis errabitis? Te Iupiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos, tot triumphis colimus; te Quirine Romanæ parens vrbis, precor venerórque, vt [86] *si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta & intemerata seruari: at certè pollui fœdaríque à Tutore & Classico, ne sinatis. Militibus Romanis, aut innocentiam detis; aut maturam, & sine noxâ pœnitentiam.* Variè excepta oratio inter spem metúmque ac pudorem. Digressum Voculam, & de supremis agitantem, liberti seruíq; prohibuêre fœdissimam mortem sponte præuenire. Et Classicus, misso Æmilio Longino desertore primæ legionis, cædem eius maturauit. Herennium & Numisium legatos, vinciri satis visum. Dein sumtis Romani imperij insignibus, in castra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba vltrà suppeditauere, quàm vt sacramentum recitaret. Iurauere qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfectorem Voculæ, altis ordinibus; ceteros, vt quisque flagitium nauauerat, præmiis attollit. Diuisæ inde inter Tutorem & Classicum curæ. Tutor, validâ manu circumdatos Agrippinenses, quantúmque militū apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit. Occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detractauerant, Classicus corruptissimum quemque è deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostentantes si præsentia sequerentur. aliter nihil spei. Famem, ferrúmque, & extrema passuros. Adiecere qui missi erant, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitáque alimenta deerant; absumtis iumentis equisque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdáque in vsum necessitas vertit. Virgulta postremò & stirpes & internatas saxis herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere: donec egregiam laudem, fine turpi macularent, missis ad Ciuilem legatis vitam orantes. Neque antè preces admissæ, quàm in verba Galliarum iurarent. Tum pactus prędam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leues abeuntes prosequerentur. Ad quintum ferè lapidem coorti Germani, incautum agmen aggrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio; multi, palantes occubuêre. Ceteri retrò in castra profugiunt, querente sanè Ciuile & increpante Germanos, tam-

Nec proficit multum.

Classici operâ occiditur.

Legati alij vinciuntur.

Romani Gallis iurant.

Tutor Agrippinenses eodem adigit.

Obsessi in Veteribus solicitantur.

Quos fames premit.

Et ad pactionē perpellit.

Abeuntes Germani præter fas cædunt.

quam fidem per ſcelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere
ſæuientes nequiuerit, parum affirmatur. Direptis caſtris, faces inijciũt.
Ciuilis crinẽ ponit, voti damnas. Cunctóſque qui prælio ſuperfuerant, incendium hauſit.[87] Ciuilis, barbaro voto, poſt cœpta aduerſus Romanos arma, propexum rutilatúmque crinem, patratâ demum cæde legionum, depoſuit. & ferebatur par-
Sæuitia eius. uulo filio, quoſdam captiuorum, ſagittis iaculiſq; puerilibus figendos, obtuliſſe. Ceterùm neque ſe, neque quemquam Bataaum, in verba Galliarum adegit: fiſus Germanorum opibus, &, ſi certandum aduerſus Gallos de poſſeſsione rerum foret, inclytus famâ, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis, inter dona miſſus Velledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat: vetere apud Germanos more, quo pleráſq; feminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione arbitrentur deas.
Velleda virginis auctoritas. Túncque Velledæ auctoritas adoleuit. nam proſperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centurionem tribunorúmq; in Gallia geniti, reſeruantur, pignus
Caſtra Romana euerſa. ſocietatis: Cohortium, alarum, legionum, hiberna, ſubuerſa crematáque: iis tantùm relictis, quæ Magontiaci, ac Vindoniſſæ ſita ſunt. Legio
Legio quæ Noueſio, exit. XIII. cum auxiliis ſimul deditis, à Noueſio in coloniam Treuerorum tranſgredi iubetur, præfinita die intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere. ignauiſſimus quiſque, cæſorum apud Vetera exemplo, pauentes; melior pars, rubore & infamia, quale illud iter, quis dux viæ, & omnia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque dominos feciſſent. Alij, nulla dedecoris cura, pecuniam aut cariſſima ſibimetipſi circumdare: quidam expedire arma, teliſque tamquam in
Turpi & triſti agmine. aciem accingi.[88] Hæc meditantibus, aduenit proficiſcendi hora, exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum, deformitas haut perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies.[89] Reuulſæ imperatorum ima-
**Cod. regius, in horâ Claudius Sanctus ducit.* gines,* innexa ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, ſilens agmen, & velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgata captarum legionũ
Illuditur à vulgo. famâ, cuncti qui paullo antè Romanorum nomen horrebant, procur-
Ala vna abit, & ſe vindicat. rentes ex agris tectiſque, & vndique effuſi, inſolito ſpectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi. ſpretiſque Sancti promiſsis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac fortè obuio interfectore Voculæ Longino, coniectis in eum telis, initium exſoluen-
Agrippinenſis colonia in ancipiti. dæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treuerorum conſidunt. Ciuilis & Claſsicus rebus ſecundis ſublati, an Coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitte-
**Ex Vat ſcribo, ingenij ſed fatum eam ſeruat:* rent, dubitauere. Sæuitiâ * ingenita & cupidine prædæ, ad excidium ciuitatis trahebantur. obſtabat ratio belli, & nouum imperium inchoantibus vtilis clementiæ fama. Ciuilem etiam beneficij memoria flexit; quòd filiũ eius primo rerum motu in colonia Agrippinenſi deprehen-

sum, honoratè custodierát. Sed Transrhenanis gentibus inuisa ciuitas, opulentia auctúque. Neque alium finem belli rebantur, quàm si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret: aut disiecta, Vbios quoque dispersisset.

Germanis valde inuisi.

Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent. quæ, ferocissimus è legâtis, in hunc modum protulit.

Et quia Tencteri Vbios adeunt:

Rediisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, sed præcipuo deorum Marti grates agimus: vobísque gratulamur, quòd tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, & cælum quodammodo ipsum, clauserant Romani: vt colloquia congressúsque nostros arcerēt: vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac propè nudi, sub custode & pretio coiremus. Sed vt amicitia societásque nostra in æternum rata sint: postulamus à vobis, muros coloniæ, munimenta seruitij, detrahatis. etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliuiscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris, trucidetis. haut facilè libertas, & domini miscentur. Bona interfectorum, in medium cedant: ne quis occulere quidquam, aut segregare caussam suam possit. Liceat nobis vobísque vtramque ripam colere, vt olim maioribus nostris. [90] *quomodo lucem noctemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultúmque patrium resumite,* [91] *abruptis* voluptatibus, quibus Romani plus aduersus subiectos, quàm armis valent. sincerus & integer, & seruitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut alijs imperitabitis.*

Horride affantur.

** Vulgo, vectigalibus.*

Agrippinenses, sumto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palàm aspernati conditio præsens sinebat, in hunc modum respondent. *Quæ prima libertatis facultas data est, auidiùs quàm cautiùs sumsimus, vt vobis cæterisque Germanis consanguineis nostris iungeremur. Muros ciuitatis, congregantibus se cum maximè Romanorum exercitibus, augere nobis, quàm diruere tutius est. Si qui ex Italia aut prouinciis alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumsit: vel in suas quisque sedes refugere.* [92] ** Eductis olim, & nobiscum per connubium sociatis, quique mox prouenêre, hæc patria est. Nec vos adeò iniquos exi[s]timamus, vt interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vectigal & onera commerciorum, resoluimus. Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes: donec noua & recentia iura,* [93] *in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Ciuilem & Velledam, apud quos pacta sancientur.*

Vbij ambiguè & callide respondent.

**Deductis*

Sic lenitis Tencteris, legati ad Ciuilem & Velledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrauere. Sed coràm adire, alloquiq; Velledam negatum. Arcebantur aspectu, quò venerationis plus inesset. [94] Ipsa edita in turre. delectus è propinquis, consulta responsaque, vt internuntius numinis, portabat.

Velleda auctoritas.

Eiusque fastidium.

Ciuilis societate Agrippinensium auctus, proximas ciuitates affectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, & iuuentute eorum per cohortes composita: quominus vltrà pergeret, Claudius Labeo Bethasiorum Tungrorúmque & Neruiorum tumultuariâ manu restitit. fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabáturque in angustiis ambiguè, donec Germani tranantes, terga Labeonis inuasere. Simul Ciuilis, ausus, an ex com-

Labeo opponit se Ciuili.

Sed vincitur.

posito, intulit se agmini Tungrorum, & clara voce, *Non ideo*, inquit, *bellum sumsimus, vt Batavi & Treueri gentibus imperent. Procul hæc à nobis arrogantia, accipite societatem. transgredior ad vos,*[95] *seu me ducem seu militem mauultis*. Mouebatur vulgus, condebántque gladios; cùm Campanus, ac Iuuenalis, ex primoribus Tungrorum, vniuersam ei gentem dedidere. Labeo, antequam circumueniretur, profugit. Ciuilis Bethasios quoque ac Neruios in fidem acceptos, copiis suis adiunxit: ingens rerum, perculsis ciuitatum animis, vel sponte inclinantibus. Interea [96] Iulius Sabinus, [97] proiectis fœderis Romani monumentis, Cæsarem se salutari iubet: magnámque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam ciuitatem & nobis fidam. Nec Sequani detractauere certamen. Fortuna melioribus affuit. [98] Fusi Lingones. Sabinus festinatum temerè prœlium, pari formidine deseruit. Vtque famam exitij sui faceret, villam in quam perfugerat, cremauit. illic voluntariâ morte interiisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque, vitam per nouem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam, & [99] insigne [100] Epponinæ vxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorũ prospera acie, belli impetus stetit. Resipiscere paullatim ciuitates, fásque & fœdera respicere, principibus Remis: qui per Gallias edixere, vt missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant. [101] *Nequaquam egregij duces, iam enim Gallum Annium & [102] Petilium Cerialem delegerat, *summam belli parum tolerare. Nec relinquenda vrbs, sine rectore. & Domitiani indomitæ libidines timebantur: suspectis, vti diximus, Primo Antonio, Varóque Ario. Varus prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Vtque Domitiani animum, Varo haut alienum, deliniret: Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum, & gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, patrem eius sub Caio Cæsare egregiè functum eâ curâ dictitans. Lætum militibus idem nomen. atque [103] ipsum quamquam senatorij ordinis ad vtraque munia sufficere. Assumuntur è ciuitate clarissimus quisque; & alij per ambitionem. Simul Domitianus Mucianúsque accingebantur, dispari animo. ille, spe ac iuuenta properus; hic, moras nectens, quîs flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, & prauis impulsoribus si exercitum inuasisset, paci bellóque malè consuleret. Legiones victrices VI. & XVIII. Vitellianarum vnaetvicesima, è recens conscriptis secunda, Peninis Cottianísq; alpibus, pars monte Graio, traducuntur. XIIII. legio è Britannia, III. ac prima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus famâ, & suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum ciuitates, in Remos conuenere. Treuerorum legatio illîc opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis obiectari solita, contumeliásque. & inuidiam in populum Romanum

Tungri deduntur, Bethasij, & Neruij.

Sabini vanitas, qui Cæsarē se facit. Sequanos inuadit:

Fugit, latet.

Concilium Galliarum, super summa rei.

*Nec, quãquam

* Forn. summa

Varo præfectura Prat. adempta:

Clementi data.

Domitianus unà cū Muciano ad bellū expediunt. Legiones contrahunt.

Remis deliberant Galli.

Tullius in arma eos trahit.

manum effudit: turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundia. At Iulius Auspex è primoribus Remorum, vim Romanam, pacísque bona dissertans, & sumi bellum etiam ab ignauis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iámque super caput legiones: sapientissimum quemque reuerentia fidéque, iuniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebãtur. Constat obstetisse Treueris Lingonibúsque apud Gallias, quòd Vindicis motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque prouinciarum æmulatio. quod bello caput? vnde ius auspiciúmq; peteretur? quam, si cuncta prouenissent, sedem imperio legerent? Nondum victoria, iam discordia erat: aliis fœdera, quibusdã opes virésque, [104] aut vetustatem originis, per iurgia iactantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treueros epistolæ, nomine Galliarum, vt abstinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus si pœniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitq; ciuitatis suæ aures, haut perinde instruendo bello intentus, quàm frequens concionibus. Igitur non Treueri neque Lingones, ceteræve rebellium ciuitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem, in vnum consulere. Sed Ciuilis, auia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Classicus, segne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne tutor quidem maturauit superiorem Germaniæ ripam, & [105] ardua alpium præsidiis claudere. Atq; interim vnaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cũ auxiliariis cohortibus per Rhętiam irrupere. Accessit ala Singularium, excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Iulius Briganticus, sorore Ciuilis genitus, vt fermè acerrima proximorũ odia sunt, inuisus auunculo infensúsque. Tutor, Treuerorum copias, recenti Vangionũ, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmauit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis. qui primò cohortẽ pręmissam à Sextilio Felice, interficiunt. mox vbi duces exercitúsq; Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibúsq; & Caracatibus. Tutor, Treueris comitantibus, vitato Magontiaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat. sed incursu cohortiũ quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fusúsque. Eâ clade, perculsi Treueri. & plebes omissis armis, per agros palatur. quidam principum, vt primi posuisse bellum viderentur, in ciuitates quæ societatem Romanã non exuerãt, perfugerunt. Legiones à Nouesio Bonnáq; in Treueros, vt suprà memorauimus, traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino absente gesta. qui vbi aduentabat. furens, cunctáq; rursus in turbas & exitiũ conuersurus: legiones in Mediomatricos, sociam ciuitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor, in arma Treueros retrahunt: occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris. Hic

Iulius retinet.

Vide, per deũ qua in plurium imperio eueniant.

Galli Romanum iugum præferunt.

Intereà hostes segnes teragunt.

Romani vndique irrũpunt.

Iullius Briganticus pro iis.

Legionarĩ Treueros deserunt: Aliique plures.

Tutor victus.

Perculsi Treueri.

Tamen iterũ animos & arma recipiunt.

Cerialis ingenium. belli status erat, cùm Petilius Cerialis Magontiacum venit. eius aduentu, erectæ spes. Ipse pugnæ auidus, & contemnendis quàm cauendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat: vbi primùm congredi licuisset, nullam prœlio moram facturus. Dilectus per Galliam habitos, in ciuitates remittit, ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones. socij ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanæ manus excepissent. Auxit ea res Gallorum obsequium. nam recepta iuuentute, faciliùs tributa tolerauere, proniores ad officia quòd spernebantur. *Ciuilis & Classicus accelerant.* At Ciuilis & Classicus, vbi pulsum Tutorem, cæsos Treueros, cuncta hostibus prospera accepêre: trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinũ monuêre, ne summæ rei periculum faceret. *Sed praeuenit Cerialis.* Eo rapidiùs Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breuiore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci, quantúmque secum transuexerat, tertiis castris [106] * Rigodulum venit. *(* Vat. Rigodogulum)* quem locum, magna Treuerorum manu, Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum. & addiderat fossas, obicésque saxorum. *Valentinum inuadit:* Nec deterruêre ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet; equitum aciem, in collem erigeret; spreto hoste, quem temerè collectũ, haut ita loco iuuari, vt non plus suis in virtute foret. Paulum moræ in *Alios fugat:* ascensu, dum missilia hostium præuehuntur. Vt ventum ad manus; deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus iugis *Ipsum capit.* circumuecta, nobilissimos Belgarum, in quîs ducem Valentinum, cepit. Cerialis, postero die, coloniam Treuerorum ingressus est, auido milite *Treueris exitium imminebat.* eruendæ ciuitatis. *Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam. horum scelere, clausas cæsásque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quàm è gremio Italiæ raptam, quia vnius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum & ducum cædibus ouantem. Redigeret prædam in fiscum. Ipsis sufficere ignes, & rebellis coloniæ ruinas, quibus tot castrorum excidia* *Sed Cerialis dissuasit.* *pensarentur.* [107] Cerialis metu infamiæ, si licentiâ sæuitiáque imbuere militem crederetur, pressit iras. & paruere, posito ciuili bello ad externa modestiores. *Legiones nuper deditæ.* Conuertit inde animos, accitarum è Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitij mæstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coëuntes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibúsve responsa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obstupefecerat: attonitis etiam victoribus, qui vocem precésq; ad*Veniam impetrant.*hibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam poscebant. donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducúmve discordia, vel fraude hostium euenissent. Primum illum stipendiorum & sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque Imperatorem, neque *Cauetur eorum infamia.* se meminisse. Tunc recepti in eadem castra, & edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgióve seditionem aut cladem commilitoni ob-

iectaret. Mox Treueros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita alloquitur. *Neque ego vnquam facundiam exercui, & populi Romani virtutem armis affirmaui. Sed quia apud vos verba plurimùm valent, bonáque ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum æstimantur: statui pauca disserere, quæ profligato bello, vtilius sit vobis audisse, quàm nobis dixisse. Terram vestram, ceterorúmque Gallorum, ingressi sunt duces Imperatorésque Romani, nulla cupidine, sed maioribus vestris inuocantibus, quos discordiæ vsque ad exitium fatigabant. & acciti auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus seruitutem imposuerant. Quot prœliis aduersus Cimbros Teutonósque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quóve euentu Germanica bella tractauerimus, satis * clarum. Nec ideò Rhenum insedimus, vt Italiam tueremur: sed ne quis alius Ariouistus, regno Galliarum potiretur. An vos cariores Ciuili Batauísque & Transrhenanis gentibus creditis, quàm maioribus eorum patres auíque vestri fuerunt? Eadem semper caussa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque auaritia, & mutandæ sedis amor: vt relictis paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum hoc solum, vósque ipsos possiderent. Cæterùm libertas, & speciosa nomina prætexuntur. nec quisquam alienum seruitium, & dominationem sibi concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet. Regna belláque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. Nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium, sine armis; neque arma, sine stipendiis; neque stipendia, sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliásque prouincias regitis. Nihil separatum, clausúmve. Et [108] laudatorum Principum vsus ex æquo, quamuis procul agentibus: sæui proximis ingruunt. [109] quomodò sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ita luxum, vel auaritiam dominantium tolerare. Vitia erunt, donec homines. sed neque hæc continua; & meliorum interuentu pensantur. nisi fortè Tutore & Classico regnātibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus quam nunc tributis, parabuntur exercitus, quibus Germani Britanníq; arceantur. Nam [110] pulsis (quod dij prohibeāt) Romanis, quid aliud quàm bella omniū inter se gentiū exsistent? Octingentorū annorum fortunā disciplináque, cōpages hæc coaluit: quæ conuelli, sine exitio conuellentium, non potest. Sed vobis maximum discrimen. penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum caussæ. Proinde pacem & vrbem, quam victi victorésq; eodem iure obtinemus, amate, colite. Moneant vos vtriusque fortunæ documenta, ne contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malitis.* Tali oratione grauiora metuēteis cōposuit, erexítque. Tenebantur victore exercitu Treueri; cùm Ciuilis & Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarū hæc sententia fuit. Vespasianum, quāquam * nuntios occultarent, excessisse vitā. Vrbem atque Italiam, interno bello consumtam. Muciani & Domitiani, vana & sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus ciuitatum suarum contentos: si prœlium mallet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Ciuili & Classico nihil eum qui attulerat ipsas epistolas, ad Domitianum misit. Hostes diuisis copiis aduenere vndique. Plerique culpabant Cerialem passum iungi, quos

Cerialis, ita me Deus, facunda & sapiens oratio.

* *Vat. clara.*

Treueris ignotum.

* *Farn. nūtij quod probo.*

Ciuilis & Classicus aduenere.

discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossâ vallóq;
circumdedit: quìs temerè antea intutis consederat. Apud germanos,
Ille pugnam differri censet. diuersis sententiis certabatur. Ciuilis opperiendas Transrhenanorum
gentes, *Quarum terrore fractæ Pop. Rom. vires obtererentur. Gallos quid aliud
quàm prædam victoribus? & tamen quod roboris sit, Belgas, secum palàm, aut vo-*
Tutor maturat. *to stare*: Tutor contatione crescere rem Romanam affirmabat, coëunti-
bus vndique exercitibus. *Transuectam à Britannia legionem: accitas ex Hispa-
nia: aduentare ex Italia: nec subitum militem, sed veterem, expertúmque belli.
Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine
agere. Pecuniámque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Rom. & ne-
minem adeò in arma promtum, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit.
quòd si statim congrediantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquiis Germanici exerci-
tus, legiones, fœderibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quòd inconditam nuper
Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducíque temeritatis.
Ausuros rursus, venturósque in manus, non imperiti adolescentuli verba & con-
ciones, quàm ferrum & arma meditantis, sed Ciuilis & Classici: quos vbi aspexerint,
redituram in animos formidinem, fugam, faméreque, ac totiens captis precariam vi-
tam, neque Treueros, aut Lingonas beneuolentia contineri: resumturos arma, vbi*
Et cum eo Classicus. *metus abscesserit.* Diremit consiliorum diuersitatem, approbata Tutoris
sententia Classicus. statimque exsequuntur. Media acies Vbiis Lingo-
Romanos inuadunt improuisò. nibúsque data, dextro cornu cohortes Batauorum, sinistro Bructeri
Tencterique. pars montibus, alij viam inter Mosellámque flumen, tam
improuisi assiluere, vt in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim no-
Penè funditus. ctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans
pauorem nuntiantium, donec vniuersa clades in oculis fuit. Perrupta
legionum castra, fusi equites: Medius Mosellæ pons, qui vlteriora Co-
Ceriali. mira cõstantia. loniæ annectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus,
& fugientes manu retrahens, intecto corpore promtus inter tela, felici
temeritate, & fortissimi cuiusque accursu, reciperatum pontem lecta
manu firmauit. Mox in castra reuersus, palantes captarum apud Noue-
sium Bonnámque legionum manipulos, & rarum apud signa militem,
Milites increpat. ac propè circumuentas aquilas videt. Incensus ira, *Non Flaccum*, inquit,
Non Voculam deseritis. Nulla hic proditio. neque aliud excusandum habeo, quàm
*Metuo vt supersit ea vox. *quòd* [111] *vos Gallici fœderis oblitos* [* *prædixerim*,] *memoriam Romani sacramen-
ti tenere credidi. Annumerabor Numisiis & Herenniis, vt omnes legati vestri,
aut militum manibus, aut hostium ciderint.* [112] *Ite, nuntiate Vespasiano, vel quod
propius est Ciuili & Classico, relictum à vobis in acie ducem. venient legiones, quæ
neque me inultum, neque vos impunitos patiantur.* Vera erant. & à tribunis
Iique animũ recipiunt. præfectisque eadem ingerebantur. Consistunt per cohortes, & mani-
pulos, neque enim poterat patescere acies effuso hoste, & impedienti-
bus tentoriis sarcinisque, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, &
Classicus, & Ciuilis, suis quisque locis pugnam ciebant: gallos pro li-
bertate, Batauos pro gloria, germanos ad prædam instigãtes. Et cuncta
pro hostibus

pro hostibus erant. donec legio vicesimaprima, patentiore quàm ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes; mox impulit. Nec sine ope diuinâ, mutatis repentè animis, terga victores vertêre. Ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quæ primo impetu disiectæ, summis rursus iugis congregabantur, ac speciem noui auxilij fecerant. Sed obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamen, hoste omisso spolia consectandi. Cerialis, vt incuriâ propè rem afflixit, ita constãtiâ restituit. Secutúsque fortunam, castra hostium eodem die capit exscinditque. Nec in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinẽses; offerebántque vxorem ac sororem Ciuilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos trucidauerant. Vnde metus & iustæ preces inuocantium, antequàm hostes reparatis viribus, ad spem, vel ad vltionem accingerentur. Namque & Ciuilis illuc intenderat, non inualidus, [113] flagrantissimâ cohortium suarum integrâ, & è Chaucis Frisiisq; compositâ. [114] Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristis nuntius auertit, delatam cohortem dolo Agrippinensium: qui largis epulis vinóq; sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto, cremauere. Simul Cerialis propero agmine subuênit. Circumsteterat Ciuilem & alius metus, ne quartadecima legio, adiuncta Britannica classe, affligaret Batauos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem, terrestri itinere, Fabius Priscus legatus in Neruios Tungrósque duxit. Eæque ciuitates in deditionem acceptæ. Classem vltro Caninefates aggressi sunt. maiórque pars nauium depressa, aut capta. Et Neruiorum multitudinem spontè commotam, vt pro Romanis bellum capesseret, iidem Caninefates fudêre. Classicus quoque aduersus equites Nouesium à Ceriale præmissos, secundum prælium fecit. quæ modica, sed crebra damna, famã victoriæ nuper partæ lacerabãt. Iisdem diebus, Mucianus Vitellij filium interfici iubet: mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adsciri inter comites à Domitiano passus est: fauore militum anxius, & superbia viri, æqualium quoq; adeò superiorum intolerãtis. Profectus ad Vespasianum Antonius, vt non pro spe sua excipitur, ita neque auerso Imperatoris animo. Trahebatur in diuersa. hinc, meritis Antonij, cuius ductu confectum haut dubiè bellum erat: inde, Muciani epistolis. simul ceteri, vt infestum tumidúmq; insectabantur, adiunctis prioris vitæ criminibus. neque ipse deerat arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset. Alios vt imbelles, Cæcinam vt captiuum ac dediticium increpat. Vnde paulatim leuior vilιórque haberi, manẽte tamen in speciem amicitia. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriæ [115] statos* æstiuis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula euenêre, quîs cælestis fauor & quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua eius aduoluitur, remedium cæcitatis exposcens gemitu,

Mox fugant hostem.

Nimis præda intentam.

Vbij auxiliũ petunt.

Cohortem Ciuilis dolo necant.

Classis Romana fusa, itemq; Neruiorum fugatorum [?]

Antonius Primus ad Vespasianũ venit.

Cuius mores non ad aulã, itaque vilescit.

* *Fortasse Etesiarum.*

Miracula Vespasiano edita.

Cæcũ ſanat. monitu Sarapis dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit, precabatúrq. Principem, vt genas & oculorum orbes dignaretur reſpergere oris excremento. Alius manu æger, eodem deo au{ct}ore, vt pede ac veſtigio Cęſaris calcaretur, orabat. Veſpaſianus primò irridere, aſpernari: atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obſecratione ipſorum, & vocibus adulãtium in ſpem induci. poſtremò æſtimari à medicis iubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humanâ ſuperabiles forent. Medici variè diſſerere. Huic non exeſam vim luminis, & redituram ſi pellerentur obſtantia: illi elapſos in prauum artus, ſi ſalubris vis adhibeatur, poſſe integrari. Id fortaſſe cordi deis, & diuino miniſterio Principem electum. deniq; patrati remedij gloriam, penes Cęſarem; irriti, ludibrium penes miſeros fore. Igitur Veſpaſianus cuncta fortunæ ſuæ patêre ratus, nec quidquam vltrà incredibile, læto ipſe vultu, erectâ quæ aſtabat multitudine, iuſſa exſequitur. Statim cõuerſa ad vſum manus, ac cęco reluxit dies. Vtrumque qui interfuere [116] nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium. Altior in Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ſedem, vt ſuper rebus imperij conſuleret. Arceri templo cunctos iubet. atque ingreſſus, intentúſq; numini, reſpexit ponè tergum [117] è primoribus Ægyptiorum, nomine Baſiliden: quem procul Alexãdriâ plurium dierum itinere, & egro corpore detineri haut ignorabat. Percontatur ſacerdotes, num illo die Baſilides templum iniſſet? percõtatur obuios, num in vrbe viſus ſit? deniq; miſſis equitibus explorat, illo temporis momento, octoginta millibus paſſuum abfuiſſe. Tunc diuinam ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine Baſilidis, interpretatus eſt.

Mancum ſanat.

Sarapidis templum adit.

Omen illic et factum.

De Sarapide ipſo excurſio.

Origo dei nondum noſtris au{ct}oribus celebrata: Ægyptiorum antiſtites, ſic memorant. Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmauit, cùm Alexandriæ recens conditæ mœnia, tẽplàq; & religiones adderet, oblatum per quietẽ decore eximio & maiore quàm humanâ ſpecie iuuenem, qui moneret, vt fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnámq; & inclutam ſedem fore quæ excepiſſet. ſimul viſum eumdem iuuenem in cælum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum Athenienſem è gente Eumolpidarum, quem vt antiſtitem cęrimoniarum Eleuſi exciuerat, quæ nã illa ſuperſtitio, quod numẽ interrogat. Timotheus, quæſitis qui in Pontum meaſſent, cognoſcit vrbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolas fama Iouis Ditis. Namque & muliebrem effigiem aſſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, vt ſunt ingenia regum, pronus ad formidinẽ, vbi ſecuritas rediit, voluptatum quàm religionum appetens, negligere paulatim, aliaſq; ad curas animum vertere: donec eadem ſpecies terribilior iam & inſtantior, exitium ipſi regnóq; denuntiaret, ni iuſſa patrarẽtur. Tum legatos & dona

Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet, præcipítq; nauigaturis, vt Pythium Apollinem adeant. Illis mare secundum. Sors oraculi haut ambigua. Irent, simulacrúmq; patris sui reueherent, sororis relinquerent. Vt Sinopen venêre, munera preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. Qui diuersus animi, modò numen pauescere, modò minis aduersantis populi terreri, sępe donis promissísque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum nauium, auri pondus, augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo vltrà moraretur. Contantem varia pernicies, morbique & manifesta cælestium ira, grauiórq; in dies fatigabat. Aduocatâ concione, iussa numinis, suos Ptolemæiq; visus, ingruentia mala exponit. Vulgus aduersari regem, inuidere Ægypto, sibi metuere, templúmque circumsidere. Maior hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori nauis sponte conscêdisse. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi, Alexandriam appelluntur. Templum pro magnitudine vrbis exstructum, loco cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum, Sarapidi atque Isidi antiquitùs sacratum. Hęc de origine & aduectu dei, celeberrima. Nec sum ignarus, esse quosdam qui Seleuciâ vrbe Syriæ accitū regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alij auctorem eumdem Ptolemæum, sedem ex quâ transierit, Memphim perhibent, inclytam olim, veteris Ægypti columen. Deum ipsum multi Æsculapium, quòd medeatur ægris corporibus, quidā, Osirim, antiquissimū illis gentibus numen; plerique Iouem, vt rerum omnium potentem; plurimi Ditem patrem, insignibus quæ in ipso manifesta, aut per ambages coniectant. At Domitianus Mucianúsque, antequā alpibus propinquarent, prosperes rerū in Treueris gestarū nuntios accepere. Præcipua victoriæ fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantùm, vt nosceretur ingenium eius, damnatúsque. inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam patriā eius captam, Accipere se solatium mortis respōdit. Sed Mucianus quod diu occultauerat, vt recens expromsit, *Quoniam benignitate deúm fractæ vires hostium forent: parum decorè Domitianum, confecto propè bello, alienæ gloriæ interuenturum. Si status imperij, aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Cæsarem in acie stare. Caninefates Batauósque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugduni vim fortunámque principatus è proximo ostentaret, nec paruis periculis immixtus, & maioribus non defuturus.* Intelligebantur artes. sed pars obsequij in eò, ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. Vnde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem eius tentauisse, an præsenti sibi exercitum imperiúmque traditurus foret.[118] quâ cogitatione bellum aduersus patrem cogitauerit, an opes viresq; aduersus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis, salubri temperamento elusit, vt vana pueriliter cupientem. Domitianus

Domitianus victoria nūtium accipit. Valentinus damnatus.

Mucianus Domitianū sistit.

Hic res nouas tentat:

Nec perpetrat.

ſperni à ſenioribus iuuentam ſuam cernens, modica quoque & vſurpata antea munia imperij omittebat. Simul ſimplicitatis ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus : ſtudiúmque litterarum & [119] amorem carminum ſimulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi ſubduceretur, cuius diſparem mitiorémque naturam contrà interpretabatur.

Otium & poëtam ſimulat.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV NERONIS HISTORIARVM LIBER V.

BREVIARIVM LIBRI.

TITI in Iudæos vrbémque ſacram expeditio. Ea occaſione, de gentis origine, moribus, religione, vrbiſque ipſius opere & ſitu, accuratiùs & vberiùs dictum. Germanici belli progreſſus, prælia aliquot inter Ciuilem & Cerialem. quæ denique pax (ita apparet ex fine admutilati libri) excepit.

EIVSDEM anni principio, Cæſar Titus perdomandæ Iudææ dilectus à patre, [1] * & priuatis vtriuſque rebus militia clarus, maiore tum vi famáque agebat, certantibus prouinciarum & exercituum ſtudiis. atque ipſe, [2] vt * ſuperior ſui iam crederetur, decôrum ſe promtúmque in armis oſtendebat, comitate & alloquiis officia prouocans: ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Iudæa legiones, quinta, & decima, & quintadecima, vetus Veſpaſiani miles excepêre. Tradidit & Syria duodecimam, & adductos Alexandria duoetuiceſimanos tertianóſque Comitabantur viginti ſoci æcohortes, octo equitum alæ: Simul Agrippa, Sohemúſque reges, & auxilia regis Antiochi, validáque & ſolito inter accolas odio infenſa Iudæis Arabum manus. Multi, quos vrbe atque Italia ſua quemque ſpes acciuerat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hoſtium ingreſſus, compoſito agmine, cuncta explorans, paratúſque decernere, haut procul Hieroſolymis caſtra facit. Sed quia famoſæ vrbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia eius aperire. Iudæos Creta inſula profugos, nouiſsima Libyæ inſediſſe memorant, qua tempeſtate Saturnus vi Iouis pulſus ceſſerit regnis. Argumentum è nomine petitur. Inclytum in Creta, Idam montem. accolas, Idæos, aucto in Barbarum cognomento, Iudæos vocitari [* quaſi Idæos.] quidam regnante Iſide, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo ac Iuda, proximas in terras exoneratam. Plerique Æthiopum

Titus in Iudæâ rem gerit.
** Vat preliatis. Bud. preliatis.*
**ſuper fortunam.*
Quibus copiis?
Hieroſolyma adſidet.
De Iudæorũ ortu:
Varia & vana.
**Gloſſema eſt: & abeſt à Vat.*

prolem,quos rege Cepheo, metus atque odium mutare ſedes perpule-
rit. Sunt qui tradant, Aſſyrios conuenas,indigum agrorum populum,
parte Ægypti potitos,ac mox proprias vrbes Hebræaſq; terras,& pro-
piora Syriæ coluiſſe.Clara alij Iudæorum initia: [3] Solymos carminibus
Homeri celebratam gentem,conditę vrbi Hieroſolymam nomen è ſuo
feciſſe.Plurimi auctores conſentiũt,[4] ortã per Ægyptum tabe,quæ cor-
pora fœdaret:[5] regem * Occhorim,adito Hammonis oraculo, remediũ *Ita vet. & vulgò, Bocchorim.*
petentem,purgare regnum,& id genus hominum vt inuiſum deis,alias
in terras auehere iuſſum. Sic conquiſitum collectúmq; vulgus, [6] poſt-
quam vaſtis locis relictum ſit; ceteris per lacrymas torpentibus, Moſen *Moſes.*
vnum exſulum monuiſſe, ne quam deorum hominúmve opem exſpe-
ctarẽt,ab vtriſq; deſerti, ſed ſibimet vt duci cæleſti crederent,[7] * primo *Suſpectus locus & parum cohærens.*
cuius auxilio credentes,pręſentes miſerias pepuliſſent. Aſſenſêre,atque
omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æquè,quàm inopia
aquæ fatigabat.Iámque haut procul exitio,totis campis procubuerant: *Aqua inopia.*
cum grex aſinorum agreſtium, è paſtu in rupem nemore opacam con-
ceſsit.Secutus Moſes,coniecturâ herbidi ſoli, largas aquarum venas a-
perit.Id leuamen.& continuum ſex dierum iter emenſi, ſeptimo pulſis
cultoribus,obtinuêre terras in quibus vrbs & templũ dicata ſunt. Mo-
ſes,quo ſibi in poſterum gentem firmaret, nouos ritus contrarióſq; ce- *Religio gentis.*
teris mortalibus indidit. Profana illic omnia,quæ apud nos ſacra.Rur-
ſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta. [8] Effigiem animalis, quo *Aſinus iis (falſum) ſacer.*
monſtrante errorem ſitímq; depulerãt, penetrali ſacrauere:cæſo ariete,
velut in contumeliã Hammonis.Bos quoque immolatur,quẽ Ægyptij
Apin colunt.Sue abſtinent,memoriâ cladis,quòd ipſos ſcabies quondã
turpauerat,cui id animal obnoxiũ. Longã olim famem, crebris adhuc
ieiuniis fatẽtur. Et raptarum frugum argumentũ, panis Iudaicus nullo
fermento detinetur.Septimo die,otium placuiſſe ferunt:quia is finẽ la- *Sabbathi quies.*
borum tulerit.dein blandiẽte inertiâ, ſeptimum quoq; annum ignauiæ
datũ. Alij honorẽ eum Saturno haberi:ſeu principia religionis traden-
tibus Idæis,quos cum Saturno pulſos,& conditores gentis accepimus:
ſeu quòd è ſeptem ſideribus, quîs mortales reguntur, altiſsimô orbe &
præcipua potentiâ ſtella Saturni feratur: ac pleraque cæleſtium, [9] vim
ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiãt. Hi ritus quoquo mo-
do inducti,antiquitate defenduntur.cetera inſtituta ſiniſtra, fœda, pra-
uitate valuere. Nã peſsimus quiſque,ſpretis religionibus patriis, tribu-
ta & [10] ſtipes illuc cõgerebant. Vnde auctæ Iudæorum res. & quia apud *Stipes in templum.*
ipſos fides obſtinata, miſericordia in prõptu, ſed aduerſus omnes alios
hoſtile odiũ. Separati epulis,diſcreti cubilibus, proiectiſsima ad libidi-
nem gens,alienarum cõcubitu abſtinent.inter ſe nihil illicitũ. Circum-
cidere genitalia inſtituere;vt diuerſitate noſcantur. Tranſgreſsi in mo- *Circumciſio.*
rem eorum,idem vſurpant.nec quidquam prius inbuuntur,quàm con-
temnere deos,[11] exuere patriam:parentes, liberos, fratres, vilia habere.

Animorum æternitas. [12] Augendæ tamen multitudini consulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animásque prœlio aut suppliciis peremtorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare, è more Ægyptio. Eadémq; cura, & de infernis persuasio. cælestium cōtrà. Ægyptij pleraque animalia effigiésq; compositas venerantur. [13] Iudæi mente solâ, vnúmq; numen intelligunt. Profanos qui deûm imagines, mortalibus materiis, in species hominū effingant. Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulacra vrbibus suis, nedum tēplis sunt. Nō regibus hæc adulatio, nō Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibiâ tympanísq; concinebant, hederâ vinciebantur, vitísque aurea templo reperta: Liberum patrem coli domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos lætósque ritus posuit: Iudæorum mos absurdus sordidúsque. Terra finésque, quà ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: à meridie, Ægyptus obiacet: ab occasu, Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longè prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum. rari imbres, vber solum. [14] [* Exuberant] fruges nostrum ad morem. prçterque eas, [15] Balsamum: & Palmæ. palmetis proceritas, & decor. Balsamum, modica arbor. vt quisque ramus intumuit, [15] si vim ferri adhibeas, pauent venæ: fragmine lapidis, aut testâ aperiuntur. humor in vsu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidúmque niuibus. Idem amnem Iordanem alit, funditque. Nec Iordanes pelago accipitur. Sed [17] vnum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, grauitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neq; pisces aut suetas aquis volucres patitur. [18] Incertæ vndæ superiecta, vt solido feruntur, periti imperitíque nandi, perinde attolluntur. [19] Certo anni, bitumen egerit: cuius legendi vsum vt ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte naturâ liquor, & sparso aceto cōcretus, innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in summa nauis trahunt. Inde nullo iuuante influit, onerátq; donec abscindas. nec abscindere ære ferróve possis: fugit cruorem vestémq; infectam sanguine, quo feminæ per menses exsoluuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, vndātes bitumine moles pelli, manúque trahi ad litus: mox vbi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus cuneísq;, vt trabes aut saxa discindi. Haut procul inde campi, quos ferūt olim vberes, magnísq; vrbibus habitatos, [20] fulminum iactu arsisse: & manere vestigia, [21] terrámq; specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta spōte edita, aut manu sata, siue herba tenus aut flore, seu solitam in speciem adoleuêre, atra & inania velut in cinerem vanescunt. [22] Ego sicut Iudaicas quondam vrbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eóq; fetus segetum & autumni putrescere

Imaginum despretio.

Quidam Liberum ut deū dant.

Iudaæ fines & situs.

* Suspicor redūdare.

Vbertas, & fruges.

Balsamum.

Iordanes amnis.

Lacus Asphaltites.

Bitumen in eo.

Campi vsti.

reor, ſolo cæloque iuxtà graui. Et Belus amnis Iudaico mari illabitur: *Belus amnis.*
[23] circa cuius os cõlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur.
modicũ id litus, ſed egerentibus inexhauſtum. Magna pars Iudææ vicis
diſpergitur. habent & opida. Hieroſolyma genti caput.[24] Illic immenſæ *Hieroſolymã*
opulentiæ templum, & primis munimentis [25] vrbs* deiugis,[26] templum *vrbs.*
inrimis clauſum. ad fores, tantùm Iudæo aditus: limine, præter ſacerdo- *Ibi templum.*
tes, arcebantur. Dum Aſſyrios penes Medóſq; & Perſas Oriens fuit; de-
ſpectiſſima pars ſeruientium. poſtquam Macedones prępotuêre; rex An-
tiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quo *Antiochus*
minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohi- *Iudæis infeſ-*
bitus eſt. nam eâ tempeſtate, Arſaces deſciuerat. Tum Iudæi, Macedo- *ſtus.*
nibus inualidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul aberãt) ſibi *Reges iis, vnà*
ipſi reges impoſuêre, qui mobilitate vulgi expulſi, reſumtâ per arma do- *& ſacerdo-*
minatione, fugas ciuium, vrbium euerſiones, fratrum cõiugum, paren- *tes.*
tum neces, aliáque ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fouebãt: quia ho-
nor ſacerdotij, firmamentum potentiæ aſſumebatur. Romanorum pri-
mus Gn. Pompeius, domuit: templúmque iure victoriæ ingreſſus eſt. *Pompeius*
Inde vulgatum,* nulla intus deûm effigie vacuam ſedem, & inania arca- *vincit.*
na. Muri Hieroſolymorum diruti, delubrum mãſit. [27] Mox bello ciuili *Alias, nul-
interno, poſtquàm in ditionem M. Antonij prouinciæ ceſſerãt rex Par- *las i. d. effi-*
thorum Pacorus Iudæa potitus, interfectúſque à P. Ventidio, & Parthi *gies.* *Parthi vi-*
trans Euphratem redacti Iudæos [28] C. Soſius ſubegit. Regnum ab Anto- *cam.*
nio Herodi datum,[29] victor Auguſtus ſanxit. Poſt mortem Herodis, ni- *Varij apud*
nil exſpectato Cæſare, Simon quidam regium nomen inuaſerat. Is à *eos reges, &*
Quinctilio Varo obtinente Syriam punitus. & gẽtem coërcitam, liberi *turbæ.*
Herodis tripartitó rexêre. Sub Tiberio quies. dein, iuſſi à C. Cæſare effi-
giem eius in templo locare, arma potiùs ſumſêre. quem motum Cæſa-
ris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis,
Iudæam prouinciam equitibus Romanis aut libertis permiſit. è quibus
Antonius Felix, per omnem ſæuitiam ac libidinem, ius regium ſeruili *Felix, procu-*
ingenio exercuit, Druſilla Cleopatræ & Antonij nepte in matrimonium *rator Iudææ.*
accepta. vt eiuſdem Antonij, Felix progener, Claudius nepos eſſet. du-
rauit tamen patientia Iudæis, vſque ad Geſſium Florum procuratorem. *Florus, ſub*
Sub eo bellum ortum. & comprimere cœptantem [30] Ceſtium Gallum *quo bellum.*
Syriæ legatũ, varia prœlia ac ſæpius aduerſa excepêre. Qui vbi fato, aut
tædio occidit: miſſu Neronis, Veſpaſianus fortuna famáque & egregiis *Veſpaſianus*
miniſtris, intra duas æſtates, cuncta camporum, omnéſque præter Hie- *eò miſſus.*
roſolyma vrbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus ciuili bello
intentus, quãtum ad Iudæos per otium tranſiit. pace per Italiam parta,
& externæ curæ rediere. Augebat iras, quòd ſoli Iudæi nõ ceſſiſſent. Si-
mul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus noui euentus *Titus ibi re-*
caſúſve vtile videbatur. Igitur caſtris, vti diximus, ante mœnia Hieroſo- *lictus.*
lymorum poſitis, inſtructas legiones oſtentauit. Iudæi ſub ipſos muros

struxere aciem, rebus secundis longiùs ausuri; & si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certauit. Mox cessere hostes, & sequentibus diebus crebra pro portis prœlia serebant: donec assiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi. neque enim dignum videbatur, famem hostiũ opperiri. poscebántque pericula, pars virtute, multi ferocia, & cupidine præmiorum. Ipsi Tito Roma, & opes, voluptatésq; ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed vrbẽ arduam situ, opera molésque firmauerant, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati: vt latera oppugnantium, ad ictus patescerẽt. Extrema rupis, abrupta & turres, vbi mons iuuisset, in sexaginta pedes; inter deuexa, in centenos vicenósque attollebantur. mirâ specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regię circumiecta. conspicuóq; fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templum in modum arcis, propriíque muri, labore & opere ante alios. ipsæ porticus, quîs templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cauati sub terra montes: & piscinæ cisternæq; seruandis imbribus. præuiderant conditores ex diuersitate morum, crebra bella. inde cuncta, quamuis aduersus longum obsidium: & à Pompeio expugnatis, metus atque vsus pleraque monstrauêre. Atque per auaritiam Claudianorum temporum, emto iure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluuie, & [32] ceterarum vrbium clade aucti. Nam peruicacissimus quisque illuc perfugerat; eóq; seditiosiùs agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latissima mœnium, Simon: mediam vrbem, Ioannes, quem & Bargioram vocabant: templum, Eleazarus firmauerat. Multitudine & armis Ioannes, ac Simon; Eleazarus, loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipsos, & magna vis frumenti ambusta. Mox Ioannes, missis per speciem sacrificãdi, qui Eleazarum manúmq; eius obtruncarẽt, templo potitur. ita in duas factiones ciuitas discessit, donec propinquantibus Ro. bellum externũ concordiam pareret. Euenerant prodigia, quæ neque hostiis, neq; votis piare fas habet gens, superstitioni obnoxia, religionibus aduersa. Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & subito nubiũ igne collucere templum. Expassæ repentè delubri fores, & audita maior humana vox, Excedere deos simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, vt valesceret Oriens. profectique Iudæâ rerum potirentur. quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixeránt. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne aduersis quidem ad vera mutabantur. [32] Multitudinem obsessorũ omnis ætatis, virilis ac muliebris sexus, * sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis qui ferre possẽt: & plures, quã pro

Pugnatur ad Hierosolyma.

Eadémq; oppugnantur.

Frustrà, quia permunita.

Turris Antonia.

Templum.

Duces Iudaeorum: Simon, Ioannes, Eleazarus, Inter se discordes.

Prodigia ante exitium Iudaeorum.

Praedictio de rege regum è Iudaea.

Mira multitudo obsessorum.

** Vet. edi. ducenta*

numero audebant. Obstinatio viris feminisq; par: ac si transferre sedes cogerētur, maior vitæ metus quàm mortis. Hāc aduersus vrbē gentémque Cęsar Titus, quādo impetū & subita belli locus abnueret, aggeribus vineisq; certare statuit. Diuiduntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit: donec cuncta expugnandis vrbibus reperta apud veteres, aut nouis ingeniis, struerentur. At Ciuilis, post malam in Treueris pugnā, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera consedit: tutus loco: & vt memoriā prosperarum illic rerum, augescerent Barbarorum animi. Secutus est eodē Cerialis duplicatis copiis, aduentu secundæ & XVI. & XIIII. legionum. Cohortésque & alæ iampridem accitæ, post victoriā properauerant. Neuter ducum contator. Sed arcebat latitudo camporum, suopte ingenio humentium. Addiderat Ciuilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu reuolutus amnis, adiacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, & nobis aduersa. quippe miles Romanus armis grauis, & nādi pauidus: Germanos fluminibus suetos, leuitas armorum, & proceritas corporum attollit. Igitur lacessentibus Batauis, ferocissimo cuique nostrorum cœptum certamen deinde orta trepidatio, cùm prealtis paludibus arma equique haurirentur Germani, notis vadis persultabāt; omissa plerumque fronte, latera ac terga circumuenientes neq; vt in pedestri acie, cominus certabatur; sed tamquam nauali pugna, vagi inter vndas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cū ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quàm pro tumultu cædes: quia non ausi egredi paludem Germani, in castra rediêre. Eius prœlij euentus, vtrumq; ducem, diuersis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Ciuilis, instare fortunæ; Cerialis, abolére ignominiam. Germani, prosperis feroces. Romanos, pudor excitauerat. nox apud Barbaros cantu aut clamore, nostris per iram & minas acta. Posterâ luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem expleuit: in secundâ acie, legiones locatæ: dux sibi dilectos retinuerat, ad improuisa. Ciuilis haut porrecto agmine, sed cuneis astitit. Bataui Cugerniq; in dextro; læua ac propiora fluminis, Transrhenani tenuêre. Exhortatio ducū, non more concionis apud vniuersos, sed vt quoque eorum aduehebantur. Cerialis *veterē Rom. nominis gloriam, antiquas recentésque victorias: vt perfidum, ignauum, victum hostem, in æternum excinderent. Vltione magis, quàm prœlio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse, qui fugam animis, qui vulnera tergo, ferēt.* Proprios inde stimulos legionibus admouebat, domitores Britanniæ quartadecimanos appellans principē Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illâ primum acie, Secundanos noua signa, nouámque aquilā dicaturos. Hinc prauectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, vt suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. Alacrior omnium clamor, quîs vel è longâ pace prœlij cupido, vel fessis bello pa-

Machinis vrbs inuaditur.

Ciuilis ad Vetera cum copiis.

Cerialis item illuc.

Rhenus in campos effusus.

Pugna tumultuaria in aquis.

Qua Ciuilis pro meliore fuit.

Iterum pugna, sed ordinata.

Cerialis suos varie hortatur.

** silens, aut, silenter*
Ciuilis item suos.

cis amor, præmiaque & quies in posterum sperabantur. Nec Ciuilis * silentē struxit aciem, locum pugnæ testem virtutis ciens: *Stare Germanos Batauósque super vestigia gloriæ, cineres ossaque legionum calcantes quocūque oculos Romanus intenderet, captiuitatē, cladémque & dira omnia obuersari. Ne terrerētur vario Treuerici prœlij euentu:* [33] *suam illic * victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis, prædā manus impediunt. sed cuncta mox prospera, & hosti cōtraria euenisse. Quæ prouideri astu ducis oportuerit, prouidisse: campos madētes, & ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum & Germaniæ deos in aspectu, quorum numine capessent pugnam, coniugū, parentum, patriæ memores. illum diem aut gloriosissimum inter maiores, aut ignominiosum apud posteros fore.*

** Vat. materiam*

Commissa acies

Vbi sono armorū tripudiisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis glandibúsq; & ceteris missilibus prœliū incipitur. neq; nostro milite paludem ingrediente, & Germanis vt elicerent lacessentibus. Absumtis quæ iaciuntur, & ardescente pugna, procursum ab hoste infestiùs, immensis corporibus, & prælōgis hastis [34] fluitantem labantémque militem eminus fodiebant. simul è mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorū cuneus transnatauit. turbata ibi res: & pellebatur sociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, suppressaq; hóstium ferocia. prœlium exæquatur.

Turbatique initio Romani.

Inter quæ, perfuga Batauus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, & Cugernos quibus custodia obuenisset, parum intentos. Duæ alæ cum perfuga missæ, incauto hosti circumfunduntur. quod vbi clamore cognitum; legiones à fronte incubuêre, pulsique Germani Rhenum fuga petebāt. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repentè fusis imbribus, & propinqua nocte.

Mox perfuga suggestione adiuti.

Hostes fugiunt.

Postera die, decimaquarta legio in superiorem prouinciam Gallo Annio missa. Cerialis exercitum, decima ex Hispania legio suppleuit. Ciuili Chaucorū auxilia venêre. [35] non tamen ausus opidum * Batauorū armis tueri, raptis quæ ferri poterant, ceteris iniecto igni in insulā concessit. gnarus deesse naues efficiendo ponti, neque exercitum Ro. aliter transmissurum. quin & diruit molam à Druso Germanico factā, Rhenúmq; prono alueo in Galliam ruentem, disiectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alueus, insulam inter, Germanósque, continentium terrarum speciem fecerat.

Ciuilis in Batauiam se condit.
** Forte, Batauodurum*

Molem Drusi diruit.

Transiêre Rhenum Tutor quoque & Classicus, & centum tredecim Treuerorum senatores: in quibus fuit Alpinus Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superiùs memorauimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum auidas. Tantúmque belli superfuit, vt præsidia cohortium, alarum, legionum, modicis vicis quadripartita Ciuilis inuaserit: Decimam legionem, Arenaci; secundā, Batauoduri; & Grinnes Vadámque cohortiū alarúmq; castra: ita diuisis copiis, vt ipse & Verax sorore eius genitus, Classicúsque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausis

Primores Gallorum trans Rhenum fugiunt.

Ciuilis diuersa præsidia inuadit.

aliquâ in parte fortunam affore Simul Cerialem,neque satis cautum; & pluribus nũtiis huc illuc cursantem.posse medio intercipi. Quibus obuenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem & cædẽdis materiis operatum turbauêre,occiso præfecto castrorum & quinque primoribus cẽturionum, paucísque militibus.Ceteri se munimentis defendêre.Et interim Germanorum manus, Batauoduri,irrumpere inchoatum pontem nitebantur.Ambiguũ prœlium nox diremit Plus discriminis apud Grinnes Vadámque. Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus, oppugnabant.nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque:in quîs Briganticus præfectus alę ceciderat,quem fidum Romanis, & Ciuili auunculo infensum diximus.Sed vbi Cerialis cum dilectâ equitũ manu subuênit, versa fortuna. præcipites Germani in amnẽ aguntur. Ciuilis dum fugientes retentat agnitus, petitúsq; telis,relicto equo,transnatauit.IdemGermanis effugium.Tutorem Classicúmque appulsæ lintres vexêre. Ne tum quidem Romana classis pugnæ affuit,vt iussum erat.Sed obstitit formido, & remiges per alia militiæ munia dispersi.Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat:subitus consiliis, sed euentu clarus.Aderat fortuna,etiam vbi artes defuissent.hinc ipsi exercituique,minor cura disciplinę.Et paucos post dies quamquam periculum captiuitatis euasisset,infamiam non vitauit. Profectus Nouesium Bonnámque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, nauibus remeabat, disiecto agmine,incuriosis vigiliis.Animaduersum id Germanis,& insidias composuêre.electa nox atra nubibus,& prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt.Prima cædes astu adiuta:incisis tabernaculorum funibus, suismet * cotiis coopertos trucidabant. Aliud agmen, turbare classem,inicere vincla, trahere puppes.Vtque ad fallendum silentio, ita cœptâ cæde,& quò,plus terroris adderent, cũcta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti,quærũt arma,ruũt per vias,pauci ornati militariter, plerique circum brachia tortâ veste, & strictis mucronibus dux semisomnis ac propè intectus, errore hostium seruatur.Namque prætoriam nauem,vexillo insignem,illîc ducem rati,abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, vt plerique credidêre, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Vbiæ vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabãt, tamquam iussi silere:ne quietem eius turbarent.ita intermisso signo,& vocibus,se quoque in somnum lapsos.Multâ luce reuecti hoste, captiuis nauibus,prætoriam triremem,flumine Luppia, donum Velledæ traxere.Ciuilẽ cupido incessit,naualem aciem ostentandi Complet quod biremium,quęque simplici ordine agebantur. 36 Adiecta ingens lintrium vis. tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita: & simul captæ lintres, sagulis versicoloribus,haut indecorè pro velis iuuabãtur. Spatium velut æquoris * captum,vbi 37 Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit.Caussa instruẽdæ clasis,super insitam genti vanitatem,vt eo terro-

Castra decumanorum:
Batauodurũ
Grinnes & Vadam.
sed vbique repulsus.
Cerialis parũ prouidus.
Itaque pænè is interceptus.
*Vat. tentoriis
Nauibus hoste potiti.
Nauale certamen tentatum.
*Vat. electum.

re commeatus Gallia aduentantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit classem: numero imparem, vsu remigum, gubernatorum arte, nauium magnitudine potiorem. Is flumine secundo, illi vento agebantur. Sic præuecti, tentato telorum iactu, dirimuntur.

Cerialis Batauiam intrat.

Ciuilis nihil vltrà ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batauorũ hostiliter populatus, agros villásque Ciuilis intactos, notâ arte ducũ sinebat: cùm interim flexu autumni, & crebris pluuialibus imbribus superfusus amnis, palustrem humilémque insulam in faciem stagni oppleuit, nec classis, aut commeatus aderant: castráque in plano sita, vi

In qua periclitatur ab aquis.

fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputauit Ciuilis. Neque abhorret vero, quando paucis pòst diebus deditio insecuta est. Nã Cerialis, per occul-

Ad pacem Batauos inuitat.

tos nuntios, Batauis pacem, Ciuili veniam ostentans, Velledam propinquósque mouebat, fortunam belli tot cladibus aduersam, opportuno erga populum Rom. merito mutare. *Cæsos Treueros, receptos Vbios, ereptam Batauis patriam: neque aliud Ciuilis amicitiâ peractum, quàm vulnera, fugas, luctus, exsulem & terrorem, recipientibus oneri: & satis peccauisse, quòd toties Rhenum transcenderint. si quid vltrà moliantur, inde iniuriam & culpam, hinc vltionem &*

Atque hi inclinant.

deos fore. Miscebantur minis promissa. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batauos quoque sermones orti, *Non prorogandam vltrà ruinam: nec posse ab vnâ natione totius orbis seruitium depelli. quid perfectum cæde & incendiis legionum, nisi vt plures validiorésque accirentur? Si Vespasiano bellum nauauerint, Vespasianum rerum potiri. sin pop. Rom. armis prouocent; quotam partem generis humani Batauos esse? respicerent Rhætos Noricósque, & ceterorum onera sociorum: sibi*

**Rhe obiicit, iuuentutem & viros, non malè, Ciuilem accusant.*

non tributa, sed * [38] *virtutes & viros indici proximum id libertati: & si dominorum electio sit; honestiùs Principes Romanorum, quàm Germanorum feminas tolerari.* Hæc vulgus Proceres, *atrociore Ciuilis rabie semet in arma trusos: illũ domesticis malis, excidium gentis opposuisse. tunc infensos Batauis deos, cùm obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum vni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant & noxij capitis pœna pœnitentiam fateantur.* Non fefellit Ciuilẽ ea inclinatio, & præuenire statuit. super tædium malorũ, etiã spe vitæ: quæ plerumq; magnos animos infringit. Petito colloquio,

Ille ad colloquium Cerialis venit.

** Lego, Vahalis*

scinditur [39] * Nabaliæ fluminis pons. In cuius abrupta progreſsi duces, Ciuilis ita cœpit. *Si apud Vitellij legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum, vetus mihi obseruantia:* [40] *& cùm priuatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones & Gallica iuuentus alpes transcenderet. Quæ Antonius absens, Flaccus præsens mouebat, arma in Germaniâ moui, quæ Mucianus in Syriâ, Aponius in Mœsiâ,* * *Fabianus in Pannonia.* *

**Lego, Flauiani.*

AD

AD CLARISSIMVM VIRVM IOANNEM SAMBVCVM PANNONIVM.

VIENNA vestrâ, Clar. Sambuce, inuitus discessi. Tenuit me vrbs ipsa, & optimi Imperatoris aula; tenuisti pręcipuè tu. Vrbis amœnitatem, aulę splẽdorem admiratus sum; in te singularem humanitatem cum singulari eruditione coniunctam dilexi, vel, vt magis propriè loquar, amaui. Cui amori meo testificando hos Taciti duo libros, alterum De moribus Germanorum, alterum De vitâ Cn. Agricolæ, & incerti scriptoris tertium De Orationibus sui temporis, nomini tuo inscripsi & beniuolentiæ perpetuæ MON. LIB. MER. D. D. Tenue munus, fateor, & quod nullam partem sit gratiæ exsoluendæ: sed in quo spero te facturum quod benigni creditores solent, vt hac quasi particulâ soluti debiti tantisper sustenteris, dum meliore ingenij mei prouentu sortem ipsam cum vsuris dependam. Id quod breui, si Musæ adnuent, futurum confido. Vale.

C. CORNELII TACITI [1] DE SITV, MORIBVS ET POPVLIS GERMANIÆ LIBELLVS.

ERMANIA omnis à Gallis Rhætiisque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus; à Sarmatis Dacisque, [2] mutuo metu aut montibus separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spatia complectens, [3] nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus Rhæticarum alpium inaccesso ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in Occidentem versus, septentrionali Oceano miscetur. Danubius molli & clementer edito [4] montis Abnobæ iugo effusus, plures populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat. septimum enim os paludibus hauritur. Ipsos Germanos indigenas crediderim, miniméque aliarum gentium aduentibus & hospitiis mixtos: quia nec terrâ olim, sed classibus aduehebantur qui mutare sedes quærebant: & immensus vltrà, [5] vtque sic dixerim, aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò præter periculum horridi & ignoti maris, Asiâ, aut Africâ, aut Italiâ relictâ, Germaniam peteret? informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectúque, nisi si patria sit. [6] Celebrant carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus est) Tuistionem deum terrâ editum & filium Mannum, originem gentis conditorésque. Manno tris filios

aſsignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingæuones, medij Herminones, ceteri Iſtæuones vocentur. Quidam autem licentia vetuſtatis, pluréis deo ortos, pluréſque gentis appellationes, Marſos, Gambriuios, Sueuos, Vandalios affirmant: eáque vera & antiqua nomina. Ceterum [7] Germaniæ vocabulum recens, & nuper * additum: quoniã qui primi Rhenum tranſgreſsi Gallos expulerint, [8] nunc Tungri, nunc Germani vocati ſint. ita nationis nomẽ, non gentis eualuiſſe paulatim, [9] vt omnes primùm à victore ob metum, mox [10] à ſeipſis inuẽto nomine Germani vocarentur. Fuiſſe apud eos & Herculẽ memorant, [11] primúmque omnium virorum fortium, ituri in prœlia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu [12] quem Barditum vocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurantur. terrent enim, trepidántve, prout ſonuit acies. [13] Nec tam vocis ille, quàm virtutis concentus videtur. affectatur præcipuè aſperitas ſoni, & fractũ murmur obiectis ad os ſcutis, quo plenior & grauior vox repercuſſu intumeſcat. Ceterùm & [14] Vlixem quidam opinantur longo illo & fabuloſo errore in hunc Oceanũ delatum, adiſſe Germaniæ terras, Aſciburgiúmque, quod in ripa Rheni ſitum hodiéque incolitur, ab illo conſtitutum, [15] nominatúmque ἀσκιπύργιον. Aram quinetiam Vlixi conſecratam, adiecto Laërtæ patris nomine, eodem loco, olim repertam: monumentáque, & tumulos quoſdam [16] Græcis litteris inſcriptos in cõfinio Germaniæ Rhætiæque adhuc exſtare. quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quiſque demat, vel addat fidem. Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis [* aliis] aliarúm nationum connubiis infectos, [17] propriam & ſinceram & tantùm ſui ſimilem gentem exſtitiſſe arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, [18] rutilæ comæ, [19] magna corpora, & tantùm ad impetum valida. laboris atque operũ non eadem patientia: miniméque ſitim æſtúmque tolerare, frigora atque ediã cælo ſolóve aſſueuerunt. [20] Terra & ſi aliquanto ſpecie differt, in vniuerſum tamen aut ſiluis horrida aut paludibus fœda: humidior quà Gallias; [21] ventoſior quà Noricũ ac Pannoniam aſpicit: ſatis ferax, frugiferarum arborũ impatiens, [22] pecorum fœcunda, ſed * plerumque improcera. ne armentis quidẽ ſuus honor, aut gloria frontis. numero gaudent. eæque ſolæ & gratiſſimę opes ſunt. Argentum & aurũ propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurúmve gignere. quis enim ſcrutatus eſt? poſſeſſione & vſu haut perinde afficiuntur. Eſt videre apud illos argentea vaſa, legatis & principibus eorũ muneri data, non in aliâ vilitate, quàm quæ humo finguntur: quãquam proximi ob vſum commerciorum aurum & argentum in pretio habent, formáſque quaſdam noſtræ pecuniæ agnoſcunt, atque eligunt: interiores ſimpliciùs & antiquiùs permutatione mercium vtuntur. [23] Pe-

*Lego, auditum:

* Redundat.

* pleraque

cuniam probrant veterem & diu notam, Serratos, Bigatosque. Argentū quoque magis quàm aurum sequuntur, nullâ affectione animi, sed quia numerus argenteorū faciliori vsui est promiscua ac vilia mercantibus. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. [24] Rari gladiis, aut maioribus lanceis vtuntur. [25] hastas, vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto & breui ferro, sed ita acri & ad vsum habili, vt eodē telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. & eques quidē scuto frameáq; contentus est. pedites & missilia spargunt, pluráque singuli, atq; in immensum vibrant, nudi aut sagulo leues. nulla cultus iactatio: scuta tantùm lectissimis coloribus distinguunt. paucis loricæ: vix vni alterive cassis, aut galea. Equi non forma, non velocitate cōspicui. sed nec variare gyros in morem nostrum docentur. In rectū aut vno flexu dextros agūt, ita cōiuncto orbe, vt nemo posterior sit. In vniuersum ęstimanti, plus penes peditem roboris: eóque mixti prœliantur, aptâ & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuuentute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idque ipsum inter suos vocātur. & quod primò numerus fuit, iam nomen & honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dūmodo rursus instes, consilij quàm formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis prœliis referunt. Scutū reliquisse præcipuum flagitium. nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas. multique superstites bellorum, infamiā laqueo finierunt. Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumūt. Nec regibus infinita aut libera potestas; & duces exemplo potius quàm imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agunt admiratione præsunt. Ceterùm [26] neque animaduertere, neque vincire, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnā nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiésque, & signa quędam detracta lucis in prœlium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio turmam aut cuneū facit, sed familię & propinquitates. & in proximo pignora. vnde feminarum vlulatus audiri, vnde vagitus infantiū. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad cōiuges vulnera ferunt: [27] nec illæ numerare, aut * exsugere plagas pauent Cibósque & hortamina pugnātibus gestant. Memoriæ proditur, quasdam acies inclinatas iam & labātes à feminis restitutas, constantiā precum & obiectu pectorū, & monstratâ cominus captiuitate. quam longè impatientiùs feminarū suarum nomine timent: adeò vt efficaciùs obligentur animi ciuitatum, quibus [28] inter obsides puellę quoque nobiles imperantur. Inesse quinetiā sanctum aliquid, & prouidum putant: [29] nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo Vespasiano [30] Velledā, diu apud plerosque numinis loco habitam. Sed & olim [31] Auriniam, & complureis alias venerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent

* Fam. exigere

deas. [32] Deorum maximè Mercurium colũt, cui certis diebus, [33] humanis quoque hostiis litare fas habent. [34] Herculem ac Martem concessis animalibus placant: pars Sueuorũ & Isidi sacrificat. Vnde caussa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quòd signum ipsum in modũ liburnæ figuratum, docet aduectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in vllam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrantur. [35] lucos ac nemora consecrant, deorúmque nominibus appellant secretum illud, quod solâ reuerentiâ vident. Auspicia, sortésque vt qui maximè obseruant. Sortium consuetudo simplex. virgam frugiferę arbori decisam, in surculos amputant, eósque notis quibusdam, discretos super candidam vestem temerè ac fortuitò spargunt. mox si publicè consulatur, sacerdos ciuitatis, sin priuatim, ipse paterfamiliæ precatus deos, cælúmque suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secundùm impressam antè notam interpretatur. Si prohibuerunt; nulla de eâdem re in eundem diem consultatio. Sin permissum; auspiciorum adhuc fides exigitur. & illud quidem etiam hîc notum, auium voces, volatúsque interrogare. [36] Proprium gentis, equorũ quoque præsagia ac monitus experiri. publicè aluntur iisdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps ciuitatis comitantur, hinnitúsque ac fremitus obseruant. Nec vlli auspicio maior fides non solùm apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. Se enim ministros deorum, illos conscios putant. Est & alia obseruatio auspiciorum, qua grauiũ bellorum euentus explorant. Eius gentis cum qua bellum est captiuũ quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt. victoria huius vel illius, pro præiudicio accipitur. De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes. ita tamen, vt ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coëunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus, cùm aut inchoatur luna aut impletur. nam agendis rebus hoc auspicatissimũ initium credũt. Nec dierum numerũ vt nos, sed noctium computant. Sic constituunt. sic condicunt. nox ducere diem videtur. Illud ex libertate vitium, quòd [37] non simul, nec iussi conueniũt, sed & alter, & tertius dies contatione coëuntium absumitur. Vt turbæ placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coërcendi ius est, imperatur. Mox rex vel princeps, [38] prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quàm iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est, armis laudare. Licet apud concilium accusare quoque, & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarũ ex delicto, proditores & transfugas arboribus suspendunt. [39] ignauos, & imbelles & * corpore infames, cœno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt.

* corpore

gunt. Diuersitas supplicij illuc respicit, tamquam scelera ostendi oporteat dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & leuioribus delictis pro modo pœnarum, equorum pecorúmque numero conuicti multantur. pars multæ regi vel ciuitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis eius exsoluitur. 40 Eliguntur in iisdem conciliis & principes, qui iura per pagos vicósque reddunt. 41 Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, adsunt. 42 Nihil autem neque publicæ neque priuatæ rei, nisi armati agunt. Sed arma sumere non ante cuiquã moris, quàm ciuitas suffecturum probauerit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus 43 scuto frameáque iuuenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Insignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentulis assignant. 44 * Ceteris robustioribus ac iampridem probatis aggregantur. nec rubor inter comites aspici. gradus quinetiam & ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur. Magnáque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum iuuenum globo circumdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solùm in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque ciuitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. expetuntur enim legationibus, & muneribus ornantur, & ipsa plerumque fama bella profligant. Cùm ventum in aciem, turpe principi virtute vinci; turpe comitatui, virtutem principis non adæquare. Iam verò infame in omnem vitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, 45 præcipuum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant: comites pro principe. Si ciuitas, in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adolescentium petunt vltrò eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt. quia & ingrata genti quies, & faciliùs inter ancipitia clarescunt, magnũque comitatum 46 non nisi vi bellóque tueantur. exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricémque frameam. Nam epulæ, & quamquam incomti largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella, & raptus. Nec arare terram, aut exspectare annum. tam facile persuaseris, quàm vocare hostes & vulnera mereri. pigrum quinimmo & iners videtur sudore acquirere, quod possis sanguine parare. 47 Quotiens bella non ineunt, [* nõ] multum venatibus, plus per otium transigunt, dediti somno, cibóque. Fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura feminis senibúsque, & infirmissimo cuique ex familia. 48 Ipsi habent: mira diuersitate naturæ, cùm cùm iidem homines sic ament inertiam, & oderint quietem. 49 Mos est ciuitatibus vltro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, *quod

* ceteri

*Deleo negationem, quæ malè repetita.

pro honore acceptũ,etiam necessitatibus subuenit. Gaudent præcipuè finitimarum gentium donis,quæ non modò à singulis,sed publicè mittuntur:electi equi,magna arma,phaleræ,torquésque. Iam & pecuniam accipere docuimus. Nullas Germanorum populis vrbes habitari, satis notum est; ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diuersi,vt fons,vt campus,vt nemus placuit. Vicos locant, non in nostrũ morem,connexis & cohærentibus ædificiis:suam quisque domum spatio circũdat, siue aduersus casus ignis remediũ,siue inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum vsus. Materiâ ad omnia vtuntur informi,& citra speciem aut delectationem.Quædã loca diligentiùs illinunt terrâ ita purâ ac splendente,vt picturam ac lineamenta colorum imitetur. [50] Solent & subterraneos specus aperire, eósque multo insuper fimo onerant,suffugium hiemi & receptaculũ frugibus: quia rigorem frigorũ eiusmodi locis molliunt: & si quando hostis aduenit,aperta populatur.abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt,quòd quærenda sunt.Tegumen omnibus sagum,fibulâ; [51] aut,si desit,spina consertum.Cetera intecti, totos dies iuxta focũ atque ignem agunt. [52] Locupletissimi veste distinguuntur,non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi,sed strictâ & singulos artus exprimente. Gerũt & ferarũ pelles,proximi ripæ negligenter,vlteriores exquisitiùs, vt quibus nullus per commercia cultus.Eligunt feras,& [53] detracta velamina spargunt maculis,pellibúsque belluarũ, quas exterior Oceanus, atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quàm viris habitus, nisi quòd [54] feminę sæpius lineis amictibus velantur,eósque purpura variant,partémque vestitus superioris in manicas non extendunt,nudæ brachia ac lacertos.sed & proxima pars pectoris patet Quamquam seuera illic matrimonia Nec vllam morum partem magis laudaueris. nam propè soli barbarorũ singulis vxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine,sed ob nobilitatẽ plurimis nuptiis ambiuntur. [55] Dotẽ non vxor marito, sed vxori maritus offert. Intersunt parentes & propinqui,ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæsita, nec quibus noua nupta comatur,sed boues & frenatum equum, & scutum cum frameâ,gladióque In hæc munera vxor accipitur:atque inuicem ipsa armorum aliquid viro affert.hoc maximum vinculum,hęc arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutũ cogitationes,extráque bellorum casus putet,ipsis incipientis matrimonij auspiciis admonetur, venire se laborũ periculorúmque sociã, idem in pace idẽ in prœlio passuram ausurámque, hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. Sic viuendum, sic pereundũ. [56] accipere se quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quę nurus accipiãt, rursúsque ad nepotes referant.Ergo septã pudicitiã agunt.nullis spectaculorum illecebris,nullis cõuiuiorum irritationibus corruptæ. Litterarum secreta viri pariter ac feminę ignorãt.Paucissima in tam numero-

sâ gente adulteria, [57] quorum pœna præsens,& maritis permissa. [58] Accisis crinibus nudatam corā propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. [59] publicatæ enim pudicitiæ nulla venia. non forma,non ætate,non opibus maritum inuenerit.Nemo enim illic vitia ridet: [60] nec corrumpere & corrumpi,seculum vocatur. [61] Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantùm virgines nubunt,& cum spe votóque vxoris semel transigitur. Sic vnum accipiunt maritū quo modo vnum corpus,vnámque vitam;ne vlla cogitatio vltrà,ne longior cupiditas, ne tamquam meritum, sed tamquam matrimonium ament. [62] Numerum liberorum finire,aut quemquam ex agnatis necare, flagitium habetur.plúsque ibi boni mores valent, quàm alibi bonæ leges.In omni domo nudi ac sordidi,in hos artus,in hęc corpora,quę miramur, excrescunt.Sua quemque mater vberibus alit,nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominū ac seruum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem humo degunt; donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Sera iuuenū Venus,eóque inexhausta pubertas. nec virgines festinantur.eadem iuuenta,similis proceritas. pares validique miscentur.ac robora parentum liberi referunt.Sororum filiis idem apud auunculū,qui apud patrem honor.Quidam sanctiorē artiorémq; hunc nexū sanguinis arbitrantur,& in accipiendis obsidibus magis exigunt,tamquam ij & animū firmiùs & domum latiùs teneant. Heredes tamen successorésque sui cuique liberi:& nullū testamentum. Si liberi non sunt;proximus gradus in possessione,fratres,patrui,auūculi. Quāto plus propinquorum,quo maior affiniū numerus,tanto gratiosior senectus.nec vlla orbitatis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui, quàm amicitias necesse est.Nec implacabiles durant. luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero,recipitque satisfactionē vniuersa domus, vtiliter in publicum;quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem. Conuictibus & hospitiis non alia gens effusiùs indulget.Quemcūque mortalium arcere tecto, nefas habetur.pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Cùm defecerit qui modò hospes fuerat,mōstrator hospitij & comes.proximam domū non inuitati adeunt.nec interest.pari humanitate accipiuntur. Notum ignotúmque,quantum ad ius hospitij, nemo discernit.Abeunti,si quid poposceris,cōcedere moris.& poscendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus.sed nec data imputant,nec acceptis obligantur.Victus inter hospites comis. Statim è somno, quem plerumque in diem extrahunt,lauantur, sæpius calida, vt apud quos plurimum hiems occupat, Lauti, cibum capiunt. [63] separatæ singulis sedes, & sua cuique mensa. Tum ad negotia,nec minus sæpe ad conuiuia procedunt armati. [64] Diē noctémque continuare potando, nulli probrum.Crebræ vt inter vinolentos rixæ,rarò conuiciis, sæpius cæde & vulneribus transigu ntur.Sed & de reconciliandis inuicem inimicis,& iungendis affinitatibus, & ad-

ſciſcēdis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conuiuiis conſultant: tamquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incaleſcat. Gens non aſtuta nec callida, aperit adhuc ſecreta pectoris, licentiâ loci. [65] Ergo detecta & nuda omnium mens, poſtera die retractatur: & * ſalua vtriuſque temporis ratio eſt. Deliberant, dum fingere neſciunt: conſtituunt, dum errare non poſſunt. Potui humor ex ordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Proximi ripæ, & vinum mercantur. Cibi ſimplices, agreſtia poma, recens fera, aut lac concretum. Sine apparatu, ſine blādimentis expellunt famem. aduerſus ſitim, non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati, ſuggerendo quantū concupiſcunt; [66] haut minus facilè vitiis, quàm armis vincentur. Genus ſpectaculorum vnum atque in omni cœtu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum eſt, inter gladios ſe atque infeſtas frameas ſaltu iaciunt. Exercitatio artem parauit, ars decorem. non in quæſtum tamen aut mercedem. quamuis audacis laſciuiæ pretium eſt, voluptas ſpectantium. Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria exercent, tantâ lucrandi perdendive temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac [67] nouiſsimo iactu de libertate & de corpore contēdant. Victus voluntariam ſeruitutem adit. Quamuis iunior, quāuis robuſtior, alligari ſe ac venire patitur. Ea eſt in reprauâ peruicacia ipſi fidem vocant. Seruos conditionis huius per cōmercia tradunt, vt ſe quoque pudore victoriæ exſoluant. Ceteris ſeruis, non in noſtrum morem deſcriptis per familiam miniſteriis, vtuntur. Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modū dominus, aut pecoris, aut veſtris, vt colono iniūgit: & ſeruus hactenus paret. Cetera domus officia, vxor ac liberi exſequuntur. Verberare ſeruum, ac vinculis & opere coërcere, rarum. Occidere ſolent, non diſciplinâ & ſeueritate, ſed impetu & ira, vt inimicum, niſi quod impunè. Liberti non multum ſupra ſeruos ſunt, rarò aliquod momentum in domo, nūquam in ciuitate, exceptis dumtaxat iis gentibus, quæ regnantur. Ibi enim & ſuper ingenuos & ſuper nobiles aſcendunt. Apud ceteros, impares libertini libertatis argumentū ſunt. [68] Fenus agitare & in vſuras extendere, ignotum: ideóque magis ſeruatur, quàm ſi vetitum eſſet. [69] Agri pro numero cultorū ab vniuerſis per vices occupantur, quos mox inter ſe ſecundùm dignationē partiuntur. facilitatē partiendi, camporū ſpatia præſtant. Arua per annos mutant. & ſupereſt ager. nec enim cum vbertate & amplitudine ſoli labore contendunt, vt pomaria conſerant, & prata ſepiant, & hortos rigent. ſola terræ ſeges imperatur. Vnde annum quoque ipſum non in totidē digerunt ſpecies. Hiems & ver & æſtas intellectum ac vocabula habent: autumni perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio. Id ſolùm obſeruatur, vt corpora clarorum virorū certis lignis crementur. Struem rogi, nec veſtibus, nec odoribus cumulāt. ſua cuique arma, quorundam igni & eques adiicitur. Sepulcrum ceſpes erigit. Monumentorum

*Puto leg. & ſua

rum

rum arduũ & operosum honorem, vt grauem defunctis, aspernantur. Lamenta ac lacrymas citò, dolorẽ & tristitiã tardè ponunt. [70] Feminis lugere honestum est: viris meminisse. Hæc in commune, de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nũc singularũ gentium institutã, ritúsque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias cõmigrauerint, expediam. Validiores olim Gallorũ res fuisse summus auctorum diuus Iulius tradit. eóque credibile est, etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulũ enim amnis obstabat, quo minus, vt quæque gens eualuerat, occuparet permutarétque sedes promiscuas adhuc, & [71] nullâ regnorum potentiâ diuisas? Igitur inter Hercyniã siluam, Rhenúmque & Mœnum amnes, Heluetij; vlteriora Boij, Gallica vtraque gens, tenuẽre. [72] Manet adhuc Boiemi nomen, significátque [73] loci veterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Sed vtrũ Arauisci in Pannoniam ab Osis Germanorum natione, an Osi ab Arauiscis in Germaniam commigrauerint, cùm eodem adhuc sermone, institutis, moribus vtantur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem vtriusque ripæ bona maláq; erant. Treueri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis vltrò ambitiosi sunt, tamquã per hanc gloriam sanguinis, à similitudine & inertia Gallorũ separentur. Ipsam Rheni ripam haut dubiè Germanorũ populi colunt, Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentiùs [74] Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, [75] origine * erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, vt arcerent non vt custodirentur. Omniũ harum gentium virtute præcipui Bataui, non multum ex ripâ, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondã populus, & seditione domesticâ in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperij fierẽt. Manet honos, & antiquæ societatis insigne. nã [76] nec tributis * contẽnuntur, nec publicanus atterit. exemti oneribus & collationibus, & tantùm in vsum prœliorũ sepositi, velut tela atque arma, bellis reseruantur. Est in eodẽ obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani vltra Rhenum, vltráque veteres terminos imperij reuerentiã. Ita sede finibúsque in suâ ripâ, mente animóque nobiscũ agunt, cetera similes Batauis, nisi quòd ipso adhuc terræ suæ solo & cęlo acriùs animãtur. Non numerauerim inter Germaniæ populos, quamquã trans Rhenum Danubiúmque consederint, eos [77] qui Decumates agros excercẽt. Leuissimus quisque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ possessionis solũ occupauẽre. Mox limite * acto promotísque præsidiis, sinus imperij, & pars prouinciæ habentur. Vltra hos Catti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis, vt ceteræ ciuitates, in quas Germania patescit. durant siquidẽ colles, paulatímque rarescunt: & Cattos suos saltus Hercynius prosequitur simul atque deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & maior animi vigor.

*Videtur immittẽda vox, non erubescunt,

* Scribe, cõtunduntur, aut, continentur,

*Leg. aucto

Multum(vt inter Germanos)rationis ac solertiæ:præponere electos,audire præpositos, nosse ordines,intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare: [78] quódque rarissimũ, nec nisi ratione disciplinæ concessum,plus reponere in duce quàm in exercitu. omne robur in pedite, quem super arma ferramentis quoque & copiis onerant. Alios ad prœlium iræ videas,Cattos ad bellũ.rari excursus & fortuita pugna. Equestrium sanè virium id proprium,citò parare victoriã,citò cedere.Velocitas iuxta formidinẽ,contatio propior constantiæ est. Et aliis Germanorũ populis vsurpatum,rara & priuata cuiusque audentia, apud Cattos in consensum vertit, vt primùm adoleuerint crinẽ barbámque summittere, [79] nec nisi hoste cæso exuere votiuũ obligatúmque virtuti,oris habitum.Super sanguinem & spolia, reuelant frontem, séque tum demum pretia nascendi rettulisse, dignósque patriâ ac parentibus ferunt. Ignauis & imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreũ insuper annulum(ignominiosum id genti)velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absoluat. Plurimis Cattorũ hic placet habitus: iámque canent insignes & hostibus simul,suísque monstrati.omniũ penes hos initia pugnarum: hæc prima semper acies,visu noua. Nam ne in pace quidem * vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus, aut ager, aut aliqua cura;prout ad quemque venêre aluntur, prodigi alieni, contẽtores sui, donec exsanguis senectus tã duræ virtuti impares faciat. Proximi Cattis certum iam alueo Rhenum, quíque terminus esse sufficiat, Vsipij ac Tencteri colunt. Tencteri super solitũ bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt.Nec maior apud Cattos peditum laus,quàm Tẽcteris equitum.Sic instituêre maiores,posteri imitantur.Hi lusus infantium,hæc iuuenum æmulatio;perseuerant senes. inter familiam, & penates,& iura successionum,equi traduntur.excipit filius, non vt cetera maximus natu,sed prout ferox bello & melior.Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamauos & Angriuarios immigrasse narratur,pulsis Bructeris ac penitus excisis,vicinarũ consensu nationũ, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu fauore quodam erga nos deorum. nam ne spectaculo quidẽ prœlij inuidere. super LX. milia non armis telísque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculísque ceciderunt. Maneat quæso, durétque gentibus si non amor nostri. at certè odiũ sui: [80] quando vrgentibus imperij fatis nihil iam præstare fortuna maius potest,quàm hostiũ discordiã.Angriuarios & Chamauos à tergo Dulgibini,& Chasuari cludunt,aliæque gentes haut perinde memoratæ.à fronte Frisij excipiunt.Maioribus minoribúsque Frisiis vocabulũ est, ex modo virium, vtræque nationes vsque ad Oceanũ Rheno prætexuntur,ambiúntque immensos insuper lacus,& Romanis classibus nauigatos.Ipsum quinetiam Oceanum illà tentauimus. & superesse adhuc Herculis colũnas fama vulgauit: siue adiit Hercules, seu

* Q. libri, eultu

quidquid vbique magnificum est,[81] in claritatem eius referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculē inquiri. Mox nemo tentauit: sanctiúsq; ac reuerentius visum, de actis deorum credere, quàm scire. Hactenus in Occidentem, Germaniam nouimus. In Septemtrionem, ingenti flexu redit. Ac primò statim Chaucorū gens, quamquam incipiat à Frisiis, ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos vsque sinuetur. tam immensum terrarum spatium non tenent tantùm Chauci, sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam mali iustitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique, nulla prouocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Idque præcipuum virtutis ac viriū argumentū est, quod vt superiores agant, non per iniurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma. ac si res poscat exercitus, plurimū virorum equorúmque. & quiescentibus eadem fama. In latere Chaucorū. Cattorúmque, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt. idque iocundius, quàm tutius fuit. quia inter impotentes & validos falsò quiescas: vbi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci, nūc inertes ac stulti vocātur; Cattis victoribus fortuna in sapientiā cessit. Tacti ruinà Cheruscorū & Fosi contermina gens, aduersarum rerū ex æquo socij, cùm in secundis minores fuissent. Eundem Germaniæ sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, sed gloriâ ingens. veterisque famæ latè vestigia manēt vtrâque ripâ castra, ac spatia, quorū ambitu nūc quoque metiaris molē manúsque gentis,[82] & tā magni exercitus fidem. Sexcentesimum & quadragesimū annum vrbs nostra agebat, cùm primùm Cimbrorū audita sunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone C o s s. Ex quo si ad alterum Imperatoris Traiani consulatū computemus, ducenti fermè & decē anni colliguntur: tandiu Germania vincitur. Medio tam longi æui spatio, multa inuicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæve; ne Parthi quidē sæpius admonuere. quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidiū deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fusis vel captis, quinque simul consulareis exercitus Populo Romano, Varum trésque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibriū versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ & ciuiliū armorū, expugnatis legionū hibernis, etiam Gallias affectauêre: ac rursus pulsi inde, [83] proximis temporibus triumphati magis quàm victi sunt. Nunc de Sueuis dicendum est, quorum non vna vt Cattorum Tencterorúmve

gens: maiorem enim Gemaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibúsq; discreti, quamquam in commune Sueui vocentur. [84] Insigne gentis, obliquare crinen, nodóque substringere. Sic Sueui à ceteris Germanis: sic Sueuorum ingenui à seruis separantur. Sic in aliis gentibus seu cognatione aliquâ Sueuorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarũ & intra iuuentę spatium: apud Sueuos vsque ad canitiem horrentem capillũ retrò sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religãt. principes & ornatiorẽ habent. Ea cura formæ, sed innoxiæ. Neq; enim vt ament amentúrve: in altitudinem quãdam, & terrorem adituri bella comti, [85] vt hostium oculis, ornãtur. Vetustissimos se [86] nobilissimósq; Sueuorũ Semnones memorant. Fides antiquitatis, religione firmatur. Stato tempore in siluam [87] auguriis patrum & priscâ formidine sacrã, omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coëunt, cęsóque publicè homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reuerentia. Nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, vt minor, & potestatem numinis prę se ferens. si fortè prolapsus est, attolli & insurgere haut licitum. per humum euoluuntur. eóque omnis superstitio respicit, tãquam inde initia gentis, ibi regnator omniũ deus, cetera subiecta atque parentia. Adiicit auctoritatem fortuna Semnonum. centum pagis habitatur: magnóq; corpore efficitur, vt se Sueuorũ caput credant. Contra [88] Lõgobardos paucitas nobilitat, quòd plurimis ac valentissimis nationibus cincti, non per obsequiũ, sed prœliis & periclitando tuti sunt. Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini, & Eudoses, & Suardones, & Nuithones fluminibus aut siluis muniuntur. nec quidquã notabile in singulis, nisi quòd [89] in cõmune Herthũ, id est, Terram matrem colunt, eámque interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Est in insulâ Oceani Castum nemus, dicatũ in eo vehiculum veste contectũ, attingere vni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deã intelligit, vectamque bubus feminis multâ cũ veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcumque aduentu hospitióque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum. pax & quies tunc tantùm nota, tunc tantùm armata, donec idem sacerdos satiatã conuersatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculũ & vestes, & si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Serui ministrãt, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctáque ignorantia quid sit illud quòd tantùm perituri vident. Et hæc quidem pars Sueuorũ in secretiora Germanię porrigitur. Propior (vt quo modo paulo antè Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermundurorũ ciuitas, fida Romanis, eóque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus, [90] atque in splendidissimâ Rhętię prouinciæ coloniâ. passim sine custode transeunt, & cum ceteris gentibus arma modò castráque nostra ostẽdamus, his domos, villásque patefecimus, non concupiscẽtibus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclitum & notum olim: nunc tantum

auditur. Iuxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsis olim Boiis virtuti parta. Nec Narisci Quadíve degenerant. Eáque Germaniæ velut frons est, [91] quatenus Danubio prætexitu. Marcomanis, Quadísve vsque ad nostram memoriam reges manserunt, ex gente ipsorum. nobile Morobodui & Trudi genus. iam & externos patiuntur. Sed vis & potentia regibus, ex auctoritate Romana. raro armis nostris, sæpius pecunia iuuantur. Nec minus valent retrò Marsigni, [92] Gothini, Osi, Burij: terga Marcomanorum, Quadorúmque claudunt. è quibus Marsigni, & Burij sermone cultúque Sueuos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos: & quòd tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi vt alienigenis imponunt: Gothini, quò magis pudeat, & ferrum effodiunt. omnésque hi populi pauca campestrium, ceterùm saltus & vertices montium iugúmque insederunt. Dirimit enim sciditque Sueuiam continuum montium iugum, vltra quod plurimæ gentes agunt. ex quibus latissimè patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helueconas, Manimos, Elysios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romani Castorem Pollucémque memorant. Eius numinis nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium. vt fratres tamen, vt iuuenes venerantur. Ceterùm Arij super vires, quibus enumeratos paulo antè populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora, atras ad prœlia noctes legunt: ipsaque formidine atque vmbrâ feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente nouum ac velut infernum aspectum. nam primi in omnibus prœliis oculi vincuntur. Trans Lygios Gothones [93] regnantur, paulo iam addictiùs quàm ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemouij: omniúmque harum gentium insigne, rotunda scuta, breues gladij, & erga reges obsequium. Suionum hinc ciuitates, ipso in Oceano, præter viros armáq; classibus valēt. forma nauium eò differt, quòd vtrimq; prora paratam semper appulsui frontem agit: [94] nec velis *ministrantur, nec remos in ordinem lateribus adiungunt. Solutum vt in quibusdā fluminum, & mutabile vt res poscit, hinc vel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos. eóque vnus imperitat, nullis iam exceptionibus, nō precario iure parēdi. nec arma vt apud ceteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode & quidem seruo: quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus. otiosā porrò armatorum manus facilè lasciuiunt. enim verò neque nobilem neque ingenuum, ne libertinū quidem armis præponere regia vtilitas est. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac propè immotum, quo cingi cludiq; ter-

* Lembo, ministrant.

rarum orbem hinc fides: quòd extremus cadentis iam ſolis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, vt ſidera hebetet. 95 Sonum inſuper* emergentis audiri, formáſque deorum, & radios capitis aſpici perſuaſio adiicit. Illuc vſque (& fama vera) tantùm natura. Ergo iam dextro Sueuici maris litore Æſtyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitúſque Sueuorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deûm venerantur. inſigne ſuperſtitionis, formas aprorum geſtant. 96 Id pro armis* omniúmque tutela, ſecurum deæ cultorem etiam inter hoſtes præſtat. Rarus ferri frequens fuſtium vſus. Frumenta ceteróſque fructus patientiùs quàm pro ſolitâ Germanorum inertiâ laborant. 97 Sed & mare ſcrutantur. ac ſoli omnium ſuccinum, quod ipſi Gleſum vocant, inter vada atque in ipſo litore legunt. Nec quæ natura quæve ratio gignat, vt Barbaris, quæſitum compertúmve. diu quinetiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria noſtra dedit nomen. ipſis in nullo vſu, rude legitur: informe perfertur, pretiúmque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum eſſe intelligas: quia terrena quædam atque etiam volucria animalia plerumque interlucent, quæ implicata humore, mox dureſcente materiâ, cluduntur. Fecundiora igitur nemora lucóſque, ſicut Orientis ſecretis, vbi thura balſamáque ſudantur, ita Occidentis inſulis terríſque ineſſe crediderim, quæ vicini Solis radiis expreſſa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempeſtatum in aduerſa litora exundant. Si naturam ſuccini admoto igne tentes; in modum tedæ accenditur. alítque flammam pinguem & olentem: mox vt in picem reſinámve lenteſcit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera ſimiles, vno differunt, quòd femina dominatur: in tantum non modò à libertate, ſed etiam à ſeruitute degenerant. hîc Sueuiæ finis. Peucinorum, Venedorúmque, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis aſcribam dubito: quamquam Peucini, quos quidam Baſtarnas vocant, ſermone, cultu, ſede, ac domiciliis, vt Germani agunt. ſordes omnium ac torpor procerum connubiis mixtis, nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos Fennóſque ſiluarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potiùs referuntur, quia & domos figunt, & ſcuta geſtant, & pedum vſu ac pernicitate gaudēt. quæ omnia diuerſa Sarmatis ſunt, in plauſtro equóque viuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas. non arma, non equi, non penates: victui herba, veſtitui pelles, cubile humus. ſola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri oſſibus aſperant. Idémque venatus viros pariter ac feminas alit. Paſſim enim comitantur, partémque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriúmque ſuffugium, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur. huc redeunt iuuenes, hoc ſenum receptaculum. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, ſuas alienáſque fortunas ſpe metúque verſare. Securi aduerſus homi-

* Lege, ſe mergentis.

* omnique malo.

nes, securi aduersus deos, rem difficillimam assecuti sunt, vt illis ne voto quidem opus sit. Cetera iam fabulosa: Hellusios & Oxionas ora hominum vultúsque, corpora atque artus ferarum gerere, quod ego vt incompertum, in medium relinquam.

---

[1] IVLII AGRICOLÆ
VITA, SCRIPTORE
CORNELIO TACITO.

Larorvm virorum facta moresque posteris tradere antiquitus vsitatum, ne nostris quidem tẽporibus quamquam incuriosa suorum ætas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium paruis magnísque ciuitatibus commune, ignorantiam recti & inuidiam. Sed apud priores vt agere memoratu digna pronum, magisque in aperto erat: ita celeberrimus quisque ingenio, ad prodendam virtutis memoriam sine gratiâ aut ambitione, bonæ tantùm conscientiæ pretio ducebatur. Ac plerique suam ipsi vitam narrare, fiduciam potius morum, quàm arrogãtiam arbitrati sunt. [2] nec id Rutilio & [3] Scauro citra fidem, aut obtrectationi fuit. adeò virtutes iisdem temporibus optimè æstimantur, quibus facillimè gignuntur. At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit. quam non petissem, * ni incursaturus tam sæua & infesta virtutibus tempora. [4] Legimus cùm Aruleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modò auctores, sed in libros quoq; eorum sæuitum, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem Po. Ro. & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapiẽtiæ professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid vsquam honestum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit, quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute, [5] ademto per inquisitiones & loquendi audiendíque commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset obliuisci quàm tacere. Nunc demum redit animus, & quamquam primo statim beatissimi sæculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem, [6] augeátque cottidie facilitatem imperij Nerua Traianus; nec spem modò ac votum Securitas publica, sed ipsius voti fiduciam, ac robur assumserit: natura tamen

infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia quàm mala. & vt corpora lentè augescunt, citò exstinguuntur; sic ingenia studiáque oppresseris faciliùs, quàm reuocaueris. [7] Subit quippe etiam ipsius inertiæ dulcedo: & inuisa primò desidia, postremò amatur. Quid si per quindecim annos, grande mortalis æui spatium, [8] multi fortuitis casibus, promtissimus quisque sæuitiâ Principis interciderunt? Pauci, &, vt ita dixerim, non modò aliorum sed etiam nostri superstites sumus, exemtis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad senectutem, senes propè ad ipsos exactæ ætatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incôdita ac rudi voce [9] memoriã prioris seruitutis, ac testimonium præsentium bonorum composuisse. Hic interim liber honori Agricolæ soceri mei destinatus, professione pietatis, aut laudatus erit, aut excusatus.

[10] CNaevs Iulius Agricola vetere & illustri Foroiuliẽsium colonia ortus, vtrumque auum procuratorem Cæsarum habuit; quæ equestris nobilitas est. pater [11] Iulius Græcinus senatorij ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque notus, iisque virtutibus iram Caij Cæsaris meritus. Namque Marcum Silanum accusare iussus, & quia abnuerat, interfectus est. Mater Iulia Procilla fuit, raræ castitatis. in huius sinu indulgentiáq; educatus, per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiámque transegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integrámque naturam, quòd statim paruulus sedem ac magistram studiorum Masiliam habuerat, locum Græca comitate & prouinciali parcimonia mistum, ac benè compositum. Memoriâ teneo solitum ipsum narrare, se in primâ iuuentâ studium philosophiæ * acrius vltra quàm concessum Rom. ac senatori hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coërcuisset. scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinem ac speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementiùs quàm cautè appetebat: mox mitigauit ratio & ætas: retinuítque, quod est difficillimum, ex sapientiâ modum. Prima castrorum rudimenta in Britanniâ Suetonio Paullino diligenti ac moderato duci approbauit, electus, quem contubernio æstimaret. Nec Agricola licenter more iuuenum, qui militiam in lasciuiam vertunt, neque segniter ad voluptates & commeatus, titulum tribunatus & inscitiam retulit: sed noscere prouinciam, nosci exercitui, discere à peritis, sequi optimos, [12] nihil appetere ob iactationem, nihil ob formidinem recusare, simúlque anxius & intentus agere. Non sanè aliàs exercitatior magísque in ambiguo Britannia fuit. trucidati veterani, [13] incensæ coloniæ, intercepti exercitus. tum de salute, mox de victoria certauêre. Quæ cuncta & si consiliis ductúque alterius agebantur, ac summa rerum & reciperatæ prouinciæ gloria in ducem cessit; [14] artem & vsum & stimulos addidère iuueni: intrauítque animum militaris gloriæ

* Lego, acrius vltráque côcessum.

ris gloriæ cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quàm ex mala. Hinc ad capessendos magistratus in vrbem digressus, Domitiam Decidianam splendidis natalibus ortam sibi iunxit. idque matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur fuit. vixerúntque mira concordia, per mutuam caritatem, & inuicem se anteponendo, nisi quòd in bonâ vxore tanto maior laus, quantò in mala plus culpæ est. Sors quæsturæ prouinciam Asiam, proconsulem Saluium Titianum dedit. quorum neutro corruptus est: quamquam & prouincia diues ac parata peccantibus, & proconsul in omnem auiditatem pronus, quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. Auctus est ibi filia in subsidium, & solatium simul. Nam filium antè sublatum, breui amisit. Mox inter quæsturam, ac tribunatum plebis, atque etiam ipsum tribunatus annum quiete & otio transit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. Idem præturæ tenor, & silentium. nec enim iurisdictio obuenerat. Ludos, & inania honoris, modo rationis atque abundantiæ duxit, vti longè à luxuria, ita famæ propior. Tum electus à Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cuius alterius sacrilegium resp. quàm Neronis sensisset. Sequens annus graui vulnere animum domúmque eius afflixit. nam classis Othoniana licenter vaga [15] dum in templo (Liguriæ pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolæ in prædiis suis interfecit: prædiáque ipsa, & magnam patrimonij partem diripuit, quæ caussa cædis fuerat. Igitur ad solemnia pietatatis profectus Agricola, nuntio affectati à Vespasiano imperij deprehensus, ac statim in partes transgressus est. Initia principatus ac statum vrbis Mucianus regebat, admodum iuuene Domitiano, & ex paterna fortuna tantùm licentiam vsurpante. Is missum ad dilectus agendos Agricolam, integréque ac strenuè versatum, vicesimæ legioni tardè ad sacramentum transgressæ præposuit, vbi decessor seditiosè agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio: ita successor simul & vltor electus, rarissimâ moderatione maluit videri inuenisse bonos quàm fecisse. Præerat tunc Britanniæ Vectius Bolanus, placidiùs quàm feroci prouinciâ dignum est. temperauit Agricola vim suam, ardorémque compescuit, ne incresceret, peritus obsequi, eruditúsque vtilia honestis miscere. Breui deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. [16] Habuerunt virtutes spatium exemplorum. * Sed primò Cerialis modò labores & discrimina, mox & gloriam communicabat: sæpe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex euentu præfecit nec Agricola vmquam in suam famam gestis exsultauit, ad auctorem & ducem, vt minister fortunam referebat: ita virtute in obsequendo: verecundiâ in prædicando, extra inuidiam, nec

extra gloriam erat. Reuertentem ab legatione legionis diuus Vespasianus inter patricios asciuit, ac deinde prouinciæ Aquitaniæ præposuit, splendidæ in primis dignitatis administratione, ac spe consulatus cui destinarat. Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio secura & obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentiâ, quamuis inter togatos, facilè iustéque agebat. Iam verò tempora curarum remissionúmque diuisa. vbi conuentus ac iudicia poscerent; grauis, intentus, seuerus, & sæpius misericors: vbi officio satisfactum, nulla vltrà potestatis persona. tristitiam & arrogantiam, & auaritiam exuerat: nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut seueritas amorem deminuit. Integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre, iniuria virtutum fuerit. Ne famam quidem, cui etiam sæpe boni indulgent, ostentandâ virtute, aut per artem quæsiuit: procul ab æmulatione aduersus collegas, procul à contentione aduersus procuratores. & vincere inglorium, & atteri sordidum arbitrabatur. Minus triennium in eâ legatione detentus, ac statim ad spem Consulatus reuocatus est comitâte opinione Britanniam ei prouinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur haut semper errat fama, aliquando & eligit. Consul egregiæ tum spei filiam iuueni mihi despondit, ac post consulatum collocauit, & statim Britanniæ præpositus est, adiecto pontificatus sacerdotio. Britanniæ situm populósque multis scriptoribus memoratos, non in comparationem curæ ingeniive referam; sed quia tum primùm perdomita est. itaque quæ priores nondum comperta, eloquentiâ percoluere, rerum fide tradentur. Britannia insularum quas Romana notitia complectitur maxima, spatio ac cælo in Oriētem Germaniæ, in Occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur: Septentrionalia eius, nullis contrà terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi auctores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimilauere. & est ea facies citra Caledoniam, vnde & in vniuersum fama est transgressa. sed immensum & enorme spatium procurrentium extremo iam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram nouissimi maris tunc primùm Romana classis circumuecta, insulam esse Britanniam affirmauit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, inuenit, domuítque. 17 dispecta est & Thyle, quam hactenus nix, & hiems abdebat. sed mare pigrum & graue remigantibus perhibent. ne ventis quidem proinde attolli: credo quòd rariores terræ montésque, caussa ac materia tēpestatum, & profunda moles continui maris, tardiùs impellitur. Naturam Oceani atque æstus neque quærere huius operis est, ac multi rettulere. vnum addiderim: nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec litore tenus accrescere aut resorberi, sed influere penitus atque am-

bire, etiam iugis atque montibus inseri velut in suo. Ceterùm Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ an aduecti: vt inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varij: atque ex eo argumenta. namque [18] rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseuerant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & positu contra Hispaniam, Iberos veteres traiecisse, eásque sedes occupasse fidem faciunt. proximi Gallis, & similes sunt: seu durante originis vi; seu procurrentibus in diuersa terris, positio cæli corporibus habitum dedit. in vniuersum tamen æstimãti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasione. Sermo haut multũ diuersus. in deposcendis periculis eadem audacia; & vbi aduenere, in detractandis eadem formido. plus tamen ferociæ Britanni præferunt, vt quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus. mox segnitia cum otio intrauit, amissâ virtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim victis euenit, ceteri manent quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru prœliantur. honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus & studiis trahuntur. nec aliud aduersus validissimas gentes pro nobis vtilius, quàm quòd in commune non consulunt. Rarus duabus tribúsque ciuitatibus, ad propulsandum commune periculum * conuentus: [19] ita dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur. Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdum. asperitas frigorum abest. [20] Dierum spatia vltra nostri orbis mensuram, & nox clara, & extremâ Britanniæ parte breuis, vt finem atq; initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quòd si nubes non officiant, aspici per noctem Solis fulgorem, nec occidere & exsurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili vmbrâ non erigunt tenebras, infráque cælum & sidera nox cadit. Solum præter oleã vitémq; & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum. tardè mitescunt, citò proueniunt. eadémque vtriusque rei caussa, multus humor terrarum, cælique Fert Britannia aurum & argentum & alia metalla, pretium victoriæ. gignit & Oceanus margarita, sed subfusca ac liuentia. Quidam artem abesse legentibus arbitrantur. nam in rubro mari viua ac spirantia saxis auelli, in Britanniâ prout expulsa sint colligi. ego faciliùs crediderim naturâ margaritis deesse, quàm nobis auaritiã. Ipsi Britanni dilectũ, ac tributa, & iniuncta imperij munera impigrè obeunt, si iniuriæ absint: has ægrè tolerant, iam domiti vt pareant, nondum vt seruiant. Igitur primus omnium Romanorum D. Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris non tradidisse. Mox bella ciuilia, & in rempublicam versa Principum arma, ac longa obliuio Britanniæ etiam in pace. [21] Consilium id diuus Augustus vocabat, Tiberius præ-

* vel. consensus.

cipuè. Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentiâ, & ingentes aduersus Germaniam conatus frustrà fuissent. Diuus Claudius auctor operis, transuectis legionibus auxiliisque, & assumto in partem rerum Vespasiano. quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti reges, & monstratus fatis Vespasianus. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, vterque bello egregius: redactáque paullatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ. addita insuper veteranorum colonia. quædam ciuitates Cogiduno regi donatæ. is ad nostram vsque memoriam fidissimus mansit, vetere ac iam pridem recepta populi Romani consuetudine, vt haberet instrumenta seruitutis & reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum castellis in vlteriora promotis, per quæ fama aucti officij quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum exstinctus est. Suetonius hinc Paullinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus firmatisque præsidiis: quorum fiducia Monam insulam vt vires rebellibus ministrantem aggressus, terga occasioni patefecit. Namque absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala seruitutis, conferre iniurias, & interpretando accendere. *Nihil profici patientiâ, nisi vt grauiora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges fuisse, nunc binos imponi; è quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæuiret.*

* Leg. alterum. *æquè discordiam præpositorum, æquè concordiam subiectis exitiosum:* [22] * *alterius*

* alterum. *manus centuriones,* * *alterius vim & contumelias miscere: nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in prœlio fortiorem esse qui spoliet nunc ab ignauis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantum pro patriâ nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum, & flumine non Oceano defendi: sibi patriam, coniuges, parentes: illis auaritiam & luxuriam caussas belli esse. recessuros vt diuus Iulius recessisset, modò virtutes maiorum suorum æmularentur: ne ve prœlij vnius aut alterius euentu pauescerent. plus impetus, maiorem constantiam penes miseros esse. iam Britannorum etiam deos misereri, qui Romanum ducem absentem,* [23] *qui relegatum in altâ insulâ exercitum detinerent: iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porrò in eiusmodi consiliis periculosius esse deprehendi, quàm audere.* His atque talibus inuicem instincti, Voadica generis regij feminâ duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumsêre vniuersi bellum: ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam inuasêre, vt sedem seruitutis. nec vllum in Barbaris sæuitiæ genus omisit ira & victoria. Quòd nisi Paullinus, eo cognito prouinciæ motu, properè subuenisset, amissa Britannia foret: quam vnius prœlij fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cùm egregius cetera, arroganter in deditos, & vt suæ quoque iniuriæ vltor, durius consuleret; missus Petronius Turpilianus tamquam exorabilior, &

lior, & delictis hostium nouus, eóque pœnitentiæ mitior. compositis prioribus nihil vltrà ausus, Trebellio Maximo prouinciam tradidit. Trebellius segnior & nullis castrorum experimentis, comitate quâdam curandi prouinciam tenuit. Didicêre iam Barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus. & interuentus ciuilium armorum præbuit iustam segnitiæ accusationem. sed discordiâ laboratum, cùm assuetus expeditionibus miles otio lasciuiret. Trebellius fugâ ac latebris vitatâ exercitus irâ, indecorus atque humilis, precariò mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc ciuilibus bellis, agitauit Britanniam disciplinâ [24] eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quòd innocens Bolanus, & nullis delictis inuisus, caritatem parauerat loco auctoritatis. Sed vbi cum cetero orbe Vespasianus, & Britãniam reciperauit, magni duces, egregij exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum ciuitatem, quæ numerosissima prouinciæ totius perhibetur, aggressus. multa prœlia, & aliquando non incruenta: magnámq; Brigantum partem aut victoriâ amplexus, aut bello. Et cùm Cerialis quidem alterius successoris curam famámque obruisset, sustinuit quoque molem Iulius Frontinus vir magnus quantum licebat, validámque & pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates. Hunc Britanniæ statum, has bellorum vices mediâ iam æstate transgressus Agricola inuênit, cùm & milites velut omissâ expeditione ad securitatem, & hostes ad occasionem verterentur. Ordouicum ciuitas haut multo ante aduentum eius, alam in finibus suis agentem, propè vniuersam obtriuerat: eóque initio erecta prouincia, [25] vt quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri. Tum Agricola, quamquam transacta æstas, sparsi per prouinciam numeri, præsumta apud militem illius anni quies, tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obuiam discrimini statuit: contractísque legionum vexillis & modica auxiliorum manu, quia in æquum digredi Ordouices non audebant, ipse ante agmen, quò ceteris per animus simili periculo esset, erexit aciem. cæsaque propè vniuersa gente, non ignarus instãdum famæ, ac prout prima cessissent, fore vniuersa. Monam insulam, cuius possessione reuocatum Paullinum rebellione totius Britãniæ suprà memoraui, redigere in potestatem animo intendit. Sed vt in dubiis consiliis, naues deerant, ratio & constantia ducis transuexit: depositis omnibus sarcinis; lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi vsus, quo simul séque & arma & equos regunt, ita repente immisit, vt obstupefacti hostes qui classem, qui naues, qui mare exspectabant, nihil arduum aut inuictũ crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui

ingredienti prouinciam, quod tempus alij per ostentationem aut officiorum ambitum transigunt, labor & periculum placuisset. Nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem vsus, expeditionē aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est, sed ipsa dissimulatione famæ famam auxit, æstimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset. Ceterùm animorum prouinciæ prudens, simúlque doctus per aliena experimenta, parum profici armis si iniuriæ sequerentur, caussas bellorum statuit exscindere. à se suísque orsus, primam domum suam coërcuit, quod plerisque haut minùs arduum est, quàm prouinciam regere: nihil per libertos seruósque publicæ rei: non studiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus centurionum milites ascire, sed optimum quemque fidelissimum putare:[26] omnia scire, non omnia exsequi: paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodare: nec pœna semper, sed sæpiùs pœnitentiâ contentus esse:* officiis & administrationibus potius nō peccaturos, quàm damnare cùm peccassent. [27] Frumenti & tributorum auctionem æqualitate munerum mollire, circumcisis quæ in quæstum reperta, ipso tributo grauiùs tolerabantur. namque per ludibrium assidere clausis horreis, & emere vltrò frumenta, ac vendere pretio cogebantur. deuortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, vt ciuitates à proximis hibernis in remota & auia deferrent, donec quod omnibus in promtu erat, paucis lucrosum fieret. Hæc primo statim anno cumprimendo, egregiam famam paci circumdedit; quæ vel incuriâ, vel tolerantiâ priorum, haut minus quàm bellum timebatur. Sed vbi æstas aduenit, contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disiectos coërcere: loca castris ipse capere, æstuaria ac siluas ipse prætentare: & nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur. atque vbi satis terruerat, parcendo rursus* irritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multæ ciuitates quæ in illum diem ex æquo egerant, datis obsidibus iram posuere, & præsidiis castellísque circumdatæ, tantâ ratione curáque, vt nulla antè Britanniæ noua pars illacessita transierit. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumta. namque vt homines dispersi ac rudes, cóque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent: hortari priuatim, adiuuare publicè, vt templa, fora, domus exstruerent, laudando promtos, & castigando segnes. ita honoris æmulatio, pro necessitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, vt qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor, & frequens toga. paullatimq; discessum ad delinimenta vitiorum, porticus. & balnea, & conuiuiorum elegantiam. ídque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars seruitutis esset. Tertius expeditionū annus nouas gentes aperuit, vastatis vsq; ad Taum, (æstuario nomen est) nationibus. qua formidine territi hostes quāquam

* Deest vox. præficere, aut simile.

* vel inuitamenta.

conflictatum sæuis tempestatibus exercitum, lacessere non ausi. ponendísque insuper castellis spatium fuit. Adnotabant periti, non alium ducem opportunitates locorum sapientiùs legisse, nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum, aut pactione ac fuga desertum. crebræ eruptiones. nam aduersus moras obsidionis, annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, & sibi quisque præsidio, irritis hostibus, eóque desperantibus, quia soliti plerumque damna æstatis hibernis euentibus pensare, tum æstate atque hieme iuxtà pellebantur. Nec Agricola vnquam per alios gesta auidus intercepit; seu centurio, seu præfectus, incorruptum facti testem habebat. Apud quosdam acerbior in conuiciis narrabatur, vt bonis comis, ita aduersus malos iniucundus. ceterùm ex iracundia nihil super erat. secretum & silentium eius non timeres. honestius putabat offendere, quàm odisse. Quarta æstas obtinendis quæ percurrerat insumta. ac si virtus exercituum & Romani nominis gloria pateretur, inuentus in ipsa Britannia terminus. Nam Glota & Bodotria diuersi maris æstu per immensum reuecti, angusto terrarum spatio dirimuntur. quod tum præsidiis firmabatur: atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus. Quinto expeditionum anno naue prima transgressus, ignotas ad id tempus gentes crebris simul ac prosperis prœliis domuit: eámque partem Britanniæ quæ Hiberniã aspicit, [28] copiis instruxit, in spem magis quàm ob formidinem. si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita, & Gallico quoque mari opportuna, valentissimam imperij partem magnis inuicem vsibus miscuerit. Spatium eius si Britanniæ comparetur angustius, nostri maris insulas superat. Solum cælúmq; & ingenia cultúsq; hominum haut multum à Britannia differunt. meliùs aditus portúsq; per cõmercia & negotiatores cogniti. Agricola expulsum seditione domestica vnum ex regulis gentis exceperat, ac specie amicitiæ in occasionẽ retinebat. Sæpe ex eo audiui, legione vna & modicis auxiliis debellari obtineríq; Hiberniã posse. Idque etiam aduersus Britanniam profuturum, si Romana vbiq; arma, & velut è conspectu libertas tolleretur. Ceterum æstate qua sextum officij annum inchoabat, ampla ciuitate trãs Bodotriam sita, quia motus vniuersarum vltrà gentium, & infesta hostili exercitu itinera timebantur; portus classe explorauit: quæ ab Agricola primùm assumta in partem virium, sequebatur egregia specie, cùm simul terra, simul mari bellum impelleretur: ac sępe iisdem castris pedes equésq; & nauticus miles mixti copiis & lætitia, sua quisque facta, suos casus attollerent: ac modò siluarum & montium profunda, modò tempestatum ac fluctuum aduersa, hinc terra & hostis, [29] hinc auctus Oceanus militari iactantia compararentur. Britannos quoque, vt ex captiuis audiebatur, visa classis obstupefaciebat, tamquam aperto maris sui secreto vltimum victis perfugium clauderetur. Ad manus & arma conuersi Caledoniam inco-

* Fortè, oppugnauere.

lentes populi paratu magno, maiore fama, vti mos est de ignotis,[30] * oppugnasse vltrò, castella adorti, metum vt prouocantes addiderant: regrediendúmque citra Bodotriam, & excedendum potiùs, quàm pellerentur, specie prudentium ignaui admonebant. cùm interim cognoscit, hostes pluribus agminibus irrupturos. Ac ne superante numero, & peritia locorum circumirentur, diuiso & ipse in tres partes exercitu incessit. Quod vbi cognitum hosti, mutato repente consilio, vniuersi nonam legionem vt maximè inualidam, nocte aggressi inter somnum ac trepidationem cęsis vigilibus irrupêre. Iámque in ipsis castris pugnabant, cùm Agricola iter hostium ab exploratoribus edoctus, & vestigiis insecutus, velocissimos equitum peditúmque assultare tergis pugnantium iubet, mox ab vniuersis adiici clamorem. & propinqua luce fulsere signa. ita ancipiti malo territi Britanni: & Romanis redit animus, ac securi pro salute, de gloriâ certabant vltrò quinetiam irrupêre. & fuit atrox in ipsis portarum angustiis prœlium, donec pulsi hostes, vtroque exercitu certante, his vt tulisse opem, illis ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi paludes & siluæ fugientes texissent, debellatum illa victoria foret. Cuius cõstantia ac fama ferox exercitus: nihil virtuti suæ inuium, penetrandam Caledoniam, inueniendúmque tandem Britãniæ terminum continuo prœliorum cursu fremebant: atque illi modò cauti ac sapientes, promti post euentum ac magniloqui erant. iniquissima hæc bellorum conditio est, prospera omnes sibi vindicãt, aduersa vni imputantur.[31] At Britanni non virtute sed occasione & arte ducis *rati, nihil ex arrogantia remittere, quò minus iuuentutem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transferrent, cœtibus ac sacrificiis conspirationem ciuitatum sancirent. atque ira irritatis vtrimque animis discessum. Eadem æstate[32] cohors Vsipiorum per Germanias conscripta, in Britanniam transmissa, magnum ac memorabile facinus ausa est. Occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum & rectores habebantur, tres liburnicas adactis per vina gubernatoribus ascendêre: & vno remigrante, suspectis duobus eóque interfectis, nondum vulgato rumore vt miraculum prouehebantur. mox hàc atque illà rapti, & cum plerisq; Britãnorum sua defensantium prœlio congresi, ac sæpe victores, aliquando pulsi, eò ad extremum inopiæ venêre, vt infirmisimos suorum, mox sorte ductos vescerentur. atque ita circumuecti Britanniam, amisis per inscitiam regendi nauibus, pro prædonibus habiti, primùm à Sueuis, mox à Frisiis intercepti sunt, ac fuêre quos per commercia venumdatos, & in nostram vsque ripam mutatione ementium adductos, indicium tanti casus illustrauit. Initio æstatis Agricola domestico vulnere ictus, anno antè natum filium amisit. Quem casum neque vt plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus ac mœrorẽ muliebriter tulit. & in luctu, bellum inter remedia erat. Igitur præmissa classe quæ pluribus locis prædata,

* Deest vox. victos, aut talis alia.

magnum

magnum & incertum terrorem faceret, expedito exercitu cui ex Britannis fortissimos & longa pace exploratos addiderat, ad montẽ Grampium peruenit, quem iam hostes insederant. Nam Britanni nihil fracti pugnæ prioris euentu, & vltionem aut seruitium exspectantes, 33 tandémque docti commune periculum concordia propulsandum, legationibus & fœderibus omnium ciuitatum vires exciuerant. Iámque super tringinta milia armatorum aspiciebantur, & adhuc affluebat omnis iuuentus, & quibus cruda ac viridis senectus, clari bello, ac sua quisq; decora gestantes. cùm inter plures duces virtute & genere præstans, nomine Galgacus, apud contractam multitudinem prœlium poscentem, in hunc modum locutus fertur. *Quotiens caussas belli & necessitatẽ nostram intueor, magnus mihi animus est, hodiernum diem, consensumque vestrum, initium libertatis totius Britanniæ fore. Nam & vniuersi seruitutis expertes: & nullæ vltrà terræ, ac ne mare quidem securum, imminente nobis classe Romanâ. ita prœlium atque arma, quæ fortibus honesta, eadem etiam ignauis tutissima sunt. Priores pugnæ, quibus aduersus Romanos variâ fortunâ certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant: quia nobilissimi totius Britanniæ, eoque in ipsis penetralibus siti, nec seruientium litora aspicientes, oculos quoque à contactu dominationis inuiolatos habebamus.* 34 *Nos terrarum ac libertatis extremos, recessus ipse ac sinus famæ in hunc diem defendit. nunc terminus Britanniæ patet. atque omne ignotum, pro magnifico est. Sed nulla iam vltrà gens,* 35 *nihil nisi fluctus & saxa: & interiores Romani. quorum superbiam frustra per obsequium & modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuère terræ, & mare scrutantur: si locuples hostis est, auari: si pauper, ambitiosi. quos non Oriens, non Occidens, satiauerit: soli omnium, opes atque inopiam pari affectu concupiscunt. auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium; atque vbi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per dilectus alibi seruituti auferuntur. Coniuges sororésque & si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunásque, in tributum egerunt; in annonam, frumentum. corpora ipsa ac manus, siluis ac paludibus emuniendis, verbera inter ac contumelias, conterunt.* 36 *Nata seruituti mancipia semel veneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia seruitutem suam cottidie emit, cottidie pascit. Ac* 37 *sicut in familiâ recentissimus quisque seruorum & conseruis ludibrio est: sic in hoc orbis terrarum vetere famulatu, noui nos & viles in excidium petimur.* 38 *Neq; enim arua nobis, aut metalla, aut portus sunt, quibus exercendis reseruemur. Virtus porrò ac ferocia subiectorum, ingrata imperantibus. & longinquitas ac secretum ipsum, quò tutiùs, eò suspectiùs. Ita sublatâ spe veniæ, tandem sumite animum, tam quibus salus, quàm quibus gloria carissima est. Brigantes, feminâ duce, exurere coloniam, expugnare castra; ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuère.* 39 *nos integri & indomiti & libertatẽ non in * præsentiâ laturi,* 40 *primo statim congressu vnde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit. An eamdem Romanis in bello virtutem, quam in pace lasciuiam adesse creditis? Nostris illi discessionibus ac discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus*

sui vertunt: quem contractum ex diuersissimis gentibus, vt secundæ res tenent, ita aduersæ dissoluent. nisi si Gallos, & Germanos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quàm seruos, fide & affectu teneri putatis: metus & terror est, infirma vincula caritatis. [41] quæ vbi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient. Omnia victoriæ incitamenta pro nobis sunt: nullæ Romanos coniuges accendunt: nulli parentes fugam exprobraturi sunt: aut nulla plerisq; patria, aut alia est: [42] paucos numero circùm trepidos ignorantiâ, cælum ipsum ac mare & siluas ignota omnia circumspectantes, [43] clausos
* scribo, dij. quodammodo ac vinctos * alij nobis tradiderunt. Ne terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsâ hostium acie inueniemus nostras manus. agnoscent Britanni suam caussam. recordabuntur Galli priorem libertatem. deserent illos ceteri Germani, tamquam nuper Vsipij reliquerunt. Nec quidquam vltrà formidinis, vacua castella, senum coloniæ, inter malè parentes & iniustè imperantes, ægra municipia & discordantia. hic dux, hic exercitus. ibi tributa & metalla, & ceteræ seruientium pœnæ, quas in æternum proferre, aut statim vlcisci, in hoc campo est. Proinde ituri in aciem & maiores vestros, & posteros cogitate. Excepére orationem alacres, & barbari moris cantu & fremitu clamoribúsque dissonis. Iámque agmina, & armorum fulgores, audentissimi cuiusque procursu: simul instruebantur acies. cùm [44] Agricola quam-
* munimē- quam lætum & vix * monitis coërcitū militem * adhuc ratus, ita disser-
tis. q. liber. uit. [45] Octauus annus est, commilitones, ex quo virtute & auspiciis imperij Rom. fide atque operâ vestra Britanniam vicistis. tot expeditionibus, tot prœliis seu fortitudine aduersus hostes, seu patientia ac labore pæne aduersus ipsam rerum naturam opus fuit. Neque me militum, neque vos ducis pœnituit. Ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniæ non famâ nec rumore, sed castris & armis tenemus. Inuenta Britannia, & subacta. Equidem in agmine, cùm vos paludes montésve & flumina fatigarent, fortissimi cuiusque vocem audiebam, Quando dabitur hostis, quando acies? Veniunt à latebris suis extrusi. & [46] vota virtúsque in aperto, omniaque prona victoribus, atque eadem victis aduersa. Nam vt superasse tantum itineris, siluas euasisse, transisse æstuaria, pulchrum ac decorū in frontem; ita fugientibus periculosissima, quæ hodie prosperrimà sunt. Neq; enim nobis aut locorū eadem notitia, aut commeatuum eadem abundantia: sed manus, & arma, & in his omnia. Quod ad me attinet, iam pridem mihi decretum est, neque exercitus neque ducis terga tuta esse. Proinde & honesta mors turpi vitâ potior. & incolumitas ac decus, eodem loco sita sunt. nec inglorium fuerit, in ipso terrarum ac naturæ fine cecidisse. Si nouæ gentes atque ignota acies constitisset: aliorum exercituū exemplis vos hortarer nunc vestra decora recensete, vestros oculos interrogate. Ij sunt quos proximo anno, vnam legionem furto noctis aggressos, clamore debellastis: ij ceterorum Britannorum fugacissimi. ideóque tamdiu superstites. Quomodò siluas saltúsque penetrantibus, fortissimum quodque animal robore, pauida & inertia ipso agminis sono pelluntur: sic acerrimi Britannorum iam pridem ceciderunt: reliquus est numerus ignauorum & metuentium. quos quòd tandem inuenistis, non restiterunt, sed deprehensi sunt nouissimi, & extremo metu corpora de-

fixére in his vestigiis, in quibus pulchram & spectabilem victoriam ederetis. Transfigite cum expeditionibus, imponite quinquaginta annis magnum diem, approbate Reip. nunquam exercitui imputari potuisse, [47] *aut moras belli, aut caussas debellandi.* Et alloquēte adhuc Agricolâ militum ardor eminebat, & finem orationis ingens alacritas consecuta est, statímq; ad arma discursum. instinctos ruentésq; ita disposuit, vt peditum auxilia quæ octo milia erāt, mediam aciem firmarent: equitum tria milia, cornibus affunderentur. legiones pro vallo stetere, ingens victoriæ decus citra Romanū sanguinem bellanti, & auxiliū si pellerētur. Britannorū acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterant: ita vt primum agmen æquo, ceteri per accline iugum cōnexi velut insurgeret: media campi couinarius & eques strepitu ac discursu cōplebat. Tum Agricola superāte hostium multitudine veritus: ne simul in frontem, simul & latera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quāquam porrectior acies futura erat, & arcessendas plerique legiones admonebant, promtior in spem, & firmus aduersis, dimisso equo pedes ante vexilla constitit. Ac primo congressu eminus certabatur. simul constantiâ, simul arte Britanni; ingentibus gladiis & breuibus cetris, missilia nostrorum vitare, vel excutere, atq; ipsi magnam vim telorum superfundere: donec Agricola tres Batauorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, vt rem ad mucrones ac manus adducerent. quod & ipsis vetustate militiæ exercitatum, & hostibus inhabile parua scuta & enormes gladios gerentibus. nam Britannorū gladij sine mucrone cōplexum armorum, & in aperto pugnam non tolerabant. Igitur vt Bataui miscere ictus, ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obstiterāt, erigere in colles aciem cœpere; ceteræ cohortes æmulatione & impetu cōmistæ proximos quosq; cædere. ac pleriq; semineces aut integri festinatione victoriæ relinquebantur. Interim equitum turmæ fugêre, couinarij peditum se prœlio miscuêre: & quamquam recentem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus & inæqualibus locis hærebant: miniméque equestris ea pugnæ facies erat, cùm in gradu stantes simul equorum corporibus impellerentur. ac sæpe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, vt quemque formido tulerat, transuersos, aut obuios incursabant. Et Britanni qui adhuc pugnæ expertes summa collium insederant, & paucitatem nostrorum vacui spernebant, digredi paullatim & circumire terga vincentium cœperant: ni idipsum veritus Agricola quattuor equitum alas ad subita belli retentas, venientibus opposuisset; quantóque ferociùs accurrerant, tanto acriùs pulsos in fugam disiecisset. Ita consilium Britannorum in ipsos versum. transuectæque præcepto ducis à fronte pugnantium alæ, auersam hostium aciem inuasêre. Tum verò patentibus locis grande & atrox spectaculum: [48] sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblatis aliis trucidare. Iam hostium, prout cuique ingenium erat, cateruæ armatorum paucioribus terga præstare, quidam in-

ermes vltrò ruere, ac se morti offerre. Passim arma,& corpora,& laceri artus,& cruenta humus:& aliquando etiam victis ira virtúsque. postquam siluis appropinquarunt, collecti, primos sequentium incautos & locorum ignaros circumueniebant. Quod ni frequens vbique Agricola, validas & expeditas cohortes indaginis modo, & sicubi artiora erant, partem equitum dimissis equis, simul rariores siluas equitem persultare iussisset, acceptum aliquod vulnus per nimiam fiduciam foret. Ceterùm vbi compositos firmis ordinibus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus vt prius, nec alius alium respectantes, rari,& vitabundi inuicem, longinqua atque auia petiêre. finis sequēdi nox & satietas fuit. cæsa hostium ad decem milia: nostrorum trecenti quadraginta cecidêre, in quis Aulus Atticus præfectus cohortis, iuuenili ardore & ferociâ equi hostibus illatus. Et nox quidem gaudio prædâq; læta victoribus. Britanni palantes mixtóque virorum mulierúmque ploratu, trahere vulneratos, vocare integros, deserere domos, ac per iram vltrò incendere: eligere latebras,& statim relinquere: [49] miscere inuicē consilia aliqua, dein sperare: aliquando frangi aspectu pignorum suorum, sępius concitari. satísque constabat sæuisse quosdam in coniuges ac liberos, tamquam misererentur. Proximus dies faciem victoriæ latiùs aperuit. vastum vbique silentium, secreti colles, fumantia procul tecta, nemo exploratoribus obuius. quibus in omnem partem dimissis, vbi incerta fugæ vestigia, neque vsquam conglobari hostes compertum, & exactâ iam æstate spargi bellum nequibat, in fines Horestorum exercitum deducit. Ibi acceptis obsidibus, præfecto classis circumuehi Britanniam præcepit. datæ ad id vires, & præcesserat terror. ipse peditem atque equites lento itinere, quò nouarum gentium animi ipsâ transitus morâ terrerentur, in hibernis locauit. Et simul clasis secunda tempestate ac fama Trutulensem portum tenuit, vnde proximo latere Britanniæ lecto *omni redierat. [50] Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum iactantia, epistolis Agricolæ *actum, vt Domitiano moris erat, fronte lætus, pectore anxius excepit. Inerat conscientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania triumphum, emtis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur: at nunc veram magnámque victoriam, tot millibus hostium cæsis, ingenti fama celebrari. Id sibi maximè formidolosum, priuati hominis nomen supra Principis attolli: frustra studia fori, & ciuilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: & cetera vtcumque faciliùs dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse. Talibus curis exercitus, quódque sæuæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus, optimum in præsentia statuit reponere odium, donec impetus famæ & fauor exercitus languesceret. nam etiam tum Agricola Britanniam obtinebat. Igitur [51] triumphalia ornementa,& illustris statuæ honorem,& quidquid pro triumpho datur,

* omnis.
* *Fortè auctum.*

multo verborum honore cumulata, decerni in senatu iubet: addique insuper opinionem, Syriam prouinciam Agricolæ destinari, vacuam tum morte Atilij Rufi consularis, & maioribus reseruatam. Credidêre plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum ad Agricolã, codicillos quibus ei Syria dabatur tulisse, cum præcepto, vt si in Britanniâ foret, traderentur, eúmque libertum in ipso freto Oceani obuiũ Agricolæ, ne appellato quidẽ eo ad Domitianum remeasse. siue verum istud, siue ex ingenio Principis fictum ac compositum est. Tradiderat interim Agricola successori suo prouinciam quietam tutámque. Ac ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio, noctu in vrbem, noctu in palatium, ita vt præceptum erat, venit: exceptúsque breui osculo & nullo sermone, turbæ seruientium immixtus est. Ceterùm vt militare nomen, graue inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis, vno aut altero amicorum comitatus: adeò vt plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectóque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur. Crebrò per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. caussa periculi non crimen vllum, aut querela læsi cuiusquam, sed infensus virtutibus Princeps, & gloria viri, ac [52] pessimum inimicorum genus, laudantes. Et ea insecuta sunt reipublicæ tempora, quæ sileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Mœsiâ Daciâque, & Germania Pannoniáque, temeritate aut per ignauiam ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati & capti. nec iã de limite imperij & ripa, sed de hibernis legionum & possessione dubitatum. Ita cum dãna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola: comparantibus cunctis vigorem, constantiam, & expertum bellis animum, cum inertia & formidine eorum. Quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore & fide, pessimi malignitate & liuore, pronum deterioribus Principem exstimulabant. Sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum, in ipsam gloriam præceps agebatur. Aderat iam annus quo [53] proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur, & occiso Ciuica nuper, nec Agricolæ consilium deerat, nec Domitiano exemplum. Accessere quidam cogitationum Principis periti, qui iturus ne esset in prouinciam. vltrò Agricolam interrogarent. ac primò occultiùs quietem & otium laudare, mox operam suam in approbanda excusatione offerre: postremò non iam obscuri, suadentes simul terrentésque, pertraxêre ad Domitianũ. qui paratus simulatione, in arrogantiam compositus, & audiit preces excusantis, & cùm annuisset, agi sibi gratias passus est: nec erubuit beneficij inuidiâ. [54] salarium tamen proconsulari solitũ offerri, & quibusdã à seipso concessum, Agricolæ non dedit: siue offensus non petitum, siue

ex conſcientia, ne quod vetuerat videretur emiſſe. [55] Proprium humani ingenij eſt, odiſſe quē læſeris: Domitiani verò natura præceps in irā, & quò obſcurior eò irreuocabilior, moderatione tamen prudentiáque Agricolæ leniebatur. quia non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatúmque prouocabat. Sciant quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe: obſequiúmque ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, [56] eò laudis excedere quò plerique per abrupta, ſed in nullum * rei pòſt vſum, ambitioſa morte inclaruerunt. Finis vitæ eius nobis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam ignotíſque non ſine cura fuit. Vulgus quoque, & hic aliud agens populus, & ventitauêre ad domū, & per fora & circulos locuti ſunt: nec quiſquam audita morte Agricolæ, aut lætatus eſt, aut ſtatim oblitus eſt. Augebat miſerationem conſtans rumor, veneno interceptū. Nobis nihil comperti affirmare auſim. ceterùm per omnem valetudinem eius, crebriùs quàm ex more principatus per nuntios viſentis, & libertorum primi, & medicorum intimi venêre: ſiue cura illud ſiue inquiſitio erat. Supremo quidem die momenta deficientis per diſpoſitos curſores nuntiata conſtabat, nullo credente ſic accelerarj, quæ triſtis audiret. Speciem tamen doloris animo vultúque præ ſe tulit. ſecurus iam odij, & qui faciliùs diſſimularet gaudiū quàm metum. Satis conſtabat lecto teſtamento Agricolæ, quo coheredem optimæ vxori & piiſſimæ filiæ Domitianum ſcripſit, lætatum eum, velut honore iudicióque: tam cæca & corrupta mens aſsiduis adulationibus erat, vt neſciret à bono patre non ſcribi hæredem, niſi malum Principem. Natus erat Agricola Caio Cæſare tertiùm conſ. idib. Iuniis: exceſſit ſexto & quinquageſimo anno decimo Kalend. Septemb. Collegâ Priſcóque C o s s. Quòd ſi habitum quoque eius poſteri noſcere velint, decentior quàm ſublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris ſupererat. bonum virum facile crederes, magnū libenter. Et ipſe quidem, quamquam medio in ſpatio integræ ætatis ereptus, quantum ad gloriam longiſſimum æuum peregit. Quippe & vera bona, quæ in virtutibus ſita ſint, impleuerat; & Conſularibus ac Triūphalibus ornamentis prædito, quid aliud adſtruere fortuna poterat? Opibus nimiis non gaudebat, ſpecioſæ contigerant. filiâ atque vxore ſuperſtitibus, poteſt videri etiam beatus incolumi dignitate, florente famâ, ſaluis affinitatibus & amicitiis futura effugiſſe. Nam ſicuti durare in hac beatiſſimi ſæculi luce, ac [57] Principem Traianū videre, augurio votíſq; apud noſtras aures ominabatur: ita feſtinatæ mortis grande ſolatium tulit, euaſiſſe poſtremum illud tempus, quo Domitianus non iam per interualla ac ſpiramenta temporum, ſed continuo & velut vno ictu rempublicam exhauſit. Non vidit Agricola obſeſſam curiam, & clauſum armis ſenatum, & eadem ſtrage tot conſularium cędes, tòt nobiliſſimarum feminarum exſilia & fugas. [58] Vna adhuc victoria Carus Metius cenſebatur, & intra Albanam villam ſententia Meſ-

ſallini ſtrepebat, & [59] Maſſa Bebius iam tum reus erat. [60] Mox noſtræ duxêre Heluidium in carcerem manus: [61] nos Maurici, Ruſticíque viſus, nos innocenti ſanguine Senecio perfudit. Nero tamen ſubtraxit oculos, iuſsitq; ſcelera, non ſpectauit. præcipua ſub Domitiano miſeriarum pars erat, videri & aſpici: cùm ſuſpiria noſtra ſubſcriberentur: cùm denotandis tot hominũ palloribus ſufficeret [62] ſæuus ille vultus & rubor, à quo ſe contra pudorẽ muniebat. Tu verò felix Agricola non vitæ tantùm claritate, ſed etiam opportunitate mortis. vt perhibent qui interfuerunt nouiſsimis ſermonibus tuis, conſtans & libens fatum excepiſti, tamquam pro virili portione innocentiam Principi donares. Sed mihi filiæque, præter acerbitatem parentis erepti, auget mæſtitiã, quòd aſsidere valetudini, fouere deficientem, ſatiari vultu, cõplexu, non contigit. [63] excepiſſem certè mandata vocéſque, quas penitus animo figeremus. Noſter hic dolor, noſtrum vulnus: nobis tam longæ abſentiæ conditione ante quadriennium amiſſus es. Omnia ſine dubio, optima parentum aſsidente amantiſsima vxore, ſuperfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrymis compoſitus es, & nouiſsima in luce deſiderauere aliquid oculi tui. Si quis piorum manibus locus, ſi, vt ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ animæ; placidè quieſcas, nos domũ tuam ab infirmo deſiderio, & muliebribus lamentis ad contemplationem virtutũ tuarum voces, quas neque lugeri, neque plangi fas eſt: [64] admiratione te potius * tẽporalibus laudibus, & ſi natura ſuppeditet, * militum decoramus. Is verus honos, ea coniunctiſſimi cuiuſque pietas. Id filiæ quoq; vxorique præceperim, ſic patris, ſic mariti memoriam venerari, vt omnia facta dictáque eius ſecum reuoluãt, famámque ac figuram animi magis quàm corporis complectantur. non quia intercedendum putem imaginibus quæ marmore aut ære fingũtur: ſed vt vultus hominũ, ita ſimulacra vultus imbecilla ac mortalia ſunt, forma mentis æterna. quam tenere & exprimere non per alienam materiã & artem, ſed tuis ipſe moribus poſsis. Quidquid ex Agricola amauimus, quidquid mirati ſumus, manet, manſurúmque eſt in animis hominum, in ęternitate temporum, famâ rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles obliuio obruet, Agricola poſteritati narratus & traditus, ſuperſtes erit.

FABII QVINCTILIANI, VT VIDETVR, DIALOGVS;

AN SVI SÆCVLI ORATORES ANTIQVIS ET QVARE, CONCEDANT:

CORN. TACITO VVLGO INSCRIPTVS

SÆPE ex me requiris, Iuste Fabi, cur cùm priora sæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, nostra potissimùm ætas deserta, & laude orbata, vix nomen ipsũ oratoris retineat. neque enim ita appellamus nisi antiquos: horum autem temporum diserti, caussidici, & aduocati, & patroni, & quiduis potius quàm oratores vocantur. Cui percontationi tuæ respõdere, & tam magnæ quæstionis pondus excipere,[1] vt aut de ingeniis nostris malè existimandum sit, si idem assequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus; vix hercule auderem, si mea sententia proferenda, ac non disertissimorum vt nostris temporibus hominum sermo repetendus esset. quos eandem hanc quæstionem pertractantes, iuuenis admodùm audiui. Ita non ingenio, sed memoria ac recordatione opus est, vt quæ à præstantissimis viris & excogitata subtiliter, & dicta grauiter accepi,[2] cùm singuli diuersas vel easdem, sed probabiles caussas afferrent, dum formam sui quisque & animi, & ingenij redderet, iisdem nunc numeris, iisdémque rationibus persequar, seruato ordine disputationis. neque enim defuit, qui diuersam quoque partem susciperet, ac multum vexatâ & irrisâ vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret. Nam postero die quàm[3] accuratiùs Maternus Catonem recitauerat, cùm offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento sui oblitus, tantùm Catonem cogitasset, eáque de re per vrbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in iudiciis non vtrosque modò studiosè audiebam, sed domi quoque & in publico assectabar, mira studiorum cupiditate, & quodam ardore iuuenili, vt fabulas quoque eorum & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem. quamuis malignè plerique opinarentur, nec Secundo prõtum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quàm institutione & litteris famam eloquentiæ cõsecutum. Nam & Secundo purus, & pressus, &, in quantũ satis erat, profluens, sermo non defuit; & * Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potiùs litteras quàm nesciebat. tamquam maiorem industriæ & laboris

& laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur vt intrauimus cubiculum Materni, [5] sedentem ipsum, quem pridie recitauerat librum intra manus habentem, deprehendimus. Tum Secundus: Nil ne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent,[6] quo minus offensas Catonis tui ames?[7] An ideo librum istum apprehendisti, vt diligentiùs retractares, & sublatis, si quæ prauam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonē non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille;[8] Leges tu quidem si volueris & agnosces quæ audisti. quòd si qua omisit Cato, [9] sequenti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui iam, & intra me ipse formaui. Atque ideo maturare libri huius editionem festino, vt dimissa priore curâ, nouæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeò te tragœdiæ istæ non satiant, inquit Aper, quo minus [10] omissis orationum & curarum studiis omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cùm tot amicorum caussæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiam si non nouum tibi ipse negotium importasses, Domitium, & Catonem: id est, nostras quoque historias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus, Perturbarer hâc tuâ seueritate, nisi frequens ac assidua nobis contentio iam propè in consuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare & insequi poëtas intermittis, & [11] ego cui desidiam aduocationum obiicis, cotidianum hoc patrocinium [12] defēdendæ aduersus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel quod iam pridē opto, suâ quoque auctoritate cōpellat, vt omissis forensium Musarum angustiis, in quibus satis mihi supérque sudatum est, sanctiorem istam & augustiorem eloquentiam colam. Ego verò, inquit Secundus, ante quàm me iudicem Aper recuset, faciam quod probi & modesti iudices solent, vt in his cognitionibus excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem * gratiæ præualere. Quis enim nescit, neminē mihi coniunctiorem esse & vsu amicitiæ, & assiduitate contubernij quàm Salcium Bassum, cùm optimum virum tum absolutissimum poëtam? porrò si poëtica accusatur, non alium video reum locupletiorem. Securus sit, inquit Aper, & Salcius Bassus, & quisquis alius studium poëticæ & carminū gloriam fouet, cùm caussas agere non possit. [13] & ego enim quatenus arbitrium litis huius inueniri non patiar, [14] * Maternum sollicitè plurimum defendi. sed & [15] ipsum solum apud eos arguam, quòd natus ad eloquentiam virilem & oratoriā, quâ parare simul & tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti prouincias possit, amittit studiū, quo non aliud in ciuitate nostra vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel ad totius imperij atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam si ad vtilitatem vitæ omnia [16] consilia, facta nostra dirigenda sunt; quid

* gratiâ

erit tutius quàm eã exercere artẽ, quâ ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, inuidis verò & inimicis metum & terrorem vltrò feras, ipſe ſecurus & velut quadam perpetuâ potentiâ ac poteſtate munitus? [17] cuius vis & vtilitas rebus propè fluentibus, aliorum * præſidio & tutela intelligitur. [18] ſin proprium periculum increpuit; non hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti eloquentię præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter & inceſſere, vel in iudicio, ſiue in ſenatu, ſiue apud Principem poſſis. Quid aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus, quàm eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accinctus & minax diſertâ quidem ſed inexercitatam & eiuſmodi certaminum rudem Heluidij ſapiẽtiam eluſit. Plura de vtilitate non dico, [19] cui parti minimè contradicturum Maternum meum arbitrer. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cuius iucunditas non vno aliôve momento, ſed omnibus propè diebus & propè omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quàm videre plenam ſemper & frequentem domum concurſu ſplendidiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officij alicuius adminiſtrationi, ſed ſibiipſi dari? illos quinimmo [20] orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad iuuenem & pauperem, vt aut ſua aut amicorum diſcrimina commendent. Vllâne tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quàm ſpectare homines veteres, & ſenes, & [21] totius orbis gratiâ ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantiâ confitentes id quod optimum ſit ſe non habere? Iam verò qui togatorum comitatus & egreſſus? quæ in publico ſpecies? quæ in iudiciis veneratio? quod gaudium conſurgendi aſſiſtendique inter tacentes, in vnũ conuerſos? coire populum, & circumfundi coràm, & accipere affectum quemcumque orator induerit? Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque [22] oculis expoſita, percenſeo. Illa ſecretiora, & tantùm ipſis orantibus nota, maiora ſunt. Siue accuratam meditatámque affert orationem; eſt quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudij pondus & conſtantia. ſiue nouam & recentem curã non ſine aliqua trepidatione animus attulerit; ipſa ſollicitudo commendat euentum, & lenocinatur voluptati. Sed extẽporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua iucunditas eſt Nam ingenio quoque, ſicut in agro, quãquam alia diu ſerantur atque elaborẽtur, gratiora tamẽ quę ſua ſponte naſcuntur. Equidem vt de me ipſo fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt, vel quo homo nouus & in ciuitate minimè fauorabili natus, quæſturã, aut tribunatum, aut præturã accepi: quàm eos quibus mihi pro mediocritate huius quantulæcũque in deſcendo facultatis, aut reum proſperè defendere, aut apud centumuiros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipſos illos liberros & procuratores Principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribuna-

* præſidiũ & tutela

tus & præturas & consulatus ascendere videor, [23] tum * abire: quod si non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cuiusuis artis cũ oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in vrbe solùm apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud iuuenes & adolescentes, [24] quibus morum indoles est & bona spes sui? Quorum nomina priùs parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus imperitum & tunicatus hic populus transeunteis nomine vocat, & digito demonstrat? Aduenæ quoque & peregrini, iam in municipiis & coloniis suis auditos, cùm primùm vrbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus sum, & Crispum Vibium (libentiùs enim * nouis & recentibus quàm remotis & oblitteratis exemplis vtor) [25] non minus esse in extremis partibus terrarum, * quàm Capuæ aut Vercellis, vbi nati dicuntur. [26] nec hoc illis alterius ter millies sestertium præstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse. Ipsa eloquentia, cuius numen & cælestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam vsque fortunam homines ingenij viribus peruenerint. [27] Sed hæc, vt suprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoscenda sed oculis spectanda habemus. Nã quo sordidiùs & abiectiùs nati sunt, [28] quóque notabilior paupertas & angustia rerũ nascentes eos circumsteterunt, eò clariora & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ vtilitatem illustriora exẽpla sunt. quòd sine commendatione natalium, sine substantiâ facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemtus, per multos iã annos [29] potentissimi sunt ciuitatis ac donec libuit principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia agunt ferúntq; cuncta: atque ab ipso Principe cum quadã reuerentia diligũtur. Quia Vespasianus venerabilis senex & patiẽtissimus veri, bene intelligit, ceteros quidẽ amicos suos niti iis quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi accumulare, & in alios congerere promptũ est: Marcellum autem & Crispũ, attulisse ad ámicitiã suam, quod non à Principe acceperint, nec accipi possit. Minimũ inter tot ac tanta locũ obtinent [30] imagines, ac tituli & statuæ. quæ neq; ipsa tamen negliguntur: tã hercule quàm diuitiæ & opes, quas faciliùs inuenies qui vituperet quàm fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorũ videmus, qui se ab ineunte adolescentiâ caussis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totã vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatẽ vllam auctoribus suis conciliant, neq; vtilitates alunt: voluptatẽ autem breuem, laudem inanem & infructuosam consequũtur. Licet hęc ipsa & quę deinde dicturus sũ, aures tuæ ô Materne respuãt, [31] cui bono est si apud te Agamẽnon aut Iason disertè loquitur? quis ideo domũ defensus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrum egregium poetam, vel (si hoc honorificentius est) præclarissi-

* notis

mum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Népe ſi amicus eius, ſi propinquus, ſi deniqueipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te Materne, non quia poëta es, neque vt pro eo verſus facias. hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & iucundi. quorum tamen hic exitus eſt, vt cùm toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, vnum librum excudit & elucubrauit, rogare vltrò & ambire cogatur, vt ſint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit: & vt [32] beatiſsimus recitationē eius euentus proſequatur; omnis illa laus intra vnum aut alterum diem velut in herbâ vel flore præcepta, ad nullā certam & ſolidam peruenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſuram in animo cuiuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudiū, volucre. Laudauimus nuper vt miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quòd quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri, quantò tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat; [33] ſe ipſum colere, ſuum genium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adiice quod poëtis, ſi modò dignū aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conuerſatio amicorum, & iucunditas vrbis, deſerenda cetera officia, vtque ipſi dicunt, in nemora & lucos, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt. Nec opinio quidem & fama cui ſoli ſeruiunt, & quod vnum eſſe pretiū omnis ſui laboris fatentur, æquè poëtas quàm oratores ſequitur. quoniā mediocreis poëtas nemo nouit, bonos pauci. Quando enim rariſsimarum recitationum fama [34] in totam vrbem penetrat? nedum vt per tot prouincias innoteſcat. Quotus quiſque cùm ex Hiſpaniâ vel Aſiâ, ne quid de Gallis noſtris loquamur, in vrbem venit, Saleium Baſſum requirit? atque adeò ſi quis requirit & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt: vt ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tamquā eos quibus natura ſua oratorum ingenium denegauit, deterream à carminibus, ſi modò in hac ſtudiorum parte oblectare otium & nomen inſerere poſſunt famę. ego verò omnem eloquentiam omnéſque eius partes ſacras & venerabiles puto. nec ſolùm cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum. ſed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum laſciuias, & iamborum amaritudinem, epigrammatum luſus, & quamcumque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarū artium ſtudiis credo. ſed tecum mihi Materne res eſt, quòd cum natura tua in ipſam arcem eloquentiæ ferat, errare mauis, & ſumma adeptus, in leuioribus ſubſiſtis. Vt ſi in Græcia natus eſſes, vbi ludicras quoque artis exercere honeſtum eſt, ac [35] tibi Nicoſtrati robur ac vires dij dediſſent, non paterer immanes illos ad pugnam natos lacertos, leuitate iaculi aut iactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſas, & ad vera prœlia voco. cùm præſertim ne ad id quidem

dem consurgere possis, quod plerisque patrocinatur, tamquam minus obnoxium sit offendere poëtarum quàm oratorum studium. Efferuescit, enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officij, aut fide aduocationis, aut fortuitæ & subitæ dictionis impetu: meditatus videris elegisse personam notabilem, & cum auctoritate dicturam. [36] Sentio quid responderi posit hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditoriis præcipuè laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cùm tibi sumas aduersarium superiorem nobis satis sit priuatas & nostri sæculi controuersias tueri, [37] in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorũ aures offendere; & probata sit fides, & libertas excusata. Quę cùm dixisset Aper acriùs, vt solebat, & intento ore: remissus & subridens Maternus, Paraui, inquit, me non minus diu accusare oratores quàm Aper * laudat. Fore enim arbitrabar vt à laudatione eorum degressus detractaret poëtas, atque carminum studium prosterneret: arte quâdam mitigauit, concedendo his qui caussas agere non possent, vt versus facerent. Ego autem sicut in caussis agendis efficere aliquid & eniti fortasse possum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem cùm in Nerone improbam & studiorum quoque sacra profanantem vaticinij potentiam fregi. [38] hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac iam me deiungere à forensi labore constitui, nec comitatus istos & egressus aut frequentiam salutationum concupisco: non magis quàm æra & imagines,* quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. [39] Nam statum * cuiusque ac securitatem melius innocentia tueor quàm eloquentia. nec vereor, ne mihi vnquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine faciẽda sint. Nemora verò, & luci, & secretum ipsum quod Aper increpabat, tantam mihi afferũt voluptatem, vt inter præcipuos carminum fructus numerẽ, quòd nec instrepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrymas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia: fruitúrque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia, hoc primùm habitu cultúque * cõmoda mortalibus, in illa casta & nullis contacta vitiis pectora influxit. sic oracula loquebantur. Nam [40] lucrosæ huius & sanguinantis eloquentiæ vsus, recens, & malis moribus natus, atque, vt tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterùm felix illud, &, vt more nostro loquar, aureum sæculum, & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui malè admissa defenderent. [41] Nec vllis aut gloria maior, aut augustior honor: primùm apud deos, quorũ proferre responsa & interesse epulis ferebãtur: deinde apud illos diis genitos sacrósque reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orphea ac Linum, ac si introspicere altiùs

* Forte laudare.

* huc vsq.

* commodata, vel compta.

velis, ipsum Apollinem accepimus. vel si hæc fabulosa nimis & composita videtur, illud certè mihi concedis Aper, non minorē honorem Homero quàm Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam Lysiæ aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriā, quàm Virgilij detractent. Nec vllus Asinij aut Messallæ liber tam illustris est, quàm 42 Medea Ouidij, aut Varij Thyestes. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquietâ & anxiâ oratorum vitâ. licet illos certamina & pericula sua ad consulatus euexerint: malo securum & secretum VIRGILII secessum, in quo tamen neque apud diuum Augustum gratiâ caruit, neque apud populum Romanum notitiâ. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilij, surrexit vniuersus, & fortè præsentem spectantémque Virgiliū veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præsenti fortunâ concupiscendum? an quòd timēt, an quòd timentur? 43 quòd cùm cottidie aliquid rogentur, hi quibus præstant indignantur? quòd alligati cum adulatione, ne imperantibus vmquam satis serui videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hęc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me verò dulces. vt Virgilius ait, Musæ, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illósque fontes ferant: nec insanum vltrà & lubricum forum formámque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribā: nec plus habeam, quàm quod possim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet. statuárque tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & 44 pro memoriâ mei, nec consulat quisquam nec roget. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cùm 45 Vipsanius Messalla cubiculum eius ingressus est, suspicatúsque ex ipsa intentione singulorum: altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestiuus, inquit, interuêni, secretum consilium & caussæ alicuius meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit Secundus, atque adeò vellem maturiùs interuenisses. delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cùm Maternum vt omne ingenium ac studium suum ad caussas agendas conuerteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, vtque poëtas defendi decebat, audentior, poëtarum quàm oratorum similior oratio. Me verò, inquit, & sermo ipse infinitâ voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quòd vos viri optimi & temporum nostrorum oratores, non forensibus tantùm negotiis, & declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eiusmodi etiam disputationes adiungitis, quæ & 46 ingeniū alunt & erudi-

tionem: & literarum iucundissimum oblectamentum, cùm vobis qui illa disputatis, afferunt, tum etiam his ad quorum aures peruenerint. Itaque hercule non minus probari video in te Secūde, quòd Iulij Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurium eiusmodi librorū, quàm in Apro quòd nondum à scholasticis controuersiis recessit; & otium suum mauult nouorum rhetorum more, quàm veterum oratorum consumere. Tum Aper, Non desinis Messalla vetera tantùm & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atq; cōtemnere. Nam hunc tuū sermonem sæpe excepi, [47] cùm oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, [48] neminē hoc tempore oratorem esse contenderes. * Antiquis eò credo audacius, quòd maligni in iis opinionem nō verebaris, cum eam gloriam quam tibi alij concedunt, ipse tibi denegares. Neque illius, inquit, sermonis mei pœnitentiam ago, neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum Aper, (quamquam interdum in contrarium dispures) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrûm, vt caussas huius infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro. & quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, vt [49] longiùs absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quàm Afer aut Africanus aut vos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis. Magnam, inquit Secundus, & dignam tractatu quæstionem mouisti: sed quis eam iustiùs explicauerit quàm tu, ad cuius summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit; Et Messalla, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si illud à vobis antè impetrauero, vt vos quoque sermonem hunc nostrum adiuuetis. Pro duobus, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quàm nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paulio antè dixisti, & ipse satis manifestus est iamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non enim, inquit Aper, inauditum & indefensum sæculum nostrū patiar hâc vestrâ cōspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorū ætatem * significatione istâ determinetis? Ego enim cùm audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi versantur ante oculos Vlysses & Nestor, quorū ætas mille ferè & cc. annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem & Hyperidem profertis; quos satis constat Philippi & Alexandri temporibus floruisse; ita tamen vt vtrique superstites essent. Ex quo apparet, non multò plures quàm c c c. annos interesse inter nostram & Demosthenis ætatem. quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur: si ad naturam sæculorum & respectum huius immensi æui, perquàm breue, & in proximo est. Nam

* Atque in

* significatione R.om.edit.

ſi, ſicut Cicero in Hortenſio ſcribit, is eſt magnus & verus annus, quo eadem poſitio cæli ſiderúmque, quæ cùm maximè eſt; rurſum exſiſtet, iſque annus horum quos vocamus annorum XII. ∞ DCCCLIV. cõplectitur: incipit Demoſthenes veſter quem vos veterem & antiquum fingitis, [10] non ſolùm anno quo nos, ſed ferè eodẽ menſe extitiſſe. Sed tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium vt puto Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis antepo-nere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cælium, & Caluum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſallam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adſcribatis quàm noſtris, non video. nam vt de Cicerone ipſo loquar, Hirtio nempe & Panſa conſulibus, vt Tiro libertus eius ſcripſit, [11] VII. Idus Decemb. occiſus eſt, quo anno diuus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtij ſe & Q. Pedium Coſs. ſuffecit. ſtatue VI. & L. annos, quibus mox diuus Auguſtus Remp. rexit: adiice Tiberij tres & viginti, & prope quadriennium Cai, ac bis quaternoſdenos Claudij & Neronis annos, atque ipſum Galbæ & Othonis, & Vitellij vnum annum, ac ſextam iam felicis huius principatus ſtationem, quâ Veſpaſianus Remp. fouet, C. & XX. anni ab interitu Ciceronis in hunc diẽ colliguntur, vnius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britanniâ vidi ſenem, qui ſe fateretur & pugnæ interfuiſſe, quâ Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggreſſi ſunt. Ita ſi eum qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captiuitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in vrbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoq; actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe à diuo quoque Auguſto ſemel atque iterũ accepiſſe congiarium narrabãt. ex quo colligi poteſt, & Coruinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Coruinus in mediũ vſque Auguſti principatum, Aſinius penè ad extremum durauit. Nec diuidatis ſæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoſcere ac velut coniugere & copulare potuerunt. Hæc ideo prædixi, vt ſi qua ex horum oratorum famâ gloriâque, laus tẽporibus adquiritur; eandem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis quàm Ser. Galbæ, C. Carboni, quóſque alios antiquos meritò vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos vtinam imitatus nõ eſſet Caluus veſter aut Cœlius, aut ipſe Cicero? Agere enim fortiùs iam & audentiùs volo, ſi illud antè prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C. Gracchus, plenior & vberior: ſic Graccho politior & ornatior, Craſſus: ſic vtroque diſtinctior & vrbanior & altior, Cicero: Cicerone mitior. Coruinus & dulcior, & in verbis magis elaborat⁹. Nec quæro quis diſertiſſimus. hoc interim probaſſe contentus ſum, non eſſe vnum eloquentiæ vultũ, ſed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehẽdi: nec ſta-[illegible] deterius eſſe quod diuerſum eſt: vitio autem malignitatis humanæ

vetera

vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inuentos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exsultans & [52] superfluens, & parū * antiquus videretur. [53] Legisti vtique & Calui, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas. ex quibus facile est deprehendere, Caluum quidem Ciceroni visum exsanguem, & attritum, [54] Brutum autem otiosum atque disiunctum. Rursúmque Ciceronem à Caluo quidem malè audiuisse, tamquam solutum & eneruem: à Bruto autem, vt ipsius verbis vtar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. sed mox ad singulos veniam, * nec mihi cum vniuersis negotium est. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem vsque [55] ad Cassium Seuerum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illâ vetere, atque dicendi viâ directâ: * non infirmitate ingenij, nec inscitiâ litterarum, transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed iudicio & intellectu. Vidit namque, vt paullo antè dicebam, cum conditione temporum ac diuersitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutādam. Facilè perferebat prior iste populus, vt imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spatia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum, præparatio & narrationis altè repitita series, & multarum diuisionū ostentatio, & [56] mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atque ex eâ locum aliquem orationi suæ insereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum. erat enim hæc noua & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi, præcepta rhetorum aut philosophorum placita cognouerant. At hercule peruulgatis iam omnibus, [57] cùm vix in cortinâ quisquam assistat, qui elementis studiorum & si non instructus, at certè imbutus sit, nouis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, vtique apud eos iudices qui vi aut potestate non iure & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tempora sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe vltrò admonent, atque aliò transgredientem reuocant & festinare se testantur. Quis nūc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantem? qualia sunt ferè principia Coruini. Quis quinque in Verrem libros exspectauerit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immensa volumina. quæ pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionum inuitatus & corruptus est, auersatur dicentem. Vulgus quoque assistentium, & affluens & vagus auditor, assueuit iam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis;

orationis; nec magis perfert in iudiciis tristem & impexã antiquitatem, quàm si quis in scenâ Roscij, aut [58] Turpionis Ambiuij exprimere gestus velit. Iam verò iuuenes & in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui caussa oratores sectantur, non solùm audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoriâ volunt. Tradúntque inuicem, ac sæpe in colonias ac prouincias suas scribunt, siue in * suis aliquis arguta & breui sententia effulsit, siue locus exquisito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim iam ab oratore etiam poëticus decor, non Attij aut Pacuuij veterno inquinatus, sed ex Horatij & Virgilij, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & iudiciis obtéperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exstitit. Neque ideò minùs efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cũ voluptate perueniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, [59] nec vnũ de populo. * Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quíque alios in codẽ valetudinario hęc ossa & hanc maciẽ probant, Ipse mihi Caluus cùm vnum & viginti, vt puto, libros reliquerit, vix in vna aut altera oratiuncula satisfacit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quisque [60] Calui in Asitiũ aut in Drusũ legit? at hercule in hominũ studiosorũ manibus versantur accusationes, quæ in Vatiniũ * conscribuntur, ac præcipuè secunda ex his oratio. est enim verbis ornata, & sententiis, auribus iudicum accommodata: vt scias ipsum quoque Caluum intellexisse quid melius esset, néc voluntatem quin sublimiùs & cultiùs diceret, sed ingenium ac vires defuisse. Quid ex Cœlianis orationibus? [61] nempe hæ placent siue in vniuersa * parte factum in quibus nitorem & altitudinem horũ temporũ agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians compositio & inconditi sensus redolent antiquitatem. nec quemquam adeò antiquarium puto, vt Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est: Concedamus sanè C. Cæsari, vt propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum, minus eloquentia effecerit, quàm diuinum eius ingenium postulabat: tam hercule quàm Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse fama sua, etiam admiratores eius fatentur. nisi fortè quisquã aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro Rege, [62] ceterósque eiusdẽ lentitudinis ac teporis libros legit. nisi qui & carmina eorumdem miratur. fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas rettulerunt, non meliùs quàm Cicero, at feliciùs, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuuium certè, & Attium, non solùm tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit. adeò durus & siccus est. Oratio autẽ, sicut corpus homi-

* sensibus, fortè.

* inscrib.

nis,ea demum pulchra est,in quâ non eminent venæ,nec ossa numerantur; sed temperatus ac bonus sanguis implet membra & exsurgit toris, ipsos quoque neruos rubore tegit & decôre commendat. Nolo Coruinum insequi,quia non per ipsum stetit quo minus lætitiam nitorémque nostrorum temporum exprimeret. [63] viderimus * inquam iudicio eius vis aut animi aut ingenij suffecerit. Ad Ciceronem venio,cui eadẽ pugna cum æqualibus suis fuit,quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. nec vllâ re magis eiusdem ætatis oratores præcurrit, quàm iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compositioni artem: locósque lætiores attentauit,& quasdam sententias inuenit; vtique in his orationibus quas senior iam & iuxta finem vitæ cõposuit,id est, postquã magis profecerat,vsúque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores eius orationes,non carent vitiis antiquitatis. lentus est in principiis, longus in narrationibus,otiosus circa excessus: tardè cõmouetur,rarò incalescit: [64] pauci sẽsus opt. & cũ quodam lumine terminantur. [65] nihil excerpere,nihil referre possis: & velut in rudi ædificio,firmus sanè paries & duraturus,sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem,sicut [66] locupletem ac * laudatum patrẽ familiæ, non eo tantùm volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non eâ solùm instrui supellectile quæ necessariis vsibus sufficiat. sed sit in apparatu eius,& aurum,& gemmæ, [67] vt sumere in manus,& aspicere sæpius liceat; quædam verò procul arceantur, vt iam oblitterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum,nulli sensus tarda & inerti structura, in morem Annalium,componantur: fugiat fœdam & insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas vno & eodem modo terminet Nolo irridere *Rotam fortunæ*, *& Ius Verrinum*, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum, *Esse videatur.* [68] Nam & hoc inuitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt [69] hi qui se antiquos oratores vocabãt. neminẽ nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis vtique versantur ante oculos,qui Lucilium pro Horatio, & Lucretiũ pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidij Bassi,aut Seruilij Noniani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis sordet: qui rhetorũ nostrorum commentarios fastidiunt,oderunt,Calui mirantur: quos more prisco apud iudicẽ fabulantes,non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. [70] adeò mæsti & inculti,illã ipsam quam iactant sanitatem, infirmitate & ieiunio consequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. parum est ægrum non esse,fortem & letum & alacrem volo: propè abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. Vos verò disertissimi, vt potestis, vt facitis, illustrate sæculum nostrum pulcherrimo

*in quantũ

*lautum

genere dicendi. Nam & te Messalla, video lætissima quæque antiquorum imitantem: & vos Materne ac Secunde, ita grauitati summum nitorem & cultum verborum miscetis; ea electio inuentionis, is ordo rerum, & quotiens caussa poscit, vbertas; ea quotiens permittitur, breuitas; is compositionis decor, 71 sententiarum planitas, sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis: vt etiam si nostra iudicia malignitas, & inuidia tardauerit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri. Quæ cũ Aper dixisset, Agnoscitis ne, inquit Maternus, vim & ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu sæculum nostrum defendit? quàm copiosè ac variè vexauit antiquos? quanto non solùm ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione & arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos incesseret? Tuum tamen Messalla promissum immutasse non debes. neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quãquam modò laudati sumus, his quos insectatus est Aper, comparamus. ac ne ipse quidem ita sentit, sed 72 more veteri & * aliis vestris philosophis sæpe celebrato, sumsit sibi cõtradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorũ, satis enim illos fama sua laudat, sed caussas cur in tantum ab eloquentiá eorum recesserimus; cùm præsertim cẽtum & x x annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit. Tum Messalla: Sequar à te præscriptam formam Materne. neque enim diu contradicendum est Apro, qui primùm, vt opinor, 73 nominis controuersiam mouit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, quos satis constat ante centũ annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, siue illos antiquos, siue maiores, siue quo alio mauult nomine appellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis eius repugno, 74 si comminus fatetur plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diuersis exstitisse. Sed quomodo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines & Hyperides & Lysias, & Lycurgus obtinent, omnium autem cõsensu hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporum disertos antecessit: Caluus autem & Asinius & Cæsar & 75 Cœlius & Brutus * sic iure & prioribus & sequentibus anteponuntur. nec refert quòd inter se specie differant, cùm genere consentiant. At strictior Caluus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amatior Cœlius, grauior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eamdem sanitatem eloquentiæ ferunt: 76 vt si omnium pariter libros in manum sumseris, quamuis in diuersis ingeniis, esse quandam iudicij ac * voluminis similitudinem & cogitationem. Nam quòd inuicem se obtrectauerunt, & supersunt aliqua epistolis eorũ inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Caluum & Asinium & ipsum Ciceronem credo solitos & inuidere, & liuere, & ceteris humanæ infir-

* aliàs

mitatis vitiis affici. solum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec inuidiâ, sed simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexisse. an inuideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæsari quidē inuidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, vt nascenti adhuc nec satis adultæ defuisse. Ceterùm si omisso optumo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quàm calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. adeò melius oratorem, vel hirta toga induere, quàm fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immò hercule ne virilis quidem cultus est, quo [77] plerique temporum nostrorum actores ita vtuntur, vt lasciuia verborum & leuitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant. quódque vix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ, & ingenij loco plerique iactant, cantari saltarique commentarios suos. Vnde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, vt [78] oratores nostri tenerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Equidem non negauerim Cassium Seuerum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magnâ parte librorum suorum plus vis habeat quàm sanguinis. Primus enim contemto ordine rerum, omissâ modestiâ, ac pudore verborum, ipsis etiam quibus vtitur armis incompositus, & [79] studio feriendi plerumque * deiectus non pugnat, sed rixatur. Ceterùm, vt dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepôre vrbanitatis, & ipsarum virium robore, multum ceteros superat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere sustinuit. Ego autem exspectabam, vt incusato Afinio, & Cœlio, & Caluo, [80] aliud nouum agmen produceret, plurisque vel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæsari, singulis demum singulos opponeremus. Nunc detractasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, si paucos excerpsisset. quotus enim quisque scholasticorum non hac suâ persuasione fruitur, vt se ante Ciceronem numeret, [81] sed planè post Gabinianum? At ego non verebor nominare singulos, quo faciliùs propositis exemplis appareat quibus gradibus fracta sit & deminuta eloquentia. Appropera, inquit Maternus, & potiùs exsolue promissum. neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confesso est, sed caussas exquirimus, quas te solitum tractare, [82] paullo antè, planè mitiore eloquentiâ & temporum nostrorum,* miratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos lacessendo. [83] Non sum, inquit, offensus Aprinâ disputatione, nec vos offendi decebit, si

* detectus.

quid fortè aures vestras perstringet, cùm sciatis hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi citra damnum affectus proferre.[84] Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris. vtere antiqua libertate, à qua vel magis degenerauerimus, quã ab eloquentia. Et Messalla, Nõ reconditas Materne caussas requiris, nec aut tibiipsi, aut huic Secundo, vel
[85] huic Apro ignotas, & iam mihi partes assignatis proferẽdi in mediũ, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes desciuisse ab ista vetere gloriâ, non inopia hominum, sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & obliuione moris antiqui? quæ mala primùm in vrbe nata, mox per Italiam fusa iam in prouincias manant: quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de vrbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si priùs de seueritate ac disciplinâ maiorum circa educandos formandósque liberos pauca prædixero. Iamprimùm suus cuique filius ex castâ parente natus, non in cellâ emtæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis. Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatísque moribus, omnis cuiuspiam familiæ suboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. [86] Ac non studia modò curásque, sed remissiones etiam lusúsque puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. quæ disciplina ac seueritas eò pertinebat, vt sincera & integra & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id vniuersum hauriret. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur vnus aut alter ex omnibus seruis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati [87] neque modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuiæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & sui alieníque contemtus. Iam verò propria & peculiaria huius vrbis vitia pænè, in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum equorúmque studia, quibus occupatus & obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quorum quemque inueneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nec præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. colligunt enim discipulos non seueritate discipli-

næ, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis. Transeo prima discentium elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur. nec in auctoribus cognoscendis, nec in euoluenda antiquitate, nec in notitiam vel rerum vel hominum, vel temporum satis operæ insumitur. sed expetuntur quos Rhetoras vocant: quorum professio quando primùm in hanc vrbem introducta sit, [88] quámque nullam apud maiores nostros auctoritatem habuit, statim de *curiis. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua vsos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cottidiana meditatio, & in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est vobis vtique Ciceronis liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet,) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ velut quandam educationem refert. se apud Q. Mucium ius ciuile didicisse, apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnis philosophiæ partes penitus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in vrbe contigerat, Achaiam quoque & Asiam peragrasse, vt omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, non denique vllius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatem, ille moralis partis vtilitatem, ille rerum motus caussásque cognouit. ita enim est, optimi viri, ita, ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum scientia, exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, sicut ceterarũ rerũ, angustis & breuibus terminis cluditur: sed is est orator, qui de omni quæstione pulchrè & ornatè & ad persuadendũ aptè dicere, pro dignitate rerum, ad vtilitatem tẽporum, cum voluptate audientiũ possit. Hæc sibi illi veteres persuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non vt rhetorũ scholis declamarent, nec vt fictis nec vllo modo ad veritatem accedentibus controuersiis linguam modò & vocem exercerent, sed vt his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de iusto & iniusto disputatur. Hæc enim est oratori subiecta ad dicendum materia. Nam in iudiciis ferè de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita vt plerumque hæc ipsa inuicem misceantur. de quibus copiosè & variè & ornatè nemo dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatémque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, vt faciliùs iram iudicis vel instiget vel leniat, [89] qui scit quid ira; promptiùs ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibúsque versatus orator, siue apud infestos, siue apud cupidos, siue apud inuidentes, siue apud tristes, siue apud timentes di-

cendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem vsum reposito. Sunt apud quos astrictum, & collectum, & singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio, magis delectat. ad hos permouēdos [90] mutuabimur aliquid à Peripateticis. hi aptos & in omnem disputationem paratos iam locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem. ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, hísque, prout res poscit, vti, alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum ciuitatem; sed [91] eum qui nō quasdam artes * audire, sed omnes liberaliter debet. Ideóque & iuris ciuilis scientiam veteres oratores comprehendebant, & grammatica, musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim caussæ plurimæ quidem ac penè omnes, quibus iuris notitia desideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur. Nec quisquam respondeat: sufficit vt ad tempus simplex quiddam & vniforme doceamur. Primùm enim aliter vtimur propriis, aliter commodatis: longéque interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque vbi minimè credas, eminet & excellit. Idque non doctus modò & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequitur, vt legitimè studuisse, vt per omnes eloquentiæ numeros esse, vt denique oratorem etiam fateatur. quem non posse aliter exsistere, nec exstitisse vmquam confirmo, nisi eum qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forū omnibus artibus armatus exierit. quod adeò negligitur ab horum temporum disertis, vt in actionibus eorum fex quoque cottidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, vt ignorent leges, non teneant S.C. ius ciuitatis vltrò derideant: sapientiæ verò studium & præcepta prudentium penitus reformident: in paucissimos sensus & angustas sententías detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: vt quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pænè dixerim sine ingenuitate, quasi vna ex sordidissimis artificiis discatur. Ergo hanc primā & præcipuā caussam arbitror, cur tantū ab eloquētiā antiquorū oratorū recesserimus. Si testes desiderātur, quos potiores nominabo quàm apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero his vt opinor verbis, *quidquid in eloquentiā effecerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatiis consecutum.* Sunt aliæ caussæ magnæ & graues, quas à vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego iam meum munus expleui, & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi:

* audire,

offendi: qui si fortè hoc *audirent, certum habeo dicturos, me, dum iuris & philosophiæ scientiam tanquàm oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse. Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum à te munus adeò peregisse nondum videris, vt inchoasse tantùm, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiámque nostræ desidiæ & inscientiæ aduersus acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti; cetera exspecto, vt quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus iuuenes iam & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint. neque enim arte & scientia, [92] sed longè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, & hi significare vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idem annuissent, Messala quasi rursus incipiens: Quoniam initia & semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudiríque soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi vt scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eamdem esse rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. sed si cui obscuriora hæc videntur, ísque scientiam ab exercitatione separat, id certè concedet, instructum & plenum his artibus animum, longè paratiorem ad eas exercitationes venturum, [93] quæ propriæ circa oratoriam videntur. Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat. hunc sectari, hunc prosequi, [94] huius omnibus dictionibus interesse, siue in iudiciis, siue in concionibus assuescebat, ita vt altercationes quoque excipere, & iurgiis interesse, vtque sic dixerim, pugnare in prœlio disceret. magnus ex hoc vsus, multum constantiæ, plurimũ iudicij iuuenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, vbi nemo impunè stultè aliquid, aut contrariè dicit, quo minus & iudex respuat, & aduersarius exprobret, ipsi denique aduocati aspernentur. Igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam vnum sequerentur, tamen omnes eiusdem ætatis patronos in plurimis & caussis & iudiciis cognoscebant: [95] habebántque ipsius populi diuersissimarum aurium copiam, ex quâ facilè deprehẽdebatur quid in quoque vel probaretur vel displiceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electissimus, qui faciem eloquentiæ non imaginem præstaret: nec aduersarij & [96] æmuli, ferro non rudibus dimicantes: sed auditorium semper plenum, semper nouum, ex inuidis & fauentibus, [97] vt nec benè dicta dissimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam elo-

*audierint

quentiæ famam, non minus in diuersis subselliis parari quàm suis; quin immò constantiùs surgere ibi, fideliùs corroborari. Atque herculè sub eiusmodi præceptionibus iuuenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non noui iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionū, sæpe cognitæ populi aures, siue accusationem susceperat, siue defensionem, [98] solus statim & vnus cuicumque caussæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, vno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas hodiéq; cum admiratione legimus. At nunc adolescentuli nostri [99] deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est, quòd Marco Crasso & Domitio censoribus cludere, vt ait Cicero, ludum impudentiæ iussi sunt. Sed, vt dicere instituteram, deducimur in scholas, quibus non facilè dixerim vtrúm ne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reuerentiæ, sed in quem nemo nisi imperitus æquè intrat. In condiscipulis nihil profectus, cùm pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant & audiantur. Ipsæ verò exercitationes magnâ ex parte cōtrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, suasoriæ, & controuersiæ. [100] Ex iis suasoriæ quidem. etsi tamquam planè leuiores & minus prudentiæ exigentes pueris delegantur; controuersiæ robustioribus assignantur, quales per fidem, & quàm incredibiliter compositæ! Sequitur autem vt materiæ abhorrenti à veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit vt tyrannicidarum præmia, aut [101] vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in scholâ cottidie agitur, in foro vel raró vel nunquam, ingentibus verbis persequantur; [102] cùm ad veros iudices ventum est * rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat. Magna eloquētia, sicut flamma materiâ alitur, & motibus excitatur, & vrendo clarescit. Eadem ratio in nostrâ quoq; ciuitate antiquorum eloquentiam prouexit. Nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ compositâ & quietâ & beatâ Rep. tribui fas erat: tamen istâ perturbatione ac licentiâ plura sibi assequi videbantur. cùm mixtis omnibus & moderatore vno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum errāti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ, populare nomen, [103] hinc conciones magistratuum pænè pernoctantiū in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones & assidua senatus aduersus plebem certamina. quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare

premiis videbantur. Quia quantò quiſque plus dicendo poterat, tantò faciliùs honores aſſequebatur; tantò magis in ipſis honoribus collegas ſuos anteibat; tantò plus apud Principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres,[104] plus notitiæ ac nominis apud plebem * probabat, hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in prouincias magiſtratus reuerebantur, hos reuerſi colebant. hos & præturæ & conſulatus vocare vltrò videbantur. hi ne priuati quidem ſine poteſtate erant, cùm & populum & ſenatũ conſilio & auctoritate regerent. quinimmo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem ſine eloquentia aut aſſequi poſſe in ciuitate, aut tueri conſpicuum & eminentem locum, nec mirũ, cùm etiam inuiti ad populum producerentur: cùm parum eſſet in ſenatu breuiter cenſere, niſi * qui ingenio & eloquentia ſententiam ſuam tueretur: cùm in aliquam inuidiam aut crimen vocati, ſuâ voce reſpondendum haberent;[105] cùm teſtimonia quoque in publicis non abſentes nec per tabellam dare, ſed coràm & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia magna etiam neceſsitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi pulchrum & glorioſum, ſed contrà, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quàm præmiis ſtimulabantur. ne clientulorum loco potiuſquàm patronorum numerarentur: ne traditæ à maioribus neceſsitudines ad alios tranſirent: ne tamquam inertes & non ſuffecturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur. Neſcio an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maximè à Muciano contrahuntur: ac iam vndecim, vt opinor, Actorum libris, & tribus Epiſtolarum compoſita, & edita ſunt. Ex his intelligi poteſt Gn. Pompeium & Marcum Craſſum, non viribus modò & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceterarum procerum manũ, multum in his ſtudiis operæ curæque poſuiſſe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, ſine eloquentia conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt vtrùmne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis ſociis, & ciuibus trucidatis. quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſque optimus ciuitatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenij, nec quiſquam claram & illuſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſſam parem inuenit. Non, opinor, Demoſthenem orationes illuſtrant, quas aduerſus tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defenſus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre ciues, vt vberem ad dicendum materiam oratores

* parabat

* quis

haberent: sed, vt subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamúsque nos de eâ re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus
*exsistit. * exstitit. Quis ignorat vtilius ac melius esse frui pace, quàm bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella quàm pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quò sæpius steterit tamquam in acie, quóq; plures & intulerit ictus & exceperit, quò maior aduersarius,[106] eò acrior qui pugnas sibi asperas desumserit, tantò altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus,[107] in ore hominum agit,[108] quorum ea natura est vt secura nolint. Transeo ad formam & consuetudinem veterum iudiciorum:[109] quæ & si nunc aptior est ita * erit eloquentia, tantò illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat; & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur.[110] Primus tertio consulatu Gn. Pompeius astrinxit imposuítq; veluti frenos eloquentiæ, ita tamen vt omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod maius argumentū est, quàm quòd caussæ centumuirales quæ nunc primum obtinent locum, adeò splendore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cœlij, neque Calui; non denique vllius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis[111] orationibus Asinij, quæ pro hæredibus Vrbiniæ inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis diui Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi Principis disciplina, ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacauerat? Paruum & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo vt rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus iam ferè plurimæ caussæ explicantur? Nam quo modo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimmò curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat iudex; quando incipias; & ex interrogatione eius incipiendum est. frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit. vnus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausúque opus est, & velut quodam theatro.. qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cùm tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cùm clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus assisterent: cùm in plerisque iudiciis crederet populus Romanus sua interesse quid iudicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinium,

tinium, concursu totius ciuitatis & accusatos & defensos. vt frigidissimos quoque oratores, ipsa certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule eiusmodi libri exstant, vt ipsi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur. Iam vero conciones assiduæ, & datum ius quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, cùm se plurimi disertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla. aut Gn. Pompeio abstinuerint, & ad incessendos principes viros, vt est natura inuidiæ, populi quoque histriones auribus vterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admouebant? Non de otiosâ & quietâ re loquimur, & quæ probitate & modestiâ gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam * stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine seruitute, contumax, temeraria; arrogans, quæ in bene constitutis ciuitatibus non oritur. * stulte.
112 Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accepimus? quarum ciuitatum seuerissima disciplina, & seuerissimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Persarum, ac vllius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit eloquentiam nouimus. Rhodij quidam, Athenienses plurimi oratores exstiterunt; apud quos omnia populus, omnia imperiti omnia, vt sic dixerim omnes poterant. Nostra quoque ciuitas donec errauit, donec se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, 113 nulla in senatu cōcordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reuerentia, nullus magistratuum modus: tulit sine dubio valentiorem eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tāti Reipublicę Gracchorum eloquentia fuit, vt pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensauit. Sic quoque quod superest antiquis oratoribus, * forum 114 non emendare, nec vsquam ad votum compositæ ciuitatis argumentum est quidem, quod nemo nos aduocat, nisi aut nocens aut miser. quod municipium in ciuitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia agitat? quam prouinciam tuemur, nisi spoliatam vexatámque? Atqui 115 melius fuisset non quæri, quàm iudicari. Quòd si inueniretur aliqua ciuitas in qua nemo peccaret, superuacuus esset inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo tamen minimum vsus minimúmque profectus ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissimâ valetudine ac saluberrimis corporibus vtuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sententiis, 116 cùm optimi citò consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cùm de republicâ non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus & vnus? Quid voluntariis accusationibus, cum tam raro & tam parcè peccetur? Quid inuidiosis & excedentibus modum defensionibus, cùm clemen-

Dd

tia cognoſcentis obuiam periclitantibus eat? Credite optimi, & in quantum opus eſt diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſæculis, aut iſti quos miramur, his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora repentè mutaſſet: nec vobis ſumma illa laus & gloria in eloquentiâ, neque illis modus & temperamentum defuiſſet. Nunc quoniam nemo eodem tempore aſſequi poteſt magnam famam & magnam quietem, bonis ſæculi ſui quiſque, citra obtrectationem alterius, vtatur. Finierat Maternus. Tum Meſſalla: Erant quibus contradicerem; erant de quibus plura dici vellem, niſi iam dies eſſet exactus. Fiet, inquit, Maternus, poſtea arbitratu tuo, & ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul aſſurgens, & Aprum complexus, Ego, inquit, te poëtis; Meſſalla, antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus & ſcholiaſticis, inquit. Cùm adriſiſſent, diſceſſimus.

FINIS.

ALPHABETICVS
IN CORNELIVM TACITVM.

Brixellum

D.

G.

H.

I.

L.

P.

T

FINIS.

IVSTI LIPSI
AD

ANNALES
COR. TACITI

LIBER
COMMENTARIVS
Variis in locis vtiliter auctus.

PARISIIS,
Apud Ioannem Geſſelin, via Iacobæa,
ſub ſigno D. Martini.

M. DCVI.

AD LECTOREM.

ABES Commentarium meum, Lector, opinione tuâ, & promisso meo fortasse tardius. nec mirum: quia seriò opus adgressus, eiusmodi comperi, vt properandum in eo mihi fuerit, non festinandum. Multa in Annalium libris rara, recondita, & paucitate scriptorum eius æui obscura: multa etiam ex non vulgatis ritibus & vetustissimo iure haurienda. Nec dux mihi alius ad hoc iter. Primi, inquam, hanc viam ingredimur, Ferreto, Alciato, Vertranio visam potiùs quàm tritam. Denique scripsi hos Commentarios, non exscripsi: & meo remigio, vt ille ait, rem gessi. Correctiones aliquot veteres firmaui, nouas addidi. neutrum ambitiosè: quia certè peccamus iam nos Critici in hanc partem; & vt olim vitiis, sic nunc remediis laboratur. Quædam etiam in aliis scriptoribus passim animaduersa: non quia adfectarim, sed quia dabant se sub manum. Vt in segete flores quidam internascuntur suâ sponte: sic in his scriptis alieni generis notæ. Historiæ & moribus, cùm opus fuit, prætuli facem: sed non nisi cùm opus. Nam vulgata quædam, & è Dione Suetonióque in loco prompta adspergere, cui rei? Fanaticorum est & eorum qui exierunt è potestate, mero meridie accendere lucernam. Et tamen, scio, facilia quædam mihi visa, quæ obscura aliis. sed quid? iam antè testor me nec pueris ista elaborasse (quid enim iis cum Tacito?) nec detortis quibusdam varísque iu-

diciis, quibus nuſquam liquet aut lucet. Inueni tam fatuum, qui rectiſſimos Taciti locos inuerteret, & optimum quemque eius ſenſum. Breuitas etiam mea fortaſſe quibuſdam non ad guſtum. quid faciam? ita natura mea & iudicium eſt: & tractari malo, quàm ſemel adſpici & tangi. Aquam maris dulciorem in imo eſſe aiunt, quàm in ſummo: ſic fortaſſe ſuauiora tibi iſta cùm penetraueris. Aut ſi magis protrita tibi ſapiunt & vulgata: abi mi homo, non ego cymbalum ad tuas aures. A te ſerie & erudite Lector peto, vt ſicubi lapſus ſum aut ſiquid mihi elapſum; corrigas, non culpes. quia reuerâ in tanto opere nec vnus omnia peruidi, & in quibuſdam alludo potiùs ad ſentētiam fortaſſe, quàm tango. Politica non attigi. Siue enim peritis, ſiue imperitis; fruſtrà. Illi ſponte eligere poſſunt: hi nec electis rectè vti. Et audio iam eſſe, quibus propriè ea cura. Ego quod potui, id feci: nec impedio, ſiquis in eodem Circo curret ad palmam. Vale, &, ſi merui, faue Lector.

ITERATIO
AD EVMDEM.

SÆPIVS iam vnà cum Tacito hic COMMENTARIVS *liber prodiit, atque adeò non semel etiam politus vel auctus. Scilicet vt pictores magno operi manum identidem admouent, atque ægrè de tabulâ eam tollunt: sic mihi euenire libens fateor, in scriptore optimo prudentissimóque, & quem Dei prouidentia orbi seruauit, per eum docendo & dirigendo. Itaque ante annos duodecim,* CVRAS SECVNDAS *dederam; & easdem postea operi iniunxeram, vt suis quæque locis & ordine possent legi. At nunc denique* TERTIAS *etiam damus: &, nisi fallor, vltimas. quia & occupatio alia me abstrahit, & sine culpâ fortasse non sit (certè sine laude) assiduum hoc satagere in re & scriptore vno. Vale ergo mi* CORNELI, *& per me, audacter dicam, notior & illustrior orbem perambula; amande ab eo, quamdiu boni honestique amor erit. Louanij,* VI. *Idus Febr.* ∞. IↃC.

IANI GVLIELMI
ELEGIA.

MNEMOSIDES diuæ, nostros quîs detuli amores,
  A puero vestris deditus in studiis,
Vna hæc seruitij, si fas est, præmia posco,
  Si vos ritè olim lacte meróque colo:
LIPSI magnum animum priscâ virtute fidéque
  Vt mihi vos proprium concilietis heræ;
LIPSI, quem primis multùm miratus ab annis,
  Omniiugas stupui fundere mentis opes;
Cornu vt Amaltheæ, manantibus vbere fundo
  Messibus, annum horno copem ab honore beat:
Quòd vates rhetórque bonus summúsque cluéret
  Antiquæ condus promus & historiæ;
Addo huc Socraticámque penum, Romanáque iura,
  Cetera, vobiscum quæque Minerua probat.
Testes prisci operis musæo emblemate structa,
  Quattuor in conum erecta voluminibus:
Tot moda quîs veterum ruta cæsa, & cæca retexens
  Oracla, electis multus & historiis,
Ægra catus sanis dispescere, turbida apertis,
  Seu medicam, siue interpretis addit opem.
Quid memorem Taciti monumenta augusta librorum
  Tot miserè pridem manca & hiulca locis,
Integra, quà potuit, nunc tandem? cui tamen vltrò
  Maius adhuc operæ constituit pretium
Adiicere; è tenebris veterum dum plurima morum
  Promit, & in purâ luce videnda locat:
Aut tentata aliis, pòst conclamata, natator
  Delius, admittente eruit vnus aui.
Gaude CORNELI, si quidquam in funere sentis,
  Quæ dederas, cunctis iam manifesta patent;
Quæque illis passim cariosa admorderat ætas
  Dente malo, medicâ conualuere manu.
At tu Musarum, LIPSI, illibata medulla,
  Attica cui puro nectare vena fluit,
Perge tuos facere & benè deuincire merendo,
  Qui sumus his tecum turba operata sacris.

In quîs (namque nefas faciles tibi ſpernere Muſas)
Me tibi habe, ſeu tu fœdere amicitiæ,
Siue clientela, ſeu mancipio endopeditum,
Seu quacumque voles conditione, tuum;
Quo tu iure tuo, precor vtere. ne mihi quiſquam
Heic duit, impoſitis vindicias manibus:
Quin vſumfructum noſtræ, doctiſsime, vitæ
Sit tibi perpetuo carpere ſeruitio;
Quem tibi manſurum, ſummotâ vt fraude ſpopondi,
Et Sanci & Genij numina iuro tui;
Si fallo, ex hominum cœtu inteſtabilem vterque
Eiiciat; doctis hic procul, ille bonis.
At vos Mnemoſides, IVSTVS, ſi iuſta paciſcor,
Perficite, vt coëat fœdera, & vt valeat.

IN IVSTI LIPSI

RESTITVTVM TACITVM

EPIGRAMMA.

FLEVERAT Eurydicem demiſſam in tartara Vates,
Credulus infernas ſtare adamante domos.
Fleuerat, & plectro citharam percuſſit eburno,
Nec mora, fatales ſcandit aduſta vias.
Ederat atra lues Taciti corpúſque animúmque,
Vt pænè infernis merſus abeſſet aquis.
Nil magicæ potuere artes, nil vota, precéſve,
Et ſcio Pæonias obſtupuiſſe manus.
Sola ſuper ſpes Phœbus erat, Phœbique ſacerdos
LIPSIVS Auguſta primus in Hiſtoria.
Ille lyram capit, ille fides, Fata, optima fata,
Infit, Romanum reddite Thucydidem.
Sic Taciti exciuit Manes, plagáſque latentes
Corporis, æternis proſtituit tabulis.
Felix nate Dea LIPSI, felicior Orpheo;
Qui miſer erepta bis caret Eurydice.

Nic. Dalius I.C. Vltraiect.

IVSTI

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM PRIMVM
ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. CAii CORNELII Taciti.] *Id verum huic scriptori prænomē adserui.* Prænomen
Sidonius lib. IV. *ad Polemiū epistola:* Caius Tacitus è maioribus vnus Taciti quod.
tuis, Vlpianorū temporum consularis. *Et ad Leonem:* Namque & antiquitùs cùm Caius Cornelius Tacitus Caio Plinio Secundo paria suasisset. *Sed & epigraphe Farnesiani libri,* C. Cornelij Taciti Romanas historias scribētis ex his qui reperiuntur liber primus. *Publium prænomen quod in libris tritis, à casu aut à vulgo est. Mihi autem in ipso aditu testari placet.* Odi profanum vulgus & arceo.

2. Annalium liber.] *Bene Rhenanus, qui hanc inscriptionem adserit, etiam contra libros. In quibus plerisque est,* Actorum diurnalium, *vel, vt in Veneto,* Actionum diurnalium. *Qui tamen titulus non accepto referendus alicui imperito. Vnde enim illi in mentem fuissent Acta, vel Diurna? sed cuipiam antiquioris æui, qui Taciti Annales non ineptissimè comparauit cum Actis vrbis. Quem tamen refellit ipse Tacitus lib.* XIII. Nerone II. L. Pisone Coss. pauca memoriâ digna euenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis & trabibus volumina implere: cùm ex dignitate populi Rom. repertum sit, res illustres Annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare. *Alibi:* Nemo Annales nostros cum scripturâ eorum contenderit. *Itémque:* Ni destinatum mihi foret suum quæque in annum referre. *Etiam Iornandes in rebus Gothicis, Cornelium hunc citat* Annalium scriptorem.

Inscriptio horum librorū. Acta diurna non esse. Annales esse.

3. Neque Decemuiralis potestas vltra biennium.] *Ita accipio, quasi dicat, haud multo vltra biennium. Nam exactè si putas, reuera vltra biennium Decemuiri imperium tenuere. Liuium & Fastos vide. Nec tamen Vertranio adsentior,* vltra triennium, *sufficienti. Nam id includat triennium eos imperasse. quod contrà est, & non nisi supra biennium aliquot menses.* Vulgata lectio retenta.

4. Nomine principis sub imperium accepit.] *Non ergo tam celebre tunc* Imperatoris *nomen, ea quidem notatione. Et Augusto visum istud* Principis, *minuendæ inuidiæ: quia etiam olim Princeps Senatus. Quod exemplum non dubiè secutus. Noster infrà.* Non regno tamen neque dictatura, sed Principis nomine constitutam rempublicam. *Ouidius de Augusto ad Romulum.* Principis nomen & origo.

Tu domini nomen, Principis ille tenet.

Dio de Tiberio: πρόκριτός τε τῆς γερουσίας, κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ὠνομάζετο. καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι: Princeps autem Senatus, ritu prisco, dicebatur. & ipse sępe aiebat, Dominum se seruorū esse, Imperatorem militum principem ceterorum. *Nec temerè aliter Tacitus appellat. Inde Principatus, & Principium etiam pro imperio, Suetonij cap.* XXXI. Augusti principium, clade Varianâ; Tiberij, ruinâ spectaculorum memorabile factum. *Ita opt. liber, & puto sincerè. Tertullianus quidem receptam eam significationem fuisse ostendit, aduersus Hermogenem:* Possunt & aliter, *inquit,* principiū interpretari, non abs re tamen. Nam & in Græco principij vocabulum quod est ἀρχὴ, non tantùm ordinatiuum sed & potesta- Principium, pro, principatu positum.

tiuum capit principatum. Vnde & ἀρχηγέται dicuntur principes. Ergo secundùm hanc quoque significationem. Principium pro potestate & principatu sumetur. *Sed & Glossæ Græcæ distinctè ἀρχὴ, τὸ προοίμιον*, exordium. *& deinde* ἀρχὴ, imperiũ, magisterium, præsidatus, principium.

5. Veteris reip. prospera.] *Ita Vertranio placitum, traiectis notis, quæ vulgò*, p. r.

6. Gliscente adulatione deterrerẽtur.] *Ita rectè non* deterrerẽtur: *Tacitus lib.* II. *Histor.* Siquid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis & comessationibus & principis imitatione deteritur. *Horatius pari metaphora:*

——Culpâ deterit ingenI.

Annales Taciti quatenus progressi. 7. Tiberij, Caiique, & Claudij ac Neronis res.] *Fines designat intra quos hi libri qui attingunt quattuor dumtaxat principes. Vt vel hinc liqueat Historias seorsum scriptas, finémque Annalium fuisse in fine Neronis.*

8. Florentibus ipsis, ob metum falsæ.] *Itaque verissima scriptio de Principibus, cùm iã esse desierunt. Quod Arrianus in rebus Alexandri pro argumento habet, fideliter eas à Ptolomæo & Aristobulo traditas*, ὅτι τελευτήκοτος ἤδη Ἀλεξάνδρου συγγράφουσιν, ὅτε αὐτοῖς ἥ τε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι ἢ ὡς συνηνέχθη, συγγράψαι, ἀπῆν: quòd mortuo iam Alexandro scripserint, cùm necessitas aut præmium aliter aliquid scribendi abesset.

Florus lib. iv. cap. viij. Dio xlix. 9. Pompeius apud Siciliam oppressus.] *Non mehercules apud Siciliam. In Asia oppressum eum iugulatumq; consentiunt scriptores, de vrbe tamen ambigitur. Dio casum vult* ἐν Μιδαείῳ τῆς Φρυγίας, *in Phrygiæ oppido Midaio: Florum & Apianus Mileti, quæ Cariæ adscripta. Sed noster victum eum saltem intellegit, & copias eius apud Siciliam oppressas. Ita & Florus de eodem:* In Siculo freto iuuenis oppressus est.

10. Exutóque Lepido.] *Eleganter, id est exarmato, & exercitu spoliato. Nam* xx. *legiones ei ademit.*

11. Vbi militem donis, populum annonâ.] *Respexit huc Victor cùm, de eodem Augusto scripsit:* Illectis per dona militibus, atque annonæ curandæ specie vulgo, ceteros haud difficulter subegit.

12. Claudium Marcellum sororis filium.] *Magnam illam Romæ & libertatis spem. De cuius laudibus plena manu Seneca ad Martiam:* Octauia Marcellum amisit, cui & Seneca leuiter emẽdatus. auunculus & socer incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret: (*malo*, reclinare) adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ: patientem laboris, voluptatibus alienum, & quantumcumque imponere illi auunculus, &, vt ita dicam, inædificare voluisset, laturum.

M. Agrippæ Ignobilitas. 13. M. Agrippam ignobilem loco.] *Adeò vt ipsum generis sui nominisque pæniteret. Narrat comiter Seneca pater Controuers. lib.* II. Tanta autem Mæcenas sub diuo Augu-Correctus Seneca. sto libertate fuit (*corrigo*, Tanta autem sub diuo Augusto libertas fuit. *nihil hic de Mæcenate, & exulcanda vox malè inculcata*) vt præpotenti tunc M. Agrippæ non defuerint qui ignobilitatem obiicerent. Vipsanius Agrippa fuerat. Vipsanij nomen quasi argumentum paternæ humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebatur. Cùm de-Iterum. fenderet reum, fuit accusator qui diceret Agrippam & quod in medium est (*iterum rescribo*, Agrippa M. & quod in medio est. *ea enim verba loci & gentis nomen medium* * Mutila ista Videtur vel fus fuisse. *inter cognomen prænoménque*) volebat Vipsanium intellegi. Fuit qui diceret * Con-Concurrite omnes augures aruspices. currite Agrippa malum habebis responde diis Ea in arte (*potius* parte) vtique mihi videtur admiratione dignus Augustus: sed horum non possum non misereri, qui tanti putant caput potius quàm digitum perdere. *Scribendum*, dictum.

Geminatus consulatus, quid. 14. Geminatis consulatibus extulit] *Ideóne geminatis, quia bis consul? Caue censeas. tertium enim fuisse Dio docet & Fasti. itemq; Velleius:* Agrippa, *inquiens*, quem vsque in tertium consulatum & mox collegium Tribuniciæ potestatis, amicitia Principis euexerat. *Sed ideo id dixit, quia postremi duo consulatus Agrippæ coniuncti continentésque.*

Qui sanè honos erat: & rarò cuiquam eâ ætate tributus, præter principes re, aut destinatione.

15. Mox defuncto Marcello.] *Qui Baiis obiit, vt clarè testatum reliquit, Elegia huic rei propria, poeta Vmber. Nec scio cur vir doctus tanto opere pertendat mortuum eum potius in* * *Stabiano, Quid? Propertius qui vixit id æui, locum nesciuit funestum iuueni tam illustri? Sciuit. sed dedit hoc, inquit, Liuiæ, quę suspicione laborabat Marcelli interempti. Nec herclè immeritò. Num ergo venenum dari Baiis minus potuit, ac in Stabiano? Scilicet soluta omni crimine illa aulica Medea, si Marcellus obiit Baiis. Ego verò, vir maxime, caussam nullam video huius tuæ tam seriæ adsertionis: placétque cum Propertio & vulgatis Seruij libris mortuum eum in Baiano. Suspicionem quidem de Liuia Dio eiusmodi inseruit:* αἰτίαν μὲν οὖν ἡ Λιβία τοῦ θανάτου τοῦ Μαρκέλλου εἶχεν, ὅτι τῶν υἱέων αὐτῆς προετετίμητο: Caussam mortis Marcelli Liuia habuit, quòd is eius filiis anteponeretur. *At Tacitus Pliniusq́ ea culpa non liberant etiam Augustum. Annal.* 11. Sed iubebat occulta formido reputātibus, haud prosperum in Druso patre eius fauorem vulgi: auunculum eiusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis ereptum, breues & infaustos populi Romani amores, *Plinius lib* VII. *inter Augusti infortunia:* suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio. *Quasi conceperit aliquid cupiuéritque contra Augustum, amore pristini status & libertatis.*

De loco mortis Marcelli.

* Tamen cōcilies nō difficulter, quia Stabij haud procul Baiis.

Liuiam caussam ei mortis fuisse.

Sl:e etiam Augustum.

16. Tiberium Neronem & Claudium Drusum imperatoriis nominibus auxit.] *Non eo more quo rei Romanę domini, Imperatores dicti: sed quo olim, qui rempub. militiæ feliciter gessissent. Vulgatus olim honos: non item sub Imp. qui rei prosperè gestę lauream & laudem sibi adscribi volebant auspiciisque suis. Turbat in sententia huius loci vir doctus, & miror. Tu vide Dionem Cassium lib.* LIV. *& Velleium, itémque ea quę scribo ad extremum librum quartum.*

Imperatoris duplex notio.

Vide & Dion. lv.

17. Caium ac Lucium in familiam Cæsarum induxerat.] *Emptos domi à patre per æs & libram. Ita loquebantur, non per assem, vt perperam inoleuit Suetonij capite* LXIIII. *Quamquam reuera in ea formula AEs non aliud notat quàm Assem. Varro lib.* VIII. Pro assibus nonnumquam æs dicebant antiqui. à quo dicimus assem tenētes, Hoc ab ære æneáque librâ. *Ritum hunc (vt omittam notata aliis) notat explicátque eleganter Clemens Alexandrinus Strom. quinto:* Καὶ τὰ παρὰ ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν διαθηκῶν γινόμενα τάξιν εἴληχε διὰ δικαιοσύνην, ἐκεῖνα ζυγὰ καὶ ἀσσάρια, καρπισμοί τε καὶ αἱ τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις. τὰ μὲν γὰρ ἵνα δικαίως γένηται, τὰ δὲ εἰς τὸν τῆς τιμῆς μερισμὸν, τὰ δ' ὅπως ὁ παρατυχὼν, ὡς βάρυς τινὸς αὐτῷ ἐπιθιγγάνων, ἴσως ἀκούσῃ, καὶ τάξιν μεσίτου λάβῃ. *Triplex antiquitatis ritus. interpreti non intellectus. Æs & libra in testamentis, Vindicię, & Antestatio. Nam* καρπισμοὺς *ad vindicias adsertionémque refero:* ταῖς τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, *aurium tactiones, ad Antestationem. Omnia enim hęc ad familiæ mutationem pertinent, quæ per testamentum, de qua Quinctilianus Declamat.* CCCVII. Non dixerim testamentum, cui libripens deest & familiæ emptor & cetera iuri necessaria * *Agellius, & Iurisconsulti.*

Emptio per æs & libram.

De ea Clemētis locus.

*Lib xv. cap. xxvij.

18. Necdum posita puerili prætextâ, principes iuuentutis appellari.] *Quod sanè ridiculum, vt principes iuuentutis sint, qui etiamnum in pueris. Natus autem Caius anno vrbis* DCCXXXIV. *Sex. Apuleio, P. Silio Coss. At Lucius biennio toto minor, ex Dione* LV. *in actis eius anni. Princeps iuuentutis* (πρόκριτον τῆς νεότητος *Zonaras hic reddidit) ab Augusto inualuit, ad futurum imperium titulus & omen. Sunt nummi cum inscriptione:* C. L. CÆSARES. AVGVSTI. F. COS. DES. PRINC. IVVENT. *adopositæ effigies Caij Luciq́, cum clypeis & hastis. quæ Tirocinij die equites dederant, honoris Augusti caussa. Dio:* καὶ αἱ πέλται ταῖς τε δόρατα, ἃ παρὰ τῶν ἱππέων εἰς τοὺς ἐφήβους ἰόντες χρυσᾶ εἰλήφεσαν, εἰς τὸ βουλευτήριον ἀνετέθη. *Obserua Dionem aureas hastas dicere, quas lapis Ancyranus (magnæ apud me fidei, vt quem viuus conceperit Augustus ipse) argenteas. Verba sunt, vti ad me missa beneficio viri illustris Augerij Busbequij:* EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM. .... HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM. APPELLAVERVNT. *quam lacunam ritè expleueris,* Principem iuuent. Caium.

Aetas Caij & Lucij.

Princeps iuuentutis.

Dionis error, siue a lapide dissensio.

Caius & Lucius quando Consules.

19. Destinare consules flagrantissimè cupiuerat.] *Et verò perfecerat. Romæ marmor, de Caio:* QVEM. POPVLVS. COS. CREAVIT. ANNOS. NATVM. XIIII. *Ait annos natum quattuordecim: & addicit Dionis ratio, qui consulē facit designatum anno vrbis* DCCXLVIII. *Tamen Augustus in iam dicto lapide*, XV. *illi annum circumdat, sed nempe quem ingressus erat, & iam agebat. Verba sunt:* Honoris mei caussa Senatus populúsque Romanus annum quintum & decimum * agentis Consulis designauit, vt eum magistratum inirent post quinquennium ex eo die quo deducti in forum.

* *pro* Agētes, & Consules, *antiquo scriptura.*

Dissensus scriptorum in morte Caij.

20. Caium remeantem Armeniâ.] *In Lycia mortuum eum voluit Suetonius cum Velleio. Ille his verbis:* Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos: Caio in Lyciâ, Lucio Massiliæ defunctis. *Iste his:* Deinde reluctatus inuitúsque reuertens in Italiam, in vrbe Lyciæ, Limyrâ vocant, morbo obiit. *Etiam Florus:* Massiliæ Lucius morbo soluitur: in Lyciâ Caius ex vulnere. *Fugerit ergo ratio memoriosum illum senem necesse est, qui in Syria tradidit defunctum. Dico Senecam patrem in Controuersiis:* Itaque cùm mortuo in Syriâ C. Cæsare codicillo questus esset Augustus, quòd in tam magno & recenti luctu suo cœnasset. *Sed erit fortasse qui culpam eam in exscriptorem conferet, rescribétque,* Lyciâ. * *Addi velim Suetonij locum, Tib. cap.* XV: Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto. *nec addi solùm, sed & corrigi. Nam hoc de triennio, nónne nimis laxum? appâret è Velleio:* Caius, *inquit*, in vrbe Lyciæ morbo obiit, cùm ante annum fermè L. Cæsar Massiliæ morbo decessisset. *En, dumtaxat interuallum facit paullo plus anni. Et ipse Suetonius* Duodeuigenti *modo* menses *interponit, verbis quæ suprà. Non ergo ambiges, quin scribend.* intra biennium: *si hunc putamus sensum. Nam in alium me duxit P. Ioannes Deckerius è Societate Iesu, qui refert ad* triennium *Tiberiani reditus, & vult vtrumque periisse intra tres primos annos, ex quo ille Rhodo reuersus. Historia approbat.*

Senecæ fortasse error.

* De C. & L. morte.

Suetonius correctus.

Plinius explicatus, lib. vij. cap. xlv.

21. Nouercæ Liuiæ dolus abstulit.] *Nata exitio reipub. hæc mulier, & suæ domus. Sed bene quòd Tacitus nusquam dissimulat fraudem eius & scelus. Plinius cautior, qui suspicionē hanc tangens, cauit sibi obscuritate sermonis:* Ineusatæ filiorū mortes, luctúsque non tantùm orbitate tristes. *Nec enim aliò traxeris ea verba, non me quidem interprete.*

22. Druso pridem extincto.) *Nempe ante annos circiter* XII. *priusquam Caius moreretur. Quippe Drusus obiit ex lapsu equi, in Germania, anno vrbis* DCCXLVI. *ex Dione libro* LV. *initio: & Caius anno* DCCLVI. *Imposuerat mihi Dion olim, in cuius libro hiatus est, & anni aliquot omissi, atque ita narratur mors Caij, quasi biennio post illam Drusi. Sed, vt dixi, defectio & hiatus est, atque anni plures medij desunt: quod in Notis ad Velleium obseruamus.*

Error. Scholiastæ.

In Dione dictiuncula.

23. Agrippam in insulam Planasiam.) *Atqui Siciliam vocat Scholiastes Iuuenalis vetus.* Agrippa, *inquit*, in Siciliâ propter morum feritatem ab Augusto relegatus est. *Errat. nam de Planasia adfirmat cum nostro etiam Dio, & ait viciniam Corsicæ esse, libro extremo* LV. *In qua narratiuncula quòd legitur,* ϗ τὴν Ἰουλίαν ὡς μητρυιὰν διέβαλλεν: & Iuliam vt nouercam aspernabatur: *meo iudicio* τὴν Λιουίαν *faciendum est. Non enim matrem suam Agrippa insectabatur (& illa verò iam relegata aberat) sed Liuiam, vt probabile est, Augustæ stirpi numquam æquam.*

24. Nullius tamen flagitij compertum.) *Imitatione Liuij, si fortè, qui de T. Manlio.* Filium iuuenem, nullius probri compertum, extorrem vrbe egit.

Filij munimenta regal.

25. Quo pluribus munimentis insisteret.) *Verè emendaui. Filij enim herédésque, passim dicuntur subsidia & firmamenta regni. Tacitus* V. *Histor.* Non legiones, non classes, proinde firma imperij munimenta quàm numerum liberorum. *Euripides:*

φῶτας τυράννοις παῖδας ἔρυμα δώμασι.

Sic Subsidia aulæ, *Suetonio*; Adminicula Augusti, *Senecæ: heredes imperij dicuntur: & verè. Siculus ille momar (exprimit quod verum est à me iudignatio) cum sua coniectura,* sed qui pluribus morum vitiis insisteret, *abeat Morboniam.*

26. Ægro

26. Ægro & corpore fatigabatur.] *Velim traici*, & ægro corpore.

27. Imminentes dominos variis rumoribus differebant.] *Notabis ingenium plebis.* Plebs iniqua dominis.

——— * cui mos humili læsisse veneno
Summa, nec impositos, vnquam ceruice volenti
Ferre duces.

* Statius in Theb.

28. Rhodi specie secessus exsulem egerit.] *Ita Principem agere, & Agere se paullo minus quàm priuatum, in Suetonio aliisque lego. Et in nostro lib.* I I I. *Histor.* Quanto ferociùs paullò ante se egerint, tãto cupidiùs voluptates hausisse. *M. Antonio tamen Mureto, cuius scripta Venus inhabitat pariter cum Musis, leg. videtur*, exsul egerit.

29. Duobúsque insuper adolescentibus, qui remp. interim premant, quandoque & distrahant.] *Dixi corruptum olim locum mutilumque. Redeo in viam admonitu amici qui explicat: Drusus & Germanicus nunc quidem coniuncti prement remp. at olim orto, fors fuit, discidio, eamdem distrahent per bellum ciuile dissipabuntque.* Consule Muretum lib. xj. cap. 6

30. Quidam scelus vxoris suspectabant.] *Hæc est tertia venenariæ huius palma, & iure lemniscata. Tangit verò suspicionem illam de ficubus, quæ nota ex Dione.*

31. Maximum vxori Martiæ aperuisse, illam Liuiæ.] *Habes eleganter historiam totam in Plutarchi* περὶ ἀδολεσχίας. *quem locum pretium puto vt conuertam penè verbatim.* Fuluius verò Cæsaris Augusti amicus, cùm iam senẽ eum sæpiùs quærentem audiret de solicitudine suæ domus; quódque duobus nepotibus fato functis, Postumo, qui solus reliquus, ex calumniâ nescio quâ exsulante, cogeretur vxoris suæ filium ad successionem imperij vocare, quamquã miserans & consilium captans reuocandi ab exsilio nepotis: cùm, inquam, hæc audiret Fuluius, enuntiauit suæ vxori, illa Liuiæ. Liuia autem acerbè cum Cæsare egit, cur, quoniam iampridem id decreuisset, non accerseret nepotem, sed se odio inuidiæque successoris obiiceret? Venientem igitur, de more, manè Fuluium & solitum illud dicentem Aue, Cæsar resalutauit, * Vale, inquit, Fului. Atque ille id intellegens, domum se illi. ò subduxit, & vocatâ vxore: Resciuit, inquit, Cæsar non siluisse me arcana. ideo mori mihi decretum est. Vxor autem: Iure, ait, quoniam tamdiu mecum habitans viuénsque nec noueris nec caueris intemperantiam meæ linguæ. Sed præcedam tamen ego. & accepto gladio, seipsa viro coram interemit. *Hæc Plutarchus: nec alibi tam liquidè narrata res. Hoc tantùm malè, quod* Φύλϐιον *vbique vocat, qui Fabius est. Fabius ille Maximus, qui consul fuit. Anno vrbis* DCCXLII. *Item quòd Martiam interfectam vult ante maritum. cùm noster clarè vixisse eam dicat, & auditos gemitus eius in funere mariti. Atque hæc homini vera caussa mortis: ne innocuum poetam oneremus, aut potius ipse se, De Ponto,*

De Maximo historia.

* Quod solet morituris dici abituris que.

ὑγίαινε Græcè est, quod interpres vertit sanus esto, non rectè.

Plutarchi duplex error.

Occidis ante preces, caussámque ego Maxime morti,
Nec fueram tanti, me reor esse tuæ.

Est enim hic Maximus, quem Naso coluit, & ad quem Elegia non vna. Sed & vxor Nasonis, propinqua Maximi seu coniugis eius Martiæ, ex his versibus:

Maximus Nasoni amicissimus.

Eleg iij. lib j.

Ille ego, de vestra cui data nupta domo est.
Hanc probat, & primis dilectam semper ab annis
Est inter comites Martia censa suas.

Est censa, *pro censuit, satis nouè, imò antiquè. Sic Adsectatus est regnũ, pro Adsectauit:* Spectatus est suem, *in Varrone lego; retineoque:* Communicati sunt, *pro Communicauerunt, in Liuio;* Peragratus est regionem, *in Velleio, & plura. Tangit hæc de Fabio tragœdiam etiam Plinius:* Iuxta hæc abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem: desiderium post relegationem. inde suspicio in Fabium, arcanorúmque proditiones.

Frequens antiquis patiendi verbum agendi significatione.

32. C. Nauum id Cæsari.] *Pridem emendaui firmauique,* Gnarum id Cæsari. *Gaij Naui nulla persona est in hoc actu. Sic lib.* v. Gnarum id Cæsari. eóque dubitauit de tradenda repub. *Alibi:* Gnarum id duci. incessitque itineri & prœlio. *Sed ecce*

hanc mihi quasi desponsam coniecturam, est qui sine vllo deuortio velit abducere. Ego verò non dimitto. nec enim soli Atridæ vxores suas amant, at ille.

Suetonij à Tacito dissensus.

33. Quem ignarum Centurio ægrè confecit.] *A Tribuno interfectum Suetonius voluit:* Hunc, ait, Tribunus custos adpositus occidit, lectis codicillis quibus vt id faceret iubebatur. *Sed Dio pariter vt noster, à centurione:* ὁ ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων κακοτροπεύοντά π ἀπέσφαξεν: Centurio, qui custodiam eius habebat, res nouas molientem, interfecit. *Credo verum esse vt à Centurione occisus sit, at iussu Tribuni.*

In renuntiando militiæ mos.

34. Nuntianti Centurioni, vt mos militiæ, factum esse quod imperasset.] *Sollennia militiæ verba, Factum quod imperasti. Suetonius:* Renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset. *Et in Claudio:* De nece Consularis viri renūtiante centurione factum esse quod imperasset.

Sallustius amicus Augusti.

35 Sallustius Crispus.] *Est ille, cuius vitā mortémque infrà memorat lib. III. Sallustij historiarum regis ex sorore nepos. Nominat eū Seneca, inter intimos Aug. lib. 1. De clemētia:* Ignouit abauus tuus victis. Nam si non ignouisset, quibus imperasset? Sallustium & Cocceios & Duillios & totam cohortem interioris admissionis ex aduersariorū castris conscripsit. *Sed cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus. scribendumq́ue,* Deillios, *siue* Dellios. *Deillius à Seneca patre dicitur, in Suasoria:* Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messalla Coruinus desertorem bellorum ciuilium vocat: quia à Dolabella ad Cassium, à Cassio deinde trāsiuit ad Antoniū, nouissimè ab Antonio trāsfugit ad Cæsarē. Hic est Deillius cuius epistolæ lasciuę ad Cleopatram feruntur. *Græcis tamen est Dellius, Plutarcho Dionique. Item Horatio, inscriptione odes tertiæ libro II. vbi temerè interpretes* Gellium *suffeciūt. Plutarchus cum historias quoque scripsisse ostendit:* πολλοὺς, inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες, ἐξέβαλον, τὰς παροινίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομένοντας, ὧν καὶ Μάρκος ἦν Σιλανὸς, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός: Multos & in alios Antonij amicos, Cleopatræ asseclæ & adulatores exegerunt, quòd petulātia ista & scurrilia non ferrent: inter quos fuit M. Silanus, & Dellius Historicus. *Eadē Dio, quinquagesimo libro. Ad Sallustiū autem istiū facit, quod Plinius lib.* XXXIIII. Metallū quoddā Sallustianū appellatum, *scribit*, ab amico diui Augusti.

Sive Dellius.

Mos mandādæ cædis per libellum.

36. Is ad Tribunum miserat codicillos.] *Ita enim receptum, quò magis cautum militibus esset, cædem mandari per libellum. scilicet ne Imperator auctoritatem posset defugere. Pulchrè Herodianus lib. III. de Saturnino & Plautiano:* ὁ δὲ Σατουρνῖνος γραμματεῖον ᾔτησε τὸ φόνον εἰς τὰς ἐντολάς ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικόν, εἴποτε ἐκπέμποιεν ἐπὶ φόνον ἀκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀμαρτανόμενον: At Saturninus codicillos, siue libellum petiit; qui cædis mandata haberet. Mos enim ille regius, vt cùm mittunt ad cædem alicuius, sine sententiâ aut iudicio, patrandam; tunc id per scriptum iubeant, ne cùm factum fuerit, sine tesserâ aut notâ sit. *Ad quem vsum Duplices adhibitos, * alibi lectum.*

* Herodiano lib. vii. de Quæstore misso ad cædem Vitaliani.

Ratione constare quid.

37. Eam esse conditionem imperandi, vt non aliter ratio constet quàm si vnī reddatur.] *Scitum dictum, nec quidquam mutemus. A mensulariis dictum est, quibus constant rationes cùm pares sunt. Plin. lib. 1. epist.* Mirum est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur, cunctisque non constet. *Idem Panegyrico:* Augeo principis munus, cùm ostendo liberalitati eius inesse rationem. Ambitio enim, & iactantia, & effusio, & quiduis potius quàm liberalitatas est, cui ratio non constat. *Vsi & auctores prisci iuris l. 1. De obseq. parent. l. penult. De re militari. Adde Valentis dictum apud Spartianum:* Non sibi apud deos inferos constare rationem, quod quamuis hostem suum, Pisonem tamen iussisset occidi, virum cuius similem Rom. resp non haberet.

38. Lacrimas, gaudium; questus, adulationes miscebant.] *Acutè Muretus:* lacrimas gaudio, questus. adulatione miscebant *Placet rei hominisq́ue caussa.*

Turranius præf Annonæ.

39. C. Turranius præfectus annonæ.] *Et quidem primus in eo munere ab Au*

gusto. Nam Augustus acceptam à populo Præfecturam, nisi fallor, tenuit dum vixit: aut certè paullò ante mortem substituit sibi Turranium istum. Adsero id ex Cornelij nostri verbis Annalium XI. Tum potissimum amicorum vocat, primúmque rei frumentariæ Præfectum Turranium. *Nec enim est, vt aliter accipias, nisi placeat distinctione sententiam vertere:* potissimum amicorum vocat primúmque, rei frumentariæ præf. *vt illud* primum *gradum in amicitia principis notet, non officij tempus. Turranij etiam mentio Senecæ, ad Paulinum cap. extremo: nescio an huius, quia procurationem illi tribuit, non præfecturam. Nominat & Ouidius in poëtarum albo:*

Verba Taciti ambigua mentis.

Musáque TurranI tragicis subnixa cothurnis.

& in doctorum, Plinij index. Sed quæras. cùm præf. prætorio & Annonæ in verba Tiberij iurarint, cur omissus præfectus vrbis? cuius auctoritas non minor, (maior imò illo Annonario) & cui proprius in vrbe miles. Credo equidem omissum, quia nemo fuit. Taurus Statilius defunctus erat, cui Piso suffectus post aliquot annos à Tiberio, vti doceo clarè lib. VI.

Præf. vrbis cur non iurauit in Tiberij verba.

40. Neque abscedere à corpore.] *Non reip. corpore, ne inducat te Maurus; sed Augusti. Datum enim honori defuncti Augusti à Tiberio, quod ab eo olim Druso. Lib.* III. Ipsum quippe Augustum asperrimo hiemis Ticinum vsque progressum, neque abscedentem a corpore vrbem simul intrauisse. *Sed cur id è publicis muneribus? Visum ita Tiberio loqui, Ad honorem Augusti. quasi magistratuum præcipuè esset, & eorum qui reip. primi, curare funus semonis illius, & viri supra viros.*

41. Excubiæ, arma.] *Præcipua hæc signa tūc Principis. Noster de Muciano: Nec deerat ipse stipatus armatis,* apparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere.

42. Cetera aulæ.] *Quæ hæc cetera? puto lictores, fasces laureati, & si quid prætereà tunc receptum principi distinguendo. Neque enim adhuc illa Principatus insignia, Ignis, Diadema, Purpura: quæ reperta sequenti æuo, & ad exemplum regum. Ignis originem nescio: nisi quòd antiquum video, & à temporibus Antoninorum. Herodianus sanè in Commodo statim meminit, vt rei vulgatæ, vbi de Lucilla sororem eius:* οὐδὲν ἧττον μέντοι καὶ ὁ Κόμμοδος ἐφύλαττε τιμὰς τῇ ἀδελφῇ. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις. καὶ τὸ πῦρ προεπόμπευεν αὐτῆς. Nihilo secius Commodus honores sorori suæ seruauit. nam & in theatris sellâ imperatoriâ sedebat, & ignis eam præcedebat. *Item de Marcia Commodi concubina:* ἡ δὲ, *inquit,* ἀπεῖχε γαμετῆς γυναικὸς, ἀλλὰ πάντα ὑπῆρχεν, ὅσα σεβαστῇ, πλὴν τοῦ πυρός: quæ nihilo differebat à legitimâ vxore, sed omnia vt Augustæ aderant, præter ignem. *Et de Pertinace:* κατῆλθεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεύειν, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι: Venit in Senatum, neque ignem sibi passus præferri, neque aliud vllum principatus insigne attolli. *Nec ambigimus de more. Illud tamen mirum, bis mirum, non alium è Græcis Latinisque exprimere tam insignitam rem, præter Herodianum. Non Dionem, non Capitolinum, Spartianum, Lampridium, qui eadem scripserunt illi. Nec enim, quod sciam, meminerunt verbo. Quis tamen iste ignis? non è carbonibus aut ligno, nec qualis ille apud Horatium primæ batillus: lampas tantùm fuit. Rem adhuc ignotam doceo, firmóque ex M. Antonino in libris suæ vitæ:* ὅτι δυνατόν ἐστι, *inquit,* ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. *Describit recensétque insignia omnia principatus, &* posse, *ait,* eum qui in aula viuat, carere stipatoribus, carere veste insigni purpuráque item lampadibus, & certis statuis, similique luxu. *Vt ergo in deorum cultu adhibitæ lucernæ facésque, vt docui in* * *Electis; sic Imperatorum. Opinor autem Romam traductum morem è Persis. Illorum enim Regi prælatus ignis. Xenophon lib.* VIII. προὐδείας. καὶ πῦρ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες: *& post ignem illum secutus Cyrus. Imo & Asiaticis, si rectè capio Ammianum lib.* XXIII. Ferúntque etiam, (si iustum est credi) ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri. cuius portionem exiguam faustam præisse quondam Asiaticis regibus dicunt. *Diadema autem primus Romanorum Principum vsurpauit Aurelianus: vti in vita eius Victor.*

Insignia olim principatus. Prælati ignis.

Silentium de eo more apud priscos.

Qualis ille ignis.

* Cap. iij. l. j.

Diademate quis primus vsus.

Etsi alibi malè id refert ad Caligulam. Purpuram quis primus sumpserit, adhuc quaero.

Pacta & testaméta olim in templis.

43. Cuius testamentum inlatum per virgines Vestae.] *More scilicet Romano, qui pactiones, foedera, testamenta, pecunias etiam deponebant in templis: & saepissimè in isto Vestae, quod religione primum. Dio.* XLVIII. *de pace inter Triumuiros & Sextum inita:* ταῦτα ποιοῦ συνθέμενοι, καὶ συγχεάμενοι, τὰ γραμματεῖα ταῖς ἱερείαις τῶν ἀειπαρθένοις παρακατέθεντο: Haec ita pacti, & scriptis consignantes, tabellas apud Vestales deposuerunt. *Eadem in re Appianus:* καὶ ταῦτα συνεγράψαντο, ἐσημήναντο καὶ τὰ ἱερὰς παρθένοις, ευλάττειν ἔπεμψαν ἐς ῥώμην. *Sed & Iulianum testamentum virgini Maximae traditum Suetonius ait: M. Antonij, depositum apud Vestales, Plutarchus. Et generatim de templis,* * *Vlpianus:* Si custodiam testamenti aedituus susceperit. *Dixi & pecunias in templis deponi solere. quod verum adeò, vt quidam omnes fortunas in iis haberent, quasi custodia certa. Herodianus lib.* 1. *de templo Pacis, quod exustum sub Commodo:* πλουσιώτατον δὲ ἦν πάντων ἱερῶν, δι' ἀσφάλειαν ἕκαστος δ' ἃ εἶχεν, ἐκεῖσε ἐθησαύριζε. ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐκ τῆς νυκτὸς πολλοὺς ἐκ πλουσίων πένητας ἐποίησεν. *Nec mirum quia milite haec templa custodiebantur. Tertullianus de Corona, vbi non vult Christianum militem scribi:* Et excubabit pro templis, quibus renunciauit? & coenabit illic, vbi Apostolo non placet? & quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit, incumbens & requiescens super luncho quo perfossum est latus Christi? *Et in Apologetico:* Aedes suas dij tuerentur & imagines: quae, vt opinor, Caesarum milites excubiis salua praestant. *Ideò Iuuenalis Castora vigilem dixit:*

——— & ad vigilem ponendi Castora nummi.

* L iij De tabulis exhib.

Pecuniae in templis.

Excubiae militares circa templa.

Liuia in nomen Iuliae & Augustae. Quod tamen Suetonius neget.

44. Liuia in familiam Iuliam, noménque Augustae adsumebatur.] *Ideò in nũmis & lapidibus ex hinc ferè Iulia scripta aut sculpta, non Liuia: quod item in Notis ad Valerium obseruamus. Sed nomẽ Augustae an recepit? Negat ecce Suetonius Claudio, cap.* XI. Auiae Liuiae diuinos honores, & Circensi pompâ currum elephantorũ Augustaeo similẽ decernendum curauit. Patri Circenses annuos natali die, matri carpentum quod per circũ duceretur, & cognomen Augustae, ab auiâ recusatũ. *Dicit ab Auia id recusatum: quae non alia quàm Liuia est. Mirum, Liuiam enim Augustam faciunt scribuntq́ alij omnes. & herclè si ambitionem feminae noui, non recusauit. Tacitus lib.* IIII. Decretũ quotiens Augusta theatrũ introisset. *Alibi:* Augustae valetudo atrox. *Et:* Iulia Augusta mortẽ obiit. *Plinius:* Liuia Drusilla, quae posteà Augustae matrimonij nomen accepit. *Idem lapides sexcenti testantur & nummi. Quid ego Suetonio visum dissentire? Non ipsi quidem, sed librario qui peruertit. Liquet enim nobis corruptum locum, scribendumq́ ab* viuâ recusatum: *vel,* ab eâ viuâ. *Ad matrem Antoniam haec referuntur, non ad Auiam: vti docet vel* ἀκολουθία *sermonis. Quae viua donata Augustae nomine à Caligula* (ταύτην τε τὸ Αὐγούσαν ὄνομα καὶ ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀπέδειξε, *ait Dio*) *id spreuit: & mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidibus Claudiani aeui:* ANTONIAE AVG. DRVSI *sculptum hodiéque. Hoc verum: at interpretes in Suetoniano loco quàm natant? qui licet ad portum se recipiant, me duce.*

Illeverò correctus. Et explicatus.

45. Plerosque inuisos sibi, sed iactantiâ gloriâque ad posteros. *Quare* iactantiâ? *quasi sine affectu scilicet, optimos vtilissimósque patriae legisset.*

46. Legata non vltra ciuilem modum.] *Id est, nihil praecipuum nouumque in legatis, nihil regium, aut praeter ciuium modum moremque. Nam de Falcidia modo accipere, (ignoscent viri magni) prauum acumen est.*

Mureto lib. xj. Variar.

Delegatis Augusti.

47. Populo & blebi CCCCXXXV.] *Video placere viro docto, emendari è Suetonio:* populo & plebi cccc. tribubus xxxv. *vt intelligamus, ait, praeter quadringenties legatum populo, etiam in singulas tribus centena millia relicta esse. Haereo: & è vulgatis Taciti verbis eruo bonum sanè sensum. Coniunctim scilicet extulit noster, quae magis distinctè Tranquillus. Ea tamen eius mens, vt populo legatum sit quadringenties, tribubus siue plebi* xxxv. *Ni esset; non iunxisset duas eas voces,* populo & plebi. *Sed populus ergo alius à tribubus? Alius, hac quidem in parte. Populo leganit quadringenties viritim distribuendum, &,* καθ' ἵνα: *tribubus tricies quinquies. id est, corpori tribuũ vniuerso, veluti si collegio legem, & collegis singulis*

seorsum. Discrimen hoc summamque exactam neglexit Dio, qui satis habet dicere legatum populo CCCC. *neglexi vereor & ego, dum in Electis motus hæsitatione aliorum tentaui corrigere in Suetonij verbis*, tribulibus XXXV. Retractatio probabilis alias notæ.

48. Legionariis cohortibus ciuium Romanorum.) *Benè additum, ne accipiamus etiã cohortes sociales. Ideo & Dio vertit*, τῷ τε πεζῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμάς: reliquis militibus è ciuibus septuagintaquinque drachmas. *Itaque ille idem legiones πολιτικὰ στρατόπεδα non semel appellat: quia scripta ex ciuibus tantùm. Fuit tamen cùm in Dione placeret*, τῷ ὁπλιτικῷ πλήθει. *malè. Suetonius*, Legionariis trecenos nummos: quam summam repræsentari iussit. nam & confiscatam semper, repositámque habuerat. *Fisci confiscatam, in fiscis adseruatam: vti Tertullianus eleganti metaphora, de Fuga*, Felices itaque pauperes, qui animam totam in confiscato habent. Cohortes ciuium. Confiscandi verbum propriè.

49. Renouandum per annos sacramentum in nomen Tiberij.) *De eo ritu dico ad lib.* XVI.

50. Corpus humeris Senatorum ferendum.) *Qui honor, nisi fallor, Sullæ habitus primo Romanorum. Appianum lege* 1. *Ciuil.*

51. Remisit Cæsar, adroganti moderatione.) *Quid? non ergo elatum corpus humeris Senatorum? Est verò. Suetonius:* Senatorum humeris delatus in campum crematúsque. *Idem Dio. At Remittendi verbum eò valet, vt non sit factum. Lib.* IIII. Remissa Ædilibus talis cura. *Lib.* XI. Hortantibus dehinc inediam & leuem exitum. remittere beneficium Asiaticus ait. *Scribo ergo*, permisit Cæsar. *Sed eam ipsam permissionem arrogantem esse vult Tacitus: quia per speciem modestiæ, & quasi pugnare cum Senatu nollet, habuit amplissimum ordinem inter vespillones. Simile illud libri* VI. *de Asinio Gallo:* consultúsque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere. Remittere & permittere contraria.

ADD. *De correctione nunc ambigo. quia docuit me vir ille qui omnes, (Cuiacium dico, quẽ nemo satis vnquam miratus est qui cœpit) eamdem vim inesse verbo Remittendi. Exempla apud ipsum in postremis obseruationibus. Et sanè in Irenæo etiam legi:* Remittite mortuos sepelire mortuos suos. Remitto pro permitto.

52. In campo Martis, sede destinatâ.) *Primum Sullam in campo Martio, per honorem, sepultum tradit Appianus. Nam alij etiam illustres viri, extra vrbem. At posteà Iuliæ ibi tumulus, & mox ipsius Iulij: nũc Augusti*, sede destinatâ: *id est, in Mausolæo, quod sibi struxit.*

53. Quod idem dies accepti quondam imperij princeps, & vitæ supremus.) *Erit fortasse qui hic adhæreat, cui adiutorium ego. Triplex enim ratio numerandi imperij Augusti. Alij, plurimique, ab Actiaca pugna numerant, cùm victo Antonio potens fuit imperij solus. Ea pugna pugnata* IV. *Nonas Septembres. Quidam à sexto eius consulatu, cùm imperium illi à Senatu firmatum, datumque cognomen Augusti. quasi is legitimi principatus primus dies. Id fuit*, VII. *eidus Ianuar. Atque ea ratio numerandi prouinciis ferè familiaris. ita in lapide, qui Narbone:* VII. QVOQVE. IDVS. IANVARIAS. QVA. DIE. PRIMVM. IMPERIVM. ORBIS. TERRARVM. AVSPICATVS. EST. THVRE. VINO. SVPPLICENT. *Orosius paullùm à lapide dissentiens*, VIII. *nominat idus.* Cæsar, *inquit*, victor ab Oriente rediens, octauum Idus Ianuar. vrbem triplici triumpho ingressus est. Hoc die primùm Augustus consalutatus est. atque ex eâ die summa rerum ac potestatum penes vnum esse cœpit & mansit, quòd Græci μοναρχίαν vocant. *Longiùs recedit Censorinus, qui reiicit in* XVI. *Kal. Febr.* Ante diem, *inquit*, XVI. Kal. Febr. G. Iulius Cæsar diui filius Imp. Augustus sententiâ Munatij Planci dictus est. *Ouidius Idus dumtaxat nominat:* Varius dies primi imperij Augusti. Prima ratio. Secunda. Orosij & Censorini error.

Idibus in magni custos Iouis æde sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ouis.
Redditáque est omnis populo * prouincia nostro:
Et tuus Augusto nomine dictus auus.

* Prouinciarum enim diuisio facta eodem illo die.

Tertia ratio. *Sed lapidem ego credo verum dicere. Tertij denique numerabant à primo eius consulatu, scilicet quia is gradus & aditus ad reliquos honores. Is fuit* XIIII. *Kal. Septemb. Eam rationem secutus est quicumque ille scriptor de caussis corruptæ eloquentiæ, qui imperitasse Augustum ait annis* LVI. *fallente numero, nisi ad hanc rationem. Quam ipsam secuti cursosi isti, qui initium imperij & finem Augusti vitæ in eundem diem, miraculi caussâ, conferebant. Satis dixi: tu abi liber & expeditus.*

54. Numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Coruinum, & C. Marium simul æquauerat.] *Nam Valerius sextùm, Marius septimum consul. At*

Consulatus Augusti.

Ter Latio deciésque tulit labentibus annis
Augustus fasces. ———

vt ait Statius in Siluis.

55. Antonium Tarentino Brundisinóque fœdere.] Ὑστερολογία *est. Nam Brundisinum fœdus aliquot annis prius Tarentino. Vtrumque autem à loco, vbi ictum. Brundisinum, quod Cæsar cum Antonio coiit, Perusiâ captâ: cùm morte opportunâ Fuluiæ, sublatum esset non dubium bellum, anno vrbis* DCCXIV. *Octauia tunc Antonio data, & prouinciæ Orientis. At Tarentinum triennio posterius est: cùm iterum simultate exortâ, ὁ μὲν Ἀντώνιος (verba Appiani sunt Ciuilium quinto)* ἐξ Ἀθηνῶν ἐς Τάραντα διέπλει ναῦσι τριακοσίαις: Antonius ex vrbe Athenarum nauigauit Tarentum, cum trecentis nauibus. *sed prudentiâ Octauiæ, adnitente item Agrippâ & Mæcenate; iterum composita res. Antonius Cæsari centum naues ad bellum Siculum, ipse illi duas legiones ad bellum Parthicum attribuit. Adi, si libido est, Plutarchum Antonio, Dionem* XLIX.

Brundisinum fœdus.

Tarentinum

56. Nuptiis sororis illectum.] *Octauiæ ex Anchariâ. de quo instabili coniugio mirè fœdatus Senecæ patris locus Suasoria primâ:* Cùm Antonius vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi: occurrerunt venienti ei Athenienses cum coniugibus ac liberis, & Dionysium salutauerunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset. dixerunt despondere ipsos (*malim*, ipsi) in matrimonium Mineruam Musam suam, & rogauerunt vt duceret. & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait .... Huic quidem impune fuit, sed Atheniensiū sponsalia mille talentis æstimata sunt. quæ cùm exigerentur, multi contumeliosi libelli propositi sunt, sicut ille qui subscriptus est statuæ eius, cùm eodem tempore Octauiam vxorem haberet & Cleopatram: Hoc tu euita restituas, tibi habe. *Primum offendimus in Mineruâ Musâ. quoniam neque Dio nominat in hac historiâ,* Ἀθηνᾶν *dixisse contentus: nec cognomen nostrarum dearum scio aliás adhæsisse Mineruæ. Itaque inductâ eâ voce scribo,* Mineruam suam. *nata fuit ex confusâ repetitione litteræ vocisq. sequentis. In summâ discrepat idem Dio, qui* ἑκατὸν μυριάδας *imperatas pro dote ait, id est Romano ritu* H-S. *quadragies. Mille autem talenta Senecæ, paullò minus faciunt ducenties quadragies: sexto tanto immaniore summâ. Tamen non muto. Græculi iocum, cui spatium vacuum, * doleo abesse. at Latinum commodè restituo,* Octauia res tuas tibi habe. *Quicumque ille, comiter iocatus est ex deuortij Romani formâ. Cùm enim Cleopatram amaret haberétque Antonius: ecce subscripsit iste quasi nomine Antonij Octauiam repudiātis,* Octauia res tuas tibi habe. *Quæ sollemnia in libello repudij verba fuisse, iam notum. Apuleius:* Tu quidem ob istud (*ita emendo*) tam dirum facinus confestim thoro meo diuorte, tibique res tuas habeto.

Antonij cum Octauia nuptiæ.

Pater Seneca semel atque iterum correctus.

Dionis à Seneca dissensio.

* Monuit me per litteras And. Schottus ex Ant. Couarru. Iæ libro supplerí posse: Κύεσε, ὦ Ζεῦς ἡ μεγίστου Σεμέλης ἀ-... [illegible]

IN *Senecæ loco de Mineruâ Musâ, mente nunc & manu amplector sententiam Iani mei Grotij, amœnissimi & acutissimi viri reponentis,* Mineruam Musicam. *Inter nobiles Athenis statuas fuit Minerua hoc cognomento; sic dicta,* quoniam dracones id Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. *Plinius lib.* XXXIV. *cap.* VIII.

57. Lollianas.] *Non impleo paginas istis, quæ alibi exposita & prompta. In hac Lollianâ clade Iulium Obsequentem emendo de prodigiis:* Insidiis Romanorum Germani circumuenti, sub M. Lollio Legato, grauiter vexati. *nam contrà scribo* insidiis Ger-

manorum Romani circumuenti. *Vide prætereà Suetonium in Aug. Dionem* LIIII. *Eusebium Chronicis, olympiad.* CXC.

58. Varianáque clades.] *Clades ea nota. sed Seneca de illa locus non sine labe, etiam in emendatis nuper libris. Epist.* XLVII. Marianâ clade quam multos splendidissimè natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit? alium ex illis pastorem, alium custodem casulæ fecit. *Cladene Mariana? vbi ista, aut quando? Nam C. ille Marius victor vbique, si memini, & fecit seruos non dedit. Quod de ea accipias, quam Germanis intulit: nugæ. An Germani Senatorium per militiam auspicantur gradum? Certissimè rescribendum:* Varianâ. *Hanc enim nostram intellegit: & opportuno recentiq; exemplo admonet, esse è summa fortuna labi ad imam.*

Super Senecæ loco quæsitum.

Is emédatus.

59. Interfectos Romæ Varrones.] *Fuit Licinius Varro Murena. de cuius insidiis, præter alios, Strabo libro* XIV. εἶτ' ἐμπεσὼν εἰς τὴν Μυρήνα φιλίαν, ἐκείνῳ συνεάλω φεύγων, φωραθεὶς τῆς κατὰ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ ἐπιβουλῆς.

Licinius Varro.

60. Egnatios.] *M. Egnatius Rufus Aedilis. de quo Dio* LIII. *Sueton. cap.* XIX. Mox M. Egnatij, exin Plautij Rufi. *ita ibi scrib. non* Genutij. *Vide Senecã de Clementia* I. *cap.* IX.

Egnatius Rufus.

61. Interfectos Iulos.] *Dicere videtur iussu Augusti occisum Iulum: idq; & Dio prodidit, lib.* LV. *At Velleius sua manu cecidisse eum dat intellegi:* Iulus Antonius, *inquit*, singulare exemplum clementiæ Cæsaris, violator eius domus, ipse sceleris à se commissi vltor fuit. *Quid tum? nihil hæc pugnant. præcessit scilicet iussus Augusti: quem ille exsecutus sua manu. Iulum autem Antonium intellegit Triumuiri filium, ad quem Horatij Oda. Cognomen ei Africanus: quod malè adhæsit Fabio, cum quo consul fuit, apud Sueton. in Claudio cap.* II. *Paullo enim Fabio cognomen Maximi fuit. & sunt duæ ex ordine Horatianæ odæ, libri quarti prima & secunda, ad hos non dubiè consules, pérque eam occasionem coniunctim scriptæ. De eo Iulo, Seneca in De breuitate vitæ:* Filia & tot nobiles iuuenes, adulterio velut sacramento adacti, infractam ætatem territabant. postquam (*melius*, póstque) iterum timenda cum Antonio mulier. *Apparet enim hunc Iulum arcanum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Iulia in Augustum concepisse: vti olim cum Cleopatra eius pater.*

Velleius Tacito conciliatus.

Iulus Antonius.

Explicatus Seneca.

62. Qui Tedij & Vedij Pollionis luxus.] *Non extrico quis hic Tedius. Vtrúmne Attedius scribendum? vt sit ille qui* * *Ciceroni dictus inter Cæsaris amicos. An Sex. Tedium Afrum capimus, qui consul designatus se præcipitauit, apud Suetonium? Leuiter placet. magis est, vt geminata ab hæsitante librario vox sit, scribamúsque:* Qui Vedij Pollionis luxus. *In Seneca sanè simile mendum succreuerat, tertio de Ira, cap.* XL. Diuus Augustus cùm cœnaret apud Vedium Pollionem. *ita restituit Pincianus, cùm anteà*, Atedium, *legeretur. Pincianus, selectus mihi censor, & verbis modicus, re iudicióque ingens. Mentio huius Vedij luxuriæq; eius apud multos, Dionem* LIIII. *Plinium lib.* IX. *Tertullianum de Pallio: facti etiam eius, quod sæuum & sæuum. Piscinam habebat refertam murænis. quem piscem ille non ad delicias parauerat, sed ad pœnas. Humana enim carne eas alebat. Serui, domesticiq; siquid deliquerant, dabantur ad hos pisces. Fors fuit vt cœnaret apud eum Augustus. puer qui ad cyathos erat, dum porrigit potum, crystallinum fregit pretij grandioris. & simul fracta eius vita. Iubetur ab immiti domino murænis obiici in piscinam. Puer accidit ad Cæsaris pedes. non vitam, sed aliam mortem petit, neu piscibus esca sit in terra. Obstupuit inauditam sæuitiam Cæsar. dimitti puerum iubet, simul adferri ad se quidquid in domo crystallinorum: allata frangi comminuiq; & abiici in piscinam. addit Seneca*, Fuit Cæsari sic castigandus amicus, bene vsus est viribus suis. *Hic est ille Pollio qui testamento Cæsari Pausilypum legauit: & è cuius diruta domo, facta Romæ porticus quæ Liuia dicta.*

* Epistolis ad Atticum.

Vedius Pollio.

Pinciani laus.

Historia celebris de Pollione.

Porticus Liuiæ qua causa facta.

63 Cùm se templis & effigie numinum, per flamines & sacerdotes coli vellet.] *Magna & insana ambitio. quam exemplo Herculis & Liberi patris, excusare tamen videtur libro* IV. *noster. Sed Augustus adhuc viuus & hominem fungens, in prouinciis esse coliq; voluit pro deo. in prouinciis, non in Italia aut Romæ. Suetonius:* Templa quam-

Augustus pro Deo.

uis sciret etiam proconsulibus decerni solere: nullâ tamen in prouincia recepit, nisi communi suo Romæque nomine. Nam in vrbe quidem pertinacissimè abstinuit hoc honore. *De vrbe ait; Dio etiam de Italia lib.* LIIII. *Quod Tacitus scribit effigie numinum: valet in eam mentem, vt signa adposita Augusti statuis sint, quæ solent deorum, puta, radius, hasta, fulmen. Lucanus,*

Imagines Augusti, ad formã deorum.

Fulminibus manes, radiísque ornabit & astris.

Itaque Nummi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum.

Feminæ sacerdotes Aug.

At de Flaminibus & sacerdotibus Augusti, plena omnia monumenta: & putidum sit referre. Nec viri solùm ad sacerdotium adscripti magni huius diui, sed, quod rideamus, feminæ. Adeò prolecti in adulationem tunc mores. Marmor.

P. POSTVMIÆ. P. F. PAVLLÆ.
SACERD. D. IVLI. AVGVST.

Liuia, prima Aug. sacerdos.

Item in Hispaniis, LVCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS. AVG. *id est,* Lucretia L. filia, Flaminica perpetua. *Exemplum huius rei à Liuia, quæ miro exemplo, * sacerdos sui viri: & quidem ex decreto Senatus. Dio* LVI. *extremo:* τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ, καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουίαν ἀπέδειξαν: Tunc verò consecrantes Augustum, sodales ei & sacra instituerunt, & sacerdotem Liuian. *Quod noto eo libentius, vt lux inde adfulgeat tenebricoso Ouidij loco,* IV. *De Ponto:*

* Adde Velleij locum huic rei què correxi infrà lib. xiij. sub initium.

Ouidio noua lux.

Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus
In nostrâ sacrum Cæsaris esse domo.
Stant pariter natúsque pius, coniuxque sacerdos,
Numina iam facto non leuiora deo.

Natus pius, *Tiberius est:* coniux sacerdos, *Liuia. Puto ad hæc sacerdotia, quæ tum ambitu & sumptu adfectabant in prouinciis passim, pertinere Arriani locum elegantem, De sermonibus Epicteti, lib.* I. *cap.* XIX. σήμερόν τις περὶ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγούστου. λέγω αὐτῷ, ἄνθρωπε ἄφες τὸ πρᾶγμα. δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν. ἀλλ' οἱ τὰς φωνὰς, φησὶ, γράφοντες, γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρὼν, ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; μενεῖ μου τὸ ὄνομα. γράψον αὐτὸ εἰς λίθον, καὶ μενεῖ. ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορέσω. εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στεφάνου, ῥόδινον λαβὼν περίθου, ὄψει γὰρ κομψότερον. *Lepidus & ad Philosophum, dialogismus:* Hodie, *inquit,* locutus mecũ quidam super sacerdotio Augusti. Dico ei, Mi homo mitte rẽ, sumptũ multũ facies frustrà. At scribæ publici, inquit, *corrupta hac parte Græca)* nomen meũ adnotabunt. Nũ tu igitur legentibus omnibus coràm dices, Me inscripserũt? & vt nunc possis adesse omnibus legentibus, mortuus quid facies? Manebit meum nomen. inscribe ipsum lapidi, & manebit. Age, extra Nicopolim autẽ quæ memoria tui? At coronã aureã gestabo. *(quas scilicet ornati sacerdotes, dũ faciunt, ex Liuio, Plutarcho, aliis)* Si prorsũ appetis coronã, roseã indutus circumi, aspectu n. id iucũdius.

Arriani egregia irrisio harum ineptiarum.

Coronati sacerdotes in sacris.

64. Templum & cælestes religiones decernuntur.] *Templum in palatio ipso, ex decreto Senatus. Dio:* καὶ αὐτῷ (Αὐγούστῳ) ἔν τε τῇ Ῥώμῃ ἡρῷον ψηφισθὲν μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, οἰκοδομηθὲν δὲ ὑπό τε τῆς Λιουίας καὶ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου ἐποιήθη, καὶ ἄλλοθι πολλαχόθι. Ipsi Augusto templum Romæ decretum quidem à Senatu, sed à Liuiâ & Tiberio structum est: idque alibi, & pluribus locis. *Liuiæ tamen soli id opus attribuit (præter Dionis & Suetonij mentem cap.* XLVII.*) Plinius lib.* II. Radicem eius magni ponderis vidimus in Palatij templo, quod fecerat diuo Augusto coniux Augusta, aureæ pateræ impositam. *Huc respicientem credo Senecam scribere, Consolatione ad Polybium:* Fortuna ibit violentior per omnia, sicut est solita, eas quoque domos ausa iniuriæ causâ intrare, in quas non nisi per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere vestem. *Puto enim id templum in Palatij vestibulo fuisse. etsi referre forte an possis ad templum Apollinis Palatini. Ceterùm* ἀποθέωσιν *hanc Augusti, quam Tacitus commemorat, carmine singularis libri complexus videtur Ouidius, vt ipse quidem indicat, De Ponto:*

Templum Palatinum Aug.

Quis extruxerit.

De Senecæ loco.

Ouidius carmen emisit de nouo deo.

Quale

Quale tamen potui de cælite, Brute, recenti
Vestra procul positus carmen in ora dedi.

& alibi.

65. Ad effigiem Augusti.] *Quæ in ipsa curia. Apparet etiam ex illis quæ de Hortensio infra:* Modò Hortensij inter oratores sitam imaginem, modò Augusti intuens. Effigies Aug. in curia.

66. Cùm proferri libellum recitaríque iussit.) *Libellum eum se, quem Suetonius Rationarium imperij non incommodè adpellat. scilicet quia rationes eo publicæ continebantur. Videbatur autem prolatione libelli flexus paullùm Tiberius; & imperium accepturus, cùm curas susciperet. Vocat idem auctor etiam Breuiarium imperii, cap. vltimo:* De tribus voluminibus, vno mandata de funere suo complexus est: altero, indicem rerum à se gestarum, quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur: tertio, breuiarium totius imperij, quantum militum sub signis vbique esset, quantum pecuniæ in ærario & fiscis, & vectigaliorum residuis. *Vbi nota mihi etiam, Indicem hunc rerum Augusti, certò illum esse cuius exemplar Ancyræ positum, & curante nobilissimo Busbequio, exscriptum. Nam titulus in ea ipsa tabula iste:* Rerum gestarum diui Augusti, quibus orbem terrarum imperio populi Romani subiecit, & impensarum, quas in rempublicam populúmque Romanum fecit, incisarum in duabus aheneis pilis, quæ sunt Romæ positæ, exemplar subiectum. *Ex quo haud temerè collegerim dixerímque, in Suetonio scribendum,* in æneis pilis, *non tabulis. De eadem re loqui vtrumque, id quidem clarum est.* Aug. cap. xxviij. Breuiarium imperij. Index rerum Aug quid. Idem cũ reperto lapide. Suetonius dubiè correctus.

67. Necessitates ac largitiones.] *Necessitates vocat onera publica, quæque necessariò in milites, in populum, aliásque imperij res eroganda. Liuius eadem sententia lib.* XXIIII. Prodeundũ in concionem Fuluio prætori esse, indicandásq; populo publicas necessitates. *Lampridius Alexandro:* Quartarios iam formatos in monetã detinuit, expectãs vt si vectigal contrahere potuisset, eosdem ederet. Sed cùm non potuisset per publicas necessitates, cõflari eos iussit. *Capitolinus paullò aliter in Gordianis:* Familiæ Gordiani hoc Senatus decreuit, vt à tutelis atq; legationibns, & à publicis necessitatibus semper vacarent. *Videtur non seiungere ab ære alieno Tacitus lib.* 11. Hortatúrq; ad luxum & æs alienũ, socius libidinũ & necessitatum, quò pluribus indiciis illigaret. Necessitatis nõ tritã notio

68. Addiderat consilium coërcendi intra terminos imperij.] *Quod consilium suum plenè extollit Augustus ipse apud Iulianum in Menippea de Cæsaribus:* ὑπὸ δὲ τῶν ἐμφυλίων στάσεων τὴν ῥώμην ὁρῶν εἰς ἔσχατον ἐλαύνουσαν πολλάκις κίνδυνον, οὕτω διεθέμην τὰ περὶ αὐτὴν, ὥστε εἶναι δι' ὑμᾶς, ὦ θεοὶ, τὸ λοιπὸν ἀδαμαντίνην. οὐ γὰρ τῶν ἀμέτροις ἐπιθυμίαις εἴκων, ἐπικτᾶσθαι πάντως αὐτῇ διενοήθην, ὅρια δὲ διττὰ ὥσπερ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδεδειγμένα, Ἴστρον καὶ Εὐφράτην ποταμοὺς ἐθέμην. *Sed qui termini siue limites Rom. imperij sub Augusto? Duos nominat Iulianus, Istrum & Euphratem: quibus adde Rhenum, & Oceanum. Tacitus:* Mari oceano, aut amnibus longinquis septum imperium. *Adeos terminos Limitanei milites: qui sublati demum à Constantino, magno rei Romanæ malo. Narrat Zosimus lib.* 11. *Vide Appianum in Præloquio operis sui.* Termini imperij ad Aug. Neglexit deseruitque Cõstantinus.

69. Interrogo quam partem reip. mandari tibi velis.] *Explicat Dio. Tiberius, inquit, tres fecerat reip. partes. prima Romam & Italiam complectebatur: altera, exercitus: tertia, prouincias. Vni ex istis parem se aiebat, non omnibus. At bono histrioni detracta propemodum persona est, improuisa interrogatione Galli.* Tres reip. partes.

70. Tanquam, ductâ Vipsaniâ M. Agrippæ filia, plusquam ciuilia agitaret.] *Calpurnius Flaccus declamatione* VI. Sceleratis ingeniis & plusquam ciuilia cupientibus non dominari instar seruitutis est.

71. Arruntium diuitem, promtum artibus egregiis.] *Est is, qui consul anno vrbis* DCCXXXII. *Artes in eo doctrinámque suspicit. non vanè, quoniam ex Plinij Indice lib.* III. *& v. inter scriptores censitus illustres fuit. & scripsit, nisi fallor, Geographica. Diuitias etiam commemorat. quas Seneca non fuisse ostendit à bona arte, si de eo quidem sensit.* Arruntius quis.

lib. VI. *De Benef.* An tu Aruntium & Haterium & ceteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios vota? *Sed alium ab isto, opinor, intellegit Seneca: qui sub Caio magnus, & qui antè præco. Iosephum vide* XIX. *Antiq. cap.* I. *sub finem.*

72. Quousque patietis Cæsar non adesse caput reip.] *Sententiam potius in hoc loco expedimus, quàm verba. Lectio quam posui, à Ferreto est, qui adseuerat in Medicæo codice sic scriptum. Et cur ambigimus? sententia hercle percommoda est: offensum Tiberium, pro reliqua sua modestia, quòd* caput reip. *nominaretur, qui tamquam veteri libertate vnus vellet esse è multis. Nec absurdè legeris è vulgatis,* non esse caput te reip.?

Correctus Tacitus.

73. Eiúsque accuratissimis precibus.] *Ita correxi: vulgò*, & vsque accuratissimis.

74. Ne lictorem quidem ei decerni passus est.] *Quo tamen vulgò feminæ principes vsæ, Vestalium exemplo. Claudij quidem Agrippina, etiam duobus. Tacitus*, Decreti & à Senatu lictores duo, Flaminium Claudiale.

Lictores Augustarum.

75. Arámq; adoptionis & alia huiuscemodi prohibuit] *Ludos hic facit vir doctus, equite non plaudente. Damnat lectionē veterē, & multis verbis suadet hanc nouā.* æráq; adoptionis. *quasi Tiberius, inquit, in æs incidi adoptionem publicéq; proponi vetuerit. Mi homo, hodie nihil credo tibi. Nam notus mihi mos Romanus, quo receptum vt propagandæ memoriæ caussa, ara aut templum statueretur virtuti reiq, quam cuperent laudatam. Noster lib.* IIII. Præceperant animis orationē patres: quò quæsitio adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi vt effigies principum, aras deûm templa & arcus, aliáq; solita censerent. *Ita apud eumdē, cùm Tiberius publico iudicio vltus esset Germanici mortē.* Cæcina Seuerus censuit aram Vltioni. *Et ob amicitiam cum Seiano, lib.* IIII. *Patres* arā Clementiæ, aram Amicitiæ, effigiésq; circū Cæsaris, & Seiani censuere. *Et lib.* XV. *post natam ex Poppæa prolē,* Supplicationes à Senatu decretæ, & templū Fecūditati. *Eodē traho Suetonij illud in Caligula, cap.* VIII. *præter interpretū mentem:* Addit etiā pro argumēto aras ibi ostendi inscriptas, ob Agrippinæ puerperiū. *Errat idem ille dum cēset, de Tiberij adoptione hic agi: cùm Tacitus intellegat de Liuia. Nam Liuia testamento adoptata in familiam Iuliam noménq; Augustæ: & nouo exemplo, coniux facta filia mariti. Ideo dum Liuiæ adulantur, decreta ara Adoptioni. Passim in lapidibus & Nummis, Diui Filia lego. vt in marmore Hispaniensi:*

Aduersus Vertranium.

Mos statuendi aras.

Vide ad hunc morem lib. I. Electorum cap. XIV.

Explicatus Suetonius.

Liuia mariti sui filia.

IVLIÆ. AVG.
DIVI. F. MATRI
TI. CÆSARIS. AVG. PRIN-
CIPIS. ET. CONSERVATORIS
ET. DRVSI. GERMANICI
M. CORNELIVS. PROCVLVS
PONTIFEX CÆSARVM.

Nummo æreo, S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. *carpenti forma tracti à duobus mulis.*

76. Germanico Cæsari proconsulare imperium petiuit.] *Quódne antè habebat? Nam Dio disertè proconsulare imperium illi tribuit. anno* DCCLXIIII. *id est, triennio antè. Lib.* LV. Τιβέριος μὲν καὶ Γερμανικὸς ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων ἐς τὴν Κελτικὴν ἐσέβαλον, Tiberius, & Germanicus Proconsul, in Celticam inuasiones fecerunt. *Sed intellegit, credo, proconsulare imperium perpetuum: quod inter titulos principatus. In oratione Alexandri apud Lampridium:* Gratias vobis P. C. de Cæsareo nomine, de pontificatu max, de Trib. potestate, & proconsulari imperio. quæ omnia nouo exemplo vno die in me contulistis. *Ab eadem mente Nero lib.* XII. *curante Agrippina,* Proconsulare imperium extra vrbem habet, & Princeps iuuentutis appellatur. *Exemplum ab Augusto, cui decretum perpetuum Proconsulare imperium Dio tradit lib.* LIII.

77. Candidatos Præturæ XII. nominauit.] *Prætorum origo, progressus, augmentum, satis ambiguè tradita: etiam ab iis, quibus hæc vna cura fuit. Ego breuiter rem expediam, &*

ad historiæ fidem. Primus Prætor Romæ institutus, anno vrbis CCCXXCVIII. *Furius Camillus.* Prætorum origo.
Liuius lib. VII. *& Suidas in voce* στρατηγός. *Additus alter anno* DX. *cui cognomen datum Peregrini, quòd plerumque inter ciues ius diceret & peregrinos, Epitoma Liuij* XIX. *Additi duo alij, anno vrbis* DXX. *Sicilia & Sardinia in prouinciam redactis, qui illuc cum imperio mitterentur, Epitoma* XX. *Iterum duo, victis Hispaniis, anno* DLVII. *Ita in vniuersum ad id tempus Prætores sex: è quibus duo iuridicundo præerant, reliqui in prouincias mittebantur expertes iudiciorum. Id mansit, donec Quæstiones perpetuæ constitutæ, anno* DCV. *L. Censorino, M. Manilio Coss. Patribúsque tunc visum, vt in totum magistratus sui annum, prætores in vrbe manerent. è quibus duo, more prisco, ius dicerent: reliqui quattuor publicis iudiciis præessent. iidem omnes exacto anno, sorte in prouincias prætorias mitterentur. Cornelius deinde Sulla Dictator auxit Quæstionum publicarum numerum: paritérque Prætorum. non tamen catenus, vt quot Quæstiones essent, totidem Prætores: (errat largiter Pomponius, qui id sensit; quia plures sæpe Quæstiones apud eumdem prætorem exercitas constat) sed in vniuersum addidit duos. Ita non plures octo Prætores ad Ciceronis æuum: idque ex variis eius scriptis clarum, non decem, vt voluit Iurisconsultus. Oppressa mox rep. C. Cæsar Dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem eum gratificaretur. Dio lib.* XLII. ἵνα πλείους αὐτῶν (συναγωνιστῶν *intellego*) ἀμείψῃ, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. *qui Pomponium refellit disertim. Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creauitque biennio pòst,* XIIII. *iterúmque anno pòst* XVI. *idque vt Dio idem ait, in multos annos. At Augustus reip. & imperio potitus, pariter varium se in hac creatione gessit. Anno vrbis* DCCXXXI. *minuit Cæsariarum numerum, retraxitque ad decem. Dio* LIII. ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος ἀπέδειξε. *Velleius:* Imperium magistratuum ad pristinum redactũ modum. tantummodo octo Prætoribus allecti duo. *Anno* DCCLXIIII. *creauit* XVI. *propter turbam competitorum: ita tamen (ait Dio lib.* LVI.*) vt posterioribus deinceps multis annis* XII. *dumtaxat crearet. Atque hoc est quod hîc Tacitus de duodenario numero tradito ab Augusto adseuerat: verè & rectè, si respicias instituta eius extrema. Nam ad prima adiecit oculos Pomponius, qui* XVI. *prætores constituit sub Augusto. & in tempore saltem errat. At quòd Tiberium iurasse Tacitus ait se numerum* XII. *non excessurum: quis Pontifex periurio eum soluet? Nam ego manifestò hominem teneo, ex Dionis testimonio lib.* LVIII. *qui adfirmat Tiberium, anno vrbis* DCCLXXXVI. *quindecim prætores creasse, additque:* καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρ' ἕνα, ἢ δύο χειροτονεῖσθαι: & hoc in plures annos factum, ita vt interdum sedecim, aliàs vno duobúsque plus aut minus, crearentur. *Imò Claudius Imp. aliàs* XIIII. *aliàs* XVIII. *creauit, interdum medio inter hos numero. Vide eumdem Græcum, lib.* LX.

Sulla auget prætorum numerum. Pomponius errat in præt. Sub Cæsare quot præt. Anno vrbis DCCVII. Hæc ex Dione lib. xliii. Sub Augusto quot. Varietas magna in numero. Tiberius falsò adseruit se non excessurum. Sub Claudio quot.

78. Numerum ab Augusto traditum.] *Diffusè magis Velleius:* Post redditum cælo patrem, & corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum: primùm Principalium eius operum fuit ordinatio comitiorum, quam manu suâ scriptam D. Augustus reliquerat. quo tempore mihi fratríque meo candidatis Cæsaris destinari Prætoribus contigit. Consecutis, vt neque post nos quemquam D. Augustus, neque ante nos Cæsar commendaret.

79. Tunc primùm comitia è campo ad patres translata sunt.] *Comitiorum res, amissa libertate, variè habita. Iulius Cæsar ius creandi magistratus non totum à populo tulit, cruda adhuc seruitute: sed cum eo diuisit. Suetonius satis clarè, cap.* XLI.* Comitia cum populo partitus est, vt exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur: (*iustum comitiorum verbum esset,* renuntiarentur) pro parte alterâ, quos ipse dedisset. (*scribe,* edidisset) Et edebat per libellos circum tribus missos scriptura breui, Cæsar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum & illum, vt vestro suffragio suam dignitatem teneant. *Vbi vides, Consulibus exceptis, in ceterorum suffragia æquale ius principi fuisse cum plebe. Nam Consules quidem, summi imperij olim nomen, & ipse & se-*

Comitia qualia sub Cæsare. * Vide Dionem lib. XLIII. actis anni DCCIX. Suetonij leuiusculæ correctiones.

Comitia sub Aug. Suetonius explicatus, præter mentem vulgi.

cuti principes sepsuerunt Senatui sibiq; Augustus deinde Comitiorum pristinum ius (*verba Suetonij sunt, cap.* XL.) reduxit: ac multiplici pœnâ coërcito ambitu, die comitiorum tribulibus suis, &c. *Quo loco pristinum ius, non vetus illud accipio quod integra libertate: sed hoc idem, quod à patre eius Iulio institutum. Pristinum tamen ideo, quia per bella ciuilia & impotentem Triumuiratum, abolitus Cæsarianus mos. quem reduxis longo interuallo nunc Augustus. Eum Suetonij sensum (nam interpretes silent aut vacillant) adstruo ex Dione, lib.* LIII. ὅ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. τούς γ᾽ οὖν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο, ὅπως μήτ᾽ ἀνεπιτήδειοι, μήτ᾽ ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται): Populus autem ad comitia iterum conueniebat: etsi nihil tamen fiebat, quod Augusto displiceret. Nam & ipse quosdam futuros magistratus designabat; alios populo & conuentui, ex more prisco, eligendos permittens, id modò curabat nequi indigni, néve per coitiones aut ambitum designarentur. *Aliquid tamen plebi etiam cum consulum comitus fuisse, videtur colligi ex Dione* LIIII. *in actis anni* DCCXXXIIII. *Tiberius primus, animis Quiritium fractis iam & ad*

Comitia Tiberiana, cuiusmodi. In consulibus obscura.

seruitium factis, ius omne sibi & senatui sumpsit, populi nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit, comitia è campo ad patres tralata. *Sed in Consulibus quid eius æuo fuerit Tacitus ipse effari non potest fine huius libri:* De comitiis consularibus, quæ tum primùm illo principe ac deinceps fuere; vix quidquam firmare ausim. adeò diuersa non modò apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. *Potest Dio : qui videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum magistratuum ad Senatum, commendatione principis interpositâ. quem lib.* LVIII. *vide. Ex eo tempore expers suffragiorum popu-*

Caius innouat, & omittit.

lus, donec Caius Tentauit comitiorum more reuocato, suffragia populo reddere, *ait Sueton. cap.* XVI. *scilicet Tiberij instituto omisso, Augusti reuocato: sed idem ille omisit. Tiberianúmque morem, apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.*

Ludi Augustales.

80. Ludos, qui de nomine Augusti Augustales vocarentur.] *Verum est. nam & in Kalendario veteri hodiéque legimus,* IV. *eid. Octob.* AVGVST. *id est, Augustalia. Eorum*

Origo eorũ.

ludorum originem repperio, anno DCCXXXV. *cùm ex Graciensi & Siculâ peregrinatione redux Augustus, passus est inter alios honores,* τύχῃ τε ἐπαναγωγῷ βωμὸν ἱδρύσαντο, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἀφίκοιτο, ἔν τε ταῖς ἱερομηνίαις ἀριθμεῖσθαι, καὶ Αὐγουστάλια ὀνομάζεσθαι: Fortunæ reduci aram sacrari, & diem quâ redierat, in Fastis scribi, & Augustalia dici. *Ludiq; eo die ex decreto Senatus instituti, octennio posterius, Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. Idem scriptor:* τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη: Augustalia, quæ & nunc celebrantur, tunc primùm ex Sc.^{to} acta sunt. *At Suidæ Augustale etiam locus*

Suidæ obscurior nota.

est, in quo præfecti regionum & cultores Augusti saltabant, Idibus Octobris. Video hominem alludere velle ad hos ludos: sed ita, vt eum planè non capiam. Αὐγουστεῖον, *inquit,* ἐκλήθη διότι τῆ. ιε. τοῦ ὀκτωβρίου μηνὸς οἱ ῥεγεωνάρχαι καὶ σεβαστοφόροι ἐχόρευον ἐν τῷ αὐγουστείῳ, οἷον ἐν τῷ ὀρισποπολίῳ, εἰς τιμὴν Τιβερίου. *Scies tamen & alios ludos fuisse, die natali Augusti, qui pariter*

Ludi natalitij Augusti.

celebrabantur in Circo, notatos Fastis, VIIII. *Kal. Octob.* H. D. AVGVSTI. NATALIS. LVD. CIRC. *Quorum mentio est Dioni in actis anni* DCCXLIII. *& Suetonio nisi fallor, cap.* LVII. Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper cele-

Ouidius explicatus.

brarunt. *Quos intelligit & Ouidius lib.* IIII. de Ponto:

Pontica me tellus, quantis hac possumus orâ
Natalem ludis, scit celebrare dei.

Sed eos caue cum Augustalibus confundas.

Augustalia, edita a Tribunis. Cuius generis ij ludi. Toga picta prætoribus in ludos.

81. Vtque per Circum triumphali veste vterentur] *Tribuni, mortuo Augusto, præfecti his ludis, ait Dio, quasi sacri: vt id quoque cederet honori Augusti. Ludi autem ipsi, Circenses id est curules, & si fortè Venatio. Quòd vestem triumphalem petunt Tribuni: faciunt ad exemplum Consulum & Prætorum, quibus in Circo ludos præbentibus ius toga pictæ. Iuuenalis:*

—sim-

—— ſimiliſque triumpho

Prædo caballorum Prætor ſedet ——

Quo verſu hæſi aliquando, num leg. præda: quia magna ſcilicet pecuniæ vis effundenda prætori in aurigas & equos, uſq, ipſe quaſi præda. Idem alibi, Addubitatę de Iuuenalis lectione.

—— & medio ſublimem in puluere Circi

In tunicâ Iouis, & pictæ Sarrana ferentem

Ex humeris aulæa togæ.

Nec alius ſententiæ illud Cornely noſtri, lib. XII. Ludicro Circenſium Britannicus in prætextâ, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt. *vt dicam in loco.*

81. Curru vehi haud permiſſum.] *Ne prorſus æquarentur poteſtati maiori. De curru Prætorum in Circo, Iuuenalis,* Prætores curru vecti in Circo.

Quid ſi vidiſſet prætorem in curribus altis

Exſtantem?

Plinius: Non vetus & bigarum celebratio in his qui præturâ functi, curru vecti eſſent per Circum. *De Conſulum, Plinius alter in Laudatione Traiani:* Nos ſub tuis oculis auguſtior ſolito currus accipiet: nos inter ſecunda omina & vota certantia vehemur alacres, & incerti vtrâ ex parte maior auribus noſtris clamor accidat. *Scripſiq, de his vberiùs peculiari De ſpectaculis libro, cui Saturnalia Index.* Etiam Conſules.

83. Dux olim theatraliū operarum, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus.] *In theatro, ſicut in Circo, ſuæ partes & factiones: diſtracto videlicet fauore plebis in hunc hiſtrionem, in illum. Eæ non rarò in tumultum exibant, imò pugnam, imò cædem. Dux his factionibus & ſignifer, leuiſſimus quiſque è plebe: cui lingua manúſque ad iniurias & contumelias promptæ. Ab vno exēplo diſce rē totā, apud Suetoniū Nerone, cap.* XXVI. Interdiu quoq; clàm geſtatoriâ ſellâ delatus in Theatrū, ſeditionibus Pantomimorū ex parte proſcenij ſuperiore, ſignifer ſimul ac ſpectator aderat. & cùm ad manus uentum eſſet, lapidibúſq; & ſubſelliorū fragminibus decerneretur, multa & ipſe iecit in populum, atq; etiam prætoris caput conſauciauit. *Operæ autem theatrales Tacito: vt Ciceroni, operæ Clodianæ: & in lapide priſco,* OPERÆ. VETERES. A. SCÆNA. *Plinio etiam operæ in Circo, ſed à me correcto: lib.* IIX. *cap.* VI. L. Piſo inductos dumtaxat (*elephantos intellegit*) in Circum, atque vt contemptus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus per circum totum actos. *vbi, ab operis ſcribendum eſſe confirmo.* Factiones theatri. Vide aliquid in Epiſtolic. meis, lib. I. cap. I. Operæ theatrales. Plinius correctus.

84. Tricena aut quadragena ſtipendia.] *Atqui vicena, ex lege, debebant tantùm: & tunc Veterani dicebantur. Suidas:* Βετεράνος παρὰ ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. ἐπὶ εἰκοσαετίαν δ' οὗτοι ἐδούλευον: Veteranus Romanis dicitur, qui ſolutus eſt militia. in vigeſimum autem annum ſolent merere. *Quod verum eſt: ſed ſub Principibus, vt hic dicitur, parum ſeruatum.* Stipendiorū verus numerus.

85. Apud vexillum retentos.] *Attende qui hiſtoriam principum legis. Apud antiquos ſimplex & vna honeſta miſſio: ab Auguſti æuo facta duplex: Exauctoratio & Miſſio. Tacitus auctor ſic diſtinguendi, infrà:* Placitum vt epiſtolæ nomine principis ſcriberentur, miſſionem dari vicena ſtipendia meritis; exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, ceterorum immunes niſi propulſandi hoſtis. *Exauctorationis ea vis, vt (exempli cauſſâ) legio aliqua ſacramento ſolueretur, ſignis aquiliſque ademptis: non tamen dimitteretur protenus, ſed ſeorſum in exercitu ageret ſub vno aliquo* * *vexillo, donec præmia ſoluerentur & agri. Intereà immunis à labore, excubiis, vigiliis, & munere omni caſtrenſi eſſet: exceptâ pugnâ in hoſtem. At plenæ miſſionis effectus, vt ſtatim ab exercitu caſtriſq, domum aut in colonias irent, præmiis acceptis. Cui bono hoc inuentum? inquies. Bono fiſci. Suetonius in Tiberio, cap.* XLVIII. Atque etiam miſſiones veteranorum rariſſimas fecit, ex ſenio mortem, & morte compendium captans. *Præmia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur: ſicut nec eum cauſſâ miſſis, ante ſtipendia completa. Ideò Caligula (Suetonio narrante, cap.* XLIIII.) in exercitu recenſendo, ple- Duplex ſub Aug. miſſio. Exauctoratio propriè quid. *Addit Appia. lib. II. Ciuil & vno deducenda colonia Principe. quem omnino vide. Plena miſſio, quid. Cauſſa inuenti eius diſcriminis.

risque Centurionum maturis iam, & nonnullis ante paucissimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cuiusque & imbecillitatem. *Capis ergo nunc, cur hic de tricenis quadragenisq; stipendiis querela: & infrà toties mentio retentionis apud vexillum, fons Pannonicæ & Germanicæ seditionis.*

Veterani, iidẽ cum Exauctoratis.

86. Alio vocabulo.] *Quomodo? Veterani enim propriè dicebantur, non legionarij. Ita lib.* III. Vexillum veteranorum, non plus quingenti. *Histor. lib.* III. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus. *Nam & Prætoriani post* XVI. *annos habebantur sub vexillo. Dicti etiam Emeriti. Glossæ priscæ,* Emeritus ἀπολειτουργήσας ἢ ἀποστρατευσάμενος. *iterúmque* Emeritus, ἔντιμος κατὰ στρατιωτικοὺς καμάτους. *Significat* Immunes *eos fuisse, & operum vacuos. Dicti sæpè item Vexillarij. vt mox,* Vexillarij discordium legionum: *in Historiarum libris,* vexillarij XIIIæ. XVæ. legionum, *&c. De iisdem laboribus, quod addunt: mentiuntur.*

Emeriti etiã dicti.

Et Vexillarij.

87. Ac si quis tot casus vita superauerit.] *Nónne melius?* siqui tot casus vitæ superauerint.

Paludes militi non adsignatæ.

88. Vbi per nomen agrorum, ligines paludum vel inculta montium accipiant.] *Id quidem contra leges militares. Nam in Flacco Siculo lego,* Siluas & loca aspera in assignationẽ non venisse. siquid amari vel incerti soli esset, id assignatione non dari mi sed militi veteranóque, culturam assignatam. *Querela autem consimilis apud Sallustianum Lepidum:* Egregiâ scilicet mercede, cùm relegati in paludes ac siluas, contumeliam atque inuidiam suam, præmia penes alios intellegent. *Illudit enim atque innuit Sullanas agrorum diuisiones, quòd pleraque palustria adsignata militibus aut inculta.*

Sallustij locus similis Taciti.

89. Denis in diem assibus animam & corpus æstimari.] *Gordius, vt multis visum, hic nodus: nec ego tamen Alexander. soluam enim, non scindam. Originem & progressum stipendij Romani docui nuper in Electis, & verè. Aureus in mensem fuit, id est, deni in diem asses, vt hic milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites, statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum?* Vt singulos denarios mererent. *&,* Vt denarius diurnum stipendium foret. *Nónne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Aemilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit duplicari stipendium: id est alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit* * *conciliaturas. Quod Suetonius dicit voluisse eos æquari stipendio Prætorianis, (ij autem binos denarios capiebant:) de Germanico milite dixit, non de Pannonio, vt censet ipse, & post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clarè,* τό, τε σύμπαν, ὑφ' ᾧ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν εἴρεσι, τά τε ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. *En, petebant, ait,* δραχμὴν ἡμερησίαν: Et vniuersè neque supra decimum sextum annum militare volebant; & Drachmam diurnum stipendium habere; & præmia statim in ipsis castris accipere. *Non ergo duas, vt volunt illi. Sed quid alludo? res sic se habet. Aliud illo æuo Denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet ciuilia (& sentimus etiam nunc) creuerat auri pretium & argenti. Itaque Denarius* XVI. *primò assibus, (& pro ratione, sestertius item assibus quattuor, quod ex Maciano & Vitruuio disco) tandem æstimari* XII. *capit. in eóque stetit, Augusti & sequentium aliquot Principum æuo. Quo argumento? Claro quidem, è loco Suetonij, vt* * *nos eum emendamus orchestræ non dubio consensu, in Domit. cap.* VII. *Ex quo clarum Aureum Romani militis stipendium fuisse in menses. At si aureus: ergo non plus* XXV. *denariis. Abi nunc ad mensularios, & reduc denos in diem asses (ita vt mensis dies habeat triginta) ad denarios* XXV. *reperies Denarium ipsum planissimè valuisse duodecim asses. Quid ergo miraris, si milites pro denis assibus denarium petant: vt quinque scilicet denarios in mensem faciant lucri? At acriter in hanc sententiam pugnat Plinius. qui ait in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum. Pugnet, ego eum tam tranquillum reddam, quàm alcedo olim mare. Nam Plinius quidem planè à me est. Ea, inquit, seueritas disciplinæ militaris fuit, vt quamquam denarij*

Cap. II. Deni asses, diurnum militis.

Errat Ferretus, refelliturque.

* Turpi notione conciliaturæ vox

Discrimẽ inter Denarium & Denos asses.

* Vide Electa.

Error denarij æstimatio ex Aureo menstruo.

Lib. XXXIII. cap. III.

E Plinio obiectum, solutum.

pretio sæpius aucto; miles tamen nihil inde commodi senserit; sed proinde illi in stipendium denarius processerit, quasi si esset tantùm assium denûm. Ea Plinij mens: aut si alia, de priscâ rep. sensit, non de hac Augustâ. Simile prorsus ante annos paucos vidimus in vrbe, vrbium ocello. Hispani milites in petulanti illâ seditione præcipuum postulatū fuit, vt Aureos in solutum acciperet priscâ æstimatione, non hac grandi quæ obtinebat. Nec impetrauit. fecitq; lucri in auri pretio fiscus: quod olim in argenti resp. Romana. Porrò quod ad modum hunc stipendij attinet: scire licet eumdem propemodum fuisse Græcis. Daricum enim in menses accipiebant, id est XX. *drachmas: in expeditione Cyri, sesquidaricū extorserunt, tantùm non per seditionem. Xenophon, lib.* 1. *περὶ ἀναβάσεως Κύρου. ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ, τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ:* Cyrus promittit sesquialterum stipendij prioris & recepti se daturum: ita vt pro Darico in mensem, sesqui-Daricum acciperent singuli. *Et similis de Darico menstruo locus,* VII. *lib. Melior ergo conditio militis Romani.*

Græcanici stipendij idē modus ferè.

90. Hinc vestem, arma, tentoria redimi.] *Vides ergo, aucto à Iulio vel ab Augusto stipendio, abrogatam illam Gracchi legem, quâ militi è publico vestem dari iussit, sine vllâ stipendij detractione. Quod fugerat me admonere in Electis, cap. De stipendio. Ambigas tamen an secuti principes iterum non reduxerint Gracchi hac parte legem. Lampridius certè in Alexandro:* Donauit, *inquit,* & ocreas & braccas, & calciamenta inter vestimenta militaria *& post in personâ Principis:* Qui acceptam à prouincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit.

Vestis militi nō, vt ius, è publico.

91. Vacationes munerum redimi.] *Scripsi eâ de re ad libros historiarum.*

92. Ne vltrà sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solueretur.] *Quale istud pecuniarium præmium? Suetonius id quoque ab Augusto esse ostendit, sed obscurius, cap.* XLIX. Quidquid vbique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorúmque formulam astrinxit: definitis, pro gradu cuiusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum. ne aut ætate inopiâ post missionem solicitari ad res nouas possent. *Nam commoda missionum, hanc pecuniam accepit. Sed clarissimè Dio, lib.* LV. *summa etiam præmij expressa· χαλεπῶς γὰρ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι:* Cùm milites præmiorum tenuitatem, ob bella tunc exorta ægrè ferrent, nec facilè quisquam extra definitum militiæ tempus arma sumere vellet: decretum est, vt Prætorianis quinque millia drachmarum postquam sedecim annos, reliquis tria millia darentur, postquam viginti militassent. *Ex quo loco promum mihi eluere vetustam Suetonij maculam, Cal. cap.* XLIIII. Ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recîdit. *Hæc præmia enim haud dubiè intellegit. At quomodo cōstat immanis illa sexcētorū milliū summa: si ex Dione verissimū est τρισχιλίας δραχμὰς tantùm, id est, Romano more, duodena millia nūmûm destinata iis fuisse? Caligula autem de eâ ipsâ summâ aliquid recîdit. Scribe igitur,* ad sex millium summam. *Ea enim veritas: & Caligula dimidium imminuisse putandus est premij militaris. Pretium operæ est sanè hæc loca inter se conferri, & non per caliginem vltrà sciri rationem militia sub Augusto. Hæc pecunia alio nomine, Emeritum dicta: quia scilicet emeritis debebatur. Modestinus:* Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur. *Et,* Vt veteranus restituetur, & emerita accipiet. *Menander Arrius,* Et præmia & emeritum capiet. *Sueton. in Aug. cap.* XXIIII. Alias legiones immodestè missionem postulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctorauit. *vbi malo,* emeritorum & præmiorum. *Commoda iustæ militiæ idem scriptor dixit Vitellij cap.* XV. Dilectum eâ conditione in vrbe egit, vt voluntariis non modò missionem post victoriam, sed etiam veteranorum iustæque militiæ commoda polliceretur. *Dio* alibi adserere videtur, eam pecuniam ad tributam pro agris, his verbis: καὶ δὴ πρὸς* (Augustus

Præmium pecuniarum in missione.

Præmij eius definita ab Aug summa.

Suetonius emaculatus.

Emeritum, eâ ipsa pecunia.

* Lib. liiii.

Ea pecunia an agrorum vice data.

ſcilicet) τά τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσοιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο: Annos, quot ciues in legionibus militarent, definiuit, & pecunias, quas ſoluti militiâ, pro agris (quos ſemper petebant) acciperent. *Cui ambigo an adſentiar, quia non ſemel hic in Tacito & pecuniæ mentio & agrorum.*

Prætorianum ſtipendium.

93. An prætorias cohortes quæ binos denarios acceperint.] *Bini denarij decreti à Senatu Prætorianis, in honorem Auguſti: vt ſcilicet fidelem gererent eius curam, in ſalute cuius ſalus publica nixa. Id accidit in* VII. *eius Conſulatu. Si tamen Dionis verba vera, non binos denarios meriti Prætoriani: ſed tantùm,* XX. *aſſes. Nam ait,* τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τοῦ μισθοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδομένου ψηφισθῆναι διεπράξατο. *Si, inquam, duplum quod ceteris militibus, datum Prætorianis: conſtat inuidioſam orationem eſſe nebulonis Percennij de duobus denariis, & augendæ rei. Quantum enim interſit, docui ante. At exemplum hoc ſtipendij prætorianis augendi, ſumptum à militiâ veteri: apud quos Prætoria cohors ſeſquiplum accipiebat, honoris cauſâ. Vide Feſtum in Prætoria cohors.*

Non exactè duo denarij.

Defenſa recepta lectio.

A D D. *Vir doctus, iure nummariâ, nuper emendari cenſuit,* quæ bis denos acciperent. *Nam conſtat ex Dione, inquit, accepiſſe eos ſaltem duplum quàm alij milites: nec id plus fecerit, quàm vicenos nummos. Denarium autem duorum æſtimatio amplior. Intellego. vellem & ipſe ea, quæ in hanc rem ſatis ſcripſi. Quis noſtrum exigit iſta rigidè ad veri lanceam? Binos denarios? ſic nempe quomodo legionarij vnum Denarium. Is enim eis definitus, ſed ſolutus numquam niſi æſtimatione infimâ & priſca. Eadem igitur fide & pretio duos denarios cepere Prætoriani. Quos quod diſertè tamen exprimit Percennius: quis miretur? in ſeditione id facit, & ad animos ſcilicet vero an falſo inflammandos.*

Denarius nô ſtrictè accipiendus.

In actis anni DCCXLI.

94. Quæ poſt ſedecim annos penatibus ſuis reddantur.] *Lapſus ergo Dio, qui lib.* LIII. *diſertè tradit, Auguſtum definiſſe annos Prætoriis cohortibus duodecim, aliis ſedecim. Niſi tamen id decretum mutatum poſteà, Anno* DCCLVIII. *Quod apparet ex eodem Dione, lib.* LV. *vbi de præmiis militaribus. quem adi.*

Ceſpiticij tribunalis cultior mos.

Plinius ſtrictim correctus.

95. Simul congerunt ceſpites, exſtruunt tribunal.] *Nota morem antiquum. Tribunal Imperatorium ecce in caſtris, etiam illa ætate ceſpiticium. Plinius in Laudatione Traiani:* Decora facies conſulis: multa poſt ſæcula tribunal viridi ceſpite exſtructum, nec faſcium tantùm ſed pilorum ſignorúmque honore (*malim,* horrore) circumdatum. *Xiphilinus de Boodicia regina Britanniæ,* συνήγαγε δὲ τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ βῆμα ἐκ γῆς ἑλώδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον. *Eleganter.* & aſcendit, *inquit,* tribunal è terrâ paluſtri, more Romano confectum. *Statius in Siluis:* Hic ſuetus dare iura parens, hoc ceſpite turmas Adfari. *Ammianus lib.* XXIII. Ipſe aggere glebali aſſiſtens, coronáque celſarum circumdatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit. *Lucanus lib.* V. *de Cæſare concionante,*

—— ſtetit aggere fulti
Ceſpitis, intrepidus vultu; meruítque timeri
Non metuens.

Plutarchus in Pompeio: βήματος δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ φθάσαντος, ὃ ποιοῦσιν αὐτοί, τῆς γῆς ἐκτομὰς βαθείας λαμβάνοντες, καὶ κατ' ἀλλήλων συντιθέντες, *&c. Claudianus de bello Getico:*

Tribunal è ceſpite.

Dictis antè tamen princeps confirmat ituros,
Aggere conſpicuus. ſtat circumfuſa iuuentus
Nixa haſtis, pronáſque ferox accommodat aures.

Tribunalis erectio, quid ſignet.

Solius Imp. id eſſe.

96. Clamitans, meâ potius cæde imbuite manus.] *Mirum videri poſſit. & quid cauſſa, cur ob tribunal ceſpiticium adeò inclamet Bleſus? Nam ſubiungit,* Leuiore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore deſciſcitis. *Capitale ergo adeò facinus illud? capitale prorſus. Nam tribunalis exſtructio, aſcenſióque ſignum proprium Imperatoris: quod allocuturus milites conſcenderet. Simile apud Vopiſcum in Probo.* Vndique ab omnibus adclamatum eſt, Probe Auguſte dij te ſeruent. Deinde concurſus, &

ceſpiticium

cespiticium tribunal, appellatúsque Imperator. *Sed & allocutio ipsa soli Imperatori seruata posteà. Ammianus de Iuliano nondum Principe, lib.* XVI. Et cùm alloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta, nec in vnum coactæ multitudinis permitteret crebritas, (& alioqui vitabat grauioris inuidiæ pondus, ne videretur id adfectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat) cautior sui, &c.

97. Nauporto, quod municipij instar erat.] *Meminit & Velleius. Strabo collocat in Tauriscis, situ ab Aquileia stadiis* CCCL. *sed vocat* Ναύποντον *corruptè vt opinor.* Lib. vii. Nauportum.

98. Aufidienum Rufum, Præfectum castrorum.] *Munus fuit, nescio an antiquum. mentionem quidem eius ante Principes nondum inueni: posteà, sæpius. Describit Vegetius lib.* II. *cap.* X. Erat etiam castrorum Præfectus licet inferior dignitate, tamen occupatus non mediocribus caussis. Ad quem castrorum positio, valli & fossæ destinatio (*nescio an* designatio) pertinebat. Tabernacula vel casæ militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur: præterea ægri contubernales, & medici à quibus curabantur. vehicula, sagmarij, nec non ferramenta quibus materia secatur vel cæditur: item ligna vel stramina, arietes, onagri, ballistæ, ceteráq; genera tormentorum procurabat aliquando ne deessent. Is post longã probatámq; militiã legebatur, vt certè (*potius*, rectè) doceret alios, quod ipse cum laude fecisset. *Quæ verba ad lucem huius loci pertinent, & plurium infrà, in quibus de castrorum Præfecto. Cuique autem legioni suus castrorum præfectus fuit, si tamen tenderet seorsum. Collige ex Tacito, lib.* XIV. Pœnius Posthumus, Præfectus castrorum secundæ legionis. *& Velleio lib.* II. At è præfectis castrorum duobus, quàm clarum exemplũ L. Eggius, tam turpe Ceionius prodidit. *Supra Tribunos militum collocare eos visus noster Histor. secundo in pompâ Vitellianâ.* Ante aquilã Præfecti castrorum, Tribunique, & primi Centurionũ candidâ veste. *Vir egregius, cuius memoriã amo, colo, in Semestribus suis censuit hunc eumdem esse cum Prætorij Præfecto. & Vespasiani auum etiam auget hac dignitate, quoniam Suetonius scripserit:* Polla patrem habuit Vespasium Pollionem ter Tribunũ militum, Præfectúmque castrorum. *Abi vir maxime, lucifac, relique virtutis tuæ caussâ, censoriam banc notam.* Præf. castrorũ quando. Vegetius emendatus obiter. Quæque legio suũ præf. habuit. Lapsus viri docti, qui hunc confundit cum præf. præt.

99. Quem direptum vehiculo.] *Melius* dereptum.

100. Inuictus operis ac laboris.] *Medicea scriptura*, intus operis. *Verum censeo*, vetus operis. *In Tacito obuiæ & passiuæ hæ phrases: & in Silio ipsa hæc verba:*

——— gnaros belli, veterésque laborum.

101. Claudi carcere iubet.] *In castris statiuis ergo carcer. & cùm exercitus moueret, eosdem catenâ trahebant, more militari, vt alibi dicam. Iuuenalis, Sat.* VI. Carcer castrorum.

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Læuáque, si longo castrorum in carcere mansit.

102. Iugulauit per gladiatores suos.] *Refer ad solutum sæculi eius morem, quo Præsides, Præfecti prouinciarum, familias gladiatorum alebant ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres.* Gladiatores apud præsides.

103. Cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram indiderant.] *Moris huius militaris exemplum item in Aureliani vitâ:* Huic signum exercitus apposuerat, Manu ad ferrum: vt si fortè quæreretur quis Aurelianus aliquid fecisset vel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum. *De vitâ autem Centurionum, protrita iam res & conculcata.* Cognominandi militaris mos.

104. Centurionem cognomento Sitpicum.] *Caussa huius cognomenti me fugit. An fortè Sirpicus, à sirpando? quod est ligare, nodóque constringere, priscâ quidem voce. Vnde Sirpi, ænigmata siue nodi. Quiáne verberauit obsoleto illo verbo militum aures? an quia asperior in constringendis militibus duriórque?* Sirpicus, cur dictus. Varro de L. L. lib. IIII.

105. Robora Germanorum, qui tum custodes Imperatori aderant.] *Recepit ergo iterum Germanos custodes Tiberius, destitutos post cladem Varianam ab Augusto. Sueton. Aug. cap.* XLIX. *De custodibus istis, alibi abundè.*

Ornari insignia, quid fuerit.

106. Legiones non lætæ, vt adsolet, neque insignibus fulgentes.] *De cultu & incultu insignium hæc obseruo. Rebus lætis & militiâ prospera, ornari signa mos fuit, lauru, floribus, vnguentis. Claudianus:*

Lætatúrque tamen: Mauortia signa rubescunt
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Floribus coronata.

Suetonius Claudij cap. XIII. Verùm intra quinctum diem oppressus est, legionibus in pœnitentiam religione conuersis: postquàm denuntiato ad nouum Imperatorem itinere, casu quodam an diuinitùs, neque* aquilæ ornari, neque signa cõuelli potuerunt. *Et Orosius eadem de re:* Die dicto vt in vnum vndique ad nouum Imperatorem conuenirent, neque aquilæ ornari, neque conuelli quoquo modo signa moueri ve potuerunt. *Signa ergo in eiusmodi lætitiis obuiámque itionibus ornabantur. cui rei adhibita etiam vnguenta. Plinius lib.* XIII. *cap.* IIII. Aquilæ certè ac signa puluerulenta illa ac custodiis horrida inunguntur etiam festis diebus. vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. *Nec aliud est, quod noster hic appellat insignium fulgorem. Ita lib.* XV. Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque, & simulacris in modum templi. *Et Liuius etiam libro* XXVIII. Asdrubal clamore equitum excitatus, vt ex tabernaculo prosiluit, tumultúmque ante vallum & trepidationẽ suorum, & procul signa legionum fulgentia plenósq; hostium campos vidit. *etsi paullò aliter id accipio de fulgore argenti, puluere deterso: quia nondum illo æuo notus luxuriæ mos. Contrà in tristitia & rebus artis, signa horrida & incompta. Tacitus in funere Germanici:* Præcedebãt incompta & signa, versi fasces. *Libro* IV. *Histor.* Reuulsæ imperatorum imagines, innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis. *Libro* XV. *de fuga Pati:* Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obuius, non eam speciem insignium & armorum prætulit vt diuersitatem exprobraret. *Nec plura mihi notata de hoc parũ cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri à statuis deorũ: quas melioribus diebus, vnguentis perfundebant, quasi in cultum & honorem. Aquilæ autem nónne dij militares? Cicero* IIII. *in Verrem:* Omnes matronas & virgines conuenisse, cùm Diana exportaretur: vnxisse vnguentis, complesse coronis & floribus. *Arnobius lib.* I. Si quãdo cõspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vnguine ordinatum. *vbi malim*, odoratum. *Apuleius* I. *Florid.* Lapis vnguine delibutus. *Seneca Fragmento de Superstitione:* Alius fictor est, alius vnctor. *Lapis vetus Romæ:* DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. *Vide quæ notaui lib.* II. *Elect. cap.* XVIII.

* Malè in Suet. aquila, plures enim legiones.

Vnguẽtis perfusa.

Fulgor insignium.

Signa incompta, quid, & quando.

Plebs iuncta, audax.

107. Illi quoties oculos ad multitudinem rettulerant, truculentis vocibus strepere.] *Is quidem mos & affectus vulgi, in turba sua audacis. Lucanus pariter in seditione:*

——— quippe ipsa metus exsoluerat audax
Turba suos. quidquid multis peccatur, inultum est.

Et Velleius: Subita deinde exercitus seditio, qui plerumque contemplatus frequentiam suam à disciplina descisçit.

108. Atrox clamor, repentè quies.] *Video expulsam priscam vocem*, repens quies. *Porrò huic sententiæ Silianum illud planè geminum est:*

Clamor sæpe repens, & sæpe silentia fixis
In tellurem oculis.

Taciti transpositio.

109. Numquámne nisi ad se filios familiarum venturos?] *Verior lectio è verborum traiectu:* numquámne ad se nisi filios.

Correctus Tacit.

110. Luna clariore pænè cœlo visa languescere.] *Quid hoc, clariore pænè cælo? cassa palearum, si examinas. A Beroaldo ea lectio est, quam sperne: & substitue,* Luna claro repentè cælo. *Facit sententia, & prisca scriptura,* clamore pena cælo. *Claro autem cælo is Lunæ languor: & ideò sequitur,* postquam ortæ nubes offecere visui.

111. Igitur æris sono, tubarum cornuúmque concentu.] *Clarum exemplum va-*

næ religionis, ad leuandos Lunæ labores. Ita enim opinio erat. Iuuenalis, nimis facetè de sexu tinniente: Tinnius æris in defectu Lunæ.

Vna laboranti poterit succurrere Lunæ.

Liuius lib. XXVI. Dispoſita in muris Campanorum imbellis multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ ſilenti nocte cieri ſolet. *Quem morem nec Christianos desiisse, diſcas è Diuo Maximo Taurinensi Episcopo: qui nimis id indignatur & culpat Homilia propria,* De defectu Lunæ. *Ait inter alia hic apta:* Cùm requirerem quid ſibi clamor hic vellet, dixerunt mihi quòd laboranti Lunæ veſtra vociferatio ſubueniret, & defectum eius ſuis clamoribus adiuuaret. Adde Turnebum lib XXII. cap. XXIII. Clamor laborante Luna. Etiam Christianis receptus.

112. Nobilitate ingenitâ incuſat priora.] *Culpaui; nec nunc omnino capio. nisi quòd videtur ſimile illi dicto apud Lucanum:*

——— quos Lentulus omnes
Virtutis ſtimulis & nobilitate dolendi
Præceſſit.

Huic apud Claudianum:

——— miſtâ ſed nobilis irâ.

In quibus plus ſcilicet aliquid intellegitur, quàm dicitur.

113. Iuſtúſque Catonius primi ordinis Centurio.] *Credo eum eſſe, qui posteà Prætorij præfectus imperante Claudio, & Meſſalinæ fraude interfectus. Suadeo legas Dionem,* LX. Iuſtus Catonius quis.

114. Adiiciendos ex duce metus.] *Ne mutemus. dictio eſt quam amat Tacitus. Ita lib.* II. Langueſcet induſtria, ſi nullus ex ſe metus aut ſpes. *Vita agricolæ:* Tenentibus arma pleriſque, quos conſcientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. *A Salluſtio ſumpſit de rep. ad Cæſ.* Neque quemquam à multis metuendum eſſe, quin ad eum formido ex multis recidat. Metus ex duce.

115. Corpora extra vallum abiecta oſtentui.] *Vt in opidis animaduerſiones extra muros; ſic & in caſtris extra vallum. Ideò corpora hic abiecta in eum locum, qui fuit extra portam Decumanam, à caſtrorũ tergo, vti ex Vegetio diſcas lib. I. cap.* XIII. *Seneca* I. *De ira cap.* XVI. Damnatus extra vallum deductus eſt, & iam ceruicem porrigebat, cùm ſubitò apparuit commilito ille. *Hirtius de bello Africano:* Sic extra vallum deducti ſunt, & cruciabiliter interfecti. *Calpurnius Declamatione* VII. *in ipſo argumento:* Imperator corpora eorum extra vallum proiici iuſſit. *Eiuſdem ſententiæ, quod idem Tacitus ſtatim:* Conuulſos laniatóſque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proiiciunt. Militares animaduerſiones extra caſtra.

116. Vix tutari ſigna.] *Id eſt, recta habere & ſeruare in principiis, vbi defixa.*

117. Agendo Galliarum cenſui tum intentum.] *Cenſum accipies, non qualis Romæ vt notæ ſaltem eſſent Gallorum facultates: ſed vt ex modo cenſus tributum penderent & vectigal. Quod cùm in aliis Prouinciis ſeruabatur (apud Iuriſconſultos Titulo toto De cenſibus:) tum in Gallia potiſſimùm, ditiſſima prouinciarum. Res initium habuit non à Iulio Cæſare, vt ſumam eſſe video? ſed ab Auguſto. Nam Cæſar quidem tributi nomine* H-S. *quadringenties impoſuit Galliæ victæ, vti apud Suetonium & Eutropium in melioribus libris legi: cenſendi prouincialem rationem non ipſe, non priores inſtituerunt ante Auguſtum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Cenſor.* Sed deſtrictè iam Comatæ Galliæ cauſſa agenda eſt in quâ ſi quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt Diuom Iulium: idem opponat centum annorum immobilem fidem obſequiúmque, multis trepidis rebus noſtris pluſquam expertum. Illi patri meo Druſo Germaniam ſubigenti, tutam quiete ſuâ ſecurámque à tergo pacem præſtiterunt. & quidem cùm ad cenſus (*neſcio an, à cenſu*) nouo tum opere & inadſueto Galliis ad bellum auocatus eſſet. Quod opus quàm arduum ſit, nobis nunc cum maximè, quamuis nihil vltra quàm vt publicè notæ ſint facultates no- Cenſus diuerſa ratio. Quando cœperit. Non à Iulio, vt putant, ſed ab Auguſto.

ſtræ exquiratur, nimis magno experimento cognoſcimus. *Ait clarè, Nouô tum opere & Galliis inadſueto. Rem inſignē epitoma Liuij non tacuit, libro* CXXXIIII.. Cùm Auguſtus conuentū Narbone ageret, cenſus à tribus Galliis, quas Cæſar pater vicerat, actus.

In ſeptimo eius Conſulatu.

Idq́, accidiſſe ex Dione diſco, ſeptimo Auguſti conſulatu. ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐν ταύταις διέτριψεν. ἐκείνοις τε γὰρ ἐπικηρυκεύσεσθαί οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν, καὶ αὐτῶν καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. Verùm, cùm in Gallias veniſſet, illic ſubſtitit. Nā & Britanni miſſuri iam legatos videbantur. & res Gallorum inquietæ etiam, quia ſubactis illis ſtatim bella ciuilia erant conſecuta. Itaque & Cenſum illorum egit, & vitam rémq; publicam

Modus eius cenſus.

compoſuit. *Huius autem cenſus duplex modus. Videntur enim tributum & in capita contuliſſe: & in agros, lacus, pecudes, aliáſque facultates. Prius illud eleganter ab Ammiano ſuggeſtum, lib.* XVI. *vbi de Iuliano Cæſare verba:* Quàm profuerit anhelantibus extrema pænuria Gallis, hinc maximè elaret, quòd primitùs partes eas ingreſſus pro* capitibus ſingulis tributi nomine vicenoſquinos aureos repperit flagitari, diſcedens verò ſeptenos tantùm munera vniuerſa complentes. *Tertullianus Apologetico:* Sed enim agri tributo onuſti, viliores; hominum capita ſtipēdio cenſa, ignobiliora: nam hæc ſunt notæ captiuitatis. *Panegyricus ſcriptor in laudibus Conſtātini:* Septem millia capitum remiſiſti quartam amplius partem noſtrorum cenſuum. *& ſtatim:* Remiſſione iſtâ ſeptem millium capitum, vigintiquinq; millibus dediſti vires, dediſti opes, dediſti ſalutem. *iterúmque:* Certè & tum liberi parentes ſuos cariores habent, & mariti coniuges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quo-

* Capita etiā pro pabulis iumētorum, Ammianus lib. XXII.

Capita agrorum.

rum onera ſibi remiſſa lætantur. *quæ poſtrema non eſt vt vllo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Aliâs non ſum ignarus illud ipſum tributum quod pro modo agrorum penderent, Capitationem dictam à Iuriſconſultis, & Saluiano Maſſilienſi, libro* V. Plerique pauperculorum atque miſerorum ſpoliati reſculis ſuis, & exterminati agellis ſuis, cùm rem amiſerint, amiſſarum tamen rerū tributa patiuntur: cùm poſſeſſio ab his receſſerit, capitatio non recedit, *ſcilicet à numero iugorum & capitum quibus agri coluntur. Sed perſeuero, vt Galli in capita cōtulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliiſq́ quæ obnoxia tributo: habes apud Iuriſconſultos De cenſibus, & Panegyriſtem illum ipſum:* Iacebat illa ciuitas nō tam * innixa Romaniis, quàm virium defectione proſtrata: ex quo eam noui cenſus exanimauerat acerbitas. Nec tamen iuſtè queri poterat, cùm & agros qui deſcripti fuerant haberemus, & Gallicani cenſus communi formulâ teneremur, qui fortunis nemini poſſumus æquari. *Vtrique cenſui olim præpoſiti ex primâ nobilitate viri, vt Druſus ab Auguſto, Germanicus hic à Tiberio: Videtúrque ea non exigua dignitas fuiſſe, ex Tacito, lib.* XIV. Cenſus per Gallias à Q. Voluſio & Sex. Africano, Trebellióque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atque Africano. Trebellium dum vterque dedignatur, ſuprà tulere. *In lapide,*

* Puto leg. *innixa.*

Exactores & præpoſiti cēſus.

Q. MANILIO.
C. F. CORDO. T.
LEG. XXI. RAPAC.
PRÆF. EQVIT. EXACT.
TRIBVT. CIVITAT. GALL.
FAC. CVR.
CERTVS LIB.

Tabulæ cenſus.

De anno & trib.

Quando exactus cenſus.

Id eſt, Exactori tributorum ciuitatum Galliæ. *Hi cenſus in tabulis perſcripti. Dio in vitâ Caligulæ:* Κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφάς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας. *&c. Vnde Tabulæ cenſuales in Codice Theodoſiano, & Iuſtiniani lib.* IIII. *De Agric. & cenſit. & alibi: Paginæ cenſuales. Actiq́ videntur ſingulis luſtris. Panegyricus:* Quinque annorum nobis reliqua remiſiſti. O lucrum omnibus luſtris felicius! *aut etiam ſingulis annis. Nam ecce in Tacito anno*

poſt, P. Vitellius & Scantius mittuntur ad cenſus Galliarum, lib. II. Tributum tamen ipſum, videtur olim deſcriptum fuiſſe in ſingulos menſes. Docet factum Licinij Procuratoris apud Dionem, qui, vt ait, eò malitiæ peruenerat, vt quoniam ſingulis menſibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menſes. Vide rem non iniucundam, apud optimum ſcriptorem; quod quidem ad ritus priſcos adtinet, lib. L I I I I.

118. Orto ab vndeuiceſimanis quintaniſque initio.] *In Germania inferiori, hac ætate, vbique XXI^am legionem reperio, decimamnonam. Itaque hic & ſæpius, repone,* Vnaetuiceſimanis. *Quæ vox remotior ab vſu hodie, impoſuit ſcriptorum vulgo. Adi ſi placet, ad lib. I. Hiſtor. Notas.* Vnaetuiceſima legio.

119. Vernacula multitudo, nuper acto in vrbe delectu.] *Ante quinq; circiter annos, nuntiata in vrbe clade Variana. cùm quidem Romæ ſubitum militem. Auguſtus conſcripſit, ad tutelam ripæ Rheni; & pleroſque è libertinis. Sueton. cap. XXV. & Dio L V I.*

120. In ſuum cognomentum ad ſciſci Imperatores.] *Si ad ſua tempora Tacitus reſpexit, clara res: omnes enim poſt Tiberium ferè Imperatores cognomen ſumpſerunt à pugnaciſſima gente. At quid eſt, quòd hic milites in eo glorientur, niſi ſi diuini & præſcij futurorum? Nam adhoc æui ſolus Druſus & Germanicus, cognomine illo vſi, ex decreto quod apud Dionem habes LV. & ſi quiſquam ex Imperatoribus, ſolus certè Tiberius. Sed correctione explico me, & omnino ſcrib. cenſeo,* adſciſci imperaturos. *idq́ verum, cognomento illo inſignitos eos, qui in ſpe Principatus. Præter dictos, ecce Vitellius Imp.* filium ſinu retinens Germanicum appellauit, cinxitque cunctis fortunæ principalis inſignibus. Germanici cognomen imperatoris.

121. Proſtratos verberibus mulctant.] *Malim,* mulcant, *in hac ſignificatione. Cicero pro Milone:* Qua in turbâ C. Viuienus ſenator ita eſt mulcatus, vt vitam amiſerit. *Liuius lib.* XXIX. In legatum, lictoribus prius indignum in modum mulcatis, impetum faciunt. *Idem lib.* VIII. Sperare ſe, corpore regio mulcato, virum & ſuos redempturã. *& alibi,* Mulcare virgis. *Quibus locis omnibus,* Mulrare, *non æque placet.* Mulcare quid.

122. Sexageni ſingulos, vt numerum centurionum adæquarent.] *In legione plena, ſexaginta centuriones. Dionyſius Halicarnaſſeùs, lib.* IX. *& Vegetius, aliiq́.*

123. Nil paucorum inſtinctu.] *Rhenano placet,* vel paucorum, *nec ſperno.*

124. Germanico per Galliam cenſus accipienti.] *Ea forma ſermonis Iuriſconſulto dicta* legatio ad cenſus accipiendos. c. 1. D. *De munerib. & honoribus.*

125. Credebatúrque ſi rerum potitus foret, libertatem redditurus.] *Imò prodita à Tiberio eius epiſtola eſt, qua de cogendo ad reſtituendam libertatem Auguſto agebat. Quæ vna cauſſa necis, pio in patriam iuueni, ſed infelici. Sueton. in Tib. cap. L.*

126. Mederetur feſſis, neu mortem in iiſdem laboribus.] *Similia Iuliani milites, in ſeditione apud Lucanum:*

——— Iam reſpice canos,
Inualidáſque manus & inanes cerne lacertos.
Vſus abit vitæ. bellis conſumpſimus æuum;
Ad mortem dimitte ſenes.

127. Fauſtis in Germanicum omnibus.] *An verè,* nominibus? *Sic quidem Suetonius de Caligula:* Denſiſſimo & lætiſſimo obuiorum agmine inceſſit, ſuper fauſta nomina, ſidus & pullum & pupum appellantium. *Fauſta nomina ſunt, Di te ſeruent Auguſte, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliáque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione eſt: τόν τε Τιβέριον, inquit, ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν.* Læta nomina fauſtaque.

128. Et ſi vellet imperium.] *Id Velleius ita exprimit:* Defuítque qui contra remp. duceret, non qui ducerentur. *Nec alio fine legata petunt: tamquam illum ſcilicet habeant pro herede.*

129. Ferrum à latere diripuit.] *Rectè* à latere. *Nam mos priſcus gladium ex humero ſuſpendere, & demittere ad latus. Homer. Iliad. β.* Gladius olim ab humeris.

Comitia sub Aug.

Suetonius explicatus, praeter mentem vulgi.

cuti principes sepofuerunt Senatui sibiq́, *Augustus deinde* Comitiorum pristinum ius (*verba Suetonij sunt, cap.* XL.) reduxit: ac multiplici pœnâ coërcito ambitu, die comitiorum tribulibus suis, &c. *Quo loco pristinum ius, non vetus illud accipio quod integra libertate: sed hoc idem, quod à patre eius Iulio institutum. Pristinum tamen ideo, quia per bella ciuilia & impotentem Triumuiratum, abolitus Cæsarianus mos. quem reduxit longo interuallo nunc Augustus. Eum Suetonij sensum (nam interpretes silent aut vacillant) adstruo ex Dione, lib.* LIII. ὅ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. τούς γ᾽ οὖν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο, ὅπως μήτ᾽ ἀνεπιτήδειοι, μήτ᾽ ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται): Populus autem ad comitia iterum conueniebat: etsi nihil tamen fiebat, quod Augusto displiceret. Nam & ipse quosdam futuros magistratus designabat; alios populo & conuentui, ex more prisco, eligendos permittens, id modò curabat ne qui indigni, nève per coitiones aut ambitum designarentur. *Aliquid tamen plebi etiam eum consulum comitiis fuisse, videtur colligi ex Dione* LIIII. *in actis anni* DCCXXXIIII. *Tiberius primus, animus Quiritium fractis iam & ad seruitium factis, ius omne sibi & senatui sumpsit, populi nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit,* comitia è campo ad patres tralata. *Sed in Consulibus quid eius aeuo fuerit Tacitus ipse effari non potest fine huius libri:* De comitiis consularibus, quæ tum primùm illo principe ac deinceps fuere; vix quidquam firmare ausim. adeò diuersa non modò apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. *Potest Dio: qui videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum magistratuum ad Senatum, commendatione principis interposita. quem lib.* LVIII. *vide. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Caius* Tentauit comitiorum more reuocato, suffragia populo reddere, *ait Sueton. cap.* XVI. *scilicet Tiberij instituto omisso, Augusti reuocato: sed idem ille omisit. Tiberianúmque morem, apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.*

Comitia Tiberiana, cuiusmodi.

In consulibus obscura.

Caius innouat, & omittit.

Ludi Augustales.

Origo eorú.

80. Ludos, qui de nomine Augusti Augustales vocarentur.] *Verum est. nam & in Kalendario veteri hodiéque legimus,* IV. *eid. Octob.* AVGVST. *id est,* Augustalia. *Eorum ludorum originem repperio, anno* DCCXXXV. *cùm ex Graeciensi & Sicula peregrinatione redux Augustus, passus est inter alios honores,* τύχῃ τε ἐπαναγωγῷ βωμὸν ἱδρυθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἀφίκοιτο, ἔν τε ταῖς ἱερομηνίαις ἀριθμεῖσθαι, καὶ Αὐγουστάλια ὀνομάζεσθαι: Fortunæ reduci aram sacrari, & diem quâ redierat, in Fastis scribi, & Augustalia dici. *Ludiq́ eo die ex decreto Senatus instituti, octennio posterius, Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. Idem scriptor:* τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη: Augustalia, quæ & nunc celebrantur, tunc primùm ex Sc.to acta sunt. *At Suidæ Augustale etiam locus est, in quo præfecti regionum & cultores Augusti saltabant, Idibus Octobris. Video hominem alludere velle ad hos ludos: sed ita, vt eum planè non capiam.* Αὐγουστεῖον, *inquit,* ἐκλήθη διότι τῇ. ιε. τοῦ ὀκτωβρίου μηνὸς οἱ ῥεγεωνάρχαι καὶ σεβαστοφόροι ἐχόρευον ἐν τῷ αὐγουστείῳ, οἷον ἐν τῷ ὀψοπωλείῳ, εἰς τιμὴν Τιβερίου. *Scies tamen & alios ludos fuisse, die natali Augusti, qui pariter celebrabantur in Circo, notatos Fastis,* VIIII. *Kal. Octob.* H. D. AVGVSTI. NATALIS. LVD. CIRC. *Quorum mentio est Dioni in actis anni* DCCXLIII. *& Suetonio nisi fallor, cap.* LVII. Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt. *Quos intelligit & Ouidius lib.* IIII. de Ponto:

Suidæ obscurior nota.

Ludi natalitij Augusti.

Ouidius explicatus.

Pontica me tellus, quantis hac possumus orâ
Natalem ludis, scit celebrare dei.

Sed eos caue cum Augustalibus confundas.

Augustalia, edita a Tribunis.

Cuius generis ij ludi

Toga picta prætoribus pæ ludos.

81. Vtque per Circum triumphali veste vterentur] *Tribuni, mortuo Augusto, præfecti his ludis, ait Dio, quasi sacri: vt id quoque cederet honori Augusti. Ludi autem ipsi, Circenses: id est curules, & si fortè Venatio. Quòd vestem triumphalem petunt Tribuni: faciunt ad exemplum Consulum & Prætorum, quibus in Circo ludos præbentibus ius toga picta. Iuuenalis:*

simi-

—— similisque triumpho
Prædo caballorum Prætor sedet ——

Quo versu hæsi aliquando, num leg. præda : *quia magna scilicet pecuniæ vis effundenda prætori in aurigas & equos, vsq; ipse quasi præda. Idem alibi,*

Addubitatũ de Iuuenalis lectione.

—— & medio sublimem in puluere Circi
In tunicâ Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

Nec alius sententia illud Cornelij nostri, lib. XII. Ludicro Circensium Britannicus in prætextâ, Nero triumphalium veste transuecti sunt. *vt dicam in loco.*

82. Curru vehi haud permissum.] *Ne prorsus æquarentur potestati maiori. De curru Prætorum in Circo, Iuuenalis,*

Prætores curru vecti in Circo.

Quid si vidisset prætorem in curribus altis
Exstantem?

Plinius: Non vetus & bigarum celebratio in his qui præturâ functi, curru vecti essent per Circum. *De Consulum, Plinius alter in Laudatione Traiani:* Nos sub tuis oculis augustior solito currus accipiet: nos inter secunda omina & vota certantia vehemur alacres, & incerti vtrâ ex parte maior auribus nostris clamor accidat. *Scripsiq; de his vberiùs peculiari De spectaculis libro, cui Saturnalia Index.*

Etiam Consules.

83. Duxolim theatraliũ operarum, & miscere cœtus histrionali studio doctus.] *In theatro, sicut in Circo, suæ partes & factiones: distracto videlicet fauore plebis in hunc histrionem, in illum. Eæ non rarò in tumultum exibant, imò pugnam, imò cædem. Dux his factionibus & signifer, leuissimus quisque è plebe: cui lingua manusque ad iniurias & contumelias promptæ. Ab vno exẽplo disce rẽ totã, apud Suetoniũ Nerone, cap.* XXVI. Interdiu quoq; clàm gestatoriâ sellâ delatus in Theatrũ, seditionibus Pantomimorũ ex parte proscenij superiore, signifer simul ac spectator aderat. & cùm ad manus uentum esset, lapidibúsq; & subselliorũ fragminibus decerneretur, multa & ipse iecit in populum, atq; etiam prætoris caput consauciauit. *Operæ autem theatrales Tacito: vt Ciceroni, operæ Clodianæ: & in lapide prisco,* OPERÆ. VETERES. A. SCÆNA. *Plinio etiam operæ in Circo, sed à me correcto: lib.* IIX. *cap.* VI. L. Piso inductos dumtaxat (*elephantos intellegit*) in Circum, atque vt contemptus eorum increscerer, ab operariis hastas præpilatas habentibus per circum totum actos. *vbi,* ab operis *scribendum esse confirmo.*

Factiones theatri.

Vide aliquid in Epistolic. meis, lib. I. cap. I.

Operæ theatrales. Plinius correctus.

84. Tricena aut quadragena stipendia.] *Atqui vicena, ex lege, debebant tantùm: & tunc* Veterani *dicebantur. Suidas:* Βετεράνος παρὰ ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. ἐπὶ εἰκοσαετίαν δὲ οὗτοι ἐδούλευον: Veteranus Romanis dicitur, qui solutus est militia. in vigesimum autem annum solent merere. *Quod verum est: sed sub Principibus, vt hic dicitur, parum seruatum.*

Stipendiorũ verus numerus.

85. Apud vexillum retentos.] *Attende qui historiam principum legis. Apud antiquos simplex & vna honesta missio: ab Augusti æuo facta duplex: Exauctoratio & Missio. Tacitus auctor sic distinguendi, infrà:* Placitum vt epistolæ nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes nisi propulsandi hostis. *Exauctorationis ea vis, vt (exempli caussâ) legio aliqua sacramento solueretur, signis aquilâque adémptis: non tamen dimitteretur protenus, sed seorsum in exercitu ageret sub vno aliquo* vexillo, donec præmia soluerentur & agri. Interea immunis à labore, excubiis, vigiliis, & munere omni castrensi esset: exceptâ pugnâ in hostem. At plenæ missionis effectus, vt statim ab exercitu castrisq; domum aut in colonias irent, præmiis acceptis. Cui bono hoc inuentum? inquies. Bono fisci. Suetonius in Tiberio, cap.* XLVIII. Atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, & morte compendium captans. *Præmia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur: sicut nec cum caussâ missis, ante stipendia completa. Ideò Caligula (Suetonio narrante, cap.* XLIIII.) in exercitu recensendo, ple-

Duplex sub Aug. missio.

Exauctoratio propriè quid.

*Addit Appia. lib. II. Ciuil. & vno deducenda colonia Principe. quem omnino vide.

Plena missio, quid.

Caussa inuenti eius discriminis.

risque Centurionum maturis iam, & nonnullis ante paucissimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cuiusque & imbecillitatem. *Capis ergo nunc, cur hic de tricenis quadragenisq. stipendiis querela: & infrà totiens mentio retentionis apud vexillum, fons Pannonicæ & Germanicæ seditionis.*

Veterani, iidē cum Exauctoratis.

86. Alio vocabulo.] *Quomodo? Veterani enim propriè dicebantur, non legionarij. Ita lib.* III. Vexillum veteranorum, non plus quingenti. *Histor. lib.* III. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus. *Nam & Prætoriani post* XVI. *annos habebantur sub vexillo. Dicti etiam Emeriti. Glossæ priscæ,* Emeritus ἀπολειτουργήσας ἢ ἀπεστρατευσάμενος. *iterúmque* Emeritus, ἔντιμος κτ. στρατιωτικοὺς καμάτους. *Significat* Immunes *eos fuisse, & operum vacuos. Dicti sæpè item Vexillarij. vt mox,* Vexillarij discordium legionum: *in Historiarum libris,* vexillarij XIII^æ. XV^æ. legionum, *&c. De iisdem laboribus, quod addunt: mentiuntur.*

Emeriti etiā dicti.

Et Vexillarij.

87. Ac si quis tot casus vita superauerit.] *Nónne melius?* si qui tot casus vitæ superauerint.

Paludes militi non adsignatæ.

88. Vbi per nomen agrorum, ligines paludum vel inculta montium accipiant.] *Id quidem contra leges militares. Nam in Flacco Siculo lego,* Siluas & loca aspera in assignationē non venisse. siquid amari vel incerti soli esset, id assignatione non dari me: sed militi veteranóque, culturam assignatam. *Querela autem consimilis apud Sallustianum Lepidum:* Egregiâ scilicet mercede, cùm relegati in paludes ac siluas, contumeliam atque inuidiam suam, præmia penes alios intellegent. *Illudit enim atque imminuit Sullanas agrorum diuisiones, quòd pleraque palustria adsignata militibus aut inculta.*

Sallustij locus similis Taciti.

Cap. 11. Deni asses, diurnum militia.

89. Denis in diem assibus animam & corpus æstimari.] *Gordius, vt multis visum, hic nodus: nec ego tamen Alexander. soluam enim, non scindam. Originem & progressum stipendij Romani docui nuper in Electis, & verè. Aureus in mensem fuit, id est, deni in diem asses, vt hic milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites, statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum?* Vt singulos denarios mererent. *&,* Vt denarius diurnum stipendium foret. *Nónne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Æmilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit duplicari stipendium: id est alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit* * *conciliaturas. Quod Suetonius dicit voluisse eos æquari stipendio Prætorianis, (ij autem binos denarios capiebant:) de Germanico milite dixit, non de Pannonio, vt censet ipse, & post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clarè,* τὸ, τε σύμπαν, ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. *En, petebant, ait,* δραχμὴν ἡμερησίαν: Et vniuersè neque supra decimum sextum annum militare volebant; & Drachmam diurnum stipendium habere; & præmia statim in ipsis castris accipere. *Non ergo duas, vt volunt illi. Sed quid alludo? res sic se habet. Aliud illo æuo Denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet ciuilia (& sentimus etiam nunc) creuerat auri pretium & argenti. Itaque Denarius* XVI. *primò assibus, (& pro ratione, sestertius item assibus quattuor, quod ex Mariano & Vitruuio disco) tandem æstimari* XII. *capit. in eóque stetit, Augusti & sequentium aliquot Principum æuo. Quo argumento? Claro quidem, è loco Suetonij, vt* * *nos eum emendauimus orchestræ non dubio consensu, in Domit. cap.* VII. *Ex quo clarum Aureum Romani militis stipendium fuisse in menses. At si aureus: ergo non plus* XXV. *denariis. Abi nunc ad mensularios, & reduc denos in diem asses (ita vt mensis dies habeat triginta) ad denarios* XXV. *reperies Denarium ipsum planissimè valuisse duodecima asses. Quid ergo miraris, si milites pro denis assibus denarium petant: vt quinque scilicet denarios in mensem faciant lucri? At acriter in hanc sententiam pugnat Plinius. qui ait in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum. Pugnet, ego eum tam tranquillum reddam, quàm alcedo olim mare. Nam Plinius quidem planè à me est. Ea, inquit, seueritas disciplinæ militaris fuit, vt quamquam denarij*

Errat Ferretus, refelliturque.

* Turpi notione conciliaturæ vox

Discrimē inter Denarium & Denos asses.

* Vide Electa.

Error a denarij æstimatio ex Aureo menstruo.

Lib. XXXIII. cap. III.

E Plinio obiectum, solutum.

pretio sæpius aucto; miles tamen nihil inde commodi senserit; sed proinde illi in stipendium denarius processerit, quasi si esset tantùm assium denûm. Ea Plinij mens: aut si alia, de priscâ rep. sensit, non de hac Augustæâ. Simile prorsus ante annos paucos vidimus in vrbe, vrbium ocello. Hispani militis in petulanti illâ seditione præcipuum postulatū fuit, vt Aureos in solutum acciperet priscâ æstimatione, non hac grandi quæ obtinebat. Nec impetrauit. fecitq; lucri in auri pretio fiscus: quod olim in argenti resp. Romana. Porrò quod ad modum hunc stipendij attinet: scire licet eumdem propemodum fuisse Græcis. Daricum enim in menses accipiebant, id est XX. *drachmas: in expeditione Cyri, sesquidaricū extorserunt, tantùm non per seditionem. Xenophon, lib.* I. *περὶ ἀναβάσεως Κύρ.* ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ, τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ: Cyrus promittit sesquialterum stipendij prioris & recepti se daturum: ita vt pro Darico in mensem, sesqui-Daricum acciperent singuli. *Et similis de Darico menstruo locus,* VII. *lib. Melior ergo conditio militis Romani.* Græcanicū stipendij idē modus ferè.

90. Hinc vestem, arma, tentoria redimi.] *Vides ergo, aucto à Iulio vel ab Augusto stipendio, abrogatam illam Gracchi legem, quâ militi è publico vestem dari iussit, sine vllâ stipendij detractione. Quod fugerat me admonere in Electis, cap. De stipendio. Ambigas tamen an secuti principes iterum non reduxerint Gracchi hac parte legem. Lampridius certè in Alexandro:* Donauit, *inquit,* & ocreas & braccas, & calciamenta inter vestimenta militaria *& post in personâ Principis:* Qui acceptam à prouincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit. Vestis militū nō, vltrà è publico.

91. Vacationes munerum redimi.] *Scripsi eâ de re ad libros historiarum.*

92. Ne vltrà sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris præmium pecunia solueretur.] *Quale istud pecuniarium præmium? Suetonius id quoque ab Augusto esse ostendit, sed obscurius, cap.* XLIX. Quidquid vbique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorúmque formulam astrinxit: definitis, pro gradu cuiusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum, ne aut ætate aut inopiâ post missionem solicitari ad res nouas possent. *Nam commoda missionum, hanc pecuniam accepit. Sed clarissimè Dio, lib.* LV. *summa etiam præmij expressa:* χαλεπῶς δὲ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας ἔχοντα, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι: Cùm milites præmiorum tenuitatem, ob bella tunc exorta ægrè ferrent, nec facilè quisquam extra definitum militiæ tempus arma sumere vellet: decretum est, vt Prætorianis quinque millia drachmarum postquam sedecim annos, reliquis tria millia darentur, postquam viginti militassent. *Ex quo loco pronum mihi eluere vetustam Suetonij maculam, Cal. cap.* XLIIII. Ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recîdit. *Hæc præmia enim haud dubiè intellegit. At quomodo cōstat immanis illa sexcētorū milliū summa: si ex Dione verissimū est* τρισχιλίας δραχμὰς *tantùm, id est, Romano more, duodena millia nūmûm destinata iis fuisse? Caligula autem de eâ ipsâ summâ aliquid recidit. Scribe igitur,* ad sex millium summam. *Ea enim veritas: & Caligula dimidium imminuisse putandus est premij militaris. Pretium operæ est sanè hæc loca inter se conferri, & non per caliginem vltrà sciri rationem militiæ sub Augusto.* Præmij eius definita ab Aug. summa. Suetonius emaculatus. *Hæc pecunia alio nomine, Emeritum dicta: quia scilicet emeritis debebatur. Modestinus:* Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur. *Et,* Vt veteranus restituetur, & emerita accipiet. *Menander Arrius,* Et præmia & emeritum capiet. *Sueton. in Aug. cap.* XXIIII. Alias legiones immodestè missionem postulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctorauit. *vbi malo,* emeritorum & præmiorum. *Commoda iustæ militiæ idem scriptor dixit Vitellij cap.* XV. Dilectum eâ conditione in vrbe egit, vt voluntariis non modò missionem post victoriam, sed etiam veteranorum iustæque militiæ commoda polliceretur. *Dio* alibi adserere videtur, eam pecuniam ad tributam pro agris, his verbis:* καὶ δὴ τάξας (*Augustus* Emeritum, eâ ipsa pecunia. * Lib. liiii. Ea pecunia an agrorum vice data.

scilicet) τά τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσοιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο: Annos, quot ciues in legionibus militarent, definiuit, & pecunias, quas soluti militiâ, pro agris (quos semper petebant) acciperent. *Cui ambigo an adsentiar, quia non semel hic in Tacito & pecuniæ mentio & agrorum.*

Prætorianum stipendium. 93. An prætorias cohortes quæ binos denarios acceperint.] *Bini denarij decreti à Senatu Prætorianis, in honorem Augusti: vt scilicet fidelem gererent eius curam, in salute cuius salus publica nixa. Id accidit in* VII. *eius Consulatu. Si tamen Dionis verba vera,* Non exactè duo denarij. *non binos denarios meriti Prætoriani: sed tantùm,* XX. *asses. Nam ait,* τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τῆς μισθοῦ τοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδομένου ψηφισθῆναι διεπράξατο. *Si, inquam, duplum quod ceteris militibus, datum Prætorianis: constat inuidiosam orationem esse nebulonis Percennij de duobus denariis, & augendæ rei. Quantum enim intersit, docui antè. At exemplum hoc stipendij prætorianis augendi, sumptum à militiâ veteri: apud quos Prætoria cohors sesquiplum accipiebat, honoris caussâ. Vide Festum in Prætoria cohors.*

Defensa recepta lectio. A D D. *Vir doctus, iure nummariâ, nuper emendari censuit,* quæ bis denos acciperent. *Nam constat ex Dione, inquit, accepisse eos saltem duplum quàm alij milites: nec id plus fecerit, quàm vicenos nummos. Denarium autem duorum æstimatio amplior. Intellego. vellem &* Denarius nô strictè accipiendus. *ipse ea, quæ in hanc rem satis scripsi. Quis nostrum exigit ista rigidè ad veri lancem? Binos denarios? sic nempe quomodo legionarij vnum Denarium. Is enim eis definitus, sed solutus numquam nisi æstimatione infimâ & prisca. Eadem igitur fide & pretio duos denarios cepere Prætoriani. Quos quod disertè tamen exprimit Percennius: quis miretur? in seditione id facit, & ad animos scilicet vero an falso inflammandos.*

In actis anni DCCXLI. 94. Quæ post sedecim annos penatibus suis reddantur.] *Lapsus ergo Dio, qui lib.* LIIII. *disertè tradit, Augustum definisse annos Prætoriis cohortibus duodecim, aliis sedecim. Nisi tamen id decretum mutatum posteà, Anno* DCCLVIII. *Quod apparet ex eodem Dione, lib.* LV. *vbi de præmiis militaribus. quem adi.*

95. Simul congerunt cespites, exstruunt tribunal.] *Nota morem antiquum. Tri-* Crespiticij tribunalis occultior mos. *bunal Imperatorium ecce in castris, etiam illa ætate cespiticium. Plinius in Laudatione Tra-* Plinius strictim correctus. *iani:* Decora facies consulis: multa post sæcula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantùm sed pilorum signorúmque honore (*malim,* horrore) circumdatum. *Xiphilinus de Boodicia regina Britanniæ,* συνήγαγε δὲ τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ βῆμα ἐκ γῆς ἑλώδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον. *Eleganter.* & ascendit, *inquit,* tribunal è terrâ palustri, more Romano confectum. *Statius in Siluis:* Hic suetus dare iura parens, hoc cespite turmas Adfari. *Ammianus lib.* XXIII. Ipse aggere glebali assistens, coronâque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit. *Lucanus lib.* v. *de Cæsare concionante,*

—— stetit aggere fulti
Cespitis, intrepidus vultu; meruítque timeri
Non metuens.

Plutarchus in Pompeio: βήματος δ' οὐκ ὄντος, οὐδὲ τῆς στρατιωτικοῦ φιλῆς ἐθεάσαντο, ὃ ποιοῦσιν αὐτοί, τῆς γῆς ἐκτομὰς βαθείας λαμβάνοντες, καὶ κατ' ἀλλήλων συντιθέντες, *&c. Claudianus de bello Getico:*

Tribunal è cespite.

Dictis antè tamen princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa iuuentus
Nixa hastis, pronásque ferox accommodat aures.

Tribunalis erectio, quid signet. 96. Clamitans, meâ potius cæde imbuite manus.] *Mirum videri possit. & quid caussa, cur ob tribunal cespiticium adeò inclamet Blæsus? Nam subiungit,* Leuiore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore desciscitis. *Capitale ergo adeò facinus illud? capitale prorsus. Nam tribunalis exstructio, ascensióque signum proprium Impera-* Solium Imp. id esse. *toris: quod allocuturus milites conscenderet. Simile apud Vopiscum in Probo.* Vndique ab omnibus adclamatum est, Probe Auguste dij te seruent. Deinde concursus, &

cespiticium

cespiticium tribunal, appellatúsque Imperator. *Sed & allocutio ipsa soli Imperatori seruata posteà. Ammianus de Iuliano nondum Principe, lib.* XVI. Et cùm alloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta, nec in vnum coactæ multitudinis permitteret crebritas, (& alioqui vitabat grauioris inuidiæ pondus, ne videretur id adfectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat) cautior sui, &c.

97. Nauporto, quod municipij instar erat.] *Meminit & Velleius. Strabo collocat in Tauriscis, situ ab Aquileia stadiis* CCCL. *sed vocat* Ναύποντον *corruptè vt opinor.* Lib. vii. Nauportum.

98. Ausidienum Rufum, Præfectum castrorum.] *Munus fuit, nescio an antiquum. mentionem quidem eius ante Principes nondum inueni: posteà, sæpius. Describit Vegetius lib.* II. *cap.* X. Erat etiam castrorum Præfectus licet inferior dignitate, tamen occupatus non mediocribus caussis. Ad quem castrorum positio, valli & fossæ destinatio (*nescio an* designatio) pertinebat. Tabernacula vel casæ militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur: præterea ægri contubernales, & medici à quibus curabantur, vehicula, sagmarij, nec non ferramenta quibus materia secatur vel cæditur: item ligna vel stramina, arietes, onagri, ballistæ, ceteráq; genera tormentorum procurabat aliquando ne deessent. Is post longã probatámq; militiã legebatur, vt certè (*potius,* rectè) doceret alios, quod ipse cum laude fecisset. *Quæ verba ad lucem huius loci pertinent, & plurium infrà, in quibus de castrorum Præfecto. Cuique autem legioni suus castrorum præfectus fuit, si tamen tenderet seorsum. Collego ex Tacito, lib.* XIV. Pœnius Posthumus, Præfectus castrorum secundæ legionis. *& Velleio lib.* II. At è præfectis castrorum duobus, quàm clarum exemplũ L. Eggius, tam turpe Ceionius prodidit. *Supra Tribunos militum collocare eos visus noster Histor. secundo in pompâ Vitellianâ.* Ante aquilã Præfecti castrorum, Tribunique, & primi Centurionũ candidâ veste. *Vir egregius, cuius memoriã amo, colo, in Semestribus suis censuit hunc eumdem esse cum Prætorij Præfecto. & Vespasiani auum etiam auget hac dignitate, quoniam Suetonius scripserit:* Polla patrem habuit Vespasium Pollionem ter Tribunũ militum, Præfectúmque castrorum. *Abi vir maxime, lucrifac, reliquæ virtutis tuæ caussâ, censoriam hanc notam.*

Pref. castrorũ quando. Vegetius emendatus obiter. Quæque legio suũ præf. habuit. Lapsus viri docti, qui hunc confundit cum pręf. prgt.

99. Quem direptum vehiculo.] *Melius* dereptum.

100. Inuictus operis ac laboris.] *Medicea scriptura,* intus operis. *Verum censeo,* vetus operis. *In Tacito obuiæ & passim hæ phrases: & in Silio ipsa hæc verba:*

——— gnaros belli, veterésque laborum.

101. Claudi carcere iubet.] *In castris statiuis ergo carcer. & cùm exercitus moueret, eosdem catenâ trahebant, more militari, vt alibi dicam. Iuuenalis, Sat.* VI. Carcer castrorum.

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Læuáque, si longo castrorum in carcere mansit.

102. Iugulauit per gladiatores suos.] *Refer ad solutum sæculi eius morem, quo Præsides, Præfecti prouinciarum, familias gladiatorum alebant ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres.* Gladiatores apud præsides.

103. Cui militaribus facetiis vocabulum, Cedò alteram indiderant.] *Moris huius militaris exemplum item in Aureliani vitâ:* Huic signum exercitus apposuerat, Manu ad ferrum: vt si fortè quæreretur quis Aurelianus aliquid fecisset vel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum. *De vitâ autem Centurionum, protrita iam res & conculcata.* Cognomina fdi militaris mos.

104. Centurionem cognomento Sirpicum.] *Caussa huius cognomenti me fugit. An fortè Sirpicus, à sirpando? quod est ligare, nodóque constringere, priscâ quidem voce. Vnde Sirpi, ænigmata, siue nodi. Quiáne verberauit obsoleto illo verbo militum aures? an quia asperior in constringendis militibus duriórque?* Sirpicus, cur dictus. Varro de L. L. lib. IIII.

105. Robora Germanorum, qui tum custodes Imperatori aderant.] *Recepit ergo iterum Germanos custodes Tiberius, destitutos post cladem Varianam ab Augusto. Sueton. Aug. cap.* XLIX. *De custodibus istis, alibi abundè.*

Ornari insignia, quid fuerit.

106. Legiones non lætæ, vt adsolet, neque insignibus fulgentes.] *De cultu & incultu insignium hæc obseruo. Rebus lætis & militiâ prospera, ornari signa mos fuit, lauru, floribus, vnguentis. Claudianus:*

Lætatúrque tamen: Mauortia signa rubescunt

Floribus coronata.

Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Suetonius Claudij cap. XIII. Verùm intra quinctum diem oppressus est, legionibus in pœnitentiam religione conuersis: postquàm denuntiato ad nouum Imperatorem itinere, casu quodam ac diuinitùs, neque * aquilæ ornari, neque signa cōuelli potuerunt. *Et Orosius eadem de re:* Die dicto vt in vnum vndique ad nouum Imperatorem conuenirent, neque aquilæ ornari, neque conuelli quoquo modo signa mouerive potuerunt. *Signa ergo in eiusmodi lætitiis obuiámque itionibus ornabantur. cui rei adhibita etiam vnguenta. Plinius lib.* XIII. *cap.* IIII. Aquilæ certè ac signa pulverulenta illa ac custodiis horrida inunguntur etiam festis diebus. vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. *Nec aliud est, quod noster hic appellat insignium fulgorem. Ita lib.* XV. Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signísque, & simulacris in modum templi. *Et Liuius etiam libro* XXVIII. Asdrubal clamore equitum excitatus, vt ex tabernaculo prosiluit, tumultúmque ante vallum & trepidationē suorum, & procul signa legionum fulgentia plenósq; hostium campos vidit. *etsi paullò aliter id accipio de fulgore argenti, puluere deterso: quia nondum illo æuo notus luxuriæ mos. Contrà in tristitia & rebus artis, signa horrida & incompta. Tacitus in funere Germanici:* Præcedebāt incompta & signa, versi fasces. *Libro* IV. *Histor.* Reuulsæ imperatorum imagines, innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis. *Libro* XV. *de fuga Pæti:* Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obuius, non eam speciem insignium & armorum prætulit vt diuersitatem exprobraret. *Nec plura mihi notata de hoc parū cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri à statuis deorū: quas melioribus diebus, vnguentis perfundebant, quasi in cultum & honorem. Aquilæ autem nónne dij militares? Cicero* IIII. *in Verrem:* Omnes matronas & virgines conuenisse, cùm Diana exportaretur: vnxisse vnguentis, complesse coronis & floribus. *Arnobius lib.*I. Si quādo cōspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vnguine ordinatum. *vbi malim*, odoratum. *Apuleius* I. *Florid.* Lapis vnguine delibutus. *Seneca Fragmento de Superstitione:* Alius fictor est, alius vnctor. *Lapis vetus Romæ:* DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. *Vide quæ notaui lib.* II. *Elect. cap.* XVIII.

* Malè in Suet. *aquila*. plures enim legiones.

Vnguētis perfusa.

Fulgor insignium.

Signa incompta, quid, & quando.

Plebs iuncta, audax.

107. Illi quoties oculos ad multitudinem rettulerant, truculentis vocibus strepere.] *Is quidem mos & affectus vulgi, in turba sua audacis. Lucanus pariter in seditione:*

——— quippe ipsa metus exsoluerat audax

Turba suos. quidquid multis peccatur, inultum est.

Et Velleius: Subita deinde exercitus seditio, qui plerumque contemplatus frequentiam suam à disciplina desciscit.

108. Atrox clamor, repentè quies.] *Video expulsam priscam vocem*, repens quies. *Porrò huic sententiæ Silianum illud planè geminum est:*

Clamor sæpe repens, & sæpe silentia fixis

In tellurem oculis.

Taciti transpositio.

109. Numquámne nisi ad se filios familiarum venturos?] *Verior lectio è verborum traiectu:* numquámne ad se nisi filios.

Correctus Tacit.

110. Luna clariore penè cœlo visa languescere.] *Quid hoc, clariore penè cælo? cassa palearum, si examinas. A Beroaldo ea lectio est, quam sperne: & substitue,* Luna claro repentè cælo. *Facit sententia, & prisca scriptura,* clamore pena cælo. *Claro autem cælo is Lunæ languor: & ideò sequitur,* postquam ortæ nubes offecere visui.

111. Igitur æris sono, tubarum cornuúmque concentu.] *Clarum exemplum va-*

næ religionis, ad leuandos Lunæ labores. Ita enim opinio erat. Iuuenalis, nimis facetè de sexu tinniente: Tinnitus æris in defectu Lunæ.

Vna laboranti poterit succurrere Lunæ.

Liuius lib. XXVI. Disposita in muris Campanorum imbellis multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte cieri solet. *Quem morem nec Christianos desiisse, discas è Diuo Maximo Taurinensi Episcopo: qui nimis id indignatur & culpat Homilia propria,* De defectu Lunæ. *Ait inter alia hic apta:* Cùm requirerem quid sibi clamor hic vellet, dixerunt mihi quòd laboranti Lunæ vestra vociferatio subueniret, & defectum eius suis clamoribus adiuuaret. Adde Tumebum lib XXII. cap. XXII. Clamor laborante Luna. Etiam Christianis receptus.

112. Nobilitate ingenitâ incusat priora.] *Culpaui; nec nunc omnino capio. nisi quòd videtur simile illi dicto apud Lucanum:*

——— quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis & nobilitate dolendi
Præcessit.

Huic apud Claudianum:

——— mistâ sed nobilis irâ.

In quibus plus scilicet aliquid intellegitur, quàm dicitur.

113. Iustúsque Catonius primi ordinis Centurio.] *Credo eum esse, qui posteà Prætorij præfectus imperante Claudio, & Messalinæ fraude interfectus. Suadeo legas Dionem,* LX. Iustus Catonius quis.

114. Adiiciendos ex duce metus.] *Ne mutemus. dictio est quam amat Tacitus. Ita lib.* II. Languescet industria, si nullus ex se metus aut spes. *Vita agricolæ:* Tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. *A Sallustio sumpsit de rep. ad Cæs.* Neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum formido ex multis recidat. Metus ex duce.

115. Corpora extra vallum abiecta ostentui.] *Vt in opidis animaduersiones extra muros; sic & in castris extra vallum. Ideò corpora hic abiecta in eum locum. qui fuit extra portam Decumanam, à castrorũ tergo, vti ex Vegetio discas lib.*1.*cap.*XIII.*Seneca* I.*De ira cap.* XVI. Damnatus extra vallum deductus est, & iam ceruicem porrigebat, cùm subitò apparuit commilito ille. *Hirtius de bello Africano:* Sic extra vallum deducti sunt, & cruciabiliter interfecti. *Calpurnius Declamatione* VII.*in ipso argumento:* Imperator corpora eorum extra vallum proiici iussit. *Eiusdem sententiæ, quod idem Tacitus statim:* Conuulsos laniatósque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum proiiciunt. Militares animaduersiones extra castra.

116. Vix tutari signa.] *Id est, recta habere & seruare in principiis, vbi defixa.*

117. Agendo Galliarum censui tum intentum.] *Censum accipies, non qualis Romæ vt notæ saltem essent Gallorum facultates: sed vt ex modo census tributum penderent & vectigal. Quod cùm in aliis Prouinciis seruabatur (apud Iurisconsultos Titulo toto De censibus:) tum in Gallia potissimùm, ditissima prouinciarum. Res initium habuit non à Iulio Cæsare, vt famam esse video? sed ab Augusto. Nam Cæsar quidem tributi nomine* H-S. *quadringenties imposuit Galliæ victæ, vti apud Suetonium & Eutropium in melioribus libris legi: censendi prouincialem rationem non ipse, non priores instituerunt ante Augustum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Censor.* Sed destrictè iam Comatæ Galliæ caussa agenda est in quâ si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt Diuom Iulium: idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiúmque, multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. Illi patri meo Druso Germaniam subigenti, tutam quiete suâ securámque à tergo pacem præstiterunt. & quidem cùm ad census (*nescio an,* à censu) nouo tum opere & inadsueto Galliis ad bellum auocatus esset. Quod opus quàm arduum sit, nobis nunc cum maximè, quamuis nihil vltra quàm vt publicè notæ sint facultates no- Census diuersa ratio. Quando cœperit. Non à Iulio, vt putant, sed ab Augusto.

stræ exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus. *Ait clarè, Nouo tum opere & Gallis inadsueto. Rem insignẽ epitoma Liuij non tacuit, libro* CXXXIIII.. Cùm Augustus conuentũ Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. *Idq; accidisse ex Dione disco, septimo Augusti consulatu.* ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐν ταύταις διέτριψεν. ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσεσθαί οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν, καὶ αὐτῶν καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν διεκόσμησε. Verùm, cùm in Gallias venisset, illic substitit. Nã & Britanni missuri iam legatos videbantur. & res Gallorum inquietæ etiam, quia subactis illis statim bella ciuilia erant consecuta. Itaque & Censum illorum egit, & vitam rémq; publicam composuit. *Huius autem census duplex modus. Videntur enim tributum & in capita contulisse: & in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. Prius illud eleganter ab Ammiano suggestum, lib.* XVI. *vbi de Iuliano Cæsare verba:* Quàm profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maximè claret, quòd primitùs partes eas ingressus pro* capitibus singulis tributi nomine vicenos quinos aureos repperit flagitari, discedens verò septenos tantùm munera vniuersa complentes. *Tertullianus Apologetico*: Sed enim agri tributo onusti, viliores; hominum capita stipẽdio censa, ignobiliora: nam hæc sunt notæ captiuitatis. *Panegyricus scriptor in laudibus Constãtini:* Septem millia capitum remisisti quartam amplius partem nostrorum censuum. *& statim:* Remissione istâ septem millium capitum, vigintiquinq; millibus dedisti vires, dedisti opes, dedisti salutem. *iterúmque:* Certè & tum liberi parentes suos cariores habent, & mariti coniuges non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur. *quæ postrema non est vt vllo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Alias non sum ignarus illud ipsum tributum quod pro modo agrorum penderent, Capitationem dictam à Iurisconsultis, & Saluiano Massiliensi, libro* V. Plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, & exterminati agellis suis, cùm rem amiserint, amissarum tamen rerũ tributa patiuntur: cùm possessio ab his recesserit, capitatio non recedit, *scilicet à numero iugorum & capitum quibus agri coluntur. Sed perseuero, vt Galli in capita cõtulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliisq; quæ obnoxia tributo: habes apud Iurisconsultos De censibus, & panegyristem illum ipsum:* Iacebat illa ciuitas nõ tam * innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata: ex quo eam noui census exanimauerat acerbitas. Nec tamen iustè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani census communi formulâ teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari. *Vtrique census olim præpositi ex primâ nobilitate viri, vt Drusus ab Augusto, Germanicus hic à Tiberio: Videtúrque ea non exigua dignitas fuisse, ex Tacito, lib.* XIV. Census per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano, Trebellióque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. Trebellium dum vterque dedignatur, suprà tulere. *In lapide,*

Q. MANILIO.
C. F. CORDO. T.
LEG. XXI. RAPAC.
PRÆF. EQVIT. EXACT.
TRIBVT. CIVITAT. GALL.
FAC. CVR.
CERTVS LIB.

Id est, Exactori tributorum ciuitatum Galliæ. *Hi census in tabulis perscripti. Dio in vitâ Caligulæ:* Κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφάς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας. *&c. Vnde Tabulæ censuales in Codice Theodosiano, & Iustiniani lib.* IIII. *De Agric. & censit. & alibi: Paginæ censuales. Actiq; videntur singulis lustris. Panegyricus:* Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lucrum omnibus lustris felicius! *aut etiam singulis annis. Nam ecce in Tacito ann*

In septimo eius Consulatu.

Modus eius census.

* Capita etiã pro pabulis iumẽtorum, Ammianus lib. XXII.

Capita agrorum.

* Puto leg. inuisa.

Exactores & præpositi cẽsus.

Tabulæ censuales.

De anno & trib.

Quando exacti ij census.

post, P. Vitellius & Scantius mittuntur ad census Galliarum, lib. II. Tributum tamen ipsum, videtur olim descriptum fuisse in singulos menses. Docet factum Licinij Procuratoris apud Dionem, qui, vt ait, eò malitiæ peruenerat, vt quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menses. Vide rem non iniucundam, apud optimum scriptorem; quod quidem ad ritus priscos adtinet, lib. LIIII.

118. Orto ab vndeuicesimanis quintanisque initio.] *In Germania inferiori, hac ætate, vbique* XXI.am *legionem reperio, decimamnonam. Itaque hic & sæpius, repone,* Vnaetuicesimanis. *Quæ vox remotior ab vsu hodie, imposuit scriptorum vulgo. Adi si placet, ad lib.* I. *Histor.* Notas. Vnaetuicesima legio.

119. Vernacula multitudo, nuper acto in vrbe delectu.] *Ante quinq; circiter annos, nuntiata in vrbe clade Variana. cùm quidem Romæ subitum militem Augustus conscripsit, ad tutelam ripæ Rheni; & plerosque è libertinis. Sueton. cap.* XXV. *& Dio* LVI.

120. In suum cognomentum adscisci Imperatores.] *Si ad sua tempora Tacitus respexit, clara res: omnes enim post Tiberium ferè Imperatores cognomen sumpserunt à pugnacissima gente. At quid est, quòd hic milites in eo glorientur, nisi si diuini & præscij futurorum? Nam adhoc æui solus Drusus & Germanicus, cognomine illo vsi, ex decreto quod apud Dionem habes* LV. *& si quisquam ex Imperatoribus, solus certè Tiberius. Sed correctione explico me, & omnino scrib. censeo,* adscisci imperaturos. *idq; verum, cognomento illo insignitos eos, qui in spe Principatus. Præter dictos, ecce Vitellius Imp.* filium sinu retinens Germanicum appellauit, cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus. Germanici cognomen imperatoris.

121. Prostratos verberibus mulctant.] *Malim,* mulcant, *in hac significatione. Cicero pro Milone.* Qua in turbâ C. Viuienus senator ita est mulcatus, vt vitam amiserit *Liuius lib.* XXIX. In legatum, lictoribus prius indignum in modum mulcatis, impetum faciunt. *Idem lib.* VIII. Sperare se, corpore regio mulcato, virum & suos redempturã. *& alibi,* Mulcare virgis. *Quibus locis omnibus,* Multare, *non æque placet.* Mulcare quid.

122. Sexageni singulos, vt numerum centurionum adæquarent.] *In legione plena, sexaginta centuriones. Dionisius Halicarnasseus, lib.* IX. *& Vegetius, aliiq;.*

123. Nil paucorum instinctu.] *Rhenano placet,* vel paucorum, *nec sperno.*

124. Germanico per Galliam census accipienti.] *Ea forma sermonis Iurisconsulto dicta* legatio ad census accipiendos. C. I. D. *De munerib. & honoribus.*

125. Credebatúrque si rerum potitus foret, libertatem redditurus.] *Imò prodita à Tiberio eius epistola est, qua de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat. Quæ vna caussa necis, pio in patriam iuueni, sed infelici. Sueton. in Tib. cap.* L.

126. Mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus.] *Similia Iuliani milites, in seditione apud Lucanum:*

——— Iam respice canos,
Inualidásque manus & inanes cerne lacertos.
Vsus abit vitæ. bellis consumpsimus æuum;
Ad mortem dimitte senes.

127. Faustis in Germanicum omnibus.] *An verò,* nominibus? *Sic quidem Suetonius de Caligula:* Densissimo & lætissimo obuiorum agmine incessit, super fausta nomina, sidus & pullum & pupum appellantium. *Fausta nomina sunt, Di te seruent Auguste, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliáque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione est:* τόν τε Τιβέριον, *inquit,* ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν. Læta nomina faustaque.

128. Et si vellet imperium.] *Id Velleius ita exprimit:* Defuítque qui contra remp. duceret, non qui ducerentur. *Nec alio fine legata petunt: tamquam illum scilicet habeant pro herede.*

129. Ferrum à latere diripuit.] *Rectè* à latere. *Nam mos priscus gladium ex humero suspendere, & demittere ad latus. Homer. Iliad.* β. Gladius olim ab humeris.

*Circumhumeros iecit clauo gladiū argentatū.
+ Gladiū circūdedit armo.

* Ἀμφὶδ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.

Odyss. 6.

*——— Περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ.

Virgilius:

Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem.

Idem: ——— atque ensem collo suspendit eburnum.

Nec id Heroum modò sæculo, sed obtinuit posteà, atque adeò apud Romanos. Claudian.

Gestatósque patri scapulis radiantibus enses.

Et Germanos. Vvindichindus: Subnixi stabant (*Saxones*) paruis scutis, habentes ad renes cultellos magnos. *Ad renes enim (vt eiusmodi scriptorum Atticismus est) valet ad latera.*

130. Legata quæ petiuerant exsolui duplicaríque.] *Rectè ergo in Suetonij Tiberio scriptum:* Militi post duplicata ex Augusti testamento legata, nihil vmquam largitus est. *vbi malè Beroaldus,* publicata.

131. In hiberna cuiusquam non abscessete.] *Malim*: in hiberna vsquam non.

Pecuniæ militum apud signa.

132. Cùm fisci de imperatore rapti inter signa intérque aquilas veherentur] *Tangit non dubiè morem priscum, quo pecunias solitum deponere ad signa. Ij enim militares dij, id templum. Vegetius lib. II. cap. XX. Sueton. Domit. cap. VII.*

133. Legiones nihil contatus sacramento adigit.] *Imò*, contatas. *vti ad legiones ipsas referas.*

Qui ius habuerint militis animaduertendi.

134. Iusserat id Menius castrorum præfectus, bono magis exemplo quàm concesso iure.] *Soli enim illi ius plectendi militis, qui exercitus rector. Et Augusti quidem instituto (quod apud Dionem libro LIII.) solis propretoribus siue legatis Augusti, quos gladio succinxerat, id ius fuit: posteà etiam proconsulibus, vniuersisq. prouinciarum rectoribus, ex lege VI. De off. præsid. Saltem vt punirent milites gregarios. leg. IX. De custod. eorum:* Qui exercitum accipit, ius animaduertendi in milites caligatos habet.

*siue etiam degressi.
Spreta Vulgi lectio.

135. Intereà legati ab Senatu * egressi.] *Vulgò,* regressi, *præter historiam. Sunt enim ij qui à Senatu decretum proconsulare imperium deferre debebant, simulq. mæstitiam eius ob excessum Augusti solari, de quibus suprà: aut certè, qui cognito motu, à Tiberio Senatuque missi ad res componendas, vt Dio sentire videtur. Regressioni quidem locus non est quia nulli à Germanico digressi.*

136. Munatium Plancum, consulatu functum.] *Et quidem nuper. Consul enim fuit anno antè, cum C. Silio. Munatium illum esse, qui Censor fuit anno* DCCXXXII. *fuge credere. Non facilè ætas fert: non Taciti verba. Dixisset enim potius à præcipuo honore,* Censura functum. *Filius, credo, eius.*

Vexillum in tabernaculo ducis.
Signum pugnæ.
* id est, russeum.

137. Nocte concubiâ vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt.] *Quod vexillum? illudne sub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi solum, sed duæ legiones in eadem culpa. quarum signa aquilæque in castris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, & obserua ritum antiquum. Signum futuræ pugnæ, vexillum purpureū fuit. quod adseruabatur meritò in tabernaculo ducis, quia illi soli ius & arbitrium proponendi. Hoc insignitè & κατ' ἐξοχὴν, Vexillum dictum. Doctè Glossæ veteres:* * Ῥούσιον φλάμουλον, vexillum. *At de more, Cæsar belli gallici lib. II.* Cæsari omnia vno tempore erant agenda, vexillum proponendum, quod erat insigne cùm ad arma concurri oporteret. *De bello ciuili:* Sequenti die cùm iter facere Cæsar vellet, renunciatum est à speculatoribus Pompeium de tertiâ vigiliâ in acie stetisse. Hoc nuncio allato, vexillum propc suit. *Plutarchus formam eius satis describit in Fabio:* τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν, ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος: Signum pugnæ proposuit. est autem tunica coccinea, super prætorium extensa. *Quod Plutarchus χιτῶνα dicit,*

Tunicam etiam Isidorus: Russata, quam pœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub consulibus Romani vsi sunt milites, vnde etiam Russati vocabantur. Solebat enim pridie quàm dimicandum esset, ante principia poni (*vellem dixisset*, ante prætorium poni, *vel*, supra prætorium; *id enim verius*) quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ. *Plutarchus iterum in Bruto:* ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὐκειτο μὲν τῷ Βρούτου χάρακι καὶ τῷ Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος φοινικοῦς χιτών: Vnà cum luce, propositum fuit in Bruti & Cassij castris signum pugnæ, tunica punicea. *Non ergo simpliciter velum fuit, sed tunicæ forma. Mansit is mos ad tempora imperij labentis. Ammianus, lib.* XXVII. Signis ilicò fixis ex more, cùm vndique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorum stetit regibilis miles: vexillum operiens extollendum, quod erat opportunè subeundæ indicium pugnæ. *Hoc illud vexillum est quod lymphati milites postulant, & cum eo ius scilicet cædis & armorum.* Tunicæ forma fuit.

138. Quàm castra primæ legionis: illic signa & aquilam amplexus.] *Hæreo an distinguendum sit*, quàm castra primæ legionis illic signa. *Videntur enim duæ hæ legiones vnis in hibernis fuisse: sic tamen, vt ritu Romano, quæque legio cum signis seorsum locaretur. Ideo ait Plancum confugisse ad aquilam & signa primæ legionis. Suprà, tres legiones Pannonicæ castris æstiuis simul habebantur, separatæ tamen aquilæ, donec per furorem, vnà tres aquilas* & signa cohortium locarent, *ait Tacitus. Receptam tamen interpunctionem tueri videtur, quod sequitur*, Quantum dedecoris adierit legio, facundè miseratur. *vt videantur hæc in vnius legionis castris gesta.* Legionibus singulis sua principia.

139. Diu cunctatus aspernantem vxorem.] *Puto verius*, aspernante vxore.

140. Nec minus tristes qui manebant.] *Lego*, quæ. *de feminis enim sermo, coniugibusq́ amicorum.*

141 Iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus.] *Caium Caligulam in castris natum versiculi prisci adfirmabant,* Contra Suetonium disputatio, de Caligulæ natali solo.

In castris genitus, patriis nutritus in armis,
Iam designati Principis omen erat.

Etiam Plinius in Germanica historia, apud Treueros vico Ambitarino, id est, apud hiberna legionum. Et clarè hic, noster. Suetonius tamen non spernit solùm sententiam hanc, sed longa & acri disputatione euertit. Cui manus ego nondum do. Quid enim? an vulgus eius æui (nam versiculi illi, Caligula principe, statim diuulgati sunt) nescit Imperatoris sui solum genitale? tã impudenti mendacio ludere ius fuit? Non Plinius & Tacitus, ea quæ Suetonius peruiderunt? Scilicet iis cura non fuit inspiciundi Acta? legi. non copia? nugæ. At enim, inquit, natus est Caius patre suo & C. Fonteio Conss. pater autem consulatum eum anno toto gessit, & quidem in vrbe. Non igitur nasci potuit in castris: quoniam pater demum exacto Consulatu in Germaniam est missus. Primum, Suetoni, quod tu sumis vt datum, fieri potest vt quis illorum iubeat te reponere. ambigo, inquam, vtrum illæ meæ partes consentiant consciscantq́, natum eo anno Caium esse. Video enim dissentire alios in numero annorum quos dicitur vixisse. Et quid si paullò antè natus sit, cùm pater in Germania esset? quid si paullò pòst? Deinde, mi homo, quæritur quando natus Caligula sit, non quando satus. Nónne ipso patre Consule vt tu vis, nasci potuit in castris? Nec enim opus credo eam ad rem præsentia patris. Nam Germanicum constat ex Dione statim à clade Variana continenter in Germania mansisse, ad hunc vsque Consulatum. Suspicari autem probabiliter possum, vxorem quæ tumida & vicina partui, relictam ab eo in Germania donec vterum posuisset. Nam circumduci in longo itinere feminas, vt prisci dicebant, incientes, non ex more, non ex vsu. Potuit ergo nasci in castres, & tamen in consulatu patris. Sed in actis reperio, ais, natum eum Antij. Quid si nomẽ tibi imponit, & acta de alio quopiam Caio, filio pariter Germanici senserunt? Non enim Caligulæ cognomen discriminis caußa, opinor, apponi potuit Actis. quoniam professio apud acta, nato statim puero fieri solita: cognomen autem illud posteà in castris illi datum, à veste. Deniq́ contra tabulas actorũ, Plinij pagina est, & hic noster fidelissimus senex: mihi quidẽ testis * ἐκ τοῦ Διὸς δέλτων.

Ad primum Suetonij argumentum.

Ad II. argumentum.

* è tabulis Iouis.

Addis amplius, ex Augusti epistolis liquere bimulũ demũ perductũ in castra: non ergo ibi natũ.

Ad tertium. *Batus tu, non pugnas: rude, non gladio feris. Quid enim obstat Agrippinã peperisse in Germania, rediisse in vrbem mariti sui Consulatu: deinde ipsam & infantem in Germaniam reuertisse?*

Ad quartum. *Quod Antium praetulerit omnibus secessibus Caius: quin tu hoc argumento, Tiberium Capreis genitum dicis, Tibure aut Lanuuij Augustum? Itaque quidquid Suetonius conetur, me quidem iudice: Hac pars adhuc, vt in formula Senatoria est, maior esse videtur. Cui, praeter consulares illos, subscribunt pedanij Senatores, Sex. Victor, & Athenaeus libro* IIII. *cap.* VII.

142. Militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda studia vulgi eo tegmine pedum induebatur.] *Ait, studia vulgi: militaris scilicet. Nam Tribuni & centuriones dignioresque militum; veste & habitu erant à gregariis distincti, vt alibi dicam accuratè. At caliga, tegmen vulgi. Infrà:* Tanquam parum ambitiose filium gregali habitu circumferat, * Caligulámque appellari velit. *Non ita plenè Dio expressit, qui vertit, ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο: Melius Suetonius,* Caligulae cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. *Caligatus igitur, manipularis, gregarius eadem sunt: pro militum plebe, id est qui honorem aut gradum in castris nondum ceperunt. Sueton. in Augusto, cap.* XXV. Dona militaria aliquanto faciliùs phaleras & torques, quidquid auro argentóque constaret, quàm vallares ac murales coronas quae honore praecellerẽt, dabat: has quàm parcissimè & sine ambitione, ac saepe etiã caligatis tribuit. *Iureconsultus, l.* IX. *De custod. reorum.* Qui exercitũ accipit, ius animaduertendi in milites caligatos habet. *cum exceptione dixit, quia in digniores non habet. Legi in lapide vetusto.*

Caliga militis gregarij. *Q. asi praua caligam.

C. OPPIO. F. VEL.
OMNIBVS. OFFICIIS.
IN. CALIGA. FVNCTO.

Et ab eadem sententia Seneca quinto De Beneficiis scripsit, Marium à caliga ad consulatum peruenisse: *id est ab infimis ordinibus. Item Plinius lib.* VII. *Ventidium* inopem iuuentam in militari caliga tolerasse. *Quamquam non abnuam, quin caliga digniorum etiam militum: sed cum discrimine, puta aureis argenteisue clauis distinctae. Vnde cum additione* Speculatoria caliga, *apud Sueton. & Tertullianum.*

Cal cap Iti. De corona militis.

143. Quòd nomen huic coetui dabo? militésne appellem.] *Imitatum videtur ex oratione Scipionis apud Liuium, pariter in seditione militari.* XXVIII. Quos nec quo nomine quidem appellare debeam, scio. ciues? qui à patriã vestrã defecistis. milites? qui imperium auspiciúmque abnuistis, sacramenti religionem rupistis.

144. Diuus Iulius seditionem exercitus verbo vno compescuit.] *Plutarchus, Dio, Suetonius, & Lucanus,*

——discedite castris,
Tradite nostra viris ignaui signa Quirites.

145. Illa signis à Tiberio acceptis.] *Apparet religionem aliquam fuisse in militia ordienda. Credo autem hanc primam legionem conscriptam, post cladem Vari.*

Religio in capiendis signis.

146. Vt Belgarum istud decus sit.] *Gloriemur Belgae. Nos iam olim. Caesaris testimonio,* omnium Gallorum fortissimi: *nos nunc Germanici, idonei & validi* subuenire Romano nomini, comprimere Germaniae populos. *Nos * Ciuilis voce*, Gallorum robur. *Praeclara ista, at non illud,*

Belgarũ laus, sed olim. *Verba Taciti vide IV. Hist.

*— Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

147. Tua pater Druse imago.] *Cur imaginis mentio? Suspicor huius Drusi inter signa imaginem cultam: quia eo duce res pulcherrimae gestae. Nec enim solae Impp. imagines habebantur innexae signis, sed & aliorum quos Imperator sibi velut aequabat. Sueton. Tiberio:* quaedam munera Syriacis legionibus dedit, quòd solae nullam Seiani imaginem inter signa coluissent. *Hanc igitur praesentem intuens, ista pronuntiat filius.*

* Olim fuere strenui Milesij. Imago Drusi in signis.

148. Sta-

148. Stabant pro concione legiones districtis gladiis.] *Exemplum, nisi fallor, primum animaduersionis à milite ipso vsurpatę: quod hodie in nostra militia vulgò obtinet. Ammianus tamen id recenset, quasi ex more prisco, lib.* XXIX. Cùm inuenisset eos exercitu circumseptos, Quid de istis nefariis, inquit, proditoribus fieri oportere cōtubernales deuoti censetis? Secutúsque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos. Animaduersionis nouum genus.

149. Centurionatum inde egit.] *Nescio an, legit. qua forma Senatum legere dicimus. Satis autem ambitiosa hęc lectio, militibus adhibitis quasi arbitris: cùm solius id Imperatoris aliàs, & ex more, esset. Tale notat noster in Cæcina;* Vtque licentia militem imbueret, interfectorum Centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. III. *Histor. Etsi Germanicus tamen plenam totámque electionem militi non largitus.*

150. Et cui erant donaria militaria.] *Scilicet, torques, phalerę, hastę, coronę. ex quibus promoueri ad ordines altiores milites solere, indicat etiam Lucanus, lib.* I. Milites promoti ex donis.

——summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni
Seruati ciuis referentem præmia quercum. Etiã ex censu.

Inter omnia autem quæ noster enumerat, cur siluit censum? cuius rationem habitam in declamatione quapiam ostendit Portius Latro: Census senatorium gradum ascendit, census in castris ordinem promouet, census iudices in foro legit.

151. Maiestate saluâ, cui maior è longinquo reuerentia.] *Vera & callida gnome. A Thucydide videri potest, lib.* VI: *τὰ γὰρ, inquit, διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα, καὶ τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα.*

152. Duodecim millia è legionibus sex, & viginti socias cohortes] *Distinctio prater historiam. Interpunge,* è legionibus, sex & viginti soc. *Quattuor enim dumtaxat legionum miles, in id bellum ductus: nec plures in Germania inferiori erant. Clarum ex sequentibus, vbi legiones enumerat:* Mox prima legio: sinistrum latus vnaetuicesimani clausere, dextrum quintani: vicesima legio terga firmauit.

153. Limitemque à Tiberio cœptum scindit.] *Fortè,* scandit. *Vtrum autem limes hic à Tiberio structus ad secernendos discriminandósque Germanos? an potius agger & via?*

154. Latera concædibus munitur.] *Alij,* muniri: *ego,* munitus, *malo. Muniendi hic mos à Germanis Gallísq. Ammianus, lib.* XVI. Difficiles vias & suapte naturâ cliuosas concædibus clausere sollerter, arboribus immensi roboris cæsis. *Vsus ea voce & Cæsar. At* Concisa *vocare videtur P. Diaconus:* Factis etiam concisis, *inquit*, per deuia siluarum irruit super eos. Concædes.

155. Templum quod Tanfanæ vocabant.] *Quis deus, qua dea? Quidam ἐτυμολογίζειν quasi esset,* **Taenfanck** *quod lingua nostra principium rerum. At Britanni prisci sua lingua Tan, ignem vocant.* Tanfanæ templum.

156. Iulia ob impudicitiam olim à patre Augusto insulâ clausa.] *Qui feminam hāc impudicitiæ arguant, multi testes. Seneca de Benef. lib.* VI. *cap.* XXXII. Augustus flagitia principalis domus in publicum emisit, admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comessationibus vrbem, forum ipsum ac rostra ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in stupra placuisse, cotidianum ad Marsyam concursum, cùm ex adulterâ in quæstuariam versa ius omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret. *Plinius*, Apud nos huius licentiæ exemplum non est aliud, quàm filia D. Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam litteræ illius dei gemunt. *vel, vt clarissimus Torrentius emendat,* illius describunt. *etsi ego malim,* degemunt. *De hoc Marsya, præter ea quæ dixi Antiquis, Sidonius,* Iuliæ impudicitia.

Marsyæque timet manum ac * rudentem. * Emendo tridentem.

id est tribunal metuit & forum. Arnobius lib. II. Quia fornicem Lucilianum & Marsyam Pomponij obsignatum memoria continetis. *Vide Dionem lib.* LV.

157. Spreuerátque vt imparem.] *Taurum non ad illud ingum.*

158. Obscuram fore necem longinquitate exilij ratus.] *Id est, diuturnitate. Nam relegata Iulia anno* DCCXLVIII. *ex quo ad hunc diem anni fere viginti.*

Sempronius Gracchus.

159. Par caussa sæuitiæ in Sempronium Gracchum] *Velleius lib. posteriore*: Quinctius Crispinus singularem nequitiam supercilio truci protegens, & App. Claudius & Sempronius Gracchus ac Scipio, aliique minoris nominis vtriusque ordinis viri, quasi cuiuslibet vxore violata, pœnas pependere: cùm Cæsaris filiam, & Neronis violassent coniugem. *Vidimus & nummos huius Gracchi.* TI. SEMPRONIVS. GRACCHVS. IIII. VIR. Q. DESIG. *id est, quatuoruir, quæstor designatus. in parte altera,* DIVI. IVLII. F.

Asprenatum familia.

160. Ab L. Aspernate proconsule Africæ.] *Credo cognomen esse gentis Noniæ. De Asprenatum claritudine & familia consulari Plinius lib.* XXX. *cap.* VII. *Suetonius in Aug. cap.* XLII.

Sodales Augustales.

161. Idem annus nouas cærimonias accepit, addito Augustalium sodaliũ sacerdotio.] *Idq; exemplum placuit deinceps in omnibus Imperatoribus, qui facti Diui. Ita sodales Flauij: Hadrianales, Æliani, Antonini, passim in historia memorati. Lapis priscus:*

NERONI. CÆSARI. GERMANICI. F.
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVGVS. PRON.
FLAM. AVGVSTALI. SODALI. AVGVSTA-
LI. Q. Q. NOVANIVS. Q. L. SÆVIVS.

Sodales Titij Dissidere à se Tacitus.

162. Vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. *Pugnat aperto Marte secum Tacitus, lib.* 11. *Historiarum: vbi vult sodales Titios (ita enim scrib. non Tatios, ex lapid. & libris; dictiq; à prænomine Tatij) institutos non retinendis sacris, sed memoriæ Tatij sacrandæ. Quæ caussa hoc quidem loco aptior erat, fortasse & verior.* Faces Augustales subdidere, quod sacerdotium vt Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacrauit. *Dionysius hanc rem non attigit, contentus dixisse, honestè sepultum Tatium, & quotannis ei publicas inferias factas.*

163. Ludos Augustales tunc primùm cœptos turbauit discordia.] *Quomodo id verũ? siquidem ludi Augustales iampridem instituti celebratiq;. Q. Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. vt dixi suprà. Rescribe igitur*, tunc primùm cœpta: *idq; Tacito ipso auctore infra:* Theatri licentia proximo priore anno cœpta grauiùs tum erupit.

Pantomimorum origo.

164. Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mœcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli.] *Imò verò, quod censeo me primum aduertisse*, Augustus *id ludicrum inuenit. Suidas:* ὄρχησις πάντιμος. ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βαχχυλίδου πρῶτον αὐτὴν μετελθόντων. *Emenda,* ὄρχησις, παντόμιμος. *Et verè Suidas. Ante* Augustum *sanè liberáque rep. Pantomimorum nullum vestigium. Zosimus lib.* 1. *inter caussas labefactati imperij non vanè refert. quòd* Octauiani temporibus pantomimorum saltatio priùs in cognita in vsu esse cœperit, Pylade ac Bathyllo primis eius auctoribus. *Quod Suidas notat, in* Ἀθηνόδωρος: *caue ad Tiberij tempora referas, sed* Augusti. κατὰ δὲ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἡ παντόμιμος ὄρχησις εἰσήχθη, οὔπω πρότερον οὖσα. *Emenda etiam suprà in Suida* Βαθύλλου. *Duo Pantomimi siue histriones (vulgò enim in historiâ, vt hic Tacito, miscentur eæ voces) eximij, Pylades & Bathyllus, Posterior, ignis & delicium Mæcenatis. Dionem nõ capiunt vulgo, qui hunc amorem honestè tetigit, lib.* LIIII. ἐπειδὴ πάνυ σοφῶς ὁ Πυλάδης ἐπιτιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ (Αὐγούστου) ἐπὶ Βαθύλλῳ ὁμοτέχνῳ τέ οἱ ὄντι καὶ τῷ Μαικήνᾳ προσήκοντι διαστασιάζειν, *&c. vbi tamen intellegi etiam potest, hunc Bathyllum seruum Mæcenatis fuisse. Seneca pater*, Recitabat rescriptum Labieni Bathyllo Mæcenate (*corrige*, Mæcenatis) in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum prouocantis. *Corruptum id nomen, apud eundem Senecam, Præfat. lib.* III. Si Thrax essem, Fusius essem: Si Panto-

Suidas emendatus.

Bathillus deliciæ Mæcenatis. Itéque seruus Alexandrinus fuisse videtur hic Bathyllus, ex Athenæo lib. 4.

mimus essem, Pantillus essem: si eques, Melison. *Lege*, Bathyllus essem. Correctus Seneca.

165. Cateruas Germanorum cis Rhenum colentium.] *Vt erant Vangiones, Triboci, Nemetes, Treueri, Neruij, sed & pars aliqua Batauorum.*

166. Cæsar incenso Mattio.] *Ματτιακὸν Germaniæ vrbs est Ptolomæo. Marspurgum Hassiæ esse, non abhorret à vero. Adfirmare enim hæc talia, in tanta mutatione temporum, stultum: & tamen suaue hodie ingeniorum lusus. Ab hoc autem Mattio, Mattiacos nostros quidni deducam? Vt non solùm contermini iam & socij, sed etiam consanguinei sint Batauorum.* Mattiacum. Mattiaci & Catti.

167. Tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur.] *Imò scribo*, rebúsque motis. *ex sententia, & Taciti exemplo. lib.* XIIII. Ducem tantum defuisse, qui rebus motis facilè reperiretur.

168. Addiderat Segestes legatis filium nomine Segimundum.] *Horum & plurium ducum mentio apud Strabonem, lib.* VII. *ἔτισαν δὲ δίκας ἅπαντες, καὶ παρέσχον τῷ νεωτέρῳ Γερμανικῷ λαμπρότατον θρίαμβον, ἐν ᾧ ἐθριαμβεύθη τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα καὶ γυναικῶν, Σεγιμοῦντός τε καὶ Σεγέστου υἱὸς, (corrige) Σεγιμοῦντός τε Σεγέστου υἱὸς copula item deleta) Χηρούσκων ἡγεμὼν, καὶ ἀδελφὴ αὐτοῦ, γυνὴ δ' Ἀρμινίου τοῦ πολεμαρχήσαντος ἐν τοῖς Χηρούσκοις ἐν τῇ πρὸς Οὔαρον παρασπονδήσει*: Pœnas dederunt omnes, & triumphum pulcherrimum Germanico Cæsari, in quo ducta illustrium captiuorum captiuorúmque corpora, vt Segimuntus Segestis filius, Cheruscorum dux, eiúsque soror, vxor Armenij, qui bello præfuerat apud Cheruscos in expeditione contra Varum. Hodie Sigismundus. Strabo correctus.

169. Sacerdos apud aram Vbiorum creatus.] *Frequens huius aræ mentio. Vidi qui vellet* * *Bonnam nunc esse. ego vereor vt propius absuerit ab opido Vbiorum. Quidquid hodie sit, puto originem ei loco à veneratione Augusti, cui nouo cæliti ara illic, recepta adulatione, exstructa, vti* * *ara Lugduni; & ad eam sacerdotes ex primoribus gentis, inter quos hic Segimundus.* * Vide Epist. Iac. Campij. in Nouo-Ant. Modij. * De qua & de eius sacerdote. Epitome Liuij CXXXVII.

170. Ipsi sedem veterem in prouinciâ pollicetur.] *Nescio an verius*, vetere in prouincia. *id enim ad securitatem Segestis, ne sedem acciperet in prouincia noua obnoxia hosti. Per veterem autem prouinciam, ceperim Galliam. infrà*, Coleret Segestes victam ripam, redderet filio sacerdotium. *Tamen fieri potest vt sedem iam ante defectionem in Gallia habuerit.* Prouincia vetus.

171. Puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo.] *Apud alios nihil reppeti. Tacitus hæc narrauerit, in rebus Caij aut Claudij, libris qui perierunt.*

172. Hominem Germanos numquam satis excusaturos.] *Fortè*, accusaturos. *& statim*, ignorantiam imperij Rom.

173. Equitem Pedo Præfectus finibus Frisiorum ducit.] *Credo Albinouanus Pedo, cuius fragmentum exstat de nauigatione Oceani. Est tamen & alius Pedo Pompeius vir illustris, quem nominat Seneca in Ludo de morte Claudij.* Pedo Pompeius.

174. Haut procul Teutoburgiensi saltu.] *Nomen etiamnum retinet inclitus Romana clade saltus*, Teuteberg: *& victoriæ cognomine insignis campus*, Vvinfeldt, *ad opidulum Hornam, in Vvestfalia.* Teutoburgiensis saltus.

175. Et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant.] *Quo argumento ex principijs colligebatur manus trium legionum? Quia quotiens plures legiones vnis castris, principia suæ cuique legioni descripta: in quibus aquila & signa. Dixi aliquid suprà.*

176. Quot patibula captiuis, quæ scrobes.] *Obseruo scrobium mentionem aliquotiens in supplicijs, siue quia solitis puniendum in scrobe collocare, quo securius ferirent: siue, quia deposituri in ea* * *cadauer. Vix enim est, vt eiusmodi damnati, combusti fuerint, aut iusta eis facta. Tacitus lib.* XV. Pœna Flauij Veiano nigro Tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi iussit: quem Flauius vt humilem & angustum *Tale aliquid è Suetonij Nerone eruas cap. xlix.

increpans, Ne hoc quidem, inquit, ex disciplinâ. *Philo Iudaeus, εἰς Φλάκκον: apparatum supplicij eius describens:* οἱ δὲ ἀπαντῶσι διώκοντες καταλαμβάνουσι, καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ὤρυττον βόθρον, οἱ δὲ πρὸς βίαν εἷλκον ἀφηνιάζοντα καὶ κεκραγότα: Illi (milites) vno spiritu persequentes eum comprehendunt: & pars statim foueam fodiunt, pars per vim clamantem re-
Damnati in scrobem iacti. luctantémque trahunt.

A D D. D E *Scrobe, verissimè notasse me censeo, iacta in eam corpora damnatorum. Id, qui tunc mores, pro ignominia, nec enim terra corpora condebant, sed igne absumebant. Iuuat in arcano ritu Polybius, de Carthaginiensibus supplicio affectis:* κολοβώσαντες δὲ καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔρριψαν εἴς τινα τάφρον: Admutilantes eos & crura frangentes, etiam viuos adhuc proiecerunt in quandam scrobem. *lib.* 1.

177. Neque Imperatorem auguratu & vetustissimis cerimoniis præditum adtrectare feralia debuisse.] *Non augures solum, sed Pontifices, &, opinor, omnes sacerdotes arcebantur à funestis. Apparet ex facto Augusti & Tiberij, qui velo interposito, mortuos laudarunt. Credo & occultam caussam offensæ Tiberio fuisse: quòd hoc factum nimis populare, & côciliando militi videbatur. Quæ consimili Philippus Macedonum rex, cui bellum cum Romanis fuit, alienus ab Antiocho rege Syriæ factus, qui Macedonas cæsos ad Cynoscephalas sepelierat: humaniter, sed quasi cum tacita Philippi redargutione. Vide Appianum in Syriaco.*
Dio lv.

L. Domitius 178. Quondam à L. Domitio aggeratus.] *Neronis principis auo. Tacitus, libro.* IIII. Pôst exercitu flumen Albim transgressus est, longiùs penetratâ Germaniâ quàm quisquam priorum, eásque ob res insignia triumphi adeptus est. *Sueton. Nerone, cap.* IIII. Non minus aurigandi arte in adolescentiâ clarus, quàm deinde triumphalibus ornamentis ex Germanico bello. *In alium sanè Domitium ista non cadunt Vides autem ex his similibusq; in Tacito locis, quàm vetus in palustribus aggerũda terræ mos Quod genus, Pontes, Aggeres, Limites, Kaij dicuntur. Quæ vox postrema etiam hodie Batauis familiaris.*
Aggeres in paludibus.

179. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat.]
Cæcina Seuerus. *Est ergo idem ille, de quo lib.* III. Inter quæ Seuerus Cæcina censuit, ne quem magistratum cui prouincia euenisset, vxor comitaretur. multum antè repetito concordem sibi coniugem, & sex partus enixam, séque, quæ in publicum statueret, domi seruauisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per prouincias quadraginta stipendia expleuisset.

Xenophontea imitatio. 180. Apud Romanos inualidi ignes.] *Similis prorsus discriptio Xenophontea, in desperatione pari;* περὶ Κύρου ἀναβάσεως γ. Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πυρὰν ἔκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτῃ τῇ νυκτί. ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης, καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὔποτε ἐνόμιζον ἔτι ὄψεσθαι: Hac cogitatione mæsti & desperantes, pauci sub vesperam cibum sumpserunt, pauci ignem accenderunt, ad arma non multi eâ nocte ibant. Iacuit quisque vbi casus eum posuit, cùm dormire non possent, tristitiâ & desiderio patriæ, parentum, vxorum, liberorum: quos videre vltrà spes non erat. *Porrò de Castrorum his ignibus, in* Militiâ *nobis scriptum.*

Voces vigilũ. 181. Interruptæ voces. *Quæ, aut quorum? Vigilum. Ita capiendi auctor ipse Tacitus* v. *Hist.* Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tanquam iussi silere, ne quietẽ eius turbarent. Ita intermisso signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos. *Duo igitur sollennia Romanis vigilibus, Signum & voces. Signum, capio Buccinam: Voces, istas quas interposuisse videtur munere suo functi, ad vigiles alios excitandos. Colligo ex Ambrosio Hexam. lib.* v. *cap.* xv. *vbi militari more de vigiliis gruum:* Ceteris quiescentibus, aliæ circumeunt. pôst vbi vigiliarum tempus fuerit impletum, perfuncta munere, in somnum se præmisso clangore componit, vt excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est.

182. Quarum Decumana maximè.] *Ea opposita Prætoriæ ex aduerso, & plurimùm*

remota ab hoste erat, & ab eo ibat. Vide Militiam nostram libro V.

183. Cæcina proiectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam.] *Habes idem prorsus factum in Plutarchi Pompeio, sub initium. Vide.*

184. Equos dehinc, orsus à suis.] *Ferri potest intelligique: præoptem tamen,* à suo. *Vt Commentario Cæsaris primo:* Cæsar primùm suo, deinde omnium, è conspectu remotis equis. *Statim etiam,* Hostis facile excidium. *sententia desiderat, non,* Hosti, *quod inolenit.*

Tacitus correctus.

185. Ac ni Agrippina impositum Rheno pontem solui prohibuisset.] *Qua parte Rheni iste pons? Ne trahant ad se Agrippinenses: falluntur. apud Treueros fuit. Nam Agrippina discedens à marito, tumultu militari, in Treueros iit, vt suprà lectum nobis, ibique mansit. Pons ergo eopse in loco. Strabo lib.* I V. μετὰ δὲ τοὺς μαδιομαρικοὺς καὶ Τελβόχεις παροικοῦσι τὸν Ῥῆνον Τεκάζοι (*puto* Τρευηροὶ) καθ᾽ οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον.

Pons in Rheno. Tamen & alij duo Rheni pontes, Bonnę & Geldubæ. ex Floro.

186. Sidere æquinoctij, quo maximè tumescit Oceanus.] *Idem Cæsar sensit scripsitque, nauigatione Britannica, in Commentariis suis. Et vide Possidonij non abhorrentem ab vsu hodierno disputationem super tota re, apud Strabonem, lib. tertio extremo. quem tamen ipse haud iustè refellit.*

187. Eadem freto, litori, campis facies.] *Ex his pluribúsque locis clarum, non fuisse loco litoris olim arenarias illas moles verius quàm montes, quæ Oceanum hodie arcent: succreuitque maiorum æuo illa arenarum vis, satione caricis, non sine monitore deo.*

Arenarij móntes ad mare.

188. Nihil strenuus ab ignauo, sapiens à prudenti, consilia à casu differre.] *Clarum est scribi debere,* sapiens ab imprudenti.

189. Penetratumque ad amnem Visurgim, quo Cæsar classe contenderat.] *Ego verò hic obhæreo. Supra scriptum:* Reducto ad Amisiam exercitu, legiones vt aduexerat, reportat. *Si ad Amisiam Germanicus classem conscendit, Rhenum & Galliam petiturus: quo casu nunc ad Visurgim? Tempestate inquies. Benè. sed quomodo Vitellius, qui & ipse paullò antè ad Amisiam, & (ne tempestatem iterum suspicere) terra iit, nunc quoque ad Visurgim? Hæc si probè narrantur Germaniam profectò petiere: non Galliam repetiere. aut fallunt me locorum omnes situs.*

Intricata narratio Taciti. Contra rationem omnem vię.

A D D. *Hærentem hic transfert me vir insignis & è magnis, qui* Visurgim *prauum glossematium censet, & scripsisse Tacitum:* Penetratúmque ad amnem, quò Cæsar. *Assentior.*

190. Ipsum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat.] *Segimeri filium Sesithacum nomine. Strabo lib.* V I I. ἔτι δὲ Σεσίθακος Αἰγιμήρου υἱὸς τῶν Χηρούσκων ἡγεμόνος. *Sed corrige in Strabone,* Σεγιμήρου. *Nam Taciti scriptura ad etymon apta eius linguæ.*

191. Cassij Seueri libidine.] *Scribam infrà ad librum* I I I I.

192. Carmina incertis auctoribus vulgata in sæuitiam superbiámque eius.] *Intellegit ea ipsa carmina quæ exstant Suetonio, cap.* L I X.

193. Cultores Augusti qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur.] *Hoc est quod Ouidius de pietate sua gloriatur,*

Nec pietas ignota mea est. videt hospita tellus
In nostrâ sacrum Cæsaris esse domo.

Cultores Aug. per domos.

194. Quódque venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset.] *Rideamus. & eo magis, quòd Iurisconsultis etiam discrimen aliquod repertum hac in re. qui tradunt,* * Non videri contra maiestatem fieri ob imagines Cæsaris, nondum consecratas, venditas. *Ergo consecratas vendi, commissum fuit. Iure exagitat purpuratos illos stipites* Tertullianus: Publicos æquè deos fœdatis, quos in hastario vectigales habetis. Si Capitolium, si olitorium forum petitur, sub eâdem voce præconis, sub eâdem hastâ, sub eâdem annotatione Quæstoris diuinitas addicta conducitur.

Imagines Cæsaris an vendi ius sit. *L. non contrahit. D. ad L. Iuliam. Mai. & l. qui statuas.

Iuramentum per nomen Aug. 195. Rubrio crimini dabatur violatum periurio nomen Augusti.] *Vulgatum, vt sanctissimum iuramentum esset per nomen & numen Augusti. Horatius id accidisse testatur eo etiam viuo:*

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandásque tuum per nomen ponimus aras.

Eius religio. *Sapiens ille Claudius,* iusiurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit quàm per Augustum: *ait Sueton. cap.* 11. *Tertullianus*: Maiore formidine & callidiore timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem: citius denique apud vos per omnes deos, quàm per vnum genium Cæsaris peieratur. *Minutius Felix*: Et est eis tutius per Iouis Genium peierare, quàm regis. *Nec mentiuntur nostri scriptores, ex iis quæ legibus firmata video De iureiurando, l.* XIII. *sub finem.* * *Lucanus inter vltiones sanguinis ciuilis hanc posuit, vt mihi videtur, facundè:*

*Lib. vii.

---- cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient ciuilia diuos.
Fulminibus Manes radiísque ornabit & astris,
Inque deûm templis iurabit Roma per vmbras.

Formula autem iurandi erant, per Genium, per Fortunam, per Salutem Principis.

Dionis error. 196. Quæ vbi innotuere Tiberio, scripsit cõsulibus.] *Errat igitur Dio fine libri* LVII. *qui ait Tiberium voluisse damnari eum qui statuam cum hortis vendidisset; sed obstitisse pudorem, quia primus à Consule sententiam rogatus esset. Nam Tiberius, vt video, non interfuit.*

197. Ludis quos mater sua in honorem Augusti sacrasset.] *Credo eos esse, qui Palatini posteà à loco dicti, alij ab Augustalibus. Videnturq́ non equestres aut curules fuisse, vt illi, sed scenici. Dio* LVI. (χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἡ Λιουία ἰδίαν δή τινα πανήγυριν αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν, ἣ καὶ δεῦρο ἀεὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται): Præter hæc etiam Liuia proprios quosdam ludos Augusto per triduum in Palatio fecit. qui ad hoc æuum celebrantur ab iis qui rerum potiuntur. *Suetonius Caligula*: Cúmque placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi.

Ludi Palatini cuiusmodi.

198. Deorum iniurias dîs curæ.] *Expressit eam sententiam & Iurisconsultus l.* II. *De reb. cred.* Iurisiurandi contempta religio satis deum vltorem habet.

199. Granium Marcellum Prætorem Bithyniæ.] *Descriptura ambigit sidus exoricus suæ Galliæ Ios. Mercerus, nec de nihilo. Prætorem Bithyniæ ait: nonne debuisset Proconsulem? Ex re quidem & ex vero. Nam Bithynia, diuisione Augusti inter eas prouincias quæ Senatui & populo relicta: id est, proconsulares. Dio, & Strabo. Quid dicam? Vulgatam haud tuear, nisi si quid post Augustum in ea re mutatum, quod obserues haud semel.*

200. Subscribente Romano Hispone.] *Cuius declamationum electa in Seneca controuersiis non vno loco.*

201. Ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi.] *Videri possit à Demosthene, Philip.* IIII. καὶ γὰρ τούτων μὲν ἐκ πτωχῶν ἔνιοι ταχὺ πλούσιοι γεγόνασι, καὶ ἀδόξων ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι: Nam horum quidam ex pauperibus statim diuites facti, & ex ignobilibus gloriosi ac nobiles.

202. In statuâ amputato capite Augusti, effigiem Tiberij inditam.] *Quod nunc crimini datur, id receptum fuisse suo æuo Plinius indicat:* Surdo, *inquit*, figurarum discrimine capita permutantur. *Et Caligula, simulachra numinum è tota Græcia conquisiuit, quibus capite dempto suum imponeretur. Suetonius. Cur tamen Tiberius ita hic exasperit? caussa aliqua est. Nam solebant Tyrannos ea ignominia afficere: videbaturque occultè quasi talem Marcellus damnasse Augustum. Hieronymus in prophetam Abacuc, cap.* III. Cùm Tyrannus detruncatur, imagines quoque eius deponuntur & statuæ, & vultu tantummodo commutato ablatóque capite, eius facies qui vicerit superponitur.

203. Pœnitentiâ patiens tulit absolui reũ.] *Absoluine? atqui damnatum cũ Suetonius*

ait: Statuæ quidam Augusti caput dempserat, vt alterius imponeret. acta res est in Senatu,& quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paullatim genus calumniæ eò processit, *&c. Ego non concilio: nisi si repetundarum damnatus fuit, non maiestatis.quod tamen omnino Suetonius voluisse videtur.*

Abit à Tacito Suetonius.

204. Pius Aurelius Senator.] *Fortasse hic inter maiores optimi principis Antonini: etsi nulla mentio Capitolino.*

Antonini maior.

205. Tentantes eadem alios probare caussam Senatui iussit.] *Adi Senecam De beneficiis lib.* I I. *cap.* V I I.

206. Achaiam ac Macedoniam.] *Achaiam quod ait, capies Græciam totam. nec enim aliter tunc appellabant Romani. Scriptor quispiam apud Suidam:* μόμμιος τὴν κόρινθον εἷλεν αὐτοβοεὶ, στρατηγῶν πάντος· κτ̓ τοῦτο, τῆς ἑλληνικῆς. ὅθεν δοκοῦσι καὶ νῦν Ἀχαΐαν ὀνομάζειν τὴν ἑλλάδα ῥωμαῖοι, ἐς τὸ χειρωθὲν ἔθνος ὃ προεστὸς ἦν τότε τῆς ἑλλάδος τὴν ὅλην μεταβαλόντες τῆς χώρας ἐπωνυμίαν: Mommius Corinthum statim & primo impetu cepit, tunc principem totius Græciæ. Ex quo Romani & nunc videntur Achaiam nominare,totam Græciam: à gente deuicta,quæ tunc Græciæ præerat,vniuersam appellationem sumentes. *Pausanias lib.* V I I. Porrò redactâ vniuersâ Græciâ in prouinciæ formam, mittitur ad eam obtinendam ex vrbe Prætor,quem Achaiæ non Græciæ appellant, quòd scilicet Græci subacti sunt,obtinentibus principatum Achæis.

Achaiæ nomine Græcia dicta.

207. Leuari proconsulari imperio.] *Durius ergo Proconsulare imperium Præsidiali: nec caussam satis scio. Prouinciarum quidem diuisio à Cæsare Augusto in sexto consulatu facta duplex. Alia populo data, alia Cæsari. In eas quæ populi, propriè dicti Proconsules mittebātur: in Cæsaris, Legati aut propretores. qui interdum tamen & pretores dicti; aut coniunctim Legati propretores, vt in lapidibus plerumque. Rectorum. & presidū nomen generale est: etsi preses, præsidialésque prouincias, de Cęsarianis reperies etiam, significatione arta. Discrimen inter proconsules Legatósque multum. primò, quòd ij in populi prouincias missi, quę fere inermes: hi in Cęsaris, quę copiis instructę.* I I. *quòd illorum annua tantùm administratio: (vnde in Taciti lib.* I I I. *Flamen ait,* quanto facilius se absuturum ad vnius anni proconsulare imperium? *Et Apuleij Florid.* I I. Quid nobis cum istis proconsulum vicibus? quid cum annis breuibus & festinantibus mensibus? *horum longior contractiórve, vt Cęsari visum.* I I I. *proconsules sorte missi. eóque Suetonius Aug. cap.* X L V I I. ceteras prouincias Proconsulibus sortitò permisit. *& Tacitus, lib.* I I I eóque etiam Asiæ sorte depellendum incusauit: *at Legati, Cęsaris dilectu,* αἱρετοὶ *vt ait Dio. Statius lib.* I. *Silu.*

Proconsulare imperium deterius præsidiali.

Qui propriè proconsules & legati.

Discrimine inter vtrosque.

Coniungit vtrosque Tacitus lib. I I. *Qui sorte, aut missu prouincias tenerent?*

—— cum tanti lectu rectoris habenas
Gallicę fortuna non admirante subisti.

I I I I. *proconsules statim egressi vrbe insignia imperij sumunt* (τὰ τῆς ἀρχῆς σύμβολα, *ait Dio*) *puta lictores, fasces; nec deponunt, nisi ingressi iterum vrbem: at Legati, non antequam prouinciam attigerint, & in ipsa prouincia deponunt.* V. *proconsules* *. *pacato habitu, & gladio non accincti fuerunt, (ex instituto quidem Augusti, quod tamen postea mutauit:) Legati,* τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, *id est paludamentum, gestarunt, & gladium, vt quibus ius esset militis animaduertendi.* V I. *proconsules sex lictorib. fascibusque vsi: quinque dumtaxat Legati qui consulatum nondum gessissent. Dio auctor,* L I I I. *Septimò, Proconsuli tres Legati fuere: Legato vnus. Dio ibidem. Atque hæc discrimina, sed ex iis nihil eruas, cur prouinciarum Cæsaris conditio (quod tamen hic ex Tacito clarum) melior pensiórque. Nisi id tamen in bonum prouincialium vertit, quod vtraque prouincia vni credita Legato. ideóque minus onerum in alendo ipso & canibus illis qui tribunal lambunt. Clarè Tacitus libro* V. Is Macedoniæ tum intentus Achaiam quoque curabat.

* Statiū hinc Intellege, lib. V Silu. ad Crispinum. *Mille vrbes Asia sortito rexerit anno imperiū mulcēte toga.* Per sortem enim & togā circumscribit proconsulatū.

208. Tradique Cæsari placuit.] *Quod etiam factum. ideóque Strabo, qui vixit medio Tiberij principatu, libro extremo, Achaiam & Macedoniam Cæsarianis prouinciis accensuit: aliter quàm Dio, qui populi. Sed mutauit iterum* Claudius, *qui populo restituit. Habes in Suetonij cap.* X X V. *& Dionis* L X.

209. Quod vulgus formidolosum.] *Confirmo scrib.* quod in vulgus. *Ita prisci scriptores, & ipse Tacitus,* Multáque in vulgus grata vsurpauit, incedere sine milite, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu.

210. Militibus & centurione, vulnerato Tribuno] *Refer ad cohortem, quæ adsidere ludis solita.*

Augustus populum illicuit ad ludos.

Suetonius correctus.

Coercitio in histriones.

Virgæ.

Carcer & exsilium.

Lib. IIII.

* Lib. XIII.

211. Quia diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat.] *Augustus ad frangendos rigidos illos animos, non dubiè rei ludicræ fautor.* Ideò Coërcitionem in histriones magistratibus, omni loco & tempore, lege vetere permissam ademit: præterquàm ludos & scenam. *ait Sueton. cap.* XLV. *Vbi emendo,* Ludis & scenâ. *verissima optimáque sententia. Mos vetus puniri histriones ab Ædilibus, Prætoribus, Consulibus, quouis tempore & quouis loco permittebat: artauit Augustus, & non nisi per tempus ludorum permisit, & in loco ipso vbi peccarent, id est, in scenâ. Ademit etiam ius virgarum. Quod tamen redditum esse magistratibus videtur lege Iuliâ de vi publicâ: non quidem nominatim, sed prudentum interpretatione. Vide paulum lib.* v. *Sentent. tit.* XXVI. *Quæ tamen coercitio relicta ab Augusto? Exsilium, & carcer. Ideò infrà in Tiberij principatu legis,* Pulsi tum histriones Italiâ *& * alibi,* in vincla ductos fautores histrionum, *idem ergo iuris in histriones ipsos.*

Lucar quid.

Quis modus lucaris.

* In Icaromenippo.

Lucar sæpe mutatum.

212. De modo lucaris, & aduersus lasciuiam fautorum multa decernuntur.] *Lucar, merces histrionum. à lucis, qui multi circa vrbem, quorum reditus destinati ad ludos. Plutarchus in Caussis, & Festus: ibiq; magni patris magna proles. Sed quis olim, quæso, modus lucaris? omnia enim aut peruadit aut tētat nostra curiositas. Vulgaris actoris videntur fuisse denarij quinque. Seneca, ep.* LXXXI. Ille qui in scenâ elatus incedit, & hæc resupinus dicit, *Imperito Argis,* seruus est, quinque modios accipit & quinq; denarios. *Aut certè septē, vt apud * Lucianū in loco qui re & verbis Senecæ illi par.* ἐοικότες μάλιστα τοῖς τραγικοῖς ἐκείνοις ὑποκριταῖς, ὧν ἢν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα, καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι γελοῖον ἀνθρώπιον, ἑπτὰ δραχμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον. Similes maximè Tragicis illis histrionib⁹, quibus si personas auferas, & auratam illam vestē; quod relinquitur, ridiculus homūcio erit, septem drachmis ad certandum agendúmque conductus. *Mutata tamen sæpius res, cùm vulgus editorésque multa adderent histrionibus famosis, præter morem. Ideo Tiberius,* Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis. *& M. Antonius Imp.* Temperauit scenicas donationes, iubens vt quinos aureos scenici acciperent: ita tamen vt nullus editor decem aureos egrederetur. *magno tamen corruptis moribus incremento, si pro quinque denariis ventum ad aureos quinque.* Sed Se-

Capitolinus explicatus.

neca, fortasse & Lucianus, de diurna mercede agunt: Capitolinus de menstrua, aut certè productione tota. Aut deuique merces tam ampla ad principes scenæ pertinet, non ad pueros histrionum. Quod ait de editore, video labi virum doctum. hoc iubet Imperator, vt nemo editor, id est Prætor aut magistratus qui ludos præbet, suggerat iis supra decem. estq; quasi correctio in capite eiusce legis. Sed vnde hæc pecunia? sæpe ab editoribus, sæpe à fisco. Ideo Glossa. Lucar, μισθὸς ἀπὸ φίσκου. *Alias,* Lucar, τὸ θεωρικόν. *Plutarchus,* τὸ τελούμενον εἰς τὰς θέας.

ADD. NOTAVI *è Capitolino quinque aureos statam mercedem fuisse scenicorum. Adde Scholiastem Iuuenalis in illud,*

Premium histrionum.

—— victori populus quod postulat aurum.

Vt in theatro, *inquit,* solent petere quinque aureos. nam non licebat amplius dare.

Honos in histriones.

Deducebant eos.

Lib. XXIX.

213. Ne domos Pantomimorum Senator introiret, ne egredientis in publicum equites Romani cingerent.] *Magnum studium, vt video, Romanorum in has nugas hominum, imò furor. Vestibula eorum, quasi principum, frequentabantur: adhærebant egressus, non vulgus modò, sed Eques Senatusque. Plinius,* Nullius histrionis equorúmve trigarij comitatiore gressus in publico erat: cùm Crinas Massiliensis, &c. *Seneca epistola* XLVII. Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantomimorum. *Idem fine libri* I. *Quæst. natural.* Stat per successores Pyladis & Bathylli domus,

mus, harum artium multi discipuli sunt multique doctores. priuatim vrbe totâ sonat pulpitum: in hoc viri, in hoc feminæ tripudiant, mares inter se vxorésque contendunt, vter det latus illis. *Dare latus, explico, vter latero sit illis: vt hic Tacitus:* Ne egredientes, Equites Rom. cingerent: *vt Martialis,*

Eutychus ille tuum, Castrice, dulce latus.

Hanc insaniam quàm bene notat damnátque Tertullianus! Etenim ipsi actores (*ait libello De Spectaculis*) & administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amentissimos, quibus viris animas, feminis aut illis etiam corpora sua substernunt propter quos in ea committunt quæ reprehendunt, quàm magnifaciunt? deponunt & diminuunt ignominia & capitis minutione. *quem libens adduxi, vt eruam correctione elegantem sensum:* quibus viri animas, feminæ autem illis etiam corpora sua substernunt. *idque verissimum. Vir magnus qui conatus est ante me, non attigit.* Tertullianus correctus. Faber Sem. I. cap. x x.

214. Aut alibi quàm in theatro spectarentur.] *Puta, ne domi, ne in hortis.*

215. Spectantium immodestiam exsilio mulctandi potestas prætoribus fieret.] *Etiam vinculis, infrà, lib.* x i i i. Inter Vibullium prætorem & Tribunum Antistium ortum certamen, quòd immodestos fautores histrionum à Prætore in vincla ductos omitti iussisset. comprobauere patres, incusata Antistij licentiâ. *Ex hoc decreto patrum nata lex, quæ Pandectis insita, De pœnis, l.* x x v i i i. Solent quidam qui volgo se Iuuenes appellant, in quibusdam ciuitatibus, turbulentibus se adclamationibus popularium (*ita vocat locum ipsum, vbi spectabant populi plebs*) accommodare. qui si amplius nihil admiserint, fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. quòd si correcti in eisdem deprehenduntur, exsilio puniendi sunt. *Ait ecce disertè Exsilio; vt hic, noster.* Spectatores exsilio puniti.

216. Templum vt in coloniâ Tarraconensi strueretur Augusto.] *Mansit id templum ad æuum* Hadriani. *In eius vita,* Tarracone hiemauit, vbi sumptu suo ædem Augusti restituit. *Quod sequitur,* Datúmque in omnes prouincias exemplum, *caue acceperis, quasi litterarum exemplaria diffusa & transscripta ad omnes prouincias, cum Vertranio. sed hoc ait, exemplo Tarraconensium monitos alios, vt peterent impetrarentque idem.* Templum Aug. Tarracone.

217. Centesimam rerum venalium.] *Dico libro* i i.

218. Militare ærarium eo subsidio niti.] *Cuius inuentor* Augustus: *Suetonius, cap.* x l i x. Vtque perpetuò ac sine difficultate sumptus ad tuendos milites prosequendósque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis instituit. *id factũ anno* d c c l i x. *ex Dionis* l v. *Zonaras* Agrippæ *Postumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriùque huic ærario Præfecti. Tacitus lib.* v. *de* P. *Vitellio:* claustra ærarij cui Præfectus erat, & militarem pecuniam rebus nouis obruisse. *Lapis in Samnio,* Ærarium militare.

L. NERATIO. C. F.
VOL. PROCVLO
PRÆF. ÆRARI. MILITARIS.

219. Imparem oneri temp. nisi vicesimo militiæ anno veterani mitterentur.] *Quo enim citius dimittebantur (expresserant autem vt decimosexto anno) eo plura & statim repræsentanda præmia. Ideo id indultum, reuocatum.*

220. Actum in Senatu ab Aruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis inundationes.] *Tacitus hic & suprà duobus modo commissam eá curam scripsit. at Dio auctor quinqueuiros à Tiberio constitutos, qui Tiberis inundationes arcerent verterentúą. Vide eius verba, lib.* l v i i. *actis anni* d c c l x v i i i. *Cur opus fuerit noua electione nescio: quia præfecerat pridem* Augustus. *Sueton. cap.* x x x v i i. *In monumentis frequenter,* CVRATOR. RIPARVM. ET. ALVEI. TIBERIS. Curatores Tiberis.

221. Vt in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.]

Fossa Tiberina. Diuinatio in plinio.

Ita omissa nunc res. Nerua tamen posteà, siue Traianus, ad arcendos fatales huius fluuij & non sine omine auctus, fossam duxit. de qua Plinius sensit lib. VIII. *Epistol.* Tiberis alueum excessit, & quamquam fossa, quàm prouidentissimus Imperator fecit exhaustus, premit valles, innatat campis, quáque planum solum, pro solo cernitur. *Legerim*, quáque planum, solus pro solo cernitur.

IVSTI LIPSI

AD LIBRVM II. ANNALIVM

COMMENTARIVS.

1\. Liberi & nepotes Phraatis. Lib. XVI.

ARTEMQVE prolis firmandæ amicitiæ miserat.] *Quattuor filios, si Straboni credimus, & eorum vxores duas cum filiis item quattuor missi Romam. Verba eius sententiáque, gemina sunt huic loco.* ὁ Φραάτης καλέσας εἰς σύλλογον Τίτιον, τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὅμηρα αὐτῷ, Σαρασπάδην, καὶ Κεροσπάδην, καὶ Φραάτην, καὶ Βοώνην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο, καὶ υἱεῖς τέτταρας, δεδιὼς τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ. *Tantùm in iis emendauerim,* Φραάτην καὶ Βονώνην. *Fuerunt enim inter obsides, Phraates & Vonones. Vide eundem scriptorem, libro* VI. *Hac ipsa de re Iustinus lib.* XLII. Sed & filij nepotésque Phrahatis obsides Augusto dati.

Correctus Strabo.

2\. Post finem Phrahatis & sequentium regum.] *Adeò ergo multi interiecti inter Phraatem & filium eius hunc Vononem? Ego sane duos reperio, Phraatem, & Orodem. Sed quia confusum hoc tantum stemma, & multa eius in Tacito mentio: ecce tibi in hoc albo Parthorum reges: eos quidem qui innexi rebus Romanis. vlteriora mihi non sunt cura.*

Reges Parthorum quatenus ad Rō. pertinent.

I. ORODES. *Iustino, Herodes: Plutarcho,* Ὑρώδης. *qui vicit Crassum.*
- PACORVS; *à P. Ventidio victus casúsque. Dio, & alij.*
- PHRAATES, *Plutarcho, Phraortes.*

II. PHRAATES. *cum quo M. Antonius bellū gessit. Teridates eum regno pepulit: sed ipse breui pulsus, Phraate restituto. cui legitimi filij quattuor.*
- SARASPADES.
- CEROSPADES.
- PHRAATES.
- VONONES. *eius F.* { MEHERDATES.

Vnus ex concubina Romana muliere, Thermussa, genitus. qui astu matris in Parthis remansit. de quo Ioseph. lib. XVIII. *cap.* IIII.
- PHRAATES, *nothus.*

III. PHRAATES, *patris interfector, maritus matris. breui pulsus, facinorum odio, moritur. Idem Iosephus.*

IV. ORODES, *Iosepho, Herodes, nescio cuius proles. cœtu popularium facto casus in sacrificio vel venatu, ob crudelitatem. Ioseph.*

V. VONONES. *de quo hic Tacitus, & loco dicto Iosephus.*

VI. ARTABANVS. *non ex recta priorum regū stirpe, tamen Arsacides & Medorum antea rex, ait Iosephus. Contra eum rex missus à Tiberio Phraates, de quo suprà, Vononis frater. sed in via periit. posteà Teridates (nescio cuius proles, nepos tamen Phraatis) qui pepulit Artabanum, iterumq; ab eo pulsus. Regnum tenuit ad Claudij principatum.*

Eius filij
- ORODES *qui Armeniæ rex. Tacit. lib.* VI.
- DARIVS. *qui Vitelliano fœdere cum Artabano, obses missus Romam. Ioseph. Is est quem nominat Suet. Calig. cap.* XIX.

VII. GOTARZES. *Artabani frater, qui necem ipsi filiisq; maturauit. Tacit. lib.* XI.
VIII.* VARDANES. *item Artabani frater, pepulit Gotarzem. Tacit. lib.* XII. *Imperitante Apollonij tempore. Vide Philostratum lib. 1.
IX. GOTARZES, *iterum, mortuo fratre. Contra eum submissus* MEHERDATES, *filius Vononis, imperante Claudio. Frustra. victor prœlio Gotarzes.*

X. VONONES (*ignoro stirpem*) *antea Mediæ rex, lectus acciturq; à Parthis, sed breui & inglorio regno. Tacit.* XII. } VOLOGESES. TIRIDATES, *sub Nerone Armeniæ rex.*

XI. VOLOGESES, *vel vt Græci*, VOLOGÆSVS: *Vononis huius F. per tempus Neronis. Vixit ad Vespasiani imperium, vt liquet ex Taciti Histor. lib.* IIII.

3. Raro venatu, segni equorum cura.] *Quæ tamen vnica studia procerum regisque. Xenophon lib.* VIII. παιδείας. τῆς πολεμικῆς δ' ἕνεκα ἀσκήσεως, ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν, οὕσπερ ἀσκεῖν ταῦτα ᾤετο χρῆναι, ταύτην ἡγούμενος καὶ ὅλως ἀρίστην ἄσκησιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. καὶ νῦν δὲ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄλλοι ἀμφὶ βασιλέα ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν. Militaris exercitij gratiâ ad venationem eduxit, quos ad eam idoneos rebatur. hanc existimãs & vniuersè optimam exercitationem ad militiam esse, & maximè ad equestrem. Itaque & nunc Rex Persarum, atque alij circa Regem, assidui sunt in venatu. Venationi addicti Parthi.

4. Velissima vtensilium anulo clausa.] *Signatorium anulum intelligit, siue, vt alij appellant, sigillaricium, qui habeat* χαρακτῆρα. *De quo Vopiscus in Aureliano:* Vxori & filiæ anulũ sigillaricium quasi priuatus instituit. *Moris autem Romani, vt domi supellex penusque omnes eo signaretur: nequid negligentia aut furto periret. Apud Plautum mater familias,* Anulus signatorius. Eo signabant penum & vtensilia.

Obsignate cellas, referte anulum ad me,
Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam. *Et alibi seruus:*
Isti parcipromi qui salinum seruis obsignant cum sale.

Plinius XXXIII. At nunc cibi quoque & potus anulo vindicantur à rapina. *Ab hoc more Martialis lib.* IX.

Septem post calices Opimiani
Denso cùm iaceam triente læsus
Adfers nescio quas mihi tabellas,
Et dicis, Modò liberum esse iussi
Zenam, seruulus est mihi paternus.
Signa. cras melius, Luperce, fiet:
Nunc signat meus anulus lagenam.

Et simile, quòd mater Ciceronum amphoras vinarias signare solita etiam inanes. Clemens lib. III. *Pædag. feminis Christianis talem anulum dat:* δίδωσιν οὖν (ὁ παιδαγωγὸς) αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσοῦ, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει, ὁμοίως ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν. ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐνδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν, σφραγίδων δεδεήμεθα: Tribuit etiam feminis anulum aureum, non herclè ad ornatum, sed ad signandum ea quæ domi custodienda sunt, propter curam domesticam quæ illis incumbit. Si enim omnes à pædagogo rectè instituti essemus, superuacua essent signacula, omnibus ex æquo bonis, seruis dominisque. Sed quoniam aut nulla aut mala institutio caussam magnam præbet iniuriæ, opus habuimus sigillis. *Vbi vides etiam illo æuo morẽ priscum. Anulos eiusmodi signatorios (ferreos tamen, vt appareat seruorum fuisse, aut vulgarium militũ) complures erutos ipsi vidimus in Batauis, cum adiuncta claui, ad duplicem scilicet vsum, signandi aperiendique. Eorum hæc forma, magnitudine minimissimi digiti.*

Claues anulatæ.

Plinius Iliacis temporibus ignotum anulorum vsum fuisse docet, quoniam conditas arcis vestes vasaque aurea & argentea & ea colligata nodi non anuli nota Homerus indicat. *Versus Homeri, quos respexit, sunt, Odyss. θ,*

Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
Μή τίς τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ad hos, anulos pertinere velim, Valerij locum lib. VII. *cap. vlt.* Insupérque anulos suos ei tradidit: videlicet nequid ex eâ hereditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyus vir diligens, sed morientis amici plenum contùmeliæ ludibrium, in locellum repositos & à præsentibus obsignatos diligentissimè, heredibus illius exheres ipse reddidit.

5. Primóq; congressu fusus reparat vires.] *Fuga capta ad montes Mediæ, ait Iosephus.*

6. Victo Vononi perfugium Armenia fuit.] *Primò Seleucia. Vide eundem Scriptorem libro* XVIII.

7. Ob scelus Antonij, qui Artauasden regem Armeniorum.] *Verè scelus. nec enim censori Tacito, ludus & iocus, vt hodie, fallere fidem. Artauasdes autem Antonium expeditione Parthica deseruisse visus, fallacibus ab eo litteris excitus, in vincla habitus, & in triumpho Alexandriam ductus est. Vide Dionem, & Plutarchum.*

Dissensio, in hac historia nominibusq. scriptorum.

8. Occiso Artaxiâ per dolum propinquorum.] *Iosephus hunc Artaxiam filium facit Artabazis. ita enim appellat pro Artauasde, vt alibi etiam Plutarchus. occisum eum à propinquis non dicit, dicit à Tiberio & Archelao pulsum. Horatius gloriam tribuere Tiberio videtur non pulsi solùm sed etiam occisi. Ad Itium,*

——— Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit.

Facit huc Epigramma I. lib. IIII. Florilegij Græci εἰς οἰκόνας βασιλέων.

Suetonius, Ducto ad orientem exercitu regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro Tribunali diadema imposuit. *Dio historiam confundit, & Artabazem nominat pro Artaxia, Tigranem facit eius fratrem. lib.* LIIII. *Res autem ita habet. Artauasdes siue Artabazes, duum filiorum pater, Artaxia & Tigranis. ille maior natu. Adi Iosephum, lib.* XV. *cap.* IIII.

Barbari reges cum sororibus matrimonio iuncti.

9. Quamquam sociatis more externo, in matrimonium regnúmque.] *Qui mos etiam Ægyptiis, aliisq; barbaris ad Orientem.*

10. Sed vbi minitari Artabanus.] *Qui Orodem siue Herodem filium suum regem iis dedit. Iosephus lib.* XVIII. *cap.* IIII. *qui etiam hanc rem fusius exsequitur, paullùm tamen à Tacito diuersus.*

11. Vt effugere agitauerit Vonones, in loco reddemus.] *Reddidit, hoc ipso libro sub finem.*

Quot annos in Germania Germanicus.

12. Quæ sibi tertium iam annum belligeranti.] *Imò plures. Nam continenter in Germanos bellum gessit, à clade Vari: excepto anno Consulatus. Sed Tacitus à postrema eius missione annos numerat, quæ fuit exacto consulatu eius, sub Augusti mortem.*

13. Acie & iustis locis.] *Nouè dictum, pro æquis locis.*

Naues dupli-ci gubernaculo.

14. Appositis vtrimque gubernaculis, conuerso vt repentè remigio hinc vel illinc appellerent.] *Id quidem genus nauigij binis gubernaculis, hodie inuisum. At noster iterum describit lib.* III. *Histor. vocátque* Cameras: Sic inter vndas voluuntur pari vtrimque prorâ, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est. *Item De moribus Germanorum*: Forma nauium eo differt, quòd vtrimque prora paratam semper appulsui frontem gerit. *Reperio & apud Suidam prisci scriptoris verba, nescio an hanc ipsam rem narrantis*: πλοῖα μονήρη, ἔστι ἃ καὶ δίκροτα κατεσκευάσαντο. τινὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς πρύμνης καὶ ἐκ τῆς πρώρας ἑκατέρωθεν πηδαλίοις ἡρμόσαντο, ὅπως αὐτοί τε μὴ μεταστρεφόμενοι καὶ ἐπιπλέωσι καὶ ἀναχωρῶσι, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐν τῷ παράπλῳ καὶ ἀπόπλῳ αὐτῶν σφάλλωσιν: Naues simplices vniúsque ordinis, interdum & biremes faciunt. quasdam verò & ex puppe & ex prorâ gubernaculis instruunt; vt ipsi nihil

conuersi & accedant & recedant; hostésque & adnauigantes & abnauigantes fallant ac circumueniant.

15. Accipiendísque copiis,& transmittendum ad bellum opportuna.] *Siqua alia insula, in hac mundi pilâ.* Bataui[æ] op-portunitas.

16. Tumulum nuper Varianis legionibus structum.] *De quo suprà lib.* 1. Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit,gratissimo munere in defunctos. *Tumulus ille.non aliud quàm κενοτάφιον fuit. habesq; huius ritus illustre apud Xenophontem exemplum,lib.*VI. *expeditionis Cyri. vbi inane sepulchrũ constituitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non faciles repertu.* ἐνίους δ' οὓς ἐκ τῶν ὁδῶν συντυχόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. οὓς δὲ μὴ εὗρον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. *Et apud Virgilium lib.* III. Cenotaphiũ eiusque ritus.

—— manésque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem
Et geminas, caussam lacrimis, sacrauerat aras.

17. Veterem aram Druso sitam disiecerant.] *Druso mortuo cenotaphium decretum ad Rhenum ipsum. Dio* LV. *& Suetonius*, Exercitus honorarium ei tumulum excitauit,circa quem stato die, quotannis decurreret, & Galliarum ciuitates publicè supplicarent.*Nescio an huic tumulo adiuncta ara:apparet,quia Suetonius ait, supplicarent. Volunt id cenotaphium ad* *** *Moguntiacum fuisse.repugnat hic locus,qui constituit,inter Lupiam & Rhenum. Sed & Rauenna sepulcrum Drusus habuit, à Claudióne eius F. an ab Augusto ipso exstructum? cuius memoria in lapide prisco, ibi:* Ara Drusi & cenotaphiũ. * Idque ex Eutropio sumunt, lib. VII.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CÆS. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SVPRADICTA. Monumentũ Drusi Rauennæ.

18. Honorique patris Princeps ipse cum legionibus decucurrit.] *Antiquissimi inuenti Decursio in funere illustrium virorum. Homerus in funere Patrocli, Virgilius Pallantis descripsit.* Decursio funebris.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos.

*Liuius Pœnis etiam vsitatam ostendit lib.*XXV. *in morte Gracchi.* Alij ab Hannibale, & ea vulgarior fama est;* in vestibulo primorum castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse cum tripudiis Hispanorum, motibúsque armorum & corporum suæ cuique genti assuetis. *Lucanus lib.* VIII. * Legerim, *in vestibulo priore.*

——totus vt ignem
Proiectis mærens exercitus ambiat armis.

Statius lib. VI. *optimè.*

Tunc septem numero turmas (centenus vbique
Surgit eques) versis ducunt insignibus ipsi
Graiugenæ reges: lustrántque, ex more, sinistro
Orbe rogum,& stantes inclinant puluere flammas.
Ter curuos egere sinus, illisáque telis
Tela sonant: quater horrendum pepulere fragorem
Arma, quater mollem famularum brachia planctum.

19. Cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum.] *Distinguendum videri*, castellum, Alisonem, ac Rhenum, *pronuntiauit Vertranius. & rectè, ad mentem Dionis, lib.* LIV. *Nam scribit à Druso castellum exstructum ad Lupiæ & Alisonis confluuia,*

Volunt esse opidũ, quod hodie, Vesalia.

aliudq́ in Chattis ad ipsum Rhenum. Velleio tamen loci nomen Aliso est, & Ptolomæo ἄλεισον inter Germaniæ vrbes.

Drusi res in Germania.

20. Precatúsque Drusum patrem vt se eadem ausum libens placatúsque iuuaret.] *Ita est. Nam & Drusus classe Oceanum tentauit; imò & pugnam nauibus conseruit in Amasiâ fluuio, vicitq́ Bructeros. Strabo lib.* VII. Εἰσὶ δὲ μεταξὺ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοί, ὧν ἐν τῷ Ἀμασίᾳ Δροῦσος Βρουκτέρους κατεναυμάχησε: Sunt & alij interiecti nauigabiles fluuij, in quorum vno Amasia, Drusus Bructeros nauali prælio vicit. *Sed & Petrarcha auctor, arcum triumphalem Romæ sibi visum Druso Neroni huic inscriptum: è quo fracto hos dumtaxat versus à se lectos.*

—— ad diuortia Rheni
Peruasi hostiles depopulatus agros.
Dum tibi Roma decus æternâque sudo trophæa,
Ister pacatis lenior ibit aquis.

21. Lacus inde & Oceanum vsque ad Amisiam peruehitur.] *Lacus nominat semper plures, vt lib.* I. *suprà*: Ipse impositas nauibus quattuor legiones per lacus vexit. *At hodie vnus, quod mare Meridionale appellant. Apparet autem clarè, gentes ibi terrásque fuisse pluribus lacubus interstinctas. Vide chorographiam nostram Batauiæ.*

22. Classis Amisiæ relicta læuo amne: erratúmque in eo quod non subuexit.] *Locus mihi ambiguæ sententiæ & perplexæ. Vidi qui sic vellet. Classem relictam in ripâ citeriore (aspectu Galliæ dico:) & in hoc culpari Germanicum, quòd non in ripa vlteriore. Pontibus enim tunc nihil opus fuisset, quibus nunc iunxit amnem, & dies plures absumpsit. Simplex hæc sententia, fateor, & ex primo verborum aspectu. At qui scrutetur, valdè, vereor, repugnet. Primùm si classis in citimâ ripa posita: quomodo aptè annectitur, militem transpositum in terras dextras? Sanè eo positu, si quid ego capio, vti amnis classi læuus fuit, ita & terræ trans amnem. Deinde, quis hic (malum) Germanici & Romanorum stupor, classem non appellere ad vlteriorem ripam, in flumine iam noto: & vanam illam operam sumere in exstruendo ponte? præsertim re nulla aut hoste impediente. Tertiò, si ea res, cur Pontes multitudinis numero nominat? potuit enim & debuit transmitti ponte vno. Cur* Subuehendi *verbo vtitur, cùm veriùs* Transuehendi; *Nescio an hæc diluent. Mea de Taciti mente mens est: Classem relictã in vlteriore ripâ fluminis, vti debuit: sed tamen in ima, & mari proxima, quod non debuit. Quomodo igitur tunc, inquies, amnis illi læuus? ex positura nempe nauium, quas verisimile est quiescentes eas & in statione habuiße. Nempe proras in Oceanum verterunt, tanquam reditura, nec vltra scilicet progressuræ. Pone autem milites in iis & vectores vt solet, facie ad proram versa: nonne sic læuus iis amnis, & terræ in quas transponuntur dextræ? Peccatum tamen à Germanico, quòd humilibus & humentibus illis locis militem exposuerit (debuisset subuehere:) in quibus transeundis, opus pontium structura. Ad mare enim æstuaria: non sic suprà.*

Taciti scripta ad Visurgim reperta.

23. Flumen Visurgis interfluebat.] *Mutua Romanorum Germanorumq́ clade nobilis amnis. cui famam præcipuè Tacitus dedit; & ipse Tacito (mirum fatum) vitam. Nam quinque hi primores libri inuenti Corbeiæ, quod monasterium ad Visurgim est. atque illinc depromptum verè hunc thesaurum Quæstor quidam Pontificius ad magnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis.*

Augurale siue Auguraculũ in castris.

24. Nocte cœpta egressus Augurali. *Nihil muto, in castris Romanis ad dextram Prætorij Auguraculum fuit, vbi duces auspicarentur & ex pullis auguria caperent. quod Græcis οἰωνιστήριον est. Hyginus manusc. verbis tamen corruptis*, Auguratorium parte dextrâ prætoriatur à principalem agnouimus, vt dixi, ne & augurium rectè capere potest. parte læua tribunal statuitur, vt augurio accepto insuper ascendat ad exercitum * felicia hospicio adloquatur. *Ita Tacito Auguralis ara commemoratur in castris Corbulonis, lib.* XV. *Erudito tamen viro*, egressus Augustali, *legend. videtur: quia in Quinctiliano scriptum lib.* VIII. Carmen funebre, propriè Nænia; & tabernaculum ducis,

* *Lego*, felici auspicio.

Auguſtale. *Non idem mihi videbatur.*

25. Contectus humeros ferina pelle.] *Quare ferina pelle? vt habitum mentiretur Germani, credo, qui plerumque pelliti. Germani autem multi non in caſtris ſolùm, ſed, vt opinor, inter eius cuſtodes.* Germani pelliti.

26. Viditque ſe operatum & ſanguine ſacro reſperſa prætexta.] *Operandi verbum, ad ſacra. Tibullus,* Tunc pubes operata deo. *Curtius:* Per dies decem Libero patri operatum habuit exercitum. *Reſtitue apud Liuium, lib.* x. Dum hoſtes operati ſuperſtitionibus, concilia ſecreta agunt, Amiternum opidum de Samnitibus vi cepit. *ita meus codex. vulgò,* ſuperati. *Quod ait, reſperſam prætextam: ſcire licet pontifices, imò ſacerdotes omnes, cùm diis facerent, prætexta vſos: Germanicus autem Augur. Lampridius in Alexandro,* Accepit prætextam etiam cùm ſacra faceret, ſed loco Pontificis maximi, non Imperatoris. *Appianus ἐμφυλ. α. οὕτως μὲν Ἀκυλλίων στρατηγῶν τε καὶ ὑπάτων, καὶ ἱερῶν καὶ ἐπίχρυσον ἐσθῆτα ὡς ἐν θυσίᾳ περικείμενος, ἀμφὶ δευτέραν ὥραν ἐσφάζετο ἐν ἀγορᾷ μέσῃ παρὰ ἱερεῖς. Quinctilianus declamat.* CCCXL. Ego vobis allego etiam ipſum illud ſacrum prætextarum, quo ſacerdotes velantur, quo magiſtratus: quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus ac venerabilem. *Spartianus in Hadriano:* Natali ſuo vltimo cùm Antoninum commendaret, prætexta ſponte delapſa caput ei operuit. *vbi corrigo,* aperuit: *quia ſacrificabant capite velato. Adi & Zoſimum lib.* IIII. *vbi delata ad Gratianum Chriſtianum Principem prætexta pontificia, & ſpreta. ab hac mente Plinius placari purpura deos ſcripſit, reſpiciens ſcilicet ad prætextam libro* IX. Diſtinguit ab equite Curiã, dis aduocatur placandis, omnémque veſtem illuminat. Operari ad ſacra. Liuius correctus. Prætextæ vſus in ſacris ita tamen vt fuerit taneum ſacerdotum. Spartianus correctus.

27. Nullâ vulnerum patientia, ſine pudore flagitij, ſine curâ ducum, abire, fugere.] *Videntur adumbrata è Thucydide, qui Braſidam inducit hortantem ſuos contra Illurios: eóſque iiſdem moribus fingit. lib.* IIII. *vbi inter cetera:* οὔτε γὰρ τάξιν ἔχοντες αἰσχυνθεῖεν ἂν λιπεῖν τινα χώραν βιαζόμενοι, ἥ τε φυγὴ καὶ ἡ ἔφοδος αὐτῶν, ἴσην ἔχουσα δόξαν τοῦ καλοῦ, ἀνεξέλεγκτον καὶ τὸ ἀνδρεῖον ἔχει.

28. Aduerſis diis obiiciant.] *Ita correxi: vulgò,* odiis.

29. Octo aquilæ petere ſiluas viſæ aduertere Imperatorem.] *Sic lib.* IIII. *Hiſt.* Aduertit ea res Veſpaſianum. *& Liuius lib.* I. *emendante me,* Aduerterátque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. *Nam hactenus* auerterátque, *ſcriptum reperies, ignorantia hiſtoricæ dictionis. Ceterùm, illud mirum vnde hic aquilæ noſtris terris haud temerè viſæ. Ac ſubuereor vt falſa ſpecies obiecta Germanico, aliæq; alites fuerint.* Aduertendi verbum, alia notione. Liuius emendatus.

30. Sequerentur Romanas aues.] *Aquilas intellegit, quæ à C. Marij æuo propriæ Romanis. Exemplũ credo eſſe à Perſis, quibus in militia, Aquila præcipuum & regale ſignum. Xenophon de Expeditione Cyri lib.* I. καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης, ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον. *Et Pædia Cyri, lib.* VII. ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. Erat autem ei ſignum, aurea aquila in longâ haſta ſuſpenſa. & nunc etiam id inſigne Perſarum regibus manet. *Sed diuerſa tamen ea paullum ab aquila Romanorũ. Nã hæc non aliud, quàm modica ex argento aquila, quæ ſummæ haſtæ inſiſtebat, alis expanſis, pede fulmen aureum tenens. Ita, præter M. Antonij nummos, etiam Dio deſcribit libro* XLIII. *de prodigijs ante pugnã Mundenſem:* οἵ τε γὰρ ἀετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείοντες, καὶ τοὺς κεραυνούς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινες χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβάλλοντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐσήμαινον, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπέπτοντο: Aquilæ legionum eius, alas concutientes, & fulmina, quæ nonnullæ earũ aurea pedibus tenent, abiicientes, Põpeio exitiũ palàm denũciabant, ipſæq; ad Cæſarẽ quaſi auolabant. *Dixi modicã fuiſſe. collige ex his Flori verbis lib.* IIII. Tertiã aquilã ſignifer, priuſquã in manus hoſtiũ veniret, euulſit, merſámque intra baltei ſui latebras gerens in cruenta palude delituit. *Neque enim baltei latebris tegi potuiſſet aquila admodũ magna. Vide Militiam noſtram.* Aquilæ Romanæ exemplum à Perſis. Romana aquila qualis. Non magnũ id aquilæ corpus.

31. Propria legionum numina.] *Ita alibi:* Mox conuerſus ad ſigna &

bellorum Deos. *Dionysius, de iisdem:* τιμιώτατα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται. *Adeò autem signa pro diis, vti per ea miles iuraret. Liuius lib.* VI. Obstringere periurio non se solùm suúmque caput, sed signa militaria & aquilas, sacramentique religionem. *Tertullianus:* Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa iurat, omnibus diis præponit. *Exemplum eius sacramenti egregium apud Lucanum lib. I. vbi Lælius Cæsari:*

Aquila & signa. dij militum.

Milites per signa iurabant.

——— per signa decem felicia castris,
Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos.

Signorum adoratio.

Imò & adorata ea. Disce è Sozomeno Eccles. Hist. lib. I. cap. IV. *vbi de Labaro:* Σημεῖον δὲ τοῦτο τιμιώτατον, καθότι ἀεὶ τοῦ βασιλέως ἡγεῖσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι νενόμιστο παρὰ στρατιωτῶν: HOC signum venerabile maximè. quia & principem antecedere, & adorari etiam à militibus solebat.

Fiducia bellis inprospera.

32. Repertis cathenis, quas in Romanos vt non dubio euentu portauerant.] *Fecit idem M. Antonius apud Florum lib.* III. *qui* Cretam inuasit cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducià, adeò vt plures cathenas in nauibus quàm arma portaret. *Fecit Flaminius, in Polybio lib.* III. *qui suos ita vanitatis impleuit, vt plures essent qui* ἀλύσεις καὶ πέδας καὶ τοιαύτην παρασκευήν, ferrent, quàm qui arma. *Sed vtriusque quis exitus? qui nunc Germanorum. Nec aliter solet magnus ille deus, qui deiicit quidquid vanè se attollit.*

Imperatoris nomen ad solum principem. Apud eum vnū auspicia.

33. Miles in loco prælij Tiberium Imp. salutauit.] *Oportuerat Germanicum ipsum, qui dux & auctor facti. Sed Augustus vt auspicia seruauit sibi; sic honorem omnem rei à ducibus suis legatisve gestæ. Nam qui ductu quidem suo, alienis tamen auspiciis vicerat: ne antiquitus quidem Imp. salutabatur, aut triumphabat. Hoc adulans suo Principi Horatius voluit:*

Te copias, te consilium, & tuos
Præbente diuos.

Et ab hac re statim, in trophæi inscriptione legis, Exercitum Tiberij Imperatoris ea monumenta consecrauisse; *non, Germanici, qui ducebat*

Nudo capite, in periculo, duces.

34. Detraxerat tegimen capiti, quò magis adgnosceretur.] *Idem video Cyrum minorem fecisse in pugnâ illa sibi extrema: cuius caussam tamen Xenophon ambiguè refert ad morem Persarum, qui nudis capitibus pugnam inibant.*

Adulta æstas. Noua.

Præceps.

35. Sed æstate iam adulta.] *Sæpè ita loquitur noster, imitatione aperta Sallustij. quam phrasim opera est semel à iuuentute intelligi, ex Seruianis notis, ad illud* Vere nouo. Id est, *ait,* primo mense Martio. Nam veteres per singula tempora anni, quę in tres menses diuiduntur, obseruant, vt sic dicant: Primum mensem, Nouum ver, secundum, Adultum: tertium, Præceps. Ita de Hieme, Æstate, Autumno. sic semper Sallustius. *Simile, quod Græci annum partiuntur:* ἱσταμένου τοῦ ἔτους, μεσοῦντος, ἢ λήγοντος.

36. Effusa grando.] *Sub quam, occulta caussa, semper, vt aiunt, Oceanus intumescit.*

Auster, pro quouis alio vento imbrico.

37. Mare omne in Austrum cessit.] *Propriène Austrum dicit? an* χυδαίως, *poëtarum ex ritu, quemuis ventum? Ambigo ego, ne Notum voluerit intellegi: quia clarè subdit.* qui tumidis Germaniæ terris, immenso nubium tractu validus & rigore vicini Septentrionis horridior. *Nam certè non Auster est tyrannus, vt ille loquitur, Germaniæ terræ: nec vicinus Septemtrioni, cui rectâ lineâ distans & aduersus. Adde quod Austro turbante, vix est vt naues ex ora Frisiorum in Britanniam rapiantur. quod mox narrat factum. Possunt tamen fortasse & hæc dilui; & illa non incommoda interpretatione iuuari.*

38. Postquam mutabat æstus, eodem, quò ventus ferebat.] *Non malè etiam,* eodemque quò ventus. *Liuius lib.* XXVI. Acer etiam Septemtrio ortus inclinatum stagnum eódem quò æstus ferebat.

39. Aluei manantes per latera. *Nec displiceret scribi,* nantes.

40. Propinquo loco defossam aquilam.] *Malim,* luco. *Hic autem inuenta aquilarum vna,*

rum vna, & supra lib. I. altera. ergo receptæ nunc omnes, quia tertia seruata militis astu. Florus tamen scripsit, Signa,& aquilas duas adhuc Barbari possident: tertiam signifer,&c. *Parum considerate. nisi ex Liuij persona & ætate loqui hominem placet.* Flori incogitantia.

41. Non ausum congredi hostem.] *Legerim hac & sequentia,* non auso c. hoste, Pulso, Pauente.

42. Reductus inde in Hiona miles.] *Vera correctio Beroaldi,* in hiberna miles. *ex Taciti verbis ipsis. Rhenanus qui,* Iuhiona, *legit: & ego qui serio olim refelli, digni ambo qui plecmur.*

43. Sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Sueuos.] *Id accidit Tiberio ipso duce. Vide Dionem lib.* LV. *in cuius verbis menda, Cantabri, appellantur in Germania, qui reuera Sugambri: vt monui olim Antiquar. lect. lib.* I. *cap.* VI. *Suetonius*: Sueuos & Sugambros dedentes se in Galliam traduxit,& in proximis Rheno agris collocauit. *Eutropius lib.* VII. Tiberius CCCC.M. captiuorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocauit. *Isidorus non obscurè indicat hosipsos esse, qui Burgundiones postea appellati,largiter potuerunt.* Burgundiones, *inquit,* quondam à Romanis subactâ * interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare, in magnam coöluerunt gentem. atque ita nomen ex locis sumpserunt, quia crebra per limites habitacula constituta, Burgos vulgò vocant. Hi posteà rebelles effecti Romanis, plusquam LXXX. ∞. armatorum ripas Rheni fluminis insederunt,& nomen gentis obtinuerunt. *A quo tamen diuersus it Ammianus, qui originem eorum à Romanis trahit*: Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt litteræ. prima, quod iam inde temporibus priscis sobolem se esse Romanam Burgundij sciunt: dein quòd salinarum, finiúmque caussa Alemanis sæpe iurgabant.

Sueui & Sugambri in Galliam. Qui postea Burgundiones dicti. * Fortè, vlteriore Germ. Dissentit Marcellinus, lib XXVIII.

44. Adsequi nomen Imperatorium, & deportare lauream posset.] *Id est, triumphare. Triumphantes enim ascendere Capitolium soliti,& laurum quam manu tenebant, quéque in fascibus lictorum, deponere in gremio Iouis: arbitri scilicet victoriæ & auctoris. Statius*: Laurea triumphantium in gremio Iouis.

—— Laurúmque superbam
In gremio Iouis excisis deponere Pœnis. *Idem*:
—— Et nondum gremio Iouis Indica laurus.

Dixi in fascibus lictorum: & eum ritum clarè ponit Dio LIIII. *de Augusto*: καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων ἀφεῖλε καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο: Et in capitolium conscendens, laurum à fascibus abstulit, & in Iouis genibus deposuit. *Sicut & Iulius Obsequens*: C. Antonius cùm in agro Pistoriensi Catilinam vicisset, laureatos fasces in prouinciam tulit. Apparuit eum hostibus portendisse victoriā, cùm ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat deponere. *Rectè ergo in Plinio scriptum*: Fasces imperatorum laurus decorat, ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quotiens lætitiam noua victoria attulit. *nec rectè mutauit è libro vetere,vt ait,vir doctus,*exhinc in gremio. *Senecam turpi nota deformauit quicumque nebulo ignarus huius ritus. Consolatione ad Elbiam,cap.* X. Scilicet minus beatè viuebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiit cùm vilissimum cibum in foco manu sua versaret,illa,qua tam sæpe hostem percusserat,lancémque in Capitolini Iouis gremio reposuerat: quam Apicius nostra memoria vicit,qui,&c. *& molestiam obiecit quærendæ lancis, quam numquam inuenies. Libri aliquot*, lanceámque. *Emendo*, lauceámque, *verissimè ad hunc triumphi morem. sequentia etiam scribe*, quàm Apicius nostra memoria vixit. *non*, Vicit: *& sententia omnis clara. Ne hereas,simillimus de hisdem Fabriciis Panegyristæ locus Laudatione Theodosij*: Curij Coruncanij, Fabricij, cùm induciæ bella suspenderant, inter aratra viuebant:& ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri rusticabantur. *Sed & laurea etiam deposita sine insto triumpho. vt in Suet. Domit. cap.* VI. De Sarmatis lauream modò Ioui Capitolino rettulit. *Itemque Nero ob Teridatis in vrbem aduentum,*

Item laurus è fascibus. Defensa Plinij recepta lectio. Seneca ad eū morem correctus.

Imperator consalutatus, laurea in Capitolium latâ *in eod. Suet. c. XIII.*

Stemma huius Libonis obscurum.

45. Dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam, consobrinos Cæsares.] *Ante lucem quærere occepi hoc stemma, & vereor vt conticinium noctis sit priusquam pertingam. Cur Liboni huic proauus Pompeius, scio: cur Cæsares consobrini. In Scribonia amita hæreo, quæ ex historiis quidem adstruitur saltem matertera maior. nisi placet amitæ nomine abusum Tacitum esse. Si non est: sequitur vt paternum genus etiam (nam de materno constat) huic adolescenti è Scribonis sit. Et suadet herclè nomen: quia Tacito dicitur, Scribonius Libo Drusus. Censeo L. Scribonio Liboni, qui consul cum M. Antonio fuit, fratrem fuisse alium Scribonium, cuius nepos iste. ita, inquam, vt maritus Pompeiæ Scribonius aliquis fuerit. Liquere res nisi ex subiecta genesi non potest.*

L. SCRIBONIVS. LIBO, *qui Consul cum Antonio, anno* DCCXIX. *Vxor incerta.* *Ex his*	SCRIBONIA, *quæ nupsit* SEX. POMPEIO, *filio Magni, per bellum Siculum. Dio. Appian. Ex his*	POMPEIA, *quæ desponsa* M. MARCELLO, *pignus pacis cum Triumviris initæ. sed non deducta. Nupsit, vt conycio, pòst* SCRIBONIO LIBONI. *ex quis*	L. SCRIBONIVS LIBO. *qui consul initio libri huius.* SRIBONIVS LIBO DRVSVS. *de quo hic, qui tantùm prætor.*
SCRIBONIA, *eius soror, vxor* OCT. AVGVSTI *Ex his*	IVLIA. *cui maritus* VIPSANIVS AGRIPPA. *Ex his*	CAIVS, LVCIVS } *Cæsares.* IVLIA, *nupta L. Paulo.* AGRIPPINA, *nupta Germanico.*	
SCRIBONIVS LIBO, *de quo nihil legi.*	SCRIBONIVS, *de quo nihil.*	SCRIBONIVS LIBO, *quem volo maritum Pompeiæ fuisse.*	

*Priores duæ lineæ huius generis veræ, & ex historia Dionis, Appiani, collectæ. Tertia à sola coniecturâ est. sed aliter de amita Scribonia explicari à me non potest. L. Scribonium Libonem qui consul fuit hoc ipso anno quo damnatus adolescens, non patrem eius fuisse sed fratrem ex narratione Taciti liquet. Patrem enim nusquam nominat: nominat fratrem. Hunc fuisse arbitror à quo Scribonia lex denominata: quem vir * magnus in libello singulari ad eam legem imperitè confudit cum isto qui nunc reus.*

* Iac. Rauardus ad leg. Scrib.

46. Amittam Scriboniam.] *Digna lectu de tota re vide apud Senec. epist. LXXI.*

47. Per Flaccum Vescularium.] *Qui tamen infrà lib. V. est, Vescularius Atticus insidiarum in Libonem internuncius.*

48. Lectica delatus ad fores curiæ.] *Quod receptum in solis ægris. Nam lecticæ quamquam iam vulgatæ, tamen spernebantur adhuc à Curiæ aditu. Suetonius de Tiberio:* Numquã curiã nisi solus intrauit: lectica quondã introlatus æger, comites à se remouit.

Ægri in lectica.

49. Innisúsq; fratri.] *Puto L. Scribonio Liboni, qui hoc anno consul.*

50. Et C. Liuius.] *Nescio an,* Cluuius.

51. Quîs viã Appiam Brundisiũ vsq; pecunia operiret.] *Non temerè de via Appia consultauit vanũ caput, quia ea inter Romanas vias longissima, & quasi regina, vt ait Statius:*

Appia regina viarum.

——— quà limite noto
Appia longarum teritur regina viarum.

Sed pertinuitne ea Brundisium vsq;? Negat Frontinus de Aquæductibus; qui vltra Capuam non porrigit. Apia aqua, *inquit*, inducta est ab Ap. Claudio Censore. qui & viam Appiam à porta Capena vsque ad vrbem Capuam muniendam curauit. *Adfirmat tamen hic Tacitus, & Strabo, prolixè lib. V. & VI. & Horatius:*

Dissidium scriptorũ in via Appia.

Brundisium melius Numici via ducat, an Appi.

aliiq;. Omnes bene. Nam Appius ipse non herclè vltra Capuam perduxit. ne potuit quidem, vt fines tunc erant imperij Romani. perduxit posteà siue C. Gracchus Tribunus, qui plerasque vias fecit, refecit: siue C. Cæsar, qui curator viæ Appiæ non leuiter in eam impendit siue

Conciliati omnes.

Augustus, de quo inscriptiones prisca, S. P. Q. R. QVOD. VIÆ. MVNITÆ. SVNT. *Nam certum aliquid non alij, non ego inueni.*

52. Atroces vel occultas notas.] *quæ ad mortem eorum pertinerent, aut cædem.*

53. Vetere Senatusconsulto quæstio in caput domini prohibebatur.] *Quando & à quo latum id Sc. quæro. Sanè antiquum est, & Cicero referre videtur ad morem maiorum potius, quàm ad legem.* Nam cùm more maiorum de seruis in dominum ne tormentis quidem quæri liceat: exortus est seruus, qui quem in eculeo appellare nō posset, eum accuset solutus. *Idem:* Maiores nostri in dominum de seruo quæri noluerunt, non quia non posset verum inueniri, sed quia videbatur indignum esse, & domino morte ipsâ tristius. *Derogatum ei legi antiquitus, in caussa incesti. Pro Milone:* De seruis nulla lege quæstio est in dominum, nisi de incestu, vt fuit in Clodium. *Iurisconsulti excipiunt etiam adulterij crimen, fraudati census, & maiestatis. l. 1. C. de quæstionibus.* Sc. de tormētis seruorum. Quando torqueri in dominum seruus possit.

54. Callidus & noui iuris repertor Tiberius.] *Imò infamia huius inuenti penes Augustum: erratq; noster, si non errat Dio lib.* LV. *ὅτι δ' οὐκ ἐξὸν δοῦλον κατὰ δεσπότου βασανισθῆναι, ἐκέλευσεν ὁσάκις ἂν χρεία τοιούτου τινὸς ᾖ, τῷ δημοσίῳ αὐτὸν, ἢ καὶ ἑαυτῷ πιπράσκεσθαι, ὅπως ἀλλότριος τοῦ κρινομένου ὢν ἐξετάζηται, οἱ μὲν ᾐτιῶντο, ὅτι ὀνόματι τῇ τοῦ δεσπότου μεταλλαγῇ καταλύεσθαι ἔμελλεν:* Quod verò cùm non liceret seruum in caput domini torqueri, iussit vt quoties eius rei vsus esset, vendi seruum vel Actori publico, vel sibiipsi Principi; vt iam quasi alienus à reo examinari posset: id sanè nonnulli criminati sunt, quasi legem ea domini mutatione dissolueret. A Tacitò discrepat Dio.

55. Mancipari singulos actori publico iubet.] *Mancipari, mancupio tradi: πιπράσκεσθαι siue vendi, dixit Dio. Suprà:* Hortisque venditis statuam Augusti simul mancipasset. Mancipari. *Lib.* III. Seruos quoque Silani, vt tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. *Sed quis publicus actor? non alius, quàm publicus siue seruus siue libertus: proprio tamen munere, qui res rationesq; reipub. administrabat. Græci δημοσίους, πραγματευτὰς vertunt. Itaque ferè cum Procuratoribus æquiparentur: sic tamen vt minus latè vagetur eorum potestas. Plinius in laudatione Traiani:* Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo, In ius veni, sequere ad tribunal. *Idē lib.* III. *epistol. ad Caluisium:* Deinde quod non minùs vtile quàm voluptuosum, posse vtramque eadem opera, eodem viatico inuisere, sub eodem procuratore ac penè iisdem actoribus habere. *Saluianus Massiliensis:* Pauent quippe actores, pauent silentiarios, pauent procuratores: prope vt inter istos omnes nullorum minùs serui sint, quàm dominorum suorum. *In marmore prisco:* Actor publicus. Similis procuratori.

HERCVLI. DEFENSORI
PRO. ITV. ET. REDITV
D. CLODI. SEPTIMI
ALBINI. CÆSARIS
D. CLODIVS. D. L.
FELIX
ACTOR. CÆS. N. D. D.

id est, Actor Cæsaris nostri dedicauit. *Sic Actores prædiorum l.* XVI. *C. De procuratorib. Actores rerum, l. vlt. De offic. præsid. & in Suetonij Domitiano cap.* XI. *Actorem summarum ritè fortasse reposuit Torrentius. Certè enim pecuniæ recipiendæ & expendendæ præerant. Apuleius lib.* II. Philodespotum requirit actorem (*ità è codice scripto Giselini nostri legimus, cùm male adhuc* auctorem.) eique præcepit, bono custodi redderet sine morâ præmium. *Vt ergo isti in priuatâ familiâ; sic & in rep. Actores. de quibus Plinij locum correctū imputo iuuentuti, lib.* VII. *Epistola ad Caninium:* Equidem nihil commodius inuenio, quàm quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummûm, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longè pluris exactori (*corrige, inquam,* actori) publico mancipaui, eumdem vectigali imposito recepi, tri- Correctus Plinius.

cena millia annua daturus. quibus verbis nihil clarius potest ad Taciti mentem. Vt enim ibi ager Actori publico mancipatur: sic hic serui. Vide quæ de resp. seruis scripsi libro Electorum, cap. XXII. & adde (quod tunc me fugit) de appellatione eorum à magistratibus, Varronis insignem locum, quem secus accepit vir doctus: Lib. VII. De lingua Latina: Nomina habent plerique liberti à municipio manumissi: in quo, vt societatum & fanorum serui, non seruarunt proportionem & rationem. Et Romanorum liberti debuerunt dici, vt à Fauentia Fauentinus, à Reate Reatinus, sic à Româ Romanus, vt nominantur libertini à libertis orti, & è publicis seruis populi Romani, qui manumissi antequam sub magistratuum nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt. Dicit Varro. Serui publici manumissi, dicti sunt liberti populi Romani, vti reapse erant: manumissi quidem, priusquam ambitiosa hæc consuetudo inualesceret nominandi à magistratibus. Nam ecce cœperunt à Consule quopiam aut Prætore, Corneliani dici, Gelliani, Clodiani. Et adde istis, quæ notaui ibi. Ille amicus noster ad successiones refert & testamenti factionem. Acutè. sed quò tam acutè?

Serui publici agnominati à magistratibus.

Varro explicatus præter mentem viri docti.

56. P. Quirinio propinquo suo.] Est P. Sulpicius Quirinius, qui Æmiliam Lepidam habuit vxorem. vnde adfinitas. Nam ipse ignobilis.

57. Præturæ extra ordinem datæ.] An supra numerum eos Prætores adiectos vult? certè enim vnius prætura tantùm vacabat. An potius, in annum proximum destinatos eos, extra sortem aleámque comitiorum?

58. Tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis posterorum exequias comitaretur, censuit.] Cotta hic inter notas & vibices eius secli, filius, vt Plinius* ait, Messallæ oratoris: patris optimi degener proles. De imaginibus in funere, deq; hoc interdicto, non repeto ea quæ scripsi in Electis cap. XXIX. Sic Bruti & Cassij imagines abolitæ, infrà lib. III. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlij, Quinctij, aliáque eiusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus hoc ipso, quòd effigies eorum non visebantur.

** Lib. x. cap. xxij.*

59. L. P. & Gallus Asinius.] Vereor vt elapsum exscriptori sit aliquod nomen. Dimnabam olim, L. Pætus, Gallus Asinius. Pætos sanè illo anno in Senatu fuisse, docet liber XV. vbi Cæsonius Pætus. Quid si etiam, L. P. & Galius Asinij? vt prænominibus distinguat plures eius gentis. Nam Asinij aliquot Senatores, imò consulares, vt infrà dicam.

Asinij plures prænominibus diuersi.

60. Facta & de Mathematicis Magísque Italiâ pellendis Senatusconsulta.] Imò repetita potius. Nam veteri lege edictóque, pridem amota è rep. illa pestis. Anno vrbis DCXIIII. M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio Coss. C. Cornelius Hispallus Prætor edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex vrbe atque Italiâ iussit: leuibus atque ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem inijcientes. ait Valerius libro primo. Anno DCCXXI. M. Agrippa Ædilis τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασεν: astrologos & vates vrbe eiecit; auctor Dio XLIX. in extremo. Iterum anno DCCLXI. ab Augusto interdictum seuerè omni vaticinio ac prædictione. notat idem Græcus lib. LVI. Sed seriò in primis & cum curâ ca res habita, hoc anno. Senatusconsulti, quod factum, formam & verba certò repperi in* Fragmentis Iurisconsultorum, quæ dedit nuper doctissimus P. Pythoeus. Ait ibi Vlpianus, lib. VII. de offic. proconf. Præterea interdicta est (ita legit Pythoëus) Mathematicorum callidâ imposturâ & obstinacitate persuasio. Nec hodie primùm interdici eis placuit, sed vetus hæc prohibitio est. Denique exstat S.C. Pomponio & Rufo Coss. factum, quo cauetur, vt Mathematicis, Chaldæis, ariolis, & ceteris qui similem in certum fecerunt (Pythoëus, similem artem: ego legerim, similem cestum, siue, quæstum) aqua & igni interdicatur, omniáque bona eorum publicentur: & sic * eternus gentium qui si id fecerit in eum animaduertatur. Dico Domitium intellegere Sc. hoc ipsum. At enim ille refert ad Pomponium & Rufum Coss. hoc autem anno Taurus & Libo Coss. fuerunt. Non hoc nouum, vt inter scriptores anni vnius discrimen sit.

Mathematici quando & quoties pulsi.

Verba propemodum erata huius Senatusconsulti.

** Libro cui titulus: Mosaicarum legum & Romanar. collatio tit. xv. Correctus Vlpianus.*

De tempore senat. sconsulti dissensio.

Cælius

Cælius enim Rufus, & L. Pomponius, consules fuerunt sequenti hunc anno. Addit Vlpianus alia, quæ ad cognitionem istam: Sæpissimè denique interdictum est ferè ab omnibus principibus, nequis omnino huiusmodi ineptiis se immisceret: & variè puniti sunt hi qui id exercuerunt, pro mensurâ scilicet * & consultationis (*legerim*, sceleris & consultationis, *vel inducta copula*, scilicet consultationis.) Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel quâ aliâ grauiore pœnâ adfecti. *Non omittam oraculum nostri vatis de bisvanis vatibus:* Mathematici genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax: quod in ciuitate nostrâ & vetabitur semper, & retinebitur.

Vlpianus locum emendatus.

61. Saxo deiectus est.] *Tarpeio. ita dicebant, sine aliâ additione. Plautus:*

Saxum Tarpeium.

Qui in amore, (*malim*, amorem) præcipitauit, peius perit, quàm si saxo saliat. *Lucretius*, ——— scelerisque luela

Carcer, & horribilis de saxo iactus deorsum.

62. Extra portam Esquilinam.] *Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas, credo, ne frequenti sanguine & cæde, contaminari oculi ciuium, aut delibari videretur libertas. Plautus,*

Animaduersiones extra vrbem.

——— credo ego istoc exemplo tibi

Esse eundem actutùm extra portam, dispessis manibus

Patibulum quom habebis.

Itaque & carnifex domicilium habuit extra vrbem. Cicero, pro Rabirio perduellionis reo: Sed moreretur prius acerbissimâ morte millies Gracchus, quàm in eius concione carnifex consisteret. quem non modò foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges, atque vrbis domicilio carere voluerunt. *Ideo Plautus,*

Carnificis domus extra vrbem.

——— extra portam Metiam currendum est priùs,

Lanios inde accersam duo cum tintinnabulis.

Plautus explicatus.

intellegit enim carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solemnem suppliciis locum. Imò & Coriarij ac Vispelliones vrbe submoti, à pari caussa. Morticina enim tractant. Artemidorus lib. 1. cap. LIII. *τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν, πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης, καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται*: Coriariam exercere, malum omnibus. Corpora enim mortua attrectat cerdo, ideóque ab vrbe secluditur. *Sed quid est quod Tacitus hic disertè nominat Esquilinam? non temerarium est. nec facilè reperies, vt ego censeo, vbi supplicij res, nominari portam aliam: nisi tamen Metiam, vt iterum apud Plautum:*

Coriarij extra vrbem.

Porta Esquilina supplicio rum fuit.

Illum edepol videre ardentem te extra portam Metiam,

Credo ecastor velle.

Sed profectò quæ Metia Plauto, eadē est cum Esquilina. argumento loci de suppliciis, tū numeri situsq; portarum vrbis. Idq; ante me censuisse audio Octauium Pantagathum, virum magnum, altum, & qui esse doctus eligeret quàm videri. Nō inquam, reperies aliam nominatam ab istis, nisi fortè Collinam in Vestalium morte, quod aliud à supplicio vulgato. Facit ad portam Esquilinam, quod Suetonius in Claudio scripsit: Ciuitatem Romanam vsurpantes in campo Esquilino securi percussit. *Quod Horatius, anus illas lapidatas in Esquiliis abiicit.*

Metia, eadem cum illa.

Vos turba vicatim hinc & hinc saxis petens

Contundet obscœnas anus.

Post insepulta membra different lupi,

Et Esquilinæ alites.

Itaque & Puticuli ibi, quò vilium damnatorumq; hominum cadauera proiiciebantur. Varro, Festus, aliiq́. Ibidem locum fuisse, qui Sestertius diceretur, infra docebo.

Puticuli.

63. Cùm classicū canere iussissent] *Non cuilibet è plebe doctorū notus mos. Cùm ciui rei capitalis dies dicta esset, claßicum in celeberrimis vrbis locis canebat, & postremò ante ianuam damnati. Plutarchus in Gracchis: καίτοι πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανάτου μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς*: Patrius nobis mos est, si quis capitis accusatur,

Classicum canebat in morte ciuium.

neque obaudit,ad eius fores mane Tubicinem ire, & classicum canere,nec ante iudices sententiam de eo ferre.*Seneca lib. 1. de Irâ*: Itaque etsi peruersa induenda magistratui vestis,& conuocanda classico concio est,procedam in tribunal non furens nec infestus , sed vultu lenis , & illa solemnia verba graui magis quàm rabida voce concipiam.*In Commentario M. Sergij apud Varronem*, *lib.v. de LL.* Quo die comitia erunt,in arce classicum canat,endo(*sic emendo*)circúmque mœros , & ante priuati huiusce T. Quinctij Trogi scelerosi hominis hosticum(*leg. est*, hostium) canat , & vt in campo cum primo luci adsit. *Seneca iterum huc respexit Epist.* xvII.Cùm classicũ cecinit,scit non se peti:cùm aliqua conclamatio est,quomodo exeat , non quid efferat,quærit. *Puto & Lucilius,hoc versu trochaico.*

Varro correctus.

Rauco concionem sonitu & curuis cogant cornibus.

In prouinciis seruatus ille mos.

Nec Romæ solum & inter ciues seruatus ille mos :sed etiam in prouinciis , nisi fallunt me Declamatores (& hercle vereor vt animi ingeniiq́ caussâ fallant) apud Senecam patrem lib. IX. *Controu.* II.*de Flaminio qui inter cœnam noxium puniuit.Capito*: Fit à præcone silentiũ: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex alterâ parte classicum. *Cassius Seuerus*;Si tribunal conscenderit conuiuiali veste:si cùm classicum canere debeat,symphoniam canere iusserit.

64. More prisco aduertere.] *Supplicium prisci moris quale, pete à me in lib.* xv.

65. Ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent.] *Vide luxum eius æui , & gratulare sæculo nostro.Dio paullò communiùs id concipit,quasi interdicta omnia vasa auri , nisi quæ ad sacra.*

Pollux,lib.vii c.xvii De bysso & serico.

66. Ne vestis serica viros fœdaret.] *Nolim erres.distincta genera vestium olim.Byssina,Bombycina,Serica.Byssina,è lino:Bombycina,è verme: Serica,ex arborum lana confecta. Bombycina eadem est cum Coâ siue Coa(nihil enim interest)manétque hodie.reliquarum nihil superest præter nomen.Byssum cum Serico , imperitè confundit Philostratus lib.* II. *& vult ex arbore Indica nasci , quæ altitudine quidem populos æquet, foliis salici non absimilis. Sericum debuisset dicere.Nam Byssus è terra gignitur vt linum, circa Elidem præcipuè, Achaiæ vrbẽ. Eadem imperitia Bombycinam,Sericam facit Isidorus lib.* XIX. *Si tamen imperitia est , & non recepta opinio inferioris æui. Nam & Zonaras in Iustiniani vita scribit* eius temporibus telam sericam à Romanis(*id est Græcis Byzantinis*)texi cœptam , cùm anteà à Persicis mercatoribus tantùm importaretur,nec Romani scirent fila illa esse vermium. *Et addit duos monachos oua illa vermium ex India attulisse,& mori foliis aluisse, & inde sericum confecisse.Otho item Frisingensis in historia Friderici lib.*I. *ait Rodericum Siculum expugnatis in Græcia Athenis,Corintho , Thebis opifices qui sericos pannos texebant deduxisse captiuos & in Siciliæ vrbe Palermo collocasse.Inde factum vt quam textrinam priùs soli Græci inter Christianos habuerint, cum Romanis communicata sit ingeniis. Nec abhorrent ab hac sentẽtia Pausanias,Pollux,Seruius. At magis veteres discriminant clarè: & lanam arborum esse Sericum volunt,apud Seres Indos. Virgil.*

Byssinas vestes in Aegypto repertas tẽpore Semiramidis vult Clemens Strom I. Isidori & Othonis error. Bõbyx quomodo ad Italos peruenerit Serica vestis parũ propriè nominata inferiore æuo.

Velleráque vt foliis depectant tenuia Seres.

Vestes è serico pellucidæ.

Plinius:Seres lanicio siluarum nobiles,perfusâ aqua depectentes frondiũ canitiem. *Seneca poëta*:Quæ fila ramis ultimi Seres legunt.*Marcellinus l.*XXIII. Apud Seras sublucidæ siluæ,in quibus arborum fœtus aquatũ asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes , ex lanugine & liquore mixtã subtilitatem tenerrimã pectunt, nẽtésque subtemine conficiunt sericũ.*De his Seneca lib.*vII.*De beneficiis*:Video sericas vestes,si vestes vocandæ sunt,in quibus nihil est quo defendi corpus , aut denique pudor possit.quibus sumptis,mulier parum liquidò nudam se non esse iurabit. Hæc ingenti summâ ab ignotis etiam ad commerciũ gentibus accersuntur, vt matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendãt. *Pellucebant enim tenerrima,vt Ammianus loquitur,subtilitate:ideóque quotiens pellucidam vestem,pellucentem togam,taliaq́ legis:caputo de Serica, aut Coa. Iuuenalis:*

Acer & indomitus libertatísque magister

Cretice pelluces.

teperim de Serica. Tibullus, de Bombycinâ:

Illa gerat tenues vestes, quas femina Cea Item è bombyce.

Texuit, auratas dispofuitque vias.

& Horatius: altera nil obstat Cois tibi. *Serica quâdo venerint in vsum planissimè non scio. suspicor Iulij Cæsaris æuo, (nam antè non inuenio) qui etiam ludis theatrum totum velis contexit sericis, vt ex quorundam fide Dio refert lib.* XLIII. *Eam vestem etiam Medicam dictam, scriptum reliquit Procopius. Genera eius facta posteà Holoserica, Subserica. vsusq́ primus Holoserica, Eligabalus. de quo adi scriptores historiæ Augustæ.* Quando Serica Romæ. Medica vestis, de qua vide Procop. l. II de bello Vandalico.

67. Aliam apud Scipiones pecuniam.] *Larga significatione pecuniam dixit, vt lex* x. *viralis, & Iurisconsulti.*

68. Vt locis, ordinibus, dignationibus antistent, taléfque ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur.] *Quid est illud,* tales? *Censeo rescribendum,* dignationibus antistent, aliisque, quæ ad requiem. *Ideo (inquit bonus patronus luxuriæ) repertum discernere censum Senatorum equitumq́ à plebe: non solùm vt loco, ordine, dignitate, præmineant, sed etiam supellectile, veste, alijsq́ quæ animo aut corpori cara. Potes etiam legere.* & aliis quæ ad. *minusq́ recedes à scriptura.*

69. Confessio vitiorum.] *Posit legi.* confensio.

70. Missus est Prætor, qui domi interrogaret.] *Quod in egregiis personis obseruari Paulus iubet, l.* XV. *De iureiurando:* Ad egregias perfonas, eósque qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad iurandum.

71. Censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda.] *Non à se id inuenit Gallus, sed imitari decretum C. Cæsaris voluit, de quo Appianus, in persona M. Antonij:* lib. II. ἐμφυλ.
ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ σχεδὸν ἅπαντες οἱ μὲν ἤρξαμεν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, οἱ δ' ἔτι ἄρχομεν αἱρετοὶ πρὸς ἐκείνου γενόμενοι, οἱ δ' ἐς τὸ μέλλον ἄρχειν κεχειροτονήμεθα. ἐς γὰρ πενταετὲς, ὡς ἴστε, καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο: Nos enim propè omnes, alij gessimus magistratus electi à Cæsare, alij iamnunc gerimus, alij geremus etiam ab eo designati. Nam in quinquennium, vt scitis, vrbanos annuósque magistratus, & item prouinciarum aut exercituum. Præfecturas ordinauit. *De quo etiam Suet. sentit cap.* LXXVI. *in Iulio:* Magistratus in plures annos ordinauit.

72. Vtque legionum legati, qui ante præturam eâ militiâ fungebantur.] *In exercitu duplices legati, Consulares & Pratorij. Consularis toti exercitui plerumque; Prætorius legioni vni præsidebat. At interdum à Cæsare etiam non prætorij præponebantur. ad quos pertinere hoc consilium Gallus voluit, Sed quod sequitur,* in annos singulos nominaret, *nónne potius scribi est,* in annos quinos? *Et mihi ex prioribus sequentibusq́ sic videtur. Refero hoc autem ad candidatos Præturæ, quod numerus facilè indicat.* Legati exercituum.

73. Quasi augeretur potestas eius.] *In Medicæo,* auretur, *legitur voce admutilata. Illa vera lectio. Augebatur enim potestas, cùm in eius manum comitia darentur.*

74. Preces M. Hortali nobilis iuuenis.] *Ortalus scribitur in Suetonio:* Plerosque modestiâ & pudore deterruit, in quibus Ortalum Q. Hortensij oratoris nepotem, qui permodicâ re familiari, auctore Augusto, quattuor liberos tulerat. *Ortalus igitur Hortensiæ gentis cognomen. Cicero ad Atticum, lib.* IV. Ortalus in eâ caussâ fuit, cuiusmodi solet. *Infanda quædam de hoc ipso, nisi fallor, Hortensio Valerius Maximus narrat lib.* III. Iam Q. quidem Hortensij, qui in maximo & ingenuorum ciuium & amplissimorum prouentu, summum auctoritatis atque eloquentiæ gradum obtinuit, Nepos Hortensius Corbio omnibus scortis abiectiorem & obsceniorem vitam exegit: ad vltimúmque lingua eius tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quàm aui pro salute ciuium in foro excubuerat. *sed vocat Corbionem. An ne igitur scrib.* Hortalus Corbio? *an corrupta ea vox, substituendumque,* Ortalus? Ortalus cognomen Hortensiorum. Mala proles boni patris Ortalus. Diuinatio in Valer. Max.

alterum certè horum. Principio *etiam Valerianæ narrationis emendo*, in maximo & ingeniorum, & ciuium ampliſſimorum prouentu. *Facio iudicem noſtrum Pighium, cui*

Ortalus Hortenſij nepos. *ſcriptor hic non medicinã debet, ſed vitam. Sed hic Ortalus Hortenſij nepos, nunquid ex filio? Apparet. nam & Valerius diſertè Hortenſium eum appellat. Attamen filius magni illius Oratoris, bello ciuili Brutiano periit, præmaturè. Velleius:* Eadem Lucullum Hortẽſiũmque eminentiſſimorum virorum filios fortuna abſtulit. *Sed debuit ſcilicet iam tunc prolem ſeuiſſe, & reliquiſſe in vrbe. Catulli Elegia quæ ad Ortalum eſt: cenſeo eam eſſe ad huius auum.*

75. En ſtirps & progenies tot Conſulum, tot Dictatorum.] *Vaniloqua hominis oratio & falſa. vbi enim iſti tot Conſules, tot Dictatores? Certè ego in Hortenſia gente vnum Dictatorem reperio, & Conſulem vnum. Dictatorem anno vrbis* CDLXVII. *ſeceſſione plebis. Conſulem, Q. Hortenſium huius auum. Sed intellegit fortaſſe maiores ſuos etiam ex gente materna.*

76. Eandem vim in me tranſmittere.] *Priſca ſcriptura*, in me tranſmerei. *ex quo Beatus*, tranſumere. *Legebam*, eâdem, inuidiam in me tranſmittere, *vel*, eâdem, inuidiæ me tranſdere. *Tranſdere plerumque libris ſcriptum, pro Tradere. Eâdem, notum ex Plauto. Nec diſsidet à vero poſterior diuinatio.*

Coſa ſtruciæ. 77. Vectúſque Coram Etruriæ promontorium.] *Apud Dionem leges, in Galliam profectum eum. Sed Coræ nomen ego apud Geographos in hoc tractu non reperio: reperio Coſæ. quod Etruriæ opidum fuit in ſublimi colle ad mare, cum ſubiecto ſinu. Strabo lib.* V. μετὰ δὲ Ποπλώνιον Κόσσα πόλις, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἔστι δ' ἐν κόλπῳ βουνὸς ὑψηλός. *Vicinũ id portui Herculis Sex. Rutilius in Itinerario locat:* Et deſolatæ mœnia fœda Coſæ. *Seruius de eodem:* Coſæ ciuitas Thuſciæ, quæ numero ſingulari etiam ſecundùm Salluſtium dicitur. *Nominat & Plinius lib.* 11. *Itaque qui me audiet*, Coſam *hic reſtituet.*

78. Vine milium ſeruum ſuum coërceret.] *Rectum eſt. Etſi enim Clemens hic ſeruus Agrippæ olim: tamen nunc Tiberij. ad quem ſcilicet vniuerſa Agrippæ hereditas venerat.*

Templum Iulium apud Bouillas & ludi. 79. Sacrarium genti Iuliæ, effigiéſque diuo Auguſto apud Bouillas dicantur.] *Addito etiam ludicro Circenſi. quod docent Cornelij verba, lib.* XV. Ludicrum Circenſe, vt Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur. *At de Sacrario, exemplum imitatus in gente Flauia Domitianus. Statius* V. *Siluar.*

—— æternæ modò qui ſacraria genti
Condidit, inque alio poſuit ſua ſidera cælo.

80. Triumphauit de Cheruſcis, Cattiſque, & Angriuariis.] *Plures gentes in hoc triumpho Strabo nominat, ſed verbis corruptis: de quibus videro in Germania Taciti.*

81. Currus quinque liberis onuſtus.] *Ex triumphantium ritu, qui pueros minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant. Cicero, pro Murena, Plutarch. Suetonius, alij.*

82. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadociã potiebatur.] *Iuſta putatio. Cepit enim regnum ab Antonio, anno vrbis* DCCXVIII. *Conſule Dionem lib.* XLIX.

Suet. in Cal. cap. 1. 83. Regnum eius in prouinciam redactum eſt.] *Non nunc quidem, ſed paullò pòſt à Germanico miſſo ad res Orientis. Infrà:* At Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere. *Strabo, lib.* XII. τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν ἐκ ἴσμεν τὴν προτέραν διάταξιν. τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος ἔγνω

Appiani palam error. Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. *Regnum autem Cappadociæ à Tiberio primùm in prouinciam redactum, conſenſu traditum eſt. Appianum quis hic audiet, qui refert ad Auguſtum? Verba eius in Mithridatico:* Ἀριοβαρζάνης μὲν αὖ τὴν βασιλείαν ὅλην τῷ παιδὶ ἐνεχείρισε. καὶ πολλαὶ μεταβολαὶ μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ, ἐφ' οὗ, καθάπερ τὰ λοιπά, καὶ ἥδε ἡ βασι-

ἡ βασιλεία στρατηγίαν: Ariobarzanes regnum filio tradidit: variæque mutationes interuenerunt ad Cæsarem vsque Augustum. Is, vt pleraque alia, etiam hoc regnum (Cappadociam) in Prouinciam redegit. *Via excidisti, o bone & fide alias scriptor.*

84. Fructibúsque eius leuari posse centesimæ vectigal, ducentesimam in posterum statuit.) *Onus hoc impositum vrbi & Italiæ, post bella ciuilia, ab Augusto: Anno, nisi erro,* DCCLIX. *quo tempore ærarium militare institutum, vt tradit Dio lib.* LV. *Colligo ex verbis Taciti, quæ lib.* 1. Centesimam rerum venalium post bella ciuilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti. *Non aliud autem hoc vectigal, quàm centesimus rerum in auctione venalium nummus. Auctor sic interpretandi Suetonius, qui ducentesimam auctionum appellat, in Caligula cap,* XVI. Ducentesimam auctionum Italiæ remisit. *vbi bene Turnebus emendat,* Centesimam. *Bene, inquam, maximus ille Criticus æui nostri. Nec iuuat Suetonii receptam lectionem hic locus Taciti: quia ille idem Tiberius, quasi pœnitentia beneficij, centesimam iterum instituit, ducentesima inducta. Clarè Dio, lib.* LVIII. *καὶ μετὰ τοῦτο (id est, post Seiani mortem) τέλος διακοσιοστὴν ἔχει ἑκατοστὴν ἦγαγε. Non narrati id Tacitus, fateor, quia ea omnis historia exstincta. At Dio idem, vbi de Caligula, sibi constans, centesimam ab eo sublatam ait, non Ducentesimam. Vide eius verba,* LIX. Centesimæ initium. Ea ad ærarium militare. Comprobata Turnebi sententia.

85. Nec posse motum Orientem.) *Rectè; quasi dicat, turbatum commotumq́ Orientē. alias, non peccabis si legas,* motum Orientis.

86. Maiúsque imperium quoquò adisset, quàm his qui sorte, aut missu Principis obtinerent.) *Id eximium ius tributum etiam olim Pompeio Magno, bello in piratas. Quod ait, sorte aut missu; diuidit Proconsules, à Proprætoribus Legatisq́. vt verè notaui libro* 1. *supra.*

87. Creticum Silanum.] *Ex Iunia familia hic Silanus, sed adoptione in Cæciliam transierat. Itaque nomina illi, Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus. Ex Dione, Cassiodoro, aliisq́ qui scripserunt Fastos. Consul fuit anno vrbis* DCCLX. *cum Nerua Siliano.* Silanus Creticus.

88. Ciuili bello resurgentes in Africâ partes.] *Ita est, & nominat semel iterumque inter duces aduersarios Hirtius tersissimo belli Africi Commentariolo:* M. Petreius, & Cn. Piso cum equitibus Numidis mille centum electis, peditatúque eius generis satis grandi occurrunt, *Item antè:* Adrumeti Cn. Piso cum Mauris circiter III. millibus apparuit.

89. Donec vltro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere.] *Consul fuit. Cn. Calpurnius Piso, cum ipso Augusto anno* DCCXXXI. *De ministerio eius in bello Africo, vide si iubet, Hirtium initio libri.* Cn. Piso.

90. Vxoris quoque Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur.] *A Dione Munatia Plancina dicitur: vt certum sit eam celebris illius L. Munatij Planci filiam fuisse aut neptem. Nominat hanc ipsam Romæ lapis, in ædibus Cæsis:* Plancina.

DIS. MANIBVS
L. MVNATI
PLANCINÆ. L.
POLLICLITI.

id est, Plancinæ liberti.

91. Vix Tiberio concedere, liberos eius vt multum infrà despectare.] *Germanicum intellege, & Drusum.*

92. Plancinam Augusta monuit Agrippinam insectandi.] *Non muto, etsi dictio non trita. Sic. lib.* XV. Vologesi penitus infixum erat arma Romana vitandi. Non frequens phrasis.

93. Auum M. Antonium, auunculum Augustum ferens.] *Tu qui in historia tiro, hæc pete ex Tabula stirpis Augustæ, quam inserui, fine librorum.*

94. Discessu Romanorum, ac vacui externo metu.] *Simile illi Sallustiano:* Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit.

Maraboduus rex.

95. Sed Maraboduũ regis nomen inuisum apud populares.] *Iure. Nã hic Maraboduus adolescens: Romæ benignè ab Augusto habitus, reuersus ad suos, artes & seruitutẽ intulis externas. de quo iucunda & necessaria scriu Strabo lib.* VII. ἐν ταύτῃ δὲ ἐστὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς, καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη. τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ. καθάπερ τὰ τῶν Κολδούων. ἐν οἷς ἐστι καὶ τὸ Βουίασμον, τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον, ἄλλους τε μετανέστησε πλείους, καὶ δὴ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάννους. Ἐπέστη γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιώτου μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον. νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε, καὶ εὐεργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ. ἐπανελθὼν δ' ἐδυνάστευσε, καὶ κατεκτήσατο, πρὸς οἷς εἶπον, Λουγίους τε μέγα ἔθνος, καὶ Ζήμους, καὶ Βύτωνας, καὶ Μυγιλῶνας, καὶ Ζιβινοὺς καὶ τῶν Σοήβων αὐτῶν μέγα ἔθνος Ζέμνωνας: in hac Germaniæ parte est etiam Hercynius saltus, & gentes Sueuorum: quarum aliæ ipsam incolunt siluam, vt Colduli (*suspecta lectio, nec eam gentem nominatã alibi reperio*) in quibus est & Bouiasmum (*forte. Boyhaimum vera scriptura, quasi Boiorum domus*) Marobodui regia, in quem locum cũ multos alios complures transtulit, tum populares suos Marcomannos. Occupauit enim dominationẽ priuatus, post reditũ suum Romã: vbi iuuenis vixerat, & beneficia ab Augusto affectus fuerat. Reuersus autem regnauit, & subiecit sibi, præter dictos, Luios (*omnino scribo* Λυγίους, *siue Lygios, quæ præcipua Sueuorum gẽs Tacito*) magnam nationem, Zumos, Butones (*lego, Guthones*) Mugilones, Sibinos, & inter ipsos Sueuos magnum populum Semnonas. *Ex his clara illa Taciti, quæ sequuntur, Maroboduum* Hercyniæ latebris defensum: Cæsaris satellitem.

Eius Regia.

Correctus Strabo.

96. Quia fratris filio iuueni, patruus senex parere dedignabatur.] *Iuuenili profus ætate res magnas gessit, decus illud Germaniæ. Varum fudit anno vigesimosexto ætatis. Maraboduum nunc, anno* XXXV. *facile collectu ex Tacito, qui eum triginta septem annos vitæ duodecim imperij explesse scribit. Obiit autem anno* DCCLXXII. *biennio post hanc pugnam.*

Arminij ætas.

97. Eodem anno XII. celebres Asiæ vrbes conlapsæ.] *Terræmotus huius mentio Plinio:* Maximus terræ, memoriâ mortalium, exstitit motus Tiberij Cæsaris principatu, XII. vrbibus Asiæ vnâ nocte prostratis. *Bonum Orosium quàm fugit ratio, qui hunc tremorem terræ ad tempus refert mortus nostri Seruatoris? quod nos quidem scimus totis quatuordecim annis posterius fuisse. Scilicet egebant hoc fuco sacræ litteræ. De eodem Strabo, lib.* XII. καὶ τὰ περὶ Σίπυλον δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, οὐ δεῖ μῦθον ἡγεῖσθαι. Καὶ γὰρ νῦν τὴν Μαγνησίαν τὴν ὑπ' αὐτῷ κατέβαλον σεισμοί. ἡνίκα καὶ Σάρδεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανεστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διελυμήναντο. ἐπηνώρθωσε δ' ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδοὺς, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς συμβάσης συμφορᾶς Τραλλιανοῖς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ Λαοδικεῦσιν: Et quæ de Sipylo, deque eius subuersione dicuntur non oportet fabulam censere. Nam & nunc Magnesiam, quæ sub ipso est, terræmotus deiecerunt; quando & Sardes, & alias illustres vrbiũ, pluribus locis labefactauit. Instaurauit autem Princeps, pecunias largiens; sicut & pater eius (*Augustus*) anteà, in simili clade, Trallianis & Laodicenis subuenerat.

Magnus terræmotus.

Orosij supinus error.

98. Duodecim.] *At Tredecim cas facit Eusebius in Chronico, sed nominibus valdè corruptis.* Tredecim vrbes terræmotu corruerunt. Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Megæchyero, Cæsarea, Philadelphia, Himolus, Temis, Cumę, Myrhina, Apollonia, Diahircania, *Emendabis:* Mosthene, Aegæ, Hierocæsarea, Philadelphia, Timolus, Cume, Myrina, Apollonia, Hircania.

Eusebii siue Hieronymi Chronicon correctum.

99. Asperrima in Sardianos lues.] *Bianoris epigramma in hanc rem est, libro.* I. *Anthologiæ:*

Sardes concussæ terræmotu.

Σάρδιες αἱ τὸ πάλαι Γύγου πόλις αἵτ' Ἀλυάττου,
Σάρδιες, αἱ βασιλεῖ Περσὶς ἐν Ἀσιάδι,
αἳ χρύσῳ τὸ παλαιὸν ἐπλινθώσασθε μέλαθρον,
ὄλβον Πακτωλοῦ ῥεύματι δεξάμεναι,
νῦν δ' ὅλαι δύστηνοι, ἐς ἓν κακὸν ἁρπασθεῖσαι,
ἐς βυθὸν ἐξ ἀχανοῦς χάσματος ἠρίπετε.

Βύζα, καὶ εἰς ἐλικὴν κεκλωσμένα, αἱ δ' ἐπὶ χέρσῳ
Σάρδιες, ἐν βυθίαις εἰς ἓν ἔκειθε τέλος.

100. Magnetes à Sipylo proximi damno ac remedio habiti.] *Strabo:* οὐκ ἄπωθεν δὲ τούτων τῶν πόλεων ἡ Μαγνησία ἐστὶν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ ῥωμαίων κεκριμένη. καὶ ταύτην δὲ ἐκάκωσαν οἱ νεωστὶ γενόμενοι σεισμοί: Haud procul his vrbibus & Magnesia est à Sipylo: quæ libera iudicata est à Romanis. Hanc & terræmotus ij adflixerunt, qui nuper extiterunt. *Scitum iam autem duas Magnesias esse, à Sipylo, & à Mæandro. Tiberiani nummi exstant, monumentum beniuolentiæ & liberalitatis in adflictas vrbes, quibus inscriptum:* CIVITATIBVS. ASIÆ. RESTITVTIS. Duplices Magnetes.

101. Temnios] *Vrbs ipsa Temnus Straboni.* XIII.

102. Qui que Mosceni aut Macedones Hyrcani voeantur.] *Verius Mosteni: quo nomine vrbs Lydiæ.*

103. Bona Aemiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum.] *In tenebroso loco collis scabo ad scopum, & nescio an tangam. Aemiliam hanc Musam libertam fuisse, id primum pono. argumento cognominis Græci, quod scio notam seruitutis. Ideo in Tacito legerim,* Musæ L locupletis, *id est. Libertæ locupletis, vsitata formula scribendi. Sed cur, inquies, bona ciues patita in fiscum? cur non data patrono patronisve, vti lex iubet? Iulianus ait:* Si libertus intestato decesserit, patronum aut filium nepotémve eius ad successionem vocari, indubitatum est. *Vlpianus ait:* Liberto intestato mortuo. primùm suis deferri hereditatem verum est: si hi non fuerint, tunc patrono. *Hæc si vera: quis locus potuit esse fisco? An forte nec suus heres huic Musæ, nec patronus super quisquam fuit? Tale aliquid elicias ex Taciti verbis, dum ait,* Lepido concedit, cuius è domo videbatur: *quasi ambiguum de domo patronóque fuisset. Erant autem non Romæ solum, sed & in prouinciis Procuratores siue Rationales, qui bona eiusmodi caduca legerent tollerentque Strabo de Ægypto:* ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. Correctus Tacitus. De successione in bonis liberti. Leg XXIII. De bonis liberti. Leg III De suis heredib. Procuratores fisci.

104. Q. Vitellium mouit Senatu.] *Suetonius in Vitellio cap.* 11. *satis obscurè:* Quaestus caruit ordine, cùm auctore Tiberio secerni minus idoneos Senatores remouerique placuisset.

105. Libero, liberæque, & Cereri, iuxta Circum maximum, quas A. Postumius Dictator vouerat.] *Emendo,* quam. *His enim tribus vnum templum. A solo Dionysio copiosa lux huic loco. lib.* VI. *de A. Postumio:* ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνας τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἐπετέλει καὶ ναοὺς κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι, καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, κατ' εὐχήν. *Vouit igitur A. Postumius, sed dedicauit C. Cassius Consul. Idem Dionysius, fine eiusdem libri:* Κάσσιος δ' ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τόντε νεὼν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσε, ὃς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τέρμασι τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις. εὐξάμενος μὲν αὐτὸν Αὖλος Ποστούμιος ὁ δικτάτωρ. *&c.* Cassius alter Consul relictus Romæ templum interim Cereris, Liberi, Liberæque dedicauit. quod est in extremo Circo maximo super ipsos carceres situm, votum olim ab A. Postumio dictatore, &c. *Est autem Liber, Bacchus: Libera, soror eius Proserpina, nati ex Cerere vterque. Ideo ordo decentior in Dionysio, qui matrem religiosè vbique præponit, quàm in nostro qui posthabuit. Libera autem alias Cora. Lapis Romæ,* DEO. BACCO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APVD. ÆGYNAM. *Est que eadem cum Proserpina. E Solino tolli velim glossem. cap.* XI. Quem propter est demersum foramen quo Ditem patrem ad raptus Proserpinæ liberè exeuntem fama est in lucem ausum. *Scribe,* ad raptus Liberæ exeuntem, &, fama est lucem ausum. *Adde Liuij locum lib.* III. Familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Tacitus correctus. Liber & Libera. Libera eadem cum Cora. Solinus glossemate liberatus & correctus.

106. Spei ædes à Germanico sacratur: hanc Atilius vouerat eodem bello.] *Cicero* II. *de legibus*: Rectè etiam à Calatino Spes consecrata Templum Spei.

est. *Liuius lib.* XXIII. Ædem spei. quæ in foro olitorio est, fulmine tactam.

107. Apuleiam Variliam sororis Augusti neptē.] *Vtrius sororis? Octauiæ maioris, an minoris? Sanè de minoris liberis aut coniugio, nihil legi. si maioris, oportet aliquam Marcellarum (duæ fuerunt) nuptam in gentem Apuleiam, & liberos habuisse. Facit, quod Dio Cassius duobus locis libro* LXV. *&* LXVI.) Sex Apuleium, *qui Consul fuit in Augusti morte, eum* συγγενῆ αὐγούστου *appellat*, cognatum Augusti.

108. Adulterij grauiorem pœnam deprecatus] *De hoc loco, & pœnâ legitima adulterij dicendum mihi infra lib.* IIII. *Si tibi cura est, vide.*

Suetonius interpretatus.

109. Vt exemplo maiorum, propinquis suis vltra ducentesimum lapidem remoueretur.] *Id est, à propinquis. Amat ita loqui noster, vt,* Ceterásque vrbes, quæ Macedonibus sitæ Græca vocabula retinent. *Suetonius in Aug. cap.* I. Et ostendebatur ara Octauio consecrata. *id est, ab Octauio: nec crede cum interpretibus, rudi illo & ignaro adulandi æuo, Octauio ipsi sacratam aram. Quod ait, exemplo maiorum: satis notum est, ex lege Romuli vxorem ita fuisse in manu viri, vt de crimine eius omni, cum propinquis cognosceret, statueretq. Dionysius auctor lib.* II. *& Cato:* Vir cùm diuortium facit (*ita mihi leg. est*) mulieri iudex procensórque est. imperium quod videtur habet. Siquid peruersè tetréque factum est à muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. *Liuius lib.* XXXIX. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, vt ipsi in priuato animaduerterent. si nemo erat idoneus supplicij exactor, in publico animaduertebatur. *Suetonius in Tiberio:* Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui, more maiorum de communi sententiâ coërcerent, auctor fuit. *Tacitus lib.* XIII. Plautus, prisco instituto, propinquis coram, de capite famáque coniugis cognouit, & insontem nuntiauit. *Adi & Valerium lib.* VI. *cap.* III.

Vxor in manu viri. Ipse cum propinquis de ea statuebat.

110. Haterium Agrippam propinquum Germanici.] *Est is, qui suprà Tribunus plebis fuit:* Intercessit Haterius Agrippa Tribunus plebei, increpitúsque est Asinij Galli oratione. *De propinquitate, nihil mihi compertum.*

111. Vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat.] *Non ergo prorsus libera comitia illa patrum, sed deuincta lege. Legem quam intellegit, est Papia. quæ in magistratu, & sorte prouinciarum, prætulit improlibus eos quibus proles. Noster lib.* XV. Percrebuerat eâ tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitiis aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios: præturásque & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptauerant. *vbi clarè de Præturis, vt hic. Simile in Tribunatu. Plinius lib.* VII.* Calestrium Tironem familiarissimè diligo. ille me in Tribunatu liberorum iure præcessit: ego illum in Præturâ sum consecutus, cùm mihi Cæsar annum remisisset.

Papia lex valebat ad honores consequendos.

* Aliter tamē hunc loc. in infrà explico, De lege Papia

112. Musulanorum dux haberi.] *Ptolemæus vocat,* Μισουλάμιοι: *Plin. Misulanos.*

113. Compuleránt que Cinithios.] *Plinio dicti videntur Ethini.*

114. Ne bellum metu eluderent.] *Optimè. id est, ne metu Romanarum virium traherent bellum, nulla copia pugnæ. Assidet illud* Claudiani, *De laudib. Stilic. lib.* I.

——— res mira relatu:

Ne timeare, times: & quem vindicta manebat,
Desperare vetas.

Acuta sententia exemplo firmata.

Rhenanus tamen, astu, *maluit.*

115. Nā post illum reciperatorem vrbis, filiúmq; eius Camillū, penes alias familias imperatoria laus fuerat.] *Tamen ex eadem gente duo adhuc triūphi notantur, alter P. Furij de Gallis, anno* DXXX. *alter L. Furij Purpureonis de hisdem Gallis,* DLIII. *Huius autem Camilli, de quo nunc, filius credo fuit, qui imperiū temporibus Claudij frustrà sibi vindicauit.*

Furius Camillus.

Remotio II. Ca[?]sum.

116. Fœderíque sociæ & vetustæ vrbis datum, vno vt lictore vteretur.] *Vim terrorémque imperij Romani ostendebant, lictores, secures, fasces, Ideò cùm, adempto*

*illo metu, magistratus quasi ad amicos agere volebant: remouebant insignia potestatis. Sic Antonio olim in eadem vrbe (ait Appianus**) ἔξοδοι ἦσαν ἄνευ σημείων, σὺν δύο φίλοις καὶ σὺν ἀκολούθοις δύο, εἰς διδασκάλων διατριβὰς ἢ ἀκροάσεις. *Et Tiberius Rhodi,* genus vitæ ac modum ciuile instituit, sine lictore aut viatore, gymnasio interdum obambulans. *Suetonius cap. XI.*

Lib IIII. ἐμφ.

117. Illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem.] *Samothracia insula non eadem cum Imbrasia, vt censet Musarum decus: nec Imbrasus fluuius siue Parthenius in hac, sed in Ionica Samo, quæ ideò Parthenias dicta, vt discimus ex Strabone, Plinio, & Hygino. Eustathius,* ἡ ἐν Θρᾴκῃ Σάμος λέγεται, καὶ Σαμοθρᾴκη συνθέτως. καλεῖται καὶ αὕτη πρὸς διαστολὴν τῆς ἱερᾶς Σάμου, τῆς Ἰωνικῆς. *Imò tres distincta Sami, de quibus doctè noster Ortelius in Synonymia, quem vide. Ideò firmanda in Varrone prisca lectio.* Terra & cælum, vt Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque quas Samothracia (*non* Ambracia, *aut*, Imbrasia) ante portas statuit duas viriles species athenas, dei magni: neque vt volgus putat, hi Samothraces dij, qui Castor & Pollux: sed hi, mas & femina, & hi quos augurum libri scriptos habent sic Diui potes: & sunt pro illis qui in Samothrace θεοὶ δυνατοί. *Initia quæ Varro dicit, sunt hæc sacra, de quibus noster: sacra religiosa in primis etiam apud Romanos. Ideò poeta satyricus,*

Samothracia alia ab Imbrasia.

Tres Sami.

Firmata Varronis lectio.

Colebantur Cabiri, siue Penates, vt interpretantur

Vide Strabon. lib. X.

——iuret licet & Samothracum
Et nostrorum aras.

Suidas, Ἐν Σαμοθρᾴκῃ ἦσαν τελεταί τινες, ἃς ἐδόκουν τελεῖσθαι πρὸς ἀλεξιφάρμακόν κινδύνων τινῶν. ἦν δὲ ἐκεῖσε καὶ τὰ τῶν κορυβάντων μυστήρια, καὶ τὰ τῆς Ἑκάτης. *Propter religionem loci, confugiebant illuc olim nocentes, vt colliges ex* II. Anthologiæ, & facto Persei Macedonum regis, apud Liuium.*

* Epig. εἰς δειλούς.

118. Igitur aliáque quæ ibi varietate fortunæ.) *Turbatus locus, aut mutilus. Si turbatus tantum, sic repono.* Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliáque quæ ibi varietate fortunæ & origine nostri veneranda, obuij Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam. *Sed quæ varietas fortunæ aut origo Romanorum in Samothrace? Principium Troianæ gentis inde: à Troianis autem Romani. Dionysius lib. I. Dardanum facit in hanc insulam venisse, quæ tunc Melane dicta; & pulsum inde sterilitate soli deuenisse ea Phrygiæ loca, vbi pòst Troia. Ideò olim Dardania dicta Samothrace, vt Plinius auctor. Benè ergo, origine nostri. Sed & Varro II. Humanarum,* Dardanum deos penates ex Samothrace in Phrygiam, Æneam ex Phrygiâ Italiam aduexisse, *tradidit. Et quadam huic rei suggeret Seruius, in illud vatis magni,*

Corruptus Taciti locus.

Origo Rom. à Samothrace.

Vide & Plutarch. in Camillo, & Dionysium de Vestalibus institutis à Numa, qui volûit eos deos esse, quos occultos habeat templum Vestæ. Strabonis à Tacito, vt videtur dissensus.

——antiquam exquirite matrem.

Varietatem fortunæ vel ad Dardanum refer; vel ad Romanos, qui ex tam paruis magni. Fieri tamen potest, vt mutilus locus sit, fueritque aliquid de Ilio etiam insertum, fonte non dubio Romulæ gentis.

119. Colophona, vt Clarij Apollinis oraculo vteretur.) *Strabo tamen, qui huic ætati compar, ita loquitur de hoc oraculo tanquam nullum tunc fuerit.* Κολοφὼν πόλις Ἰωνική, καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλσος τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν ποτε παλαιόν.

120. Exercitio equitum, decursibus cohortium interesse) *Alia hæc Decursio ab illa funebri, de qua dixi. Nam hæc exercitij fuit: solita vsurpari ter quot mensibus ex institutione Diui Augusti. Vegetio Campicursio dicitur: quem vide lib. I. cap. XXVII. & lib. III. cap. IV. Campestris decursio Suetonio, in Galba:* Campestrem decursionem scuto moderatus. *in Nerone:* Indictáque decursione Prætorianis, scutum suâ manu prætulit.

Decursio campestris In ea solemne vt pedes scutū præferret.

121. Præuerti ad Armenios.) *Itainsrà:* Aut si quando ad interna præuerterent. *Curtius VI.* Tamen ad Satibarzanem opprimendum præuerti optimum ratus. *Apuleius Apol. II.* Nunc tempus est ad epistolas Pudentillæ præuerti. *Plautus & Liuius quoque, sed sine præpositione.*

122. Zenonem Polemonis regis Pontici filium.) *Melius, regis Ponti. Polemo au-*

Polemo rex eiusq. stirps. tem Zenonis Rhetoris filius ad regnum peruenit concessu Antonij & Augusti. de quo vide Dionem in actis anni DCCXXIX. Vxorem habuit Pythodorim: quam mirè à prudentiâ aliisq; virtutibus laudat Strabo; & quæ nunc, mortuo marito, præerat rebus regni. Polemoni illi filius item Zeno, qui nunc Armeniæ datus rex. Strabo lib. XII. τῶν δ' ἐκ Πυθοδωρίδος υἱῶν ὁ μὲν ἰδιώτης συνδιοικεῖ τῇ μητρὶ τὴν ἀρχήν, ὁ δ' νεωστὶ κατέστηται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας βασιλεύς.

123. Instituta & cultum Armeniorum æmulatus.] Possit Sallustiano exemplo legi, æmulus. At Pompeius à primâ adolescentiâ, Alexandri regis facta dictaque æmulus erat.

124. Igitur Germanicus insigne regium capiti eius imponit.] Zenonem itaque regem Armeniæ dedit Germanicus, sed sine vllo, vt vides, bello. addo, nec metu belli. Mirum Tranquilli prauus locus. Ad historiam directus. igitur à Suetonio scribi, Cal. cap. I. Germanicus ad componendum Orientis statum expulsus, cùm Armeniæ regem deuicisset, Cappadociam in prouinciæ formam redegisset, Antiochiæ obiit. Quem, sodes, ille regem deuicit? auctoritate tota res perfecta non armis. Videbar appositè corrigere, deiecisset. sed nec id plenè verum: quia Vonones a Silano dudum regno amotus, ante Germanici aduentum. Itaque corrigas potius, regem dedisset.

125. Quod illi vocabulum indiderant ex nomine vrbis.] Mirum. cum iam antè plures reges eo nomine fuerint: & vrbs ipsa potius nomen habuit ab aliquo regum, vti. Tigranocerta.

126. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti, Q. Veranium Legatum accepere.] Hiems media est, tamen æstuo. Legatum, inquit, nónne id est, Prætorem sine Proprætorem? Ita enim dixi, qui in Cæsaris prouincias missi: & hos omnes legi reperio è Senatu. Si id est: quis Dionem nobis conciliet, super eâdem re scribentem? Κἀκ τούτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη: Secundum hæc & Cappadocia Romani iuris facta, & Equiti regenda permissa. Si enim Equiti, quomodo Legato? Fateor in minores prouincias sæpe Equites missos, imò & Libertos; sed cum Procuratorum titulo, non Legatorum. Tamen à Dione & Tranquillus est, in Vespas. cap. VIII. Cappadociæ, propter assiduos Barbarorum incursus, Legiones addidit, Consularémque rectorem imposuit pro Equite Romano. Ego censeam primò quidem Legatum impositum: sed post id mutasse. Dionem autem oculos habuisse in eo quod obtineret, non quod obtinuisset.

Scrupulus in Tacito.

Nam Dio aduersatur.

Et Suetonius.

Tentata concordia.

127. Comagenis Q. Seruæus præponitur, tum primùm ad ius Prætoris translatis.] Verius esset, Proprætoris: sed ista miscentur, & passim in Tacito Prætor, proprætor, Legatus, munere eodem. Strabo ad hanc rem: ἡ Κομμαγηνὴ μικρά τις ἐστίν. ἔχει δ' ἐρυμνὴν πόλιν Σαμόσατα, ἐν ᾗ τὸ βασίλειον ὑπῆρχε. νυνὶ δ' ἐπαρχία γέγονε. id est: Comagene, modica regio. vrbem munitam habet Samosata, in qua regia fuit. nunc in prouinciam redacta est. Nec moueat te quòd Suetonius prouinciam eam factam primùm vult à Vespasiano, cap. VIII. quia Caligula regibus eam iterum tradiderat, vt narrat Dio LIX. Antiocho, inquit, Antiochi filio Comagenem paternum regnum adiectis Ciliciæ maritimis dedit. Vti ergo Caligula Tiberij; sic Caligulæ decretum Vespasianus rescidit.

Comagene prouincia facta.

Remota difficultas è Suetonio nata.

128. Ipsúmq;, & Plancinam, & filios criminari.) Hæc de dissidio & calumniis inter Pisonem & Germanicum, quiq; partium vtriusque ibi erant. Sed quomodo filios criminantur? sanè vnus ibi M. Piso filius: & Cneius alter, omne hoc tempus in vrbe egit, quod ipse Tacitus infrà libro III. scripsit: nec paternæ fortunæ aut crimini potuit adiungi. Videas non filium: nisi & Cneius Romæ aliquid in Germanicum; aut criminati vniuersè sunt filiorum superbiam, contumaciam, aut tale.

129. Discesseránt que opertis odiis.] Lego, apertis.

Coronæ in mensis aureæ. 130 Coronæ aureæ magno pondere Cæsari.] Coronæ conuiuiorum è floribus foliisq; vulgatæ: non æquè ex auro. Quas tamen non solùm in illo Orientis luxu, sed etiam Romæ vsum aliquem habuisse discas ex Capitolino: qui in Aelio Vero scribit. Data etiam conniuis aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quinetiam datas lemniscis

aureis

aureis interpositis,& alieni temporis floribus. *Item Vlpiano, De auro & argento legato:* Cedent igitur gemmæ fialis vel lancibus, inclusæ auro argentóve. sed & in coronis mensarum, gemmæ coronis cedent, & hæ mensis. *At in Aegypto hunc morem Iustinus tangit lib.* XVIII. Missi, *inquit*, à Senatu in Ægyptum Legati, cùm ingentia sibi à Ptolomæo rege missa munera spreuissent, interiectis diebus ad cænam inuitatis aureæ coronæ missæ sunt. quas illi honoris caussa receptas, posterâ die statuis regis imposuerunt. *Etiam Polybius lib. XV. qui ostendit tamen Regibus tantùm ex auro dari solere: aliis alias. Itaque narrat de Aristomene quodam, qui Agathocli, etsi non regi, per adulationem eius generis imposuit:* πρῶτος μὲν γὰρ, *inquit*, ὡς ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον καλέσας τὸν Ἀγαθοκλέα, χρυσοῦν στέφανον ἀνέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων. ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι: Primus hic enim Agathoclem ad se in cænam inuitans, auream ei coronam dedit soli omnium conuiuarum. quod solis regibus tribui mos est. *Vides igitur paullatim morem eum in Aegypto inualuisse, & vulgò id etiam vsurpatum: sed cum discrimine, vt grandioribus grandes.*

Gemmataque.

Coronæ aureæ in conuiuio, ritu Orientis.

131. Principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari.] *Claret sententia. quasi dicat, luxum illum alienum Romanis moribus, dignum Parthorum. Aemilius tamen hic λεπτολογεῖ, & perdit multa verba.*

132. Pedibus intectis incedere & pari cum Græcis amictu.] *Interpretor, incessisse crepidatum palliatúmque. Quod ait, pedibus intectis: non planè verum est, sed in comparatione cum calceis Romanis. qui altiusculi, non solùm imos pedes, sed tibias velabant crure tenus. Horatius:*

Pedibus intectis, quid.

Romani calcei quales.

—— nigris medium impediit crus
Pellibus.

Titinius in Setina: Iam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatim calceas. *Tertullianus de pallio:* Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum. *Et exstat exemplum hodie in calceis Turcarum Pannoniorúmque. At crepidæ, soleæ, plantarum calces tantùm imas tegebant, ceteris ferè nudis. Ideò bene noster, pedibus intectis. Hunc sensum firmat ipse, dum subdit:* P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliam accepimus. *Scipio autem ibi crepidatus. Liuius:* Ipsius etiam Imperatoris non Romanus modò, sed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidísque inambulare in gymnasio. *Quod tamen molle & effeminatum censebatur: & Manilius delicatos insignit hac nota,*

Crepidæ soleæque, quid

Crepidis vti molleciæ.

Femineæ vestes, nexæ sine tegmine plantæ.

vt Scaliger emendauit. etsi vetus lectio, nec insunt tegmina: *ex qua tentabam,* nec in vsum tegmina. *Dionem etiam non aliter exaudio, de Caligulæ ludis:* καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεᾶσθαι, ἰδιαζόμενόν μέν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει ἔτους, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θερειναῖς πανηγύρεσι γιγνόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου. *id est,* Volentibus etiam discalceatis spectare permissum. quod vsitatum olim; vt etiam * quidam iudicia hoc habitu æstatis tempore exercuerint, & ipse Augustus ita sæpe spectarit æstiuos ludos. omissum tamen à Tiberio. *Vbi ἀνυποδήτοις verè verteris, soleatos aut crepidatos. quomodo etiam conuiuia frequentabant Romani, calceis (qui inter forensia censebantur) omissis. In omni ergo remissione, per conuiuia, per ludos, per otium, Romani soleati. Nota etiam Ciceronis increpatio in Verrem, qui in littore soleatus: & in Antonium, qui Gallicis indutus.*

Manilius tentatus.

* Intellegit Catonem. de quo Plut. ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων πολλάκις ἐπὶ τὸ βῆμα προερχόμενος, καὶ θανατικὰς δίκας οὕτω βραβεύων, &c.

133. Quòd contra instituta Augusti, Alexandriam non sponte Principis introisset.] *Vide Suet. Tiberio, cap. LII. & quæ dicam ad lib. ... Histor.*

134. Equitibus Romanis illustribus.] *De hoc cognomine equitum infrà.*

135. Inde proximum amnis os dicatum Herculi.] *Interpunctio vitiosa historiæ facit noctem. ego illustro,* Menelaus Græciam repetens diuersum ad mare

Ostia Nili bina.

terrâmque Libyam delatus inde. Proximum amnis os, &c. *Bina describit Niliora. alterum Canopicum, ab opido cui nomen à gubernatore Menelai, qui illinc & ex eo portu in Libyam delatus. Alterum Heracleoticum, quod ait Herculi sacrum. Hæc ex Geographis clara. At peregrinatio Menelai, ex Homero, Odyss. δ.*

Κύπρον, φοινίκην τε καὶ Αἰγυπτίους ἐπαληθείς.

Αἰθίοπας θ' ἱκόμην καὶ Σιδονίους καὶ Ἐρεμβοὺς,

Καὶ Λιβύην.

quorum versuum interpretationem plenam pete ex Strabonis primo. Verũ ergo est, Menelaum delatum è Canopo, in Sidonios, Libyamq.

136. Structis molibus litteræ Ægyptiæ.) *Intellegit obeliscos, de quorum frequentia & notis consule omnino Ammianum, lib.* XVII. *atque in hac ipsa re. Nos etiam in Ægyptiis* ADMIRANDIS.

Rhamses Aegypti rex.

137. Regem Rhamsen Libyâ, Æthiopia.) *De hac tanta potentia Ægyptiorum nihil legi, nec facilè credam. Nam quod Suidas ait, Thulin quemdam Ægyptium regem, usque ad Oceanum imperium tenuisse, à quo dicta sit Thule? quid tam infandum somniauit ullus ægrotus? Nescio an hic sit Rhamses quo regnante Ilium captum esse vult Plinius libro* XXXVI. *cap.* VIII. *ubi tamen leges,* Ramises, *corruptè.*

Strabo in Aegyptum iuit.

138. Legebantur & indicta gentibus tributa.) *De his prioribusq. vide Strabonem in descriptione Thebarum lib.* XVII. *qui cum Cornelio Gallo illuc profectus pleráque refert oculata fide: egregius mehercules, & non ad vulgi gustum scriptor.*

Memnonis miranda effigies.

139. Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens.) *Visitur, ut Plinius vult, in Serapis templo forma colossi:* quem, *ait*, cottidianò, solis ortu contactum radiis crepare dicunt. *Iuuenal.*

Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.

Dimidium cur vocet, explicat Strabo: τοῦ δ' ἑτέρου τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς καθέδρας πέπτωκε σεισμοῦ γενηθέντος, ὥς φασι. *qui etiam vidisse se ait, & cum multis aliis circiter horam primam diei sonitum aliquem audisse. Philostratus ab* Apollinio *eam statuam in Æthiopia visam ait: & mẽtitur non insolens, siue ipse, siue impurus ille magus. Nam certum est in Ægypto fuisse. Vide præter alios Pausaniam, in Atticis.*

Auctum imperium à Traiano.

140. Claustra olim Romani imperii, quod nunc rubrum ad mare patescit.] *Insertum hoc in gratiam laudémque Traiani, qui res magnas gessit ad Orientem, limitibus imperij ad rubrum mare promotis. Eleganter apud Suidam scriptor incertus super hac ipsa re:* Ῥωμαίων ἀρχὴ, αὐτὴ ἡ Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μακεδόνων τῷ κράτει, μακρῷ ὑπερῆρεν. ὡρισμένη πέρατα ἑαυτῆς, πρὸς ἡλίου ἕω, Ινδοὺς καὶ ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ Νεῖλον καὶ καταρράκτας, καὶ λίμνην Μαιῶτιν. *& reliqua, quæ non dubiè adtexit de rebus Traiani. Ita Tacitus lib.* IIII. Quanto si angustius imperatũ: *præ quàm nunc videlicet meo æuo, Claustra ergo hic imperij; non aliud quã limes, finis.*

141. Irrumpit regiam.] *Boiasmum in Hercynia silua, de quo attuli suprà Strabonis verba.*

142. Inter flumina Marum & Cusum locantur.] *Marisus hic fluuius dictus Straboni lib.* VII. *Maris, Herodoto: Marisia, Iornandi: Æthico Margus. Retinet nomen hodie, & incolis appellatur Maros.*

Rhascuporis rex.

143. Cum effigies Cæsarum.] *Germanici, & Drusi.*

144. Rhescuporim.] *Non in alio nomine magis variatum. Dio* Ῥασκύποριν; *Velleius Rhascupolin, Suetonij optimus in Vaticano codex, Thrascypolin. quomodo & in Liuio scriptum leges. Lucanus vocat*

—— gelidæ dominum Rascupolin oræ.

De historia autem ipsa consule Dionem lib. LIIII. *in actis anni* DCCXXXVIII.

Cotys rex eruditus.

145. Ipsorúmque regum ingenia, illi mite & amœnum.] *Adeo hoc verum est, ut Cotys ille etiam litteris & poesi excultus fuerit. Ad eum enim est elegia* IX. *Ouidi lib.* III. *D Ponto: & in huius regno Vates ille exsulauit. quod scire volo iuuentutem.*

146. Pom-

146. Pomponium Flaccum veterem ſtipendiis.] *Eſt ipſe de quo Ouidius lib.* IIII. *De Ponto, eleg.* IX. Pomponius Flaccus, Ouidio lux data.

Præfuit his, Græcine, locis modò Flaccus, & illo
Ripa ferox Iſtri ſub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myſas gentes in pace fideli:
Hic arcu fiſos, terruit enſe Getas.

Atque idem præfuit poſteà Syriæ, vt ſcribit noſter lib. IV.

147. Exemplo quo maiores M. Lepidum.] *Valerius Maxim. lib.* IIII. *cap.* IIII. Lepidus tutor liberum Ptolemæi. Cùm Ptolemæus rex tutorem populum Rom filio reliquiſſet, Senatus M. Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis Conſulem ad pueri tutelam gerendam Alexandream miſit: ampliſſimíque & integerrimi viri ſanctitatem, reip. vſibus & ſacris comparatam externæ procurationi vacare voluit, ne fides ciuitatis noſtræ fruſtrâ petita exiſtimaretur. *Iuſtinus lib.* XXX. Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutoris nomine regnum pupilli adminiſtraret. *Exſtant & denarij argentei eum inſcriptione*, M. LEPIDVS. PONT. MAX. TVTOR. REG. *in parte verſa, caput turritum, ſubſcriptum*, ALEXANDREA.

148. Amotum in Ciliciam memoraui.] *Pompeiopolim, ſuprà. Suetonius paullò aliter hæc narrat, & cum Tiberij probro:* Sed & Vononem Parthorum regem, qui pulſus à ſuis quaſi in fidem populi Romani cum ingenti gazâ Antiochiam ſe receperat, ſpoliauit perfidia, & occîdit. *Vt Taciti narratio eſt, Imperator extra culpam.*

149. Quæ ab illo in Cæſarem tentabantur* Dein Piſo.] *Ad eam quam poſui notã, ſuſpicio mihi eſt, ne quid deſit. non enim ſatis plena videtur narratio.*

*150. Admotas hoſtias.) *Sacrorum verbum eſt. Suetonius in Caligulâ,* Admota altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu. *idem ſignificat, quod Tibullo & aliis, ſtatuere ad aram.* Admouere hoſtias.

151. Reperiebantur erutæ humanorum corporum reliquiæ.) *Dio ſic expreſſit,* ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. *Sunt hæ perſuaſiones à vulgo: & ideò vanæ. Appuleius callidè deſcripſit* III. *Mileſiar.* Inſtruxit feralem officinam omne genus aromatis & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium manium durantibus caluis, defletorũ, ſepultorũ etiam cadauerum expoſitis multis admodum membris. hîc nares & digiti, illic carnoſi (*vel etiam* carioſi) claui pendentium: alibi trucidatorum ſeruatus cruor, & extorta dentibus ferarũ trunca caluaria. *Ita nos eum locum totũ emaculamus.* Magorũ deuotionumque ritus.

152. Componit epiſtolas, quîs amicitiam renuntiabat.) *Mox ex veteri illâ & ſimplici vita: quæ receptum, amicitiam & inimicitiam promptam habere in ore & in fronte. Mos qui publicè obtinebat, priuatúmque. publicè, Liuius lib.* XXXVI. Conſulti feriales à M. Acilio Conſule num prius Ætolis renuntianda amicitia eſſet, quàm bellum inferendum. *Lib.* XLIII. Miſſi legati Perſeo amicitiam renuntiarunt. *Priuatim, infrà lib.* VI. Morem fuiſſe maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eúmque finem gratiæ ponere. *Lib.* III. Quamquam non vltrà foret ſæuitum, quàm vt amicitiâ Cæſaris prohiberetur. *Suetonius Aug. cap.* LXVI. Cornelio Gallo ob ingratum & maleuolum animum domo & prouinciis ſuis interdixit. *Idem in Claris Grammat. de Curtio Nicia:* Pompeium offendit, domóque ei interdictum eſt. *Sic Badius Campanus apud Liuium* XXV. *palam omnibus renuntiat hoſpitium Criſpino. Atque hoc eſt, quod Cicero inimicitias denuntiare ait, pro L. Flacco:* Etenim cùm à clariſſimis viris iuſtiſſimas inimicitias ſæpe cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe vidiſſem: non ſum arbitratus quemquam amicum patriæ nouas hnic inimicitias nullâ acceptâ iniuriâ denuntiaturum. *Seneca epiſt.* LXXVII. Inimicitias mihi denuntias, ſi quidquam ex iis quæ cottidie facio, ignoraueris. *Idem, quod Indicere inimicitias Seneca lib.* III. *De irâ:* Quid iuuat tamquam in æternum

Mos renuntiandæ amicitiæ.

Inter priuatos idem mos.

Denuntiare inimicitias.

Indicere inimicitias.

genitos iras indicere & breuissimam ætatem dissipare? *Vnde inimicitiæ indictæ, vti indictum bellum. Sidonius lib.* VII. Inimicitias indictas honeste exercet, tardè credit, celeriter deponit. *Item Inimicitiæ testatæ, quasi quæ litterarum testimonio signatæ: Valerius lib.* IIII. Acerrimè cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorúmque ab æmulatione virtutis profecta contentio ad graues testatásque inimicitias progressa fuerat. *Nec aliud censeo, cùm legimus inimicitias ex professo. Huic aperto mori vtinam his moribus locus! Sed vt omnia vitia nostro æuo; sic fraus, simulatio, dolus succreuit, & pessimum amicitiæ venenum blanditiæ fallaces. Nouimus nos eiusmodi stelliones, qui amicos quibus arrident mox arrodunt: & quibus nulla spes famæ est, nisi in labe famæ alienæ. Datum est nobis grande* exemplum præcauendi, quomodo fraudibus inuolutos aut flagitiis commaculatos; sic speciè bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces, *vt vere dixit noster vates.*

Testata inimicitiæ.

153. Quo propriùs regrederetur.] *Benè, suo quodam sensu. quid si tamen,* propetius?

154. Muliebri fraude cecidisse.] *Plancinam intellige: nec Liuiam omitte. quam certum mihi est huic sceleri fuisse architectam.*

Per dextram iurare.

155. Iurauere amici, dextram morientis contingentes.] *Quæ sedes fidei. Sed & apud Xenophontē Cyrus moriens hortatur amicos vt dextram suam contingant.* εἴτις ὑμῶν ὑμῶν, ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τὸ μοῦ ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω.

156. Haud multum triginta annos egressum.] *Obiit Germanicus anno* XXXIIII. *vitæ accepta.*

157. Prætuleritne veneficij signa.] *Multi adfirmant. Plinius lib.* XI. Cor negatur cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierunt, aut veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij quâ reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento: palámque testatus non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris comburi.

158. Quæ luctum amissæ sororis tum primùm læto cultu mutauit.] *Quasi in gratulatione, aut quasi voti damnata. Vide Festum, in verbis, Minuitur luctus. Sed quid vocat lætum cultum? Vestémne albam, posita nigra? an aurum & ornamenta, quæ in luctu ponebant feminæ, eóque finito recipiebant? Non tam procliue id statuere, propter veteres scriptores, qui hac in re sententiis diuersi. Dionysius lib.* VIII. *nigram vestem feminis attribuit.* γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσι, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, μέλαιναν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαυτὸν ἐπένθησαν χρόνον. *Apud Suidam incertus scriptor, de Marcij funere:* καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ μέλαιναν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι, καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. *Et Varro clarè lib.* III. *De vita populi Romani*, vt dum supra terram esset, riciniis lugerent: funere ipsos, vt pullis pallis amictæ. *Ibidem.* Propinquæ anthracinis, proximæ amiculo nigello, cappillo demisso sequerentur lectum. *Valerius lib.* 1. *cap.* 1. *De Cannensi clade.* Itaque matres ac filiæ coniugésque nuper interfectorum, abstersis lacrimis, depositísque doloris insignibus, candidam induere vestem & aris dare thura coactæ sunt. *At alij ecce consensu, albam. Herodianus in funere Seueri:* αἱ γυναῖκες λευκὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἐμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. *Statius in Lacrimis Etrusci:*

Quæ vestis feminarum in luctu. Nigra, vt multi adserit. Alba vt alij.

Huc vittata comam, niueóque insignis amictu
Mitibus exsequiis ades.

adsignat, vt vides, niueam vestem, quia mulier. Sed clarissimè Plutarchus: διὰ τί λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; *& vide apud eum caussas. Quid statuemus in dissensu tam aperto? pacem. quam facilè conficio ex temporum ratione. Variatum scilicet hac in re apud Romanos fuit. priscis temporibus dum resp. vixit & libertas, nigræ vestes etiam feminis in luctu. id docent ij scriptores, qui omnes consentiunt in narratione mo-*

In concordia scriptores ij redacti.

ris quà illo æuo. At sub Impp. rep. exstinctâ, in vsum venerunt lugubrium, albæ. docent ij alterius classis testes, qui non id referunt nisi de temporibus secutis. Hoc nisi tenes, nunquam erit vt soluas eum nodum. Sed quæ caussa huius mutationis? Credo, diuitiæ & luxus. Matronis antiquis color albus & niger cognitissimi, solis, vel præcipuis vsæ. At post sericam traductam vestem, & vulgatam Coam; post galbanam, cæruleam, amethystinam, & tot genera reperta colorum; rarus dignioribus feminis albi vsus. spretus inquam, (quod ex poetis facilè disces) contemtúsque color albus, adeò vt nota luctus fuerit superbo sexui, eum induisse. Hoc constanter censeo. mouet me leuiter Apuleij locus lib. 11. qui inferiori illo æuo, matronam flebilem *fuscâ veste contectam describit, non vt debuit, albâ: nec tamen demouet, quia aut priscum ritum in animo habuit, vt solet, Appuleius; aut aliud in prouinciis fuit, vbi id gestum. more Græciæ videlicet retento, apud quos femina in luctu nigra.* Caussa coloris mutati, parum certa. Remora ex Appuleio obiecta.

ADD. *Pro veste nigrâ Tibullus clarè est, lib. III.*

> Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
> Incinctæ nigrâ candida veste legant.

At Liuius suspicionem facit, nihil in veste mutatum: sed dumtaxat in muliebri mundo. Valerij certè Tribuni in legem Oppiam verba apud eum sunt, lib. XXXIIII. Mulieres quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt. quid cum eluxerunt, sumunt? *Nam quod Festus tradidit lugentes impellibus fuisse, αἴνιγμα τοῦτό ἐστι?* Pellem, *inquit*, habere Hercules fingitur, vt homines cultus antiqui admoneantur lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt. *Nihil tale reperio, nisi consentis mihi magne Festi interpres, (te, Scaliger, appello) vt accipiam de laneis Vittis: quas mulieres in luctu sumpsisse è variis scriptorum locis certum. An hoc mauis insiticium istud emblema à Paullo esse? qui respexerit scilicet ad Barbaricum morem sui æui. quo etiamnunc apud nos receptum, pelles extremis oris vestium assui in luctu. Tu nos doce.* Festi obscuratus nobis locus. Scaliger aliquis illustrato.

159. Castellum Ciliciæ, cui nomen Celenderis.] *Nominat id Iosephus lib. XVII. collocátque in viâ qua Romam ibatur. sed in eo scriptum reperies,* Celendris. *meminit & Ptolemæus. Antiquissimum id fuit, si Apollodoro fides lib. III. Biblioth. qui conditionem eius refert ad Sandacum Tithoni nepotem.* ὃς, *inquit*, ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν πόλιν ἔκτισε Κελένδερι. Celenderis.

160. Tum Sentius occanere cornua tubásque.] *Occultè surreptum Sallustio est,* Iussu Metelli cornicines occanuere.

161. Sumpto iustitio desererentur fora.] *Olim in tumultu aut calamitate à Dictatore Consulibúsve indici iustitium solitum: nunc passim in funere principum virorum. Sic. lib. I.* Qui fine Augusti & initiis Tiberij auditis, ob iustitium aut gaudium intermiserat solita munia. *De vi habitúque istius nihil melius possum Petro Fabro, erudita diligentiæ viro. quem consule lib. II. Semestrium cap. X.* Iustitium in funere.

162. Et quanquam neque insignibus lugentium abstinebant.] *Indicto enim iustitio, mutabant etiam vestem. Lucanus:* Mutatio vestis in iustitio

> —— ferale per vrbem
> Iustitium, latuit plebeio tectus amictu
> Omnis honos, nullos comitata est purpura fasces.

Iuuenalis:

> Pullati proceres. differt vadimonia Prætor.

Seneca epist. XVIII. Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat, voluptatis caussa vestem mutauimus.

163. Vt nomen eius Saliari carmine caneretur.] *Qui honos non nisi numinibus deorum. Hoc exemplo M. Antoninus Philosophus, mortuo filio Vero,* iussit vt nomen eius Saliari carmini insereretur. *ita malo apud Spartianum, quàm,* inferretur.

164. Sedes curules sacerdotum Augustalium locis, supérque eas querceæ coronæ statuerentur.] *Spectaculis Romam transductus, magno honori fuit: publicus in iis locus. exempla multa. Enaluit paullatim adulatio, vt non solum viuis, sed etiam absentibus* Sedes in theatris.

mortuiſq; daretur is locus, memoriæ conſeruandæ. Loci præbiti indicium, ſella eſſet. Primũ veſtigium eius ritus odorari videor in Liuij verbis, lib. II. *de Valerio Dictatore:* Dictator triumphans in vrbẽ inuehitur. ſuper ſolitos honores locus in Circo ipſi poſteriſq; ad ſpectaculũ datus: ſella in eo loco curulis poſita. *Cæſari habitus deinde idem honos, vt clarè Dio lib.* XLIIII. ἐψηφίσαντο δὲ τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον εἰσάγεσθαι. *M. Marcello defuncto. de quo verba eiuſdem ſcriptoris, lib.* LIII. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν, καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἔς τε τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει ἐσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε. *id eſt.* Marcelli & imaginem auream, & coronam auream & ſedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri iuſſit, mediáq; illa poni inter ſedes editorum. *Sed & Seuerus, Pertinaci mortuo non vnam ſellam, ſed tres in theatro poſuit: vti apud Xiphilinum ſcribitur his verbis.* καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ἐκέλευσε θέατρα θρόνους τε τρεῖς κατακεχρυσωμένους αὐτῷ ἐσκομίζεσθαι. *Lego etiam ſedes aureas in theatrum illatas Tiberio & Seiano abſentibus; & miror interpretem id vertiſſe, currus, apud Dionem lib.* LVIII. δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἀμφοῖν ἐσφέρειν. *Germanico igitur decretæ eiuſmodi curules ſedes per trina, vt opinor, theatra inter ſacerdotum Auguſtalium ſedes: & corona in iis è quercu, ob ciues ſcilicet ſeruatos. Hunc ritum non alibi adhuc videram explicatum.*

Quando inualuerit is mos.

Xylandri in Dione lapſus.

165. Arcus cum inſcriptione rerum geſtarum, & mortem ob remp. obiſſe. *Hoc Druſo quoque fratri eius tributum; & voluit dictum Pedo ad Liuiam:*

Pedo emendatus.

Conſul, & ignoti victor Germanicus orbis,
Qui fuit, heu mortis publica cauſſa: legor.

Sed tu reſcribe, Cui fuit: *ad hanc mentem.*

166. Cùm cenſeretur clypeus auro & magnitudine inſignis inter auctores eloquentiæ.] *Veteris inuenti fuit imagines illuſtrium virorum publicè in templo, curiáque deponi & quaſi dedicari. Sic Africani imago in Capitolio, Catonis Cenſorij in Curia collocatæ. Valerius Maximus, lib.* VIII. *cap.* XV. Africanus imaginem in cellâ Iouis opt. max. poſitam habet: quæ quotieſcumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum eſt, inde petitur: vnique illi inſtar atrij, Capitolium eſt. Tam herclè quàm ſuperiori Catoni, Curia. vnde effigies illius ad eiuſdem generis officia exprómitur. Gratum ordinem, qui vtiliſſimum reip. Senatorem tantum non ſemper ſecum habitare voluerit. *Sed cumulatiùs id feci vt apparet, Auguſtus; qui primarias imagines in Curia collocauit, ſuis quaſque locis diſtinctas: ſiue quis belli, ſiue pacis artibus claruiſſet. Ita ſuprà legimus,* Hortenſij imaginem poſitam inter Oratores: *idémq; honos nunc Germanico petitus. Sed clypei nomine Tacitus cur vſus? quia imagines illæ, vt cenſeo, inſtar militaris clypei rotundæ: ex ære, auro, argento. Plinius,* Scuris qualibus ad Troiam pugnatum eſt, continebantur imagines. vnde & nomen habuere clypeorum, non vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit à Cluendo. *Scuta autem apud Homerum, formâ orbis. Liuius lib.* XXV. *in cetera prædâ Haſdrubalis clypeum argenteum repertum ait, cum imagine ipſius. Suetonius Domitiano:* Senatus adeò lætatus eſt, vt repletâ certatim curiâ, ſcalas etiam inferri clupeóſque & imagines eius coram detrahi, & ibidem ſolo affligi iuberet. *Capitolinus in Antonino:* Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentiſſimum poſuit, ſacerdotes inſtituit. *Trebellius in Claudio:* Illi clypeus aureus, vel vt Grammatici loquuntur, clupeum aureum, Senatus totius iudicio in curiâ collocatum eſt, vt etiam nunc videtur. *Quod ait Grammaticos malle, clupeum: verum eſt. & puto in Capro legiſſe,* Clupeum, imago: Clipeus, ἀσπίς. *Sed & Liuius Grammaticis paruit, lib.* LX. Ab his columnis, quæ incommodè poſita videbantur ſigna amouit: Clypeáque de columnis & ſigna militaria affixa dempſit. *In monumento priſco.* HVIC. DECVRIONES. FVNVS. PVBLICVM. STATVAM. EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM. LOCVM. SEPVLTVRÆ. DECREVERVNT. *Nec tamẽ ſemper hi clypei cum effigie: ſæpè ſine eâ, cum nudo nomine ponentis, & cui ponebantur: ſiue etiam cum*

Imagines illuſtrium in templis curiaque.

Auguſti inſtitutum.

Clypeus pro imagine.

ἀπὸ τοῦ γλύφειν. quia ſculpta.

Grammaticorum acumen, à Liuio nõ ſpretum.

ponendi

ponendi caussa. Philo Iudæus egregiè, De legat. ad Caium: Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας. οὗτος οὐκ ἐπὶ Τιβερίῳ μᾶλλον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθησιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἣ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τόν τε ἀναθέντα, καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθεσις. *Nec verò publicè solùm hos clypeos, sed & priuatim sibi quisque ponebat. Plinius,* Suorum verò Clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit Ap. Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit, anno vrbis CCLIX. *& quæ sequuntur. reperióque exemplum clypei priuati in lapide veteri:* Clypei priuatim dicati.

NESTORI
AVG. NEPETE
HIC. LVDOS. FECIT
ET. DEDICATIONE
STATVÆ. PATRONI
QVAM. IPSE. POSVIT
ET. CLVPEI. SVI. ITERVM
MVNICIPIBVS. NEPESINIS
EPVLVM. DEDIT.

167. Vti turmæ Idibus Iuliis imaginem eius sequerentur.] *Ita accipio, vt in solemni illa Transuectione equitum Germanici imago pro vexillo esset, quod sequerentur. Libro* VI. Quorum imagines pro vexillis secuti essent, duces imperatorésque diligerent. *Aliud autem Transuectio equitum: aliud Recognitio, siue Censio, siue Probatio. & caue ea confundas. Transuectio à Q. Fabio Rulliano instituta, vt Liuius libro* IX. *Valerius* I. *auctores sunt. eiúsque formam & quasi Pompam graphicè depinxit Dionysius lib.* VI. *Idibus Quinctilibus siue Iuliis fieri solitam Dionysius idem dixit, quia victoria ad lacum Regillum incidit in eum diem. Sed &* Castorum ædes Idibus Quinctilibus dedicata, *ait Liuius libro* II. *quorum honori præcipuè transuectio instituta. At recognitio equitum, olim à* Censoribus *singulis lustris: posteà ab Imperatoribus passim facta tempore non certo. idq́ non aliud fuit, quàm censura quædam in equites equósque publicos, & quasi examen. Suetonius in Augusto.* Equitum turmas frequenter recognouit. *In Caligula:* Equites Romanos seuerè curioséque, nec sine moderatione recognouit, palàm adempto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiæ inesset. eorum qui minore culpâ tenerentur, nominibus modò in recitatione præteritis. *In Claudio:* Recognitione equitum, iuuenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi adfirmabat, sine ignominiâ dimisit, habere dicens censorem suum. *Vide Plutarchum in Pompeio: Festum, Censio: Agellium, lib.* IIII. *&* VII. *sed ante omnes, Iacobum Rauardum Variorum libro* II. *cap.* XV. *Belgarum iurísque magnam spem. cuius immaturæ mortis inuidiam ne nunc quidem sustinent fata.* Equitum transuectio. Recognitio equitum. Rauardi laus.

168. Liuia nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est.] *Disce ergo hinc, quod nondum alij, Tiberium illum Drusi F. Tiberij N. quem Caius sustulit, superfuisse ex his geminis: & ideò Gemellum cognominatum. Et sanè numismata quædam huius Drusi ærea exstare aiunt, in quibus expressa gemellorum capita surgentia è copiæ cornu.* Gemini Drusi filij.

169. Eodem anno grauibus Senatus decretis libido feminarum coercita.] *Quorum decretorum particula hæc apud Tertullianum, De pallio:* Habes spectare quod Cæcina Seuerus grauiter Senatui impressit, matrona sine stolâ in publico. denique Lentuli Auguris consultis, quæ ita sese exauctorasset, pro stupro erat pœna: quoniam quidem indices custodésque dignitatis habitus, vt lenocinij factitandi impedimenta, sedulò quædam desuefecerant.

170. Vistilia licentiam stupri apud Ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum aduersum impudicas in ipsâ professione flagitij credebant.] *Minus expressa apud alios vestigia huius moris: quæ hic in Tacito clara. Apparet autem in stu-* Stupra quo modo olim vindicata.

Permissa propemodum libertinis. Etiam matronis, si professæ

stupra matronarum ordinis primi aut secundi, grauiter semper animaduersum, ad seruandum publicum decus: non tam grauiter in libertinarum aut è plebe. quibus hæc militia Venerea, moribus tantum non permissa: quod vel ex Horatio, Ouidio alijsq; liquere potest. Sed & illud pa-ret cuiuis feminæ licitum fuisse vulgare corpus, modò apud Ædiles id profiteretur. Cui professioni consequens, vt iure cederet & dignitate matronali, etiam, vt opinor, ornamentis; censeretur& inter togatas. Quod facilè adstruo ex Suetonij verbis in Tiberio, cap. XXXV. Feminæ famosæ, vt ad euitandas legum pœnas iure ac dignitate matronali exsoluerentur, lenocinium profiteri cœperant: quas, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. *Vt ergo ibi lenocinium profitebantur, ad amittendum ius matronarum: sic hic stuprum, eâdem fine. Quæ tamen professio irrita facta postea ex noua lege: eleganterque ad hanc rem Papinianus l.x. De adult.* Mulier quæ euitandæ pœnæ adulterij gratiâ lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locauit. adulterij accusari damnarique Senatusconsulto potest. *Sed apud Ædiles cur ea professio? non apud Censores, aliósve? quia comperior ab antiquo Ædilibus curam fuisse fornicum, popinarum, locorum eorũ in quibus Honos nõ colitur aut Virtus: atímque personarum, quæ sæpius in iis locis, quàm in templo Mariano. Ideò Seneca, vt solet, eleganter:* Inuenies voluptatem circa balnea & sudatoria, ac loca Ædilẽ metuentia. *id est fornices & popinas. Et illuc alludens Iustinus scribit,* Dionysium apud Ædiles aduersus lenones iurgari *solitum, lib.* XXI. *Itaque Ædilibus curæ nosse publica scorta, habere ea in tabulis, vt sic dicam, & albo: & si quam vulgantem se, extra eum numerum nacti, multabant. Liuius lib.* X. Eo anno Q. Fabius Gurges Consulis Filius (*is autem tunc Ædilis*) aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecuniâ multauit. *Nec pecunia solùm sed & exsilio. Idem lib.* XXV. Vilius Tapullus & M. Fundanius Ædiles plebei aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exsilium egerunt. *Deducebántque iidem in iudicium etiam hoc crimine viros, vt in Liuio libro* VIII. Data à M. Flauio visceratio. erant qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quòd eum die dicta ab Ædilibus crimine stupratæ matris familias absoluisset. *Pertinere ad hanc rem Laberij versum puto, vt ego eum restituo apud Agellium libro.* XVI. Cocionem peruulgatè dicit, quẽ veteres Arilatorem dixerunt. Verba Laberij hæc sunt: Duas vxores, hoc herclè plus negotij est, inquit Cocio sex ædiles videtat. *Scribo.* Duas vxores? hoc herclè plus negotij est, inquit Cocio: sed Ædiles viderint. *Non alia Laberij scriptio aut mens. Duásne vxores ille habet? inquit. herclè satis negotiosum negotium hominis, vt ait Cocio, verùm id Ædiles viderint, quorum hæc cura. Dixi eiusmodi infames feminas cessisse dignitate matronali, etiam ornamentis. De dignitate, liquet ex* Suetonio: *de ornamentis, ex Tertulliano, De cultu:* Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ? quasi quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis coercebant, iam certè sæculi improbitas honestissimis quibusque feminis vsque ad errorem dinoscendi coæquauit. *Censeo autem posuisse eas instita, stolam, vittas. imò sumpsisse meretriciam togam. Inducor à Iuuenali,*

Quæ habitũ matronalem deponebant.

Professio apud Ædiles

Aediles accusabant ad populum.

Laberij restitutio.

Prouerbiali forma est, Hoc plus negoti est, inquit Cocio. Et Cociones sæpe in vulgi dicto veniebant: vt Plauti illud. Verum est, Nihili cocio

Vide eundem Tertull. Apol. cap. VI.

Lecticas etiã posuerunt, vtique post Domitiani edictum de quo alibi.

Athenienses meretrices quo habitu. Itẽ Artemidorus notat. lib. II. cap. III.

——— Carfinia talem
Non sumet damnata togam.

qui de matrona aliqua stupri damnata sentire videtur, cui ex more sumenda toga. De ea satis dictum aliis, & præsertim M. Antonio Mureto: cuius doctrina, iudicium, facundia, semper mihi magna. Vnum addo, manasse videri morem eum ab Atheniensibus: apud quos scorta pariter veste à matronis discreta. idque ex lege. Suidas. νόμος Ἀθήνῃσι, τὰς ἑταίρας ἄνθινα φορεῖν.

171. Exacta & à Titidio Labeone.] *Vertranius,* exactum: *cui adsentio.*

172. Illo prætendente LX. dies ad consultandum datos necdum præteriisse.] *Dies sexaginta dati lege Iulia, à die diuortij, marito ad accusandum. Clarum ex l.* XI. XIIII. XI. *Ad legem Iuliam de adulteriis. quas vide.*

173. Actum & de sacris Ægyptiis Iudaicísque pellendis.] *Non tunc primum. Nam & Agrippa Praefectus urbi ab Augusto, sacra Ægyptia repressit: edicto, ne quis ea intra quingentos ab urbe passus exerceret. Id accidit anno* DCCXXXIV. *ut habes apud Dionē* LIIII. *Sed de hoc Tiberiano edicto capiendus Seneca epist.* CIX. His instinctus abstinere animalibus cœpi: & anno peracto, non tantùm facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Quæris quomodo desierim? In Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat. alienigena tum sacra mouebantur: & inter argumenta superstitionis ponebatur animalium quorundam abstinentia. *Apparétque eum intellegere etiam Iudaica sacra, qui abstinuerunt animalibus quibusdam, ut sue. Quanquam & Romani postea diebus religiosis abstinere carne cœperint, Ægyptio ritu. Spartianus in Iuliano:* Sæpe autem, nullâ existente religione, oleribus leguminibúsque contentus, sine carne cœnauit. Sacra externa repressa.

174. Quattuor millia libertini generis in insulam Sardiniam veherentur.] *Iosephus lib.* XVIII. *id deplorat, & ostendit in eo numero solos Iudaeos fuisse. cui subscribit Suetonius:* Iudæorum iuuentutem, per speciem sacramenti, in prouincias grauioris cœli distribuit. *Huic calamitati occasionem caussámque praebuisse stupra quaedam & fraudes tectas nomine religionis non iniucundè Iosephus idem describit, in historia Paullinae & Mundi, quem, si animus fert, vide lib.* XVIII. *cap.* VII. Carne abstinebant certis diebus Aegyptij & Romani. Iudæi in Sardiniam pulsi.

175. Quæ septem & quinquaginta per annos Vestalibus sacris præsederat.] *At lex definiebat ministerio virginum tantum annos triginta. Spontanea igitur mansio illa Occiae.*

176. Quòd mater eius in eodem coniugio manebat.] *Id est, vniuira esset: cuius rei honos. Tertullianus* Monogamia apud Ethnicos in summo honore est: vt & virginibus nubentibus vniuira pronuba adhibeatur, & sic auspicij initium est. Item in quibusdam sollennibus & auspiciis, vt prior sit vniuiræ locus. Certè Flaminia non nisi vniuira est. Honos monogamiæ.

177. Cæsar posthabitam decies sestertij dote solatus est.] *Numerus hic in dote, quod obseruauimus, quasi legitimus & solemnis. notátque disertè* Iuuenalis, Decies H. S. semper ferè in dote.

——— & ritu decies centena dabuntur
Antiquo.

Et Seneca: Beatiorésne istos putas, quorum Pantomimæ decies sestertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à Senatu in dotem æs graue acceperunt? *Et Martialis non vno loco.*

178. Statuit frumento pretium.] *De modo pretióque annonae, infrà lib.* XV.

179. Acerbéque increpuit eos qui ipsum Dominum dixerant.] *Rectissimè. facta tantùm suppetiissent dictis. Nam Domini vox propriè, non nisi in seruos. Tamen reperio Augusti aeuo & infrà, à liberis patres appellatos Dominos: & à fratribus blandientibus fratres. Quod tamen Augustus in sua domo vetuit. Suetonius:* Dominum appellari se nec à liberis quidē aut nepotibus suis vel seriò vel ioco passus est: atq; huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. *Tangit ecce vtrumque morem, & vellem id interpretes monuissent. Quòd patres, domini: etiam ex * Diadumeni Caesaris epistola cognosco, ad matrem:* Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos seruat. *Et clarè ex illo Martialis:* Domini vox variè vsurpata. Aduersum patres. *Lampridius in eius vita.

E seruo scis te genitum, blandéque fateris,
Cùm dominum appellas Sosibiane patrem.

Quòd fratres sic dicti: locus elegans Senecae, epist. CV. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cùm in Achaiā febrim habere cœpisset, confestim nauim conscendit: clamitans non corporis esse, sed loci morbum. *nam loquitur de fratre* Iunio Gallione, *Itémque coniuges inter se eo nomine vsi. Virgil.* Aduersum fratres.

——dominum Ænean in regna recepi. *Sueton. Claudio*: Occisâ Messalinâ, paullò postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret requisiuit. Aduersus coniuges.

Virgil. ——— dominam Ditis talamo deducere adorti.

vbi Seruius: De Græco tractum est qui vxorem δέσποιναν dicunt. *Apud Iurisconsultos De Legat.* Peto abs te domina vxor. *Epictetus:* αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. *Vti & aduersum amicas, passim in poëtis. Sed & obuios vulgò, Dominos vocabant. Idem Seneca:* Quomodo obuios si nomen non succurrit, dominos salutamus. *Lusit eleganter in eo more poëta Græcus in Anthologia:*

Aduersum obuios.

ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν.
ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. αὐτὰρ ἔγωγε
οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμινα.

180. Reperio apud scriptores Senatorésque eorundem temporum.] *Non displiceat,* Seniorésque. *primùm quia sæpe aduocat noster testes eius æui, qui fuissent in re præsenti. vt lib.* III. Memini audire me ex senioribus, visum inter manus Pisonis libellum. *& lib.* XI. Verùm audita scriptâsque senioribus tradam. *Deinde quia peccatum & alias in ea voce, vt lib.* XIII. Sed impetum eius, multum prius laudatâ magnitudine animi, attinuere Senatores, dissolutionem imperij docendo, *&c. vbi certe scribo,* seniores. *vt dicam in loco. Possit tamen aliquis defendere hic Senatores: quia res quasi arcanò acta in Senatu. Sed videris lector. à priori sententia nobilissimus Ianus Douza noster est; de quo plura dicere iubet & prohibet me amor. Tollam manum, & in tam boni nominis memoria paulisper conquiescam.*

Correctus Tacitus.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM III. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. IN COMTA signa, versi fasces.] *De ornatu signorum dixi in lib.* I. *De versis fascibus, res sic habet. In dolore quia omnia fieri præter morem amant: etiã lictores fasces præferebant inuersos. Pedo in Eleg. ad Liuiam,*

Versi fasces in luctu.

Quos primùm vidi fasces, in funere vidi?
Et vidi versos, indiciúmque mali.

Statius Thebaidos VI.

——— versis dicunt insignibus ipsi
Graiugenæ reges.

Nec fasces solùm suos lictores, sed milites inuertebant etiam scuta & arma. Virgilius:

——— & versis Arcades armis.

Scuta item & arma.

manéntque in militia nostra hodie vestigia eius ritus. Adde, *quod non indignum monitu, versionem hanc armorum, non luctus solùm notam fuisse, sed etiam transfugij & defectionis. Ammianus lib.* XXVI. Eumque secuti complures iam gladios quatientes & pila ad Imperatorem transeunt, cum vexillis scuta peruersa gestantes: quod defectionis signum est apertissimum.

Transfugæ pariter vertebant vexilla & scuta.

2. Atrata plebes, trabeati equites.] *Trabea quid ad luctum? nihil. imò contra vtebantur eâ in diebus solemnibus lætisque; vt equitum Transuectione, quod Dionysius notat. Sed & Domitiano decretum per honorem, vt quotiens consulatum gereret,* equites Romani quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus præcederent eum, inter lictores apparitorésque. *Denique nusquam trabea in luctu; equitésq; Romæ toga pullâ vsi in funere, vt reliqui ciues. Credo igitur vestem hanc trabibus purpuræ intextis (id enim trabea)*

Trabea lætitiæ, nō luctus.

bea) sumptam hic, non doloris indicium, sed ordinis. ad discriminandum, inquam, in coloniis equitem à plebe, & splendorem funeri conciliandum, trabeæ sumptæ. Illa enim propriæ equitum: (nam Grammaticorum inuenta hic non moror, qui faciunt etiam regum, ducum, augurũ) & ideo Trabeata agmina, ipsi equites Statio, in Epulo Domitiani: Trabea equitum propria.

Hic tum Romuleos proceres, trabeatáque Cæsar
Agmina, mille simul iussit discumbere mensis.

& in V. Siluarum ad Crispinum: quem locum fusius adscribam, quia mei eget.

——non te series in honora parentum,
Obscurum proauis, & ptiscæ lucis egentem
Plebeiâ de stirpe tulit, non sanguine cretus
Turmali trabéque ac remis, & paupere clauo
Augustam sedem & Latij penetrale Senatus
Aduena pulsasti: sed præcedente tuorum
Agmine.

Verè enim emendo, non sanguine cretus Turmali, trabeáque Remi, nec paupere clauo. *id est, non tu ex plebe satus, imò nec ex ordine equestri. quem deinde describit tribus notis, luxuriâ non inde cora ingenij, vt solet in illo poëta. Turmalem sanguinem vocat; quia propria equitum Turmæ: Trabeam Remi, quia ij trabeati, exemplo regum: Pauperem clauum, id est angustum & artum, qui ordinis equestris.* Statij locus emaculatus. Isque expl̃icatus.

3. Matrem Antoniam.] *Hæc illa est Antonia Drusi, quam Plinius ait numquam spuisse. illa, quam Valerius mirè laudat à continentia & amore in coniugem, lib. IV. cap. III.* Antonia Germanici mater.

4. Conlucentes per campũ Martis faces.] *Dixit ad morem priscũ: quo ij qui funus prosequebantur, cereos manibus gestabant, candelas, funalia, faces. Donatus id obtinuisse eò censet, quia noctu olim cadauera solita efferri. Mos quidem adeò tritus, vt Isidorus* Funus dictum à funibus accensis, *velit,* quos ante feretrum papyris circumdatis ferebant. *Ambrosius De viduitate:* Vel cùm accensis funalibus mox ducitur, nónne pompæ funebris exsequias magis putat. quàm thalamũ præparari? *Alludit Ambrosius illuc, quò sæpe poëtæ; vt* Faces & cerei in funeribus. Funeris etymon.

Viximus insignes inter vtramque facem.

Apuleius II. *Florid.* Comœdiam eius priùs ad funebrem facem, quàm ad nuptialem venisse. *Calpurnius Flaccus Declamatione* XXVIII. Facem nubenti filiæ præferam, an rogum iacentis accendam? *Quod Isidorus ait, funes papyro circumdatos: non à se habet, sed à prisco scriptore. nec errat. Plinium ita capio lib.* XVI. *cap.* XXXVIII. Nec in fruticum nec in veprium genere scirpi fragiles palustrésque: è quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus seruiunt. *Cortex ille, non alitud quàm similitudo Ægyptiæ papyri: quem vtebantur fortasse homines tenuiores. Faces autem, candelásque in funeribus plerumque adultorum reperias: in puerorum, id est acerbis immaturisq́, cereos ferè. Vt appareat, quod Interpres vetus Persij monuit, pueros ad cereos solitos efferri, facibus tamen immixtis. Senecæ aliquot loca sunt, quæ id peruincunt. vt epist.* CXXIII. Isti mihi verò defunctorum loco sunt. quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos viuunt? *De tranquillitate vitæ cap.* XI. Totiens in viciniâ meâ conclamatum est, totiẽs præter limen immaturas exsequias fax cereúsque præcessit. *De breuitate vitæ. cap. vlt.* Quidam verò disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias. At me herculè istorum funera tamquam nimium vixerint ad faces & cereos deducenda sũt. *vbi scribi sententia vult,* tanquam minimum. *Pertinet ad funebres faces etiam Suetonij locus, Aug. cap.* XVIII. Masgabæ tumulũ cùm ex triclinio animaduertisset magnâ turba multísque luminibus celebrari, *&c. qui tamen ad parentationem annuam spectat, non ad funeris deductionem.* Isidorus Plinius que explicati. Discrimen inter adulta immaturaque funera. Pueri ad cereos elati. Correctus Seneca.

5. Sine insignibus magistratus.] *Id est, sine togâ prætexta, sine anulis, sine lato clauo. Quæ omnia accuratè mihi dicta in scripto De funeribus singulari. quod lucem videbit,* Insignia magistratus in luctu posita.

si luce fruar ego. Loquor enim non eorum ritu, quibus pulchrum est, quod neque fuit vnquam neque futurum est, dare: qui ab hoc fuco gloriolam inter pueros partam, vnicam habent Helenam pro quâ pugnent. Misellis! quia numquam in somniis calcabunt iter Aeternitatis & veræ famæ.

6. Ticinum vsque progressum.] *Vide quædam non vulgata apud Valerium Maximum, libro* v. *cap.* v.

Drusus non inter Iulios.

Tacitus ergo correctus.

7. Circumfusas lecto Claudiorum Iuliorúmque imagines.] *Drusus hic in Iuliam familiam ne adoptione quidem venit. vnde ergo in pompâ funebri imagines illi gentis Iuliæ? nisi fortè quia mater deducta in domum Augusti. Hæc & talia de summo pectore dici possunt: at mihi nondum cuibuit coniectura mea,* Liuiorum. *Caussâ duplici primùm, non præposuisset Claudios Iuliis Tacitus. id nefas. deinde cùm à patre latæ imagines, cur non ipsæ à matre? quæ præsertim antiquæ, & multæ?*

Correctus Tacitus.

Germanici duo fratres.

8. Non fratrem nisi vnius diei viâ.] *Scribe,* fratres. *nisi sui & historiæ oblitus Tacitus. Duo enim Germanico superstites fratres Claudius naturâ, adoptione Drusus. semperque eo nomine etiam hunc noster insignit. Scripsit autem suprà: Drusum & Claudium Tarracinam vsque progressos.*

9. Vel doloris imitamenta.] *Simile in Claudij funere, libro* XI. Ceterùm peractis tristitiæ imitamentis.

Edicta Principum.

Seneca explicatus.

10. Vtque premeret vulgi sermones, monuit edicto.] *Ita moris ætate illâ, vt Princeps populum peccantem aut exorbitantem alloqueretur per libellum, coërceretque. Eò respicit metaphora scita Senecæ, epist.* XCV. Præcepta sapientiæ, quæ affectus nostros velut edicto coërcent & obligant. *& caue quidquam ibi mutes.*

11. Idque & sibi & cunctis egregium.] *An non magis,* & functis? *in vulgata ego hæreo.*

12. Non enim eadem decora Principibus viris & Imperatori populóque.] *Sententia commoda. non eadem decere Principes viros primorésque in republicâ, & ipsum Imperatorem; eadem inquam, quæ populum. Huic luctum permitti, at non illis. Planè hoc ipsis Tiberij verbis quasi expressum voluit Pedo, illius æui poëta:*

Non eadem vulgúsque decent, & culmina rerum.

Ennius poëta, apud D. Hieronymum,

Plebs hocce regi antistat, in loco licet
Lacrimare plebi, regi honestè non licet.

Dies mortis Germanici.

Megalensia, quando.

13. Et quia ludorum Megalensium spectaculum suberat.] *Vides ergo multum temporis intercessisse à die mortis Germanici, ad funus. Nã mortuus ipse extremo Nouembri. quod facilè colligo ex Suetonij verbis scribentis;* Et vt fato functum palàm factum est, non solatiis vllis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: durauitque etiam per festos Decembris mensis dies. *id est, per Saturnalia, quæ medio Decembri. At Megalensium spectaculum, de quo nunc, incidit in Nonas Apriles. per quas,* LVDI. MATRI. MAG. *vt in Kalendario notatum.*

14. Præscripta & à Tiberio.] *Melius* præscripta ei.

Ornatus ædium.

15. Fuit inter inritamenta inuidiæ domus foro imminens, festo ornatu.] *Ob lætitiam domini redeuntis. Ornatum festum intellegit laurum & lucernas Iuuenalis:*

Ornentur postes, & grandi ianua lauro.

Lucernæ accensæ.

Arriani insignis ad eum locum locus.

De lucernis vide quæ notaui in Electis, cap. III. *& adde egregium Arriani locum in Sermonibus Epicteti, lib.* I. *cap.* XIX. ἠξίωται δημαρχίας, πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται, ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. ἔρχεται εἰς οἶκον, εὑρίσκει λύχνους ἁπτομένους. ἀναβαίνει εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐπιθύει. *id est,* Tribunatum aliquis adeptus est. omnes obuij gratulantur, alius oculos, alius collum osculatur, serui manus. Domum venit, inuenit collucentes lucernas. in Capitolium ascendit, sacrificat.

Furalia & cerei accensi.

Idem lib. II. τίνος, ἄν σοι δῷς, ἅψαι λύχνους ταῦτ᾽ ἐπὶ τὰ τοῦ φιλοστόργου. μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσται.

φωσὶν ἁπτὸν, τοῖς τε ἐς λόγον ἄλλεσι ἄξιον. *Nec lucernas solùm in diebus eiusmodi festis, sed etiam funalia eo eósque accendebant. Panegyristes Laudatione Theodosij*: Quid portas virentibus sertis coronatas? quid aulæis tardantes plateas, accensísque funalibus auctum diem referam? *vbi ex optimo libro lego,* aulæis vndantes plateas. Panegyricus scriptor emendatus.

16. T. Arruntium.] *Nicolaus Faber, vir quem Probitas & Eruditio iuxtà amant (veris, nec ambitiosis laudibus vtor) Notis ad Senecam patrem legendum censet*, Lucium, *non* Titum. *verissimè. est illustris ille vir, Senator & Consularis, Augusti iudicio dignus Principatu: Tacito nostro sæpe nominatus.* L. Aruntius.

17. Fulcinium.] *Quid? Fulcinium Trionem patronum petit Piso? atqui is accusationē eius petiit, obtinuitq. & mox etiā exsequitur. Ambigo de lectione, nisi ali⁹ aliquis Fulcinius ab isto.* Ambigua Taciti lectio.

18. Marcellum.] *Eprium nomine: cuius celebre ingenium in foro.*

19. Sex. Pompeium.] *Est ille, qui suprà cum Appuleio consul. quem Valerius Maximus amicum patronúmque suum nimis plena manu laudat lib. IIII. cap. VII. Vocat clarissimum ac disertissimum virum, & addit*: A quo omnium incrementa commodorum vltrò oblata cepi: per quem tutior aduersus casus steti: qui studia nostra ductu & auspiciis suis lucidiora & alacriora reddidit. *& satis facundè dicta, quæ sequuntur. Et lib. II. cap. I. adsignificat proconsulem eum Asiæ fuisse, comitē se. vocat ibi*, virum vt omnibus virtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructissimum: *additq.*, facundissimum sermonem ore eius, quasi è beato quodam eloquentiæ fonte manasse. *Nec dissentit * Ouidius, qui vitam illi suam fortunásque non vno loco refert acceptas. vt appareat hunc Sextum amicum vnicè fuisse Musis studiisque: & ideò à nobis fugitiuam memoriam eius non frustrà retractam.* Sex. Pōpeius Valerij Maximi amicus. Pōpeius hic Proconsul Asię. *Vel iiii De Ponto, eleg. I. & iiii & v. quas vide.

20. Patris sui legatum.] *In Hispania, vt apparet ex sequentibus.*

21. Priuatas inimicitias non Principi vlciscar.] *Ita emendauimus. tamen cùm vetus lectio sit*, noui Principis: *aptiùs, vt nunc censeo, ex ea feceris*, non vt Princeps. Rescriptus Taciti locus.

22. Seruæus.] *De hoc ipso Tacitus lib.* VI. Quintus Seruæus post hæc, & Minutius Thermus inducti. Seruæus prætura functus & quondam Germanici comes.

23. Cùm super eum Piso discumberet.] *Interior ergo discubuit Germanicus, vt dignissimus. de quo ordine sedendi non omnia mihi dicta in Conuiuio: dicam alibi, plenè & apertis tibiis.* Interior locus dignissimus.

24. Scripsissent expostulantes, quod haud minus.] *Alieno loco hæc inserta. Mihi sententia præclarè reddi videtur, si iis amotis legas*: Senatus, numquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse: simul populi ante Curiam voces audiebantur. *Quò tamen illa quæ superant remittenda sint, non liquet.* In ordinem redacta verba Taciti.

25. Effigiésque Pisonis traxerant.] *Id solet in damnatis, Iuuenalis,*

—— descendunt statuæ restémque sequuntur.

Sed aut lectio verborum Taciti non recta, aut ordo. Diuellere enim statuas prius fuit quàm trahere. nisi tamen diuulsionem illam intellegit, fracturamque, quę in Gemoniis ipsis facta. Possis legere, ac diuellerant, *sine noxa.* Damnatorū imagines tractæ. Tacitus leuiter correctus.

26. Custos salutis, an mortis exactor sequeretur.] *Exactor, qui præpositus ad exigendum perficiendumq., & quasi custos. Liuius lib.* II. *De Bruto filios plectente*: Et qui spectator erat amouendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicij dedit. *Plinius lib.* IX. *epistola ad Paulinum*: Ac deinde ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus ponam. *Romę marmor epitaphium,* Exactor, quid.

M. AVRELIVS AVGG. NN.

LIB. EPAPHRODITVS

EXSACTOR. OPERVM. DOM. NN.

Tacitus in suppliciis ferè vsurpat, vt lib. XI Denuntiat centurionibus qui aderant exsequi cædem. custos & exactor è libertis Euodus datus. *Ambrosius lib. de Tobia cap.* VIIII. Dum vadis cum aduersario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo,

*Exactor, simpliciter is credo, qui fructus prædiorum, nomina, pecuniasque exigit.

ne fortè producat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. *Sed & * ἁπλῶς reperio, quasi muneris nomen, Exactor. vt in Musæo Carpensi,*

SEX. POMPEIVS. FAVSTVS

SEX. POMPEI. EXACTOR.

Suetonij desperatus apud me locus.

27. Ac destinatum promere, ni elusus à Seiano.] *Eiusdem sententiæ fuit, quod Suetonius scripsit, in Tib. cap.* LII Quem (*Pisonem*) mox huius criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent. *loco hodie non corrupto solùm, sed defecto. Conatur tamen ingeniosè Torrentius.* ni Seianus secretò obstaret.

Tacitus emendatus.

28. Atque illo pleraque sapienter.] *Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim erit, ad quem hæc referantur,* Atque illo? *nullum certè nomen præiuit. Puto mutila esse. nisi sint; scribe,* Atque filio. *Est enim εὔλογον filium Pisonis attulisse parentis codicillos, & ab eo quæsisse Tiberium singulatim de morte.*

Piso collega Aug. Tiberioque in consulatu.

29. Per collegium consulatus.] *Quian, Augusto collega, an quia Tiberio ipsi? Vtrumque enim verum. & consul cum Augusto fuit anno* DCCXXXI. *consul iterum cum Tiberio,* DCCXLVII.

Magistratus non iudicant.

30. Nam referente Cæsare, magistratus etiam eo munere fungebantur.] *Non vanè id notat. prisco enim more, magistratus à iudicandi onere immunes. Cicero in Verrem actione* 1. *& alij.*

31. Pars vt Cn. Pisoni filio concederetur, isque prænomen mutaret.] *Quod & factum. nisi Dio mihi imponit, qui libro* LX. *Lucium (non Cneum) Pisonem Cn. Pisonis & Plancinæ filium præfuisse Africæ sub* Claudio *tradidit.*

32. M. Piso exutâ dignitate.] *Senatoria videlicet. Ita inferiùs scriptum,* exuere ordinem.

Taciti sententia compar Thucydideæ.

33. Adeò maxima quæque ambigua sunt, dum alij quomodo audita pro compertis habent.] *Similis querela Thucydidis lib.* 1. οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀκοὰς τῶν προγεγενημένων, καὶ ἢν ἐπιχώρια σφίσιν ᾖ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ᾽ ἀλλήλων δέχονται. *& statim:* οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται. *nec dubium quin ad hæc loca respexerit noster.*

Mos de auspicijs, imperioque repetendis Liuius explicatus.
Imperiũ minuebatur, ingressu vrbis.
Triumphus & ouatio non potest sine imperio.
Cicero explicatus.
*Ad Atticũ, li. vii. epist. vii.
* Ad Attic. lib. vii. epist. i.

34. At Drusus vrbe egressus repetendis auspiciis, mox ouans introiit.] *Quæras, quò hæc egressio & reditio? Ad morem priscum, quo obtinuit, vt qui è prouinciis cum imperio redirent, illud ipsum amitterẽt simul intrassent vrbem. Ideò Liuius lib.* XXVI. Quinto Fuluio ne minueretur imperium, si in vrbem venisset, decreuit Senatus. *Et magis ad lucem Taciti, quod Dio lib.* LIIII. *tradit, Augusto decretum perpetuum Procõsulare imperium, ita vt nec si intra vrbem venisset, minueretur, néve necessum esset (vt ipse loquitur)* ἀνανεοῦσθαι τὴν ἀρχήν. *id est, renouare, siue vt Tacitus, repetere auspicia. Nam auspicij nomine etiam imperiũ hic cape. Sed cui rei Druso opus fuit repetito imperio? ad ouationem. Nam qui triũphans ouánsve vrbem ingreditur, cum imperio id facit in illum diem: Drusus autem imperium amiserat ingressus vrbem ob fratris sui mortem. Debuit ergo repetere, vt ouaret. Eius sententiæ sunt, quæ apud Ciceronem legis, spem triumphi abiicientem:* * Vtar ea porta, quam primam videro. *& apud Cælium:* Neque enim stultè Appius, qui simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in vrbem, triumphíque postulationem abiecerat. *Apud Vlpianum, l. vlt. De off. Proconsul.* Proconsul portam Romæ ingressus deponit imperium. *Iterum apud* * *Ciceronem,* Mihi valdè placet de triumpho nos moliri aliquid, & extra vrbem esse cum iustissima caussa.

Dubitatum de æstimatione Taciti.
Vxores M. Agrippæ, & liberi
* Cap. lxiii.
Iulia vxor.

35. Vna omnium Agrippæ liberorum miti obitu.] *Miti obitu, id est, citra vim, & ex fato. Sed videamus. M. Agrippæ tres vxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptias M. Antonio Triumuiro. ex ea genuit Vipsaniam, de qua hic, Drusi matrem. Altera, Marcella Octauiæ Filia. ex ea quoque liberi, si * Suetonio fides disertè id in Augusto tradenti. etsi nihil de iis posteà reperias, & videatur ea proles non fuisse vitalis. Tertia vxor, Iulia. ex ea nati Caius & Lucius Cæsares, Postumus Agrippa, Agrippina, & Iulia;*

In his plerisque vera Taciti nota. Caius enim & Lucius veneno crediti periisse. Agrippina, fame; Postumus ferro. Iuliam excipio, cuius mortem libro IV. ita narrat ipse Tacitus vt ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione.

36. Haud procul Pagyda flumine.] *Quem alio nomine Belum dici Plinius ait.*

37. Sorte ductos, fuste necat] *Totidem Sallustiana verba Seruius citat,* Sorte ductos fusti necat. *quod ad Crassum referendum videri in decimatione cohortis vnius verè obseruauit noster Douza.* Locus è Sallustio totidē verbis.

38. Quod non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuisset.] *Huc refert illud Suetonij, cap.* XXXII. Corripuit Consulares exercitibus præpositos, quòd de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi ius haberent,

39. Quæsitúmque per Chaldæos in domum Cæsaris.] *Quod semper capitale.* Cui enim opus perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid aduersus illum cogitatur, vel optatur, aut post illam speratur & sustinetur? Non enim eâ mente de caris consulitur, quâ de dominis, *ait apposite ad hanc rem Tertullianus.* Vetita cōsultatio omnis super Cæsare.

40. Quirinius post dictum repudium adhuc infensus.] *Non ita capies, quasi alibi dixerit de eo repudio: sed Dicere repudiū vsurpat, quod Mittere vulgò id est, postquam repudiasset eam Quirinius. Repudiarat autem ante annos XX. Suet. Tib. cap.* XLIX. Dicere repudium pro repudiare.

41. Seruos Lepidæ cùm militari custodia haberentur, transtulit [illegible] Consules.] *Militarem custodiam vti se habuit paullò vberiùs explicabo: non tibi veterane, sed tibi tiro. Carcer triplex est, (ait vetus interpres Iuuenalis) Vrbanus, Rusticus, Castrensis. Vrbanus, vt sunt turres; Rusticus, vt ergastula: Castrensis, quando captiui trahuntur catenati. Notat hoc ad eum locum Iuuenalis:* De custodia militari. ἐκ ϐολλ. Triplex carcer. Vrbanus. Rusticus. Castrensis.

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Læuáque, si longo castrorum in carcere mansit.

Sed potuit, imò debuit, paullò distinctiùs. Nam in vrbe ipsa triplex ratio adseruandi captiuos. Aut enim in carcere habebātur locóque concluso, sine vllo milite: vt ferè seruitia, & capita vilitora. Aut in custodia militari: aut in ædibus magistratuū. Custodia militaris frequentissima, & Romæ & in prouinciis, eiusq; modus, vt is qui innoxā esset catenam manui dextræ alligatā haberet, quæ eadem militis sinistrā vinciret custodiæ eius præfecti. Satis apertè Seneca, De tranquillitate lib. I. *cap.* X. Sed quid refert? eadem custodia vniuersos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligauerunt. Nisi tu fortè leuiorèm in sinistrâ catenam putas. *Idē epist.* V. Quemadmodum eadem catena & custodem (*emendo,* custodiam, *ita enim ipse captiuus dicebatur, vt mox docebo*) & militē copulat: sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. *Et optimè Athenæus lib.* V. *cap.* XI. *vbi Athenion res Mithradatis extollit:* Vrbanus ipse triplex. Custodiæ militaris modus & ratio. Catena in manu rei dextra. In militis sinistra. Seneca emendatus.

Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κόϊντος ὁ ἵππος παραδοθεὶς ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάνλιος δὲ Ἀκύλλιος ὁ ὑπατικὸς ὁ τὸν ἀπὸ Σικελίας καταγαγὼν θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βαστάρνην πεντάπηχυν, πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. *Id est,* E Romanis verò, prætor Pāphyliæ Q. Oppius (*malè enim in Græco,* ἵππος) deditione acceptus, sequitur in vinclis. Manius autem (*ita corrige, non* Μάνλιος) Aquilius consularis, qui de Siculis triumphauit, colligatum secum habens longa catena Bastarnam quendam quinque cubitorum, pedes ab equite trahitur. *Nam ita ego verè interpretor: Natalis insulsa, fatua, aliena, quem, si libido ridendi est, vide. Simile est quod Iosephus narrat lib.* XVIII. *cap.* XIII. *de captiuo Agrippa rege:* Centurionem illi satis benignum appositum, & militem cū quo vinciretur humanum. *Augustinus in Psalm.* CXXVIII. Ligantur duo & mittuntur ad iudicem, latro, & colligatus. ille sceleratus, iste innocens, vnâ catenâ ligantur, & longè sunt à sese. *Addo, duos sæpe milites vni reo datos, maiori custodia. In Apostolorum Actis, cap.* XII. *de D. Petro:* Dormiebat inter duos milites, duabus alligatus catenis. *Catenæ autem eiusmodi, vti ex Athenæo clarum longiusculæ erant: vt ambulare, incedere pariter non incōmodè possent. Ad quas itē pertinet, quod Suetonius in Domitiano scribit. cap.* XIIII. Nec nisi secreto atque Athenæus explicatus, & contra interpretē versus. Catenæ illæ quales.

solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat. *Vbi iterum Custodiæ pro iisipsis qui custodiuntur: vt Plinio lib. XXI. cap. III.* Inde eductam custodiam bibere iussit. *ita veteres, malè vulgò,* eductum è custodiâ. *emendandúsque ita Suetonius Nerone, cap. XXXI.* Quorum operum perficiendorum gratiâ, quot vbique essent custodiæ, in Italiam deportari iussit. *vulgata lectio, & interpretes turbant. Paulus in Sentent.* Si pecuniâ acceptâ miles custodiam dimiserit, capite puniendus est. *Hæc de custodiâ militari: de eâ quæ apud magistratus, opportuniùs dicam lib. VI.*

Custodiæ, pro noxiis: sicut Operæ pro operariis. Plinij constituta lectio., Suetonius emendatus.

42. Exemit Drusum Consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ.] *Appianus.* Σιλανὸς μὲν δὴ πρῶτος ἐλέχθη, ὃς ἐς τὸ μέλλον ἔμελλεν ὑπατεύειν, ὅτι γὰρ Ῥωμαίοις ὁ μέλλων ὑπατεύειν πρῶτος εἰσφέρει γνώμην, ὡς αὐτὸς οἶμαι πολλὰ τῶν χρησίμων ἐργασόμενος, καὶ ἐκ τοῦδε εὐβουλότερόν τι καὶ εὐλαβέστερον ἐνθυμούμενος περὶ ἑκάστου.

Consul designatus primus rogatur sententiam.

43. Et obscurissimæ domui.] *Abundè infrà hoc ipso libro.*

44. Destinata vxor L. Cæsari ac Diuo Augusto nurus.] *Non alibi quàm in lapide repperi hanc historiam, qui Bergomi visitur,*

Lapis vnicus ad hac historiam.

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS. PROCVRATOR. ERAM. LEPIDÆ. MORESQVE. REGEBAM. DVM VIXI MANSIT. CÆSARIS ILLA. NVRVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS.

Post damnationem demum positus lapis videtur: & Pudenti adscripta gloria, tamquam illo viuo, Lepi[illegible]sta, bona.

45. De moderandâ Papiâ Poppæâ.] *Lex apud veteres in multâ famâ, & vsu. Fas mihi vt cum Tacito hic leniter exorbitem: & quæ faciunt huic legi, collecta à me & digesta proponam. Non subtiliter omnia, (cui enim bono?) sed ea saltim capita quæ ad vsum historiæ priscæ. Romanis semper coniugiorum subolisq́ magna cura. Ideo Censoria illa solemnis quæstio:* Ex animi tui sententia. Tu vxorem habes? *Ideò Ciceroni ficta lex:* Cælibes esse prohibento. *Nec ignominiæ solùm cælibatus, sed pœna erat. Ita apud Valerium,* Camillus & Postumius Censores, æra pœnæ nomine, eos qui ad senectutem cælibes peruenerant, in ærarium deferre iusserunt. *Et Festus auctor,* Vxorium pependisse dici, qui quòd vxorem non habuerit, æs populo dedit. *Exemplum videtur ab Spartanis petitum, apud quos* ἀγαμίου ζημία, *imò* ὀψιγαμίου, καὶ κακογαμίου, *vt notat Pollux. Nec tamen lege aliquid cautum reperio: nisi quod C. Cæsar post bellum Africanum, vehementer exhausta vrbe, præmia proposuit multitudini liberorum. idq́ Præfectus morum, & quasi Censor. Dio XLIII.* ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὥς ἔκ τε τῶν ἀπογραφῶν (καὶ γὰρ ἐκείνας, τά τε ἄλλα ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε) καὶ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν, πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. *id est,* Et quoniam infrequens admodum vrbs erat, propter cæsorum multitudinem: quod ex recensu (eum autem & reliqua velut Censor faciebat) & ex ipso aspectu animaduertebatur, iis qui multos liberos haberent præmia proposuit. *Primus Augustus anno vrbis DCCXXXVI. certam legem posuit, & præmia pœnásque distinxit. Ea dicta, Iulia de maritandis ordinibus. quam tamen præ multitudine recusantium perferre non potuit, nisi adempta lenitáve parte pœnarum. Hanc Propertius intellexit lib. III.*

De Lege Papiâ liber excursus. Coniugiorum cura Romanis. Censorum ea inquisitio. Cælibes mulctati. Lib. II. cap. IX. Vxorium æs. Cæsar πολυπαιδίας præmia ponit. Augustus Iuliam legem fert. Sueton. August. cap. XXXIV. Propertio lux data: Et Horatio.

Gauisa est certè sublatam Cynthia legem,
Quâ quondam editâ flemus vterque diu:
Ne nos diuideret ——

elegia illa tota. Horatius in Cantu sæculari:

—— patrúmque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis, prolísque nouæ feraci
Lege marita.

Lex marita.

Vbi Scholiastes vetus: Lex marita dicitur, quæ de maritandis ordinibus lata erat, quæ & Iulia dicta est. Cæsar enim post bellum legem tulit nequis aut cælebs esset, aut vidua nubilis, quo posset iactura iuuenum reparari, quæ bellis ciuilibus conti-

gerat. Nam propè octoginta millia armatorum interierant. *Et de eadem in actu eiusce anni Dio, lib.* LIIII. ὁ δ' Αὔγουστος τά τε ἄλλα ἐνομοθέτησε, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε, καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιίας ἆθλα ἔθηκεν. *Ex Dionis verbis clarum, etiam antè curam eam fuisse Augusto. ait enim* βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια: *& addit,* ἔμπαλιν ἔθηκεν. *Et non dubiè aliquid super ea re latum in eius sexto consulatu, annis decem antè. Suadet Tacitus hic:* Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumuiratu iusserat, aboleuit: deditque iura, quîs pace & principe vteremur. acriora ex eo vincla, indiri custodes; & lege Papia præmiis inducti, &c. *Sed latum imperfectè. Capita legis Iuliæ fuerunt. Vt libertinas ducere liceret omnibus, præter Senatores. Vt sponsiones pactionésque nuptiales non vltra biennium differri ius esset. Vti diuortiorum certus esset modus. aliáque quæ postea in legem Papiam mixta & incerta. Iulia ergo, tempore à Papia distincta. præcessit enim* XXV. *solidis annis, & alucinati concinnatores legum qui confuderunt. Dico Iuliam, verius fortasse, Iulias: quia non semel tot annorum interuallo eadem de re latum ac relatum. idcóque propriè locutum Tacitum censeo, cùm hic* πληθυντικῶς *scripsit, Papiam latam post Iulias rogationes.*

Etiam ante dictū annum mota ea lex.
Ex Dione. 1 eoque loco.
Ex Sueton. cap. xxxiv.
Iulia diuersa a Papia tépore & re.
Iuliæ leges.

Lata autem Papia anno vrbis DCCLXII. *seue iam Augusto: & lata per Senatum. Itaque & nomen à consulibus illi, Papio Mutilo & Q. Poppæo Secundo. Dicta enim Papia-Poppæa. Isidorus lib.* V. Sub Octauiano Cæsare suffecti Consules Papius & Poppæus legem tulerunt, quæ à nominibus eorum Papia & Poppæa nominatur, continens primum (*censeo emendandum*, patrum, *cùm scriptum concisè fuerit*, prūm) præmia pro suscipiendis liberis. *Caussa iterum ferendæ, è Tacito duplex:* incitandis cælibum pœnis, & ærario augendo. *Incitandis pœnis, id est augendis: si sincera modò lectio sit. Ambigo enim, & possit rescribi,* incitandi cælibes pœnis, *siue,* intendendis cælibum pœnis, *sensu clariore. Capita legis Iuliæ confusa cum istius: idcóque passim scripta Iurisconsultorum laudata,* Ad legem Iuliam & Papiam. *ita inquam, vt Papia quæ plenior acerbiórque, aboleuerit & velut absorbuerit Iulias leges. Latam dixi per Senatum: & verum est. eóque Paullus libro* V. *ad legem Iuliam & Papiam auctorem Senatum nominat:* Sed illud quæri potest, *inquit*, an idem seruandum sit quod Senatus censuit, etiamsi in aliam personam caprionem direxerit. *Capita eius legis plura fuerunt: adeò vt* XXXV. *laudet alibi Marcianus. Ea vt distinctè proponam, ab homine me exiget nemo bono: confusè quædam recensebo, & vti dabunt se sub manum.*

Papia quando cœpit.
Caussa nominis.
Caussa ferendi.
Legē Iuliam Papia obscurauit.
Papia, Senatoria lex.
l. lxxi. De hered. instit. & l. xlviii. De ritu nupt. l. capite, De ritu nupt.

CAPVT. *De enuptione extra gentem ordinémque. Vti omnibus ingenuis libertinas vxores ducere ius esset, Senatoriis exceptis. Concepta Capitis eius verba, apud Paullum lib.* I. *ad hanc legem. Lege Iulia ita cauetur,* QVI SENATOR EST, QVIVE FILIVS PRONEPOSVE EX FILIO NATO CVIVS EORVM EST, ERIT: NEQVIS EORVM SPONSAM VXOREMVE, SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM; AVT EAM QVÆ IPSA, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, EIVE QVI IPSE, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT FECERIT, SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO. *Et è lege quidem Iulia recenset Paulus: sed insitum in Papiam fuisse clarè docet Celsus:* Lege Papia, *inquit*, cauetur omnibus ingenuis, præter Senatores eorúmq; liberos, libertinam vxorem habere licere. *Meminit & Dio eiusce capitis lib.* LIIII. ἐπειδὴ πολὺ πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. *Vbi tamen interpretis supina μετάφρασις vertentis:* Ac quoniam* masculi patricij generis numerum patriciarum feminarum multò anteibant, liberum fecit vt qui vellent (modò Sedatores ne essent) liberras etiam (*cautius & verius*, * libertinas: ἐξελευθέρας *enim Dio dixit, non* ἀπελευθέρας. ἐξελευθέρα

Ea lege permissa enuptio.
Vt libertinas ducere liceat.
Confunduntur clarè Iulia, & Papia, vt vides.
* Mirum & præter id quod philosophis visum vsqueque doctum. Nā præpollet ferè sexus sequior.
* Tamen ex ritu eius æui, libertini idē cum libertis, vti notum.

autem οἱ τῶν ἐξελευθερωμένων υἱοί, ait Hesychius) ducere possent, eorúmque liberos legitimos esse iussit. *En, τὸ εὐγενὲς, Patricium vbique vertit. at ingenuum debuerat, ex vi verbi, legisq. Meminit iterum Dio lib.* LV. *in persona Augusti: καὶ ἐξελευθέρας τοῖς γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ ὄντι ἄγεσθαι συνεχώρησε. Et eodem errore ibi interpres, τὸ βουλευτικὸν, Patricios vertit: cùm Senatorios, verè posset. Latum hoc caput matrimoniis frequentandis: vt si quem digniorem amor aut voluntas traxisset ad impar iugum, lege iungi liceret. Nam anteà vetitum. Neque Decemuirali lege, patricio cum plebeia, neque ingenuo cum libertina connubij ius. Prius abolitum. meminitq. Liuius lib.* IV. *in oratione Canuleij Tribuni: & lib.* X. *vbi matronæ patriciæ Virginiam, quod è patribus enupsisset, sacris arcuerunt. Mansit posterius, ad hanc legem. Vide quæ Cicero Antonio de Fadia obiecit, Phil.* II.

Caussa huic capiti. Decemuiri vetuerunt cōnubia cum plebe. Lex ea abolita.

CAPVT *subnexum fortè priori: de connubio patronorum cum libertabus. Verborum partem Vlpianus appendit libro* III. *ad legem Iuliam & Papiam: In eo iure, quod dicit,* INVITO PATRONO, LIBERTAM QVÆ EI NVPTA EST, ALII NVBERE NON POSSE, *Patronum accipimus, &c. Et idem iterum l.* XL. *De diuortiis: Quod ait lex,* DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ QVÆ NVPTA EST, PATRONO, NE ESTO, QVAMDIV PATRONVS VXOREM EAM ESSE VOLET. *Vide interpretem eumpse Vlpianum: & adde l.* I. *De concub.*

Patronus cū liberta.

CAPVT *De sponsalibus. quando & qua fini contrahenda. Sumptum è Iulia de maritandis ordinibus, indice Suetonio cap.* XXXIIII. Cúmque, inquit, immaturitate sponsarum & matrimoniorum crebrâ mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartauit. *Sponsalium enim olim licentia, adspectu nullo ætatis. At Augustus, cum quidam immaturas planè virgines desponderent, & mariti essent non mariti: arcendæ huic fraudi tempus definiit ætatemq. sponsionum: ita vt non ante decimum annum sponsa quæquam esset. Clarè Dio lib.* LIIII. *ὡς δ' ἐν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δ' ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις: τουτέστι δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Id est:* At cùm quidam pueras desponderēt, & præmia nihilominus ferrent maritorum, rem opúsq; mariti non præstarent: statuit nullam sponsionem firmam esse, post quam, biennio exacto, nuptiæ non sequerentur. hoc est, vt omnino decennē despondere opus esset, siquis spōsionis eius vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus, ad nuptias definita ætas censetur. *Xylander Dionis mentem planè hîc non cepit. Facit huic capiti quod Caius lib.* I. *Ad Iuliam & Papiam scripsit:* Sæpè iustæ ac necessariæ caussæ non solùm annum vel biennium, sed etiam triennium & quadriennium & vlterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi sponsæve, vel mortes parentium, &c.

Sponsalibus data lex. Sueton. explic. Quando spōsalibus locus. Decennis tantum despondēda. Caius explicatus. L. XVII. De sponsalibus.

CAPVT *de ætate eorum qui ducerent, quæve nuberent. Eo capite cautum ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet: neu vir minor sexaginta, quinquagenariam duceret. Lactantius lib.* I. *Seneca verbis:* Quid ergo est quare apud poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetrauit ius trium liberorum? *Et Appuleio in iudicio obiectum, quòd Pudentilla ei anno ætatis sexagesimo ad libidinem nupsisset: videlicet contra legem Papiam. Huic tamen capiti Claudius abrogauit, vt Suetonius notat cap.* XXIII. Capiti, *inquit,* Papiæ-Poppææ legis à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarij generare non possent, edicto abrogauit. *Legerim,* addito, *vel,* edito. *Edictum certè Claudij non fuit, sed Senatusconsultum. Vlpianus in Frag. tit.* XVI. Sed Sc. Claudiano maior sexagenario si minorem quinquagenariā duxisset, perinde habebatur ac si minor LX. annorum duxisset vxorem. *Caussæ quæ Tiberium, quæ Claudium mouerint, in aperto. Ille quod plurimum fieri solet, spectauit: hic, quod per naturam potest. Adeò autem amare & virum exercere sexagenarius potest, vt sint octogenarij senes iidemq; patres inter exempla. At mulier quinquagenaria maior, vix est vt impleatur.*

Ne sexagenarij ducant. Ne quinquagenariæ nubant. Claudius fibulā laxauit sexagenariis. Suetonij vera lectio & mēs. Caussa variatis constitutionis inter Tib. & Claud.

CAPVT *de libertate coniungendi; quod tamen* XXXV. *in ordine fuit. Martianus:* Capite trigesimoquinto legis Iuliæ, qui liberos quos habét in potestate iniuriâ prohibuerint ducere vxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt: ex constitutione, &c. *Simile in libertis, etiamsi iurauerint, l.* VII. *De operis libert.*

Ne arceantur à matrimonio liberi. L. XVIIII De ritu nup.

CAPVT *de interuallo temporis à morte coniugis vel diuortio, ad coniugium nouum. Neque enim probata Iuliis legibus monogamia: sed ad matrimonia compulsi iterum, vidui, aut disparati. Discrepauerunt in tempore Iulia & Papia. Nam vt Vlpianus notat tit.* XIIII. *Feminis lex Iulia à morte viri, anni vacationem tribuit: à diuortio, mensium sex. At Papia clementior, à morte, biennium indulsit; à repudio, annum & menses sex. In Suetonio, Triennium leges: nec id te turbet. Exsoluit eum nodum Dio in oratione Augusti ad cælibes libro* LVI. καὶ οὐδ' ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα ἐς τὴν παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο. *Id est.* Nec ad ista festinanter impuli vos, sed primùm tres integros annos ad apparatum rei concessi, deinde binos.

Tempus legitimum inter nuptias vetet, nouasque.

Remora in Suetonij verbis hæsitatio.

CAPVT *de præmiis maritorum, patrumq́: quod in ordine septimum fuisse, colligas ex Agellij lib.* XV. *Præmiis enim inuitandi fuerunt ad matrimonia & prolem frequentandam. Præmia duorum generum, Honores & Commoda. Quæ largiora vtráque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis. Veluti, honestior in spectaculis locus. Suetonius Augusti cap.* XLIIII. Militem secreuit à populo: maritis è plebe proprios ordines adsignauit. *Et ad eam sententiam accipio, quod poeta, Hispanus facetè scribit:*

Præmiis maritis patribusq.

Maritorum priuilegia.

Martialis illustratus.

Spadone cùm sis euiratior fluxo,
Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeásque & Idus, fibulásque censúsque.
Sedere in equitum an tibi liceat scamnis
Videbo Didyme, non licet maritorum.

Præcesserunt item mariti in magistratu, & in fascibus. Agellius: Capite septimo legis Iuliç priori ex Consulibus fasces sumendi potestas est, non qui pluris annos natus est, sed qui plures liberos quàm collega aut in suâ potestate habet aut bello amisit. Sed si par vtrique numerus liberorum est, maritus aut qui in numero maritorũ est præfertur. *In numero maritorum, id est, opinor, sponsus: vel etiam qui ius habeat ab Imperatore mariti. Id enim quoque dari solet, pariter ac ius liberorum. Didici ex vnico Dionis loco l.* LX. *de Claudio:* τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔχειν ἐκ τῶν νόμων, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. *id est*, Militibus, quoniam ex legibus vxores ducere iis non licebat, iura maritorum concessit. *Sed & plura maritis priuilegia in sorte, in administratione prouinciarum: quæ hauries ex præmiis patrum statim, ne eadem iteranda sint. Patribus certè, vt prædixi, præmia vberiora, & pleno velut dimenso legum. Idq; non solùm è Iuliâ aut Papiâ, sed more Rom. prisco.* Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerẽt, dabat, vt ciues Romani fierent, *ait Liuius l.* XLI. *Item à censoribus*, In quattuor vrbanas tribus (*ea autem minus honestæ*) descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni maior ex se esset, *ait idem lib.* XLV. *Iulius Cæsar*, agrum Campanum diuisit extra sortẽ XX. millibus ciuium, quibus terni pluresve liberi essent, *vt notat Suetonius cap.* XX. *& Appian. Ciuilium* II. *& exempla reperies fors sit plura. Sed Augusto in primis ea cura: nõ lege Papia solùm, vt censent quidã haud è vulgo sed iamdiu antè. Quod clarum ex iis quæ Dio scribit* LIII. *de præsidibus prouinciarum, &* LV. *ante Papiam latam. Fateor tamen, quod Papia præsertim. Præmia πολυπαιδίας ex ea lege, non absurde fecero, si ordine proponã. Primũ vt in petitione candidati preferantur, quibus liberi plures. Tacitus l.* II. Côtrà pleriq. nitebantur, vt numerus liberorũ in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. *Lex non alia quàm hæc Papia. Secundum. Vti præferantur proletarij in sorte prouinciarum: & easdem diutius obtineant. Prius membrum è Tacito firmo, Annal.* XV. Percrebuerat eâ tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitiis aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturásque & prouincias inter patres sor-

Mariti antelati in magistratu.

Quid sit, in numero maritorum esse. Ius mariti.

Mariti in sorte prouinciarũ antehabiti. Præmia patrum multa. Etiam veteri rep.

Auxit ea Augustus.

I. Patres in petitione prælati.

II. Præferantur in sorte prouinciali.

titi, ſtatim emitterēt manu quos adoptauerant. *Alterum è Dione* L I I I. Præſides, *inquit*, annuos & ſorte lectos eſſe voluit, πλὴν εἴτῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. *id eſt*, niſi ſicui multitudinis liberûm aut nuptiarum cauſsâ priuilegium eſſet. *Quanquam id ad ſortem tantum referri fortaſſe par eſt, non etiam ad manſionem. Tertium. præcant emineantq́; in omni magiſtratu.* Colligas ex *Agelly lib.* II. *cap.* XV. *verbis quæ ſuprà. Et ab hoc exemplo eſt, quòd qui plures liberos habet, in curia vel collegio primus ſententiam rogatur; in albo & proceſſu, ceteris præfertur. l.* IX. *C. De decur. Quartum. In honoribus petendis, gratia fit annorum: qui liberos habent: & quidem pro numero liberorum. Exempli cauſsâ, minores* XXV. *annis ad honores non admittuntur niſi beneficio prolis. Qui ergo quinque habent, anno vigeſimo admittuntur, qui tres, vigeſimoſecundo, & ſic deinceps. Vide l.* II. *De minoribus, quæ ad hanc ſententiam clara. Et Plinij locum eodem traho, lib.* VII. *Epiſt præter meam ſuprà, aliorumq́; mentem:* Caleſtrium Tironē familiariſſimè diligo. ſimul quæſtores Cæſaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum iure præceſſit, ego illum in Præturâ ſum conſecutus, cùm mihi Cæſar annum remiſiſſet. *Vbi vides dimitti etiam annos beneficio Cæſaris ſolere, quaſi liberos haberent. Quinctum. Qui plures liberos habet, id eſt, in vrbe tres, in Italià quattuor, in prouinciis quinque, à cura, tutela, ceteriſque muneribus perſonalibus immunis eſt. l.* II. De *excuſationibus. l.* I. *C. Qui num. liberor. Sextum. Damnatorum liberi plures aſſem accipiunt, è conſtitutione Hadriani l.* VII. *De bonis damnat. Et ab ea mente* Dio *ſcripſit, Hadrianum mitiores pœnas reis irrogaſſe liberos habentibus. quod Cuiacius notauit pridem. Et plura, quæ facilè colliges ex iis quæ dicam de mulctis. Ex his ortum celebre illud Ius trium liberorum* (Auctoritatem trium liberorum *Tertullianus dixit, contra Valentinianos*) *quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius lib.* II. *epiſt.* Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei ius impetraui: quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret, indulſit. *Idem ad Traianum l.* X. Exprime. re domine verbis non poſſum, quantum mihi gaudium attulerit, quòd me dignum putaſti iure trium liberorum. *Martialis*,

Vxor cùm tibi ſit formoſa pudica, puella,
Quò tibi natorum iura Fabùlle trium?
Quod petis à noſtro ſupplex dominóque deóque,
Hoc dabis ipſe tibi, ſi poteſt arrigere.

Idem de ſe:

Præmia laudato tribuit mihi Cæſar vterque,
Natorúmque dedit iura paterna trium.

Origo eius è lege Iulia, vti diſcas ex Dionis *apto ad hanc rem loco, lib.* LV. ἡ δὲ δὴ Λιουία ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη. οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. *id eſt*: Liuia in numerum matrum quæ ter peperiſſent adſcripta. Quibus enim ſeu viris ſeu feminis fatū aliquod prouentū tot liberorum negauit; iis lex, antea quidē per Senatum, nunc autē per Principem iura gratificatur natorum. ita vt neque pœnis orbitatis obnoxij ſint, & præmia omnia multitudinis liberorum conſequantur, paucis ſaltem exceptis. *Vbi vides & feminis tribui ſolere id beneficium: quod primò & ex lege Iulià, à Senatu petebatur; poſteà à Principe. quanquam ea verba perperam, in longè aliam ſententiam abduxit interpres. Plutarchus de Veſtalibus notat, eas ſine tutore aut curatore res ſuas adminiſtraſſe,* ὥσπερ, *inquit*, αἱ τρίπαιδες. *At quod id ſolus Princeps dederit, clarè Martialis:*

Natorum mihi ius trium roganti
Muſarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat. valebis vxor.
Non debet domini perire munus.

III. Præcedunt collegas in magiſtratu IIII. Partibus gratia fit Leges Annalis.

Plinij nouus intellectus.

V. Immunes ſunt à cura, &c.

VI. Mitiùs cū damnatis agitur.

Origo iuris trium liberū id princeps dabat.

Scripſit hæc Dio ante legem Papiam.

Feminis tributum etiam id ius.

Peti ſolet à Senatu.

Hoc idem, ius parentum Iuuenalis appellat;

Ius parentũ, idem.

Iura parentis habes, propter me ſcriberis heres.

& Tacitus hic priuilegia parentum. Alij ſimpliciter etiam, Ius liberorum. In fragmento iuris veteris, quod euulgauit doctiſsimus Pythœus: Mulier ſine auctoritate tutoris manumittere poteſt, ſi ius habeat liberorum. *Et Paullus lib.* IIII. *Sentent. ad* Sc. *Tertullianum, plus ſemel. Ius liberorum tamen propria quadam & alia ſignificatione capi in Vlpiani Frag. tit.* XVI. *& l.* I. *C. De iure liber. non vanè notat noſtri æui Iuriſconſultus ad fragmenta eaipſa: & nodum quem Duarenus ligauerat* I. *Diſput. cap.* XL. *doctè ſoluit. Iubeo lucem huic rei mutuari te ab illo Sole, in eapſe Fragmenta. Sed & quattuor liberorum ius fuit: quod pertinuit (niſi in aliena regione aberro) ad libertinas, non ingenuas. certè ita diſtinguit* Sc. *Tertullianum, de quo vide Paullum lib.* IIII. *tit.* IX. *Quod tamen ius vetuſtius eſt illo* Sc*to: & mentio eius in Suetonij Claudio cap.* XIX. *vbi Princeps* Feminis (*quæ naues ſcilicet mercaturæ cauſſa fabricarent*) ius tribuit quattuor liberorum. *De præmiis, iſta.*

Ius liberorũ, idem.

Quid tamen propriè ſit.

Ius quattuor liberorum.

Capvt *de pœnis multiſque cælibum & orborum. Quæ etiam in lege Iulia fuerant: ſed Auguſtus, vt ipſe apud Dionem fatetur, intendit auxitque. Pœna prima & maxima, Vti cælibes ex teſtamentis nihil caperent, niſi è proximè iunctorum: orbi, non niſi dimidium. Melior ergo conditio orborum: & iure, quia mariti ſaltem. Sozomenus lib.* I. *Eccleſ. hiſtor. diſcrimen hoc bene notat·* Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν τοὺς ἴσους ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτῳ προσήκοντας· τοὺς δὲ ἄπαιδας, ζημιοῦν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων.

Cælibatus pœnę & orbitatis.

Cęlibes nihil capiunt, orbi dimidium.

Cęlibes ergo nihil capiunt: adeò vt ſcripſerit Vlpianus, Cælibi relictum legatum caducum fieri, niſi legi intra centum dies paruerit. *Et reſpexit ad has pœnas Plutarchus, libello* περὶ φιλοστοργίας. Ῥωμαίων πολλοὶ, *inquit,* γαμοῦσι καὶ γεννῶσιν, οὐχ᾽ ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν, ἀλλ᾽ ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. *id eſt,* Romanorum plerique vxores ducunt & liberos ferunt, non vt heredes habeant, ſed vt heredes ipſi eſſe poſſint. *Nec vanè imputat adulter apud Satyricum marito:*

Caducum fit quod cęlibi relinquitur.

——— propter me ſcriberis heres,
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.

Iuuenalis explicatus.

Tertullianus de Monogamiâ: Aliud eſt ſi & apud Chriſtum Legibus Iuliis agi credunt, & exiſtimant cælibes & orbos ex teſtamento Dei ſolidum non poſſe capere. *Ideò toties apud Iuriſconſultos de ſolidi captione lectum quæſitumque. vt l.* LXII. *l.* LXXVIII. *De hered. inſtit. l.* VI. *De vulg. & pupill. ſubſtit. l.* XII. *§. fin. De iure fiſci. quæ omnia propriè ad orbos ſpectant patréſque ſolitarios. Quidquid autem hoc modo præter legem legatum aut relictum, caducum fiebat illátque in fiſcum. ideóque caducaria lex Iulia dicta alibi Vlpiano. Tacitus:* Lege Papiâ præmiis inducti, vt ſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omniũ populus vacantia teneret. *id eſt, ærarium publicum bona quibus dominus non eſſet, occuparet. Ea enim mens; nec audio Vertranium emendantem,* ne ſi à pr. par ceſ. v. p. o. populus vacantia teneretur. *quæ emendatio frigidior eſt, vt ille ait, Gallica niue. Ferretum potius audio, de corruptione & defectu loci verè iudicantẽ. Prior enim pars ad præmia delatorum attinet: quibus ſequentia filo orationis non reſpondent. Reuardus noſter ad l.* CCVIII. *De Reg. iuris, ex his Cornelij verbis efficit, lege Papia diſcrimen nullum fuiſſe inter cælibes orbóſque, & pariter omnes ab hereditatibus legatiſq́; ſubmotos. Diſcrimina quæ deinde reperta, eſſe à Tiberio qui legis eius nexus multos exſoluit & nodos. Ambigo. Illud ſcio, ex Vlpiani titulo* XIII. *totum hoc zetema definiri potuiſſe: integer exſtaret modo. At nunc nihil prpter indicem eſt,* De cælibe, orbo, & ſolitario patre. *Et quidem ſi cęlibes nihil acceperint, vti certum: orbos ſemiſſem habuiſſe, ſolitarios patres maiorem aliquam portionem ratio conſentit.*

Solidum capere.

Caducaria lex.

Refutatus Vertranius.

Ferreti iudiciũ probatũ. Reuardi ſententia noua.

Diſcrimen videri fuiſſe cęlibis, orbi, ſolitarij patris.

Capvt *de iis quę coniuges inter ſe capiunt, adfine priori. Vlpianus tit.* XV. Vir & vxor inter ſe decimam matrimonij nomine capere poſſunt. Quòd ſi ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habeant, præter decimam quam matrimonij nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt. *Vide eumdem Vlpian.*

Decimaria lex inter coniuges.

Interdum tamen solidum capiunt. tit. XVI. De solidi capacitate inter virum & vxorem. *Caussæ enim sunt, è quibus solidum interdum coniuges capiunt: quas omnes clarè ibi recenset Iurisconsultus. Respexit huc Orator vetus:* Placet ergo ô leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas vxoribus, quartas meretricibus dari? *Decimaria ea lex sublata; l. 11. C. de inf. pœn. col. & orbit.*

Sublatæ decimę. CAPVT *de bonis libertorum. Vide Vlpianum tit. vlt. & Instit. lib.* III. *Caput item de liberatione operarum: cuius verba l.* XXXVII. *De operis libert.*

Iura in bonis libertorum, pro ratione liberorum. CAPVT *de diuortiis, quo modus impositus eorum crebritati. Clarè Suetonio traditum, in Aug. cap.* XXXIIII. *Iuuat aliquid Quinctilianus, qui de quinquennio suggerit in sterilitate. Themate Declamationis* CLI. Intra quinquennium non parientem repudiare liceat. *Eodem capite iniusti diuortij pœna: & vt dotem amittat, cuius culpâ diuortium factum. Eoq; de dote, multa in Comment. Iurisconsultorum ad Papiam legem. vide l.* LXIIII. *Soluto matrimonio. Plura capita omitto sciens volénsque: quia ad subtilitates potius iuris pertinent, quàm cognitionem antiquitatis.*

Modus diuortiis impositus vt ait Sueton.

In Pandectis Ad leges, simpliciter: pro, ad Iuliam & Papiam. *Ego siquid in his humanitus omisi, commisi: adde, corrige, ignosce. Illud moneo, in veteri Pandectarum Græcanio indice, Iuliam & Papiam* κατ᾽ ἐξοχὴν *& quia in iure plurimi vsus, appellari* ἁπλῶς *Leges. Ita inuenies* Μαυεκιανῦ Ad leges βιβλία ιϛ. Τερεντίυ Κλήμεντος Ad leges βιβλία εἴκοσι. Μαρκέλλυ Ad leges βιβλία ϛ. Γαΐυ Ad leges βιβλία δεκαπέντε. Παύλυ Ad leges βιβλία δέκα. Ουλπιανῦ Ad leges βιβλία εἴκοσι. *& caue aliter acceperis, quàm ad Iuliam & Papiam leges. Argumenta clara: quoniam & numerus librorum ferè conuenit; & nusquam ij scriptores in Pandectis simpliciter. Ad leges laudantur, sed ad Iuliam & Papiam saltem. Scies & illud, valuisse has leges ad Seueri Imp. æuum, qui non abrogauit quidem, sed imminuit: maximè ea parte, quâ fuit de gignendis liberis. Tertullianus Apol. cap.* IIII. Nónne & vanissimas Papias leges, quæ antè cogunt liberos suscipi, quàm Iuliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Seuerus constantissimus Principum exclusit? *Cælibatus deinde pœnas sustulit Constantinus propter Christianos* παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ θεὸν ἀσκοῦντας. *Euseb. in vita Constantini, & Zozomenus libro* I. *Carpsit Papiam & in parte Theodosius, vt habes l.* I. *C. De iure liberorum; & principes secuti. Sed nos satis exspatiati, ad lineas redeamus, quod dicitur, & in gradum.*

Seuerus imminuit Papias leges.

Et Constantinus Theodosiúsque.

46. Incitandis cælibum pœnis.] *Mercerus, phrasi antiquâ mallet,* Incitandi cælibum. *vt in Plauto, inquit,* Nominandi istorum: *in Agellio,* Docendi aliorum: *& talia.*

47. Statim turbidis Lepidi rogationibus.] *De quibus Florus lib.* IIII. *& quædam Sallust. in Fragm.*

Numerus nô exactus. 48. Continua per vigintiannos discordia.] *Rotundus numerus, non verus. Nam à Pompeij* II. *consulatu ad Augusti* VI. *sunt inter anni* XXIIII.

Præmia delatorū in Papia. 49. Lege Papiâ præmiis inducti.] *Delatores scilicet accusatorésque. Suetonius Nerone. cap.* X. Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit. *vt appareat præmia magna fuisse, & forte an tertiam aut semissem.*

50. Multorúmque excisi status.) *Hoc est quod antea dixit,* omnísque domus delatorum interpretationibus subuertebantur. *Et calumniæ multæ in hac lege circa ingenuitatis iura, & similia: vt periclitaretur non dubiè multorum status. Plinius Panegyrico, de hisdem:* Vidimus delatorum iudicium quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi nouiter, sed templum sed forum insederant: nulla iam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum auaritia. Aduertisti oculos, &c. *Quibus in verbis emendo,* Non solitudinem illi, non iter. *quod perperam coäleuerat,* nouiter. *Itinera sanè insident obsidéntque grassatores.*

Seges calumniarum lex Papia, propter fisci iura.

Plinius emendatus.

Vigintiuiratus capessendi necessitas. 51. Vtque munere capessendi vigintiuiratus solueretur.) *Non ergo aditus ad maiores honores, nisi illo adepto? Apparet ex his verbis. nisi ea Taciti mens est, vt solueretur legibus*

gibus in capessendo vigintiuiratu. Dictio subobscura est. Vigintiuiros aperuit nobis solus Dio L I I I I. *Triumuiros Monetales, Triumuiros Capitales, Quattuoruiros viales, Decemuiros Stlitibus. Instituti sunt ab Augusto, anno* D C C X L I. Qui sint vigintiviri.

52. Quinquennio maturiùs quam per leges Quæsturam peteret.] *Vides ergo quàm aberret vir doctus & Italiæ suæ Suada, qui negat legitimam vllam ætatem Quæsturæ fuisse. Fuit. præter hunc locum, Spartianus in Iuliano:* Quæstor, ante annum quàm legitima ætas sinebat, designatus est. *Sueton. in Calig. cap. 1.* Quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, & post eam Consulatum statim gessit. *Sed quæ nam illa? Opinor Augusti & deinceps æuo, fuisse annum vigesimumquintum, sed incipientē. Vigesimusquartus, inquā, expletus sufficiebat. Argumento, quod* Tiberius Quæstor fuit, vndeuicesimū annū agens, *ait Velleius: atqui ille ipse non nisi* quinquennio maturiùs quàm per Leges, *vt Dio libro* L I I I. *& Tacitus statim notat: ergo ille legitimus annus. Certè non intrà argumento Quinctiliani verborum lib.* X I I. Caluus, Cæsar, Pollio, multò ante quæstoriam omnes ætatem grauissima iudicia susceperunt. *Atqui anno*, vnoetvigesimo Cæsar Dolabellam, altero & vigesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Caluus Vatinium iis orationibus insecuti sunt, quas hodièque cum admiratione legimus, *ait alibi idem scriptor. Nec multum citrà. quia reperio Catonem* X X I X. *ætatis, Gracchum vigesimoseptimo Quæsturam gessisse. Plinij locus est, qui* X X I I. *adstruere videatur, ad Traianū:* Cautum est domine, Pompeiâ lege nequis capiat magistratū, néve sit in Senatu minor annorum xxx. Secutū est dein edictū Diui Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. *sed cùm is ad prouincias, & propriè ad Bithyniam spectet, nihil muto. Quòd verò disertè finierim vigesimumquintum: inducit me Dio lib.* L I I. *Qui ex decreto Mæcenatis (quod secutus haud dubiè Cæsar, aut vt melius dicam accommodata à Dione tota oratio illa ad formam reip. Augustææ) Senatoriæ ætati definit annum* X X V. *Quæsturæ autem primus gradus in Senatum: illa ergo etiam Quæstoria ætas. Colligas & non obscurè idem ex l.* I I. *De minoribus.*

53. Prætendebat sibi atque fratri decreta eadem.] *Vide Dionem de Tiberio, lib.* L I I I. *in actis anni* D C C X X X. *de Druso lib.* L I I I I. *actis anni* D C C X X X V.

54. Additur pontificatus.] *De Nerone agit Germanici F. quem tamen ego Pontificem, in lapidibus, qui data opera honori eius & memoriæ positi, non lego. Exstat vrna (à Caligulâ, vt è Suetonio colligas, dicata) Romæ:* Nero an Pontifex.

OSSA.
NERONIS. CÆSARIS
GERMANICI. CÆSARIS. F.
DIVI. AVG. PRON. FLAMIN
AVGVSTOLIS. QVÆSTARIS

Et in Hispania marmor, quod amicus noster Carolus Clusius descripsit:

NERONI. CÆSARI
GERMANICI. F
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG.
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI

Vbi cùm Flamen vtrobique insculpatur, non Pontifex: subuereri in mentem venit, ne in cognato honore Tacitus si fortè aberrarit. An potius Augur.

55. Quo primùm die forum ingressus est, congiarium plebi.] *Id est Tirocinij die, siue togæ virilis. quo auspicij caussâ, tirones à patre proximisque solemni officio in forum deduci, & inde in Capitolium solent. Notat Plutarchus in Bruto: & Valerius Max. lib.* V. *cap.* I I I I. M. Cotta eo ipso die quo togam sumpsit virilem, protenus vt è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater eius damnatus fuerat, postulauit. *Suetonius in Augusto:* Duodecimum & decimumtertium cōsulatum magno, id est, Tirocinij dies solenis. In forum Capitolium que ab agnatis deducebantur tirones.

XVII. annorum interuallo, vltrò petiit, vt Caium & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum. *In Tiberio*: Romam reuersus, deducto in forum filio Druso. *Munera etiam sportulásque dari tirocinio solere, obseruabis hic ex Tacito, & Suetonij Nerone, cap.* VII. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donatiuum proposuit. *& Calig. cap.* X. *Nec in principum modo liberis, sed vulgo id seruatum, disco ex Plinio lib.* X. *Epist.* Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, solent totam bulen atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios vel singulos dare.

Sportulas dabant.

Etiam vulgò.

56. Nuptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ.] *Quod igitur suprà est:* Silani filiã Neroni vetustissimo liberorum Germanici pactam (*lib.* II:) *pactam desponsamq. fuisse credimus, nuptam deductámque non fuisse. Aut si fuit; fatum abstulit, & locum huic fecit.*

Seiani filia Claudij filio desponsa.

57. Quòd filio Claudij socer Seianus destinaretur.] *Explicat Suetonius, Claudij cap.* XXVII. Drusum Pompeiis impuberem amisit, pyro per lusum in sublime iacto & hiatu oris excepto: * cui & ante paucos dies Seiani filiam despondisset. *ita enim eum locum in Antiquis olim restituimus. Vide infra, initium lib.* V.

* Fortè leg. cum ei.

58. Censoriâ etiam potestate legendis equitum decuriis.] *Munúsne illud intellegit, quod Augustus instituit, Triumuiratum recognoscendi equites? de quo Suetonius cap.* XXXVII. *An potius lectas ab eo decurias iudicum vult, (quod Censorum olim munus) honore à Principe dato?*

Pro censore legebat equites.

59. Quòd sibi inter spectacula gladiatorum * loco non decessisset.] *In theatro olim discreta loca: nondum, vt vides, in Circo aut Amphitheatro. Alias, caussa non fuisset huic querelæ. Discreuit primus Claudius Imp.* & in Circo, (*Suetonij verba sunt cap.* XXI.) propria Senatoribus constituit loca, promiscuè spectare solitis. *Tamen Augusti temporibus decretum Patrum fuit*, vt quoties quid spectaculi vsquam publicè ederetur, primus subselliorum ordo vacaret *Senatoribus, ait idem Sueton. in August. cap.* XLIIII. *Sed id extra vrbem dumtaxat fuit firmum.*

* Nescio an vox loco non redundet.

Loca in Circo non discreta patribus.

Suetonij verba strictius capienda, prout sonant.

60. Memorabantur exempla maiorum.] *Si animus est consule Electa mea, capite De lictoribus. & adde quod in Plutarchi Gracchis scribitur, C. Vettio mortem allatam, quia Tribuno in forum venienti non decessisset.*

Decedere magistratui.

61. Oratorum eâ ætate vberrimus erat.] *Dico lib.* VI.

62. Fraude mancipum & incuriâ magistratuum.] *Mancipes hic, qui vias publicas reficiendas quæstus sui caussâ redimebant. Higynus;* Viæ publicæ & Curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. *Lapis Romæ in hortis Carpensibus,*

Mancipes, qui dicti.

CN. CORNELIO.

CN. F. SAB.

MANCIPI. VIÆ. APPIÆ.

Olim censores vias curabant.

Sed qui magistratus? credo, intelligit minores, id est Curatores viarum qui ab Augusto. Nam olim Censoribus ea cura. Cicero de Legibus: Censores vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor. *Deinde Quattuoruiri instituti; quorum propriè id munus. Pomponius De origine iuris:* Eodem tempore & Quattuoruiri qui curam viarum gererent constituti. *tempus intellegit, post creatum Prætorem peregrinum, qui fuit annus vrbis* DX. *Ij videntur à Varrone nõ inconcinne dicti* * *Viocuri. Antiqui ergo Quattuoruiri viarum. sed non sufficientibus iis, additi duo, factiq. Seuiri, vti docebo mox ex Dione. Etiam Curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho dicitur: Thermus Flaminiæ, Ciceroni. Augustus deinde,* quò plures partem administrandæ reip. caperent (*ait Suetonius*) noua officia excogitauit, Curam operum publicorum, Viarum, Aquarum. *Sed quomodo noua, si iam ante Quattuoruiri viarum, si Curatores? Silent scoliastæ: sed verè dicam ego. Curatores ante Augustum, fateor: sed nec perpetuum id, nec certum munus. Fecit vtrumque Augustus. Quod ad* IV. *viros: scito distinctum à Curatoribus eorum munus. Quattuoruiri vias vrbis curabant: Curatores, eas quæ extra*

Postea Quattuoruiri.

* Viocuri, id est, qui curant vias.

Seuiri viarũ.

Curatores extraordinarij, viri illustres ferè.

Explicatus nodus in Suetonij verbis.

Curatores perpetui ab Augusto.

Discrimẽ inter IIII viros & Curatores.

vrbem. Docuit me hoc Dio lib. L I I I I. *de Vigintiuiris: vbi clarè scriptum è Seuiris viarum, amotos ab Augusto duos qui vias curabant extra muros;* τοὺς (*ait*) ἔξω τοῦ τείχους ὁδοὺς ἐγχειριζομένους: *retentos quattuor, qui in vrbe. Ergo sub Augusto & Curatores viarum & Quattuoruiri, quorum munera locis legionibusq; distincta. Et digniores sanè Curatores: quia in vias illas grandes extra vrbem, sumptus & moles maior. Ideò Plinius gratulatur Cornuto de eo munere, lib.* V. *Epist.* Recesseram in municipium, cùm mihi nuntiatum est Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio adfectus & ipsius & meo nomine. *Et Statius Plotium dilaudans,* IV. *Silu.*

Te Germanicus arbitrum sequenti
Annonæ dedit, omniúmque latè
Præfecit stationibus viarum.

Curatores digniores habiti.

Et in Lapidibus passim inter alios honores insculptum CVRATORI. VIARVM. *aut plurimum,* CVRATORI. VIÆ. APPIÆ. *Salariæ, Flaminiæ, &c. nominibus expressis. quia ferè Curatores dabantur certis viis, vni pluribúsve. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, à quibus mancipes redimebant, & quorum negligentia hic culpata.*

Certis viis adtributi.

63. Executionem eius negotij libens suscepit.] *Non nunc tantùm, sed & postea iterum sub Caio: & vir ceterà magnus, hæsit in his calumniæ sordibus, bonis omnibus inuitis. Vide Dionem lib.* L I X.

Corbulonis prima fama non bona.

64. Quod exitiosum multis, quorum in pecuniam.] *In possessorum videlicet, qui agros haberent viæ vicinos. Quasdam enim vias collaticiâ pecuniâ tueri finitimi debebant: vt vulgò hodie. Hyginus manuscriptus:* Viæ publicæ auctorum nomina optinent, & Curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. Nam & quarundam tutelæ, à possessoribus, per tempora certa summa exigitur.

Possessorum vias reficere.

65. Ne quem magistratum cui prouincia obuenisset, vxor comitaretur.] *Olim id insolens. Declamatores apud Senecam patrem, lib.* I X. *Contron. de Flaminio:* Hic est Flaminius qui exiturus in prouinciam, vxorê à portâ dimisit. *& alius:* In hoc tecum vxorem non misimus? vt salua prouincia sit, optemus meretrici bonam mentem. *ita lego locum eum & distinguo. Nec in crebro vsu etiam temporibus Augusti. vt ex Suetonij verbis apparet, cap.* X X I I I I. Disciplinam seuerissimè rexit. ne Legatorum quidem cuiquam, nisi grauatè, hiberníque demum mensibus, permisit vxorem interuisere. *Sed irrepsit: & Germanico Agrippina in prouinciis comes, ipsi Augusto Liuia.*

Vxores non comitabâtur maritos in prouincias. Seneca pater correctus.

Mutatum id sub Augusto.

66. Plures per prouincias quadraginta stipendia.] *Est ergo idem ille Cæcina de quo suprà. lib.* I. Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat.

Quis Cæcina.

67. Præsedisse nuper feminam.] *Tangit Plancinam. suprà:* Nec Plancina se intra decôra feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.

Plancina virilia munera obit.

68. Tot communium liberorum parente.] *Non plus trium. Infrà:* Esse illi coniugem, & tres liberos.

Quot liberi Druso.

69 M. Lepidum & Iunium Blæsum. *Duóne ergo Lepidi eo tempore prænominibus isdem? Nam alius certè ab isto, qui Proconsul Asiæ, paginâ superiore. Non censeo. Manium censeo prænomen fuisse huic, non Marcum, facili scriptorum in nota ea lapsu. Et herclè Manium Lepidum suprà reperies clarè, Lepidæ, quæ damnata, fratrem. Diuersa etiam ingenia istorum. Marcus, ignauus, secors: Manius, prudens, grauis, sæuis aliorum adulationibus aduersus. quem Tacitus ex professo laudat lib.* I V. *Repono ergo vbique Manium, in eo Lepido qui in Senatu & in vrbe.*

Duo Lepidi, Manius & Marcus.

Diuersis Moribus ingeniisque.

70. Probra & inuidiam in bonos excitandi, arreptâ imagine Cæsaris.] *Græci moris fuit, ad vim iniuriámque arcendam, confugere ad templa, statuas, aras. Eo genere tutelæ frequenter supplices vtebantur, frequentissimè serui. Euripides,*

——— ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν,
δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν ———

Ad Aram cõfugere mos Græciæ. Supplices id faciebant & serui.

Seruulus apud plautum:

Ego interim hanc aram occupabo.

Tibullus explicatus.

Tibullus alludens:

Et Veneris sanctæ considam vinctus ad aram.

Thesei asylũ.

Et bene, considam. quia supplicum, sedere. Nec diis modo is honos, sed etiam heroibus quibusdam, vt Thesco Athenis. Plutarchus: καὶ κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον, ἔστι δὲ φύξιμον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας. *Itemque Regibus. vti Decium Magium Cyrenas tempestate delatum, ad statuam Ptolomei regis confugisse Liuius tradit lib.* XXIII. *Romæ haud ita frequens ille mos. nec libera rep. quidquam reperio, præter Romuli asylum. Initium ei fuit à tẽplo Iulij Cæsaris, quod Triumuiri exstruxere, cũ hoc iure, vt perfugium in eo cunctis esset. Dio lib.* XLVII. ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀπελαύνεσθαι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων, ἐδεδώκεσαν. *id est:* Edixere etiam Triumuiri, nequis, qui impunitatis causâ in templum

Romæ quando id cœperit

D. Iulij confugisset, inde eiici vel abripi posset. quod antè ne Deo quidẽ cuiquam concessum, exceptis iis quæ ad Romuli asylum pertinent. *Quæ postrema Dionis cautè lege. Vereor enim vt erret. Nam præter Romuli asylum, etiam Dianæ in Auentino monte templum idem ius habuit: quod clarè notat Dionysius Halicarn.* IV. *Antiq. Sed sub Impp. tanè maximè inualuit: nec templa solùm, sed statuæ eorum imaginésque passim perfugium seruis. Seneca De clementia lib.* I. Seruis ad statuam licet confugere. cùm in seruum omnia liceãt, est aliquid quod in hominem licere commune ius animantium vetet. *Vlpianus in Pythœanis Fragmentis:* Ideóque cognosce de querelis illorum qui ex familia Iull. Sabini ad statuam confugerunt, & siue duriùs habiti quàm æquum, vel infami iniuria adfectos cognoueris, venire iube, vt in potestatem Sabini non reuertantur. *Etiam ingenuis, iniuria adfectis. Suetonius in Aug.* Antonium iuuenem simulacro Diui Iulij, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interimit. *In Tiberio, de Agrippina:* Nouissimè calumniatus modò ad statuam Augusti, modò ad exercitus confugere velle. *Resq́; eò euasit, vt non periculi solùm fuga, imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Eâ arrepta, inferre iniuriam licebat, non solùm vitare. Vides hic in Tacito: & eleganter in Philostrato De vita Apollonij lib.* I. Erat, *ait*, apud Aspendios asylum Tiberij, statuæque sanctiores illis in locis venerabilioresque quàm Iouis Olympij simulacrum habebantur. ita vt impietatis damnatus quidam fuerit, quòd seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat. *Itaque subuenerunt mox leges: &*, Ne ad statuas vel imagines quis confugiat, Senatus censuit: eúmque qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset, in vincla publica coërceri Diuus Pius rescripsit. *ait Callistratus l.* XXVIII. *De pœnis. Sed & statua deorum eodẽ iure. itaque quibusdam adscriptum, à seruo non tangi. Lauinij, marmorea basi,*

Imperatorũ statuæ, perfugium.

Ad eas etiam ingenui confugiebant. Hoc prætextu ad calumnias abusi.

Philostrati egregius locus.

Perfugium illud vetitum. Vide l. vnic. C. De his qui ad stat. conf. Statuarum quarundam his eximiũ.

MAVORTIO

SACR.

HOC. SIGNVM

A. SERVO. TANGI

NEFAS EST.

71. C. Cestius Senator disseruit.) *Nescio an moris Tacito inter titulos addere. Senator. Et quid hic opus? aut quis nesciat in Senatu non nisi Senatorem disseruisse? Ambigo (non enim affirmo) an non* Senior *substituendum: ad discrimen. quia reperio illo æuo duos Cestios fuisse, patrem & filium. libro* VI. *infrà.* Admonuit Cestium patrem. *An magis places, Senatu? quod esset in Senatu: ellcipsi Tacito per-crebra.*

Dubitatum super vocula. Cestius, pater, siue Senior.

72. Neque ipse audeat ius experiri.] *A glossa videtur*, Ius. *Experiri enim pro iure agere, frequentissimum priscis.*

Custodia publica.

73. Conuinctámque attineri publica custodia iussit.] *Publicam custodiam, puto carcerem: discretámque à militari.*

74. Diem

74. Diem ædificationibus, noctem conuiuiis traheret.] *Veráne hæc lectio? si est; interpretor in Druso notari studium ædificandi, & crebras insanásque substructiones. ex sententia scriptoris Græci apud Suidam:* οἰκοδομήμασι ἀσύνετα καὶ δαπανηρὰς λειτουργίας χαίρειν ἐθέλοντας χρὴ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν. ψεκτέον γὰρ, ὁ ἄρχων ὁ χαίρων οἰκοδομήμασιν εὐπρεπέσιν. *Nam hoc tolerabile, præquàm illud Ferreti.* Ædificationibus, *ait*, pro eo quod est emendandis rebus: nisi in verbo mendum sit. *Sed est profectò, me quoque iudice, mendum. Quis enim apud Romanos viro principi ædificationes vitio dedit? laudi potius: vt M. Agrippæ, Augusto, aliisq. Et vt vitium sint: quis scriptor id prodidit de Druso? cuius monumentum vllum ædificiúmve suspicione non tango. Lego,* editionibus. *conuenienter sanè ad Drusi mores. Nam Editiones, propriè spectacula muneráque: Editores, qui ea præbent, vti in Saturnalibus dixi. Diem ergo trahebat Drusus editionibus, siue spectaculis: noctem, conuiuiis epulisque. Notant vtrumque id vitium in eo scriptores. Noster suprà:* Edendis gladiatoribus Drusus præsedit, quanquam vili sanguine nimis gaudens. quod in vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. *Vbi vides describi studium eius in gladiatores, non sine sæuitiæ notâ. Nec in gladiatores modo, sed & histriones, scenicósque, Dio:* τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτοὺς, καὶ μηδ' ὑπὸ τῶν νόμων, οὓς ὁ Τιβέριος ἐπ' αὐτοῖς ἐσενηνόχει, καθίστασθαι. *Id est,* Pantomimis adeò deditus fuit, vt ad seditiones concitaret eos, neque legibus, quas Tiberius super iis tulerat, parere fineret. *Iterum:* τῷ δὲ Δρούσῳ τῷ υἱεῖ, καὶ ἀσελγεστάτῳ καὶ ὠμοτάτῳ, ὥστε καὶ τὰ ὀξύτατα τῶν ξιφῶν Δρουσιανὰ ἀπ' αὐτοῦ κληθῆναι, ὄντι, καὶ ἤχθετο, καὶ ἐπετίμα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πολλάκις. *Id est,* Druso autem filio, cùm petulantissimus & crudelissimus esset, (adeò vt gladij acutissimi, Drusiani ab eo vocentur) vehementer succensuit, publicéque ac priuatim sæpe inclamauit. *Crudelis ergo Drusus, & ideo cruentis illis spectaculis gaudens: quæ sibi non in publico solùm, vt opinor, sed sæpe domi repræsentabat & in hortis. De ebrietate eius, vide eundem lib.* LVIII. *Hæc Taciti mens, hæc lectio: me quidem iudice. Sed qui gladij illi Drusiani, quos Dio nominat? Liceat enim* ἐν παρέργῳ *lucem facere optimo scriptori, qui sæpe nobis. Ego non alios censuerim, quàm illos quibus vsi gladiatores. Mos enim, priusquàm paria cōmitterentur, vt sicæ siue gladij quibus pugnaturi, Editori publicè exhiberentur, satne essent acuti. Suetonius in Tito, cap.* IX. *de coniuratis duobus:* Ceterùm ipsos non solùm familiari cænæ adhibuit, sed & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industriâ collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. *Ad quem locum nihil videre interpretes (quod per gratiam eorum dicam) scio. Intellegit Suetonius hos ipsos gladios ex more iam dicto: ideóque Victor,* petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem. *Sed apertiùs ipse Dio in Neruâ, de Crasso & Calpurnio:* παρεκαθίσατο δὲ αὐτοὺς ἐν τινι θέᾳ ἀγνοοῦντας ὅτι καταμεμήνυνται, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ξίφη, λόγῳ μὲν ἵν' ἐπισκέψωνται αὐτὰ, ὅπερ εἴωθε γίγνεσθαι, εἰ ὀξέα ἐστὶν, ἔργῳ δὲ ἐνδεικνύμενος ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλει, *&c.* Collocauitque eos in spectaculo quodam iuxta se, ignaros quòd proditi essent, iisque gladios tradidit, verbo quidem vti inspicerent (quod fieri solitum) satísne acuti essent, re autem verâ vt ostēderet, &c. *Caussa ergo huic quasi prouerbio, quòd cùm Druso crebrò edenti gladiatores, gladij explorandi offerrentur: non admittere solitus nisi acutissimos sit. Iure ergo ille sanguinarius: lenissimus contra M. Antoninus qui gladios acutos iis non permisit, sed hebetes duntaxat & obtusos.*

Aedificationes in vitio.

Ferreti ridicula interpretatio.

Refutata vulgata lectio.

Correctio in Tacito.

Drusi vitia duo, Ebrietas & crudelitas.

Studium eius in gladiatores & scenicos.

Gladij Drusiani in prouerbio.

Qui fuerint.

Mos exhibēdi gladios editori.

Suetonius explicatus.

Caussa agnominationis illius.

Idem Dio in M. Antonino.

75. Cotye fratre interfecto.] *Minimè hercle fratre, sed (Tacito ipsi si fides)* fratris filio. *Ita enim libro* II. *scriptum:* Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quod defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. *Et Velleius:* Quâ ille prudentiâ Rascupolim interfectorem fratris sui filij Cotyis euocauit. *Quin humani ergo aliquid Tacitus hic passus sit, nemo negauerit.*

Taciti vacillatio.

Correctus Tacitus.

76. Cælaletæ, Odrusæque, & alij.] A *Plinio* Celætæ *dicuntur: à Dione libro* LIIII. Σιαλῆται, *sed corruptè. Qui autem, Alij? Populi nomen, sed peruersum. Placuit in * Epistolicis,* Astij, *reponi: & caussam vide. At nunc verum censeo,* Dij. *quæ vox abit in*

* Lib. v. cap. xxiiii & nominat. Astos etiam Strabo lib. vii. inter Thraces.

alij, *linea tantum diducta. Similis error notatus mihi infrà, in Agricolæ vitâ. Dij autem, montani Thraces. Locuples auctor Thucydides lib.* II. παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν πολλοὺς, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες.

Philippopolis

77. Philippopolim.] *Describit eam Strabo lib.* VII. *in Astorum regione:* ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος, (*ex liuio*, Ἀσίων *leg. esset*) ἐν ᾧ πόλις Καλύβη, Φίλιππος ὁ Ἀμύντου τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἱδρύσαντος. *id est:* Superiacet Byzantium Astorum gens, in quâ opidum Calybe, in quâ Philippus Amyntæ F. pessimos quosque collocauit. *Dicta eadem est, Trimuntium, Poneropolis,* Αὐλαίτειχος, *caussis claris è Strabone.*

Ea variè dicta

An hic Velleius historicus?

78. P. Velleio.] *Sunt qui illum velint esse, cuius Breuiarium historiæ in manu: serium, doctum, quantumuis opus, sed plenum adulationis fœdissimæ, cuius me pudet. Nec abnuerim, quin ille sit. Meruit seruitio tam protecto euehi ad res magnas. quanquam modicus originis, vt ipse fateri videtur, & diu tantùm Trib. militum: postea præfectus Tib. Cæsaris per nouem annos aut Legatus, ait ipse lib.* II. *Prænomen tamen illi in vulgatis libris est, Caius: nec id moueor. Nam Priscianus lib.* VI. *eundem Marcum appellat: noster hic Publium. Quàm consundi illa soleant, doctus scio.*

Dissensus in eius prænomine.

Acilius viuus combustus.

Non ille, quẽ censet Onufrius, Beroaldus, aliique.

79. Acilius Auiola legatus.] *Hic illeipse, quem Plinius insigni exemplo, elatum in rogo reuixisse tradidit: & quia subueniri non potuit, viuum exustum. Nam quod Onufrius aliiq. ad illum Acilium referunt, qui consul extremus Claudio: designant licet erroris. Manifestus* ἀναχρονισμός *est. Nam ecce Valerius* (*quem scripsisse omnes scimus Tiberio imperante*) *lib.* I. *cap.* VIII. *eandem historiam recensuit. Quomodo autem ille operi suo inseruerit, quod post Claudium gestum.*

Visellius Varro.

80. Visellius Varro.] *Nominatur in lapide Romæ,*

L. VISELLIVS. C. F. VARRO

CVRATOR. RIPAR. ET. ALVEI TIBERIS.

Hicne, an alius?

81. Vulgus obæratorum aut clientium.] *More Galliæ. Vide Cæsarem commentar.* I. *Varronem de Re rust.* I. *cap.* XVII.

Augustodunum, Musarum domus.

82.] Nobilissimam Galliarum sobolem liberalibus studiis ibi operatam.] *Digna res nota, quòd tam tunc ea vrbs hospitium Musarum. Nam Rhenano quæ læua mens fuit, cùm gloriam eam transferre voluit ad Augustocliuienses? Scilicet indigni hâc gloriâ vos Galli. Ille autem ecce in Oratione Eumenij Rhetoris, quæ est:* Merentur & Galli nostri, vt eorum liberis quorum vita in Augustodunensium opido ingenuis artibus erudi- tur, &c. *contra veterem editionem rescribere audet* Augustocliuiensium. *itáque edidit. Os hominis! Scilicet tota ea oratio in Cliniensium scholis instaurandis occupatur: quarum memoria* (*nisi apud hunc dormitatorem*) *vnsquam aut nomen. Adsero tibi tuam gloriam Augustodunum: vel vno ictu, quem non vitabit ipse. Scriptum ibi enim:* Ciuitatem istam & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam. *Qui autem è Gallis, fratres populi Romani, præter Æduos? quorum hæc vrbs caput. At enim ibidem scriptum* (*id nuper homo amicus mihi obiciebat*) latrocinio eam Batauicæ rebellionis obsessam fuisse. *quod vix conuenire putabat in Æduos, qui à Batauis siti longo interuallo. Sed vito facile petitionem eius, & discedo latere tecto. Nam corruptus locus, scribóque,* Bagaudicæ rebellionis. *Bataui latrones numquam ad ea penita loca; nec latrocinij Batauici mentio in mediterraneis, sub id æuum. At de Bagaudis, auctores credendi qui res scripserunt Diocletiani. Victor:* Námque vbi comperit Carini discessu Ælianum Amandúmque per Galliam excita manu agrestium ac latronum quos Bagaudas incolæ vocant, populatis latè agris plerasque vrbium tentare: Maximianum Imperatorem iubet. *Saluianus lib.* v. de *Gubernat.* Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios vbique dominantes barbaros migrant, & migrasse non pœnitet. *Vide & Orosium lib.* VII. *vbi tamen*, Baticadæ *in manusc. codice qui apud me est, legitur, sicut &* Bacchandæ *in Eusebij Chronicis. Spernimus ergo Augustocliuienses, Rhenani colonos nouos; & Ma-*

Rhenani temerarium facinus.

Vero argumento Beatus refutatus.

Ædui fratres Rom.

Solutio obiectionis à viro docto oppositæ.

Panegyristes verissimè correctus.

Bagaudæ latrones Diocletiani tempore.

niana illa Augustoduni constituimus, vt hic ex Tacito vides, vetustissimâ post Massiliam, bonarum artium sede.

ADD. *Ergóne certamen mihi nouum, pro veteribus Manianis? nouum & magnum, cum viro magno. Tecum Stephane Pighi. qui in Hercule Prodicio nuper. ipso aditu tui operis, ita acriter & multis machinis eas oppugnasti, vt nesciam an sim repugnando. Tamen quia caussæ bonitas, nisi fallor, à me est, nitar pro veritate. disponam hanc stili aciem, manus tecum conferam: sed vt cum amico, planè amicè. Vt non solùm sine plaga pugna hæc sit, sed sine sugillatione aut morsu: sicut decet mitium dearũ alumnos.* —— Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι. *Quisquis hac leges, affectũ in me aut pro me pone:* μικρὸν φροντίζων τοῦ λιχίω, τῆς ἀληθείας πολὺ μᾶλλον *Dixi ego nobiles illas Oratione Eumenij scholas (Manianas ipse appellat) Augustoduni in Celtica fuisse: tu Pighi Augusto-cliuij eas collocas in extrema Belgica ad Rhenum. Ita toto solo & cœlo, quod dicitur, dissidemus. Tua argumenta præuidebo, subferam mea. Ais primò, niti te sacra Constantij Cæsaris epistola (ea Orationi inserta est) in qua Augustocliuiensium opidum disertè nominatur. Verba:* Mereantur & Galli nostri, vt eorum liberis, quorum vita in Augusto-Cliuiensium opido ingenuis artibus eruditur; & ipsi adolescentes, vt eorum indoli consulere cupiamus. *Hoc, Pighi, adfers? vide ne Lunam hanc, quod Græci dicunt, in te detrahas: aut, quod Latini, asciam tuis ipse cruribus illidas. Nam ita quidem Rhenanus vulgauit, fateor: sed, quod scire te tua interest, aliter & à mea mente diu ante illũ* Cuspinianus. in quo reperies,* Augustodunẽsium opido, *clarè. Vtri credendum magis? ego huic censeam, non solum quia vir simplicissimæ probitatis, sed magis quia libris probis & vetustis vsus (tota Editio docet, infinitis partibus illa Rhenani melior, imò & auctior) quos alter habuisse* fatetur nullos. Igitur hoc telum anceps, aut tibi aduersum: ideòque validiore iam pugnas. Exstat ipsius Eumenij, inquis, Cliuij etiamnunc statua, monumentum & Scholæ olim, & eius doctrinæ. Commonuisti me eo argumento, cùm legi, fateor: sed idem facilè in gradum reposuisti, descriptione quam addis. Qui enim euincis, aut illam talem statuam Eumenij esse, aut prisci omnino æui? Stat, inquis, (nam verba tua vsurpo)* in vestitu sui temporis. tunica videlicet talari tectus, & calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, & supra pedem exsecti atque fenestrati sunt. Comam in fronte & ceruice decurtatam æqualiter constringit vitta; sicut ventrem latus baltheus atque bullatus. Dextra massam vel auri vel argenti in patera positam præsentare videtur. sinistra tenuit ferulam demissam, magisterij insigne. *Tuam fidem, Pighi. Hæc insignia Eumenio Rhetori conueniũt? Baltheúsne? qui* militum esse solet. Vittáne? quæ sacerdotum. Ferula? quæ pædagogorum: non istorum (ne id nobis suadeas) qui publicè & cum dignitate docebant. Iam coma illa sic decurtata, tunica illa ad talos, & calcei: nunquam à tam prisco habitu mihi videantur, quidquid adferat tua Peitho. Velim & illud bona venia quæsitum. an nomen Eumenij insculptum in hac statua est? non enim dicis. Si est: aliquod pro te argumentum fateor, sed fluxum; quia plures fuerunt Eumenij. si non est: quid vrges nos ancipiti coniectura? Sed transis ab hoc musculo ad duplicem Arietem: quos intorques verbis & viribus Eumenij, & mœnia nostra valdè quatis. Primùm, inquis, Eumenius ipse docet sentire se de Clinio, cùm ait,* vrbem suam latrocinio Batauicæ rebellionis obsessam, Romani Principis auxiliũ flagitasse. *Bellè hoc in Rhenanos accolas conuenit, qui vicini Batauis: in Augustodunenses qui potest? aut quis credat Batauos ab extremo Oceano, per tot sola terrarum, in mediam Celticam penetrasse? idq; cùm tot oppida interiecta, & presidia vbique Romana. Ne ego quidem, mi Pighi, credo. sed arietem hunc tuum pridem haud incallidè laqueo auerti. Nam vitium hic verbi esse, &* Bacaudicæ *legendum, docui in Commentario meo: quem peto legas. Ætholica hæc audacia est, inquies. Non est, vide tempora, vide historiam: optimè de Bacaudis omnia conuenient: haud æquè de Batauis. qui Romanis tunc fidi; qui fracti, & iniurias à Barbaris varias acceperunt, non ipsi aliis intulerunt. Tu ipse hæres, & ambiguè obsidionẽ hanc ad Taciti Imp. tempora refers. sub quo Franci aliæq; Germanorũ gentes Batauiam & Galliã vastarint. Sed qui doces ipsos Batauos aliena tunc vastasse? Id enim necessum est, si proba verba* Batauicæ rebellionis. *Vocat etiã* Latrociniũ. *quod*

Disceptatiuncula de Schola Augustodunensi.

Ibi enim ego colloco.

At meus Pighius, Augustocliuij.

I. eius argumentum: à nomine. Id reiectum.

* In panegyricis editis Viennæ anno ∞ 1ɔ xiii.

* In ipsa præfatione.

II. argumentum, à statua. Id specie firmum, re infirmatum.

Non videri eius Eumenij statuam:

* Quod eò magis apparet, quia iste etiã bullatus. Imò nec valde antiqua.

III. Argumentum: à locorũ interuallo.

Id correctione repulsum.

Batani non tunc rebelles.

IV. argumentum: à situ oppidi.

à me est, quia Victor aliiq́; Bacaudas hos appellant, agrestes ac latrones. *Argumentum ultimum. Verba, inquit, Eumenij ita clarè & graphicè Cliuium & finitimæ regionis situm describunt, ut trahi aliorsum nullâ vi possint. Videamus. ponam ipsa plusculа.* Nisi fortè non grauior Britanniam ruina depresserat, quàm si perfuso tegeretur Oceano: quæ profundissimo Pœnorum (*ita Rhenanus; tu* Pictonum *legis*: *Cuspinianus,* pœnarum, *quem sequor*) gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit. Aut hæc ipsa, quæ modò desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desederat: quàm si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset. *En, velut in tabulâ, vt ais, depictam exponit Batauiam cum vicina Germaniâ: quos ramis suis Rhenus circumfundit, & Mosa alluit, & Oceani sinus vbique tangunt.* * Vbi autem Æduis mare alluens? vbi circumfusa flumina? *Pax, mi Pighi. obiecto lanæ sacco Arietis huius ictum mollio & excipio. Æduos non describi fateor: affirmo totam Galliam, in qua Ædui. Franci qua loca magis vastarunt, imò ceperunt sibi & insederunt, quàm Galliam? Itaque cùm Francos nominet, vides quàm appositè & omnium historiarum eius æui consensu, ad Galliam id trahamus. Sed vbi mare, inquis, & flumina? conspicua & in aperto. Quid enim clarius quàm Galliã mari vtrimque allui? quid certius quàm Rheno, & Rhodano circumfundi, & multis aliis fluminibus perfundi? Itaque mi optime & doctissime Pighi (talis reuera es) vide ne dum nimium pro gloria Cliuensium tuorum Principum (cui & nos ex animo fauemus, sed vanis rerum eam non augemus) pugnas, veritatem deseras. quam nos fulcimus his etiam argumentis.*

Obiter erratiuncula.

*Pighij verba, Id interpretatione alia mollitum.

Sententiæ meæ stabilimenta. I quia ignotum priscis Cliuium.

Primùm quæro. vbi, aut à quo scriptore idoneo & veteri nominatum istud Cliuium? adfers nullum. Nam quod Antonius Cleuum nominat, in Britannia scilicet id ponit, in hoc limite nusquam. Coniecturas aliquot recenses, & nescio quid ex vulgi fama de Iulio Cæsare. sed obsecro, si tam vetustum hoc opidum siue castrum: nónne mirum silentio id ab omnibus superis, mediis, imis scriptoribus quasi de compacto præteritum? Et ferrem, si in vili loco. sed vrbem Mænianis istis celebrem, Coloniam populi Rom. (nam hoc quoque Eumenius tradit) verbulo nusquam nominari, quæ incuria vel potius iniuria est?

II. quia scholæ tunc inceptum.

Deinde. Cliuium tuum in Rheni limite situm est, in confinio tot Barbarorum. Quis aere pectore tibi dabit, Scholam institutam in officina illa Martis?

III. ex loci amplitudine & forma.

Tertiò. magna & ampla ea vrbs fuit, de qua Eumenius agit: templa pulcherrima habuit: Capitolium, & Aquæductus, & omnia mere Romano. Cedo, vbi apud vos hæc vestigia? Suspicione leui ea quæris: sed re & veritate reperies Augustoduni. Eius muros spatiosi ambitus *alibi Ammianus appellat*: mœnium Augustoduni magnitudinem vetustam, *alibi: & claræ iudicia etiamnunc exstant, indice & teste* * *Petro San-Iuliano.*

* Qui Burgũdiam Gallicè descripsit nuper.

IV è verbis Eumenij.

Quartò. Scribit Eumenius, ciuitatem istam & olim fraterno populi Romani nomine gloriatã. *Nónne verissimum & testatissimũ illud in Æduis? de Cliuio vbi tale repperis? Perfugiũ quæris in Batauis. & illi etiã, inquis, appellati fratres & amici populi Romani. Scio, & Commentariis meis iampridẽ inserui: sed hoc quoque scio, quod non vulgò. & si Bataui: non tamen ideo vicini Galli. Alia illorum caussa est, qui tributorum immunes, semi-liberi, arma tantùm & viros imperio suppeditabant. Itaque iure socios se dixerunt, fratres, amicos. In vobis quid simile? qui veri Galli & tributarij, tamdiu graue iugum ferebatis Romanæ seruitutis.*

V. ab ætate.

Quintò. Vetustissimæ sunt illæ Eumenij Meniana. Colligas vel ex his verbis: Mænianæ illæ scholæ quondam pulcherrimo opere & studiorum frequentia celebres. *Quod de Augustoduno certum: vbi Scholam à nobilitate omni Gallica frequentatam, Tacitus iam inde sub Tiberio agnoscit. De Cliuio nihil tale habemus, præter suspicari.*

Miscella quædam & leuiuscula argumẽta.

Sexto, Menianas illas inter Apollinis templum atque Capitolium *Eumenius ponit. Atqui Apollinis quoque templum in Flauia Æduorũ siue Augustoduno inclutum fuisse, alius Panegyristes testatur in Oratione Constantino dicta.*

Postremo, Eumenius, Artifices Transmarinos, & ex amplissimis prouinciarum ordinibus incolas nouos indultos *suæ ciuitati ad Impp. scribit, Alius Orator in Panegyrico ad Maximinum*: Ciuitas Æduorum, *inquis,* ex hac Britannicæ facultate victoriæ

plurimos, quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices. *Nónne eâdem de re palã atque vrbe loquuntur? Et quid verba facio? citius pili nascantur in hac manus volâ, quàm opinio tua Pighi, in mea mente. ex iis quidem, quæ adhuc dixisti. Nam firmiora si adfers: facilè ego Planchus aut Dellius, nec morabor transfugij (dummodo in Veritatis castra) vllam notã. Hæc candidè à me scripta, homo candidissime, sine vlla frontis nubeculâ, sic leges.*

83. E seruitiis gladiaturæ destinati.] *E Galliâ genus gladiatorum, qui Mirmillones: quorum arma hic descripta. Vide Saturnalia nostra.* Gallici gladiatores.

84. Crupellarios vocant.] *Non alibi ea vox mihi lecta. Hæsi ne* Clibanarios *scribendum esset. Nazarius in Laudatione* Constantini: Quæ enim illa fuisse dicitur species: quàm atrox visu? quàm formidolosa? operimento ferri equi atque homines pariter obsepti. Clibanariis in exercitu nomen est: supernè omnibus tectis, equorum pectoribus demissa lorica & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus à noxà vulneris vindicabat. *Ammianus lib.* XVI. Sparsique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant. Iterúmque: Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum Clibanario nostro congressum, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse. *Vocem peregrinam & Persicam esse, suadeor Lampridij verbis in Seuero:* Centum millia equitum eorum fundimus Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant. *Alioqui non incommodè à Græco* κλίβανος *deduxerit. quod* σκεῦος τι σιδηροῦν, ἐφ' ᾧ τοὺς ἄρτους ὀπτῶσι *definit Moscopulus. Et Clibanus apud Leonem Imp. passim, pro thorace quo pectus tegitur. At hic tamen nihil mutem: & fortasse* * *Crupellarij pedites fuerunt, non equites. Sanè ex Taciti narratione non colliges pugnasse eos ex equis.* Clibanarij. * In Glossis, Cruppes [illegible] dicuntur & Cruppes. [illegible] Galliarũ gentes, certo numero. Quadringẽta Appiano.

85. Quattuor & sexaginta Galliarum ciuitates desciuisse.] *In certas gentes videntur Galliam diuisisse. Strabo libro* IIII. *Lugduni aram Augusto exstructam ait, à communi Galliæ: cum inscriptione* LX. *gentium. Quod in numis etiam M. Antonij legimus,* LVGVDVNI. A. XL. *libentius ad gentium numerum rettulerim, quàm vt alij, ad annorum coloniæ conditæ. Appianus in Celtico ampliore numero,* ἔθνη τετρακόσια, *in Gallis ponit,* πόλεις δὲ ὀκτακοσίας. Sallustiana imitatio.

86. Neque oculis neque auribus satis competebant.] *Sallustianum est apud Nonium:* Formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut linguâ competere. *Etiam tale hoc Liuij lib.* V. Romani ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant. Competere auribus.

87. Vna nuper cohors rebellem Turonium.] *Itáne* Turonium, *an verius* Andecauũ? *Ipse quidem paullò antè narrauit:* Andecauos Acilius Auiola, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit: Turonij, Legionario milite, quem Visellius Varro miserat, oppressi.

88. Neque decorum Principibus, omissâ vrbe, vnde in omnia regimen.] *Nam in minoribus bellis, Principi, vt Claudianus ait,* Princeps non ipse ad omnia bella.

Vindictam mandasse sat est.

Et ipsa Roma huic rei apud eundem vatem:

——— medium non deserit vnquam
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.

89. Consulatum sub Diuo Augusto.] *Consul fuit anno vrbis* DCCXLII. *cum M. Valerio Messallâ. Quirinius à Dione, Iosepho. Tacito constanter appellatur: vt mirer cur maluerit Onufrius, Quirinius.* Quirinius Consul.

90.] Mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis.] *Tangit historiam solus, quod sciam, Strabo, lib.* XII. τοὺς δὲ Ὁμοναδέας Κυρίνιος ἐξεπόρθησε λιμῷ. καὶ τετρακισχιλίους ἄνδρας ἐζώγρησε καὶ συνῴκισεν εἰς τὰς ἐγγὺς πόλεις. τὴν δὲ χώραν ἀπέλιπεν ἔρημον τῶν ἐν ἀκμῇ. *id est,* Homonadenses autem Quirinius fame expugnauit, quattuor millia virorum cepit & in vicinas vrbes distribuit, regione spoliata omni iuuentute. *At idem is etiam in Africâ gessit, si Floro accredam, aut certè veteribus eius libris. Nam* Quirinij expeditio in Homonadenses.

libri vltimi,cap. vltimo, vbi legitur : Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit:*alter meus scriptus codex:*Curinio,*alter* Quirino *refert. & puto rectè.*

Quirinius in Syria. 91. Datúsque rector C. Cæsari.] *Diu etiam pòst, in Syriam missus ad census describendos. de quâ re multa Iosephus lib.* XVIII. *cap.* I. II. *& seq. Et mentio eius apud Lucam in historia sacra.*

Tacitus, correctus. 92. Incusato M. Lollio.] *Ita emendaui olim, cùm vulgò esset* M. Folio. *Hausi emendationem facile ex historia quæ apud Suetonium:*Namque priuignum Caium Orienti præpositum, cùm visendi gratiâ traiecisset Samum, alieniorẽ sibi sensit ex criminationibus M. Lollij comitis & rectoris eius. *Item Plinium lib.* IX. *& Velleium lib.* II. *Fuit enim hic Lollius C.Cæsari rector, quo more principibus iuuenibus etiam nunc dantur : & post illum P.Sulpicius Quirinius, Tiberio amicus. Caussa errori, quod in priscis libris sine geminatione ferè.* Lolio. *Hæc notata mihi olim. sed (rides, an indignaberis lector?) ecce qui adserit sibi. Caussam lege Fabia dicam, credo. Censura, non es tanti. sed tamen ego te appello Victor Giseline, te Iane Lernuti : amicos meos, sed qui Fidem amatis, & quos Fides. Vobis vita mea semper patuit: vobis iam tunc cognita dicta mea, facta, scripta. Sponsione prouoco, ni pleraque ex illis Notis, ante visum illum, visa vobis. Quamdiu ero; non moueor his (verum nomen dabo) nugis: & conscientia mea mihi, διὸς ψᾶφος, vt aiunt Græci. Cùm non ero; vos habete hoc voluntatis meæ fidei commissum, & per famam vestram, videte vt fama mea illæsa sit.*

In carptorem meum.

Error adhæsu prænominis. 93. C. Lutorium Priscum.] *Vulgò,* Clutorium. *Sed Dio auctor sic emendandi, apud quem est,* Γάϊος Λυτώριος. *Error ex adhæsu notarum, vt infrà* Panteius, *qui est P. Anteius. Mentio huius aut alterius Lutorij apud Plinium lib.* VII. *cap.* XXIX. *vbi tamen malè,* Sutorio Prisco.

94. Ne seruiles quidem cruciatus.] *Id est, patibula crucésque.*

95. Vita Lutorij in integro est.] *Sententia vult*, esto.

Coniectura in Tacito. 96. Deprecaretur tam præcipitis verborum pœnas.] *Rectè quia verba, non facta Lutorij pœna adfecta sunt. Nec malè tamen,* reorum pœnas, *argumento decreti, quod secutum.*

97. Ne decreta patrum ante diem decimum.] *Interciderat nota numeri, quam nos certis auctoribus restituimus. Suetonio in Tiber. cap.* LXXV. Nam cùm Senatusconsulto cautum esset, vt pœna damnatorum semper in decimum diem differretur. *Dione lib.* LVII. καὶ δόγμα τι παραδοθῆναι ἐκέλευσε, μήτ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὸν καταψηφισθέντα ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ γενόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι. *Qui & idem repetit, fine libri* LVIII. *Nec aliud Seneca sensit, De tranquillitate* I. *capite* XIIII. Credísne illum decem medios vsque ad supplicium dies sine vlla solicitudine exegisse? *Mansisse videtur id decretum, donec Theodosius Imp. clementissimè conuicto & damnato reo dies indulsit triginta vitæ: in l. Si vindicari C. De pœnis. Sidonius ergo non abest quin falsus sit, lib.* I. *Epist. qui id tribuit* Sc. Tiberiano. Ex vetere, *inquit,* Sc. Tiberiano triginta dierum vitam post sententiam trahit. *Hæc satis certa videbantur. at turbant me Declamatores : inter quos Quinctilianus Themate declamationis* CCCIII. Damnatorum, *inquit,* supplicia in diem tricesimum differantur. *Et in ipsa Declamatione;* Et mihi videtur ideò constituta esse lex, quæ damnatum post tricesimum diem puniri voluit : quoniam videbat legum lator posse fieri vt deciperetur accusator. *Item Calpurnius Flaccus (Pythæo nostro auctores hos debemus) Declamat.* XXV. Pœna raptoris in diem trigesimum differatur. *Nam vixisse istos ante Theodosij longè æuum, satis claret. An igitur exolescentem rettulit duntaxat* ratámque Tiberianam legem habuit Theodosius, & in Tacito, Dione, Seneca, suspicamur de mendo? An potius declamatores illi in transcribendo vitiati à posteris sunt, & ad posteriorem illam legem aptati? Meherclè hæreo. eò magis, quòd Quinctilianum illum Augusti æuo vixisse volunt : quod ex hoc loco non potest.*

Pœna damnatorum] in x. diem delata.

Seneca explicatus.

Theodosius xxx. dies dedit.

Sidonij memorialis error.

*Quod tamẽ aliter etiam ex Zonara apparet.

98. Ad ærarium deferentur.] *In ærario tabulæ publicæ & acta Senatus. Liuius*

lib. XXXV. Verùm cùm sint notissimæ sibi cum Consule inimicitię, quid ab eo posse quemquam æqui expectare, qui per infrequentiam furtim factum Sc. ad ærariū detulerit? *Nec antè rata, donec delata. interea Auctoritas dicebatur, non Sc. vt ex Cicerone & Dione iam alij notarunt. Vide similem in Tacito locum lib.* XIII. *de multis Ædilium.* Sc ta ad ærarium deferri solita. Nec rata, nisi delata Auctoritas, quid.

99. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque Ædiles disseruerant sperni sumptuariam legem.] *Augusti sumptuariam intellegit, de qua Agellius lib.* II. Postremò lex Iulia ad populum peruenit, Cæsare Augusto imperante, quâ profestis quidem diebus ducenti finiuntur: Kalendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festis, trecenti: nuptiis autem & repotiis H.S. millies esse. Etiam dicit Capito Atteius edictum Diuine Augusti an Tiberij Cæsaris, &c. *quo loco claram mendam per occasionem tollo, legóque:* nuptiis autem & repotiis sestertij mille. Esse etiam dicit Capito, &c. *Sestertium millies ad nuptias vt definiat vlla lex? non potest: nimis immane est. At sestertij mille conueniunt, & συμμετρίαν habent cum numero priore, ducentorum trecentorumq́. Ceterùm hanc Tiberij curam intellexit Plinius lib.* XXXIII. *cap.* II. *hoc diuersus, quòd C. Sulpicium Galbam Ædilem nominat, non C. Bibulum, reiicitque in annum sequentem quo consules Vetus & Pollio.* Tiberij demum, *inquit*, principatus nono anno, in vnitatem venit equester ordo, anulorúmque auctoritati forma constitua est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere Coss. anno vrbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pænè de causâ. Cùm C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, quæstus esset in Senatu, vulgo institores eius culpæ defendi anulis. *Fieri tamen potest, vt iterata tunc ea inquisitio.* Sumptuaria lex Augusti. De ea Agellius emendatus. Plinij, vt videtur, dissensus aliquis à Tacito.

100. Familiarum numerum & nationes.] *Numerum seruorum Romanis eum reperio, qui non facilè fidem inueniat moribus nostris. Tacitus lib.* XIV. *Pedanio Costæ tribuit quadringentos: Plinius Cæcilio cuidam Isidoro quinquies mille. Et hi nihil dicunt præ Athenæo, cuius ipsa ponam verba, è lib.* VI. *cap.* VII. πρὸς ταῦτα ἀπαντήσας ὁ Λαρήνσιος ἔφη. ἀλλὰ Ῥωμαίων ἕκαστος, οἶδας δ' ἀκριβῶς ταῦτα ὦ καλὲ Μασούριε, πλείστους ὅσους κεκτημένος οἰκέτας. καὶ γὰρ μυρίους, καὶ δισμυρίους, καὶ ἔτι πλείους δὲ πάμπολλοι κέκτηνται: οὐκ ἐπὶ προσόδοις δὲ ὥσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζάπλουτος Νικίας: ἀλλ' οἱ πλείους τῶν Ῥωμαίων συμπροϊόντας ἔχουσι τοὺς πλείστους. *id est*: Post hæc reuersus Larentius ait. At Romanorum vnus aliquis quanto plures possidcat seruos, tu nosti optime Masșuri. Nam ad decem & viginti millia, imò plures etiam multi habuerunt. nec tamen vt quæstum ex iis faciant, sicut Græcorum ditissimus ille Nicias: sed plerique Romani anteambulones eos habent comitésque maximâ ex parte. *Seneca de Demetrio*: Feliciorem ne tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorum velut Imperatori exercitus referebatur: cui iamdudum diuitiæ esse debuerunt duo vicarij & cella laxior. *Tot serui, si Deo placet, vni seruo. Vt non iniuriâ queratur & culpet Plinius* mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & seruorum quoque causâ nomenclatorem adhibendum. *Nec Romæ solùm hæc copia: etiam Athenis. Thucydidem auctorem habeo, ex eâ vrbe, bello Peloponnesiaco, idq́ vno tempore, transfugisse ad hostem super viginti millia seruorum: & quidem seruorum, qui manuarias operas exercerent. Quātam vim in vrbe suspicari debemus fuisse reliquam? Verba eius, si quis requirit, hæc lib.* VII. τῆς τε γὰρ χώρας ἁπάσης (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐστέρηντο, καὶ ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν. καὶ τούτων τὸ πολὺ μέρος χειροτέχναι. Immanis seruorum numerus Romanis. Quinque millia vni homini. Imò viginti millia. Pellucidæ vestes ad viros abierunt.

101. Promiscuas viris & feminis vestes.] *Sericas intellegit Coásque, quibus abstinebant nec viri. Carpit non semel grauissimus auctor Seneca. vt epist.* CXXIII. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum feminis vestem? non viuunt contra naturam, qui expectant (*corrigo* expetunt) vt pueritia splendeat tempore alieno? & CXV. Quòd vides istos sequi qui aut vellunt barbam aut interuellunt; qui labra pressiùs tondent & abradunt, seruatâ & submissa cetera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam. *Et Plinius*; Nec puduit Leuis in Seneca correctio.

has veſtes(*de Cois loquitur*) vſurpare etiam viros, leuitatem propter æſtiuam. In tantum à loricâ gerendâ diſceſſere mores, vt oneri ſint etiam veſtes. *Plura pete è Clemente Alexandr. lib.* III. *cap. Pædagog.* III. *cuius index,* περὶ τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.

Luxus feminarum in gemmis.

102. Atque illa feminarum propria, quîs lapidum cauſsâ, pecuniæ noſtræ ad externas aut hoſtiles gentes transferuntur.] *Gemmas intelligit, & inprimis vniones: quorum feminis ad inaures creber vſus. Seneca De Beneficiis:* Video vniones nō ſingulos ſingulis auribus comparatos (iam enim exercitatæ aures, oneri ferendo ſunt:) iunguntur inter ſe, & inſuper alij bini * ſupponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia ſingulis auribus pependiſſent. *Tertullianus acutè, De habitu mul.* Graciles aurium cutes Calendarium expendunt, & in ſiniſtra per ſingulos digitos ſaxis ſingulis ludit. *Auguſtinus hoc amplius queritur, ſuo æuo inſaniſſe in turpi iſto aurium cultu etiam viros, quem vide, ſi lubet, Epiſtola* LXXIIII. *Eum luxuriæ ritum referre quidam conantur ad æuum priſcum, ex Valerij verbis lib.* V. *cap.* II. *vbi de Martio exorato à feminis:* In quarum honorem, Senatus matronarum ordinem benigniſſimis decretis adornauit. Sanxit namque vti feminis ſemitâ viri cederent, confeſſus plus ſalutis reip. in ſtolâ, quàm in armis fuiſſe: vetuſtiſque aurium inſignibus nouum vittæ diſcrimen adiecit. *legunt enim,* inaurium inſignibus. *Non probo. & fortaſſe nec notæ quidem tunc Italiæ gemmæ. Scripſerim.* vetuſtiſque crinium inſignibus. *Crinibus enim poſitúque comarum, matronæ antiquitus diſcretæ ab innuptis. Tertullianus, de Virginibus velandis:* Simúlque ſe mulieres intellexerunt, vertunt capillum, & acu laſciuiore comam ſibi inferunt, crinibus à fronte diuiſis apertam profeſſæ mulieroſitatem. *Plautus milite:*

* Fortè *ſuppanguntur.*

Inquiſitio in Valerij locū lectionis dubiæ.

De eo coniectura noſtra.

Matronæ crinium forma alia à virginibus.

Vtíque eam ornatam adducas matronarum modo,
Capite compto, crines, vittáſque habeat.

Moſtellariâ:

Soli gerundum morem cenſeo, & capiundas crines.

id eſt, nubendum. Feſtus: Senis crinibus nubentes ornantur, quod &c. *Senis crinibus, id eſt, ſex crinium orbibus, ſiue ſertis. Implexi igitur capilli matronales, vt exemplum petere licet à ſtatuis nummiſq. virginum puerorumque, cirri, & cincinni. Ammianus lib.* XIIII. Et licet quocumque oculos flexeris, feminas affatim multas ſpectare cirratas, quibus ſi nupſiſſent, per ætatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum. *Cirratas, capio innuptas: vti Perſius eodem epitheto de pueris,* Ten' cirratorum centum dictata fuiſſe. *Valerij ergo mens, præter crinium diſcrimen, adiectam illis & * alteram vittam. Propert.*

Cirri virginū.

*De qua Capellam accipio lib. I. De Nupt. Philol. *Iuno quoque expurgatioris auri ſplendēte vena addiderat crinibus ſociale vinculum.*

Vinxit & acceptas altera vitta comas.

Vbi legi in vet. cod. aſperſas; *& placet. referóque ad aſperſionem aquæ nuptiis ſolemnem. De qua idem:* Et Stygio ſum ſparſa lacu, nec tecta capillis Vitta data eſt. *Sed redeo ad noſtrum.*

103. Simultates faciunt ac mihi relinquunt.] *Eruditus adoleſcens & inſigni indole Ioſias Mercerus legit.* ſimultates fugiunt

A Tacito videtur diſſentire Sueton.

104. Remiſſa Ædilibus talis cura.] *Suetonius contrà, aliquid actum per eos indicare videtur, cap.* XXXIIII. Annonam marcelli Senatus arbitrio quotannis temperandā cenſuit: dato Aedilibus negotio, popinas ganeáſque vſque eo inhibendi, vt ne opera quidem piſtoria proponi venalia ſinerent.

Res Romana, Tacito, pro imperio.

105. Ad ea arma, quîs Ser. Galba rem Rom. adeptus eſt.] *Nata è capite meo lectio: & non mala. Vulgata* συλλοιχίζει, rerum adeptus. *Solens autem ita loquitur noſter. Lib.* IIII. *infrà:* Dubitauerat Auguſtus Germanicum * rei Romanæ imponere. *Suprà lib.* I. Neque aliâ re Romanâ, quàm vt ab vno regeretur: *vti verè reſtitui. In Hiſtor. lib.* II. Poſtquam Othonem & Vitellium ſceleſtis armis rem Rom. raptum e vulgatum eſt,

* Eam ſignificationē Auſonius adſpexit, in verſu: *Imperium, litem, Venerē cur vna notes Res?*

106. Verùm hæc nobis maiores certamina.] *In funeſto hoc loco olim conclamaui. Fortè,*

Fortè, nobis in maiores. *id est, aduersum maiores. medicina, quæ huic mortuo non faciet vitam.*

107. Id summi fastigij vocabulum Augustus repetit.] *Ita cum Tacito plerique scriptores tradiderunt, quos refellit Dio, lib. XLII. vbi disertè scriptum*, Cæsarem admisisse vt Dictator in integrum annum diceretur, & Tribuniciam potestatem per omne æuum haberet. *Non ergo vocis auctor Augustus. Sed hoc tamen verum, Cæsarem eo titulo publicè non vsum: vsus est primus Augustus, & dedit ei splendorem. ideòque origo eius non immeritò relata ad ipsum.* Augustus inventor Tribuniciæ potestatis. Aliter tamen Diuo visum.

108. Eámque ætatem quâ ipse quondam à diuo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit.] *Agit ergo Drusus tunc trigesimum sextum annum. Nam Tiberius natus est L. Munatio Planco, M. Lepido iterum Coss. anno vrbis* DCCXII. *A quo die, anni medij triginta sex ad Tribuniciam eius potestatem; quæ delata, anno vrbis* DCCXLVIII. Aetas Drusi collecta.

109. Atque Haterius.] *Non dubiè scribendum*, At Q. Haterius. *idque illi prænomen. Simile in Suetonij Vitellio mendum cap.* 1. Exstátque elogij ad Q. Vitellium libellus. *Scribo*, exstat. Q. Longini. *vel vt Muretum video velle*, Q. Clodij. Q. Haterius. Suetonio mendum.

110. Frustrâ vulgatum dictitans non licere Dialibus egredi Italiâ.] *Adeò non egredi, vt nec vrbe abesse iis licere vnâ nocte. quod lege in Camilli oratione apud Liuium, lib.* V. Flamini Diali, *inquit*, noctem vnam manere extra vrbem nefas est. Flamini abesse vrbe nefas.

111. Neque aliud ius suum, quàm Martialium Quirinaliúmque Flaminum.] *Atqui nec his quidem antiquitus egredi Italiâ concessum. Valerius lib.* 1. *cap.* 1. Metellus verò Pont. Max. Postumium Consulem, eundémque Flaminem Martialem, ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multâ indictâ, vrbem egredi passus non est: religioníque summum imperium cessit. *Epitoma Liuij*, XIX. Cæcilius Metellus Pont. Max. A. Postumium Consulem quoniam idem & Flamen Martialis erat, in vrbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. *Et de Quirinali, Liuius l.* XXXVII. Priusquam in prouincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium Pont. Max. fuit & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quale patrum memoriâ inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat. Religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontifici iussus. *Eadem cærimonia Pontificem max. tenuisse videtur ex Liuiana Epitome.* LIX. Aduersus eum P. Licinius Crassus consul, cùm idem Pôt. max. esset, quod numquam antea factum erat, extra Italiam profectus, victus & interemptus est. *Sed scire licet quædam ex his cum æuo mutasse. Aliàs, apertè falsis exemplis se tuetur hic Flamen.* Falso argumento se tuetur Flamen. Martialis ad bellum non mittitur. Nec Quirinalis. Imò nec Pontifex max.

112. Porrò si hi duxissent prouincias.] *Offendo in hac phrasi. Fortè* si hi duo rexissent. *Duo Martialis & Quirinalis, vel*, si hi direxissent. *Aliquis tamen fortasse ad sortem haud malè traxerit: &* duxerint, *id est sorte extraxerint.* Corruptus Tacitus.

113. Duobus & septuaginta annis post Cornelij Merulæ cædem neminem suffectum.] *Constat ratio. Nam Merula interfectus anno vrbis* DCLXVIII. *Suffectus Flamen nouus ab Augusto, anno vrbis* DCCXLIIII. *Notat Dio lib.* LIIII. Καὶ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ, *ait* ὁ, τι ἱερεὺς τοῦ διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερόλαν ἀπεδείχθη. *Non turbat, quòd Iulius Cæsar Flamen Dialis destinatus fuerit, teste Suetonio cap.* 1. *quia tantùm destinatus & à Sulla eodem sacerdotio mox multatus est, Facit huc Suetonij illud, cap.* XXXI. *in Augusto*: Nonnulla ex antiquissimis cærimoniis paullatim abolita restituit, vt Salutis augurium, Diale flaminium. Merulæ cædes quando.

114. Auspicia saltem gentile apud solum inciperet.] *Lucem dat Liuij locus lib.* XXII. *de C. Flaminio, qui ante initum Consulatum profectus ab vrbe.* Quod enim illi iustum imperium, quod auspicium esse? Magistratus id à domo, publicis priuatísque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis ritè in Capitolio nuncupatis, secum ferre. nec priuatum auspicia sequi: nec sine auspi- Auspicia domo ferenda.

ciis profectum in externo ea solo noua atque integra concipere posse. *Vide etiam quæ de auspiciis infrà scribo, lib.* IIII.

115. Bellum scilicet, aut diuerso terrarum distineri.] *Non malè etiam*, bello. *sed distinctione adhibitá commodè seruaueris illud prius.*

Tria genera hominum ad asyla confugiebant. Malefici. Serui. Item obærati.

116. Complebātur tēpla pessimis seruitiorū, eôdem subsidio obærati aduersum creditores, suspectiq; capitalium criminum receptabantur.] *Tribus ergo generibus hominum perfugium in asylis: seruis, obæratis, maleficis. De maleficis seruisq́, Plutarchus* περὶ δεισιδαιμονίας. ἔστι δούλῳ φεύξιμος βωμὸς, ἔστι καὶ λῃσταῖς ἀβέβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν. καὶ πολεμίους φεύγοντες, ἂν ἀγάλματος λάβωνται ἢ ναοῦ, θαρροῦσιν. *De obæratis, idem libello De vitandis vsuris*: ἡ μὲν γὰρ Ἀρτέμις ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις, ὅταν καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων. *Et Sallustius eleganter de Pompeio, Epistolâ ad Cæsarem*: Eóque per omne tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano debitores vsi. *Adde quæ de Asylis Pollux*: Εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη, τοῦτο καὶ χρηστήριον λέγε, καὶ φύξιμον, καὶ ἱεροὺς ὅρους, ἐφ' ὅσον τοῖς οἰκέταις ἀσφάλεια.

Correctus. Minutius.

117. Primi omnium Ephesij adiere.] *Quibus Diana culta celebri illo templo. Statuam eius describit Minutius Felix in Dialogo*: Diana interim est altè succincta venatrix: & Ephesia mammis multis & verubus extructa. *vbi repono*, vberibus extructa. *De toto hoc Asylo eleganter Strabo lib.* XIIII. Ἄσυλον δὲ μένει τὸ ἱερὸν καὶ νῦν, καὶ πρότερον. τῆς

Sanctitas templi Dianæ.

δὲ ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις. Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναντος, Μιθριδάτου δὲ τόξευμα ἀφέντος ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ κεράμου, καὶ δόξαντος ὑπερβαλέσθαι μικρὰ τὸ στάδιον. Ἀντωνίου δὲ διπλασιάσαντος τοῦτο, καὶ συμπεριλαβόντος τῇ ἀσυλίᾳ μέρος τι τῆς πόλεως. ἐφάνη δὲ τοῦτο βλαβερὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιοῦν τὴν πόλιν· ὥστ' ἠκύρωσεν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ. *Cui descriptionis caussa non est vt aliunde quippiam addam.*

Ortygia lucus.

118. Locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam.] *Scribendum*, Lucum. *Strabo*: Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης. διαρρεῖ δὲ ὁ Κέγχριος ποταμὸς οὗ φασι νίψασθαι τὴν Λητὼ μετὰ τὰς ὠδῖνας. Ἐνταῦθα γὰρ μυθεύουσι τὴν λοχείαν καὶ τὴν τροφὸν τὴν Ὀρτυγίαν, καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχεία, καὶ τὴν πλησίον ἐλαίαν, ᾗ πρῶτον ἐπαναπαύσασθαί φασι τὴν θεὸν ἀπολυθεῖσαν τῶν ὠδίνων. *Quæ sola, satis illustrant hunc totum Græcanicæ fabulæ locum. Vide tamen, si lubet, Ephigrammatarium Græcum lib.* IIII. εἰς ναοὺς. *vbi Ephesum vocat, Dianæ* τὰν τροφὸν.

Strabo diuersus paullum à Tacito.

119. Oleæ, quæ tum etiam maneat, adnisam.] *Paullò aliter Strabo, vt vidisti: qui vult post partum demum, innisam oleæ quietis caussâ.*

120. Supplicibus Amazonum, quæ aram insederant.] *Aliquid ea de re Pausanias lib.* VII. *vbi de templo Dianæ Ephesiæ. quem suadeo legas.*

Diana Leucophryna. Caussa cognominis.

121. Vti Dianæ Leucophryenæ.] *Scribe*, Leucophrynæ. *Eius deæ templum in Magnetibus, descripsit Strabo lib.* XIV. *Caussam cognominis ad feminam aliquam quæ ibi condita, referre ex Arnobio possis. lib.* VI. In Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrus: funeris Leucophrynæ monumentum in fano apud Magnesiam Dianæ esse Myndius profitetur ac memorat Zeno. *Et Clemente in Protrept.* ἐνταῦθα τῆς Λευκοφρύνης τὸ μνημεῖον, οὐκ ἄξιον παρελθεῖν, ἐπιμόνως Ζήνωνι τῷ Μυνδίῳ, ὃ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς

Leucophryn insula.

Ἀρτέμιδος ἐν Μαγνησίᾳ κεκήδευται. *Vel ad Tenedon insulam, quæ olim appellata Leucophryn, vbi Dianæ sanctissimum templum. Xenophon rerum Græcarum lib.* III. τὸ δ' Ἑλληνικὸν στράτευμα ἐς Λεύκοφρυν ἀπῆλθε, ἔνθα ἦν Ἀρτέμιδος ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη. *eiúsque exemplo & cognomine fortasse ædificatum in Magnetibus istud. Pausan. lib.* I. Magnetes, quibus ex regis liberalitate imperauit Themistocles, Leucophrynem Dianam colunt.

Etiam Mileti hæc dea culta, si non imponit Appianus.

At Appianus ἐμφυλ. ε. *etiam alterum eius deæ fanum locat Mileti, cognomento pari.* τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, *inquit*, ἱκέτιδα οὖσαν ἐν Μιλήτῳ τῆς Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος, πέμψας ὁ Ἀντώνιος ἀνεῖλε. *Et Pausanias aram Athenis, cui à Themistoclis filiis dicata statua.*

Stratonicea à Parthis obsessa.

122. Laudati quòd Parthorum irruptionem.] *Parthorum irruptionem intelligit, quæ duce Labieno. de quâ, & de hâc ipsâ Stratoniceâ Dio* XLVIII. ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος ἐν τούτῳ τήν τε Κιλικίαν κατέσχε, καὶ τῆς Ἀσίας τὰς ἠπειρώτιδας πόλεις παρεστήσατο, πλὴν

Στρατονικείας, τὰ μὲν πλεῖστα ἄνευ πολέμου, Μύλασα δὲ καὶ Ἀλάβανδα διὰ κινδύνων ἑλών.

123. Iouis & Triuiæ religionem tuebantur.] *Iouis cognomento Chrysaori, & Hecates siue Triuiæ in Laginis. Vtrumque templum suburbanum.*

Iupiter Chrysaorus. Triuia in Laginis.

124. Darto regi vti,] *Scribo,* niti.

125. Cultus numinum vtrisque, Dianam aut Apollinem venerandi.] *Sardiani Dianam cognomento Coloënem; cuius templum μεγάλην ἀσυλίαν ἔχει, ait Strabo: Milesij Apollinem venerabantur, cognomento Didymeum. De quo idem Strabo, & Suetonius Calig. cap.* XXI.

Diana Coloene Sardibus culta. Apollo Didymæus Mileti.

126. Factáque Se. quîs multo cum honore modus tamen præscribebatur.] *Non satis considerate ergo elapsum hoc Tranquillo:* Aboleuit & ius moremque asylorum, quæ vsquam erant.

Suetonij incauta & falsa adseueratio.

127. Cùm Marcelli effigiem Diuo Augusto Iulia dicaret.] *Nota morem haud etiam notum statuas effigiésque dedicandi certis diis. cuius vestigium in hoc lapide vetusto,*

Statuas hominum deo cuipiam dicabant.

P. VEIDIVS. P. F. POLLIO
CÆSAREM. IMP. CÆSARI. AVG.
ET. COLONIAI. BENEVENTANAI.

Pollio enim ibi non aliud quàm effigiem Cæsaris Imp. dedicat consecrátque Augusto & coloniæ suæ. Et clarius in Strabone lib. XIIII. *Ἦν δὲ καὶ ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἣ νῦν ἀνάκειται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτιν τοῦ γένους αὐτοῦ, id est:* Erat ibidem & Venus emergens, quæ nunc sacrata est Diuo Cæsari Romæ, Augusto eam patri vt auctorem generis dedicante. *Etiam Dionysius, lib.* II. *Antiq. scribit,* Romulum ex manubiis Vulcano dedicasse quadrigas aureas, simúlque suam effigiem. *Hunc morem in Græcia quoque fuisse, Diogenes mihi prgit in vita Platonis. vbi ait Mithridatem, quandam Platonis statuam in Academia dedicasse, cum inscriptione ista: Μιθριδάτης ὁ Ῥοδοβάτου Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἣν Σιλανίων ἐποίησε.* Mithridates Rodobati filius Persa, Musis statuam Platonis dedicauit, quam Silanio fecit.

128. Ludíque Magni ab Senatu decernuntur, quos Pontifices & Augures, &c.] *Ludi Magni, iidem cum Romanis. Quia autem ludi plerique sacri diis, & instituti ad eos placandos: visum est, vt cura eorum editióque sacerdotibus esset. Non omnibus tamen: sed collegiis sacerdotum quattuor. quæ ista. Pontifices, Augures, Septemuiri epulones, Quindecemuiri. Dio lib.* LIII. *sub initium de ludis Actiacis Agrippæ: καὶ αὐτὴ μὲν (scilicet ἡ πανήγυρις ἡ ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ) διὰ πέντε ἀεὶ ἐτῶν μέχρι οὗ ἐγίγνετο, τῶν τεσσάρων ἱερωσυνῶν ἐκ περιτροπῆς μελλουσῶν. λέγω δὲ τοὺς ποντίφικας, καὶ τοὺς οἰωνιστὰς τούς τε ἑπτὰ καὶ τοὺς πεντεκαίδεκα ἄνδρας καλουμένους. id est,* Atque ij ludi in hunc vsque diem quinquennio quoque celebrati; quorum curatio penes quattuor collegia sacerdotum, ordine & in vices. Dico Pontificum, Augurum, Septemuirorum vti appellantur & Quindecimuirûm. *Idem lib.* LVIII. *de iis quæ decreta post mortem Seiani. ἐψηφίσαντο δὲ ἑορτὴν διά τε τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τῶν ἱερέων ἁπάντων (ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει) ἀχθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐτελεύτησε, καὶ ἵππων ἀγῶσι καὶ θηρίων σφαγαῖς ἐτησίοις διά τε τῶν ἐς τὰς τέσσαρας ἱερωσύνας τελούντων, καὶ διὰ τῶν τοῦ Αὐγούστου θιασωτῶν ἀγάλλεσθαι, ὃ οὐδὲ πώποτε ἐπεποίητο. Quibus verbis interpretis errorem esse scio: qui vertit,* per quattuor collegia Pontificum, *imperitè, cùm debuisset,* sacerdotum. *Pontificum sanè collegium vnum est. Quòd dicit autem Dio non antea pronuntiatos ludos curatósque per quattuor collegia, & Augustales: id si sensit, errat, & refellit hominem clarè hic, qui in manu, Taciti locus. Ceterùm ad curationem sacerdotalem pertinet Cornelij & ille locus Annali* XI. Iisque ludis intentiùs adfui, sacerdotio Quindecimuirali præditus, ac tum Prætor. Quod non iactantiâ refero, sed quia collegio Quindecimuirûm antiquitus ea cura.

Sacerdotes curabant ludos. Præsertim quattuor collegia.

Xylandri lapsus in vertendo.

Dionis obscuræ veritatis locus.

129. L. Cottam à Scipione Africano.] *Cicero Diuinatione in Verrem, ibiq́ Asconius: & Valerius lib.* VIII. *cap.* I.

130. Ser. Galbam à Catone Cenſorio, P. Rutilium à M. Scauro.] *De Galba, ibidem Cicero, & Valerius. de Rutilio Liuius epiſt.* LXX. *Cicero in Bruto, & oratore* I. *Oroſius libro* V.

131. Opprobrium maiorum Mamercus.] *Salluſtianum eſt.*

Iunius Otho rhetor. Genus eius dicendi.

132. Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit.] *Declamator eo aeuo notus. Seneca pater & ipſum & genus eius dicendi deſcribit, non ſine nota, lib.* II. *Controu.* I. *Ait illum vſum tecto genere dicendi & ſuſpicioſo, vbi minimè opus, & cùm apertè liceret agere.* Bene, *inquit*, de hoc vitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. *Acumen ioci reddo, ſcribóque*, legere. *Acta, publica ſunt, nec aliud tam vulgò promptum notumq́ue adeò vt prouerbij loco Seneca filius alibi dixerit*, Beneficia in acta non mitto, *id eſt, non publico, non diuulgo. Quid autem magis ridiculum, quàm Acta publica alicui recitare in aurem? Subtilis ergo in id vitium hominis iocus: quem bellè æmulatus eſt Martialis:*

Correctus de eo Scauri venuſtus iocus.

Epigramma Martialis ex hoc ioco.

Garris in aurem ſemper omnibus Cinna,
Garris & illud, teſte quod licet turbâ.
Adeóne penitus hic ſedit tibi morbus,
Vt ſæpe in aurem Cinna Cæſarem laudes?

Nec enim dubito, quin oculos habuerit ad breue illud Scauri acutumq́ dictum.

133. Obſcura initia impudentibus auſis propolluebat.] *Clariſſimus*: Nic. Faber, perpolluebat. *Hieron. Groſlotius noſter (verè noſter, dudum ſtudiis nuper amore mihi iunctus)* propellebat: *bono pariter & prompto ſenſu.*

Brutidius orator & hiſtoricus.

134. Brutidium artibus honeſtis copioſum.] *Vera laus. Non ſolùm enim inter oratores rhetoráſque locum habuit, recenſente Seneca non ſemel: ſed etiam hiſtoriam ſcripſit, vt ex fragmentis apparet, cum laude. Pete ea à Seneca patre, in Suaſoria De morte Ciceronis? Puto eumdem eſſe, quem ſignauit Iuuenalis:*

——— pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obuius aram.

135. M. Paconius.] *Quem poſtillà reum maieſtatis Tiberius interfecit, admonitu ſcurræ cuiuſdam. Sueton. Tib. cap.* LXI.

Voleſus Meſſalla. Eius inſignis crudelitas.

136. Libellos diui Auguſti de Voleſo Meſſalla.] *Cuius ſæuitiæ clarum exemplum in Seneca lib.* II. *De ira. vbi item vocat eum Aſiæ proconſulem ſub Auguſto.* Voleſus nuper ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ, cùm trecentos vnâ die ſecuri percuſſiſſet, incedens inter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendúmque feciſſet, Græcè proclamauit, O rem regiam! Quis hæc rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed maius malum & inſanabile. *Nec plura ſuper eo mihi comperta.*

Corn. Dolabella.

137. At Cornelius Dolabella.] *Præter ceteros adulator: qui ſuprà cenſuit, vt Tiberius ouans vrbem iniret. cuius mentio in priſco lapide coniunctim cum hoc C. Silano:*

P. CORNELIVS P. F. DOLABELLA
C. IVNIVS. C. F. SILANVS FLAMEN. MARTIAL.
EX. S. C.
FACIVNDVM. CVRAVERVNT. IDEM. QVE
PROBAVERVNT.

Tacitus correctus.

138. Minutura, quoties gliſcat poteſtas.] *Ne deliberare quidem quemquam puto, quin coniectura noſtra vera ſit*, Minui iura, quoties glis. pot. *præclara & ex vſu rerum gnome.*

Torquata Veſtalis.

139. Torquatam priſcæ ſanctimoniæ virginem.] *Cuius memoriam ſeruat marmor Romæ:*

IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ. VIR. VEST.
MAXIMÆ.

itémque

Q̃cunque alterum in hortis Vaticani mihi lectum:

I. IVNONI
IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ.
SACERDOTI. VESTALI
ANNIS. LXIIII.
CÆLESTI. PATRONÆ.
ACTIVS. L.

140. Pòst auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco Cæsius Cordus repetundarum damnatur.) *Fluctuaui in hoc loco.suprà enim scriptum eâdem de re:* Ancharius Priscus Cæsium Cordum Proconsulem Cretæ postulauerat repetundis. *Mirum videbatur agere Cyrenenses in illum, qui alienæ prouinciæ rector: & inclinabam vt substituerem,* Cretenses. *Dispulit hanc caliginem Strabo, apud quem libro vltimo in diuisione prouinciarum lego, Cretam cum Cyrenaicâ eiusdem Proconsulis fuisse. Ab hac mente Suetonius Vespas. cap.* II. Quæstor Cretam & Cyrenas prouinciam sorte cepit. *Vbi malè quidam libri,* prouincias. Creta & Cyrenaica sub eodē Procōsule.

141. Egregium publicum.) *Ita dictum, vt vulgò bonum publicum, & Liuio* pessimum publicum, *lib.* II. *Rhenanum risi scribentem* Obscurus locus est *(censeo Delphos mittanuus ad consulendum)* aut certè mendosus: qui forsan sic legi debeat, Se, temp. & bonas domi artes.

142. Etsi delubra eius deæ multa in vrbe, nullum tali cognomento erat.) *Mirum verò. Nam & Liuius & Valerius auctores sunt Q. Fuluium Romæ dedicasse ædem Fortunæ Equestri. Nominat & Iulius Obsequens.* C. Claudio, *inquit,* M. Perperna Coss. bubo in æde Fortunæ Equestris comprehensus, inter manus exspirauit. *Incendio consumptam suspicemur: nisi obstaret P. Victor, qui eam collocat in regione* IX. *vrbis suo etiam æuo. Fatebor ingenuè. aliud quod pro Tacito dicam non habeo.* In Tacito nodus, quem nō explico. Fortuna equestris.

143. Quoties aduersa valetudo Flaminem Dialem incessisset, vt Pontificis max. arbitrio.) *Suspicor locum mutilum. si non est, distinguo eum Vertranio,* Vt * Pontificis max. arbitrio, dum ne plusquam binoctium, abesset: dum ne diebus, &c. *hoc sensu, vt in morbo gratia Flamini facta sit absentiæ, sed non vltra binoctium, nec diebus publicis sacri.* * Ita in lege Papia apud Gell. I. cap. XII. Vt Pōt. max. arbitratu &c.

144. L. Metelli Pontif. maximi exemplum.) *Auctorum loca adduxi suprà.* Paulli Basilica & porticus.

145. Basilicam Paulli, Æmilia monumenta.) *Bene Æmilia monumenta. Non enim vnius Æmilij opus. Æmilius Paullus qui posteà cum C. Marcello consul, duas Basilicas, veterem refecit, nouam locauit. auctor Cicero ad Atticum lib.* IV. *epist.* XVII. *Nouam interuentu bellorum ciuilium non * perfecit ipse, (vt alucinari video virum inter antiquarios primum:) perfecit sub Augusto Paullus Æmilius, qui consul anno* DCCXX. *& posteà censor. Dio libro* XLIX. καὶ τὴν στοὰν Παύλου καλουμένην Αἰμίλιος Λέπιδος Παῦλος ἰδίοις τέλεσιν ἐξῳκοδόμησε, καὶ τῇ ὑπατείᾳ καθιέρωσεν. *Eam incendio consumptam refecit* XX. *annis post alius Æmilius, vt narrat idem Dio lib.* LIIII. ἡ μὲν γὰρ στοὰ, μετὰ τοῦτο, ὀνόματι μὲν τοῦ Αἰμιλίου, ὡς ὂν τὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν γένους ἐληλύθει, τῷ δὲ ἔργῳ τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν τοῦ Παύλου φίλων ᾠκοδομήθη. *Et nunc post annos* LXXV. *iterum collapsum, firmauit ornauitque Manius Lepidus, is de quo dixi suprà.* * Appianus eā exstructā vult è pecunia clɔ. Iɔ talētorum, quam à Cæsare acceperat, ne ei aduersaretur. Lib. II. Ciuil. Quis refecerit.

146. Nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum.] *Scribendum,* arcuerat. *id est vetuerat, prohibuerat. Tauri, amphitheatrum intellegit in campo Martio: Martij Philippi, ædem Herculis Musarum: Balbi, theatrum. Vide Suetonium* Aug. *cap.* XXIX. *Dionem lib.* LI. *&* LIIII. Illustrium virorum opera.

147. Concessit quibusdam & Augustus id vocabulum, at tunc Tiberius Blæso. Postremum obiere eo anno.] *Distinguo locum,* Blæso postremum. Obiere eo anno, *non leui ad historiam momento. Olim & libera rep. multi Impp. dicti, vt quisque rem suis auspiciis bene gessisset. Displicuit* Augusto, *& vt reliquos honores in se, sic & hoc nomen tra-* Distinctio, est momento ad historiam.

xit, quod communicatum postcà cum paucis, & ferè non nisi ex gente Augusta. Tiberius tamen hic Blæsum Imperatoris nomine insigniit: eumque è priuatis postremum. id est, vt postinde soli Principes eo titulo sint vsi, nemini vltrà concesso subditorum. Velleius: Iunius Blæsus Proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoria meruit. *Neque etiam indignum nota, quod obseruamus in nummis & inscriptionibus, Imperatoris titulum cùm Principis est, præponi; cùm victoris, subiungi, hoc modo.* Imp. Cæsar Augustus, &c. *contrà* Iunius Blæsus Imp. M. Tullius Cicero Imp. *Quod etiam è Suetonij Iulio colligas capite* LXXVI. *cuius id inuentum.*

148. Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio auis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus.] *Asinio Pollioni oratori & historico filius natus Asinius Gallus, quem capitis Salonis Dalmatica vrbe agnomento dixit Saloninum. Seruius auctor in Virg. ecl.* II. *Etsi id cognomen Tacitus & Dio illi nusquam tribuunt, contenti dixisse Asinium Gallum. Is Saloninus duxit Vipsaniam, Agrippæ filiã: dimissam paullò antè à Tiberio, qui ex ea sustulerat Drusum. Hoc est quod Tacitus lib.* I. *scripsit*: Nec Gallus ideò iram eius leniuit. pridem inuisus tanquam ductâ in Matrimonium Vipsaniâ M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberij vxor fuerat, plusquam ciuilia agitaret. *Habuit ex ea liberos complures. Virilis sexus istos, C. Asinium Saloninum, de quo hic: Asinium Gallum, de quo Suetonius, & Dio: Asinium Pollionem, qui consul anno vrbis* DCCLVI. *de quo Plinius, Tacitus, Dio & Fasti: Asinium Agrippam, de quo libro sequenti: Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat & ponit sub Principe Caio. Nec vanum est, quod tribuo tam multos. Iubet hoc Tacitus lib* VI. *vbi de morte Asinij Galli patris*: Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. *Cui loco abundè lucem fecerint ista. Superest vt virum doctum eripiam è luto. qui hæret, quomodo hic Asinius Saloninus Drusi frater mortuus dicatur, quem Suetonius & Dio viuum ponunt Claudij æuo? Nam Suetonius eccè, cap.* XIII. *in Claudio*: Conspirauerant ad res nouas Gallus Asinius, & Statilius Coruinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes. *& Dio lib. vltimo*: Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφὸς ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, *&c. Itaque quasi in pugna clara, concludit*: Quid verum sit, deus aliquis viderit. *Imò ego homo. Frater enim hic Salonini, non ipse: ne vltrà turbes, & in simpulo, quòd dicitur, excites fluctus.*

149. Cæsarique progener destinatus.] *Vti aliquam duceret è liberis Germanici.*

150. Consulatum ei adcelerauerat Augustus.] *Quem cepit inter suffectos anno vrbis* DCCLIX. *Lapis priscus Romæ*:

C. ATEIO. CAPITONE. C. VIBIO. POSTVMO. COS.

151. Sed Labeo incorruptâ libertate.] *Patrem æmulatus, virum præclarum & prudentem, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus lib.* IIII. Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν ἀοιδίμου, τὸν πιστότατον τῶν οἰκετῶν τὴν δεξιὰν λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε.

152. Iunia Catone auunculo genita, C. Cassij vxor.] *D. Iunius Silanus, qui consul cum L. Licinio Murena, vxorem habuit Seruiliam sororem M. Catonis. Ex iis nata hæc Iunia soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Iunius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis iocus, Tertia deducta est. Diuersa igitur ab hac Iunia, de qua Velleius*: M. Lepidus iuuenis, Lepidi eius qui III. vir fuerat reip. constituendæ filius; Iuniâ Bruti sorore natus. *Nam hæc vxor Lepidi fuit: nisi si antè Cassij, quod non opinor.*

153. Manlij, Quinctij.] *Quare Manlij? quia Iulij Silani, innexi Manliæ genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano. de quo Ciceronem vide* I. *De Finibus, Valerium lib.* V. *cap.* VIII. *De Quinctiis nihil dum repperi.*

Imperatoris nomen soli sibi Aug. seposuit.

Discrimen in posito nominis Imperatorij.

Stemma Asiniorum.

Caussa cognominis Salonini.

Vipsania vxor Asinij Galli.

Multi liberi huic Asinio.

Tacito data lux contra Veteranium.

Qui discordiã frustrà quærit inter concordes.

Capito i. e. consul.

Labeonis Icti pater egregius.

Iuniæ stirps in parte explicata.

Manlij Iunios adtingunt.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM IV. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. AELIVM Seianum.] *Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Seium Strabonem: sed in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus mutato inflexóque, vt solet, patris nomine, L. Ælius Seianus. Id enim prænomen illi Dio dat lib.* LVII. *At in nummo æreo legi adfirmat mihi quidam Tiberium Seianum, cuius hæc inscripsio:* TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. AVGVSTA. BILBILIS. *parte altera, corona è quercu.* TI. ÆLIO. SEIANO. *Non vidi ego.* Seianus adoptionis nomẽ habuit.

2. Genitus Vulsiniis.] *Quia ergo Vulsiniensis Seianus, ideo acutè & non sine morsu Iuuenalis:* Iuuenalis explicatus.

——— idem populus, si Nortia Thusco
Fauisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Seianum diceret hora
Augustum.

Nam Nortia, vel potius, vt libri meliores, Nursia, Volsiniensium peculiaris dea. Liuius libro VII. Vulsiniis quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nursciæ Etruscæ deæ diligens talium monumentorum [auctor] Cincius adfirmat. *Vbi velim deleri minutum illud glossema, quod circumscripsi. Tertullianus:* Asculanorum Ancaria dea, Volsiniensium Nurscia. Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia. Nurscia, Volsiniensium dea.

3. Patre Seio Strabone.] *Qui & ipse Prætoriis cohortibus præfuit: sed in Ægypti administrationem misso, solus deinde filius. Ob hæc officia, attollit magnifico elogio Velleius:* Seianus Ælius, principe equestris ordinis patre natus, materno verò genere clarissimas, veteresque & honoribus insignes, complexus familias. *Quod autem maternum genus? Iunium, vt opinor: hoc argumento, quod* Iunius Blæsus Proconsul Africæ, auunculus *ei fuit. Tacit. lib.* III. *extremo.*

4. Apicio diuiti & prodigo stuprum venum dedisse.] *Quod idem Dio adfirmat libro* LVII. *qui M. Gauium Apicium nominat. Sed Apicios eiusdem notæ & luxus tres reperio. Primum, qui Athenæo nominatus lib.* IIII. *cap.* XX. *qui veteri rep. vixit, quemque Posidonio celebratum ait, & auctorem fuisse vt Rutilius in exsilium mitteretur. Alterum, qui Augusti & Tiberij æuo. de quo noster hic, & Seneca Consolat. ad Elbiam:* Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe ex qua aliquando philosophi vt corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit. *Qui idem Plinio dictus* nepotum omnium altissimus gurges: *& de cuius deliciis volumen Appioni Grammatico scriptum, lego in Athenæi libro* VII. *At tertium, qui in imperio Traiani, cuius mentio apud Suidam in ὄστρεα.* Περιανῷ ἐν Πάρθοις ὄντι καὶ τῆς θαλάσσης ἀπέχοντι ἡμερῶν πολλῶν ὁδὸν, Ἀπίκιος ὁ ὀψοφάγος ὄστρεα παρὰ δὴ ἐπέμψατο ὑπὸ σοφίας τεθησαυρισμένα. *si tamen Traiani ibi vox incorrupta.* Apicios vitiis tres fuisse.

5. Dispersas per vrbem cohortes vna in castra conducendo.] *Non per vrbem modò, sed per opida vicina dispersę fuerunt prętoriæ cohortes, ex Suetonij cap.* XLIX. *in Augusto:* Neque vmquam plures quàm tres cohortes in vrbe esse passus est, easque sine castris: reliquas in hiberna & æstiua circa finitima opida dimittere assuerat. *Castra autem hæc ad muros vrbis, haud procul porta Viminali: qui locus Viuarium vulgò dictus. Vide, si placet, Onufrium, in vrbe Roma. Scholiastes Iuuenalis sic describit:* Pretoriæ cohortes sparsim habitæ. Castra eorũ qua parte vrbis.

iuxta aggerem primus castra posuit Seianus, id est, super Diocletianas: quæ dicta sunt castra Prætoria.

6. In ceteros metus crederetur.) *Monuit me Iosias Mercerus legendum videri*, dederetur, *vel* dideretur. *quod verbum sanè vbiq; in Tacito velut fataliter corruptum.*

7. Interque principia legionum sineret.] *Inter militaria signa, ait Suetonius cap.* XLVIII. *in Tiberio. de quo ritu abundè in libris Histor.*

Intẽdere manus, rixa nota.

8. Intenderat Seiano manus, & contra tendentis os verberauerat.) *Intendere manus, principium & caussa iurgij etiam hodie apud Italum vulgus. Libro* I. *suprà*: Postremò deserunt tribunal, vt quis Prætorianorum militum amicorúmve Cæsaris occurreret, manus intentare, caussam discordiæ & initium armorum. *Lib.* XIII. Simul intendere manus, aggerere probra. *Seneca De clementia lib.* I. Conclamatio ciuitatis & fuga est, & dis ipsis manus intenduntur. *At quod sequitur, Seiani os palma percussum à Druso: aliter apud Dionem & Zonaram legas, qui Drusum percussum volunt à Seiano. Itaque eorum fide rescribit hic Vertranius*, Et hic contrà tendentis os verberauerat. *Neutri mihi persuadent: non illi sententiam, non hic lectionem. Seianum non tam prorupta audacia fuisse crediderim, vt vltrò verberarit Principis Romani filium, Tribunicia potestate, & imperij consortem: & conuenit magis in mores Drusi, cui adeò prompta ad verbera manus, vt hac de caussa Castor sit cognominatus, teste Dione ipso lib.* LVII.

Dio & Zonaras diuersi à Tacito. Sed errant. Drusus Castor agnominatus ob violẽtiam.

Liuilla, Claudilla.

9. Ad vxorẽ eius Liuiam conuertere.] *Suetonius Liuillam semper vocat; vt Claudillam, quã noster Claudiã. Nec te mouerit. ὑποκόρισμα est, vt Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Musæo Carpensi lapis de hac ipsa Liuia,*

SECVNDA LIVILLAES MEDICA

TI. CLAVDIVS CÆSARIS. L. CELER. ÆDITVS A. VESTA.

Eudemus, corruptor medicus.

10. Eudemus amicus ac medicus Liuiæ.] *In criminatione medicorum non omisit eum Plinius lib.* XXIX. *cap.* I. Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris.

11. Quantò sit angustiùs imperitatum.] *Rectè. & dictum in Traiani laudem, qui fines imperij promouit. Dixit suprà.*

12. Rhenum iuxta octo legiones erant.] *Diuisæ per varia castra & castella. Florus de Druso*: Per Rheni quidem ripam amplius quinquaginta castella direxit. *Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu opidorum.*

Hispania ab Augusto domita. Vide Velleiũ lib. II.

13. Hispaniæ recens perdomitæ.] *Ab Augusto. Liuius libro* XXVIII. *de Hispania*: Ita ergo prima Romanis inita prouinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium nostrâ demum ætate ductu auspicióque Augusti Cæsaris perdomita est. *Propter Cantabros scilicet, & Astures, quos ipse deuicit.*

Aduersum sibi videri Tacitum.

14. Cetera Africæ per duas legiones.] *Ain tu duas? Atqui vna legio adtributa Africæ ab Augusto Tiberióque, te ipso teste non vno loco. Libro* IV. *Historiarum scribis*: Legio in Africâ auxiliáque tutandis imperij finibus, sub Diuo Augusto Tiberióque principibus, Proconsuli parebant. *Et lib.* II. *Annalium*: Furius Camillus Proconsul Africæ, legionem, & quod sub signis sociorum, ad hostem duxit. *Libro* II. *Histor.* In Africâ legio, cohortésque delectæ à Clodio Macro. *Vidimus hunc nexum, & soluemus. Vnam legionem ordinariam Africæ fuisse, verissimum est. Vnde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta è Pannoniâ legio, & in Africam missa. Supra lib.* III. Piso adsequitur legionem, quæ è Pannoniâ in vrbem, dein præsidio Africæ ducebatur. *Ea ibi mansit biennium paullò amplius, iterumq; in Pannoniam remissa. Hoc ipso libro, statim*: Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis iam in Africâ hostibus reportari Nonam legionem iusserat: nec Proconsul eius anni Dolabella retinere ausus fuerat, iussa Principis magis quàm incerta belli metuens. *At enim quia quo loco quæq; legio hoc*

Nodi eius solutio.

ipso

ipso anno fuerit, decretum scribere Tacito, & nondum eâ abductâ: ideò duas ecce in Africa collocauit, in Pannonia duas. Atqui tres in ista debuerat: quod clarum vel ex iis, quæ in seditione trium Pannonicarum legionum dicta suprà. Vbi etiam recensita hæc Nona.

Tres erá riæ in Pannonia legi, nes.

15. Totidem apud Dalmatiam locatis.] *Dalmatia Augusto tradita, perpetuumque præsidium in ea decretum, anno vrbis* DCCXLIII. *Antea inermis fuit. Adi Dionem, lib.* LIIII.

Dalmatia quâ do præsidialis facta.

16. Tres vrbanæ nouem prætoriæ cohortes.] *Vigilum autem cur omittit? quæ numero & robore supra vrbanas. Septem enim cohortes erant, institutæ iam inde ab Augusto. Caussa hæc quia id æui, inter legitimos iustósque milites, Vigiles non censebantur. Itaque in omnibus bellis ciuilibus Galbæ, Othonis, Vitellij, rara eorum mentio, nullus vsus. E libertinis lecti erant, vile genus, & Vulcani potiùs ministri quàm Martis. Itaque nec Præfecti vigilum inter illustres dignitates mentio Tacito vsquam; cuius auctoritas tamen adoleuit, sicut & militum ipsorum, vti ex Pandectis aliisq́; scriptoribus clarum. Dicam de hoc omni vrbano milite cum cura, ad libros Historiarum.*

Cohortes vigilum. Ex nullo aut vill loco. Præfecti vigilû Tacitus non meminit inter primores.

17. Et colonis antiquitus Romanis.] *Potius, coloniis.*

18. Sociæ triremes.] *Vt classis in Danubio in classis Rheno.*

19. Cerni effigiem eius in monumentis Pompeij.] *Statuam æneam in theatro Pompeij. Dio.*

20. Communes illi cum Drusorum familiâ fore nepotes.] *Consideremus, quæso. Suetonius Claudij filio Druso desponsam Seiani filiam scribit, cap.* XXVII. *in* Claudio. *nec alius sententiæ est, quod noster lib.* III. *dixit Claudij filio Seianum socerum destinatum. Hæc certa, clara, sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepotes? Locũ non habet ea querela, vana est, si verè idem Suetonius scribit, Drusum exstinctum post paucos dies, quàm ei Seiani filia esset desponsa. Desponsa* autem ante biennium, vt ex Taciti suprà verbis clarum: ante biennium ergo exstinctus, & simul connubij nepotumq́; spes. An aliud abquid est, quò noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara lego. Iuliam Drusi filiam desponsam Seiano: corruptè. quia scribendum Liuiam: intellegitq́; Germanici sororem, de qua infra dicemus, Drusi maioris prolem. Quid nugamur? cùm omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit è flumine Lethes.*

Inquisitio in Tacitum.

Filia Seiani quando desponsa Druso. * Anno vrbis DCCLXXIII. Zonaræ lectio vitiosa. Cornelium aberrasse videri.

21. Præcandam posthæc modestiam, vt contentus esset.) *Mirũ genus loquendi, quasi modestia inter deas. Et caue tamen immutes. simile illud è lib.* XV. Sic quoque optimam Fortunam orandam, vt pedes confectus itinerum spatiis equitem assequeretur.

Loquendi noua, sed significans ratio.

22. Vt octo post annos cognitum est.) *Rectè. eo ipso videlicet anno, quo interfectus Seianus, cùm* Apicata *eius vxor hæc scelera prodidit. Vide Dionem* LVIII.

23. Consules sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes.) *Id est, in sedibus Prætorum aut Tribunorum, vt Dio interpretari videtur, in morte* Augusti, *libro* LVI. ἐκαθίζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὥς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων. *Verterem ego:* Sederunt autem vulgus Senatorum, quo quisque loco solebat: consules verò infernè in subsellis alter Prætorum alter Tribunorum. *Nec dissimilẽ est, quod Suetonius scribit, Claudium* de maiore negotio acturum medium inter Consulum sellas Tribunicio subsellio sedisse. *Humiles autem Senatorum omnium sedes, altæ Consulum & excelsæ. Lucanus* V.

Sedes vulgaris in curia, quid.

Vt primùm mæstum tenuere silentia cœtum,
Lentulus è celsâ sublimis sede profatur.

Consulum sublimes sellæ.

Lentulus enim ibi consul. & alius poëta quispiam.

Consipicuum signis cùm premet altus ebur.

Eædem cælatæ.

Intellegit consulis sellam curulem: in qua, ornatus caussa, signa. *Idem*

Signa quoque in sella nossem formata curuli
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Alloquia.

24. Vix propinquorum alloquia.) *Alloquia, propriè in consolatione. notatum aliis.*

25. Vix diē aſpici.] *Ita enim moris, vt limine & domo ſe cōtinerent in luctu. Plinius lib.* IX. Mitto ad Ariam. rogo vt veniat. quoniā me recēs adhuc luctus limine cōtineret.

26. Appius Clauſus.] *Lego,* Atta Clauſus, *vel* Attius. *Adi lib.* XII. *Annal.*

Oroſij error. 27. Hæc vulgo iactata.] *Et credita Oroſio, qui libro* VII. *tradit Druſum à Tiberio veneno exſtinctum. At me non valdè mouent eiuſmodi ſcriptores, legitimæ hiſtoriæ (dicam iratis quorundam auribus) dehoneſtamenta.*

Velum inter mortuum interiectum. 28. Laudante filium pro roſtris Tiberio.] *Velo quidem interpoſito, ne Pontificis maximi oculi adſpectu cadaueris funeſtarentur. Seneca, Conſolatione ad Martiam:* Tiberius Cæſar & quem genuerat, & quem adoptauerat, amiſit. ipſe tamen pro roſtris laudauit filium, ſtetitque, in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret. *Recenſet eundem ritum Dio* LIIII.

De cauſſa eius facti Dio diſſentit. *in funere Agrippæ, ſed cauſſam eius ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refellit. Verba ſunt:* τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παραπετάσας, ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐπινοήσας. εἴρηται δ' ὅμως τισὶ μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τισὶ δὲ ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἐξετάζειν, οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν, οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος τῶν ἀπογραφῶν μέλλῃ ἐπάξειν. *Id eſt:* Sed & laudationem Agrippæ Auguſtus recitauit, velo quopiam ante mortuum expanſo. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alij voluntideò, quia Pontifex eſſet: alij, quia obiret munera Cenſoris. Neutri rectè.

* Facit à Senecā Tacit. libro II. Neque Imperatorem auguratu & vetuſtiſſimis cærimoniis prædītum contrectare feralia debuiſſe. Neque enim vel Pontifici mortuum aſpicere nefas: neque Cenſori, niſi cùm finem cenſioni imponit, conditque luſtrum. *Hæc Dio. ſed ego exiſtimo, de Pontifice Senecam * vera dicere. Sacer enim: ideóque non ipſum ſolum arceri aſpectu funeſto, ſed & ſtatuas deorum voluerunt. Quæ ſi in loco poſitæ, vbi ſupplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipſo Dio lib. vltimo.* Claudius, *inquit,* delectabatur gladiatoribus, & præſertim meridianis. Ideò pleroſque ſeruos, qui dominos ſub Caio aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorúmque tantus fuit numerus, vt Auguſti ſtatuam eo loci poſitam iuſſerit transferri, ne aut ſemper adſpiceret cædes, aut

Statuæ item velabantur. ſemper velata eſſet. *Mos rarus: & cuius veſtigia non alibi mihi viſa.*

Iulius Poſtumus. 29. Inter quos dilegerat Iulium Poſtumum.]. *Eſt'ne ille, qui Præfectus Ægypto poſtea? de quo Romæ lapis,*

PRO. SALVTE. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.
.˙.˙.˙.˙. LIBERORVMQVE
EX VOTO SVSCEPTO C. IVLIVS. SEX. F. COR.
POSTVMVS. PRÆF. ÆGYPTI.

Vix puto. Claudij enim æuo ille floruit, non hoc Tiberiano. Magis ergo vt referas ad eum quem, Velleio indice, nouimus Conſularem & illuſtrem. Quintus Poſtumius, *inquit*, vir Conſularis Præpoſitus Delmatiæ, ornamenta meruit triumphalia

Hiſpaniæ diuiſio. 30. Proconſul Hiſpaniæ vlterioris.] *Id eſt Bætica, quæ populo relicta, & ideò in eâ Proconſul. Plura diſtinctius de Hiſpaniæ diuiſione infrà ad* I. *Hiſtor.*

31. Ob atrocitatem temporum in inſulam.] *Placet olim emendatio,* atrocitatem

Probata coniectura in Tacito. morum. *quam velim diſtinctione iuuari hoc modo:* de vi publicā damnatus ob atrocitatem morum, in inſulam. *Facilis exſcribentium lapſus repetitione ſyllabæ,* tem morum. *Etſi non ſum ignarus à Suetonio* temporum atrocitatem *dictam, Calig. cap.* VI. *ſed hic vt*

Caput legis Iuliæ de vi publica. *cenſeo parum opportunè. Puto autem pertinuiſſe ad Serenum caput hoc legis Iuliæ:* Iulia de vi publica tenetur, qui cùm imperium poteſtatemve haberet, ciuem R. aduerſus prouocationem necauerit, verberauerit, iuſſeritve quid fieri, aut quid in collum iniecerit vt torqueatur.

32. Pater Sempronius.] *Qui adulter in Iuliâ, ſuprà lib.* I.

Oſci ludi. 33. Oſcum ludicrum.] *Quod celebratum Romæ, non Romanâ linguâ. Strabo libro* V. Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσονίων ἔθνει συμβέβηκε. τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων,

ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem, cum Atellanis ludis: nec errant. Nam Atella, Oscorum vrbs. Sermo autem Oscus, diuersus à Latino. Titinnius.

Qui Oscè & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciunt.

Quo & Campani vsi videntur, &, vt Liuius alibi me docet, Samnites.

34. Quamquam nouo homini Censorium funus.] *Quæ video quid sit censorium funus. Vertranius censuit, id esse in cuius nimiam pompam, vt in opus censorium, animaduertere Censoribus licuisset, nisi iussu Prætoris adfuisset. Nimis velim ad manum mihi laurus sit, quam mordeam: ita præcordia mihi saliunt ad risum. Alij idem putant Funus publicum, Funus censorium, Funus indictiuum. Non audio. arbitror ego Funus publicum & Indictiuum, eadem: nec aliud esse, quàm cùm denuntiatur & indicitur publicitus per præconem. Censorium, partem eius esse: id est, vt omne Censorium funus, Publicum sit (qui enim aliter honoratum esse potest?) at non omne Publicum, Censorium. Vt inter magistratus, honoratissimi Censores, isque cumulus quasi reliquarum dignitatum: sic inter funera illud, primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace:* Funus imaginarium ei & Censorium ductum est, & ab ipso Seuero funebri laudatione honoratus est. *Tacitus de Sabino fratre Imperatoris:* Funúsque Censorium Flauio Sabino ductum. *Et lib.* XII. Decretum Claudio censorium funus, & mox consecratio. *Quâ ergo notâ eximium hoc funus? Credo ista, vt omnia in eo purpurea essent, vestes stragulæque. in aliis, tantùm purpura prætexta. Non obscurè annuere mihi videtur Polybius, lib.* VI. Vbi autem præclarus aliquis ex domesticis obiit, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine ac staturâ videntur, vestes capiunt; si consul vel prætor fuit, purpurâ prætextas; si censor, purpureas; si * triumphalis, auro intextas. *Postrema Græcè sic habent: ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονώς, περιπορφύρους (intellege ἐσθῆτας λαμβάνουσι.) ἐὰν δὲ τιμητής, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκώς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur, Tacitum. id est, sine pompâ, sine dessignatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca, De Tranquillitate lib. I. cap. I.* Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus Tacitum.

Censorium funus.
Vertranij ridicula sententia.
Funus publicum & Indictiuum eadem.
Eius pars censorium.
Id honoratissimum.
Notæ eius funeris.
* At de triumphali, sub principibus nihil legi: & videtur confusum cum Censorio. Nam & Claudius & Pertinax eo elati, tanquam dignissimo.

ADD. *E Polibij verbis suspicere distinctum Censorium funus à Triumphali fuisse, & hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primùm, quia nemo Latinorum Triumphale nominat. Deinde, quia Censorium reperio Principibus ipsis ductum (vt Claudio, vt Pertinaci:) quos constat honestissimo affectos. Tertiò, quia illa ipsa ornamenta quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Seuero. Currum huic interuenisse, ritu triumphantium, non opinor. Nam quod in Propertio legis,*

Cuius honoratis ossa vehantur equis:

verius est, aquis. *& ille ipse poëta superiori eius libri Elegia, in amne infero distinxit duplices sedes & * nauigationes. Quod in Dione etiam scriptum funere Augusti, imaginem eius vnam (tres enim fuerunt) vectam ἐφ' ἅρματος πομπικοῦ, id est* curru triumphali, *vt interpretes volunt: ego mallem,* curru pompali. *& Carpentum intellegam, quo per pompam Circensium dij transuecti. Hoc enim noui honoris genus apposite tributum nouo diuo.*

Triumphale funus, idem Censorio.
Non in eo currus.
Propertij alia lectio.
* *Turbáque diuersâ nauiget omnis aquâ.*
Dio secus quam à vulgo intellectus

35. Effigiem apud forum Augusti.] *Vbi in vtraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suetonius.*

In foro Augusti statuæ illustres.

36. Procurator Asiæ Lucillius Capito.] *Eadem omnia è Tacito Dio, libro* LVIII. *in extremo.*

Mos legendi Flaminis Dialis.

37. Nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul hominari.] *Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait,* patricios. *Quia cùm quindecim Flamines essent, ex iis tres primi instituti à Numa, non nisi ex patribus legebantur: iique Maiores dicti. alij etiam è plebe, appellatique Flamines minores. Addit,* confarreatis parentibus. *quia, vt Plinius ait,* in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat. *Triplex enim matrimonij contrahendi mos, Vsu, Farre, Coëmptione. Antiquissimum genus,*

Flamines Patricij, & maiores.
Plebei & minores.
In sacris confarreatio.
Matrimonij triplex.

Farre iunctâ.

Farre videtur, quod Dionysius appellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. erátque necessum non solùm Flaminem nasci confarreatis parētibus, sed & ipsum cum Flaminicâ farre iungi. Seruius Danielis in excerptis à Pythœo: Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant, Vsu, si, verbi gratiâ, mulier anno vno cum viro, licet sine legibus fuisset. Farre, cùm per Pontificem Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salsam coniungebantur: vnde Cōfarreatio appellatur, ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Coëmptione verò atque in manu conuentione, cùm illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, vt si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis iustum alteri faceret. *Iterum alibi:* Quid enim est aliud dextræ, quàm in manum conuenire? quæ conuenuentio eo ritu perficitur, vt aquâ & igni adhibitis duobus maximis elemētis, natura coniuncta habeatur. quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam iure Pontificio in Matrimonium necesse est conuenire. *Et paullò pòst:* Mos fuit Flamini ac Flaminiæ vt per Farreationem in nuptias conuenirent, sellas duas iugatas, ouili pelle superiniectâ poni, eius ouis quæ hostia fuisset: & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit. *Pulchræ reliquiæ. Adde Festum in Diffareatio, & Arnobium lib.* II: r. Vxores enim dij habent, atque in coniugalia fœdera cōditionibus veniunt antè quæsitis. Vsu, farreo, coëmptione, genialis lecluli sacramēta conducunt.

Seruij fragmentum, quod bene ista explicat.

Ritus farreationis.

38. Et quando exiret de patrio.] *Defectum locum censeo: & deesse quæ ad cæremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus cærimoniæq. Flaminio adiuncta, habes apud Agellium lib.* x. *cap.* x v.

Flaminia.

39. Flaminica Dialis.] *Flaminia, appellari mulier ipsa videtur, ex lapide prisco,* MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ.

Vestales in theatro vbi sedebant.

40. Augusta sedes inter Vestalium consideret.] *Quibus locus è regione Prætoris. Suetonius Aug. cap.* X L I I I I. Solis virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra Prætoris tribunal dedit.

Vota annua.

41. Cùm pro incolumitate Principis vota susciperent.] *De quibus dicam Annali* X V I. *Ceterùm notat Dio hoc anno prima decennalia Tiberij Cæsaris celebrata: quorum originem pete ab eodem scriptore lib.* L I I I.

42. Non vt stipediariis pecuniæ redderentur.] *Id est Gallis prouincialibus, quos exhauserat.*

Quarta, præmium in crimine Maiestatis. Item repetundarum. Quarta, vulgare præmiū accusatorum.

43. Quartam accusatoribus, secundùm necessitudinem legis.] *Legis, vt censeo, Iuliæ de Maiestate. Nam quod alij de Papiâ suspicantur, refuto. Dicit à me Tacitus, qui cuncta in hac quæstione exercita scribit lege Maiestatis. Quarta autem præmium, non in hâc solùm sed etiam De repetundis lege. de quâ ipsa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Asconius in Verrem non vno loco ostendit, Quadruplatores dictos à præmio quarta, quam consequebantur. Innuit ipse Cicero lege & more id receptum:* Non enim, *inquit,* spolia C. Verris, sed existimationem populi Rom. concupiui. *Fortasse & in criminibus aliis præmium idem. Ideò vulgare præmium id interpreter in Paullo, l.* XIII. *De iure fisci:* Heredem, *ait,* eius vltra vulgare præmium nihil consecuturum. *De lege Maiestatis, auctor mihi adfirmandi Iosephus lib.* X I X. *vbi de seruis, quos Caius in dominos emittebat:* ῥᾴδιον γὰρ, *inquit,* ψευσαμένοις τι κατὰ τῶν κυρίων πιστεῦσθαι, καὶ τὰ χρήματα ἐνδείξασιν αὐτῶν, ἅμα ἐλευθέροις τε εἶναι καὶ πλουσίοις μισθῷ τῆς κατηγορίας, διὰ τὰ ἆθλα αὐτοῖς προκεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῆς οὐσίας: Facile enim iis & mentientibus contra dominos credi, & opes aperientibus simul liberis diuitibúsque fieri: propter præmium accusationum, quo octaua bonorum pars iis proposita. *Si octaua seruo; bene colligo, libero quartam. Nec inseruili accusatione aliud capere persuadeor, quàm crimen maiestatis. Illud moneo, principum æuo, non tam ex lege quàm arbitrio Senatus præmia decreta. Libro* V I. *Infrà:* Quâ damnatâ cùm præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho trib. pl. intercessit. *Sic libro* X V I. Liberto & accusatori præmium operæ (*non pecunia vlla sed*) locus in theatro inter Tri-

Seruis octaua præmium.

Variatum in his præmiis, pro arbitrio Senatus.

bunicios viatores datur. *Interdum certa pecunia adtributa, vt Eprio Marcello quinquagies* H-S, *Thraseâ damnato: Regulo septuagies* H-S. *& sacerdotium, damnato Crasso. Tacitus Ann. lib.* XVI. *& Histor.* IIII. *Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæsaris percussores accusabant,* χρήματα, *inquit,* ἐκ τῆς τῶν ἁλόντων οὐσίας, καὶ τὴν τιμὴν τὴν τῆς ἀρχῆς τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μετ' αὐτὸν, τούς τε υἱεῖς, τούς τε ἐγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. *id est*: Præmium accusationis pecuniam accipiebant è bonis damnati, & honorem aut magistratum quemcumque is gerebat: item vacationem à militiâ, sibi, liberis, nepotibus. *Vt videantur legis eius pedia exemplo instituta præmia accusatorum.*

44. Messallinus Cotta censuit cauendum Senatusconsulto.] *Et cautum non dubiè hoc anno. Si enim antè; quorsus hæc sententia? Tamen Vlpianus* De *Officio Proconsulis,* Dissidium inter Vlpianum & Corneliũ. *decretum id refert ad Cottam & Messallam Coss. id est, ad quartum ante annum. Ait*, Proficisci quidem Proconsulem melius est sine vxore, sed & cum vxore potest dum- Sed Vlpianus certè errat. modo sciat Senatum Cottâ & Messallâ Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum qui ad officia proficiscuntur deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur. *Vir * doctissimus conatur legere*, Senatum Cottâ Messallino consulente censuisse. *acutè: sed me iudice, non exsoluet vllum acumen* Domitium *hac culpa.* * Cuiac. obseruat. li. vi.

45. Vt rettuli.] *Libro* I.

46. Pisonémque grauius secreti sermonis incusauit.] *Mendum arguunt multa.* Mendosus locus. *Primum, quòd accusator nemo expressus, vt solet. quòd Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens Imperatori. quòd pars accusationis spreta dicitur, vt atrocior vero: quod non euenisset Principe accusante. Ne quis dicat non legitimam accusationem fuisse, tantùm Principis mandatum: ecce addit* Ceterorum receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam. *At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur,* Pisonem Q. Granius. Forrasse mandatus. *Granij Romæ non ignoti iam inde à Lucillij auo, apud quem Granius præco: & infrà lib.* VI. *Granius Martianus, suprà lib.* I. *Granius Marcellus.*

47. Relatum de Cassio Seuero exsule.] *Qui primus flexisse dicitur ab illa recta & vetere dicendi via. quem & historiam scripsisse comperior ex Tertulliani Apolog. & Suetonij Vitellio, cap.* II. *Eius laudes vide apud Senecam patrem lib.* III. *Controuers. initio.* Cassius Seuerus.

48. Per immodicas inimicitias.] *Suspectum.*

49. Vt iudicio iurati Senatus Cretam amoueretur.] *Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisq; abolitis. Sueton. Calig. cap.* XVI. *noster suprà, lib.* I. *Ait, iudicio iurati Senatus. quod erat, cùm Senatus deum testem aduocabat, se censiturum, quod è fide suâ réque publica videretur. Liuius lib.* XLII. Vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rem Iuratus Senatus. quæreret decernerétque. *Lib.* XXX. Patres igitur iurati (ita conuenerat) ita censuerunt, vti Consules prouincias inter se compararent. *Appianus lib.* II. *Ciuil.* τούτου μάλιστα δεξάμενοι τὸ λεχθὲν οἱ ἔπειτα, ἤτουν σφίσι ψῆφον ἀναδοθῆναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ὅρκῳ. *Tacitus hoc ipso libro:* P. Suillium amouendum in insulam censuit tantâ contentione animi, vt & iureiurando obstringeret è rep. id esse. *Morem eum posteà obtinuisse in omni Senatu, idq; lege quadam Traiani, colligas ex Plinij verbis, lib.* V. *Epistol.* Quinetiam Dextrum, qui primus diuersum censuerat, perlatâ lege de Senatu habendo iurare coëgit è republicâ esse quod censuisset. *Græci id vocabant* ἱερὰν συμβουλήν: *& formula eius eleganter expressa apud Xenophontem* περὶ ἀναβάσεως Κύρου *lib.* V. *in oratione Hecatonymi:* εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο. εἰ δὲ μή, τἀναντία. Idem mos Græcis. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. *Sed is mos quando primùm cœperit haud temerè dixerim. Puto tamen Coriolani æuo. in cuius caussa Tribuni plebis volunt & impetrant, vt* Senatus iuratus sententiam dicat, vti solet in consessu iudicum. Dionysius *ait, lib.* VII.

50. Saxo Seriphio.] *Verè, saxo. Vide Strabonem lib.* X.

51. Consenuit.] *Benè,* Consenuit. *Nam annos* XXV. *in exsilio hæsit. Eusebius*

Caßij diuturnitas in exsilio. *Chronicis;* Cassius Seuerus orator egregius xxv. exsilij sui anno, summâ inopiâ, moritur: vix panno verenda contectus.

Similis planè in Quinctiliano narratio. 52. Plautius Siluanus Prætor Aproniam coniugem in præceps iecit.) *Similis at non eadem res narrata Quinctiliano lib.* VII. *cap.* III. Id autem genus, de quo nouissimè dixi, non solùm in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in caussâ Næuij Aptuniani (*lego,* Nonij Aproniani) solùm quæsitum, Præcipitatáne esset ab eo vxor, an se ipsa suâ sponte iecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram: quod ipsum fecisse seductum iuuenili cupiditate gloriæ fateor. *De hoc ipso autem Plautio lapis,*

Ti. Plautiu

TI. PLAVTIO. M. F. M. N.
SILVANO. ÆLIANO.
PONTIF. SODALI. AVGVSTALI
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS
LEG. LEG. V. IN. GERMANIA.

Id est, Triumuiro auro argento æri flando feriundo, Quæstori Tiberij Cæs. Legato Legionis quintæ.

53. Vrgulania Siluani auia.) *Vrgulanij in gente Plautia sunt. Lapis.* A. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. *& Suetonij* Claudio. *Plautia Vrgulanilla, non Herculanilla eius vxor: quod rectè monuit ex vet. libro Torrentius.*

54. Nam priores duces sibi impetrando.) *corrigo,* vbi impetrando.

55. Tres laureatæ in vrbe statuæ.) *Furij Camilli, L. Apronij, Iunij Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius. & Tacitus in Agricola:* Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triuumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni iubet.

Statuæ pro triumpho.

56. Raptabat Aphricam Tacfarinas.) *Non,* reptabat, *vt vulgò. Alibi:* Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.

Ptolemæus Africæ rex. 57. Ptolemæo Iubæ filio.] *Quem Caius posteà interfecit. Suton. cap.* XXVI. Ptolemum regis Iubæ filium consobrinum suum (erat enim & is M. Antonij ex Selenâ filiâ nepos) interfecit. *Seneca De Tranquillitate;* Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exilium missus est: alter, vt meliore fide mitteretur optabat. *Ex verbis Senecæ apparet dimissum Ptolemaum, sed per viam iussu Caij interfectum.*

P. Dolabella. 58. Proconsul eius anni P. Dolabella.) *Cuius memoriam in Illyrico seruat lapis,*

P. CORNELIO
DOLABELLÆ. COSS.
VII. VIRO. EPVLONI
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORIS
PROVINCIÆ. HILLYRICI

59. Thubuscum opidũ.) *Mauritaniæ Cæsariensis, alias, Tubusuptus, & Succubæ dictũ.*

Emendatus Cornelius. 60. Perculsa gens & culpæ nescia.) *Imò,* culpæ conscia. *atque ita scribo. Nam suprà ait,* prædarum receptorem & socium prædandi fuisse Garamantum regem, missis leuibus copiis. *Non ergo extra culpam.*

61. Scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera ferret.) *Et valdè quidem antiqua. Siquidem Porsenæ regi ea missa lego apud Dionysium lib.* v. ἡ δὲ τῶν ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τυῤῥηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσήνᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα ὑφ' ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. *Nec prius vestigium, opinor eius ritus.*

Quàm vetus mos mittèdi scipionis siue sceptri.

62 Cui prouincia vetere ex more Cales euenerat.) *Vtrum Calles hic legimus, an Cales? Si Calles: interpretor ex Suetonij loco: in Iulio cap.* XIX. Opera ab optimatibus data est, vt prouinciæ futuris Consulibus minimi negotij, id est siluæ callésque decernerentur. *Vt antiquitus quidem calles, (eo nomine intellegimus curam publicorum saltuum callsúmque, in quibus pecora pascebantur, ære aliquo constituto) prouincia Quæstorem fuerit: interdum & Consulum, si bella nusquam aut hostis. Sed nec Cales mihi displiceat: vt in eo oppido Quæstoris fuerit sedes. Sic enim in Liuio lego, visas Consulibus decretas, &, Tarentum prætoribus: & lib.* XXV. Nero prætor Suessulam sortitur. *quibus opidorum nominibus, loca scio intellegi vicina. Veteri autem rep. ante Sullam, cùm octo Quæstores essent, exq; iis duo Militares, duo Vrbani: satis constat quattuor reliquos prouincias in Italia aut certè Sicilia habuisse: externis prouinciis imperio nondum adiunctis. Eas puto sic constituendas, (quid enim nisi arbitrium interponam in re cæca & obscura)* Aquariam *siue Frumentariam, Ostiæ: cuius mentio Ciceroni pro* Cn. *Plancio, pro Murana, & Interrogatione in Vatinium testem. cui Quæstoriora tota maris inferi, subuectio frumenti, res nautica, aliáque talia curæ. Secundam Gallicam, Arimini. Meminit Suetonius in* Claudio, *cap.* XXIIII. Detracta Quæstoribus Ostiensi & Gallica prouincia curam ærarij Saturni reddidit. *Video tibi* virum doctum velle,* callium prouincia: *eruditè fateor & acutè. & tamen sustinet assensionem meam Plutarchi locus Sertorio: quem Quæstorem designatum ait Galliæ circumpadanæ.* ταμίας, *inquit,* ἀποδειχθεὶς τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. *Tertiam Calibus, ad Vulturnum flumen. qui Quæstor tractus* Campano *Sidicinóque præfuit Brundisium vsque. Eam non alio tibicine fulcire possum, quàm hoc loco. Quartam adhuc quæro. nisi si fuerit in Sicilia Lilybæi. argumento, quòd ea prima prouinciarum facta: & quòd etiam inferiori æuo cùm missus illuc prætor, semper in Sicilia duo Quæstores Syracusanus & Lilybætanus.*

Ambigua lectio. Calles prouincia. Adi Turneb. lib. III. cap IX. & XXII. Cales, Quæstorum prouincia Lib. XXXVII. Lib. XLV. Prouinciæ Quæstorum antiquitus. Aquaria, Ostiæ. Vide Antiquas meas, lib 2. cap XVI. Gallica, Arimini. *Torrentium in eum locu. Campana, Calibus. Sicula, Lilybæi.

63. Nomen viri Q. Vibius Serenus in Senatum inducti sunt.] *Puto legendum totùm locum,* reus pater, accusator filius (nomen vtrique Vibius Serenus) in Senatum inducti sunt. *Nec malè etiam coïuerit hiulca alias oratio, traiectis verbis:* reus pater, accusator filius in Senatum inducti sunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exsilio retractus. *Elige.*

Tacitus correctus.

64. Et tum catena vinctus, perorante filio. Præparatur adolescens multis munditiis.] *Audio virum magnum & meritis in litteras clarum Err. Memmium legere:* Perorante filio pater. Paratus adolescens. *Et rei & hominis caussâ quis non comprobet?*

Memmij coniectura

65. Robur & saxum minitantium.] Robus, *ait Festus*, in carcere is locus, quò præcipitatur maleficorum genus, quod antè arcis robusteis includebatur. *Liuius* XXXVIII. Vt in carcere instar furis & latronis vir clarissimus includatur, & in robore ac tenebris exspiret, deinde ante carcerem nudus proiiciatur. *Plautus Pœnulo:*

Robur in carcere. Plautus explicatus.

> Vos ego iam detrudam ad molas: inde porrò ad puteum atque robustum codicem. *Et allusit per iocum idem Captiuis;*
>
> At ego faciam vt pudeat, nam in ruborem te totum dabo.

vbi malim scribi, in robur. *Nec tamen omiserim, hic in Tacito, Robur videri potiùs supplicij locum quàm custodiæ. Valerius ita accepit, lib.* VI. *cap.* III. Quinetiam familiares Gracchorum, nequis reip. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt. *& Lucanus lib.* II.

De robore præcipitati.

> Sæua Tribunicio maduerunt robora tabo.

Itémque Calpurnius, scitus sanè declamator, Declamat. V. Video carcerem publicum saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis vmbram recipientem. In hunc coniecti, robur Tullianum prospiciunt: & quoties iacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur, & alienum supplicium aspectando (*ita mihi lego*) suum discunt. *Ex quo clarè discas robur hoc in Tulliano fuisse, id est carceris infe-*

Imperatoris nomen soli sibi Aug. seposuit.

xit. quod communicatum posteà cum paucis, & ferè non nisi ex gente Augusta. Tiberius tamen hic Blæsum Imperatoris nomine insignit: eumque è priuatis postremum. id est, vt postinde soli Principes eo titulo sint vsi, nemini vltrà concesso subditorum. Velleius: Iunius Blæsus Proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoria meruit. *Neque etiam indignum nota, quod obseruamus in nummis & inscriptionibus, Imperatoris titulum cùm Principis est, præponi; cùm victoris, subiungi. hoc modo.* Imp. Cæsar Augustus, &c. *contrà* Iunius Blæsus Imp. M. Tullius Cicero Imp. *Quod etiam è Suetonij Iulio colligas capite* LXXVI. *cuius id inuentum.*

Discrimen in positu nominis Imperatorij.

Stemma Asiniorum.

Caussa cognominis Salonini.

Vipsania vxor Asinij Galli.

148. Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio auis, fratre Druso insignis, Cæsarique progener destinatus.] *Asinio Pollioni oratori & historico filius natus Asinius Gallus, quem capitis Salonis Delmatica vrbe agnomento dixit Saloninum. Seruius auctor in Virg. ecl.* II. *Etsi id cognomen Tacitus & Dio illi nusquam tribuunt, contenti dixisse Asinium Gallum. Is Saloninus duxit Vipsaniam, Agrippæ filiã: dimissam paullò antè à Tiberio, qui ex ea sustulerat Drusum. Hoc est quod Tacitus lib.* I. *scripsit:* Nec Gallus ideò iram eius leniuit, pridem inuisus tanquam ductã in Matrimonium Vipsaniã M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberij vxor fuerat, plusquam ciuilia agitaret. *Habuit ex ea liberos complures. Virilis sexus istos, C. Asinium Saloninum, de quo hic: Asinium Gallum, de quo Suetonius, & Dio: Asinium Pollionem, qui consul anno vrbis* DCCLVI. *de quo Plinius, Tacitus, Dio & Fasti: Asinium Agrippam, de quo libro sequenti: Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat & ponit sub Principe Caio. Nec vanum est, quod tribuo tam multos. Iubet hoc Tacitus lib* VI. *vbi de morte Asinij Galli patris:* Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari seni, tot consularium parenti. *Cui loco abundè lucem fecerint ista. Superest vt virum doctum eripiam è luto. qui hæret, quomodo hic Asinius Saloninus Drusi frater mortuus dicatur, quem Suetonius & Dio viuum ponunt Claudij æuo? Nam Suetonius ecce, cap.* XIII. *in Claudio:* Conspirauerant ad res nouas Gallus Asinius, & Statilius Coruinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes. *& Dio lib. vltimo:* Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφὸς ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, *&c. Itaque quasi in pugna clara, concludit:* Quid verum sit, deus aliquis viderit. *Imò ego homo. Frater enim hic Salonini, non ipse: ne vltrà turbes, & in simpulo, quòd dicitur, excites fluctus.*

Taciti data lex contra Vertranium.

Qui discordias frustrà quærit inter concordes.

149. Cæsarique progener destinatus.] *Vti aliquam duceret è liberis Germanici.*

Capito i.c. consul.

150. Consulatum ei adcelerauerat Augustus.] *Quem cepit inter suffectos anno vrbis* DCCLIX. *Lapis priscus Romæ:*

C. ATEIO. CAPITONE. C. VIBIO. POSTVMO. COS.

Labeonis Icti pater egregius.

151. Sed Labeo incorruptá libertate.] *Patrem æmulatus, virum præclarum & prudentem, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus lib.* IIII. Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ᾽ ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, τὸ πιστότατον τῶν οἰκετῶν τῇ δεξιᾷ λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε.

Iuniæ stirps in parte explicata.

152. Iunia Catone auunculo genita, C. Cassij vxor.] *D. Iunius Silanus, qui consul cum L. Licinio Murena, vxorem habuit Seruiliam sororem M. Catonis. Ex iis nata hæc Iunia soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Iunius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis iocus, Tertia deducta est. Diuersa igitur ab hac Iunia, de qua Velleius:* M. Lepidus iuuenis, Lepidi eius qui III. vir fuerat reip. constituendæ filius; Iuniâ Bruti sorore natus. *Nam hæc vxor Lepidi fuit: nisi si antè Cassij, quod non opinor.*

Manlij Iunios adtingunt.

153. Manlij, Quinctij.] *Quare Manlij? quia Iulij Silani, innexi Manliæ genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano. de quo Ciceronem vide* I. *De Finibus, Valerium lib.* V. *cap.* VIII. *De Quinctiis nihil dum repperi.*

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM IV. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. AELIVM Seianum.] *Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Seium Strabonem: sed in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus mutato inflexóque, vt solet, patris nomine, L. Ælius Seianus. Id enim prænomen illi Dio dat lib.* LVII. *At in nummo æreo legi adfirmat mihi quidam Tiberium Seianum, cuius hæc inscriptio:* TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. AVGVSTA. BILBILIS. *parte altera, corona è quercu.* TI. ÆLIO. SEIANO. *Non vidi ego.* Seianus adoptionis nomẽ habuit.

2. Genitus Vulsiniis.] *Quia ergo Vulsiniensis Seianus, ideo acutè & non sine morsu Iuuenalis:* Iuuenalis explicatur.

——— idem populus, si Nortia Thusco
Fauisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Seianum diceret hora
Augustum.

Nam Nortia, vel potius, vt libri meliores, Nurscia. Volsiniensium peculiaris dea. Liuius libro VII. Vulsiniis quoque clauos indices numeri annorum fixos in templo Nursciæ Etruscæ deæ diligens talium monumentorum [auctor] Cincius adfirmat. *Vbi velim deleri minutum illud glossema, quod circumscripsi. Tertullianus:* Asculanorum Ancaria dea, Volsiniensium Nurscia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia. Nurscia, Volsiniensium dea.

3. Patre Seio Strabone.] *Qui & ipse Prætoriis cohortibus præfuit: sed in Ægypti administrationem misso, solus deinde filius. Ob hæc officia, attollit magnifico elogio Velleius:* Seianus Ælius, principe equestris ordinis patre natus, materno verò genere clarissimas, veteresque & honoribus insignes, complexus familias. *Quod autem maternum genus? Iunium, vt opinor: hoc argumento, quod* Iunius Blæsus Proconsul Africæ, auunculus *ei fuit. Tacit. lib.* III. *extremo.*

4. Apicio diuiti & prodigo stuprum venum dedisse.] *Quod idem Dio adfirmat libro* LVII. *qui M. Gauium Apicium nominat. Sed Apicios eiusdem notæ & luxus tres reperio. Primum, qui Athenæo nominatus lib.* IIII. *cap.* XX. *qui veteri rep. vixit, quemque Posidonio celebratum ait, & auctorem fuisse vt Rutilius in exsilium mitteretur. Alterum, qui Augusti & Tiberij æuo. de quo noster hic, & Seneca Consolat. ad Elbiam:* Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe ex qua aliquando philosophi vt corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit. *Qui idem Plinio dictus* nepotum omnium altissimus gurges: *& de cuius deliciis volumen Appioni Grammatico scriptum, lego in Athenæi libro* VII. *At tertium, qui in imperio Traiani, cuius mentio apud Suidam in ὄστρεα.* Τραιανῷ ἐν Πάρθοις ὄντι καὶ τ̃ θαλάσσης ἀπέχοντι ἡμερῶν πολλῶν ὁδὸν, Ἀπίκιος ὁ ὀψοφάγος ὄστρεα νεαρὰ διεπέμψατο ὑπὸ σοφίας τεθησαυρισμένα. *si tamen Traiani ibi vox incorrupta.* Apicios videtur tres fuisse.

5. Dispersas per vrbem cohortes vna in castra conducendo.] *Non per vrbem modò, sed per oppida vicina dispersæ fuerunt Prætoriæ cohortes, ex Suetonij cap.* XLIX. *in Augusto:* Neque vmquam plures quàm tres cohortes in vrbe esse passus est, easque sine castris: reliquas in hiberna & æstiua circa finitima oppida dimittere assuerat. *Castra autem hæc ad muros vrbis, haud procul porta Viminali: qui locus Vinarium vulgò dictus. Vide, si placet, Onufrium, in vrbe Roma. Scholiastes Iuuenalis sic describit:* Prætoriæ cohortes spar sim habitæ. Castra earũ qua parte vrbis.

iuxta aggerem primus castra posuit Seianus, id est, super Diocletianas: quæ dicta sunt castra Prætoria.

6. In ceteros metus crederetur.) *Monuit me Iosias Mereerus legendum videri*, dederetur, *vel* videretur. *quod verbum sanè vbiq; in Tacito velut fataliter corruptum.*

7. Interque principia legionum fineret.] *Inter militaria signa, ait Suetonius cap.* XLVIII. *in Tiberio. de quo ritu abundè in libris Histor.*

Intédere manus, rixa nota.

8. Intenderat Seiano manus, & contra tendentis os verberauerat.) *Intendere manus, principium & caussa iurgij etiam hodie apud Italum vulgus. Libro* I. *suprà*: Postremò deserunt tribunal, vt quis Prætorianorum militum amicorúmve Cæsaris occurreret, manus intentare, caussam discordiæ & initium armorum. *Lib.* XII. Simul intendere manus, aggerere probra. *Seneca De clementia lib.* I. Conclamatio ciuitatis & fuga est, & dis ipsis manus intenduntur. *At quod sequitur, Seiani os palma percussum à Druso: aliter apud Dionem & Zonaram legas, qui Drusum percussum volunt à Seiano. Itaque eorum fide rescribit hic Vertranius*, Et hic contrà tendentis os verberauerat. *Neutri mihi persuadent; non illi sententiam, non hic lectionem. Seianum non tam prorupta audacia fuisse crediderim, vt vltrò verberavit Principis Romani filium, Tribunicia potestate, & imperij consortem: & conuenit magis in mores Drusi, cui adeò promptæ ad verbera manus, vt hac de caussa Castor sit cognominatus, teste Dione ipso lib.* LVII.

Dio & Zonaras diuersi à Tacito. Sed errant. Drusus Castor agnominatus ob violétiam.

Liuilla, Claudilla.

9. Ad vxoré eius Liuiam conuertere.] *Suetonius Liuillam semper vocat; vt Claudillam, quã noster Claudiã. Nec te mouerit. ὑποκόρισμα est, vt Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Musæo Carpensi lapis de hac ipsa Liuia,*

SECVNDA	TI. CLAVDIVS
LIVILLAES	CÆSARIS. L.
MEDICA	CELER. ÆDITVS
	A. VESTA.

Eudemus, corruptos medicus.

10. Eudemus amicus ac medicus Liuiæ.] *In criminatione medicorum non omisit eum Plinius lib.* XXIX. *cap.* I. Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris.

11. Quantò sit angustiùs imperitatum.] *Rectè. & dictum in Traiani laudem, qui fines imperij promouit. Dixit suprà.*

12. Rhenum iuxta octo legiones erant.] *Diuisæ per varia castra & castella. Florus de Druso*: Per Rheni quidem ripam amplius quinquaginta castella direxit. *Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu opidorum.*

Hispania ab Augusto domita. Vide Velleiũ lib. II.

13. Hispaniæ recens perdomitæ.] *Ab Augusto. Liuius libro* XXVIII. *de Hispanias* Ita ergo prima Romanis inita prouinciarum, quæ quidem continentis sint. postrema omnium nostrâ demum ætate ductu auspicióque Augusti Cæsaris perdomita est. *Propter Cantabros scilicet, & Astures, quos ipse deuicit.*

Aduersum sibi videri Tacitum.

14. Cetera Africæ per duas legiones.] *Ain tu duas? Atqui vna legio adtributa Africæ ab Augusto Tiberióque, teipso teste non vno loco. Libro* IV. *Historiarum scribis*: Legio in Africâ auxiliáque tutandis imperij finibus, sub Diuo Augusto Tiberióque principibus, Proconsuli parebant. *Et lib.* II. *Annalium*: Furius Camillus Proconsul Africæ, legionem, & quod sub signis sociorum, ad hostem duxit. *Libro* I. *Histor.* In Africâ legio, cohortésque delectæ à Clodio Macro. *Vidimus hunc nexum, & soluemus. Vnam legionem ordinariam Africæ fuisse, verissimum est. Vnde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta è Pannonia legio, & in Africam missa. Supra lib.* III. Piso adsequitur legionem, quæ è Pannoniâ in vrbem, dein præsidio Africæ ducebatur. *Ea ibi mansit biennium paullò amplius, iterumq; in Pannoniam remissa. Hoc ipso libro, statim*: Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis iam in Africâ hostibus reportari Nonam legionem iusserat: nec Proconsul eius anni Dolabella retinere ausus fuerat, iussa Principis magis quàm incerta belli metuens. *At enim quia quo loco quæq; legio hoc*

Nodi eius solutio.

ipso

Tres ordinæ in Pannonia legi, nes.

ipso anno fuerit, decretum scribere Tacito, & nondum eâ abducta: ideò duas ecce in Africa collocauit, in Pannonia duas. Atqui tres in ista debuerat: quod clarum vel ex iis, quæ in seditione trium Pannonicarum legionum dicta suprà. Vbi etiam recensita hæc Nona.

Dalmatia quando præsidialis facta.

15. Totidem apud Dalmatiam locatis.] *Dalmatia Augusto tradita, perpetuumque præsidium in ea decretum, anno vrbis* DCCXLIII. *Antea inermis fuit. Adi Dionem, lib.* LIIII.

Cohortes vigilum. Ex nullo aut vili loco. Præfecti vigilû Tacitus non meminit inter primores.

16. Tres vrbanæ nouem prætoriæ cohortes.] *Vigilum autem cur omittit? quæ numero & robore supra vrbanas. Septem enim cohortes erant, institutæ iam inde ab Augusto. Caussa hæc quia id æui, inter legitimos iustósque milites, Vigiles non censebantur. Itaque in omnibus bellis ciuilibus Galbæ, Othonis, Vitellij, rara eorum mentio, nullus vsus. E libertinis lecti erant, vile genus, & Vulcani potiùs ministri quàm Martis. Itaque nec Præfecti vigilum inter illustres dignitates mentio Tacito vsquam; cuius auctoritas tamen adoleuit, sicut & militum ipsorum, vti ex Pandectis aliisq́ scriptoribus clarum. Dicam de hoc omni vrbano milite cum cura, ad libros Historiarum.*

17. Et colonis antiquitus Romanis.] *Potius,* coloniis.

18. Sociæ triremes.] *Vt classis in Danubio in classis Rheno.*

19. Cerni effigiem eius in monumentis Pompeij.] *Statuam æneam in theatro Pompeij. Dio.*

Inquisitio in Tacitum.

20. Communes illi cum Drusorum familiâ fore nepotes.] *Consideremus, quæso. Suetonius Claudij filio Druso desponsam Seiani filiam scribit, cap.* XXVII. *in* Claudio. *nec alius sententiæ est, quod noster lib.* III. *dixit Claudij filio Seianum socerum destinatum. Hæc certa, clara. sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepotes? Locũ non habet ea querela, vana est. si verè idem* Suetonius *scribit, Drusum exstinctum post paucos dies, quàm ei Seiani filia esset desponsa. Desponsa * autem ante biennium, vt ex Taciti suprà verbis clarum: ante biennium ergo exstinctus, & simul connubij nepotumq́ spes. An aliud aliquid est, quò noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara lego. Iuliam Drusi filiam desponsam Seiano: corruptè. quia scribendum Liuiam: intellegitq́ Germanici sororem, de qua infra dicemus, Drusi maioris prolem. Quid nugamur? cùm omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit è flumine Lethes.*

Filia Seiani quando desponsa Druso. * Anno vrbis dcclxxiii. Zonaræ lectio vitiosa. Cornelium aberrasse videri.

Loquendi noua, sed significans ratio.

21. Præcandam posthæc modestiam, vt contentus esset.) *Mirũ genus loquendi, quasi modestia inter deas. Et caue tamen immutes. simile illud è lib.* XV. Sic quoque optimam Fortunam orandam, vt pedes confectus itinerum spatiis equitem assequeretur.

22. Vt octo post annos cognitum est.) *Rectè. eoipso videlicet anno, quo interfectus Seianus, cùm* Apicata *eius vxor hæc scelera prodidit. Vide Dionem* LVIII.

Sedes vulgaris in curia, quid.

23. Consules sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes.) *Id est, in sedibus Prætorum aut Tribunorum, vt Dio interpretari videtur, in morte* Augusti, *libro* LVI. ἐκαθίζοντο γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ ὥς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων. *Verterem ego:* Sederunt autem vulgus Senatorum, quo quisque loco solebat: consules verò infernè in subsellis alter Prætorum alter Tribunorum. *Nec dissimilẽ est, quod Suetonius scribit, Claudium* de maiore negotio acturum medium inter Consulum sellas Tribunicio subsellio sedisse. *Humiles autem Senatorum omnium sedes, altæ Consulum & excelsæ. Lucanus* V.

Consulum sublimes sellæ.

Vt primùm mæstum tenuere silentia cœtum,
Lentulus è celsâ sublimis sede profatur.

Lentulus enim ibi consul. & alius poeta quispiam.

Eædem celatæ.

Conspicuum signis cùm premet altus ebur.

Intellegit consulis sellam curulem: in qua, ornatus caussa, signa. *Idem*

Signa quoque in sella nossem formata curuli
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Alloquia.

24. Vix propinquorum alloquia.) *Alloquia, propriè in consolatione. notatum aliis.*

25. Vix dié aſpici.] *Ita enim moris, vt limine & domo ſe cōtinerent in luctu. Plinius lib.* IX. Mitto ad Ariam. rogo vt veniat. quoniā me recēs adhuc luctus limine cōtineret.

26. Appius Clauſus.] *Lego,* Atta Clauſus, *vel* Attius. *Ad lib.* XII. *Annal.*

Oroſij error.

27. Hæc vulgo iactata.] *Et credidit Oroſio, qui libro* VII. *tradit Druſum à Tiberio veneno exſtinctum. At me non valdè mouent eiuſmodi ſcriptores, legitimæ hiſtoriæ (dicam iratis quorundam auribus) dehoneſtamenta.*

Velum inter mortuum interiectum.

28. Laudante filium pro roſtris Tiberio.] *Velo quidem interpoſito, ne Pontificis maximi oculi adſpectu cadaueris funeſtarentur. Seneca, Conſolatione ad Martiam:* Tiberius Cæſar & quem genuerat, & quem adoptauerat, amiſit. ipſe tamen pro roſtris laudauit filium, ſtetitque, in conſpectu poſito corpore, interiecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret. *Recenſet eundem ritum Dio* LIIII. *in funere Agrippæ, ſed cauſſam eius ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refellit. Verba ſunt:* τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας, ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δ' ὅμως τοῖς μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δ' ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἔπραττεν, οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν, οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος τῶν ἀπογραφῶν μέλλῃ ἐπάξειν. *Id eſt:* Sed & laudationem Agrippæ Auguſtus recitauit, velo quopiam ante mortuum expanſo. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alij volunt ideò, quia Pontifex eſſet: alij, quia obiret munera Cenſoris. Neutri rectè. Neque enim vel Pontifici mortuum aſpicere nefas: neque Cenſori, niſi cùm finem cenſioni imponit, condítque luſtrum. *Hæc Dio. ſed ego exiſtimo, de Pontifice Senecam * vera dicere. Sacer enim: ideóque non ipſum ſolum arceri aſpectu funeſto, ſed & ſtatuas deorum voluerunt. Quæ ſi in loco poſitæ, vbi ſupplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipſo Dio lib. vltimo.* Claudius, *inquit,* delectabatur gladiatoribus, & præſertim meridianis. Ideò pleroſque ſeruos, qui dominos ſub Caio aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorúmque tantus fuit numerus, vt Auguſti ſtatuam eo loci poſitam iuſſerit transferri, ne aut ſemper adſpiceret cædes, aut ſemper velata eſſet. *Mos rarus: & cuius veſtigia non alibi mihi viſa.*

De cauſſa eius facti Dio diſſentit.

* Facit à Senecâ Tacitus libro II. Neque imperatorem auguratu & vetuſtiſſimis caerimoniis præditum contrectare feralia debuiſſe.

Statuæ item velabantur.

Iulius Poſtumus.

29. Inter quos dilegerat Iulium Poſtumum.] *Eſt'ne ille, qui Præfectus Ægypto poſtea? de quo Romæ lapis,*

PRO. SALVTE. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS,
.·.·.·.·.·. LIBERORVMQVE
EX VOTO SVSCEPTO C. IVLIVS. SEX. F. COR.
POSTVMVS. PRÆF. ÆGYPTI.

Vix puto. Claudij enim æuo ille floruit, non hoc Tiberiano. Magis ergo vt referas ad eum quem, Velleio indice, nouimus Conſularem & illuſtrem. Quintus Poſtumius, *inquit,* vir Conſularis Præpoſitus Delmatiæ, ornamenta meruit triumphalia

Hiſpaniæ diuiſio.

30. Proconſul Hiſpaniæ vlterioris.] *Id eſt Bætica, quæ populo relicta, & ideò in eâ Proconſul. Plura diſtinctius de Hiſpaniæ diuiſione infrà ad* I. *Hiſtor.*

Probata coniectura in Tacito.

31. Ob atrocitatem temporum in inſulam.] *Placet olim emendatio,* atrocitatem morum. *quam velim diſtinctione iuuari hoc modo:* de vi publicâ damnatus ob atrocitatem morum, in inſulam. *Facilis exſcribentium lapſus repetitione ſyllabæ,* tem morum. *Etſi non ſum ignarus à Suetonio* temporum atrocitatem *dictam, Calig. cap.* VI. *ſed hic vt cenſeo parum opportunè. Puto autem pertinuiſſe ad Serenum caput hoc legis Iuliæ:* Iulia de vi publica tenetur, qui cùm imperium poteſtatemve haberet, ciuem R. aduerſus prouocationem necauerit, verberauerit, iuſſeritve quid fieri, aut quid in collum iniecerit vt torqueatur.

Caput legis Iuliæ de vi publica.

32. Pater Sempronius.] *Qui adulter in Iuliâ, ſuprà lib.* I.

Oſci ludi.

33. Oſcum ludicrum.] *Quod celebratum Romæ, non Romanâ linguâ. Strabo libro* V. ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσονίων ἔθνει συμβέβηκε. τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων,

ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem, cum Atellanis ludis: nec errant. Nam Atella, Oscorum vrbs. Sermo autem Oscus, diuersus à Latino. Titinnius.

Qui Oscè & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciunt.

Quo & Campani vsi videntur, &, vt Liuius alibi me docet, Samnites.

34. Quamquam nouo homini Censorium funus.] *Quæ video quid sit censorium funus. Vertranius censuit, id esse in cuius nimiam pompam, vt in opus censorium, animaduertere Censoribus licuisset, nisi iussu Prætoris adfuisset. Nimis velim ad manum mihi laurus sit, quam mordeam: ita præcordia mihi saliunt ad risum. Alij idem putant Funus publicum, Funus censorium, Funus indictiuum. Non audio. arbitror ego Funus publicum & Indictiuum, eadem: nec aliud esse, quàm cùm denuntiatur & indicitur publicitus per præconem. Censorium, partem eius esse: id est, vt omne Censorium funus, Publicum sit (qui enim aliter honoratum esse potest?) at non omne Publicum, Censorium. Vt inter magistratus, honoratissimi Censores, isq́ cumulus quasi reliquarum dignitatum: sic inter funera illud, primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace:* Funus imaginarium ei & Censorium ductum est, & ab ipso Seuero funebri laudatione honoratus est. *Tacitus de Sabino fratre Imperatoris:* Funúsque Censorium Flauio Sabino ductum. *Et lib.* XII. Decretum Claudio censorium funus, & mox consecratio. *Quâ ergo notâ eximium hoc funus? Credo istâ, vt omnia in eo purpurea essent, vestes stragulàque. in aliis, tantùm purpura prætexta. Non obscurè annuere mihi videtur Polybius, lib.* VI. Vbi autem præclarus aliquis ex domesticis obiit, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine ac staturâ videntur, vestes capiunt; si consul vel prætor fuit, purpurâ prætextas; si censor, purpureas; si * triumphalis, auro intextas. *Postrema Græcè sic habent: ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονώς, περιπορφύρους (intellege ἐσθῆτας λαμβάνουσι.) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur, Tacitum. id est, sine pompâ, sine dessignatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca, De Tranquillitate lib.* I. *cap.* I. Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus Tacitum.

Censorium funus. Vertranij ridicula sententia. Funus publicum & Indictiuũ eadem. Eius pars censorium. Id honoratissimum. Notæ eius funeris. * At de triumphali, sub principibus nihil legi: & videtur confusum cum Censorio. Nam & Claudius & Pertinax eo elati, tanquam dignissimo.

ADD. *E Polibij verbis suspicere distinctum Censorium funus à Triumphali fuisse, & hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primùm, quia nemo Latinorum Triumphale nominat. Deinde, quia Censorium reperio Principibus ipsis ductum (vt Claudio, vt Pertinaci:) quos constat honestissimo affectos. Tertiò, quia illa ipsa ornamenta quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Seuero. Currum huic interuenisse, ritu triumphantium, non opinor. Nam quod in Propertio legis,*

Cuius honoratis ossa vehantur equis:

verius est, aquis. *& ille ipse poëta superiori eius libri Elegia, in amne infero distinxit duplices sedes & * nauigationes. Quod in Dione etiam scriptum funere Augusti, imaginem eius vnam (tres enim fuerunt) vectam ἐφ' ἅρματος πομπικοῦ, id est* curru triumphali, *vt interpretes volunt: ego mallem,* curru pompali. *& Carpentum intellegam, quo per pompam Circensium dij transuecti. Hoc enim noui honoris genus apposite tributum nouo diuo.*

Triumphale funus, idem Censorio. Non in eo currus. Propertij alia lectio. * *Turbáque diuersâ nauigat omnis aquâ.* Dio secus sim à vulgo intellectus.

35. Effigiem apud forum Augusti.] *Vbi in vtraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suetonius.*

In foro Augusti statuæ illustres.

36. Procurator Asiæ Lucillius Capito.] *Eadem omnia è Tacito Dio, libro* LVIII. *in extremo.*

Mos legendi Flaminis Dialis.

37. Nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul hominari.] *Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait,* patricios. *Quia cùm quindecim Flamines essent, ex iis tres primi instituti à Numa, non nisi ex patribus legebantur: iiq́ Maiores dicti. alij etiam è plebe, appellatiq́ Flamines minores. Addit,* confarreatis parentibus. *quia, vt Plinius ait,* in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat. *Triplex enim matrimonij contrahendi mos, Vsu, Farre, Coëmptione. Antiquissimum genus,*

Flamines Patricij, & maiores. Plebei & minores. In sacris confarreatio. Matrimonij triplex.

Farre, iunctū. *Farre videtur, quod Dionysius appellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. erátque necessum non solùm Flaminem nasci confarreatis parētibus, sed & ipsum cum Flaminicâ farre iungi. Seruius Danielis in excerptis à Pythœo:* Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant, Vsu, si, verbi

Seruij fragmentum, quod bene ista explicat. gratiâ, mulier anno vno cum viro, licet sine legibus fuisset. Farre, cùm per Pontificem Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salsam coniungebantur: vnde Cōfarreatio appellatur, ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Coëmptione verò atque in manu conuentione, cùm illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, vt si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis iustum alteri faceret. *Iterum alibi:* Quid enim est aliud dextræ, quàm in manum conuenire? quæ conuenuentio eo ritu perficitur, vt aquâ & igni adhibitis duobus maximis elemētis, natu-

Ritus farreationis. ra coniuncta habeatur. quæ res ad farrearas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam iure Pontificio in Matrimonium necesse est conuenire. *Et paullò pòst:* Mos fuit Flamini ac Flaminiæ vt per Farreationem in nuptias conuenirent, sellas duas iugatas, ouili pelle superiniectâ poni, eius ouis quæ hostia fuisset: & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit. *Pulchra reliquiæ. Adde Festum in Diffareatio, & Arnobium lib.* II: I. Vxores enim dij habent, atque in coniugalia fœdera cōditionibus veniunt antè quæsitis. Vsu, farreo, coëmptione, genialis lectuli sacraméta conducunt.

38. Et quando exiret de patrio.] *Defectum locum censeo: & deesse quæ ad cæremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus carimoniaq; Flaminio adiuncta, habes apud Agellium lib.* X. *cap.* XV.

Flaminia. 39. Flaminica Dialis.] *Flaminia, appellari mulier ipsa videtur, ex lapide prisco,* MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ.

Vestales in theatro vbi sedebant. 40. Augusta sedes inter Vestalium consideret.] *Quibus locus è regione Prætoris. Suetonius Aug. cap.* XLIIII. Solis virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra Prætoris tribunal dedit.

Vota annua. 41. Cùm pro incolumitate Principis vota susciperent.] *De quibus dicam Annali* XVI. *Ceterùm notat Dio hoc anno prima decennalia Tiberij Cæsaris celebrata: quorum originem pete ab eodem scriptore lib.* LIII.

42. Non vt stipediariis pecuniæ redderentur.] *Id est Gallis prouincialibus, quos exhauseras.*

Quarta, præmium in crimine Maiestatis. Item repetūdarum. Quarta, vulgare præmiū accusatorum. 43. Quartam accusatoribus, secundùm necessitudinem legis.] *Legis, vt censeo, Iuliæ de Maiestate. Nam quod alij de Papiâ suspicantur, refuto. Dicit à me Tacitus, qui cuncta in hac quæstione exercita scribit lege Maiestatis. Quarta autem præmium, non in hâc solùm sed etiam De repetundis lege. de quâ ipsa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Asconius in Verrem non vno loco ostendit, Quadruplatores dictos à præmio quartæ, quam consequebantur. Innuit ipse Cicero lege & more id receptum:* Non enim, *inquit*, spolia C. Verris, sed existimationem populi Rom. concupiui. *Fortasse & in criminibus aliis præmium idem. Ideò vulgare præmium id interpreter in Paullo, l.* XIII. *De iure fisci:* Heredem, *ait*, eius vltra vulgare præmium nihil consecuturum. *De lege Maiestatis, auctor mihi*

Seruis octaua præmium. *adfirmandi Iosephus lib.* XIX. *vbi de seruis, quos Caius in dominos emittebat:* ῥᾴδιον γὰρ, *inquit*, ψευσαμένοις τι κατὰ τῶν κυρίων πεπιστεῦσθαι, καὶ τὰ χρήματα ἐνδείξασιν αὐτῶν, ἅμα ἐλευθέροις τε εἶναι καὶ πλουσίοις μισθῷ τῶν κατηγοριῶν, διὰ τὰ ἆθλα αὐτοῖς προκεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῶν οὐσιῶν: Facile enim iis & mentientibus contra dominos credi, & opes aperientibus simul liberis diuitibúsque fieri: propter præmium accusationum, quo octaua bonorum pars iis proposita. *Si octaua seruo; bene colligo, libero quartam. Nec in seruili accusatione*

Variatum in his præmiis, pro arbitrio Senatus. *aliud capere persuadeor, quàm crimen maiestatis. Illud moneo, principum æuo, non tam ex lege quàm arbitrio Senatus præmia decreta. Libro* VI. *Infrà:* Quâ damnatâ cùm præmium accusatori decerneretur, Iunius Otho trib. pl. intercessit. *Sic libro* XVI. Liberto & accusatori præmium operæ (*non pecunia vlla sed*) locus in theatro inter Tri-

bunicios viatores datur. *Interdum certa pecunia adtributa, vt Eprio Marcello quinquagies* H-S, *Thraseâ damnato: Regulo septuagies* H-S. *& sacerdotium, damnato Crasso. Tacitus Ann. lib. XVI. & Histor. IIII. Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæsaris percussores accusabant,* χρήματα, *inquit,* ἐκ τῆς τῶν ἁλόντων οὐσίας, καὶ τὴν τιμὴν ἣν τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μετ' αὐτὸν, τοὺς τε υἱεῖς, τοὺς τε ἐγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. *id est:* Præmium accusationis pecuniam accipiebant è bonis damnati, & honorem aut magistratum quemcumque is gerebat: item vacationem à militiâ, sibi, liberis, nepotibus. *Vt videantur legis eius Pedia exemplo instituta præmia accusatorum.*

44. Messallinus Cotta censuit cauendum Senatusconsulto.] *Et cautum non dubiè hoc anno. Si enim antè; quorsus hæc sententia? Tamen Vlpianus* De Officio Proconsulis, *decretum id refert ad Cottam & Messallam Coss. id est, ad quartum ante annum. Ait,* Proficisci quidem Proconsulem melius est sine vxore, sed & cum vxore potest dummodo sciat Senatum Cottâ & Messallâ Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum qui ad officia proficiscuntur deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur. *Vir* doctissimus conatur legere,* Senatum Cottâ Messallino consulente censuisse. *acutè: sed me iudice, non exsoluet vllum acumen* Domitium *hac culpa.* Dissidium inter Vlpianum & Corneliū. Sed Vlpianus certè errat. * Cuiac. obseruat. li. vi.

45. Vt rettuli.] *Libro* I.

46. Pisonémque grauius secreti sermonis incusauit.] *Mendum arguunt multa. Primum, quòd accusator nemo expressus, vt solet. quòd Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens Imperatori. quòd pars accusationis spreta dicitur, vt atrocior vero: quod non euenisset Principe accusante. Ne quis dicat non legitimam accusationem fuisse, tantùm Principis mandatum: ecce addit* Ceterorum receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam. *At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur,* Pisonem Q. Granius. *Granij Romæ non ignoti iaminde à Lucillij auo, apud quem Granius præco: & infrà lib.* VI. *Granius Martianus, suprà lib.* I. *Granius Marcellus.* Mendosus locus. Fortassè emendatus.

47. Relatum de Cassio Seuero exsule.] *Qui primus flexisse dicitur ab illa recta & vetere dicendi via. quem & historiam scripsisse comperior ex Tertulliani Apolog. & Suetonij Vitellio, cap.* II. *Eius laudes vide apud Senecam patrem lib.* III. *Controuers. initio.* Cassius Seuerus.

48. Per immodicas inimicitias.] *Suspectum.*

49. Vt iudicio iurati Senatus Cretam amoueretur.] *Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. cap.* XVI. *noster suprà, lib.* I. *Ait, indicio iurati Senatus. quod erat, cùm Senatus deum testem aduocabat, se censiturum, quod è fide suâ réque publica videretur. Liuius lib.* XLII. Vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret decernerétque. *Lib.* XXX. Patres igitur iurati (ita conuenerat) ita censuerunt, vti Consules prouincias inter se compararent. *Appianus lib.* II. *Ciuil.* τούτου μόνου δεξάμενοι τὸ λεχθὲν οἱ ὕπατοι, ἦτον σφίσι ψῆφον ἀναδεδῶναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ὅρκῳ. *Tacitus hoc ipso libro:* P. Suillium amouendum in insulam censuit tantâ contentione animi, vt & iureiurando obstringeret è rep. id esse. *Morem eum posteà obtinuisse in omni Senatu, idque lege quadam Traiani, colligas ex Plinij verbis, lib.* V. *Epistol.* Quinetiam Dextrum, qui primus diuersum censuerat, perlatâ lege de Senatu habendo iurare coëgit è republicâ esse quod censuisset. *Græci id vocabant* ἱερὰν συμβουλήν: *& formula eius eleganter expressa apud Xenophontem* περὶ ἀναβάσεως Κύρου *lib.* V. *in oratione Hecatonymi:* εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο. εἰ δὲ μή, τἀναντία. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. *Sed is mos quando primùm cœpit? haud temerè dixerim. Puto tamen Coriolani æuo. in cuius caussa Tribuni plebis volunt & impetrant, vt* Senatus iuratus sententiam dicat, vti solet in consessu iudicum. Dionysius *ait, lib.* VII. Iuratus Senatus. Idem mos Græcis.

50. Saxo Seriphio.] *Verè, saxo. Vide Strabonem lib.* X.

51. Consenuit.] *Benè,* Consenuit. *Nam annos* XXV. *in exsilio hæsit. Eusebius*

Cassij diuturnitas in exsilio.

Chronicis: Cassius Seuerus orator egregius xxv. exsilij sui anno, summâ inopiâ, moritur: vix panno verenda contectus.

Similis planè in Quinctiliano narratio.

52. Plautius Siluanus Prætor Aproniam coniugem in præceps iecit.) *Similis at non eadem res narrata Quinctiliano lib.* v i i. *cap.* i i i. Id autem genus, de quo nouissimè dixi, non solùm in scholis sæpe tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in caussâ Næuij Apruniani (*lego*, Nonij Aproniani) solùm quæsitum, Præcipitatáne esset ab eo vxor, an se ipsa suâ sponte iecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram: quod ipsum fecisse seductum iuuenili cupiditate gloriæ fateor. *De hoc ipso autem Plautio lapis*,

Ti. Plautij

TI. PLAVTIO. M. F. M. N.
SILVANO. ÆLIANO.
PONTIF. SODALI. AVGVSTALI
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS
LEG. LEG. V. IN. GERMANIA.

Id est, Triumuiro auro argento æri flando feriundo, Quæstori Tiberij Cæs. Legato Legionis quintæ.

53. Vrgulania Siluani auia.) *Vrgulanij in gente Plautia sunt. Lapis.* A. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. *& Suetonij Claudio.* *Plautia Vrgulanilla, non Herculanilla eius vxor: quod rectè monuit ex vet. libro Torrentius.*

54. Nam priores duces sibi impetrando.) *corrigo*, vbi impetrando.

Statuæ pro triumpho.

55. Tres laureatæ in vrbe statuæ.) *Furij Camilli, L. Apronij, Iunij Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius. & Tacitus in Agricola*: Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triuumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni iubet.

56. Raptabat Aphricam Tacfarinas.) *Non*, reptabat, *vt vulgò. Alibi*: Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.

Ptolemæus Africæ rex.

57. Ptolemæo Iubæ filio.) *Quem Caius posteà interfecit. Suton. cap.* x x v i. Ptolemum regis Iubæ filium consobrinum suum (erat enim & is M. Antonij ex Selenâ filiâ nepos) interfecit. *Seneca De Tranquillitate*: Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Caianas custodias vidimus. Alter in exilium missus est: alter, vt meliore fide mitteretur optabat. *Ex verbis Senecæ apparet dimissum Ptolemæum, sed per viam iussu Caij interfectum.*

P. Dolabella

58. Proconsul eius anni P. Dolabella.) *Cuius memoriam in Illyrico seruat lapis*,

P. CORNELIO
DOLABELLÆ. COSS.
VII. VIRO. EPVLONI
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORIS
PROVINCIÆ. HILLYRICI

59. Thubuscum opidū.) *Mauritaniæ Cæsariensis. alias, Tubusuptus, & Succubæ dictū.*

Emendatus Cornelius.

60. Perculsa gens & culpæ nescia.) *Imò*, culpæ conscia. *atque ita scribo. Nam suprà ait*, prædarum receptorem & socium prædandi fuisse Garamantum regem, missis leuibus copiis. *Non ergo extra culpam.*

Quàm vetus mos mittèdi scipionis siue scepti.

61. Scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum munera ferret.) *Et valdè quidem antiqua. Siquidem Porsenæ regi ea missa lego apud Dionysium lib.* v. ἡ δὲ τῶν ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τυῤῥηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα ὑφ᾽ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. *Nec prius vestigium, opinor eius ritus.*

62 Cui prouincia vetere ex more Cales euenerat.) *Vtrum Calles hic legimus, an* Ambigua lectio.
Cales? Si Calles: interpretor ex Suetonij loco: in Iulio cap. XIX. Opera ab optimatibus data est, vt prouinciæ futuris Consulibus minimi negotij, id est siluæ calléſque decernerentur. *Vt antiquitus quidem calles, (eo nomine intellegimus curam publicorum ſaltuum calliúmque, in quibus pecora paſcebantur, ære aliquo conſtituto) prouincia Quæſtorem fuerit: interdum & Conſulum, ſi bella nuſquam aut hoſtis.* Sed nec Cales mihi diſpliceat: *vt in eo oppido Quæſtoris fuerit ſedes. Sic enim in Liuio lego, viſas Conſulibus decretas, &, Tarentum prætoribus: & lib.* XXV. Nero prætor Sueſſulam ſortitur. *quibus opidorum nominibus, loca ſcio intellegi vicina. Veteri autem reip. ante Sullam, cùm octo Quæſtores eſſent, exq. iis duo Militares, duo Vrbani: ſatis conſtat quattuor reliquos prouincias in Italia aut certè Sicilia habuiſſe: externis prouinciis imperio nondum adiunctis. Eas puto ſic conſtituendas, (quid enim niſi arbitrium interponam in re caeca & obſcura)* Aquariam ſiue Frumentariam, *Oſtiæ: cuius mentio Ciceroni pro Cn. Plancio, pro Murena, & Interrogatione in Vatinium teſtem. cui Quæſtoriora tota maris inferi, ſubuectio frumenti, res nautica, aliáque talia curæ. Secundam Gallicam, Arimini. Meminit Suetonius in Claudio, cap.* XXIIII. Detracta Quæſtoribus Oſtienſi & Gallica prouincia curam ærarij Saturni reddidit. *Video ibi * virum doctum velle,* callium prouincia: *eruditè fateor & acutè. & tamen ſuſtinet aſſenſionem meam Plutarchi locus Sertorio: quem Quæſtorem deſignatum ait Galliæ circumpadanæ. ταμίας, inquit, ἀποδείκνυται τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. Tertiam Calibus, ad Vulturnum flumen. qui Quæſtor tractus Campano Sidicinóque præfuit Brundiſium vſque. Eam non alio tibicine fulcire poſſum, quàm hoc loco. Quartam adhuc quæro. niſi ſi fuerit in Sicilia Lilybæi. argumento, quòd ea prima prouinciarum facta: & quòd etiam inferiori æuo cùm miſſus illuc prætor, ſemper in Sicilia duo Quæſtores Syracuſanus & Lilybætanus.*

Margin: Calles prouincia. Adi Turneb. lib. III. cap. IX. & XXII. Cales, Quæſtorum prouincia Lib. XXXVI. Lib. XLV. Prouinciæ Quæſtorum antiquitus. Aquaria, Oſtiæ. Vide Antiquas meas, lib. I. cap. XVI. Gallica, Arimini. *Tonentius in eum locũ. Campana, Calibus. Sicula, Lilybæi.

63. Nomen viri Q. Vibius Serenus in Senatum inducti ſunt.] *Puto legendum totùm locum,* reus pater, accuſator filius (nomen vtrique Vibius Serenus) in Senatum inducti ſunt. *Nec malè etiam coiuerit hiulca alias oratio, traiectis verbis:* reus pater, accuſator filius in Senatum inducti ſunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exſilio retractus. *Elige.* Tacitus correctus.

64. Et tum catena vinctus, perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis.] *Audio virum magnum & meritis in litteras clarum Err. Memmium legere:* Perorante filio pater. Paratus adoleſcens. *Et res & hominis cauſſa quis non comprobet?* Memmij coniectura

65. Robur & ſaxum minitantium.] Robus, *ait Feſtus,* in carcere is locus, quò præcipitatur maleficorum genus, quod ante arcis robuſteis includebatur. *Liuius* XXXVIII. Vt in carcere inſtar furis & latronis vir clariſſimus includatur, & in robore ac tenebris exſpiret, deinde ante carcerem nudus proiiciatur. *Plautus Pœnulo:* Robur in carcere. Plautus explicatus.

Vos ego iam detrudam ad molas: inde porrò ad puteum atque robuſtum codicem. *Et alluſit per iocum idem Captiueis:*

At ego faciam vt pudeat, nam in ruborem te totum dabo.

vbi malim ſcribi, in robur. *Nec tamen omiſerim, hic in Tacito, Robur videri potiùs ſupplicij locum quàm cuſtodiæ. Valerius ita accepit, lib.* VI. *cap.* III. Quinetiam familiares Gracchorum, ne quis reip. inimicis amicus eſſe vellet, de robore præcipitati ſunt. *& Lucanus lib.* II. De robore præcipitati.

Sæua Tribunicio maduerunt robora tabo.

Itémque Calpurnius, ſcitus ſanè declamator, Declamat. V. Video carcerem publicum ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus tenuem lucis vmbram recipientem. In hunc coniecti, robur Tullianum proſpiciunt: & quoties iacentes ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur, & alienum ſupplicium aſpectando (*ita inibi lego*) ſuum diſcunt. *Ex quo clarè diſcas robur hoc in Tulliano fuiſſe, id eſt carceris infe-*

riore loco. Liuius XXXIV. Pleminius in inferiorem demissus carcerem est, necatúsque.

66. Post damnatum Libonem missis litteris exprobrauerat suum tantùm studiũ sine fructu fuisse.] *At in damnatione Libonis nulla mentio huius Sereni, nullæ partes.*

Vitiosa distinctio in Tacito.

67. Intercessit Gallus Asinius.] *Vulgò vitiosa distinctio. Scribe totum locum,* intercessit. Gallus Asinius G a. D. claudendum censere, *id est, censebat. Intercedendi Aspernandiq; verba ad Cæsarem ipsum referenda sunt, qui iure Tribunitiæ potestatis intercessit decreto, inuidia minuendæ.*

Suillius.

68. Suillium Quæstorem quondam Germanici.] *Gloriatur ipse in oratione contra Senecam:* Se Quæstorem Germanici; illum domus eius adulterum fuisse.

69. Ex quîs magnarum sæpe rerum motus oriuntur.] *Lego,* monitus oriuntur. *Non enim vllos motus ex accusatione aliisq; talibus oriri vult: sed rerum salubrium exempla monitionésque. Qui reuerâ pulcherrimus historiæ fructus.*

Res Romana.

70. Neque alia rerum.] *Emendaui,* neque aliâ re Rom. *Rem Romanam hoc sensu non semel dixit, vt monui suprà.*

71. Ceterùm vt profutura, ita minimum oblectationis adferunt.] *Dixit idem Thucydides:* καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖ).

Sententia à Thucydide.

72. Laudatóque M. Bruto, C. Cassium Romanorum vltimum dixisset.] *Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio iam mortuo: publicéque dixit,* ἔσχατον ἄνδρ' ἐκ Ῥωμαίων τὸν Κάσσιον. *Plutarchus in Bruto. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit.*

De Cassio insigne dictum.

Neque aliter Romanus quispiam Philopœnionem laudans, Vltimum Græcorum dixit: *quod in eodem Plutarcho leges. At in similem sententiam de Bruto, & ad Brutum, Lucanus canit:*

O decus imperij, spes ô suprema Senatus
Extremum tanti generis per sæcula nomen.

Satrius Secundus.

73. Satrius Secundus & Pinarius Natta Seiani clientes.] *Alterius mentio Seneca, in Consolatione ad Martiam huius Cremutij filiam:* Propone, *inquit*, illud acerbissimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob vnum aut alterum liberius dictum: quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruices nostras non imponi quidem, sed descendere. *scribe* escendere, *id est, pedetentim & per gradus Imperatorem fieri.*

Correctus locus Cremutij.

74. Hunc Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones & paricidas, quæ nunc vocabula imponuntur.) *Adspexit ad has seruilis adulationis voces idem Lucanus, de Pompeij cæde:*

——— scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas?

Lucani libertas in Principes.

Qui poëta vbique tam liberi imò licentis stili in Principes est, vt mirer ea scripta sub Principe. & quidem tali.

Asinij Pollionis historiæ.

75. Asinij Pollionis scripta.) *Qui* XVII. *libros Historiarum scripsit auctore Suida.* Citat *Suetonius, & alij.*

Non accurata supputatio Taciti.

76. Illi quidem septuagesimum ante annum.) *Rotundum numerum posuit, non verum. qui erat* LXVI. *Facilis supputatio. Nam bellum Philippense anno vrbis* DCCXI. *at nunc annus* DCCLXXIIX.

Generosa Cremutij mors.

77. Egressus dein Senatu, vitam abstinentiâ finiuit.) *Distinctè totam historiam Seneca:* Vsus itaque balneo, & quò plus imponeret, in cubiculum se quasi gustaturus contulit: & dimissis pueris, quædam per fenestram vt videretur edisse, proiecit à cænâ. Deinde quasi (*corrupta interpunctio ab ignaris moris prisci, scribe*, proiecit. A cæna deinde quasi. *Mos vulgo obtinebat vt in balneo, aut statim post balneum aliquid sumerent, quod vocabant Gustare & Gustum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam cænam*) iam satis in cubiculo edisset, abstinuit: alteróque die & tertio idem fecit. Quarto ipsâ infirmitate corporis faciebat indicium. Cognito consilio eius,

Post balneũ, Gustus.

publica

publica voluptas erat, quòd è faucibus auidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Seiano auctore, adeunt consulum tribunalia: queruntur mori Cordum, vt interpellarent quod coegerant. Adeò illis Cordus videbatur effugere. Magnas res erat in quæstione, an mortis rei perderentur. Dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se absoluerat. *Quem locum eo libentiùs adscripsi, vt ab aliis depositum emendarem. Corruptum enim illud*, an mortis rei perderentur: *& ad Oedipum relegat nos Pincianus. In libro manusc. legi*, pro derentur. *itáque cum adseueratione emendo*, an morte rei prohiberentur. *Probat ipse Seneca, statim*: Fles quòd quemquam tuorum mori necesse fuit? Pænè non licuit.

Seneca emendatus.

78. Libros per Ædiles cremandos censuere patres.] *Alias id per Triumuiros factum. In vita Agricolæ.* Delegato Triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. *Alias per Prætorem Valerius*: Græcos Numæ libros L. Petillius Prætor vrbanus ex auctoritate Senatus per victimarios igne facto in conspectu populi cremauit. *Primus Romanorum hanc ingenij sui pœnam subiit Labienus. Vide pulchra apud Senecam patrem lib. x. Controu. initio.*

Ædiles cremabãt libros. Interdum Triumuiri. Alias Prætor.

79. Sed manserunt occultati, & editi.] *Occultati a filia, & ab eadem posteà editi. Itaque nihil muto, Vertranio tamen placet*, & abditi. *Non moris Tacito, bina verba ponere eiusdẽ rei. Vide Senecæ* I. *caput Consolat. ad Marciã. Scripserat hic Cremutius bella ciuilia & res Augusti; exstant q; fragmẽta, ex quibus genus dicẽdi colligas, in Suasoria Senecæ de morte Ciceronis.*

Cremutius bellorum ciuiliũ scriptor.

80. Præfectum vrbis Drusum.] *Capio Drusum Germanici filium. Moris enim vt Latinarum diebus præficeretur vrbi adolescens aliquis ex prima nobilitate. Dico adolescens, quoniam, vt Mutius ait*, ex eâ ætate præfectus fiat, quæ non sit Senatoria. *apud Agell.* XIIII. *cap. vlt. Dio tamen indicare videtur ab Augusto id institutum, lib.* XLIX. ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς αἱρετοὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πολίαρχοι παῖδες ἄνηβοι ἐξ ἱππέων, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ βουλευτῶν γεγονότες ἦρξαν. *Ita & Nero Præf. vrbi à Claudio. Sueton. cap.* VII.

Præfectus Latinarum, è iuuentute.

81. Auspicandi gratiâ tribunal ingressum.] *Moris vt quicunque munus aut magistratum caperent, primo eius die leuiter aliquid delibarent, auspicij saltem caussa. Asconius ad illud Ciceronis in Verrem*, Qui auspicatò à Chelidone surrexisset: Auspicari dicuntur ineuntes magistratus: & quia Chelidon, id est hirundo, vrbem frequentat, facetè vrbanam prouinciam Chelidonis, auspicio meretricis dicit esse susceptam. *Itaque appellabant primum illum*, * *Auspicalem diem. Panegyristes*: Illum tamen primum Consulatus tui auspicalem diem tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, vt quod tempus anteà incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primùm potuerit sufficere peragendis, vnóque sol curriculo & officia te Consulis incohantẽ videret, & Imperatoris implentem. *Nõ alia fax clarior ad hunc ritum. & bene ait, incipiendis rebus: quia tantùm leues quædam & tralatitiæ caussæ proponi solent, dicis gratia. Suetonius Nerone*: Auspicatus est & iurisdictionem Præfectus vrbi (*ita lege non*, præfecti vrbis) sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translaticias, vt assolet, & breues, sed maximas plurimásque postulationes certatim ingerentibus: quamquam interdictum à Claudio esset. *Nec magistratus solum, sed etiam priuati homines vulgò Kal. Ianuarijs artes suas, religionis ominisq; caussa auspicabantur. Ouidius.*

Auspicalis dies.

* A quo more auspicia consolatus Symmacho. lib 1. epist. xcv

Leues caussæ exordio magistratus.

Artes delibabant vulgo Kalẽdis anni.

Tempora commisi nascentia rebus agendis,
Totus ab auspicio ne foret annus iners.
Quisque suas artes ob idem delibat agendo,
Ne plus quàm solitum testificatur opus.

Seneca epistola LXXXIIII. Ille tantus Psychrolutes, qui Kal. Ianuariis in Euripum saltabam: qui anno nouo, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire. *Suetonium eodem trabo, Nerone, cap.* XLVI. Kal. Ianuariis auspicanti, Sporus anulum muneri obtulit, cuius gemmæ sculptura erat Pro-

Seneca ad hūc morem explicatus.

Et Suetonius.

Studiosi auspicabantur Volcanalibus.

ſerpinæ raptus. *Illud proprium ſtudioſis, vt auſpicarentur lucubrationes ſuas nocturnas, vt opinor, Volcanalibus ipſis. Appàret ex Plinij verbis epiſt. ad Macrum de auunculi ſui vitâ ſtudiiſq;:* Lucubrare Volcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſſâ, ſed ſtudendi. *Volcanalia autem* IX. *Kal. Septembres.*

82. Quod à Cæſare palam increpitum.] *Iure, quia, vt dixi, non feriæ cauſſæ, ſed leues quædam tunc agi ſolitæ: multo minus capitales, & ominis ſæui ac ſcæui.*

Cyzicenis libertas adêpta.

83. Obiecta Cyzicenis incuria cærimoniarum Diui Auguſti.] *Quòd fanum honori eius cœptum non perfeciſſent, & quòd ciues quoſdam Rom. in vincla habuiſſent. Dio & Suetonius cap.* XXXVII. Cyzicenis in ciues Rom. violentiùs quædam auſis publicè libertatem ademit, quam bello Mithradatico meruerant. *Ademerat ſanè Cyzicenis libertatem & Auguſtus, ob ciues item Rom. flagris caſos: ſed mox reſtituit. vti apud Dionem reperies lib.* LIIII. *actis anni* DCCXXIIII. *&* DCCXL. *Strabo lib.* XII. *Cyzicum liberam fuiſſe ait ſuo etiam æuo. ex quo vides magnum illum ſcriptorem deſiiſſe viuere aut ſcribere, ante hunc Tiberij annum.*

Strabo quando deſierit ſcribere.

84. Nam vt quis diſtrictior accuſator, velut ſacroſanctus habebatur: leues, ignobiles, pœnis afficiebantur.] *Planè ex illo Salluſtiano oraculo, ſub Tyrannis:* Quàm quiſque peſſimè fecit, tam maximè tutus eſt.

Perſæ reges ſuos pro diis colunt.
Templa Romæ & Auguſto.
* De quo Philo ad Caium: *acceptiſſe eum honores eiuſmodi nô quod probaret, ſed quia id poſtularet amplitudo imperij, cui veneratio quadâ parabatur his artibus.*
Tiberius ſequitur in Auguſti veſtigiis.

85. Diuus Auguſtus ſibi, atque vrbi Romæ templum apud Pergamum.] *Exemplum huius adulationis à Perſis, de quibus apud Q. Curtium poſtremus ſeruorum Cleo:* Perſas non ſolùm piè, ſed etiam prudenter reges ſuos inter deos colere: maieſtatem enim imperij, ſalutis eſſe tutelam. * *Eadem Auguſto mens. ſed vt leniret inuidiam, non ſibi ſoli permiſit templa ſtatui, ſed coniunctim vrbi Romæ: quæ iampridem ſcilicet inter deas. Suetonius:* Templa quamuis ſciret etiam Proconſulibus decerni ſolere. in nullâ tamen prouinciâ niſi communi ſuo Romæque nomine recepit. *Ita à communi Aſiæ Pergami ſtatutum templum, de quo hic Tacitus, & denarij veteres: in quibus templi forma cum inſcriptione,* COM. ASIÆ. ROM. ET. AVG. *id eſt, Commune Aſiæ Rom. & Auguſto. de quo ſatis multa Dio lib.* LI. *in actis anni* DCCXXV. *Facit quod in lapidibus legimus,* FLAMINI. ROM. ET. AVG. *& apud Rufum Templum Romæ & Auguſti, in ipſa vrbe.*

86. Qui omnia facta dictáque eius vice legis obſeruem.] *Quod de ſe hic Tiberius, tribuit illi etiam Strabo, lib.* VI. *extremo:* Tiberius, *inquit,* ſucceſſit Auguſto: *κανόνα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν προσταγμάτων ποιούμενος ἐκεῖνον:* regulam normámque gubernationis & imperij illum faciens.

87. Moris quippe tum erat quamquam præſentem ſcripto adire.] *Probus ſapiénſque mos, & quem ego ſanè laudem. Repertorem eius C. Cæſarem fuiſſe moneatur à me iuuentus. Ita enim Plutarchum accipio in Cæſare: λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ, διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν, καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγεθος, μὴ περιμένοντος:* Ferunt & Cæſarem primum rationem repperiſſe amicos per litteras conueniendi, cùm coram agendi de rebus iis quæ incidiſſent, nec multitudo occupationum, nec vrbis magnitudo ſemper ſpatium darent. *Quod referri non niſi ad amicos * præſentes poſſe, clarum eſt. Tenuit coluitq; eumdem morem Auguſtus, qui* ſermones cum ſingulis, atque etiã cum Liuiâ ſuâ, grauiores, non niſi in ſcriptis & è libello habebat; ne plus minúſve loqueretur. *Suetonius cap.* LXXXIIII.

* Nam iamdiu certæ repertæ litteræ ad abſentes.

88. Vt coniunctione Cæſaris dignus crederetur.] *Filia eius Claudij filio deſponſa.*

89. Nonnihil etiam de equitibus Romanis conſultauiſſe.] *Suetonius:* Agrippâ defuncto, multis ac diu etiam ex equeſtri ordine circumſpectis conditionibus, Tiberium priuignum ſuum elegit.

90. Ceteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent: Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.]

Vix abest quin ad Sallustium respexerit, quem non legit solùm sedulò, sed sublegit. Nam apud eum Cæsar, pari sententia differit: Aliis alia licentia est P. C. qui demissi in obscuro vitam agunt. si quid iracundiâ deliquere, pauci sciunt: fama atque fortuna eorum pares sunt. Qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales nouere. Ita maximâ fortunâ minima licentia est. — Sallustiana imitatio.

91. Falleris enim Seiane si te mansurum in eodem ordine putas.] *Respondet illi parti,* Non enim exuere se imposita munia.

92. Quæ C. Cæsari.] *Augusti filio.*

93. Excessisse iam pridem equestre fastigium.] *Quare? aut quo in facto? Credo, quia Prætoriis honoribus insignitus Seianus à Tiberio, atque ita velut exemtus Equiti, & insertus in Senatum. Sed & postea Consulem eum fecit, & Senatorem palàm. Suetonij igitur scriptio, adfirmantis (in Tito cap. VI.)* Præfecturam Prætorij, numquam ad id tempus, nisi ab equite Ro. administratam, *nónne legenda cautè? videtur: & cum exceptione huius, atque etiam * alius, (vt alibi dicam) exempli.* — Tacito lux data. Suetonij incauta assertio. * In Clemete Arretino, lib. IV. Hist.

94. C. Proculeium.] *Qui frater Varronis Murenæ, illius qui in Augustum conspirauit: cuius etiam soror Mæcenati vxor. Dio* LIIII. *Laudat eum Horatius:* — C. Proculeius.

Viuet extento Proculeius æuo
Notus in fratres animi paterni.

95. Literarum magnâ ex parte se arbitrum fore, cùm per milites commearent.] *Obserua litteras per milites solere transmitti, & quidem per eos qui Speculatores dicti. Plutarchus in Galba Nymphidium præfectum prætorio valdè offensum scribit: quòd Consules litteras & diplomata μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀπέπεμψαν.* sine signo suo & militibus misissent. *Nec alius sententiæ illud Taciti lib.* II. *Histor.* Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores Syriâ Iudæáque adactum in verba eius Orientem nuntiauere. *Hæc clara, & firmanda Suetonij scriptura, quæ in omnibus ferè manuss. Cal. cap.* XLIIII. Magnificas Romam litteras misit, monitis speculatoribus vt vehiculo ad forum vsque & Curiam pertenderent. *Deprauarunt vulgò,* sæpe latoribus. — Litteræ per milites commeabant. Suetonius emendatus.

96. Votieno Montano celebris ingenij viro.] *Cuius inter celebres oratores mentio Seneca libro* V. *controuersia.* VII. *Præfatione libro* IX. *Etiam inter poetas Ouidio:* — Montanus poeta.

Quíque vel imparibus numeris Montane vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

97. Et Votienus quidem maiestatis pœnis adfectus est.] *Quibus pœnis, propius disce ex Eusebio in Chronicis:* Votienus Montanus Narbonensis orator, in Balearibus insulis moritur, illuc à Tiberio relegatus. — Votieni pœna quæ.

98. Quamquam Lentulus Gætulicus Consul designatus lege Iuliâ damnasset, exsilio puniuit.] *Adulterij pœnæ quæ olim, non in promptu: recludam si potero, & tenebris prisci æui radium aliquem dabo nouæ lucis. Romuli lege, matrona eius culpæ rea, marito permissa cognatisque. Ij, vti visum, multabant, puniebant. Sed vtrúmne morte? Puto, verecundè contra virum doctum, licuisse. Ex Dionysio, qui lege regia maritum constituit κύριον τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας,* arbitrum magnitudinis pœnæ. *Ex iure ipso. quia mulier quæ iuxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, vt proles in patris. Ex Tacito: apud quem* Plautius, prisco instituto, de capite famáque coniugis, propinquis coram, cognouit, & insontem nuntiauit. *Ait, capite famáque.* Si *in superstionis crimine marito id iuris: credo & in adulterij. In eas quæ sacris Bacchanalium incestu vsæ, cognati maritique intra domos animaduerterunt, aiunt Liuius & Valerius: nec dubito, quin ea animaduersio ad caput pertinuerit. Denique Egnatius quispiam vxorem, quòd vinum bibisset, fusti interemit, idque factum non modò accusatore, sed etiam reprehensore caruit: quidni idem iuris in grauiori culpa sit? Argumentum à Catone non petam, qui ait:* In adulterio vxorem — Disputatio de adulterij pœna. Valer. lib VI. cap III. Plin. lib XIIII. cap. XIII. Tertull. Apol. cap.

tuam si prehendisses, impune necares. Vanum enim. & pertinere tantùm videtur ad

Adulteræ domo exactæ, & dote priuatæ.

deprehensam. Tamen hoc fateor, eo seuero iure perquàm raro maritos vsos: moribúsque receptum videtur, vt adulteram apud cognatos conuictam domo saltem exigerent, multaréntque dote. Idius (siue mos fuit) Plautus indicat Amphitruone:

Quid si adduco tuum cognatum huc, à naui Naucratem,
Qui mecum vnà vectu'st, vnâ naui: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Nunquid caussam dicis, quin te hoc multem matrimonio?

Et respondet mulier, Si deliqui, nulla caussa est. Et clarè Valerius lib. VIII. cap. II. Cùm C. Titinius Minturnensis Fanniam vxorem, quam impudicam de industriâ duxerat, eo crimine repudiatam spoliare dote conaretur. Portius Latro, contra adulteram: Illud, iudices, mihi tormento est, quòd notata iudicio vero, vt multiplicatam dotem perdat; plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quàm quantum damnatæ perdendum est. Hæc antiquitus obtinuisse videntur: quibus addo: Si mariti cogna-

Magistratus accusabant adulteras. Et præsertim Aediles. * In lib. II. Annal.

tiq; dissimulabant, aut, vt Liuij verbis vtar, idoneus in priuato supplicij exactor nemo erat: non raro, publico iudicio, persequebatur id crimen magistratus. Et præsertim Ædiles. ac damnatos damnatásque apud populum reperio pecuniaria multa, imò exsilio interdum. Exempla adduxi* supra, de Vestilia: & nunc non repono. Adde è Valerio de Cn. Sergio Silo, cui promissorum matrifamiliæ nummorum gratiâ dies ad populum dicta, damnatúsque. lib. VI. Nec plura reperio prisco æuo. Lex Iulia secuta est, ferente Augusto. Pœna eius in volu-

Quæ pœna legis Iuliæ.

mine Digestorum, quod miremur, non expressa: & ideò serram inter se reciprocant viri docti. Capitalem eam fuisse plures senserunt, deterioresque: Relegationem tantùm, pauci boniq;. Et

Non fuit capitalis. * Velim considerari Suetonij etiã locum in Aug. cap. v. vbi grauiorẽ adulterij pœnã nominat. Relegatio fuit.

herclè non fuit mors.* Ex Taciti verbis libro III. de Iulia filia, neptiq;: Adulteros earum morte aut fuga puniuit. statimq; addit, culpans Augustum: clementiam maiorum suásque ipse leges egrediebatur. Nam intellegit Iulias leges. Ne exsilium quidem, ex eodem loco: sic enim interpretor, fugam. & ex hoc, qui in manibus: vbi Tiberius contra legem Iuliam, seueritatem peruicaciter amplexus, Aquiliam exsilio damnat. Exsilium intellego, perpetuum, quod sit vice deportationis. Esto igitur Relegatio. Facit huc illud Taciti de Vistilia, Eáque in insulam Seriphon abdita est. id est, insulam relegata. & paullò clementiùs de Manlio, relegatione simplici: Adultero Manlio Africâ atque Italiâ interdictum. Iuuat aliquid illud Ouidij, qui ob adulterium damnatus: Namque relegatus, non exsul dicor. Et rationes quædam ex iure scripto: quas pete à Cuiacio lib. VI. Obseruat. cap. XI. Nodus aliquis esse possit in Iurisconsulti verbis ad l. Iuliam: Adulterij damnatam si quis duxerit vxorem, lege eâdem tenetur. quod tollere videtur relegationem. Et in verbis Portij La-

Aut fortasse tãtum multa dotis, cum infamiæ nota. Adulteriorũ crebitas.

tronis, quæ suprà: è quibus mulcta dotis saltem erui potest, & infamiæ nota. Portius autem posterior Iulia lege. Dicam verè, parũ certa res est: & exẽpla relegationis quæ in historia in personis eximiis, videri possunt à seueritate principum, non à lege: aliudq; seruatũ fortasse in hominum vulgo. Ni fuisset; non illæ tam frequẽtes essent de adulteriis apud scriptores id æui querelæ. Seneca audet scribere: Nunquid iam vllus adulterio pudor est? postquam eò ventum est, vt nulla maritum habeat, nisi vt irritet adulterum. aliaq; passim reperies in eam sen-

Postea tamen pœna capitis inducta.

tentiam; parum probabilia, si relegatio & fuga, adulterij pœna. Quidquid eius est: capitale postea id crimen factum, vt ex Apuleio notat idem Cuiacius: cui adde Arnobium lib. IIII. Adulteria tamen legibus vindicant, & capitalibus adficiunt eos pœnis, quos in aliena

Gladij pœna ex legibus Vvandalicis.

comprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione iecisse. Et gladio animaduerterunt non in adulteros modò sed omnes impudicos stupratorésque, Vvandalicæ leges, vt legi apud Saluianum lib. VII. Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, seueras pudicitiæ sanctiones decretorum, gladio impudicitiam coërcentes.

Album Senatorium.

99. Albo Senatorio erasit.] Album τὸ λεύκωμα; id est, tabulæ albatæ in quibus nomina aliúdve quid inscriptum. Sic legis Album Prætoris, Album Decurionum, Album iudicum: & in Tertulliano, Album Apostolorum. Senatorum autem Album primus instituit Augustus,

gustus, anno DCCXLVI. *cùm recenso Senatu, mulctas infrequentibus imposuisset, & simul definisset numerum intra quem* S C. *non fieret. Eas ad res visum necessarium Album: quod renouatum quotannis, & in Curiâ propositum. Dio:* τά τε ὀνόματα συμπάντων βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν καθ' ἔτος τοῦτο ποιεῖται. *id est:* Nomina omnium Senatorum in albo descripta proposuit: atque ex eo, quotannis etiam nunc ita fit.

Quando institutum.

Quotannis id refertum.

100. Dianæ Limenetidis.] *Scripturam eam iuuare aliquid Callimachi versus videntur in Dianæ Hymno:* —— καὶ μὲν ἀγυιαῖς Ἔσσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος. *quasi eadem illa dea viis præsit portibúsque. At tu nihil ambigens repone,* Limnatidis. *Ita historia hic postulat, & consensio scriptorum. Siue enim à Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus (Messeniæ: siue* ἀπὸ τῆς λίμνης, *à palude, agnominata ea dea, certè Limnatis scribendum, siue Limnetis. Prioris sententiæ Strabo esse videtur.* VIII. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι δοκοῦσι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ὂν τῆς τε Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. *Nec dissimilia libro sexto. At à lacu deriuat clarè Pausanias lib.* IIII. *&* VI. *itémque Artemidorus lib.* II. *qui Dianam in somniis visam boni ominis piscatoribus esse vult, quoniam & Λιμνῆτις dicatur.*

Diana Limenetis.

Limnatis. Cognominis eius caussa.

101. Suóque regi dent * Heliatem agrum, in quo id delubrum cessisse.] *Lectionis & historiæ obscura locus. Placet,* regi Penthilo Eleatem agrum. *Penthilus Arcadia, & nisi fallor, Messeniorum rex, filius Orestis. Strabo lib.* XIII. Ὀρέστου δ' ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν βίον, διαδέξασθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πένθιλον λέγουσι, καὶ προελθεῖν μέχρι Θρᾴκης, ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον. *id est:* Oresti in Arcadiâ defuncto successisse in regno Penthilum filium eius aiunt & processisse in Thraciam vsque, sexaginta ferè post Troicas res annis: quo ipso tempore in Peloponnesum redierunt posteri Herculis. *Velleius lib.* I. Post Orestis interitum filij eius Penthelus & Tisamenus, regnauere triennio. Tum, ferè anno octogesimo (*Strabo numerauit annos duntaxat sexaginta*) post Troiam captam, centesimo & vigesimo quàm Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies quæ omni hoc tempore, pulsis Heraclidis, Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur. *Tempora & res satis conueniunt: disconuenit fortasse Tacitus, qui regem ipsum è posteris Herculis facere videtur. At cùm omnia Græcorum scrinia excussi, qui progeniem Herculis prodidere, intérque alios Theophilum lib.* II. *aduersum gentes: Penthilum nullum reperio. Turbat etiam, quòd Pausanias libro quarto, vbi Messeniorum reges ordine enumerat, neminem recenset hoc nomine. Quid si legas ergo* Pentheo Eleatem agrum? *quid si,* Temeno? *qui certè inter Heraclidas est. Sed is Argis regnum habuit, vt Pausanias auctor. Quem eumdem in hâc historiâ si sequimur, Cresponti nomen fuit Messeniorum regi: cui in diuisione per fraudem liquescentis sortis, terra ea obuenit. Scripserim ergo,* suóque regi dein Eleatem agrum. *Eleatem sanè retineo: quia Strabo mihi auctor totam regiunculam inter Dymen & Messenam, Eleam vocatam fuisse.* * *Dentheleatem, siue potius Dentheletem recipere non possum, quia Thraciæ ij populi: apud quos qui potuit esse hoc templum? Dixi multa. si erro, da sodes coronam: quia taurum toties non ferire difficile est, ait ille.*

Ambigua in lectio in Cornelio.

Penthilus Arcadiæ rex.

Aliquid hac de re & Tertul. De Pallio.

Coniecturæ plures.

Crespontes Messeniorum rex.

Eleas ager.

* Quæ opinio Vertranij est.

A D D. Mercerus, Tegeatem, *aut* Thuriatem, *mallet: & cum eo Pausanias profectò quem vide. Nec enim ἔργα facio, historiarum hæc πάρεργα.*

102. Quod si vatum annalium ad testimonia vocentur.] *Alia dixi olim: nunc hoc videri legendum:* vatum annalium atque. *quod proinde est quasi scripsisset* atq. annalium, *transpositu veteribus crebro. In Lege Mamiliâ, & Agellio, aliisq́ scriptoribus,* * *notaui.*

Traiectio copulæ.

* In Electis.

103. Ædem Veneris montem apud Erycum.] *Imò,* Erycem. *Eryx enim Siciliæ ille mons dictus, descriptus Polybio lib.* I. *cum ipso templo, & Straboni in* VI. *De eo Virgilius:*

Eryx mons.

Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ.

Veneris Erycinæ ædes Romæ.

Suetonij fortasse error.

Et ad eius instar etiam Romæ templum erectum Veneris Erycinæ ad portam Collinam. de quo Ouidius & Liuius. At illud mirum, quod noster hic Tiberio tribuit, id Suetonium Claudio adscripsisse, cap. xxv. Templum in Siciliâ Veneris Erycinæ vetustate collapsum, vt ex ærario P. R. reficeretur, auctor fuit. *An Suetonius id scripsit ἀλόγως? an verè instauratum iterum à Claudio fuit? Quod tamen haud facile creditu, tam pauco annorum interuallo.*

Segestani à Troianis.

104. Suscepit curam libens vt consanguineus.] *Quia Segestani pariter à Troianis orti. Panegyricus tamen scriptor, ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert:*

Mamertini.

Imputauere se origine fabulosa, *inquit*, in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses.

105. P. Rutilij exemplum.] *De quo Ouidius:*

Et graue magnanimi robur mirare rutili
Non vsi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus & hostica tellus.

Velleius, Cicero, Seneca, omnes scriptores.

Lentuli discreti.

Gætulicus ab Augure diuersus.

106. Lentulo super Consulatum & triumphalia de Gætulis.] *Plures Lentuli sub hoc æuum, & vereor vt confuderint quosdam viri docti. Lentulum eumdem fuisse cum hoc Gętulico censent. Non consentio ego. Primùm, quia ille semper Auguris cognomine, quasi ad discrimen adfectus: quod desiisset, facto loco agnomini meliori. Vbi, inquam, ille Augur nominatur, nusquam adiectum Gætulici nomen. Iterum, quia huic Auguri liberi nulli. colligo ex Suetonij Tiberio, qui ait* Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, angore & metu ad fastidium vitæ à Tiberio actum: & vt ne quo nisi ipso herede moreretur. *Non tam impudens Tiberius, (præsertim hoc imperij sui æuo) qui id exprimeret ab homine, cui suus heres. At Lentulo Gętulico filius, vti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, vt inertem, sine ingenio, sine lingua, à Seneca video: illum laudari à Tacito hic & lib.* 1. Præcipuè infensi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloria belli firmare Drusum credebatur & illa militiæ flagitia primus aspernari.

Diuitiæ Lentulorum.

Non mouet me quòd opes magnas Gętulico Tacitus tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniusque. Disparitas enim elucet eo ipso. Gętulico gloria fuerunt opes innocenter partæ & modestè habitæ, ait noster: vitio Auguri, cuius sordes & sterilitatem notat Seneca his verbis: Cn. Lentulus Augur diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies H-S. suum vidit. propriè dixi: nihil enim amplius quàm vidit ingenij fuit tam sterilis, quàm animi. Cùm enim esset auarissimus, nummos citiùs emittebat, quàm verba. tanta erat illi inopia sermonis. *Censeo ergo diuersum ab Augure Gætulicum fuisse. censeo tamen, non pugno. Sed & Gætulici duo, Pater, Filiúsque.*

Gætulici duo fuerunt.

Pater ecce, qui hoc anno mortuus: filius, qui sequentis consul. Nominant Fasti, Dio, Tacitus ipse. Velleius clarissimè: Sed Cossus etiam victoriæ testimonium in cognomen filij contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti. *Filius est, cui locus inter doctos: cuius Historiæ & poemata laudantur à priscis. Historia, à Suetonio, Cal. cap.* VIII. Cn. Lentulus Gętulicus Tiburi genitum scribit.

Gętulicus Filius, poëta & historicus.

Poemata, Martiale, Præfatione quâpiam, Sidonio, & Probo. Leguntur & hodie quædam Græca III. & VI. *Anthologiæ, vbi corruptè titulus, Γετουλλίου pro Γετουλικοῦ. Superuixit iste ad Caij principatum, interfectus ab eo cùm Germaniæ præfuisset decem annos. Dio,* LIX.

107. Domitium decorauit pater.] *Vide Suetonium in Nerone cap.* 1. *Velleium* II.

108. Hunc admodum adolescentulum sororis nepotem.] *Natus enim ex Iulo Antonio & Marcellà Octauiæ F. Consule Augusti nostrum Stemma.*

Termisum opidum, siue Termes.

109. Nationis Termestinæ.] *Termisum opidum clarum in Hispaniis agnoscit Appianus:* Τερμισὸν, ἣ μεγάλη πόλις ἀεὶ δυσπειθὴς Ῥωμαίοις γενομένη, ἐξ ἐρυμνοῦ κατήγαγον ἐς τὸ πεδίον, καὶ ἐκέλευσεν οἰκεῖν ἀτειχίστους. *Et credo me verè emendasse illud Sallustij:* Hi saltibus occupatis Termestinorum agros inuasere. *vbi vulgò*, tum externorum agros. *Opi-*

dum ipsum Termes * *Plinio dictum: vnde Termeſſini.* * Lib. III. cap. 18.

110. Idémque cùm poſtero ad quæſitionem traheretur.] *Vertranius notat,* Deeſt hîc nomen, die. *Imò iudicium hic tibi. Solens priſcis ſine additione dicere, Heſternò, Cottidianò, Annò, Hornò, Poſterò: & ferè Aduerbiorum in morem. Exempla, iuuentutis cauſſâ, ſint iſta. Tacitus* XV. *Annal.* Poſterò, cùm ad eoſdem cruciatus retraheretur, geſtamine ſellæ, &c. *Plautus Capteiuels,* Niſi cottidianò ſeſquiopus confeceris. *vbi perperam legas,* cottidianos, *vulgo. Sic idem ille Anno, non ſemel dixit, vt alibi notaui & correxi. Sic Cicero lib.* IIII. *ad Atticum, Anniuerſario, item Voluntario, Commodo, & plura. Heſternò etiam eadem ratione mihi lectum.* Heſternò Cottidianò, & ſimilia. Leuicula in Plauto emendatio.

111. Thracum gentibus, qui montium editis inculti, atque eò ferociùs agitabant.] *Hi ſunt quos* ὀρεινοὺς Θρᾷκας *Thucydides appellat, deſcribitq́ libro* II. παρακαλεῖ δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. *Quod ait eos* αὐτονόμους: *idem Tacitus voluit, cùm hic ſcripſit,* ne regibus quidem niſi ex libidine parere ſolitos. Montani Thraces. Ij liberi.

112. Magna vis armata aut incondita.] *Rectè. Rhenanus,* at incondita, *præter Taciti mentem.*

113. More gentis, cum carminibus & tripudiis præſultabant.] *Notat barbaricum eum ritum eleganter Thucydides in oratione Braſidæ, lib.* IIII. ὅτι δὲ τὴν μέλλησιν μὲν ἔχουσιν τοῖς ἀπείροις φοβεράν. καὶ γὰρ πλήθει ὄψεως δεινοί, καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι. ἥ τε διακένως ἐπανάσεισις τῶν ὅπλων ἔχει τινὰ δήλωσιν ἀπειλῆς, προσμίξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὰ οὐχ ὁμοίως. *Vbi ſcribi velim* πλήξει ὄψεως. *quod Tacitus tranſtulit ad Germanos,* corpus viſu toruum. *De hoc ritu in loco plura.* Barbarorum mos ante aciē cantandi.

114. Simul æquè armenta.] *Malim* Simúlque armenta. *Poſſit etiam,* Simul equi, armenta: *ſed hoc præfero.*

115. Rebúſque turbatis malum extremum diſcordia acceſſit.] *Neque nollem,* malorum extremum. *Ceterùm ad vitam & vſum notanda gnome. quam adſſimat item Polybius lib.* V. διόπερ ἦν, *inquit,* ἀμφισβητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς δὲ ἐν ἀλλήλοις πάντα πλήρη. τοῦτο γὰρ δὴ φιλεῖ γίγνεσθαι, καὶ περὶ κοινὰ πράγματα καὶ περὶ τὰς κατ᾽ ἰδίαν βίους, ὅταν ἐλλείπωσιν αἱ χορηγίαι τὰς ἑκάστων ἐπιβολάς. Quamobrem ſuſpicionis, contentionis, iræ omnia plena erant. Hoc enim & in publicis & in priuatis rebus vſuuenire ſolet, cùm incepta noſtra deſerunt ſucceſſus & ſumptus. *Hæc talia, quiſquis vir es, obſerua & decerpe, ſerios hiſtoriarum fructus.* Diſcordia res peſſundat.

116. Claudia Pulchra ſobrina eius poſtulatur] *Dionem adi, qui hiſtoriam hancce recenſuit inter acta Caij, vbi de Domitio. Sobrina hæc Claudia quomodo Agrippinæ fuerit, nondum repperi: hoc tantùm, filium eius Quinctilium Varum, deſponſum filiæ Germanici. quod oſtendo infrà.*

117. Græco verſu admonuit, ideò lædi, quia non regnaret.] *Suetonius extulit,* Si non dominaris filiola, iniuriam accipere exiſtimas? *Ex quo Canterus noſter diuinat,* Εἰ μὴ κρατεῖς, τεκνίον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. *Sed non eſt dubium quin ad Iaſonis vocem aſpexerit Tiberius, quam ille in Tragœdia quapiam emiſerit. cuius mens hæc & verba apud Ariſtotelem* III. *Polit. cap.* III. καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἴσως Ἰάσων ἔφη, πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι: & ob hoc non iniuriâ Iaſon dixit, Lædi ſe quia non regnaret: ſcilicet inſcius priuatum agere. Verſus indicatus quem Tiberius aſpexit.

118. Suo iure diſertum eum appellauit.] *Et ſanè magnificat eum vbique Quinctilianus, quem ſenem ab ſe adoleſcentulo cultum ait, lib.* V. Domitij Aſ laus.

119. Eſſe in ciuitate * Germanici coniugem.] *Non ego medicus huic loco: vidi qui legeret:* eſſe in ciuitate, qui Germanici c. Deſperatus, * me iudice, locus.

120. Repperi in Commentariis Agrippinæ filiæ.] *Quæ mulier perita & induſtria præter ſexum. Citat eam Plinius indice libri* VII. *vocátque Agrippinam Claudij: ſcilicet vxorem. Et libro* VII. Neronem paullo ante principem, pedibus genitum Agrippinæ ingenium, & ſcripta.

Viri docti in ea error.

parens eius scribit Agrippina. *Non pertinent ad hanc, vt vir doctus nuper censuit, Augusti laudes apud Suetonium cap.* LXXXVI. Et quâdam epistolâ Agrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas aut loquare. *Manifestus est ἀναχρονισμός. Pertinent ad matrem huius, quæ Augusto neptis: ista proneptis. Nec dubium, quin hæc quidem viuo Augusto planè adhuc puera.*

121. Seruis tramisit.] *Qui ad fulcra lecti, ex more.*

122. Quanam in ciuitate templum statueretur.] *Illud, quod destinatum Tiberio & Senatui, à communi Asiæ.*

Atys Herculis filius. Tyrrhenus in Italiam.

123. Tyrrhenum Lydúmque Atye rege genitos.] *Atys Herculis & Omphales filius, è duobus filiis sortè iactâ alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit coloniæ deducendæ: cui nomen Tyrrhenus, & ab eo Tyrrhenia terra. Ita ferè Strabo libro* V. *conuenienter ad Taciti verba: & Tertullianus, De spectaculis*, Lydos ex Asia transuenas in Etruria consedisse Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat, (*lego* cesserat, *siue*, secesserat) regni contentione. *Paullò diuersus tamen ab istis Dionysius lib.* I. *quem licet legas, Velleiumque libro* I.

Smyrnā quis condiderit.

124. Siue Tantalus Ioue ortus illos, siue Theseus, siue vna Amazonum condidisset.] *Variantes has sententias super conditâ Smyrnâ notabis passim. De Theseo & & Atheniensibus, sensit Epigrammatarius lib.* IIII. εἰς εἰκόνα Πεισιστράτου. *vbi Athenienses hoc argumento Homerum sibi vindicant:*

Ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
Εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπῳκίσαμεν.

De Amazone, quæ nomen Smyrnæ à se dederit, initio libri XIIII. *Strabo. Ceterùm lapides nummiq́ hoc opidum Zmyrnam scribunt, non vt obtinuit per Sigma.*

Quando primum tēplum Deæ Romæ.

125. Se primos templum vrbis Romæ statuisse.] *Obseruabit philologus. Accidit hoc anno vrbis* DLVIII. *Secuti exemplum sunt Alabandenses annis* XXIIII. *circiter posterius. gloriantur apud Liuium, lib.* XLIII. Alabandenses templum vrbis Romæ se fecisse com-

Templū Romæ & Veneris.

memorauerunt, ludósque anniuersarios ei Diuæ instituisse. *Prudentius de hac Dea:*

——— colitur nam sanguine & ipsa
More deæ, noménque loci ceu numen habetur:
Atque vrbis Venerísque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur thura deabus.

Vbi vides commune Romæ templum in ipsa vrbe cum Venere fuisse. Ad hanc quoque Diuam ille poëta:

Exaudi regina tui pulcherrima mundi
Inter sidereos Roma recepta polos.

Claudianus in monte Palatino collocat, lib. II. *De laudib. Stiliç. vbi Prouincias facit Romæ supplicantes:*

Qua parte vrbis?

Conueniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent
Monte Palatino.

126. Lepidus ipse diligi se per modestiam abnuebat.] *Assentior omnino Mercero legenti immissa vocula*, diligi à se. *Priora vide.*

127. Tandem Cæsar in Campaniam specie dedicandi templum.] *Vox abest sententiæ explendæ. Lego*, Cæsar iit Campaniam.

128. Apud Nolam Augusto.] *Loco vbi mortuus. Adi Dionem lib.* LVI. *in extremo. Suetonium cap.* XL.

Plutarchi seu librarij latus error.

129. Cædeeius patrata, sex postea annos pari secreto coniunxit.] *Abiit vrbe Tiberius, anno* DCCLXXIX. *nec rediit: abiit vita* DCCXC. *Vndecim ergo absuit continuos annos. Errorem Plutarchi non dissimulo, aut potius exscriptoris, Libello de exsilio: vbi legitur Tiberius septem annis Capreas inhabitasse. Verba sunt:* Τιβέριος δὲ Καῖσαρ ἐν Καπρέαις ἑπτὰ ἔτη διητήθη μέχρι τῆς τελευτῆς. *Falsum. Nec iuuerit eum, quòd non statim Capreas*

ecessit

secessit. Vix enim in Campania hæsit dimidiatum annum, vt liquet ex Cornelio nostro. Damna ergo lectionem, nisi mauis Plutarchum, & scribe, δέκα, vel ἕνδεκα ἔτη. Etiam in Suetonij loco, vbi de hac absentia, adhæresco, cap. LI. Toto quidem triennio, quo viuente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quàm vno die, ac paucissimis vidit horis. *& malim,* toto biennio. *Egressus enim Tiberius fine anni* DCCLXXIX. *obiit illa principio anni* LXXXII. *vt ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt inter toti tres anni.* Addubitatã de Suetonij scriptura.

130. Quippe illi prægracilis & incurua proceritas.] *Pugnat hæc delineatio, è diametro, cum Suetonij verbis:* Corpore fuit amplo atque robusto. statura, quæ iustam excederet. latus ab humeris & pectore: ceteris quoque membris vsque ad imos pedes æqualis & congruens. *De veritate, secundum neutrum pronuntio. Quod sequitur,* Vlcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta: *explicat idem Suetonius* Facie honestâ, in quâ tamen crebri & subtiles tumores. *In cuius verbis vitium. quid enim est subtilis tumor? Libri aliquod Pulmanni nostri,* subiti tumores. *nihilo melius. At tu me duce scribe:* substilli tumores. *vel etiam,* substilles. *Non potuit magis aptiore verbo exprimi liquor saniésque, quæ in eiusmodi tumoribus minutatim stillat. Ita Substillum Festo, tempus ante pósque pluuiam, quòd iam stillaret aut nondum desisset. Tertullianus:* Aut imbres ruunt, & si qua missilia cum imbribus, dehinc substillum, & denuo sudum. *Cato De re rusticâ, in Stranguria vsurpat:* Nunc de iis quibus ægrè lotium it, quibúsque substillum est. Pugna aperta inter Suetonium Tacitúmque. Vera in Suetonio correctio. Subtillus.

131. Eques Rom. ex illustribus Curtius Atticus.] *Est ille, quem libro* VI. *subuersum artibus Seiani ait: & ad quem Ouidij Elegia* IIII. *&* VII. *libri secundi De Ponto.*

132. Villâ, cui vocabulum Speluncæ] *Pretorium Suetonius appellat, more sui sæcli; quo omnes villæ elegantiores & non rustici vsus, Prætoria dictæ. Nomen illi à re, quia impofita vel adiuncta huic natiuæ spelunca. Id secutos in positura villæ Romanos, docet Seneca locus de villa Vatiæ:* Speluncæ sunt duæ, *inquit,* magni operis, laxo atrio paries manufactus (*scribo,* pares manufactis:) quarum altera solem non recipit, altera vsque in Occidentem tenet. *Ceterùm hoc ipso in facto recensendo non sine censione Suetonium dimitto. cuius vulgati libri:* In Prætorio cui Spelunca nomen erat, incænante eo, complura & ingentia saxa fortuitò supernè delapsa sunt. *& aio rescribendum:* in cænantem eum. *Addo, hodiéque nomen manere, & opidulum esse, extremis montibus Fundanis, ad mare adiacens.* Prætoria. Villæ ad speluncas. Seneca correctus. Suetonius correctus.

133. Mare Amuclanum inter Fundanósque montes.] *Amyclæ duplices. Altera Laconum quæ silentio perierunt, vt parœmia est: altera Italorum, inter Caietam & Tarracinam, quas à Serpentibus deletas crediderunt Solinus Pliniúsque. Ab his Amyclis, mari illi nomen.* Amyclæ in Italia.

134. Nam alius occursum eius vitare.] *Pulchra & graphica descriptio eorum, qui amant, metuunt; volunt, nolunt iungi. Et simillima in Sidonio, de sese delato ob Satyram.* Alij tamen mihi plus quàm deceret ad genua voluì; alij ne salutarent, fugere post statuas, occuli post columnas; alij tristes vultuosíque iunctis mihi lateribus incedere.

135. Falsum renidens vultu, seu loqueretur.] *Distinguo sic:* renidens vultu, seu loqueretur, seu taceret iuuenis; crimen ex silentio, ex voce. *Turbant vulgò.*

136. Cùm vxor.] *Iulia Drusi F. quæ Neroni nupta: quamque postea Claudius, Messallinæ dolo, interfecit. Sueton. & Dio.* Iulia.

137. Asinius Agrippa.] *Censeo filium Asinij Galli: ideóque addit, clariores illi maiores, quàm vetustiores. Nam Asinia gens in lucem protracta ab Augusto, qui non iniuria extulit auum huius Pollionem.* Asinia gens.

138. Q. Haterius, eloquentiæ celebratæ.] *Inter declamatores recenset Seneca pater, inurítque eandem notam quam hic Tacitus.* Q. Haterius, *inquit,* pulcherrimam imaginem mouit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere Q. Haterius orator.

(*vellem*, describere) quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium. & cùm omnia impleffet terrore, adiecit, Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit. *De eodem homine vitióque corrigendus Seneca filius, epist.* XL. Namque Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo. *lege*, Nam Q. Hateri. *Elegans in hanc rem Augusti iocus*, Haterius noster * sufflaminandus est. *quod à curribus tractum. Ad hunc hominem Eusebiana ista refer in Chronicis*: Q. Haterius (*malè in eo* Atherius) promptus & popularis orator, vsque ad xc. prope annum summo honore consenescit.

Seneca de eo emendatus.

* Ipse rotam stringit multo sufflamine consul.

Q. Haterij senium.

139. Atilius quidam libertini generis.] *Ergóne permissum libertis edere ludos? Apparet. Suetonius tamen aliud indicare videtur Claudij cap.* XXVIII. *De Happocra magnæ gratiæ apud Imp. liberto.* Cui, *ait*, lecticâ per vrbem vehendi, spectaculáque publicè edendi ius tribuit. *Sed credo vetitum Romæ tantùm, non in municipiis coloniisq.*

Liberti non edebant ludos in vrbe.

140. Quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita sunt.] *Nihil mutemus. Suetonius & Orosius viginti hominum millia perisse eo casu aiunt: noster quinquaginta, sed latiùs sumens, debilitatos non solùm obtritos.*

Conciliati scriptores.

141. Euenisse id olim Claudiæ Quintiæ.] *Duo nomina gentilitia huic feminæ? Non est Romanum. Scribo*, Claudiæ Quintæ. *Tertia, Secunda, Quarta, Quinta, mulierũ agnomina ab ordine nascendi. Ita Liuio lib.* XL. Calpurnius Piso necatus à Quartâ Hostiliâ vxore dicebatur. *In vetusto lapide*, QVARTA. LIVIA. *& alibi*, QVINCTA. NONIA. *Eóque exemplo hic, Quinta Claudia. Iudicium meum firmat historia, quia Ap. Claudio huius patri quinq; filiæ fuerunt. Cicero in Catone:* Quattuor robustos filios, & quinque filias Appius regebat, & senex & cæcus. *Malè ergo in scriptore de Viris Illustribus, Liuia Claudia. Quod ad historiam hanc, miraculúmque: habes apud solum, nisi aberro, Valerium, lib.* I. *cap.* VIII. Possunt & illa miraculorum loco poni, quòd Q. Claudiæ statua in vestibulo templi Matrisdeûm posita, bis eâ æde incendio consumptâ, priùs P. Nasicâ Scipione, L. Bestiâ. item M. Seruilio & L. Lamiâ Cos. in sua basi flammis intacta stetit.

Claudia Quinta. Agnomina feminis numeralia.

142. A Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruscæ, à Tarquinio sedem acceperat.] *Mutãt annales, in nomine, in tẽpore, in re. Nomen illi Cælem, noster & Varro faciunt lib.* IIII. *Cælium, Dionysius & Tabula Claudiana, quæ Lugduni. Tempus aduentus eius, ad Romulum Varro & Dionysius rettulere: ad Tarquinium, Tacitus & Claudius in tabula dicta. Festus, (vt Fragmenta sunt) de Tarquinio item inseruit: sed dispescuit nomen, & Calem ac Vibennam facit duos fratres. In re ipsa: Dionysius Romam migrasse eum, impulsum Romuli fama; Tacitus, auxilij ferendi caussa; Claudius, exactum varia fortuna pulsúmque, describunt. Tabulæ illius Claudianæ verba digna adscribi.* Seruius Tullius, si nostros sequimur, captiua natus Ocresia; si Tuscos, Cæli quondam Viuennæ sodalis fidelissimus omnísque eius casus comes, postquam varia fortuna exactus cum omnibus reliquiis Cæliani exercitus Etruria excessit, montem Cælium occupauit, & à duce suo Cælio ita appellitatus, Mutatóque nomine (nam Tuscè Mastarna ei nomen erat) ita appellatus est, vt dixi.

Cæles Vibẽna. De eo variantes sententiæ.

143. Cùm auxilium appellatum * tauisset.] *Hæc scriptura, aiunt, codicis Medicæi. Variè restituunt. Putem τὸ appellatum, è priore linea repetitum frustrà, delendúmque. Ita legerim*, cùm auxilium tulisset.

144 Vnde Tuscum vicum è vocabulo aduenarum dictum.] *Aliter visum Liuio, qui lib.* II. *cognominatum vult à reliquiis exercitus Porsenæ, qui è fuga receperant se Romam, victi ad Ariciam à Cumanis.* Pars, *inquit*, perexigua duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & specie supplicum delati sunt. His locus ad habitandum datus, quem deinde Tuscum vicum appellarunt. *Varro item leniter dissentit.* Hi post Cælis obitum, *inquit*, quòd nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus Vicus Tuscus; & ideò ibi Vortumnum stare, quòd is deus,

Tuscus vicus. Vnde dictus.

Etruriæ. *De Vortumno quod ait, confirmat Propertius,* Vortumnus deus Etruriæ.

Tuſcus ego, Tuſcis orior: nec pœnitet inter In Propertio coniectura.
Prœlia Volſcinos deſeruiſſe focos.

Vbi perperam Volſcinos, quia Volſci in Etruria non fuerunt. Libri manuſ. Volſanos. *quos ſequor, aut certè,* Volſinios.

145. Varum Quinctilium diuitem & Cæſari propinquum.] *Cenſeo filium eſſe infelicis patris, qui in Germaniâ caſus. Sed quomodo Cæſari propinquus? Credo, quia Germanici filiam duxerat vxorem. Seneca lib.* 1. *Controu.* III. Declamauerat apud illum hanc controuerſiam Varus Quinctilius, tunc Germanici gener & prætextatus. *Itaque abſocer illi Tiberius fuit. An etiam propinquus alia de cauſſa? Puto, quia Claudia Pulchra Vari mater, ſobrina Agrippinæ dicitur ſuprà. nec tamen vltrà repperi.* Quinctilius Varus. Gener Germanici.

146. Capreas.] *Scholiaſtes Iuuenalis, ad hac poëtæ* ---- anguſtâ Caprearum in rupe ſedentis: Sedentis, *inquit,* ſignificat & diu em turpiter vixiſſe Capreis Tiberium. *Corrige,* & diu turpiter.

147. Theleboïs habitatas fama tradit.] *Ideò Teleboæ pro ipſis Capreis, Auſonio:* Teleboæ, pro Capreis.

——— viridéſque reſultant
Teleboæ.

Virgilius cauſſam nominis tangit:

——— Teleboûm Capreas dum regna teneret.

Emit, ſiue permutauit eas cum rep. Neapolitanorum Imp.. Auguſtus, traditis earum vice Pithecuſis, ſiue, vt Suetonius appellat, Ænariâ, Aug. cap. XCII. *Notat Dio* LII. *in extremo, & clarè Strabo lib.* V. Αἱ δὲ Κάπρεαι δύο πολίχνας εἶχον τὸ παλαιόν, ὕστερον δὲ μίαν. Νεαπολῖται δὲ καὶ ταύτην κατέσχον, πολέμῳ δὲ ἀποβαλόντες τὰς Πιθηκούσσας, ἀπέλαβον πάλιν, δόντος αὐτοῖς Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, τὰς δὲ Καπρέας ἴδιον ποιησάμενος κτῆμα. *Ab hac cauſſa ergo Capreæ in cenſu Cæſarum: quam Tiberius* XII. *villarum nominibus inſedit, ait noſter. Iis villis nomina fuiſſe cenſeo* XII. *deorum ex Suetonio, qui Capreis adſignat* Villam cui nomen Iouis, *cap.* LXV. *Sed & Pharus in ea inſula, vſui nautis. Idem,* Turris Phari terræ motu Capreis concidit. *quod ponit inter omina Tiberianæ mortis. Exſtructa iterum, ex his Statij verſibus:* Eas Auguſtus emerat. Mâſeruntque apud Cçſares. Villæ XII, à deorũ nominibus. Pharus Capreis.

Teleboúmque domos: trepidis vbi dulcia nautis
Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

148. Inluſtri equite R. Titio Sabino.] *Titum prænomen illi dat Plinius.* Ap. Iunio, *ait,* P. Silio Cos. Cùm animaduerteretur ex cauſſa Neronis, Germanici F. in T. Sabinum & ſeruitia eius. T. Sabinus.

149. Tectum inter & laquearia tres Senatores ſe abſtrudunt.] *Di deæque auctores perdant tam ſceleſtæ fraudis. cuius tamen exemplum ab Ephoris eſſe, moneo iuuentutem. Pauſaniam Spartæ regem, cùm ad Ephoros detuliſſet Argilius quidam proditionis, & occultæ cum Rege ſocietatis, eámque in rem litteras eius oſtendiſſet: vt tamen ipſi coram ea audirent cognoſceréntque commenti fraudem ſunt, vt in templum perfugeret Argilius quaſi ad aram. vbi Pauſaniæ in os hęc exprobraret, apud conſcium non negaturo: Ephori autem in occulto laterent, duplici quodam tabulato diſcluſi. Pete hęc a Thucydide diſertim narrante lib.* 1. *Nec dubitabis, quin perfidiæ nouum exemplum ſit à facto illo.* Turpis fraus: eaque ab Ephoris ſumpta.

150. Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, egens aduerſum proximos.] *Litterula addita reſtituo:* tegens. *Dictio ſimilis in Cicerone, pro Roſcio,* Tecti eſſe ad alienos poſſumus: ſocium verò fallere qui poſſumus? Tegere aduerſum aliquem.

151. Cæſar ſolennia incipientis anni Kal. Ianuarias epiſtolâ precatus.] *Illudit nobis vir doctus, dum interpretatur, Tiberium ipſo Kalendarum die à Senatu populóque ſtrenas per epiſtolam exegiſſe. & id multis verbis. Quanto procliuius & verius erat dicere Tiberium initio epiſtolæ præfatum (ita ſcripſerim, quàm* precatum*) de Kalendis noui anni, quæ feſtæ & ſacræ vulgò? Nec,* precatus, *damno ſententia iſta: vt ſacra auſpiciáque eius diei prima epiſtola veneratus Cæſar ſit. Ita ſuprà legi:* Sed principio litterarum vene- Duplex lectio in Tacito.

h iiii

συντελείας τῶν βοῶν. *Addit autem (quam verè, nescio)* Bosphoro inde nomen esse, ἀπὸ τοῦ τελεῖν ῥωμαίοις κατ' ἔτος ἀντὶ χρημάτων βόας: ab eo, quòd penderent Romanis quotannis, pro pecuniâ, tributum boum. *Lego & equos datos à Dalmatis, in tributo: idque medio & inferiore æuo.*

156. Modica domi armenta sunt.] *Aliter est nostro æuo.*

157. Et postquam non subueniebat.] *Legendum*, subueniebatur: *aut*, nemo subueniebat.

158. Castello, cui nomen Fleuum.] *Scribo in libris Histor.*

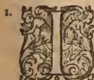
159. Alam Caninefatem.] *Cuius mentio Vulsinij in lapide.* PRÆF. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEFATVM.

160. Auiam Octauiam præferebat.] *Quia filius L. Domitij ex Antonia maiore. Antonia autem ex Octauia & M. Antonio sata. Auunculus ergo maior illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater Principis Neronis.* Domitius [illegible]nus.

IVSTI LIPSI

AD LIBRVM V. ANNALIVM

COMMENTARIVS.

1.
VLIA Augusta mortem obiit, ætate extremâ.] *De cuius vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius lib.* XIIII. *cap.* VI. *annos ei tribuit* LXXXII. Iulia, *inquit*, Augusta LXXXII. annos vitæ Pucino retulit acceptos, non alio vino vsa. *At Dio:* ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, *ait*, ἡ Λιουία μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. *Sed labor, vt Plinium è Dione corrigendum censeam.* In ætate Iuliæ dissensio. Plinius fortean corrigendus in numeris.

2. Adoptione Liuiorum Iuliorúmque clarissimæ.] *Duas ergo familias complexa per adoptionem Liuia. Ipsa enim è Claudiis, vnde & cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater eius insertus adoptione in Liuios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptū extremo libro sexto:* quamquam mater in Liuiam, & mox Iuliam familiam adoptionibus transierit. *Non enim ipsa, sed pater cui nomen apud Velleium, Liuius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio lib.* XLVIII. *Liuium: Drusum: & cùm à Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc è Suetonio, in Tib. cap.* III. Ex hac stirpe Claudia Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem vtrumque: paternum à Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro, qui ambo Appij Cæci filij fuerunt. Insertus est & Liuiorum familiæ adoptato in eam materno auo. *Ad quæ verba tamen interpretes conniuent.* Pater Liuiæ adoptatus. A Bruto stetit. Suetonio ex istis lux.

3. Sanguini Augusti per coniunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, communes pronepotes habuit.] *Nam Germanicus Druso ortus, Liuiæ sanguis. Agrippina, ex Iuliâ sanguis Augusti.*

4. Addito, ne cælestis religio decerneretur.] *Quam tamen posteà ei tribuit Claudius, effigies eius in templo Augusti consecratâ sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis: edicto etiam, vt per nomen eius feminæ iurarent. Dio lib.* LX. *& Suetonius cap.* XI. *Claudij. Exstant Nummi,* DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *caput radiatum, ara ante pedes: parte auersa,* S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. *carpentum, cui subiuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata hæc Iulia habitu & nomine Iunonis, Prudentius,* Liuia à Claudio consecrata.

Adiecere sacrum, fieret quo * Liuia Iuno,
Non minus infamis thalami sortita cubile,

* libri vett. *Iulia.* rectè, si adoptionem spectet.

Quàm cùm fraterno caluit Saturnia lecto.

Quamquam eo nomine adfecta à poëtis viua. Ouidius,

Cùm tibi contigerit vultum Iunonis adire.

Drusilla habitu Veneris.

Vt autem Liuia habitu Iunonis, sic Drusilla à Caio consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor idem Dio LIX. *Quò refero inscriptionem priscam,*

VENERI. CÆLESTI
AVGVSTÆ. SACR.
NVMMIA. C. F. DORCAS
S. P. F. C.

Vergens dominatio.

5. Prærupta & vergens dominatio.] *Ita reposui, eóque exemplo, vergens ætas, vergentes anni. Vulgò* vrgens.

De Actis eorumque discrimine.

Acta Senatus.

6. Iunius Rusticus componendis patrum actis dilectus à Cæsare.] *Duplicia Acta reperio, Senatus, Populíq; Acta Senatus alio nomine, Cōmentarij Senatus. Tacito lib.* XV. *Acta populi, alias Diurna, alias Publica. Dicam breuiter de vtrisque, quia confundi video non à iuuentute, sed & à doctis. Acta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breuiter inscriptum quidquid apud patres diceretur, agereturq́. Tantùm apud patres. Origo eorum, vt videtur, à Iulio Cæsare: qui Consul,* Inito honore, primus omnium instituit, vt tam Senatus, quàm populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. *Confectio mãsit: publicatio abrogata ab Augusto. Sueton. cap.* XXXVI. Auctor & aliarum rerum Senatui fuit: in quîs ne acta Senatus publicarentur. *Conficiebat ea quispiam è Senatu: scilicet ne arcana patrum sciret non è patribus. Colligimus ex Tacito hic, qui Iunium hunc Rusticum Senatorem ostendit infrà:* Quòd fraude vnius Senatoris elusa maiestas imperatoria esset. *Et Spartiano, qui Hadriano munus hoc tribuit post Quæsturam.* Post Quæsturam, *ait,* acta Senatus curauit. *eumq́ vocabant A cura actorum, vel, Ab actis Senatus. Lapis vetus,*

Ea confecit primus Cæsar aut certè publicauit. Sueton. c.xx.

Præerat conficiendis Senator.

Officium ab actis Senatus.

C. PORCIO. C. F. QVIR. X. VIRO. STLITIB. IVDICAND. ADLECTO. INTER. QVÆSTOR. AB. ACTIS. SEN. *Conficiebat dixi Senator: siue præerat conficiendis. cui tamen adiuncti scribæ censualésque, quos à re Actuarios item dicebant. Capitolinus Senatuscōsultum Tacitum ita describit,* vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnia officia censualium scribarúmque complerent, ne quid forte proderetur. *Censuales illa ætas dixit, librarios, scribas, tabellioneśque. Inde titulus in Codice lib. x. conceptus,* De tabulariis, scribis, logographis, & cẽsualibus: *inde & Censuale officium, haud absimili sensu, l.* XVIII. C. *De testamentis. Eáque mẽte Tertullianus Apol. cap.* XX. Gęrcorū sensuales conferẽdi.* *Actuarij qui excipiunt scribúntque, vt Iulio Suetonij cap.* LV. *Senecæ epist.* XXXIII. Non quidem hæc quæ alienis verbis commodatur: & actuarij vice fungitur: *& Glossis Græcis,* ὑπομνηματογράφος, Actuarius. Memoralius. *Qui non in vrbe solùm, sed in prouinciis militiáque. Actuarij in militia, l.* V. C. *de erogatione militar. annonæ. Et Spartiano:* Ipse quòd matrimoniis militum & militarium corrumpẽdis operam daret, à quodam Actuario cuius vxorem stuprauerat percussus est. *Quos eleganter & cum adfectu describit Victor in Gallieno:* Actuarij, *inquit*, genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandásque quasi ab natura factum. annonæ dominans: eóque vtilia curantibus & fortunis aratorum infestum· prudens in tempore his largiendi, quorum vecordiâ damnóque opes contraxerit. *Satis de Actis Senatus: venio ad populi. Ea dicta Publica acta, Suetonio in Tiberio cap.* V. *& alias passim. Item Diurna, quia in dies conficerentur, Tacito lib.* XVI. *&* XIII. *Item Vrbana. Sæpius etiam ἁπλῶς, Acta, κατ' ἐξοχὴν. Iis continebantur res rationésque populi, indicia publica, supplicia, comitia, ædificia, natiuitates, illustres mortes, matrimonia, diuortia. De iudiciis suppliciisque admonuit Ammianus lib.* XXII. Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cùm id voluminis publici contineret exordium: Consulatus Tauri & Florentij, inducto sub Præconibus Tauro. *Vbi & formam aliquam seruabis conficiendorum*

Scribæ actuarij & Censuales.

*Ineptè Vetius Longus

Actuarij diuersis actibus occupati.

Actuarij scriptores tantū dicuntur actorum.

Actuarij in militia.

Acta publica. Diurna. Vrbana. Materies eorum.

Forma conficiendi.

Actorum, De ædificiis, *Tacitus lib.* XIII. Nerone II. L. Pisone C o s. pauca memoria digna euenere, nisi cui libeat laudādis fundamentis & trabibus, quîs molem Amphitheatri Cæsar exstruxerat, volumina implere: cū ex dignitate populi Rom. repertū sit, res illustres annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare. *De natiuitatibus, Suetonius sæpe: qui plerumq; argumenta sibi sumit de die cuiusque principis natali, ex Actis. vt Tib. cap. v. Cal. cap. IX. Origo eius instituti a Seruio Tullio, qui vt numerum sciret nascentium, morientium, virorum; adinuenit, Vti propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Iunonis Lucinæ inferrent: idem aliquo mortuo, in Veneris Libitinæ. & sumente quopiam virilem togam, in Iuuentutis. Exoleuisse is mos videtur, sed in pueris natis retraxit Augustus, eáque adnotatio in Actis cum cura habita, vtique post Iulias Papiásque leges. Iuuenalis,* Natiuitates in actis. Seruij institutum.

——— Tu libris actorum spargere gaudes

Argumenta viri ———

Appuleius: Pater natum sibi filium ceterorum more professus est. *Scæuola l.* XXVIII. *De probationib.* Mulier grauida repudiata, absente marito filium enixa, vt spurium in actis professa est. *Capitolinus in Gordianis:* Filium Gordianum nomine Antonini & signo illustrauit, cùm apud Præf. ærarij, more Romano, professus filium, publicis actis eius nomen insereret. *Nou fallet te idem Capitolinus in M. Aurelio, qui ita de hac professione disserit, quasi ille inuenerit primus.* Inter hæc, *inquit*, liberales caussas ita muniuit, vt primus iuberet apud Præfectos ærarij Saturni vnumquemque ciuium natos liberos profiteri intra tertium diem nomine imposito. *Quod aliter est: sed addidit quædam, immutauitque. De matrimoniis diuortiisque, clarum est in acta relata fuisse propter præmia pœnásque legum. Imò etiam ante Iuliam, Papiámque. Cælius ad Ciceronem*, Paulla Valeria, (*scribo*, Valerij, *id est, coniunx*) soror Triarij diuortium sine caussâ fecit. Nuptura est D. Bruto: * nondum rettulerat. *Rettulerat, scilicet in Acta. Seneca De Beneficiis:* Quia verò nulla iam sine diuortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt. *Et ad matrimonia pertinet versus Iuuenalis,* Professio apud acta. Cautè legendus Capitolinus. Diuortia in actis. Cicero correctus & explicatus. *Fulmen tamen legit, mundum, de quo etiam cogito.

Fient ista palàm, cupient & in acta referri.

Hæc Acta à scribis tabulariisque confecta videntur, & ad Atrium Libertatis in Tabulario adseruata. Liuius* XLIII. Censores extemplò in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausóque tabulario, & dimissis publicis seruis. *Cum vetus inscriptio Curatores tamen quosdam adsignat.* Vbi reposita Acta. * Siue etiam ad ædē Nympharum. ex Cicerone pro Milone. Tabulari um.

C. CALPETANVS. STATIVS

SEX. METRORIVS

M. PERPENNA. LVRCO

T. SARTIVS. DECIANVS

CVRATORES. TABVLARIOR.

PVBLICORVM. FAC. CVR.

At ex Tacito XIII. *colligas curam eam Quæstorib. fuisse aut ærarij Præfectis.* Princeps, *inquit*, curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. *Eóque facit quòd M. Aurelius Professiones infantium rettulit ad Ærarij præfectos. Tabularij mē tio etiam Ciceroni, pro Rabirio perduellionis reo: Virgiliòque* II. *Georg.* Præfecti ærario tabulas publicas adseruabant.

——— aut populi tabularia vidit.

Vbi Seruius quædam. Lampridius in Alexandro referre videtur Actorum confectionem ad Præf. vrbis: Fecit Romæ, *inquit*, curatores vrbis XIIII. sed exconsulares viros, quos audire negotia vrbis iussit, vt omnes aut magna pars adessent, cùm Acta fierent. *Sed intellegit iudiciaria acta. Fuerunt & Registra quædam publica, præter hæc Acta, de quibus Vopiscus in Probo:* Vsus sum etiam Registris scribarum porticus Porphyreticæ, Actis etiam Senatus, ac populi. *Perierant hæc publica acta* (χρήματα δημόσια *appellat Dio*) *quà vetustate, quà incendio: sed reparauit primo principatu suo Tiberius, tribus Senatoribus ad describendum conquirendumq; delectis. Adi Græcum eum scriptorem lib.* LVII. *in* Registra publica. Acta reparata à Tiberio.

Acta, materia historicorum — *actis anni* DCCLXIX. *Dixi ista vberius, & præter rem, vt constaret in parte inuentuti, quę essent illa* Acta, *quorum testimonio toties noster aliiq; in memoria rerum vsi: quæq; habita semper historiæ materia & seges.*

7. Ab Senatu desciuisse populum.] *Distingue contra vulgus,* spretum dolorem principis ab Senatu, desciuisse populum.

Defectus in Tacito. — 8. Vi principis impediri testarentur * Quattuor & quadraginta orationes.] *Malum tuum, Corneli, fatum! Non pagina aliquot sed libri hic pereunt, quibus gesta ferè trienniĳ continebantur, de Agrippinæ liberumq; eius exitu, de Seiani spe conatuque, de eiusdem cum agmine amicorum strage, de Liuiæ flagitiis & morte. ad summam, flos quasi historiæ tuæ. Adeò bonis illis patribus cura otiumq; fuit describere Orosios & Vopiscos, & huiusmodi quisquilias præ tuo auro.*

Iactura quanta in Tacito. — 9. Quattuor & quadraginta orationes.] *Quæ præeunt, gesta sunt Fufio & Rubellio Coss. initio anni: hæc autem* C. *Memmio Regulo & Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni* DCCLXXXII. *acta omnia anni sequentis, quo Coss. M. Vinucius & L. Cassius. Item huius anni, quo ex Kal. Maij suffecti Tiberio & Seiano Consules Regulus & Trio.*

10. Mihi pudorem, aut Seiano inuidiam allaturum censui.] Ἀπεσπασμένος *ex oratione cuiuspiam damnandi ob Seianum, vti & sequens membrum.*

11. Non crudelitatem, non clementiam cuiusquam experiar.] *Magni animi voces, vel abrupti. & similes à Vibio Virio prolatæ, quem Liuius sua manu moriturum ita loqui facit lib.* XXVI. Cruciatus contumeliásque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte præterquam honesta, etiam leui, possum.

12. Tunc singulos, vt cuique adsistere.] *Quis iste? dignus erat quem nossemus, ob constantiam mortis.*

13. Cùm in Blæsum multa fœdáque incusauisset.] *Mallem deleta vocula,* Cùm Blæsum.

14. Relatum inde de P. Vitellio.] *Vide Suetonium Vitellij cap.* 11.

15. Petito per speciem studiorum scalpro.] *Doctus enim fuit, & scripta reliquit. Tertullianus* De animâ: In Vitellij commentariis conditum est.

16. Puella adeò nescia.] *Illa ipsa quæ sponsa Claudij filio, vt hîc notat* Dio.

17. Quia triumuirali supplicio adfici virginem inauditum habebatur, à carnifice
Triumuiri similes Vndecimuiris Græcorum. — laqueum iuxta compressam.] *Triumuiri, qui alias Iudices capitales, prorsus iidem Romæ qui vndecimuiri* Athenis. *Munus eorum præesse carceri, punire damnatos: itémque cognoscere de furtis admissisque seruorum aut eiusmodi viliorum capitum ad Maeniam columnam. Quod idem in* Atheniensibus *fuisse, disco ex Suida.* Ἕνδεκα, *inquit,* ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελουμένη τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κατακρίτων, ἐφ' ἣν ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. *Nec ambigo quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Reuardum* 11. *Varior. & Fabrum, quæ non recoquam ego. Sed cur ait inauditum virginem adfici triumuirali supplicio, id est laqueo? Id quidem ita ceperim quasi non simpliciter virginem dixerit, sed impubem*
Impubes non maturus supplicio. Triumuirorũ impotens factum. — *inuestémque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautúmque voluit, quàm ætati. Ita nec pueros interfici fas, nisi toga sumpta & relatos in viros. Hinc apud* Dionem *scriptum, à Triumuiris in proscriptione iussum puerum quemdam Togam virilem sumere, vt scilicet iure posset interfici, lib.* XLVII. καὶ ἄλλα τε, *ait,* διὰ τοῦτο πολλὰ παρανομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. *Appuleius* 11. *apol. de puero præcoci malitia.* Hoc magis noxius, quòd cum veniâ perniciosus est: & nondum pœnæ, iam iniuriæ sufficit. *Quam caussam & hic subesse arbitror, vt compressa deuirginatáque, mulier videretur & plena annis.*

18. Quippe lapsum custodiâ.] *Fortè.* elapsum.

Achaia & Macedonia sub vno Præside. — 19. Is Macedoniæ tum intentus Achaiam quoque curabat.] *Ex decreto illo, lib.* 1. *quo* Achaiam & Macedoniam onera deprecantes leuari proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit.

20. Toro-

20. Toronæum Thermæúmque ſinum.] *Quorum ille ad Toronem Macedoniæ vrbem; hic iuxta Macedoniam. Axij fluuij receptor.*

21. Ibi demum cognoſcit.] *Locus inter mancos. Nec enim vbi aut quomodo deprehenſus fugitiuus ille, narratum. Poſt*, cognoſcit, * *ergo ponenda nota. Et ſtatim ſcribe*, interrogato. Defectus

22. Neque nos' originem finémue eius rei vltrà repperimus.] *At reppererunt Zonaras & Dio, qui miſſum eum ad Tiberium tradiderunt, Caligulæ nuptias Antij celebrantē.*

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM VI. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. INITIVM *ſexti libri arbitrario hic iure conſtitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniíq; geſta vno libro cum ſequentibus incluſa fuiſſe? Secreui igitur. non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciundum: ſed quia magnitudinem réſque geſtas æſtimanti, ita videbatur. Denique vt ſcires ſaltem, hunc vulgo quintum librum induos eſſe tribuendum.* Cauſſa ſubiuncti huius libri.

2. Aditis iuxta Tiberim hortis.] *Hortos Cæſaris accipio, de quibus Horat.* Horti Cæſaris

Trans Tiberim longè cubat is prope Cæſaris hortos.

Ij vicini Naumachiæ fuerunt, ſiquidem eàdem de re Suetonius Tiber. cap. LXXII. Bis omnino toto ſeceſſus tempore Romam redire conatus, ſemel triremi vſque ad proximos naumachiæ hortos ſubuectus eſt, diſpoſitâ ſtatione per ripas Tiberis, quæ obuiam prodeuntes ſubmoueret. *Videis de hortis & Sueton. Iulio, cap.* LXXXIII.

3. Vocabula reperta ſellariorum ac ſpintriarum.] *Vide ſi lubet Suetonium Tiber. cap.* XLIII. *& Turnebum lib.* V. *cap.* I. *Qui tamen non ſatis explicant, cur Sellarij dicti à fœditate loci. Sed ego non violo te Pudor.* Sellarij.

4. Sententiæ dicebantur in effigies quoque & memoriam eius.] *Diſce ſemel hunc morem, in Tacito variè ſparſum. Olim quid damnati grauioris criminis, puta Maieſtatis, Perduellionis, Tyrannidis: non ipſi ſolùm adflicti & perditi, ſed nomen & memoria eorum.* Pœnæ in damnatos. *Deterrere omnes à culpa ſimili volebant, non pœna modò, ſed ignominiæ metu. Itaque hæc duo ferè vſurpata; vt nomen deleretur, vt Effigies tolleretur. De nomine, Cicero Philip.* XIV. *cùm Antonij nomen è Faſtis ſublatum decreto Senatus eſſet*: Cuius totus conſulatus eſt ex omni monumentorum memoriâ reuulſus. Nomen tollebant. *Noſter lib.* II. Nomen Piſonis radendum Faſtis cenſuit. *Lampridius in Eligabalo*: Nomen Antonini eraſum eſt, Senatu iubenre. *Radebant igitur: ſed & ſæpe contenti erant per dedecus oblinere aut lutare. Lampridius Eligabalo:* Miſit qui & in caſtris ſtatuarum eius titulos luto tegerent, vt fieri ſolet de Tyrannis. Oblinebant. *Euſebius pulchrè Eccl. Hiſtor. lib.* IX. *cap. vlt. de Maxentio*: *γραφαὶ δ' ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων κατὰ πᾶσαν ἀνέκειντο πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτόμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχρειοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελαινόμεναι*: Inſcriptiones etiam & tituli, quicumque honori eius aut liberorum per ſingulas vrbes poſiti erant, partim è ſublimi in terram detracti confractique ſunt; partim vt videntibus inutiles fierent, obſcuro quodam colore obducti & nigrefacti. *At de effigie fracta & abolita; Ambroſius*: Vide quemadmodum in ciuitatibus bonorū Principum imagines perſeuerent, deleantur tyrannorum. Effigiem frangebant. *Capitolinus in Gordianis*: Statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraſerunt. *Liuius de Athenienſibus*: Rogationem extemplo tulerunt, vt Philippi ſtatuæ, imagines

omnes nomináque earum, tollerentur delerentúrque. *Iuuenalis:*

Frangendâ misetam funestat imagine gentem.

Eusebius loco quem dixi: Ἀνδριάντων τε ὁμοίως ὅποσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν ἀνειστήκεσαν, ἀπάντως ῥιπτόμενοι συνετρίβοντο. γέλως καὶ παιδιὰ τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσιν ἐκ χειρῶν: Statuæ etiam quotquot in honorē illius fuerant erectæ, similiter deiectæ & protritæ sunt: ac ludibrio & irrisui expositæ omnium qui iniuriâ & ignominiâ afficere eas vellēt.

Aliquando per decretū. *Ratio autem ista abolendi duplex. Prior, vt modestè id fieret, & per magistratum submoueretur è publico conspectu. Cicero in Verrem* IV. Centuripinorum Senatus decreuit, vt quæ statuæ C. Verris ipsius & filij essent, eas Quæstores demoliendas locarent, dúmque ea demolitio fieret, Senatores non minus XXX. adessent. *Suetonius Domitiano:* Senatus scalas inferri, clypeósque & imagines eius corâm detrahi & affligi solo iussit.

Alias per impetum. *Altera, vt per impetum, & tota res permitteretur furori cuidam plebeio. Tum receptum, laqueos statuis altioribus inijcere, atq; ita detrahere. Iuuenalis:*

——— descendunt statuæ, restémque sequuntur.

Seneca correctus. *Seneca, seu quis alius, in Octauiâ: de statuis Poppææ:*

——— membra per partes trahunt.

Deducta laqueis.

Ita enim rectè illic legimus, non Diducta. *Plinius graphicè hoc totum depingit, Panegyrico:* Ergo istæ quidem æreæ & paucæ manēt manebúntque quamdiu templum ipsum: ille autem aureæ & innumerabiles, strage & ruina publico gaudio litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire securibus, vt si singulos

Et plinius. ictus sanguis dolórque sequeretur. Nemo tam tēperans gaudij seræque (*velim scribi,* serusque) lætitiæ, quin instar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata mēbra postremò truces horrendásque imagines abiectas (*lego,* obiectas) excoctásque

Quàm vetus id institutum. flammis, & ex illo terrore & minis, in vsum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. *Mos autem hic damnandi imagines sanè antiquus. Ex Cicerone colligo, pro C. Rabirio:* Sex Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. *Vbi & hoc vides, culpæ fuisse vel priuatim damnatorum imagines habere. Qua mente illud Taciti scriptum, lib.* XI. Ac primùm in vestibulo imaginem patris Silij Sc^to^ abolitam

Nefas habere eiusmodi imagines. demonstrat. *Pulchrè Ambrosius Officior. lib. 1. cap.* XLIX. Si tyranni aliquis imaginem habeat, nónne obnoxius est damnationi?

Mutilus locus 5. Vt in fiscum cogerentur,* tum rettulere Scipiones.] *Stigmatias locus non frustrà. Desunt enim quædam. Vel hoc argumento, quòd rettulisse Scipiones dicit. at relatio Consulum erat, censio tantùm Senatorum. Posit si fortè, legi:* vt in fiscum cogerentur coss. rettulere. Scipiones hæc, & Silani, & Cassij, &c. *Sed vt tectum sit, non sanatum vulnus.*

6. Honoribus perfunctos an iuuenes?] *Quidam ergo in Senatu, honoribus nondum*

In curia etiā nō Senatores. Laticlauij. *functi. Quod manauit ab Augusto:* qui liberis Senatorum, quò celeriùs reip. adsuescerent, protenus virili togæ latum clauum inducere, & Curiæ interesse permisit. *ait Sueton. Aug. cap.* XXXVIII. *Tacitus Annali* XIII. Iulius Montanus Senatorij ordinis, sed qui nondum honorem capessisset. *Plura ibi.*

7. Quos neque dicta Imperatoris, neque præmia nisi ab Imp. accipere par esset.] *Explicatius vtrúsque, si scribas:* neque dicta, neque præmia, *voce,* Imperatoris, *inducta.*

Custodia apud magistratus. 8. Retrahitur in vrbem, custoditúrque domibus magistratuum.] *Præter carcerem & custodiam militarem, custodia alia duplex: Apud Magistratus, & Apud vades. Apud Magistratus, cùm reus Consuli, Prætori, Ædili (interdum & Senatori, etiam non è magistra-*

Quæ eadē custodia libera. *tu) committebatur. quod non nisi in reis illustrioribus vsurpatum, eáque custodia libera dicta. Sallustius in Catilinario:* Senatus decreuit vti abdicato magistratu Lentulus itémque ceteri in liberis custodiis haberentur. itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Geparius Cn,

Terentio Senatori traduntur. *Cicero in Bruto:* Domi teneamus eam ſeptam liberali cuſtodiâ. *quaſi ſi alia illa, ſeruilis. Iulius Firmicus:* In cuſtodiâ quandoque, ſed libera exponetur. *Et ſanè hæc Libera, digniorum tantùm & plerumque Senatorum. Hieronymus contra Vigilantium:* Sint ergo non tetro aliquo carcere, ſed amænâ & liberâ cuſtodiâ, tanquam patres quidam ordinis Senatorij. *Dio optimè libro* LVIII. *de Aſinio Gallo: qui hanc cuſtodiam,* φυλακὴν ἀδεσμον *vocat, id eſt liberam & ſine vinclis. additq́,* πρὸς τε γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω δὲ τῆς Τιβερίου ἀρχῆς. τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἵνα μὴ τελευτήσῃ. *id eſt,* Cuſtodiebaturque ſemper à Conſulibus, niſi cùm Tiberius Cōſul eſſet. tunc enim à Prætoribus obſeruabatur, nō hercle ne effugere, ſed ne mori poſſet. *Sidonius* 1. *Epiſt. de Aruando:* In Capitolio cuſtodiebatur à Flauio A ſellio hoſpite, Comite ſacrarum largitionum. *Cuſtodia apud vades, cùm eorum periculo fideiuſſoribus reus tradebatur. Tacitus libro* V. Nec aliud periclitantibus ſubſidij, quàm in conſtantiâ fratrum fuit, qui vades exſtitere. *Clariuſque de eâdem re Suetonius Vitell. cap.* 11. Publius poſt Præturæ honorem inter Seiani conſcios arreptus, & in cuſtodiam fratri datus. *Vlpianus l.* 1. *De cuſtod. reorum:* De cuſtodiâ reorum æſtimare Proconſul ſolet, vtrum in carcerem recipienda ſit perſona, an militi tradenda, an fideiuſſoribus committenda. *Symmachus libro* 1. *Epiſtol.* Statui vt Felix vadibus, qui Fulgentio non eſſent cogniti, traderetur. Custodia apud vades.

9. Seſtium Pagonianum.] *Sextius Paconianus ſcribitur infrà:* Nec diſpares Trebellieni Rufi & Sextij Paconiani exitus. SextiusPaconianus.

10. Prorupere concepta per idem odia.] *Emendo,* concepta pridem.

11. Vt verò Latinum Latiarem ingreſſus eſt accuſator Acrius.] *Reſtitui non malè,* aggreſſus eſt, accuſator ac reus iuxtà inuiſi. *Paconius & Latiaris odiorum duo nomina. Itaque gaudium patrum fuit perculſo Paconio à Cæſare: gaudium alterum nominato, ab eo indice, Latiari.* Restitutio certa in Tacito.

12. Metum prorſus & noxam conſcientiæ pro fœdere haberi.] *Si examinas, ſtabis à Groſlotio legente:* noxæ conſcientiam. *Ego etiam velim,* habere, *non,* haberi: *ſententia volente.*

13. Sanquinius maximus è Conſularibus.] *Verius vt grandiori littera notes,* Sanquinius Maximus, *vt ſit eius gentis cognomen. Nam maximum æuo inter Conſulares fuiſſe, non placet, nec verum eſt. Conſul enim ſuffectus demum fuit ante annos quattuor, Vrbis anno* DCCLXXXI. *Præfectum vrbis eum fuiſſe comperior ſub Caio, ex Dionis corruptis verbis, lib.* LIX. τριάκοντα δὲ δύο ἡμέρας ἦρξε, (*Caius videlicet*) καίτοι Λουκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἓξ μῆνας ἐπιτρέψας, καὶ αὐτὸν Σαουΐνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο. *ſcribe,* Σαγκινιος, *& hunc cape, qui tunc Præf. vrbi & ſecundum Conſul. præfuit & inferiori Germaniæ, ex Tacito lib.* XI. Chauci nullâ diſſenſione domi, & morte Sanquinij alacres. Sanquinius Maximus. Idem Præf. vrbi.

14. Arguitur pleraque * C. Cæſarem quaſi inceſtæ virilitatis.] *Ne hunc quidem locum, ex Ædilitio edicto, perhibeo ſanum integrumque. Remedium aliquod, ſi legas:* Arguitur pleraque: C. Cæſarem quaſi inceſtæ virilitatis, & cùm die natali Auguſtæ inter ſacerdotes epularetur nouemdialem eam cænam dixiſſet, *vt, inquam,* τὸ dixiſſet, *reducas etiam ad priora, ſtatimque eodem exemplo legas,* addidiſſet. *Sed metuo vt hæc, cum Ariſtophane, ſit σχῖμ' ὀπικουρεία.* Coniectura leuior.

15. Quaſi inceſtæ virilitatis.] *Conſtabit ſententia iocuſque,* Incertæ virilitatis. *atque ita ſcribe. Sic alibi,* Abdus ademptæ virilitatis. *Notat autem Caligulam quaſi ambiguè virum, quique, vt Suetonius ait, pudicitiæ neque ſuæ neque alienæ pepercerit. Infrà:* Siue compoſuerat quædam in C. Cæſarem vt impudicum, ſiue facto habita fides. *Iocus aliquis in verbis: quaſi dicas Androgynum eum fuiſſe,* ἀμφοτέραν ἀφροδίτην τρεφόμενον. Incerta virilitas.

16. Die natali Auguſtæ.] *Imò verò,* Auguſti. *Liuiæ quidem natalem poſt mortem eius epulo ludiſve celebratum non inuenio. Nec verò Tiberius, alias haud pronus in ma-* Correctus noster.

trem, id permiserit: cùm etiam minores quosdam honores à Senatu ei decretos vetuerit abrogaritque. Dionem vide, vbi de iis quæ Liuiæ decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cuius vitalis dies annuis ludis epulisque celeber. Repete ea quæ scripsi, de Augustalibus ludis ad lib. I.

Augusti natalis dies festus. Epulum Natali Principis.

17. Intet sacerdotes epularetur] *Obserua ergo illo die epulum fuisse, & vt apparet, per collegia. Dio auctor, Senatores tunc conuiuatos in Capitolio, libro* LIIII. τὰ γενέθλια, *inquit*, τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλος ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε. καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν, κατὰ δόγμα αὐτῆς, εἱστίασεν: Natalem Augusti Iulus Antonij filius, tunc Prætor, celebrauit Circensibus & Venatione. Senatum etiam & ipsum Augustum, ex decreto patrum, epulo excepit in Capitolio. *Videtur idem scriptor hoc Conuiuium extendere ad vulgus etiam hominum, libro eodem infrà*: Καὶ αὐτὸν, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα, ἀνδριάσι τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τοῖς τε ἀγάμοις καὶ τοῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνδειπνεῖν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ δοῦναι: Et ipsum (Augustum) ob hæc & alia merita, cùm statuis ex ære collato honorarunt, tum etiam isto, quòd permiserunt vt ij quibus vxor non esset aut quibus vir deesset, spectare nihilominus vnà cum aliis & conuiuari in Natali eius possent. *Sed fallor, aut hoc de iis tantùm, qui quáve Senatory gradus. Post Principes seruarunt, imo lætitiam eius diei etiam auxerunt. D. Maximus quædam mihi suppeditat sine præuaricatione non omittenda, Sermone In vigiliis Natalis Dominici.* Lætitia quanta sit, *inquit*, quantúsque concursus cùm Imperatoris mundi istius Natalis celebrandus est, benè nostis. quemadmodum Duces eius & Principes, omnes etiam militantes, accurati sericis vestibus, accincti operosis cingulis auro fulgente preciosis, ambiant solito nitidiùs in conspectu regis incedere. *Et paullò posteriùs*: Deinde, quia in die Natalis sui sciunt eum largum futurum ac donaturum plurima vel ministris suis, vel his qui in domo eius abiecti putantur & viles: tantâ priùs thesauros eius replere diuitiarum varietate festinant, vt inquantum erogare voluerit, intantum prærogatio copiosa non desit, & antè voluntas donandi deficiat quàm substantia largiendi. Hæc autem ideò sollicitè faciũt, quia maiorem sibi remunerationem pro hac sollicitudine sperant futuram. *Quibus in postremis, nota mihi morem donandæ stipis Principi natum, vt opinor, ex more Augusti, qui Kalendis, & aliâs, solitus largiter munere capere & dare.*

Eius diei celebritas.

Munera dat Princeps.

Parentalia non die.

18. Nouemdialem eam cænam dixisset.] *Caussam ioci paullò altiùs petendum. Mortuis, ritu Romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis iusta, ludi, epulæ, inscriptio, & funeri finis. Donatus Phormione*: In nuptiis septimus dies instaurationem voti habet, vt in funere nonus, quo parentalia concluduntur. *Poetæ alludunt. Vt Virgilius*:

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit. ———

Vt Statius in Archemori funere:

Roscida iam nouies cælo dimiserat astra
Lucifer. ———

Nouemdial, sacrum.

Cæna funebris.

Et ab eâ mente Iustinianus in Nouellâ quadam scribit, in nonum diem fieri μνήμας defunctorum. *Glossæ*: Nouemdialia, ἔννατα ἐπὶ νεκροῦ ἀγόμενα. *Augustinus in Genesim*: Nescio vtrum inueniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum nouem dies, quod apud Latinos Nouemdial appellant. *Nono ergo illo die, præter alia, cæna funebris epulæq. Iulius Obsequens*: In sacro Nouemdiali cæna deæ posita, à cane adesa, antequam delibaretur. *etsi ambigo an id ad sacrum Nouemdiale referendum, quod * solitum fieri post lapidum imbrem. Tertullianus de Testimonio animæ*: Vocas securos mortuos, si quando extra portam cum obsoniis & * mattiis tibi potiùs parentans ad busta cedis, aut à bustis dilutior redis. *Idem de Resurrectione carnis*: At ego magis ridebo vulgus tunc quoque cùm ipsos defunctos atrocissimè exurit, quos postmodum gulosissimè nutrit: iisdem ignibus & promerens & offendens. *Eam vocat Appuleius*

*Quod instituit Tullus rex. de quo abũdè Liuius lib. I.

*Aliquid Suidas in ματτύη.

Appuleius Cœnam feralem lib. I I I I. *Florid.* Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur, cænam feralem à tumulo ad mensam referrent. *Et Iuuenalis,*

——— dimidio constrictus gammarus ouo
Ponitur, exiguâ feralis cæna patellâ.

Vbi nota * *oua ouideri in einsmodi cænis tralatitia fuisse, vti* * *lentē & salem:* ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν, *ait in Crasso Plutarchus. Sanè certos quosdam cibos proprios fuisse hic mortuali cænæ, docet etiam Xiphilinus in Domitiano, vbi de simulacro illo sepulcrali epulo.* καὶ κατὰ τοῦτο παρετέθη ὅσα ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίως προσηνέχθη, *Hanc cœnam Silicernium vocatam, docent Nonius, Festus. & Tertullianus:* Quò differt ab epulo Iouis silicernium? à simpuuio obba? ab aruspice pollinctor? *Hunc morem transisse ad Christianos etiam Augustinus narrat & leuiter excusat, De ciuit. Dei lib.* IX. *cap. vlt.* Quicumque, *inquit*, epulas suas eò (*ad sepulchra martyrum*) deferūt: quod quidem à Christianis melioribus non fit, & in plerisque terris nulla est talis consuetudo: tamen quicumque id faciunt, eas cùm apposuerint, orant, & auferunt vt vescantur *Et lib.* VI. *Confess. cap.* II. *de matre sua.* Cùm ad memorias sanctorum, sicut in Africâ solet, pultes, & panem & merum attulisset. *addit mox, vetitum ab Ambrosio,* quòd illa parentalia superstitioni gentium essent simillima. *Paullini locum huic rei subtexo, in Felicis Natali* IX.

Eadem Feralis cœna.
* Quia adhiberi ad lustrationem solita.
* In plut. Crasso est φακοὺς καὶ ἅλας: at in Appiani Part. eadē narratio φακὸς καὶ μάζαι, lentem & libū.
Silicernium.

——— ignoscenda tamen puto talia, paruis
Gaudia quæ ducunt epulis. quia mentibus error
* Inrepit rudibus: nec tantæ conscia culpæ
Simplicitas pietate * cadit, malè credula sanctos
Perfusis halante mero gaudere sepulcris.

Epulæ ad sepulchra.
* Legam, Incepit.
* Legam, caret.

Vbi rusticulos suos in Italia excusat, quòd vsi vel abusi per simplicitatem, veteri gentilium more ad sepulchrum ipsum D. Felicis. Ad eas ergo nouemdiales epulas hic allusum. & cùm natalis Augusti celebraretur, dies lætus auctorq̃ vitæ, videri sibi Cotta ferales potius eas epulas dixit. siue quia ille natus, exitij caussa multis; siue quis ante nonū fortè dies, multi à Tiberio animaduersi interfectiq̃. Quod placet. & mirum ni exciderit is iocus (vereor liberiórque quàm vt Cottam deceat) post stragem Seiani. Non absimile Plauti illud:

Causa loci explicata.

Cocus ille nundiualis est, in nonum diem
Solet ire coctum.

id est, Feralis nouemdialisq̃, & qui mortuis tātùm parat in cænam. vt præit nobis bene Festus.

Cocus nundinalis. Plautus illustratus.

19. M. Lepidi.] *Manij, vt sæpe.*

20. Præstantissimus sapientiæ firmare solitus.] *Credo Socrati hoc elogium, & iure tribuit. Apud Platonem sanè in nono De rep. gnome talis:* Ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ μή τῳ δοκῇ, ὁ τῷ ὄντι τύραννος τῷ ὄντι δοῦλος τὰς μεγίστας θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κόλαξ τῶν πονηροτάτων, καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται ἐάν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι, καὶ φόβου γέμων διὰ παντὸς τοῦ βίου, σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης.

Taciti de Socrate locus.

21. Sanctissimis Aruntij artibus.] *De eo dixi, suprà ad lib.* I. *At de accusatione eius, nihil in libris qui nunc sunt.*

22. C. Cæstium patrem.] *Duo ergo Cæstij Romæ, pater filiusque? Non inueni. Fuit qui Cæstium vium vellet legi: quia frequens declamatoris eius Senecæ mentio. Mihi, siquid mutandum, placeat,* Cæstium Prætorem. *potuitque obuci error ex notis. Cæstius quidem Prætor fuit, ille ipse, vti diuino de quo Romæ inscriptio,*

Cæstius Prætor.

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL.
VII. VIR. EPVLONVM.

Itaque apparet scribendum Cestius, *littera spreta, quoniam & in nummis* L. CESTIVS.

23. Reum destinare properat.] *Non abiecerim, poterat.*

24. Fatebor & fuisse me Seiano amicum, & vt essem expetisse.] *Tota hæc Terentij oratio, vt & caussa simillima est illi Amyntæ apud Curtium lib.* VII. *Et membrā sanè ali-*

Quædam à Curtio videtur.

quot sunt, quæ dicas illinc translata. Nam Amyntas ita: Amicitiam quæ nobis cum Philotâ fuit, adeò non inficior, vt expetiſſe quoque nos, magnóſque ex eâ fructus percepiſſe confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum eſſe voluiſti, filium, omnes pænè amicos tuos dignatione vincentem, cultum à nobis eſſe miraris? Tu hercule, ſi verum audire vis rex, huius nobis periculi cauſſa es. Quis enim alius effecit, vt ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ tuæ adſcendimus. Is apud te fuit, cuius & gratiam expetere, & iram timere poſſemus. *Et mox:* Igitur ſi hoc crimen eſt, paucos innocentes habes, imò hercule neminem. Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt: ſed totidem quot volebant, eſſe non poterant. Ita ſi à conſciis amicos non diuidis, nec ab amicis quidem ſeparabis illos qui idem eſſe voluerunt. *Quæ delector, ita me deus amet, exſcribere candidiſſimè & diſertiſſimè dicta. At poſtrema verba etiam correctiuncula mea & interpunctis.* Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt. Sed totidem quot volebant, eſſe non poterant. Ita ſed ſi à conſciis. &c. *Prorſus ita legendum, ex Amyntæ quidem mente. quod facilè videbis, qui ipſe eam habes.*

* correctus.

25. Claudiæ & Iuliæ domus partem.] *Claudia per filium, Iulia per ſe: quia Liuiam duxerat Germanici ſororem.*

Cohors amicorum.

Sueton. Calig. cap XIX.

26. In cohortem ſuam tranſtulerat.] *Cohortem amicorum, ita enim vocabant exemplo pratoriæ cohortis. Seneca De Clementia,* Salluſtium, & Cocceios, & Deillios, & totam cohortem primam interioris admiſſionis ex aduerſariorum caſtris conſcripſit. *Vbi vides plures fuiſſe amicorum cohortes, & quaſi gradus. Quod originem habuit à Graccho & Liuio Tribunis. Idem ſcriptor, De Beneficiis:* Apud nos primi omnium Gracchus & Liuius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, & alios in ſecretum recipere, alios cũ pluribus, alios cum vniuerſis. Habuerunt itaque iſti amicos primos, habuerunt & ſecundos,* numquam veros. *Itaque dicebantur Amici primæ, ſecundæ, tertiæ admiſsionis. ex ordine, quo admittebantur. Ille ipſe.* Non ſunt iſti amici qui agmine magno ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas admiſſiones digeruntur. *Lampridius in Alexandro:* Moderationis tantæ fuit, vt amicos non ſolùm primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferioris, ægrotantes viſeret. *Et Tiberius ipſe amicos ſolitus deſcribere in tres claſſes. Vide Sueton. cap.* XLVI. *Ab hoc more Admiſsiones manarunt,* * *Admiſsionales, & Officium admittendi. Admiſsionum eius facilitatem in Traiani laudatione Plinius admiratur:* Alexandrum quaſi vnum è Senatoribus, patente velo, Admiſſionalibus remotis, ſalutatum eſſe *Lampridius ſcribit: & Accoleius* magiſter Admiſſionum *nominatur in Flauij Aureliano. Id munus fuit libertorum, vt clarum ex Suetonij Veſpaſ. cap.* XIIII. Quidã ex officio admiſſionis ſimul expellens, abire Morboniam iuſſerat. *Fuit antè is libertus Phœbus. Plinius hoc idem oſtendit loco non ſano, lib.* XXXIII. *cap.* III. Fuit & alia Claudij principatu differẽtia, in ſolis his quibus admiſſionem liberti eius dediſſent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magnâ criminũ occaſione: quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani principis aboleuit, æqualiter publicando principem. *quem corrige,* quibus admiſſionum liberti ius dediſſent. *Quod ait criminum occaſionem fuiſſe: refer ad ea quæ de imagine principis dicta mihi in lib.* III. *& quæ Seneca De Benef.* III. *cap.* XXVI.

* Legerim, numquid, interrogatione ſententia erecta.

*Quos Arrianus deſcribit lib IIII. Diſſ. οἱ inquit, ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος καὶ οἱ ἀποκλείοντες τοὺς εἰσιόντας.

Admiſſiones & Admiſsionales, Ij ex libertis.

Correctus Plinius.

27. Annius Pollio.] *Eſt ille, qui poſtea in Neronem coniurauit, amicorum eius præcipuus Tacitus lib.* XV.

Vinicianus Pollio.

28. Vicinianus Pollioni patri adiiciebatur.] *Lego,* Vinicianus. *auctore Dione lib.* LX. *qui hunc Annium Vinicianum coniuraſse in Claudium cum Scriboniano adſerit.*

Lacrimæ incutæ ſub tyrannis.

29. Ob lacrimas incuſabantur.] *Heu, miſera conditio ſub tyrannis: vbi nec liber, liberrimus affectuum, dolor. Claudianus hoc pulchrè exprimit:*

—— tacitique ſepultos
Suſpirant gemitus, indignarique verentur.

30. Fufij Gemini.] *Qui antè Conſul.*

31. Curtium Atticum.] *Equitem R. ex inlustribus qui Tiberio comes Capreas. sup. li. IV.*

32. Per idem tempus L. Piso Pontifex obiit.] *Quid ergo* * *Iosepho* * *Zonaraq; in mentem venit vinum eum facere Tiberio iam defuncto? Nec enim alium habeo de quo possint illa intellegi:* à Caio binas epistolas missas, vnam ad Senatum de Tiberij morte & suo imperio; alteram ad Pisonem Præf. vrbis, quâ iubebat Agrippam è castris transferri in priscas suas ædes.. *An imposuit Syro celebritas nominis Pisonis, & per Syrum (nam ab illo hausit) Graeco? An alius aliquis Piso tunc præfectus? quod non repperi. huic quidem Pisoni Ælius Lamia suffectus est, de quo Dio:* τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν, καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν προπάλαι τῇ Συρίᾳ προστάξας κατεῖχε ἐν τῇ ῥώμῃ, *scribe* Λαμίαν. *Ridiculus interpres, qui vertit* Lucium ei Quæstorem suffecit, *inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo pòst obiit, vt habes mox in nostro: & successit Lentulus Cossus. Disco ex Senecâ, epist.* LXXXIIII. L. Piso vrbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat, vsque in horam sextam ferè dormiebat. hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo tutela vrbis continebatur, diligentissimè administrauit. Huic & D. Augustus dedit secreta mandata cùm illũ præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniã, cùm multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa. Puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatũ, sed mersum vino & madentem. *Lego ex libro manusc.* ebrius, ex quo semel factus est, fuit. *id est, post vnam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, & cuius pretium Præfecturam ipsam habebat, vt Plinius scribit lib.* XIIII. *cap. vlt. & Suet. Tib. cap.* XLII.*) semper placuit ei esse ebrium. Iacet alioqui sententia, nec à me erigi potest.*

*Lib XVIII. cap. XI II.
*II. Annal.
Ordo successiuque praef. vrbi.
Ælius lamia.
Xylandri coniuentia.
Lentulus Cossus.]
Seneca emendatus.

33. L. Piso Pontifex.] *Nescio an ex notis error. scribendúmque,* Piso P. V. *id esset, Præfectus vrbi.*

Ambigua lectio.

34. Patrem ei Censorium fuisse memoraui.] *Non quidem in his libris qui exstant. Tamen intellegi vult L. Pisonem socerum C Cæsaris, qui Censor cum Appio Claudio, Anno vrbis* DCCIIII. *quo ipso anno, vt ratio ætatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso.*

Ratiocinatio de ætate Pisonis.

35. Decus triumphale in Thraciâ meruerat.] *Velleius:* Atrox in Thraciâ bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodiéque diligentissimum atque lenissimum securitatis vrbanæ custodem habemus, virtus compressit. *Vide & Dionem* LIII.

Pisonis triũphal. a è Thracia.

36. Cilnium Mæcenatem.] *Non vt receptum est,* Cillinium. *Cilnius enim gentile nomen patris huius & altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, vt olim ex Liuio* * *docui: & adde Silij versus huiusce rei:*

Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris
Clarum nomen erat.

etsi ibi quoque vulgo, Cilinus. *Nam Silius, vt solet, historiam exornat flore hominum sui superiorisq; æui. Præfecit autem Romæ Italiæque Mæcenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem* XLIX. *in actis anni* DCCXVIII.

Cilnius Mæcenas.
* Antiq. Lect. lib I. cap. XXII.
Silius correctus

37. Sumpsit è consularibus qui coërcerent seruitia, & quod ciuium audacia turbidum nisi vim metuat.] *Circumscribit potestatem Præfecturæ, quæ tamen aucta. Suadeo legas Dionem in Oratione Mæcenatis lib.* LII.

Potestas & munia præfecturę.

38. Primúsque Messalla Coruinus eam potestatem accepit.] *Tradit idem Eusebius Chronico:* Messala Coruinus, *inquit*, primus Præfectus vrbis factus: sexto die magistratu se abdicauit, inciuilem potestatem esse contestans. *At Dio lib.* LIIII. *in actis anni* DCCXXXIIII. *ita narrat, vt M. Agrippam primum faciat præfectum vrbi. cui mox anno* DCCXXXVIII. *Taurum sufficit, huius Coruini nulla mentione.*

Ambigua adseueratio Taciti.

39. Dein Piso viginti per annos probatus.] *Ligat me nodus. Quid? viginti per annos Præfectus Piso? Fuerit ergo necesse est ab anno vrbis* DCCLXV. *Nam ab eo die in*

De numeri veritate quæsitum.

hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui Augustus tunc vix, imperauitque. Quomodo ergo verum, quod Plinius Suetoniúsque consensu tradiderunt, à principe Tiberio Pisonem factum Praef. vrbis, propter bidui assiduam compotationem? Illius verba sunt lib. XIIII, Eáque commendatione (*ebrietatis scilicet*) credidere L. Pisonem vrbis Romae curae ab eo delectum, quòd biduo duabúsque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. *Nota ea*, apud ipsum iam principem. *Suetonius cap.* XLII. Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone. noctem (*dissentit Plinius, qui ait duas noctes*) continuúmque biduum epulando potandóque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri Praefecturam vrbis confestim detulit. *Ait disertè*, Posteà princeps. *Atqui vel ab initio principatus Tiberij ad hunc diem Pisonianae mortis anni duntaxat* XVII. *Sed hoc amplius ex Suetonio colliges, factum Pisonem Praefectum, sub idem tempus quo Pomponius Syriae Praetor. Ille autem* * *Syriae non ante annum* DCCLXXIII. *praeponi potuit* (*Maesiam enim prouinciam administrabat anno* DCCLXXII. *vti ex Taciti libro* II. *clarum*:) *non ergo tot annos Piso Praefectus vrbi. His rationibus cogor vt in Tacito restituam*, Piso decem per annos. *quia Pomponium Syriae praefuisse ante annum* LXXV. *non probabile. Sit ergo hic error ex notis geminatis.*

Pisonē ebrietas praefectū fecit.

* Mortuus enim est in administratione Syriae: vt Tac infr. Correctus Tacitus.

40. Lecto per magistros aestimatóque carmine.] *Magistri sunt sacerdotum. Valerius lib.* I. A patre suo collegij Saliorum magistro iussus. *Plinius lib.* XXVIII. *cap.* II. Quindecimuirûm collegij magister: *In lapide:* ORDO. SACERDOTVM. MAGISTRO. SVO. *Et Sueton. Calig. cap.* XXII. *Domit. cap.* IIII. *Capitolinus*, Fuit in eo sacerdotio, & vates, & Praesul & magister.

41. Sanxisse Augustum.] *Pete è Suetonio, cap.* XXXI. *in Augusto.*

42. Post exustum Sociali bello Capitolium.] *Quid ais? Sociali siue Italico bello Capitolium flagrauit? Non alios, sed te, in te aduoco. qui scribis Histor. libro* III. Capitolium flagrasse L. Scipione, C. Norbano coss. *Atqui tunc iamdiu positum Sociale bellum. Tullius tibi adsit, à memoriae vitio non excuset.* Ciuili bello *scripsisse omnino te ex historia oportuit*

Modus tributi Aegyptiaci.

43. Quanto maiorem quàm Augustus rei frumentariae copiam aduectaret.] *Aliquid hac de re scripsi in Electis cap. De Annonâ. Sed modum tributi Aegyptiaci, qui tunc me latuit, erui ex Sex. Victore, in Augusto:* Huius, *inquit*, tempore ex Aegypto vrbi annua ducenties centena millia frumenti inferebantur. *velim interseri*, centena milla modiûm frumenti. *quae vox, littera saltem notata, M. vt solet, periit.*

Incerta scriptura hic.

44. Neque segnius Consules edixere.] *Fortè*, sequius.

45. Sanus repertus apud fretum Siciliae.] *Quasi dicat illuc tantùm itare solitos aegros. Suspecta lectio.*

L. Cassius.

46. L. Cassium.] *Ita rectè, estque ille qui consul cum M. Vinucio Quartino fuit, anno vrbis* DCCLXXXIII. *Nam Suetonius disertè notat Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari, Pomponius de Origine iuris manum adiit * viris magnis, qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum qui Iurisconsultus, consulem fuisse cum Quartino Tiberij temporibus. Atque censent hunc ipsum esse, qui progener Caesari nunc factus. Mihi cautio est ne temerè credam homini, etiam aliàs fallaci. Errat. Non est hic, Pomponi, iuris antistes ille quem censes. Primùm, quia Tacitus inter elogia morum generisque, laudem ei nullam tribuis iurisc. deinde, quia praenominibus diuersi. Lucius hic est, Caius ille tuus, constanti veterum scripto. Cassiodorus ecce L. Cassium & M. Vinicium Coss. nominat: Suetonius in Caio*, Lucium Cassium Longinum: *& Tacitus in hoc loco. Diuersi vitâ etiam, & morte. Iurisconsultus ille in honore sub Claudio fuit, Syriam administrauit, pulsus à Nerone, per Vespasianū rediit, & omne illud tempus vixit: iste sub Caio proconsul Asiae, & monentibus sortibus caueret Cassium, à tyranno caesus est. Sueton. cap.* LVII. *& Dio* LIX. *qui tamen malè Caium vocat. Denique quid respondes ad illud Taciti*, Facilitate saepius quàm industriâ commendabatur?

* Onufrio in Fastis, & Antonio August. De Familiis Rom.

L. Cassius, & C. Cassius.

Vitiatum in Suetonio praenomen.

batur? *Demit ecce illi industriam ingeniumq́: & audeant dicere, hæc conuenire in magnum illum sacerdotem. Plura de hoc C. Cassio. lib.* XVI.

47. Calibus ortus, patre atque auo Consularibus.] *Hic est M. ille Vinicius (placet alijs Vinucius scribi, etsi Dio semper, οὐινίκιος) ad quem historiam suam Velleius misit, cuique indecorè & seruiliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, & à Messalina, quia pudorem seruauit, interfectus. Habes in Dione libro extremo. Pater eius Publius, Consul anno vrbis* DCCLV. *Auus Marcus, anno* DCCXXXV.

M. Vinicius.

48. Redditis absentiæ caussis admodum vagis.] *Nescio an melius*, vanis. *vt caussas dicat futiles leuésque. Tamen non malè*, vagis: *quasi alienis & parum certis.*

49. Ambigens patriam & declinans.] *Beato placuit*, ambiens. *Vulgatam tueri videtur, quod suprà scriptum*: Campaniam prælegebat, ambiguus an vrbem intraret; *ni suspecta esset dictionis nouitas.*

50. Aduersus legem Cæsaris, de modo credendi possidéndique, intra Italiam.] *Suggerit eam legem apertè, quod sciam, solus Dio libro* XLI. ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματα τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. *id est*: Et quoniam complures pecuniam multam habere & occultare dicebantur: edixit nequis in argento auróve amplius possideret quàm LX. sestertia. *Et alludunt alij scriptores, vt Sueton. Tib. cap.* XLIX. *dum scribit quosdam damnatos*, quibus nihil aliud sit obiectum, quàm quòd partem rei familiaris in pecuniâ haberent. *Partem, scilicet maiorem quam pro lege. In quâ Suetonij verâ sententia eruenda Scholiastæ sunt frustrà. Reliquum pecuniæ conferri Cæsar voluit in agros.*

Iuliana lex de modo possidendi.

51. Duodecim tabulis sanctum, nequis vnciario fœnore amplius exerceret.] *Ad eam sanctionem Liuius ad M. Duellium Trib. pl. refert post* XII. *tabulas, aliquot annis. Lib.* VII. C. Marcio, Cn. Manlio Coss. de vnciario fœnore à M. Duellio Tribunopl. rogatio est perlata: & plebs aliquanto eam cupidiùs sciuit, accepitque.

Vnciarium fœnus.

52. Dein rogatione Tribuniciâ, ad semuncias redacta.] *Decem annis post illam Duellij. Liuius:* T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. semunciarium tantùm ex vnciario fœnus factum.

Semunciarium fœnus.

53. Postremò vetita versura.] *Id est, sublatum omne fœnus. quod ambiguè Liuius ponit in actis anni* CDXII. *quinto anno, post semunciam constitutam*: Præter hæc, *inquit*, inuenio apud quosdam L. Genutium Tribunumpl. tulisse ad populum ne fœnerare liceret. *Magis cum Tacito adfirmat Appianus lib.* I. *Ciuilium*: τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου κατὰ τὸ ἄστυ οἱ χρῆσται πρὸς ἀλλήλους ἐστασίασαν οἱ μὲν πράττοντες τὰ χρέα σὺν τόκοις, νόμου τινὸς παλαιοῦ (*Genutij legem intellegit*) προαγορεύοντος μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσοφλεῖν. ἔδοις δὲ χρονίῳ τοὺς τόκους βεβαιοῦντος, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἔθος ἤτουν οἱ δὲ οἷον ἐκ πολέμων τε καὶ στάσεων ἀνεβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις εἰσὶ δ' οἱ καὶ τὴν ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐκτίσειν ἐπῄλουν.

Vsuræ sublatæ.

54. Duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret.] *Sueton. Tiber. cap.* XLVIII. *Simile quod Plinius lib.* VI. *epistol. de Senatu sui aui:* Patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea quæ solo continerentur. *Capitolinus de M. Antonio:* Iussit vt senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent.

Fœnus in agris collocatum.

55. Datum erat crimini, quòd Theophanem Mitylenæum proauum eorum.] *Horum auus fuit M. Pompeius Theophanes, Asiæ Procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo lib.* XIII. οὗτος γὰρ (Θεοφάνης) καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε, καὶ Πομπηΐῳ τῷ Μάγνῳ κατέστη φίλος, μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτὴν, καὶ πάσας συγκατώρθωσεν αὐτῷ τὰς πράξεις. καὶ ἑαυτὸν πάντων Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν υἱόν τε ἀπέλιπε Μάρκον Πομπήϊον ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστός. καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων.

Pompeius Theophanes.

56. Magnitudinem pecuniæ malo vertisse.] *De qua vide Dionem libro* LVIII. *& de hac historia tota. nescio an hic idem ille Marius qui ante annos aliquot postulatus. suprà*

Sex. Marij opes.

lib. IV. Drusum auspicandi gratiâ tribunal ingressum adiit Calpurnius Saluianus in Sex. Marium.

Suetonius frequenter in nume is corruptus.

57. Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas.] *Mirum tragædias eas verborum Tacitum miscere, si interfecti non plures viginti. Ita enim Suetonius cap.* LXI. Viginti vno die abiecti, tractique, inter eos pueri & feminæ. *Sed numerum enim, reipsa admonente, corruptum dixero: substituóque,* ∞ *: id est, mille quod fatuus exscriptor interpretatus est Viginti. Certè de maiori numero fatebitur, qui Taciti verba vigilans leget. Menda numerorum in Suetonio plura, & quædam magna rei. vt Nerone, cap.* XII. Exhibuit ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentósque equites Romanos. *Quadringenti Senatores, dimidia Senatus pars. quos omnes depugnasse in arena, fuge credere. Corrigo,* quadragenos. *De equitibus etiam malim,* sexagenos *firmante coniecturam Dione, qui auctor est pugnasse tantùm equites triginta. Simile in Claudij. cap.* XXXII. Conuiuia & ampla & assidua agitauit, ac ferè patentissimis locis, vt plerumque sexcenteni simul discumberent. *Scribo,* plerumque sexageni. *Sexcenti conuiua, epulum publicum, non conuiuium. Plura huius generis alias. Statim etiam in Taciti verbis lego,* intercideret sortis hu. commercium vi, metu.

Correcti ali quot loci.

Locus in quo despero.

58. Qualem diem Tiberius induisset.] *Corruptè. Videntur verba hæc tralata ex pag. sequenti:* quem tum annum, qualem diem haberet. *Vertranius conatur,* qualem die Tiberius. *hoc sensu, Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induisset. Coniectura, quam ego non emerim sestertio nummo.*

Suetonij pugna cum nostro. Thrasullus.

59. Præsagium Tiberij de Seruio Galbâ tum Consule.] *Pugnat Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto præsagium hoc tribuit: nec de Consule Galbâ, sed puero. Lege enim lib.* VII. *cap.* IIII. *A Tacito stant Iosephus & Dio.*

60. Thrasullum.] *Qui etiam de re medicinâ libros composuisse videtur, laudante Plinio plus vno loco. Pete fusè hæc à Dione, lib.* LV.

61. Plurimis mortalium non eximi.] *Scribe* eximis.

62. Quippe à filio eiusdem Thrasulli prædictum Neronis imperium in tempore memorabitur.] *Non est in libris qui supersunt id vaticinium: ne in Suetonio quidem.*

Asinius Gallus.

63. Asinij Galli mors vulgatur.] *Quem eodem die & conuiuam Tiberij fuisse, & eo subornante damnatum, narrat Dio lib.* LVIII. *in actis anni* DCCXXCII. *Est ille qui filius Pollionis Asinij librum edidit, quo patrem Ciceroni comparauit: cui rescripsit imperator Claudius. Suetonius in eius vita, & Plinius in Epistolis. Agellius lib.* XVII. *cap.* I. *Eusebius in Chronicis notat* Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Liuij mortem.

64. Consulari sene, tot consularium parenti] *Plures enim filios habuit, qui Consules. Vide ea quæ notaui in fine libri tertij Annal. suprà.*

Nerua Iurisconsultus.

65. Nerua continuus principis.] *Celeber iuris auctor, de quo Pomponius:* Hic etiam Nerua Cæsari familiarissimus fuit. *Consul fuit cum Vibio Rufino anno* DCCLXXV.

Rubellius Blandus.

66. Rubellij Blandi, cuius auum Tiburtem equitem R. plerique meminerant.] *At pater eius tamen consularis, de quo lib.* III. Solus Lepido è consularibus Rubellius Blandus adsensit. *Consul suffectus fuit anno* DCCLXXI.

Pomponius Flaccus.

67. Flacco Pomponio Syriæ proprætore.] *De eodem Suetonius cap.* XLII. *Tiberij:* Posteà princeps in ipsa publicorum motum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem continuúmque biduum epulando potandóque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confestim detulit. *Vbi aliquot libri,* Pompeio Flacco. *malè. est enim illeipse, qui ante* XV. *annos Mœsiæ præfuerat. Tacit. lib.* II.

Contra Tacitum plerique scriptores, veniût de Phœnice.

68. M. Lepidus.] *Iterum,* Manius.

69. Paullo Fabio L. Vitellio Coss. Phœnix in Ægyptum venit.] *Dio, Solinus, Plinius, biennio posteriùs venisse eum volunt, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Vereor vt sta-*

re sententia Taciti possit, contra tot testes. Nota autem ex Dione hos ipsos Consules post celebrata decennalia Tiberij pœna adfectos. quod tacuit noster. Ex quo non vanè dixerim, narrationi huic annali deesse quædam. Non enim Consulum supplicium certè omisisset.

Taciti liber non integer.

70. Quia damnati, publicatis bonis, sepulturâ prohibebantur.] *Sepultura luctuq; adfinium prohiberi, nisi magnorum scelerum damnatos (puta parricidij, perduellionis; itémque suspendiosos) non moris apud priscos. Inualuit sub Tyrrannis, ideóque quasi nouum, in Tiberij sæuitia Suetonius notat, cap.* LXI. Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerēt. *itémque:* Nemo punitorum non in Gemonias abiectus, vncóque tractus. *Qui autem tracti, Tiberis eis sepultura. Idem in publicatione bonorum fuit. quæ apud antiquos in crimine perduellionis & hostilitatis tantùm exercita, & fortasse parricidij. ita Sp. Mælij* bona contacta pretiis regni mercandi vendere atque in publicum redigere Quæstores iussi, *ait Liuius: ita Ciceronis damnati, à Clodio: M. Lepidi, à Senatu publica facta, quia secutus Antonij sectam. Primus publicationem ad omnia crimina (publica intellego) traxit Cæsar: qui vt Suetonius ait,* pœnas facinorum auxit: & cùm locupleres eò facilius scelere se obligarent, quòd integris patrimoniis exsulabant: parricidas, [vt * Cicero scribit] bonis omnibus, reliquos dimidiâ parte multauit. *Tenuit ea lex sub Augusto qui tamē cùm multis diuitibus vel dimidia pars, nimiæ essent opes, & in ipso exsilio caussa luxus. sanxit, vt iis omnibus quibus aqua & igni interdictum (id est Iurisconsultorum verbo, Deportatis) non plus possidere liceret quingentis millibus nummum. Dio* LVI. *Intenditq; iterum sæuitiam eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua & igni adempta omnis testamenti factio. Idem Dio* LVII. *Quam legem interpretans Caius. l.* VIII. *Qui test. fac. possunt:* Si cui aquâ & igni interdictum sit, *inquit*, eius nec illud testamentum valet quod antè fecerit, nec id quod posteà. Bona quoque quæ tunc habuit cùm damnaretur, publicabuntur.

Sepultura qui prohibiti.

Quorum bona publicari solita.

Cæsar publicationem induxit.

* A Glossemate sunt tolle.

Augusti decretū in ea re.

Deportatis testamenti factione interdictum.

71. Eorum qui de se statuissent, humabantur corpora, manebant testamenta.] *Non mirum, quia ne damnati quidem, nec peracti rei. Dio hæc omnia exprimere voluit, in actu anni* DCCLXXXIIII. ἐς τι τ ἀγορὰν τὰ σώματα ἀυτῶν ἐῤῥίπτετο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τ ποταμὸν ἐνεβάλλετο. ἤδη δὲ καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν ὄντων αὐτοὺς κληρονομῶσι. *vbi puero mendum clarum, scribendúmque* μὴ κληρονομῶσι, *inserta voce. Ideo enim abiecta corpora tractáque, ne liberi succedere in bona possent, quæ iam publica vt damnatorum palàm punitorumque. Mirum ex sequentibus Dionis verbis interpretem id non vidisse. Bona ergo manebant, si quis præuenisset damnationem, & testamenta. Sed quid in præmiis accusatorum? nihilo secius dari solere, ostendit Taciti locus suprà, lib.* IV. Et quia Cornutus suâ manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus, ante perfectum iudicium seipse vitâ priuauisset. ibatúrque in eam sententiam, ni duriùs contraque morem suum palàm pro accusatoribus Cæsar, irritas leges, & remp. in præcipiti conquestus esset. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur. *Dari non solere, Seneca in narranda Cremutij morte, quæ sub hoc Tiberij tempus.* Cognito consilio eius, *inquit*, publica voluptas erat, quòd è faucibus auidissimorum luporum eriperetur præda. Accusatores adeunt consulum tribunalia, queruntur Cordum mori, vt interpellarent quod coëgerant. Adeò illis Cordus videbatur effugere Magna res erat in quæstione, an morte rei prohiberentur. *Nec satis scio, quomodo in concordiam reducam eos locos. Sub Claudio & Nerone forsitan aliud fuerit: & Senecam deceperit mos sui æui.*

Qui se interfecerāt, eorū rata testamēta

Dio palàm vitiosus.

Præmium an tunc accusatoribus? Ait Tacitus.

Negat Seneca

72. Mamercus Scaurus, insignis nobilitate & orandis causis, vitâ probrosus.] *Malè hic à Dione, Μάρκος. De probrosa eius vitâ, lege Senecam lib.* IIII. *de Benef. cap.* XXXI. *aut potius non lege impuritatem hominis &* ἄῤῥητον μῖξιν. *Notat eum breui stigmate Tertullianus de Pallio:* Dabo catharcticum impuritati Scauri, & aleæ Curij, & vinolentiæ Antonij.

Mam. Scaurus libidine infamis.

Tertullianus illustratus.

73. Argumentum Tragœdiæ à Scauro scriptæ.] *Cui nomen Atreus fuit. Versus qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide:*

Ταῖς τῶν κρατούντων ἀμαθίαις χιὼν φέρει. Adi Dionem.

Cornelius Thuscus delator.

74. Ab Seruilio & Cornelio accusatoribus.] *Cornelio fuit cognomen Thusci. Seneca pater Suasoria* II. Thuscus ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta est, maiestatis reum fecerat, homo quàm improbi animi, tam infelicis ingenij.

Eunuchi in pretio apud Persas. Qui primi crediti virum excidisse.

75. Non despectum id apud barbaros, vltróque potentiam habet.] *Ex instituto Cyri apud Xenophontem lib.* VII. *qui custodiam curámque sui corporis solis commisit Eunuchis: & intimam aulam ex hoc semiuiro genere constituit, quasi fidissimo. Itaque deinceps in honore. Sed & Persæ primi priuasse viro creduntur. Stephanus de Vrbibus:* Σπάδα, εὐνοῦχος, κύριον Περσικὸν, ἐν ᾧ πρώτῃ εὐνουχισμὸς γίγνεν. *Petronius.*

Persarum ritu, malè pubescentibus annis
Surripuere viros, exsectáque viscera ferro
In venerem fregere.

Siue vt alij, Semiramis.

Alij ad Semiramim referunt, vt Ammianus. Vtramque famam posuit Claudianus *in Eutropium, libro* I.

——· seu prima Semiramis astu
Assyriis mentita virum, ne vocis acutæ
Mollities, læuésque genæ se prodere possent,
Hos sibi coniunxit similes: seu Persica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis vmbram.

Vbi scriptum etiam, Parthicha. *nullo vitio, quia populi ij tunc confusi.*

In Seneca emendatio.

Vitellius insignis adulator.

76. Exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur.] *Corrigamus ergo Senecam, vbi vulgò lib.* IIII. *Natural. Quæst. cap.* I. Alius adulatione clàm vtetur, alius ex aperto palàm, rusticitate simulatâ, quasi simplicitas illa non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maximus, aiebat, non esse occultè, nec ex dissimulato blādiendum. *& legamus*, ante Vitellium. *Villeus enim ignotus: at Vitellij huius mirum in adulando ingeniū, etiam Suetonius celebrat, cap.* II. *in Vitellio, & Dio* LVIII. *Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fuluiam Antonij magnus: de cuius adulatoriis moribus Appianus lib.* III. *Ciuilium.*

77. Vrbe Artaxata potiuntur.] *Malim*, vrbem. *Tamen & Artaxatam & Tigranocertam priore numero, noster aliiq; scripserunt.*

78. Filium Orodem vltorem parat.] *Omnis hæc historia apud Iosephum, lib.* XVIII. *cap.* VIII.

79. Accipere Sarmatas.] *Profectò fuit* acciere Sarmatas: *id est accessere & aduocare. Nam inamœna etiam statim repetitio*, donis acceptis. *Vide.*

Oraculum Phryxi.

Iustini diuersa traditio.

80. Ferúntque se Thessalis ortos.] *Strabo lib.* XI. *qui de Oraculo item Phryxi, & vetita arietis cæde, his verbis:* ἐν τῇ μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερὸν, Φρίξου ἵδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκεῖνο, ὅπου κριὸς οὐ θύεται. *At aliter Iustinus, qui hos ad Orientem Albanos, deducit ex Italia ab Albano monte. Eius verba libro* XLII. Cum Albanis fœdus percussit *Iason.* qui Herculem ex Italiâ ab Albano monte, cùm Geryone exstincto, armenta eius per Italiam duceret, secuti dicuntur: quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeij, bello Mithidratico fratres salutauere.

Tacito emendatio. Mos equestris prœlij.

81. Modò equestris prœlij more, frontis & tergi vices.] *Scribo*, vice. *& sententiam expedio. A Sallustio est, qui in historiis:* More equestris prœlij, sumptis tergis, atque redditis. *Et in Iugurthâ:* Quibus illi freti, non vti equestri prœlio solet, sequi, dein cedere: sed aduorsis equis, concurrere, implicare ac perturbare aciem. *Frontis & tergi vice. id est, alterna mutatione modò frontis modò tergi.*

Iosephus aliter quàm noster tradidit.

82. Fama tamen occisi falsò credita.] *Lego*, dedita: *vel*, didita. *At Iosephus reuera occisum eum tradit lib.* XVIII.

83. Totâ mole regni vltimi * id peritia locorum.] *Nisi quid desit (nec puto herclè, quoniam tota hac narratione belli externi concisus Tacitus) commodò restitue-*

mus; regni vltum iit. peritiâ l. a. H. m. pugnatum. *Amat ita loqui noster, & Sallustius:* Quàm maximâ curâ vltum ire iniurias festinat.

84. Aliósque occultos consulit.] *Scribo*, conligit.

85. Parthos absentium equos, præsentibus mobiles.] *Prorsus idem consilij datum, & successu simili, regi Chilperico, ratione item pari, in Franciâ. Vide Aimoinum lib.* I. *cap.* VII.

86. Cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset.] *De Suouetaurilibus dico ad lib.* IIII. *Historiarum. De equo res sic habet. Solemnis Persarum victima Soli, equus. Iustinus:* Solem vnum esse deum Persæ credunt, & equos eidem deo sacratos fuerunt. *Xenophon lib.* IIII. περὶ Κύρου ἀναβάσ. καὶ ἵππον ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι (Ξενοφῶν) τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. *Et lib.* VIII. Κύρου παιδείας. ἐκ τούτου δὲ ἤγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέτταρας. μετὰ δὲ τούτους, ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ ἡλίῳ. *Idémque Pausaniæ in Laconicis notatum. At de amne, nihil nobis lectum. Sed & aliis gentibus victima, equus. Apud Romanos, Marti. Festus, in Equus. Et apud Mysios: Florus:* Illi statim ante aciem immolato equo, concepere votum, &c. *Apud Massagetas, item Soli. Strabo lib.* XI. θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι. *Pugnat cum superioribus, quod idem Strabo lib.* XV. *de Carmanis scribit:* ὄνον τι θύουσι τῷ Ἄρει, ὃν Πέρσαι σέβονται θεῶν μόνον. *Alij enim Persis Solem, quem Mithram dicunt, deum vnicum tribuunt, non Martem, vt hic (per obliuionem fortè) Strabo.* Equus victima Soli, apud Persas. Marti, apud Romanos, & Mysios. Strabonis mira adseueratio Martē deum Persis adsignantis.

87. Albentibus spumis in modum diadematis, sinuare orbes.] *Ad diadematis formam aspicit: quam, si vacat, à me cape. Diadema commune olim insigne regum, non aliud quàm fascia tenuis cingens caput. Seneca:* Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare: totúmque scire qualis sit fasciam solue. multum mali sub illâ latet. *Florus lib.* III. Ipse veste purpureâ, argenteóque baculo, & regium in morem fronte redimitâ. *Atque ea fascia, alba. Tacitus hic:* Albentibus spumis, in modum diadematis. *Silius lib.* XVI. *de Iubâ rege.* Diadema, quid. Quo colore.

——— regníque insigne vetusti
Gestat læua decus, cinguntur tempora vittâ
Albenti.

Plinius: Regibus apum in fronte macula, quodam diademate candicans. *Ab hac causâ,* quidam è turbâ (*apud Suetonium in Iulio, cap.* LXXIX.) statuæ Cæsaris coronam lauream candidâ fasciâ præligatam imposuit: *quasi diadema illi attribuens. Et apud Valerium lib.* VI. *cap.* II. *Pompeio* candidâ fasciâ crus alligatum habenti, Fauonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. *Corrige Egesippum, belli Iudaici lib.* II. *cap.* I. Quid enim sella aurea, allatúmque diadema, nisi regni forent insignia? *& scribe,* albátúmque. *Apud Persas paullò aliter. quibus nec omnino candidum diadema, nec capiti nudo circumplexum, sed Cidari siue Tiaræ. Xenophon libro* VIII. Habebat Cyrus diadema circum Tiaram, vti & cognati eius idem insigne ferebant. *Curtius libro* III. Cidarim Persæ vocabant regium capitis insigne. hoc cærulea fascia distincta albo circuibat. *Quæ verba* ἐξ ἐπιπολῆς, *pronuncio parùm sana. Damnat ipse Curtius, lib.* VI. *de Alexandro:* Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat capiti circumdedit, vestémque Persicam sumpsit. *Si purpureum, quomodò cæruleum? nec sanè cærulum colorem inter regios aut Principales legi. An illic scribendum,* coccinea fascia? *an,* hoc cæruleum? *vt insigne capitis tali colore fuerit, non fascia ipsa. De medicinâ enim certâ alius viderit: non hic mihi cognomen Sullæ.* Correctus Egesippus. Curtij verba in vitio. Ea ambiguè emendata.

88. Supremis tabulis multa & atrocia in Macronem composuit.] *Quæ testamentorum licentia adeò recepta, vt plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita Fabricius Veiento* multa & probrosa in patres & sacerdotes composuit, iis libris quibus nomen Codicillorum dederat. *ait Tacitus lib.* XIV. *Et ab hac mente in Augusto* Testamentorum licentia.

Suetonius explicatus. *Suetonius cap.* LVI. Iocis quoque quorundam inuidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne Senatus quidquam constitueret, intercessit. *Ab hac, inquam, mente, nec virum doctum, C. Sigonium quisquam audiat corrigentem*, de inhibenda scommatorum licentia. *Emmuerò exempla huius libertatis in extremâ tabulâ habebis in Tacito plura. Et hæc autem & quæ sequuntur, tantumnon ad verbum conuertit Dio: addito, Trionem vita interfecisse seipsum. quod nescio an intellegi satis habuerit Tacitus; an expressu ab eo per ignauiã describentiũ exciderit.*

Sigonij lectio reiecta.

Trebellienus Rufus. 89. Trebellieni Rufi.] *Illius, qui pratura functus, tutor à Senatu liberis Cotyis Thraciæ regis datus fuit. lib.* 11. *supra.*

Contra Vertranium. 90. Ob carmina illic in principem factitata.] *Video esse qui transponant*, ob carmina in Principem factitata, illic strãgulatus est. *Quasi carmina extra carcerem facta. Fallunt, falluntúrque. Ante triennium enim hic Paconianus in carcere fuit, & quia indiciũ professus erat, retentus: donec carmina exitium illi maturauere. Lege initium libri huius.*

91. Vrbem iuxta.] *Tusculi, aut in Albano. Dio.*

92. Poppæus Sabinus concessit vita.] *Sua sponte, non fato. Vide Dionem.*

Mutilus locus. 93. Eo anno neque quòd L. Aruseius.] *Desunt non dubiè propria aliquot nomina eorum qui damnati occisiq. Vertranius labentem locum immissa voce fulsit*, Eo anno neque quòd alij, neque quòd L. Aruseius. *sed tibicine non bono.*

94. Vibulenus Agrippa.] *Vibilius dicitur Dioni.*

Galba frater principis. 95. Galba tristibus Cæsaris litteris.] *Frater est illius, qui postea Princeps. Suetonius:* Caius attritis facultatibus vrbe cessit, prohibitúsque à Tiberio sortiri anno suo Proconsulatum, voluntaria morte obiit.

96. Æmilia Lepida quam iuueni Druso nuptam rettuli.] *Nusquam id in his libris scriptum.*

Clitæ Cilices. 97. Clitarum natio Cappadociæ, Archelao subiecta.] *Malè vulgò*, Citarum. *Iidem Clitæ, Cilices, non Cappadoces dicuntur ab eodem Tacito lib.* XII. Nec multo pòst agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum est. *Ideò hic legerim*, Clitarum natio, Cappadoci Archelao subiecta. *Nam Cilicia cognomento Trachea, proprios reges habuit ad tempora Vespasiani. Caue enim de Archelao acceperis Cappadocum rege, qui pridem mortuus, & regnum eius in prouinciam redactum. Nescio tamen an hic Archelaus eius filius fuerit: ideò Cappadox dictus.*

Archelaus Cappadox. Suet. Vespa. cap. VIII.

Ctesiphon vrbs. 98. Ctesiphon sedes imperij.] *Vt Herodianus ait* ἔνθα ἦν τὰ βασίλεια Παρθυαίων. *Ea vrbs, siue pagus potius vicinus Seleuciæ. Strabo:* πλησίον δ' ἐστὶ κώμη Κτησιφῶν λεγομένη, μεγάλη. ταύτην δ' ἐποιοῦντο χειμάδιον οἱ τῶν Παρθυαίων βασιλεῖς. *Plinius:* Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi. *Et conditorem eius Vardanem regem facit Ammianus, lib* XXIII. *Pugnat tamen iis Procopius lib.* II. *De bello Persico:* Apud Assyrios ciuitates duæ maximæ sunt Seleucia & Ctesiphon Macedonum ædificia. *De vrbis huius situ, & duplici munitissima arce, lege Gregorium Nazianzenum, Orat.* IV. *in Iulianum.*

De conditore eius dissensio.

99. Templum Augusto & scenam Pompeiani theatri.] *Vide Sueton. cap.* XLVII. *in Tiberio, & cap.* XXI. *Calig. qui leuiter dissentit. Ille enim semiperfecta opera fuisse ait, quæ noster perfecta.*

110. Occidentem ab eo deseri, orientem spectari.] *Gloria acuti dicti penes Pompeium, qui Sullæ abneganti triumphum confidenter dixit*, ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες, ἢ δυόμενον * προσκυνοῦσι. ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως. *Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare solem orientem: vt alibi dicam.*

Adorant. id ad morem orientalium populorum referendum.

101. Solitus eludere medicorum artes atque eos qui post tricesimum annum ad internoscenda corpori suo vtilia, alieni consilij indigerent.] *Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit præceptis de valetudine tuenda, sed corruptus, vereor,*

in numero: ἤκουσα Τιβέριόν ποτε Καίσαρα εἰπεῖν ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη καὶ προτείνων ἰατρῷ χεῖρα, καταγέλαστός ἐστι. *Nam post sexagesimum annum ait, quod noster tricesimum non dubiè verius: Rescripserim,* ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη. *iuuante etiam Suetonio.* Valetudine prosperrima vsus est, quamuis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adiumento consilióque medicorum. Plutarchus in numero corruptus.

102. Satrio Secundo coniurationis indice.] *Ille idem est, qui suprà cliens Seiani, & nunc, vt apparet, eius euersor.*

103. Perpulisset iuuenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inueniret.] *Intellegit incestum simile, quale obiectum Ciceroni in Tulliolam. de quo infami sermone Seruius ad illud Virgil.* Hic thalamum inuasit natæ. Matris cum filio coitus.

104. Luctúmque communem.] *An ne etiam,* lectum?

105. Mæsta & miseranda diu ferret.] *Emendo,* miseranda differret, *coniunctis vocibus quas diduxerant.*

106. In villa cui L. Lucullus quondam dominus.] *De ea ferè his verbis Plutarchus in Mario.* Villam in Misenensi Marius amœnam & molliùs exstructam possidebat, quàm deceret virum militarē & tot bellorū victorem. Eam aiunt LXXV. ∞. denariûm emisse Corneliā, nec multo pòst L. Lucullū quingētis millibus denariûm & ducentis. Tantum breui luxuria creuit, & ciuitas inualuit in abundantes opes. Villa Luculli.

107. Per speciem officij, manum complexus.] *Nescio an,* per speciem osculi. *Ea quidem mens, Suetonius:* cùm manum sibi osculandi caussa apprehendisset.

108. Octauo & septuagesimo ætatis anno.] *Vel vt Victor, post septuagesimum octauum annum & mensem quartum. Dio tamen anno toto diuersus ab istis, qui ait vixisse* ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα. *Et hercle verius, si Suetonio credendum & actis: qui natum Tiberium ponunt anno vrbis* DCCXII. *Munatio & Lepido Coss.* XVI. *Kal. Decembres. mortuus autem est, consensu omnium, anno* DCCXC. XVII. *Kal. Aprilis. Quanquam & Dionis rationes non planè ad eum calculum pariaueris.* De Tiberij ætate annisque.

IVSTI LIPSI

AD LIBRVM XI. ANNALIVM

COMMENTARIVS.

1. HVNC *librum* ἀξιόλογον *esse ne moneri quidem necesse est. Desunt autem, à fine libri* VI. *ad huius initium, res gestæ annorum circiter decem. In quibus C. Caligulæ principatus in vniuersum, & Claudiani imperij primores anni sex perierunt. Olim adolescens contexui Caianam historiam Corneliano exemplo, stilóque. At fœtum eum tanti non puto, vt agnoscam aut tollam.* Cornelianæ historiæ ingens defectus.

2. Fuisse quondam adulterum eius credidit.] *Poppæa, vt apparet.*

3. Hortis quos ille à Lucullo cœptos insigni magnificentia extollebat.] *Libri vett.* à Lucullo emptos. *iidem* extollebat, *non quod Rhenano supponere visum,* excolebat. *Lucullìani horti infrà sæpius nominati: & vides quomodò in principis res peruenerint, manserintq́ue ad ætatem Traiani. De iis quidem Plutarchus:* ὅτι καὶ νῦν, ἐπιδόσεως τοσαύτης τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι, τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. *id est:* Ex quo etiamnunc, tanta accessione facta ad luxum, horti Luculliani inter sumptuosissimas res principis censentur. Horti Luculliani.

4. Sosibius Britannici educator.] *Nescio an ille sit, qui Arnobio nominatus libro* I:II. Nam ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum retulisse pro- Sosibius Grammaticus.

nunciat. *itémque Clementi Alexandrino, Ad gentes. Suidas etiam litteratoris meminit hoc nomine, in* Σωσίβιος.

Auri vis.

Diuitiæ Asiatici.

5. Auri vim atque opes principibus infensas.] *In vulgatis est,* Caueri vim. *& turbant in restituendo loco Rhenanus & Maurus. Mihi veræ lectionis auctor Farnesianus liber, in quo* cauri. *c. littera superius adpicta: & historia ipsa, quoniam auri vis Asiatico caussa necis. Dio:* ὁ δ' Ἀσιατικὸς ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ' οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. *& si otium est, adde reliqua, cum iis quæ apud Zonoram excerpta. Auri vis, optima dictio, quam iterum vsurpat noster lib.* XVI. Specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur. *Quod Vertranius interpunctione iuuari locum existimat,* per speciem b. moneret. Claudium caueiri, vim atque opes. *quasi Sosibius Asiaticum monuisset, non Claudium: clarè sequentia aspernantur. Denique quid hoc sit, vim esse principibus infensam? quasi non cuius etiam è plebe. Nam omnis certè vis, omnibus mala.*

Stabilita nostra lectio.

ADD. *Repugnauerunt mihi quidam è superuacue, in verissima emendatione, quam probet iis vel Aristoteles,* IIII. *Politic. cap.* XI. οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται, οὔτε ἐπίστανται: Qui in affluentia fortunæ, virium, opum, & amicorum aliorúmque talium, constituti sunt: regi atque obedire neque volunt, neque norunt. *Ex quo vides, Sosibium nimis vere monuisse* aurum & opes Principibus infensa.

6. Non extimuisse in concione.] *Adsentio Rhenano scribenti,* extimuisse concionem populi R. gloriámque facinoris vltrò petere. *Quòd ait præcipuum auctorem interficiendi Cæsaris Asiaticum, addicit ei Seneca lib.* II. *De Tranq. cap.* XVIII. Ea referam quæ illum (*Caium*) exitio dederunt: Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in * concione, clarissima voce, qualis in concubitu esset vxor eius, obiecit. Di boni, hoc virum audire, principem scire, & vsque eò licentiam peruenisse, vt non dico consulari, non dico amico, sed tantùm marito, princeps & adulterium suum narret & fastidium? *Suetonius & Iosephus omittunt.*

Asiaticus auctor Caianæ cædis.

* Fortè, cognitione, cùm videlicet adsessor ei cōsiliariusque Asiaticus esset. Nam de concione vix est vt habeat fidem.

7. Dedita per prouincias fama.] *Siue manus,* didita. *Lucretius:*

———rerum simulacra feruntur
Vndique, & in cunctas iaciuntur didita partes.

Virgilius:

Cognatique patres, tum terris didita fama.
Coniunxere tibi.

8. Gentiles nationes promptum haberet.] *Alter Vatic.* propretij haberet. *Nihil elicio, quod anteferam vulgatæ.*

9. Ad quod victo silentio.] *Veteres,* indicto. *rectè, vt prorupisse ad loquendum intellegamus, etsi silentium antè iussum.*

Vxores in cōuiuiis ritu Rom.

10. Percunctaretur, cur sine vxore discubuisset.] *Discis hinc vxores vulgo adhiberi solitas ad conuiuia. Æmilius Probus:* Quem enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium? *Et olim quidem cubantibus viris sedere solitæ, (vt Seruius ex Varrone notat, ad illud,* Perpetuis soliti patres considere mensis, *& Valer. Maximus lib.* II. *De matrimoniorum ritu:) posteà etiam accumbere. In accubitu ille mos, vt recumberent in sinu virorum. Ouidius ad puellam, quæ cum viro cænatura?*

Iacebāt in sinu maritorū.

Alteriúsque sinus aptè subiecta fouebis?
Iniiciet collo cùm volet ille manum? *Iterúmque:*
Nec premat indignis finito tua colla lacertis,
Mite nec in rigido pectore pone caput.

Amicæ in sinu amatorū. Interior decabiens.

Sed & amicæ pueriq; meritorij non aliter iacebant apud amatores. Id vocabant interiorem iacere. Scipio in Oratione aduersus Gallum: Qui in conuiuiis adolescentulus cum amatore, cum chirodota tunica interior (*etsi Agellij in libris,* inferior, *scriptum: non item*

item malè) accubuerit; eúmne quisquam dubitet quin idem fecerit, quod cinædi facere solent? *Itaque arguit ecce mollitiam à decubitu ipso. Suetonius in Cæsare, cap.* XLIX. *Cæsarem à Dolabella dictum ait*, spondem interiorem regiæ lecticæ: *non ab alia caussa, ne interpretes vltrà alucinentur. Eodem faciunt Tranquilli verba de Caij libidinibus, cap.* XXIIII. Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenóque conuiuio singulas infra se vicissim collocabat, vxore supra cubante. *Nam sorores infra se, id est in sinu, collocabat, quasi iustas vxores: legitima consorte, loco pulsa. Nec aliud Cicero significat in Epistola quadam hilariore*: Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. *Liuius libro* XXXIX. *de scorto*: Tum illam infra eum accubantem, negasse, vnquam vidisse quemquam securi ferientem. *Vbi liber optimus*, in terra eum. *vt videatur fuisse*, intra: *& fortè sic in prioribus.* Interior sponda. Suetonius illustratus.

11. Antoniam principis matrem.] *De qua lapis Romæ,* Antonia Claudij mater.

ANTONIAI
AVGVSTAI
DRVSI
SACERDOTI. DIFI
AVGVSTI
MATRI. TI. CLAVDI.
CÆSARIS. AVG. P. P.

12. Liberum ei mortis arbitrium permisit.] *Satis confusè ista, vt pleraque omnia hoc libro: quem scio interpolatum à mala & imperita manu. Sententia tamen hæc ex Dione: vt subornatus Vitellius quasi Valerij nomine culpam agnoscentis, peteret mortis arbitrium: idq; à Claudio concessum.* Interpolatum variè hunc librum esse.

13. Hortantibus dehinc quibusdam inediam.] *Excidit vocula, puto: scribendúmque*: quibusdam ad inediam. *si non imposuit olim mihi Orbilius meus.*

14. Impudico Vitellij ore.] *Quiáne inter Ligures Vitellius? an quia, vt Suetonius ait*, amore libertinæ perinfamis, etiam saliuis eius melle commi[illegible]s, cottidie palam arterias & fauces pro remedio fouebat? Impudicum Vitellij os.

15. Equites Romanos illustres.] *Qui sunt Equites illustres? Neque enim temerarium est certè, quòd totiens is titulus repetitus. Vt lib.* IV. *Annal.* Eques Romanus ex illustribus Curtius Atticus. *Libro* VI. Pater quoque illustris eques Romanus, ac frater Prætorius. *Lib.* XV. Die pactâ Tiberius Alexander illustris eques Romanus, minister bello datus. *Hoc ipso libro*: Eadem constantia & illustres equites Rom. cupidos naturæ necis fecit. *Suspicor ego sic dictos, qui non quidem Senatores, sed & censum habebant & spem Senatoriæ dignitatis. Imo etiam ordinis eius insigne, id est latum clauum. Colligo, quod Tacitus Equites illustres cum Senatoribus coniungit pari gradu. Lib.* 11. *Annal.* Acerrimè increpuit quòd contra instituta Augusti Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus aut equitibus Rom. illustribus, seposuit Ægyptum. *Et clarè annal.* XVI. Mella & Crispinus equites Romani, dignitate Senatoria. *Hæreo an ad hanc rem Dionis verba accommodem lib.* LIX. τό τε τέλος τὸ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς τοῖς τε συγγενέσι καὶ ταῖς περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο, καί τισιν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν δι᾽ ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα, χρῆσθαί τι ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. Πρότερον γὰρ μόνοις, ὡς ἔοικέ πως τοῖς ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ φύλου γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. *Id est*: Cùm ordo autem equestris ad paucos redigeretur, primores ex omni imperio etiam extra Italiam qui genere & opibus excellerent in eum allegit: & quibusdam eorum etiam Senatoria veste, priusquam magistratum vllum cepissent, vti dedit in spem dignitatis. Nam anteà non nisi iis qui Senatoria stirpe essent (*malè ista & contra historiam verterat vir doctus*) id permissum. *Hæreo, inquam, an ea faciant istuc. apta quidem, sed à Caio id statutum Dio ait*: *Illustrium autem titulus ante* Equites Ro. illustres. Equites quidam veste Senatoriâ. Æquiparâtur Senatoribus. Caius equitibus quibusdã latum clauũ dedit.

eum. Refero ergo potiùs ad Augustum, (etsi de veste negare non possumus, quin sit à Caio) qui anno DCCXLII. *legem tulit, vt ex Equitibus, qui non minus decies sestertio possiderent, eligerentur à magistratibus, è quibus tribuni Senatorésque fierent: qui gesto Tribunatu aut retinerent Senatorium ordinem si vellent, aut iterum redirent ad equestrem. Verba sunt Dionis lib.* LIIII. τὴν δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας κεκτημένων προβάλλεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον, κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδέοντας αἱρεῖσθαι. εἰ μὲν καὶ βουλεύειν μετὰ τοῦτο ἐθέλοιεν, εἰ δὲ μὴ, ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι. *Qui ergo in hoc seminario Senatus equites, dicti Illustres. Reperio &*

Insignes equites Rom. Splendidi. *insignes, vt hoc libro:* Samius insignis eques Romanus. *iterúmque:* Cn. Nonius insignis eques Rom. *Item Splendidos, vt Plinius libro* VI. *Epistol.* Passienus Paulus splendidus eques Rom. *& alibi idem:* Scribis Robustum splendidum equitem Rom. *Et Cicero ipse non semel in Verrem. Sed hi duo tituli infra illum non dubiè: & à famâ ducti, opibúsque.*

Illustres, clariori titulo, postea *Aly ab istis Illustres sunt, qui in Codice Iustinianeo, & Cassiodoro.*

Ala Petrina. 16. Quibus Petra cognomentum.] *A quibus ala Petrina, opinor, nominata lib.* IIII. *Historiarum: itémque in Nottitia imperij.*

17. Domum suam Mnestris & Poppææ congressibus.] *Veterum editionum lectio,* Valerij & Poppææ. *apta sanè ad historiam, quia Valerio Asiatico obiectum adulterium Poppaæ: & fortè equitibus istis, quod interpretes & administri. Libri tamen scripti,* Nesteris, *aut* Nestoris. *Ex quo Rhenanus M. Nestoris, nec rectè. Germanum illi Pantomimo nomen, Mnester: vel lapidis fide, qui in ædibus Crepanicorum Romæ:*

Mnester mimus.

TI. IVLIO.

AVG. L.

MNESTERI

Nescio ergo an Poppaæ etiã adulteriũ obiectũ dilecti huius mimi: in quo & Messalina deperiit.

Poppæa. *Ceterùm hæc Poppæa illa est quæ cunctas ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam reliquit filiæ, quæ scortum siue vxor Neroni. Quam genuit ex priore marito, T. Ollio.*

Spicea corona, & eius significatio. 18. Spiceâ coronâ euinctum.] *Quæ Cereris propria, & sacerdotum item Arualium, vt Plinius notat lib.* XVIII. *cap.* II. *Corona ea aliàs non infelix, omen triste habuit quòd spicæ esset retro conuersis: sicut quòd ante pugnam in Philippis, corona inuersa Cassio imposita.*

Corona è vite. 19. Quidam pampineam coronam.] *Consentit cum interpretatione huius somnij Artemidorus lib.* I. *cap.* LXXIX. *vbi obseruat coronam è vite præter Dionysiacos artifices mortem ac vincla significare, propter pampinos implicatos & inflexos. Similia crimina valuisse apud Constantium non inscitè Ammianus narrat, lib.* XV. Mercurius Solemniorum appellatus comes, si per quietem quisquam vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis Imperatoris auribus infundebat. & ob hoc homo, tamquam inexplicabili obnoxius culpæ, graui mole criminis pulsabatur. Hæc augente

Crimina è Somniis. vulgatiùs famâ, tantùm aberat, vt proderet quisquam visa nocturna, vt ægrè homines dormisse sese præsentibus faterentur externis: mærebántque docti quidam, quòd apud Atlantæos nati non essent, vbi memorantur somnia non videri.

20. Vergente Amtumno.] *Farnes.* vertente.

21. Cuncta legum & magistratuum munia in se trahens Princeps.] *Farnes.* nece, *refert, pro,* munia. *Deleo verò vtrumque, vt glossema: scribóque,* cuncta legum & magistratuum in se trahens.

LexCincia de muneribus. Firmata Sc. sub Augusto. 22.. Legémque Cinciam flagitant.] *Certa ea scriptura ex libris, & historiâ. Legem de donis & muneribus (Muneralem aptè Plautus dixit) tulit M. Cincius trib. pl. anno vrbis,* DXLIX. *Rettulit iterum Augustus euanescentem vetustate, & firmauit nouo consulto Senatus. Dio* LIIII. καὶ τοὺς ῥήτορας ἀμισθὶ συναγορεύειν, ἢ τετραπλάσιον ὅσον ἂν λάβωσιν ἐκτίνειν, ἐκέλευσε. *Noto eò, nequis miretur cùm plebiscitum fuerit, vocari Senatusconsultum à Tacito lib.* XIIII. Eius opprimendi gratiâ repetitum credebatur S c. pœnáque Cinciæ legis, aduersus eos qui pretio caussas orauissent. *Et Plinio epistolà vltimâ li-*

bri v. Cauſſa dilationis Nepos Prætor, qui legi De muneribus præpoſuerat breue edictum. admonebat accuſatores, admonebat reos exſecuturum ſe quæ S c. continerentur. Suberat edicto Senatuſconſultum. hoc omnes qui quid negotij haberent, iurare priuſquam agerent iubebantur, nihil ſe ob aduocationem cuiquam dediſſe, promiſiſſe, cauiſſe. His enim verbis & mille præterea & venire aduocationes, & emi vetabantur. *Sed id S c. credo fuiſſe à Traiano. Cetera ſuper hac lege vide apud Manutium, cuius ſcrinia non compilo. Legem Titiam quiſquis hic repoſuit (ea enim ſcriptura in vulgatis) Rhemmiæ pœna dignus ipſe.* Item ſub Traiano.

23. Meminiſſent C. Aſinij & Meſſallæ.] *Omiſi verba, quæ non repperi in libris ſcriptis, aliunde inculcata.*

24. Et poſtquam annuit tacens, incipiunt.] *Veteres*, tacere. *Lego*, poſtquam annuit, agere incipiunt.

25. Multos militiâ, quoſdam exercendo agros tolerare vitam.] *Ad eam ſententiam Salluſtius*, Humillimus quiſque in aruis, aut militiâ, nullius honeſtæ rei egens, ſatis ſibi ſatiſque patriæ erat: *vt verè emendauit nobiliſſimus noſter Douſa.* Duplex ratio vitæ priſcis: agris & militia.

26. Cogitare plebem, quâ togâ eniteſceret.] *Diſplicent quæ ſcripſi olim, & induco. Vett.* cogitaret. *Scribo*, cogitare & plebem, quâ togâ eniteſceret. *id eſt, etiam quemuis è plebe occupatum eſſe, vt emergeret ſe, & nitidiore toga vti poſſet. Sed reuera (iterabo hunc animi mei ſenſum) & narrationes & orationes iſtæ, turbatæ, conciſa. Confer, ſodes, hunc* x i. *librum, cum vno quouis è primoribus: iurabis elapſum eum imperitorum manibus, velut è pugna aliqua Cannenſi.* Iudicium de hoc libro.

27. Capiendis pecuniis poſuit modum, vſque ad dena ſeſtertia.] *Eandem ſummam Nero etiam definiit, credo. de quo Suetonius cap.* x v i i. Item vt litigatores pro patrociniis certam iuſtámque mercedem darent. *Sæpius enim relata hæc lex, cùm perrumperet improbitas forenſis. Eandem ſummam capere & Traianus aduocatis permiſit, ſed dumtaxat poſt negotia peracta. Plinius lib.* v. Peractis tamen negotiis permittebantur pecuniam dumtaxat decem millium dare. *Nam decem millia* H-S. *idem quod dena* H-S. *idem, quod centum aurei, vt alibi docebo. Quod honorarium patrono Vlpianus tribuit in ſingulas cauſſas, l.* i. *De variis & extr. cognit.* Præmium olim aduocatorum. Dena ſeſtertia & decem M. idem.

28. Mithridates quem imperitaſſe Armeniis, & ad præſentiam Cæſaris vectum memoraui.] *In libris ſcilicet, quibus deſcripta res Caij. Dio lib.* L x. *rem breuiter tangit:* τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα ὃν ὁ Γάιος μεταπεμψάμενος ἐδεδέκει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. *id eſt*, Mithridatem Iberum, quem Caius accerſitum in vinclis habuerat, domum ad reciperandum regnum remiſit. *Quod hic in Tacito eſt*, vectum, *manuſ.* victum. *Legerim*, ad præſentiam Cæſaris vectum vinctúmque memoraui. *Quamquam Seneca non victum modò, ſed in exſilium miſſum fuiſſe ſignificat, De Tranquil. lit. cap.* x i. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem inter Caianas cuſtodias vidimus. Alter in exſilium miſſus eſt, (*Mithridates ſcilicet:*) alter vt meliore fide mitteretur, optabat. Mithridates Armeniæ. Vinctus à Caio.

29. Fœdus repentè faciunt.] *Non vt in libris hodie*, iaciunt. *Bene etiam Maurus*, iciunt. *Porrò an hic* Bardanes *ſit, quem in eo tractu, règem à ſe viſum & conuentum Apollonius apud Philoſtratum dicit, neſcio. Ætas patiatur: ſed & ibi notatur*, pulſum eum regno fuiſſe, & tertium tunc annum iterum regnaſſe. *Lib.* i.

30. Et reciperare Armeniam * ni Vibio.] *Non ſanus locus: de quo velut in tenebris micabo. Libri ſcripti voce auctiores*, reciperare Armeniam habebat. *Et rectúmne illud? vt ſi Græcorum* ἔχω, ἀντὶ τοῦ δύναμαι. *quomodo Cicero, Apuleius, Agellius, aliiq; è Latinis interdum. An*, hauebat? *an*, audebat? *verbum quidem infarciendum eſt, ruenti ſententiæ ſuſtentandæ. Veneta editione*, reciperare Armeniam parabat, *expreſſum inuenies. In Vat. opt. (ſiquid hoc ad rem)* habeat, *ſcribitur. littera alia ſuperuè adiecta. Quid ſi etiam*, reciperare Armeniam ibat? *ſiue* vadebat? Habeo reciperare.

Gindes fluuius.

31. Ad flumen Ginden.] *Vett.* Sinden. *Gindes fluuius nominatur etiam Seneca* iii. *de Irâ:* Cyrus cùm Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, Ginden latè fusum amnem vado transire tentauit, *& quæ sequuntur: è quibus hauris sententiam Tibulliani versus,*

——— aut rapidus Cyri dementia Gindes.

Vbi malè vett. libri, Cydnus. *Nam & Herodoto Gyndes.*

32. Potitúsque regia] *Vat. opt.* regiam. *Itáque scripsit.*

33. Quarto & sexagesimo, quàm Augustus ediderat.] *Plinius:* Eò minus miror Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, vtrísque sæcularibus ludis saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Consulatu suo quarto fecit: quando & sexagintatres non amplius interfuere anni.

Ludi sæculares cur variè celebrati ab Aug. & Claudio.

34. Vtriusque principis rationes prætermitto.] *Quæ tamen claræ sunt. Augustus enim priscā institutionem secutus est, & edidit quinctos ludos sæculares anno centesimo & nono (decimo debuisset, si paruisset artæ legi) exactò. Claudius ita rationem instituit, vt centesimo quoque anno censuerit celebrandos: quasi sæculum rotundo centum annorum numero definiens. Itaq; insuper habita cōputatione Augusti & prisca: rettulit nunc octingētesimo vrbis anno, se* IIII. *& L. Vitellio* III. *Coss. Plura si cupis, vade ad Onufrij Panuini ea super re libellū: viri industrij, diligētis, & cui Romanæ memoriæ (curā tātùm ferre potuisset aut limā) debēt, debebūtq́.*

Onufrij elogium.

Quindecimuiri Seculares ludos curabant.

35. Quia collegio Quindecimuirûm antiquitus ea cura.] *Ideò Horatius in Carmine sæculari:*

Quindecim Diana preces virorum,
Curet. ———

Et in Nummis Augusti: IMP. CÆS. AVG. LVD. SÆC. XV. S. F. *id est,* Quindecimuiri sacris faciundis. *Quanquam ad eos & aliorum ludorum curam pertinuisse, alibi mihi dictum.*

Ostentū Neroni factum.

36. Vnam omnino anguem in cubiculo visam.] *Paullò aliter Xiphilinus, qui exuuias dumtaxat serpentis ad caput Neronis pueri inuentas ait: idq́ vates ita interpretatos, magnam potentiam ab homine sene capturum. quia serpentes positis exuuiis senectutem exuerent. En vanitatem!*

37. Egressibus adhærescere.] *Qui mos Romæ colendi potentiores.*

Pomponius poeta. Ambiguum illi prænomē.

38. In P. Pomponium Consularem, is carmina scenæ dabat.] *Qui consul fuit anno* DCCXXCII. *iterum sub Caio, anno* DCCXCIIII. *Sed de prænomine illustris viri & poëtæ, quæro. Hic Publius dicitur: infrà, Lucius;* Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas, &c. *Loqui enim eum de hoc poëta, docent quæ subiunxit:* decretúsque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud posteros, in quîs carminum gloria præcellit. *At Dioni est Quintus:* ἔπειτα τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν, ὧν εἷς ἦν Κύϊντος Πομπώνιος ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ' ὑπατείαν κακωθεὶς. *Quæ ipsa de hoc vate accipienda, clarum ex iis quæ Tacitus lib* VI. *Vbi cùm descripsisset custodiam huius Pomponij apud fratrem; addit:* At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio illustri, dum fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit. *Et sunt ab eo tempore, ad liberationem è custodiâ, anni septem. Hanc nominis litem dabam secundùm Dionem (quippe integrè perscriptum apud eum prænomen est:) nisi submonuisset Tacitus fratrem poëtæ fuisse Quintum, Lib.* VI. Sanciæ aqua & igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & huiusmodi à se factitari prætendebat, vt parta apud principem gratia, periculis Pomponij Secundi fratris mederetur. *Itaque nihil constituo. Est autem hic, non Atellanarum scriptor, (qui L. Pomponius Bononiensis dictus, Ciceroni, Senecæ, Macrobio, Nonio, Festo, laudatus:) sed tragœdiarum. Quintil.* Eorum quos viderim, longè princeps Pomponius Secundus, quem senes parum Tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur. *Plinius in Epist.* Pomponius Secundus scriptor Tragœdiarum, siquid fortè familiarior

Tragœdiarū scriptor.

amicus

amicus tolleret, dum ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum prouoco. *Hic est quem tanti Plinius alter fecit, vt vitam eius miserit in scripta. Libro* XIIII. Nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponij Secundi vatis, cæ- námque quam Principi dedit. *Et alibi:* Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caiíque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem ciuémq; clarissimum vidi annos ferè post ducentos. Eius vitam Plinius tradidit.

39. Ne in mortem parentum filiis familiarum fenori pecunias darent.] *Quæ circum scriptio iuuentutis iam antè vetita, Latoriâ lege. Sed paullò aliter. Nam Latoria lex saltem cauerat iis, qui intra* XXV. *annos. alios insuper habuerat: Claudius vniuersè constituit de omnibus filiis familiarum, etiam supra legitimam ætatem. Latoria etiam lex, fenoris aut pecuniæ nullâ mentione, simpliciter vetabat,* minorem vigintiquinque annis stipulari, *id est,* ἐπερωτᾶσθαι, *ait Priscianus, siue stipulanti respondere. De ea non dubiè Plautus sensit:* Latoria lex. Discrimen inter eam, & hoc Claudij scitum. Plautus explicatus.

Perij, an non tum me lex perdit quina-vicenaria?
Metuunt credere omnes. *Et alibi:*
Ni dolo malo instipulatus fies, níve etiamdum fiem
Quinque & viginti natus annos.

Asperiùs eandem Claudij legem rettulit Vespasianus, Ne filiorum-familias feneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset, ne post patrum quidem mortem. *Satis multa Icti ad* Sc. *Macedonianum.*

40. Fontes aquarum Simbruinis collibus deductos.] *Vett.* Sub Imbruinis. *Lego,* sub Imbriuinis. *Prorsum addi eam voculam placet. Non enim ex ipsis collibus deductam aquam vult: sed fontes aquarum qui sub collibus, Romam perductos. Locus ipse in melioribus Liuij libris,* Imbriuium, *lib.* VIII. *& Silio:* Imbriuini colles.

——— gelidóque rigantur
Imbriuio.

Apud Celsum tamen Simbruinas item aquas legas, lib. IIII. *cap.* V. Consistere in frigidis medicatísque fontibus, quales Cutiliarum, Simbruinarúmque sunt salutare est.

41. Primi per figuras animalium Ægyptij.] *Non animalium solùm, sed & rerum mutarum: quæ Hieroglyphicæ notæ dictæ. Litteras tamen posteà Ægyptiis siue Isis regina tradidit, siue Mercurius: sed ita, vt priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, Sacerdotes retinerent: alias, quas δημοτικὰς, vulgus.* Notæ hieroglyphicæ. Isis litteras inuenit.

42. Et antiquissima monumenta.] *Lego,* ea antiquissima.

43. Fama est Cadmum, classe Phœnicum vectum.] *Atque ita creditum plerisque scriptoribus. vt Clementi. Alexandrino, Strom.* I. Κάδμος ὁ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετής, ὥς φησιν Εὔφορος (*verius*, Ἔφορος) ὅθεν καὶ φοινικήια τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει. *Q. Curtius:* Si famæ libet credere, hæc gens (*Phœnices*) litteras prima aut docuit, aut didicit. *Isidorus:* Græcarum litterarum vsum primi Phœnices repperetunt. Hinc est quòd pœniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis litteræ initium habuerunt. *Quòd ait de colore capitum siue titulorum in libris, verum & vetus est. Ouidius.* Cadmus litteras in Græciam tulit. Color puniceus in titulis librorum.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Caussa tamen inepta, & ex pectore Isidori. De Cadmo inuentore Agenoris F. vide & Plinium lib. VII. *& Suidam, in* Φοινικήια.

44. Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum.] *Cecropem tamen plerique Ægypto ortum fatentur, & illinc intulisse litteras. Linus est Apollinis & Terpsichoræ filius, de quo Suidas:* λέγεται δὲ πρῶτος οὗτος ἀπὸ Φοινίκης γράμματα εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. *Ita vides in diuersitate sententiarum, consentire tamen omnes de Phœnice aut Ægypto: & benè Plinius, numquam dubitasse ait quin litteræ ab Assyriis essent.* Cecrops Atheniensis, vt alij Ægyptius.

45. Troianis temporibus Palamedem Argiuum memorant sexdecim litterarum formas.] *Videamus. Troianis temporibus repertæ primùm litteræ? Imò siue Cadmus,*

Falsa rei lectio in Tacito. Traiectis verbis emendatio. Palamedes quot litteras inuenit. * In voce Παλαμήδης. Aliter emendandi conatus.

siue Cecrops eas repperit, trecentis propemodum ante id bellum annis. Quin & Orpheus poëta vixit scripsitq. maior illo æuo. At quidam ita memorant de Palamede. Sed vix tamen aliqui veterum: & ad fidem rerum emendes: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sedecim litterarum formas, & Troianis temporibus Palamedem Argiuum tres memorant, mox alios ac præcipuè Simonidem ceteras repperisse. Ita res habet. Sedecim litteræ primò: Palamedes tres addidit, vt Isidorus censet; siue quattuor, vt Plinius, * Suidas, (& per me quidem in Tacito etiam legeris, Palamedem Argiuum IIII. memorant. nam ex notis omissis confusisq. hic error.) alias Simonides Pythagorásque. Possis etiam verbis non traiectis scribere: Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum. Et temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant IIII. litterarum formas, &c. Etsi fateor tamen in Gorgiæ declamatione, pro Palamede: eum dici auctorem litterarum, ἁπλῶς & indefinitè. Itaque non nimis pertendo. etsi pro meâ sententiâ licet Irenæum etiam addas, libro I. aduer. Hæres. cap. XII.

46. Arcade ab Euandro.] Siue à Carmentâ eius matre, vt visum aliis.

Litteræ quot Latinis primò. Claudij tres nouæ litteræ.

47. Sed nobis quoque paucæ primùm fuere, deinde additæ sunt.] Latinis primò non nisi XVI. litteræ. Kappa, Sallustius ludimagister inuenit: Gamma, Spurius Caruilius: litteram X. ætas Augusti.

48. Claudius tres litteras adiecit. Suetonius, Nouas etiam commentus est litteras tres, ac numero veterum quasi maximè necessarias addidit. Vterque esse litteras tres ait. Sed quærimus eas: & quibusdam visum promptius, dubitare de Suetonij scripturâ. Non adhibebo id mantelium ignauiæ meæ ego. Planissimè tres Claudius repperit. Æolicum Digamma, cuius facies litteræ Ⅎ inuersæ. Quinctilianus: Nec inutiliter Claudius Æolicam illam Ⅎ. ad hos vsus litterarum adiecerat. Et iterum: Æolicæ quoque litteræ, quâ ceruom ceruómque dicimus, etiamsi forma à nobis repudiata est, vis tamen manet. Hanc non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro: si credimus Annæo Cornuto. Hanc litteram, inquit in Ortographiâ, Terentius Varro dum vult demonstrare, ita præscribit. VA. Qui ergo in hac syllabâ sonus est, idem litteræ erit. Hoc digamma etiam hodie in lapidibus Claudianis: TERMINAℲIT AMPLIAℲITQVE. &, DIℲI. AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo è Prisciano lib. I. Antisigma. Ait; S. & P. loco Græcæ Ψ. fungitur. Pro quo Claudius Cæsar antisigma * hac figurâ scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare. Antisigma ideo, quia duo sigma obuerso dorso ƆC. Hac enim simlunæ figura, prisci Græci sigma formabant. In tertia littera hæremus. nec auxilio est Grammaticorum manus. Non ille, qui AI. diphthongum fuisse censet, quia in Claudij æuo lapidibus. ANTONIAI. DIℲAI. & similia scripta. Constat enim antiquitus creberrimè vsurpatam hanc diphthongum. Non etiam ille, qui litteram nescio quam inuentam à Claudio leniendo R. putat, ex corruptis Velij Longi verbis: in quibus prioribus de Æolico digamma saltem egisse Velium scio. Sed nec Martianus Capella, qui sic scribit. Huic litteræ S. Diuus Claudius P. adiecit aut C. propter Ψ. & Ξ. Græcas, Psalterium, saxa. Censet enim ille à Claudio nouum X. repertum. quod vanum puto, quia X. in vsu temporibus iam Augusti, vt disertè monet Isidorus. Sed & X. inter eas à Varrone & Quinctiliano censetur, quæ non necessariæ. Varro in Fragmento quopiam, ex libro de Grammatica. Litterarum partim sunt, & dicuntur, vt A. B. partim dicuntur, & non sunt, vt H. & X. partim sunt, neque dicuntur, vt ϙ Ψ. Ex quibus verbis non absurdè collegeris, duabus his litteris, quæ necessariæ Varrone teste, nouam formam induisse Claudium nomenque. Et de Ψ. quidem clarum, cui Antisigma respondit: de ϙ. Claudiano neglexerunt tradere Grammatici, & ego non diuino. Phi quidem littera, non dubiè necessaria, & alius eius sonus quàm F. vti monuit etiam Quinctilianus. Hæc in re Grammatica nugamur: & omittere licuisset si Claudij liber exstaret, quem de ratione harum litterarum edidit.

Digamma. Quam ante Claudium Varro repperit. Antisigma. Caussa nominis. Tertia littera quæ? Refutati viri docti. Capella reiectus, modò emendatus. Littera X non necessaria. Claudium nouam ϙ. repperisse. Ignota eius forma & nomen.

49. In ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.] Ego verò cum Impe-

ratoribus tollo hæc plebiſcita: quæ vim vſúmque Claudij temporibus habere non potuerunt, omni poteſtate tralata ad vnum. Quare exempla in hiſtoria principum, non inuenies. Legerim, publicandis ſcitis. *Sciti nomen generale eſt, & ad decreta omnia pertinet ac iuſſa. Et haud dubiè ea ſcriptura obſeruata non ſolùm in plebiſcitis (vt demus ea fuiſſe) ſed in legibus aliis, edictiſq;.*

Plebiſcita nõ in vſu tẽporibus principũ.

50. Ex Catumero principe Cattorum.] *In Vatic. eſt,* Actumero *: Strabone* Οὐκρόμηρος ἡγεμὼν Κάττων, *id eſt,* Vcromerus. *vel ad etymon Germanicum veriùs,* Acromerus.

Acromerus, quaſi auctor prolator que agrorum.

51. Morte Sanquinij alacres.] *Sanquinij Maximi, de quo ſuprà dixi.*

52. Auxilaris, & diu meritus, pòſt transfuga.] *Vaticana ſcriptura,* auxiliare eſd in meritis. *Fortaſſe,* auxiliaris dein emeritus. *Nam & auxilia, illo æuo, credam adſtricta ad militiæ certum modum. Mercero placet,* Auxiliare æs diu meritus.

53. Quia vallum non accinctus foderet.] *Aliud eſt ac ſi dixiſſet, Diſcinctus. Non accinctum fodere, eſt ſine gladio fodere: Diſcinctum fodere, eſt ſoluta fluxáque tunicâ in morem muliebrem. Et id inter ignominias militares fuit: pœnæq; loco iubebatur, ne cenſeamus ignauum aliquem ſpontè id feciſſe. Plutarchus in Lucullo, Suetonius* Auguſt. *cap.* XXIIII.

Non accinctum fodere. Diſcinctum fodere.

54. Falsò iacta.] *Venet. editio;* iacta, aucta. *heſitante librario vtrum preferret, vtrumque adſcripſit. Ego quidem hic malim,* falsò aucta.

55. Nos virtutem auximus.] *Vereor vt ſcripſerit,* virtute auximus. *Augendi verbum patiendi ſignificatu, vt infrà.*

Augendi verbum παθητικῶς.

56. Poſt rebellionem clade L. Apronij.] *Non vt receptum,* per rebell. *Hiſtoria ipſa narrata fine libri* IV.

57. Præſidium immuniuit.] *Ita manuſ. At vulgi lectio,* inde muniuit. *Suſpicari poſſis antiquè fuiſſe* endomuniuit. *Vt is apud Liuium lib.* V. Iuuentutem militarem Senatúſque robur in arcem Capitoliúmque conſcendere: armiſque & frumento collatis, ex loco inde munito deos hominéſque & Romanum nomen defendere. *ſcripſerim,* endomunito.

Endo munire, antique.

In Liuio correctura.

58. Cùm proſperè egiſſet, formidoloſum paci.] *Non videntur ſana & ſarta. poteſt tamen ſententia elici, Etiamſi proſperè agat, metuendum paci & Principi virum militarem, & qui armorum ſtudio compoſita turbet.*

59. Nihil aliud prolocutus, quàm beatos quoſdam duces Romanos.] *Corruptione litteræ, periit huic dicto Venus. Scribe,* quondam. *id eſt, olim libera rep. Perſuadet Dio, qui ſic extulit:* ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες.

Corbulonis dictum emendatum.

60. Ne tamen miles otium exueret.] *Sententia ſcripturam eam damnat. Lege ergo,* Vt tamen, *vel pro,* Exueret, *repone,* Exerceret.

61. Inter Moſam Rhenúmque trium & viginti millium ſpatio.] *Dio conſentit,* διετάφρευσε, *inquit,* πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα. *Nam ſtadia centum* LXX. *milliaria conficiunt* XXIII. *duobus ſtadiis & ſemi minus: ita vt ſeptem ſtadia cum dimidio pro milliari capias, quod Plutarchus, Suidas, aliique monuerunt. Interpres tamen Dionis milliaria* XXI. *vertit: & addit non conuenire illi cum Corneliana ratione.*

Dio non diſſentit à Tacito.

62. Quâ incerta Oceani vetarentur.] *Rectè, non* vectarentur. *Dio interpretatur,* ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναῤῥέοντες πλαγίζωσιν. ne fluuij in Oceani æſtu refluentes ſuperſtagnarent. *Fuiſſe ergo neceſſum eſt foſſam eam inferioris Bataniæ parte, inter Rhenum veterem, Moſámque. vbi ferè vbique inter duos fluuios* XXIII. *milliarium interuallum. Supra agrum Batauum, inter Moſam & adhuc integrum Rhenum, eſſe non potuit: quoniam illic certè periculum nullum ab æſtu. Vertranius, cui legi placet,* vitarentur *(hoc ſenſu, vt foſſam eam perduxerit qua commeari à Moſa ad Rhenum poſſet ne Oceani pericula neceſſum eſſet ſubire) non placet. Multò minus Ferretus. qui μετέωρος certè fuit; cùm Moſam hic cum Moſella confudit, & ea ſcripſit quæ rideant Batauorum pueri.*

Foſſa inter Moſam Rhenumque. Vbi ea fuerit.

Incuria & incogitantia hic Ferreti.

63. In agro Mattiaco.] *Suspectum esse, & potius* Maciaco, *vel Mazyaco legendum videri (qui populi Africæ sunt) docui in Saturnalium II.*

Curtius Rufus an ille, qui historiam scripsit.

64. De origine Curtij Rufi.] *Est qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, purè mehercules & Latinè. Modius certè noster, cuius censura Curtius non leuiter debet, testatum reliquit cognomen ei Rufi tribui à libris. Pugnare tamen ætas videatur, siquidem ad Augustum referenda illa sunt è libro eius* x. Proinde iure meritóque populus Rom. salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam pænè supremam habuimus, nouum sidus illuxit. Huius herculè, non Solis ortus lucem caliganti reddidit mundo, cùm sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subitâ serenitate discussit? Non ergo reuirescit solùm, sed etiam floret imperium. Absit modò inuidia, excipiet huius sæculi tempora eiusdem domus vtinam perpetua, certè diuturna posteritas. *Sed non sunt: nec quidquam hîc de sidere Iulio, vt nugantur. Refutant sequentia: quoniam Augustus cùm ad imperium venit, non exstinxit bellorum faces, non gladios condidit: sed accendit, eduxit. Refutat & ille locus è lib.* III. *de vrbe Tyro.* Multis ergo casibus defuncta, & post excidium renata, nunc tamen, longâ pace cuncta refouente, sub tutela Romanæ consuetudinis acquiescit. *Nam ait & agnoscit* longam pacem *in re Romana. An ea sub initia Augusti? imò viginti annorum bella. Itaque priora illa refero ad Caij Caligulæ cædem, & confusionem quæ secuta: Senatu imperium abrogante, milite & plebe stabiliente. Hæc sunt illa sine capite discordia membra; & Claudius ipse, nouum sidus. Tamen incerta hæc mihi, fateor: & facilè manum dedero, si quis adferet verisimiliora.*

Quicumque fuit, non vixit Augusti æuo.

Firmata recepta lectio.

65. Sectator Quæstoris cui Africa obtigerat.] *Vatic.* Sector. *nec sperno. Ad hastam enim sectiones exercebant. Vulgatam tamen firmat Plinius de hoc ipso Curtio Rufo libro* VII. *epistol.* Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat. *Ait enim, comes.*

66. Oblata ei species muliebris, vltra modum humanum.] *Plinius super eodem miraculo:* Inclinato die spatiabatur in porticu. offertur ei mulieris figura, humanâ grandior, pulchriórque perterrito, Africam se futurorum prænuntiam dixit. iturum enim Romam, honorésque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem prouinciam reuersurum, ibíque moriturum. *Quod ait vltra modum humanum: semper ita antiqui, vt fidem diuinitatis adstruant eiusmodi idolis. Virgilius:*

Imagines diuinitus missæ, supra hominem.

Visa mihi ante oculos, & notâ maior imago.

Iuuenalis:

——— tua sacra & maior imago

Humana, turbat pauidum cogítque fateri.

Xenophon lib. VIII. *παιδείας.* Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν, κρείττων τις ἢ κατ' ἄνθρωπον, εἰπεῖν. συσκευάζου, ὦ Κῦρε. ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. *Tacitus* I. *Histor.* Erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem.

Scrutatores in aulâ Claudius primus instituit. Vespasianus sustulit.

67. Ferro accinctus reperitur in cœtu salutantium principem.] *Ideò Claudius primus (& fortasse hac occasione) scrutatores instituit, qui promiscuè omnes ad principem salutandi vel qua alia caussa venientes excuterent. Suetonius:* Salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos. *Quos tamen Vespasianus iterum sustulit, narrante eodem Suetonio, cap.* XII. *Verba Dionis ad hunc morem digna legi:* Κλαύδιος τά τε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν. ἔν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται. ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων διὰ Οὐεσπασιανὸν ἐπαύσατο: Claudius cùm alia acriter obseruabat, tum omnes qui ad ipsum venirent, viros & feminas explorari iubebat, nequem gladium aut sicam haberent. in conuiuiis etiam vbique milites quosdam adstantes habebat: atque id ab eo ostensium, deinceps ad hoc æui seruatur: ac scrutatio illa omnium, per Vespasianum

sianum sublata est. *Mansit igitur de Militibus: at de Scrutatione Vespasianus sustulit. quod vide in Suetonio, cap.* XII. *& fac ab istis lucem. Mos iste scrutandi vetus, & Græcis quoque. Tangit Plutarchus in Timoleonte: vbi Dionysium iam exsulem, irrisum à quodam ait*, qui intrans ad eum vestem excussit vt tyrannis fieri solet. *Locum totum vide.*

68. De se Nouius * conscios.] *Non integer locus vel indicio libri Farnesiani, qui cum lacunam refert*: De se noui ∴∴∴∴∴ conscios. *Videmur non incommodè explere posse*: de se Nouius confessus, conscios non edidit. Lacuna explet a in Tacito.

69. Spectaculum gladiatorum celebrandum pecuniâ eorum, qui Quæsturam adipiscerentur.] *Suetonius*: Collegio Quæstorum, pro stratura viarum, gladiatorium munus iniunxit. *Quod mutauit Nero, qui censuit*, vt ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset, *ait Tacitus lib.* XIII. *Iterum induxit Domitianus, notante Suetonio cap.* IV. *& perseuerauit. Tertullianus*: Transiit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, Quæsturas dico, & magistratus & Flaminia & Sacerdotia. *Plura de his, proprio libro.* Munera Quæstoria. Sustulit Nero. Imposuit iterum Domitianus.

70. Valerius Potus, Æmilius Mamercus.] *Ita libri scripti. Lego*, Potitus, *quod Valeriæ gentis cognomen est. In vulgatis Valerius Postumius, imperitè. Est autem ille ipse qui Consul* posteà anno V. CCLXXXIV. *Quod clarè ex Dionysio hauries li*'. IX. Val. Potitus.

71. LXIII. anno post Tarquinios exactos.] *Error numeri, nisi placet de primis quæstoribus totos* XL. *annos à Liuio & Dionysio discrepare Tacitum. Nam anno vrbis* CCLXIX. *Q. F. Ser. Cornelio Coss. Liuio primi quæstores nominati, L. Valerius & Cæso Fabius: itemq; Dionysio lib.* VIII. *At ex hac Taciti putatione, circa annum demum vrbis* CCCVIII. *quæstores statuamus necesse est. Quod falsum esse, liquet vel ex eo, quòd Liuius & Dionysius post annum illum* CCLXIX. *sæpius iam quæstores nominant. Corrige hic ergo*, XXIII. anno. *vt ratio constet. In altero tamen quæstore manet adhuc dissensus: qui Liuio & Dionysio est Cæso Fabius, non Mam. Æmilius, vt nostro. Nam Plutarchus planè diuersus, qui P. Veturium & M. Minutium nominat.* Primi Quæstores quando. Correctione conciliatus Tacitus cum Liuio.

72. Mox duplicatus numerus.] *Epitome Liuij* XV. Quæstorum numerus ampliatus est, vt octo essent. *Quod accidit circiter annum vrbis* CDLXXXVIII.

73. Lege Sullæ viginti creati supplendo Senatui.] *Vti à Cæsare Dictatore quadraginta, eâdem, ni fallor, caussâ. Vide Dionem* XLIII.

74. Fœdera & ciuitatem pridem adsecuti.] *Duplex Gallia, Cisalpina, Transalpina. Cisalpini iterum duplices, Cispadani, Transpadani. Ex his qui cis Padum, ius ciuitatis assecuti sunt post bellum Marsicum: qui trans Padum, ius Latij eodem tempore, ferente Pompeio Strabone, qui pater Magni. Ea lex, Pompeia dicta. Sed non contenti Latinitate Transpadani, turbas sæpe mouerunt: incitante etiam post Quæsturam C. Cæsare. Nec enim de alijs Suetoniana illa capio*; Decedens ergo ante tempus colonias Latinas de petenda ciuitate agitantes adiit, & ad audendum aliquid concitasset, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones paullisper ob idipsum retinuissent. *Donec ille Cæsar Dictator primùm; transtulit eos in ciuium ius, narrante Dione lib.* XLI. Τοῖς Γαλάταις τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. *At de Transalpinis non liquidè puréque aliquid scriptum reperio, nisi quòd Strabo ostendit Cauaros, Saliésque ciuitate donatos, tempore tamen non expresso.* Πάντας, *inquit*, ἤδη Καουάρους προσαγορεύουσι (*Cauarorum nomine, scilicet*) τοὺς ταύτῃ βαρβάρους, οὐδὲ βαρβάρους ἔτι ὄντας, ἀλλὰ μετακειμένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ. *id est*, omnes ita appellant, qui ibi incolunt, Barbaros: etsi nunc non Barbaros, quia plerique eorum ad Romanum habitum transierunt & lingua & moribus, quidam etiam in ciuitatem eorum recepti. *Donatos tamen non dubium est ab Augusto: túncne cùm Italiam ad Alpes promouit? an potiùs in diuturna illa peregrinatione, cùm ad res Galliæ constituendas biennium continuum illic egit? Quod obiter suadere Dio videtur lib.* LIIII. *qui Augustum in ea peregrinatione libertatem & ius ciuitatis alijs dedisse ait, alijs ademisse. Ciuitatem* Galliarum diuisio. Quando, & qui populi in ciuitatem recepti. Suetonius illustratus. Cisalpinos Cæsar ciuitate donauit. Quidam è Transalpinis ciuitate donati. Ab Augusto forte.

autem accepimus, sine iure suffragij: quod nunc à Claudio demum adsecuti.

75. Indigenas consanguineis populis.) *Videtur leg.* cum consanguineis.

76. Veneti & Insubres curiam irruperint.) *Qui populi Transpadani. Ex his colligas, Cauaros, de quibus Strabo, pleno ciuium iure non fuisse. Eos enim potiùs hic nominassent.*

77. Nisi cœtus alienigenarum curiam irruperit.) *Quod sanè haut diu pòst euenit. adeò vt Augustinus verè scripserit,* Numquid non multi Senatores in aliis terris, qui Romam ne facie quidem norunt? *lib.* V. *De ciuit. cap.* XVI.

Ferro vique. Suetonius emendatus.

78. Ferro víque ceciderint.) *Ita in meis libris, & rectè. Vulgò,* Ferro ignique *Simile mendum scio esse in Suetonij Claudio, cap.* XXI. Diu cunctatus, an omnes igni ferróque absumeret, tandem è sua sede prosiluit. *Lege,* vi ferróque.

Desperatus apud me locus.

79. Memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & arâ Romana.) *Locus fractus corruptúsque, vti oratiuncula hæc tota. Nec ista Attius Nauius pater augurum restituerit, sine libris: nedum vt Beatus nobis persuadeat Germanam lectionem esse,* qui Capitolio & ara Romana? manibus eorundem parceretis? *Est enim, inquit, Aposiopesis: subaudiendúmque, potiti sunt. qua figura medius fidius vellem ipse vsus esset. Mei libri*, memotia eorum memoretur qui Capitolio & æra Romana manibus eorundem pet se fatis.

80. Ara Romana.) *Aram Maximam intellegit, quæ inter sacerrima Romæ.*

Oratio Claudij. Eius fragmentum Lugduni.

81. Et vocato Senatu ità exorsus est.) *Quæ oratio principis memoriæ caussa Lugduni habita celeberrima vrbe Galliarum, & in æs incisa. Tabula manet illicò etiam nunc; & dignum lectu exemplar eius, quod, exscriptorum fide, proponam. Præsertim quia multa in eo ad Taciti lucem.*

Libertinorũ filij.

82. Libertinorum filiis magistratus mandari.) *Hoc illud est quod Suetonius notat in Claudio:* Appium Cæcum Censorem, proauctorem generis sui, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. *Et notat verè. Nam libertorum filij adeò à curia remoti temporibus priscis, vt nec in militiam sint admissi. & bello Italico libertini primùm militare cœperunt, vt notat Epitome Liuiana* LXXIII.

Libertini à militia remoti.

Libertini primùm à Cæsare in Senatum lecti.

83. Non vt plerique falluntur recens.) *Non herclè antiquius, quàm à Cæsare. Primus ille libertorum filios allegit in Senatum, & magistratu ornauit. Dio* XLIII. καὶ παμπόλλους ἐς τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ' εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν: *id est*, Multos in Senatum allegit, nihil diiudicans vtrum quis miles esset, vtrúmve filius liberti.

84. Omnia P.C. quæ nunc vetustissima creduntur, noua fuere. Inueterasset hoc quoque, & quod nunc exemplis tuemur, inter exempla erit.) *Pulchram & acutam Sententiam reperio à Synesio Cyrenensi Episcopo, haud disparibus sanè verbis, expressam in epistola* LVII. πολλὰ τῶν ὄντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο. οὐχ ἅπαντα πρὸς παράδειγμα γίνεται, καὶ τῶν γινομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε. ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. *Verto:* Multas rerum vtilium tempus inuenit, aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & singula quæ facta sunt initium semel habuerunt. Demus & nos principium meliori consuetudini. *Simile, sed breuiter, Tertullianus aduers. Marc.* 1. *cap.* IX. Omnis res anterior posteriori normam præministrauit.

Synesij dictum simile.

Pagina prima.

MAE. RERVM. NOSTR. ....
EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM. HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRÆ. IN. QVOD. FORMAS. STATVSQ. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT. QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM. QVOD. PATRE. DEMARATO. CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET. TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVÆ. TALI. MARITO. NECESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONORIBVS. POSTQVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INCERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CÆLI. QVONDAM. VIVENNÆ. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIS. CÆLIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CÆLIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CÆLIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REI. P. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSTQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRÆ. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTÆSVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.

QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRÆ. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN. ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS. CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. .... VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SÆPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE. NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVÆSISSE. IACTATIONEM. GLORIÆ. PROLATI. IMPERI. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

PAGINA SECVNDA.

.... SANE. .... NOVO. .... DIVVS. AVG. .... NO. .... LVS. ET. PATRVVS. TI. CAESAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. Quid. ERGO. NON. ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI. POTIOR. ? Est. IAM VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRE. MEAE. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. Sed. NE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO.

ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIAE. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIMAE. DILIGO. ET HODIAEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVAESO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVAE. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT QVAM. COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANAE. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. Idem. DE. FRATRE. EIVS POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.

TEMPVS. EST. IAM. TI. CAESAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIAE. NARBONENSIS. VENISTI.

TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PAENITENDI. SENATORES. QVAM. PAENITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HAEC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIAE. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PAENITET. Timide. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. Sed. DESTRICTE. IAM. COMATAE. GALLIAE. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR. QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM. IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM. ILLI. PATRI. MEO. DRVSO. GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRAESTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. SENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTAE. SINT. FACVLTATES. NOSTRAE. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

85. Quia soli Galorum fraternitatis nomen cum populo Rom. vsurpant.] *In Panegyrico Flauiensium nomine apud Constãtinum dicto:* Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi? qui primi omniũ inter illas immanes & barbaras Galliæ gentes plurimis Senatusconsultis fratres populi Rom. appellati sunt: & cùm à ceteris Rhodano ad Rhenum vsque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli consanguinitatis nomine gloriati sunt. *Et posteà:* Imputauere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini in Asiâ Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenuâ & simplici caritate fratres populi Rom. crediti sunt. *Bene ait, crediti. Neque enim aliunde, vt credo, fratres, quàm ex sermone communi Gallorum Germanorúmque, quo fideles socij, fratres amiciq; dicuntur. non quia ab Iliaco sanguine, vt suggerunt quidam. Sed quòd Tacitus dicit solos Æduos id nomen vsurpasse: repugnat Lucanus, qui tribuit etiam Aruernis:*

Ædui fratres Romanorum

Caussa eius appellationis.

Et docilis rector monstrati Belga couini,
Aruernique ausi Latio se fingere fratres
Sanguine ab Iliaco populi.

Et lapis antiquus, qui Batauis. GENS. BATAVORVM. AMICI. ET. FRATRES. ROM. IMP. *quæ inscriptio eruta armamentario Britannico, ad ostium veteris Rheni. Tamen Diodorus etiam pro Tacito, libro* V. ἡ γαλατία κατοικεῖται μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν διαφόρων τοῖς μεγέθεσι. ὧν ἔστιν ἓν πρὸς ῥωμαίους ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν, τὴν μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου διαμένουσαν.

Etiã Aruerni fratres dicti: qui Æduis vicini. Et Batauí.

86. Vetustissimum quemque è Senatu.] *Aliud Patricij, aliud Senatores. Senatores multi è plebe, vt septuennibus pueris notum. Claudius igitur, ne extingui, & intermori patriciorum familias pateretur, antiquissimum quemque è plebeis Senatoribus rettulit in patres. Dico antiquissimum; siue ætatis ratione, seu potius temporis, quo in Senatu fuit. Hæc clara Taciti mens. At vir iuris & antiquitatis consultus, quasi in Cimmerios delatus esset, ita hic cæcutit. Vertit se in omnes formas, & tandem definit scribendum esse:* vetustissimum quemque è se natum *Sapis lector, & non vides?*

Plebei Senatores in patres adscripti.

87. Romulus maiorum, & L. Brútus minorum gentium.] *Tacitus sensisse videtur omnes patricios qui à regibus lecti (plures enim reges post Romulum legerunt) Maiores fuisse: qui à Bruto, Minores. Liuius tamen & alij, contrà. cuius rei confusam veritatem vide apud Onufrium in Fastis, quem non exscribo. Sed Tacito, vt opinor, auctores sui. Lud. Vives tamen, patrum æuo doctrinâ celebri, verbis aliquot insertis hic legebat:* Romulus maiorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum appellauerant. *cuius epistolam eà super re publicauit amicus meus dum vixit G. Canterus in Nouis suis. At mihi nondum animus adsentiendi: nec tibi quidem, si cum iudicio excusseris, quæ Onufrius per satyram & confusè, vt solet, collegit.*

Maiorum gẽtium patres.

Lud. Viuis audax correctio.

88. Augustus lege Sænia sublegere.] *Ille idem Viues scribit,* Seruia. *Ius & mos Belgæ, dissentiendi ab Ibero.* Sænia *enim vera lectio. Colligo ex Dione* LII. *qui hunc patriciorum delectum confert in annum vrbis* DCCXXV. τό τε τῶν εὐπατριδῶν γένος, *inquit,* συνεπλήθυνε, ὡς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι. *id est?* Patriciorum numerum impleuit; Senatu scilicet id ei iubente. *Ex quo vides Sc. aliquod fuisse eius rei, siue legem. Legibus nomina à consulibus: & consul suffectus prioris anni,* L. SÆNIVS. *in monumentis. Vertranium ergo, qui* Sentiam *reposuit, non audiemus.*

Senia lex.

89. Mitem & recens repertam quandam rationem.) *Repertam ab Augusto. Habes in Dione lib.* LII. *in extremo.*

90. Ex seueritate prisca.] *Alucinor, aut scribendum voce addita:* Haud ex seueritate. *Sententiam eam esse, id mihi certum.*

Vox Tacito inserta.

91. Ius exeundi ordinis.] *Solos Silicia abite nebulones. Enimuerò Latinitas scribi vult,* ordine. *aut potius,* exuendi ordinis. *Ita lib.* III. Piso exuta dignitate in decem annos relegatur.

Exuere ordinem.

92. Patrem Senatus appellandum Claudium.] *Quod imitati, sibi sumpserunt Balbinus & Pupienus Augusti. In Nummis:* IMP. CÆS. PVPIEN. MAXIMVS. AVG. *Tum parte versa:* PATRES SENATVS.

Numerus censitorum. 93. Censa sunt ciuium LXIX. centena, & LXIIII. millia.] *Conuenit cum Cassiodori ratione sexaginta nouem centena millia exprimentis. cum libris haud planè conuenit. è quibus Vatic. ille fidus exprimere videtur* quinquaginta octo centena & octogintaquattuor millia & LXXII. *Nec miremur de granditate numeri: cum iam tunc sub Augusto (nondum tot populis in ciuitatem acceptis) censa reperiam* quadragies centena millia. *Lapidis inscriptio quam obtrudunt*, TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXVII. *parum vera aut fida mihi est. & tamen cùm de his saltem qui arma ferrent agat, nihil nobis obstat.* Lapis falsus

Gnome ad vitam pulchra & acuta. 94. Nomen matrimonij concupiuit, ob magnitudinē infamiæ: cuius apud prodigos nouissima voluptas est.] *Elegantissima gnome. cuius acumen non cepit Ferretus. Explicat vnus Seneca epist.* CXXIII. Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. *vbi tamen malè, & præter reliquum iudicium, Pincianus,* in famâ est, *legi voluit. Ita autem est. hominibus perditis & ad flagitia proiectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Maximum, de Polemone, lib.* VI. *cap. De mutatione morum:* Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantùm sed ipsâ infamiâ gaudens. *Vbi addo voculam è libro veteri,* neque illecebris eius tantùm: *sententia omnino volente.* Valerio obiter integritas.

Castorum ædes Ostiæ. 95. Sacrificij gratiâ hostiam proficisceretur.) *Imò rei frumentariæ gratia, ait Diopellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo à Claudio institutum rei frumentariæ caussa, in Castorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisq́; caussa. Ita lego apud Ammianum lib.* XIX. *in summa inopia frumenti, Tertullum qui Præf. annonæ,* apud Ostiam in æde Castorum sacrificasse, tranquillitatémque mare molliuisse. *Id sacrum perpetuum fuit, & suspicor à Claudio institutum, qui portum illum celebrem & farum Ostiæ exstruxit. Celebrabatur solemni quadam lætitia, mense Maio: ideóque post sæculo Maiuma dictum. Suidas:* Μαϊουμᾶς. πανήγυρις ἤγετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα, τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες ἡδυπαθεῖν ἐπείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες. *Iulianus Cæsar in Antiochico:* ὑμῶν δὲ ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολλύντες, ὑπὲρ δ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει. *Nec aliud intellexit Æthicus in Cosmographia:* Tiberis insulam facit inter portam vrbis & Ostiam ciuitatem, vbi populus Rom. cum vrbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum caussâ egreditur, solemnitate iucundâ. *Vbi vides Castorum solemne, & Maiumam, idem esse. Hanc Originem Maiumæ nec inscitam, nec alienam à vero puto.* Sacrum illis annuum. Maiuma postea dictum.

96. Adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum caussa.) *Ea formula in nuptiis legitimis solemnis, ad coniugij verum finem.* Nec enim ob aliud, *ait Augustinus*, femina nubit, quàm, vt mater fiat. *vnde & matrimonium ominis caussa dictum. Ideò Græci definiunt,* γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ. *Et apud Athenienses (ait Isidorus Pelusiota lib.* III. *epist.* CCXLIII.) ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον, ἐπ' ἀρότῳ παίδων ἐλέγετο γάμος: Legitima coniunctio, ad seminandos liberos dicebatur fieri. *Menander etiam pulchrè, apud Clementem:* Matrimonij etymon. Definitio nuptiarum.

Παίδων ἐπ' ἀρότῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοι
Γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.

Et Augustus senile quoddam coniugium iniustum pronunciauit, quoniam non quærendorum liberum caussâ initium, *ait Valerius lib.* VII. *cap.* VII. *In ipsis autem tabulis ea verba solita exprimi. Augustin. lib.* XIV. *De ciuit.* Quid concubitus coniugalis, qui secundùm matrimonialium præscripta tabularum, procreandorum fit caussâ liberorum? *Adde & Sueton: Iul. cap.* LI.

97. Subisse, sacrificasse.] *Verbum* subisse, *corruptum iudico. Fortean*, nupsisse, *id est, sobunni luteo flammeo, qui mos nouis nuptis, faciem velasse. Scripsi & sensi ita olim. at nunc delibero etiā atque etiam, & ambigo an subeundi verbū non hic germanum & inter legitima nuptiarū. Quinctilianus suspicionē facit in sermone Declamationis* CCXLVII. Dicit pars diuersa. non fuisti vxor. non subsisti cū illo. *Legerim*, non subiisti. *Et subitionem hanc intellegam, siue cùm deducta subiret mariti domum: siue de Iugo. modò is ritus tamen satis certus:*

98. Discubitum inter conuiuas.] *Et quidem formâ nuptiali: qua volebat vt noua nupta in gremio mariti iaceret. Morem eum exprimit Iuuenalis:* Sponsa in mariti gremio.

——— ingens
Cæna, sed & gremio iacuit noua nupta mariti.

quasi ecce id inter solemnia nuptiarum. Appuleius de nuptiis Psyches: Accumbebat summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus. *Ideò rectè in Catullo,* Catulli lectio firmata.

Adspice intus vt accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immineat tibi.

Nec rectè magnus ille censor, quem vnum æmulor mirórque, Adspice imus, *emendauit. Imusne in illo geniali suo epulo maritus? imò Summus, vel Appuleio teste. Intus accubare, vt intus canere. Interior autem maritus, respectu sponsæ ad quam hic sermo. Siquid tamen mutandum, legerim,* vnctus. *qui mos Romanis in omni conuiuio solemni.* Interior maritus quo sensu.

99. Dum industria cubiculum principis.] *Regem olim feci, qui emendasset hunc locum. itaque concursum à multis ad coronam, & non vnus mihi indicauit scribendum:* Dum histrio cubiculo Principis, occultatur dedecus: *verissimè. intellegit enim Mnesterem illum Patominum, qui diu in deliciis Messalinæ. Libri scripti non longè abeunt ab hac lectione,* Dum instruo cubiculum Principis exultauero, dedecus. *Possis extrema item scribere,* cubiculo Principis exsultat, verè dedecus. Desperatus locus.

100. Dignitate formæ, iuuentâ.] *Ita lego: non* forma. *Dignitas formæ propriè de viris, vti notat vetus litterator Agratius. illud*, iuuentâ, *suspectum facit Vatic. qui refert,* Vimentis. *Ex quo Palmerius diductim legebat,* vi mentis. Callistus libertus.

101. Callistus iam mihi circa mortem Cæsaris narratus.] *C. Cæsaris Caligulæ: cuius necis conscius particepsq; fuit hic libertus, narrante Iosepho lib.* XIX. *cap.* I. *Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula.* Appij Silani cædes.

102. Appianæ cædis molitor Narcissus.) *Vide Sueton. cap.* XXXVII. *in cuius verbis,* Nec multo pòst ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis vt adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnij fides, accersi statim, ac mori iussus est, *menda est. Quò enim accersi iubetur, qui iam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit,* arcessi, *pro accusari, vt interpretatur. Mihi,* arceri, *verum videatur, vt exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transcripserim etiam,* arceri, ac statim mori. *Historiam pete à Dione.* Correctus Suetonius.

103. Num Messallinam secretis minis depellerent amore Silij.) *Vtne Messallinam ipsam adirent minantes? an vt Claudium: eiusque minus auerterent eam ab amore? Ego hæc & sequentia,* Perstitit Narcissus, &c. *iuxtà cum ignarissimis intellege, & cùm penitus introspicio, video dissentanea esse, nec inter se vincta.* Obscurior locus.

104. Callistus prioris quoque regiæ peritus.) *Sub Caio, apud quem in gratia potentiáque fuit. Dio, vbi de Domitio Afro, lib.* LIX. *Et eleganter Seneca, epistola quadam:* Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. *Sed fuit non minus magnus apud Claudium. estq; illeipse cui Scribonius Largus medicus eius æui opus suum inscribit, & appellat C. Iulium Callistum,* Callistus vile olim mancipium.

105. Duas pellices quarum is corpori.) *Vatic.* corporibus.

106. Cis Vectium, cis Plautium.) *Emendaui præeunte Vaticano, qui habebat,*

Cis Vecticis Plautio. *Et verè. Duo enim famosi in hac Messallina & quasi primorum ordinū adulteri, Vectius Valens & Plautius Lateranus. De Vectio, mox noster, & Plinius de Medicis:* Exortus mox est Vectius Valens adulterio Messallinæ Claudij Cæsaris nobilitatus. *Itē Scribonius Largus:* Hoc medicamentū Apulei Celsi fuit, præceptoris Valētis & nostri. *De Plautio mox, & lib.* XIII. Secutáque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine temotum reddidit Senatui. *At viri docti desperatam huius loci restitutionem censebant: cùm vulgò esset,* cis Vectium Plantium.

Vectius Valēs adulter.

Plautius Lateranus.

107. Ne domum, seruitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret.] *Contaminatissimū locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Inuidiosâ cōcessione libertus: Fruatur sane, inquit, Silius domo tuâ, seruis, veste, & gazā omni regia (nam hæc tralata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione:) reddat saltem vxorem.*

Defensa vulgata lectio.

108. Rumperétque tabulas nuptiales.] *Ad legitimum matrimonij actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa solemnis coniugij caussa, Liberum quærendorum. Iuuenalis,*

Signatæ tabulæ, dictum, Feliciter.

Tabulæ nuptiales.

Appuleius, Quòd in villâ non in opido tabulæ sint consignatæ quarto & vltimo loco obiecere. *Meminerunt non semel Iurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V.* Brissonius, cuius accuratæ diligentia doctrináque non à me, non ab aliis quidquam addo. Vt ergo eæ tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Iuuenal.*

———— tabulas quoque ruperat, & iam
Signat, totâ vix hæc ego nocte redemi.

* De ritu nupt. & iure connubior.

Tabulis ruptis matrimonium soluebatur.

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφῃρῆσθαι ἀπό τινος, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος. ἀπεκρίθη γυνή, ῥωμαϊκὴν αὐτὴν γεγενῆσθαι, καὶ δέλτους μὲν γεγράφθαι, γάμους δὲ μὴ γεγονέναι. μὴ δυνηθέντος οὖν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι περὶ οὗ ἐπράττετο: Ὁπότε μὴ ἔστιν σὸς υἱός, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδος. Dicente quadam muliere congiarium filij sui ablatum esse à nescio quo, cúmque filium suum esse, & ad se pertinere congiarium: negauit ālius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias verò non fuisse. Cùm ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cùm non sit tuus filius, congiarium redde.

109. Primúmque rei frumentariæ Præf. Turranium.] *Dixit lib.* I.

110. Lusium Getam.] *Id illi verum & gentile nomen, non* Lucium, *aut* Luscium. *Duo autem hoc tempore Prætorij Præfecti, Lucius Geta & Rufus Crispinus.*

Lusius Geta Præf.

111. Quibus fatentibus.] *Libri scripti,* tacentibus.

112. Adulto Autumno simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat.] *Adulto Autumno, id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense,* VINDEMIÆ SACRVM LIBERO. *Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quàm sacra Liberi quæ* C. *Cæsar primus Romæ celebrauit: etsi Athenienses mense Nouembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Seruius ad eos versus,* Dalphnis & Armenias, &c. Hoc, *inquit*, apertè ad Cæsarem pertinet, quem constat primùm sacra Liberi patris transtulisse Romam. *Ideò nummus percussus Cæsari, in cuius parte* C. VIBIVS. RVFVS. *& impressa ei a cui persona histrionia imposita, item thyrsus, & tigris adiuncta. ad memoriam non dubiè huius rei. Lampridius in Eligabalo:* Cùm ad Vindemiam vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, grauissimum quemque percontari cœpit an esset promptus in Venerem: posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad iuuenes. à quibus cùm audiret ætati congrua gaudere cœpit, & dicere verè liberam (*emendo,* Liberi. *in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna verè libero deo*) vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, vt in Vindemiarum festo multa in dominos iocularia & audientibus dominis dicerentur. *Capitolinus in M. Antonino:* Vindemias priuato modo

Adultus Autumnus.

Vindemiæ festum. Siue Liberalia quæ Cæsar instituit.

Lampridius correctus. Iocularia dicta & facta in eo festo

modo cum amicis agebat. *Videtúrque ritus posteà Imperij fuisse, vt Princeps extra vrbẽ, dies aliquot lasciuiret & vacaret huic Vindemiali festo.* * *Paullus Diaconus lib.* III. *de gestis Longobard. cap.* VI. Procedente itaque Tiberio ad villam, vt iuxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam iocundaretur, Sophia vocatum ad se Iustinianum voluit ad imperium sublimare. *Idem festum, Magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis:* Sed & aliâs Liberum principem coronæ planè laureæ etiam vulgus agnoscit, cùm dies in illum solemnes Magnam appellat coronam. *Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in* XV. *Kal. Apriles. De queis Varro lib.* V. *& Kalendarium Romanum.*

* Eadem verba in Reginonis Chron. l. I.

Magna corona.

Alia Liberalia

113. Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtâque Silius hederâ vinctus, gerere cothurnos.] *Eodem habitu Antonium depingit Velleius, qui Liberum se ferebat:* Cùm Liberum patrem appellari se iussisset, cùm redimitus hederâ, coronáque velatus aureâ, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ. *De cothurnis, etiam Virgil.*

Habitu Liberi patris.

Cothurni.

——— nudatáque musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.

De thyrso, præter alios Iustinus: ὥσπερ αἱ βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. *id est*, Veluti Bacchæ per speciem habitúmque pacis lanceas in thyrsis circumferunt. *Vide & Plinium* XVI. *cap.* XXXIIII. *Athenæus eiusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicâ saltatione recepta fuisse ostendit lib.* XIII. ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυρρίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐενται δ' ἐπ' ἀλλήλους καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδούς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. *Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt*, feminæ pellibus accinctæ assultabant, velut sacrificantes vel insanientes Bacchæ.

Thyrsus.

Pyrrhica saltatio.

114. Lucillanos in hortos.] *De quibus initio huius libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manuss. constanter hortos Lucillianos. Lapis Romæ:*

Lucilliana prædia.

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTVNATI.
CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS.
PRÆDIORVM. LVCILIANORVM.

115. Vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur.] *Siue,* excipiuntur.

116. P. Largo Cæcina.] *Fratre, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui Consul cum Claudio fuit. anno vrbis* DCCXCV. *& in consulatu interfectus. Quem intellegit Asconius, in Pro M. Scauro:* Scauri domum possidet nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio. *scribe,* Largus. *& disce hinc quæ Asconij certa ætas.*

Cæcina Largus.

Asconius correctus.

117. In eodem gestamine.] *Id est, gestatoria sella. quæ à Claudio deducta in vulgi vsum, vt * docui. Sic lib.* XIV. Gestamine Baulos peruectam. *Apparet tamen in vno gestamine plures sellas fuisse, vt hic vides in Narcisso, qui eodem gestamine sellam poscit sumitque.*

* in Electis.

118. In vestibulo effigiem patris Silij consulto Senatus abolitam demonstrat.] *In atrio siue in vestibulo ædium, imagines maiorum: vti hic Silij patris. Sed enim Silius Legatus olim inferioris Germaniæ damnatus crimine maiestatis cum vxore Sosia Galla, vt lib.* IV. *narratum: idcóque & imagines abolita, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus.*

Imagines in atrio.

Silius damnatus à Tiberio.

119. Quidquid habitum Neronibus.] *Lege,* auitum *: quod monuit me IC. Claudius Chiffletius.*

120. Custodem Silio ac Messallinæ datum.] *Quis dederit Silio custodem? Claudiusne, qui omnium ignarus? Legi. In Vat. est,* Custodem Messallinæ dat. *aliena deinde manu adpictum,* ac Silio. *Lego igitur:* Custodem Messallinæ datum. *vel etiam:* custodem à Silio Messallinæ datum. *Alterum quidem verum est, vt hic Titius siue à Claudio adpositus vxori custos; siue à Silio, vt amicæ. Vtrumque enim solens Romanis. De ma-*

Custodes olim vxoribus adpositi.

Et amicis

ritis, Tibullus, Ipse malus docui, quo posset ludere pacto Custodes. *De amatoribus, Propertius*, Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam? *Misellus ille custos! cui id monstrum commissum, quod non Argus cum Mercurio custodisset. Vertranius inexplicabilem locum censet, nisi custodem pro exactore interpretemur, scilicet qui mortis pœnas exigat. Verum merumque somnium.*

Indicium, & ex eo impunitas.

121. Indicium offerentem Vectium Valentem & confessum.] *Bene confessum. Nã indicium, ait in Eunucho Donatus, propriè est eius qui vnâ peccauerit. Asconius ad illud Ciceronis:* Quapropter si indicium tibi postulas dari. *ait*: Index est, qui facinoris, cuius ipse est conscius, latebras indicat impunitate proposita. *Quæ tamen impunitas circumscripta est: quia, vt idem notat*, Certa sunt in quibus impunitas indici datur, vt in caussa proditionis, maiestatis, & si quid huiusmodi.

Saufeius Trogus.

122. Saufellum Trogum.] *Vatic.* Saufelium *Scribo*, Saufeium, *& induxit librarios illud I. longiusculum, vt L. scriberent. Horum omnium mentio Senecæ in Menippeâ de Claudij morte. vbi tamen disiunctim scribe* M. Heluius, Trogus. *Qui hic etiam Traulus, malè fortasse in Senecâ*, Sex Trallus.

123. Decius quoque Calpurnianus.] *Scripti libri*, Deorius. *Puto*, Dectius. *quod nomen & infrà inuenies.*

Lepidũ Messalinæ factũ.

124. Reminisceretur vocis, quâ se obnoxium iussis Messallinæ dedisset.] *Commentum feminæ lepidum. Mimum istum deperibat Messallina, sollicitat. Ille tergiuersari, metuere Imperatorem. Quid ergo si maritus ipse iubeat? inquit. Et cũ marito egit, quasi opera Mnesteris aliqua in re illi vsus. Ille vocatum mimum malè accipit, iubet in omnibus vxori obediat pareátque. Paruit. & id iussum valere sibi nunc vult ad veniam obtinendam & vitam. Dio* LX.

125. Ob patrui egregium meritum.] *A Plautij, suspicor, qui Britanniam Claudio subegit.*

126. Tanquam in illo cœtu passus muliebria.] *Simile illorum inuentum in Suetonij Domitiano cap.* x. Qui se quò faciliùs expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerant. *Dij deæque istos non corpore non animo viros. Adeò turpior omni morte hæc fuga mortis.*

Quæ mater Messallinæ. Claud cap. XXVI.

127. Assidente matre Lepidâ.] *Quænam hæc Lepida? Ego verò repperisse me censeo famosæ feminæ (Messalinam dico) stirpem & matrem. Suetonius scribit:* Post has Valeriam Messallinam Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit. *vbi dissimulant interpretes, quomodo hic Valerius Claudio consobrinus. Dicam ego. Ex L. Domitio & maiore Antonia natus est Cn. Domitius pater Neronis principis, & item Lepida amita eiusdem, de qua * infrà. Hæc Lepida, est illa ipsa quæ nupta Valerio Messallæ, & quæ hic Messallinæ dicta mater. At Claudius natus ex Druso & minore Antonia, vti clarum Stemma istud:*

Suetonio noua lux.

* Lib. XIII.

M. ANTONIVS III. vir.
- ANTONIA, maior. / L. DOMITIVS maritus.
  - CN. DOMITIVS. / AGRIPPINA, vxor,
    - NERO IMP.
  - DOMITIA LEPIDA. / VALERIVS MESSALLA maritus.
    - VALERIA MESSALLINA vxor Claudij.

OCTAVIA.
- ANTONIA minor. / DRVSVS, maritus.
  - GERMANICVS.
  - CLAVDIVS *Imp.*

Lepida cõsobrina Claudij. Fortean mutanda in Suetonio lectio.

Vides ergo Claudium & Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen fuisse alibi ostendo) verè consobrinos. Atque hac ratione fortè maritum ipsum Lepidæ, Suetonius dixerit Claudij *consobrinum. Tamen tutius putarim legi*, Barbati Messallæ & consobrinæ suæ filiam. *Sententia quidem non alia est: & hæc Lepida Neronis amita, Messallinæ mater.*

128. Morte decus quærendum.] *Placet*, morti, *vt in Veneto.*

129. Ictu Tribuni transfigitur.] *Malim*, transigitur.

130. Leuissimum fastigij eius.] *Hæc cum lineis postumis, corrupta, hiulca, nec iuuant aut discrepant libri, nisi quod,* Tristitiis inultis, *non Flagitis, vti substituisse fatetur Rhenanus. Ego ab eiusmodi vlceribus sanandis, sani hominis censeo abstinere manum. Nam sine librorum ope, irrita abierit vel Hygia ipsa.*

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM XII. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. LOLLIAM Paullinam M. Lollij consularis filiam.] *Non prisci illius Lollij, qui moderator* C. *Cæsari datus, ne erres: sed filij eius. qui tamen quando consul fuerit, ignoro. Tempora suadent, & clarissimè Plinius libro* IX. *cap.* XXXV. *qui hanc Lolliam Paullinam neptem illius Lollij appellat.* Lollia, neptis M. Lollij qui sub Augusto.

2. Et familiæ Claudiæ, quæ posteros coniungeret.] *Expediri sententia potest: tamen mauelim scribi,* & familiæ Claudiæ. quin posteros coniungeret *vt quasi hortantis ea sint liberti.* In aliam sententiam mutata lectio. Alia claras,

3. Iuuenémque & alia clarum, insigni triumphalium.] *Ita disertè Vatic. veréque. Transmarina forma sermonis est, κατὰ τὰ ἄλλα λαμπρόν, crebrumque apud Latinos, Homo cetera bonus, & similia: in Agellio, Homo pleraque non indiligens.*

4. Vitellius nomine Censoris seruiles fallacias obtegens.] *Dubitaui ne prisco verbo scrib.* seruiles pellacias. *Apud Lucretium scriptum.* Pellacia.

Subdola cùm ridet placidi pellacia ponti.

& conuenientior huic sententiæ visa ea vox. Non enim tam fraudes erant, quàm adulationes humiles & demissæ adalliciendam parandámque gratiam Agrippinæ, vt addit noster.

5. Fratrísque non incestum, sed incustoditum amorem.] *Vatic.* fratrúmque. *quod probo. In reliqua scriptura pendeo animi. Vulgatam si ferimus: sententiam esset volo, Tractum in crimen esse non amorem incestum inter fratrem sororémque, sed tantum incustoditum. id est, amorem parum cautum circumspectumq́, & qui sine crimine, rapi tamen in crimen potuerit. Simillimum illud Plinij è lib.* VI. *epistolar.* Tuitus sum Iulium Bassum, vt custoditum nimis & incautum, ita minimè malum. *Si quid mutandum, legerem,* incustoditum sermonem. *E Seneca certè clarum non aliud verè obiectum huic Silano, quàm verba aduersus sororem nuptialia, & parum cauta. Ait in Ludo de morte* Claudij: Qui, quantum quidem in ipso fuit, damnatum incesti L. Silanum generum suũ occidit. Oro propter quid? Sororem suam festiuissimam omnium puellarum, quàm omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. *ita enim restitui eum locum nuper. Sed fortasse & quasi sororius Ligur notatus Silanus fuit: cuius sententiæ puto illa Senecæ, ibidem:* Quia Romæ inquit, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit. *Nam Lingere quid sit in obscenis, non ignotum: & ambigua allusio in molarum voce, qua etiam in vtero dictum aliquid muliebri.* Ideo & Seneca in Octauia de hoc Silano ait, *Criminis fi- cti reus.* vt emendaui in Antiq. lib. I. cap. XIV. Silani incautus amor aduersum sororem. Silanus caput perdidit in sorore.

6. Pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium Iam famâ, iam amore illicito.] *Distinguunt libri mei,* matrimonium iam famâ. *Et rectè. quoniam ante istos consules matrimonium pactum. Suprà enim scriptum:* quæ postquam matrimonij sui certa fuit. *Statim etiam è Farnes. scripseris,* deductæ in domum patrui fratris filiæ. Distinctio ad historiam.

7. Quin & incestum, ac si sperneretur.] *Sententiam loci censeo: Frueban-*

tur quidem matrimonij bonis Claudius & Agrippina: at non securi. quia & incestum subesse videbatur, noudum firmatis eiusmodi nuptiis: & periculum ne populus sperneret profani principis imperium.

8. Ciuium & consensui.] *Delenda copula. vel, quod verius, addenda vox scriptori elapsa,* ciuium & S. consensui. *id est, Senatus. Ita respondebit Claudij oratio, Vitelliana.*

9. Summámque reip. agi.] *Scribo,* summám que rempublicam.

Passienus secundus Agrippinæ maritus.

10. Vidua iungeretur principi.] *Vidua Agrippina mortuo, sub initia imperij Claudiani, Crispo Paßieno, cui post Domitium nupserat. Plinius lib.* XVI. Arborem mori eximiâ ætate nostrâ adamauit Passienus Crispus bis consul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarus. *Suet. Nerone*: Verùm Claudio imperium adepto, non solùm paternas opes recuperauit, sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. *Tamen idem ille Paßienus anteà maritus Domitiæ sororis Ænobarbi, Quod ex Quinctiliano colligas lib.* VI. *cap.* II. *Apud Senecam de hoc eodem lib.* IIII. *Natural. quæst. initio:* Crispus passienus, quo ego nil noui acutius in omnibus rebus, maximè in distinguendis (*omnino scrib.* distringendis) & curandis vitiis, sæpe dicebat: Adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire, & quidem sic quemadmodum amicæ solet. quæ si impulit, grata est: gratior, si effregit. *Iterum scribe,* sed operire. *id est. leuiter obducere, opponere ostium: ne pereat dicto sua Venus.*

Seneca correctus.

A D D. *De Crispo Paßieno lubet paullo amplius adtexere, illustri eum primis viro & oratore. & maximè ea quæ Scholiastes vetus Iuuenalis curiosè retulit ad versum Satyræ* IIII.

—— venit & Crispui iucunda senectus. Crispus, *inquit,* municeps Viselliensis, tirocinio suo, in Senatu ita cœpit: * Patres conscripti, & tu Cæsar. propter quod simul oratione (*malim* orationem, *vt duplex caussa laudis fuerit, & Libertas & Eloquentia*) plenissimè à Tiberio conlaudatus, plurimas sponte caussas apud * C. V. egit. pro quâ re in Basilicâ Iuliâ eius statua posita est. Consulatus duos gessit. Vxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam; illam amitam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis mille sestertia. (*scribo,* bis millies sestertiûm: *quia homo prædiues, & Suetonius ait Neronem hereditate eius ditatum.*) Omnium Principum gratiam adpetiuit, sed præcipuè Cæsaris (*excidit nota prænominis* C. *id est,* Caij. *nam hunc intellegit*) quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiĉte à Nerone interrogatus (*à Nerone? imò verò à Caio, in quem scelus hoc incesti competit. nisi mauis,* Hic illo audiente, à Nerone inter: *eâ mente, vt Caio præsente, à quopiam Nerone, qui adularetur fœdo principi & simul huic insidiaretur, sit rogatus.*) Haberétne, sicut ipse, cum sorore germanâ consuetudinem? Nondum, inquit. quantumuis decenter & cautè. ne aut negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret. (*corrigo.* ne aut negando eum arg. aut adsentiendo semet deh.) Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est. *Scita narratiuncula. quam tamen ego ad Paßienum hunc traho, auctore eius valdè inuito. Nam ille (dormiit, an flexit?) refert ad Crispum, qui sub Domitiano. Atqui Vibius ille nomine fuit: nec quadrant in eum re aut æuo, quæ hic dicta. Mira ὑπνωσία Scholiastæ, alias docti. Sed & noster amicus, cur rescribit* municeps Vercellensis? *ὑλάσκως ad Vibium illum, fateor at non ad Paßienum. Quamquam Visselliæ municipium etiam mihi ignotum: An* Vitelliensis? *an* Vicelliensis? *quæ loca Italiæ reperies. De morte autem hominis, quod Hieronymus ecce Chronico, eam Principe Caligula ponit, anno eius secundo:* Passienus filius, fraude hereditatis suæ necatur. *sanè falsum est. constat enim sub initia Claudij obijsse, ex Suetonij Nerone capite* VI. *Itaque traiectitia ea nota Hieronymi, vt in Chronico illo multa. sed & emendanda sic:* fraude heredis suæ. *Agrippina enim illi heres, &* per eius fraudem, *vt disertè in Scholiastæ extremis hic verbis legis, periit. Fuit & Paßienus pater, Senecæ nominatus lib.* II. *Controuers.* V. *Ad quem pertinere censeo Velleij verba lib.* II. Triumphalia ornamenta ex Africâ ei *tribuentis:, idq; sub Augusto.*

* Præposuit Patres Principi, sanè quâ libere in seruitute.
* Interpretare Cêtum viros.

Ambigua emendatio.

Alia iterùm, sed certior.

Scholiastæ error.

Hieronymi culpa siue Librarij. Is etiam emêdatus. Alius Passienus pater.

11. Vidisse ipsos.] *Principe Caio.*

12. Statueretur imò documentum, quò vxorem Imp. acciperet.] *Nugax oratio. quid enim? non antea Imperatoribus semper vxor? semper. Quid ergo opus ei rei documento? Tu corrige,* quomodo vxorem. *Id enim vult adulator homo, prodendum esse posteris exemplum, vt Imp. vxorem Senatu suasore & auctore capiat.* Tacitus emédatus.

13. Et sobrinarum diu ignorata, tēpore addito percrebuisse.] *Malim,* tēpore percrebuisse, *reiecta voce quæ glossographum sapit: aut potius invertā,* tempore adeò. *& id verū puto. De reipsa, Plutarchus auctor in Caussis, quæst.* VI. *diu apud Romanos sobrinarum coniugia* (*ἀνεψιὰς ipse appellat, & benè vertit Xylander*) *fuisse inuisa: cœpisse tamen à leuicula caussa, quam ipse denarrat. factumq; decretum populi,* πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δ' ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι. *id est,* licere omnibus ducere vsque ad consobrinas, suprà autem vetari. *Hoc quando propriè cœperit, non dicit: satis vetus esse, ex Liuio discas. apud quem, lib.* XLII. *ita loquitur Sp. Ligustinus:* Cùm primùm in ætatem veni, pater mihi vxorem fratris sui filiam dedit: *imò quasi in laudem hoc recenset. Sanè coniugia ea deinceps crebra: & sic inter illustres, M. Marcellus Iuliam Augusti F. duxit, sibi sobrinam: aliiq; plures. Sustulit tamen eas ipsas nuptias Theodosius, de quo Victor:* Tantum, *inquit,* pudori tribuit & continentiæ, vt consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum: *permiseruntque iterum Arcadius & Honorius l.* XIX. *C. De nuptiis.* Sobrinarum matrimonia quando cœperint. Ea vetuit Theodosius. Alij iterum permiserunt.

14. Sobrinarum.] *Sobrinas appellat: tamen palam est, intellegi debere de* Consobrinis. *Quis enim hoc censeat, eos quos propriè* Sobrinos, *legum auctores appellant, arceri inter se nuptiis? numquam factum. Sed veteres hæc miscebant, vocularum haud æquè curiosi captatores. In Glossis priscis legas;* Ἀνέψιος, Consobrinus, Sobrinus. *Alibi:* Θεῖα πρὸς μητρὸς, Consobrina. Et: Ἐξάδελφος, ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν, Consobrinus. *Quid, quòd Velleius simili libertate* Consobrinum Ti. Gracchi *Scipionem Nasicam appellat: qui Iurisconsultorum finitione Sobrinus sit?* Sobrini Tacito, pro consobrinis.

15. Decretum postulat, quo iustæ inter patruos fratrúmque filias nuptiæ statuerentur.] *Zonaras;* ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. *Ait Tacitus, Fratrum filias: & strictè capias, non enim licuit sororum. Quod notauit accuratè & diffusè, quantum satis est, Cuiacius* XIII. *obser. cap.* XVI. *quem non exscribo. Nec sustulit Nerua hoc Sc. vt idem vera interpretatione collegit. De Claudij hoc facto Seneca:* Fratrum filias ducere patruis, non itē sororū licuit. Seneca in Tragœdiis correctus.

Genitámque fratris, coniugem captus, sibi
Toris nefandis, flebili iunxit face.

vbi melius leges, Genitámque fratre coniugem captam. *Domitianus imitatus exemplum est, qui Iuliam habuit filiam Titi.*

16. Talledius Seuerus.] T. Alledius *scribo. & vidi posteà ita citare hunc locum Beroaldum. In monumentis priscis,* M. ALLIDI. *in Iuuenali,* Alledia gens

——— tibi habe frumentum Alledius, inquit.

Quod noster vnum imitatorem sceleris eius facit; * *Suetonius dissentit, qui duos. Noster, credo, non habuit curæ nescio quem recensere libertinum. Vocat etiam equitem R. quem ille Primipilarem. Nec aberrat, quoniam primipili comes gradus equestris. Martialis:* * Cap. xxxi.

Et referes pili præmia clarus eques.

17. Addictum quasi & virile seruitium.] *Arbitrio meo, transponantur verba,* Addictum & quasi virile. *Lectioni stabilienda (nam ego olim solicitaui) est, quod apud eumdem Tacitum de moribus Germanorum scribitur:* Trans Lygios Gothones regnantur, paullò iam addictiùs quàm ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. *Nec pœnitet tamen prorsus coniecturæ,* Adductum, *præsertim quæ firmatur codice Budensi. de quo verbo in lib. Histor.* Addictum seruitium.

18. Die nuptiarum Silanus sibi mortem consciuit.] *Mala ergo distinctio, & historiæ vitiandæ, in Suetonij Claudio obtinuit, cap.* XXIX. Silanus abdicare se præturâ, morique initio anni coactus. Die ipso Claudij & Agrippinæ nuptiarum in quinque & tri- Distinctio in Suetonio mala.

ginta Senatores trecentósque amplius equites animaduertit. *Apage nulla cædes nuptiali eius die lecta. scribéque*, initio anni coactus, die ipso Cl. & Ag. nuptiarum. In quinque, &c.

Iunia Caluina. 19. Caluina soror eius.] *Fortasse illa, quæ vitam produxit ad Vespasiani imperium. de quâ Sueton. cap.* XXIII. *Vespas.* Cùm Mausoleum repentè patuisset, ad Iuniam (*malè enim editum suppositumque à Scholiastis*, Iuliam) Caluinam è gente Augusti pertinere dicebat. *Nam Silani isti inter abnepotes Augusti fuerunt, vt dicam.*

Scholiastæ incuria. 20. Italia pulsa est.] *Si pulsa tantùm, quid ita Commentator Iuuenalis scribit eam à se interfectam?* Caluina, *inquit*, Prætoris cuiusdam soror, quæ se occidit tanquam infamis in fratrem (*lego*, fratre.) Claudij temporibus. *Hoc notat ad illud è Satyr.* III.

—— donat Caluinæ vel Catienæ. *Homo errat.*

Piacularia sacra à Tullio. 21 Sacra ex legibus Tulli regis, piaculáque apud lucum Dianæ.] *Non alia sacra piaculáque accipio, quàm quibus Tullus olim rex in Horatio sororiam cædem luit expiauitq́. Liuius*: Itaque vt cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri vt filium expiaret pecuniâ publicâ. is quibusdam piacularibus sacrificiis factis (quæ deinde genti Horatię tradita sunt) transmisso per viam tigillo, velut sub iugum misit iuuenem. *Similiáque Dionys. lib.* III. *qui addit ea sacra per Pontifices facta: conuenienter cum iis, quæ hic Tacitus.*

22. Irridentibus cunctis quòd pœnæ procurationésq; incesti id temporis exquirerentur.] *Et herclè ridiculum, quòd Claudius Silani cum sorore incestū piacularibus sacris lueret: ipse in eâdem culpa. Nam piacula istac caue aliò referas, quàm ad crimen Silani.*

Senecæ exsilium. 23 Veniam exilij pro Annæo Senecâ, simul Præturam impetrat.] *Relegatus enim Seneca post Quæsturam à Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterij cum Iulia Germanici filia, Vinicij vxore. Cuius criminis scena à Messallina fuit. Scena dico. Non enim reipsa expetit in te hæc culpa, o Romani nominis & sapientiæ magne sol.*

24. Vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret. *Magno, magno magistro: vtili priuatim & publicè, si Neronis indoles, aut Romana fata, voluissent. Sed ad historiam, adde hæc Scholiastis, in Iuuenalis Sat.* V. Seneca sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Iuliæ, Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium reuocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen, erudiendo Neroni, in palatium adductus, sæuum immanémque natū & sensit citò, & mitigauit. inter familiares solitus dicere, Non fore sæuo illi leoni, quin, gustato semel hominis sanguine, ingenita redeat sæuitia.

25. Vt rettuli.] *Libro* XI. *Vide.*

26. Secors domi, bellis infaustus.] *Elegantissimi ingenij & doctrinæ noster Modius obseruat è libro vetere*, belli infaustus, *rectè: ea forma, qua Militia clarus.*

27. Omissa Tiberij memoriâ, quamquam is quoque miserat.] *Et quidem tres miserat. Vononem, Phraatam, Teridatem. Adi lib.* II. *suprà*, *&* VI.

28. Quanto ignara barbaris.] *Ita edidi è Vatic. Farnesiano erat*, ignota: *vulgò*, ignoratiora. *Phrasis vulgata & obuia in Tacito.*

29. Cassius ceteros præeminebat peritiâ legum.] *Vatican.* ceteris præerat. *Accipio.*

30. Exercere legiones. [*Vett.* exercitare.

31. Familiâ Cassiâ per illas quoque gentes celebratâ.] *Ob Cassium illum qui νεανίσκος, cuius in Syria prospera res post cladem Crassi.*

Acbarus, Arabiæ regum nomen. 32. Rex Arabum Abbarus.] *Solemne illis regibus nomen, vt Ptolemæus Ægyptiis. Vatic.* Acbarus *semper scriptum, & Appiano Ἄκβαρος: in Nummis antiquis,* Ἄκβαρος.

Izates. 33. Quorum rex Iuliates.] *Ita edidi ex meis libris. Vulgò tamen*, Hyliates: *& statim infra*, Ezates, *etiam in manuss. Scito verum nomen esse*, Izates. *Ita enim appellatur constanter Iosepho libro.* XX. *Antiq. cap.* II. III. *vbi & historia omnis explicata de origine huius regis & progressu. Narrat autem Iosephus Iudaicæ religionis eum, & matrem Helenam*

fuisse: multáque alia, quæ opera sit legere.

34. Castellum insigne famâ, quod postremo prœlio.] *Attentum lectorem non fallet vitium. Quid enim? An Ninon castellum vocat, quam paullò antè vrbem? Et vtrumne apud Ninon postremum Darij cum Alexandro prœlium fuit? Imò haud procul Arbella, apud pagum Gaugamela. Inseriierim ergo vocem,* sedes Assyriæ, & Arbela castellum insigne famâ: *aut certè si satis sit id intellegi, addita copula,* sedes Assyriæ, & castellum. Arbela castellum.

35. Vbi pharetras telis onustas accepere.] *Vatic.* telis omissis onustas; *nec scio quid voce ea faciam. Fortè,* telis omnigenis onustas.

36. Mithradates amissis opibus vagis.] *Dio Mithradatem quemdam nominat, prolem magni illius; cui Claudius regnum Bosphori largitus sit. libro* LX. *Sed is alius debet fuisse ab isto.*

37. Zorsines Soracorum rex.] *Farn.* Siracusorum. *Vera scriptura,* Siracorum. *Nam & à Strabone in* XI. *τὰ τῶν Σιρακῶν φῦλα dicuntur. Populi sunt ad Caucasum.* Siraci populi.

38. Eunonem qui Adorsorum genti præcellebat.] *Straboni, Plinio, Ptolemæo, hi populi dicti,* Aorsi: *inter Scythas.* Aorsi populi.

39. Nostris in armis.] *Aliter exaudio, quàm vulgus. id est. nostri in lateribus erant, & ad armos. Nec enim solos Romanos in armis fuisse censendum: sed cùm Aorsi in fronte agminis & tergo essent, in medio Bosphorani; Romanos latera tutatos esse. Nisi tamen legendum,* nostris armis. *vt dicat Bosphoranos, Romano ritu instructos armatósque.*

40. Sed cratibus iunctis.] *Vatic.* cratibus & vimentis. *probo.*

41. Plerisque centurionum interfectis.] *A Rhenano est, ex emendatione, vt ait, codicis Bud. Nam mei manusſ. itémque editiones antiquæ omnes,* plerisque consularium. *Pro ea voce quid restituendum, nondum mihi liquet.*

42. Propriis odiis infensum.] *Franc. Modius è Rodolphi Agricolæ codice negationem inserit,* non infensum *Quod approbo. Non enim Eunon à se Mithradatem oderat, sed in gratiam aspectumque Romanorum.*

43. Ne triumpharetur, néve capite pœnas expenderet.] *Farnes.* exciperet. *At de more ipso plectendi in carcere triumphatos duces, suadeo omnino legas Fabrum libro* II. *Semestr. capite* III.

44. Quanta peruicacia in hóstem.] *A M. Antonio Mureto est, qui ingeniosè veram lectionem peruidit. Nam vulgò erat,* quantâlibet pertinaciâ in hoc tentata. Peruicaciâ *autem in Vat. scriptum.*

45. Iunium Colonem.] *Hic & infrà emendo,* Cilonem. *Dio auctor lib.* LX. *facetâ narratione inserta super hoc homine. Præfuerit Bithynis, inquit. (nam Bithynia adiuncta, vt opinor, Pōticæ administrationi) & præfuerat nequiter, auarè. Questi Bithyni apud Claudium sunt, poposceruntque pœnas. Cùm parum intellexisset Claudius in turba strepitúq; adstantium, quid dixissent Bithyni alios interrogat. Ibi Narcissus pronus in Cilonem, audaci mendacio edidit, gratias eos agere* Ciloni. *Tum ille, Præsit ergo eis alterum biennium. Dicitur autē Dioni* Ιούνιος *Κίλων: & firmat Velius Longus:* Cilones, ait, vocantur homines angusti capitis & longi: chilones à breuioribus labiis dicti. *Glossæ:* Cilo, *στενοκέφαλος. Declamator in Sallustiū, pro hominibus nequam improbisq; accepit:* Quidquid impudicorum, Cilonum, parricidarum, sacrilegorum, debitorum in totâ vrbe fuit. Iunius Cilo. Narcissi petulans nequitia. Vide Festum in Chilo. Cilones.

46. Sorore L. Volusij genitam.] *De cuius gentis nobilitate Rutilius in Itinerario:*

Qui Volusi antiquo deriuat stemmate nomen:
Et reges Rutulos, teste Marone, refert.

47. Memmio quondam Regulo.] *Vide Sueton. in Caio, cap.* XXV. *itémque Dionem. Statim vox* Nuptiis *abest Farnesi codici: & illæsa sententia potest.*

48. Damnatus lege repetundarum Cadius Rufus.] *Malè ego olim* Claudius; *malè vir doctus, in Re nummaria,* Cordius *restituit. Est ille, de quo* II. *Histor.* Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso Senatorius locus: qui repetundarum cri- Cadius Rufus vel Tadius.

minibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. *Si mutamus: legerem,* Tadius.

Legatio libera olim ad peregrinandum.

49. Galliæ Narbonensi datum, vt Senatoribus eius prouinciæ, iure quo Sicilia haberetur, inuisere res suas liceret.] *Libera rep. liberum Senatoribus peregrinari etiam rei priuatæ caussa. Id tantum excogitatum, vt legatio libera peteretur à Senatu, sumerentúrque: quò maiori abessent cum dignitate. Cicero sæpè. At lapsâ rep. in seruitutem, Senatoribus etiam adempta hæc libertas. Augustus id instituit imperio firmando, & nequis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites prouincialésve posset. Dio eleganter* LII. *in extremo:* προσέταξε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ. καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. *id est:* Edixit omnibus Senatoribus, nequis eorum peregrinari extra Italiam vellet, iniussu permissúve suo. quod interdictum ad hoc vsque æuum seruatur. *Quamquam præiuisse ad hoc factum Augusto Iulius videtur:* qui sanxit nequis Senatoris filius nisi contubernalis aut comes Magistratus peregrè proficisceretur, *ait Sueton. cap.* XLII. *Vbi libido mihi legendi;* nequis Senator Senatorísve filius. *Si enim filius interdictum; maior ratio vt Senatoribus ipsis. In vsu autem, vt commeatus peregrinandi à Cæsare ac Senatu peterentur. Suetonius Calig. cap.* XXIX. Prætorium virum ex secessu Anticyræ propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cùm mandasset interimi, &c. *quo loco reiecta vocula scripserim,* Prætor. virum secessu Ant. *Sed Claudius à se solo id peti primus instituit. Sueton. cap.* XXIII. *subobscure:* Commeatus à Senatu peti solitos * sui beneficij fecit. *cui luce do ex Dione:* τοῖς δὲ συν, *inquit,* αἰτουμένοις, ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς. τῷ γε μὴν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτῷ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευσε. *id est:* Petentibus extra Italiam eundi commeatum, per se concessit, Senatu non consulto. quod tamen vt lege aliquâ facere videretur, iussit super eâ re confici Senatus decretum. *Vide & l.* XXII. *Ad municipalem. Atque imprimis Cassiodorum: apud quem expressa Formula ipsa dandi huius per principem commeatus, lib.* III. *Variar. epist.* XXI. *Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat, sicut nunc Claudius Narbonensem. quia vtraque prouincia vicina & quasi suburbana: Dio:* πλὴν γὰρ εἴς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα, οὐδαμόσε ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν: *id est:* Exceptâ enim Siciliâ, & Gallia Narbonensi, nusquam aliò peregrinari Senatori fas est. *Ad hoc Claudianum interdictum respexit Suidas, etsi id paullò aliter effert, in* Κλαύδιος. *Ait:* νόμον ἐξέθηκε μὴ δύνασθαι βουλευτὴν ὑπὲρ ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως ὁδεύειν, χωρὶς τῆς τοῦ βασιλέως κελεύσεως. *id est:* Legem tulit, ne cui Senatori abire vrbe ad septimum lapidem fas esset, Principis iniussu.

Peregrinationes vetitæ Senatoribus.

A Iulio exemplum videri.

Coniectura in Suetonio.

Commeatus à Senatu & Cæsare.

Claudius eos sui iuris fecit. * Ideò in Tacito hic non exquisita principis sententia.

Sicilia eximia Et Gallia Narbonensis.

Strictius multo hoc effert Suidas: nec scio an verè.

50. Defunctis regibus Sohemo atque Agrippâ.] *Quorum ille Arabum Ituræorum, hic Iudææ rex. Sohemus autem scribendum, aut certè Soæmus ex Dione: non Sohennius, vt edition. vulgatæ. Dio de Caligula:* ἐν δὲ τούτῳ, Σοαίμῳ τὴν τῶν Ἰτυραίων τῶν Ἀράβων, καὶ Κότυϊ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν ... ἀρχὴν ψηφισαμένης τῆς βουλῆς ἐχαρίσατο. *De Agrippa & mutatione secuta vide Iosephum* XX. *Antiquit. qui tamen nihil apertè de contributione Iudæorum in Syros. Imò verò etiamtunc, vt antè, Præsides suos siue Procuratores habebant: qui adspiciebant quidem Legatum Syriæ, sed non assiduè audiebant. Quin & Agrippa iunior rex etiam fuit, patre defuncto. Quomodo igitur* prouinciæ Syriæ additi *noniter, cogitandum sit, aut à peritioribus rogitandum.*

Soæmus rex.

51. Salutis augurium.] *Quod è tenebris primus eruit Politianus: quem licet legas Miscell. cap.* XIII. *Dionem* XXXVII. & LI. *Festum in voce Maximus Prætor. Sed numerus in Tacito satin' verus? delibero. Nam suprema mentio capti huius Augurij apud Dionem est anno vrbis* DCCXXV. *cùm & Ianus item ab Augusto clusus. atqui ab eo die ad hunc* DCCCII. *vrbis annum, non* XXV. *vti hic scriptum, sed* LXXVII. *intersunt anni. Vt ergo verus iustúsque hic numerus sit, à Tiberio repetitum id augurium necesse est Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. anno vrbis* DCCLXXVII.

Augurium salutis.

Dubitatum de numero Taciti.

52. Et pomœrium vrbis auxit Cæsar.] *Idque lapis etiam nunc testatur Claudiani æui, Romæ:*

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII
CENSOR P. P.
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAꟻIT. TERMINAꟻITQ.

Auxit, post Britanniam Romano imperio adiectam.

53. Nisi L. Sulla & D. Augustus.] *Non defendo te, Corneli: erras. Etiam C. Caesar auxit interiectus inter eos duos. Agellius auctor lib.* XIII. *cap.* XIIII. *Dio libro* XLIII. ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. *Apud eumdem Antonius in laudatione Caesaris funebri:* ὁ καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατασφαγεὶς, &c. *Cicero ad Attic. lib.* XII. De vrbe augendâ quid sit promulgatū, non intellexi. id sanè scire velim. *Iuuat tamen aliquid nostrum, quod Suetonius exactae in talibus diligentiae, nihil huius in Iulio commemorat: & fortean concepta à Iulio res, perfecta demum ab Augusto. Nā ille nugator apud* Senecam ridiculus, qui* Syllam vltimum Romanorum protulisse pomoerium tradidit: quod nunquam Prouinciali sed Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit. *Vide quae huc faciunt, apud Vopiscum in Aureliano.* — Taciti ἀμάρτημα. — Iulius Caesar pomoerium auxit. — *De breuit. vitę, cap. xiiii.

54. Regum in eo ambitio vel gloria.] *Consule Onufrium in vrbe Roma.*

55. Mox ad Curias veteres.] *Ita manuss. & rectè. Varro de L.L.* Curiae duorum generum. Nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas, vt curię veteres: & vbi Senatus humanas, vt curia Hostilia. *Festus:* Nouae curiae ad compitum Fabricium factae quòd parum amplae veteres à Romulo factae. *Plautus:* Sub veteribus ibi sunt quid dant, quique accipiunt foenore. *Liuius* XLIIII. Aedes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum laneásque (*scribe*, laniénásque) & tabernas coniunctas in publicum emit. *Ouidius easdem intellegit* III. *Fast.* — Curię veteres. — Veteres, ἀπλῶς. — Liuius correctus.

Ianua tunc regis posita viret arbore Phoebi:
Ante tuas itidem Curia prisca fores.

56. Adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur.] *Agnosce ergo lector, & tolle, librarij errorem (non enim ipsius Suetonij, puto) Neronis cap.* VII. Vndecimo aetatis anno à Claudio adoptatus est. Annaeóque Senecae iam tunc Senatori in disciplinam traditus. *Adoptatus Nero* XI. *aetatis anno? Falsum, vel te iudice & indice Suetoni. Nam idem scribis* XVII. *anno ad imperium eum peruenisse; quod & Tacitus, & Dio adstruunt. Atqui ab hoc die ad imperium anni intersunt non quinque.* Duodecimo, *ergo in Suetonio scribendum: si ratio quidem constatura est.* — Erratū fortè in Suetonio, non numero.

57. Adnotabant periti nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri.] *Atqui Tiberius Germanicum adoptauit, vti notum. Excusabunt ij curiosi, quod Tiberius iam è Claudiis migrarat in gentem Iuliam.* — In Claudia gente nulla adoptio.

58. Eosque ab Atto Clauso continuos durauisse.] *Secuti sumus spectatae fidei codicem Vat. qui disertim habet* Atto Cluso. *superius tamen aliena manu I. addito, vt fieret, Attio. Vt mirer Iurisconsultum Vertranium scribere duos Vatic.* Accio Clauso, *referre. Sed ille quidem nobis imposuit: ego si fallo, tum mihi quiuis oculos* — Atta Clausus.

Istos, suppositis eruito manibus.

Facit à Vatic. in eâdem bibliotheca vetus Sueton. qui initio libri tertij, Atta Claudio *refert. Et quidni probabile, cùm Clausus recens è Sabinis esset, praenomen eum habuisse terminatione Sabinum? emendandus ita, me iudice, Liuius lib.* II. Atta Clausus, cui postea Appio Claudio Romae nomen fuit. *& lib.* X. Principem nobilitatis vestrae, seu Attā Clausum, eu Ap. Claudium vultis. *De Clauso, manifestè post Virgilium Silius* XVII. *Punicor.* — Liuius emendatus.

Hic priscâ ducens Clausorum ab origine nomen
Claudia. *Et Ouidius in Fastis:*
Claudia Quincta genus Clauso referebat ab alto.

Desolatus quid.

59. Desolatus paullatim etiam seruilibus ministeriis.] *Ita capio. Britannicus spoliatus exutúsque paullatim non solùm honestiore comitatu, sed etiã seruulis; cùm Agrippina eos, quasi ad alia officia operásq; auocaret. Desolatus, μονωθεὶς, solus relictus: vti libro.* Nonanus operiendas Tiberij epistolas clamitauerat; mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem spontè præuertit.

60. Siue verum, seu periculis commendatus retinuit famam sine experimento.] *Desistite medici: nullum hic vulnus. Siue, inquit, reuerâ non segnis illi indoles fuit: siue pericula, & ex periculis fauor, hanc ei famam circumdederunt. Alternans hic sermo per Tacito familiaris. Lib.* III. Longam & continuam absentiam paullatim meditans, siue vt amoto patre Drusus munia consulatus solus obiret. *Lib.* II. De se nihil addidit metu inuidiæ, an ratus conscientiam factis satis esse. *Et exempla obuia.*

Colonia Agrippinensis. Claudia dicta.

61. Veteranos coloniámque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.] *Parum ἀναλόγως ergo vulgò Colonia Agrippina dicitur, etsi ita passim in Æthico & Itinerario Antonini: melius Agrippinensis, aut* Agrippinensium. *Etiam Claudia agnominata, fide lapidis, quem totum adscribamus ad gratiam celeberrimæ vrbis.*

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RVFINO
COS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F.
CVR. COL. CLAVD. AVG.
AGRIPPINENSIVM
PROCOS. PROV. SICILIÆ
CVR. AMITERNOR. PRÆF.
TR. PL. Q. PROV. MACEDON
SEVIR. TVRMAR. EQ. ROM.
TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. P.
IIII. VIRO. STLITIBVS. IVDIC.

Iuris Italici fuit.

Quo iure deducta colonia fuerit, Paulus libro II. *De censibus:* In Germaniâ inferiore Agrippinenses iuris Italici sunt.

62. Eam gentem auus Agrippa in fidem acciperet.] *Quod factum credo Agrippâ & L. Gallo Coss. anno vrbis* DCCXVII. *ex Dione lib.* XLVIII.

Fortasse mutilus locus.

63. Aduentu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus.] *Parum cohæret narratio. Cui rei enim illud,* Deinde? *Vereor vt exciderint ea quæ de Sulpicij Galbæ & P. Gabinij expeditione aduersum Cattos Marsósque Dio narrauit, lib.* LX. *Quanquam ea gesta annis aliquot antè.*

64. Post quadragesimum annum.] *Iusta supputatio. Clades illa enim accepta anno* DCCLXIII.

65. Sueuis à Druso Cæsare impositus.] *Non genti toti Sueuorum, sed iis qui Maraboduum & Catualdam reges comitati erant:* qui à Druso, ne quietas prouincias immixti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum & Cusum locati sunt, dato rege Vannio gentis Quadorum, *ait noster lib.* II. *Annal. Vannij regnum in parte describit Plinius:* Campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes verò & saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem, à * Moro siue is Duria est, à Sueuis regnóque Vanniano dirimens eos.

Vannianum regnum.
* Nescio an corr. Maro.

66. Mox diuturnitatem in superbiam mutans.] *Lego,* diuturnitate. *Mutans, pro mutatus. quod apparet ex manuscr. Varro:* In priore verbo graues prosodiæ quæ fuerunt, manent: reliquæ mutant.

Mutare.

67. Sido.] *Illeipse qui posteà in partibus Vespasiani. Tacit.* III. *Histor.* Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueuorum. Sido rex.

68. P. Attilio Histro,] *Vatic.* Attellio. *In veteri inscriptione reperio hominem: quæ sic habet fide Aldi.* Palpelius Hister.

SEX. PALPELIO. P. F. VEL.
HISTRO
LEG. TI. CLAVDI. CÆSARIS
AVG. PRO. COS.
PR. TR. PL. X. VIR. STL. IVDIC.
TR. MIL. LEG. XIIII. GERMANICÆ
COMITI. PI. CÆSARIS. AVG.
DATO. SVB. DIVO. AVG.

Quæ si ad illum referenda, quod ego censeo: legend. hic, scripsitque Palpelio.

69. Quod Vannius triginta per annos.] *Legitima ratio esset* XXXIII. per annos.

70. Egregiâ aduersus nos fide.] *Ita Vatic. Liuius lib.* v. Quanquam aduersus Rom. nulla eis amicitia erat. *Noster lib.* III. Et priuignis cum vitrico leuior necessitudo, quàm auo aduersus nepotem. *At vulgò*, apud nos fide *legeris, non Latinè.*

71. Cinctósque castris Antonam & Sabrinam fluuios cohibere parat.] *Aciem omnem habui ad hunc locum, nec quidquam peruidi. Libri vett.* cunctisque castris. *Fortè:* detrahere arma suspectis, cinctisque: castris Antonam ad * Sabrinam fluuium cohibere parat. *Siue, vt Agricola legebat*, iunctísque castris. *Antona sanè ciuitas videtur, manétque hodie Northamptona: quasi dicas Septentrionalis Hammonis ciuitas. Nam*, Ton, *priscis Britannis semper ciuitas. Olim diuinaui*, cinctósque castris, Antonâ & Sabrinâ fluuiis. *eo sensu, vt hostem vagum & metuentem pugnæ partim castris, partim fluminibus cingeret, & ab effusa populatione arceret. Sed ludimus aleam, in loco fortasse non pleno.* Locus obscurus. *Sabrina fl. Ptolemæo est, Sabriana.

72. Prœliis concussa.] *Farn.* contusi.

73. Turmas quoque equitum.] *Ita edidi, quia scio numquam turmas peditum dici, quod tamen libri omnes præ se ferunt possit & legi*, Turmas quodque peditum. *Sed placet prius.*

74. Ductus in Cangos exercitus.] *Promontorium κάγγανῶν etiam Ptolemæus in Britanniâ agnoscit, sed qui fuerint propriè hi populi, certant. Ego hoc scio vicinos Icenis fuisse, & cum iis restituendos Cæsari lib.* v. *Corruptè enim ibi legas:* Cenimagni, Segontiaci, Bibroci, missis legationibus, sese Cæsari dediderunt. *Nam Cenigmani nusquam lecti inter Britanniæ gentes. Diuido, & scribo:* Iceni Cangi. *Capio iudicem te Guilielme Cambdene, qui Britanniæ suæ nebulas claro ingenij sole nuper illustrasti.* Cæsar correctus.

75. Colonia Camalodunum validâ veteranorum manu deducitur.] *Quod oppidum antea, regum in eo tractu sedes. Dio* Καμουλόδουνον τὸ τῆ Κυνοβελλίνου βασίλειον *appellat. At Camalodunum lapidi prisco insculptum, eccisti.* CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIÆ. VICTRICENSIS. QVÆ. EST. IN. BRITANNIA. CAMALODVNI. *Duplex autem eo nomine oppidum, alterum in Brigantibus, alterum in Trinobantibus, colliges ex Ptolemæo Pliniòque. Nescio an nomen illis à peculiari aliquo & indigena deo: cuius fortean mentio in hoc lapide:* Camalodunũ oppidum. Id duplex.

CAMVLO. SANC.
FORTISS.
SAC.
TI. CLAVDIVS. TI. F. QVIR.
TERTIVS.
MIL. COG. VIL. PR. T. VERI
L. D. D. D.

Camulus indigena deus, idẽ qui Mars.

Caratacus rex. 76. Caractaci viribus cõfisos.] *Dio* Καταράκτον *nominat, alij Catacrata: Zonaras Caratacum. Caradocum vocasse videntur Britanni. Certè etiam hodie locus est, & in eo parietinæ arcis, quem* Caer Caradoc *vocant: id est, opidum siue arcem Caradoci.*

77. Sed astu, tum locorum fraude prior.] *Itáne ille Barbarus (de Caractaco sermo est) astu & solertia ante Romanum ducem? Vix persuadeor. Quod si ad peritiam locorum refers: bene. sed nempe sequitur,* locorum fraude. *Ambigo igitur an aptius,* Sed acturum, locorum fraude prior, transfert bellum in Ordouicas. *Ille, inquit, qui locorum magis gnarus, circumegit Ostorium qua libuit, & à Siluribus traduxit statim in Ordouicas.*

78. Qui pacem nostram metuebant.] *Libri aliquot editionum veterum,* pacem in iram. *Ego legerim,* pacem an itam nostram. *Duplex scilicet stimulus capiendi arma in Romanos: siue quòd pacem & seruitutem multi timerent, siue quòd extrema ab iratis.*

Acies barbara per nationes. 79. Cateruáque * maiorum pro munimentis constiterant.] *Lego,* cateruæque nationum *Solitum ita Britannis Gallisque, struere aciem per nationes, vt discreta virtus elucerct.*

80. Aut seruitutis æternæ initium fore] *Nescio an elegantius veriusq́,* aut seruitutis æternæ fore, *voce deleta.*

Discrimen aliquod inter arma legionariorum & auxiliariorum. 81. Spatis & hastis auxiliarium.] *Obserua diuersa arma inter legionarios, auxiliarésque. illis gladios & pila: his spatas & hastas tribuit. Spathas autem,* gladios maiores *interpretatur Vegetius, lib.* II. *cap.* XV.

82. Victoribus traditus est, nono pòst anno.] *Atqui bellum cœpit Claudio tertium, L. Vitellio secundùm Coss. vt Dio clarè tradidit: nec inde ad hunc diem plus annos septem numeraueris, vt suspicio iure numeralis mendi sit. Pugnant etiam hæc cum iis quæ tertio Histor.*

Numerus falsus. A seipso diuersus Tacitus. *scribuntur:* Carthimandua, *inquit,* Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentia, postquàm capto per dolum rege Caractaco instruxisse triumphũ Claudij Cæsaris videbatur. *Nam triumphus Claudij aliquot annis anterior: nec in eo hercle ductus iste Caractacus. Vt nihil dici possit, quin Tacitum in Historiis aut memoria fefellerit, aut prouexerit calor quidam scriptionis. Sed & eadem quæ de Venusio hic adduntur, reperies in Historiis narrata, vt sub Vespasiano gesta.*

83. Campo qui castra præiacet.] *Vatic.* castris. *Et statim lego,* regiis clientelis.

84. Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur vt omnes seruitutem accipiant.] *Falsò verò hoc & ineptè dicitur. Id ne consequens, vt qui velit, quod velit, possit?*

Tacitus emendatus. *Ego me Britannis regem esse volo: illi accipiant? Emendo priorem voculam, &* Num *lego: atque ita sententiam interrogatione inspiro. Ego, inquit, vobis me opposui. quid mirum? An quia vos omnibus imperare vultis, omnes statim imperari etiam velint? non hercules animosi nos & liberi.*

Distinctio reposita. 85. Et supplicium mei obliuio sequeretur.] *Lego,* sequetur, *& distinctione sententiam expedio:* Et supplicium mei, obliuio sequetur: at si incolumem, &c.

86. Ac ni citò vicis & castellis proximis subuentum foret.] *Editione prisca,* citò nunciis. *Suspicor,* ni citis nuntiis è castellis. *Malo etiam mox,* promptissimus quisque è manipulis cecidere. *Et* cohortes expeditas opposuit.

87. Temerè, prouisa.] *Verius,* prouisu.

88. Vt maior laus compositi, vel si durauissent.] *Indicaui deesse olim aliquid. malè. Scribe tantùm,* compositis, *& sententia liquida erit.*

89. Venutius è Iugantum ciuitate, vt suprà memoraui.] *Legit,* Brigantum, *Rodolphus. & sanè è tertio Historiarum ita apparet. Nam quod hic ait suprà se retulisse, non lego id quidem in his libris.*

Taciti conscientia. 90. Accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminæ imperio subderentur.] *Vereor Tacite, vt mens tibi præsens. In tuis moribus non in Britannorum fuisti, cùm hæc scripsisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminæ? Te igitur audi.* Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare. *Quod clarè testatur Boudicea tua, libro* XIV.

91. Virilis toga Neroni maturata.] *Benè, maturata. Non enim ex ritu populi Rom. debebatur ante expletum annum* XIV. *At ipse, ineunte cepit. Tertullianus de animâ:* Iura ciuilia abhinc (*id est à* XIV. *anno*) agendis rebus attemperant. *Idem De virginib. veland.* Ethnici feminas quidem à XII. annis, masculos verò à duobus amplius ad negotia mittunt. *Nec alius sententia illud Cornelij infra lib.* XIII. Turbatus his Nero, & propinquo iam die quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat. *Nota quod ait, explebat: quia tunc referendus in viros, & ideò ab eo metus. Vetus Horatij interpres indicatū id voluit dum scribit,* Nobiles pueros prætextâ veste sub disciplinâ vsque ad annum decimumquintum vsos. *scilicet quia tunc togâ eam mutabant virili. Hoc verum est. nec velim pendere vltrà viros doctos in Tyrocinij legitimo die. Nam quòd Augustus aliiq́ serius ceperint togam, ab aliâ quauis caussa fuit, non à lege aut more.* Toga virilis quādo data. Tacitus explicatus.

92. Vt vicesimo ætatis anno Consulatum iniret.] *Decretum frustrà. Consulatum enim iniit decimo septimo ætatis anno: sed iam princeps, & legum securus.*

93. Pronconsulare imperium.] *Initium fastigij Cæsaribus: quod ea mente etiam Germanico tributum fuit, lib.* I.

94. Tali occasione obuij inter se.] *Quæ hæc occasio? Non enim præcessit: nec ad Circenses; velim referri. At tu distingue,* Etiam libertorum siquis incorruptâ fide depellitur, tali occasione. Obuij inter se, &c. *Remouendi enim ministros fidiores occasio, nata ex hoc, quod denarrat, facto.*

95. Iusserit populus.] *Rogata enim lex fuit, qua in familiam Claudiam, & nomen Neronis transiret, vt ait suprà.*

96. Prauitas tam infensa docentium.] *Ita accipio, quasi dicat magistros eos esse ad iras & offensas. Romanus tamen priscæ editionis codex,* Prauitas tam impensa, *præfert. quod magis approbo: id est, grandis, immodesta.*

97. Carpento Capitolium ingredi. qui mos sacerdotibus & sacris antiquitus concessus.] *Emendatio à libris est. Nam vulgata quid ineptius,* & sacris Druidibus? *qui nihil ad res moresque Romanos. Ex qua voce tamen Pythœus acutè,* virginibus, *faciebat. Sacerdotes, Vestales capio: sacra, deos ipsos statuásque, quas pompa Circensi traduci in carpentis mos fuit. De Vestalibus, Prudentius:* Vestales in carpento vehunt.

Fertur per medias vt publica pompa plateas
Pilento residens molli.

Idémque de sacerdotibus feminis vniuersè Artemidorus adsignificat lib. I. *cap.* LVIII. *vbi currum in somniis per vrbem vehi, liberis mulieribus & virginibus bona sacerdotia ait portendere. Scilicet quia id sacerdotum insigne. De diis, aut consecratis, Suetonius Claudio cap.* XI. Matri carpentum, quo per Circum duceretur. *Item Calig. cap.* XV. Matri Circenses carpentúmque instituit, quo in pompâ traduceretur. *Olim tamen commune fuisse videtur, vt matronæ vulgò carpentis vterentur ad sacra. Ouidius:* Item dij & relati in diuos. Olim matronæ omnes in carpētis.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Liuius lib. XXXIIII. Ne mulier iuncto vehiculo nisi sacrorum publicorum caussâ veheretur. *Sed exoleuit scilicet ille mos, vtique post repertas lecticas. & mansit saltem in veneratione sacerdotum, deorúmque. Prima Messallina honorem hunc à Senatu cepit:* καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, *ait Dio,* τὴν προεδρίαν ἣν καὶ ἡ Λιουία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. *& iuxta eam Agrippina nunc, de qua idem scriptor:* καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλῖνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν τῇ πανηγύρει χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. *Posteáque etiam* * *Præfecti prætorio carpentis vsi, & (nisi Vopisci locus in Aureliani initio fallit) etiam Præf. vrbis. Et mos satis certus: hæreo in Cornelianâ saltem lectione. Ait in Capitolium ingredi carpento, concessum Agrippinæ. quid? in Capitolium tantùm? vereor vt nimis angustè: & certè non ad exemplum Messallinæ, quæ etiam carpento mariti sui currum secuta, triumphantis. Denique Dio laxè,* ἐν τῇ πανηγύρει *ait: id est, per festos omnes dies lætósque. Nec* Cuiprimùm habitus carpenti honos. * Cassiodor. lib. VI. in formula præf. præt. Symmachus lib. x. dist XVII. Suspecta verba Taciti.

tamen muto quidquam aut repono. Carpenti formam veram erues ex Numis Agrippinæ: & qui differat à rheda, aliquid apud Pausaniam lib. v. *in descriptione Olympia ludorum.*

98. Sacris Druidibus.] *Vox reicula vnde irrepserit, meritò quæro. non enim fortuita est, nec à librario temerè inculcata. Galli sanè olim vsi carpentis, scio. sed pugnæ caussa non honoris: nec Druides soli, sed vulgus. Suspicari liceat (proinde vt fracti hi libri sunt) scriptum hic aliquid de Druidibus fuisse, quorum religionem nomenque, quantum in se fuit, Claudius sustulit, Seneca in Menippæa Claudiana, & Suetonio teste. Etsi Plinio ad Tiberium id referre visum, lib.* xxx. Tiberij Cæsaris, *inquit*, principatus sustulit Druidas Gallorum, & hoc genus vatum medicorúmque. *Sed Tiberium scilicet in vrbe tantùm sustulisse, Claudium in Gallia ipsa.*

Druides à Claudio sublati. A Tiberio, vt vult Plinius.

99. Quam Imperatore genitam, sororem eius qui rerum potitus sit, & coniugem, & matrem fuisse, vnicum ad hunc diem exemplum est.] *Inter Romanos dumtaxat. alias parum cauta adfirmatio: sicut & illa Pliniana lib.* VII. *nisi restringas ad Græcos.* Vna feminarum in omni æuo Lampedo Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, tegis vxor, regis mater fuit. *Nam apud Ægyptios alióstque Barbaros sunt exempla.*

Eximium quid in Agrippina.

100. Hactenus Vitellius voluerat.] *Potuisset enim sæuire in mortem eius: sed contentus hac quasi deportatione fuit.*

101. Quindecim dierum alimenta.] *Id est, Canon dierum* XV. *Maius autem isto periculum sub Caio; cùm septem aut octo certè dierum cibaria tantùm superfuisse Seneca notat ad Paulinum, cap.* XVIII.

102. Modestiâ hiemis rebus extremis subuentum.] *Ita capio vt dicat modesta & quieta, prǽter solitum, hieme anni, frumentum nauibus subuectum: quod alias hieme aduehi, non moris. Vide Suetonium, cap.* XVIII. *Hæc sciptura codicum. alij tamen*, modestiâ vrbis, *alij*, molestiâ hiemis *reponunt. malè, malè.*

Modestia hiemis.

103. At hercule olim ex Italiæ regionibus.] *Querela quæ expressa videri possit ex illa Varroniana:* Igitur quod nunc intra murum ferè patresfamiliæ correpserunt, & manus mouere maluerunt in theatro ac Circo quàm in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis aduehant, quî saturi fiamus, ex Africâ & Sardiniâ. *Post bella certè ciuilia, & fusum tantum sanguinis, Italia inducta vastitas. Lucani ea in re sententias opera sit legere lib.* VII.

Vastities Italiæ, & desertio agricultus.

104. Iuuenem potentiæ promptæ.] *Malo*, promptum.

105. Ignaro & ornante insuper Mithridate.] *Ita emendaui, nescio an rectè. Distinctione potius peccatum est, scribendúmque:* Ignaro & ornante i. Mithridate, reconciliationis specie, &c. *sententia continuante.*

106. Quæ fraude confici potuerint, prompta nuntiat.] *Ita emendauimus. Malè vulgò*, qua fraude confici potuerit, promptè nuntiat. *Sententia est. parata sibi promptáque, quæ ad fraudem spectent: cetera vim requirere.*

107. Te Vinidium Quadratum Præsidem Syriæ.] *Vatic. liber*, Tumidium. *Verum nomen*, Numidium. *Ex Iosepho libro* XX. *qui vocat disertè*, Νεμίδιον Κοδράτον τὸν Συρίας ἐφεστηκότα. *Sed & Plinius in epistolis non vno loco docet gentile nomen Quadratorum Numidium esse. Ita lib.* VI. *Numidia Quadratilla nominatur: lib.* VII. *Numidius Quadratus adolescens.*

Numidia gés restituta.

108. Ne dubitaret armis, quàm incruentas conditiones malle.] *Ego*, incruenta conditione. *At Groslotius, τὸ quàm deletum it.*

109. Prouisum illic sacrificium imperatum dictitans.] *Superfluit verbum alterum. quid enim refert prouisum sacrificium, an imperatum dixeris? Vera, puto, lectio:* prouisu suo illic sacrif.

110. Implicare dextras, pollicésque inter se vincire.] *Morem hunc sanciendæ priuatim publicéque amicitiæ vsitatos esse Scythas, Armenios, & in eâ orâ gentes legi. De Scythis Lucianus in Toxari, siue de Amicitiâ:* ἐπειδὰν γὰρ ἐντέμοντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους, ἐνσταλάξωμεν

Mos mirus amicitiæ firmandæ. In Scythis.

τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπευξάμενοι, πίωμεν, ὡς ἔστι ὅ, τι μετὰ τοῦτ' ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. *Mela lib.* II. *cap.* I. Ne fœdera quidē incruenta sunt: sauciant se qui paciſcuntur, exemptúmque ſanguinem, vbi permiſcuere, deguſtant. *De Armeniis Valerius lib.* IX. Sariaſter aduerſus patrem ſuum Tigranem Armeniæ regem ita cum amicis conſenſit, vt omnes dextris manibus ſanguinem mitterent atque eum inuicem ſorberent. *Et vniuersè Tertullianus Apologetico:* Legite necubi relatum ſit, diffuſum brachiis ſanguinem ex alterutro deguſtatum, nationes quaſdam fœderi comparaſſe. Neſcio quid & ſub Catilina deguſtatum eſt. *Atque is mos, patrum etiam auo, paſſim repertus ab Hiſpanis, apud Barbaros noui orbis. Sed nec Romanis ipſis ignota cruenta potio quæ Aſſiratū iis dicta, quoniam Aſſer, ſanguis, vt aiunt Gloſſæ. Feſtū ita capio:* Aſſiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino & ſanguine temperatum, quòd Latini priſci ſanguinem Aſſir vocarent. *Etſi fortaſſe ea potio olim in ſacris. quod ſuadere videtur Salluſtius.* Fuere, *inquit*, qui dicerent Catilinā humani corporis ſanguinē vino permixtū in pateris circumtuliſſe. inde cùm poſt exſecrationē omnes deguſtauiſſent, ſicuti in ſolemnibus ſacris fieri conſueuit, aperuiſſe conſilium ſuum. *Ait enim conſuetum id in ſolemnibus ſacris. Silius videtur innuere, lib.* II.

In Armeniis. In Romanis etiā forſitan. Feſtus illuſtratus, & Salluſtius.

Parte alia ſupplex infernis Annibal aris
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem.

III. Iniiciuntur catenæ ac compedes, quod dedecorum Barbaris, trahebatur.] *Heſi ipſe olim in his vinclis: vnde facilè me nunc expedio, ſcribóque:* iniiciuntur catenæ: ac compede, quod dedecorum Barbaris, trahebatur. *Ad morem Romanum Tacitus narrat. Iniecta, inquit, catena: imò & oblonga compede per viam tractus. qui ritus apud Romanos quidem receptus eſt in cuſtodia militari; at apud Barbaros dedecori habetur & ignominia ſumma. Veriſſima lectio, ſententiáque. Ita Athenion Manium Aquillium (quaſi per ſummam ignominiam) tractum deſcribit ab equite catenam longam habente. quem locum omnino vide tranſcriptum à me ex Athenæo ſupra De cuſtodia militari. lib.* III.

Reſtitutus Tacitus. Catena tralli, ignominioſum Barbaris.

112. Fortunæ commutationem.] *Malè vulgò*, commotionem.

113. Omnes ſcelus externum.] *Sententia reddita lux, ſi ſcribas*, Omne ſcelus, *littera detracta: vt ſint verba ex oratione conſentium.*

114. Si cum gloria adeptus foret.] *Scribo hæc omnia:* quanto id magis ex vſu, quàm ſi cum gloria adempta forent?

115. Cùm priuatas olim conuerſationes curaret.] *Deprecor inuidiam: ſed profectò hunc locum, ſiquem alium, propitiis Muſis reſtituo, hoc modo:* Cùm priuatus olim conuerſatione ſcurrarum iners otium oblectaret. *Claudius ante imperium vilis, abiectus, ſcurris & ſordidiſſimis hominibus conuixit:* è quorū contubernio ſuper veterem ſegnitiæ notam, ebrietatis quoque & aleæ infamiam ſubiit, *ait Suetonius cap.* V. *Inter eos hic Pelignus. Libri veteres, quorum veſtigia inſiſti, habent:* cum priuatis olim conuerſationes curaret, iners otium obiectaret. *vnus Vatican.* curſationes, *pro* conuerſationes.

Claudius in ſcurris deditus, & ambubaiis.

Aduertere quid.

116. Placida illuuie ſpirantem aduertere paſtores.] *Sic lib.* II. Octo aquilæ, petere ſiluas viſæ aduertere Imperatorem. *Id verbum ea notione reddendum Liuio, lib.* I. *de Metio Curtio in paludem coniecto:* aduerterátque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. *id eſt, conuerterat illuc animos oculóſque Sabinorum. Nam libris omnibus*, auerterat, *ſcriptum, alio ſenſu.*

Liuius correctus.

117. Vt ignaro ad id prolapſa, in ſeruitutem ſui conſenſiſſet, & qui nari eſſent pro libertis haberentur.] *Non prompta lectio ſententiáque huius loci: mihi quidem. Nam aliis omnia liquent. Aiunt non dubiam ſententiam eſſe hanc: mulierem liberam, quæ cum alieno ſeruo ſolita ſit domino inſciente, ſeruam fieri velut proprio conſenſu: & natos item ex iis, liberos non haberi. Itaque nunc nuper ecce emendauit vir doctus*; vt ignaro domino ad id prolapſa, in ſeruitutem, eou conſenſiſſet: & qui nati eſſent, pro liberis ne haberentur. *Sed mihi, per bonam gratiam, ius ſit diſſentire.* Nego

De ſententia Claudiani Senatuſconſulti. Quid aliis viſum.

Falsò.

alterum illud membrum, de natis ex eo cœtu in seruitutem habendis, vsquam repperiri in legum libris: aio contra ius esse. Fauor libertatis exposcit, vt nati è liberâ sint liberi: adeóque superueniens calamitas matris, nocere ei qui in vtero est non debet, vt sufficiat matrem liberam vel medio tempore habuisse. Paullus lib. II. *Sentent. tit.* XXIIII. *Marcianus l.* V. *De statu hominum. Quo iure ergo serui isti? Clementius vulgata lectio aiebat,* pro libertis haberentur: *sed non veriùs. Quomodo enim libertus, qui numquam seruus? Adde quòd manuscriptis vestigium nullum eius membri. verba, inquam, ea,* & qui nati essent, *absunt manuscriptis omnibus, etiam Budensi. Vt mihi quidem Farnesiani codicis scriptura certa sit:* vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitute: si consensisset, pro liberta haberetur. *Optimè. Duplex videlicet eius* SCti *membrum, in eas quæ ignaro, quæq; sciente domino, peccatum id peccassent. Et si quidem ignaro, ait lex: serua esto. sin volente; habetor pro libertâ. Omnino enim propositum legislatori à seruili conturbernio abstinere lubricum sexum: & siue sciente siue inscio domino ea mixtio, posuit pœnam. sed ἀναλόγως, & pro gradu noxæ intentiorem, remißioremque. Sed cui rei, inquies, fuerit pro libertâ? Huic, vt vinculo aliquo teneatur domino serui, ad operas libertorum aliáque eius ordinis præstanda. Ius item domino in femina bonis: & quidquid in veram libertam. Sed rectè,* pro libertâ: *non enim liberta verè. Retulit hoc ipsum decretum posteà (credo quia abolucrat, licentia temporum, & inusu) Vespasianus princeps, de quo Suetonius:* Auctor Senatui fuit decernendi, vt quæ se seruo alieno iunxisset, ancilla haberetur. *ita tamen, vt apud Iurisconsultos nomen manserit consulti Claudiani: non à Claudio Pallante, qui repertor, sed à Claudio principe qui rettulit. Plura ad hanc rem petes, si operæ tibi est, à P. Fabro libro* I. *Semestr. capite* XXV. *Reuera enim ad asciam factum, quidquid dedolauit ille faber.*

Quid mihi. & Tacitus emendatus. Duæ partes eius consulti.

ro libertà esse, cui bono.

Pallantis eximij honores.

118. Pallanti prætoria insignia, & centies quinquagies H-S.] *De quo inscriptio:*

TI. CLAVDIVS. AVG. L.
PALLAS
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM
PIETATEM. QVE. ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRÆTORIA. DECREVIT
ET. H-S. CENTIES. QVIN
QVAGIES. CVIVS. HONORE
CONTENTVS. FVIT.

Et indignatur inre in hoc facto maior Plinius, lib. XXXV. *(ad Pallantem enim ea refero) cap. penult.* Hoc est insigne vænalitiis gregibus, opprobriúmque insolentis fortunæ. quos & nos adeò potiri rerum vidimus, vt prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu, iubente Agrippinâ Claudij Cæsaris, viderimus: tantúmque non cum laureatis fascibus remitti illò vnde cretatis pedibus aduenissent. *Itémque minor libro* VIII. *epistolarum epistol.* V. *quem vide.*

Bareas Soranus ex gente Marcia.

119. Consul designatus Barea Soranus. *Lego in lapide.*

Q. MARCIO. BAREA.
T. RVSTIO. NVMMIO. COSS.

Si de isto; habemus viri celebris gentile nomen.

Pallas per infamem adulationem è regibus Arcadiæ. Is anteà seruus Antoniæ.

120. Quod regibus Arcadiæ ortus.] *Vide quæso mancipium hoc togatum. Pallantem ad regum stirpem refert: credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisq; inter Arcadum reges. O opprobrium omnium Scipionum: & dignißime domino Pallante! Nos hunc nequißimum seruum trans mare aduectum inter venales, ex Plinio scimus: & eundem Antoniæ matri seruisse, ex Iosepho lib.* XVIII. *qui* Πάλλαντα *appellat* τὸν πιστότατον τῶν δούλων αὐτῆς. *Ab ea ergo ad Claudium peruenit.*

121. Fixum est publico Senatusconsultum.] *Ita libri scripti: & non abhorret à Corneliana phrasi. At vulgò,* ære publico, *legas, non sine additamenti suspicione.*

Felix

122. Felix iampridem Iudææ impositus.] *Nam herele ita pridem, si Iosepho in gentili historia credendum. præpositus enim demum Iudææ est, post damnatum Cumanum. Iosephus lib. 22.* Ἰουδαϊκῆς ἁλώσεως, *cap.* XXII. *claré : μετὰ ταῦτα, inquit, Ἰουδαίας μὲν ἐπίτροπον Φήλικα τὸν Πάλλαντος ἀδελφὸν ἐκπέμπει τῆς τε Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας καὶ Περαίας. Vt fortassè hic rescribendum sit,* Felix haud pridem Iudææ impositus. *Hunc libertum, Claudium Felicem Iosephus, Suidas, Zonaras nominant : At Antonium Felicem, Tacitus lib.* V. *Histor.* Antonius Felix per omnem sæuitiam ac libidinem, ius regium seruili ingenio exercuit. *Ne te turbet ; scies plerosque istos è libertis Antoniæ matris fuisse. eóque binomines, alias principis, alias patronæ mortuæ nomen tulisse.*

Quando primum in Iudæa Felix.
Coniectura in Tacito.
De nomine Felicis.
Liberti interdum binomines.

123. Cognitâ cæde Caij * haud obtemperatum esset.] *Lacuna hic & hiatus. quem tamen ab historia facile expleuero. Tangit enim motum illum Iudæorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas eius in templo erigi & coli iussas. Tacitus lib.* V. *histor.* Dein iussi à C. Cæsare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere. quem motum Cæsaris mors diremit. *Et disce rem omnem è Iosepho lib.* II. ἁλώσεως, *itémque* XX. ἀρχαιολογίας. *Tangit, adsero, illum motum. argumento claro in his verbis,* Cognitâ cæde Caij. &c : manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. *Qui aliter medicinam adferunt : aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto pòst successit ? Nam ille quidem motus Petronio procuratore fuit. Dicam, Repetit rem ab alto Tacitus, & initia recenset motuum secutorum. quos auxit accenditque infelix iste Felix. Apud Suidam tamen alterius mentio turbæ, cui componendæ Felix electus : στασιάντων (inquit in voce* Κλαύδιος) τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστιανῶν, ἄρχοντα ἐπίστησεν αὐτοῖς Κλαύδιον Φήλικα, κελεύσας αὐτῷ τιμωρεῖσθαι τούτους.

Iudæorum sub Caio tumultus.
Caius effigiem in sacerrimo téplo coli vult.
Alia Iudæorum turba cum Christianis.

124. Ita diuisis, vt huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent.] *Apud Iosephum Felicis adhuc nullæ partes : contráque Cumanus à Samaritis stetisse legetur. Sed tu eum vide, non vna in re à nostro dissentientem. lib.* XX. *Antiq. cap.* IV. V.

Aliud à Tacito Iosephus sentit.

125. Damnatus flagitiorum quæ duo deliquerant Cumanus.] *Apertè magis & distinctè scriptor Iudæus. Negat à Quadrato Damnatum Cumanum, sed ipsum cum Celere Tribuno missum ad Cæsarem, qui de re cognosceret statuerétque. Ita Cumano exsilium irrogatum : Celerem remissum Hierosolyma, & vicatim discerptum.*

Etiam hic.

126. Magnificentia operis.] *Quæ ex Eusebij siue Hieronymi nota in Chronico elucebit.* Claudius, *inquit,* circa hæc tempora Fucinum lacum exsiccauit, vndecim annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.

Operarum ingens numerus

127. Augustus structo cis Tiberim stagno.] *De quo Suetonius :* Edidit nauale prœlium, circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est.

Naumachia Augusti.

128. Claudius triremes quadriremésque & vndeuiginti hominum millia armauit.] *Censemus reponi numerum debere, scribimúsque,* Claudius centum triremes. *Tot enim fuisse, credimus Dioni : οἱ δὲ ναυμαχήσοντες, inquit, θανάτῳ κατεδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. Si vtrimque naues quinquaginta : in vniuersum ergo centum. Idémque numerus in Xiphilino. At ecce Suetonius duodenas dumtaxat nominat.* Hoc spectaculo, *ait,* classis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singulæ. *Falsò. Omitto Dionem : sed quomodo hominum illa vis in duodenis vtrinque nauibus ? quando vndeuiginti millia pugnasse hanc naualem pugnam Tacitus exprimat disertè. Non ergo abest quin ad Dionis reiq; fidem corrigendus Tranquillus sit,* quinquagenûm triremium.

Vox numeralis deficit Tacito.
Suetonius in hoc nauiũ numero manifestò falsus.
Correctus igitur.

129. Cincto ratibus ambitu.] *Quid si,* cratibus ? *aut* trabibus ? *Tale quid substitueris non inuito Dione, qui lacum muro ligneo circumdatum scribit : τεῖχός τε περὶ τὴν λίμνην ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἴκρια ἐπῆξε. Eius ergo quasi Valli tutelæ præpositus Prætorij miles.*

Diuinatio ad mentem Dionis.

130. Classiarij tectis nauibus.] *Ita restitui, pro,* rectis. *Tectæ naues, idoneæ ad pugnam ; αἱ τὰ καταστρώματα ἔχουσαι, vti Thucydides appellat. Sed quinam hic classiarij ? vtrùm naumachiarij, iique qui damnati ad pugnam ? Iure ambigas, & potius est, vt intellegas militem è classe, qui transductus in eum lacum, pariter ad tutelam. Ita enim res gesta videtur,*

Tectæ naues
Classiarij pro militibus, vt Tacito plerũque.

ad coercendam tantam multitudinem, & nequid in desperatione grauius auderent: in terrâ Prætorianus miles, in lacu ipso classiarius præsidium habuit: in medio, pugnaturi. Tamen & vulgatum intellectum non damno.

Chlamys Claudij. Et Agrippinæ.

131. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina aurata chlamyde.] *Dio etiam Neronem adiungit:* ὁ μὲν Κλαύδιος, ὅ, τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν, ἡ δὲ Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. *Plin.* Nos vidimus Agrippinam Claudij principis, edente eo naualis prœlij spectaculum, adsidentem ei indutam paludamento, auro textili, siue aliâ materiâ.

Fucini lacus iterata emissio. * Sueton. Iulij cap. xliii.

132. Tempore interiecto altius effossi specus.] *De laborioso hoc opere vide Plinium lib.* XXXVI. *ca.* XV. *Quod ante Claudium tamen conceperat D.* * *Iulius, non inceperat: nec ritè perfecit ipse Claudius, quoniã manus posteà admouit & Hadrianus. Spartianus in eius vitâ.*

Dissensio aperta inter Cornelium, Tranquillumque. Neronis cap. ix.

133. D. Iunio Q. Haterio Consf. sedecim annos natus Nero.] *Non concilio in hac omni narratione Tacitum cum Suetonio. Noster matrimonium cum Octauiâ, caussarum dictiones, ad consules refert quos posuit: Suetonius gesta hac vult toto anno antè, Claudio quintùm & Cornelio Orfito Conss. Nec enim de alio Claudij consulatu intellexeris illa:* Apud patrem Consulem pro Bononiensibus Latinè, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græcè verba fecit. Nec multò pòst duxit vxorem Octauiam. *At inter eum consulatum, & hunc Taciti annum, interiecti, Faustus Sulla, & Saluius Otho. Vter verior, mihi sanè non liquet.*

134.] Vt studiis honestis & eloquentiæ gloriâ nitesceret.] *Profectò in Grosloty mei correctionem inclino,* notesceret.

Iliensium immunitas. A quo primùm data. Romani benigni in eos, vti patres.

135. Impetrat vt Ilienses omni publico munere soluerentur.] *Liber Vet.* perpetrat, *rectè. Sed quid? non iam antè immunes Ilienses? immunes pridem. Primus Alexander, post pugnam ad Granicum amnem,* ἐλευθέραν καὶ ἄφορον *eam vrbem pronunciauit, ait Strabo in* XIII. *Certamen deinde Romanis, in honestandâ vrbe, vt falsò credebant, parente. In fœdere quod tum Antiocho, immunitas Iliensibus data, & Rhœteum ac Gergithum concessa: vt auctor est Liuius lib.* XXXVIII. *Epistola deinde Græca Senatus populiq; Romani ad Seleucum regem missa (Suetony verba sunt, Claudy cap.* XXV.*)* amicitiam & societatẽ ita demum pollicẽntis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset. *Sulla etiam, Asiam constituens, eosdem* ἐλευθέρους ἠφίει, καὶ ῥωμαίων ἀνέγραφε φίλους; Liberos dimisit, & socios amicósque Romanorum scripsit, *ait Appianus. An hoc mutatum posteà (& sæpe solet) nescio: Iulius quidem Cæsar iterùm & agrum, & libertatem dedit, & immunitatem: nec imminuit Tiberius aut Augustus. Strabo:* Καῖσαρ ὁ θεὸς χώραν τε προσένειμεν αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε. καὶ μέχρι νῦν συμβαίνουσιν ἐν τούτοις. *Quis ergo ea abstulit, vt opus fuerit siue reddi à Claudio, seu firmari? An Caligula? nihil lectum. Credo equidem, nemo: sed vel Claudius adiecit aliquid ad immunitatem olim datam, effecitq; vt plenissimâ vterentur, (atque ideo Tacitus scripserit,* vt omni publico munere soluerentur, *quasi antea non omni:) aut concessã, sed publicanorum improbitate mota, sanxit in perpetuum stabiliuitq. Suetonius:* Iliensibus quasi Romanæ gẽtis auctoribus tributa in perpetuum remisit. *Callistratus: De excusat.* Iliensibus & propter inclytam nobilitatem ciuitatis, & propter coniunctionem originis Romanæ, iam antiquitus & Senatusconsultis & principum constitutionibus plenissima immunitas tributa est, vt etiam tutelæ excusationem habeant.

Maximè Iulius Cæsar.

Nodus aliquis in hac re.

Claudius Iliensibus aut pleniorẽ aut firmiorẽ immunitatẽ tribuit.

Rhodiis libertas reddita.

136. Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata.] *Adempta nuper ab ipso Claudio, propter ciues quosdam Romanos in crucem actos, vt notat Dio. Sed restituta, orãte Nerone. cuius Honori iure Epigramma illud adsero, quod nomine Antiphili legitur primo Anthologiæ,* εἰς ῥόδον. *Nec enim aliò spectat, quàm ad hoc factum.*

Epigrammati Græco ex historia lux.

Ὡς πάρος ἀελίου, νῦν Καίσαρος ἡ Ῥόδος εἰμὶ
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με, νέα κατεφώτισεν ἀκτὶς

Αλλη, καὶ πυρὶ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
Πῶς εἴπω, τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι, ὃς μὲν ἔδειξεν
Ἐξ ἅλος, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο ὀλλυμένην.

Argutum epigramma, & comparat Neronem ecce cum Sole. quia vt ille Rhodum retexit radiis fecitq́ oriri; sic iste pressam & occidentem restituit, reduxitq́ in lucem.

137. Parem vim rerum habendam à Procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset.] *Defunguntur vulgò leuiter interpretatione huius loci, & alterius Suetoniani comparis:* Vt rata essent quæ Procuratores sui in iudicando statuerent, à Senatu precariò exegit. *Referunt enim ad Procuratores rei familiaris in prouinciis: quibus datum nunc ius volunt cognoscendi statuendiq́ inter priuatos & fiscum, in re pecuniaria quidem; non enim criminum. argumento l. II. C. Si aduers. fisc. l. VIII. §. Transactiones. De transact. l. I. C. De iurisd. omn. iudic. Itaque non aliud Tacitum tam longa & querula oratione indignari, quàm iurisdictionem Procuratoribus mandatam in re & caussa fiscali pecuniaria: eorumq́ decreta firma à Claudio habita & rata. Sed mihi profectò, & credo, Tacito alia mens est. cui vt dem lucem, venia anteloquij mihi sit. In prouincias Cæsaris olim Legati aut Proprætores missi. in prouincias dico maiores. Nam quædam minores nec tantæ rei, Procuratores saltem acceperunt. Quorum præcipuum ac proprium munus; vt reditus ac tributa colligerent, aliáq; quę ad fiscum: sed quoniam, nullo alio Præside, res sæpe cogebat ius inter prouinciales dici, etiam in re criminum; factum vt iurisdictionem aliquam sibi sumerent, Præsidum exemplo. Id Procuratorum genus, notæ & discriminis caussa, dicti passim in libris legum, Procuratores vice præsidis, aut cum potestate. vt l. II. C. De pœnis. l. III. C. Vbi causs. fisc. l. IIII. C. Ad leg. Flau. de plag. Dixi iurisdictionem sumerent. reuera enim non habebant. Equites quoniam erant aut liberti. Tacitus in vita Agricolæ:* Vtrumq; auum habuit procuratorē Cæsarū, quæ equestris nobilitas est. *Dio li. LIII.* καὶ τοὺς ἐπιτρόπους, *(non rectè interpres vertit Curatores)* οὕτω γὰρ τοὺς τάς τε κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας καὶ τὰ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν, ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. *id est.* Procuratores (ita enim appellamus eos qui publicos reditus colligunt, erogántq;) in omnes prouincias tã suas quã populi Cæsar mittit, quosdã ex equitibus, quosdã è libertis. *Itaque nec iudicia nec acta eorũ rata, vocariq́ poterant ad disquisitionem principis aut Senatus: quoniã lege apud eos agi (vt ad rẽ, & solẽniter loquar) nefas. apud magistratũ solũ populi Romani, pró've magistratu actio legis fuit, vt Consules, proconsules; prætores, proprætores: qui omnes è Senatu. apud equites non fuit, multo minus apud libertos. Inter equites excipio vnum præfectum Ægypti, apud quem, vt Tacitus notat, lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen procuratores isti prouinciis præerant, & ius sæpe in crimine & caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio qui Iudææ procurator (non enim prouinciæ propriè præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi seruatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisq́ vulgò apud Iosephum. Idémque in ceteris minutis prouinciis factum, quibus regendis solus procurator. quarum aliquot Tacitus recensuit* I. *Histor.* Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, quæque aliæ Procuratoribus cohibentur. *& præter eas notabis Alpium maritimarum procuratorem, item Ponti,* * *Epiri, pluréſque. Hæc clara satis & certa. Ad hos procuratores,* Claudij, *me iudice, accommodamus edictum, iubentis vt in prouinciis eorum decreta proinde rata sint ac si ipse statuisset. Nam ad fiscum solum si aptas: quid fiet communibus & latè conceptis* Cornelij *verbis?* Rerum, *inquit,* à procuratoribus suis iudicatarum. *paritérque indefinitè extulit Tranquillus,* quæ procuratores sui in iudicando statuerent. *Adde subsequentem omnem Taciti orationem: videbis non aliud eum indignari, quàm quòd iurisdictio communicata cum equitibus & libertis: de quo toties inter ordines olim certatum seditione aut armis erat. At procuratores qui rei familiari tantùm impositi, qui in prouinciis Proconsulum aut Legatorum: planè* * *priuati erant, & insigne in eos exemplum à Tiberio editum, de quo Dio:* Καπίτωνα τὸν τῆς Ἀσίας ἐπιτροπεύσαντα εἰς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ ὅτι στρατιώταις ἐχρή-

De procuratoribus Cæsaris.

Non nimis exacta vulgata interpretatio.

Prouinciæ minores solis Procuratoribus rectæ.

Ij paulatim iura dicere ausi.

Procuratores vice Præsidis.

Procuratores ex equite, aut libertino.

Ideò iure ipso acta eorum non rata.

Præfectus Ægypti, supra ceteros ius habuit.

Iudæa Procuratores habuit, Syriæ attributa.

Aliquot Prouinciæ queis solus Procurator præfuit.

* De Epiri procuratore loco Præsidis Arrian. in Differt. Epict. lib. III. cap. IV. vocat. ἄρχοντα καὶ ἐπίτροπον.

* Ante Claudium quidé. nam posteà ampliatũ & illorum ius.

σατο, καὶ ἄλλα τινα ὡς ἀρχὴν ἔχων ἐσέπραξεν, ἐφυγάδευσεν. οὐ γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον, οὐδὲν ποιεῖν ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι. *Et Tacitus*: Procurator Asiæ Lucillius Capito accusante prouinciâ, caussâ dixit, magnâ cum adseueratione principis, non se ius nisi in seruitia & pecunias familiares dedisse. quod si vim prætoris vsurpasset, manibúsque militum vsus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios. *Plane ergo priuati tunc quidem. Nam posteà ius acceperunt* * *de fiscali saltem pecuniâ cognoscendi, vt præmonui. Idq; Dio etiam adsignificans ait,* οὐ γὰρ ἐξῆν τότε. *Hi posteriores Procuratores, multi erant, & sparsi per prouincias omnes: illi, pauciores digniorésque. Dio excipuas habere Proconsulũ prouincias videtur ab administratione Procuratorum. Addit enim ad verba libri* LIII. *quæ suprà,* πλὴν καθ' ὅσον τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι, παρ' ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν. *quasi Proconsules reditus collegerint ipsi in prouinciis suis. Fallacia verba, quæ virum doctum nuper induxerunt, non me. Planissimè enim in Proconsulum etiam prouinciis procuratores. Dio ipse docet,* ἐς πάντα, *inquiens,* ὁμοίως τὰ ἔθνη τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου. *id est,* in omnes gentes, tam quæ Cæsari quàm quæ populo adtributæ. *Atqui prouinciæ omnes populi, Proconsulum fuere. Vlpianus item de Off. procon.* Sanè, *inquit,* si fiscalis pecuniaria caussa sit, quæ ad procuratorem principis respicit, melius fecerit si se abstineat. *cuius vana & irrita monitio, si in Proconsulum prouinciis Procuratores nulli. Quæ ergo Dionis verborum vera mens? Non alia, quàm Procuratorem in aliis quidem prouinciis omnes reditus colligere, quia omnes Cæsaris fisciq; sunt: at in Proconsularibus non omnes, quoniam* * *vectigalia quædam vetera ipse Proconsul colligat in populi ærarium vsúmque mittenda. Dictum satis, si addo; Procuratores solius rei, Rationales posteà dictos, vt à prioribus illis distinguerentur. quoniam illi rempublicam etiam; hi solam priuatam tractabant, rationésque pecuniæ principalis.*

* Etiam de lege Fabia, de plagiariis, ex constitutione Imp. M. Antonini. Vlpian. lib. IX. De offic. Procons.

An in Proconsulũ prouinciis procuratores. Fuisse videtl.

Duplices in prouinciis quibusdam reditus.

* Quæ tamẽ videtur sustulisse Theodosius & in fiscum suum vertisse. Vide Symmachum lib. X. ep. I.

138. Mox alias per prouincias, & in vrbe pleraque concessa sunt.] *In vrbe Equitibus Romanis latè datum ius. vti ab Augusto Mæcenati in Præfecturâ vrbis, vti Præfecto Prætorio semper: quia is ex Equite ad tempora Vespasiani. Sed & Procuratoribus Cæsaris in vrbe aliquod ius, extra res fisci. Vlpianus*: Frequens est etiam legis Fabiæ cognitio in tribunalibus Præsidum: quamquam quidam Procuratores Cæsaris vsurpauerint, quàm Romæ tam in prouinciis.

Iurisdictio in vrbe apud quosdam Equites. Vt Præf. Prætorio. Sed & Vigilum, sæpe inter equites. de quorũ iurisdictione in Pandectis.

139. Seruiliæ leges.] *Plures eo nomine: sed vna Iudiciaria, quàm tulit Q. Seruilius Cæpio consul. de qua Cicero sæpius, & Asconius.*

Seruilij iudiciaria lex.

140. Matios posthac & Vedios.] *Vedium intellegit Pollionem, & C. siue Cn. Matium. Etsi libri hic omnes ineptè,* Macchyos, *vel,* Matthios. *C. Matij, qui inter amicos Iulij Cæsaris, mentio Suetonij cap.* LII. Quæ scire C. Matium, C. Oppium reliquósque Cæsaris amicos. *item Ciceroni ad Trebatium*: Quòd in C. Matij suauissimi doctissimíque hominis familiaritatem venisti. *Et quia Cicero elogio doctissimi ornat, censui olim eundem esse cum illo qui Mimiambos & Iliada scripsit, quem Agellius Macrobiúsque laudant, vt hominem impensè doctum. Sed tamen cum Cnæij prænomine: vti & apud Plinium Cn. Matius legitur inter amicos Augusti, lib.* XII. Cn. Matius ex equestri ordine Diui Augusti amicus. *Qui fortasse alius ab illo primo, & de quo hic sermo. In lapide quodam geminatâ litterâ sculptum legi* P. MATTIVS. CHARITON.

C. Matius eques. Idem vir doctissimus.

Amicus Augusti.

141. Libertos quos rei familiari præfecerat.] *Iuuare videtur eos qui Claudianum scitum ad Rationales tantùm referunt. Frustrà. Procuratores enim omnes primò rei familiari siue fisco præfecti, sed imago imperij quibusdam adiuncta.*

Procuratores initio, non aliud quàm Rationales.

142. Argiuos vel cum Latonæ parente.] *Certissima emendatio est & elegantis ingenij clara index, quam à Iosia Mercero accepi*: Argiuos vel Cœum Latonæ parentem. *Pater enim eius dea* Κοῖος *vel* Κεῖος. *Hesiodus*:

Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον ἦλθεν ἐς εὐνήν,
Κυσαμένη δ' ἤπειτα θεὰ θεοῦ ἐν φιλότητι
Λητὼ Κυανόπεπλον ἐγείνατο.

Et

Et ab eo nomen ipsi insulæ datum. Huic ipsi rei Gryphus in Athenæi x. ex veteri carmine: —— *μάτηρ δ᾽ ἐστὶν ἀριθμοῖο παῖς:* numeri mihi filia mater. Significatur Latona, *inquit Athenæus,* Cœi filia: *quia* Macedones Numerum, Cœum agnominatur. *At de Xenophonte quod additur, est ille medicus, cuius Diogeni Laërtio mentio in fine Xenophontis Socratici: Τέταρτος, ἰατρὸς Κῷος.*

143. Missas posthac copias in Antiochum, Persen.] *Quid* posthac? *ergo Antiochus & Perses post Pseudophilippum? minimè, tempore hi anteeunt: sed scilicet Byzantij primum, vt validius, fœdus memorant, quod tempore Pseudophilippi coiit: tum addunt de Auxilijs variè latis. Itaque* posthac, *non tempus rei gestæ, sed dictæ notat. Malim tamen,* post hæc, *eo sensu.*

144. Piratico bello adiutum Antonium.] *Capio non de celebri notóque* Antonio, *qui Triumuir: sed de M.* Antonio, *qui curator oræ maritimæ cum infinito imperio, sub initia Piratici belli. de quo illud Sallustij innotuit,* M. Antonius perdundæ pecuniæ genitus, vacuúsque à curis nisi instantibus. *Vide Ciceronem, & Asconium, in Verrem.* Antonius curator oræ maritimæ.

145. Byzantium in extremâ Europâ posuere Græci.] *Pleraque Historia Spartanis adscribit conditam hanc nobilem vrbem, & fatalem imperiorum sedem. Iustinus & Isidorus à Pausania rege; Claudianus à Bizante quodam non obscurè exstructam vult: in Eutropium lib.* II. —— hoc Byzas Constantinúsque videbunt? *In Ioanne Sarisbariensi de nugis Curialium (in quo centone multos pannos purpuræ agnosco, & fragmenta æui melioris) lego:* Chilon Lacedæmonius iungendæ societatis caussâ missus Corinthum, duces & seniores populi ludentes inuenit in alea. Infecto itaque negotio reuersus est, dicēs se nolle gloriam Spartanorum quorum virtus constructo Byzantio clarescebat, hac maculare infamia, vt dicerentur cum aleatoribus contraxisse societatem. *At alij non conditam à Pausania, sed saltem expugnatam tradiderunt; inter quos Æmilius Probus: Ammiano verò est* Atticorum colonia, *lib.* XXII. Byzantium quis condidit. De Sarisbariensi, siue Salisberiensi iudicium.

146. Quòd priores illuc aduecti, præuisa locorum vtilitate, peiora legissent.] *Ad sententiam fortasse aptius,* parum visa locorum vtilitate. *Ideò enim cæci, oraculo dicti. Apud Strabonem denarrata tota res, lib.* VII. *τὸν Ἀπόλλω, inquit, φασὶ τοῖς κτίσασι τὸ Βυζάντιον ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ Μεγαρέων Χαλκηδόνος κτίσιν, χρηστηριαζομένοις, προστάξαι ποιήσασθαι τὴν ἵδρυσιν ἀπ᾽ ἐναντίον τῶν τυφλῶν. τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους ὅτι πρότερον πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους ἀφέντες τὴν πέραν κατασχεῖν, τοσοῦτον πλοῦτον ἔχουσαν, εἵλοντο τὴν λυπροτέραν. Habes eadem in Herodoto, libro* IIII. *nisi quod illic dictum hoc & scomma in Chalcedonios Magabyzo Satrapa tribuit. Septemdecim autem annis conditam Chalcedona ante Byzantium, ibidem etiam traditum.* Chalcedonij cur cæci dicti.

147. Quia piscium vis in Pontum erumpens.] *Falsa lectio: damnata ab historia, & à libris. Nam libri omnes,* vis piscium in Metapontum erumpens. *Ex quis verè corriges,* vis piscium in numera Pontum erumpens. *Ita scilicet res est. copia ista piscium (Pelamydes sunt) non intrantes è mari Ægæo Pontum, vt vulgata lectio suadet, sed exeuntes erumpentésque capiuntur. Fætura enim eorum in paludibus Mæotidis est; atque inde adulti, grege facto, Pontum Propontidémque intrant. atque ibi captura. Strabo clarè lib.* VII. *super hac ipsa re atque pisce: γεννᾶται οὖν τὸ ζῷον, (Pelamydem intellegit) ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς Μαιώτιδος. ἰσχῦσαν δὲ μικρὸν, ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδὸν, καὶ φέρεται παρὰ τὴν Ἀσιανὴν ἠϊόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας. Et post pauca addit: ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ ταῖς κυανέαις, καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς ἀκτῆς, λευκή τις πέτρα προπίπτουσα φοβεῖ τὸ ζῷον ὥστ᾽ εὐθὺς εἰς ἀντιπεραίαν τρέπεσθαι. παραλαβὸν δ᾽ ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν, ὄντων πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης, ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ κέρας τετράφθαι φυσικῶς, συνελαύνεται δεῦρο, καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον. Eademq́ ex Aristotele colliges lib.* VIII. *De Historia animalium, cap.* XIII. *Pliniani codicis mendam non sileo in hac narratione lib.* IX. *cap.* XV. Est in Euripo, *ait*, Thracij Bospori, in ipsis Europam Asiámque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa Correctus Tacitus. Pelamydes vbi natæ. Vbi captæ. Menda in Plinio.

perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiæ. Huius adspectu repentè territi, semper aduersum Bizantij promontorium, ex eâ caussâ appellatum Chrysoceras, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantij est, magnâ Chalcedonis penuriâ. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, vt secundo fluctu exeant è Ponto: nec nisi intrantes Pontum Byzantij capiuntur. *Quid? non capiuntur nisi intrantes Pontum? contrà antè dixit, capi exeuntes è Ponto, non intrantes, quod verissimum est. Itaque alij vice Ponti*, Propontidem *substituunt: Vincianus totum locum rescribit confidentiùs*, nec nisi infantes tunc Byzantij capiuntur. *Fortasse verius, simplicius certè*, intrantes portum Bizantij, *vt ad ipsum oppidum, & in portu fuerit ea captura. Nam cornu illud ad quod deferebantur, fuit πρὸς τῷ Βυζαντίῳ τείχει, vt Strabo ait: imò, vt Plinius, in ipso illo promontorio quod Cornu vocant, Bizantium vrbs. Atq; ibi in multos sinus scissum, tanquam ramos* (εἰς ὡς ἐμφέρεσι ἢ πλαμὺς ἀλιεῦσι) *faciebat vrbi illi portum. Strabonem vide.*

Arbitrio nostro, sublata. Cornu & ad id portus Byzantiorum.

Vtrauis lectio proba.

ADD. *Ad correctionem nostram, & exitum piscium è Ponto, facit valdè Sallustij locus, apud Seruium lib.* IV. *& Iuuenalis interpretem Sat.* IV. Quâ tempestate vis piscium Pōto erumpit. *Tamen, ne callidè dissimulem, vulgatam lectionem D. Ambrosius affirmare videtur, Hexam. libro* V. *capite* X. Pisces, *inquit*, ex plurimis locis, à diuerso sinu maris, innumeri, velut communi consilio conuenientes, coniuncto agmine flatus Aquilonis petunt, & ad illud Septentrionalium mare partium quadā naturę lege contendunt. Dicas, si ascendentes videas, rheuma quoddam esse. ita proruunt, fluctúsque intersecant, per Propontidem in Euxinum Pontum violento impetu proluētes. *Sed mox addit, ingruente hieme, & postquàm ibi fœtificauerint, in mensō agmine regredi. Vide locum: & vtramuis lectionem defendi posse, tu defendes.*

Bellum Thracium & Bosporanum.

148. Thracio Bosporanóque bello recens fessos.] *Thracium bellum intellegit, quod cum Thracibus montanis gestum, duce Poppæo Sabino; Bosporanum, quod cum rege Mithridate. De illo, noster lib.* IV. *de hoc, suprà, isto ipso libro.*

Examina apum, mali ostenti.

149. Fastigio Capitolij examen apum insedit.] *Quod semper inter portenta: cùm visum loco insolenti. Silium Italicum emendari velim libro* VIII. *de prodigiis quæ ante pugnam Cannensem:*

> Obsedítque frequens castrorum limina bubo:
> Nec densæ trepidis absunt se inuoluere nubes
> Cessarúntque aquilis: non vnus crine corusco
> Regnorum euersor rubuit lethale cometes.

Silius Italicus emendatus. Fetum, genere neutro.

scribiq;: Nec densæ trepidis apium se inuoluere nubes Cessarunt aquilis. *Nubes apium, examina vocat, quæ insederunt signa. Quod sequitur*, Suis fetus editus *libris omnibus erat*, fetum editum: *& fortasse nominandi casu sic dixerint etiam antiqui.*

150. Perditâ prius Domitiâ leuibus & muliebribus caussis: quia Lepida minore Antoniâ genita, auunculo Augusto, Agrippinæ sobrina prior.] *Nemo tam inconspectus in legendo, qui vitium non videat malè hærentis & incertibilis orationis. Domitia, inquit, perdita est: & subdit quasi de aliâ, quia inter Lepidam & Agrippinam æmulatio exercebatur. Corrige verò, & reduc aberrantem vocem*: perdita prius Domitia Lepida leuibus & muliebribus caussis: quia minore Antonia genita. *Scilicet Cn. Domitio duas fuisse filias, quarum vtraque Domitia gentis nomine dicta: sed minor, de quâ hic, discriminādi caussa, cum* * *Lepidæ cognomine. Ea nunc ad mortem adacta. Suetonius Nerone, cap.* VII. Amitam Lepidam ream testimonio coràm adflixit, gratificans matri à qua rea premebatur. *At Domitia altera superuixit, & mentio eius lib.* XIII. *estq; veneno sublata à Nerone, paullò post mortem matris. Vide Suetonium Ner. cap.* XXXIV. *& Xiphilinum.*

Transpositum verbum. Domitię duę. * Est illa ipsa Lepida quæ mater Messallinæ, vt docui suprà: quę etiam Ap. Silano post nupta fuit. Ex Dione l. x. De maiore minoréque Antonia, Tacitus apertè Suetonio dissidet.

151. Minore Antonia genita.] *Culpant me quòd non scripserim*, maiore. *Non me, sed Tacitum. Ita enim iterum sensit scripsitque noster lib.* IV. *Annal.* Cn. Domitius electus cui minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. *At enim Suetonius & Plutarchus aliter. Quid ergo? nouum est, vt dissensus aliquis scriptorum sit?*

Et tamen Plutarchus clarè id non dicit: clarè Suetonius, fateor, plus vno loco. sed cur arbiter ego inter eos sim? Soluo me iudicatu isto; & bono veterique ritu, iuro mihi non liquere.

151. Agrippinæ sobrinâ prior.] *Siue quod Iurisconsulti suggerunt*, sobrinâ propior: *etsi eadem vis alteri illi voculæ. Lepida autem Germanico patri Agrippinæ, consobrina fuit. Filiæ ergo Germanici, Lepida sobrina propior. Res satis clara ex Stemmate nostro Augusti.* Sobrina propior, quæ.

153. Impudica, infamis, vinolenta.] *Malim*, violenta: *vt superba & commota animo vtraque fuerit. De vini nota nihil legi.*

154. Quod coniugium principis deuotionibus petiuisset.] *Id est, coniugem. Nam vt Claudij coniugium ipsa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinæ. Sic Seruitium pro seruo; & matrimonium pro matrona * alibi notaui, & Clientelas pro clientibus in Tacito.* Coniugium, pro coniuge. * In Liuio l. x. Et conuocatis plebeis matrimonio, conquesta de iniuriâ patriciarum, &c.

155. Pares iterum accusandi caussas esse, si Nero imperitaret. Britannico successore, nullum principi meritum.] *Ita hæc distinguenda sunt: etsi suspecta mendi.*

156. Sinuessam pergit] *Sinuessanæ aquæ lib. I. Histor. & Plinio lib. XXXI. commendatæ, ob vim quamdam salubrem.*

157. Inferre epulas & explorare gustu solitus.] *Sic libro* XIII. Quia cibos potúsq; eius dilectus ex ministris explorabat. *Cui id munus, vt passim in lapidibus dicitur*, PRÆGUSTATOR: *in quodam etiam*, A. POTIONE. *Athenæus lib.* IV. ὃν νῦν χαλοῦσιν οἱ Ρωμαῖοι προγεύστην, τότε οἱ Ἕλληνες προτένθην ὠνόμαζον. *Mos qui libera rep. ignotus Romanis: quem tamen cœpisse conijcio ab Augusto, non vano argumento lapidis qui Romæ:* Progustator, viris principibus. Quando is mos cœpisse videatur.

GENIO
CÆLI. HERODIAN.
PRÆGVSTATOR
DIVI AVGVSTI
IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN
HORTIS SALLVSTIANIS
DECESSIT. NONIS. AVGVSTIS
M. COCCEIO. NERVA
C. VIBIO. RVFINO COS.

Tenuitq; Tiberius, de quo lego: TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRÆGVSTATOR. *& deinceps alij. Traductum morem opinor à Persis maximè, de quis Xenophon lib.* I. παιδείας. οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ᾽ αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι, καταῤῥοφοῦσιν, τοῦ δὴ εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. *Vbi & ritum habes prægustandi.* Traductum à Persis esse.

158. Promisso donatiuo ad exemplum paternæ largitionis.] *Promisit ergo viritim* quinadena sestertia. *vt Suetonius in Claudio expressit cap.* X. *siue vt Iosephus*, quina millia drachmarum: *quæ sunt* Sestertia vicena, *siue nobis* quingenti Philippæi. *Nam quod olim ex Dione dixi, de centenis nummis: erraui. ea enim donatio à Claudio vsurpata singulis deinceps natalibus imperij sui.* Claudij & Neronis largitio.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM XIII. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

Silanorum aliquot conlectio.

1. PRIMA nouo Principatu mors Iunij Silani.] *Crebra in historia horum temporum mentio Silanorum, & confusa: quæ, cautio mihi est, ne turbet iuuentutem. Ea re, non stemma quidem eius familię ponam (arduus ille & fortasse vanus labor:) sed illustrissimos quosque, quo Imperatore, quoque exitu fuerint, exsequar, cum temporum nota. Exordio à Tiberio principe: quia quæ suprà, nihil ad Spartam meam.*

C. Silanus.

C. IVNIVS. C. F. SILANVS. *Consul fuit cum P. Cornelio Dolabella anno* DCCLXII. *sub Augusto: Proconsul Asiæ, sub Tiberio, damnatusque repetundarum & proiectus in Cytheram insulam. Tacit. lib.* III. *Annal.*

M. Silanus.

M. IVNIVS. M. F. SILANVS. *Consul fuit sub Tiberio,* DCCLXXI. *Proconsul Africæ fuit, auctore Tacito lib.* IV. *Histor.* Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens. *Socer fuit Caij Caligulæ, & ab eodem interfectus. Suetonius cap.* XII. *&* XXIII. *item Dio.*

D. Silanus.

D. IVNIVS. M. F. SILANVS, *Mareis prioris frater. Is adulter in Iulia nepte Augusti, in exsilium iuit; reditque per gratiam & potentiam M. fratris sui. Fuit posthac in vrbe, neque honores adeptus est. Tacit. lib.* III. *Annal.*

Appius Silanus.

AP. IVNIVS SILANVS. *Consul fuit sub Tib. anno* DCCLXXX. *Consocer Claudij dicitur Suetonio, propter L. Silanum filium eius Octauiæ sponsum. Proconsul Hispaniæ, & maritus Lepidæ matris Messallinæ. à Claudio, incerto crimine, occisus. Dio* LX. *Suetón, cap.* XXIX. *&* XXXVII.

M. Silanus, qui maiore natu quàm Lucius.

Eius duo filij L. SILANVS. *&* M. SILANVS. *Lucius, gener Claudij fuit, Octauiæ sponsus, Agrippinæ artibus ad mortem actus. Marcus consul fuit cum Valerio Asiatico, anno* DCCXCIX. *in quo error insignis Onufrij, qui Asiatico collegam dat Messallam. quem Dio refutat & Fasti Græci. Proconsul Asiæ fuit, & à Nerone nunc interfectus. De eo Plinius libro*

Plinius obiter correctus.

VII. Diuus Augustus, in reliquâ exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cum Asiam obtineret post consulatum (*malim scribi*, proconsulatu) Neronis principis successione, veneno eius sublatus est. *Etsi Plinius scelus hoc Neroni adscribit, quod noster reiicit in matrem.*

Fuit & D. IVNIVS SILANVS, *consul anno* DCCCVI.

Tacit. σφάλμα.

2. Segnis & dominationibus aliis adeò fastiditus, vt C. Cæsar pecudem auream eum appellare solitus sit.] *Vereor vt scriptori nostro constet ratio. Non enim in hunc M. Silanum expetit Caij dictum: sed in illum alterum, qui eius socer. Dio clarè:* ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μᾶρκος Σιλανὸς, ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, ἑαυτὸν κατεχρήσατο. ὁ δὲ Γάϊος τότε ἄλλα ἰσχυρῶς προεπηλάκιζε, (καίτοι οὕτω καλῶς περὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἀποψηφίζηται, *&c. Cui vt adsentiar, ætas Silani me inducit. Natus enim est extremo, vt Plinius ait, Augusti anno: à quo ad hunc diem anni dumtaxat quadraginta sunt. Non ergo in ea ætate hic adolescens formidini aut contemptui aliis dominationibus esse potuit cuius adhuc* οὐδεὶς λόγος. *Sed vt in homine Tacitus, sic in dicto aberrat Græcus. Putat enim laudis honorisque fuisse: quod reuera probri fuit, & falsè iactum in hominem diuitem, sed ignauum, hebetem, ouiculam meram.*

Et in eadem historia Dionis.

3. Fratri eius L. Silano.] *Conuenit cum historia: tamen libri scripti,* C. Silano.

4. Quippe & Silanus Diui Augusti abnepos erat.] *Præit ad stemma aliquo-*

modo

modo Plinius, qui eum nepotem scribit Augusti neptis. Atqui Augusto è Iulia filia neptes duę Iulia & Agrippina. E Iulia hunc deriuo, hoc modo: Ab Augusto deductus Silanus.

IVLIA, *Aug. F. cui vir M. Agrippa.*
{ IVLIA, *cui vir* L. Æmilius Paullus. *Suet. Aug. c.* LXIIII.
{ ÆMILIA LEPIDA *proneptis Augusti. Suet. cap.* XXVI. *in Claud. cui vir* AP. *Iunius Silanus. claro argumẽto, quia Suet. eum consocerum Claudij vocat. Postea tamen alteri Lepidæ maritus, quæ mater Messalinæ. Ex Dione.*
{ M. SILANVS *de quo hic.* { L. SILANVS. *Claudij gener.*

Stemma hoc satis certum est. Ne fallat te tantùm Dio, qui Lepidam matrem Messalinæ, vxorem tribuit Appio: sed sub finem vitæ. At M. ille Silanus Augusti abnepos genitus fuit viuo Augusto. Appium hunc Silanum intellegit Augustus in epistola quadam, vocátque ad finẽ Claudij ob hoc matrimonium, apud Sueton. Claud. ca. IV. Curare eum ludis Martialibus triclinium Sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se ab Silano filio homine sibi adfini admoneri, nequid faciat quod conspici & derideri possit. Lepida Domitia, secunda Appij vxor.

5. P. Celerius eques Romanus.] *Infrà*, P. Celer *dicitur.* P. Celerem accusante Asiâ, quia absoluere nequibat Cæsar, traxit, senectâ donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, vt memoraui, Silano proconsule. *Hic ergo corrige.* P. Celerius.

6. Signum more militiæ petenti Tribuno dedit. *Signum siue Tessera semper Tribunis data, etiam rep. antiqua. Liuius lib.* XXVIII. Forma tamen Romanorum castrorum constabat, quòd Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab iis petebant, & in stationes ac vigilias ordine ibant. *Dabatur à Consule, Prætore cóve qui exercitui toti præerat. Idem Liuius:* In Prætorio tetenderunt Albius & Atrius, classicum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est. *At Prætorij Tribunus à solo Principe. Ideò suprà lib.*I. *inter signa accepti imperij Tacitus posuit:* Defuncto Augusto signũ prætoriis cohortibus vt Imperator dederat. *Formam dandæ tesseræ petendęq; in parte expreßit Appianus* IV. *Ciuilium:* καὶ ὁ Λεύκιος, *inquit*, ἔπεμψε τοὺς χιλιάρχους τὸ σύνθημα τῷ στρατῷ ληψομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος, οἱ δὲ ᾔτεσαν αὐτῷ τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, κατὰ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶ τὸν αἰτοῦντα τὸ σύνθημα χιλίαρχον, ἀποδιδόναι τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος. *Atque olim ea data videtur sine voce, inscripta vel insculpta breui ligno; vnde Tesseræ nomen. de quo Polybium adi lib.*VI. *at sub Impp. vocale id signum. Dabant autem plerumque nomina deorum, aut heroum: etiam Græci. Pausanias lib.* X. Cùm vtrimq; à ducibus de more militi tesseræ darentur, fortuitu ad oraculi verba appositæ datæ sunt, à Thessalis Ironia Minerua, à Phocensibus gentis auctor Phocus. *Etiam Persæ, si Xenophonti fides lib.*VII. παιδείας. & III. *vbi à Cyro tessera data* Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών. *aut* Ζεὺς σωτήρ. *Suetonij loci bini non sani in hac re. alter Cal. cap.*LVIII. Signum, *ait*, more militiæ petisse: & Caio Iouem dante, Chæream exclamasse, Accipe ratum. *vbi restituto magnanimi viri vocem littera addita*, Accipe * iratum. *alter ca.*LVI. Solitus modò signum petenti, Priapum aut Venerem dare; modò osculandam manum offerre formatam commotámq; in obscænum modum. *Libri vett.* committámque, *aut*, cãmatámq; *Scribo* gãmatámq; *Gammata manus, insertis commixtisque digitis ad formam eius litteræ: qui mos in Italia & nunc. Sic lapides Gammati, non solũ qui insculptũ Gamma habebant, sed qui litterã eam exprimebant transuersi. Scriptor Gromaticus:* Solent termini occurrere, qui lapides tam longiores sunt quàm qui latiores sequendi: hoc est, aut si cursum dirigunt lineares, aut si gamma faciunt transuersi. *Malo etiam in Suetonii verbis*, obscænum nodum, *quàm modum. Facit ad lucem infamis huius signi Lampridii locus Elagabalo:* Neque vmquam verbis pepercit infamibus, cùm & digitis impudicitiam ostentaret, nec vllus in conuentu & audiente populo esset pudor. *Scies amplius tu tiro, Tesseram duplicem fuisse: vnam quæ ad excubias, alterã quæ ad pugnam. De postrema Tacitus lib.*III. *Hist.* Eadẽ vtráque acie arma: crebris interrogationibus notũ pugnæ signum.

Signum militiæ à Tribunis datum milit. Tribunis ipsis à Duce. Aut Romę ab Imperatore. Ratio dandæ tesseræ. Cur sic dicta. Deorum nomina crebra pro signo. Suetonius correctus. * Solemus enim quibus malè precamur cupimusque factum, locum iratum optare. Iterum is correctus. Gammata manus, Italorum ritu. Gammati lapides. Tessera duplex.

Agrippina Flaminia Claudij. 7. Decreti & à Senatu duo lictores, Flaminium Claudiale.] *At Liuiæ decretus lictor tantùm vnus, & idipsum recusante Tiberio. Flaminium Claudiale quomodò ad honestandam facit Agrippinam? Credo vt ipsa Flaminia Claudij esset: exemplo Liuiæ quæ Augusti. Nam eam sacerdotem Augusti fuisse docui ad lib. 1. velimq; addi Paterculi locum, quem viri docti emendare conati frustrà, lib. 11.* Liuia Romanarum eminentissima, quam postea coniugem Augusti vidimus, quam transgressi ad eos sacerdotem ac filiam. *Correctus Velleius.* *Legunt*, quin transgressa ad deos sacerdotem pænè habuit ac flaminem. *quasi ad Liuiam ipsam referenda sint, quæ mortua cælesti religione culta per flamines ac sacerdotes. Campas loquuntur & floccos: tu lege mecum,* quam transgressi ad deos. *Liuia enim est, Liuia, quæ mariti sui in deos relati & sacerdos fuit & filia. Satis dictum suprà.*

Caligulæ libri de Arte dicendi vt Suidas vult. 8. C. Cæsaris turbata mens dicendi vim non corrupit.] *Qui etiam libros scripsit De arte dicendi vt vult Suidas.* Γάϊος Καῖσαρ ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας, ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε ῥωμαϊκῶς. *quem tamen puto ego falli: eósque Germanici fuisse.*

Publicæ Prouinciæ, siue populi. 9. Publicæ prouinciæ adsisterent.] *Spectat ad diuisionem Augusteam. Claudius pleraque omnia ad se traxerat: at Nero populi prouincias (eæ enim publicæ) earúmque controuersias solis Consulibus curæ fore: se Cæsarianis prouinciis, in quibus exercitus, velle consulere prædixit.*

Oratio Neronis in argentum incisa. 10. Illi patrum aditum præberent.] *Non muto. Consules, inquit, præbeant prouincialibus aditum Patrum. At hæc oratio Senecæ adeò grata Patribus, ait Xiphilinus,* ὥστε καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν τῇ νέας τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι: vt in argenteam columnam incisa sit, & Kalendis anni noui cùm Consules ineunt ex decreto deinceps lecta. *Antea Principum orationes in æs.* *Nec nouum id Senatus decretum: excipio de argento. Nam & anteà semper Principum orationes in æs incisæ, & Kalendis Ian. recitatæ. Morem quem non nimis notum suggerit mihi Dio lib. vltimo.* τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῇ γερουσίᾳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τοὺς βουλευτὰς παρατείνεσθαι, ἔπαυσεν, ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐν ταῖς στήλαις αὐτοὺς ἐγγεγράφθαι. *id est*: Cùm legerent in Senatu *Plinius illustratus.* Orationes quasdam Augusti & Tiber j ex decreto, ita vt ad vesperam Senatus detineretur, legentes Claudius inhibuit: sufficere dicens, quòd eæ in columnis incisæ essent. *Lucem hinc do Plinij Panegyrico:* Acclamationes nostras, *inquit*, nequa intercíperet obliuio, P. C. in publica acta mittendas, & incidendas in ære censuistis. Antè Orationes principum tantùm eiusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus Curiæ claudebantur. *Et ab hoc ritu est, quod Q. Haterius apud Tacitum lib.* III. *censet* eius diei Senatusconsulta aureis litteris in curiâ figenda: *Ingerunt & Iurisconsulti, apud quos locis aliquot Orationes hę Principum laudatæ. Sed nec ab aliâ caussâ euenisse crediderim, quòd Claudij oratio Lugduni nostro æuo reperta in Tabulâ æris.*

Quæstoria munera. 11. Ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset.] *Pertinet ad abolendum Claudij scitum, qui, auctore Dolabellâ, sanxit* spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecuniâ eorum qui Quæsturam adipiscerentur: *ait Tacitus lib. XI. Vbi suspecta vox,* adipiscerentur. *Cur enim hic ἐμφατικῶς scriptum,* *Taciti suspectæ aiure verba.* Ne designatis quidem: *nisi quia anteà ex ea sanctione, dabant etiam Candidati? Atque ita in Lampridy Alexandro lego:* Quæstores candidatos (*malim* Quæsturæ) ex suâ pecuniâ iussit munera populo dare, sed vt post Quæsturam Præturam acciperent. *Ceterùm hoc Neronis decretum aboleuit iterum Domitianus: de quo Suetonius cap.* IV.

** Vide Suet. Aug cap. xxix.* 12. Qui in palatium ob id vocabantur. *Puto in templum * Apollinis Palatini. Supra lib.* II. Quattuor filiis ante limen Curiæ adstantibus, cùm in Palatio Senatus haberetur.

Vela cubicularia. 13. Vt adstaret abditis à tergo foribus velo discreta.] *Melius*, obditis, *Intellegit autem vela quæ prætenta foribus: quibus etiam Claudius se texit. Sueton. cap.* X. Prorepsit ad solarium proximum, intérque foribus prætenta vela se abdidit. *Et Eligabalus,*

narrante Lampridio: Subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit, obiectúque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit. *Iulius Pollux describit lib. x.* περὶ μὲ τοῦ κοιτῶνος ἐπὶ τῆ θύρᾳις, παραπετασμάτων σοι δεῖ, εἴτε ἁπλοῦν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν δὲ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρουν. *Id velum leuabatur, in admissionibus. Seneca, epist.* LXXXI. Non crepuit subinde ostium, non alleuabatur velum. *Lampridius in Alexandro:* Salutabatur quasi vnus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis. *Inde apud Ictos caussas cognoscere leuato velo; id est palam omnibus admissis, l. v. C. De naufragiis:* De submersis nauibus decernimus vt leuato velo istæ caussæ cognoscantur. *Ad hæc & talia vela facit lapis vetus Romæ:* Leuari solita venientibus. Leuato velo cognoscere.

TI. CL. THALLVS. Velarie.
PRÆPOSITVS VELARIORVM
DOMVS AVGVSTIANÆ.

Erant tamen & alia vela in cœnationibus arcendi frigoris, itemque ornatus caussâ: de quibus Seneca lib. IV. Quæst. Natur. & Tertullianus De habitu muliebri.

14. Quod visum arceret, aditus non adimeret.] *Imò verò adimebat aditus: nec adiri conspicíve Agrippina voluit. Scribo,* auditus. *verissimè.* Correctus Tacitus.

15. Escendere suggestum.] *Probissima vox, & repperi ita in Farnesiano: sicuti paullò pòst in Vatican.* anquirebant. *Nemo autem tinctus hac meliori litteraturâ, cui non ista hodie nota.* Escendere.

16. Duos veteres reges Agrippam & Iocchum.] *Agrippam intellegit Agrippæ filium, cognomento Iuniorem: qui Galilææ, Trachonitidis, & partis Iudææ rex, de quo Iosephus lib. XX. satis. Sed Iocchus iste quis? Verum* Bocchus *rescribendum? an potius, expletâ voce,* Antiochus? *Quod verum censeo. Intellegit Antiochum regem Commagenes & in parte Ciliciæ, de quo Iosephus libro* XIX. Ἀντίοχον δὲ ἣν εἶχεν βασιλείαν ἀφελόμενος, Κιλικίας μέρει τινι, καὶ Κομμαγηνῇ δωρεῖται. *Et Dio lib.* LX. *Confirmat eam scripturam noster infrà, qui in auxiliis Corbulonis Antiochum nominat: iteratque hoc mandatum.* Simul, *inquit,* Antiochum regem monet proximas sibi Præfecturas petere. *Vaticano tamen est,* Lochium. Agrippa rex. Antiochus rex.

17. Minorem Armeniam Aristobulo.] *Iosephus* XX. τῆς δὲ μικρᾶς Ἀρμενίας βασιλείαν, Ἀριστόβουλος Ἡρώδου τοῦ Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. *& addit, id factum* τῷ πρώτῳ τῆς Νέρωνος ἀρχῆς ἔτει, *conuenienter planè cum Tacito.* Aristobulus rex.

18. Sophenem Sohemo.] *Nescio an idem sit qui à Caio constitutus Arabum Ituræorum rex, auctore Dione. Sed apud eum* Σοαῖμος *dicitur: & fortasse ita hic scribendum.* Soæmus rex.

19. Quadratum Vinidium.] *Numidium, vt suprà.*

20. Apud Egas ciuitatem Ciliciæ.] *Libri mei,* Ægeas, *& rectè. Id enim Ciliciæ oppidum. Strabo,* μετὰ δὲ Μαλλὸν, Αἰγαῖαι πολίχνιον ὕφορμον ἔχον. *id est:* Post Mallum Ægææ oppidulum, quod stationem nauibus habet. Ægeæ oppidulum.

21. Super experientiam sapientiâmque, etiam specie inanium validus.] *Restitui, meo animo, verè. Corbulo, inquit, non solùm verâ virtute sapientiáque magnus, sed etiam animos allicere peritus specie inanium; id est, gestibus, verbis, habitúque externo. At nostri Censores quàm hic mente, vt ait ille, exsensa! Beatus legit,* spe animum validus. *pro animorum inquit. Vertranius,* spe immanium, *scilicet rerum. Cum bonâ gratia, abite quæso, & cucurbitas pingite.* Externi mores ad speciem.

22. Quo bellum ex æquo modo parare.] *Nisi fallor,* τὸ modo *παρέλκει.*

23. Centurio Hostorius.] *Vaticanus codex,* Centurio Histius. *Parum, aut nihil est; tamen infrà, post triennium, in his locis* Istius Capito est, Castrorum Præfectus.

24. Ob res à Quadrato & Corbulone gestas laurum fascibus Imperatoriis addi.] *De fascibus Imperatorum siue Principum (nec enim alios hic intelleges) docebo iuuenes: fors fuit, & quosdam senes. Olim non nisi magistratus populi Romani, aut qui cum Imperio in prouinciis, fascibus vsi. Quid ergo Princeps in vrbe, si nullum gereret ordinarium magistratum? Nihilo secius fasces duodecim illi. Origo rei ab Augusto; cuius honori Se-* Principi semper XII. fasces.

natus decreuit anno vrbis DCCXXXV. *vti Consulari potestate semper esset, fascibúsque duodecim vteretur.* *Dio* LIIII. ὁ δὲ Αὔγουστος τὴν τῶν ὑπάτων ἐξουσίαν διὰ βίου ἔλαβεν, ὥστε καὶ δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθίζεσθαι. *Eúmque morem tenuerunt * principes secuti: ita vt laurum tamen fascibus non adderet, nisi in victoria: vti hic factum. At statim per adulationem irrupit, vt omnium principum fasces, & semper laureati essent. eáque nota maximè distinctus à vulgo Princeps. Herodianus de Gordiano li.* VII. εἵπετο δὲ αὐτῷ πᾶσα ἡ βασιλικὴ πομπή, τῶν μὲν στρατιωτῶν καὶ δορυφόρων προϊόντων. αἵ τε ῥάβδοι ἐδαφνηφόρουν, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον εἰς τὸ διαγνῶναι τὰς βασιλικὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν. *Capitolinus in Maximinis:* Inde Carthaginem venit cum pompâ regali, & protectoribus, & fascibus laureatis. *Quando id cœperit, ignoro: paullatim quidem non solum laureati admissi fasces, sed & aurati. Claudianus Panegyrico in* VI. *consulatum Honorij,*

* Imò Domitianus XXIIII. Sumpsit. Sueton. Fasces ij. semper laureati, ad notam imperij.

Postea & aurati.

———agnoscunt rostra curules
Auditas quondam proauis: desuetáque cingit
Regius auratis fora Fascibus Vlpia lictor.

Iuramentum in principum acta.

25. Cùm in acta principum iurarent.] *Non vt receptum,* principis. *Iurabant enim in acta non vnius qui imperitabat, sed & priorum. Dicam multa ab lib.* XVI.

26. Plautium Lateranum.] *Suprà lib.* XI.

27. Vel iactandi ingenij.] *Contaminarant impura manus,* caussa iactandi. *At vox ea eleganter abest Vatic.*

Acte liberta.

28. Libertæ cui vocabulum Acte fuit.] *Ex Asia oriunda mulier: cuius genus Nero (vt splendorem ei adstrueret) ad Attalum regem porrigebat. Xiphilinus.*

29. Penitus irrepserat, per luxum.] *Scribe,* irrepserant. *ad Senecionem enim pertinet & Othonem: non ad Acten.*

30. Ne seuerioribus quidem amicis.] *Libri scripti,* senioribus.

31. Exueret obsequium in matrem, Senecæque permitteret.] *Hærere me iubent libri. Nam Farnes.* séque neci permitteret. *Vatic.* séque permitteret. *addito superius,* neci. *Nec sententia quidem ad meum gustum. Cogitemus.*

Annæus Serenus.

32. Ex cuius familiaribus Annæus Serenus.] *Qui præfectus vigilum Neronis. Plinius lib.* XXII. Fungi familias nuper interemere & tota conuiuia, Annæum Serenum Præfectum Neronis vigilum & Tribunos & Centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? *De hoc amico suo capiendus Seneca, epist.* LXIII. Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodicè fleui, vt, quod minimè velim, inter exempla sim eorum quos dolor vicit. *Et inscripsit eidem libros suos De Tranquillitate, monumentum amoris.*

Pallas à rationibus.

33. Demouet Pallantem curâ rerum.] *A rationibus Claudij fuit, ex Suet. cap.* XXVIII. *& lapide, in quo sculptum:* PALLANS CÆS. N. SER. ADIVTOR. A. RATIONIBVS.

Pariare, & pares rationes habere.

34. Paréisque rationes cum rep. haberet.] *Id est, (vti Iurisconsulti loquuntur) vt pariator esset, siue ἀλοίπαστος: nec reliqua vlla haberet. Sic parem rationem facere Seneca dixit lib.* II. *epist. & lib.* VI. *De Benef. cap.* XL. *item Iurisc. l. vlt. De doli except. l.* XX. *De manum. testam.*

Burrus, manu debilis.

35. Inde vilis rursus Burrhus.] *Vatic.* bibil. *Suspicari possis, num* debilis, *legendum. Debilitas enim loco probri, quia & sacris olim arcebantur, & decreto Augusti etiam Senatu. Sequitur autem de hoc ipso Burrho,* Truncâ scilicet manu. *Suspectum æquè,* τὸ rursus, *quòd hic nulli rei. Puto fuisse,* rufus: *glossema scilicet ad cognomen Afranij, Burrhus. Nam Latini Burrhum, rufum dicebant, à Græco. Glossæ:* Burrum. ξανθόν, πυῤῥόν. *Vide Festum.*

Burri cognomen, quid.

36. Truncâ scilicet manu.] *Agricola adnotauit,* tunicatâ manu. *à séne, an à libris? Et sanè videntur mollitiam Burrho obiectare & tunicas manicatas.*

37. Festis Saturno diebus inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium,

Interpretes ad illustrationem loci adferunt, quæ Pollux scribit lib. IX. *Βασιλίνδα, inquit,* ὅτι ἔτυχε διακληρωθέντες, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπετάττε τὸ πρακτέον, ὁ δὲ ὑπηρέτης εἶναι λαχὼν πᾶν τὸ ταχθὲν ἀπεπλήρου. *Magis facit Arriani locus lib.* 1. *Dissertationum Epicteti.* Ἐν σατουρναλίοις λέλογχε βασιλεύς. ἔδοξε γὰρ παῖξαι ταύτην τὴν παιδιάν. προστάσσει, σὺ πίε, σὺ κέρασον, σὺ ᾆσον, σὺ ἄπελθε, σὺ ἐλθέ. ὑπακούω, ἵνα μὴ παρ' ἐμὲ λύηται ἡ παιδιά. *id est*: Saturnalium diebus rex eligitur. lubet enim ludere hũc lusũ. Is imperat. Tu bibe, tu misce, tu expelle, tu abi, tu veni. Pareo, ne mea caussa soluatur ludus. *Et maximè Luciani in Saturnalibus:* ὁρᾷς ἡλίκον τὸ ἀγαθόν, ἔτι καὶ βασιλέα μόνον ἐφ' ἁπάντων εἶναι, τῷ ἀστραγάλῳ κρατήσαντα. ὡς μήτε ἐπιταχθείης γελοῖα ἐπιτάγματα, καὶ αὐτὸς ἐπιτάττειν ἔχοις, τῷ μὲν αἰσχρόν τι περὶ αὑτοῦ ἀναβοῆσαι, τῷ δὲ γυμνὸν ὀρχήσασθαι, καὶ ἀράμενον τὴν αὐλητρίδα τρὶς τὴν οἰκίαν περιελθεῖν, Vides (*inquit apud Græcum Saturnus magnificans suum regnum*) quantum bonum sit regem inter omnes eligi, si viceris talo. Cùm neque quisquam tibi ridiculum aliquid imperet, & tu imperare aliis possis: huic, vt turpe aliquid de seipso vociferetur, illi vt saltet nudus, vtque sublatã in humeros tibicinã ter domum circumeat. Saturnale ludicrũ in creãdo rege. Is ridicula quædam imperitabat.

38. Regnum lusu sortientium.] *Eo ritu, quo regna conuiuiorum: id est talo. Ex Luciani supra verbis.* Talo creabatur rex.

39. Constanter exorsus est carmen.] *Vetus illud ex Ennio tritum.*

O Pater, ô patria, ô Priami domus

Septum altisono cardine templum, &c.

40. Ministro Pollione Iulio, prætoriæ cohortis Tribuno.] *Puto eum esse qui posteà Præf. prætorio fuit, sub Othone. Vide Plutarch. in Othone.* Iulius Pollio

41. Mox habebatur Principum liberos sedẽtes vesci in aspectu propinquorum, propria & parciore mensa.] *Suetonius super eodem ritu, Claudij cap.* XXXII. Adhibebat omni cænæ & liberos suos cum pueris puellisque nobilibus qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerẽtur. *Idem in Augusto, cap.* LXIIII. *de nepotibus eius:* Neque cænauit vna, nisi in imo lecto adsiderent. *Vbi scripserim*, nisi vt imo. *Ex quibus vides pueros sedisse ad fulcra, pedésque parentum. Sedisse, dico. Spernebant enim etiam tunc accubitum à pueris, à seruis: quasi luxuriæ ritum illi ætati ordiníve non decorum. De seruis, Plautus Sticho:* Potius in subselliis Cynicè accipiemur, quàm in lecto. *Idem Persa:* Nõ postulo equidem med in lecto accumbere, Scis tu med esse imi subsellij virum. *Donatus in vita Terentij:* Iussus antè Cæcilio recitare, ad cænantem cùm venisset, quòd erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulũ residens legisse dicitur: post paucos verò versus, inuitatus vt accũberet, cænasse vna *Senecam sic accipio De Tranquillit. lib.* II. *cap.* XV. Non accipiet sapiens contumeliam, si in conuiuio regis recumbere infra mensam, vescíque cum seruis ignominiosa officia sortitis iubebitur. *Qua contumelia à Caio Pomponius Secundus adfectus: qui cibum cum eo cepit,* παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος, *ait Dio: scilicet quasi Vicinus illius seruus. Nec aliò Plutarchus respexit, cùm in Conuiuio suo reliquos quidem accumbentes facit, at Æsopum qui seruus sedentem in subsellio apud Solonem.* Filiis principũ propria mẽsa. Ad imum lectum. Sedebant nõ accũbebant. Vũ & seruĩ. Seneca explicatus.

42. Innoxia adhuc & præcalida potio.] *Retuli ad calidæ potionem in Electis. & velim ei capiti addi Arriani locum lib.* 1. *cap.* XIII. ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντος σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, ἢ μηδ' εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐ ταῦτ' ἐστὶν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς; *qui simillimus illi Senecæ, quem adduxi è libro. De Ira. Ceterùm ex hac potione gustasse etiam Titus credebatur* Britannicum iuxta cubans, *ait Suetonius Titi cap.* II. *Miror cur* cubans *scripserit: nam ille verò* sedit, *vt hic in Tacito, cum Britannico scilicet* simul, ac paribus disciplinis, & apud eosdem magistros institutus, *vt ipse Suetonius ibi scripsit. Nec probabile, in pari ætate, Titum supra Dominum honore affectum. Sed excidit hoc Suetonio, pro vulgato more scribenti: alius in hac re error, nisi ipse error, Æliani in Var. Histor. lib.* V. *qui disertè vult venenum ei in cibo dãtum, non potu.* Μυείοι γ' οὖν, *inquit,* καὶ πίνοντές τι καὶ φαγόντες ἀπέθανον, ὡς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐσθίοντες, ὡς Κλαύδιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Βρεταννικὸς ὁ Calidæ potus

τύπου πῶς. Atqui de potu & Tacitus, & Suetonius, adfirmant.

43. Octauia quoque.] *Scribe*, Octauiæ. *is pauor videlicet fuit.*

Græcos parû probabiliter de Britannico tradere.

44. Nox eadem Britannici necem & rogum coniunxit.] *Miror ergo, quomodo vera quæ Græci tradiderunt, Britannici corpus gypso multo oblitum à Nerone fuisse, ne liuor appareret è veneno: sed pluuiam coörtam eluisse gypsum, dum cadauer per forum effertur; omniúque oculis scelus subiecisse. Hæc Zonaras, hæc Dio. Scitè, sed parum verè: vt Taciti quidem narratio est. Nam hæc omnia operire nox potuit.*

45. In campo tamen Martio sepultus est.] *Non tamen ibi combustus: sed reliquiæ eius in vrnâ, illatæ, vt opinor, monumento Augusti.*

Acerbum funus.

46. Subtrahere oculis acerba funera.] *Nota ritum. Acerba enim & immatura funera, quæ intra Tyrocinij diem, pompa funebri aut laudatione non dignata. Alibi dico pleniùs.*

Tacitus pronus in Senecâ.

47. Viros grauitatem ad seuerantes.] *In Senecam & Burrum criminatio spectat. quã deluit tamen leuiter ipse Tacitus, Senecæ vbique volens & amicus: aliter quàm ille Bithynus, qui inimicitias cum Seneca indictas exercet, & ex professo.*

48. Pecunias quasi in subsidium corripiens.] *Vel*, corripere.

49. Quæ vt coniugi imperatoris soli, tum vt matri seruabantur.] *Emendaui verissimè:* quæ vt coniugi imperatoris olim, tum. *Iampridem, inquit, excubiæ Agrippinæ: Claudio quidem viuo, vt coniugi Principis: Nerone imperante, vt matri.*

Duplex custodia principibus.

Germani adsciti, fidei caussa.

Hispani dimissi.

* Suet. cap. XLVIII.

Germani iterum admissi.

50. Germanos super eumdem honorem custodes additos.] *Duplex ergo custodia Agrippinæ, vti & Principi ipsi: Prætoriani militis, Germanique. Suetonius capite* XXXIV. Abductâque militum & Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit. *Iampridem verò Germanis habitus is honos: & ante eos Hispanis. Nam Iulius Cæsar Hispanorum cohortem habuerat custodiæ suæ, Sueton. in Iul. cap.* LXXXVI. *& Calagurritanorum manum Augustus, Sueton. cap.* XLIX. *Sed ij dimissi: & eorum vicem allecti Germani. Quos ipsos metu aliquo & suspicione ob Vari cladem * dimiserat, sed mox, vt opinor, recepit Augustus. Habuit certè eos inter initia Principatus, Tiberius, ex Tacito lib.* I. Robora Germanorum qui tum custodes Imperatori aderant. *aliique, ad Galbam vsque*, qui cohortem Germanorum olim à Cæsaribus ad custodiam corporis institutam atque multis experimentis fidelissimam dissoluit. *Sed & post eum iterum recepta, vti clarum ex historia inferiore. Imò & externi reges vitam suam commisere istis. De Herode quidem * lego Iudææ, habuisse eum in satellitio Germanos. Faueo tibi pugnacissima & fidelissima gens, faueo hanc laudem. quæ tamen propria quodammodo Batauorum. Vti enim hodie Heluetij, sic illi olim eximij visi ad hoc munus. Itaque indiscriminatim modò Batauí ij custodes appellati, modò Germani. Batauos Sueton. Cal. cap.* XLIII. *nominat, Plutarchus in Othone, Dio apertissimè lib.* LV. *Ex cuius verbis etiam disces, Equites peditésque in hac manu fuisse. sicut & in Constitutione Hadriani, inter Vexillationes Palatinas Batauos equites seniores iunioresque recensitos reperies. Ad hos non dubiè custodes illa Arriani spectant de oblongis gladiis, quorum & nunc Germanæ genti vsus, lib.* IV. *Dissertationum:* Δεῖξόν μοι τὰς μαχαίρας τῶν δορυφόρων. ἰδού, ἡλίκαι εἰσὶ καὶ πῶς ὀξεῖαι; τί οὖν ποιοῦσιν αἱ μεγάλαι αὗται μάχαιραι καὶ ὀξεῖαι; ἀποκτιννύουσι. *id est:* Ostende mihi gladios istos satellitum. Ecce, quàm magni, quámque acuti! Quid ergo faciunt isti magni gladij & acuti? occidunt. *Reperio & Frisios in hac numero, vicinos scilicet Batauis ingenio, situque Lapis interamnæ:* HILARIVS. NERONIS. CÆSARIS. CORPORIS. CVSTOS NATIONE. FRISO.

Etiam in Iudæa Germani.

* Apud Ioseph. lib. XVII.

E Germanis assumpti præsertim Batauí.

Batauí equites & pedites.

Ij vsi oblóngis gladiis.

51. Iunia Silana, quàm matrimonio C. Silij pulsam suprà retuli.] *Libro* XI. *Credo sororem esse Marci Luciique Silanorum.*

52. Insignis genere, forma lasciua.] *Romana vetus editio*, forma, lasciuiâ, *nõ displicet.*

53. Sextium Africanum nobilem iuuenem.] *Scribe*, Sex. *vt prænomen sit. Lib.* XIV. Census per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano Trebellióque Maximo acti sunt,

æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. *Nobilitatem hanc Africani reptendam arbitror à Iulo Antonio Marcellæ marito, cui cognomen Africano. Ei filius L. Antonius lib. v. suprà: & hic, vt opinor, nepos.* Sex. Africani stirps.

54. Iturium.] *Verius,* Titurium, *atque ita scribunt libri veteres infrà,* XIV. *Annali. Simile mendum* III. *ad Q. Fratrem libro:* Ad Labienum & ad Ligurium litteras dabo. *Malim,* Titurium, *qui in Cæsaris legatis.* Titurius.

55. Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu à Diuo Augusto.] *Rectè Plautum. Noster lib.* XIV. Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iuliâ familiâ. *Iterum:* Compertóque Plautũ & Sillam maximè timeri. *Lib.* XVI. Interfectum esse Rubellium Plautum generum L. Veteris. *Græcisq; constanter semper,* Πλαῦτος. *Vbi ergo frons,* Plancus, *aut,* Blandus, *substituentium? At enim pater illi fuit Rubellius Blandus. Homo inconspectè, an nescis plerosque filiorum cognomine à patribus diuersos fuisse, hoc æuo? Taciti vna aut altera pagina tibi testis. In Iuuenali ergo corrige, sat.* VIII. Rubellij Plauti cognomen retentum.

——— tecum est mihi sermo Rubelli
Plaute, tumes alto Drusorum sanguine. Iuuenalis correctus.

Suetonius qui A. Plancum quendam iuuenem nominat, non tibi imponet: alius est ab isto, vt dicam lib. XIV. *vbi de morte huius Plauti. Quod ait Tacitus pari cum gradu à Diuo Augusto fuisse ac Neronem: id clarum, Rubellius Blandus maritus Iuliæ Drusi filiæ fuit, ex iis genitus hic Rubellius Plautus. Tabulam nostram adi.*

56. Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto.] *Ætas non abnuit, quin sit ille libertus, de quo hodie inscriptio in ædibus Cæsiorum,* ATIMETVS. PAMPHILI. TI. CÆSARIS. AVG. L. L. ANTEROTIANVS. *cum carmine Romano Græcoque, in mortem* Homonœæ *coniugis. E domo enim Pamphili Tiberiani liberti transire ad hanc Domitiam potuit. De eodem fortasse Scribonij Largi locus est, sed vitiatus, cap.* CXIX. Cassij medici, *inquit,* colice bona, multis nota propter effectus, vera hæc est: vt ab eius seruo Atimeto accepi, legato Tiberj Cæsaris. *Quomodo enim seruus legatus Cæsaris fit? Scribam,* legato Tiberio Cæsari. *hac mente, vt à Cassio moriente legatum relictus sit Tiberio.* Genus Plauti. Atimetus libertus.

57. Lusus principis intendere.] *Nec malè,* luxus.

58. Fabius Rusticus.] *Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri, in Agricola:* Liuius veterũ, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi scriptores.

59. scriptos esse ad Cæcinam Tuscum codicillos.] *Benè & ad ritum eius æui,* Codicillos. *Nam officia omnia administrationésque dari à principe moris, in codicillis. Tacitus in Agricola:* Credidere plerique missum è secretioribus ministeriis libertum, codicillos quibus ei Syria dabatur, tulisse. *Sidonius lib.* 1. *Epistol.* Vacante aula turbatâque repub. solus inuentus est, qui ad Gallias administrandas fascibus prius quàm codicillis ausus accingi, &c. *Ingerit idem non conniuenti lectori Suetonius Claud. cap.* XXIX. Suppositos, aut etiam palàm immutatos datorum officiorum codicillos. *Et Arrian. lib.* III. *Dissert.* Ἀλλὰ καὶ κριτής εἰμι τῶν Ἑλλήνων. οἶδας κρίνειν, πόθεν ἐπέγνως εἰδέναι; Καῖσάρ μοι κωδίκελλον ἔγραψε. γραψάτω σοι ἵνα κρίνῃς περὶ τῶν μουσικῶν, καὶ τί σοι ὄφελος; *Zeno Imp. l.* 1. *C. Vt omnes iudices:* Aut codicilli alterius administrationis oblati. *& l.* XII. *C. De Dignitat.* Iudices qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse conuicti, ablatis codicillorum insignibus & honore exuti, &c. *Lampridium verè interpretemur ex istis, in Alexandro:* Pontificatus & Quindecimuiratus & Auguratus codicillares fecit, ita vt in Senatum allegerentur. *Codicillares: id est, tribuit eos ipse per codicillos: cùm antea cooptari à collegis, partim à plebe solerent. De hisdem codicillis interpretor Suetonij locum Tib. cap.* XLII. Alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confestim detulit: codicillis quoque iucundissimos & omnium horarum amicos professus. *Cæcina Tuscus quem hic nominat, est ille qui postea praf. Ægypti à Nerone relegatus est, Sueton. cap.* XXXV. Tuscum nutricis filium relegauit, quòd in procu- Cæcina Tuscus, quis.

Fabius Rusticus historicus.

Officia data in codicillis.

Lampridij nouus verusq. intellectus.

ratione Ægypti balneis in aduentum suum exstructis lauisset. *Dionem corrige;* τί δ' ὅτι καὶ Κίνναν Τοῦσκον ὑπερώρισεν, ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ ὃ ἐκείνῳ ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι, ἐποιήθη. *& scribe,* τί δὲ ὅτι Καικίναν. *Super fuit tamen Neroni, & nominat iterum noster lib.* III. *Hist.* Apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum nuntiatur.

Dio correctus.

Plinius Historiam scripsit.

60. Plinius.] *In libris Historiarum, quos à fine Aufidij Baßi composuit triginta & vnum. Ipse in Præfatione ad Titum:* Nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiâ orsi à fine Aufidij Bassi. *Eosdem libros intellegit.* II. *Histor. nat. cap.* LXXXIII. Nec minus mirum ostentum & nostra cognouit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus. *Et cap.* LIII. Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis principis supremis, sicut in rebus eius retulimus. *Credo autem scripsisse Aufidium à bellis ciuilibus ad res Claudij aut paullum infrà. Certè vixit eâ ætate, & viri optimi (ita appellat) constantiam in lenta morte Seneca describit epist.* XXX. *Citantur bina eius fragmenta in Suasoria pro Cicerone.*

Aufidij Bassi historiæ, & æuum.

Cluuius Rufus historicus.

61. Cluuius.] *Non Cliuius. Est Cluuius ille Rufus, vir consularis, qui huius inferiorisque ætatis historiam scripsit. Plinius lib.* VIII. Ita secum aliquando Cluuium locutum Scis Virgini, quæ historiæ fides debeatur: proinde, siquid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. *Emenda Plutarchum in Othone, apud quem sub initium malè* Κλαύδιος Ῥοῦφος *scriptum & versum. Nominat aliquotiens noster, & Sueton.*

Plutarchus correctus.

62. Sed vocem vnius ex inimicâ domo adferri.] *Hæsito num scrib.* vocem mimi ex mimica domo. *De Paride enim: & fatalis quidam librariorum in iis vocibus error.*

63. Refutate tenebras & vigilatam conuiuio noctem.] *Hæret sententia: quam explicari posse puto, si legas,* Reputaret tenebras.

64. Viuere ego Britannico potiente rerum poteram. at si Plautus aut quis alius remp. iudicaturus obtinuerit.] *Lege nota interrogandi,* Viuere e. B. p. r. poteram? *Sequentia scripserim,* remp. iudicatúsve obtinuerit. *id est, si Plautus rerum, iudiciorúmve potiretur. Rodolphus legit,* remp. inuasurus.

65. Vbi nihil pro innocentia, quasi diffideret.] *Rodolphus adnotauit,* quasi defenderet.

66. Præfectura annonæ Senio Rufo.] *Fenius illi nomen: atq; ita semper infrà.*

Curator ludorum.

67. Cura ludorum Arruntio Stellæ.] *Inter dignitates ergo ea res fuit. sic libro* I. Sulpicius Rufus ludi procurator. *In lapide prisco Tibure:* CVRAT. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATORI. *Apud Sueton: Cal. cap.* XXVII. Curator munerum ac venationum.

C. Balbillus.

68. Ægyptus C. Balbillo. *De hoc Seneca lib.* IV. *Nat. Quæst. cap.* II. Balbilus virorum optimus, præfectúsque in omni litterarum genere rarissimus, auctor est cùm ipse Præfectus obtineret Ægyptum, &c. *etsi malè vulgo,* Babillus. *Corruptum & in Plinio idem nomen, lib.* XIX. *procemio.* Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenit, Babilius sexta, ambo Præfecti. *scribe,* Balbillus. *In lapidibus nominatur quidem,* TI. IVLIVS. BALBILLVS. SACERDOS. SOLIS.

In eo nomine Seneca & Plinius correcti.

P. Anteius.

69. Syria P. Anteio destinata.] *Ineptè vulgo,* Pantello. *errore duplici. Coniectura nostra certò firmatur è Taciti* XVI. Simul annuam pecuniam à P. Anteio ministrari cognoscit; neque nescium habebat Anteium caritate Agrippinæ inuisum Neroni.

70. Statio cohortis adsidere ludis solita.] *Non repeto quæ scripsit Epistolic. libro.* III. *Epistola* XVIII.

Consules repositi.

71. Q. Volusio P. Scipione.] *Ita mei libri, idque Fasti comprobant. Lapis Neapoli.*

Q. VO-

Q. VOLVSIO. SATVRN.
P. CORNELIO. SCIP. COS.
AVGVSTALES
QVI. NERONI CLAVDIO
CÆSARI. AVGVST. ET
AGRIPPINÆ. AVGVSTÆ
I. O. M. ET. GENIO. COLONIÆ
LVDOS. FECERVNT. XIII. XII. K. MART.

Nominat & Phlegon in Admirandis, Q. Volusium P. Scipionem coss.

72. Vt ipse quoque exciperet ictus, & ore præferret.] *Vera lectio. Beatus Maurúsque frustrà adlaborant in scriptura codicis Budensis: quem ex hoc aliisque locis scias fuisse non optimæ notæ, Legunt tamen illi,* & ore se Cæsarem præferret. *Inepte. Hoc noster voluit clarè, excepisse eum ab ignaris ictus, & læsa facie prætulisse. Plinius lib. XIII. de Thapsia:* Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceráque, & secuto die contra famam cutem sinceram circumferens. Nero petulanter grassatur.

73. Aduersus viros feminásque insignes.] *Farn.* illustres. Qui Laticlauij dicti.

74. Multi propriis cum globis.] *Melius,* inulti.

75. In modum captiuitatis nox agebatur.] *Diuino scribend.* in modum captæ ciuitatis. *Ea enim facies potius, quàm carceris custodiæ.* Ouidius explicatus.

76. Iulius quidam Montanus.] *Si memoria mihi firma, poëta quidam eo nomine apud Senecam patrem laudatur.*

77. Senatorij ordinis, sed qui honorem nondum capessisset.] *Suetonius Laticlauium vocat. tu scito. Ante & sub hoc æuum mos, vt liberi Senatorum, lato clauo induerentur vnà cum virili toga, Curiæque interessent. Ab Augusto institutum, qui* Liberis Senatorum, quò celeriùs reip. adudescerent, protinus virili togæ latum clauum inducere, & Curiæ interesse permisit. *A quo more Ouidius:*

Liberior fratri sumpta, mihíque toga est:
Induitúrque humeris cum lato purpura clauo.

Iidem ergo Laticlauij. iidem capessendis honoribus destinati. Noster lib. XIV. Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus. *Statius* III. *Siluarum,*

Notus adhuc tantùm maioris munere claui.

Alij sunt Tribuni laticlauij, de quibus hæc non capio. Iulius ergo Montanus Senatorij quidem loci, sed qui magistratum adhuc nullum cepisset, & tantùm laticlauius.

78. Reuocandæ libertatis ius patronis daretur. *Non ergo ratum Claudij iudiciũ, qui* Ingratos & de quibus patroni quererētur, reuocauit in seruitutem, *Sueton. cap.* XXV. *In quo Claudius exemplũ Atheniensiũ secutus videri potest, apud quos* conuictus à patrono libertus ingratus, iure libertatis exuitur, *ait Valerius lib.* II. *cap.* VI. *& Plutarch. in Solone. Iudicauit ergo quidem ita Claudius, sed in legibus & more Romano aliud fuit vti audiemus.* Adde his l. v. De iure patronatus vbi strictius de hac Claudij constitutione.

79. Perscripsere tamen consensum Senatus. * Ille an auctor, &c.] *Puto leg. interpungendumque.* Perscripsere tamen consensum Senatus illi, an auctor constitutionis fieret, vt inter paucos & sententiæ diuersos. *Firmant illa Taciti lib.* XIV. At Consules perficere Senatus decretum non ausi de consensu scripsere Cæsari. Senatus sæpe referebat ad Principem consulta.

80. Vi an æquo cum patronis iure agerent, sententiam eorum consultarent, &c. *Occisus locus, ita viuam & sententiam ego. Ecce tamen Vespillones aliquot (non enim medicos) ad hoc funus. Est qui legat.* Vi an æquo cum patronis iure agerent, sententiam eorum confutarent, ac verberibus vltro manus intenderent, implere vel pœnam suam dissuadentes. *Alius;* vt ne æquo cum p. i. a. s. e. conculcarent: ac v. v. m. intenderent, impelleréntve p. s. d. *Parcite boni viri; non vos, non ego restituemus sine libris. à quibus nihil hic iuuor, Ludibria tamen mea hæc:* vt iam nec æquo cum patronis Varia & vana restitutio.

iure agerent. Sententia eorum consultari, an verberibus manus vltro intenderent, impune vel pœnam suetam dissuadentes. *Ad manuum intentionem facit aliquid locus è lib.* III. *Annal.* Liberti quc etiam ac serui, patrono vel domino, cùm voces cùm manus intentarent, vltro metuebantur.

81. Quid enim aliud læso patrono concessum, quàm vt vicesimum vltra lapidē, in oram Campaniæ, libertum releget?] *Quando id aut quâ lege, patrono concessum, quærimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, vt Dio ait, lib.* LV. *constituit* τὰ δικαιώματα οἷς ὅτι ἄλλοι πρὸς τοὺς ἀπελευθέρους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν χρήσωνται γένοιντο. *id est,* iura, quibus erga libertos cùm alij, tum ipsi patroni vterentur. *Et relegatio quidem est ab exemplis aui prisci. Vt enim patres olim filios rus relegabant pœnæ & molestiæ caussâ (vti Roscius Amerinus, vti Torquatus à patribus relegati leguntur:) sic patronis relegandi libertos ius nunc tribuit siue quis alius, siue Augustus. Sed in numero numquā ratio? & cur non vltra* XX. *lapidem? Nihil reperio. Præfectus quidem vrbi intra centesimum lapidem cognoscebat: vltrà, Præfectus Prætorio: vt notat Vlpianus in* * *fragm. Pythœanis lib.* IX. *De offic. proconſ. Eóque exemplo Seuerus Imp. Prætorianus milites vltra centesimum lapidem abesse ab vrbe iussit, apud Herodianum lib.* II. *Et Prosper Aquitanus de Symmacho: quem, cùm Aram Victoriæ restitui postulasset,* iratus Princeps, statim à suis aspectibus pulsum in centesimo lapide, rhedæ non stratæ impositum, eâ die manere præcepit. *Dio tamen libro* LII. *vbi de Præfecto vrbis, iurisdictionem eius angustiùs terminat,* ἔξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: *ea essent miliaria circiter* LXXXVII. *nisi in Dione rescribendum sit,* ἑπτακοσίων: *quod puto. Sanè ad Præf. vrbis pertinuisse, audire patronos querentes de libertis, ex Vlpiano clarum l.* 1. *De off. Præf. vrbis. Sed Tacitus patrono ipsi hanc relegationem, vt apparet, tribuit: nec tamen videtur vsurpari potuisse, sine auctoritate maiori.*

Pœna in libertos ab Augusto.

Patres olim filios rus relegabant.

Præfecti vrbis iurisdictio quatenus.

* Tit. De plagiariis & l. 1. De off. præf. vrbis.

Dio correctus.

82. Decurias.] *Indicúmne decurias intellegit, an potius scribarum? Puto, scribarum. Qui ordo latè fusus Romæ, & non inhonestus, Liberti autem ordinem eum pretio certo emebant, vti è Cicerone haurias* III. *lib. in Verrem:* Ad eos me scribas reuoca: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis ac fenicorum corollariis, cùm decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se venisse dicunt. *Et paullo pòst, de iisdem:* Mirabimur turpes aliquos esse in eo ordine, quò cuiuis pretio licet peruenire? *Scribæ ij diuisi per decurias. Sueton. in* Claud. *cap.* I. Corpus eius per municipiorum coloniarúmque primores, suscipientibus obuiis scribarum decuriis, ad vrbem deuectum. *Reperiésque sparsim Quæstorios scribas, Ædilitios, Prætorios, item scribas ærarij, Portorij, &c.*

Scribarum ordo. Libertis pretio patebat.

In decurias tributus.

83. Ministeria magistratibus & sacerdotibus.] *Lictores, viatores, præcones, calatores, præcias.*

Ministri magistratuum è libertis.

84. Cohortes etiam in vrbe conscriptas.] *Cohortes vigilum, quæ scriptæ primò ex milite libertino. Strabo, lib.* V. *Dio* XLVIII.

Vigiles è libertis.

85. Manumittendi duas species institutas.] *Libertas duplex, Iusta, non iusta. Iusta quæ vindicta, censu, testamento data:* Non iusta, *quæ inter amicos, in conuiuio, per epistolam. Seneca De vita beata, cap.* XXIIII. Hominibus prodesse natura iuber, serui liberíve sint; ingenui an libertini; iustæ libertatis an inter amicos datæ. *Rectéque libri veteres aliquot in Suetonij Aug. cap.* XL Seruos non contentus multis difficultatibus à libertate, multóque pluribus à libertate iusta remouisse. *Iusta illa qui manumissi, planè plenéque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam, vt Tacitus ait, attinebantur seruitutis. Imò retrahi poterant in seruitutem. Fragmentum quoddam Ic. veteris à Puteano.* Hi qui domini voluntate in libertate erant, manebant serui. & manumissores audebant in seruitute denuò eos per vim ducere. Interueniebat Prætor, & non permittebat manumissum seruire. *& addit pòst;* Sed nunc habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Iuniani. *Scitè ergo ob hunc* * *iteratæ seruitutis metum Messenio seruus apud Plautū, qui inter amicos manumissus subiicit,*

Duplex manumissio.

Suetonius correctus auctusque è libris.

Iusta libertas.

Non iusta, si ec inter amicos.

* Hæ sunt Iterationes, quarum mentio Iustin. Nouell. LXXVIII.

Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuò vt fiem. Plautus illustratus.

86. Relinqueretur pœnitentiæ, aut nouo beneficio locus.] *Pœnitentia, vt retraberes in seruitutem: beneficio, vt vindicta liberares. Ita apud Plinium lib. VII. epist.* Facilè deflecte ad te, si voles vindictâ liberare, quos proximè inter amicos manumisisti.

87. Ereptus amitæ libertus Paris, quasi iure ciuili.] *Zemiam ergo aliquam in nos molitus Vlpianus, cùm scripsit l. III. De condict. cau. data*: Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitiâ Neronis filia decem quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem. *filiámque eam Neroni fecit. quæ est amita, magna sua librariive culpa. Sed librarium id peccasse clementius est: scribendúmq́,* Neronis amita: *aut potius,* Neronis consilio. *quod firmat Tacitus, qui Neronis iussu patratum id ingenuitatis iudicium ait.* Vlpiani aut error, Aut scripturæ vitium, déq. tollendo coniectura.

88. Prohibiti Tribuni Vocare ex Italia.] *Non mirum. Quippe qui nec Romæ vocationem habuerint, auctore Varrone: cuius verba in Agellij Noct. lib. XIII. cap. XII. in Italia multo minus, quippe cùm potestas eorum vrbis dumtaxat finibus terminaretur. Vide Dionys. lib. VIII.* Tribunis nō est ius vocādi.

89. Princeps curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita, ac sæpe immutata eius rei forma.] *Eam varietatem breuiter exponam, cum temporum luce. Olim ærario præpositi Quæstores: notum. Caussa immutandi sub Iulio Cæsare orta, anno vrbis DCCIX. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarij cura Ædilibus duobus commissa est: nec redijt postilla ad Quæstores. Dio disertè notat lib. XLIII. Ædiles ergo præfuisse videntur (non enim immutationem reperio) per annos ferè decem & septem, donec Augustus Prætorios substituit. Factum anno DCCXXVI. Dio lib. LIII.* καὶ ἐπειδὴ χρημάτων τῷ δημοσίῳ ἐδέησεν, ἐδανείσατό τινα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ, πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. *id est*: quoniam ærarium publicum inops pecuniarum esset, quasdam mutuo sumptas in id contulit: & administrationi earum duos Prætura functos in annos singulos electos præfici iussit. *Sueton. cap. XXXVI.* Auctor fuit, vt cura ærarij à Quæstoribus vrbanis ad Prætorios, prætorésve transiret. *Tacitus hic. Ideò in monumentis id aui historijsque, Prætores ærarij, inscripti passim. Mansit ad Claudium,* qui curam ærarij Saturni Quæstoribus reddidit, quam medio tempore Prætores aut vtique prætura functi sustinuerant *ait Sueton. cap. XXIV. Ita tamen, vt honores iis extra ordinem permitteret, ait Tacitus,* ne metu offensionum segniùs consulerent. *Quem Dio explicat, in Claudio:* τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμίαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ ὥσπερ καὶ ἐπετείους ὥρας (ἐκεῖ, ἐπί τε ἐκείνων προέστη, καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγίγνετο) ἄρχειν, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτὴν διώκουν, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. *id est*: Prætores ærarij soluens, Quæstoribus rursum antiquo more id tradidit. non tamen vt annuum eorum munus esset (quod anteà & in ipsis & in Prætoribus factum:) sed duo iidem tres annos continuos eam curam sustinebant: eisque exactis Præturas statim adipiscebantur, interdum & præmium mercedémque: proinde ac bene se gesserant. *Honores ergo extra ordinem iis dati, sunt præturæ. Sed idipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos: quos è Prætoriis elegit: Itaque clarè Tacitus,* Prætura perfunctos *delegit non, prætores. Ita enim in Tacito corrigendum. Per bella tamen ciuilia, & principe nullo Romæ, iterum prætores præfecti videntur: innuitq́ Tacitus lib. IV. Histor.* Prætores ærarij (nam tunc à Prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, &c. *Insita enim admonitio facilè ostendit aliud fuisse Taciti, id est, Traiani æuo. Gellius lib. XIII. præfectum nominat,* Quod per Quæstorem dixi, *inquit,* intellegi nunc oportet Præf. ærario. nam cura ærarij à Quæstoribus ad Præfectos (*ita legerim, non* Præfectum) translata est. *Præfuisse autem eos censeo biennium, ex hac sanctione Neronis: certè quidem ita seruatum sub Traiano. Plinius Pane-*

De Præfectura ærarij. Primò id Quæstores tractabant. Mox Ædiles. Inde Prætura functi, aut Prætores. Iterum Quæstores. Iisque extra ordinem datę præturæ. Præfecti è prętoriis sub Nerone. Prętores sub Vespasiano. Postremò denique præfecti è prætoriis. Qui biennio pręerant.

gyr.dese & Tertull., Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, cùm tu nobis consulatum obtulisti. *Et statim:* Nobis Præfectis ærario Cõsulatum antequàm successorem dedisti. *In iure crebra mentio Præfectorum ærarij, vrt.* x I I. *De his quæ vt indignis. l.* x v. & x L I I. *De iure fisci.*

C. Aminius celeber iurisconsultus.

90. Aminius Rebius, ex primoribus peritiâ legum.] *Libri vett.* C. Aminius. *nescio an*, Caninius Rebilus. *Certe (& doleo) ignotus mihi, quicũque hic laudatus Iurisconsultus.*

Volusius Saturninus.

91. L. Volusius egregiâ famâ concessit, cui tres & nonaginta anni, præcipuæque opes.] *De huius senio Plinius lib.* v I I. Nuper L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiam rogauerat superstes fuit. *Præfectum eum vrbi fuisse colligas ex altero Plinij loco:* Nuper L. Volusio Saturnino in Præfecturâ vrbis extincto, notum, è Corneliâ Scipionum gentis, * Volusium Saturninum qui fuit Consul, genitum post L X I I. annum. *Et de diuitiis eius, Tacitus lib.* x I I I I. Et quantum Volusio longa parcimonia quæsiuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. *Sed & tota Volusiorum domus dives. Tacitus Annal.* I I I. Volusio vetus familia, neque tamen Præturam egressa. ipse consulatum intulit, opúmque, quîs domus illa immensùm viguit, primus accumulator.

* Intellegit Plinius Q. Volusium, qui cos. anno dcccix.

Vaticinium in Tacito.

92. Inoffensa tot Imperatorum malitia fuit.] *Ambigo an*, amicitia, *scribend. vti dicat coluisse eum tot principum amicitias sine offensa. Rodolphus*, militia, *legit.*

93. Molem amphitheatri apud Campum Martium.] *Quod totum è ligno struxit; Sueton. cap.* x I I. *Vide librum nostrum, si placet, De Amphiteatro.*

N merus correctus.

94. Plebeique congiarium quadrageni nummi viritim dati.] *Illiberalis liberalitas. Corrigo*, quadringeni: *& do auctorem Suetonium cap.* x Diuisis populo viritim quadringenis nummis Senatorum nobilissimo cuique &c.

Vicesimæ vectigal vetus, in libertis.

95. Vectigal quoque quintæ & vicesimæ vænalium mancipiorum remissum.] *Ampla populi Rom. Vectigalia: nullum, censeo, amplius eo quod è seruis, libertisque. Rem eam paullò vberiùs à capite mihi tractanti, aut gratia, aut venia esto. Antiquissimum vectigal Vicesimæ reperio, quæ ad libertos. Institutum anno vrbis* C C C X C V I I. *C. Marcio Cn. Manlio Coss. Liuius lib.* v I I. Ab altero Consule (*Cn. Manlio*) nihil memorabile gestum, nisi quòd legem nouo exemplo ad Sutrium in castris tributim, de Vicesimâ eorum qui manumitterentur, tulit. Patres, quia eâ lege haud paruum vectigal inopi ærario additum esset, auctores fuerunt. *Ea Vicesima semper exhinc exercita, ad tempora Principum inferiorum. Itaque non infrequens memoria in libris. Ab hac aurum Vicesimarium deriuo, quod in sanctiore ærario: de quo Liuius lib.* x x v I I. Consulibus aurum Vicesimarium. quod in sanctiore ærario ad vltimos casus seruaretur, promi placuit. *Ad hanc Vicesimam Arriani insignis locus, lib.* I I I. *Dissertation. Epicteti. cap.* x x v I. ὁ δοῦλος εὐθὺς εὔχε(ται) ἀφεθῆναι ἐλεύθερος. διὰ τί δοκεῖτε; ὅτι τοῖς εἰκοστώναις ἐπιθυμεῖ δοῦναι ἀργύριον; οὔ. ἀλλ' ὅτι φαντάζε(ται), *&c. In quo loco, vide vt cæcutiat vir, alia doctus. Nam vertit:* Seruus inprimis cupit se donari libertate. Quam ob caussam? an quia desiderat pro tesserâ vendentibus argentum numerare? Non. sed quia opinatur, &c. *Et in Notis ait*, εἰκοστώνην *esse qui rem emit exhibito signo aut tesserâ: manumissos autem emere publicè frumenta potuisse exhibitâ tesserâ vnde Persius:*

Vicesimariũ aurum.

Interpretis Arriani lapsus

——— scabrosum tesserulâ far.

Correctus Arrianus.

Somnia & nugamenta mera. Corrigo in Arriano, τοῖς εἰκοστώναις *Glossæ* εἰκοστώνης, ὁ τὰς εἰκοστὰς ἀπαιτῶν, Vicesimarius. *Verte igitur*: An quia vicesimariis argentum dare desiderat? *Idem Arrianus lib.* I I. *cap.* I. ὅταν οὖν στρέψῃ τις ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὑτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησεν; ἐποίησεν. τί; ἔστρεψε τὸν αὑτοῦ δοῦλον. ἄλλο οὐδέν; ναί. καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει. *id est*: Cùm quis seruum suum verterit apud Prætorem, nihilne fecit? fecit. quid? vertit suum seruum. Numquid amplius? Certè. vigesimum pro eo dependet. *Cicero lib,* I I. *ad Attic. epist.* x v I. Portoriis Italiæ sublatis, quod vectigal superest domesticum, præter Vicesimam? *Hæc in manumissis. At in seruis receptum, vt quotiens venirent, vectigal*

pro

pro iis penderet emptor. Id Tacitus fuisse ait, quintam & vicesimam: lectio modò sit certa. Ambigas enim iure, quoniam de hac XXV. nihil alibi scriptum. Imò scriptum contrà: Augustum, cum pecunia ad bellum & nocturnos Vigiles ei opus, instituisse Quinquagesimam venalium mancipiorum. Dio L V. in actis anni DCCLX. τὸ τέλος τὸ τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε. *Et herclè vti aliarum rerum venalium Centesima fuit: sic Quinquagesima mancipiorum. ausimq; in Tacito reponere,* * quinquagesimæ. *Alia quinquagesima est, de qua in Symmacho, & infrà, hoc ipso libro. Fuit & Vicesima hereditatium, instituta ab Augusto ad ærarium militare: de qua Dio lib. L V. actis anni DCCLIX.* τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων, καταλείπωσι, κατεστήσατο. *Temperauit eam Nerua, & magis Traianus de quibus multa Plinius in Laudatione. qui omnino videndus, si vim intellegere aues eius vectigalis. postq; illos Antoninus Philosophus, de quo Capitolinus:* Leges etiam addidit (*siue* edidit) de vicesima hereditatum: de tutelis. *Videndus item Paullus lib. I V. Sent. tit. V I. l. vlt. C. de edicto D. Hadrian. toll. De Vicesimæ legibus primus scripsit A. Ofilius, & post eum Macer libros duo: Inuenio & in lapidibus,* PROCVRATOR. XX. HEREDITATIVM. *item*, PROMAGISTER. XX. HEREDITATVM. *qui postremus titulus ab eo, quòd, vti è Plinio discis, publicani colligebant hoc vectigal: quorum Magistri, & Promagistri. Satis: nec enim Iurisconsultorum frugem demetere propositum nobis.*

Vicesimæ quintæ vectigal in seruis venalibus.
Quinquagesima venaliũ.
* Nisi tamen in Dione vitium, & rescribi placeat, πεντηκοστῆς.
Vicesima hereditatium.
Promagister Vicesimæ.

96. Factum Sc. vltioni iuxta & securitati.] *Quod Pisonianum dictum, in l. Senatusconsf. De Sc. Silan. & Neronianum à Paullo, lib. I I I. Sentent. Certè conditum vulgatumque est, Nerone I I. & Pisone Coss. Latum ea de re & anteà sub Augusto, P. Cornelio Dolabella, & C. Silano Coss. vnde nomen Sc. Silaniani: sed minus plenè. Dixerunt plura ante me, Vertranius hoc loco, & I. Cuiacius, I. Obseru. cap. X V I I I.*

Consultũ pro securitate dominorum.

97. Pomponia Græcina insignis femina.] *Soror filiáve Pomponij Græcini qui consul sub Augusto: & ad quem Elegia Ouidij I V. De Ponto.*

98. Superstitionis externæ rea.] *Christianissimi credo accusatam hanc fæminam, siue vt tunc confundebant, Iudaismi. Non ergo superstitionis, sed religionis. Etsi vniuersè fateor, genus hoc ad* θρησκείαν *& inanem externumq; cultum, nimis pronum.* * *Strabo pulchrè & ex Veri adyto:* ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν, καὶ ἑορτὰς, καὶ ποτνιασμούς· σπάνιον δ' εἴ τις ἀνὴρ καθ' αὑτὸν ζῶν εὑρίσκεται τοιοῦτος. Superstitionis auctores & duces esse fæminas: omnes opinantur. Eæ enimuerò viros inuitant ad superuacuos nimiósque deorum cultus, & dies festos, & venerationes. At raró profectò vir cælebs & sibi viuens inuenietur talis.

* Lib. V I I.
Fæminæ superstitiosulæ.
Viros corrũpunt.

99. Post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam.] *Duas enim Iulias Claudius sustulit, suasu siue iussu Messallinæ: alteram Drusi, alteram Germanici prolem. Suet. cap. X X I X. & Dio L X. Seneca in Ludo.*

Duæ Iuliæ.

100. Per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit.] *Luctus hic, vt clarum, ob Iuliam interfectam. Ab eius ergo cæde quadraginta anni? Falsum. Nam ea cæsa paullo ante expeditionem Claudij in Britanniam, vti è Dione liquebit tibi, Scribe fide iubente me,* quattuordecim annos. *Mors enim Iuliæ in annum incidit vrbis* DCCXVI. *à quo ad hunc Neronis consulatum iusti* X I V. *anni.*

Numerus vitiatus.

101. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant.] *Hunc aut alium sui aui intellegi Iuuenalis voluit sat.* V I I I.

——— quàm fulmine iusto
Et Capito & Tutor ruerint damnante Senatu,
Piratæ Cilicum.

Cossutianus Capito.

Sed magis certò Fabius libro V I. Egregiè nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, Græcè quidem, sed in hunc sensum: Erubescit Cæsarem timere.

Capito accusatur

102. Cuius proauum oratorem.] *Vulgo* auctorem, *pessimè.*

103. Oblatis in singulos annos quingenis sestertiis.] *Hunc ergo Suetonius intellexit*

capite x. Senatorum nobilissimo cuique annua salaria, & quibusdam quingena constituit.

104. Auitas opes dissipassent.] *Vulgò*, habitas, *errore tralatitio.*

105. Ita præriguisse manus, vt oneri adhærentes deciderent.] *Significat ipsas manus, frigore præmortuas, vna cum fasce deuolutas vel abiectas. Negat aut ridet vir quidam scriptis & genere nobilis, olim mihi seriò inter amicos. Atquin & Dio notat in illo tractu vim frigoris esse(libro* XLIX *actis anni* DCCXVIII,) *& Annales Turcici*, supra Trebizium, Soleimanni milites cùm Parthos insequerētur, tanto frigore oppressos, vt plurimi manus pedésque amitterent. *Hoc nostro æuo factum, anno* ∞.IↃ XXXV *: neque igitur sic miradum illud Taciti, aut ridendum. Scio & à gnaris similia aut maiora asseri, qui in Septemtrione fuerunt.*

106. Ne pugnam priores adirent, prædicit.] *Probum quod in Romano libro est*, priores auderent. *Vellem etiam*, edicit.

Pœna militaris.

107. Præfectos militésque tendere omnes extra vallum iussit.] *Quod pœnæ militaris genus antiquum. Liuius lib.* x. Cohortes quæ signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destituit. *Valerius lib.* II. *cap.* VII. Nève quis eorum intra castra tenderet, nève locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret, nève tentorium ex pellibus haberet. *Vide & Polyb. lib.* VI. *Sed propriè de hac ipsa re, sic Frontinus* I V. *Stratagem.* Domitius Corbulo in Armenia duas alas & tres cohortes, quæ ad castellum initio hostibus cesserant, extra vallum iussit tendere.

Exterrere.

108. Huc quoque & illuc volitans, plura famâ quàm pugnâ extrahere.] *Lego primum*, húcque & illuc. *deinde, vt in libro opt.* pugnâ exterrere. *Vera sententia, scriptióque. Nam hoc ait, Teridatem ostendisse potius arma, quàm intulisse, & plura exterruisse aduentus sui fama, quàm pugna.*

109. Antiochum.] *Commagenæ regem, vt suprà dictum.*

110. Proditore suo.] *Scribo*, sui.

Isichi, gens.

111. Isichi gens haud aliâs socia Romanis.] *Sic emendauimus. Nam libris est*, ante alias, *pugna cum Taciti verbis manifesta. Sic enim tunc primùm illecti: quomodo socij ante alios? At qui hic Isichi, Vaticano sunt*, Insechi.

Corbulo, inter doctos. Quis illi pater Plinius correctus.

112. Veteri & prouido duci.] *Cuius eruditionis etiam & studij in litteris signum, quid Plinius aliquotiens Corbulonem inter auctores laudat, quorum opera vsus. vti Indice libri* V. *&* VI. *Patrem egregio viro fuisse suspicor Pomponium, aut Orfitum, suadente Plinio lib.* VII. *cap.* V. Vestilia, C Herdicij ac posteà Pomponij Orfiti (*scribe ex libris*, Pomponij atque Orfiti) clarissimorum ciuium coniux, ex his quattuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suillium Rufum vndecimo, Corbulonem septimo, vtrumque consulem: postea Cæsoniam Caij Principis coniugem, octauo.

113. Dissimulato tamen intellectu.] *Ad Taciti phrasim magis*, intellecta.

Insteius Capito.

114. Isteo Capitoni.] *Ex lapid.* Insteio. *Mirum ni idem, qui supra Hostorius dicitur, vbi de recipiendis obsidibus actum. Certè Vatic. liber eo loci*, Histeus, *non* Hostorius *præferebat. Nec moueor, quòd ibi centurio dicitur, hic Præfectus castrorum. Potuit enim honore esse auctus.*

Expletus locus auxilio Calepini. Artaxata, quis cōdiderit.

115. Liberatoribus funditoribúsque ad tributus locus, vnde eminus glandes torquerent.] *Libratores ergo glandes torquebant, imò tela, lapidésque. Integer locus, quod mirere, apud Calepinum legitur:* vnde eminus lapides & glandes torquerent.

116. Caput gentis Artaxata.] *Conditam ab Artaxia rege, suasu Annibalis Pœni. Plutarchum adi in Lucullo.*

Emendatus Tacitus.

117. In cornibus pedes sagitarius, & cetera manus equitum ibat, productior cornu in sinistro per ima collium.] *Expeditior omnino & verior erit lectio*: productiore cornuum sinistro. *E cornibus, inquit, productius erat sinistrum. & caussam addit.*

118. Velut numine oblatum.] *Farnesiano super additum*, velut deûm numine.

119. Cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere.] *Puto*, cuncta extra, tecta tenus. *id est: extra vrbem vsque ad tecta domúsque, omnia sole liquida.*

120. Se quæstorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisse.] *Suillius Quæstor, Germanico bello. Annal.* I V. At P. Suillium Quæstorem quondam Germanici. *Adulterum Senecam in Iulia Germanici filia fuisse vult. Dixi antè.* P. Suillius Quæstor Germanici.

121. Quâ sapientia, quibus philosophorum præceptis, ter millies sestertiûm parauisset?] *Summa eadem diuitiarum Senecæ expressa à Dione: qui omnes res relictas habet prave culpet virum inculpatum. Ita adulterium illi obiicit cum Agrippinâ: pullarium eum fuisse ait, idémque vitium ab illo insitum Neroni: caussam auctorémque interfectæ matris: aliáque, quæ homo vanus, præter fidem prætérque omnium mentem conuiciatur velut è plaustro. Quibus odij caussis? aut quo mendacij pretio? Nam Seneca tantò anterior, non iniuriâ non beneficio cognitus illi. Sed credo, iudicij quædam morumque peruersitas fuit, quæ eumdem illum in Ciceronem exacuit, quæ in Caßium, Brutum, omnésque bonos. Caueat ab his, moneo, iuuentus: & è campis illis ita antiquitatum & historiæ legat, vt non colligat venena. At quod ad diuitias elegantiámque Senecæ attinet, vide lector & lege egregium eius libellum de vita beatâ: quem scripsit non aliâ re, quàm vt ora obstrueret calumniatoribus istis, præsertim à capite* X V I I. Dio Senecæ infensus. Idem nô bonus sincerúsque virtutum æstimator.

122. Felicitati submittere.] *Lege*, submitteret.

123. Q. Pomponium ad necessitatem belli ciuilis detrusum.] *Nihil legi. qui sequuntur, ij ferè nominati Seneca in Ludo.* De bonis damnatorum.

124. Filio & nepti pars concedebatur, eximebantúrque etiam quæ testamento matris, &c.] *Ablego te ad Cuiacium, Obseru.* V I. *cap.* X X I I I. *qui ante me abundè dixit.*

125. Se patroni iniurias vltum esse.] *Mallem, vltum isse.* Ollius Poppææ pater.

126. Ollium honoribus nondum functum.] *Atqui Quæstorium eum fuisse Suetonius autumat, cap.* X X X V. *Sed Quæstura fortasse non tam honos, quam aditus ad honorem. Ipse tamen Tacitus lib.* X I I. *Quæsturam inter magistratus recensuit, Agellius, & alij.*

127. Neque absurdum ingenium modestiam præferre.] *E Sallustio imitatum, qui de Sempronia:* Ingenium eius haud absurdum versus facere.

128. Velata parte oris, ne satiaret aspectum] *Ad æmulationem credo mulierum Arabiæ, de quibus Tertullianus in libello De virginibus velandis:* Arabiæ feminæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem quàm totam faciem prostituere. *Sed caussa in hoc nobili scorto, & in illis dispar.* Arabiæ feminæ facie semitecta.

129. Agentem eam in matrimonio Rufi Crispini equitis.] *Alij* Crispi. *Sed Crispinum ei cognomen Plutarchus in Galba, noster lib.* X V. *& clarißimè Seneca seu quis alius (non enim certè Philosophus) in Octauia. vbi Poppæa inducitur:* Rufus Crispinus.

——— venientem intuor
Comitante turba coniugem quondam meum
Gratúmque. properat petere complexus meos
Crispinus, & intermissa libare oscula.

Rufinus Crispinus filius eius à Suetonio nominatur, capite X X X V.

130. Otho, siue amore incautus, laudare formam elegantiámque vxoris apud Principem.] *Verè incautus. & simillima vecordia ille Candaules apud Iustinum lib.* I. Hic vxorem, quam propter pulchritudinem deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacitâ conscientia. prorsus, quasi silentium damnum pulchritudinis esset. *Vecordia inquam simili, sed & fato.* Amantium loquacitas.

131. Se ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem.] *Adhæresco. Fortean*, siue concessam à dis iactans nobilitatem, pulchritudinem. *Aut*, sibi

concessam dis dignam nobilitatem. *Budensi aiunt legi*, vbi concessam dictitaret. *ex eo diuinabam*, vbi congestam delibaret.

132. Per genus vitæ quod nemo adæquaret.] *Vidi qui legeret*, quod Nero non adæquaret. *Ego*, Nero haud æquaret.

Contuberniū.

133. Nil e contubernio seruili.] *Propriè. Non enim nuptiæ cum seruis, sed contubernium.*

Abusque.

134. A Tiberio vsque domum principis edoctus.] *Vatic.* Tiberio auoúsque. *ex quo fecerim*, Tiberio abusque.

Relegatio ad certum opidū

135. Massiliensium mœnibus coërceri iubetur.] *Relegandi genus tunc frequens. Sic Iulia opido Rheginorum ab Augusto clausa: Silanus à Nerone Bario municipio Apuliæ: Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone sepositus.*

Edictum de numero gladiatorum.

Senatusconsultum eadē in re.

136. Egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur.] *Augustus edixit anno vrbis* DCCXXXII. *μηθ' ὁπλομαχίαν ὁπλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλειόνων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν.* neque sæpius quàm bis in anno gladiatores dare, neque vltra paria sexaginta. *Dio* LIV. *Simile edictum anteà à Senatu, de quo Sueton. Iuly, cap.* X. Cùm multiplici vndique familiâ comparatâ inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere liceret. *Saturnalia nostra vide.*

137. Quibúsque aliis Romana continentur.] *Insero vocem*, res Romana continetur. *Sequentia emendaui, distinxi, sublata confusione, quæ in libris.*

Diuinatio in Tacito.

Pub'icum, quid.

138. Impetum eius attinuere senatores.] *Fero. sed præfero meum illud*, seniores.

139. Leges cuiusque publici.] *Publicum hic non ciuitas aut commune cuiusque opidi, vti censent: sed τὸ δημόσιον, τελωνία. Plautus Trucul.*

Illa, haud ego, habuit publicum, peruorsè interpretaris.

Defensa & flat. minata Senecæ lectio.

Seneca epist. CXX. Iam ego paraueram fiscos: circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem. quas accerserem merces. *Sueton. Cal. cap.* XL. Additumque ad caput legis, vt tenerentur publico, quæ meretriciū quæve lenocinium fecissent. *Seneca iterum epist.* CII. Ille qui & mari & terrâ pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat. *vbi malè substituunt*, publicanos.

Quadragesimæ vectigal sub Thedos. Arcadio.

140. Manet tamen abolitio quadragesimæ quinquagesimæque.] *Portorium id fuit, explicatum Quinctiliano in parte; Declamat.* CCCLIX. Præter instrumenta itineris, omnes res quadragesimam publicano debeant. *Sed abolitio hæc Neroniana, non firma. certè Symmachi æuo iterum præbita Quadragesima: vt discas è libro* V. *epist.* Quadragesimæ portorium non rectè poscitur à Senatoribus Candidatis: quia nostri ordinis functiones onerari geminis incommodis non oportet. Quæso igitur vt humanitatem nostri ordinis editoribus impartias, & vrsorum transuectionem

Quinquagesimæ.

cupiditati mancipum subtrahas. *Etiam Quinquagesima: de quâ idem:* Quæstores ordinis nostri numquam ferarum suarum portorium contulerunt. Nunc à fratre

Suetonius aliter ac vulgò explicatus Correctusque

meo Cynegio V· C. quinquagesimæ vectigal exigitur, quod solos vrsorum negotiatores, vt pote quæstui seruientes, oportet agnoscere. *De hac Quadragesima capio Suetonium Vespas. cap.* I. Huius filius publicum quadragesimæ in Asiâ egit, manebantque (*lego*; mantántque, *quia peruenisse eas ad suum æuum subindicat Tranquillus: vel potius*, monebántque) imagines sub hoc titulo, *καλῶς τελωνήσαντι. At in Caligul. cap,* XL. *alia herclè ab ista; temporaria dumtaxat, & quæ cum impuro illò periit;* Exigebatur pro litibus atque iudiciis vbicumque conceptis quadragesima summæ de quà litigaretur. *Sed & Quinquagesimam vanalium de qua suprà, disparo ab ista: sicut Quinquagesimas illas Ciceronis* III. *libro in Verrem: quæ ad aratores pertinuerunt decumanósque.*

Quinquagesimæ variæ.

141. Temperata apud transmarinas prouincias frumenti subuectio.

Quæ

Quæ hæc subuectio? illáne, quæ Romam? ex Africâ & Ægypto puta, aliisq́ prouinciis ad alimenta plebis. An intellegit in ipsis prouinciis modum positum, quò & quatenus frumenta sua aduehererent? Fraudes enim & hic committi solere, & molestias obiici prouincialibus, è Taciti Agricola disces. Emere, *inquit*, vltrò frumenta, & vendere cogebantur. Deuortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, vt ciuitates à proximis hibernis in remota & auia deferrent: donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.

Obscurior Taciti locus. Frumenti subuectio.

142. Et ne censibus negotiatorum naues adscriberentur.] *Mutuare huic loco lucem à P. Fabro lib. 1. Semest. cap. XXV.*

Immunitas mercatorum frumenti.

143. Sulpitium Camerinum absoluit Cæsar.] *Sed eundem paullò pòst cum filio interfecit, ἐγκαλέσας σφισιν, ait Xiphilinus, ὅτι Πυθικοὶ ἐκ προγόνων ἐπικαλούμενοι, οὐκ ἐπαύσαντο προσρήμα τοῦτ᾽ ἔχοντες, ἀλλ᾽ ἐς τὰς τοῦ Νέρωνος νίκας τὰς Πυθικὰς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἠσέβουν.* obiiciens illis, quòd Pythici ab antiquo dicti, non abstinerent nunc eo cognomine, sed in Neronis Pythicas victorias ex similitudine nominis iniurij essent. *Qui Dionis siue abbreuiatoris eius corruptus locus, scribóque, ὅτι Ποιητικοὶ ἐκ προγόνων, &c. Sulpicij enimuerò non Pythici, sed Pœtici cognominati, vti liquere potest ex Fastis. Quod cognomen ad iniuriam suam trahebat Nero, quia ipse solus victor, solus Pythicus. Notabit ergo philologus similitudinem aliquam inter eas voces, veteri germanáque pronuntiatione fuisse.*

Sulpicius Camerinus. Dio benè correctus.

Pœtici, Sulpicij cognominati.

Ratio verus pronuntiandi Y. psili, & diphthongi œ.

144. Pomponium Siluanum.] *Est cùm Pompeium Siluanum in * Tacito reperias, est cùm Poppæum. Librariorum ea varietas sit, an hominum, alibi videbo.*

* Lib. II. Hist.

145. Inchoatum à Druso aggerem coërcendo Rheno absoluit. *Intellegitne fossam Drusianam, Isalæ hodie cognomine insignem? quæ Rhenum imminuit, exhausit, & quasi coërcuit? An potius aliud opus in Gallica ripa, quo tumidum & vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret? Videtur. & refero ad aggerem istum, quæ libro V. Histor. scripta:* Quin & diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenúmque prono alueo in Galliam ruentem, disiectis quæ morabantur, effudit. *Vidi qui molem eam vellent esse Drusoburgum ad Isalam nunc situm. Næ illi falluntur. Nam qui potest? In Galliarum ripa ea moles fuisse debuit, non in Germania: vti facto Ciuilis, Taciti q́ verbis ratio constet. Refellere quidem igitur alienа possim, firmare adhuc ipse nihil.*

Agger Drusianus. Vbi ist?

Eundem videri cũ mole Drusi. Sed nec illa inuenta.

146. Vetus Mosellam atque Ararim connectere parabat.] *Deus bone, vtile, magnum, regium vel Romanum planè opus! sic Carolus Magnus Danubium & Rhenum statuit; alij alia: sed omnes statuerunt tantùm. & nescio quæ vis ab alto ferè impedit mutari hæc per Naturam statuta.*

147. Helius Gracilis.] *E libris,* Ælius Gracchus.

148. Qui nationem eam regebant, in quâ tum Germani regnabant.] *Suspectus maioris vitij locus, Tentabam tamen mederi,* germani regnabant: *id est, duo illi fratres. aut,* in quâ tantùm Germani: *vti dicat Frisios non alios quàm è vera Germania fuisse reges. Sed nos alludimus, manet vlcus.*

Corruptus locus.

149. Dubius Auitus.] *Labor vt scribam,* Vibius Auitus, *inducente me Plinio, qui Neronis temporibus præfedisse Galliæ Germaniæq́ inferiori, Vibium Auitum significat lib.* XXXIV. *cap.* VIII. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente. *Antea suspicabar de Didio: fallebar.*

Vibius Auitus.

150. Aduertere quosdam cultu externo in sedibus Senatorum. [*Armenios & Parthos sedentes in Senatu, vti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, & hûc honorem bene meritis sociis, didici è Iustino: qui de Massiliensibus lib.* XLIII. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in Senatu datus. *Item Iosepho, qui Decretum C. Cæsaris & Senatus recitat pro Iudæis, lib.* XIIII. *cap.* XVII. *in hæc verba: δεδόσθαι τι ὑρκανῷ, καὶ παισὶ τοῖς αὐτοῦ, καὶ πρεσβευταῖς τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ πεμφθεῖσιν, ὅτι πυγμῇ μονομάχων, καθεζομένους μετὰ τῶν συγκλητικῶν θεωρεῖν:* Concedi Hircano eiúsque filiis, item Legatis qui ab eo missi, gladiatorum & ferarum pugnas spectare, in sedi-

Mos honestãdi legatos sociorum consessu orchestræ.

bus Senatorũ. *Dio Cassius in Fragm. de Traiano:* ὅτι ὁ Τραιανὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παρὰ τῶν βασιλέων ἀφικνουμένους ἐν τῷ βουλευτικῷ θεάτρῳ ἐποίει: Quòd Traianus legatos à Regibus missos in Orchestrâ spectare iussit. *Etsi vetuerat id artè, sua quadam caussa, Augustus: vt in Suetonio leges, cap.* XLIV. *interdicto tamen non firmo. Sed ait Iustinus ecce, in Senatu: & Suetonius alibi, in equite spectare. nec errent vlterà, qui apud Suetonium in Claudio,* in Senatoriis, *tentant reponere. Sed quod de legatis his ad* Neronis *tempora Tacitus retulit, eximium & antiquę nostrę simplicitatis factum: Tranquillo risum* Claudio *attribuere, cap.* XXV. *Errat, me iudice, Tranquillus.*

In Senatu, in Equite: id est, inter Senatores, equites.

151. Quinquaginta annorum obsequio.] *Libri vett.* quadraginta. *A clade certè Variana ad hoc æuum, quadraginta sex circiter anni sunt.*

Correctus Tacitus.

152. Quotam partem campi iacere.] *Fortè,* Quò tantam, *aut,* quò eam. *Vulgatam etiam tolero, & capio.*

153. Seruarent sanè receptos gregibus inter hominum famam.] *Scriberem,* exceptos, *&,* famem.

154. Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Id diis, & cet.] *Turbata & trunca forsitan. Lego tamen:* Nec cõmotus h. A. p m. imperia ait. Dis quos, & c.

155. Terra in qua viuamus.] *Addenda vox videtur,* potest.

Curtillius Mancias.

156. Curtilium Manciam superioris exercitus legatum.] *Phlegon De admirandis:* Curtilius Mancis legatus in Germania exercitum duxit Q. Volusio & P. Scipione coss.

Sed & fontes hodie salis in Saxonica Halla, ad id flumen.

157. Dum flumẽ gignendo sale fecundum, & conterminum vi trahunt.] *Non abhorret certe à fide, vt hoc flumen, Sala fuerit: argumento vel nominis ipso. Flumen nobile, mihi carum: domicilij olim caussâ, & Andreę Ellingeri medici primarij, cuius fides & doctrina, magna mihi dum viuam.*

Ratio parandi salis in Germania & Gallia.

258. Eluuie maris arescente vndâ, sed super ardentem arborum struem fusá.] *Hac de re Plin. lib.* XXXI. Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt. *Varro De re Rustica* 1. In Gallia Transalpinâ intus ad Rhenum, cùm exercitum ducerem aliquot regiones accessi, vbi salem nec fossitium nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo vterentur. *Ibi lego,* intus Rhenum, *particula addititiâ reiectâ.*

Bataui oriundi à Cattis.

Sed diu ante hoc prœlium.

159. Bellum Hermunduris prosperum, Cottis exitio fuit.] *Non dissimulo alucinationem & παρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia deriuat Batauiæ genti. Censet enim victos pulsósque eo prælio Cattos, deuenisse in maritimos locos vbi nunc Batauia est, & originem dedisse inter Belgas nobilissimæ genti. Cæcitatem! Bataui noti celebrésque diu ante hanc æuo Neronis pugnam: & Cattorum migratio de qua Tacitus in libello De Germania, non dubiè antiquior.* Bataui, *inquit,* non multum ex ripâ, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domesticâ in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperij fierent.

160. Cùm ita victa occidioni dantur.] *Placet Danesij coniectura* cuncta viua.

Miraculum terreni ignis.

161. Ciuitas Iuhonum socia nobis.] *De hoc igne nimia mira. Pighius amicus noster censebat,* Huionum *scrib. quoniam in agro cognomine hodie lapis multus sub terra fossilis, idoneus concipere ignem. Sed ego ambigo ne ea gens in Germania ipsa alibi fuerit, non in Belgica.*

162. Quanto magis profana, & vsu polluta.] *Adde vocem è prisca editione,* & vsu viliori polluta. *Vestes vult sanguinis aut seminis notis sordentes.*

Ruminalis ficus.

163. Ruminalem arborem in comitio.] *De ficu Ruminali & Nania digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri æui.*

Falsus in Tacito numerus.

164. Quæ super octingentos & quadraginta ante annos Romuli Remique infantiam rexerat.] *Damno numerum. Nam hic annus vrbis conditæ* DCCCXI. *Romulus autem Remúsque* XVIII. *dumtaxat annos nati, cùm facta Roma est. Non ergo plures ab infan-*

*tia eorum ad hunc diem annis triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Liuio, & aliis. Ita ergo hic emendem, & o*ctingentos & triginta *scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa.*

IVSTI LIPSI

AD LIBRVM XIV. ANNALIVM

COMMENTARIVS.

1. CAIO Vipsanio.] *Vulgati,* Vipsano. *Viri docti, Vipstanum eum nominant. Vide Fului Nummos, in Apronia gente.* Vipstanus.

2. Triumphales auos.] *Vnum tantùm, Poppæum Sabinum.*

3. An fecunditatem & verum animum timeri?] *Distinguo,* Verum animum? Timeri ne vxor. *Nam quod V. C. Erricus Memmius legebat,* vterum annuum, *acutius quàm verius censeo.* Interpunctus Tacitus.

4. Medio diei, cùm id temporis per vinum & epulas incalesceret.] *Romani ergo epulabantur die medio? Non vulgò quidem: non item viri sery, sobrij, sicci. Sed describit Tacitus Neronis conuiuium adolescentis madidi verè Tempestiuum. Tempus enim vt tarde aliquando iuuentus nostra discat, quid Tempestiua conuiuia, quid Intempestiua. Discat, & dediscat illa quæ nuper hausit à magnis magistris. Aiunt conuiuium Tempestiuum esse, quod tempore celebretur: verbo rêque honestum: nec in vitio poni vmquam, nisi in libris vitiatis. Ecce aly qui Tempestiuum nihilum differre dicant ab intempestiuo: & in culpa habitum vtrumque. Tertium vidi, qui conuiuia tempestiua vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent sacerdotes. Inducunt, & seducunt. audite me iuuenes, &, cum bono Mercurio, inite viam rectam. Legitima conuiuy hora apud Romanos priscos, Sol occasus. Saluianus libro 1.* Errant vulgo in conuiuiis Tempestiuis, & Intempestiuis.

Numquid parcam illam tunc agrestémque vitam cum gemitu & dolore tolerabant, cùm viles ac rusticos cibos, ante ipsos quibus coxerant focos sumerent, eósque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret? *Itaque quia vesperè cæna: ideò prouerbij forma in Plauto,* de vespere suo viuere. *Postea autem Decima haberi cœpta. Clarè ex Cornificio ad Herennium, vbi describit hominem vanè gloriosum lib. IV. Is ad eos quos vocauerat ad cænam non in suas ædes:* Irane? eamus. inquit, hospites. Frater venit ex Salerno. ego illi obuiam pergo, vos huc Decimâ venitote. Hospites discedunt. ille se raptim domum suam coniicit: illi Decima, quò iusserat, veniunt. *Et ab ea mente Philippus Vulteium inuitans, apud Horatium:* Post nonam venies. —— *Imò actuosi homines & forenses post decimam sæpe. quoniam res & iudicia in foro exercita ad Decimam horam, vti ex Miloniana Asconij discas. At labente imperio moribúsque, octaua hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cæna. Plinius de Spurinna:* Vbi hora balnei nunciata est, (est autem hieme nona, æstate octaua) in sole ambulat nudus. lotus accubat. *Martialis præter locos alios:* Hora cænæ priscis vespera. Postea Decima. Aut serius. Postea Nona.

—— Imperat exstructos frangere Nona thoros.

Hanc horam qui præueniebant, tempestiuè epulari dicebantur & præmaturè, & conuiuia eorum Tempestiua. qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, iure eorum epulæ Intempestiua. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota & nomen. Plautus probrosè in senem: Tempestiua conuiuia ante horam.

Cum suo sibi gnato vnà ad amicam de die
Potare.

Hinc apud Catullum, Conuiuia lauta de die: *apud Horatium,*

—— dictus herè illic De medio potare die.

Suetonius de Nerone: Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat. *Plinius in laudatione Traiani:* Non enim ante medium diem distentus, solitariâ cænâ, spectator adnotatórque conuiuis tuis immines. *Liuius de Annibale Capuæ lasciuiente:* Cœperũt epulari de die, & conuiuium non ex more Punico aut militari disciplinâ esse. *Cicero de Pisone:* Qui numquam Solem orientem aut occidentem viderit: *culpátque eum vitij vtriusque. Vti & Silius Campanos:*

——— medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu conuiuia Solis
Deprensa.

Quando ea vsurpata. *Hac tempestiua conuiuia sæpe vsurpari solita diebus latis, festisque. Iuuenalis versicum suum innitans:* ——— iam nunc in balnea salua

Iuuenalis explicatus.
Fronte licet vadas: quamquam solida hora supersit
Ad sextam. ———

Et Tertullianus. *Vult ecce eum ad balneas ire horâ quintâ, præter morem, & ad epulas venire sexta septimâve. Saturnalibus item vulgò conuiuia ordiebantur à multa luce. Tertullianus:* Non lauor diluculo Saturnalibus, ne & diem & noctem perdam: attamen lauor honestâ horâ & salubri. *Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis. Apuleius apol.* I. Nuptiæne illæ fuerũt, an aliud celebratum officium, an conuiuium tempestiuum? *Ea sunt conuiuia quæ Catoni placita apud Ciceronem:* Ego verò propter sermonis delectationẽ tempestiuis conuiuiis delector. *Item Claudio, de quo Tacitus lib.* XI. Claudius domum regressus, & tempestiuis epulis delinitus. *Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messallina esse interfecta, sine querela aut verbo historicorum. Alexandro: de quo Curtius lib.* VIII. Iámque iter parare in posterum iussus, solemni & tempestiuo adhibetur conuiuio. *Tamen hæc conuiuia iure in vitio. Cicero ad Attic. lib.* IX. Audio bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multáque & seuerè in me in conuiuiis quidem tempestiuis disputari. *Ibid.:* Quas eos cænas facere & obire scripsit ad me Sextius? quàm lautas tempestiuas? *Idem lib.* III. *in Verrem: de Apronij cæna in foro:* Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. *Et de ipso Verre lib.* V. *ait eum* diem conuiuiis, noctem stupris contriuisse. *Quinctilianus Declamat.* CCCXXXI. Neque enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ. nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est; sed tempestiuum conuiuium. & auiditas nimia. *Seneca De ira lib.* II. *cap.* XXVIII. Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde

Reprehensa ea conuiuia.

Clarum argumentum è Taciti contextu ad Tempestiua conuiuia. est, quod tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. *Addo Taciti locum lib.* II. *Histor.* Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribuníque ex moribus imperatorum seueritatem æmulantur, vel tempestiuis conuiuiis gaudent. *Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedò enim si non de die illud epulum, quomodò subiungit de lucta inter milites? Quomodò,* Puluis procul & arma adspiciebantur, *in tenebris? Sanè iterum de Vitellio noster:* medio diei temulentus. *& Xiphilinus,*

Intempestiuũ conuiuium. τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα. *Diurnũ ergo conuiuiũ (intellego à meridie, aut circiter) Tempestiuũ, quia initum tempori nimis: nocturnũ contra, Intempestiuũ. Describit Propertius,*

Sic noctem paterâ, sic ducam carmine, donec
Iniiciat radios in mea vina dies.

Suetonius Calig. cap. XLV. Senatum populúmque obiurgauit edicto, quòd Cæsare prœliante, intempestiua conuiuia, circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent. *Cicero pro Murena:* Intẽpestiui conuiuij, amœni loci, multarũ deliciarum comes est extrema saltatio. *Curtius lib.* VI. Intempestiua conuiuia & perpotandi peruigilandique insana dulcedo. *Et exempla plura. sed iis qui cor habent, hæc satis: μωροῖς autem ὅτι πίνοι ὅτι ῥῆξαι ὅτι, ait verbum vetus.*

Lepidus quis. 5. Stuprum cum Lepido spe dominationis admiserit.] *Qui Lepidus antea maritus Drusillę, conuictus postea coniurationis in Caium. Sueton. Cal. cap.* XXIV.

Dio LIX. *itemq́ stupri in Agrippinam & Liuillam. Rutilius in Itinerario, de Lepidis:* Rutilij versus super Lepidis historici, iisque data lux.

Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus:
Vergentem sequitur mollior aura diem.
Inter castrorum vestigia sermo retexit
Sardöam, Lepido præcipitante, fugam.
Litore namque Cosæ cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.
Ille tamen Lepidus peior, ciuilibus armis
Qui gessit sociis impia bella tribus.
Insidias paci moliri tertius ausus,
Tristibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæsareo dum vult irrepere regno,
Incesti pœnam soluit adulterij.

Primum mali fati Lepidum intellegit, qui cum Q. Catulo dissensit post obitum Sullæ, & in Sardinia periit. Alterum, qui triumuir. Tertium, qui conspirauit in Augustum, illius filium, Quartum, de quo hic, Sed cur poëta ait, incestum eius adulterium cum Agrippina & Liuia? Ideò quia maritus Drusillæ Lepidus: & cum Agrippina etiam sanguine iunctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Æmilio Paullo & Iulia nepte Augusti. At Iulia soror Agrippinæ; quæ mater Caij, & sororum. Hinc clarum cur Caius successorem illum imperij destinauerit, & quinquennio maturiùs quàm per leges magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit libro LIX. *Erat enim sanguinis gentisque Augustæ, pari cum Caligulâ gradu. Præter rem hæc dixi, ad Suetonij historiaq; lucem.* Quattuor Lepidi infausti malique. Verum stemma huius Lepidi, adhuc ignotum: Dio LI & Suetonio lux.

6. Tempore etiam iuta. *Ita libri manusc.*

7. Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat.] *Suetonius, solemnia Quinquatruum vocat: Horatius item Quinquatrus festas. Caussa, quia ij dies Mineruæ, læti pueris, virisq;. De pueris, Horatius:* Quinquatrus, Sacri Mineruæ dies, & læti.

——— puer vt festis Quinquatribus olim.
Exiguo gratóque fruaris tempore raptim.

Et Symmachus lib. v. Nempe Mineruæ tibi solemne de scholis notum est, vt ferè memores sumus etiam procedente ætate puerilium feriatum. Ad eum diem conuiuium tibi paramus. *Feriæ ergo pueris: at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ouidius, de quinque his diebus:* Pugnæ gladiatorũ per illos.

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro.
Caussa, quòd est illâ nata Minerua die.
Altera, trésque super rasâ celebrantur arenâ,
Ensibus exsertis bellica læta dea est.

Hinc disce, secundum Quinquatrium diem, natalem eiusce poëtæ fuisse. Lib. IV. *de Tristib.* Natalis Ouidij poëtæ.

Lucifer amborum natalibus adfuit idem,
Vna celebrata est per duo liba dies.
Hæc est armiferæ de festis quinque Mineruæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Natus ergo, sexto post Martias Idus. Sed & moris vt ij dies iucundè hilariterq; traducerentur. Augustus ad Tiberium: Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucundè egimus. Lusimus enim per omnes dies, forúmque aleatorium calfecimus. Quinquatrus conuiuiis læta.

8. Ducitque Baulos. id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Baianum lacum flexo mari alluitur.] *Anteà Hortensij villa: tunc in Principum bonis. De ea non inelegantér Symmachus, eius possessor:* Bauli villa & eius possessores.

Huc deus Alcides stabulanda armenta coëgit
Eruta Geryonis de lare tergemini.
Inde recens ætas corrupta Boaulia Baulos

Nuncupat, occulto nominis indicio
Ab Diuo, ad proceres dominos fortuna cucurrit,
Fama loci obscuros ne pateretur heros.
Hanc celebrauit, opum felix Hortensius, aulam:
Contra Arpinatem qui stetit eloquio.

Fuit etiam Antonia Drusi, vti è Plinio disces lib. IX, *cap.* LV.

Gestamen, ἁπλῶς, pro sella gestatoria.
9. Gestamine sellæ Baias peruectam.] *Priscis libris abest vox* sellæ. *Atque ita sanè* XI. *libro locutus,* In eodem gestamine sedem poscit, sumítque. *De Gestatoria sella, in Electis: Libri ijdem*, Baulos, *non* Baias. *Malè ex Sueton. cap.* XXXIV. *Nam Dio hac parum clarè & olim mihi imposuit.*

Superior locus honestissimus in accubitu.
10. Comiter excepta, superque ipsum collocata.] *Ergo is locus in conuiuio honestior, quotiens duo accumberent. idq; rectè, (dissentiant licet) scio monuisse olim. Non refellit me alter Taciti locus, lib.* III. In conuiuio Germanici cùm super eum Piso discumberet, infectos cibos manibus eius arguentes. *Scito enim tres discubuisse, mediumq; inter eos Germanicum.*

Adductus, pro serio & graui.
11. Et rursus adductus.] *id est, seuerus, compositus, grauis. In Historiis super hac voce.*

12. Eminentibus tecti parietibus, fortè validioribus, quamuis oneri cederent.] *Video esse qui legant*, quàm vt oneri. *haud abre. At mihi etiam vox* parietibus, *non firma.*

Refragium.
13. Quod contrà subsidium sibi?] *Romana editio,* suffragium sibi? Nec *damno. Sanè Suffragari, adiuuare & opem ferre est: vt Refragari, obsistere. Inde & Refragium, quod Graeci ἐναντίωσις. Hegesippus lib.* V. *cap.* XXVII. Gubernator obliquat velorum sinus, & sine refragio scinditur fretum. *eâque voce & alij vsi.*

Dio criminatur Senecam.
14. Quos statim acciuerat, incertum an & antè ignaros.] *Fides tibi, Corneli, magis curæ, quàm Dioni: qui Senecam auctorem impulsorémque vnicum Neroni eius criminis facit. idque à fide dignis multis traditum esse.* Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθε.

15. Qui nihil contatus, poscit summam sceleris.] *Id est, peragere cupit quod cœpit agere, & extremam velut manum sceleri imponere.*

16. Hi molium obiectus scandere.] *De his molibus ad Baias, Cassiodorus Variar.* IX.
Moles Puteolanæ.
Quantis ibi molibus termini decenter inuasi sunt? quantis spatiis in visceribus æquoris terra promota est? *Strabo lib.* V. ἡ δὲ πόλις ἐμπόριον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους
Pilæ in aquis, è lapide vesubicæ, è ligno.
ἔχουσα ὅρμους, διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου, δέχεται τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν, προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν. *Virgilius:*

Qualis in Euboïco Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit.

Ausonius correctus.
Ausonium in eâ re corrigo,

Vel quæ Baianis pendent fluitantia pilis.

Liuius XL. *Portum & pilas pontis in Tiberim locauit, quibus pilis fornices pòst Scipio addidit.*
Malè enim hactenus, palis. *Enimuerò pila illa è saxo, vt Virgilius: in eademq; voce Liuius corrig. lib.* I. Modò intra illam pilam, & spolia hostium. *malè vulgò,* illa pila. *intellegit columellam, quam Dionysius στυλίδα dixit, spoliis Curiatiorum insignem.* Horatia peila, *apud Propert. tela ipsa sunt: nequis eo me refutet. At de pilis his ad Baias, etiam Seneca, epist.* LXXVIII. Omnis in pilis Puteolorum turba consistit.

Glossema egregium indicatum.
Philostrati supinus error.
17. Multísque vulneribus confecta est.] *Sustuli insigne glossema aliquot versuum, qui huc transcripti è Seneca Octauiâ verbatim. Eaq; omnia iure desunt Vaticano. Non visum id ante me, ne ab eo quidem qui codices Vaticanos inspexisse iactat, miror & indignor. Hac Agrippinæ mors. At Philostratus lib.* IV. *De Vita Apollonij, adfirmauit naufragio periisse Agrippinam solutili illa naue. Adeò ille & genere & partibus scriptionis suæ nugator est.*

18. Conuiuali lecto.] *Non funebri, & legitimè parato.*

Villa Cæsaris in Baiano.
19. Villam Cæsaris Dictatoris, quæ subiectos sinus editissima prospectat.] *aptè ad hunc locum Seneca epist.* LII. C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæsar exstruxerunt

quidem villas in regione Baianâ, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari longè latéque subiecta.

20. Sed à Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est.] *Ita fit. currimus ad scelus præcipites, quod sedente impetu, veris mox pretiis æstimamus. Aurea gnome, sumpta ne à Menandro? certè ab illo antea sic elata.* Pulchra sententia à Menandro ostensa. Stoeamicitas.

* Οὐδεὶς ξυνῆκεν ἐξαμαρτάνων, πλὴν
Ἁμαρτίας τὸ μέγεθος, ὕστερον δ᾽ ὁρᾷ.
At nemo peccans, criminis sui modum.
Peccando nouit, re peractâ respicit.

21. Posteaquam frustrà c blata sint.] *Perspicuum mendum. Farnes.* ablata. *Fortè intercisæ voces explendæ:* frustrâ ab illâ tentata sint. *Aut potius adhæreamus Romanæ lectioni,* optata sint. *Interpretor, Posteaquam frustra ea voluerit que Agrippina.*

22. Temporum Claudianorum obliquâ insectatione.] *Vulgò, & libris scriptis,* oblitâ, *Ferretus*, obita. *Nostra emendatio certa videtur, ex ratione prisca scribendi*, oblicâ.

23. Publicâ fortunâ exstinctam referens.] *Et inprimis ipsius priuata. Hinc illud, iure laudatum Quinctiliano, Africani Oratoris ad Neronem super hac morte:* Rogant te Cæsar Galliæ tuæ, vt felicitatem tuam fortiter feras. Acutum dictû Africani.

24. Aduerso rumore Seneca erat, quòd oratione tali confessionem scripsisset.] *Quinctilianus lib.* VIII. *de hac oratione:* Facit quasdam sententias sola geminatio: qualis est Senecæ in eo scripto quod Nero ad Senatum misit occisâ matre, cûm se periclitatum videri vellet. Saluum me esse adhuc nec credo nec gaudeo. Senecæ oratio.

25. quinquatrus ludis annuis celebrarentur.] *Nónne iam antè celebrabantur? Dixi enim de gladiatoribus. Sed puto hic intellegi scenicos ludos annuos, aut Circenses.*

26. Exitium senatui ac sibi caussam periculi fecit.] *Locus qui mutilus videatur, & non est. Nihil enim narratur in quo Thraseas offenderit. At scribe mecum fidenter:* exiit tum Senatu. *Hoc enim solo sibi discrimen peperit magnus ille vir, quod Senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur. Xiphilinus.* ὁ Πέτης δὲ Θρασέας ... *Tacit.* XVI. *hunc ipsum locum respiciens:* Olim vtrisque infensus, & accedentibus caussis in Thraseam, quòd Senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur, vt memoraui. Restitutio in Tacito.

27. Quæ adeò sine cura deûm eueniebant.] *Ἐπικουρίζει & hic & alibi noster:* Tacitus in Epicuri castris.

28. Iuniam] *Caluinam, de qua lib.* XII. *De Calpurnia, eodem etiam libro. Statim.* Prætura functos, *lego*.

29. Vetus illi copia erat.] *Ita libri prisci. substituerunt,* cura: *ad sententiam non malè. Nescio an,* copido, *siue,* cupido.

30. Cithara ludicrum in modum. *Non etiam displiceat,* ludiorum. *Nummos certè cusit illa bellua, in quibus ipse citharœdico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. Describit eum habitum graphicè Apuleius* II. *Florido, in persona Bathylli:* Eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus ipsos, Græcanico cingulo, chlamyda velat vtrumque brachium adusque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent. Cithara baltheo cælato apta, strictim sustinetur; manus eius teneræ, procerulæ læua distantibus digitis neruos molitur, dextra psallentis gestu suo pabulum citharæ admouet, ceu parata percutere. *Ita enim locum cum legimus, distinguimus. Et quod ait de chlamyda deque cingulo, etiam illa apparent in Neronianis nummis, excipio quod non brachia velat, sed ab humeris dependet chlamys.* Habitus veteris citharœdi. Apuleius in transitu correctus.

31. Quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat.] *Ita in Panegyrico illo ad Pisonem, qui hoc aeuo scriptus, inserta eadem defensio:* Prisci duces citharœdi.

Nec pudeat pepulisse lyram, cùm pace serena
Publica securis exsultent otia terris,
Ipse fidem mouisse ferox narratur Achilles.

Lucanum nō esse auctorem eius Panegyrici. Et rei argumenta.

Quem Ouidio ablatum, viri docti tribuunt Lucano. Neutri ego. Ab Ouidio ætas abiudicat: ab Lucano, conditio scribentis. Nam ille quicumque poëta, ignotus fuit, obscura domo, fortunâ tenui: & humilius blanditur Pisoni, quàm vt decuerit Lucanum. Ait ecce:

——tu Piso latentem
Exere: nos humilis domus, at sincera parentum.
Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.

* Vide Tacit. lib XVI. De diuitiis Mellæ & Lucani.

At Lucanus certè natus, celeber: per se, perq; vxorem prædiues. Adde Senecam patruum in aulâ: qui huic humili & tenui protendere manum potuisset, præ Pisone. Sed & decimo nono ætatis anno scriptum hoc carmen. nam ait:*

Quamuis nunc iuuenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum vicesima venerit æstas.

Quod non conuenit in ætatem Lucani, præsertim cùm scriptum sit diu post consulatum Pisonis, & paullò ante detectam, ni fallor, coniurationem. Certè post consulatum diu: quoniam & eloquentiæ eius specimen Neapoli præbitum celebrat. quod scimus contigisse nos quinquennali certamine, cum Nero in eadem vrbe Græcanicâ copiam fecit suæ vocis, annis aliquot post Pisonis consulatum, quem inyt anno vrbis DCCCX. *Sed nec Statius huius carminis mentionem facit: cum omnia minima scripta eius recenseat.* II. *Silu.*

Circus proprius Neronis.

32. Clausúmque Vaticana Valle spatium.] *Credo id à Plinio denotari lib.*XXXVI. Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caij ac Neronis principum Circo.

33. Ratúsque dedecus amoliri.] *Romana editio,* dedecus molliri. *quod ego præfero.*

Iuuenales ludi priuati. Iuuenales Imperatorum paulùm diuersi.

34. Instituit ludos Iuuenalium vocabulo.] *Qui priuati, & per domum celebrati aut in hortis. Tacitus lib.*XV. Acriore in dies cupidine Nero agitabatur promiscuas scenas frequentandi: nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis. *Mansit nomen ludorum posteriori æuo, & imperatores quos in palatio ludos dabant, Kalendis noui anni (de quibus è Iuliano monui ad librum* IV.) *Iuuenalia videntur appellasse: ab exemplo hoc Neronis. Sidonius:*

Ianus fortè suas bifrons Kalendas
Sumendas referebat ad curules.
Mos est Cæsaribus die bis vno
(Priuatos vocitant) parare ludos.
Tunc cœtus iuuenum sed aulicorum
Elæi simulacra torua campi
Exercet spatiantibus quadrigis.

Et addit post descriptionem curulium ludorum;

Iam verò Iuuenalibus peractis.

Ij tunc curules, non scenici.

Vt videantur y ludi, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis: Cordus dicit in omnibus ciuitatibus Campaniæ, Piceni, Vmbriæ, de proprio illum per quadriduum ludos scenicos & Iuuenalia edidisse.

Aliter quàm sub Nerone.

Quod notari volo. Neronis tamen æuo & instituto, scenici: ex Tacito hic, & Plinio qui ad hos ludos respiciens ait Neronem peculiari theatro in hortis primùm cantasse, & Pompeiano prælusisse. *Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos institutos vult per caussam positæ à Nerone primæ barbæ. Et herclè ea nominis caussa. Iuuenalia enim dicta, quia vt Tirociny die pueros exuebant: sic barba rasa iuuentutem, transibántque tunc in viros. Vnde illud*

Iuuenalia cur appellata.

Dies positæ barbæ lætus.

Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum: Simul hanc excepero, mori volo, *Suetonius cap.*XXXIV. *itaq; is dies Romanis pariter festus. De Octauiano, Dio, lib.*XLVIII. ἀμέλει τὸν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τότε πρῶτον ξυράμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελειοῦτο τὸ γένειον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι. *id est:* Cæsar tum

primùm

primùm barbam radens, & ipse diem eum planè festum habuit, & aliis publicam festiuitatem indixit. atque ex eo etiam ipse genas suas leues habuit, ad exemplum reliquorum. *Sed & munera peti, dariq. solent eo die ad barbam. Ammianus libro* XVII. Cæsar cùm petenti, ex vsu, gregario cuidam vt barbas detonderet dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio. *Iuuenalis,* Munera tunc data.

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libis vænalibus.

Quinetiam deo alicui sacrari solita, vt apud Græcos virginum puerorumque comæ. Suetonius de Nerone: Barbam primam posuit, conditámque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. *vbi emendo,* Capitolino, *Ioui scilicet, ex Dione. Earinus apud Martialem primam lanuginem comamque* Barba deo sacrabatur. Suetonius emendatus.

Pergameo posuit dona sacrata deo.

Tertullianus, De anima: Quis non exinde aut totum feli(*lego*, filij) caput reatui vouet, aut aliquem excipit crinem, aut tota nouacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut priuata deuotione? *Censorinus, De die natali, cap.* I. Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem deo sacrum pascebant. *Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Liuius eum agnoscere videtur sub annum vrbis* CCCLXIX. *satis clarè, vbi de Manlio Capitolino in carcerem coniecto:* Satis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse. *Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro lib.* II. *De re Rust.* Omnino tonsores in Italia primùm venisse ex Sicilia dicuntur post R.C.A. CCCCLIIII. vt scriptum in publico Ardeæ in litteris exstat. eósque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quòd pleræque habent capillum & barbam magnã. *Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque æui aberrauerit Liuio mens & manus. Cicero certè pro M. Cœlio etiam Ap. Claudium Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni æuum annis. Bellis Punicis in vsu crebro iam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione* * *Agellius rettulit, & mirabundus parum cepit. Iuuenes ergo alebant barbã. & ideò à Cicerone* I. *ad Attic.* Comessatores coniurationis barbatuli iuuenes, *appellati sine vlla lasciuia, vt volunt, nota, & pro M. Cœlio ad iuuenes alludens,* Non hac barba qua ista delectatur, *inquit. iuuenemque à barba descripsit. Iuuenalis.* Mos radendæ barbæ quando cœperit Romæ. Liuius & Varro diuersi. Aberrasse Liuium videri. Lib. III. cap. IIII Iuuenes soli olim barbati.

Iam senior, cuius barbam tua ianua vidit. *Ponebant eam feruis, citrùs, plerumque sub* XXI. *annum. Macrobius certè in Somnium Scipionis* ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam *adfirmauit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque. Caligula tamen* XX. *anno posuit, Suetonij cap.* X. *At Cæsar Octauianus anno demum* XXV. *vti clarum ex Dione. Natus enim M. Tullio C. Antonio Coss. posuit L. Marcio C. Sabino. Mutauit ab hoc more primus Roman. Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus Nummis. Hæc Romæ. Apud Græcos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adserit lib.* XIII. *cap.* VI. *sub eo rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ, in voce* ξυρᾶσθαι. *Hæc propemodum aliena à Tacito: sed per eum non absurdè, vt spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.* Quo anno ab iis posita. Hadrianus primus reduxit barbam. In Græcia quando radi cœperit. Antisthenes primus barbæ auctor philosophis

35. Apud nemus quod nauali stagno circumposuit Augustus.] *Ad Tiberim. déque eo stagno supra:* Augustus structo cis Tiberim stagno. *Et Suetonius. At nemus illud est, quod Cæsarum nemus appellatum. Vide & hic Xiphilinum.* Stagnum naual.

36. Dabantúrque stipes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent.] *Cui rei data stipes? ad ludósne? Ita olim sane Apollinaribus ludis factum reperio.* Prætor edixit, *ait Liuius lib.* XXV. vt populus per eos ludos stipem Apollini, quantum commodum esset, conferret: *Plinius lib.* XXXIII. Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Postumio, Q. Marcio coss. Tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. *Quæ verba ne te fallant. Nam sti-* Stipes ad ludos.

pes de quâ Liuius, multis annis prior notatione Plinianâ. Sed voluntariam, credo, Plinius intellexit: illa fuit ex edicto. Sed & Augustus stipem Prætoribus dari ad ludos voluit, innuente Dione LIV. *initio:* τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἐκ τε τοῦ δήμου δίδοσθαί. τι αὐτοῖς κελεύσας. *nisi tamen* τὸ δημόσιον *intellegi voluit potius, quàm* δῆμον. *Stipes alias vsitatè dabantur diis, & ad res sacras. Seneca de Benef.* VII. Omnia deorũ sunt: tamen diis posuimus domum, & stipem iecimus. *Et Epistolâ* CXVI. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentóque suspenso, nec in thesauros stipe infusâ, sed piâ & rectâ voluntate. *Varro de L. L.* Diis cum thesauris assem dant, stipem dicunt. *Ita in capita fontium, quæ sacra, stipem iaciebant. Plinius libro* VIII. *epistol. de Clitumno:* Fons purus & vitreus, vt numerare iactas stipes, & relucentes calculos possis. *Seneca lib.* IV. *Quæst. Natural, de Nili ventis:* In hæc ora stipem sacerdotes, & aurea dona Præfecti, cùm solemne venit sacrum, iaciunt.

Stipes diis positæ.

Et ad capita fontium actę.

37. Ipse scenam incendit.] *Restitui ex libris. Vulgo,* ipse scenas incedit.

38. Assistentibus familiaribus.] *Falsò. Nam Vatic.* absistentibus facies. *Farnes.* assistentibus facies. *Similisq; lectio Budensis: quod facilè odoreris è Rhenano coniectante,* absistentium facie. *Vtrúmne,* assistentibus facibus? *Certè noctu & ad lumen etiam hi ludi exerciti, sequiturq;:* Illi dies ac noctes plausibus personare. *& ait, postremum in scenam venisse Neronem. Ergo ad lumen. Infra etiam,* Noctes quoque dedecori adiectas. *Sed & Suet. Calig. cap.* XVIII. Quondam etiam & nocturnos ludos præbuit accensis facibus. *Noster iterùm infrà.* Lætitiæ magis, quàm lasciuiæ dari paucas totius quinquennij noctes, quibus tantâ luce ignium nihil illicitum occultari queat. *Vos diuini conferte operam; si mihi Phœbus hic non fauit.*

Ad faces Nero cantauit.

39. Accesserat cohors militum.] *Ita legend. non quia Suetonius cap.* XXII. *ita narrare videatur, sed quia res poscit. Nam Suetonius de alio ibi & publico theatro.*

40. Mærens Burrhus, ac laudans.] *Vnus ergo hic tantum Præfectus Pratorio. nec pugnat Suetonius qui duos nominat: quia Tacitus de Iuuenali ludicro adhuc loquitur; de publico theatro Suetonius, capite dicto.*

In concordia est Tacitus cũ Suetonio, aliter quam cósent.

41. Carminum quoque studium affectauit.] *Plinius lib.* XXXVII: Domitius Nero in ceteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Poppææ in hoc nomẽ adoptauerat, quodam etiam carmine Succina appellando. *Intellexit & Seneca hunc poëtam lib.* I. *Quæst. Natur.* Vt ait Nero Cæsar disertissimè, Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ. *Laudat eum Martialis lib.* VIII. Carmina qui docti nota Neronis habet. *& lib.* IX. Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Lasciuum iuueni cùm tibi lusit opus.

Nero inter poëtas.

Vt quidem volunt, bonos

42. Nec dum insignis * ætatis nati.] *Fortè leg.* quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis. Ij alternatim considere simul. *M. Antonius Muretus, cui scriptor hic noster in amoribus (& iure) corrigit:* quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ij considere simul; & natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere. *Non damno: germana tamen esse non credo. Ceterùm ab hoc Cornelij iudicio Tranquillus dissentit, cap.* LII. *quem vide.*

Dissensus super versibus Neronis.

43. Opidanâ lasciuiâ inuicem incessente.] *Lege,* incessentes.

44. Quos regis Apionis quondam habitos.] *Lego,* regi Apioni. *Rufus hac de re:* Cyrenas cum ceteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo regis Apionis arbitrio sumus assecuti. *Item Eutropius:* Quo tempore Libya quoque Romano imperio, per testamentum Apionis qui rex eius fuerat, accessit. in quâ inclytæ ciuitates erant, Berenice, Ptolemais. & Cyrene. *Appianus in extremo Mithridatico:* τοῖς Ῥωμαίοις Κυρήνην Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπε. *Factum hoc anno vrbis* DCLX. *C. Cælio L. Domitio Coss. Sed vt moneam, in verbis Rufi vereor vt menda sit, licet occultior. Quis ille Ptolemæus antiquior? Plerique omnes Ægyptij reges Ptolemai, & parum proba aut recepta discri-*

Apion rex.

Sollicitata in Rufo scriptio.

minis hac nota. Ausim rescribere, Ptolemæi Apionis. *Nam hic sanè rex, Ptolemæus fuit, sed cognomento Apion. Appianus* 1. *Ciuil.* Sequenti anno, sexta & sexagesima Olympyade, populus Romanus duabus prouinciis ex testamentis regum est auctus, Bithyniam Nicomede relinquente, Cyrenen Ptolemæo ex Lagidis, cui Apioni cognomentum fuit.

45. Et elegantia vitæ, quam clariorem effecit.] *Traiecerim*, & quem elegantia vitæ clariorem effecit.

46. Nerone IIII. Corn. Cosso. coss.] *Quorum merito in lapide Romæ:*

L. O. M. ET. GENIO
VENALIC
P. ACILIVS. CERDO
VOTVM SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AVG. IIII.
COSSO. LENTVLO. COSSI. F. COS.

47. Quinquennale ludicrum, ad morem Græci certaminis.] *Est hoc ipsum, quod noster lib.* XVI. lustrale certamen *appellat. Quod longo interuallo pòst reduxit & firmauit Gordianus iunior Imperator, de quo apposite Victor*: Eóq; anno lustri certamine, quòd Nero Romam inuexerat, aucto firmatóque, in Persas profectus est. *Exemplum autem, credo, Nero sumpsit à Neapolitis, de queis Strabo lib.* V. Νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. *id est*: Nunc autem quinquennale sacrum certamen apud eos celebratur, Musicum & gymnicum in plures dies: quod æmulum esse potest illustrissimis Græcorum ludis. *Nota quod ait*, νυνὶ δέ. *Institutum enim id certamen eius æuo, in honorem Augusti. Suetonius clarè, Aug. cap.* LXXXVIII. *& in Claudij cap.* XI. *Herodes etiam Iudææ rex theatrum & certamen quinquennale condidit, ad honorem gratiamq; Augusti, vti Iosephus narrat lib.* XV. *Sunt & nummi Neroniani, in quibus mensa cũ corona & lebete, inscripti*: CERTA. QVINQ. ROM. CO. SC. *id est*, Certamen Quinquennale Romæ constituit.

Quinquennale certamen Neapoli.

Quando ibi institutum.

Etiam in Iudæa fuit.

48. Pompeium accusatum, quòd mansuram sedem theatri posuisset.] *Perpetuum sanè theatrum Pompeius condidit primus, anno vrbis* DCLXXXXIX. *Anteà subitaria erant, & Censorum iussu plerumque disiecta. Tertullianus libello De spectaculis*: Sæpe Censores renascentia theatra destruebant moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lasciuia prouidebant. Itaque Pompeius Magnus solo theatro suo minor cùm illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animaduersionem, Veneris ædem superposuit. *Donec præcipitantibus moribus, exstruxerunt ipsi Censores. Valerius lib.* II. *cap.* IV. Theatra inchoata quidem sunt à Messalla & Cassio Censoribus, ceterùm auctore Scipione Nasicâ, omnem apparatum operis eorum subiectum hastæ vænire placuit. *Appianus Ciuil.* 1. τῷ δὲ αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ὕπατος καθεῖλε τὸ θέατρον ὃ Λεύκιος Κάσσιος ἤρξατο, καὶ ἤδη ἂν τέλος ἐλάμβανεν, ὡς καὶ τόδε στάσεων ἄρξον ἑτέρων, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως Ἑλληνικοῖς ἡδυπαθείαις Ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. *Eamq; in rem Sc. interpositum, quod legis nomine Tertullianus intellexit in Apolog.* Quónam illæ leges abierunt, quæ theatra stuprandis moribus orientia, statim destruebant? *Velleij locus addatur, qui corruptus vulgò*: Cassius Censor à Lupercali in Palatium versus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas, & consul Cæpio restitere. *Scribe*, in emoliendo, *&* Scipio.

Pompeius primus ædificat mansuri theatri.

Censores antea tollebant

Et Scipio Nasica.

Tertullianus illustrior factus.

49. Antea subitariis gradibus & scenâ in tẽpus structa ludos edi solitos.] *Ausonius*:
Ædilis olim scenam tabulatam dabat
Subitò excitatam, nulla mole saxea.

Temporaria scena.

50. Si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse.] *Valerius ait*, Sc. cautum, nequis in vrbe, propiúsve passus mille, subsellia posuisse, sedénsve

ludos ſpectare vellet. *Seſsionem tamen adſtruere Liuius & Dionyſius videntur lib.* 1. *ſub Tarquinio rege:* Loca diuiſa patribus equitibúſque, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, fori appellati. Spectauere furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. *Sed tantum in Circo.*

Prætores, editores ludorum.

51. Quoties P. R. ſederet.] *Libri ſcripti*, Prætor ſederet. *Facilè & verè emendes,* Prætores ederent. *Enimuero editionem ludorum magiſtratibus incubuiſſe, præſertim prætori, notum iis qui in veſtibulo verſantur antiquitatis. Facit huic parti illa reſponſio* : Nec proinde magiſtratus rem familiarem exhauſturos, &c.

52. Nulla cuiquam ciuium neceſſitate certandi.] *Secutus ſum manuſcriptos. Vulgata ſcriptio tamen rectè adæquè,* ſpectandi. *Vtrumque enim factitatum ſub his comœdis principibus, vt viri illuſtres & ad certandum cogerentur & ad ſpectandum. Nec diſpliceat geminari,* neceſſitate ſpectandi aut certandi.

53. Abolitos paullatim patrios mores funditus euerti per accitam laſciuiam.] *Libris meis abeſt τὸ,* euerti. *& omiſeris rectè. Scribi etiam poſſit,* & verti.

54. Specie orationum & carminum.] *Ad Muſicum certamen refero.*

55. An iuſtitiam augurij, & decurias equitum.] *Vitium : cui medendo impar ego.*

56. Non abhorruiſſe ſpectaculorum oblectamentis.] *Farneſ.* oblectamenta. *verè.*

Equeſtres ludi, à quibus petiti. A Thuris vult Tacitus: ab Etruſcis Liuius.

57. A Thuriis equorum certamina.] *Atqui Liuius lib.* 1. *etiam equos à Thuſcis deriuat.* Ludicrum fuit, equi pugileſque, ex Etruria maximè acciti. *Et cùm equorum certamina antiquiſsima Romæ ſint, vix videntur ea petiiſſe tam longinque. Magna Græcia certè & illa ora in qua Thurij, non tam pernota tunc Romanis. Quæ tamen frons mea à Tacito diſſentientis? Thurij vicini Tarentinis ab uſq; euerſi, vt Strabo narrat : quorum olim Sybaris oppidum celebre deliciis. Ab Auguſto colonia illuc deducta, Copiæ.*

58. Ludos curatiùs editos.] *Germana Cornelij vox, non,* accuratiùs, *ex libris.*

59. Ducentis iam annis à L. Mummij triumpho.] *Et paullò pluribus. quoniam triumphauit de Achæis & Corinthijs Mummius anno vrbis* DCVIII.

Athletas quis primus dederit. Val. lib. II ca. IIII. Ludi Græci.

60. Quid primus id genus ſpectaculi in vrbe præbuerit.] *Quod genus? gymnicóſne? inclinabam. ſed primus athletas dediſſe legitur in ædilitate Æmilius Scaurus, multis poſt annis. Poteſt igitur capere ludos Græcos. Nam anteà noti tantùm Oſci & Latini. Cicero ad Marium lib.* VII. Non enim puto te Græcos aut Oſcos ludos deſideraſſe : præſertim cùm Oſcos vel in Senatu ſpectare poſſis, Græcos verò ita non ames vt nec ad villam tuam via Græca ire ſoleas. *Hos triplices ludos Tranquillus in Iulio intellegit, cap.* XXXIX. Ludos regionatim vrbe tota dedit, & quidem per omnium linguarum hiſtriones. *Et Aug. cap.* XLIII. Ludos fecit nonnumquam vicatim, ac pluribus ſcenis, per omnium linguarum hiſtriones.

Ludi trilingues.

61. Efflagitandi certamina Græca.] *Certaminis vox ad gymnaſium ſpectare potius videtur, quàm ad ſcenam. Sed & in ſcena ipſa certamen quoddam victoriæ.*

62. Totius quinquennij.] *Ita ſcripſerim, non,* potius.

Certamina ſacra.

63. Redditi quamquam ſcenæ Pantomini certaminibus ſacris prohibebantur.] *Certamina ſacra, ſiue ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, definit Pollux, lib.* III. *Tale hoc Neapolitanum, quod & ἱερὸς ἀγὼν, à Strabone dicitur.*

64. Eloquentiæ primas partes nemo tulit.] *Farneſiano abeſt ,* partes. *rectè.*

65. Græci amictus quos per eos dies plerique inceſſerant.] *Libri leuiter aberrant. Nam Farneſ.* Ciraetiam iactam quo. *Vatic.* Græciam iactus ta quo. *Dixi aberrant. nam vera lectio hæc:* Græci etiam amictus, quîs per eos dies p. inceſſerant. *vel,* quos p. e. d. p. ingeſſerant. *Græcanicum ſcilicet hoc certamen fuit, & ideò amiciebantur plerique ad morem Græcum, palliati crepidatique. Hæſi olim: ſed expediuit me planè Dio lib.* LX. *de hoc ipſo ſpectaculo, Neapoli* ; ἐπεὶ ἔν γε τῷ Νεαπολιτικῷ πενταετηρικῷ ἰδιωτικῶς ἐξ-

Græcis veſtibus vſi vulgò, per ludos Græcos.

ζεν. τά γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτᾶτο, καὶ ἐν μὲν τῇ τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. *id est:* Deinde & Neapoli planè priuatum se gessit. Nam cùm in aliis, & ipse & qui cum eo erant, Græcorum ritu vixerunt, tum etiam in Musico spectaculo palleum & soleas induit, & in Gymnico agone vestem purpuream & auream coronam accepit. *Et simile quod in Commodo tradit, quotiens theatrum ingrederetur, solitum sumere* χλαμύδα ὁλοπόρφυρον τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, καὶ στέφανον ἐκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. *Ex his facilè intellego restituóque Suetonij locum Domitiani cap.* IV. Certabant etiam & prosâ oratione Græcè Latinéque, ac præter citharœdos chorocitharistæ quoque & psilocitharistæ. In stadio verò cursu etiam virginum certamini præsedit crepidatus purpureáque amictus toga Græcanica, capite gestans coronam auream. *Corrigo & distinguo:* & psilocitharistæ: in stadio verò cursu etiam virgines. Certamini præsedit, *&c. Vera lectio, vera mens: Certasse præter citharœdos, etiam chorocitharistas, & in stadio, certamine cursus. etiam virgines. At certamini toti quinquennali præsedisse Domitianum ritu Græco, purpurea toga, & corona ornatum. Dixit enim Togam: mallem chlamydem, vti idem scriptor Neronis cap.* XXV. *reditum in vrbem describens habitu Græcanico:* in veste purpurea, distinctáque stellis aureis chlamyde, *vbi, velle, glossematium puto, deleóque. Item Dio suprà, & Capitolinus in Pertinace:* Purpureásque chlamydes Græcanicas. — Suetonij lectio & distinctio restituta.

66. Apud Simbruina stagna, cui Sublaqueum nomen est, ictæ dapes.] *Plinius lib.* III. Anio lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo (*ita enim potiùs scrib. quia à lacu*) defert in Tiberim. *Addubito num vox Tacito desit, legendúmque:* villa cui Sublaceum nomen. *Certè Neronis villa sublacensis Frontino de Aquæduct. cognita. Aimoinus lib.* II. *cap.* XVI. Benedictus pater in loco qui Sublacus dicitur, qui ab vrbe Româ XL. millibus abest, effulsit. *Philostratus lib.* IV. *De vita Apollonij ad hanc addit, calicem Neronis, quem iam ori admouerat, fulmine excussum.* — Sublaceum. — Villa Sublacensis.

67. Consuleret sibi & turbis.] *Vel,* sibi & vrbi.

68. Quia fontem aquæ Martiæ nando incesserat.] *Vera lectio. frustrà turbant libri, qui partim,* aquæ marginæ, *partim,* morgio, *referunt.*

69. Videbaturque potus sacros & cærimoniam loci corpore toto polluisse.] *Imò,* corpore loto. *Fontes & capita aquarum priscis sacra: in iisq. natare nefas. Plinius lib.* IIX. *de Clitumno:* Pons terminus sacri profaníque: in superiori parte nauigare tantùm, infrà etiam natare concessum. *Imò in quibusdam aquis nauigare etiam vetitum. Idem libro eodem, de lacu Vadimonis:* Nulla in hoc nauis (sacer enim est) sed innatant insulæ, *&c. Seneca epist.* XLI. *de his cæremonijs:* Magnorum fluminum capita veneramur; subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & stagna quædem vel opacitas vel immensa altitudo sacrauit. — Fontes flumi num sacri. — Inque iis natare nefas. — Sicut in quibusdam lacibus.

70. Alterum impetu captum.] *Vox addita auctore Vatic.*

71. Haud ignobilis Barbarus cum telo repertus.] *Vnus Megistanûm, estq. illeipse, de quo Frontinus sic narrat.* Domitius Corbulo, cùm Tigranocertam obsideret, in quédam ex Megistanis quos ceperat, animaduertit. capútque eius ballista excussum, intra munimenta hostium misit. Id fortè decidit in medium concilium, quod tum cum maximè habebant Barbari. ad cuius conspectum velut ostento consternati ad deditionem festinauerunt. — Lux noua à Frontino.

72. Ad litora maris rubri deduxit. vnde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeauere.] *Valdè equidem hic nunc hæreo, olim & in primis editionibus transitum aut neglectum. Ad quod* mare rubrum *Hyrcanos (de iis sermo) deduxit? Illud Ægyptium, quod vulgò sic appellant? ingens via sit, & nec sic in fines suos, nisi per Parthorum, intrarint. An alterum illud magnum & Indicum? ita solent veteres, fateor: sed nec hic ei locus, aut omnis Chorographia me fallit. Sunt enim Hyrcani ad mare Caspium ipsum siti,*

bus Senatorū. *Dio Caßius in Fragm. de Traiano:* ἐπὶ ὁ τεχιανὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παρὰ τῶν βασιλέων ἀφικνουμένους ἐν τῷ βουλευτικῷ θεάσασθαι ἐποίει: Quòd Traianus legatos à Regibus missos in Orchestrâ spectare iussit. *Etsi vetuerat id artè, sua quadam caussa, Augustus: vt in Suetonio leges, cap. XLIV. interdicto tamen non firmo. Sed ait Iustinus ecce, in Senatu: & Suetonius alibi, in equite spectare. nec errent vltrà, qui apud Suetonium in Claudio*, in Senatoriis, *tentant reponere. Sed quod de legatis his ad Neronis tempora Tacitus retulit, eximium & antiquę nostrę simplicitatis factum: Tranquillo visum Claudio attribuere, cap. XXV. Errat, me iudice, Tranquillus.*

In Senatu, in Equite: id est, inter Senatores, equites.

151. Quinquaginta annorum obsequio.] *Libri vett.* quadraginta. *A clade certè Variana ad hoc æuum, quadraginta sex circiter anni sunt.*

Correctus, Tacitus.

152. Quotam partem campi iacere.] *Fortè*, Quò tantam, *aut*, quò eam. *Vulgatam etiam tolero, & capio.*

153. Seruarent sanè receptos gregibus inter hominum famam.] *Scriberem*, exceptos, *&*, famem.

154. Et commotus his Auitus, patienda meliorum imperia. Id diis, & cet.] *Turbata & trunca forsitan. Lego tamen:* Nec cōmotus h. A. p. m. imperia ait. Dis quos, &c.

155. Terra in qua viuamus.] *Addenda vox videtur*, potest.

Curtilius Mancias.

156. Curtilium Manciam superioris exercitus legatum.] *Phlegon De admirandis*: Curtilius Mancis legatus in Germania exercitum duxit Q. Volusio & P. Scipione coss.

Sed & fontes hodie salis in Saxonica Halla, ad id flumen.

157. Dum flumē gignendo sale fecundum, & conterminum vi trahunt.] *Non abhorret certè à fide, vt hoc flumen, Sala fuerit: argumento vel nominis ipso. Flumen nobile, mihi carum: domicilij olim caussâ, & Andreę Ellingeri medici primarij, cuius fides & doctrina, magna mihi dum viuam.*

Ratio parandi salis in Germania & Gallia.

158. Eluuie maris arescente vndâ, sed super ardentem arborum struem fusâ.] *Hac de re Plin. lib.* XXXI. Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt. *Varro De re Rustica* 1. In Gallia Transalpinâ intus ad Rhenum, cùm exercitum ducerem aliquot regiones accessi, vbi salem nec fossitium nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo vterentur. *Ubi lego*, intus Rhenum, *particula additititiâ reiectâ.*

Bataui oriundi à Cattis.

Sed diu ante hoc prœlium.

159. Bellum Hermunduris prosperum, Cottis exitio fuit.] *Non dissimulo alucinationem & παρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia deriuat Batauiæ genti. Censet enim victos pulsósque eo prælio Cattos, deuenisse maritimos locos vbi nunc Batauia est, & originem dedisse inter Belgas nobilissimæ genti. Cæcitatem! Bataui noti celebrésque diu ante hanc auo Neronis pugnam: & Cattorum migratio de qua Tacitus in libello De Germania, non dubiè antiquior.* Bataui, *inquit*, non multum ex ripâ, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domesticâ in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperij fierent.

160. Cùm ita victa occidioni dantur.] *Placet Danesij coniectura* cuncta viua.

Miraculum terreni ignis.

161. Ciuitas Iuhonum socia nobis.] *De hoc igne nimia mira. Pighius amicus noster censebat*, Huionum *scrib. quoniam in agro cognomine hodie lapis multus sub terra fossilis, idoneus concipere ignem. Sed ego ambigo ne ea gens in Germania ipsa alibi fuerit, non in Belgica.*

162. Quanto magis profana, & vsu polluta.] *Adde vocem è prisca editione*, & vsu viliori polluta. *Vestes vult sanguinis aut seminis notis sordentes.*

Ruminalis ficus.

163. Ruminalem arborem in comitio.] *De fico Ruminali & Nauia digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri æui.*

Falsus in Tacito numerus.

164. Quæ super octingentos & quadraginta ante annos Romuli Remique infantiam rexerat.] *Damno numerum. Nam hic annus vrbis conditæ* DCCCXI. *Romulus autem Remúsque* XVIII. *dumtaxat annos nati, cùm facta Roma est. Non ergo plures ab infan-*

tia eorum ad hunc diem annis triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Liuio, & aliis. Ita ergo hic emendem, & octingentos & triginta *scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa.*

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM XIV. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

1. CAIO Vipsanio.] *Vulgati,* Vipsano. *Viri docti, Vipstanum eum nominant. Vide Fului Nummos, in Apronia gente.* Vipstanus.

2. Triumphales auos.] *Vnum tantùm, Poppæum Sabinum.*

3. An fecunditatem & verum animum timeri?] *Distinguo,* Verum animum? Timeri ne vxor. *Nam quod V. C. Erricus Memmius legebat,* vterum annuum, *acutius quàm verius censeo.* Interpunctus Tacitus.

4. Medio diei, cùm id temporis per vinum & epulas incalesceret.] *Romani ergo epulabantur die medio? Non vulgò quidem: non item viri serij, sobrij, sicci. Sed describit Tacitus Neronis conuiuium adolescentis madidi verè Tempestiuum. Tempus enim vt tarde aliquando iuuentus nostra discat, quid Tempestiua conuiuia, quid Intempestiua. Discat, & dediscat illa quæ nuper hausit à magnis magistris. Aiunt conuiuium Tempestiuum esse, quod tempore celebretur: verbo réque honestum: nec in vitio poni vmquam, nisi in libris vitiatis. Ecce alij qui Tempestiuum nihilum differre dicant ab intempestiuo: & in culpa habitum vtrumque. Tertium vidi, qui conuiuia tempestiua vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent sacerdotes. Inducunt, & seducunt. audite me iuuenes, &, cum bono Mercurio, inite viam rectam. Legitima conuiuij hora apud Romanos priscos, Sol occasus. Saluianus libro* I. Numquid parcam illam tunc agrestémque vitam cum gemitu & dolore tolerabant, cùm viles ac rusticos cibos, ante ipsos quibus coxerant focos sumerent, eósque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret? *Itaque quia vesperè cœna: ideò prouerbij forma in Plauto,* de vespere suo viuere. *Postea autem Decima haberi cœpta. Clarè ex Cornificio ad Herennium, vbi describit hominem vanè gloriosum lib.* IV. *Is ad eos quos vocauerat ad cœnam non in suas ædes:* Itane? eamus. inquit, hospites. Frater venit ex Salerno. ego illi obuiam pergo, vos huc Decimâ venitote. Hospites discedunt. ille se raptim domum suam coniicit: illi Decima, quò iusserat, veniunt. *Et ab ea mente Philippus Vulteium inuitans, apud Horatium:* Post nonam venies. —— *Imò actuosi homines & forenses post decimam sæpe. quoniam res & iudicia in foro exercita ad Decimam horam, vti ex Miloniana Asconij discas. At labente imperio moribúsque, octaua hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cœnæ. Plinius de Spurinna:* Vbi hora balnei nunciata est, (est autem hieme nona, æstate octaua) in sole ambulat nudus. lotus accubat. *Martialis præter locos alios:*

Errant vulgo in conuiuiis Tempestiuis, & Intempestiuis.

Hora cœnæ priscis vespera

Postea Decima.

Aut serius.

Postea Nona.

—— Imperat exstructos frangere Nona thoros.

Hanc horam qui præueniebant, tempestiuè epulari dicebantur & præmaturè, & conuiuia eorum Tempestiua. qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, iure eorum epulæ Intempestiua. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota & nomen. Plautus probrosè in senem: Tempestiua conuiuia ante horam.

Cum suo sibi gnato vnà ad amicam de die
Potare.

Hinc apud catullum, Conuiuia lauta de die: *apud Horatium,*

—— dictus herè illic De medio potare die.

Suetonius de Nerone: Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat. *Plinius in laudatione Traiani:* Non enim ante medium diem distentus, solitariâ cænâ, spectator adnotatórque conuiuis tuis immines. *Liuius de Annibale Capua lasciuiente:* Cœperūt epulari de die, & conuiuium non ex more Punico aut militari disciplinâ esse. *Cicero de Pisone:* Qui numquam Solem orientem aut occidentem viderit: *culpátque cum vitij vtriusque. Vti & Silius Campanos:*

——— medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu conuiuia Solis
Deprensa.

Quando ea vsurpata.

Hæc tempestiua conuiuia sæpe vsurpari solita diebus latis, festisque. Iuuenalis Persicum suum inuitans: ——— iam nunc in balnea salua

Iuuenalis explicatus.

Fronte licet vadas: quamquam solida hora supersit
Ad sextam. ———

Et Tertullianus.

Vult ecce eum ad balneas ire horâ quintâ, præter morem, & ad epulas venire sextâ septimâve. Saturnalibus item vulgò conuiuia ordiebantur à multa luce. Tertullianus: Non lauor diluculo Saturnalibus, ne & diem & noctem perdam: attamen lauor honestâ horâ & salubri. *Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis. Apuleius apol.* I. Nuptiæne illæ fuerūt, an aliud celebratum officium, an conuiuium tempestiuum? *Ea sunt conuiuia quæ Catoni placita apud Ciceronem:* Ego verò propter sermonis delectationē tempestiuis conuiuiis delector. *Item Claudio, de quo Tacitus lib.* XI. Claudius domum regressus, & tempestiuis epulis delinitus. *Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messallina esse interfecta, sine querella aut verbo historicorum. Alexandro: de quo* Curtius *lib.* VIII. Iámque iter parare in posterum iussus, solemni & tempestiuo adhibetur conuiuio. *Tamen hæc conuiuia iure in vitio. Cicero ad Attic. lib.* IX. Audio bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multáque & seuerè in me in conuiuiis quidem tempestiuis disputari. *Ibidē:* Quas eos cænas facere & obire scripsit ad me Sextius? quàm lautas tempestiuas? *Idem lib.* III. *in Verrem: de Apronij cæna in foro:* Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. *Et de ipso Verre lib.* V. *ait cum* diem conuiuiis, noctem stupris continuisse. *Quintilianus Declamat.* CCCXXXI. Neque enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ. nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est; sed tempestiuum conuiuium. & auiditas nimia. *Seneca De ira lib.* II. *cap.* XXVIII. Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. *Addo Taciti locum lib.* II. *Histor.* Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribuníque ex moribus imperatorum seueritatem æmulantur, vel tempestiuis conuiuijs gaudent. *Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedò enim si non de die illud epulum, quomodò subiungit de lucta inter milites? Quomodò*, Puluis procul & arma adspiciebantur, *in tenebris? Sanè iterum de Vitellio noster:* medio diei temulentus. *& Xiphilinus*, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα. *Diurnū ergo conuiuiū (intellego à meridie, aut circiter) Tempestiuū, quia initium temperi nimis: nocturnū contra, Intempestiuū. Describit Propertius,*

Clarum argumentum è Taciti contextu ad Tempestiua conuiuia.

Intempestiuū conuiuium.

Sic noctem paterâ, sic ducam carmine, donec
Iniiciat radios in mea vina dies.

Suetonius Calig. cap. XLV. Senatum populúmque obiurgauit edicto, quòd Cæsare prœliante, intempestiua conuiuia, circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent. *Cicero pro Murana:* Intēpestiui conuiuij, amœni loci, multarū deliciarum comes est extrema saltatio. *Curtius lib.* VI. Intempestiua conuiuia & perpotandi peruigilandique insana dulcedo. *Et exempla plura, sed iis qui cor habent, hæc satis: μωρὸν αὖ tem ἔτι πλέον ἐπεξῆξαί τι, ait verbum vetus.*

Lepidus quis.

5. Stuprum cum Lepido spe dominationis admiserit.] *Qui Lepidus antea maritus Drusillæ, conuictus postea coniurationis in Caium. Sueton. Cal. cap.* XXIV.

Dio LIX. *itemq́ stupri in Agrippinam & Liuillam. Rutilius in Itinerario, de Lepidis:*

Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus:
Vergentem sequitur mollior aura diem.
Inter castrorum vestigia sermo retexit
Sardöam, Lepido præcipitante, fugam.
Litore namque Cosæ cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.
Ille tamen Lepidus peior, ciuilibus armis
Qui gessit sociis impia bella tribus.
Insidias paci moliri tertius ausus,
Tristibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæsareo dum vult irrepere regno,
Incesti pœnam soluit adulterij.

Rutilij versus super Lepidis historici, lisque data lux.

Primum mali fati Lepidum intellegit, qui cum Q. Catulo dissensit post obitum Sullæ, & in Sardiniâ periit. Alterum, qui triumuir. Tertium, qui conspirauit in Augustum, illius filium, Quartum, de quo hic, Sed cur poëta ait, incestum eius adulterium cum Agrippina & Liuia? Ideò quia maritus Drusilla Lepidus: & cum Agrippina etiam sanguine iunctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Æmilio Paullo & Iuliâ nepte Augusti. At Iulia soror Agrippinæ; quæ mater Caij, & sororum. Hinc clarum cur Caius successorem illum imperij destinauerit, & quinquennio maturiùs quàm per leges magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit libro LIX. *Erat enim sanguinis gentisque Augustæ, pari cum Caligulâ gradu. Præter rem hæc dixi, ad Suetonij historiæq́ lucem.*

Quattuor Lepidi infausti malique.

Verum stemma huius Lepidi, adhuc ignotum: Dioni & Suetonio lux.

6. Tempore etiam iuta. *Ita libri manusc.*

7. Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat.] *Suetonius, solemnia Quinquatruum vocat: Horatius item Quinquatrus festas. Caussa, quia ij dies Mineruæ, læti pueris, virisq́. De pueris, Horatius:*

Quinquatrus, Sacri Mineruæ dies, & læti.

——— puer vt festis Quinquatribus olim.
Exiguo gratóque fruaris tempore raptim.

Et Symmachus lib. v. Nempe Mineruæ tibi solemne de scholis notum est, vt ferè memores sumus etiam procedente ætate puerilium feriatum. Ad eum diem conuiuium tibi paramus. *Feriæ ergo pueris: at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ouidius, de quinque his diebus:*

Pugnæ gladiatoriũ per illos.

Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro.
Caussa, quòd est illâ nata Minerua die.
Altera, trésque super rasâ celebrantur arenâ,
Ensibus exsertis bellica læta dea est.

Hinc disce, secundum Quinquatrium diem, natalem eiusce poëtæ fuisse. Lib. IV. *de Tristib.*

Natalis Ouidij poëtæ.

Lucifer amborum natalibus adfuit idem,
Vna celebrata est per duo liba dies.
Hæc est armiferæ de festis quinque Mineruæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Natus ergo, sexto post Martias Idus. Sed & moris vt ij dies iucundè hilariterq́ traducerentur. Augustus ad Tiberium: Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucundè egimus. Lusimus enim per omnes dies, forúmque aleatorium calfecimus.

Quinquatrus conuiuiis lęta.

8. Ducitque Baulos. id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Baianum lacum flexo mari alluitur.] *Anteà Hortensij villa: tunc in Principum bonis. De eâ non inelaganter Symmachus, eius possessor:*

Bauli villa & eius possessores.

Huc deus Alcides stabulanda armenta coëgit
Eruta Geryonis de lare tergemini.
Inde recens ætas corrupta Boaulia Baulos

Nuncupat, occulto nominis indicio
Ab Diuo, ad proceres dominos fortuna cucurrit,
Fama loci obſcuros ne pateretur heros.
Hanc celebrauit, opum felix Hortenſius, aulam:
Contra Arpinatem qui ſtetit eloquio.

Fuit etiam Antoniæ Druſi, vti è Plinio diſces lib. IX, *cap.* LV.

Geſtamen, ἁπλῶς, pro ſella geſtatoria.

9. Geſtamine ſellæ Baias peruectam.] *Priſcis libris abeſt vox* ſellæ. *Atque ita ſanè* XI. *libro locutus,* In eodem geſtamine ſedem poſcit, ſumítque. *De Geſtatoriâ ſellâ, in Electis: Libri ijdem,* Baulos, *non* Baias. *Malè ex Sueton. cap.* XXXIV. *Nam Dio hac parum clarè & olim mihi impoſuit.*

Superior locus honeſtiſſimus in accubitu.

10. Comite excepta, ſuperque ipſum collocata.] *Ergo is locus in conuiuio honeſtior, quotiens duo accumberent. idq; rectè, (diſſentiant licet) ſcio monuiſſe olim. Non refellit me alter Taciti locus, lib.* III. In conuiuio Germanici cùm ſuper eum Piſo diſcumberet, infectos cibos manibus eius arguentes. *Scito enim tres diſcubuiſſe, mediumq; inter eos Germanicum.*

Adductus, pro ſerio & graui.

11. Et rurſus adductus.] *id eſt, ſeuerus, compoſitus, grauis. In Hiſtoriis ſuper hac voce.*

12. Eminentibus tecti parietibus, fortè validioribus, quamuis oneri cederent.] *Video eſſe qui legant,* quàm vt oneri. *haud abre. At mihi etiam vox* parietibus, *non firma.*

Refragium.

13. Quod contrà ſubſidium ſibi?] *Romana editio,* ſuffragium ſibi? *Nec damno. Sanè Suffragari, adiuuare & opem ferre eſt: vt Refragari, obſiſtere. Inde & Refragium, quod Græcis ἐναντίωσις. Hegeſippus lib.* V. *cap.* XXVII. Gubernator obliquat velorum ſinus, & ſine refragio ſcinditur fretum. *eâque voce & alij vſi.*

Dio criminatur Senecam.

14. Quos ſtatim acciuerat, incertum an & antè ignaros.] *Fides tibi, Corneli, magis curæ, quàm Dioni: qui Senecam auctorem impulſorémque vnicum Neroni eius criminis facit. idque à fide dignis multis traditum eſſe.* Ἀλλ' ἐμοὶ ὅπως ποτὲ θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθε.

15. Qui nihil contatus, poſcit ſummam ſceleris.] *Id eſt, peragere cupit quod cœpit agere, & extremam velut manum ſceleri imponere.*

Moles Puteolanæ.

16. Hi molium obiectus ſcandere.] *De his molibus ad Baias, Caſsiodorus Variar.* IX. Quantis ibi molibus termini decenter inuaſi ſunt? quantis ſpatiis in viſceribus æquoris terra promota eſt? *Strabo lib.* V. ἡ δὲ πόλις ἐμπόριον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὅρμους, διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου, διότι τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν, προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν. *Virgilius:*

Pilæ in aquis, è lapide vetuſtiore, è ligno.

Qualis in Euboïco Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit.

Auſonius correctus.

Auſonium in eâ re corrigo,

Vel quæ Baianis pendent fluitantia pilis.

Liuius XL. Portum & pilas pontis in Tiberim locauit, quibus pilis fornices poſt Scipio addidit.

Malè enim hactenus, palis. *Enimuerò pila illæ è ſaxo, vt Virgilius: in eademq; voce Liuius corrig. lib.* I. Modò intra illam pilam, & ſpolia hoſtium. *malè vulgò,* illa pila. *intellegis columellam, quam Dionyſius στυλίδα dixit, ſpoliis Curiatiorum inſignem.* Horatia peila, *apud Propert. tela ipſa ſunt: nequis eo me refutet. At de pilis his ad Baias, etiam Seneca, epiſt.* LXXVIII. Omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit.

Gloſſema egregium indicatum. Philoſtrati ſupinus error.

17. Multiſque vulneribus confecta eſt.] *Suſtuli inſigne gloſſema aliquot verſuum, qui huc tranſcripti è Seneca Octauiâ verbatim. Eaq; omnia iure deſunt Vaticano. Non viſum id ante me, ne ab eo quidem qui codices Vaticanos inſpexiſſe iactat, miror & indignor. Hæc Agrippinæ mors. At Philoſtratus lib.* IV. *De Vita Apollonij, adfirmauit naufragio periiſſe Agrippinam ſolutili illa naue. Adeò ille & genere & partibus ſcriptionis ſuæ nugator eſt.*

Villa Cæſaris in Baiano.

18. Conuiuali lecto.] *Non funebri, & legitimè parato.*

19. Villam Cæſaris Dictatoris, quæ ſubiectos ſinus editiſſima proſpectat.] *aptè ad hunc locum Seneca epiſt.* LII. C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæſar extruxerunt

quidem villas in regione Baianâ, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari longè latéque subiecta.

20. Sed à Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo eius intellecta est.] *Ita fit. currimus ad scelus præcipites, quod sedente impetu, veris mox pretiis æstimamus. Aurea gnome, sumptáne à Menandro? certè ab illo anteà sic elata.* Pulchra sententia à Menandro ostēsa. Stoeaus citat.

* Οὐδεὶς ξυνοιδὼν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ' ὁρᾷ.

At nemo peccans, criminis sui modum.
Peccando nouit, re peractâ respicit.

21. Posteaquam frustrà oblata sint.] *Perspicuum mendum. Farnes.* ablata. *Fortè intercisæ voces explendæ:* frustrà ab illâ tentata sint. *Aut potius adhæreamus Romanæ lectioni,* optata sint. *Interpretor, Posteaquam frustra ea voluerit que Agrippina.*

22. Temporum Claudianorum obliquâ insectatione.] *Vulgò, & libris scriptis,* oblitâ, *Ferretus,* obita. *Nostra emendatio certa videtur, ex ratione prisca scribendi,* oblicâ.

23. Publicâ fortunâ exstinctam referens.] *Et inprimis ipsius priuata. Hine illud, iure laudatum Quinctiliano, Africani Oratoris ad Neronem super hac morte:* Rogant te Cæsar Galliæ tuæ, vt felicitatem tuam fortiter feras. Acutum dictũ Africani.

24. Aduerso rumore Seneca erat, quòd oratione tali confessionem scripsisset.] *Quinctilianus lib.* VIII. *de hac oratione:* Facit quasdam sententias sola geminatio: qualis est Senecæ in eo scripto quod Nero ad Senatum misit occisâ matre, cùm se periclitatum videri vellet. Saluum me esse adhuc nec credo nec gaudeo. Senecæ oratio.

25. quinquatrus ludis annuis celebrarentur.] *Nónne iam antè celebrabantur? Dixi enim de gladiatoribus. Sed puto hic intellegi scenicos ludos annuos, aut Circenses.*

26. Exitium senatui ac sibi caussam periculi fecit.] *Locus qui mutilus videatur, & non est. Nihil enim narratur in quo Thraseas offenderit. At scribe mecum fidenter:* exiit tum Senatu. *Hoc enim solo sibi discrimen peperit magnus ille vir, quod Senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur. Xiphilinus.* ὁ Παῖτος ὁ Θρασέας ... ἐς τὸ συνέδριον, ... ἐπιστολῆς ἐπῄνεσεν, ἀναγινωσκομένης δὲ αὐτῆς ἐξανέστη τε εὐθὺς ... ἀπεχώρησε, ... ὅτι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν οὐκ ἐδύνατο, ἃ δὲ ἐδύνατο, οὐκ ἤθελε. *Tacit.* XVI. *hunc ipsum locum respiciens:* Olim vtrisque infensus, & accedentibus caussis in Thraseam, quòd Senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur, vt memoraui. Restitutio in Tacito.

27. Quæ adeò sine cura deûm eueniebant.] Ἐπικουρίζει *& hic & alibi noster:* Tacitus in Epicuri castris.

28. Iuniam.] *Caluinam, de qua lib.* XII. *De Calpurnia, eodem etiam libro. Statim.* Prætura functos, *lego.*

29. Vetus illi copia erat.] *Ita libri prisci. substituerunt,* cura: *ad sententiam non malè. Nescio an,* copido, *siue,* cupido.

30. Cithara ludicrum in modum. *Non etiam displiceat,* ludiorum. *Nummos certè cusit illa bellua, in quibus ipse citharœdico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. Describit eum habitum graphicè Apuleius* II. *Florido, in persona Bathylli:* Eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens canenti similis, tunicam picturis variegatam deorsus ad pedes deiectus ipsos, Græcanico cingulo, chlamyda velat vtrumque brachium adusque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent. Cithara baltheo cælato apta, strictim sustinetur; manus eius teneræ, procerulæ læua distantibus digitis neruos molitur, dextra psallentis gestu suo pulsabulum citharæ admouet, ceu parata percutere. *Ita enim locum cum legimus, distinguimus. Et quod ait de chlamyda deque cingulo, etiam illa apparent in Neronianis nummis, excipio quod non brachia velat; sed ab humeris dependet chlamys.* Habitus veteris citharœdi. Apuleius in transitu correctus.

31. Quod regibus & antiquis ducibus factitatum memorabat.] *Ita in Panegyrico illo ad Pisonem, qui hoc æuo scriptus, inserta eadem defensio:* Prisci duces citharœdi.

Nec pudeat pepulisse lyram, cùm pace serena
Publica securis exsultent otia terris,
Ipse fidem mouisse ferox narratur Achilles.

Lucanum nō esse auctorem eius Panegyrici. Et rei argumenta. *Quem Ouidio ablatum, viri docti tribuunt Lucano. Neutri ego. Ab Ouidio ætas abiudicat: ab Lucano, conditio scribentis. Nam ille quicumque poëta, ignotus fuit, obscura domo, fortunâ tenui: & humilius blanditur Pisoni, quàm vt decuerit Lucanum. Ait ecce:*

——tu Piso latentem
Exere: nos humilis domus, at sincera parentum.
Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.

* Vide Tacit. lib XVI. De diuitiis Mellæ & Lucani. *At Lucanus certè notus, celeber: per se, perq; vxorem* prædiues. Adde Senecam patruum in aulâ: qui huic humili & tenui protendere manum potuisset, præ Pisone. Sed & decimo nono ætatis anno scriptum hoc carmen. nam ait:*

Quamuis nunc iuuenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum vicesima venerit æstas.

Quod non conuenit in ætatem Lucani, præsertim cùm scriptum sit diu post consulatum Pisonis, & paullò ante detectam, ni fallor, coniurationem. Certè post consulatum diu: quoniam & eloquentiæ eius specimen Neapoli præbitum celebrat. quod scimus contigisse nos quinquennali certamine, cum Nero in eadem vrbe Græcanicâ copiam fecit sua vocis, annis aliquot post Pisonis consulatum, quem iniit anno vrbis DCCCX. *Sed nec Statius huius carminis mentionem facit: cum omnia minima scripta eius recenseat.* II. *Silu.*

Circus pro prius Neroni. 32. Clausúmque Vaticana Valle spatium.] *Credo id à Plinio denotari lib.* XXXVI. Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caij ac Neronis principum Circo.

33. Ratúsque dedecus amoliri.] *Romana editio,* dedecus molliri. *quod ego præfero.*

Iuuenales ludi priuati. Iuuenales Imperatorum paulùm diuersi. 34. Instituit ludos Iuuenalium vocabulo.] *Qui priuati, & per domum celebrati aut in hortis. Tacitus lib.* XV. Acriore in dies cupidine Nero agitabatur promiscuas scenas frequentandi: nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis. *Mansit nomen ludorum posteriori æuo, & imperatores quos in palatio ludos dabant, Kalendis noui anni (de quibus è Iuliano monui ad librum* IV.) *Iuuenalia videntur appellasse: ab exemplo hoc Neronis. Sidonius:*

Ianus fortè suas bifrons Kalendas
Sumendas referebat ad curules.
Mos est Cæsaribus die bis vno
(Priuatos vocitant) parare ludos.
Tunc cœtus iuuenum sed aulicorum
Elæi simulacra torua campi
Exercet spatiantibus quadrigis.

Et addit post descriptionem curulium ludorum;

Iam verò Iuuenalibus peractis.

Ij tunc curules, non scenici. *Vt videantur ij ludi, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis:* Cordus dicit in omnibus ciuitatibus Campaniæ, Piceni, Vmbriæ, de proprio illum per quadriduum ludos scenicos & Iuuenalia edidisse.

Aliter quàm sub Nerone. *Quod notari volo. Neronis tamen æuo & instituto, scenici: ex Tacito hic, & Plinio qui ad hos ludos respiciens ait Neronem* peculiari theatro in hortis primùm cantasse, & Pompeiano prælusisse. *Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos institutos vult per caussam*

Iuuenalia cur appellata. *positæ à Nerone primæ barbæ. Et herclè ea nominis caussa. Iuuenalia enim dicta, quia vt Tirocinij die pueros exuebant: sic barba rasa iuuentutem, transibántque tunc in viros. Vnde illud Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum:* Simul hanc excepero, mori volo, *Suetonius*

Dies positæ barbæ lætus. *cap.* XXXIV. *itaq; is dies Romanis pariter festus. De Octauiano, Dio, lib.* XLVIII. ἀμέλει τὸν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τότε πρῶτον ξυράμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελειοῦτο τὸ γένειον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι. *id est:* Cæsar tum

primùm

primùm barbam radens, & ipse diem eum planè festum habuit, & aliis publicam festiuitatem indixit. atque ex eo etiam ipse genas suas leues habuit, ad exemplum reliquorum. *Sed & munera peti, dariq; solent eo die ad barbam. Ammianus libro* XVII. Cæsar cùm petenti, ex vsu, gregario cuidam vt barbas detonderet dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio. *Iuuenalis,*

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libis vænalibus.

Quinetiam deo alicui sacrari solita, vt apud Graecos virginum puerorumque comæ. Suetonius de Nerone: Barbam primam posuit, conditámque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecrauit. *vbi emendo*, Capitolino, *Ioui scilicet, ex Dione. Earinus apud Martialem primam lanuginem comamque*

Pergameo posuit dona sacrata deo.

Tertullianus, De anima: Quis non exinde aut totum feli(*lego*, filij) caput reatui vouet, aut aliquem excipit crinem, aut tota nouacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut priuata deuotione? *Censorinus, De die natali, cap.* I. Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem deo sacrum pascebant. *Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Liuius eum agnoscere videtur sub annum vrbis* CCCLXIX. *satis clarè, vbi de Manlio Capitolino in carcerem coniecto:* Satis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse. *Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro lib.* II. *De re Rust.* Omnino tonsores in Italia primùm venisse ex Sicilia dicuntur post R.C.A. CCCCLIIII. vt scriptum in publico Ardeæ in litteris exstat. eósque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quòd pleræque habent capillum & barbam magnã. *Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque æui aberrauerit Liuio mens & manus. Cicero certè pro M. Cœlio etiam Ap. Claudium Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni æuum annis. Bellis Punicis in vsu crebro iam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione * Agellius rettulit, & mirabundus parum cepit. Iuuenes ergo alebant barbã. & ideò à Cicerone* I. *ad Attic.* Comessatores coniurationis barbatuli iuuenes, *appellati sine vlla lasciuia, vt volunt, nota, & pro M. Cœlio ad iuuenes alludens,* Non hac barba qua ista delectatur, *inquiit. iuuenemque à barba descripsit. Iuuenalis.*

Munera tunc data.
Barba deo sacrabatur.
Suetonius emendatus.
Mos radendæ barbæ quando cœperit Romæ.
Liuius & Varro dissensi.
Aberrasse Liuium videri.
Lib. III. cap. IIII Iuuenes soli olim barbati.

Iam senior, cuius barbam tua ianua vidit. *Ponebant eam serius, citius, plerumque sub* XXI. *annum. Macrobius certè in Somnium Scipionis* ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam *adfirmauit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque. Caligula tamen* XX. *anno posuit, Suetonij cap.* X. *At Cæsar Octauianus anno demum* XXV. *vti clarum ex Dione. Natus enim M. Tullio C. Antonio Coss. posuit L. Marcio C. Sabino. Mutauit ab hoc more primus Roman. Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus Nummis. Hæc Romæ. Apud Graecos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adserit lib.* XIII. *cap.* VI. *sub eo rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ, in voce* ξυρῶ. *Hæc propemodum aliena à Tacito: sed per eum non absurdè, vt spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.*

Quo anno ab iis posita.
Hadrianus primus reduxit barbam.
In Græcia quando radi cœperit.
Antisthenes primus barbæ auctor philosophis.

35. Apud nemus quod naualí stagno circumposuit Augustus.] *Ad Tiberim. déque eo stagno supra:* Augustus structo cis Tiberim stagno. *Et Suetonius. At nemus illud est, quod Cæsarum nemus appellatum. Vide & hic Xiphilinum.*

Stagnum naual.

36. Dabantúrque stipes, quas boni necessitate, imtẽperantes gloria consumerent.] *Cui rei data stipes? ad ludósne? Ita olim sane Apollinaribus ludis factum reperio.* Prætor edixit, *ait Liuius lib.* XXV. vt populus per eos ludos stipem Apollini, quantum commodum esset, conferret: *Plinius lib.* XXXIII. Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Postumio, Q. Marcio coss. Tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. *Quæ verba ne te fallant. Nam sti-*

Stipes ad ludos.

pes de quâ Liuius, multis annis prior notatione Plinianâ. Sed voluntariam, credo, Plinius intellexit: illa fuit ex edicto. Sed & Augustus stipem Prætoribus dari ad ludos voluit, innuente Dione LIV. *initio:* τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἐκ τε τοῦ δήμου διδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας. *nisi tamen* τὸ δημόσιον *intellegi voluit potius, quàm* δῆμον. *Stipes alias vsitatè dabantur diis, & ad res sacras. Seneca de Benef.* VII. Omnia deorũ sunt: tamen diis posuimus domum, & stipem iecimus. *Et Epistolâ* CXVI. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentóque suspenso, nec in thesauros stipe infusâ, sed piâ & rectâ voluntate. *Varro de L. L.* Diis cum thesauris assem dant, stipem dicunt. *Ita in capita fontium, quæ sacra, stipem iaciebant. Plinius libro* VII. *epistol. de Clitumno:* Fons purus & vitreus, vt numerare iactas stipes, & relucentes calculos possis. *Seneca lib.* IV. *Quæst. Natural, de Nili venis:* In hæc ora stipem sacerdotes, & aurea dona Præfecti, cùm solemne venit sacrum, iaciunt.

Stipes diis positæ.

Et ad capita fontium acq.

37. Ipse scenam incendit.] *Restitui ex libris. Vulgo,* ipse scenas incedit.

38. Assistentibus familiaribus.] *Falsò. Nam Vatic.* absistentibus facies. *Farnes.* assistentibus facies. *Similisq́ lectio Budensis: quod facilè odoreris è Rhenano consectante,* absistentium facie. *Vtrúmne,* assistentibus facibus? *Certè noctu & ad lumen etiam hi ludi exerciti. sequiturq́:* Illi dies ac noctes plausibus personare. *& ait, postremum in scenam venisse Neronem. Ergo ad lumen. Infra etiam,* Noctes quoque dedecori adiectas. *Sed & Suet. Calig. cap.* XVIII. Quondam etiam & nocturnos ludos præbuit accensis facibus. *Noster iterum infrà.* Lætitiæ magis, quàm lasciuiæ dari paucas totius quinquennij noctes, quibus tantâ luce ignium nihil illicitum occultari queat. *Vos diuini conferte operam; si mihi Phœbus hic non fauit.*

Ad faces Nero cantauit.

39. Accesserat cohors militum.] *Ita legend. non quia Suetonius cap.* XXII. *ita narrare videatur, sed quia res poscit. Nam Suetonius de alio ibi & publico theatro.*

40. Mærens Burrhus, ac laudans.] *Vnus ergo hic tantum Præfectus Prætorio. nec pugnat Suetonius qui duos nominat: quia Tacitus de Iuuenali ludicro adhuc loquitur; de publico theatro Suetonius, capite dicto.*

In concordia est Tacitus cũ Suetonio, aliter quam cõscent.

41. Carminum quoque studium affectauit.] *Plinius lib.* XXXVII: Domitius Nero in ceteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Poppææ in hoc nomẽ adoptauerat, quodam etiam carmine Succina appellando. *Intellexit & Seneca hunc poëtam lib.* I. *Quæst. Natur.* Vt ait Nero Cæsar disertissimè, Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ. *Laudat eum Martialis lib.* VIII. Carmina qui docti nota Neronis habet. *& lib.* IX. Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Lasciuum iuueni cùm tibi lusit opus.

Nero inter poëtas.

Vt quidem volunt, bonos

42. Nec dum insignis * ætatis nati.] *Fortè leg.* quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis. Ij alternatim considere simul. *M. Antonius Muretus, cui scriptor hic noster in amoribus (& iure) corrigit:* quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ij considere simul; & natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere. *Non damno: germana tamen esse non credo. Ceterùm ab hoc Cornelij iudicio Tranquillus dissentit, cap.* LII. *quem vide.*

Dissensus super versibus Neronis.

43. Opidanâ lasciuiâ inuicem incessente.] *Lege,* incessentes.

44. Quos regis Apionis quondam habitos.] *Lego,* regi Apioni. *Rufus hac de re:* Cyrenas cum ceteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo regis Apionis arbitrio sumus assecuti. *Item Eutropius:* Quo tempore Libya quoque Romano imperio, per testamentum Apionis qui rex eius fuerat, accessit. in quâ inclytæ ciuitates erant, Berenice, Ptolemais & Cyrene. *Appianus in extremo Mithridatico:* τοῖς Ῥωμαίοις Κυρήνην Ἀπίων βασιλεὺς τῆς Λαγιδῶν ἀρχῆς νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Factum hoc anno vrbis* DCLX. *C. Cælio L. Domitio Coss. Sed vt moneam, in verbis Rufi vereor vt menda sit, licet occultior. Quis ille Ptolemæus antiquior? Plerique omnes Ægyptij reges Ptolemæi, & parum proba aut recepta discri-*

Apion rex.

Sollicitata in Rufo scriptio.

minis hac nota. Ausim rescribere, Ptolemæi Apionis. *Nam hic sanè rex, Ptolemaus fuit, sed cognomento Apion. Appianus* 1.*Ciuil.* Sequenti anno, sexta & sexagesima Olympyade, populus Romanus duabus prouinciis ex testamentis regum est auctus, Bithyniam Nicomede relinquente, Cyrenen Ptolemæo ex Lagidis, cui Apioni cognomentum fuit.

45. Et elegantia vitæ, quam clariorem effecit.] *Traiecerim*, & quem elegantia vitæ clariorem effecit.

46. Nerone IIII. Corn. Cosso. coss.] *Quorum merito in lapide Romæ:*

L. O. M. ET. GENIO
VENALIC
P. ACILIVS. CERDO
VOTVM SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AVG. IIII.
COSSO. LENTVLO. COSS. F. COS.

47. Quinquennale iudicium, ad morem Græci certaminis.] *Est hoc ipsum, quod noster lib.* XVI. lustrale certamen *appellat. Quod longo interuallo post reduxit & firmauit Gordianus iunior Imperator, de quo appositè Victor:* Eoq; anno lustri certamine, quòd Nero Romam inuexerat, aucto firmatóque, in Persas profectus est. *Exemplum autem, credo, Nero sumpsit à Neapolitis, de queis Strabo lib.* V. *Νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. id est:* Nunc autem quinquennale sacrum certamen apud eos celebratur, Musicum & gymnicum in plures dies: quod æmulum esse potest illustrissimis Græcorum ludis. *Nota quod ait, νυνὶ δέ. Institutum enim id certamen eius æuo, in honorem Augusti. Suetonius clarè, Aug. cap.* LXXXVIII. *& in Claudij cap.* XI. *Herodes etiam Iudææ rex theatrum & certamen quinquennale condidit, ad honorem gratiamq́ Augusti, vti Iosephus narrat lib.* XV. *Sunt & nummis Neroniani, in quibus mensa cū coronâ & lebete, inscripti:* CERTA. QVINQ. ROM. CO. SC. *id est,* Certamen Quinquennale Romæ constituit. Quinquennale certamen Neapoli. Quando ibi institutum. Etiam in Iudæa fuit.

48. Pompeium accusatum, quòd mansuram sedem theatri posuisset.] *Perpetuum sanè theatrum Pompeius condidit primus, anno vrbis* DCLXXXXIX. *Anteà subitaria erant, & Censorum iussu plerumque disiecta. Tertullianus libello De spectaculis:* Sæpe Censores renascentia theatra destruebant moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lasciuia prouidebant. Itaque Pompeius Magnus solo theatro suo minor cùm illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animaduersionem, Veneris ædem superposuit. *Donec præcipitantibus moribus, exstruxerunt ipsi Censores. Valerius lib.* II. *cap.* IV. Theatra inchoata quidem sunt à Messalla & Cassio Censoribus, ceterùm auctore Scipione Nasicâ, omnem apparatum operis eorum subiectum hastæ venire placuit. *Appianus Ciuil.* I. *τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ὕπατος καθεῖλε τὸ θέατρον ὃ Λεύκιος Κάσσιος ἤρχετο, καὶ ἤδη ἐς τέλος ἐλάμβανεν, ὡς καὶ τόδε στάσεων ἄρξον ἑτέρων, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως ἐν ἡδυπαθείαις Ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. Eamq́ in rem Sc. interpositum, quod legis nomine Tertullianus intellexit in Apolog.* Quónam illæ leges abierunt, quæ theatra stuprandis moribus orientia, statim destruebant? *Velleij locus addatur, qui corruptus vulgò:* Cassius Censor à Lupercali in Palatium versus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas, & consul Cæpio restitere. *Scribe,* in emoliendo, *& Scipio.* Pompeius primus au&tor mansuri theatri. Censores antea tollebant. Et Scipio Nasica. Tertullianus illustrior factus.

49. Antea subitariis gradibus & scenâ in tēpus structa ludos edi solitos.] *Ausonius:* Temporaria scena.
Ædilis olim scenam tabulatam dabat
Subitò excitatam, nulla mole saxea.

50. Si vetustiora repetas, stantem populum spectauisse.] *Valerius ait*, Sc. cautum, nequis in vrbe, propiúsve passus mille, subsellia posuisse, sedénsve

ludos spectare vellet. *Sessionem tamen adstruere Liuius & Dionysius videntur lib.* I. *sub Tarquinio rege:* Loca diuisa patribus equitibúsque, ~~vbi~~ spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Spectauere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentitibus pedes. *Sed tantum in Circo.*

Prætores, editores ludorum.

51. Quoties P. R. sederet.] *Libri scripti*, Prætor sederet. *Facilè & verè emendes*, Prætores ederent. *Enimuero editionem ludorum magistratibus incubuisse, præsertim prætori, notum iis qui in vestibulo versantur antiquitatis. Facit huic parti illa responsio :* Nec proinde magistratus rem familiarem exhausturos, &c.

52. Nulla cuiquam ciuium necessitate certandi.] *Secutus sum manuscriptos. Vulgata scriptio tamen recta adæquè*, spectandi. *Vtrumque enim factitatum sub his comœdis principibus, vt viri illustres & ad certandum cogerentur & ad spectandum. Nec displiceat geminari*, necessitate spectandi aut certandi.

53. Abolitos paullatim patrios mores funditus euerti per accitam lasciuiam.] *Libris meis abest* τὸ, euerti. *& omiseris rectè. Scribi etiam possit*, & verti.

54. Specie orationum & carminum.] *Ad Musicum certamen referto.*

55. An iustitiam augurij, & decurias equitum.] *Vitium : cui medendo impar ego.*

56. Non abhorruisse spectaculorum oblectamentis.] *Farnes.* oblectamenta. *verè.*

Equestres ludi, à quibus petiti. A Thuriis vult Tacitus: ab Etruscis Liuius.

57. A Thuriis equorum certamina.] *Atqui Liuius lib.* I. *etiam equos à Thuscis deriuat.* Ludicrum fuit, equi pugilésque, ex Etruria maximè acciti. *Et cùm equorum certamina antiquissima Romæ sint, vix videntur ea petysse tam longinque. Magna Græcia certè & illa ora in qua Thurij, non tam pernota tunc Romanis. Quæ tamen frons mea à Tacito dissentientis? Thurij vicini Tarentinis ab ijsq; euersi, vt Strabo narrat : quorum olim Sybaris oppidum celebre deliciis. Ab Augusto colonia illuc deducta, Copiæ.*

58. Ludos curatiùs editos.] *Germana Cornelij vox, non*, accuratiùs, *ex libris.*

59. Ducentis iam annis à L. Mummij triumpho.] *Et paullò pluribus. quoniam triumphauit de Achæis & Corinthijs Mummius anno vrbis* DCVIII.

Athletas quis primus dederit. Val. lib. II ca. III. Ludi Græci.

60. Quid primus id genus spectaculi in vrbe præbuerit.] *Quod genus? gymnicóſne? inclinabam. sed primus athletas dedisse legitur in ædilitate Æmilius Scaurus, multis pòst annis. Potest igitur capere ludos Græcos. Nam anteà noti tantùm Osci & Latini. Cicero ad Marium lib.* VII. Non enim puto te Græcos aut Oscos ludos desiderasse : præsertim cùm Oscos vel in Senatu spectare possis, Græcos verò ita non ames vt nec ad villam tuam via Græca ire soleas. *Hos triplices ludos Tranquillus in Iulio intellegit, cap.* XXXIX. Ludos regionatim vrbe tota dedit, & quidem per omnium linguarum histriones. *Et Aug. cap.* XLIII. Ludos fecit nonnumquam vicatim, ac pluribus scenis, per omnium linguarum histriones.

Ludi trilingues.

61. Efflagitandi certamina Græca.] *Certaminis vox ad gymnasium spectare potius videtur, quàm ad scenam. Sed & in scena ipsa certamen quoddam victoriæ.*

62. Totius quinquennij.] *Ita scripserim, non*, potius.

Certamina sacra.

63. Redditi quamquam scenæ Pantomimi certaminibus sacris prohibebantur.] *Certamina sacra, siue* ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, *definit Pollux, lib.* III. *Tale hoc Neapolitanum, quod &* ἱερὸς ἀγὼν, *à Strabone dicitur.*

64. Eloquentiæ primas partes nemo tulit.] *Farnesiano abest*, partes. *rectè.*

65. Græci amictus quos per eos dies plerique incesserant.] *Libri leuiter aberrant. Nam Farnes.* Citætiam iactam quo. *Vatic.* Græciam iactus ta quo. *Dixi aberrant. nam vera lectio hæc:* Græci etiam amictus, quîs per eos dies p. incesserant. *vel*, quos p. e. d. p. ingesserant. *Græcanicum scilicet hoc certamen fuit, & ideò amiciebantur plerique ad morem Græcum, palliati crepidatique. Hæsi olim: sed expediuit me planè Dio lib.* LX. *de hoc ipso spectaculo*, Neapoli : ἐπεὶ ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς

Græcibus vestibus vsi vulgò, per ludos Græcos.

ἐζ-

ζων. τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτῶντο, καὶ ἐν μὲν τῇ τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. *id est:* Deinde & Neapoli planè priuatum se gessit. Nam cùm in aliis, & ipse & qui cum eo erant, Græcorum ritu vixerunt, tum etiam in Musico spectaculo palleum & soleas induit, & in Gymnico agone vestem purpuream & auream coronam accepit. *Et simile quod in Commodo tradit, quotiens theatrum ingrederetur, solitum sumere* χλαμύδα ὁλοπόρφυρον τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. *Ex his facilè intellego restituóque Suetonij locum Domitiani cap.* IV. Certabant etiam & prosâ oratione Græcè Latinéque, ac præter citharœdos chorocitharistæ quoque & psilocitharistæ. In stadio verò cursu etiam virginum certamini præsedit crepidatus purpureáque amictus toga Græcanica, capite gestans coronam auream. *Corrigo & distinguo:* & psilocitharistæ: in stadio verò cursu etiam virgines. Certamini præsedit, *&c. Vera lectio, vera mens: Certasse præter citharœdos, etiam chorocitharistas, & in stadio, certamine cursus, etiam virgines. At certamini toti quinquennali præsedisse Domitianum ritu Græco, purpurea toga, & corona ornatum. Dixit enim Togam: mallem chlamydem, vti idem scriptor Neronis cap.* XXV. *reditum in vrbem describens habitu Græcanico:* in veste purpurea, distinctáque stellis aureis chlamyde, *vbi,* veste, *glossematium puto, deleóque. Item Dio suprà, & Capitolinus in Pertinace:* Purpureásque chlamydes Græcanicas. Suetonij lectio & distinctio restituta.

66. Apud Simbruina stagna, cui Sublaqueum nomen est, ictæ dapes.] *Plinius lib.* III. Anio lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo (*ita enim potiùs scrib. quia à lacu*) defert in Tiberim. *Addubito num vox Tacito desit, legendúmque:* villa cui Sublaceum nomen. *Certè Neronis villa sublacensis Frontino de Aquaduct. cognita. Aimoinus lib.* II. *cap.* XVI. Benedictus pater in loco qui Sublacus dicitur, qui ab vrbe Romà XL. millibus abest, effulsit. *Philostratus lib.* IV. *De vita Apollonij ad hanc addit, calicem Neronis, quem iam ori admouerat, fulmine excussum.* Sublaceum. Villa Sublacensis.

67. Consuleret sibi & turbis.] *Vel,* sibi & vrbi.

68. Quia fontem aquæ Martiæ nando incesserat.] *Vera lectio. frustrà turbant libri, qui partim,* aquæ marginæ, *partim,* morgio, *referunt.*

69. Videbaturque potus sacros & cærimoniam loci corpore toto polluisse.] *Imò,* corpore loto. *Fontes & capita aquarum priscis sacra: in iisq; natare nefas. Plinius lib.* IIX. *de Clitumno:* Pons terminus sacri profaníque: in superiori parte nauigare tantùm, infrà etiam natare concessum. *Imò in quibusdam aquis nauigare etiam vetitum. Idem libro eodem, de lacu Vadimonis:* Nulla in hoc nauis (sacer enim est) sed innatant insulæ, *&c. Seneca epist.* XLI. *de his cæremonijs:* Magnorum fluminum capita veneramur; subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & stagna quædem vel opacitas vel immensa altitudo sacrauit. Fontes flumi num sacri. Inque iis natare nefas. Sicut in quibusdam lacibus.

70. Alterum impetu captum.] *Vox addita auctore Vatic.*

71. Haud ignobilis Barbarus cum telo repertus.] *Vnus Megistanûm, estq; ille ipse, de quo Frontinus sic narrat.* Domitius Corbulo, cùm Tigranocertam obsideret, in quêdam ex Megistanis quos ceperat, animaduertit. capútque eius ballista excussum, intra munimenta hostium misit. Id fortè decidit in medium concilium, quod tum cum maximè habebant Barbari. ad cuius conspectum velut ostento consternati ad deditionem festinauerunt. Lux noua à Frontino.

72. Ad litora maris rubri deduxit. vnde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeauere.] *Valdè equidem hic nunc hæreo, olim & in primis editionibus transitum aut neglectum. Ad quod* mate rubrum *Hyrcanos (de ijs sermo) deduxit? Illud Ægyptium, quod vulgò sic appellant? ingens via fit, & nec sic in fines suos, nisi per Parthorum, intrarint. An alterum illud magnum & Indicum? ita solent veteres, fateor: sed nec hic ei locus, aut omnis Chorographia me fallit. Sunt enim Hyrcani ad mare Caspium ipsum siti,*

procul ab omni Indico: & pone vel flexu magno isse, tamen Parthorum fines omnia illa maritima ferè tangebant. Plinius: Persæ rubrum mare semper accoluere; *atque alia sub Parthis gentes. Considera, & inspice (oculorum res est) abeunt à patria millibus millium; & in discrimina ipsa veniunt, quæ vitabant. Quod dicam non habeo, nisi si scripsit Tacitus*, ad litora maris sui. *Nam Tacitum vt imperitiæ accusem, durum improbúmque sit: & mea ista lectio haud ab re sit, ex Armenia cum præsidio, breui flexu, deductos ad mare, iuxta quod habitabãt. Supra Euphratem igitur iuerint, per montana & finitima Iberiæ ad suum mare.*

73. Pars Armeniæ vt cuique finitima, pars * Nipolique & Aristobolo atque Antiocho parere iussæ sunt.] *Latet in corruptione nomen alicuius regis. Fortè* Thrascypolique. *qui dynasta alibi in finitimis Armeniæ locis.*

Puteoli, quando deducta.

74. Vetus opidum Puteoli ius coloniæ & cognomentum à Nerone adipiscuntur.] *Puteoli, ais, adipiscuntur ius coloniæ? Ego verò aduocationem peto, vt deliberem. Nónne enim iampridem id opidum eo iure? Liquet ex Liuio, Velleióque, qui coloniam Puteolos deductam volunt anno vrbis* DLX, *P. Scipione Africano* II. *Ti. Sempronio Coss. Sed & lapides testantur hodie:* AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC. &, ÆDILIS. COLON. PVTEOLANORVM. & GENIO. COLONIÆ PVTEOLANORVM. *An colonis eorumq; posteris intermortuis. colonia esse desiit? an tempore interiecto transiit ad municipale ius? Ciceronis certè æuo municipium fuit, non colonia. Oratione pro M. Cælio:* Nam quod est obiectum municipibus adolescentem non esse probatum suis, nemini vmquam præsenti Puteolani maiorem honorem habuerunt, &c. *Concutit me tamen iterum Frontinus in Catalogo coloniarum, cuius verba è manuscripto:* Puteoli, colonia Augusta. Augustus deduxit. ex vno latere iter populo debetur ped. xxx. Ager eius in iugeribus veteranis & Tribunis legionariis est adsignatus. *Colonia ergo adhuc recenti æuo. Recreat Agellius lib.* XVI. *cap.* XIII. *qui ostendit sæpe commutari solere colonias in municipia, & contrà. Nisi tamen Cornelij verbis ea vis, vt velit vniuersum opidum incolásque (plures autem inquilini eius loci, ob commercia & mare) præter eos qui restabant ex colonis Augustæis, colonico iure donatos. Et sanè duplex hoc genus hominum in colonis fuisse, è Cicerone clarum, pro Sulla: vbi dissidia etiam inter Pompeiano: (ij erant ciues veteres) colonósque recenset. Quem vide. Alterum horum nisi sit, tu videris: mea in his salebris hæret nauis.*

Nodus in ea re quem implicat Tacitus.

Coloniæ in municipia, & contrà mutãt.

Pighij iudicium.

ADD. *Placet eruditissimo nostro Pighio truncum locum esse, ob caussas ipsas quas in Commentario dixi. Itaque supplet voce addita,* Puteoli nouum ius coloniæ.* *Ipsum vide. Nam nos sententia nostra non demouemur, quam in extrema Nota posuimus, de toto opido in coloniæ ius nunc translato.*

* In Hercule Prodicio.

Milites sine coniugibus.

75. Neque coniugiis suscipiendis, neque alendis liberis sueti.] *Milites itaque olim sine vxore vt apparet. nec ritu, sed lege id vetitum ait Dio lib.* LX. τοῖς στρατευομένοις ἐπειδὴ γυναῖκας ἐκ ἐδύναντο ἔχειν τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. *id est:* Militibus quoniam ex legibus vxorem habere non poterant. iura indulsit maritorum. *Resoluisse hoc ius Seuerus Imp. videtur, si rectè capio Herodianum lib.* III. τοῖς στρατιώταις, *inquit.* πολλὰ συνεχώρησεν, ἃ μὴ πρότερον εἶχον. καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε, γυναιξί τε συνοικεῖν. *Certè enim de coniugio legitimo capiendum videtur. quia contubernij militibus, opinor, semper ius. A Iunone arcebant eos, non à Venere Romanæ leges. Testis Liuius lib.* XLIII. *qui quattuor millia hominum à Senatu petisse opidum vbi habitarent, ait: qui nati in Hispanijs ex militibus Romanis, & mulieribus Hispanis cum quibus nullum connubij ius. Imò peregrini milites, id est, non ciues, non amicas modò habuisse videntur, sed vxores. nisi me inducunt frustrà tabulæ Vespasiani & Domitiani æuo: quibus insculptum* ciuitatem datam militibus è classe Rauennate, & cohortis III. Alpinorum, itemque concubium cum vxoribus quas tunc habuissent cùm est ciuitas eis data, aut quas postea duxissent. *Tamen pugnat in eam sententiam Tertullianus, qui suo etiam æuo cælibes fuisse milites ostendit. Æuum autem eius, sub Seueri. ait in exhortatione ad Castitatem:* Scilicet solis maritorum domibus bene est? Perierunt cælibum familiæ, spadonum,

Seuerus tamẽ admisit eos ad nuptias.
Contubernij ius semper militi, in prouinciis.

Ambiguus intellectus verborum Herodiani.

militum, aut peregrinantium sine vxoribus? Non enim & nos milites sumus? *Seueri ergo permissus aut ad Prætorianos tantùm pertinuit: aut verba artè capienda, vt tantùm permiserit συνοικεῖν γυναιξί, cohabitare feminis, sub eodem tecto agere, & contubernales habere, non legitimas vxores. Sed non repugnat, inquies, toti huic sententiæ Liuius, qui disertè vxores militibus attribuit? Vt ecce libro* XXI. *in Scipionis exhortatione ad milites:* Vnusquisque se non corpus suum, sed coniugem ac liberos armis protegere putet. *Et alibi, Respondeo. Temporaneam tunc (bello Punico secundo) militiam fuisse, nec legibus suis, vt posteà, deuinctam. Capiebantur, mittebantúrque milites, non pro stipendiorum tempore, sed bellorum. At perpetua & firma* XXV. *annorum militia instituta, hoc quoque inductum de cælibatu. Sanè etiam Iurisconsulti hac caussa, caussam soluendi matrimonij Militiam numerant.* L. LX. Bona gratia dissolui matrimonium illud dicitur, quod propter sacerdotium, sterilitatem, valetudinem, militiam, retineri non potest.

Liuius abnuere videtur. Is n. bis adiunctus.

76. Non enim, vt olim, vniuersæ legiones deducebantur.] *Exprimit deductionem veterem Hyginus:* Multis legionibus contigit bellum feliciter transigere, & ad laboriosam agriculturæ requiem primo tyrocinij gradu peruenire. Nam cum signis & aquilâ & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.

Ratio deducendi colonias.

77. Vt qui à priuatis iudicibus ad Senatum prouocauissent, eiusdem pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui principem appellauere.] *Lucis caussa, rem appellationum à capite deducam ad hoc æuum. Olim in populi libertate, non frequens appellationum vsus, non certè in caussa ciuili: (nam prouocationem ad populum, in re maiori criminumq. frequentem scimus.) vsus tamen. A Prætore enim appellatum reperio, alias ad collegam eius, alias ad Tribunos. Ad collegam, Cicero vno loco sed claro, in Verrem, de Prætura vrbana:* L. Piso, *inquit*, multos codices impleuit earum rerum quibus ita intercessit, quòd iste aliter atque vt edixerat, decreuisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Prætore solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, obrutus in foro lapidibus esset. *Asconiusq. ibi:* Intercedere, vt vides etiam Prætor Prætori solet, vt Piso Verri, appellatione caussæ ad collegam facta. *Ad Tribunos appellatum, docet idem Cicero pro P. Quinctio:* Appellantur Tribuni, à quibus cùm esset certum auxilium petitum, &c. *Clarius infrà:* Cuius procurator à Prætore Tribunos appellare ausus sit. *Hæc olim: nec appellatum reperio ad Senatum. At Augustus imperium adeptus,* Appellationes quotannis vrbanorum quidem litigatorum * Prætori delegauit vrbano: at prouincialium, consularibus viris, quos singulos cuiusque prouinciæ negotiis præposuisset, *ait Suetonius cap.* XXXIII. *Quem ita intellego, vt appellationes à minoribus magistratibus iudicibúsve, Romæ ad Prætorem fierent, in caussis dumtaxat ciuilibus: è prouincijs, ad consulares. Nam quin Augustus ipse, firmandæ dominationis, & iure potestatis Tribuniciæ, grauiorum rerum appellationes sibi seruarit: ambigendum vix puto è Dionis verbis lib.* LII. *vbi Mæcenas ad Augustum:* δίκαζε δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦ τε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦ τε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος ἀφικνῆται). *etsi quædam ibi miscet, magis ex vsu sui æui Dio, quàm Augusti. Certè à Senatu ad Principẽ appellatũ Tiberij imperio, sunt exẽpla in nostro scriptore. vt lib.* IV. iísque instantibus ad Imperatorem prouocauit: *& alibi. post eum Caius* magistratibus liberam iurisdictionem permisit, *ait Suetonius cap.* XVI. *id est, sine appellatione plenam priscamq.: sed id non diuturnum fuit, non magis quàm permissa ab eo comitiorũ libertas. Dio mihi auctor lib.* LVIII. *sub Caio receptũ, vt iudicia quædam Senatus tractaret, ita tamen vt ab eo Princeps appellaretur. Sed appellatio Principis, vt apparet, nõ sine pœnâ fuit. pœna, dico, in eos qui temerè appellassent. Quo exẽplo nunc Nero auctũ honorẽ Senatus it; statuitq; vt eadem pœna, qui illũ temerè à priuatis iudicibus appellassent, tenerentur, qua qui Principẽ. Sententiã hanc satis capio: confirmationẽ quæro & exẽpla. Nihil enim præ manu mihi quod istuc faciat, nisi fortè quæ de pœna præiudiciali eorum qui à Præfecto vrbis appellassent, Symmachus scribit libro* X.

De appellationibus quid olim.
Ex infrequẽtes.
A Prætore ad Prætorem appellatum.
Item ad Tribunos.
* Timidè ambigo, num scrib. in Tranquillo, Præf. delegauit vrbis.
Augusti scitũ in appellãdo. Caussas plerasque sibi seruauit.
Ad Principẽ a Senatu appellatum sub Tiberio.
Caius aliquid mutauit sed id vanum fuit.
Pœna temerè appellantium.

Suetonij dissensus à Tacito & res cogitanti intricata.

duobus locis. Quem tu cupide lector vide. Mihi à latere tragulam inyicit Tranquillus, qui hanc ipsam rem tangens, cap. XVII. *nihil eorum quæ Tacitus; sed hoc tantùm dicit*, Cautum vt omnes appellationes à iudicibus ad Senatum fierent. *Haret id spiculum, & non euello.*

Quæ pœna in crymine Repetundis.

78. Repetundarum damnatur, atque Italia exigitur, ne grauiore pœnâ afficeretur, Vibij Crispi fratris fauore enixus.] *An ergo in crimine repetundarum pœna grauior, quàm relegatio? Attentè legas, quia nec relegatio quidem. Olim sanè exsilium fuit, & æstimatio, vti Asconius notat in Verrem, & Cicero subindicat non semel; sed secuta lex Iulia immutauit. Ex eâ pœnam fuisse adfirmo, Amißionem ordinis, & æstimationem: nihil vltrà. id est, qui damnatus eo crimine esset, Senatu moueretur, & iudices acciperet ad æstimandam litem. Docet Suetonius in Iulio, cap.* XLIII. Repetundarum conuictos, etiam ordine Senatorio mouit. *Sed & hauries ex Tacito infrà:* Exin à Cossutio Capitone, qui nuper Senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui reciperauerat. *Is autem repetundarum lege damnatus, lib.* XIII. *Et 1. Hist.* Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant. *Apertius ex Plinio lib. II. epistol. vbi Marius Priscus, accusantibus Afris, sponte Senatu abyt, & iudices petiit, omissa defensione: scilicet quasi eâ ratione satisfactum legi. & lib.* IV. *cùm Bassum Babius Macer lege repetundarum teneri censuisset; mitigans Capio, salua dignitate iudices dandos pronuntiauit. id est, vti in Senatu remaneret, facta saltem æstimatione. Vide Epistolas ipsas, & volens fauebis sententiæ huic. Ab hac re Suetonianis verbis lumen, Othonis cap.* II. Tantum potentia, *inquit*, valuit, vt damnatum repetundis consularẽ virum priusquàm plane restitutionem ei impetrasset, non dubitarit in Senatum ad agendas gratias introducere. *Motus enim ille quicumque Senatu erat: sed Otho quasi plenè restitutum in Senatum introduxit. Hac ergo ordinaria pœna: sed grauius & plerumque extra ordinem in id crimen animaduersum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens leg.* VII. *Ad leg. Iul. repet.* Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur. & pleruque vel exsilio, vel etiam durius, prout admiserint. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel interfecerint innocentem? *Eademq́; ratione Plinius scripsit*, excessisse Priscum immanitate & sæuitiâ crimina, quibus dari iudices possent, cùm ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam pecunias accepisset. *lib.* II. *epist.* XI. *Nec aliter capies, quod hic Vibius relegatus est: exsily etiam pœnam meritus, nisi frater intercessisset. sicut & lib.* III. *Annal. C. Silano proconsuli Asiæ repetundarum damnato, aqua atque igni interdictum, ob insignem scilicet sæuitiam.*

Suetonius explicatus.

Extra ordinẽ etiam pœna inflicta in hoc crimine. Iurisc. Macer illustratus.

A. Didius.

79. Auitus legatus, vt memoraui.] *Atqui* A. *Didium eum vocauit lib.* XII. *& Didium Gallum in Agricolæ vitâ. Vt ambigere posis num rescribend.* A. Didius. *Plura tamen cognomina habere potuit, more sui sæcli.*

Silures populi restituti Tacito.

80. Modicis excursibus siluas populatus.] *Emendo*, Siluras populatus. *cum eâ enim Britanniæ gente tunc maximè bellum. Consule Tacitum lib.* XII.

81. Supremis testamenti verbis.] *Glossematium est τὸ* verbis. *& statim*, subiecturũ ei prouinciam fuisse, *lego: capiéque Britanniam ipsam, qua nondum perdomita.*

82. Igitur Monam insulam incolis validam.] *Credo hunc locum esse, quem aspexit Iornandes in Gothicis:* In extremâ Britanniæ parte Memma, quam Cornelius Annalium scriptor narrat. *Corrigo enim*, Mona.

Britannorum crudelitas. Longè clarus.

83. Nam cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris consulere deos fas habent.] *De hac Britannis, Gallis, Germanis, communi immanitate, dicam ad libellum De moribus Germaniæ.*

84. Longa opulentia clarus.] *Scribo*, longè. *vt sit, longè notum clarúmque fuisse, propter opes. Iceni autem in libris scriptis, Tigeni sunt.*

85. Boodicia.] *Dioni*, Βουνδουίκα *est: Tacito infrà*, Boudicea; *in vitâ Agricolæ*, Voadica, *scriptum. Est illa, quam perplexè Gildas* Leænam dolosam, *appellat*, quæ rectores sibi relictos trucidauit.

86. Ser-

86. Seruitio aſſuefacti. *Scripta veraq́ lectio,* ſeruitio facti.

87. Templum Diuo Claudio conſtitutum,quaſi ara æternæ dominationis aſpiciebatur.] *De eo Seneca in Menippæa* : Parum eſt quod templum in Britannia habet, quod nunc (*lego*,hunc) barbari colunt & vt deum orant. *Quod in Tacito eſt*, ara dominationis, *libenter ſcripſerim*, arra. *quaſi id templum pignus & arrabo æternæ ſeruitutis. Quamquam & Aras ſanè habuiſſe Claudium in Britannia fateor: Poëta eius æui ad ipſum:*

Coniectura in Tacito.

Oceanúſque tuas vltrà ſe reſpicit aras.
Qui finis mundo eſt, non erit imperio.

Nec tamen hic in Tacito,Templum ideò rectè dixeris Aram.

88. Dilectique ſacerdotes, ſpecie religionis, omnes fortunas effundebant.] *Legebantur enim Pontifices Flaminéſque Claudio , ex prouincialibus ipſis : quibus in ſacra victimaſq́ eius diui multi faciendi ſumptus. Vide Arriani verba,quæ adduxi lib. 1.*

Sacerdotes Claudiani.

89. Externóſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe vlulatibus theatrum ,viſámque ſpeciem in æſtuario, notam eſſe ſubuerſæ coloniæ.] *Prodigia eadem recenſet Dio:* ἔν τε τῷ βουλευτηρίῳ θροῦς νυκτὸς βαρβαρικὸς μετὰ γέλωτος, καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ θόρυβος μετ' οἰμωγῆς ἐξηκούετο, οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ἔφυδροι ἑωρῶντο, *ordine etiam eodem. Ex quo in Tacito facilè adducor vt emendem*, viſamque ædium ſpeciem in æſtuario. *Deeſſe enim vocem, clarum : quæ probabiliter admodum, me iudice, reſtituta è Dione.*

Prodigia ante euerſam coloniam. Vox reſtituta, aut ſubſtituta.

90. Notam eſſe ſubuerſæ coloniæ.] *Imo,* ſubuertendæ.

91. Pæto Ceriali.] *Scribe,* Petilio. *Ita enim ſtatim dicitur : eſtq́ ille qui bellum Germanicum ſub Veſpaſiano adminiſtrauit.*

Petilius Cerialis.

92. Londinium copiâ negotiatorum & commeatu maximè celebre.] *Etiam hodie. eoque nomine Princeps Britanniæ vrbs. Commeatum propriè accipit, vti Suetonius, Neronis cap.*xx. Alexandrini qui de nouo commeatu Neapolim confluxerant. *Ammianus libro* XXVII. *de hac vrbe;* Londinium vetus opidum, quod Auguſtam poſteritas appellauit.

Londinium nobiliſſima vrbs: & vitaliſ Oceaio condita.

93. Quod vberrimum ſpoliant,& deferentes in tutum. *Repone lectionem ſcriptam,* & defendentibus intutum. *quæ in prima recenſione,mea culpa me fugit. Barbari, inquit, ſpoliant quidquid extra munitiones obuium, & quæ loca defenſoribus parum tuta. Sequentia, per me, manent in mendo.*

Tacitus correctus.

94. Septuaginta millia ciuium & ſociorum.] *At Dio in pleraque hac hiſtoria Taciti velut interpres , periyſſe ait* μυριάδας ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. *vt hic* LXXX. *fortaſſe verior ſcriptura ſit.*

Numerus vitiatus.

95. Patibula, ignes,cruces.] *Diuerſa hæc igitur, Patibula & Cruces ? quodam ſenſu. Patibulum enim propriè, in quo ſuffixus homo expanditur, tranſuerſo tamen ligno. Crux verò etiam, cùm is erecto ſimplicíq́ ſtipiti adfigitur, ſiue infigitur : diximuſq́ abundè in libellis.* De Cruce.

Patibulum à cruce diſtinctum.

96. Tamquam reddituri ſupplicium.] *Potius,* redditurís.

97. Ne ſtrepitum quidem & clamorem tot millium.] *Fuiſſe enim in acie hoſtili* δώδεκα μυριάδας, *id eſt, centum viginti millia hominum , Dio annotauit. Noſter omiſit, vt pleraque alia, in hac narratione: non incuriâ aut culpa ſua, ſed, quod facile odorere librariorum exſcriptorúmve; qui hos libros peſſimè admutilarunt.*

Copiæ Britannorum.

98. Spernerent ſonoras Barbarorum.] *Vatic.* ſonores. *atque ita ſcripſiſſe Tacitum pertendo. Alibi:* ſonorem alterius prœlij non audirent.

Sonor.

99. Velut cuneis erupit.] *Var.* cuneo.

100. Boudicea vitam veneno finiuit.] *Dio,morbo.* ἀποθανούσης, *ait,* ἐν τούτῳ τῆς Βουνδουίκης νόσῳ.

101. Nullum prœlio finem expectarent. Ἀκύρως. *legerim,* bello: *aut certè,* prœliorũ.

Salluſtiana imitatio.

102. Cuius aduerſa, prauitati ipſius; proſpera, ad fortunam reip. referebat.] *In Rom. edit. legas,* proſpera, fortunæ. *At ſententia ipſa ſumpta à Salluſtio: cuius Fragmentum in ſimiles calumniatores:* Ad hæc, rumoribus, aduerſa in prauitatem; ſecunda, in caſum, fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant.

Antonius primus.

103. Vicio Rufino.] *Vett. Vincio.*

104. Antonium primum.] *Illum qui poſteà acerrima fax Veſpaſiano ad ciuile bellum: cuius multa in Hiſtor. libris mentio.*

Tabularum obſignatio in teſtamento.

105. Fabianus tabulas iis quos nominaui, & aliis minus illuſtribus obſignat.] *Manuduxit me ad veram hanc lectionem Vaticanus, qui* Tabulaſiis, *refert. Reliqui omnes,* Tabulariis. *Quantillus error, quantas tenebras? Nam Ic*[ti] *noſtri miſere torquentur in Tabulariis iſtis eruendis. Alciatus eos putat, quos nunc Tabelliones vocamus: contrà Ferretus obſignatores & ſcriptores teſtamenti. Vertranius poſtremò, tamquam cornicum oculos, reſcribendum cenſet:* Fabianus tabularius iis.

Legis Corneliæ de falſo pœna duplex. Ordinaria. Extraordinaria.

106. Lege Corneliâ damnantur.] *Id eſt, ordine Senatorio mouentur. Nam quamuis legis Corneliæ ordinaria pœna Deportatio ſit, & bonorum publicatio: tamen in honeſtioribus ſubmotio etiam ordinis admiſſa eſt. Tacitus lib. II. Hiſtor.* Primus Antonius legibus nocens & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala ſenatorium ordinem reciperauerat. *Paullus lib. v. Sentent.* Hi qui falſum vel alia teſtimonia dixerunt, aut in exſilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut curia ſubmouentur.

Prætor qui de falſo cognoſcit.

107. Quòd reos ne apud Præfectum vrbis arguerentur, ad prætorem detuliſſet.] *Quem Prætorem? vrbanúmne? Non opinor. nec enim eius in crimine cognitio. Olim ſanè proprius peculariſq; Prætor, qui conſtitutis Quæſtionibus perpetuis cognoſceret de Falſo. Eum hic intellegi credo. Etſi enim pleraque iudicia in Senatu aut apud Præf. vrbis, & Prætorum poteſtas imminuta: manſit tamen, opinor, veteris ritus imago quædam & vmbra. quam Ponticus hic pro re amplexus, non ſine ſua fraude. At Præfectum vrbis omnia crimina omnino ſibi vindicaſſe ab Vlpiano traditum eſt, l. I. De offic. Præf. vrbis. non quidem ab Auguſto (falluntur qui id cenſent; & Auguſtus ius tantùm ei dedit in ſeruos, & quod ciuium audacia turbidum niſi vim metuat) ſed creſcente paullatim, conceſſu Principum vt ſolet, nouâ poteſtate.*

Præfecti vrbis lata poteſtas.

Calumniæ pœna.

108. Perinde pœna teneretur ac ſi publico calumniæ iudicio notatus.] *Eum qui præuaricatus ſit, quive præuaricatorem emerit, fecerit: punit hoc* Sc. *calumniæ pœna. Ea eſt talio, & infamia, vti colligas ex l. penult. & l. IV. De præuaricat.*

Serui pactio cum domino. Redimebant ſe ſuo peculio.

109. Negata libertate, cui pretium pepigerat.] *Moribus receptum vti ſeruus interdum cum domino quaſi paciſceretur in certum pretium: quod ſi exſoluiſſet, liber eſſet. Id pretium è peculio ſerui, vel aduentitio lucro. Seneca in Epiſtolis:* Mancipia quoque conditionis extremæ & in his ſordibus nata omni modo exuere conantur ſeruitutem; peculium ſuum, quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. *Virgilius eò reſpiciens:*

Nec ſpes libertatis erat, nec cura pecull̂,

Plautinis aliquot locis lux.

Et vetus ſanè ille mos, cuius veſtigia plura in Plauto. vt Aſinaria, Strobilus reperto theſauro,

Quin ego illi inueniſſe me hanc prædam dico, atque eloquor?
Igitur orabo vt manu me mittat, ibo atque eloquar.

Gripus ſeruus, Rudente:

——ad herum veniam doctè atque aſtutè,
Pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, vt ſim liber.

Et clariùs in Caſina:

Quid iſta tu me libertate territas?
Vobis inuitis atque amborum ingratiis,
Vna libella liber poſſum ego fieri.

Quod non aliter intellegendum, quàm vt cum hero iam antè pactus fuerit in libram. Et in

hanc sententiam scripsit Hermogenianus aduersus dominum consistere seruis licere, si qui suis nummis redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseuerent. *l.* LIII. *De iudiciis. Item Vlpianus,* Qui se dicit suis nummis redemptum, si hoc probauerit, exinde liber erit ex quo redemptus est. *Interdum verò imaginaria quadam emptio, interposita persona tertia, adhibebatur. de qua l.* IV. *De manumißion. Quod si dominus non seruaret fidem, querela seruo Romæ apud Præf. vrbi, apud Præsidem in prouinciis ex constitutione Diuorum fratrum fuit. l.* V. *De Manumißion.* Idem Iurisc. & aliorum. Pactio interposita persona alia.

110. Cùm veteri ex more familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitauerat, ad supplicium agi oporteret.] *Bene, veteri ex more. Nam etiam libera rep. id obtinuit, ex epistola Seruij Sulpicij de cæde Marcelli:* Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inueni duos libertos & pauculos seruos. reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quòd dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc priscæ seueritatis ritum firmauit postea Sc. Silanianum sub Augusto, itémque nunc Neronianum: de quibus Cuiacium vide Obseruat. lib.* I. *cap.* XVIII. *& lib.* X. *cap.* XXXIII. *Addo ne feminas quidem immunes excipuásque fuisse: suasus Taciti infrà verbis,* Numerum, ætatem, aut sexum miserantium. *item rescripto Hadriani l.* I. *De Sc. Silaliano.* Olim domino cæso, omnes serui animaduersi. Sc. Silanianū. Etiam ad feminas pertinuit.

111. Senatúsque, in quo ipso erant studia.] *Expeditior sententia,* Senatúque in ipso.

112. Quia de paterna pecunia transegerat, aut auitum mancipium detrahebatur.] *Abite sinistræ manus: nihil mutandum.* εἰρωνικῶς *ista &* κατ' ἀντίφρασιν *capienda sunt.*

113. Num excubias transiret. *Nocturnas ergo ad limen excubias seruorum habuerunt domini potentiores. Quod tu mihi Philologe obserua. Quinctilianus Declamat.* I. *pro Cæco:* Dicitur cæcus sine rectore, sine duce, per inane longum, per tot offensa limina, per excubantes seruulos errasse cum ferro: cubiculum deinde patris intrasse. *Idem Declamat.* II. *pro Cæco:* Tu sentis quando senem vicerit lassitudo curarum. Scis pariter, an vnà quiescentium fores vallauerit cura seruorum. *Silius lib.* I. *ad hunc ritum de Annibale:* Noctu excubiæ seruorum ad cubiculū.

Sæpe etiam famuli turbato ad limina somno
Expauere trucem per vasta silentia vocem.

Vide & Appianum in Catonis morte, & Tacitum in Othonis.

114. Accusatum ab eo Statilium Taurum.] *Suprà lib.* XII.

115. Præbitúmq; oleum equiti ac Senatui, Græca facilitate.] *Si oleum populo tantùm præbitum, nihil nouum aut Græcanicum: præbuit antè P. Scipio, quem Ædilem dedisse congium olei in vicos singulos Liuio credo lib.* XXV. *Dedit & C. Cæsar post victoriam Africanam,* τόν τε δῆμον, *inquit Dio,* λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν. *Etiam M. Agrippa in Ædilitate oleum & salem, vt auctor idem Dio* XLIX. *Sed nemo eorum ad gymnasium, quod hic Nero. Plinius:* Vsum olei ad luxuriam vertere Græci, in gymnasiis publicando. *Adde Sueton. cap.* XII. Oleum in cōgiario datū. Nero primus ad gymnasia dedit.

116. P. Mario, L. Asinio COSS.] *Nomen huius primi consulis corruptè legas in vetusta Persij vita nuper cum Iuuenalis Scholiaste edita.* Decessit Persius VIII. Kalend. Decemb. Rubrio Mario, Asinio Gallo COSS. *Scribe,* Publio Mario. *cui cognomen fuit, Celsus.* Scholiastes Persij correctus.

117. Quem licenter egisse in Tribunatu memoraui.] *Libro* XIII.

118. Intercessione Tribunicia morti eximeretur.] *Intercessione ipsius Cæsaris.*

119. Censuitque Iunius Marullus consul designatus.] *Inter suffectos non dubiè Consules. Sed in hunc ipsum annum, Annæum Senecam & Trebellium Maximum coss. referunt viri docti in opere Fastorum: & loca sunt, quæ annuūt. Ausonius tamen in Panegyrico, Senecæ consulatum apertè detrahit:* Diues Seneca, nec tamen consul, arguetur rectiùs quàm prædicabitur non erudiisse indolem Neronis, sed armasse se- Annæus Seneca, an & quādo consul.

uitiam. *quo loco video esse qui negationem subtrahant, legántque:* Diues Seneca, tamen Consul.

Supplicium moris maiorum.

120 Carnificem & laqueum pridem abolita] *Respondent illi decreto,* more maiorum necandum. *Ex quo clarè discis, quid punire Tacito, more maiorum.*

121. Eò priuatim miserior.] *Lego:* eò priuatim miseriorem: *& sermonis textus ita postulat.*

Non plena nec consequa Taciti narratio.

122. Silentium aliorum rupit.] *Vett.* seruitium. *At velim consideres satin' sana hac tota narratio sit. Anteà prædixit,* Tum primùm reuocata ea lex credebatur, quæ haut perinde exitium Antistio, quàm imperatori gloriam quæsiuit, vt condemnatus à Senatu, intercessione Tribuniciâ morti eximeretur. *Quid? condemnatúsne Antistius à Senatu? Contrà video. in insulam seponitur. Idem intercessione Cæsaris morti eximitur? Falsum. nec quidquam in tota re quod Neroni clementiæ gloriam; sæuitiæ potius inuidiam parere possit. Ego sanè æstuo: nec cuneum reperio huic nodo. Nisi placet cum Iosia Mercero elegantissimo iuuenum legi,* quâ haud perinde. *vt ad accusatorem referas, non ad legem. qui non tam exitium eo facto quærebat, quàm gloriam Principi.*

Fabricius Veiento, canes ad currum.

123. Fabricius Veiento.] *Puto illum esse, qui A. Fabricius Dioni dicitur: quiq; Prætor, canes Circensibus ad currus adiunxit pro equis.*

Licentia in testamentis.

Suetonij lectio firmata & explicata.

124. Multa probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen Codicillorum dederat.] *Notosuisse morem, vti in testamentis conuitia quædam & probra liberiùs scriberent: quæ ante Augustum inobseruata & permissa. Scilicet quia supremis illis tabulis & voci, danda videbatur aliqua libertas. Frenum inijcere Senatus voluerat? sed ille idem princeps, vt Suetonius ait,* de inhibenda testamentorum licentia ne Senatus quidquam constitueret, intercessit. *Ea enim germana lectio, germana mens eius loci: non vt vir doctus substituit* scommatorum. *Exempla in Tacito passim, de iis qui supremis tabulis multa atrocia in Macronem, in Tiberium, aliósque potentes composuerint. Hoc exemplo ergo maledicentiæ suæ cauens Veiento, inscripsit opicos & oscos eos libros,* Codicillos.

Sofonius Tigellinus.

125. Sofonium Tigellinum.] *Tigellinum libri appellant, & Græci, quibus semper* Τιγελλῖνος, *Sophronium corrupte epitoma Dionis: Ofonium Tacit. 1. histor. Quod ait de vetere infamiâ, intellegit credo stuprum eius cum Agrippinâ matre Neronis: qua caussa à Caio in exsilium pulsus. Dio,* ἐν τούτοις ἦν τότε φεύγουσι, καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος ὡς καὶ Ἀγριππίνην μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν. *Mentio clara hominis, imò breuis vitæ descriptio, in Scholiaste veteri Iuuenalis, ad versum,* Pone Tigellinũ. C. Fulcinius (*corrigendum,* C. Ofonius) Tigellinus, patre Agrigentino, Scylaccũ relegatus iuuenis, egens, verùm admodum pulcher, in concubinatum à Bincio & Lucio Domitio maritis Agrippinæ & Fuluiæ sororum Cæsaris, atque in vtriusque vxoribus suspectus, ob hoc vrbe summotus. *Plura illic vide, sed hæc corrige:* à Vinicio & Lucio. *itemq;:* Agrippinæ & Liuiæ, sororum C. Cæsaris. *Nihil certius. Nam M. Vinicius Liuiam Germanici filiam vxorem habuit, & L. Domitius Agrippinam. Tacitus lib. VI. Idem Tigellini nomen corruptum odoror in Egesippi lib. IV. cap. XX. vbi de Nerone.* Et ideo, *inquit,* nequissimis se Nymphidio & Gemellino præcipuè credendum putauit. *Gemellinum hunc nusquam reperias, & suppone fidenter* Tigellino. *Adprobat, quod ipse subdit desertum Neronem ab vtroque: quod historia, & nominatim de Tigellino Tacitus, prodiderunt.*

Scholiastes correctus.

Et Egesippus.

Coniectura parum stabilis.

126. Ac quæ illi pro cognatis moribus fuere.] *Non displicet Farnesiana scriptura,* Atque illi procognitis fuere. *id est, præscitum anteà, qui mores vtriusque. Vatic. refert* progenitis moribus. *tentabam,* pro gentis maioribus. *quasi commendatione vitiorum pro natalibus vsus. Humilitatem quidem generis eius notat idem Tacitus 1. Historiar.* Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, fœda pueritia. *Forte & sic leg.* vt qui illi pro geminis moribus faueret. *Geminum, simile. Emeritus ergo Tigellinus fauorem Neronis similitudine morum vitiorúmque. Sed ne dissimilem, Farnesiana lectio firmari omninò à P. Victore videtur, phrasim hanc æmulante imò sumente à Tacito, in Othone:* Qui poten-

Tigellinus villi domo.

tiâ dies ferè quinque & octoginta, præcognitis moribus, potitus, postquam à Vitellio pulsus est, mortem sibi consciuit.

127. Ex intimis libidinibus adsumptus.] *Vatic.* in intimis. *esset ad intimas libidines electus.*

128. Carmina crebriùs factitare.] *Tragœdiásne, quæ eius nomine feruntur? Non opinor, & alibi videro.*

129. Atauus tuus Augustus.] *Imò*, abauus.

130. Quomodo in militia aut viâ fessus adminiculum orarem.] *Intellegit Optiones, qui adiutores Centurionibus dati. Festum corrigo*, Optio qui nunc dicitur, anteà appellabatur accensus. Is adiutor dabatur centurioni à Tribuno militum, qui ex eo tempore, quem velint centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est *legéque*, à Tribuno, militémque ex eo tempore. Optiones adminicula Centurionum. Correctus Festus.

131. Possumus seniores amici quiete respondere.] *Non vsquequaque placet. Vatic.* quietem, *præfert. Fortean*, possumus seniores amici quietem iure spondere. *Fuit cùm inculcatam vocem è sequenti linea putarem, legerémque, reiectâ*, poscimus seniores amici quietem. *Quid si*, quietem respondere? *Apuleius phraseos huius approbator Apol.* I I. Hásc ine gratias bonus filius matri respondes?

132. Auus meus Augustus.] *Legam vt suprà*, abauus. Negatio re-

133. Nisi fortè aut te Vitellio ter consuli, aut me Claudio proponis.] *Si quid video, aut negatione insita scribend.* non præponis: *aut mutãdum in* postponis. *Certè & Nero iudicio ante Claudium. & Seneca omni re ante Vitellium.* posita è sensu. Diuitiæ Volusij.

134. Quantum Volusio longa parcimonia.] *Dixi suprà: addo hoc nomen in Vatic. constanter semper scribi*, Volusino. *Porrò de diuitiis Volusiorum Silij egregius locus est, huc alludentis lib.* V.

Occumbis generose Volux. nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore & possessa mapalia soli
Profuerint.

135. Inornatúmque robur subsidio impensiùs regis.] *Inornati vox displicet, cùm sequantur verba parum illi congrua. Malim*, inordinatúmque. *id est, incompositum ætatis huius robur.*

136. Factus natura.] *Libri ita. Vulgò*, facetus.

137. Nec minus suspectos Asiæ populos.] *Scribo*, suspensos.

138. Sullam, simulatorẽ segnitiæ, dum temeritati locum reperiret.] *Sæpe sic euenit, vt qui maximè ambitiosi, occultent. Pulchrè & ad Taciti lucem Seneca in Oedipo:* Callidè ambitiosi.

Certissima est regnare cupienti via.
Laudare modica, & otium ac somnum loqui.
Ab inquieto sæpe laudatur quies.

Eiusdem sententiæ illud Nostri est: cuius disparem mitiorémque naturam contrà interpretabatur. *lib.* IV. *Histor. in extremo.*

139. Hæc in ore famæ, credentium otio agebantur.] *Modius noster in Nouo-antiquis legit*, more famæ. *&*, augebantur. *acute.*

140. Otium, suffugium. *Suspecta.*

141. Cœranum Græci, Musonium Thusci generis.] *Cœranus mihi irrepertus. nisi quòd Plinius Indice libri* I I. *inter auctores quos delibitauit, recenset* Ceranum. *In Seneca epistola* LXVI. *valdè celebratur huius æui* Claranus *quidam philosophus. nunquid ibi* Cœranus? *aut magis, in Tacito* Claranus? *Sed Musonius notior, qui Vulsiniis in Etruria natus*, equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus est, *ait noster lib.* III. *Hist. Nomina illi, C. Musonius Rufus, vti ex Tacito & Plinio colliges lib.* III. *epistolar. Superuixit ad imperium Vespasiani: vt iure culpes Suidam, interfectum* Musonius philosophus in morte eius Suidæ iteratus error.

eum à Nerone, bis adfirmantem. Vide eum in voce, Μουσώνιος, *&* Κορνοῦτος. *Melius veriusq́; Philostratus lib.* VII. *qui Musonium Tyrrhenum in Gyaram insulam proiectum à Nerone scripsit. Vnde rediit, cùm ille abiisset.*

Rubellius Plautus discretus ab illo de quo Suetonius.

142. Caput interfecti relatum, cuius aspectu ipsa principis verba referam.] *Non ergo idem hic ille Plautus, cuius necem Suetonius rettulit cap.* XXXV. *Non hercle idem. multa obstant. Primùm ille inter pueros, aut certè ætate inferior quàm Nero (stupro enim ante mortem illi cognitus.) At iste grandior. Ille Romæ fuisse debuit, cùm casus est: in Asia iste. Ille viua Agrippina; hic mortua pridem interfectus. Itaque illum cum libris aliquot verius est, A. Plautium vocari: filium fortasse eius qui de Britannis triumphauit. Cum nostro isto si confundis (quod faciunt plures:) quomodo vel hac parte Tacitum eum Suetonio iunges, qui diuersissima Neronis verba depromunt? Dio an de hoc Plauto locutus sit nescio,* τὸν γοῦν Πλαῦτον (*scribo* Πλαῦτον) ἀποκτείνας, ἔπειτα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν οἱ ἰδὼν, Οὐκ ᾔδειν, ἔφη, ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν. *Nam & ea verba diuersa ab istis. Quis tamen neget, quin & hæc potuerit adiungere?*

A. Plautius.

143. Ex quibus vna.] *Nomen liberrimæ ancillæ, Pythias, ex Dione.*

144. Ciuilis dissidij specie.) *Id est, diuortij.*

Agricolæ acumen.

145. His haudquaquam Nero pœnitentiâ flagitij.) *Mutila, fracta: & in quibus restituendis, sine libris frustrà allaborem. In eadem noxa, sequentia. In Agricolæ tamen codice notatum.* His motus Nero, an pœnitentiâ flagitij. *sed ingenio, vt opinor, duce.*

Spargere flores in aliquem honoris: Aut iacere coronas.

146. Octauiæ imagines gestant humeris, spargunt floribus.) *Sparsio illa florum recepta in eos, quos honore honestos volebant, quósque beniuolentia prosequebantur. Liu. lib.* XXXIII. Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, vt ruente turba in vnum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscósque iacientium haud procul periculo fuerit. *Capitolinus in M. Antonio:* In saliatu omen accepit imperij, coronis omnibus in puluinar ex more iacentibus, aliæ aliis locis hæserunt, huius velut manu capiti Martis aptata est. *vbi rectè scripseris.* coronas, *&*, iacientibus. *Ouidius de Germanico triumphante:*

Capitolinus emendatus.

Quáque ibis manibus circumplaudere tuorum:
Vndique iactato flore tegente vias.

Herodianus lib. I. de Commodi aduentu in vrbem: τοιοῦτον δὲ διατεθειμένοι τὸν βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς ὑπεδέχοντο. *Virgil.*

Purpureos spargam flores, animámque nepotis
His saltem accumulem donis.

147. At si desperent Neronis vxorem fore Octauiam.) *Si integra, lego:* An si desperent? *interrogandi nota.*

148. Quæstionibus ancillarum eluserat.) *Iacobo Lectio erudito iuueni adsentior scribenti,* elusa erat.

149. Eáque sibi comperta dicto memorat.) *Legendum hic,* edicto memorat, *idem Lectius, quem nominaui, docuit me verè. Nam principes per edicta ppopulum adfabantur, vt notum.*

Octauia an in Ægyptum relegata.

150. Insuláque Pandatariâ Octauiam claudit.) *Quid ergo in mentem illi poëtæ ignobili venit (non enim Senecæ: cum certis argumentis post mortem eius scripta ea Tragœdia sit) qui relegare Octauiam in Ægyptum videtur.*

——— date vela fretis,
Ventísque, petat puppis rector
Tandem Phariæ litora terræ.

Non videtur. potius corrigendus versus

Nisi si hoc vult Alexandrina dumtaxat naui auectam Octauiam. Id enim contentiosus aliquis possit parum εὐλόγως *dicere. alias reposuerim ego,* Pandatariæ litora terræ.

151. Communéque Germanici, ac postremò Agrippinæ nomen cieret.) *Accipere possis, appellasse Octauiam patris nomen, qui Germanicus dictus, vti & Nero. Commune*

igitur vtrique. Tamen cùm in priscis libris sit, Communéſque; *nata mihi lectio*, cùm manéſque germani. *Vt fratrem appellauerit ſublatum, & deinde matrem.* Diuinatio.

152. Veneno interfeciſſe creditum eſt.) *Vel*, creditus eſt. *Vide Sueton. Nerone, cap.* XXXV.

153. Doryphorum.) *Eſt nomen ſiue cognomen liberti proprium. Fortaſſe & in hoc Xiphilini loco, in Nerone:* Δορυφόρῳ τῷ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διέποντι, πεντήκοντα ἅμα καὶ διακοσίας μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσε. Doryphoro, qui à libellis erat, iuſſit dari ducentas quinquaginta Drachmarum myriadas. *Ita ego verterim, & munus noſtri Doryphori eruerim: at interpres,* Prætoriano cuidã militi *fecit: qui non ſoleat profectò à libellis aut talibus officiis eſſe.*

IVSTI LIPSI

AD LIBRVM XV. ANNALIVM

COMMENTARIVS.

1. EGIONES duas cum Verulano Seuero & Vectio Bolano ſubſidium Tigrani mittit.) *Scribe,* Vettio, *ex lapide:* C. CALPVRNIO. PISONE M. VETTIO. BOLANO. COS. *De; huius Bolani bellica gloria, Statius libro* V. *Siluar. ad filium eius Criſpinum:* Vettius Bolanus.

——— rigidi ſummam Mauortis agebat
Corbulo, ſed commitem belli ſociúmque laboris
Ille quoque egregiis multum miratus in armis
Bolanum, atque illi curarum aſperrima ſuetus
Credere. ———

4. Vrbem magnitudine mœnium validam.) *Adeò, vt Appianus producat mœnia Tigranocerta in altitudine ad quinquaginta cubitos: quæ in imo adaptata equorum ſtabulis. Vide eum in Mithridatico.*

3. Omitteret potiùs obſidionem.) *Lego,* ociùs, *non,* potiùs.

4. Cæſennius Pætus.) *Qui malè in Dionis eclogis, quas nuper Fuluius Vrſinus dedit.* Σίννιος *ſcribitur, Enimuerò* κισσήνιος *πῖτος etiam in Ioſepho ſcribitur, diciturque à Veſpaſiano miſſus ad Syriam adminiſtrandam. libro* VII. *Excidy, cap.* XXI. *An hic ipſe, qui ſub Nerone præfuerat, etſi parum bona famæ ætas haud neget.*

5. Turbatus equus qui inſignia conſularia geſtabat, retro euaſit.) *Mos infrequens, & inobſeruatus, de hoc equo, Geminum tamen locum habes in Plutarchi Craſſo, qui inter prodigia pariter futuræ cladis ſic narrat:* ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. *id eſt:* Equus verò ex Imperatoriis inſigniter ornatus, tracto per vim rectore in flumen, ſubmerſus diſparuit. *Item Obſequens inter ea quæ Panſa Conſuli haud læta euenerunt:* Equus phaleratus in ipſius conſpectu feſtinans concidit. *Dionyſius lib.* X. *Antiq. Rom. qua parte de L. Quinctio agit Dictatore iam electo.* ὡς δ' ἐγγὺς ἦν, ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους συνεπιπέμπουσιν, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτά τε ἁλουργὰς καὶ τὰ ἄλλα παράσημα οἷς ἐκεκόσμητο ἡ τῶν βασιλέων ἀρχή, προσήνεγκαν. *id eſt:* Vt paullo propior iam erat, equos ei phaleris decorè ornatos adduxerunt, & ſecurus cum faſcibus, veſtéſque purpureas, & alia inſignia, quibus olim regium imperium decoratum erat obtulerunt. *Vt appareat equum vnum pluréſve eum ornatu Imperatorio, & conſulari (ſi eum magiſtratum dux geſsiſſet) è publico datos: non aliud, quàm ſpecimen & notam dignitatis. Tacitus hic conſularia inſignia ait: quia Cæſennius Pætus ille ipſe eſt qui ante annum Conſul cum Petronio Turpilliano fuerat.* Equus conſularis, vel Imperatorius. Cui impoſita ornamenta.

Pactius primipilus, aut primipilaris, inconstanter dicitur.

6. Pactium primili centurionem. *At suprà lib.* XIII. *perfunctum eo honore ait*: Curam præsidiorum Pactio Orfito primipili honore perfuncto mandat.

7. Vbi par eorũ numerus adipisceretur.] *Malo*, adspiceretur. *etsi non ignorem Plautum, & Tacitum ipsum alibi adipiscendi verbum παθητικῶς esse vsos.*

Desperatus locus.

8. Adiecisse deos * dignum Arsacidarum.] *Locus de quo tria verba non possum hiscere.*

Arsanias fluuius.

9. Fluuio Arsameti (is castra præfluebat) pontem imposuit.] *Non alibi lectus nobis hic Arsametes: & omnino arbitramur falsum. Magis, quia in Dionis fragmentis (edidit haud ita pridem Fuluius Vrsinus) hic ipse fluuius* Arsanias, *dicitur. Verba Dionis:* ἀφῆκεν αὐτοὺς προδιομολογησάμενος, ἵνα τὸν ποταμὸν αὐτῷ Ἀρσανίαν ζεύξωσι: Parthus dimisit Pætum, prius cum eo pactus vt ponte sibi iungerent fluuium Arsaniam. *Nominat & antè,* Παρθίαν πρὸς τῷ Ἀρσανίᾳ ποταμῷ ὄντων. Randeian (*opidum, siue vicum, vbi Patus obsessus*) ad Arsaniam fluuium sitam. *Plinius quoque Arsaniam agnoscit, & in Euphratem labi facit, libro* V. *cap.* XXIV. *Sed & Plutarchus in Lucullo. Itaque corrigi prorsus velim in*

Tacitus restitutus.

Tacito, Fluuio Arsaniæ (etenim is castra præfl.) *litteris postremis in aliam voculam reformatis. Emendabis iterùm, infrà.*

Coniectura.

10. Sed Parthi quasi documentum victoriæ iusserant. namque iis vsui fuit.] *Ex Taciti consequa narratione iudices legendum,* Neque iis vsui fuit. *Et firmat certè Dio, qui in hac re (vt sæpe) velut interpres Taciti.* ἵνα τὸν ποταμὸν Ἀρσανίαν ζεύξωσιν. οὐχ ὅτι γεφύρας ἐδεῖτο (πεζῇ γὰρ αὐτὸν διεληλύθει) ἀλλ' ἵνα ἐνδείξηται σφίσιν, ὅτι κρείττων αὐτῶν ἦν.

11. Addidit rumor sub iugum missas legiones. *Cui rumori Suetonius etiam fidem habet, cap.* XXXIX.

Item altera.

12. Elephanto insidens, & proximus quisque regi vi equorum perrupere.] *Suspicor de loci defectu. Nónne plerique Parthorum in equis (talis illorum militia (non solùm proximi regi) certè. Adde quod Dio disertim narrat,* regem quidem elephanto, alios sine vsu vllo pontis, vt priùs, transisse. αὐτὸς μὲν (ὁ βασιλεὺς) ἐπ' ἐλέφαντος, οἱ δ' ἄλλοι, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀπεχώρησαν. *Itaque fidenter, fortasse & feliciter, expleo:* & proximus quisque regi, alij vi equorum perr. *Hac mente rex quidem in elephanto, & in simili bellua eius exemplo primores transmisere, aliud vulgus in equis.*

Corbulo historiæ scriptor.

13. Contrâque prodiderit Corbulo.] *In commentariis, opinor, aut historia harum rerum. Plinius certè Corbulonem inter scriptores censuit, Indice libri* V. *&* VI.

Iuramenta apud signa fieri solita. Et plerique solemnes militiæ actus. Vetus dicere Edicta vulgare. Litteras publicas legere. Alloqui milites. Castigare & animaduertere.

14. Iureiurando Pæti cautum apud signa.] *Specta iuuenis. iuramenta Romanorum apud signa: id est, vti ego interpretor, apud principia. Illic enim signa. & plerosque castrorum solemnes actus apud principia notabis celebratos. Dabo exempla, & labore meo leuabo tuum. Ius in principiis dictum. Liuius lib.* XXVIII. Tribunos tamen iura reddere in principiis sinebant. *Edicta ibi proposita. Vulcatius in Auidio Cassio:* Nam statim & ad signa edici iussit, & programma in parietibus fixit; vt si quis cinctus inueniretur in Daphne, discinctus rediret. *Litteræ lectæ, & habitæ allocutiones. Spartianus Pescennio:* Itaque misi litteras recitandas ad signa, quibus, *&c. Tacitus,* Contractos in principia milites iussit cum silentio audire. *Castigatio & interdum animaduersio ibi. Suetonius Othone, cap.* I. Ausus est milites quosdam capite punire, & quidem ante principia, se coram *Frontinus lib.* IV. *Stratag.* M. Cato memoriæ tradidit in furto comprehensis dextras esse præcisas, aut si leniùs animaduertere voluissent, in principiis sanguinem missum. *Signum etiam pugnæ propositum. Isidorus:* Russata pridie quàm dimicandum esset, solebat ante principia poni, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.

Signũ pugnæ proponere.

Coniectura in Tacito.

15. Hæc conquerentium * irritum laborem.] *Reddere sententiam possis, nescio an verba, si legas:* Hic conqueri tantum irritum laborem: *vel,* Hoc conquerente. *Breuis sermo ducum, inquit. Corbulo querebatur, frustrà se properasse & laborem eum sumpsisse, cum ille auxilium non expectasset: Pætus contrà, integra omnia, &c. Palmerius noster malebat,* huius

huius conquerentis initum laborem, illius integra vtique omnia.

16. Amnémque vt omnium medium faceret.] *Ex Rom. editione Franc. Modius*, vt olim. *profectò rectè.*

17. Frumentum plebis vetustate corruptum in Tiberim iecit, quò securitatem annonæ sistentaret.] *Ita scripsi, nec pœnitet. Libri omnes*, sustentaret. *Suspicor antiquis vsurpatum Sistentare pro Ostentare, argumento etiam Plautini versus:*

—— tu verò clurinum pecus Aduenisti huc sistentatum cum exotnatis ossibus. *Sic enim duo manuscripti in Vatic. tertius*, Sustentatum. *Et in eodem poëta alibi*, Extentatum, *reperio. Si quis tamen* sustentaret *seruat, possis interpretari, sustentatam seruatámque eâ ratione ipsam opinionem copiæ frumentariæ, cùm & in Tiberim abiiceret leuiter corruptum.*

Sistentare, pro ostētare. Apud Plautū Exientare.

18. Ducennium Geminum.] *Qui sub Galbâ præfectus vrbi, lib.* I. *Histor.*

Ducennius Geminus.

19. Propinquis comitiis aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios.] *Quæ fraus olim etiam vsurpata, & reprehensa à Scipione his verbis:* In aliâ tribu patrem, in alia filium suffragium ferre. Filium adoptiuum tam procedere, quàm si se natum habeat. *Quamquam censeo Scipionem non aliud intellexisse, quàm notionem Censoriam. & cùm ÿ inquirerent, qui vxores quique liberos haberent; malo quodam more, eos qui adoptassent non habuisse pro improlibus. Adde ad Taciti lucem l.* II. *De vocat. muner.*

Facta adoptio.

Scipio apud Agellium explicatus lib. v. cap. XIX.

20. Ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset.] *Ne ad solidi capacitatem. argumento l.* L I. *De Legatis* I I.

21. Nam culpa, quàm pœna tempore prior.] *Similis gnome in Tertulliano:* Nemo post futura reprehendit, quæ ignorat futura: emendatio culpam non antecedit.

22. Decernatúrque & maneat prouincialibus.] *Si non fractus locus, scribo sententia ducente*, decernatur ne maneat. *Nisi per Ironiam hæc dicta capies, & simulata quadam concessione. Quo sensu nihil mutem.*

23. Ambitio cohibetur.] *Legerim.* cohibebitur.

24. Nō tamen S C perfici potuit, abnuentibus consulibus eâ de re relatum.] *Atqui*, licere patribus, quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere relationémque in eâ postulare, *suprà lib.* X I I I. *scripsit Tacitus. similiq́ sententia lib.* I I. *lego*, A maioribus concessum egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco sententiæ promere. *Licuisset ergo consulibus referre ea de re ad patres. sed iis aliter visum. Ius relationis autem solis consulibus: nec sine relatione perfici potuit vllum Sc. Ideò Vespasiano concessum*, VTI. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. LICERET, *Ideò sequentibus principibus honoris caussa datum Ius tertiæ, quartæ, quintæ relationis: id est, me interprete, quoties consules ipsi non essent, tres nihilominus, quatuor, aut quinque relationes facere possent qua de re cumque iis visum. Solemnia relationum verba è Suetonÿ* Cal. *cap.* X V. *hæc didici:* Quod bonum felixque sit C. Cæsari, de N. patres conscripti, quid fieri placet?

Senatoribus ius fuit quod vellent pro sententia dicere.

Consules soli ius relationis habent. eis abentibus, prætor, &c.

Ius relationis tertiæ, quartæ

25. Sanxere, nequis ad concilium sociorum referret agendas pro prætoribus, próve consulibus grates.] *Reperio iam antè sanxisse id Augustum. de quo Dionis verba ista. lib.* L V I. τῷ ὑπηκόῳ προσαπηγγέλε μηδενὶ τῶν προστασσομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, μήτε ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμήν τινα διδόναι, ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτου ἐκακούργουν. *id est*: Prouincialibus interdixit, ne cui Præsidum quamdiu in prouincia esset, neque intra sexagesimum à discessu eius diem, vllum honorem haberent: quoniam nonnulli testimonia sibi & laudationes à prouincialibus comparantes, multa eâ occasione peccabant. *Sed diuersum tamen hoc Neronianum consultum: quoniam illud Augusti post diem permittit laudationes; hoc & plenè planè tollit.*

Edictum Augusti in prohibēdis gradus.

Paullò aliud ab illo.

26. Motu terræ celebre Campaniæ opidum Pompei, magna ex parte proruit.]

Senecæ & Taciti manifesta pugna.

Dissentit Seneca, qui ad sequentes Coss. refert hunc terræ motum expreßim: Pompeios celebrem Campaniæ vrbem desedisse terræmotu, Lucili virorum optime, audiuimus: & quidem diebus hibernis, quos vacare à tali periculo maiores nostri solebant promittere * Nonis Februarij fuit hic motus, Regulo & Verginio Cos. *Et herclè tam adseuerat id distinctè, vt credam vitium esse non Taciti (non id conuenit in fidei & diligentiæ vnicæ scriptorem) sed Ægysthi alicuius: cuius adulteria, & traiectiones cõpluries agnosco in hac regia verè sponsa.*

* Obserua. Ergo statim consulibus nouis vt anni totius necessa riò in altero error sit.

27. Memmio Regulo & Verginio Rufo Cos.] *Restitue iis prænomina vera ex lapide, præter mentem Onufrij Fastorum scriptoris:*

VOTVM. SOLVERVNT. L. M.
L. VERGINIO. RVFO
C. MEMMIO. REGVLO COS.

Actiaci ludi.

Tacitus correctus.

28. Certamen ad exemplar Atticæ religionis decretum.] *Panathanæa Atheniensium intellegi volunt, de quibus apud Græcos obuij loci. Dubito. nam Panathanæis respondebãt Romanæ Quinquatrus nescio an hoc certamen nouum. In libris etiam vacillare scripturam video. quorum Vaticanus optimus*, accicæque *Præfert, Farnesianus* anciatæ. *An fuit*, Actiacæ religionis. *siue potius* regionis? *Nec enim maior hic, quàm in aliis ludis, religio. Enimuerò in Suetonio lego, Augusti cap.* XVIII. *ab eo Principe institutos.* Nicopoli apud Actium ludos quinquennales, quò celebratior eius victoriæ memoria in posterum esset. *Et durasse eos ad inferiora tempora, Mamertinus in Panegyrico docet:* Vrbis Nicopolis conciderat & certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari intermiserat temporis mæsti deforme iustitium. *Fuit autem certamen triplex, Gymnicum. Musicum, & Equestre, vt Dio tradit libro* LI. *quem vide. Hæc mea olim mens, sed vt multa in hac ἀρχαιολογίᾳ incerta, nec vnquam eruenda, hic etiam dissentiunt ; & vir pereruditus tuetur vulgatam lectionem, & explicat in Agonistici sui libro* III *quem licet adire.*

Petr. Fabes.

29. Ludicrum Circense vt Iuliæ genti apud Bouillas.] *Libro.* II. *Annal.* Sacrarium genti Iuliæ, effigiésque Diuo Augusto apud Bouillas dicantur.

Exsecutio, pro administratione.

30. An pax in hoste placeret.] *Fortasse rectius*, an pax inhonesta placeret.

31. Syriæque executio Cincio.] *Executionem pro administratione. vsurpat fortasse, vt alibi.* Negotij eius executionem libens suscepit. *Seneca:* Differam hæc in præsenti. Desiderant enim longam & propriam executionem. *addubito tamen num leg.* Syriáque Sex. Cintio.

32. Apud Melitenem.] *Ptolemæo, Μελιτηνὴ, Susianæ pars.*

33. Iter L. Lucullo penetratum.] *Plutarchum lege.*

34. Scire, quantum intus discordiarum.] *Sententiam adiuueris, si scribas:* Sciret.

Tib. Alexander.

35. Tiberius Alexander.] *Qui Procurator Iudææ post Cuspium Fadum: Idem antea Alexandriæ Halabarches. Iosephus lib.* XX.

Dextra data apud Persas maximum fœdus.

36. Nondum Senatoriâ ætate.] *Quæ est annus vigesimusquintus, vt alibi monui.*

37. Pedes vterque dextras miscuere. *Quod apud Persas sanctißimi fœderis. Iosephus:* ὁ δὲ Ἀρτάβανος τὸν τε πατρῷον θεὸν ἐπώμνυτο, μηδὲν κακὸν ἐργάσειν αὐτὸν, καὶ τὴν δεξιὰν ἐδίδου, ὅπερ μέγιστον παρὰ πᾶσι τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις παρὰ δεῖγμα τοῦ θαρσεῖν γίνεται τοῖς ὁμιλοῦσιν. οὐ γὰρ ἂν ψεύσαιτό τις δεξιὰν δοὺς αὐτὸς δόσεως γινομένης, οὐδὲ πιστεύειν ἐνδοιάσειεν εἰ τοιαῦτα ἀσφαλείας δόσεις γένοιτο, παρὰ τῶν ἐν ὑποψίᾳ ἀδικήσειν καθεστηκότων. *Firmat Gemistus Plethon lib.* II. *De rebus Græcorum:* Persarum rex Mentorem, quòd dextram dedisset, (maxima enim hæc apud Persas fides) conseruauit.

38. Agmina legionum stetere fulgentibus aquilis, signísque & simulacris deûm in modum templi.] *Videnda, si lubet, quæ de Signis in Militia scripsi. Multa & varia fuerunt, & clypeis imaginibúsque ornata: & ideò sic disposita & erecta comparat cum* deûm templo. *Ita enim distinguendum videtur: quia simulacra etsi Deorum ibi fortasse, pleraque tamen Principum erant, & qui rerum tunc potiebantur. Sed nostra vide.*

39. Sedes effigiem Neronis ſuſtinebat.] *De ea re Dio in Eclogis nuper publicatis:* ἀλλὰ καὶ βῆμα ὑψηλὸν ἐγέρθη, καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰκόνες τοῦ Νέρωνος ἱδρύθησαν. *Similis ſedes ſiue Suggeſtus etiam Romæ in caſtris prætoriis. Tacitus 1. Hiſtor.* In ſuggeſtu, in quo paulloantè aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem collocant. *Ergo ſtatua hæc vt apparet, in ſede; exemplo ſcilicet deorum, qui ſic plerumque ficti. Plinius Panegyrico*: Iamdudum illi radiatum caput, & media inter deos ſedes, auro ſtaret aut ebore. Statuæ deorum ſeſſiles.

40. Teridates cæſis ex more victimis.] *Eum morem ſuggerunt Claudianus lib. 1. De laudib. Stilic.* Mos Parthorum in victimis, & ſacris.

——— penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, ritúque iuuencos
Chaldæo ſtrauere Magi. rex ipſe micantem
Inclinat dextrâ pateram ſecretaque belli
Et vaga teſtatur voluentem ſidera Mithram.

Et Sidonius Panegyrico Leonis:

——— Magis iuratur ab illis
Ignis & vnda deus. nec non rata pacta futura
Hic diuos teſtatur auos. Chaldæus in extis
Pontificum de more ſenex arcana peregit
Murmura. ———

Strabo etiam aliquid de ritu victimas immolandi μελλόντων δὲ τοῦ μάγου τὰ κρέα τοῦ ἱερουργηθέντος τὴν ἱερουργίαν ἀπίασι διελόμενοι, τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀπονείμαντες μέρος. τῆς γὰρ ψυχῆς φασι τῆς ἱερείου δεῖσθαι τὸν θεὸν, ἄλλου δὲ οὐδενός. ὅμως δὲ τοῦ ἐπίπλου τι μικρὸν τιθέασιν, ὥς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ. *id eſt*: Vbi autē magus qui ſacrum peragit carnes in partes tribuit, ſua quiſque accepta abeunt: diis nihil impatientes. Animam enim ſolam hoſtiæ deum velle aiunt, nihil præterea. tamen omenti partem aliquam exiguam flammæ imponunt, vt quidam tradunt. *Dictè ergo de omento Catullus inſeruit,* Catullus explicatus.

Gnatus vt accepto veneretur carmine diuos,
Omentum in flamma pingue liquefaciens.

vt ante me vulgauit magnus filiarum Mnemoſynes antiſtes.

41. Initia vigiliarum per centurionem nuntiari.] *Qui vigilias ordine obibant. Tacitus lib. 11. Hiſt.* Varus deflagrante paulatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo turbæ ſono, quo miles ad belli muniacietur. *Obibat ergo centurio, & rediens nunciabat Duci rectè habere. Polybium vide lib. VI.* Centuriones ſingillatim vigilias obibant.

42. Conuiuium buccina dimitti.] *Circuiui olim hunc ritum, non tetigi. At nunc in manum mihi dat Polybius, libro XIV.* Eſt ea Romanis conſuetudo, vt tempore conuiuandi, cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium ducis perſonent, ad hoc, vt nocturnas cuſtodias ſuis locis per id temporis conſtituant. *O locum opportunum, & huic rei vnicum! è quo etiam Liuio lux, qui morem hunc, ſed obſcuriùs, tangit, libro XXX.* Tribunis edicit, vt vbi prætorio dimiſſo, ſigna concinuiſſent, ex templo educerent è caſtris legiones. Ita vt imperauerat, ſigna ſub occaſum ſolis efferri cœpta. *Scribit vterque de Scipionis aſtu, quo caſtra Syphacis clam inuaſit. Germanorum principum mos neſcio an originem trahat iſtinc. Certè receptum dynaſtis etiam hodie, vt conuiuium ineant ad ſonum tubæ. Quod ipſum Alexandrum Maccetam feciſſe obſeruo, ex Athenæo, lib. XII.* ἐγίνετο δὲ τὰ δεῖπνα πρὸς σάλπιγγα, τότε μὲν ἐν τοῖς γάμοις, καὶ ἄλλως δὲ αἰεὶ ὅτε τύχοι σπονδὰς ποιούμενος, ὥστε πᾶν εἰδέναι τὸ στρατόπεδον. Buccina in conuiuio præconum. Germanorum more buccina ad cōuiuium. Etiam apud Græcos.

43. Structa ante Auguralem aram ſubdita face accendi.] *Hæſi & in hoc loco olim; quem nunc quidem perambulo leui pede. Lego*: ſtructam ante Augurale aram. *Non enim vult fructum aliquid accenſúmve ant aram fuiſſe (non ille mos) ſed in ipſa. quam collocat ante Augurale, locum in dextra Prætorij parte, vt docuimus ex Hygini verbis, libro II. Sed quis iſte ritus? niſi fallor, illeipſe qui in priuatorum etiam conuiuiis car-* Tacitus correctus.

Lustratus in obscuro situ.

pendi aliquid è lapidibus & libandi in honorum deorum, hoc tamen discrimine, quòd vulgò in focum libamenta ea illata, sedem scilicet Larium: hic in Aram, paullò augustius, & pro splendore Imperatoris. Et de libatione quidem varij testes: propriè ad hunc morem isti. Homerus in Achillis conuiuio, libro IX.

Libamenta in focum.

* ... dissinsit sacrificare Patroclum socium. hic libamina iecit in ignem.

——— * θεοῖσι δὲ θῦσαι ἀνώγει

Πάτροκλον ὃν ἑταῖρον. ὁ δ᾽ ἐν πυρὶ βάλλε θυηλάς

Dionysius lib. IV. Antiq. Ἀπὸ τῆς ἑστίας τῶν βασιλέων, ἐφ᾽ ἧς ἄλλας τε συνετέλουν Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσι. E foco regio, in quo cùm alia sacra Romani facere solent, tum & cænarū libare primitias. *Plutarchus de Fort. Rom. facit Ocrisiam* ἀπάργματα καὶ λοιβὰς λαμβάνουσαν ἀπὸ βασιλικῆς τραπέζης, καὶ, ὥσπερ εἰώθει, τῷ πυρὶ ἐπιβάλλουσαν: primitias & libamenta capiéntem è mensâ regiâ, &, vt solet, in ignem coniicientem. *Silius pulcherrimè libro* VII.

Distinxit dulces epulas, nullóque cruore
Pollutâ castus mensâ cerealia dona
Attulit, ac primum VESTÆ deterſit honorem
Vndique, & in mediam iecit libamina flammam.

Persius in patella poni & deferri solere ostendit:

——— cultrixque foci secuta patella

Persius correctus.

Vbi vetus interpres: Quia delibantiæ (*puto*, delibatæ) dapes in eâ positæ ad focum feruntur. *Inde* Patellarij dii, *Plauto: inde Varroni scriptum:* Deos colore, & dare in patellam μικρὸν κρέας. *Tibullus hue aspexit, Lares compellans:*

Tibullo lux.

Adsitis diui. nec vos è paupere mensâ
Dona, nec è paruis spernite fictilibus.

Et Liuio.

Etiam Liuius, libro XXXIX. Inter pocula atque epulas, vbi libare diis dapes, & benè precari mós esset. *Denique Horatius:*

Et horatio.

——— vernásque procaces,
Pasco libatis dapibus.

satyricè & ambiguo sensu. siue quia non pasceret vernas, nisi prius libatis dapibus: siue quia è libatis dapibus. Et hoc postremum, vt religio poëtæ fuit, magis censeam ex eius mente. Nō enim semper comburi libamenta ea mos, sæpe apponi tantùm, & mox edi. Artemidorus hoc clarè notat de sacrificulis eo cibo se sustentantibus. libro III. *cap.* III.

44. Postremo die.] *Fortè*, postero. *Nam noctem eam mansit, vti apparet ex Vigilius nuntiatis.*

45. Neu ferrum traderet.] *Persæ enim & Parthi omnes semper de more cincti. Ammianus lib.* XXIII. Omnes promiscuè vel inter epulas festósque dies gladiis cincti cernuntur. quem Græcorum veterum morem primos abiecisse Athenienses Thucydides est auctor. *At de ritu ponendi apud Magistratus ferri, in electis mihi dictum, cap. de lictoribus.*

Proconsules, aut Legatos nefas amplecti.

46. Aut complexu prouincias obtinentium arceretur, foribúsve eorum assisteret. *Duplex ritus. Priorem illustro è Spartiani Seuero, de quo Legato Africæ:* In eâ legatione cùm eum quidam municipum suorum Lepticanus, præcedentibus fascibus, vt antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio præconis cecîdit, Legatum populi Rom. homo plebeius temerè amplecti noli. *Interdicti ergo prouinciales complexu. Sed nec in fores statim illis aditus; vti eleganter Saluianus lib.* III. *de Gubernat.* Intra ianuas non modò illustrium potestatum, sed etiam Præsidū aut Præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut iudex vocauerit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprij dignitas introire permiserit: ita vt si quispiam fuerit insolenter ingressus, aut cædatur, aut propellatur, aut aliquâ verecundiæ atque existimationis suæ labe multetur. *Quod augendæ dignitati vsurpatum à Præsidibus; vti priuatim à quibusdam per superbiam Romæ.*

Nec ad ædes eorū statim ingressus.

47. Equi

47. Equitum Rom. locos sedilibus plebis anteposuit apud Circum.] *Recte & ordine capienda hæc legendáque, ne cum aliis abeas errabundus. Ita autem in Circo sedendi (nam de Theatro alius mihi locus) res fuit. Ad Augusti æuum spectaculum id, Senatus, Eques, Plebes inibant indiscreti. Nam Roscia lex & Iulia Theatralis, de scena tantùm cauerant, non de Curulibus ludis. Qui quoniam antiquissimi; religione quadam, censeo, & simul non alienandæ plebi, seruatus in iis mos priscus. Cornelio Cinna demum & Valerio Messalla Coss. anno vrbis* DCCLVIII. *Mutauit Augustus. Dio lib.* LV. καὶ τοὺς ... χωρὶς ἐκ ... βουλευταί, χωρὶς δ' οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον, ὃ καὶ νῦν γίγνεται. *Sed ita, vt saltem suberet seorsim spectare Senatum, seorsim Equitē; non tamen loca illis certa adsignat et stataque. Itaque in alia atq; alia regione Circi spectabant (sedilibus videlicet his aut illis à plebe occupatis) donec tollēdæ confusioni, Claudius Imp. Senatui attribuit certam mansuramq; sed. Suetonius cap.* XXI. Circo maximo marmoreis carceribus auratísque metis exculto, propria Senatoribus constituit loca promiscuè spectare solitis. *Ait promiscuè: magis verè propriéque, vage. Eam enim Suetonij mentem esse, libens Dioni concredo rem eam explicāti cum cura, lib.* LX. ἰδίαν μὲν τινὰ καὶ ... αὐτῷ (*de Circo prædixit*) ἰδίᾳ καὶ κατ' σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τότε βουλευτῶν καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' οὗ ... οὐ μέντοι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀποδέδεικτο. ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν ... τοῖς βουλευταῖς ἀπένειμε. καὶ ἐξεῖναι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί τε καὶ ἐν ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεᾶσθαι ἐπέτρεψε. *Sed Claudius Senatui tantùm. equiti ecce nunc Nero. Sueton. cap.* X I. Circensibus loca equiti secreta à ceteris tribuit. *Plinius lib.* VIII. *cap.* VII. *satis ostendit noua exædificata ea loca fuisse:* Cæsar Dictator, *inquit*, euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. *Quod in fine verborum Dionis est, nolim negligas. Nam etiam pòst loca diuisa, promiscuè licuit spectare Senatoribus, sed in veste, vt ait, priuatâ. Exemplum in Plinio, lib.* IX. *epist. vbi Corn. Tacitus hic ipse noster in Equestribus spectat, etsi Senator.* Numquam maiorem, *ait Plinius*, cepi voluptatem, quàm nuper ex sermo. Corn. Taciti Narrabat sedisse se Circensibus proximum equiti Rom. &c. *Hæc satis ad Taciti mentem: nam de lineâ, de cancellis, de loco feminarum alibi dico vbertim.*

Ratio sedendi in Circo.

Roscia lex. tātum de theatro.

Primus Augustus ordines discreuit in Circo.

Quomodo id intelligendū;

Claudius primus sedilia certa Senatui dedit.

Nero deinde equiti.

Promiscuè licitū spectare in vulgi vestē.

Plinius explicatus.

48. Namque ad eam diem indiscreti inibant.] *Sic infrà:* Inisse eum domesticam scænam.

49. Feminarum illustrium senatorúmque plures per arenam fœdati sunt.] *Cur inuertitis censores? Non enim, inquiunt, probabile feminas descendisse in arenam. Boni viri, quàm bene sentiunt de sexu, quo nihil abruptius cùm semel frenum excussit ingeniti pudoris? Sed discite, & credite priscis, non in caueam solùm feminas venisse, sed in arenam. Iuuenalem omitto satyra* VI. *Suetonius ecce in Domitiano cap.* IV Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modò pugnas, sed & feminarum. *Et Statius de iisdem ludis* I. *Sil.*

Feminæ ad ludos gladiatorios descendunt.

Stat sexus rudis insciúsque ferri.
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferúmque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Adeoq; id verum & vulgatum, vt Seuero imperāte cauendū Sc^to fuerit μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν non vltrà feminam vllam ad gladiū depugnare, *ait in Seuero Xiphilinus.*

Edicto id vetitum.

50. Vatinius inter fœdissima eius aulæ ostenta.] *De hoc sutore Vatinio, Martialis:*

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe, sed nasus longior ille fuit.

Vatinius sutor.

cuius Epigrammatis argutiam non cepit Turnebus. Ego sententiam puto, cùm quattuor nasos oblongos haberet ille Vatinianus calix tamen longiorem iis fuisse Vatinij nasum. Notátque callidè eum, vt acrem & sagacem inquisitorem criminatorémque. Ita enim fuit. Xiphilinus eum ait adeò hostē optimatibus fuisse, vt semper in ore haberet, μισῶ σε Καῖσαρ ὅτι συγκλητικὸς εἶ. *De poculo ipso Iuuenalis:*

Noua argutia in Martiali.

P

Tu Beneuentani sutoris nomen habentem
Sic ... his calicem nasorum quattuor.

51. Nobiles habere, quos ab Epistolis, & libellis appellet.] *Nobilium vox mihi suspecta, atque alij examinanti. Qui enim isti tam viles nobiles, qui alteri sua sorte ad tale officium se submitterent? Imò nec Principes ipsi, nobiles ad ea munera habebant, sed libertos. Primus Vitellius (verba Taciti 1. Histor.)* ministeria Principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disposuit. *Sed nec ea dispositio firma. vix capta abiit. eóque Spartianus Hadrianum Imp. quasi primum auctorem eius rei laudat:* Ab Epistolis, à Libellis, primus equites Rom. habuit. *Dionis locus non me mouet, oratione Mæcenatis ad Augustum: vbi suadet*, ad Epistolas & ad Libellos adiutores quosdam ex Equitibus adsumi. *Nam id Dio inseruit (vt solet, & alias monui) ad aeui sui morem; atque illinc sumpsit. Sub Augusto certè non sic fuit. Quid ergo ad Taciti nunc locum? corruptum esse, & aut vocem eam* Nobiles *exsecandam abiiciendámque esse, male infarctam; aut mutandam*, quin eum nonnullos habere.

52. Nomina summæ curæ & meditamenta.] *Iam capio, olim caligaui. Hæc inquit, nomina* Ab Epistolis, à Libellis, *sunt summa curæ nomina, id est Imperij & Principatus; itemque eius meditamenta. Significat, eo ipso quod talia officia & nomenclaturas Torquatus in domo habeat, iam nunc incipere & meditari imperare. Cur enim has imagines eius vsurpat? Nam alij priuati* A manu *habent non, ab* Epistolis, Libellis, *& talia: ac conueniunt in Principes solos.*

Pausaniæ de Sardinia insula suppinus error.

53. Omissa in præsens Achaia.] *In quam cantandi caussa iuit, & libertate eam donauit, vti Suetonius aliique tradidere. Illud Pausaniæ mirum, lib.* VII. Neronem Græciæ libertatem reddidisse, sine vllo imperij detrimento: quoniam pro eâ Sardiniam prædiuitem insulam in prouinciæ formam redegerit. *Aberrat. & intellegi voluit Alpes Cottianas, quæ sola cum Ponto Polemoniaco in prouinciam à Nerone redacta. Sardinia quidem, vnà cum Sicilia, prima prouinciarum.*

Pausaniam culpaui per alienam culpam.
*Romulus Amalæus est.

ADD. *Interpreti herculès succenseo (etsi fido aliâs & * docto) qui me vt iniustè Pausaniam arguerem fecit. Nam ipsum Græcè nuper editum cùm vidi (anteà numquam fuit copia) verba eius in aliam sententiam, hæc repperi.* καὶ ἐλευθέραν ὁ Νέρων τὴν Ἑλλάδα ἀφίησιν ἁπάντων, ἀλλαγὴν πρὸς δῆμον ποιησάμενος τῶν Ῥωμαίων. Σαρδὼ γὰρ τὴν νῆσον ἐς τὰ μάλιστα εὐδαίμονα ἀντὶ Ἑλλάδος σφίσιν ἀντιδώκεν. *quorum verborum vera hæc sententia;* Omnium immunem & liberam Nero reliquit Græciam, permutatione quadam cum populo Romano facta. Sardiniam enim insulàm beatam & vberem, pro Græcia ei attribuit. *Ita palàm lati erroris illius Pausanias liberatur: qui non hoc vult, vt Sardinia tunc demum prouincia sit facta. non herculès, non. sed vt cum populo permutata. Hoc tamen ipsum an verè? ambigas iure. quia Strabo libro vltimo, & Dio* LIII. *Sardiniam iamìnde à prima diuisione Augusti, collocant inter populares. Quod si mutatum à mediis Principibus: Dionem id non monuisse profectò mirum est.*

Sardinia an populi?

Malè corrigunt.

54. Ipse quo fidem acquireret. nihil vsquam perinde lætum sibi.] *Mihi hoc lucet. Veteranium malle*, nihil vsquam periculosum sibi, *insipientia est.* Clarè *hoc ait: Nero vti reipsa ostenderet nullum sibi locum pra Roma esse: struxit in publico conuiuia, &c.*

55. Publicis locis struere conuiuia.] *Suetonius*: Cænitabátque nonnumquam & in publico, Naumachiâ præclusâ, vel Martio campo, vel Circo maximo.

Agrippæ stagnum. Et nemus.

56. In stagno Agrippæ.] *Cuius mentio Straboni; itémque nemoris de quo hic, lib.* XIII. *de Lampsaco:* Ἐντεῦθεν δὲ μετήνεγκεν Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα Λυσίππου ἔργον. ἀνέθηκε δὲ ἐν τῷ ἄλσει τῷ μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τοῦ Εὐρίπου. *id est:* Illinc transtulit Agrippa Leonem cadentem Lysippi opus. posuit verò in nemore, quod stagnum interiacet & Euripũ. *Ammianus, puto, idem intellexit:* Inter quæ porticum excitauit ingentem * lauacro Agrippæ contiguam, Boni euentus cognomine.

* Aut certè eius thermas intellegit.

57. Lupanaria adstabant, illustribus feminis completa.] *Corrigo in hac sententia*

Suetonium cap. X X V I I. Insignes ganeæ & matronarum institorio copas imitantium. *legóque.* institoria, *pro locis ipsis.* — Suetonius ad iutus. Institoria.

58. Scorta visebantur, nudis corporibus.] *Ita receptum in prostitutis, vt nudæ ostenderent quidquid sui. Iuuenalis:* — Scorta prostabant nudis corporibus.

——— tum nuda papillis

Constitit auratis.

Lampridius Eligabalo: Et cùm ad meretrices habitu muliebri processisset, papilla eiecta. *Optimè omnium Dio, in eodem monstro:* γυμνός τε αἰεὶ [illegible] θύρας αὐτοῦ ἑστὼς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρτημένον διασείων, τοὺς [illegible]ιόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος.

59. Cui nomen Pythagoræ fuit.] *At Doryphorum vocat Suetonius, facitque eum Neronis libertum. Enimuerò errare Tranquillum aio, quoniam Doryphorus antè mortuus. Tacitus libro* X I V. Eodem anno potissimos libertorum veneno interfecisse creditus est: Doryphorum, vt aduersatum nuptiis Poppææ. *A Tacito etiam Dio stat.* — Suetonij forte error.

60. Missi auspices duo, & genialis thorus.] *E Sulpicio Seuero, qui locum hunc transscripsit apertè, leg. videtur,* auspices, dos, & gen. *Melius etiam,* visi, *quàm,* missi. *Verba Sulpicij:* Inditum Imperatori flammeum, dos & genialis thorus, *&* faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in feminis non sine verecundia conspiciuntur, spectata. *Victor de hac re:* Amictus nubentium virginum specie, palam Senatu, dote data, in manum conuenit. *Sed & in Suetonio mentio dotis: nec herclè in his legitimis nuptiis omitti debuit.* — Tacitus transscriptus à Sulpicio.

61. Per tabernas quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur.] *Nam ibi, id est, in Velabro olearij. Plautus.* — Tabernæ oleariorum.

De compacto rem gerunt, quasi in Velabro olearij

Ideò à Victore in regione X I. *Circi maximi, locata ædes* Herculis Oliuarij. *Sed & Thurarius vicus istic. Denique purpura, serica, aliæque merces. Martialis:* — Hercules Oleanus.

Nec nisi prima velit de Thusco vellera vico.

62. Enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit.] *Liuius lib.* V. *post Gallicum incendium, id excusat.* Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant. *& addit,* formam vrbis esse occupatæ magis, quàm diuisæ similem. — Roma olim non ad normam.

63. Fessa ætate aut rudis pueritiæ ætas.] *Sentio corruptionem, & amolior:* Fessa, aut rudis pueritiæ ætas, *superfluente voce inducta. Describit in incendio infirmi sexus pauorem, & ætatis. Ætas infirma duplex, Pueritia, Senectus. Hanc noster vocat Fessam. suprà lib.* X I V. Siquos imbellis sexus, aut fessa ætas attinuerat. *Lib.* I. *Histor.* Fessa iam ætate Galbæ. *lib.* I. *Annal.* An Augustum fessâ ætate toties in Germaniam commeare potuisse? — Fessa ætas pro senecta.

64. Qua palatium & Mæcenatis hortos continuauerat.] *Horti Mæcenatiani in Exquiliis. Bis autem à Nerone ædificata domus, productáque ad Exquilias ipsas. Suetonius,* Domum à Palatio Esquilias vsque fecit, quam primò Transitoriam, mox incendio absumptam restitutámque, Auream nominauit. *Priorem ergo nunc intellege.* — Prior Neronis domus.

65. Campum Martis, ac monumenta Agrippæ.] *Quæ pluria in eo campo. vide Dionem* L I I I.

66. Pretiúmque frumenti minutum, vsque ad ternos nummos.] *Apparet ergo non planè gratuitum frumentum fuisse: nisi tamen intellegis de eo, quod supra annonarium modum supráque menstruam tesseram capiebant. Sanè & anteà mentio pretij fuit,* Frumenti pretio nihil additum est, quamuis ducentas ferè naues, *&c. itémque post hoc libro:* Adiditque militibus sine pretio frumentum, quo antea ex modo annonæ vtebantur. *Hæc autem ratio conciliandi fauoris, pulchrè & ex sui sæcli ritu descripta Lucano lib.* I I. *in Iulij persona:* — Frumentum [illegible]. Frumenta in plebem, ad [illegible] vnica.

Quóque modo vanos populi conciret amores:
Gnarus, & irarum caussas, & summa fauoris
Annona momenta trahi, namque adserit vrbes
Sola fames, emitúrque metus, cùm segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes ieiuna timere.

Quot dierum incendium Nerionianũ. Sententię variantes in re tam insigni.

67. Sexto demum die apud Esquilias finis incendio factus.] *At Suetonius ait, sex dies septémque noctes ea clade sæuitum. Vterque longe abit à lapide prisco, qui nouenos commemorat dies, Romæ ad Basilicam Petri,*

EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV.
ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDITVM.
INCENDIOR. ARCENDORVM. CAVSSA.
QVANDO. VRBS. PER. NOVEM. DIES.
ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS.
ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE.
CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS. ÆDIFICIVM. EXSTRVERE.

Conciliari facilè noster potest, quia mox addit ignem rediisse. Primum vt incendium sex dierum fuerit; alterum, trium. Suetonium, aut lapidem certè non excuso.

68. Redibat * Leuis rursus grassatus ignis.] *Iussi notam. tamen legi potest, sententia incolumi:* rediit, at leuiùs rursum grassaturus ignis.

69. Prædiis Tigellini Æmilianis proruperat.] *Puto legen.* in Æmilianis. *Æmiliana enim locus extra vrbem, ad campum Martium, coniunctus tamen continensque vrbi. Varro lib.* III. *De Re rust.* Eorum ædificia qui habitant extra portam Frumentariam, aut in Æmilianis. *Suetôn. Claudio cap.* XVIII. Cùm Æmiliana pertinaciùs arderent. *Est tamen in ipsa vrbe & Vicus Æmilianus regione* VII. *nominatus Sex. Rufo.*

Haustum è Tacito.

70. Videbaturque Nero condendæ vrbis nouæ gloriam quæsisse.] *Sulpicius Seuerus lib.* II. *Sac. Histor. mutuatus hoc est à Tacito:* Sed opinio omnium inuidiam incendij in Principem retorquebat, credebatúrque Imperator gloriam innouandæ vrbis quæsisse.

Lunæ templũ vetus.

71. Vetustissima religione quod Ser. Tullius Lunæ.]. *Templum Lunæ in Auentino reperio, apud Liuium libro* XL. Forem ex æde Lunæ quæ in Auentino est raptam tulit, *&c. Rufus in regione* XII. Templum Lunæ in Auentino magnum. *Ouidius.*

Luna regit menses. huius quoque tempora mensis
Finit Auentino Luna colenda iugo.

Suspicabar de Lua matre anteà: sed falsò

72. XIIII. Kalend. Sextiles incendium hoc ortum, quo & Senones captam vrbem inflammauerant.] *Satis mirus ille dierum concursus & conuenientia, & ab arcanis Prouidentia caussis. Sicut & in templo Hierosolymitano Iosephus notat, lib.* VII. *Excidij,* eodẽ mẽse & die à Tito incensum, quo olim à Babylonio rege fuisset. *Quis autem propriè ille dies Romani incendij? notatur à Tacito* Decimusquartus Kal. Sextilium: *sed cum manifesto errore vel librarij, vel ipsius potius, vt vult vir doctissimus in Temporum emendatione.* Nam omnes veteres, *inquit*, incendium illud euenisse non XIIII. sed XVI. Kal. Sextilis tradunt. *Fateor miratum me cùm legerem, & Taciti caussa sedulò inquisiuisse. Sed profectò omnis me ratio fugit, aut hic virum illum magnum. & à capite videamus. Certa inuestigatio eius diei à cladè Aliensi capi potest, & debet. quam certum est anteriorem fuisse, & fastis perpetuis traditam & signatam: ideòque & vulgo notam. Cicero ad Atticum:* Maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quàm vrbis captæ, quòd hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus * ignotus. *Quis igitur ille? Liuius ex professo tradit, initio libri* VI.

Scal. lib. VI.

Lib. VIII.

* Quia fiebat non signabatur aut secernebatur.

Diem

Diem ad xv. Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabij cæsi, quo dein ad Aliam, cum exitio vrbis, fœdè pugnatum. *Eadem Taciti nostri assertio* II. *Histor. de Vitellio, quem tradit* funesto omine de cerimoniis publicis edixisse xv. Kal. Augusti, die antiquitus infausto Cremerensi Aliensique cladibus. *Ergo earum mente pugnæ ille dies: sequens autem vrbis captæ, & incensæ, quod Liuius item tradit.* Ingressi, *inquit*, postero die vrbem, patente Collinâ portâ. *Hæc si ita vera: quis nō videt* XIIII. *Kal. ipsum incendij diem fuisse? & rectè igitur hic ita in Tacito scriptum. At alij fortasse dissentiunt. Minimè. imò Agellius è Verrio Flacco refert, libro* v. *cap.* XVII. *cùm caussam quærit, cur dies postriduani atri Romanis habiti? refert, inquam*, Q. Sulpicium Tribunū militum, aduersus Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia postridie Idus fecisse; & post diem tertium eius diei vrbem à Gallis occupatam esse. *Quibus verbis si hæc sententia est, vt velit tres dies medios, & quarta demum pugnatum; profectò cum Liuio sentit ac Tacito, & pugnæ dies erit* Decimusquintus Kalendarum. *Esse autem, ex ipso Liuio dixeris, in quo pariter ita scriptum*: Quòd postridie Idus non litasset Sulpicius, & post diem tertium obiectus hosti exercitus Romanus esset. *At siquis aliter, & velit* post diem tertium, *significare ipsum diem tertium: tum certè fateor*, XVI. Kalēdas *diem pugnæ fuisse, quomodo in Viris illustribus (quocumque auctore) est scriptum. Sed vel sic ipse incendij dies* XV. *fit, non hercules* XVI. *Itaque nihil video, quod virum illum tegat, nisi fortè Macrobius, qui describens Agelliana illa, vt solet, adserere videtur* die postero quàm Sulpicius *malè sacrificasset, pugnatum fuisse. Sed hoc sanè falsum, & improuidè à Macrobio scriptū. sicut item à Plutarcho in Caussis*: ὅτι μετ̀ τὰς κυιντιλίας εἰδοὺς ἃς νῦν ἰουλίας καλοῦσιν, ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι τὸ στράτευμα, περὶ τὸν ἀλίαν ποταμὸν ἐκρατήθησαν ὑπὸ κελτῶν μάχῃ: quòd post Quinctiles Idus, quas nunc Iulias vocant, educentes Tribuni copias, ad Aliam flumen victi sunt à Gallis. *Indefinitè aut falsè aio dictum: quo argumēto? certo. quod Liuium eius rei auctorem dat, qui palam contrà scripsit, vt iam ostensum. Nam Plutarchus ibi*, ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσι καὶ λίβιος ἱστορεῖ: vt plurimi arbitrantur, & Liuius in historiâ scribit. *Ille verò hoc non scribit: & quocumque rem vertas*, XIIII. *Kalendarum incēdij erit, imò* XIII. *fortasse (tanto longius à* XVI.*) si Plutarcho & Polybio credam. Ille in Camillo, iste lib.* II. *scribunt, non* postero, *vt Liuius, sed* tertio denique die à pugna Gallos irrupisse. *Et consentit etiam, aut certè distinguit & conciliat Io. Zonaras*: qui posterâ quidem die iuisse ad vrbem *vult*, sed cùm portas apertas viderent, substitisse, insidias veritos; & tertiâ denique die ingressos. *Itaque, vt finiam, nihil erroris in Tacito: cum Liuio sentit & priscis, quos adduxi.*

73. Totidem annos, mensesque, & dies inter vtraque incendia numerent.] *Tricæ curiosorum hominum, quas non extrico. Computem ab vrbe condita? dispar ratio. A Troia incensâ? æquè dispar. Facilè collectu tibi ex Fastis. Vt mihi nunc videntur, tenebræ sunt, quas non illustret ipse Phœbus.* Inexplicabilis curiositas, de interuallo inter vtraque incēdia.

74. Arua & stagna.] *Suetonius cap.* XXXIV. *& Martialis magis distinctè loca ipsa describens, lib.* I. *epig.* II. Arua & stagna in domo Neronis.

Hîc vbi conspicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles stagna Neronis erant.
Hîc vbi miramur velocia munera thermas,
Abstulerat miseris tecta superbus ager.

75. Ab lacu Auerno nauigabilem fossam vsque ad ostia Tiberina.] *Plinius lib.* XIV. Anteà Cæcubo erat generositas, quod iam intercidit, & incuriâ coloni locique angustia: magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Fossa Neroniana.

76. Ceterùm vrbis quæ domus supererant.] *Pugnat in se sententia. Si enim supererant, quomodo erectæ? quod in dirutas incensásque conuenit. Putarim legend.* quæ domus perierant. Coniectura ad Tacitum

77. Cohibita ædificiorum altitudine.] *Quod iam antè Augustus fecerat, eidem*

Modus ædificiis ab Augusto impositus.

finis: id est, ad incendia arcenda, & maximè ruinas. Strabo lib. V. πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων κολούσας, καὶ κωλύσας ἐξαίρειν ποδῶν ο΄. τὰ πρὸς τῇ ὁδῷ τῇ δημοσίᾳ. *Sed & ante Augustum Rutilius orationem dixerat, De modo ædificiorum. Et Augustus quidem pedes* LXX. *tollere permisit: Traianus dumtaxat* LX. *vt notat Sex. Aurelius. qui modus fortasse & Neronianus fuit.*

Ne tollere vltra lxx pedes liceret.

78. Saxo Gabino Albanóque solidarentur: quòd is lapis imperuius igni est.] *Eadem vis Sabino lapidi tributa ab Isidoro lib.* XVI. Sauinus lapis, *inquit*, fuscus addito oleo etiam lucere fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens. *Sed corrigo,* Gabinus, *è Strabone:* Γάβιοι μὲν ἐν τῇ Πραινεστίνῃ ὁδῷ κειμένη λατόμιον ἔχουσα ὑπουργὸν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα τῶν ἄλλων. *id est,* Gabij in viâ Prænestinâ vrbs, latomias habet, quibus non aliæ vtibiliores Romanis. *De his similibusque lapidibus imperuius igni, vide Vitruuium lib.* II. *cap.* VII.

Gabinus lapis

Isidorus correctus.

Custodes in vrbe aquarū. Castellarij.

79. Iam aqua, priuatorum licentiâ intercepta, custodes.] *Puto custodes istos, castellarios appellatos, quia diuidiculis (vti veteres dicebant) siue castellis aquarum Præfecti. Lapis Romæ:*

CLEMENTI. CÆSAR
VM. N. SERVO. CASTÆ
L. LLARIO. AQVÆ. CL
AVDIÆ.

De castellis Hesychius, Vitruuius, Plinius, & Iurisconsulti, tit. De aqua quotidiana. Sed & ad tutelam aquarum familiæ publicæ instituta; quæ in aliquot ministeriorum species diducuntur, villicos, castellarios, curatores, silicarios, tectores, aliósque opifices, *ait Frontinus. quem in his vide.*

Romæ nouæ plures insulæ quàm domus

* 80. Nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur] *Hoc est, vt non domus, sed insulæ exstruerentur. Disce hinc* Antiquarie, *cur post hæc tempora plures Romæ insulæ, quàm domus. Nam P. Victor ecce, in quaque regione vrbis multo ampliore numero insulas enumerat. Cur? Non quia domus illustriorum hominum, insulæ tenuiorum: sed quia Romam describit, qualis post Neronem fuit, & ex hoc contra incendia edicto. At ante Neronem, certus sum domus, quàm insulas, altero tanto Romæ fuisse plures.* Argumento *libri lintei Pontificum, in queis scriptum:* INCENDIVM. IN. COELIOLO. INSVLÆ. DVÆ. ABSVMPTÆ. SOLO. TENVS. ET. ÆDES. QVINQVE. AMBVSTÆ. QVATTVOR.

Contrà in veteri fuit.

E libro diuinatiuncula nata.

81. Et lectisternia ac peruigilia.] *Probè omnino* Lectisternia. *cùm tamen in vet. Budensi sit*, Sellisternia: *non nefas suspicari* Solisternia. *vt intelligat feminas, (receptissimo tunc ritu) corpora in humum abiecisse, ad aras deorum repsisse. Lucan. libro* II.

Hæ lacrimis sparsere deos, hæ pectora duro
Afflixere solo.

Solo se affligunt mulieres

Statius: ——— omnibus aris
Illacrimat, signátque fores, & pectore terget
Limina.

Et in Liuio, Polybio, Apuleio, exempla.

Hæc sumpta è Tacito.

82. Sed non ope humanâ neque largitionibus decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur.] *Hæc, & quæ sequuntur, transcripsit iterum* Sulpitius: Neque vlla re Nero efficiebat, quin ab eo iussum incendium putaretur. Igitur vertit inuidiam in Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones. quin & nouæ mortes excogitatæ, vt ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flammâ vsti. Plerique in id reseruati, vt cùm defecisset dies, in vsum nocturni luminis vrerentur.

* Tertul. Apol. id notat & Lactantius.

Christiani. Galilæi & Nazaræi dicti.

83. Vulgus Christianos appellabat.] *Siue,* Christianos, *vt scripsere inscitiam * illi. Quod nomen ortum demum obseruo imperio Claudij extremo. Suidas:* ἐπὶ Κλαυδίου βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ ἀποστόλου χειροτονήσαντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν

οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζαραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, Χριστιανοί. *Sed & Iudæi appellati anteà, quod frustrà negitant quidam. Apertè Arrianus lib.* II. *cap.* IX. ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. *Ait,* τοῦ βεβαμμένου. *qui ergo tincti & baptisati, præter Christianos? Suetonius Claud. cap.* XXV. Iudæos impulsore Chresto assiduè tumultuantes Româ expulit. Etiam Iudæi.

84. Per Procuratorem Pontium Pilatum.] *Qui sextus Procurator Iudææ, cum potestate præsidis, fuit. Vide Iosephum lib.* XVIII. *Antiq. cap.* III. *Miror autem cur* Syriæ Procuratorem, *nimis diffusè, Tertullianus dicat, in Apologetico.* Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romanâ procurante. Christiani accensi pro lucernis tædis que.

85. Odio humani generis conuicti sunt.] *Fuêrunt legisse aiunt,* Odio generis conuicti. *Sed non ea mens Taciti: est ipsa, quam lib.* V. *Hist. expressit, de Iudæis:* Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed aduersus omnes alios hostile odium.

86. In vsum nocturni luminis vrerentur.] *Pro lychno & lucerna. Credo Iuuenalem ad hoc sæuitiæ genus spectasse,*

Pone Tigellinum: tædâ lucebis in illa
Quâ stantes ardent qui fixo gutture fumant.

quos versus scio & vulgus interpretum, & egregium Turnebum, longè seciùs accipere. Cæterùm prima hæc exercita in nostrum nomen crudelitas, sanguinis dico. Nam Claudius anteà tantùm expulerat. Suetou. cap. XXV. *Tertullianus:* Consulite Commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maximè Romæ orientem Cæsariano gladio ferocisse. Iuuenalis aliter explicatus. Nero primus in Christianos sæuit.

87. Habitu aurigæ permixtus plebi vel circulo insistens.] *Ego perseuero legere,* vel curriculo. *sententia planè volente. Nero, inquit, interdum quasi spectator immiscebatur plebi, interdum currui insistebat vt aurigator. Propriè insistebant. Plinius lib.* IX. *epistolar.* Quo magis miror tot millia virorum, tam pueriliter, identidem currentes equos, insistentes curribus homines videre. *At Neronem currus rexisse, nimis notum. Plinium leuiter emendo lib.* XXVIII. *cap.* XVII. Ferúntque & Neronem Principem hac potione recreari, solitû cùm sic quoque se trigatio (*imò* trigarium) approbare vellet. *Approbare trigarium, valet, ostendere se legitimum aurigam & agitatorem equorum.* Tacitus correctus. Aurigarum propriè insistere. Nero trigarius. Plinij leuiuscula emendatio.

88. Egestóque auro quod triumphis, quod votis.] *Aurum e triumphis, Coronarium capio: quod iam per alios innotuit: siue etiam, quod ab Imperatoribus per triumphos illatum. E votis, quod Senatus in re trepida Ioui aliisque diis vouebat. Petronius,* Ipse Senatus recti boníque præceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet. *Aut ipsi Consules, Prætoresve in prouincias & ad bellum ituri. Liuius lib.* XXXI. Ludos Ioui, donúmque vouere consulem, cui prouincia Macedonia euenisset, iussit. *Alibi:* Tum P. Sulpicius secundùm vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus. *Et exempla in Liuio sparsim.* Aurum triumphale, siue Coronarium. Aurum votiuum.

89. Per Asiam atque Achaiam simulacra numinum abripiebantur. *Pausanias lib.* X. Non postremò Neronis impietatem dei donaria effugere potuerunt. Is enim æneas quingentas, partim deorum, partim hominum, sustulit imagines. *Plinius ait libro* XXXIIII. *clarissima quæque signorum* violentia Neronis in vrbem conuecta, & in sellariis domus aureæ disposita fuisse. Nero quot statuas è Græcia abstulerit.

90. Secundo Carinnate.] *Suspicari possis Rhetorem illum esse, quem Dio scribit à Caio in exsilium missum, quia contra Tyrannos declamitauerat. quémque Iuuenalis tangit:* Secundus Carinnas declamator.

Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi
Carinnatis.

Tinctum eum eloquentiæ litterarúmque studiis, Taciti consequa verba indicant.

Inducere animum artibus, eleganter. Agellij lectio firmata.

91. Animum bonis artibus non induerat.] *Tentabam*, imbuerat. *Nunc adfirmo vulgatam scripturam: & perplacet metaphora honestas. Quâ ipsa vsus Agellius lib.* 11. *de Æsopo fabulatore*: qui, *inquit*, res salubriter ac perspicienter animaduersas, in mentes animósque hominum cum audiendi quadam illecebra induit. *non vt corrumpunt*, induxit.

Senecæ mira & philosopho digna frugalitas.

92. Dum simplici victu & agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profluente aqua vitam toleiat.] *In tantis opibus magna & rara abstinentia laus. Ipse de se epistol.* LXXXVI. Panis deinde siccus, & sine mensa prandium, post quod non sunt lauandæ manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti. breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo. *vbi ex veteri libro adfero*, & quasi interiungo, *ab aurigis metaphora: Epist.* CIX. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore, est nullus. Inde vino caret stomachus. inde in omnem vitam balneum fugimus. *& plura ibidem.*

Seneca leuiter correctus.

Promuntorium Miseni

93. Dum promuntorium Miseni superare contendunt.] *Vti Puteclos scilicet venirent. Illic enim Alexandrinarum nauium portus, vt Strabo lib.* XVII. *indicat. Promũtorium hoc infame naufragiis, vti è Seneca colligas epist.* LXXVII. *de his ipsis Alexandrinis nauibus:*

Pallas ibi, seu Minerua culta. Statius illustratus.

Cùm intrauere Capreas, & promontorium, ex quo
Alta procelloso speculatur vertice Pallas,

ceteræ velo iubentur esse contentæ. S*tatius:*

Prima salutauit Capreas, & margine dextro
Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ.

Libabant ergo procellosæ illi Palladi nautæ, periculo maris defuncti.

Grauidæ hostiæ.

94. In sacrificiis, quibus grauidas hostias immolari mos est.] *Pauca super eo sacrorum ritu. Trahere huc posis illud Festi:* Confeta sus, quæ cum omni fetu adhibebatur ad sacrificium.

95. Ineunt deinde consulatum Silius Nerua.] *E Fastis & lapidibus*, Silanus Nerua.

96. Namque facundiam tuendis ciuibus exercebat.] *Has omnes laudes eius cecinit quicumque ille adolescens poëta, in Panegyrico ad Pisonem.*

97. Subrium Flauium.] *Dioni dicitur.* Σύβριος Φλάβιος. *& statim.* Σουλπίκιος Ἄσπερ, *qui nostro est*, *Asper.*

Lucanus supra Neronem poeta. Lucani fatum felix.

98. Quòd famam carminum eius premebat Nero.] *Sed idem tamen post mortem, famam ei non inuidit, id est legi & edi permisit. Hoc vult inscriptio vetus:*

M. ANNÆO LVCANO
CORDVBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

Gaude liberrime poëtarum: litasti genio Æternitatis.

99. Prohibuerátque ostentare, vanus assimulatione.] *Quinquennali ludicro, cùm Orpheum Lucanus recitasset, coronatus contra Neronem est. quod ægrè tulit citharœdus princeps. Statius:*

Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Vana æmulatio in illum Neronis.

Sed quid sibi vult hic, Vanus assimilatione? *An quòd Nero vano & irrito conatu assimilare & reddere Lucani versus voluit? Ita scriberes*, assimilatione. *Sed non placet. ne Farnesianum quidem scriptum*, vana assimulatione. *Lego clarius*, vanus æmulatione.

Mollities, quid Latinis.

100. Quinctianus moli corpore infamis.] *Farnes.* mollitie corporis. *Ita Latinis dicta*, ἡ θηλεία νόσος. *Ouidius:*

Mollis erat, facilisque viris Pæantius heros.

101. Antonium Natalem.] *Non arbitror illum esse, quem Seneca cum probro describit:*

Nuper Natalis tam improbæ linguæ, quàm impuræ, in cuius ore feminæ purgabantur. Natalis quidã impurus.

102. Senecio è præcipuâ familiaritate Neronis.] *Ergon' ille, qui lib.* XIII. *vnà cum Othone familiarißimus Neroni ostenditur, libidinum eius in Acten administer & interpres? Putem. sed ibi Claudius Senecio dicitur, hic Tullius. Itaq; me sustineo..* Senecio, quis.

103. Super Subrium.] *Libri mei*, per Subrium.

104. Contantibus prolatantibúsque spem ac metum.] *Nec male*, spe ac metu.

105. Incertum quonam modo sciscitata.] *id est, vnde aut per quem odorata de coniuratione. Sperne Vertranij*, suscitata.

106. Erat Chiliarchus.] *Ita libri. Vulgò*, nauarchus. *Bene Chiliarchus, pro Tribuno: sicut & Centuriones reperies plus semel in classe.* Chiliarchi in classe.

107. Neque Senatui quid manere * sed prouisum.] *Vatic. codicis scripturam expressi. nec dissentit Farnesianus, nisi quòd refert*, quod manere. *Quis Castor aut Pollux liberat me ab hoc æstu? Fortè*, Neque se nautam quidem manere. *quasi attollens coniuratorum numerum splendoremque id dicat mulier. etiam ipso cessante, prouisum viris melioribus quomodò nefarius ille pœnas daret.* Coniectura instabilis in Tacito.

108. Ne L. Silanus eximiâ nobilitate.] *De quo inferiùs lib.* XVI.

109. Ne à libertate moueretur, vel dilecto Imp. alio.] *Vatic.* ne ad libertatem moraretur. *Ducit me sententia vt legam*, ne aut libertatem moliretur. *Duplex videlicet à Vestino metus. ne aut homo acer ad libertatem populum vocaret: aut alium à Pisone Principem diligeret.* Correctus Tacitus.

110. Circensium ludorum die qui Cereri celebratur.] *Qui dies pridie Idus Apriles, ita notatus Kalendario veteri:* LVDI. CERERI. *& biduo antè*, LVDI. IN. CIRCO. *Infrà, noster:* vtque Circensium Cerealium ludicrum, pluribus equorum cursibus celebraretur. *Dio lib.* XLVII. *inter prodigia refert, quòd* Ædiles Cereri, loco Circensium & equestrium ludorum, gladiatorios exhibuerint. *Ouidium adde* IV. *Fastorum: & nummum veterem:* MEMMIVS ÆDILIS CERIALIA PREIMVS FECIT. *quod Cæsaris & Tullij æuo factum. Vide Politianum, Miscell. cap.* LXXXV. Circenses Cereri.

111. Vt quisque audentiæ habuisset.] *Lectio à Vatic. est, Farnes.* audaciæ habuisset. *corruptè triti libri*, audiuisset. Audentia, pro audacia.

112. Pugionem templo Salutis detraxerat, gestabátque velut magni operis sacrum.] *Gestabátne pugionem? non is nos Romæ, & per hanc vanitatem homo se palàm retexisset. Aliud omnino verbi fuisse suspicor:* seruabátque: iactabátque. *aut tale.* Suspecta vox.

113. Quamuis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodauisse.] *Rodolphus per acutè*: aut inani spei Antoniam. *Hi tales homines, si ad Criticam serio se dedissent, quid non peruidissent? Et tamen nos Pelei placemus nobis in hac machærâ.* Rodolphi acumen.

114. Sed mirum, quàm inter diuersi generis, ordinis, ætatis, taciturnitate omnia cohibita.] *Certè mirum, in lubrico & præpeti hoc sermonis. Simile planè, quod Claudianus miratur, conspiratione militari in Ruffinum:*

——nec quisquam tanta de plebe repertus,
Proderet incautis qui corda minantia verbis.
Quæ non posteritas, que non mirabitur ætas
Tanti consilium vulgi potuisse taceri,
Aut facinus tam grande tegi? *Et plura, quæ addit.*

115. Donec proditio cœpit è domo Sceuini.] *Plutarchus libello de Garrulitate, longè aliter elatam & apertam narrat coniurationem. Sed ne tibi imponat, non istam. Duplex enim in Neronem coniuratio, Pisoniana, & Viniciana, vt auctor Sueton. cap.* XXXVI. *Ad Vinicianam ergo refer illa Plutarchi.* Coniuratio Viniciana, post istam Pisonis.

Epaphroditus nomine Epicteti dominus te, seruus.

116. Ad libertum Neronis Epaphroditum.] *Qui à libellis fuit. de quo Suetonius Neron. cap.* XLIX. *Et Domit. cap.* XIV. *Est illeipse, cui nobilis seruus Epictetus fuit. Suidas, & Arrianus.*

117. Ac secretò collocutum.] *Farnes.* secreta, *& ad oram,* Seneca. *non probo. Statim è libris edidi,* An cuncta iam patefacta credens. *non vt obtinuerat,* ante. *Notum & creberrimum Tacito dicendi genus.*

118. Cùm ad eosdem cruciatus traherentur gestamine sellæ. nam dissolutis membris insistere nequibat.] *Eadem sæuitia est quam tangit Ammianus libro* XXIX. Promiscuè iuuenes aliique, membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestoriis ducebantur.

Libertæ constantia.

119. Senatoresque intacti tormentis.] *Ita Farnes. optimè Vatic.* intactis. *littera vnâ redundante. Ex quo fonte vulgatus error,* in tantis. *Res clara. Insignis laude: ait, dignanda libertina mulier. quæ toties pressa constanter indicare abnuerit ignotos: cùm viri & Senatores etiam proxima pignora sua proderent, sine tormentis.*

120. Rostra escendere.] *libri scripti.*

Breuis ad mortem paratus

121. Non illud breue mortis arbitrium permitteret.] *Profectò breue. Nam Nero mori iussis non amplius quàm horarium spatium dabat.*

Locus supplicii seruilibus, Sestertium dictus.

122 Raptus in locum seruilibus pœnis sepositum.] *Disce ergo clarè, Lector, locum certum fuisse in pœnam seruorum viliumque capitum. Quem illum? Sestertium, vt opinor. Ita enim locus, non Romæ, sed extra vrbem, vbi cruces, patibula defixa, cadauera abiecta, aliáque quæ ad supplicia plebis. Plutarchus in Galba,* τὴν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐιτελλίου δούλοις ἐδωρήσατο. λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔρριψαν εἰς τὸν τόπον ὅπου τοὺς ὑπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσι. ὁ δὲ τόπος Σεσσώριον καλεῖται). *id est:* Galbæ caput Patrobij & Vitellij seruis donarunt. quod illi acceptum omni contumeliarum & ludibriorum genere afficientes abiecerunt in locum, vbi occidi solent in quos Cæsar iussit animaduertere. Locus Sestertium dicitur. *Extra vrbem, dico, is locus (errant qui de Genoniis suspicantur) vel nominis argumento. Sic enim dictus, quia semitertio ad vrbe milliari. Ea quidem ratio appellandi, recepta Romanis. Ita Septimum, Palatium sub vrbe, Iustiniani, l.* XXXIV. *C. De donation. Decimum, suburbanum Carthaginis Procopio. Septimum Hostiense, Symmachi villa, lib.* VI. *epist. Quartum Latina, apud eundem lib.* IX. *Quartum Pollionis, Martialem lib.* III. *Credo fuisse extra portam* * *Esquilinam; & odorari videor corruptionem eius verbi in commentatore Horatij, vti Cruquius sedulæ industriæ interpres eum edidit.* Esquilinus mons Romæ ex septem montibus. Hinc Esquilina porta Romæ dicitur, adsessorium, vbi certus erat locus sepulchrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliúmque comburenda, aut canibus proiicienda. *Legerim,* ad sestertium, *Sicut in vita Cypriani:* Cùm venisset ad eum locũ qui dicitur Sextus, quarto ab vrbe milliari. *emendatum ab aliis rectè,* Sextertius.

In extra vrbē. Caussa eius nominis. Loca multa à distantia appellata. *Puticulos ipsos vltra Esquilias Varro locat. Commentator Horatij correctus.

Plautij Laterani virilis mors.

123. Manu Statij Tribuni trucidatur, plenus constantis silentij.] *Egregij viri mortem plenius Arrianus descripsit, lib. 1. cap. 1.* Λατερανός τις ἐν Ῥώμῃ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀποκεφαλισθῆναι, ἐκτείνας τράχηλον, καὶ πληγείς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πληγὴν ἀσθενῆ γενομένην ἐπ' ὀλίγον συνελκυσθείς, πάλιν ἐξέτεινεν. ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον, προσελθόντι Ἐπαφροδίτῳ τῷ ἀπελευθέρῳ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀνακρίναντι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ συγκρουσθῆναι, ἄν τι θέλω, φησίν, ἐρῶ σου τῷ κυρίῳ. *O excelsum animum! & supra omnem hanc terrenam fecem.*

Vxor Senecæ nobilis.

124. Cum Pompeia Paullina vxore.] *Quam nobilissimam feminam Dio appellat; filiam fortean Pompeij Paullini, qui suprà Consularis dicitur, & vectigalibus publicis præpositus.*

Seneca ab adulando auctius.

125. Nec sibi promptum in adulationes ingenium.] *Ipse de se ad Neronem:* Non blandiar auribus tuis. nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quàm placere adulando.

126. Nulla pauoris signa, nihil triste in vultu aut verbis.] *Lege hæc cum sequentibus: & admitte, sodes, calumnias Dionis.*

127. Venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio.] *Cicuta.*

128. Libare se liquorem illum Ioui liberatori.] *Ita Thraseas moriturus*, Libemus, inquit, Ioui liberatori. *Caussa viris magnis, huius in supremis ioci, à more Græciæ, qui discessuri è conuiuio libabant Ioui seruatori. sic isti è vita, Ioui Liberatori. Athenæus lib.* XV. *in fragmento quod Canterus olim amicus noster publicauit*: τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεκραμένῳ πρώτῳ προσδιδομένῳ ποτηρίῳ Δία σωτῆρα ἐπιλέγουσι. *Suidas*: ἔθος εἶχον οἱ παλαιοὶ μετὰ τὸ δεῖπνον πίνειν ἀγαθοῦ δαίμονος, ἐπιρροφοῦντες ἄκρατον, καὶ τοῦτο λέγειν ἀγαθοῦ δαίμονος. ἄλλοι δὲ φασὶ τὸ πρῶτον ποτήριον οὕτω λέγεσθαι, χωρίζεσθαι δὲ μέλλοντες, Διὸς σωτῆρος. *Adde huc, si vis, plura ab Erasmo in Chiliade* II. *centuria* VIII. *in Prouerbio*, Seruatori tertius.

Mos libandi Ioui Seruatori.

129. Renitens Sceuinus.] *Imò*, renidens. *&* *statim*: redderet iam bono Principi vicem.

130. Quibus de caussis ad obliuionem sacramenti processisset.] *Non temerè sacramenti mentio. Nam milites sub Impp. ante omnia iurabant in Principis salutem. Pulchrè Arrianus lib.* I. *cap.* XIV. τῷ θεῷ ἴδιοι καὶ ἡμᾶς ὀμνύειν ἔχρην, οἷον στρατιῶται τῷ Καίσαρι. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. *idest*: Deo præstandum nobis iusiurandum est; quale militibus, Cæsari. At illi mercede accepta iurant rebus omnibus se præposituros salutem Cæsaris. *Tertullianus allusit doctè, vt solet, De corona militis, vbi dissuadet Christiano militiam*: Credimúsne humanum sacramentum diuino superduci licere? & in alium dominum respondere post Christum? & eierare patrem ac matrem & omnem proximum, quos & lex honorari præcepit? *Nam expressit propemodum formulam ipsam: quam attentus lector hauriet è Suetonij Calig. cap.* XV. De sororibus auctor fuit vt omnibus sacramentis adiiceretur, Neque me liberósque meos cariores habeo, quàm Caium & sorores eius. *vbi scribendum aio*, habebo. *Quod iuramentum Dio etiam communicare cum Senatoribus videtur, in acta iurantibus anno nono, de ipso Caio, lib.* LIX. περὶ δὲ τῶν Αὐγούστου τό τε Γαΐου τά τε ἄλλα, ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων, καὶ ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν ὤμοσαν. *Appositè ergo hic Nero à milite quærit, cur oblitus sacramenti, perditum ire voluerit in cuius salutem iurauerat.*

Sacramentū, sub principibus, militum. Ei salus principis inerat. Milites iurant omnia omnésque post habituros principi.

Formulæ iuramenti eius pars.

131. Et incomptos, & validos.] *Assensior Rhenano*, incomptos, sed validos.

132. Pæna Flauij Veianio Nigro Tribuno mandatur.] *Tribuni ergo interdum supplicium ipsi manu suâ sumebant. Vti suprà hocce libro Lateranus* manu Statij Tribuni trucidatur. *cui caput incisum esse ex Arriano didicimus. Ex lib.* XI. *Messalina*, ictu Tribuni transfigitur. *Apud Senecam etiam scriptum, epist.* IV. Caius Cæsar iussit Lepidum Decio Tribuno præbere ceruicem. *Notari volo. nam alias, Speculatores ferè ad supplicia sumenda destinati: non insignes milites.*

Tribuni militum ipsi puniunt.

133. Admonitus fortiter protendere ceruicem.] *Habitum hunc eorum qui gladio feriendi, describit Panegyristes in Theodosij Laudatione*: poplitē flectere, ceruicē extendere ad plagā fortasse non vnā. *Quod supplicij genus tamen ignotū reip.* * *priscæ: etiam in militia. Ideò Lucanus*——nondū artis erat caput ense rotare. *Cœpit sub* * *Impp. statimq́ in creberrimo vsu. A militia cœpisse credo, & in milites primò aq́ militibus vsurpatū. Suetonius Calig. cap.* XXXII. Miles decollandi artifex, quibuscūq; è custodiâ capita amputabat. *Seneca, de Ira lib.* I. *cap.* XVI. Dānatus extra vallū deductus est, & iā ceruicē porrigebat cùm subitò apparuit ille cōmilito qui occisus videbatur. Tunc Centurio supplicio præpositus cōdere gladiū speculatorē iubet. *& exēpla obuia post Augustū. Honestior autē pœna gladij, quàm securis, ab eaq́ mente illā Antonini Caracallæ vocē capio, cùm securi Papinianus occisus esset*, Gladio te exequi oportuit meū iussum. *Xenophon eleganter de Cyri expedit. lib.* II. *extremo: de cæde Menonis Thessali*: μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί, ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλάς, ὅπερ κάλλιστος θανάτων ἐδόκει εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτόν, ὡς πονηρός, λέγεται τελευτῆς τυχεῖν. *id est*: Post aliorum Prætorum cædem, damnatus à rege interiit. Non vt

Sed plerumque Speculatores. Gladij pœna, quando inducta.

* Eius enim loco securis.

* Imò in militia etiam antè, vt apparet ex Hirtij Cō. de bello Africo & Hispan. vbi aliquoties militibus ceruices incisæ leguntur.

Gladij pœna honestissima. Etiam apud Græcos.

Clearchus aliique duces, capite à ceruicibus ablato (quod pulcherrimum mortis genus esse censetur) sed annum totum variis contumeliis cruciatibúsque affectus, vt sceleratus quispiam, tandem obiit.

134. Sesquiplaga interfectum.] *Caligulæ praeceptum*, Ita feri, vt mori se sentiat.

Retenta vulgata lectio contra virum doctum.

135. Non aliter tot flagitiis eius subueniri posse.] *Legi voluit*, obueniri, *optimus & doctissimus Faber: interpretaturq; resisti, & obuiam iri. Probabili per se coniecturæ fidem demit Suetonius, qui ad hæc ipse verba respiciens scripsit cap.* XXXVII. Cùm quidam crimen vltro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. *Et clarè Dio, qui vertit*: ὅτι ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην. *Sententia ergo animosior tenenda, ex horum scripto & interpretamento, videtur.*

136. Ille ferociam amici metuit.] *haud dubiè*, animi.

137. Statiliam Messallinam.] *Quæ postea Neroni vxor. Suet. cap.* XXXV.

Pædagogia veterum.

138. Decoráque seruitia, & pari ætate habebat.] *Existimo, Pædagogia describit: id est, cætum elegantissimi puerorum, quos compositâ veste, facie, capillis, in publico habebant: & plerumq; vna ætate. sic dicta, quia sub Pædagogo. Martialis:*

Et pædagogo non iubente lasciui
Parere gaudente villico capillati.

Pari forma & ætate.

Ad delicias.

Hos Seneca describit epistol. XCVI. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum. *Iulianus in Antiochico*: ἢ κρεῖττον ἦν ὀδυνᾶσθαι μάγειρον τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ὡραίους καλούς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται; *Hi pueri plerumque ad illicita dominis. Suetonius Ner. cap.* XXVIII. Super ingenuorum pædagogia, & matronarum concubinatus. *Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis. Tertullianus Apol.* Cùm de pædagogiis aulicis nescio quem cinædum (*Antinoum intellegit*) deum facitis. *Notitiâ imperij*: sub dispositione viri spectabilis Castrensis *collocantur*, PÆDAGOGIA. MINISTERIALES. DOMINICI. CVRÆ PALATIORVM. *Plinius* XXXIII. Iam verò & pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento: *quod de fibulis argenteis exaudio, Veneri arcendæ. Vsus etiam eorum ad mensam. Vlpianus l.* XII. *de Instructo vel instrum.* Si instructum fundum legasset, ea pædagogia quæ ibi habebat, vt cùm ibi venisset præsto essent in triclinio legato continentur. *Hos habebant in veste pretiosa. Seneca De vita beata, cap.* XVII. Quare pædagogium pretiosâ veste succingitur? *Imò aurata. Idem de tranquillit. cap.* I. Præstringit animum apparatus alicuius pædagogij, diligentiùs quàm intra priuatum larem vestita & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium. *Ammianus lib.* XXVI. Tunicâ auro distincta, vt regius minister, indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri speciem. *Nec aliud sensit cùm de auro Plinius scripsit*: Honestiùs viri pædagogiis id damus, balineásque dies puerorum forma conuertit. *nescio an*, conuestit. *Seneca de puerorum istorum deliciis, epist.* CXXIII. Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret. *Vides ergo vbique Pædagogia pro cœtu & quasi collegio puerorum. pro loco non accipio, nec apud Plinium quidem lib.* VII. *epist.* Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat. *rescriboq;* Puer è pædagogio. *Intellegit enim puerum pædagogianum. Ammianus, lib.* XXIX. Adultus quidam ex his quos Pædagogianos appellant, ad obseruandam venaticiam prædam, Spartanum canem retinere dispositus. *Res nomenq; in parte mansit, apud Paigios Gallorum, Italorumq;.*

Preciosa amictu.

Imò aureo.

Pædagogiani pueri.

Pedagogium, pro cœtu, non loco. Plinij leuicula correctio. Pueri nostri, quos Paigios vocamus, oriundi inde.

139. Versus ipsos rettulit.] *Sunt haud dubiè isti*,

Scinditur auulsus, nec sicut vulnere sanguis
Emicuit lentus, ruptis cadit vndique venis.
Discursúsque animæ diuersa in membra meantis

Interceptus aquis.

140. Verginium Rufum claritudo nominis expulit.] *Mancus locus: censeoq́; immissa voce legendum,* Verginium & Musonium Rufum. *Ecce enim de Musonio caussam statim subiecit eius pulsi: & Dio narrata coniuratione,* Ῥοῦφος μέντοι Μουσώνιος, *inquit*, ὁ φιλόσοφος ἐπὶ τούτοις ἐφυγαδεύθη. *Sed Virginius iste quis est? Non enim ille, opinor, illustris. de cuius exsilio non apud Tacitum, non apud Plinium vsquam lectum. Et quomodò potuit? qui Germaniæ & legionibus præfuit his ipsis annis? Fuerit ergo eius æui Rhetor, quem Persij vetusta vita commemorat.* Studuit, *inquit*, apud Grammaticum Remmium Palæmonem, & apud Rhetorem Verginium Flaccum. *Vbi tamen vetustus codex B. Vulcanij*, Flauum *habet. Est ille ipse, de quo Fabius lib.* III. Scripsit de eadem materia (*Rhetoricorum*) non pauca Cornificius, Celsus, & Lænas, & ætatis nostræ Verginius, Plinius, Rutilius. *nominátque & alias.* — Locus fractus. Forsasse sanatus. Musonius pulsus Roma. Verginius Rhetor.

141. Cæsenius Maximus.] *Scrib.* Cæsonius, *& Martiali ab hac historia fœneranda lux, libro* VII. *ad Ouidium quendam:* — Cæsonius, quis. & Martialis præter interpretum mentem explicatus.

Maximus ille tuus, Ouidi, Cæsonius hic est,
  Cuius adhuc vultum viuida cera tenet.
Hunc Nero damnauit, sed tu damnare Neronem
  Ausus es, & profugi, non tua fata, sequi.
Æquora per Scyllæ magnus comes exsulis isti,
  Qui modò nolueras Consulis ire comes.
Si victura meis mandantur nomina chartis,
  Et fas est cineri me superesse meo:
Audiet hæc præsens venturáque turba, fuisse
  Illi te; Senecæ quod fuit ille suo.

Vbi discis & Consulem fuisse hunc Cæsonium, & inter Senecæ amicos. quæ caussa certè damnationis.

142. Atilla mater Lucani, sine absolutione in supplicio dissimulata.] *Romana editio*, sine absolutione, sine supplicio, *probissimè.*

143. Addidítque sine pretio frumentũ, quo anteà ex modo annonæ vtebantur. *Suetonius Ner. cap.* x. Constituit Prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. *Seuerus Imp. modum frumenti etiam auxit, de quo Herodianus:* καὶ τὸ σιτηρέσιον αὐτοῖς πρῶτος ηὔξησε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρῆσθαι ἐπέτρεψε, *Iterúmque Antoninus eius F. patrata cæde Getæ. Idem scriptor:* προσθεὶς δὲ τῷ σιτηρεσίῳ ἄλλο τοῦ πολομένου ἥμισυ. *id est*: adiecit annonæ, suprà quàm soliti accipere, dimidium. — Frumentum gratis Prætorij militibus datum Augustumà Seuero. Et Antonino.

144. Iunium Gallionem.] *Quem Nero post interfecit. Dio. In Eusebio autem clarius:* Iunius Annæus Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, propriâ se manu interfecit: mortem eius Nerone in suam præsentiam differente. *Hoc confert illud Chronicon in annum hunc eundem, quo Lucanus & Seneca occisi. Mirum in Tacito nihil esse, si tamen hoc tempore ea cædes.*

145. Neu compositam & obliteratam mansuetudinem Principis, nouam ad sæuitiam traheret.] *Prauè scriptum, & in contumeliam Neronis. Valdè scilicet Principem laudent, si obliteratam clementiam eius dicant: id est, abolitam & sepultam. Ne dubita scribere:* composita & obliterata mansuetudine Principis. *Hoc volunt. ne ea quæ obliterata iam essent & tantum non deleta ex animo Principis: ille renouaret, & nouæ sæuitiæ materiem suggereret.* — Correctus Tacitus.

146. Soli, cui est vetus ædes apud Circum.] *De quâ Tertullianus libello de Spectaculis.* — Solis templũ in Circo.

147 Ipse eum pugionem apud Capitolium sacrauit.] *Ritu veteri & recepto. Suetonius Cal. cap.* XXIIII. Tres gladios in necem suam præparatos, Marti vltori, addito elogio, consecrauit. *Idem Vitellio cap.* x. Pugionem quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum. *Dio in Antonino Caracalla;* καὶ — Pugiones gladiique sacrari soliti.

Etiam apud Græcos.

τὸ ξίφος, δι' οὗ τὸ ἀδελφὸν ἀπεκτόνει, ἀναθεῖναι τῷ θεῷ ἐπὶ τόλμαν. Sed & apud Græcos, Olympias gladium quo rex (Philippus) percussus erat, Apollini subnomine Myrtales consecrauit. ait Iustinus. Tertullianus pulchrè de Resurrectione carnis: Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.

Error Vertranij & Rhenani.

148. Quod ad omnia olim sui exitus verteretur.] Liquida apertáque sententia. Olim, tantùm sit significatione futuri: quod pueris non ignotum. At nostri Critici ex Budensi Codice, quod clàm ad omen ac dolum, legunt non sine meo risu.

Principes in viuis, numquam Diui Dicti.

149. Nam deum honor Principi non antè habetur, quàm agere inter homines desierit.] Tertullianus pulchrè & appositè huic rei: Si non de mendacio erubescit eiusmodi adulatio, hominem deum appellando: timeat saltem de infausto. Maledictum est, ante Apotheosin, deum Cæsarem nuncupare.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM XVI. ANNALIVM
COMMENTARIVS.

NEc missis visoribus.] Ita inuisores Apuleius dixit, etsi alio quodam sensu, 1. Florido: Si quis fortè in hoc pulcherrimo cœtu ex illis inuisoribus meis malignus sedet. Mirum ni Sallustio quoque hac vox restituenda apud Fabium lib. IX. Vnde vsque eò processum est, vt non pœniturum, pro non acturo pœnitentiam: & * Visuros, ad videndum missos idem auctor (Sallustius) dixerit. Puto Visores: & hinc sumpsisse nostrum.

* Nam quis hic Tropus? Fabius emendatus.

Vox addita Tacito.

2. Oratoribúsque præcipua materia.] Vatic. abaratoribus oratoribúsque. Legerim, ac rhetoribus oratoribúsque: vel, ac vatibus oratoribúsque. Certè, & vates & oratores, Musico illo agone certasse scimus.

3. Effosso agro suo.] Simillima stultitia Pompeij exercitum incidit, cùm is in eadem Africa, contra Domitium & Iarbam, militaret. Nam cùm quidem thesauros aliquos casu repperissent: fuere qui dicerent persuaderentque, totum eum locum auri plenum, à cladibus Pœnorum ibi repositi. Atque ita miles auidus ad fodiendum se dedit per plures dies, Pompeio ridente simul & indignante, tantam illam multitudinem stulta auaritia & labore fatigari: donec tandem fessi & irriti, clamarent, Duceret iam quò vellet, satis se pœnarum stultitiæ suæ dedisse Plutarchus in Pompeio.

Lustrale certamen idem cum Quinquennali. Vide Scalig. De Emend. Temp. lib. v.

4. Propinquo iam lustrali certamine.] Siue Quinquennali. Quod hic quidem anno sexto celebrari, miratur vir doctissimus, & erroris, cui latebra nō sit, pæne Tacitū accusat. Nā debebat quinto celebrari, inquit, quattuor dūtaxat annis interiectis. An distulisse Neronē aliquis dixerit? illc verò anteuenire solet, cupidine certaminū, & ante præstitutam diē reuocare, quod Suetonius in Nerone, cap. XXI. scripsit. Hæc vir ille magnus. Ego autem si quid video, aut firmiter numero, abnuo Tacitum vltra quintum annum produxisse. Ecce institutum est Nerone IIII. Cornelio Cosso Coss. vrbis anno DCCCXIII. nunc secundò editur, Silio & Attico Coss. anno DCCCXVIII. Certè ab illo ad istum ipsi anni quattuor intersunt, & quinto nunc anno editur; aut omnes calculi me fallunt.

5. Se æquum aduersus æmulos.] Perplacet emendatio mihi nata iam nunc, Sequè vnum aduersus æmulos.] Possis etiam, seque imò.

Histrionia verba in præfando.

6. Flexus genu.] Imò & solemnia histrionum verba hæc pronuntians, κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε, Domini mei audite me libenter. Ex quo intellegis quid principium apud

Suetonium sit Neron. cap. XXI. Vtque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluuium Rufum pronunciauit. *Anteloquium scilicet illud citharœdicum, emerendi fauoris: vti & principia quadam, legitimo carmine, olim oratorum. De adoratione manu, dico ad lib.* I. *Histor.* Principium in Suetonio.

7. Et cœtum illum manu veneratus.] *In culpâ ponit Tacitus. Tamen Imperatoribus postea id seruatum, vt solenni ritu populum adorarent in Circo. Claudianus pulchrè De* VI. *Cons. Honorij.* Principes populum adorare solkti.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperij præsens species! quantámque rependit
Maiestas alterna vicem! cum regia, Circi
Connexum gradibus, veneratur purpura, vulgus:
Consensúque cauæ sublatus in æthera vallis
Plebis adoratæ reboat fragor.

8. Plebs personabat certis modis, plausúque composito.] *Ars enim, si dis placet, vtriusque rei: acclamandi, & plaudendi. Itaque addit,* cùm manibus nescijs fatiscerent, turbarent gnaros. *In edicto Theoderici regis ad populum Rom. lib.* I. *Variar. Cassiodori:* Soletis aëra ipsum mellifluis implere clamoribus, & vno solo dicere quod ipsas quoque belluas delectet audire. profertis voces organo dulciores; & ita sub quadam harmoniâ citharæ concauum theatrum per vos resonat, vt tonos possit quilibet credere, quàm clamores. *Modulatum hunc clamorem, concentum appellat Plinius in Panegyrico:* Et populus quidem Rom. dilectum principum seruat, quãtóque paullò antè concentu formosum alium, hunc fortissimum personat. *Dio,* εὐρύθμως ἐκβοᾶν, *in Pertinace:* ὅσα τε εἰώθεσαν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ τῇ τοῦ Κομμόδου θεραπείᾳ εὐρύθμως πως ἐκβοᾶν, ταῦτα τότε μετασχηματίζοντες ἐς τὸ γελοιότατον ἐξῇδον. *Vide quadam huius rei ad* I. *Histor.* Acclamatio plausúsque ex arte. Quiritium compositæ modulatæque voces. Concentus.

9. Seuerámque adhuc & antiqui retinentes Italiam. *Rod. Agricola legebat:* seueratque, & retinente Italia.

10. Quippe grauior inerat metus, si spectaculo defuissent.] *O ludos, ô ineptias, sed cruentas & tristes! Nam mors comes aut exsilium, si quis segniter audiuisset scilicet hunc Phœbum. Philostratus scitè narrat,* Apollonium venisse Romam, & in hospitiũ quoddam, per hæc tempora, diuertisse. Ibi autem hominem quemdam, scænico habitu citharam tenentem & pulsantem, cantantem etiam, sed rudi & absonâ voce, superuenisse. qui solitus esset vrbem ita perambulare, & Neronis carmina cantillare. Quæ siquis aut neglegentiùs audisset, aut mercedem condignam non dedisset, ab eo tanquam impietatis reus conuicijs petebatur, & in carcerem ducebatur. Cordam præterea, vsu detritam & fractam, quæ in ipsâ Neronianâ citharâ fuisset, vt cimelium aliquod in arculâ ferebat: atque eam emptam sibi duabus minis ferebat, nec cuiquam porrò venditurum, nisi qui præstantissimus in eâ arte esset, & aliquando Pythiis vicisset. *Atque addit, Apollonium ipsum & comites eius, cùm affici non viderentur, accusatos ab eo vt* Diuinæ vocis contemptores, *sed mercedulâ tamen datâ hominem placasse. Hæc libro* IIII.

11. Vespasianum à Phœbo liberto increpitum.] *Hoc igitur periculum Romæ adijt, vt hic Tacitus: sed simile in Achaia. de quo Suetonius Vespasiani cap.* IIII. Peregrinatione Achaicâ inter comites Neronis, cùm cantante eo aut discederet, aut præsens obdormisceret, grauissimam contraxit offensam: prohibitúsque non contubernio modò, sed etiam publica salutatione. *Itaque sæpius in ista re subrusticus & verè Sabinus vir peccauit. Quod porrò ad Phœbum, is libertus admissionum fuit, ex Sueton. Vesp. cap.* XIV. *De eo lapis,* Phœbus libertus.

TI. CLAVDIO. AVG. L.
PHOEBO.
CLAVDIA. PANATYCHIS.

Odoratus Poppææ rogus.

12. Differtum odoribus conditur.] *Plinius de Arabia:* Periti rerum adfirmant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo Poppææ suæ die concremauerit.

L. Silanus.

13. L. Silanus.] *Suspicor eumpse esse, cui posteà statua in foro posita, curante Capitone. Quâ de re Plinij epistola tota, lib. 1. ad Cornelium Titianum. Corruptè hoc nomen scriptum in Commentario Iuuenalis, ad illud Sat. 1.*

—— magni delatoramici.

Scholiastes correctus. Titulus imaginis.

Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum condiscipulum suum testimonio oppressit. *Lege*, L. Iunium.

14. Ducei partiū.] *Budensis codex*, Dux. *non malè. Hæc autem historia est: quam eleganter Ambros. 1. Offic. tangit:* Si tyranni aliquis habeat imaginem, nónne obnoxius est damnationi? Memini legisse me quosdam capitali supplicio damnatos, quia Bruti & Cassij interfectorum Cæsaris imagines asseruarent. *De titulis autem imaginum scripsi in Electis. cap.* XXIX.

Præruptus animo.

15. Ac vt memoria tantum.] *Lego*, ac ne.

16. Animo præruptum.] *Non*, promptum: *ex Vaticano. Præruptus, vti Præfractus, de iis qui rigidæ effreniq; audaciæ sunt. Ita Ciceroni pro Roscio*, Prorupta audacia *dicta*.

Tertullinus.

17. Vulcatius Tullinus.] *Credo*, Tertullinus: *superuixitq; ad principatum Vespasiani. Lib. IV. Histor.* Vulcatius Tertullinus tribunusplebei intercessit.

Marcellus Cornelius.

18. Marcellus Cornelius. *Quem Galba deinde interfecit. lib. 1. Historiar.* Quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronij Sabini, & Cornelij Marcelli in Hispaniâ? *Noto eò, quia Tacitus ipse admonet, euasisse eos hoc discrimen, & Neroni superfuisse.*

Plinij prosocer.

19. Calpurnius Fabatus eques Rom.] *Ille prosocer Plinij secundi.*

* Cassij iurisconsulti exsilium.

20. Deportatúsque in insulam Sardiniam Cassius, & * Senatus ius expectabatur.] *Vulnus, cui non medeor. Palmerius legit (ita ab Hieron. Berchemio accepi, veteri meo amico)* Senatus iussus spectabatur. *At de exsilio Cassij, conuenienter cum Tacito Pomponius De orig. iuris:* Caius Cassius Longinus plurimum in ciuitate auctoritatis habuit, donec eum Cæsar (*Nero, non Claudius, vti censent*) pelleret: expulsúsque ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano. *De eximia eius scientia, noster lib.* XII. Eâ tempestate Cassius ceteros præeminebat peritiâ legum. *Plinius lib.* VII. *epist.* Lætor quòd domus C. Cassij, huius qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, seruiet domino non minori.

Eius laus.

Mors suo arbitrio. Post Fabrum nostra diuinatio. Mors sine arbitro.

21. Consulatus sui quondam collegam.] *Primo imperij eius anno.*

22. Et Nero intercessit, mortem sine arbitrio permittens.] *Clarissimus Faber bis huncce locum attigit. Primò ei visum legere*, mortem libero arbitrio: *pòst maluit*, suo arbitrio. *Quod postremum magni vatis effatum iure placet: magis tamen meum*, mortem sine arbitrio. *Et adseuerem eam Cornelij scripturam esse. Mors sine arbitro; libera, sine domino, sine iudice. Simile libr. 1. Annal.* An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?

Viatorū sessio in theatro. Tribunorum locus melior in spectaculis.

23. Locus in theatro inter viatores Tribunicios.] *Qui spectasse videntur non abiuncto à Tribunis loco, vti ad obsequia apparere possent. Hoc autem inter præmia: quia Tribunos honestissimo loco spectasse, vel hinc colligas, quòd Cæsari Iulio inter honores decretum:* vt semper sellâ curuli sederet, excepto perludos. Tum enim sessio ei in Tribunicio subsellio, inter eos qui quoque anno Tribuni essent, concedebatur. *Dio lib.* XLIV. *Itémque postea Augusto:* vt in subselliis Tribunorum plebis sederet. *Dio idem, libro* XLIX.

Incendium Lugdunense.

24. Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est.] *Cladem ex incendio conceptam. quod denarrat & deplorat Seneca epistola tota* XCII. *Accidit centesimo anno à colonia,*

colonia deducta, eodem Seneca obseruante. Vt solatium hoc tardè adhibitum à Nerone sit, septimo post incendium anno. Nam deducta Lugdunum à Munatio Planco, anno vrbis DCCXI. Diu post adlutì à Nerone.

25. L. Telesino Cos.] *Nomen ei L. Pontius Telesinus ex Velleio. Laudat vt philosophum & insignem virum plus vno loco Philostratus lib.* IV. *&* VII. *eumdémque exsulasse eâ re sub Nerone scribit:* L. Telesinus philosophus

26. Nuntios & consolationes.] *Omnino lego,* consultationes. *Verbum eius artis. Iuuenalis:* Consulere. & Consultatio verbu Chaldæorum.

——— quæ nullum consulit, & iam
Consulitur.

Noster: Quæ caritate erga parentem, non tamen aliud consultauerat, quàm de incolumitate domus. *Paullo antè scribo*, multorum amicitiis innexum, *non*, innixum.

27. Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum, id temporis erat.] *Non aspernabilis fortè coniectura nostra*, apud Fanum Ligurum. *Is locus, Templum alio nomine dictus. In vita Agricolæ:* Classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo (Liguriæ pars est) hostiliter populatur. *Liuius tamen Finem Ligurum etiam appellat:* Redeuntes inde Ligurum extremo fine, agmen Romanum incidunt. *sed alio, nisi fallor & communi magis sensu.* Fanum & templum Ligurum

28. Ciuicam coronam apud Britanniam meritus.] *Filij ergo M. Ostoris ista mors. Nam de eo libro* XII. *scriptum:* Quâ pugnâ filius legati M. Ostorius seruati ciuis decus meruit. *Pater sanè in ipsa Britannia obiit.* M. Ostorius

29. Equites Romani, dignitate Senatoria.] *Non enim reuera Senatores, sed opibus ac splendore ciuis Senatorum pares. Equites Illustres.*

30. Quondam Præfectus Prætorij.] *Sub Claudio lib.* XI.

31. Bituius pecuniæ item credebat per procurationes.] *Ad quas soli equites aut liberti admissi.*

32. Dum rem familiarem eius.] *De Annæo Mella sermo est, qui pater Lucani. Quàm igitur ridiculè scriptum & παχαλόγως in Eusebiano Chronico!* L. Annæus Mella Senecæ frater & Gallionis, bona Lucani filij sui à Nerone promeretur. *Illéne bona? imò necem. vt ex Taciti reliqua narratione videbis. Corrigo Eusebium siue Hieronymum:* ob bona Lucani filij sui à Nerone perimitur. Eusebij Chronicon emendatum.

33. Proditam C. Cæsari coniurationem ab eo meminerant.] *Coniurationem Æmilij Lepidi, de qua Suetonius & Dio.*

34. De C. Petronio.] *Quem viri docti eum censent, cuius fragmenta hodie purissimæ impuritatis. De quo etiam delibero: sicut & de prænomine: quod apud Plinium libro* XXXVII. *cap.* II. *Titus est; itémque Plutarchum in libello Πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου. Loquitor de hoc eodem, res indicio est. Plinij verba,* Titus Petronius Consularis moriturus, inuidiâ Neronis Principis, vt mensam eius exheredaret, trullam murrhinam CCC. HS. emptam fregit. *Plutarchi:* ἢ τοὺς ἀσώτους καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογίαν καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζουσιν ὥσπερ Νέρωνα Τίτος Πετρώνιος. *Reperio & Publium Petronium, nisi fallor, hunc eumdem. de quo ita Scholiastes vetus Iuuenalis, in illud* —— sed clamat Pontia, feci. Pontia, *inquit*, Publij Petronij filia, quam Nero conuictam (*lego*, quem N. conuictum) in crimine coniurationis damnâuit. *Nam Pontia quidem ob aliud scelus, veneno exstincta est, vt addit.* C. Petronij huius venereæ Satyræ. Prænomen eius anceps.

35. Illi dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur.] *Vide verum hunc aduersipedem, vt Latini appellant. Dies noster, illi nox erat & nox, pro die. Pulchrè omnino istos homines verè peruersos Seneca describit & culpat, epist.* CXXIII. Lucet? somni tempus. Quies est? (*pro nocte, Quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo*) nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit? tempus est cænæ. *Ac plura ibi de lucifugis illis vide.* Antipodes Romani quibus dies pro nocte. Senecæ aliqua lux.

Denomine Thraseę quęsitum.

36. Bareâ Sorano.] *Qui ille est nominatus Boëthio de Cosolat. lib. I. prosa* 111.

37. Thrasea Peto.] *Cuius gentile nomen adhuc quæro. Nam Dio P. Thraseam Pætum saltem appellat. Marmor vetus suadet Valerium fuisse,* C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALLA. THRASIA. PRISCO. COS. *Quod etsi de alio: ex cognomine tamen suspicemur de gente. Thraseas hic admirator vnicus Catonis, de cuius vita librum scripsit, indicante Plutarcho. Laudes eius sparsæ in Tacito, Arriano, Dione: sed ante alia egregium elogium de illo ipsius Neronis, in Plutarchi libello* πολιτικῶν παραγγελμάτων. *Ait*, Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ὅμως ἐγκαλοῦντος τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως, Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστι. *Salue, o, salue vir magne, & inter Romanos sapientes sanctum mihi nomen. Tu magnum decus Galliæ gentis: tu ornamentum Romanæ curiæ: tu aureum sidus tenebrosi illius æui. Tua inter homines, non hominis vita: vnica probitas, constantia, grauitas: & vitæ mortisque æquabilis tenor.*

Laudes eius.

Ludi Cæstici ab Antenore.

38. Ludis Cæsticis à Troiano Antenore institutis.] *Quid cæstibus cum cantu? Cecinisse enim hic dicitur Thraseas, non pugnasse: & à Dione* τραγῳδίαν ὑποκεκριμένος ἐν Παταουίῳ τῇ πατρίδι. *ita enim scribend.* (*Patauinus quia Thraseas*) *non* πατρίδι. *Sed crediderim, vt fit, tempore auctiores ornatioresque eos ludos factos, & ad cæstus scenica etiam certamina adiecta. Turbat nos tamen & moratur Vatic. qui*, cetastis, *refert. Scriptura, de qua nihil hiscam. Apud Liuium lib.* x. *natale certamen annuum est Patauij: sed nihil ad istud. Agon item Drepanitanus, apud Sidonium in Abitaco suo, ad exemplar Troianæ superstitionis, pariter nihil istuc. Dio hoc tantùm monet, fuisse* ἑορτὴν τριακονταετηρίδα, *tricennale spectaculum.*

Dio correctus.

Iusiurandum in acta Principum.

39. Principio anni vitare Thraseam solemne iusiurandum.] *Cuius multa memoria in Tacito, alijsque. Ideò exponam. Libera re Romana non iuratum ferè in cuiusquam acta. iuratum in leges quidem: sed acta: finito magistratu vocari poterant ad disquisitionem senatus. Is probabat, aut rescindebat. Primi Triumuiri, nisi fallor, Calendis Ianuarijs & ipsi iurarunt, & alios adegerunt, rata se habituros omnia acta Diui Iulij. Inde secutis principibus exemplum. Dio opportunè lib.* XLVII. ἐν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὅρκωσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα. καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἴσχουσι, ἢ καὶ ἐπ' αὐτῷ ποτε γενομένοις, καὶ μὴ ἀτιμωθεῖσι γίγνεται. *id est*? Kalendis autem noui anni & ipsi Triumuiri iurarunt, & alios iurare coëgerunt, omnia acta Iulij rata se habituros. Quòd & nunc vsurpatur in omnibus qui aut tenent imperium, aut tenuerunt, nisi fortè infamiâ ignominiâque publicè notati sint. *Id accidit sub annum vrbis* DCCXII. *Factum idem viuo Augusto: de quo idem Græcus lib.* LIII. ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ ὅρκοις ἡ βουλὴ βεβαιοῦσι τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐπιστοῦντο. *Idque iuramentum semper abusque Diuo Iulio repetitum ad principium eius anni. Tacitus infrà*: Eiusdem animi est Poppæam diuam non credere, cuius in acta Diui Iulij & Augusti non iurare. *Nisi tamen si quis sceleribus & flagitijs aliter meruisset. Dio lib.* LX. *de Caio*: καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπὶ τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. *id est*: Ob eas caussas non est Caij nomen in catalogo albóque Principum, quorum mentionem facimus in iuramentis votisque; vti nec Tiberij. *Iuratum verò non viritim, sed vno aliquo ex quoque magistratu verba præeunte, reliquis assentientibus. Quem morem Senatus, adulatione noua, transgressus est sub Tiberio, vt narrat idem Dio* LVIII. νομιζομένου σχεδὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἕνα, ὥσπερ εἴρηταί μοι, προεξομνύοντες, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, οὐκ ἐπείσαν ἐκεῖνο, ἀλλ' αὐτεπάγγελτοι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπωμόσαντο, ὥσπερ τι πλεῖον τούτῳ μᾶλλον ἐνεργήσαντες. *Sed præiurationem Claudius iterum reduxit, explicátque Dio lib. vltimo*: Κλαύδιος δὲ αὐτὸς μὲν πάντα ἰδίᾳ ὤμνυε. τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι, καὶ ὅτε δή τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτε, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τε τῶν ἄλλων ὡς ἕκαστον εἰς ἐξῆρξε τὸν ὅρκον τοῖς ἐμοῖς. καὶ τοῦτο ἐπὶ [illegible]

Quam origi- nem habuerit

A Iulio vsque iurabant.

Iurabant in acta omnium Imp. exceptis pessimis.

Non viritim, sed vnus ex quoque magistratu.

ἐπράχθη. Quam tamen abrogatam denuò esse, reditúmque ad singularia iuramenta, indicio sunt quæ hic & posteà Thraseæ obiiciuntur. Et Dionis sanè verba vltima satis ostendunt, in aliquot annos dumtaxat id seruatum. Id postea tamen mutatū.

40. Nuncupationibus votorum non adesse.] *De quibus lib.* IV. *Annal.* Pontifices eorúmque exemplo ceteri sacerdotes cùm pro incolumitate Principis vota susciperent. *Sueton. Nero. cap.* XLVI. Votorum nuncupatione, magnâ iam ordinum frequentiâ, vix repertæ Capitolij claues. *Ea vota in tabulis concipi solita, & signari. Sueton. Aug. cap.* XCVII. Nam se quamquam conscriptis paratísque iam tabulis, negauit suscepturum vota quæ non esset soluturus. *Plinius ad Traianum*: Solemnia vota pro incolumitate tuâ, quâ salus publica continetur, & suscepimus & soluimus: precati deos, vt velint ea semper solui, sempérque signari. *Concepta non Kalendis ipsis, sed* III. *Nonas Plutarchus in Cicerone*: πεχθῆναι Κικέρωνα λέγουσιν, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. *Capitolinus in Pertinace*: Tertio Nonarum die votis ipsis. *Eunapius in vita Maximi*: ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα τῶν καλανδῶν, ἃς αὐτοὶ Ἰανουαρίας ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονομάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες αὐτὴν ἀνέχοντο τὴν εὐωχίαν. *Adde hunc Caij Icti locum De verbor. sign.* Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur. *Deniq. hunc Dionis clarum lib.* LIX. Καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μὲν, *&c*: Tertiâ autem die, quâ Vota fiunt, conuenerunt quidem, *&c. Firma hæc videbantur: tamen concutit nos nonnihil Tacitus lib.* IV. *Annal.* Cæsar solemnia incipientis anni Kalendas Ianuarias epistolâ precatus. *Et subdit*: Quem enim diem vacuum pœnâ, vbi inter sacra & Vota, vincla & laqueus inducantur? *Et Tibullus ad Messallam:*

Sacerdotes vota concipiebant pro salute principis

Obsignabantur ea vota in tabulis.

Quis dies Votorum.

Alij videntur Kalendis ipsis ponere.

——— Tyrio subtemine vestem
Indueras, oriente die duce fertilis anni:
Cùm fera discordes tenuerunt flamina venti,
Et largita tuis sunt multa silentia votis.

Sed flamus. & ad Taciti locum aio, non ita districtè verba capienda quasi illo ipso die Vota, sed quasi in propinquo. Aut verius: etiam tunc Vota fuisse, sed ex ritu prisco, quæ soli Consules nuncupabant, pro Imperij & populi salute. Hæc autem pro Principe subtexta. & die quidem lætiore & augustiore pompa. Quod ipsum de Tibullianis illis censeo. Sanè veteri rep. negari non potest, quin Vota ipsis Kalendis. Omitto plures Liuij locos; hunc do firmum & clarum, lib. XXI. *extremo*: *Consulem* C. Flaminium, conscientia præteritorum, & Capitolium, & solemnem Votorum nuncupationem fugisse: ne die initi magistratus, Iouis optimi max. templum adiret. *Fieri etiam potest, vt plures dies Votorum fuerint, ille tamen tertius ante Nonas præcipuus. Concepta autem & in castris apud signa, & in Capitolio. Tertullianus de Corona*: Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitoliis. Accipe post loca, & verba. Hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus esse futurum. *Vbi & formulæ pars; in qua tamen corrigo*, esse* facturum. *Est enim eo exemplo dictum, quo illud Gracchi*: Credo ego inimicos meos hoc dicturum. *Dies hic publicè lætus*; ideóque Ælius Cæsar Votorum caussa ab Hadriano lugeri est vetitus. *Eumdem etiam* * *Solemnia ἁπλῶς appellarunt. Quod obseruo ex Tertulliani his verbis*: Veræ religionis homines etiam Solemnia Imperatorum conscientia potiùs, quàm lasciuia celebrant. Grande videlicet officium focos & choros (*nescio an, thoros, vt ad lectisternia referatur*) in publicum educere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolefacere. Hæccine solemnes dies principum decent, quæ alios dies non decent? O nos meritò damnandos! Cur enim Vota & gaudia Cæsarum casti & sobrij & probi expungimus?

Distinctio adhibita.

Vbi concepta.

Tertullianus correctus.

* Ita poëta vetus: Mars tibi voueo facturum bidente verre.

Et plinius supra, solemnia vota.

Coniectura in Tertulliano.

41. Aut cælesti voci immolauisse.] *Indignor cùm lego, imò non indignor, vt nunc ætas mea est & peruia ludibriorum in re humana. En summates illi viri, genere, dignitate,*

ſapientia, titulum criminis accipiunt, quem pudeat memoraſſe. Sed eadem Philoſtratus libro ꝟ. Accuſationes quot & quantas è theatris oriri cenſes, cùm delatores ita redarguunt? Non veniſti auditum Neronem; aut veniſti quidem, ſed neglegenter & non attentè audiſti: riſiſti planè, non plauſiſti; nec pro ipſius VOCE SACRIFICASTI, vt clarior liquidiórque eſſet.

42. Huic vni incolumitas tua ſine arte, ſine honore.] *Sentio abeſſe vocem, quam volenti Cornelio reddo:* incolumitas tua ſine curâ, artes ſine honore. *Prius membrum ad nuncupationem omiſſam votorum ſpectat, quæ pro incolumitate Principis: alterum ad id, quod numquam immolarit pro cæleſti voce.*

Vox addita Tacito.

43. Curatiùs leguntur.] *Ita reſtitui, confuſione librorum motus, qui ad vocem ignobiliorem adhæſerant. Itaque,* Curiatium, *aut* Curantium, *ferè legas. At ita ante Tacitum Salluſtius:* Curatiſſimè accepit *& Ammianus*: Domicilia cuncta curatiùs ritu Romano inſtructa. *Noſter lib.* XIV. Ludos curatiùs editos.

Curatiùs, vt Accuratiùs.

44. Iſta ſecta Tuberones & Fauonios, veteri quoq; reip. ingrata nomina genuit.] *Stoicorum ſectam, vitium hoc hominis culpat, & qui eam ſecuti. Tuberonem intellegit Q. Ælium, qui in epulo publico hœdinis pellibus ſtrauit lectos Punicanos, & vaſa Samia expoſuit. Cicero, Valerius, aliq. Agellius lib.* I. Tubero iuris ciuilis antiſtes, & Stoicæ doctrinæ ſectator. *Idem ille eſt, qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarcho memorante. Fauonius eſt; Catonis ille ſimia; de quo Suetonius Aug. cap.* XIII. *& Valerius Maximus lib.* II. *cap. vltimo. Plutarchus in Bruto. Vidi tamen qui,* Fannios, *hic reponeret, imperitè.*

Ælius Tubero Stoicus.

Fauonius, itē Stoicus.

45. Oſtorius Sabinus.] *Mutant libri. Alij,* ſibi Torius, *Vatic.* Subitorius. *Flexit me vt Oſtorius ſcriberem locus infrà, de hoc ipſo.* Oſtorio duodecies, & Quæſtoria inſignia tribuuntur.

Oſtorius Sabinus.

46. Inultam omiſerat.] *Vatic. Malè vulgò,* inuitam.

47. Thraſea occurſu prohibitus.] *Quod ſignum ſcilicet Principis indignantis, & à ſe atque aſpectu ſuo ſpernentis. Tale Veſpaſiano factum, ab eodem Nerone, apud Suetonium in Veſp. cap.* IIII. Prohibitus non contubernio modò, ſed etiam publicâ ſalutatione. *Atque vt ibi ille ſalutatione prohibitus, ſic iſte occurſu.*

48. Exterritum Thraſeam ſenſiſſe. *Sententia mecum malis,* ſcripſiſſe.

49. Secretum circumdare.] *Benè mei libri, præ quod vulgò,* otium dare.

50. Supereſſe qui forſitan manus ictúſque * per immanitatem Auguſti.] *Animam agenti loco aquam ſic affuderim:* ictúſque parent. Immanitatem Auguſti etiam bonos metu ſequi.

Conatus emēdendi loci vitioſiſſimi.

51. Senatui quem perornauiſſet.] *Puto leg.* quem ſemper ornauiſſet.

52. Oratio principis per Quæſtorem eius audita eſt.] *Non enim cuilibet è Quæſtorum collegio id munus, ſed Candidatis Principis l.* I. *De offi. Quæſtoris. Ideò Tacitus expreſſim,* Quæſtorem eius. *Et in lapidibus aliquoties;* QVÆSTOR. AVG. *Reliqua ad hunc ritum trita.*

Quæſtor Principis.

Orationes Cæſaris recitabat.

53. Etenim quid mirum è longinquis prouinciis aduenire.] *Diuinabam,* haud venire. *nec tamen ſententiæ plenè conſultum. Melius ſic:* quid mirum nec longinquis prouinciis ſubuenire. *vel* prouinciis aduerti.

Diuinatio in Tacito.

54. Paconium Agrippinum paterni in principes odij heredem.] *Hic ille Agrippinus è Stoïca domo, laudatus Epicteto & Arriano. Quorum verba ad hanc hiſtoriam dabo. Epicteti Electis:* Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖν Ἀγριππῖνον δίκαιον, ὅτι πλείστου ἄξιος ἀνὴρ γενόμενος, οὐδέποτε ἐπῄνεσεν ἑαυτὸν, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλός τις αὐτὸν ἐπῄνει, ἠρυθρία. *& ſtatim:* καὶ ποτε μέλλοντι ἀριστήσειν αὐτῷ, ἐπέστη ὁ λέγων, ὅτι φεύγειν αὐτὸν κελεύει Νέρων. καὶ ὃς ἔφη, [illegible], ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσομεν. *Arriani lib.* I. *cap.* I. ἀπηγγέλθη αὐτῷ ὅτι κρίνῃ ἐν συγκλήτῳ. ἀγαθῇ τύχῃ. ἀλλ' ἦλθεν ἡ πέμπτη ταύτῃ δ' εἰώθει γυμνασάμενος ψυχρολουτεῖν. ἀπέλθωμεν, καὶ γυμνασθῶμεν. γυμνασαμένῳ λέγει τις αὐτῷ ἐλθὼν ὅτι κατακέκρισαι. φυγῇ, φησὶν ἢ θανάτῳ; φυγῇ. τὰ ὑπάρχοντα τί; οὐκ ἀφῃρέθη. εἰς Ἀρικίαν οὖν ἀπελθόντες ἀριστήσομεν. *id eſt:* Nunciatum ei, quòd iudicium

Agrippinus Philoſophus, indicatus.

cium de eo fieret in Senatu, bonum factum, inquit. At enim quinta hora iam aduenit (*non Dies, vti interpres ad ritum veterem parum attentè.*) quâ exerceri solet, & frigidâ lauari. Eamus, ait, & exerceamur. Exercitanti superuenit qui diceret, Fuge ocius, damnatus es. Exsilio, inquit, an morte? Exsiliu. Bona autem quid? Non ablata tibi. Ariciam ergo euntes, istic prandeamus. *Tacito ista lucem dabunt, dum paullo inferiùs ait,* pulsum eũ Italiâ. *Sed cur Marcellus* paterni odij in principes heredem *Agrippinum calumniatur? Propter patrem eius Paconium, qui maiestatis reus sub Tiberio periit. Eruo è Suetonij Tiber. cap.* LXI. Interrogatum eum à quodam nano astante mensæ inter Copreas (*ita leg. non*, Capreas) cur Paconius maiestatis reus tamdiu viueret? statim quidem petulantiam linguæ obiurgasse, ceterùm post paucos dies scripsisse Senatui, vt de pœnâ Paconij quamprimùm statueret. *Ideo Tacitus mox:* Quid Agrippino obiectum nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberij sæuitiâ concidisset.

Mira constantia hominis.

Pater inuentus huius Agrippini.

55. Curtium Montanum.] *Cuius mentio lib.* IV. *Histor.*

56. Faciliùs laturos singula carpentem, quàm nunc silentium perferrent omnia damnantis.] *En calumniã. Viri boni silentio etiam apud Tyrannum peccant. Audi illa apud Senecam, Oedipo:*

Nec silentio satisfit Tyranno.

> CR. Tacere liceat. nulla libertas minor.
> A rege petitur. OED. sæpe vel linguâ magis
> Regi atque regno muta libertas obest.

57. Celebritate periculorum.] *Cum Rhenano lego,* crebritate.

58. Quódque Proconsul Asiæ.] *Melius*, proconsulatum.

59. Pecuniam Magis dilargita.] *Cape ad lucem historiæ Scholiastis hanc notam, ad illud Iuuenal.* ——,—— faciet, quod deferat, ipse. Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cùm ipse ad magicam descendisset, hortatus detulit Neroni. *Sed velim obiter corrigi:* quam, cùm ipsius ad magicam descẽdisset hortatu, Neroni detulit.

Scholiastes correctus.

60. Annio Pollione in exsilium pulso.] *Nuper inter coniuratos.*

Ara in curia.

61. Altaria & aram complexa.] *Vtrum aram Victoriæ intellegit, quæ ante curiam? an altaria & aram Veneris genetricis, in cuius templo tunc Senatus?*

62. Quantum misericordiæ.] *Praclarè libri. Vulgò* quantum nunc. *errore ex concisâ ratione scribendi*, mĩæ. *Ingenio suo pridem hanc correctionem vindicauerat Faernus. nec inuideo ego, nec culpo.*

63. Honesti & exerciti.] *Suadeo scribas*, honesti exercitus, *ex sententiæ ductu.*

64. Æquitate deûm * erga bona malâque documenta.] *Deprauatio manifesta. quam adnoto, non tollo.*

Interdictio honoribus.

65. Prædicto ne in rep. haberetur.] *Accipio, vt Romæ quidem esse ei liceret, sed procul ab honore omni & publicis muneribus vitam ageret priuatam.*

Quæstor Consulis.

66 Quæstor Consulis missus.] *Consulum ergo proprius aliquis Quæstor? Apparet è Dione: qui in actis anni* DCCXVI. *scribit*, Ap. Claudium & C. Norbanum consules, primos binos Quæstores habuisse. *Si id non sit; scribam*, Quæstor Consuli missus, *id esset, à Consule missus. Quod fieri solere obseruamus in iis, qui damnati à Senatu. Nam Consul, eius caput: administer autem Consulis, Quæstor. Dio lib.* LVIII. *de Geminio Rufo:* Καὶ μαθὼν τὸν ταμίαν ἐπὶ δικαιώσει αὐτοῦ παρόντα, αὐτός τε ἑαυτὸν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ δείξας τὸ τραῦμα, Ἀπάγγελλον, ἔφη, τῇ γερουσίᾳ, ὅτι * ἀνὴρ οὕτως ἀποθνήσκει. Audiens Quæstorem ad supplicium exigendum iam adesse, ipsus se vulnerauit: & plagam ei ostendens. Abi, nuncia, inquit, Senatui, virum sic mori.

Supplicij exactor.

*De molitie enim accusatus erat.

Demetrius Cynicus.

67. Demetrio Cynicæ institutionis doctori.] *Quæ secta reuera à Stoïca tunica tantùm distat. id est, quòd nudiùs & inuerecundiùs Cynici, quæ velant & tegunt leuiter Stoïci. Demetrij huius laus apud Philostratum lib.* IV. *De vita Apollonij, Senecam* VII. *De*

Seneca correctus. *Beneficiis cap.* VII. *cuius verba:* Paullò ante Demetrium rettuli, quem mihi videtur rerum natura nostris temporibus tulisse, vt ostenderet nec illum à nobis corrumpi, nec nos (*omnino scribo*, & nos. *ita enim concludit*, ne aut exemplum sæculo, aut conuicium deesset) ab illo corripi posse. Virum exactæ (licet neget ipse) sapientiæ; firmæque in his quæ proposuit constantiæ. *Et Epist.* 63. Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror. *Vox eius magni animi ad Neronem,* ἀπειλεῖς μοι θάνατον, σοὶ δ' ἡ φύσις, *apud Arrianum.*

Arria vxor Cecinæ, heroina. 68. Arriámque tentantem mariti suprema, & exemplum Arriæ matris sequi] *Arria mater, vxor fuit Cecinæ Pæti, qui in partibus Scriboniani contra Claudium. Ideo ad mortem actus. Sed præiuit vxor, æterno & inaudito exemplo, semet feriendo; extractúmque pugionem marito porrigendo cum voce, Pæte non dolet. Plinium lege, lib.* III. *epistolâ ad Nepotem. Martialis de hac heroinâ,*

Casta suo gladium cùm traderet Arria Pæto
Quem de visceribus traxerat ipsa suis:
Si qua fides, Vulnus quod feci non dolet, inquit:
Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet.

Dio & Zonaras leuiter correcti. *In Zonarâ & Dione eadem narratio. sed corruptè verba Græca,* παῖ οὐκ ἀλγῶ: *& in puerili mendo Xylender,* Puer, non dolet. *Scribe,* παῖτε οὐκ ἀλγῶ. *Hanc Arriam Scholiastes in vita Persij notat fuisse poëtæ illi cognatam.* Ipse Persius, *inquit*, decem ferè annis summè Persij vetus Interpres correctus. dilectus apud Thraseam est, ita vt peregrinaretur quoque cum eo aliquádo, cognatam eius Arriam vxorē habente. *Quid est autem, Diligi apud Thraseam? Solœcus sermo. Manuscriptus Vulcanij,* apetithrasea. *Facile correctu*, à Pæto Thraseâ. *Commentarij autem* Et iure laudatus. *huius parum adhuc peruulgati auctoritate sæpe nitor. quis carpet? doctus ille, probus: imò in pleraque parte & Probi. Vtinam hodie sic commentemur! Debemus eum P. Pythœo Ic. viro doctrina, iudicij, vita directa.*

69. Obuersis in Demetrium.] *Multa & libro huic, & Neronianæ historiæ deesse clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de aduentu Teridatis, de coniuratione Viniciana, de motu Vindicis, aliáque, digna quæ à magno auctore tradita legeremus, si Fatis ita visum fuisset.*

FINIS.

IVSTI LIPSI

AD LIBROS HISTORIARVM NOTÆ.

PARISIIS,
Apud Ioannem Gesselin, via Iacobæa,
sub signo D. Martini.
M. DCVI.

AD LECTOREM.
De diuisione, déque ordine Librorum Taciti.

NTE rem, *sed non abs re, monendus mihi bone Lector es, seiunctos disparatósque à me hos Historiarum libros ab Annalium, caussâ non vnâ. Primùm Tacitus ita suasit, siue iussit:* Initium, *inquit*, mihi operis Ser. Galba. *& statim:* Opus aggredior plenum variis casibus. *Quæ verba, quis ille tam aliud agens in legendo, qui noui operis esse non sentiat, non iuncti aut continuati? Adde quòd serió præfatur, apparat, conciliat, formam futuri operis ponit. quæ omnia in vestibulis librorum recepta tantùm, satis liquet. Sed & Tertullianus in libello de Spectaculis præit ad hanc distinctionem clarè:* Cornelius, *inquit*, Tacitus in quinto Historiarum suarum bellum Iudaicum exorsus. *Rectè ad nostrum discrimen & verè: ad vulgi, vanissimè. quo is liber sit vigesimus primus. Denique etiam titulus me induxit. Si enim priores illi Annales insigniti, vt* docui, à Tacito ipso: aliud nobis opus quærendum cui, Historiæ, index. Nam hoc certè titulo libros etiam noster scripsit. Inde apud Vopiscum,* Historiæ Augustæ scriptor Tacitus. *Inde illud Plinij,* Auguror, nec me fallit augurium, Historias tuas immortales futuras. *At illud Historiarum opus, istud cui inseri etiam Plinius ambitiosè nec importunè cupiebat, quia perduxerat id ad Plinij æuum. Sed & liber ille bonus fidúsque Vaticanus non temerè hîc vacillat.* Incipit, *inquit*, liber XVII. secundùm quosdam. *Quidam illi errant. & seduxit eos temporum rerúmque coniunctio, vt vno filo illis de Nerone adtexta censerent ista de Galba. Adeò autem in re contrà est, vt sciam Tacitum hos Historiarum libros diu scripsisse ante Annales illos. Ipsi id accredo lib. XI. Ann.* Vtriusque, *inquit*, principis rationes prætermitto, satis narratas libris quibus res gestas Domitiani composui. *Nam Domitiani res, vel Præfatio ista te docebit, tractasse eum his libris. ad quos frustrà & ridiculè me mittit, si nondum scripti editíque. Quin consilium hoc illi in vniuersâ historiâ: vt eam ordiretur à rebus æuo suo coniunctioribus, & paullatim abiret ad superiora. Ne id quidem celat ipse III. Annali, vbi de Iuliâ Augusti filiâ:* Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero. *Itaque scripsit primò à Galba ad Traianum, & Historias appellauit. inde ab Tiberio ad Galbam, & Annales indigitauit. scripturus eodem titulo fortasse & tractu res Triumuirorum & Augusti. Fata inuiderunt. Hæc ratio mihi ante oculos, cùm Editione primâ Historias Annalibus antepofui: non ætatis seriem secutus, sed scriptionis tempus. Mutaui. non quia peccarim, sed quia non mens mihi contentionis funem cum vulgo ducere super re leui. Denique quia rerum magis ordinata ita series. Moneo postremum. stilum ipsum, argumentum & caussam esse posse vtriusque*

*Ad lib. 1. Annal.

operis separandi. Sanè in istis Historiarum libris scribendi genus totum floridius, diffusius, & velut canali fluens pleniore. in illis Annalium siccius, contractius. adeò vt illic plurium annorum res vno libro; hîc vix vnius anni comprensæ pluribus libris. Siue ætas id fecit, siue potius iudicium curáque scribendi.

DE MATERIE OLIM
HORVM LIBRORVM.

OMPLEXVS erat Tacitus his libris res domi forísque gestas, à Seruij Galbæ principatu ad initium Neruæ. Docet ipse anteloquio operis: *Quòd si vitæ suppeditet, Principatum Diui Neruæ & imperium Traiani vberiorem securiorémque materiam senectuti sepósui.* Scripsit ergo hîc & descripsit Principes sex, Galbam, Othonem, Vitellium, Vespasianum, Titum, Domitianum. Sub quibus multæ magnæq; res in vrbe, in prouinciis: quarum capita libat ipse totâ hac Præfatione. Ita clarum grande hoc Historiarum opus fuisse, &, si coniecturæ res sit, fusum in libros non minus viginti. Certè cùm id spatium à Galbâ ad Neruam annorum vnius & viginti sit; his aûtem libris narratæ res dumtaxat vnius paullò plus anni: non vana diuinatio sit de numero tam amplo. Ita vides, Lector, quæ & quanta bonarum rerum iactura: &, scio, mecum ingemiscis. Vbi Tacitus desierat, consilium ordiri Ammiano fuit: qui vestigia eius legit, sed pede non tam fausto. Ipse de se Ammianus: *Hæc vt miles quondam & Græcus, à principatu Cæsaris Neruæ exorsus, ad vsque Valentis interitum, pro virium explicaui mensurâ.*

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM PRIMVM
HISTORIARVM
NOTÆ.

1. SERV. Galba iterùm T. Vinius Coss. *Vulgò appellant T. Iunium. At mihi religio non fuit sequi scripturam antiqui marmoris eruti ad radices montis Cœlij:* Viniagens.

SER. GALBA. II. T. VINIO. COSS.

à quo præsertim staret Plutarchus, qui ferè hunc hominem Τίτον Οὔϊνιον, *aut* Οὐίνιον *appellat. Simile mendum in Suetonij Aug. cap.* XXVII. *vbi* T. Iunius Philopœmen *scibitur, qui ex Dione est* Vinius. *etsi Appiani Scriptura firmat vulgatam. Sanè Iunia gens nobilior quàm vt in hunc hominem conueniat: cuius pater dumtaxat ex familia Prætoria, vt Tacitus infrà refert.* Suetonij correctio.

2. D c c. & xx. prioris æui annos.] *Exactè si putas,* XXII. *reperies.*

3. Dignitatem nostram à Vespasiano incohatam.] *Quomodo? quiáne Procurator sub illo Belgicæ? E * Plinio id suspicere: sed suspicere tantùm. imò verius id ceperis de huius patre. Intellego ergo dignitatem eius incohatam à Vespasiano, quòd ab eo Quæstor, Senatorq́ factus.* * Lib. vij. Tacitus à Vespasiano Senator.

4. A Tito auctam.] *Aedilitate, aut Tribunatu.*

5. A Domitiano longiùs prouectam.] *Quo Principe & Quindecimvir & Prætor fuisse, ipse testatur* XI. *Annal.*

6. Diui Neruæ.] *Ait, Diui. Cœpit ergo scribere eo mortuo & sacrato.*

7. Opus aggredior plenum variis casibus.] *Parum firma aut germana lectio. Nam Vatic. ille opt.* opus aggredior opibus casibus, *præfert: & suprà aduotatum,* opimum. *Et in Romano antiquitus excuso, item legas,* opimum casibus. *Censeam fuisse,* opulens casibus. *quæ vox paullò à vulgo seductior, exscriptores seduxit.* Scripsit post Neruam. Tentatus Tacitus.

8. Quattuor Principes ferro interempti.] *Ne erres cum vulgo, neu Pisonem inter istos censeas. Intellegit enim Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum. Nam & ad huius exitum Historiam perduxit. Piso autem, dumtaxat Cæsar, non Princeps.* Aliter acceptus Tacitus.

9. Tria bella ciuilia.] *Quæ Othonis in Vitellium: huius in Flauium; & L. Antonij in Domitianum. de quo Sueton. & Dio.*

10. Perdomita Britannia, & statim missa cohorte in Sarmatarum ac Sueuorum gentes nobilitatus cladibus mutuis Dacus.] *In vitio aperto & confusione locus. Quid enim illud, missâ cohorte? Itáne vnius cohortis res fuerit, in Sarmatas ac Suenos bellum? Nugæ. Denique quis hic sermonis contextus aut cohæsio, missa cohorte in Sueuos, Dacum cladibus inuolutum? qui populi sanè diuersi. Omninò rectè correximus pridem:* perdomita Britannia, & statim * amissa. coërtæ Sarmatarum ac Sueuorum gentes. nobilitatus clad. mutuis Dacus*: nec exiguo ad historiam momento. Discimus scilicet perdomitam Britanniam (quod Domitiani imperio accidit: cúmque laudem Agricolæ socero suo noster tribuit: in eius vita:* Britanniæ situm non in comparationem curæ ingeniíque referam, sed quia tum primùm perdomita est,) *& mox ignauia aut dissidio Principum in parte amissam. Certè Spartianus auctor, sub principia imperij Hadriani,* teneri Britanniam sub Romana ditione non potuisse. *Addit amplius, penetrasse eumdem Principem in Britanniam, nec tamen totam recuperasse, sed per* octo- In eodem vitium. * Vel omissa, si mauis. Britannia domita. Amissa. Recepta.

ginta quinque millia passuum murum duxisse qui Barbaros Romanósque diuideret. *Cuius muri mentio etiam Dioni in vita Commodi:* τῶν, *inquit,* ἐν τῇ νήσῳ ἐθνῶν (*de Britanniâ loquitur*) ὑπερβεβηκότων τὸ τεῖχος τὸ διεῖργον αὐτούς τε καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα. *Alius ab isto murus, siue vallū potius, quod Seuerus Imperator duxit per millia passuū* XXXV. *vt Eutropius ait; siue,* XXXII. *vt Victor. De quo vallo diffusè & disertè Beda, lib.*1.*cap.*V. *Aliquid etiam VVindichindus Saxonicorum lib.*1.. *At fons totius huius corruptionis (variè enim interpolatus locus) à verbo* coörte *ortus: quod plerumque libri scripti in medio adspirant,* cohortæ, cohoriri. *Hinc turbellæ.*

Qui Sueui apud Taciti. Vicini Sarmatis.

11. Sarmatarum ac Sueuorum gentes.] *De Sarmatis, etiam apud alios leges: de Sueuis, vix puto. Cattos saltem nominant, in Domitiani quidem rebus. Sed tu scito, hos Suenos, non illos esse qui in ipsa Germaniâ, & qui vulgò noti: sed qui trans Istrum, aßiti Sarmatis. Illi, inquam, ipsi, quibus Vannius à Druso rex datus, quiq; inter Marisum & Cusum fluuios locati. Itaque militiâ plerumque sociati cum illis. Libro* XII. *Annal.* Ipsi Vannio manus propria pedites, eques'e Sarmatis Iazygibus erat. *Etiam nunc bello hoc in Domitianum.*

Dio illustr.

Dionis fragmenta præclarè (& absque iis hærebamus.) Ἐν τῇ Μυσίᾳ Λύγιοι Σουήβοις τισὶ πολεμηθέντες, πρέσβεις ἔπεμψαν, αἰτοῦντες συμμαχίαν παρὰ Δομετιανοῦ, καὶ ἔτυχον. Ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῷ οἱ Σύηβοι προσπαρέλαβον Ἰάζυγας, καὶ προσπαρεσκευάζοντο ὡς καὶ μετ' αὐτῶν τὸν Ἴστρον διαβησόμενοι: In Mysiâ Lygij cum Sueuis belligerantes, Legatos miserunt auxilium à Domitiano rogantes; & impetrauerunt. Quod ægre ferentes Sueui, Iazygas assumpsere, & apparabant se tanquam Istrum vnà cum iis transituri.

Bellum in Dacos.

12. Nobilitatus cladibus mutuis Dacus.] *Epitomarij de hoc bello Dacico, multa; & poëta Statius:*

Das Cattis Dacísque fidem.

Iterum: Hæc est quæ victis parcentia fœdera Cattis,
Quæque suum Dacis donat clementia montem.

Cur montem disertè nominat? sicut in eâdem istare:

Tu ciuile nefas, tu tardum in fœdera montem
Longo Marte domas.

Occultior intellectus in Statio.

Quiàne montana Dacia, & tales ibi munitiones? Apparet è Fragm. Dionis, in rebus Traiani: ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τε ἐντετειχισμένα ἔλαβε, καὶ ἐν αὐτοῖς τά τε ὅπλα, καὶ μηχανήματα, καὶ τὰ αἰχμαλωτὰ. *Suspicari etiam poßis, in re occultius aliquid designari,* ἰδικῶς *enim & vnum montem dumtaxat appellitat. Aspectum igitur à poëta, ad ridendam & miri stuporis superstitionem Dacorum; quibus Sacerdos in monte quopiam Deus habebatur, & mons ipse Sacer.*

Dacorum fatua religio.

Strabo lib. VII. παρὰ δὲ τοῖς Γέταις ὁ ἱερεὺς, ὠνομάζετο θεός. καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερὸν, καὶ προσαγορεύουσιν οὕτως: Apud Getas Sacerdos, Deus dicitur; & mons, Sacer existimatur, atque ita appellatur. *At enim de Getis hoc Strabo. ita. sed tu disce, Getarum populum Dacos esse, ex Dione lib.* LI. *& Strabone ipso statim. Etiam Appianus notat* Getas vltra Danubium, à Romanis Dacos appellari. *Addo etiam Cappadocibus montem pro Deo fuisse. Tyrius Maximus:* ὄρος καππαδόκαις καὶ θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα.

Daci Romanis qui sint.

Getæ Græcis.

Nero Parthis gratus.

13. Mota Parthorum arma, falsi Neronis ludibrio.] *Dat & accipit lucem Suetonius, in extremo Nerone.* Denique cùm post xx. annos, adolescente me, exstitisset quidam conditionis incertæ, qui se Neronem esse diceret: tam fauorabile nomen eius apud Parthos fuit, vt vehementer adiutus & vix redditus sit. *Post viginti annos, inquit, à morte Neronis. ergo in* XIV. *consulatu Domitiani, hic motus.*

Clades à Vesuuio.

14. Haustæ aut obrutæ vrbes. Fæcundissima Campaniæ ora & vrbs incendiis vastata.] *Veriùs distinxeris,* Haustæ aut obr. vrbes fæcundissima Campaniæ orâ. & vrbs inc. vastata. *Id enim significat, in Campania haustas aut obrutas vrbes prodigiosa illa eiectione Vesuuij montis, quæ sub Tito. Qua duo opida cum pagis multis obruta, Herculanium & Pompeij. quin ille ipse Naturæ magnus mystes Plinius, perijt eodem casu. Statius de hac re eleganter:*

Mira

Mira fides. credétne virûm ventura propago
Cùm segetes iterum, cùm iam hæc deserta virebunt,
Infrà vrbes populósque premi?

Tangit & * *Plutarchus in iis quæ Thespesio reuelata, vbi* Βέσβιον ὄρος *appellat: quod malè interpres Lesbium montem vertit. At quod in Tacito de incendiis vrbis est: intellige, de Capitolio exusto sub Vitellio, & de igne triduano, qui sub Tito. Dionem vide.*

* Libello, περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδέως τιμωρουμένων.

15. Pollutæ cerimoniæ.] *Vestalium nempe incestis. quæ protraxit Domitianus, pariter & puniit. Præter historicos, Papinius allusit: qui prospectantem Domitianum facit,*

——an tacitâ vigilet face Troicus ignis,
Atque exploratas iam laudet Vesta ministras.

Domitianus Vestales examinauit.

16. Atrociùs in vrbe sæuitum.] *Rectè. Imago enim sæuitiæ cædiúmque multa in insulis & prouinciis, maior in ipsa vrbe. Egregiùs tamen & acutus quidam iuuenis mauult*, in vrbe seruitium.

17. Odio & terrore corrupti in dominos serui.] *Odio proprio, terrore à Domitiano. Nam ille vulgò vsus delationibus & opera seruorum. Plinius Panegyrico, hoc tangens:* Non enim iam serui, Principis nostri amici, sed nos sumus: nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem quàm ciuibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti, vnóque salutis publicæ signo, illud, vt sic dicam, Seruile bellum sustulisti.

Serui in dominos audaces.

18. Non esse curæ deis securitatem nostram, esse vltionem.] *Impium, impium, tuum dictum, Tacite: etsi non imprudens. Nam humano ingenio si rem libras: cùm tot clades, tot tristia, tam rara in bonos præmia: quid nisi aduigilare deos tantùm censeas in pœnas? Atqui nos scimus aliter: nec rem metimur ex iis modò quæ sunt, sed quæ futura. Qui vindicem tantùm deum statuit, tollit ex deo quod est dei, imò quod deus: vim beneficam, salutarem, & adiuuantem. Itaque homo sile: & tecum alter ille tenebrio, qui, clamat:*

Felix Roma quidem. ciuésque habitura superbos;
Si libertatis superis tam cura placeret,
Quàm vindicta placet.

A quo, fallor, aut tu sumpsisti.

Taciti callidè sed impium dictum.

Adsimile Lucani, Lib. iv.

19. Vt non modo casus euentúsque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed etiam ratio caussæque noscantur.] *Vlcus hîc, nisi fallor, etsi tectum. Si enim casus euentúsque rerum fortuiti, quomodo remittis me ad caussas? aut cur vbique tam multus tu, tam serius in iis explicandis? Censeo immissa negatione scribendum,* qui plerumque haud fortuiti sunt: *ad rem & ad verum certè, si non ad Taciti mentem.*

Ambigua lectio.

20. Pars populi integra & magnis domibus annexa.] *Attende, & mecum rescribes:* pars p. integra, & magnis domibus annexi clientes libertique damnatorum. *Integram partem populi appellat, sinceram & lasciuia temporum non corruptam.*

21. Odio flagitiorum onerabant.] *Siue, vt libri scripti,* oneratum. *Vox quidem ea retinenda est, malè à Beato expulsa.*

22. Cingonio Varrone.] *Ita scribamus. Iubet Vaticanus, qui non aliter nominat: & Plutarchus, cui est* Κιγγώνιος Βάῤῥων. *Sed & in Taciti vulgatis etiam libris ita perscriptum, Annali* XIII. censuerat Cingonius Varro consul designatus. *Est autem hic ipse.*

Cingonia gens.

23. Petronio Turpiliano.] *Qui consul, fuit anno vrbis* DCCCXIV. *Plutarchum sperno, siue librarium, in quo* Τερτυλλιανὸς *dicitur.*

24. Quam è classe Nero conscripserat.] *Iam olim legiones* Classicæ. *si Nummis fides in quibus video:* ANT. AVT. III. VIR. R. P. C. *& parte altera* LEG. XVII. CLASSICÆ.

25. Multi ad hoc & innumeri.] *Vitium quiuis videris & sermonis ineptias, imò sordes. Quid enim illud est,* multi & innumeri? *Adstricto nostro scriptori satis erat, credo, alterum. Ferretus emendabat,* milites ad hoc innumeri. *Ego verissimè ex Farnesiani vestigiis* multi ad hoc numeri. *Ad hoc, Sallustianum est: & valet, Etiam, prætereà. At numeros hic capio cohortes, manus, vexilla. Crebrum id verbi sub æuum Taciti, eo sensu.*

Numeri militares.

Plinius lib. x. epistolar. de Tironibus: nondum distributi in numeros erant. *Vlpianus:* exercitum non vnam cohortem neque alam dicimus, sed numeros multos militum. *Idem:* siquis militum ex alio numero tralatus sit in alium. *Suetonius Vespas. cap. vi.* & tunc quidem compressa res est, reuocatis ad officium numeris parumper. *Claudianus:*

Regnorum tractat numeros, cuneosque recenset.

* Lib. Eccle. histor. cap. viii. vbi tamē malè scriptum, πράγματα.

*Nec cohortes solùm in hoc nomen, sed paullatim venere etiam ipsæ legiones. Accredo hoc * Sozomeno scribenti:* τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσι: Romanorum legiones, quas nunc vocant Numeros. *Ac Capitolinum ita accipio in Macrino:* Timuit autem & collegam, ne ipse imperare cuperet, quòd si vel vnius numeri consensus accederet; neque ipse recusaret, & omnes cupidissimè id facerent. *quin noster ipse Tacitus hac voce iterùm vsus, in Agricolâ:* Quamquam transacta æstas, sparsi per prouinciam numeri. *Hæc quidem proba & certa. sed illex ista libido correctorum, ignara quiescere etiam in certis. Itaque rescribit quidam,* multi ad hoc innumeri. *id est, inquit, qui in numeros legionésque nondum relati. Acumen! quod fateor superfuisse illi iuueni, magis quam iudicium: nisi quòd ætas tamen id correxisset & direxisset. At tantùm abest, vt de tironibus aut collectitio milite hic Tacitus: vt contrà, veteranos intelligat, & electos sub vexillis. Itaque magis distinctè paullò post,* Illyrici exercitus electos *nominat, &* Germanica vexilla. *Omitto quod notionem eam vocis nobis ingerit, sine exemplo.*

Reiectus prurìtus quorundam.

26. Haud dubiè turbantem.] *Vocem ieci, quæ aberat rectè ab optimo libro. & passim ita Turbandi verbo vsi prisci.*

Nodus explicatus.

27. Galliæ obligatæ recenti dono Romanæ ciuitatis.] *Quomodo recenti? & nónne iampridem Galli isti comati id adepti à Claudio? clarum id è Taciti lib. xi. Sed expedio. Olim quidem ius ciuium adepti, non tamen promiscuè, sed proceres tantum. Cautè ibi & circumspectè Tacitus:* primores Galliæ, *inquit,* quæ Comata appellatur. *idq; mihi notes. Sed nunc ecce à Galba diffusum id ius in Gallos omnes, qui pro Vindice stetissent. Plutarchus apertissimè:* Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὰ μετρίως πραττόμενα διαβολὴν εἶχεν, ὡς τὰ πρὸς τοὺς Γαλάτας Οὐίνδικι συναραμένους. ἐδόκουν γὰρ οὐ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλ᾽ ὠνούμενοι παρὰ Οὐινίου τυγχάνειν ἀνέσεώς τε δασμῶν, καὶ πολιτείας: Inde & media eius facta reprehensionem habuere: sicut de Gallis, qui Vindici adhæserant. Visi enim illi non Principis benignitate, sed pretio emisse à Vinnio remissionem tributorum, & ciuitatem.

Galli quando plenè ciues.

28. Soliciti & irati, superbiâ recentis victoriæ, & metu tamquam alias partes fouissent.] *Haud temerè mutem. aptior tamen membrorum connexus & responsio si legas,* soliciti & elati. *Metu nempe soliciti, victoriâ elati.*

29. Id satis videbatur.] *Dictum videtur, quasi milites, titulos & imagines tantùm Vitellij spectarint, & paternæ ei virtutes processerint pro suis. Aliàs non malè fortasse,* fatis; *vt missionem hanc Vitellij cælesti consilio adsignet, quæ ad imperium scilicet via.*

Atteritum.

30. Mox atteritis opibus.] *Etiámne monebo? Grammaticum & leue est. tamen in fide mei Vatic. scriptum,* atteritis. *Et sanè crebrò ita veteres. vt Tibullus in eodem hoc verbo:*

Aut operi insuetas atteruisse manus.

Vt Accedisse, *pro Accessisse,* Consistisse *pro Constitisse, in Pandectis: &* Hauritum *pro Haustum in Apuleio. Et notaui plura talia, quæ vix promam quin rideant aut irrident magistelli nostri.*

31. In secretum Asiæ repositus.] *In Lyciam, vt opinor, specie Legationis. Colligo e Plinij lib. xii. cap. 1.* Licinius Mucianus ter Consul, & nuper prouinciæ eius (*Lyciæ*) legatus.

32. Suo loco memorabimus.] *Malè antea,* memorauimus. *Nam hæc quidem narrat initio libri ii. infrà.*

33. Ægyptum, iam inde à D. Augusto, equites Rom. obtinent.] *Suprà ii. Annal.* Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Se-

natoribus aut equitibus illustribus Romanis, seposuit Ægyptum. *Arrianus id consilij exemplíq; ab Alexandro Magno esse censet. qui (vt lib. III. notat) in plures præfectos* Ægyptum distribuit, miratus & naturam regionis & munimenta, neque tutum sibi existimans vnius imperio totam Ægyptum credi. *Ac deinde addit:* Et Romani mihi videntur ab Alexandro docti custodire Ægyptum, nec quemquam Senatorij ordinis eò mittere, sed aliquem ex equestri. *Cautio igitur ab Alexandro esse potuit: non tamen imitatio. quia ille in plures, isti vni permiserunt; sed infirmo.*

Tib. Alexander.

34. Tiberius Alexander.] *Ego hunc illum puto, qui in castris & gratia Corbulonis, lib. XIV.* Die pactâ, Tiberius Alexander, illustris eques Romanus, minister bello datus & Viuianus Annius gener Corbulonis, in castra Teridatis venere. *Qui & Iudaeæ Procurator, apud Iosephum lib. XX. cap. III. Pater eius. item Tib. Alexander, qui Alabarches Alexandriæ, & frater Philonis Iudæi, cuius nunc scripta habemus.*

Legiones in Africa, quot?

35. Africa ac legiones in eâ. *Plures igitur legiones tunc in Africa? Vix opinor. Adi, si lubet, quæ scripsi initio lib. IV. Annalium. Vna sanè ordinaria legio in Africâ, neque aliter infrà numerat aut nominat, hoc ipso anno;* legio in Africa auxiliáque tutãdis imperij finibus. *Iuuare aliquid hanc lectionem videatur libro II. locus:* In Africâ legio cohortesque dilectæ à Clodio Macro, mox à Galbâ dimissæ. *quasi nouam legionem illi veteri adiunxerit Macer, atque ita sub initia Galbæ fuerint duæ. Vanè. quia cohortes dumtaxat dilectas à Macro intellegit, non legionem ipsam. Igitur inclino vt hic rescribam,* Africa ac legio in eâ.

Videri nunc vnam fuisse.

Mauritania à quo diuisa.

36. Dux Mauretaniæ.] *Tingitana, & Cæsareensis. Hanc diuisionem Plinius acceptam fert Cæsari Caligulæ, lib. V. cap. I.* Principio terrarum, *inquit,* Mauretaniæ appellantur, vsque ad C. Cæsarem Germanici F. regna: sæuitia eius in duas diuisa prouincias. *At Dio palàm aduersus, Claudio attribuit, lib. LX.* Πεϱαχθέντων δὲ τούτων, ὁ Κλαύδιος δίχα τοὺς Μαύρους τοὺς ὑπηκόους ἔνειμεν, ἔς τε τὰ περὶ Τίγγιν καὶ ἐς τὰ περὶ Καισάρειαν, ἀφ' ὧνπερ καὶ ὀνομάζονται, καὶ δύο ἄρχουσιν ἱππεῦσι προσέταξε. His actis, Claudius Mauros dupliciter diuisit, in eos qui ad Tingim, & qui ad Cæsaream, vnde & nomina habent: & duobus equitibus præpositis eos permisit.

Dio à Plinio discrepat.

Explicatus Tacitus.

37. Inchoauere annum sibi vltimum, reip. propè supremum.] *Eleganter dictum. Solicitant tamen. & nonne, inquiunt, idem est Vltimum ac Supremum? Fateor. geminanda tamen vox fuit ob sententiam disparem. Non enim certè reip. vltimus annus. Alioqui dicere percommodè potuisset,* sibi & reip, supremum. *Non ergo audio adolescentem eruditum, qui per litteras me monuit videri legend.* reip. propè primum. *quia tantum non vetus, inquit, resp. & libertas incœpere à Galba. Logi alogi.*

38. Rupta sacramenti reuerentia.] *Ita mei libri, & sententia exigit. Rhenanus dum Budensis codicis corruptam scripturam vt τιμίαν ἱερὰ obseruat, nullum in scripto quærit.*

39. Multi occultâ spe.] *Libri mei scripti,* stulta spe. *vti & in Couarruuiæ. Placet tamen magis vulgata.*

40. Ambitionis rumoribus.] *Verum non negauerit,* ambitiosis.

Correctus Tacitus.

41. In T. Vinij odium diuerterant.] *Parùm cohærens lectio aut sententia. A priscis editionibus abest vox* diuerterant. *Et tollam sanè ego arbiter, legamq;*: hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinij odium. qui indies, &c. *Multi, inquit, successorẽ distinabãt ex suâ spe, quidã ex odio Vinij. Non dissimile illud Taciti de Pisone* Iuuenis recẽti fauore, & infensus T. Vinio: seu quia erat, seu quia irati ita volebãt: *Quod si retinendũ tamen id verbi sit, mittẽ & diducã,* Etiã in T. Vinij odiũ diuersi ierant.

Actu improba vox.

42. Eodem actu inuisior erat.] *Quid est illud, Actu inuisum esse? Ineptiæ, & sermo parùm non dicã lautus, sed Latinus. Scribebã sublata eã voce,* eadem inuisior erat. *genus sermonis notũ vel ex vno Plauto. Sed magis placet Iac. Lectij eruditi viri cõiectura,* eodẽ auctu.

Icelus libertus.

43. Icelo Galbæ liberto.] *Nequissimi huius serauli nomen variè scriptum. Alibi* Hycellus, *alibi* Icellus. *Vaticanus semper* Icelus: *quem sequor. Plutarchum in ea voce emaculo in Galba:* Καὶ ἧκεν ἀπὸ Ῥώμης Ἴκελος ἀπελεύθερος ἑβδομαῖος. *Vulgò,* σκελὸς *scriptum:*

& verte[illegible] homine do[illegible]is, Siculus quidam. *At Ic[illegible]um hunc festinatum nuntium fui[illegible] d[illegible]cit eos Suetonius Galb. capite* XXII.

Suetonius explicatus.

44. Quem anulis donatum.] *De hoc eodem Suetonius*: Icelus paullo antè anulis aureis donatus, & Marciani cognomine ornatus, & iam summæ equestris gradus candidatus. *Viri docti interpretantur Summam equestris gradus, præfecturam prætorij: haud improbè. Tamen ego magis intellegam de procuratione, quæ propria equestris ordinis dignitas. An libertum promotum iri censeam ad prætorij præfecturam, idque sub Galba? numquam.*

45. Octauiam vxorem amolitetur.] *Iisdem in hanc rem verbis vsus est libro* XIV. *Annal. & sic mei libri. Conarruuiæ tamen codex & Budensis*, Octauia vxor amoueretur. *Quod rectum æquè.*

Hispaniæ diuisio. Citerior. Vlterior. Taciti dicti restricta. Bætica populi. Reliquæ Cæsaris.

46. In prouinciam Lusitaniam specie legationis seposuit.] *Totidem verbis Suetonius*: Sepositus est per caussam legationis in Lusitaniam. *Sed opera est videre diuisionem Hispaniæ & præfecturas, quoniam sæpe hic intercurrit. Diuisa ea ab Augusto in duas prouincias, Citeriorem & Vlteriorem. Citerior, Tarraconensis etiam dicta: cui Galba præfuit, eui nunc Cluuius Rufus. Vlterior diuisa in duas prouincias, Bæticam & Lusitaniam. Bætica populi fuit, & in eam missus proconsul. Noster lib* IV. Vibius Serenus vlterioris Hispaniæ Proconsul. *non quia tota Hispania vlterior (caute legas) proconsulem habuerit, sed quia eius pars melior Bætica. Itaque confundebant scribendo siue loquendo. Plinius lib.* III. Prima Hispania terrarum est, Vlterior appellata, eadem Bætica. *Non tamen etiam regendo. Nam duæ Cæsaris fuerunt, sola Bætica populi. Strabo distinctè, libro* III. Νυνὶ δὲ τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν μὲν ἀποδειχθεισῶν τῷ δήμῳ τε καὶ τῇ συγκλήτῳ, τῶν δὲ τῷ ἡγεμόνι τῶν Ῥωμαίων, ἡ μὲν Βαιτικὴ πρόσκειται τῷ δήμῳ, καὶ πέμπεται στρατηγὸς ἐπ' αὐτήν, ἔχων ταμίαν τε καὶ πρεσβευτήν. ἡ λοιπὴ, Καίσαρός ἐστι. πέμπονται δ' ἀπ' αὐτοῦ δύο πρεσβευταὶ, στρατηγικός τε καὶ ὑπατικός. Nunc quidem, prouinciis aliis attributis populo & Senatui, aliis Principi, Bætica populo relicta est, & mittitur in eam Proconsul qui habet Quæstorem & Legatum. reliqua autem Hispania Cæsaris est. & mittuntur in eam duo Legati, Prætorius & Consularis. *Addit deinde, Prætorium Lusitaniæ præfuisse, cum vnico Legato: Consularem reliquæ, eum tribus Legatis tribúsque legionibus. Consentit & Dio libro* LIII. *qui disertè* Bæticam populo adsignat, Lusitaniam & Tarraconensem Cæsari. *Quid igitur Appiano in*

Appianus contradicit. Vanè.

mentem venit scribere, De bello Hispaniensi, extremo? Ab eo tempore (*quo Cantabri ab Augusto victi*) Romani Iberiam, quæ hodie Hispania dicitur, in tres partes diuidere cœpisse mihi videntur, in quarum duas annuos magistratus Senatus mittit, in tertiam verò Præsidem Imperator. *Quæ à falso numquam excusem, nisi quid mutauit eius æuo. Strabo etiam libro vltimo, duas Hispanias recensere inter eas quæ populi sunt, videtur. sed videtur: eáque res interpretem decepit. qui etiam τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν, id est* Vlteriorem *siue* Exteriorem *Hispaniam, turpiter* Interiorem *conuertit. Vellem monuisse eruditissimum Sausabonum, cuius ad Strabonem probas sanè Notas iam nunc vidi.*

Strabo male versus.

47. Ducennio Gemino Præfecto vrbis.] *Ille est, de quo libro* XV. *legis*: Exin Nero tres consulares L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus præposuit.

Pisonis pater. Plutarchus rescribendus.

48. Piso M. Crasso & Scriboniâ genitus.] *Puto illo M. Crasso Frugi, qui consul fuit cum C. Lecanio Basso,* DCCCXVI. *sub Nerone. qui ipse è Calpurniis Frugi, in Liciniam gentem adoptione transiit, vt ex cognomine apparet: sicut hic noster iterum è Liciniis ad Calpurnios iuit. Quod autem de Scriboniâ addit: ex eo vides perperam in Plutarchi Galbâ legi,* Κράσσου καὶ Σεριουίας ὕπατος *& ex nostro corrigendum.*

49. Et iudicij mei documentum sint.] *Sententiam antè inuolutam, filo & fide Vaticani codicis aptè euolui. Hoc dicit. Neque ego ambitione aut malis artibus imperium quæsiui; & quòd te iudicio successorem eligam, signum, posthabitis non solùm mei amici sed & tui.*

50. Est

50. Est tibi frater nobilitate.] *De quo libro IV. Historiarum :* Ferebatur Antonius Scribonianum Cra[illegible]m, egregiis maioribus, & fraterna imagine fulgentem, ad capessendam remp. hortatus.

51. Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant. quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.] *Xenophon pariter :* δοκεῖ δέ μοι ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά. τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. *Et sententia similis, Diodoro Siculo expressa, lib. XIX.* διὸ καὶ τοὺς εὖ φρονοῦντας ὑπολαμβάνειν εὐχερέστερον ὑπάρχειν συμφορὰς ἐνεγκεῖν ἐπιδεξίως, ἢ τὰς εὐμεγέθεις εὐημερίας ἐμφρόνως. αἱ μὲν γὰρ διὰ τὸν περὶ τοῦ μέλλοντος φόβον ἐπαναγκάζουσιν ἐπιμελεῖσθαι, αἱ δὲ διὰ τὸ προγεγονὸς εὐτύχημα, προτρέπονται καταφρονεῖν πάντων. *Et Catoni illi Prisco :* Aduersæ res se domant, & docent quid opus sit facto : secundæ res lætitia transuorsum trudere solent à rectè intellegendo atque consulendo. Felicitas ægrè concoquitur.

52. Sed alij per obsequium imminuent.] *Ita disertè Vatic. & Venetus : nec quidquam pote (non me quidem arbitro) lectione hac melius. Rhenanus tamen turbat, mutat, & exemplaria vt haberent fecit,* alij licet per obsequium annuant.

53. Aut ego cum vna Legione.] *Vná tantum ? Atqui antea tres, in illa parte Hispaniæ. & τρία τάγματα* tres legiones (*ita vertere interpres debuit, non* cohortes) *collocat sub Augusto Strabo. Etiam sub Tiberio noster, initio libri IV. Annal.* Hispaniæ, *inquit,* recens perdomitæ tribus habebantur. *Sed ijsipsis verbis adsignificat id mutatum, & imminutas legiones, animis eius gentis tempore imminutis & fractis. Itaque in Tarraconensi, cui Galba præfuit, vna tunc legio. Suetonius in Galbâ, cap. X. ostendit exercitum fuisse* legionis vnius, alarum duarum, trium cohortium. Quot Legiones in Hispania.

54. Vtilissimus quidem ac breuissimus.] *Siue, vt Rhenano, & Mauro visum è Budensi,* vtilissimus idem.

55. More D. Augusti & exemplo militari.] *Traiectio facta vocum videtur : quam odoratus Æmilius Ferretus, legitque,* Exemplo D. Augusti & more militari : *me quidem vtraque manu adsentiente.*

56. Piso proficisceretur maiore prætextu.] *Quid illud,* maiore ? *Suspectum mihi hic verbum.*

57. Bis & vicies mille sesterrium.] *Verius fortasse ,* bis & vicies millies. *quæ summa sanè grandiuscula, sed digna effusionibus eius monstri.* Erunt quinquaginta quinque milliones , *vt loquamur ritu & compendio nostro. Quid nimium pro opibus Romanis ?* Summa effusionum verior reposita.

58. Exactioni XXX. equites præpositi.] *In Suetonio est,* quinquaginta. *nec liq[illegible] mihi de veritate.*

59. Antonius Naso.] *Farnesiano est ,* Aurelius.

60. Othonem [illegible]stimulabant luxuria etiam principi onerosa, inopia vix priuato toleranda.] *Veræ hæ mutationum caussæ. & prudenter Aristoteles eas ingerit Polit. V.* γίγνονται δὲ μεταβολαί, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι, τὰ ἴδια ζῶντες ἀσελγῶς. γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοὶ, ἢ κατασκευάζουσιν ἑτέρῳ. Fiunt mutationes cùm per luxum sua prodigunt. Tales enim innouare omnia studenr , & aut sibi Tyrannidem aut alteri parare. *O veriloquium, quod vtinam Principes imbibant, & corruptissimis hodie moribus aduertant !* Caussæ conuersionum in rep.

61. Ceteráſq; regnorū libidines.] *Glossā prafert: ac fortasse germanius,* ceteráq; regnorum auido talium. *Paullo antè etiam malim coniunctim legi,* adultera matrimonia.

62. Per speciem conuiuij.] *Sportularum titulo erogatio ea facta, nisi fallor.*

63. Proculo speculatori.] *Vbique hoc militiæ nomen & munus ita scribo, & Speculatores expello. Libri omnes scripti suadent : etiam lapides, vt ille Romæ :* Speculatores.

P. ÆL. MVSIANO
SPEC. LEG. II.
ADIVT.

Alius iuxta Aemiliam:

L. CASVRIO L. F.

CLV. SPECVLATORI.

Item: SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET. II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. *In Nummis item. M. Antonij.* CHORTIS. SPECVLATORVM. *Sed & in Marci Euangelio: ὁ Βασιλεὺς ἀποστείλας τὸν σπεκουλάτωρα. & in Suetonij Calig.* Caliga speculatoria, *scriptum. Sed. verene hi speculatores siue exploratores? Vix opiner, & exempla refutant. Potius censeam fuisse inter custodes corporis imperatorij certum genus, qui velut in specula eius salutis.* Qui fuerint. *Vnde nomē. Certe Suidas clarè, Σπεκουλάτωρες, τοὺς δορυφόρους interpretatur: & hic in Tacito atq; in Suetonio reperias inter satellites Principales. Arma ijs Clypeus & Lancea. ex Iosepho Iudaic.* Lanceas gestabant. *ἁλώσ. lib. III. cap. VI. Φέρουσι δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ, λόγχην καὶ ἀσπίδα. & cap. VIII. μεθ' οὓς αὐτὸς Οὐεσπασιανὸς ἐξήλαυνε, τούς τε ἐπιλέκτους τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων, καὶ τοὺς λογχοφόρους ἔχων. Nam capiam ibi sanè λογχοφόρους siue Lancearios, hos Speculatores. Suetonius hortatur in Claudio:* Neque conuiuia inire est ausus, nisi vt speculatores cum lanceis circumstarent. *Et in Galba:* Descendentem Galbam speculator impulsu turbæ lanceâ propè vulnerauit. *Hi sunt quos sequens ætas Sculcatores dixisse videtur, quasi Auscultatores quod verè notatum censeo à Cuiacio lib. VI. Obseru. cap. XXXIII. quem de alio etiam munere. Speculatorum adi & audi.*

Tesserarij. 64. Tesserarium speculatorum.] *Ita scriptum meis libris. Cur spernam? Tesserarios enim suos cohortibus speculatorum fuisse, credam non vanè. Si quis tamen iunctim malit,* tesserarium speculatorem, *haud pugnem. In Glossario prisco: Τεσσαράριος:* scriba tesserarius. *In lapide, Romæ:* AVR. SATVRNINO. EQ. COH. VII. PR. S. VERISSIMI. QVI. MILITAVIT. IN. EQ. SECVNDA. ITALICA. TESSERARIVS. ANN. VI. *Plutarchus in hac ipsa narratione: ἐν δὲ τούτοις Οὐετούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦσι, οἱ διαγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες.*

Optiones. 65. Optionem eorumdem.] *Constituta lectio pridem ab eximio Cuiacio, loco quem iam dixi. nisi quod,* eorumdem, *scripsi, non,* eôdem, *fide Vaticani libri. Optiones Romana militia vetus dixit, qui à dignioribus & eum gradu militibus adoptari. vicem eorum subibant. Posterior ætas, nisi fallor, diuerso paullùm sensu, qui velut custodes quidam, arbitri, & inspectores. Plutarchus διοπτῆρας vertit: & in legum libris, Optio fabrica, simili sensu: in Ambrosio, Optio carceris scriptum. videntur in quaque centuria hi fuisse, ex lapide qui in Piceno:*

C. LVCILIVS. C. F. VEL. VINDEX

MIL. COH. VI. PRÆT. VIX. ANN. XXX.

MILITAVIT. ANNIS. XII. PRINCIPALIS

BENEFICIARIVS. TRIBVNI

DEINDE. OPTIO. IN. CENTVRIA.

Alibi vtrumque iunctum legas, & Tesserarium & Optionem: vt in illo marmore,

EQVITI. COH. EIVSDEM.

TESSERARIO. OPTIONI.

Malè autem hactenus in Tacito hic, Othonem, *lectum, contra meliores libros, itémque Cuiacij monita & Turnebi.*

66. Primores militum per beneficia Nymphidij, vt suspectos.] *Id est, qui promoti essent per Nymphidium, eos incitare & irritare, vt Galbæ suspectos. quia Nymphidium inuisum ipse sustulerat. Commune autem, vt beneficiarij benefactori suo adhæreant. atque ita de Seiano Præfecto item prætorij, suprà lib.* IIII. Simul Centuriones ac Tribunos, ipse diligere: *& quod sequitur, beneficij sui facere.*

67. Postero Iduum die.] *Hispanus liber,* dierum. *Ego vtrumque addititium puto, &* postero Iduum, *scribo.*

Miliarium aureum. 68. Miliarium aureum.] *Columna ex eo metallo, vt Plutarchus hic in Galba describit,* ad quam viæ omnes ex Italiâ desinebant. Fecit augustus, Cùm Curator viarum esset, *Dio lib.* LIV. *& statuit* in capite Romani fori. *Plin. lib.* III. *Victor iuxta Vicum*

Iugarium collocat, & rectè. Ædes Opis & Saturni in vico iugario. Miliarium aureum.

69. Sub ædem Saturni.] *Regius codex,* in ædem Saturni. *Vnde Rhenanus elicit,* in Saturni. *Falsò vterque. Suetonius conuincit:* vt se in foro, *inquit,* sub æde Saturni ad milliarium aureum opperirentur. Ædes Saturni.

70. Vt turbidis rebus euenit, timore magis & nonnullo adhuc consilio parat signa.] *Locus totus non mihi inter infirmos. Vacillat etiam Budensis scriptio,* rebus euectior ire magis & nullo adhuc consilio. *Fortasse leg.* euenit, irâ magis, & nonnulli ad hoc consilio: pars ingens. quod posteà cred. *&c.* Suspectus locus.

71. Missus Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus.] *Credo ideò, quia notus iis, & in Illyrico militauerat. Tacitus libro* xv. Et legio decimaquinta, ducente Mario Celso, è Pannoniâ adiecta est. *Videtur igitur Legatus fuisse eius legionis.* Celsus Legatus legionis in Pannonia.

72. Vipsanij in porticu tendentes.] *Nam miles extra ordinem in vrbe, agere plerumque solitus in porticibus aut templis. Noster lib.* 11. *infrà:* Sed miles in porticibus aut delubris. *Ipsi prætoriani in Palatij porticibus excubabant. Vult Isidorus lib.* ix. Excubitores, quòd excubias agunt. Sunt enim ex numero militum, & in porticibus excubant propter regalem custodiam. Miles olim in porticibus.

73. Irruenti turbæ neque ætate neque corpore sistens.] *Rhenanus Budensem scripturam secutus legit,* irruente turbâ, neque corpore sistens. *hoc censu, vt dicat propter irruentem turbam & quia corpore non posset sistere siue insistere, sella leuatum. Meis tamen libris scriptæ ea voces, quas tollit: legamq́ potius,* irruenti turbæ neque æ. n. corpore resistens. *hac mente: Galbam & ætate & corpore inualidum, non sustinuisse effusè irruentem & gratulantem turbam.*

74. Suggestu, in quo paullò antè aurea Galbæ statua fuerat.] *Apparet ita tunc receptum in castris. Libro* xv. *Annal.* Medio tribunal sedem curulem, & sede effigiem Neronis sustinebat.

75. Obultronij Sabini. *Coniectura ductus sic restitui, cùm in libris esset,* ab vltronis Albini. *Suspicor autem eum esse, de quo Tacitus Annali* xiii. Heluidius Priscus aduersus Obultronium Sabinum ærarij Quæstorem proprias contentiones exercuit.

76. Et Cornelij Marcelli.] *Libri scripti ita appellant, hominem alia mihi ignotum. Paullo pòst* Vettij Chilonis *lego, cum Rhenano.*

77. Vatinij & Elij & alij parauerunt.] *Vulgatis libris erat,* & Egij. *qui mihi quidem inter potentiores libertos irrepertus. At Elium inuenio (Dioni scribitur ἤλιος) qui magnus apud Neronem; quique abeunte eo in Græciam cantillatum, præfectus mansit vrbi Romæ. Est ipsissime, de quo Tacitus libro* xiii. P. Celer eques Romanus & Elius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi. *Quod sequitur,* & alij: *videndum ne superfluat, natúmque sit ex hæsitantiâ librarij, & adfinitate vocis prioris.* Elius Neronis.

78. Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam.] *Quare Togata? & satísne ea vox sana? sana. Appellat enim ita velut eleuans & infirmans, quia moris vt illa cohors quæ more militiæ excubabat, idipsum faceret sine armis, gladiis tantùm lanceisq́ contenta. Itaque & togis induti erant, non sagis. Modestiæ caussâ institutum id videtur: & ne Mars palàm habitare videretur in sua vrbe. Huc spectat quod infrà legis,* apertum in castris armamentarium fuisse, rapta arma. *quorum scilicet armorum non iis vulgò ius aut vsus, nisi Tribunis aut Præfecto permittente. Ideò in Martiali de Fusco, Præfecto Prætorij:* Excubitores sine armis. Gladiati tantùm.

Ille sacri lateris custos Martísque togati:
Credita cui summi castra fuere Ducis.

Vocat ecce togati Martis custodem ab hoc habitu: atque adeò in ipsa Italia tota milites togatos esse voluit M. Antonius, de quo Capitolinus: Per Brundisium veniens in Italiam, togam ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit. nec vmquam sagati fuerunt sub eo milites. *Hæc tamen de ipsis Prætorijs cohortibus tantùm accipio, quæ è ciuibus: de Batauis Germanisq́ custodibus scimus aliter fuisse.* Milites togati.

79. Centurio is Prætoriæ cohortis ad Galbæ custodiam à Pisone additus.) *Aliter concepta lectio in Farnesij codice:* Centurio is prætoriæ ac Galbæ custodiæ à Pisone additus. *Quæ vtrauis tamen parùm mihi certa. Quid enim? à Pisone custos hic Galbæ appositus? Quomodo potuit aut debuit? cùm Galbæ sanè, vt Principi, legitimi sui custodes & stipatores fuerint. Denique vnde ea auctoritas Pisoni? Tacitum etiam ipsum lege: videbis clarè Sempronium hunc non Galbæ tutorem sed Pisonis fuisse, cui quamuis vulnerato effugium etiam præbuit. Igitur inclinabam vt legerem:* Centurio is Prætorij, à Galbâ custodiæ Pisonis additus. *vt in illo motu rerum, Galba de Pisone anxius addiderit ei custodem centurionem. Hoc probabile. sustinet me tamen à pleno adsensu Dio & Plutarchus: qui ita narrant, vt Sempronius Galbam defenderit, non Pisonem. Si eos sequimur: tum mentem verborum Taciti faciam, vt hic Sempronius venerit in cohortes Prætorias promotusq; sit beneficio Pisonis. atque ita additus insertúsque custodiæ. Vix tamen est, vt Taciti narratio cum Græcis iis non pugnet. Certè nec Suetonius opem quemquam tulisse Galbæ refert.*

Narratiuncula infida.

Facta verior.

80. Vagare gaudio cœperat.) *Repertũ in opt. Vatic. non spreui: quoniã passim veteres ita locutos sciebã. Vox autẽ apta, ad habitũ explicandã mentis gaudio diffusæ & velut natantis.*

Vago.

81. Quíve verè, quíve falsò.) *Franc. Modius me monet in Rom. codice legi*, qui verè qui falsò. *Quod idem etiam scriptus Couarruuiæ liber habebat.*

82. Interfici iussit, tradito Principibus more, munimentum ad præsens in posterum vltionem.) *Medicinam huic loco facere volui: & hoc tantum. Nunc felicius: & rescribo*, tradita, *& mox*, vltione, *casu auferendi. Ni facimus, nemo à Grammaticorum ferulâ liberaueris Cornelium. Hic ordo, hic sensus. Iussit occidi non honore Galbæ, sed quia more tradita hæc in posterum vltio principibus, ad præsens munimentum. Ita lucida & vera sententia. Oedipus apud Sophoclem egregiè eam expressit; qui Laij cædem vlcisci vult, vt suam vitam firmet, & in illo suum negotium agat. Loquitur ita:*

Tacitus correctus.

Reges regum mortem vlciscuntur.

Ὑπὲρ γὰρ οὐχὶ τῶν ἀπωτέρω φίλων,
Ἀλλ' αὐτὸς αὑτοῦ τοῦτ' ἀποσκεδῶ μύσος.
Ὅστις γὰρ ἦν ἐκεῖνον ὁ κτανὼν, τάχ' ἂν
Κἄμ' ἂν τοιαύτῃ χειρὶ τιμωρεῖν θέλοι.
Κείνῳ προσαρκῶν οὖν, ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Etiam apud Senecam legi: Regi tuenda maximè regum est salus.

83. Vacationes præstari centurionibus solitæ.) *De his militarium operum vacationibus Iustinus capiendus fuit libro* XXXVII. Hieme deinde imminente, non in conuiuio, sed in campo, non in vacationibus, sed in exercitationibus, nec inter sodales, sed inter æquales, aut æquo aut cursu aut viribus contendebat. *Nec acutissimum Palmerium audire amicus meus debuit Vocationes substituentem, & inuitationes interpretantem. Imò verò has militares Vacationes intellegit, & rectè propriéque Exercitationibus opponit. Tacitus lib.* I. *Annal.* Vacationes munerum *appellat. & iisdem verbis Quinctilianus pro Milite*: Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, & blandiùs quàm militiæ disciplina postulat, adulatum militi Tribunum: imperatas asperrimas expeditiones, vt remitterentur. *Talem vacationem & Liuius intellexit lib.* VII. *de cohortibus Hernicorum:* Immunes quoque operum militarium erant, vt in vnum pugnæ laborem reseruati plus quàm pro virili parte adnitendum scirent.

Vacationes militum.

84. Tributum annuum pendebat. Pars manipulis.) *Libris veteribus vox inseritur*, pendebat quarta pars. *Nunquid*, pendebat quartam? *vt velit in hoc tributum quartam stipendij partem erogatam? An legimus*, pendebat. Quorum pars?

Diuinatiuncula.

85. Pisonem Verania vxor.) *Plutarchum hinc emendemus in eâdem ista re.* τὴν δὲ πεισωνος (κεφαλὴν) ἡ γυνὴ ἔλαβεν ἡ κρατίῳ δεηθεῖσα. *& scribamus*, ἡ ἱερανία δεηθεῖσα: *vt interpretes aliquando nubecula ista liberentur. Nam Verania est, quæ precibus caput mariti abstulit. De hac Plinius lib.* II. *epistola vltima:* Verania Pisonis grauiter iacebat, Pisonis dico illius quem Galba adoptauit.

Plutarchus correctus.

86. Ma-

86. Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerat.] *Atqui Seneca in Menippea, etiam Crassum videtur adferere à Claudio interfectum.* Occidit, *inquit*, in vna domo Crassum, Magnum, Scriboniam, Assarionem, nobiles tamen: Crassum verò tam fatuum, vt regnare posset.

87. Crassum Nero.] *Accusante Regulo. Huc enim illa Plinij faciunt, lib. 1. epist. v.* Quid tibi cum mortuis? numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille *(Regulus)* sub Nerone accusauerat. Plinius explicatus.

88. Maternis auus è proscriptis.] *[illegible] insulsissem, Paternum. Nam reperio in Dione T. Vinium proscriptum à Triumviris, & tamen à fide atque astu ab vxore Tanusia seruatum. lib. XLVII. Fieri autem potest, vt huius aui eius materni nomen sumpserit, testamento an adoptione.* T. Vinij auus proscriptus.

89. Cuius vxor mala cupidine visendi situm castrorum.] *Historiola hæc apud Dionem, in rebus Caij.* Καλουίσιος δὲ Σαβῖνος ἔν τε τοῖς πρώτοις τῆς βουλῆς ὤν, καὶ τότε ἐκ τῆς ἐν τῇ Παννονίᾳ ἀρχῆς ἀφειμένος, ὅτι γυνὴ αὐτοῦ [illegible] (καὶ γὰρ ἐκείνη ὡς φυλακάς τε ἐφοδεύσασα, καὶ τοὺς στρατιώτας ἀσκοῦντας ἰδοῦσα αἰτίαν ἔσχε) οὐχ ὑπέμειναν τὴν κρίσιν, ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς προανάλωσαν. Caluisius autem Sabinus inter Senatorum primos, & recens à Præfectura Pannoniæ, vnáque vxor eius Cornelia accusati (crimini huic dabatur Vigilias circumiuisse, & milites exercentes inspectasse) non exspectatâ sententiâ seipsos interfecerunt. Petulantia fæminæ.

90. Eadem lasciuia tentasset.] *Regius codex,* temperasset. *ex quo Rhenanus,* temerasset.

91. In ipsis principiis stuprum ausa. *Plutarchus expressit,* καὶ διέφθειρεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἃ πρίγκιπα Ῥωμαῖοι καλοῦσι. *Principia autem sacra, quia in iis aquilæ & signa, id est, dij militares. Sententiam ex eadem re Quinctilianus petijt, pro Milite:* Sed neque hoc Mars parens, nec signa militaria aquilæque victrices sinant, vt tua quoque sententia quisquam vir & Romanus & miles, nimium pudicus sit, apud quem ante Principia agendum est. *Hæc principia Statius, etsi in re Græca, circumscribit lib. x.* Principia castrorum sacra.

Ventum ad concilij penetrale, domúmque verendam
Signorum.

92. Metus temporum obtentui.] *A Rhenano est. libri scripti,* obtinuit: *quod verius hic puto.*

93. Velut ad perdendum imperium.] *Ita libri flagitant, ita sententia. Beatus tamen, Nos, inquit,* ad partiendum, *emendauimus.*

94. Suis ciuibus vrbem.] *Præfero quod in scriptis,* suis exercitibus.

95. Expeditionem & aciem, præmia quàm stipendia malebat.] *Non temerè mutem, & elicio sententiam etiam ex hac scriptura. Tamen haud paullò clarior Antithesis videatur si legas,* expeditionem quam otium.

96. Ad vsum & ad decus supererant.] *Id est, arma, equi, iis suppetebant, non ad necessitatem modo sed & ornatum. Tale est quod iisdem infrà tribuit,* baltheos & faleras insigniaque armorum argento decora. *Tamen libri quidam* dedecus: *ex quibus alij scribendum,* ad abusum & ad dedecus, *censuerunt. vt mea mens est, procul à Taciti mente, &* Firmata lectio Taciti.

Quantum Hypanis Veneto dissidet Eridano.

97. Hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant.] *Ita soluta plebs, mutare per fastidium & innouare hac contumeliæ nomina. At Dionysio Gothofredo Ic. legendum videbatur,* fatis dato Vindice.

98. Legati legionum Alienus Cæcina & Fabius Valens] *Mihi, imò libris debetur verum hic Cæcinæ nomen. Nam illi constanter* Alienum *scribunt. Etiam in Dionis Epitoma semper,* Ἀλιηνός. *Romanum verò id nomen: & nummi exstant,* C. CÆSAR. IMP. COS. ITER. ALLIENVS. PROCOS. *Nominat & quendam Alienum Cicero Diuinatione in Verrem. Vulgatis tamen Taciti libris hic* A. Cæcina *dicitur: & Fastis, quos eruditi viri concinnarunt,* A. Alienagena.

Licinius *[illegible] erue[illegible] mit, maroi.*

99. Mox compertum pub[illegible]cam pecuniam auert[illegible] *[illegible]*

Cæsar correctus.

100. Dextras hospitij in[illegible]e.] *[illegible] pacis. [illegible] locus [illegible] libens huc traxerim, libro VII. De bell. Gall.* Ædui visi ab latere nostris aperto [illegible] tudine armorum vehementer nostros perterruerunt. ac tametsi dextris humeris exertis animaduertebantur, quod insigne pacatis esse consuenerat, [illegible] sui fallendi caussâ milites ab hostibus f[illegible]ctum existim[illegible]bant. *[illegible] exeri [illegible] potuerint, nec capio nec legi. [illegible] [illegible] let, [illegible] non [illegible]* dextris exertis. *voce Humerorum eiecta, nisi [illegible] commendata. Dextras qui[illegible] nunc pacis ac socij aduentus signum habetur.*

In Cæsare cōiectura.

Add. *In Cæsaris loco libenter nunc legerim*, dextris nudis exertis. *[illegible] libro* XXVIII. *qui scribit opidanos quosdam deditionem & amicitiam [illegible]nificante[illegible]* dextras nudas ostentantes.

Sublatæ manus pacatum signum.

Lacedæmonij etiam apud Thucydidem lib. IV. *[illegible] thenensibus, τὰς χεῖρας ἀνέσεισαν.* manus quatiebant, *[illegible] & deditionem. [illegible] tino quidem lego, Humeros etiam exeri à militibus, sed longè alio sensu. [illegible] Strat[illegible]*

Humeros exeri, quo fine scriptum.

1. Cùm Sertorianos milites animaduertisset magno impetu instinctos, depo[illegible] tes pugnam, humerosque exercenres [*lego*, exerentes] & lanceas vibrantes. *[illegible] hoc magis in Cæsariana correctione nostra firmamur.*

Vulgus sequitur magis quàm ducit.

101. Insita mortalibus natura properè sequi, quæ piget inchoare.] *[illegible] to, Vidi qui sequentia peruerteret*, non tam properè. *[illegible] peruerteret. Nam Tacit[illegible] me, arcanæ, vt solet, veritatis est: & plebs ita facta, vt vel in arduis [illegible] prabeat, comitem quinis. Facit huc illud [illegible]. Histor.* Dum quæritur locus temp[illegible]que quodque in tali re difficillimum est, prima vox.

102. Cantanter. Mox consensu, &c.] *Melius distingue:* Cantanter, mox con[illegible]. Ac ner.

103. Duodeuicesimæ legionis.] *Couarruuiæ scriptus [illegible]dex*, duoetuicesimæ. *[illegible] sicut & suprà.* Quarta ac duoetuicesima legiones. *Probamus. Sæpe erratum etiam [illegible] Rectè tamen integreque scriptum lib.* III. sextadecimanos duoetuicesimanosque læuum cornu complesse.

104. Occupari nutantem fortunam.] *Rectè, est qui malit*, inuitantem.

105. Secutæ ingenti certamine.] *Hispanus liber*, ingenti agmine.

106. Vt quisque corpore, opibus, ingenio validus.] *Cur [illegible] ingenio? aut [illegible] ius vsus? Si inspicis, aliena & parum apta hic ea vox.*

Tacitus restitutus.

107. Sæuitiam militum sæpius approbat, pari simulatione vinclorum frustratur.] *Manifestum mendum. quo enim* illud, pari, *[illegible]? Tu vel meo periculo lege*, pari[illegible]. *Sæuitiæ militum, inquit, sæpe indulget, & ad pœnam ius [illegible] longiùs? quosdam [illegible] vinclorum subtrahit. Prisca lectio suffragatur huic correctioni, quæ præfert*, Pacuum. *ex quo*, pari, *emendasse fatetur Rhenanus. Partim autem solitarium sæpe poni nec [illegible] per, notius est quam vt ostendam.*

108. Prout inclinassent, grande momētum, speciæ aut aduersæ.] *Iustius illud fine est:* Ingens momentum futurus, vtri parti accessisset.

109. Conuiciis proturbantibus.] *Prisca editiones*, proturbatus. *quas sequor.*

Peninæ Alpes.

110. Peninis iugis.] *Ita scribendum vbique, auctore Liuio. qui negat eas Alpes [illegible] dici quod Annibal Pœnus ea transmiserit, sed à iugo excelso montis quod Penum incolæ dicunt. Fidem ei notæ etiam nostra lingua hodie facit, quæ excelsa omnia & in acutum fastigiata [illegible]nas vocamus siue Pinnas.*

111. Cum aquila quintæ legionis.] *Vat[illegible]. habet*, aquilex quintæ. *è quo legend.* aquilâ xquintæ, *facile coniecim.*

112. Legio vna, prima & vicesima.] *Distinctione locum iuuo. Nec tamen nunc abnuo quin glossematium hic sit, scribendumque*, legio vnaetuicesima.

113. Non [illegible] quidem in bello, sed pro pace tendebantur.] *Locus obscurus, imo corruptus. non illustro, non emendo.*

114. Cohortes octodecim Lugduni solitis ibi hibernis relinqui placuit.] *At tot cohortes mihi relinqui non placet. Cur enim, cùm vndique miles conquiratur, & eo ad aciem eius in vno eoq; amico oppido, impositæ tot cohortes? Sed ait etiam vetera & solita tot cohortibus hiberna fuisse. quod falsum. Vnica enim dumtaxat iam olim Lugduni cohors: è Taciti* III. *Annal.*: Andegauos Acilius Auiola, excitâ cohorte, quæ Lugduni præsidium agitabat, coercuit. *manuscriptos igitur meos audio, & hic* cohortem decimamoctauam, *repono. Vox etiam*, Lugduni, *superuacua videtur, & velut interpretamentum inserta.* Lugduni præsidiariæ cohortes.

115. Cuncta illic externa & hostilia, se Coloniam Romanam.] *Quid ergo? non etiam Vienna inter Romanas colonias? Vero pridem. Vel Claudio Imperatori credamus in Oratione quam pro Gallis habuit*: Ornatissima ecce valentissimáque colonia Viennensium quam longo iam tempore Senatores huic Curiæ confert? *Sed & noster statim, de eadem* Tum vetustas dignitásque coloniæ valuit. *Equidem haud satis hæc concilio. Nisi si Viennenses prisci, id est, Allobroges siue Galli, donati colonico iure, etsi militibus aut Romanis ciuibus non deductis: Lugdunum autem contrà, magnam partem Romanis familiis stetit. Nam & hic externos immixtos, Dio suadet libro* XLVI. Vienna Colonia. Abnuere tamen. Tacitus videtur.

116. Addidit Valens tricenos singulis militibus sestertios.] *Liber Hispanus*, trecenos. *quod verius. Nam prius illud non congiarium fit, sed heminarium: vt quidam vocabatur.*

117. Festinatio vndeuicesimæ legionis.] *Vt suprà narrauit, Cæcina vnicam legionem habuit, eámque* XXI^am. *Quis igitur hæreat, quin hic scribend.* vnaetvicesimæ?

118. In montem Vocetium.] *Quidam libri*, Vocetum. *And. Schottus noster*, Vogesum, *reponebat. Quem fateor non quidem in Heluetijs esse, sed nec longè ab ijs. Certè Vocetij non alibi mentio.* Vogesus mons.

119. In alpe Graiâ ipse paullum cunctatus.] *Malè hunc locum esse iurem apud omnes Cæsares. Pugnat historia, pugnant libri. De historia, quid certius quàm Cæcinam non Graio monte sed Pennino in Italiam venisse? Tacitus suprà*: Cæcina propiore transitu Peninis iugis degredi iussus. *& paullo infrà*: Penino subsignanum militem itinere & graue legionum agmen traduxit. *Atqui diuersi & dissiti hi transitus. Iam libri longè abeunt ab hoc scripto. Farnesianus*, in alpe triariâ, *sicut & Hispanus*: *Budensis*, trianna: *optimus Vatic.* cum alpe tarina. *qui, fateor, facem alluxit ad veram lectionem. Scribo*: cum ala Taurina. *Hæc est illa, quæ adiuncta legioni Italicæ fuerat, cuiúsque suprà mentio. quam præmissam à Cæcina ad firmanda municipia aliquot Italiæ, euincunt sequentia verba.* Sed metu ne amitteret prædictas cohortes alasque. *Cùm enim in Italia vnica ala Vitelliana fuerit, Siliana: frustrà ibi alas nominet, nisi præmissam ponimus & istam.* Graiæ Alpes. Hic falsæ. Ala Taurina reponenda.

120. Petronium vrbis procuratorem.] *Cuius vrbis? imo totius Norici procurator erat, non vnius alicuius oppidi. Vertranius Maurus Ictus emendat*, vrbis præfectum, *siue*, Prætorem. *Haud rectè. quæ enim eius partes in Norico? Ego vero aut oblitaea voce scripserim*, Petronium procuratorem, *aut mutata*, Petronium ibi procuratorem. *Vetus quidem lectio* vrbi *habet: quod deprauatum facilè ex* vbi *vel* ibi. Diuinatio.

121. In cetera victoriæ præmia accessuros.] *Couarruuiæ liber & priscæ editiones*, cessuros.

122. Hibernis adhuc niuibus traduxit.) *Iidem libri*, Hibernis adhuc Alpibus. *quod interpretor Sallustiano verbo, alpibus adhuc hiemantibus. Poeta etiam vetus eo sensu hibernas alpes dixit*: Iuppiter hibernas cana niue conspuit Alpes.

123. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostis.) *Frons aliqua sententiæ appareat; sed si excutias, vana & falsa. Censeo emendandum*: sed nec hostis metu, reconciliationi se adhiberet. *Duo videlicet, cùm Celsum sibi iungere, Otho cauit. Ne aut ignoscere videretur, vt in vero magnóque crimine: aut ne hostis, id est, Vitellij metu, adsciscere* Tacitus correctus.

sibi virum nobilem & fortem. Itaque reconciliatum habere cum voluit, ... statim assumpsit inter intimos amicos. Plutarchus commemorat hanc ita narrat ... ἀχθῆναι ... ἐπιλαθέσθαι μᾶλλον, ἢ τῶν ἀξίων μνημονεύειν. Iubens Marium Celsum ad se adduci, amplexus est virum, & benignè allocutus monuit vt caussæ magis obliuisceretur, quàm veniæ meminisset. *Hæc talia acumina frustra multis verbis approbem* ...

124. Militibus eamdem virtutem admirantibus, cui irascebantur.] *... notabilis gnome, atque eadem in Liuij libro v. de Camillo*: Sed seueritate imperij victi, eamdem virtutem & oderant, & mirabantur.

Correctio, 125. Priuatam gratiam præparat: vnde nulla innocentiæ cura sed vitæ impunitatis.] *Non mutant libri, nisi quòd*, vices impunitatis, *habent. Totum locum lego*: priuatam gratiam præparatam it: nullâ innocentiæ curâ, sed vice suæ impunitatis. *Almerij etiam coniectura haud improba*: priuatam gratiam præparat vnde vnde: nulla, *&c. Vnde vnde Latinis valet* ὁπωσδήποτε. *Quod autem ad sententiam, pulchra est, & sæpius probata. Ita Dio notat, cum Menas præfectus Sex. Pompeij in mari*, Helenum cepisset, libertum Cæsari admodum carum, statim sine precio remissum. qui beneficiũ hoc multo antè apud Cæsarem deponebat, & perfugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans.

Sinuessanæ aquæ. 126. Apud Sinuessanas aquas.] *Male vulgò*, Suessanas. *Libri scripti docent, & Plutarchus in hac ipsa re*: ἐπεμψεν ἐπ' αὐτὸν ὁ Ὄθων εἰς τὰς περὶ Σινόεσσαν ἀγρούς. *Aquæ autem eæ inter salubres habitæ. Plinius*: In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum & insaniam virorum abolere creduntur. *Et quia id vitia muliebria: ideo in Martiali,*

Diceret hiſtericam se forsitan altera mœcha
In Sinuessano velle sedere sinu.

Sed & Claudius apud Tacitum lib. XII. refouendis viribus mollitie cæli & salubritate aquarum, Sinuessam perrexit.

Caluia Crispinilla, 127. Galuia Crispinilla, magistra libidinum Neronis.] Caluia *verius: an etiam ministra? nec tamen illud damno. Ceterùm hæc Caluia, à veste Sporo fuit, & eius Custos ... niarium Dionis, in Nerone*: χωρὶς δὲ, ὅ τε πολυκλείτης καὶ καλουία κρισπινίλλα ... ἐσύλων ... Σαβίνης τοῦ Σπόρου. ... Seorsum autem, & Polycletus & Caluia Crispinilla omnia obuia agebant, ferebant, spoliabant. Ille in vrbe, hæc autem cum Nerone & cum Sabinâ (ita Sporum nominabant:) cuius custodia ei concredita fuerat, & simul vestis Procuratio: quamquam mulier esset, & quidem nobilis. Quo prætexto, omnes ab ea exuebantur. *Vides ex ea nota, quid fœmina* ... *alia hæc fuerit, & cur populo exosa.*

Incauta scriptio. 128. Tantò antè traditum Vitellio imperium.] *Maiora verba quàm pro re. Nam intervallum sanè, inter Vitellij Othonisq. imperium, exiguum. Iurarunt enim Germanici exercitus in Vitellij nomen Kalendis Ianuariis: at postridie Idus Galba cæsus, & Princeps factus Otho. Ita pauci dies interfuerunt, & aut militum aut Taciti adsertio non vsquequaq* ...

129. Et stetit domus vtraque sub Othone.] *Tu verò interpunge*: stetit dom[us vtra]que. sub Othone incertum an metu.

130. Omnésque versæ in Orientem prouinciæ.] *Credo germanum esse. aliquot tamen libri*, omnésque versus Orientem.

131. Partem se reip. fecerat.] *Interpretor, miscuerat se, velut & ipse inter curatores eius & administros. Ita suprà, hoc libro*: Non Senatus & eques modò, quis aliqua pars & cura reip.

132. Lingonibus vniuersis ciuitatem Romanum.] *Latet hic omnino men-*

dum. Praemium enim quis locus Lingonibus (Galliae ij sunt) inter Hispaniae populos esse potest? Adde, quòd Lingones ijsdem ipsi, primi & praecipui in Othonem hostes. Hi, qui Vitellium fouerant, hi qui milites turbidis colloquiis ad bellum impulere; hi, qui etiamnunc Othonis partes oppugnant viris, armis, equis. Vnde igitur iis praemium? Clarè aliena & falsa ea vox; & censeam Hispaniae aliquam gentem reponendam: Lusonas, an Illurconas? an tale aliquod nomen, quod parum vicinum adhuc reppperi corruptae voci. Nec scire fas est omnia, *ait Lyricus. tu cogitabis.* Lingones falsi. Alia gens quaerenda.

133. Hispaliensibus & Emeritensibus familiarum adiectiones.] *Ita solent Romani colonias suas infrequentiae subuenire, noua familiarum aliquot adiectione. Liuius lib.* LXIV. Postulantibus à Senatu Aquiliensium Legatis, vt colonorum numerum augeret, mille & quingentae familiae ex Sc. scriptae. Familiae adiectae colonis.

134. Othoni quibusdam diebus.] *Quibus diebus? & cur hoc ita ἀκρίβως? Fortasse,* Quinquatriuum diebus: *quod scriptum initialibus modò litteris fuit.*

135. Cognoscendi pudore.] *Malim,* agnoscendi.

136. Ibi saeuitiâ, hîc miseriâ vulnerum absumpti. *Mutilus locus, & praesto legend. esse,* Ibi saeuitiâ hiemis, hîc miseriâ vulnerum.

137. Septimamdecimam cohortem coloniâ Hostiensi.] *Scio eam illic perpetuam stationem habuisse, ex decreto Cl. nempe. Suetonius in Claud. cap.* XXV. Puteolis & Hostiae singulas cohortes, ad arcendos incendiorum casus, collocauit. Cohors Hostiae.

138. Seuerissimum centurionum.] *Vatic.* seuerissimos. *& Plutarchus* ἑκατοντάρχας δύο *interfectos scribit. Noster tamen etiam infrà de vno tantùm:* Vnus alterve perditus ac temulentus, centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? *Itaque placeat magis hic legi, &* Seuerissimum centurionem, *vt proprium nomen expresserit interfecti. aut certè in alio Taciti loco,* centurionum ac tribuni, *scribendum erit.* Seuerissimus, nomen viri.

139. Vt multa per centuriones tribunósque tantùm iuberi expediat.] *Liber Hispanus,* vt multa centuriones tribunósque, *omissâ voculâ. Verissimè. Nam ea Othonis mens est, vt velit quaedam imperia centurionibus tantùm tribunisque indicari, non in milites sparsi.*

140. Si Vitellio & satellitibus eius.] *Haec ipsa mouendi ratio ad hostium affectu & voto, vsurpata decenter Homero, Iliad. α.* Quidam Homerici ***Certe videlicet Priamus, Priami quoque proles.*

Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες,
Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ,
Εἰ σφῶϊν τάδε πάντα πυθοίατο μαρναμένοιιν.

Et cur non ab illo vberi eloquentiae & sapientiae fonte sit hic riuus? *Atque alij Troes gauderent gaudia magna.*

141. Et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. *Verissima gnome. quae veteri Graecorum dicto firmatur apud Eustathium:* Θρασὺς πρὸ ἔργου, ἐν πόνῳ κακός. Confidens ante rem, plerumque ignauus. *Aristoteles etiam aptè, in Nicomacheis, lib.* III. καὶ εἰσὶ θρασεῖς, προπετεῖς καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν ἐν αὐτοῖς δ' ἀφίστανται. οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δ' ἡσύχιοι. *id est:* Temerarij quidem, prompti & volentes sunt ante pericula periclitari; sed in ipsis, deficiunt: at fortes, in rebus, & factis acres, antè quietissimi. *Quem locum nihil absurdum Tacitum adspexisse & expressisse. Sed & Homerus Graecos semper quietos & tacitos facit ante pugnam: Iliad. α.* *Haec inter vos si certamina turpia nosci, Mod ... Fortem ... comes.*

Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες Ἀχαιοί

Iliad. γ.

——— οἱ δ' ἄλλοι ἀκὴν ἴσαν (οὐδέ κε φαίης
Τόσσον λαὸν ἕπεσθαι ἔχοντ' ἐν στήθεσιν αὐδήν)
Σιγῇ δειδιότες σημάντορας.

142. Non hercle illi quos cùm maximè Vitellius in nos ciet.] *Locum ab aliis foedè interpolatum è Vaticano restitui, religiosè seruata eius scriptura: nisi quòd* Audeant *feci, ex* Audiant. *Ne Germani quidem, inquit, illi barbari, quos nunc Vitellius in nos conci-*

tat, aud aut ad pœnam amplissimum ordinem deposcere: nedum vt Romana ... etiam ... cum scriberecum Hispano cod. quis cum maximè *id est quis omnium maximè ... tellius in nos monet.*

143. Muta ista & inania intercidere ac reparari promiscuè poßunt.] *In ... codice, promiscua sunt. quod Hellen ... mo quodam, retinere posse ... R ...*

144. Non tamen quies vrbi redierat.] *Lectionem hanc & distinctionem in ... libris priscis non potui quin ante ferrem vulgatæ, aut conie ... rum pariter firmis.*

Milites speculatorum loco.

145. Militibus sparsis per domos, occulto habitu. *I ... me ver ... quæ iam ... pro. Sig ... at enim milites in plebe ... aut pacata veste, sine gladiis, domos ... , ... non ... excepisse aduersus Principem aut statum præsentem. Arrianus enim morem nobis suggerit, Dissertation. Epicteti libro I V. cap. vlt.* ὅτω καὶ ... τῶν στρατιωτῶν ἐν Ῥώμῃ οἱ ... λαμβάνονται. παρακαθίσας σοι στρατιώτης ἐν σχήματι ἰδιωτικῷ, καὶ ἀρξάμενος κακῶς λέγειν τὸν Καίσαρα, εἶτα σὺ ὥσπερ ἐνέχυρον παρ' αὐτοῦ λαβὼν τῆς πίστεως τὸ αὐτὸν τῆς λοιδορίας κατῆρχθαι, λέγεις καὶ αὐτὸς ... εἶτα δεθεὶς, ἀπάγῃ. *id est:* Hoc modo Romæ circumueniuntur à militibus illi procliuis linguæ & effusi. Adsedit miles tibi quispiam, habitu priuati. is male loqui de Cæsare incipit: tu tanquam pignus fidei id arripiens quod cœpit prior, ipse quoque effutis quidquid sentis. Deinde vinctus, abduceris. *Et hoc fine præsertim milites, qui Frumentarij dicti. De quo alias.*

Frumentarij.

146. Atque eadē dicenti nota adulatio.] *E Vatic. ita restituimus, voce vna addita, & altera mutata. Difficilis, inquit, in Senatu rerum omnium modus. Taceres? silentium pro contumacia esset. Diceres liberè & censeres? inuisa libertas. Ad gratiam loquerere? non taceres fidem quia priuatus nuper Otho, peritus harum artium, & iisdem adulationibus exercitus.*

Vulgus religiosum & credulum in metu.

147. In pace obseruata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur.] *Quippe hoc ingenium vulgi, tunc conuerti ad religiones, & monstra obseruare aut fingere. Claudianus appositè, De bello Getico:*

Vtque est ingeniòque loquax, & plurima fingi
Permittens credique Timor: nunc somnia vulgò
Narrari, tunc monstra deûm, monitusque sinistri.

Propinsque ad Tacitum:

Et si quod fortasse Quies neglexerat omen,
Addit cura nouis.

Tiberis non nisi præsagio inundat.

148. Cum præsenti exitio, etiam futuri pauor, subitá inundatione Tiberis.] *Is enim vt ait Plinius,* vates quodammodo intellegitur ac monitor, auctu semper religiosus.

149. Reliquos cæsorum ad pontem Miluium in numerùm legionis composuerat.] *Hispanus codex,* numero: *Romana editio,* numeros. *quod rectum hic est. intellegendique numeri militares, de quibus iam prædixi.*

150. Vires & robur exercitus.] *A coniectura nostra est libri enim omnes,* è prætorianis viris, vt robur exercitus. *parùm aptè.*

151. Ad obseruandam honestiorum fidem inuitatus.] *Vox,* Inuitatus, *suspecta. quidam libri,* Imitatus, *Faernus,* initio datus.

152. Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati.] *Liber Couarruuiæ,* rectores constituti. *Vtrumque spurium: & sententia sine eo constat.*

153. Tantum pacis aduersa pertimuere.] *Fallor, aut hoc rectum: etsi à mente tantùm nostra, sine libris. Nam illi omnes voce auctiores,* aduersa reip. pertimuere *quam nos ... in ... sententiam perdere.*

Ancilia condita.

154. Religionem nondum conditorum ancilium.] *Mitto te ad ea quæ scripsi libro ... Antiq. lection. cap. X V I. Quibus adiecti velim Ouidij locum libro I I I. Fastorum.*

Arma mouent pugnam: pugna est aliena maritis.
Condita cùm fuerint, aptius omen erit.

…ſions vult Iocia ne contingunt quidem dextro pede adiri, cùm mota ſunt ancilia ſed Ij dies fac
…ndita. Feſtus autem oſtendit etiam alijs aliquot dies fuiſſe, quibus Romani tenuerint ſe & ſenati.
ab armis: Præliares dies, *inquit*, quibus fas eſt hoſtem bello laceſſere. erant enim quædam feriæ publicæ quibus nefas erat id facere.

155. Sed ex libidine ſeruitij, vt in familiis.] *Veriùs clariúſque diſtinxeris*, ſeruitij. Vt in familiis, &c.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM II. HISTOR.
NOTÆ.

1. QVOD variè ortum, lætum reip. aut atrox.] *Non ſuſpicabar de mendo, abſque Vaticano fuiſſet. cuius lectio diuerſa coegit me acriùs paullò intueri. Nam in eo,* vari aborte, *ſcriptum. Et hercules vulgata inepta & exſenſa. quid enim eſt, variè ortum eſſe imperium Veſpaſiani? Imò vnus & certus illius ortus. Scribo ex veſtigiis illis priſcis*, quod varia ſorte. *Atque ita eſt. imperium Veſpaſianorum felix reip. & infelix, itemque ipſis Principibus fuit.* Diuinatio in Tacito.

2. Incolumi adhuc Galba miſſus à patre.] *Qua de re ita Hegeſippus* IIII. Sententiá noui Principis (*Galbæ*) de bello Iudaico ſciſcitari Veſpaſiano conſilium fuit. miſitque Titum filium, & regem Agrippam. Titus de Achaiâ reuertit, comperto quòd Galba occiſus: Agrippa Romam contendit.

3. Conditorem templi regem Aëriam.] *Libri ſcripti aut* Verianum *hunc nominant, aut* Venerianum. *Pro vulgata lectione tamen Tacitus ipſe in Annalibus eſt, lib.* III. Exin Cypri tribus delubris. quorum vetuſtiſſimum Paphiæ Veneri, Aërias auctor, poſt filius eius Amathus, &c. *Ægyptum ipſam olim Aeriam dictam fuiſſe, Iſidoro alibi traditum eſt & Agellio. Aleatus hic mauult*, Vranium. *De Cinara autem, quod ſequitur, Homerus, Plutarchus, Athenæus, Arnobius, aliíq́ meminere.* Aerias rex.

4. Continuus orbis latiore initio.] *Tyrius Maximus:* Venus à Paphiis colitur, cuius ſimulacrum nulli rei magis aſſimile, quàm albæ pyramidi.

5. Ingens rerum fiducia acceſſit.] *Subdolum gloſſema. & credam Tacitum ſcripſiſſe*, ingens rerum acceſſit.

6. Profligauerat bellum Iudaicum Veſpaſianus.] *Paullò aliter Profligandi verbo vſus, quàm placuit Agellio lib.* XV. *Noctium. qui in tota ea re vereor vt caliget. Ni ita eſt, barbarè etiam locutus ſit Auguſtus in Ancyrano lapide:* CAPTA. PROFLIGATAQVE, OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. *quod exemplum rigidè & ex diametro cum Agellij nota pugnat.* Profligare. Agellij aſſertio ſubruta.

7. Mucianus.] *Ita vbique præpotentis huius hominis nomen ſcripſi. Græci ſuadent, qui* Μουκιανὸν *appellant: & lapides, in quibus* C. *media, non* T. *ſemper ſculptum. vt in illo Romæ:* L. ANNIO. FABIANO. M. NONIO. MVCIANO. COSS. *Multa etiam huius mentio Plinio, qui Licinium ei nomen addit, & titulum ferè ter conſulis, lib.* XII. Licinius Mucianus ter cos. & nuper Lyciæ prouinciæ legatus. *Libro* XXXII. *de oſtrearum præſtantia:* Dicemus, *inquit*, alienâ linguâ, quæque peritiſſima huius Cenſuræ in noſtro æuo fuit. Sunt ergo Muciani verba quæ ſubiiciam. *Et ſæpe aliás: oſtenditq́ doctum & amœni ingenij fuiſſe, ſed mollem, fractum, & alterum velut Mæcenatem.* Mucianus. Quid viri fuerit?

8. Et inexpertus belli labor.] *Redundare vox*, labor, *videtur, & inculcata huc è priore verſu. Legam*, & inexpertis belli. *Ita ſuprà:* pacis, artibus, belli inexpertus.

Quot legiones in Ægypto. 9. Inde continui Ægyptus, duæque legiones.] *Paullo aliter loco suo. Nam C. Cæsar Ægypto deuicta, tres in ea legiones reliquit. Auctor. Sueton. in Iul. cap. LXXVI. Augustus eum numerum retinuit, imò & Tiberius; sub quo Strabo sanè vixit, & hæc scripsit lib.* XVII, Ἐστὶ δ᾽ (ἐν Αἰγύπτῳ) τρία τάγματα, ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται, τὰ δ᾽ ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. Sunt tres Legiones: quarum vna in vrbe agit, reliquæ in ipsa regione. *Sed Tiberius tamen non in longum. Anno enim Imperij eius nono, Tacitus clarè duas saltem legiones Ægypto adtribuit: vti & hîc. Libro* IV. Cetera Africæ per duas legiones, pariquenumero Ægyptus. *Obserua ergo obiter, paullo certius de Strabonis scriptione, quam vides eum descripsisse ante hunc nonum Tiberiani imperij annum. Addo, Egesippum etiam de duabus hic legionibus adsentiri Tacito, lib. 5* IV. Esse etiam illic duos ordines militarium virorum, quos sibi adiungere Vespasianus properauit.

Tiberius vnâ detraxit. Strabonis scriptio, in quod tēpus

10. Seclusum tutumque ipsum mare.] *Vatic. & Romana editio*, secundum tutumque. *quod approbo.*

11. Cùm in victores victosque numquam solida fides coalesceret.] *Rodolphus & prisca item editio*, cum victoribus victos numquam solidâ fide coalescere, *& placet magis.*

Corruptus locus. 12. Vespasianus Mucianúsque nuper, ceteri olim mixtis consiliis.] *Locus subobscuræ sententiæ, imo incertæ. Rodolphus legisse dicitur*, nuper Titi operâ mixtis consiliis. *sententia nihil aberrante? vereor tamen vt propria quadā lectione, non à libris. An* ceteros *intelligimus, amicos & familiares Vespasiani? qui iamdiu cum eo spem conceperēt imperij, & de eo locuti erant? Diu sanè spem conceptā, idq; ob omnia multa & clara, Suetonius Vespas. cap.* V.

Cythnus insula. 13. Scithinum insulam detrusus.] *Farnes.* Cynthum. *Vatic.* Scithinum. *Vera lectio*, Cythnum. *quæ insula iuxta Atticam sub Eubœa. Plinio nominatur lib.* IV. *& Ptolemæo dicitur* Κύθνος. *Philoni etiam in Flaccum sic dicitur, & iuxta Ceam collocatur. In Zonara non rectè scriptum, hunc falsum Neronem in traiectu Cydni amnis interfectum: decepit q; cum adfinitas hæc vocum.*

Veterani è Pretorio. 14. Veterani è prætorio.] *Superesse videantur hæ voces. Præmisit enim iam nunc de pretoriis omnibus cohortibus: qui igitur isti ampliùs è pretorio? Sed non supersunt. Distinguit enim à cohortibus, Veteranos, rectè quia exauctoratos intellegit, & qui post sedecim stipendia habebantur sub vexillo, non aliter quàm legionarij, de quibus scio ipsi satis ad* I. *Annal. Atqui hi nec in legionibus vlti à censebantur, nec illi in cohortibus.*

15. Quibus tentandis, aggrediendæque prouinciæ.] *Farnesiana hæc scriptura est: quam verissimam censeo. Duplex enim mandatum Othoniani duces habuerunt; tentandarum Alpium, & Prouinciæ inuadendæ, quæ ad Vitellium defecerat. Suprà libro* I. Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe validâ & partibus fidâ. *Infrà*: imminere prouinciæ Narbonensi in verba Vitellij adactæ classem Othonis, trepidi nuntij attulere. *Vulgata lectio valde turbat* quibus tentandis aggrediendisque, prouinciæ Narbonensi, &c. *tamquam tres hi duces Prouinciæ impositi. & magis maiores tenebras offundit etiam Maurus.*

16. Non Italia aditi nec loca sedésque patriæ.] *Nihil ego hic nisi germanum video, Sudant tamen in mutando Rhenanus pariter & Vertranus.*

Albium Intemelium. 17. Municipium Albium Intemelium.] *Ita quidem è Strabone scripseris libro* IV. τῶν δὲ Λιγύων, *inquit*, τῶν μὲν ὄντων Ἰγγαύνων, τῶν δ᾽ Ἰντεμελίων, εἰκότως τὰς ἀποικίας αὐτῶν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ, ἣ μὲν ὀνομάζεται Ἄλβιον Ἰντεμέλιον, οἷον Ἄλπιον, ἣ δ᾽ ἐπιτετμημένως μᾶλλον, Ἀλβίγγαυνον, *id est*: Cùm duplices sint Ligures, Intemelij & Ingauni; iure eorum ad mare coloniæ, altera Albium Intemelium dicta, quasi Alpium, altera paullò contractiùs, Albingaunum. *Nec aliter in Plinio. Quin tamen etiam concisè Albintemelium dicta fuerit, haud pertinaciter eo negatum.*

18. Nec vllis deinde tortoribus.] *Regius codex*, temporibus. *ex quo Rhenanus*, tertoribus.

19. Spu-

19. Spurinnæ.] *Vestricius est Spurinna, egregius dux, & qui ad Taciti medium æuum vixit. Plinij Secundi de eo epistola capienda est, lib. II.* Heri à Senatu Vestricio principe auctore, Spurinnæ triumphalis statua decreta est. *quem locum tamen emacula.* Vestricio Spurinnæ, Principe auctore, triumphalis statua decreta. *Malè enim traiecta verba* Vestricius Spurinna.

20. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam.] *vulgata antè lectio,* tum mœstissimus quisque. *ex quo Rhenanus illud* vetustissimus. *extudit: ego malim* modestissimus.

21. Insito mortalibus naturâ; recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere.] *Verè hic morbus in nostros animos: nec nesciuit Æmilius Probus, siue Nepos, in Timotheo.* Est hoc commune vitium, *inquit*, magnis liberísque ciuitatibus, vt inuidia gloriæ comes sit: & libenter de his detrahant, quos emergere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentum intueantur fortunam. Inuidum natura vulgus.

22. Et Cæcina famâ & pudore.] *Lego,* fame. *Duplex enim caussa abscessus, Fames & Pudor irriti cœpti.*

23. Bedriaci.] *Vicus paruus, sed duabus Romanis cladibus insignis, nec indignior cuius verũ nomen norimus quàm Cannæ aut Philippi. Vulgò* Bebriacũ *appellant. atq; ita Iuuenalis libri,* Bedriacum.

Bebriaci in campo spolium adfectare PalatI.

At sincerus ille Vatic. Bedriacum, *semper. quomodo & in Clariss. Sabuci scripto codice exstare cognoui, cùm strictim eũ Viennæ vidissem. In vetustis Suetonii libris,* Betriacũ, *dicitur: sicut & in Plutarcho,* Βητριακὸν, πολίχνην πλησίον Κρεμώνης. *Iuuenalis interpres quàm nugatur, qui vicum hunc Campaniæ facit! in Sat. III.* Othonẽ, *inquit*, bello ciuili Vitellius vicit apud Bebriacum Campaniæ. *Atqui noster clarè:* Inter Cremonam Veronámque situs est is vicus. *& ipse Scholiastes mox fatetur. Corrupta ea verba igitur, & scripsit:* apud Bedriaci campũ. *Manifestò enim allusit Iuuenalis sui versum,* Bedriaci campo spolium affectare PalatI. *Quod autem adtexitur:* Horum bellum Cornelius scripsit & Pompeius Planta, qui ait Bebriacum vicum esse à Cremonâ vicensimo lapide. *Sanè Cornelium hunc nostrum intellegit: Pompeius ille quis sit, nondum repperi.* Scholiastes correctus. Tacitum is nominat.

24. Locus Castorum vocatur.] *Rectè, non* castrorum. *Suetonius eumpse locum,* ad Castoris *dixit Orosius lib.* VII. circa locum quem Castores vocant.

25. Dextrâ fronte, prima legio incessit.] *Quæ hic frons dextra? haud satis capio, & rescribo:* Aggerem vix tres prætoriæ cohortes obtinuere dextrâ. A fronte, prima legio incessit.

26. A lateribus cohortes legionum.] *Nihil ambigimus quin Tacitus scripserit,* à lateribus cohortes, legio aduersa fronte. *Ita superior aciei dispositio postulat: & ad circumueniendum hostes, innasionem tripertitam esse oportuit.*

27. Silentio, patientiâ, postremò precibus.] *Malim,* silentio, penitentiâ.

28. Paucos incusauit.] *Lego,* paucis. *ad breuitatem enim orationis refertur, non ad eos qui peccarant. & sanè omnes in hac culpa, nec excerpi pauci potuere.*

29. Fœdum & maculosum.] *Valet in omne animi vitium & labem Maculosi vox: tamen vereor vt hic propriè in ignauiam ac timorem. Ex antithesi quæ sequitur, suspiceris: & magis ex hoc Ammiani loco, libro* XXX. Arguebat hic idem Princeps (*Valentinianus*) timidos sæpiùs, Maculosos tales appellans & sordidos. Maculosi nomen significatio.

30. Suetonius Paullinus dignum famâ suâ ratus.] *Et hic & alibi effusè laudat hunc Suetonium.* vetustissimum consularium. *vt infrà vocat, & non vna militia clarum à Præfuis Britanniæ, vt habes Annali* XIV. *& in Agricola: sed & in Africa bellum gessit, è Plinio lib.* v. Suetonius, *inquit*, Paullinus quem consulem vidimus, primus Romanorũm ducum transgressus Atlantem. *&c. Vbi autem mens siue iudicium fuit viro magno & celebri, qui in Variis suis nuper hunc Suetonium, patrem fecit Suetonij nostri Tranquilli? Ita enim locum eum corrigit, Suetonij Othone:* Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus angusticlauius. *Et liber, inquit, qui timeas &* Suetonius Paullinus. Mureti super hoc viro παρόραμα.

„ *cartem senseras, habet*, Linus. *Omnino autem legendum Paulinus. Testem in eam rem laudabo Tacitum, qui fortis viri neque nomen neque virtutem tacitam esse siuit. eius enim sæpe & in Annalibus & in Agricolæ vita honorificam mentionem facit. Hæc ille. Quid dicam? Non insector te vir elegantisime. sed bona fide hæc scribis? Erras nimis. Suetonius ille Lenis, Tribunus fuit: noster belli dux. Ille angusticlauius, id est nondum Senator sed inter equites: iste, Consularis, nec tenue vsquam vestigium confusionis eius, quam facis. Hoc mihi in transcursu monitum, non vt carpam (Fidem testor:) sed vt claro sub exemplo doceam quàm fallax hæc Critica, & ignoscendum etiam nobis esse, si labimur interdum in procliui ista via.*

Tumere, & rumor rerum.

31. Quoniam Galliæ tumeant, & deserere.] *Copulam aptè inserui, ex Vatic. Tumere autem eleganti metaphora dicuntur, quæ eruptura videntur. vsurpauit Cicero bis in Epistolis ad Atticum.*

32. Paucis diebus quartamdecimam legionem.] *Hæc restitui, in vulgatis quà verbis quà ab interpunctis mendosa.*

Egesippus emendatus.

33. Brixellum concederet.] *Ita factum, ibique se occidit. Elue mendam igitur quæ in Egesippo (scriptore mihi quidem haud spernendo) libro* IV. *cap.* XXIV. Cùm Otho comperisset Valenti ac Cæcinæ, Vitellij comitibus, victoriam cessisse, Brixiæ positus, voluntariâ morte eripuit se ludibrio. *Facito* Brixelli.

34. Iussa ducum interpretari, quàm exsequi mallet.] *Id est, inquirere in caussas iussionis, & explorare ac ponderare, quàm simplici obedientia patrare. Tale in Agricolâ:* Adeò vt plerique, viso aspectóque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur. *Significat, multos ex specie tantùm externa iudicasse, paucos inquisisse aut explorasse.*

35. Promoueri ad quartum à Bedriaco castra placuit.] *E Plutarcho scriberes*, ad sextum. *Nam ille quinquaginta stadia numerat. Sed & paullò pòst vbi noster* XVI. *milliaria numerat, Græci eiusdem computatione* XII. *saltem efficiuntur. Nihil tamen ego mutem.*

Plutarchi & Taciti multa simillima.

36. Adeò imperitè.] *Totum hunc locum verbatim Plutarchus expressit, vt pleraque alia: etsi haud multum ætate nostro inferior.*

37. Confluentes Padi & Adduæ fluminum.] *In Vatic. locus hic in litura, sic tamen vt apertè esset eruere scriptum antiquitus*, Padi & Agele: *aliena deinde manu factum*, Adduæ. *Sed Agela ignotum mihi flumen, & censeam vulgatam esse veram. De Addua, Plinius lib.* II. *Strabo* III. *itémque Sidonius*: Vidimus vluosum Lambrum, cæruleum Adduam, velocem Athesim, pigrum Mincium.

Addua fluuius.

Numida alio intellectu.

38. Aderat citus equo Numida.] *Quis hic Numida? num inter auxilia Othonis ea gens? minimè, sed inter obsequia. Ne fugiat enim te latens hic ex antiquo mos: quo receptum, vt viris lautioribus ditioribusque Afri aut Numidæ equites essent, ad iter. Præcurrebant illi, & agmen ducebant heri sequentis. Seneca epist.* LXXXVIII. O quàm cuperem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trossulis in viâ diuitibus, cursores & Numidas & multum ante se pulueris agentem! *Idem expressiùs epist.* CXXIV. Omnes sic iam peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen cursorum antecedat. *Martialis.*

Mos Romanus in antecursoribus.

Cùm cathedralitios portet tibi rheda ministros,
Et Libys in longo puluere sudet eques.

Qui idem & Imperatoribus.

De tali igitur hic capies: quādo & Principibus illi in vsu. Ex Martiali, in aduentū Domitiani:

Quando eques & picti tunica Nilotide Mauri
Ibitis? & populi vox erit vna, Venit?

Nec Suetonium aliter interpretemur (viderat sagacissimus Turnebus) in Nerone cap. XXX. Interfecisse traditur phaleratâ cum Mazacum turba atq; cursorum. *Nam Mazaces, Afri.*

39. Otho rem in discrimen mitti iubebat, æger mora & spei impatiens.] *Telis in Homerico illo Hectore affectus:*

Homeri locus simulis.

Βέλτερον αὖτ' εἴη ἔριδι ξυνελαυνέμεν, ὄφρα τάχιστα
Εἴδομεν ὁπποτέρῳ κεν Ὀλύμπιος εὖχος ὀρέξῃ.

Et Polybij verißima gnome: βαρύτατος δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τοῦ μέλλοντος γίνεται χρόνος: Grauissima omnibus hominibus futuri temporis expectatio.

40. Accurentium, clamantium.] *Farnes. & priscæ editiones*, accurrentium, volantium; *Vatic.* vomantium. *vt omnino aliud hic verbi fuerit, mihi adhuc irreperti. Nam quod Palmerium*, bouinantium, *audio scribere: non placet.*

41. Corporibus & vmbonibus niti.] *Vocem*, niti, *ex Farnes. & Vatic. addidi: & verò abesse sine sententiæ incommodo non potest.*

42. Cui cognomen Rapaci.] *Non abs re arbitror, quoniam cognomina legionum sæpe Tacitus commemorat, veterem à me lapidem proponi, in quo ea ordine desculpta. Conspicitur autem Romæ in Capitolio, forma columellæ:*

NOMINA. LEG.

Tabula & numerus legionum.

II. AVGusta.	II. ADIVTrix.	IIII. SCHYTHica.
VI. VICTRix.	IIII. FLAVia.	XVI. FLAVia.
XX. VICTRix.	VII. CLAVDia.	VI. FERRATensis.
VIII. AVGusta.	I. ITALica.	X. FRETensis.
XXII. PRIMigenia	V. MACEDonica.	III. CYRENensis.
I. MINERuia	XI. CLAVDia.	II. TRAIANa.
XXX. VLPia.	XIII. GEMina.	III. AVGusta.
I. ADIVTrix	XII. FVLMinatrix.	VII. GEMina.
X. GEMina..	XV. APOLlinea.	II. ITALICa.
XIIII. GEMina.	III. CALLIcana.	III. PARTHICa.
I. PARTHica.	II. PARTHica.	

Velim Dionis recensum legionum, qui est libro LV. *cum hoc lapide conferri. à quo adiuti interpretes, paullò feliciùs sanè eum vertissent.*

43. Stratis vnaetuicesimanorum principiis.] *Aliquot libri*, principibus, *placet.*

44. Suetonius Paullinus & Licinius Proclus castra vitauere.] *Farnes.* castra petiuere. *falsò. Nam Plutarchus apertè:* τῶν δὲ στρατηγῶν οὔτε Πρόκλος οὔτε Παυλῖνος συνεισελθεῖν ἐτόλμησαν, ἀλλ' ἐξέκλιναν φοβούμενοι τοὺς στρατιώτας.

45. Apud duces Vitellianos dubitatum. *Imò verò*, non dubitatum. *idque res & Plutarchus suadere videntur.*

46. Plotio Firmo, is prætorij præfectus.] *Duo Præfecti prætorio sub Othone, Licinius Proculus & Plotius Firmus. Tacitus lib.* I. Prætorij Præfectos sibiipsi legere, Plotium Firmum è manipularibus quondam, & Licinium Proculum. *Nec alios vsquam nominat. Vt iure mirer in hac Othonis morte Plutarchum commemorare Pollionem prætorij præfectum. Quod vix est vt sit sine mendo. verba eius:* (οἱ δὲ στρατιῶται), Πολλίωνος τοῦ ἐπὶ τῶν ἐπάρχων, ὀμνύειν εὐθὺς εἰς τὸν Οὐιτέλλιον κελεύοντος, &c. *malimque* Πλωτίου. *nisi huic Plotio etiam Pollionis, cognomen quod vnum dici superest.*

Plotius Firmus.

Dubitatum de Plutarchi scriptura.

47. Maiore animo tolerari aduersa, quàm relinqui.] *Hæc illa sunt, quibus iugulare Stoïcos aduersa omnis manus solet: pro quibus scutum habeo equidem quod opponam, nisi Religio me vetet. In hanc mentem igitur & Lucanus:*

In Stoicos quæ torquentur.

——— fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si cominus instent,
Et differre potest.

Illa virgo apud egregium vatem (intellego qui Thebaida scripsit:)

——— non est, vt putas, virtus, pater,
Timere vitam: sed malis ingentibus
Obstare, nec se vertere, ac retrò dare.

Cæsar. lib. VII. Animi est ista mollities, non virtus, inopiam paullisper ferre non posse. Qui se morti vltrò offerant faciliùs reperiuntur, quàm qui dolorem patienter ferant. *Q. Curtius*: Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quàm

Sumpta ab Aristotele.

oditſe vitam. Sæpe tædio laboris, ad vtilitatem ſui compelluntur ignaui. *Biberunt omnes è patera. Aristoteles, cuius hoc ſcitum in Ethicis: τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ. Heu, taceo.*

Spes in alta indole.

48. Fortes & ſtrenuos etiam contra fortunam inſiſtere ſpei.] *Itaque Florus, libro* IV. *cap.* VIII. Magnæ indolis ſignum eſt, ſperare ſemper.

49. Legiones Aquileiam ingreſſas nuntiabant.] *De Mæſiæ legionibus tribus loquitur, de quibus hoc ipſum infrà:* Aquileiam iam progreſſæ, raptâ pecuniâ & inter ſe diuiſa, hoſtiliter egerunt. *Hoc eò noto, quòd in Suetonio aliter legas, & dumtaxat* bina ex his legionibus millia præmiſſa, *Aquileiam veniſſe. In Veſpaſ. cap.* VI. Mæſiaci exercitus bina è tribus legionibus millia, miſſa auxilio Othoni, poſtquàm iter ingreſſis nuntiatum eſt victum eum, ac vim vitæ ſuæ attuliſſe: nihilo ſecius Aquileiam vſque perſeuerauerût, quaſi rumori minus crederent. *Et addit, metuentes vltorem de alio Impre cogitaſſe. Sed vereor vt Suetonius alucinetur in* duobus milibus: *qui non è Mæſicis, ſed Pannonicis Dalmaticiſq́ fuere. Ita enim idem Tacitus ſuprà dixerat:* Læta Othoni principia belli, motis ad imperium eius è Dalmatia Pannoniáque exercitibus. Fuere quattuor legiones, è quibus bina millia præmiſſa. *Nec apud Tacitum leges, de præmiſsis illis è legionibus Mæſiacis. Sanè ſi & rem vides, probabilius tres ipſas legiones illa violenta & hoſtilia Aquileiæ auſas, & de Imperatore deliberaſſe, quàm ſola ex iis duo millia electa.*

50. Difficilius, eſt temperare felicitati, qua te non putes diu vſurum.] *Acutè, vt ſolet, Statius hoc expreſsit:*

Non parcit populis regnum breue.

Et eſt humanum ingenium ſcilicet auidum tunc & præceps.

51. Plura de extremis loqui, pars ignauiæ eſt.] *Quem non capiant hæc talia, ex intimo animorum & affectuum penetrali deprompta? & ſunt aſsidua in noſtro ſcriptore. Quintilianus Declamator ſimile, Decl.* CCCXLIIII. Iam mihi narras moras. ipſum illud ſecretum quærere, & putare intereſſe vbi pereas, non eſt ardentis in mortem impetus Non fiunt iſta niſi ſubitò. nec quiſquam (præſertim nulla graui præcedente cauſſa) ſpiritum ratione depoſuit.

Suetonij alia traditio.

52. Saluium Cocceianum fratris filium.] *Melius ita quàm* Cocceium, *quod Plutarchus præfert. Nam & Tranquillus ita appellat, in Domit. cap.* x. *vbi narrat hunc interfectum. At Suetonius non fratris ſolum filium, ſed ipſum hic fratrem præſentem facere videtur: contra Taciti & Plutarchi narrationem apertè. Nam ille in caſtra euaſerat è pugnâ, ſeq́ cum aliis dedidit. Suetonij tamen verba, cap.* x. Fratrem igitur, fratriſque filium, & ſingulos amicorum cohortatus. *quæ profectò non vera, ſi verus Tacitus.*

Rhenani iudicium reiectum.

53. Neu patruum ſibi Othonem fuiſſe aut obliuiſceretur vmquam, aut nimium meminiſſet.] *Totidem penè verbis Plutarchus: μήτε ἐπιλαθέσθαι παντάπασι, μήτε ἄγαν μνημονεύειν, ὅτι Καίσαρα θεῖον ἔχοι. Non audiemus Beatum, qui verbum,* nimium, *auctore Budenſi codice delet, & vnà ſententiæ acumen. Totum id enim in eo ſicut & in Plinij loco fuerat, epiſt.* XIV. *lib.* III. *quem deprauarunt:* Largius Macedo ſuperbus alioqui & ſæuus dominus, & qui ſeruiiſſe patrem ſuum parum imò minimum meminiſſet. *Tu ſcribe,* nimium meminiſſet.

Veſperare.

54. Veſperaſcente die.] *Farnenſiano eſt,* veſperante. *quod verum arbitramur. Agellius:* Vbi iam veſperauerat.

Suetonij melior lectio.

55. Allatis pugionibus.] *Vocem addunt aliquod libri,* pugionibus duobus. *atque ita Plutarchus: δυεῖν ὄντων αὐτῷ ξιφῶν.*

56. Maternum genus impar.] *Quomodo? ſi ſplendidiſsima ea femina fuit, Suetonio teſtante? Scribit enim de patre Othonis:* Ex Albia Terentia ſplendidiſſima femina duos tulit filios. *Sed melior ibi ſcriptura,* ſplendida fæmina: *quàm ex opt. libro Torrentius adnotauit. idq́ non aliud quàm ordinem equeſtrem propriè notat.*

57. Societate culpæ tutior.] *Puto,* tutiores.

58. Rur.

58. Rursus consiliaturi.] *Non muto. Horatius eo verbo vsus*, Gratum elocuta consiliantibus Iunone diuis. *& alij.*

59. Diplomata Othonis.] *Abunde, si deo ita visum, in Commentariis. nunc Suetonij locum παρέργως emendemus, Calig. cap.* XXXVIII. Prolata diuorum Iulij & Augusti diplomata, vt vetera & obsoleta deflebat. *Cur deflebat? aut qui id conuenit? vidi qui delebat, vellet. Ego,* deflabar, *vel* difflabat, *verum contendo. non enim alio gestu melius expresseris superbum habitum illum contemnentis & respuentis. Eáque difflatio etiam in nostris hodie moribus, vbi elevamus quid aut aspernamur.* Diplomata. Tranquillus correctus.

60. Cereales ludi ex more spectabantur.] *Mors Othonis incidit in* XII. *Kal. Maias, computatione satis certa, imperauitq́;* XCV. *dies. Atqui suprà notaui (libro* XV. *in coniuratione Pisoniana)* Cereris ludos *pridie Idus Apriles datos in Circo. Quod verum est, sed in plures nempe dies, & ad hoc ferè tempus productos, ex hoc loco constet. Adde, quæ suprà scripsi.*

61. Gratior Cæcinæ modestia fuit, quòd non scripsisset. *Quid ita? quia inualuerat iam illo æuo, vt publicè nemo, id est ad Consules aut Senatum scriberet, præter Principem: alij autem omnes, ad istum. Itaque superbè se gessisse Valens visus, qui id fecit; modestè Cæcina, qui omisit. Tale illud lib.* IV. *Hist. de Muciano:* Miserat & epistolas ad Senatum, quæ materiem sermonibus præbuere. Si enim priuatus esset, cur publicè loqueretur? Ad Principē præsidiis literæ.

62. Tantum peditum equitúmque, vis damnáque & iniuriæ.] *Si attendis, haud difficulter mecum fatebere, illud,* tantum, *à glossographo esse, legésque* peditum equitúmque vis, damnáque, *&c: Vis pro multitude & copia, tritum.*

63. Nihil Vitellio anquirente.] *Meritò id verbum reposui, cùm in manuss. repperissem,* acquirente. *Anquiro enim pro Inquiro siue potiùs valdè quæro, veteri & proba nota signatum verbum est, Ciceroni,* Varroni, *aliisque crebrò vsurpatum, crebrò corruptum.* Anquire.

64. Sed creditum fama.] *Rectùmne? an scribendum,* dedirum famâ?

65. Longum interfectori visum.] *Hic ordo verborum in meis libris: & sententia liquet. Alij traijciunt, quid nisi libidine quadam omnia mutandi?*

66. Missus est in locum eius Vectius Bolanus. E præsētibus angebat Vitellium.] *Distingui malim,* Bolanus è præsentibus. Angebat, *&c: vt significet Bolanum è comitatu principis in Britanniam missum.*

67. Apud victores orta seditio.] *Vix tandem emersi me ex hac salebra, & vidi errorem. Transpositi enim per neglegentiam versus sunt, iique in hunc ordinem cogendi:* Et quidem partes modestè distraxerat, nisi numerus cæsorum inuidiā bello auxisset. Apud victores orta seditio, ludicro initio. Discubuerat Vitellius, *&c: Si tamen locus integer est, de quo ambigo. Scripsi* distraxerat, *non*, distinxerat: *ex Vatic. & videtur ad sententiam aptius, quia intellegit* Vitellium *satis elementer & modestè legiones aduersæ partis disparasse & per varias prouincias distraxisse, ne coïrent.*

68. Miles intentus aur licentior.] *Anteà,* licentiosus, *legebatur: quod sanè eligam præ isto quod supposuit Rhenanus.*

69. Per lasciuiam & certamen luctandi accensis.] *Verius,* ad certamen.

70. Inter inania belli.] *An non* immania? *In quo ipso verbo error inueterauit Ciceronis libris De Legibus:* Tum ebur ex inani corpore extractum: *cùm manifestò legend.* immani. *Quidam tamen hic libri,* munia belli. Immania belli.

71. Pars viæ, quam Cremonenses lauro rosísque constrauerant, exstructis altaribus, cæsísque victimis, regium in morem.] *Aræ istæ & Victimæ. Vitellij Genio & Victoriæ. Fœda, sed vetus adulatio: quam in aduentu Regum aut Principum vsurparunt Græci Latinique. Iustinus libro* XXIV. Arsinoë prægressa virum, festum diem vrbi indicit, domos, templa, ceteráque omnia exornari iubet: ARAS vbique HOSTIASQVE disponi. *Valerius lib.* IX. *de luxuria:* Quid sibi voluit princeps suorum temporum Metellus Pius, cùm in Hispania ADVENTVS suos ab hospitibus ARIS Aræ in aduentu Principum.

ET THVRE excipi patiebatur? *Factum & Cæsari è Gallia reduci. Hirtius lib.* VIII. Multitudo obuiam procedebat: HOSTIÆ omnibus locis immolabantur: tricliniis stratis fora templáque occupabantur. *Et paßim deinde Principibus. In Caligula Sueton. cap.* XIII. Inter ALTARIA & VICTIMAS, ardentésque tedas, densissimo & lætissimo obuiorum agmine incessit. *In Galba idem cap.* XVIII. Cùm per omne iter, dextrâ sinistrâque VICTIMÆ opidatim cæderentur. *Plinius Panegyrico, de aduentu Traiani:* Vt plena ALTARIBVS, augusta VICTIMIS cuncta! *Alius Panegyristes ad Maximianum:* Totámque hanc vrbem repentinâ tuâ in hostes eruptione folicitam, lætitiâ & exultatione & ARIS flagrantibus, & SACRIFICIIS & ODORIBVS accensis numini tuo, implesti.

72. Dissimulatus M. Macri tamquam Othonianarum partium ducis.] *Scribendum videtur* Martij Macri. *Nam ita eum suprà crebrò nominat, qui Præfectus gladiatoribus fuit.*

73. Abiit iam & transuectum est tempus, quo posses videri concupisse.] *Obscura est sententia, & ergo acuta. An hoc vult, iam senem esse Vespasianum, & in hac modestâ ætate nihil iuueniliter, aut cupidè atque ambitiosè visum iri agere, sed omnia studia & amore reipublicæ? An potius alio telo, & proprio periculo excitat? Abiit iam tempus, nec in tua manu est, dissimulare aut tegere cupidinem imperij. Iam innotuit multis signis, & vt saluus sis*, confugiendum est ad imperium.

Suspecta vox in Tacito.

74. Nec mihi maior in tua vigilátia, parcimoniâ, sapientiâ fiducia est.] *Ambigo de voce parcimoniæ. Conuenit in Vespasianum, scio: quem sordidum auarumq; omnes faciunt, non solùm parcum. sed cur inter principes & illustres virtutes hanc domesticam priuatámque nominet? aut cur in eâ fiduciam boni euentus collocet? Non digna videtur, quæ ad Imperium adiuuet, aut ad id gradum struat. Itaque reponendum fortasse*, acrimonia. *etsi pono id, non firmo.*

Plutarchus Tacitum amauit.

75. Nam qui deliberant, desciuerunt.] *Acutè & verè dictum. Fidem enim iam fregit, qui deliberat an seruet. Plutarchus exprimere in Galba voluit (magni fecit ille vir hunc nostrum, & quanquam æuo compar, multa verbatim ex hac historia conuertit:) vbi Vinnium facit Galbam excitare & alloqui.* ὦ Γάλβα, τίνα βόσκον βουλεύῃ; τὸ γὰρ ζητεῖν Νέρωνι εἰ πιστοὶ μενοῦμεν, ἤδη μενόντων ἐστί. *Vocula negans excidit, & legendū* ἤδη οὐ μενόντων. *Verto:* O Galba, quomodò deliberas? Nam quærere an Neroni fidi maneamus, iam non manentium est.

76. Nec simulacrum deo aut templum, ara tantùm & reuerentia.] *Parißimum illud, quod de Herculeo fano ad Gades tradit Silius, lib.* III.

Silij dictum simile.

Sed nulla effigies, simulacráque nota deorum:
Maiestate locum & sacro impleuere timore.

Natalis imperij.

77. Is primus Principatus dies in posterum celebratus.] *Dies ille, Natalis imperij decorè dictus. Spartianus Hadriano:* Tertio iduum earumdem Natalem imperij statuit celebrandum.

78. Quinto Nonas Iulias.] *Suetonio scriptum*, quinto Idus. *sed eum ad exemplar Taciti emendendum videri non vanè pronuntiat clarißimus Torrentius.*

79. Non paratâ cognitione.] *Cui rei hic cognitio? quam vocem Taciti mens planißimè spernit. Emendo verò*, non paratu ac concione.

80. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit.] *Ita decuit per se magnum animum, non attollit per fortunam. Claudiam illud pulchrum, & hic aptum.*

Frons priuata manet. non se meruisse fatetur.
Qui creuisse putat.

Falsa scriptio Seueri.

Attamen non leuiter innouauit Vespasianus, si vera quæ Sulpicius Seuerus *scribit lib.* II. *Sac. Histor.* Vespasianus cùm Hierosolymam obsideret, sumit imperium, & vt mos est, diademate capiti imposito, ab exercitu Imperator consalutatus. Titum filium

Cæsarem facit. *Sed palàm illa falsa. Nec mos eius aui diadema tulit, nec Flauius per somnium vsurpauit.*

81. Militariter locutus.] *Rectissimè. atque ita libri. Significat orationem eius castrensem horridámque fuisse, non cultam forensi aut vrbano more. Qui*, militariter lautus, *castigant: ineptiunt.*

82. Antiochensium theatrum, vbi illis consultare mos est.] *Qui mos scilicet plerisq́; Græcorum, & qui oriundi à Græcis. Frontinus* III. *Stratag. cap.* II. Alcibiades in theatro disseruit, vbi ex more Græcorum locus consultationi præbebatur. *Iustinus lib.* XXII. Agathocles velut reip. statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari iubet. *Inde illud Satyrici, de principe oratore:* ——— & pleni moderantem fræna theatri. *Meminit eiusce ritus* Cicero *pro Flacco, & alij.* Græcis Theatrum pro Curia.

83. In modum penatium diligebantur.] *Id est, amabant vetera & nota castra, iuxta ac suas ædes. Clarum, nec monitione dignum: nisi correctores*, dirigebantur, *maluissent.*

84. Antiochus vetustis opibus ingens.] *Adtextam censeo vocem*, ingens: *certè obnubilat sententiam & phrasem, qua aliàs Tacito crebra.*

85. Mox, per occultos suorum nuntios excitus ab vrbe Agrippa.] *Quomodo, aut quando ergo illuc venerat? ex Egesippo disce, libro* IIII. *cap.* XXI. Sententiam noui Principis de bello Iudæorum sciscitari, Vespasiano consilium fuit: misitque Titum filium & regem Agrippam. Titus de Achaia reuertit: Agrippa Romam contendit, vt apud nouum Principem locaret gratiam. Agrippa Romæ.

86. Nondum additis Cappadociæ legionibus.] *Vespasianus ipse addidit. Vide Tranquillum, cap.* VIII. *in Vespas.*

87. Classem è Ponto Byzantium adigi iusserat.] *Intellege classem, quæ Romanis etiam illic ordinaria, ad tuendam Ponti oram. Quanta ea fuit? hauries è solo Egesippo libro* II. *in oratione (cui pulchra placent, eam legat) Agrippæ*: Mæotia regna Bosporanique omnes Romano subiiciuntur imperio, & illud antè innauigabile pelagus quadraginta naues ad pacem exercent. Classis in Ponto.

88. Ad obtinendas iniquitates.] *Phrasis insolens, & mihi suspecta. locum etiam totum vitij arguit, quòd statim Romanus codex præfert*, haud perinde obstinante.

89. Aquileiam iam progressæ, proturbatis qui de Othone nuntiabant.] *Id est, spretis reiectisq́; qui victum eum, & vixisse dicebant. quod Suetonius dixit*, rumori eos non credidisse: *vt solent homines, in spem suam proni.*

90. Vi præcipuâ Primi Antonij.] *Egesippi super hoc nobili duce errorem non celo: siue errore potius. Is enim libro* IV. *cap.* XXX. *facit eum* Præfectum tertio ordini militari: *id est, legioni tertiæ. Atqui Septimæ præponit enim statim noster. Item in Mysia eum collocat: noster clarè in Pannonia. Quis autem præponderare fidem* Cornelianam *nesciat?*

91. Titus Flauianus.] *Malui quàm*, Fabianus. *Farnesianum codicem audio, &* Tacitum *ipsum qui non aliter sequenti libro appellat.*

92. Pompeius Sullanus.] *Imò* Siluanus. *Ita enim libro proximo*: Sex milia Dalmatarum ducebat Pompeius Siluanus, consularis senex.

93. Præposuerat Prætorianis P. Sabinum ac præfecturæ cohortis Iulium Priscum.] *Alij*, ad præfecturam cohortis. *Corrupta omnia. quæ enim hæc Præfectura cohortis cogitari apposite potest? Mihi ex sententia & historia placet scribi*: Præposuerat prætorianis P. Sabinum à Præfecturâ vrbis, & Iulium Priscum, tum centurionem. *Siue etiam*: ac Præfecturæ vrbis. *Sanè hic* Sabinus *qui Principi Vespasiano frater, vtrumque munus tenuit sub* Vitellio. *& de Præfectura Prætorij, libro proximo*: P. Sabinum Prætorij præfectum ob amicitiam Cæcinæ vinciri iussit, substituto in locum eius Alpheno Varo. *De vrbis, plus vno loco habes libro* III. *&* IV. *Iulium etiam Priscum collegam ei in Prætoriana fuisse, libro sequenti docet*: Vitellius vt è somno excitus, Iulium Priscum & Alphenum Varum cum XIV. prætoriis cohortibus obsi- Sabinus Præf. vrbis. Et Prætorij.

dere Apenninum iubet. *Scripsi etiam, tum centurionem: Farnesianum cod. secutus, cui vocula nulla, esset. & vt de Sabino dixit, Praefectum cum vrbis fuisse, ex quo eo gradu sublatum ad Praetorium: ita de Prisco, dumtaxat centurionem.*

Taciti locus illustratus.

94. Reuersis ab exilio iura libertorum concessit.] *Interpretor. Cùm Galbâ exsules restituisset; non tamen etiam bona, credo, quia in fiscum illata, & pleraque iam per prodigentiā Neronis consumpta. Sed nec pars quæ accusatoribus sententiâ iudicum semel donata, temerè eripienda videbatur. Itaque egebant. Vitellius eos miseratus, huc decurrit vt largiretur Iura libertorum, dupliciter quidem: redderet inquam iura libertorum veterum, daret & eorum qui posteà manumissi. non aliter quàm si ab illo suisto domino manumissi fuissent. In speciem igitur ingens hoc donum. Nam operas liberti domino debebant, alimenta si egeret, denique testamento bonorum semissem. quæ omnia prompta & obuia tibi apud Ictos. Hoc vulgò etiam appellant, Ius patronatus, & Ius patronorum, Plinius epistola XI. lib. X. Eiusdem sententiæ versus illos Martialis censeo (Princeps Ictorum hodiè variè eos tamen traxit) ad Traianum:*

Iura liberto-rum.

Ius patronorum.

Martialis explicatus.

Qui sua restituis spoliato iura patrono,
Libertis exsul non erit ille suis.

Nec dissimilis, imò maior benignitas Augusti in Iulum Antonij hostis sui Filium. de quo Dio lib. LI. τῷ Ἰούλῳ τῷ τοῦ Ἀντωνίου τῇ τῆς φουλουίας υἱεῖ, τοὺς ἐξελευθέρους αὐτοῦ πάνθ' ὅσα τελευτῶντας σφᾶς καταλιπεῖν αὐτῷ κατὰ τοὺς νόμους ἔδει, παραχρῆμα δοῦναι ἐκέλευσε: Iulo, Antonij & Fuluiæ filio, libertos eius, quidquid mortuos relinquere ex legibus conueniebat, statim dare iussit. *Non enim dedit solùm ea iura, sed repræsentauit.*

Iura libertorum.

95. Abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus.] *Argui olim demendo, ipse fortasse arguendus. Sententiam nunc expedio: Vitellium quidem exsulibus reuersis iura reddidisse vetera in libertos: sed non cum magno fructu. quia pecunias suas occultabant per varias artes & recessus. ita in alimentis, testamentis, aliisque patronos fraudabant, vt modici ipsi & inopes. Voci Sinus, ea vis subest fraudandi, subtrahendi, occulendi. Tacitus libro IV. infrà:* Tradi se præfectis centurionibúsque, quos vbi spoliis expleuerunt, mutari; exquirique nouos sinus & varia prædandi vocabula. *Plinius libro XXXVI.* Vnde M. Scaurus pater, toties Princeps ciuitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum prouincialium sinus? *Sinum vocat hominem ipsum, in quem rapina omnes collatæ velut in sinum. Plura exempla huic rei vide, si lubet, apud Barn. Brissonium in Lexico: & lumen ab eo fænerare, qui verè Europæ lumen.*

Sinus, in prædandi significatione aut congerendi.

Aer infamis in Vaticano.

96. Infamibus Vaticani locis.] *Ob aërem parùm purum: quod etiam hodie experiuntur. Frontinus libro II. De Aquaductibus, vult id emendatum in tota vrbe, suo æuo, idque ablutione aquarum:* Ne pereuntes quidem aquæ otiosæ sunt. Nam immunditiarum facies, & impurior spiritus, & caussæ grauioris cæli, quibus apud veteres VRBIS INFAMIS AER fuit, sunt remotæ.

97. Omnia alia militi largiebatur.] *Hunc quoque locum liberare inusta nota possumus: Ait enim hoc: Vitellium, quia pecuniam dare militi non poterat, Impunitatem & licentiam omnis culpæ dedisse: vt hac saltem blanditia eum retineret. Nec aliter sanè fit in paupere militia.*

98. Liberti Principum conferre.] *Non muto: & scio multos Romæ, eósque prædiuites, priorum principum libertos. Videatur tamen & lectio & rapina proclivior, si libertos* patrum *substituas: qui numero sanè grandi.*

99. Exstructis in campo Martio aris.] *Scriptor incertus apud Suidam in voce,* Βιτέλλιος, *hanc rem sic narrat:* καὶ τὸ σκῆνος τοῦ Νέρωνος ἐς κοῖλόν τινα καὶ ἀφανῆ τάφον κατακείμενον ἀποσέμνυνε.

100. Inferias Neroni fecisset.] *Reposui pro,* iecisset.

101. Prodigis epulis & sumptu Caianæ aquæ.] *De Caiana aqua, id est, vt volunt, aquæ ductu illo sumptuoso; nugæ magnæ. Nec Ferreti quidem emendatio ad genium meum aut librorum,* Caianæ aulæ. *Nobis suboluit mendum & eius caussa, è diductione*

copulę:

copulæ: quam reddimus, legimúsque, sumptu saginâque. *Saginæ vox apta, quoties de helluone Vitellio: & Tacito velut de industria vsurpata. Vt*, luxu & saginæ mancipatus emptúsque. *Iterùm*: medio die temulentus & saginâ grauis. *Nec aliter Cicero pro Flacco:* Qui multitudinem illam non auctoritate, sed saginâ tenebat. *Hæc apta & bona. Palmerij tamen coniectura non minus recta,* sumptu ganeáque.

102. Nouies millies sestertium.] *Sidonius in Panegyrico ad Maiorianum, abit nimis ab hac summa & quinquies millies exprimere voluisse videtur:* Sidonius explicatus.

——— post quinta VitellI
Millia, famosi ventris damnata barathro.

Minus abibit, si legas, bis quina. *quod verum censeo. atque ita decies millies (vt potuit tamen cumque) in carmine dixerit. A Taciti quidem summâ etiam Dio siue abbreuiator eius Xiphilinus est.* Aut correctus.

103. Integrum illic ac fauorabilem proconsulatum Vitellius.] *De Vitellio, eadem Suetonius in vita eius cap.* v. *At de Vespasiano mutat, &* Africam integerrimè, *inquit,* nec sine magnâ dignatione administrauit. *Qui concilientur, non video.*

104. Hæc illâve defensurus, prout inualuissent.] *Non male,* prout ij voluissent. *Temporum enim hominem describit, qui nunc in suspenso, inclinaturus erat ad partes valentiores: Multi eiusmodi vulpiones, præsertim per bella ciuica. Talis rex Iuliates, lib.* XII. *Annal.* qui societatem Meherdatis palàm induerat, in Gotarzem per occulta & magis fida inclinabat. *Et depingit in vno omnes Claudianus:* Temporarîs ingenia.

Librauit geminas, euentu iudice, vires,
Ad rerum momenta cliens, seseque daturus
Victori.

105. Aut suomet astu.] *A Ferreto est. malè anteà,* statu.

106. Mare quoque Etesiæ flabant. harum flatu, &c.] *Intricata valdè lectio in scriptis. Vaticanus:* mare quoque & Blæsi flabra aquilonis, harum flatu, *nec aliter Farnes. At Budensis,* mare quoque & etsi flabra Aquilonis verum flatur. *Nos leginus,* Mare quoque etesij flabant (*siue* inflabant) Aquilones. Horum flatu. *Plinius lib.* II. Post biduum iidem Aquilones constantiùs perflant, per dies XL. quos Etesias vocant. *Et clarum certè est, Aquilones propitios optabilésque iis, qui ex Italiâ Orientem adnauigant: qui ex eo Italiam, contrà. Cæsar lib.* III. *belli ciuil.* Ipse enim necessariò Etesiis tenebatur, qui Alexandriæ nauigantibus sunt aduersissimi venti. Etesij siue Annui Aquilones.

107. Vexillarij quartædecimæ & sextædecimæ.] *Libri scripti,* vexilla XIIII. & XIII. legionum.

108. Et duodeuicesima.] *Vatic. & ipsa res poscunt,* duoetuicesima.

109. Lucilius Bassus.] *Frustrà solicitant libri. Nam Vaticano est,* Blæsus: *Farnesiano,* Blexus. *At Bassi cognomen firmat omninò priscum monumentum quod Aquileiæ, cuius exemplar à Fuluio Vrsino mihi traditum subieci:* Lucil. Bassus

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX.
TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COSS. III. DES. IIII. VETERANIS.
QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. RAVENATE. SVB.
SEX. LVCILIO BASSO. QVI. SENA. ET. VICENA. STIPENDIA.
AVT. PLVRA. MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI. IN. PANNONIAM. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSI. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET
CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT
CVM. EST. CIVITAS. IS. DATA. AVT. SI. QVI. CÆLIBES. ESSENT
CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. NON. APRIL. CÆSARE. AVG. DOMITIANO. CN. PEDIO. CASTO. COS. ILATORI. VENETI. F. CENTV

RIONI. AMEZEIO. DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM. EX. TABVLA. ÆNEA. QVÆ. FIXA. EST. ROMÆ. IN. CAPITOLIO. AD. ARAM. GENTIS. IVLIÆ. DEFORAS. PODIO. SINISTERIORE. TAB. T. PAG. 11. LOC. XXXXIIII.

110. Ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, peruertisse ipsum Vitellium videntur.] *Vox Vitellij ineptè repetita, & inculcata, vt solet, ab interprete. Scribo eâ eiectâ*, peruertisse ipsum videntur.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM III. HISTOR. NOTÆ.

1. IAM reserata militia.] *Non sperno: aptius tamen fortasse, certè clarius,* reserata Italia. *Atque id Taciti fine Antonij concionantis mentem propius tangit.*

2. T. Ampius Flauianus.] *Verum hoc nomen erui è libris, qui aut* Tampius *aut* Tumpius *præferunt, cohæsu scilicet notæ. Ampia gens inter Romanas nota. Vulgò Appium hic legas, falsò: quia non vni duplex prænomen esse potuit.*

3. Ceterùm vt transmitteret in Italiam impunè.] *Clausula corrupta, manca, nec scio an loco posita. Farnesianus* : vt transmitteretur in Italiam impunem eo visui foret scriptum Aponio Satium reuirescere crederetur. *Nec aliter Vatic. nisi quod*, vsui : *& suprà* Satium, *adnotat*, Sotium. *Ficulnum auxilium. certè mihi, qui sine libris non enato ex hac lacuna.*

4. Quæsitum inde quæ bello sedes legeretur. Verona potior visa.] *Variè olim peccatum in libris. sæpe etiam in transpositu foliorum aut traiectu. Quod hic factum mihi liquet. Quomodo autem id alij Critici non aduertere ante me, mirum. Nam historiam saltem lege non ignauè: videbis, imò tanges. En, hic deliberatur de sede belli in Italia, & Verona eligitur. Atqui nondum in Italiam copiæ vllæ transmissæ. Paginâ demum sequenti narratur*, Antonio rapienti partem equitum ad inuadendam Italiam Arrius Varus comes fuisse, & Aquileiam & proxima quæque occupasse. *Veronámne igitur venire potuerunt, à tergo his relictis? Sed & tota narratio, incomposita, dissona. cui verum veterémque ordinem dare, haud nostrum: in meliorem tamen paullò aptiorémque sic redigi censeam.*

Mira in Tacito & fœda traiectio.

Aliqua concinnatio.

CETERVM vt transmitteret in Italiam impunè & eo vsui foret, scriptum Aponio, vt vnà cum Mœsico exercitu celeraret. Ac ne inermes prouinciæ barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti; plebem quoque & vim equitum quâ solâ valent offerebant. remissum id munus ne inter discordias externa molirentur, ac maiore ex diuerso mercede ius fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueuorum, quibus vetus obsequium erga Rom. & gens fidei commissæ* patientior. opposita in latus auxilia, infesta Rætia, cui Porticus Septimius procurator erat incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Tauriana & VIII. cohortibus ac Noricorum iuuentute ad occupandam ripam Æni fluminis quod Rætos Noricósque interfluit, missus, nec illis aut his prœlium tentantibus fortuna partium alibi transacta. Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam & dux Corbulo & prosperę in Armenia res addiderât. Idem secretis apud Neronē

ſermonibus ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Vnde infami gratia primum pilum adepto, læta ad præſens malè parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus occupantes Aquileiæ proxima quæque, & Opitergij & Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præſidiũ aduerſus claſſem Rauennatem, nondum defectione eius audita. Inde Patauium & Ateſte partibus adiunxere. Illic cognitum tris Vitellianas cohortes, & alam cui Scribonianæ nomen, ad Forum Allieni ponte iuncto cõſediſſe. Placuit occaſio inuadendi incurioſos. nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes pleroſque oppreſſere. Prædictum vt paucis interfectis ceteros pauore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere qui ſe ſtatim dederent. plures abrupto ponte inſtanti hoſti viam abſtulerunt. Vulgata victoria poſt principia belli ſecundum Flauianos, duæ legiones ſeptima Galbiana, Tertiadecima Gemina cum Vedio Aquila legato Patauium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem ſumti, & Minutius Iuſtus præf. caſtrorum leg. VII. quia audaciùs quàm ciuili bello imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſſus eſt. Deſiderata diu res interpretatione gloriæ in maius accipitur, poſtquam Galbæ imagines diſcordia temporum ſubuerſas in omnibus municipiis recoli iuſſit Antonius, decorum pro cauſſa ratus ſi placere Galbæ principatum partes præſumerent. Quæſitum inde quæ ſedes bello legeretur. Verona potior viſa patentibus circùm campis ad pugnam equeſtrem qua præualebant: ſimul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famámque videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicentia: quod per ſe parum (etenim modicæ municipio vires) magni [illegible]enti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, & patriam [illegible]m duci ereptam. In Veronenſibus pretium fuit: exemplo opibúſque partes iuuere. Et interceptus exercitus per Ræetiam Iuliáſque Alpes. ac ne peruium illa Germanicis exercitibus foret, obſepſerat. Quæ ignara Veſpaſiano aut vetita. quippe Aquileiæ ſiſti bellum, exſpectarique Mucianum iubebat. Adiiciebátque imperio conſilium, quando Ægyptus, clauſtra annonæ, vectigalia opulentiſſimarum prouinciarum obtinerentur, poſſe Vitellij exercitum egeſtate ſtipendij frumentique ad deditionem ſubigi. Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, incruentam & ſine luctu victoriam & alia huiuſcemodi prætexendo, ſed gloriæ auidus atque omne belli decus ſibi retinens. Ceterùm ex inſtantibus terrarum ſpaciis conſilia poſt res afferebantur. Igitur repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium irrupit, tentatíſque leui prœlio animis, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter Hoſtiliam vicum Veronenſium & paludes Tartari fluminis caſtra permuniit, tutus loco cùm terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. Quod ſi affuiſſet fides, aut opprimi vniuerſis Vitellianorum viribus duæ legiones nõdum coniuncto Mœſico exercitu potuere, aut retroactæ deſerta Italia turpem fugam conſciuiſſent. Sed Cæcina per varias moras primas hoſtibus vendidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione VII. Claudiana aduenit. Legioni tribunus Vipſanius Meſſalla præerat, claris maioribus, egregius ipſe, & qui ad id bellum ſolus artes bonas attuliſſet. Has ad copias nequaquam Vitellianis partes (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, temeritatem victa arma tractantium incuſans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attolebatur, Vitellij modica & vulgari mentione, nulla in Veſpaſianum contumelia. Nihil prorſus quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flauianarum partium duces omiſſa prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè, pro cauſſa fidenter, de exitu ſecuri, in Vitellium vt inimici. Facta Tribunis & Centurionibus retinendi quæ

f iiij

Vitellius indulsisset, spes: atque ipsum Cæcinam non obscurè ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, &c. *eo ordine quo deinceps vulgati.*

Vicetia non Vincentia. 5. Vicentia. *Vicetiam appellant Plinij meliores libri, & Strabo* Οὐικετίαν. *Etiam lapis:*

INTER
ATESTINOS
ET
VEICETINOS
FINES. TERMINOSQ.
POSVIT.

6. Et interceptus exercitus per Rætiam Iuliásque.] *Vatic. & Farnes:* interiectus exercitus Rætiam Iuliásque. *Ego ne hæc quidem integra puto aut satis composita. Legam tamen:* interiectus exercitus Ræticas Iuliásque Alpes, ne peruium illà Germanicis exercitibus foret, obsepserat.

Messalla vir insignis. 7. Vipsanius Messalla, qui solus ad id bellum bonas artes attulisset.] *Est iste ipse, cui partes sermonis præcipuæ tribuuntur in libello De caussis corruptæ eloquentiæ. Amicum Tacito fuisse, ex elogiis his satis constat.*

8. Pro caussa fidenter, de exitu securi.] *Manuscripti,* de exercitu *Quod edidi, magis placet.*

9. Et gens fidei commissæ patientior.] *Mei codices,* commissior, patientior. *An,* fide cognitior? *an impar medicina nostra huic vulneri? Palmerius legit:* fidei commissior: patienti orâ, opposita in latus au[illegible]*cio an fauente Æsculapio.*

10. Cùm alâ Taurianâ.] *Itáne? a[illegible]a Tauriana siue Taurina, adiuncta legioni Italicæ in Vitellij partibus erat: nec de transfugio aut discessu eius vsquam didicimus. Vt iusta caussa sit, cur Vaticanā lectionē recipiā,* Alâ Aurianâ. *Nomina enim ferè equitum alis, à præfectis:* Ala Auriana *Tauriana, Frontoniana, Valeriæ, Silanæ Aurianæ, & hæc ipsa Auriana perseuerauit ad labens imperium, legasq; in Notitia imperij Sub dispositione Ducis Armeniæ:* Ala Auriana, Dascusæ.

11. Nec illis aut his.] *Non rectè editum,* nunc illis.

12. Arrius Varus strenuus bello, quàm gloriam ei dux Corbulo, *&c.*] *Locus quem fœdatum arbitror non vanè. Nam scripti mei,* Strenuus bello magis quàm gloria. & dux Corbulo. *Diuinabam olim,* strenuus bello, quàm gloria: ei dux Corbulo & prosperæ Phrasis prisca notata. in Armenia res. *omissa voce,* addiderant, *quam additam censebam à glossographo sententiæ fulciendæ. Genus quidem hoc loquendi, per Tacito crebrum Annali* IV. Agrippa claris maioribus, quàm vetustis. *Annal.* I. Pacem quàm bellum probabam: *& sæpius. Plautus ipse non refugit, Rudente:*

Eò tacent, quia tacita bona est mulier semper, quàm loquens.

Iterum Menæchmis:

Quin vidua viuam, quàm tuos mores perferam.

Nec quidquam in his mutandum. intellegitur enim, magis, potiùs: *vti Græcis crebrò* τὸ μᾶλλον.

Iterum Plautus:

Certum est mori, quàm hunc pati lenonem in me grassari.

Liuius: Multiplex quàm pro numero damnum est. *Laberius:* Consistes ægrè, & quàm descendas, decides. *Curtius lib.* VII. Nec me ars mea, quàm beniuolentia perturbat. *Noto pluribus, vt illustrem genus dicendi quod obscurum visum multis & in Tacito durum. At de loco hoc ipso, nunc quidem hæreo. Parùm aptè sententię videtur,* strenuus gloriâ: *nec* Hic coniectura. *antithesis clara. Rodolphus adnotarat in suo codice,* strenuus bello magis quàm bonus. *Certè valdè mihi placeat legi,* strenuus bello, quàm bonus. gloriam ei dux Corbulo, *&c. Et vereor vti Rodolphus in libro aliquo repperit, non ausus sequi.*

13. Occupantes Aquileiæ proxima quæque.] *Budensis codex & Romana editio,*

occupatâ Aquileia, in proxima quæque. *Haud displicet. posit & legi*, in proximo quoque.

14. Alam cui Scribonianæ nomen.] *Aliquot libri*, Sebonianæ.

15. Vulgata victoria post principia belli.] *Abest particula*, post, *à Budensi: eóque Rhenanus*, principio belli, *rescribit, me fauente.*

16. Minutius Iustus, quia audaciùs quàm ciuili bello imperitabat, subtractus militum iræ.] *Sperno illud*, audaciùs: *nec proteruo militi vnquam eà in duce displicuerit, sed rigor potiùs & seueritas. Itaq; benè Vaticanus*, adductiùs: *cui verbo ea vis. Tacitus libro* XIV. *Annal.* Pluribus sermonibus, modò familiaritate iuuenili Nero, & rursus adductiùs, quasi seria consociaret. *Idem* XIV. *Annal.* Adductum quasi & virile seruitium. *ita enim ibi malo eum codice Budensi, quàm* Addictum. *Suetonius sensu simili Tiberium incessisse scripsit*, vultu adducto plerumque tacitum: *id est, graui, serio, & seuero. Ita Seneca* vultum adducere in tristitia *vsurpat: & Capitolinus de Ælio Vero scribit*, fuisse fronte in supercilia adductâ venerabilem. *Caussa aperta huic significationi, à gestu. Qui enim alacres, comes, fronte etiam ferè sunt exporrecta, & diffusa: qui tristes, seueri, eadem contracta & adducta. Non alia mente Propertius subductum vultum pro graui dixit:* Adductus qua significatione.

Nunc volo subducto grauior subducere vultu.

17. Decorum pro caussâ ratus, si placeret Galbæ principatus. & partes præsumpsere.] *Malè diducta sententia & scripta. Puto*: si placere Galbæ principatum & partes, præsumpsissent. *Putauit, inquit, Antonius è re futurum, si homines animo præsumerent, Galbæ principatum & optimatium partes Vespasiano placere.*

18. Et vt proditionis ira militum in Flauianum incubuit.] *Vocem sententia flagitat. & puto deesse, Auctorem, Compertum, aut tale. Itaque scribam*, vt proditionis auctorem, ira militum, *&c.*

19. Cornelium Tuscum.] *Lege*, Fuscum. *Ille est qui superiore libro nominatur.* Sed Cornelius Fuscus procurator (*Dalmatiæ*) aderat vigens ætate, claris natalibus. *Et hac in bello ciuili opera, nisi fallor, benè penitus in Vespasiani domum insinuauit: & à Domitiano præfectus prætorio factus. Periit in Dacis, infelici pugna. Suetonius Domit. cap.* VI. *Dio, Victor. Iuuenalis de eodem:* Cornelius Fuscus. Cæsus in Dacis.

Et qui vulturibus seruabat viscera Dacis.

20. Secreta castrorum.] *Principia ipsa, quia hæc seiuncta à tabernaculis & tentoriis militum. Ideò Statius vocauit*, ——— consilij penetrale, domúmque verendam Signorum.

21. Transfugisse classem, arcem commeatuum.] *Benè emendaui iam olim in Antiquis. Præter exempla eius sermonis, quæ tunc adduxi: velim addi nouitium à Liuio, lib.* XLI. *castellum etiam in hac metaphora ponit:* Respicerent tribunal homines, castellum omnium scelerum. Arx alicuius rei pro fundamento.

22. Vbi totis castris in fama proditio.] *Alij libri*, infamiâ prodita. *nec sperno. Ita narrat, vt statim mouisse miles se videatur. At Egesippus (quem suadeo in tota hac historia legas) lib.* IV. *cap.* XXX. *noctem interponit: & manè demum* surgentes, euaginatis gladiis insiluisse super Cæcinam *facit.* Repugnat Tacito Egesippus.

23. Exsuli Antonio donum ducentur.] *Cur iste exsul, aut quando? Puto sub Nerone, lege Cornelia, de Testamentis, falsi damnatum, eum tabulas subditiuias fraude, & præmio inductus, obsignasset. Vide libro* XIIII. *Annal. Actis anni.* DCCCXIIII.

24. Etiam militibus principem auferre.] *Cum Ferreto omninò lego*, etiam milites auferre.

25. Forte victi aut perinde rebus prosperis.] *Rodolphus*, victuri. *Mentem video: & tamen subuereor vt parum plena ista, & huic narrationi quædam desint.*

26. Anceps belli fortuna.] *Farnes.* prælij. *quod verius. Aliud enim bellum propriè, aliud prælium: etsi Florus, Vegetius, Orosius, alij confuderunt, nec scio an hic noster.*

27. Non ſi pateant portæ, niſi exploratò, niſi die, intrandum.] *Rodolphi lectio valdè mihi arridet, neſcio an à libris:* non ſi pateant portæ, nō die, niſi explorato intrādū.

28. Hoſtem poſterâ die profligare ac proruere ratio fuit.] *Notam in Antiquis lib. II. cap. XVI. videri inducta voce legend.* ac proruere fuit, *id eſt, licuit. Sed vereor vt ego quoque interdum (cur negem aut purgem communem Criticorum hanc noxam?) inter ſectores, non medicos. Nunc ſanè vocem eam tolero.*

Quartadecima legio à mota.

29. Quartædecimæ legionis balliſta.] *Qui poteſt? Nam quartadecima legio pro Othone ſteterat, & poſt Bedriacenſe prælium ſtatim à Vitellio in Britanniam remiſſa. Sed nec mentio eius in hac pugna, imò bello. Reponam fidenter,* quintædecimæ, *quæ inter Vitellianas paullò antè cenſa.*

Per Lunam error in prælijs.

30. Hinc maiores equorum virorúmque vmbræ, & falsò vt in corpora ictu, tela hoſtium citrà cadebant.] *Ita è libris reſtituimus. nec ſententiam difficile capi, è ſimilibus auctorum locis. Nam hæc fraus ſiue error alias quoque obiectus hoſti. Plutarchus in Pugnâ Pompeij cum Mithridate:* ἐπῄεσαν μὲν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ νώτου τὴν σελήνην ἔχοντες. πεπιεσμένης δὲ περὶ τὰς δύσεις τοῦ φωτὸς, αἱ σκιαὶ πολὺ τῶν σωμάτων ἔμπροσθεν προϊοῦσαι τοῖς πολεμίοις ἐπέβαλον, οὐ δυναμένοις τὸ διάστημα συνιδεῖν ἀκριβῶς· ἀλλ᾽ ὡς ἐν χερσὶν ἤδη γεγονότων, τοὺς ὑσσοὺς ἀφέντες μάτην, οὐδενὸς ἐφίκοντο. *Id eſt:* Aggreſſi eos Romani ſunt, Lunam à tergo habentes. qua inclinante in occaſum, vmbræ corporum anteriùs productæ hoſtibus incurrebant, qui parùm exactè interuallum hac cauſſa diſcernere potuerunt. ſed tanquam iam in manibus & intra tela eſſent, haſtis temerè emiſſis, neminem attigerunt.

Flori mira ſcriptio.

Florus paullò aliter narrat, nec rem cepiſſe viſus eſt, de illapſa pugna: Nocturna ea dimicatio fuit, & Luna in partibus quippe quaſi commilitans, cùm à tergo hoſtibus, à facie Romanis ſe præbuiſſet: Pontici per errorem, longiùs cadentes vmbras ſuas, quaſi hoſtium corpora petebant. *Si tamen ea lectio recta, nec interpolata ab imperitis. Nam certè Oroſius etiam & Frontinus, Romanis in hac pugna Lunam fuiſſe à tergo fatentur: & Dio clarè,* κατόπιν. *Itaque emendem in Floro:* cùm à tergo Romanis, à facie hoſtibus ſe præbuiſſet: Pontici per errorem longiùs cadentes vmbras (*voculam illam,* ſuas, *expungimus*) quaſi hoſtium corpora petebant. *Sanè ratio ipſa ita vult. nec tam bardum ego Florum vnquam cenſeam, vt hoc non ceperit.*

Fortaſſis emendatio.

31. Cur rari ſumpſiſſent arma.] *Ex hiſtoria & ſententia,* cur reſumpſiſſent. *Nam Pannonici ſemel victi, arma tamen iterùm ſumpſerant.*

Curtianum dictum.

32. Illic ſigna armáque veſtra ſunt, & mors victis Nam ignominiam conſumpſiſtis.] *Aſſidet acuto huic dicto illud Curtianum, libro* VI. Scit eos qui miſericordiam conſumpſerunt, ampliùs ſperare non poſſe.

Mos ſalutandi ſolem.

33. Orientem Solem (ita in Syria mos eſt) Tertiani ſalutauere. *Nam hæc legio è Syria deducta, in qua ſub Corbulone militauerat. At de more ipſo, Herodianus lib.* IV. *de Parthis, qui pugnam inituri orto iam Sole:* ἀσπασάμενοι δὲ τὸν ἥλιον, *inquit,* ὡς ἔθος αὐτοῖς, οἱ βάρβαροι μεγίστῃ κλαγγῇ βοήσαντες ἐπέδραμον τοῖς Ῥωμαίοις. *Sed obſeruo amplius: non ſolum Syros aut Orientales Solis cultum hunc detuliſſe, ſed gentium pleráſque. Plato libro* X. *De legib.* Ἀνατέλλοντός τε ἡλίου καὶ σελήνης καὶ πρὸς δυσμὰς ἰόντων, προσκυλίσεις ἅμα καὶ προσκυνήσεις Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων πάντων. Oriente Sole & Lunâ, iiſdémq; occidentibus, in terram inclinationes & adorationes ſunt, Græcorum omniúmq; Barbarorum. *Ipſis Romanis receptum, in precando verti ad Orientem. Hyginus, de Limitibus:* Antiqui architecti in Occidentem templa rectè ſpectare ſcripſerunt. Poſteà placuit omnem religionem eò conuertere, ex qua parte cæli terra illuminabatur. *Iſidorus lib.* XV. *templa ita ſtructa ait,* vt qui conſuleret ac deprecaretur, rectum aſpiceret Orientem. *Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodoſium:* Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus, à qua lucis exordium eſt. *Nec Chriſtiani abhorruerunt. Tertullianus Apologet. cap.* XVI. Alij planè humanius & veriſimiliùs, Solem credunt Deum noſtrum. Suſpicio inde, quòd innotuerit nos ad Orientis te-

Gentes pleræque Solem adorant.

gionem precari. Sed plerique vestrum, adfectatione aliquando & cælestia adorandi, ad Solis ortum labia vibratis.

34. Vagus inde consilio ducis subditus rumor.) *Romanus codex*, vagus inde, an consilio. *quod valdè amplector. Ambigit videlicet, fortuitu natus inter milites is rumor, an arte ducis sparsus.*

35. Contraheret diduceretve.) *Sententia & ἀντίθεσις sic visa postulare. vulgò*, duceretve.

36. Multa cum strage incesserat contatio.) *Quomodo* contatio? *imò ardor vbique & feruens opus. Scribam*, tentatio.

37. Completur cæde, quantum inter castra murósque vacui fuit.) *Quis verò numerus cæsorum in his prælijs? Tacuit noster, expressit Egesippus.* Exstincta triginta millia & ducenti viri de exercitu Vitellij. Primúsque (id enim Antonio cognomentum erat) quattuor millia quingentos de Mysiacis militibus amisit. Quot cæsi ad Cremonam.

38. Nomen atque imagines Vitellij amoliuntur.) *Nomen eius in Signis. Mos enim ille, vt Imperatoris sui nomen tum Vexillis inscriberent, tum Scutis. Quod etiam in libera rep. video factitatum. Dio de Crasso in Parthos mouente, lib.* XL. *σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα ἐπ' αὐτῶ πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων.* Signum vnum, ex iis quæ magna sunt & velorum similia, & puniceas litteras inscriptas habent ad indicium exercitus & Imperatoris sui faciẽdum. *Thebaidis scriptor etiam Græcis attribuit, sed mentem habens in militia Romana.* Nomen Imp. in signis.

———aurea clarum nota.
Nomen ducum vexilla præscriptum ferunt.

facitq́; litteras aureas, quas Dio puniceas. Huc Suetonij illud pertinet, Vespas. cap. VI. Nomen eius vexillis omnibus sine mora inscripserunt. *Item Prudentij de Constantino:*

CHRISTVS purpureum, gemmato textus in auro
Signabat LABARVM. CLYPEORVM insignia CHRISTVS
Scripserat.

Qui bene addit de Clypeis, siue Scutis. nam & illic, vt dixi, inscribebant. Quinctilianus, pro Milite: Inscriptum in scuto C. Marij nomen. *Dio* XLII. *Marcellum ait*, nomen Pōpeij cùm id scutis suis milites inscriberent, delesse. *vti scilicet fautorem se Cæsari ostenderet. Idem lib.* L. *notat, Romanos milites* Cleopatræ nomen scutis suis inscripsisse, *quasi Imperatoris. D. Ambrosius (siue quis alius ille scriptor) ad hunc ritum respexit Oratione funebri de Valentiniano:* Valentinianus habens in se imaginẽ Christi. Nec iniuriam putaueris. charactere Domini inscribuntur & serui, & nomine Imperatoris signantur milites. *nisi tamen ad puncturas & stigmata militum hoc refers: quod non sperno.* Etiam in scutis. Ambrosij locus ambiguus.

39. Viles ad prædam, in ludibrium trahebant.) *Turnebo ne accedamus rescribenti*, miles ad prædam. *Taciti enimuerò mens, eosipsos qui aut ætate aut imbecillitate non erant vllius æris, raptos tamen per sæui iam & ad illusum. Curtius non absimiliter in direptione Persepolis:* Neque auaritia solùm, sed etiam crudelitas in capta vrbe grassata est. auro argentóque onusti, vilia captiuorum corpora trucidabant. Turnebi eõ lectura spreta.

40. Ipsos postremò raptores in mutuam perniciem agebant.) *Talis illa in capta vrbe descriptio Quinctiliani. lib.* VIII. *Et conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrum, pugna inter victores.*

41. Ti. Sempronio.) *Id est, Tiberio. Malè enim vulgò,* Tito: *ex Liuio, & Fastis.*

42. Siqua alia vis per Alpes rueret.) *A Beato hoc est. antea,* irrueret. *Legã* ingrueret.

43. Antonius pudore flagitij.) *Ita mei libri. Budensis,* pistore. *vulgati pessimè,* post rem flagitij.

44. Reposita templa foráque, magnificentia municipum.) *Placet magis quod in Rom. codice est,* munificentia.

In oreagere.

45. Non in ore vulgi agete.] *Vera nostra coniectura. Nam in libris omnibus*, more vulgi. *quod sanè haud conuenit. At in ore agere, est Latinus coràm & in conspectu esse, sese offerre. Sallustianum est, & ab eo penu Tacito promptum. In oratione Cottæ ad Quirites:* A primâ adolescentiâ, in ore vestro, priuatus & in magistratibus egi. *Fragmento alio:* In ore agens gentibus, populo, ciuitati. *Tacitus iterum hoc libro:* Iulianus ad L. Vitellium perductus, verberibus fœdatus, in ore eius iugulatur. *Dicendi hoc genus restituendum Plinio censeo in Panegyrico:* Sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis, indulgentia Cæsaris. *Et lego:* Sunt in ore hominum, & in ore famæ.

Plinius correctus.

46. P. Sabinum prætorij præf.] *Publij prænomen hic & infrà tributum huic Sabino adsensu magno librorum. Qua ratio aut mens igitur Onufrij, negantis id prænomen receptum vmquam in Flauiâ gente?*

Onufrij alucinatio.

47. Nobili gaudio Blæsum visendo.] *Nescio an* notabili gaudio.

48. Gallias & Germaniæ gentes.] *Vocem aptè inserit Vatic. codex:* Gallias & exercitus & Germ. gentes.

49. Sæuitia maris, aut aduersante vento.] *Romana editio,* segnitia maris: *quod auribus meis blandiebatur, vix sententia.*

50. Simul ceterorum fides metu intacta.] *Mihi hac non integra: etsi scio quam sententiam ex iis Ferretus extorqueat, sed verè extorqueat. Palmerius legebat,* metu intuta: *auxilio vano.*

51. Regteditur maturè: ceterisque remanere & in verba Vespasiani adigi volentibus fuit.] *Priora lego:* regreditur. Maturo ceterisque. *Intellegit enim Marium Maturum procuratorem Alpium, qui discessu Valentis velut exsolutus, transiit in Flauianas partes. Posteriora rectè olim Rhenanus emendauit, cùm vulgò esset,* volentibus liberum fuit, *infiticiâ voce: aut, vt in quibusdã,* auctor fuit. *Qui scilicet glossographi ignorarunt genus dicẽdi à fonte Græco: quod peritum illum sagacemq; Germanum non fugit. Ingenij enim & industria laudem Rhenano libens do: & scio inter primores eum sua gentis. At carpsi olim liberiùs. Non ego, sed ætas. (etsi reuerà multa in Rhenani iudiciis, quæ probet nemo Iudex è Selectis.) Nunc abiit ille feruor: & obtendere manum ad magnorum virorum culpas possim, quàm diducere & explicare. Reuera autem quàntula hæc sunt, de quibus litigamus? littera, syllabæ, vocula. Ridere mihi lubet, cùm virorum grauiũ & grandium velitationes, imò pugnas video in his nugis. & metuo vt excitent me ad alteram Satyram. Nunc cũ Aristophane satis mihi inclamasse:*

Rhenani laus.

Caloris mei excusatio.

Ineptiæ Criticæ.

——— λοιδορεῖσθ' οὐ πρέπει.

Ἄνδρας ποιητὰς ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.

52. Auxerat potentiam.] *Fallor aut Tacitus scripsit,* potentia. *Quis enim alias iste qui auxit? At genus illud dicendi pellegas, Auxit potentia, id est, Aucta est, significatione occulta quadam patiendi. Cato in hoc ipso verbo:* Eodem nomine complutes ex agris accessitauere. eò res eorum auxit. *Velleius Sedandi verbum sic vsurpat:* Postquam tempestas sedauit, Adherbal taurum immolat. *Plautus Leniendi:*

Auxit, pro Auctus est.

Dum hæc consilescunt turbæ atque iræ leniunt.

Et plures eiusmodi Latina lingua delicias gustare tibi fas apud Agellium lib. XIIX. *cap.* XII. *Non dissimile, quod in Thucydideo charactere obseruat Dionysius: sæpè τὰ παθητικὰ ῥήματα, δραστήρια: τὰ δὲ δραστήρια, παθητικὰ esse.*

53. Camera vocant.] *Nostrásne hæc vox? certè etiam hodie Cubilia tecta, & clausa Cameras vocamus. & ab eâ similitudine prisci, opinor, has naues. Strabo in describenda Bosporiana ora:* σκάφαι ἔχουσι λεπτά, στενά, καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα. Καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καμάρας. *Vbi à glossula fortasse illa voces, οἱ Ἕλληνες.*

Cameræ. Germanica vox.

54. Aduertit ea res Vespasiani animum.] *Scribas,* ea res Vespasianum, *voce sequenti inducta, breuius & verius. Ita loquitur Annal.* II. Octo aquilæ petere siluas & intrare visæ, aduertere imperatorem.

55. Sedochesorum regis.] *Vatic.* Sedothezorum. *Rom.* Sedotosorum. *Nullum hunc populum ego natum scio.*

56. In regione bello attrita.] *Malè enim omnibus libris,* in legione.

57. Clauarium, donatiui nomen est.] *Quod pretextum & originem habuit, quasi ad militares claues, de quibus res iam nota. Simili formâ Vnguentarium Plinius dixit, lib.* 11. *Epist.* XI. Præterea acceperat sestertiûm decem millia, fœdissimo quidem titulo, nomine Vnguentarij: *donationem scilicet à prouincialibus factam in Legatum, ad vnguẽta. Sic in Suetonij Vespasiano, cap.* VIII. Classiarij petunt, constitui aliquid sibi calcearij nomine. Clauarium. Vnguentariũ.

58. Prælio quo apud Ianiculum aduersum Cinnam pugnatum est.] *Cum Tacito aut Sisenna potius consentit Liuius epitoma* LXXIX. *& alterum militem in Pompeij exercitu statuit, alterum Cinnæ. At Valerius lib.* V. *pro Cinna Sertorium substituit, suone an correctorum* lapsu? Bello Actiaco etiam idem euenisse, commemorat Epigramma vetus: quod vulgatum magno Scaligero debemus:* Valerij à Tacito & Liuio dissensus. * Non sed Orosius quo-qua ita sentit lib. v.

Mæuius à castris miles melioribus ausus
  Hostilem saltu præcipitare ratem
In damnum felix, & victor vt impius esset,
  Nescius occiso fratre superbus erat.
Dum legit exuuias hostiliáque arma reuellit,
  Fraternos vultus oráque nota videt.
Ille ferox. quid lenta manus nunc denique cesses?
  Iustiùs hoste tibi qui moriatur adest
Fraternam res nulla potest defendere cædem,
  Mors tua sola potest, morte leuanda tuâ est.
Viximus aduersis, iaceamus partibus isdem,
  Dixit: & in dubio est vtrius ense cadat.
Ense meo moriar maculato cæde nefandâ?
  Cui moreris, ferrum quo moriare, dabit.
Dixit, & in fratrem fraterno concidit ense,
  Victorem & victum condidit vna manus.

Frater fratrẽ, & se mox interficit.

59. Et certiora de Muciano sperabantur.] *Magis aptius,* rectiora. *Antonij. vitiorum, inquit, iam pertæsum erat: & meliora de Muciano sperabantur, si aduenisset.*

60. Muciano volentia scripsere.] *Ita libri. Sallustianum videtur:* Pompeius multis suspicionibus volentia plebi facturus habebatur. *Beatus tamen* volenti *maluit.* Volentia, pro Grata.

61. Qui Meuaniam insederat.] *Voculæ addita è libris.*

62. Nube atrâ diem obtenderent.] *Benè ita libri, non* obtunderent, *vt visum Beato. Quibusdam scriptum,* nube radium obtenderent. *vitiosè.*

63. Profugus altaribus taurus, longè, nec vbi feriri hostias mos est, confossus.] *Præiuit ad emendationem hanc Vatic. qui refert,* longè necui feriri. *Nam alij libri hic mutili: Ominosum verò antiquitus, si hostia fugisset, nec suo loco, id est ante aram cæsa fuisset. Festus:* Piacularia appellabant, quæ sacrificantibus tristia portendebant, cùm aut hostia ab arâ profugisset, aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partem corporis quàm oporteret, cecidisset. *Plinius:* Notatum est vitulos, ad aras humeris hominis allatos, non ferè litare: sicut nec claudicante, nec aliena hostia deos placari, nec trahente sed ab aris. Hostia fugiẽs triste. Et piacularea.

64. Arcuere eos intimi.] *Verè. non* arguere.

65. Gladiatores, quibus Iulianus præerat.] *Mirum, ne ille ipse Iulianus, qui Plinio,* curasse *dicitur* munus gladiatorium Neronis. *lib.* XXXVII. *cap.* III. Iulianus gladiatorum dux.

66. Victoriam consiliis & ratione perfici.] *Vulgati,* proficisci; *scripti,* profici. *ex quo nobis* perfici *visum facere.*

67. Ludicro iuuenalium sub Nerone.] *Hoc malui, quàm quod vulgo est* Iuuenum.

Ornatus, de milite.

68. Vt ad prælium intentus armatúsque.] *Codex regius*, ornatúsque. *quod germanum est. Loquebantur enim ita etiam in armis. Vnde & gladiatorum ornamenta. Tacitus lib.* v. pauci ornati militariter. *Liuius lib.* IX. Diémque iis quâ equis armisque instructi ornatique adessent, edicit.

Correctus Tacitus.

69. Vitellius de numero seruorum, electione lictorum loqui.] *Quorsum lictores? Si enim priuatum seriò indueret, nihil iis opus. Scribendum omnino* litorum. *Secessum videlicet aliquem amœnum & maritimum adtribui sibi Vitellius volebat, velut ad otium. Itaque in oratione aduersaria mox amicorum, respondetur huic parti:* Nunc pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ sinus promitti. *Suetonium ego in hac voce paullò grauius & obscurius corruptum restituo, Tiber. cap.* LXXII. Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos valere dicentes appel-

Et Suetonius.

laret. *Cui enim rei lictor hic in triclinio? aut ex quo ritu? Beroaldus & priscæ editiones, vt* stans in medio. *Legam & reseribam totum locum:* aut stans in medio triclinio, aut stās in litore, singulos, *&c. siue relegata altera voce breuius*, aut stans in medio triclinio, aut è litore. *Temerè enim repetita videtur à librario, Sententia autem liquida & pura, Tiberium Capreis dissimulando morbo stantem valedixisse comiter singulis, siue in triclinio, siue in ipso litore. Nam modica ea insula, & amici plerique diuersabantur, vt opinor, in opposita Italiæ terrâ.*

70. Vigilum cohortes] *Quas Principe Augusto institutas, Dio scribit lib.* LV. *idque refert in annum Vrbis* DCCLIX. *Idem Paulus tradidit libro proprio De officio Præfecti vigilum, vt vides in Pandectis. Appiano tamen quid fiet, qui in Triumuiratu Vigiles repperit, &*

Vigilum cohortes quando institutæ.

institutos vult, Pompeio in Sicilia victo? id esset, triginta penè ante Dionis traditionem annis. Scribit lib. v. *Ciuil.* Sabinum præfectum à Cæsare ad turbas & latrocinia in vrbe atque Italia comprimenda: καὶ ἐξ ἐκείνου (addit) φασὶ παραμεῖναι τὸ τῆς στρατιᾶς τῶν νυκτοφυλάκων ἔθος τε καὶ εἶδος. Atque ex eo tempore aiunt mansisse nocturnorum Vigilum

Error Appiani.

morem & formam. *Benè*, aiunt: *nam si tu Appiane, nimis erras. Sparteolos hos milites vocare interpres Iuuenalis videtur, Sat.* XIV. *in illud:* Dispositis prædiues hamis. Per-

Sparteoli.

translationem, *inquit*, disciplinæ militaris Sparteolorum Romæ, quorum cohortes in tutelam vrbis, cum hamis & cum aquâ vigilias curare consueuerunt vicinis.

Scholiastes correctus.

Corrigendum in fine huius Scholij, curare consueuerunt vicibus: *& quod ad* Sparteolos, *ipsa vox in Tertulliani Apologetico, eodem sensu.*

71. Inualidus senectâ.] *Vocem Rodolphus addit*, senecta sensúque. *valdè appositè, modò è libris.*

72. Offensarum operta metuebantur.] *Ita Farnesianus, probâ & solemni Tacito dictione. Alij*, opera.

73. Ne victos quidem laturos.] *Varia emendatio vel crux potius adhibita huic loco.*

Retenta vulgata lectio.

Vertranius legit, ne victor quidem laturus. *Beatus:* Ne victum quidem laturus. *Mihi sana lectio est, sana sententia. Si Vespasianus, inquiebant, tam alto animo est vt rectis oculis æmulum quondam imperij possit adspicere: tamen id istæ ipsæ victæ partes ferent numquam. qui miseratione olim Principis, ad vltionem & res nouas accingentur. Atque huic sententiæ aptè subnexum.* Ita periculum ex misericordiâ.

74. Non securitatem, nisi exstincto æmulatu redituram.] *Censeo nos aptè restituisse: etsi in libris*, æmulatore redituram. *Budensis aliquid iuuit, qui* æmulatore daturam *præferebat. Tacitus alibi:* & ne æmulatus in vrbe ageret, prouinciæ Lusitaniæ præficitur.

75. Vitellij cliens, cùm Vitellius collega Claudio foret.] *Postrema ea verba*, cùm Vit. col. Cl. foret, *glossulam sapere videantur, ad subsequentia verba*, Quin vt censuram patris. *Fero tamen.*

76. Vt tot egregiæ domus honores deceret.] *Rectè: & capio. In Romanâ tamen*

editione honores degeret. *ex quâ (siquid mutandum est) fecerim*, tegeret. *Rodolphus enim longiùs abire à scripto videtur, qui reponit*, negligeret.

77. Insedit milite, & quibusdam Senatorum equitúmque.] *Plerique libri voce insitâ*, insedit mixto milite è quibusdam. *Falsò. Sententia est, Militem aliquem vrbanum Sabino fuisse, & prætereà quosdam ex equite & senatu. Narratio ipsa Taciti addocet.*

78. In Capitolium acciuit.] *Priores duæ voces à glossographo fortasse. certè in Capitolium eos accitos, sine monitore vllo nimis clarum.* Glossula.

79. Erant antiquitus porticus in latere cliui.] *Dionysius libro* IV. Frons eius meridiem spectans, porticum habet, cum triplici columnarum ordine: in lateribus ordo duplex est. Porticus Capitolinæ.

80. Dextra subeuntibus.] *An*, dextræ subeuntibus?

81. Ignem oppugnatores iniecerint, an obsessi.] *Hoc quidem ambigi potest: at non quod Philostratus incuriosè scribit libro* V. Domitianum obsedisse Vitellianos in Capitolio, atque illos clanculum fugientes templum incendisse. *Ille dixit, qui perperam multa alia: classicus nemo scripsit.*

82. Sustinentes fastigiùm Aquilæ.] *Græci etiam ea mente* ἀετὸν *dicunt. Hesychius:* ἀετὸς, καὶ ὄροφος, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ γείσῳ κυμάτιον. *Pausanias aliquoties vsurpat, vt libro* X. τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς, ἔστιν Ἄρτεμις, καὶ Λητὼ, καὶ Ἀπόλλων. *Libro* V. ὕψος μὲν δὴ αὐτὸ τοῦτο ἐς τὸν ἀετὸν ἀνῆκον εἰσὶν οἱ ὀκτὼ πόδες καὶ ἑξήκοντα. *Nisi fallor, istæ ipsa aquilæ,* γεισίποδες *Polluci dicuntur.* Aquilæ in ædificiis.

83. Neque Galli captâ, temerare potuissent.) *Ita Farnesianus. melius certè, quàm*, tenere, *quod obtinuit. Pollutio enim ista ad locum sacrum refertur.*

84. Quo tantæ cladis pretio pro patria bellauimus?) *Æger mihi locus olim visus, nunc in sanitate esse. Sententia: ne pro patria quidem olim tanta clade pugnatum; nedum pro ambitione priuata, aut contra patriam.* Depositus locus.

85. CCCCXV. annorum spatio.) *Ratio temporum euincit scrib.* CCCCXXV. *Adi Fastos.*

86. Nec tamen dedicauit. hoc solum felicitati eius negatum.) *Sullæ ipsius dictum hoc est, quò Tacitus allusit. Plinius libro* VII. *cap.* XLIII. Hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quòd Capitolium non dedicauisset. Sullæ dict.

87. Lutatij Catuli nomen, inter tanta Cæsarum opera, vsque ad Vitellium mansit.) *Fallit nos ergo, aut falsus ipse Dio, qui adseuerat inter alios honores datum Cæsari, vt nomen eius Capitolio inscriberetur, deleto Catuli. idq́ eum recepisse. Quod ex hoc loco omnino non potest.* Dionis lubrica asseueratio.

88. Immixtus, ignarúsque.) *Ita Vatic. quod germanum iudicaui, non*, ignoratúsque. *Nouitas quædam in ea voce est, quam Sallustio debet:* More humanæ cupidinis ignara visundi. *id valet*, ignota. Ignarus, pro Ignotus.

89. Reliquas in litore captas.) *Couarruuia codex*, reliquæ in litore captæ. *quod verius.*

90. Dum peractum bellum putant.) *Romanus*, patratum bellum. *probè.*

91. Pugnatum haut procul vrbe.) *Hispanus*, vrbem, *verè.*

92. Vulneratur prætor Arulenus Rusticus.) *Haud aliunde lucem Plinio, siue Regulo potius dederis apud Plinium, lib.* I. *epist.* V. Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeò vt librum recitaret ederétque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam *Stoicorum simiam* appellat. Adiicit, *Vitelliana cicatrice stigmosum*. Agnoscis Reguli eloquentiam. *Hoc cicatricis Vitellianæ conuicium, est à vulnere, quod nunc accepit.* Plinio facta lux.

93. Dirempta belli commercia.) *Quid clarius? Corrector tamen aduentat*, dirempta bellico commercia.

94. Exultabant, nulla partium cura.) *Vox interiecta in priscis libris*, exsul-

tabant. Fruebantur nulla partium. *Quam, aut meo exemplo, eijciendum est: aut flectendum, scribendumq;* exsultabant, furebantque.

95. Per auersam palatij partem.] *Roman.* portam. *quod præfero: aut potiùs vtraq; voce spretâ*, per auersa palatij. *Sæpe ita noster loquitur. itemq; Velleius:* Antonius per auersa castrorum, proruto vallo, receptus est.

96. Terret solitudo, & tacentes loci.] *Virgilius arcanum hunc naturæ nostræ motum pariter effert.*

Horror vbique animos, atque ipsa silentia terrent.

97. Præcipiti in occasum die.] *E Vatic. nam alij,* præcipitanti.

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM IV. HISTOR.
NOTÆ.

1. VBIQVE lamenta, conclamationes, & fortuna captæ vrbis.] *Non displicet Vertranij diuinatio,* forma captæ vrbis.

2. Præmissi Ariciam equites.] *Liber vnus,* Arriani equites. *quid? an Arrij Vari turmas intellegit? Non opinor. & magis est vt vera sit vulgata.*

3. Prætura Domitiano & consulare imperium.] *Intellegit* potestatem Consularem, *vt Suetonius loquitur, Domitiani cap.* 1. Cæsar consalutatus, honorem Præturæ vrbanæ, cum potestate Consulari, suscepit.

4. Ceteri vultu manúq;, pauci quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum erat, compositis orationibus assentiebantur.] *Ratio assentiendi in Senatu, Voce aut Signo. Signo dupliciter, Pedibus aut manu. Pedum in discessione vsus; Manus etiam in sessione aut statione, cùm ea exporrecta significarent talem sententiam se approbare. Vopiscus in Aureliano:* Deinde aliis MANVS PORRIGENTIBVS, aliis pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est Senatusconsultum. *Seneca epistola* VIII. Non videor tibi plus prodesse, quàm si in Senatu candidato vocem & MANVM commodarem? *Isidorus hanc notam ad exercitum quoque trãsfert, lib.* 1. Mos est militaris, vt quoties consentiat exercitus, quia voce non potest, MANV promittat.

Manu adsentiri. *In Senatu.* *In exercitu.*

5. Prompsit sententiam, vt honorificam in bonum principem.] *Aut mihi mens, aut huic loco aliquid deest. Quid enim hic in quo Heluidius offenderit? Sed nec ista ipsa sententiola integra: scripseritq; Tacitus,* vt honorificam in bonum principem, ita adulationis expertem. *Certè membrum tale aliquod requiro. Rodolphus enim non explet, qui legit:* vt honorif. in bon. Principem, ita falsa aberant. *qui sententiam sequentem debilitat & eneruat.*

Defectus notatus.

6. Heluidius Priscus regione Italiæ septima, Tarracinæ municipio.] *Locus nec bonus nec firmus, de firmissimo viro. Nam libris abest vox,* septimâ: *quam nos tamen inseruimus, sententiæ vtcumque fulciendæ, admonitionibus Vertranij & Ferreti. Scimus enim Italiam totam in* XI. *regiones diuisam ab Augusto. itaque cùm regionis hic mentio; εὔλογον, aiunt, numerum eius à Cornelio expressum. Sed iure ambigo. primùm quia non Tacito, non alijs historicis vsurpatum, vt in opidi mentione regionem Italiæ adiungant. Et vt id in loco ignotiore fiat: quid opus in Tarracina, municipio tam vicino vrbi, tam noto? Denique libri etiam in illo ipso verbo vacillant. Nam Vaticano est,* Tarentium municipio: *Farnes.* Tarentinæ: *priscis editionibus,* Tarentino. *Mirum verò, si libri omnes in opido toties iam antè sine errore vllo nominato, hic demum offendant.*

Regiones Italiæ.

7. Non

7. Non vt plerique, vt nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quò firmior aduerſus fortuita remp. capeſſeret.) *Diſce iuuentus, & vide verum finem quem Sapientiæ ſtudiis proponas.*

8. Quæſtorius adhuc à Thraſea gener electus.) *Quæſtor autem fuit ſub* Nerone, *& Achaiam adminiſtrauit: quod Scholiaſtes in Sat.* v. *Iuuenalis prodidit. At Prætor demum ſub Veſpaſiano, diſertè ita ſcribente Suetonio, cap.* xv. *Nominatur tamen Tacito* Heluidius Priſcus legatus legionis, *anno vrbis* DCCCV. *libro* XII: *quem, ex more eius æui, prætorium legatum fuiſſe probabile eſt: quis ergo iſte? non noſter, quia tunc ſub Claudio nec Quæſtor: An pater eius non, quia Tacitus hic* Cluuium *illi patrem dat dumtaxat* Primipilarem. *Suſpicor auunculum fuiſſe, & ab eo in nomen & familiam adoptatum. Nam vnde alioqui* Heluidius è Cluuio *patre? Notandum hoc ſanè eſt ad viri magni notitiam. Item illud, quod aliam etiam vxorem antè habuerit, & ex ea* Heluidium iuniorem, *quem Domitianus interfecit: Plinio & Tacito laudatum item, & patre dignum virum. Vide quæ noto in fine Agricolæ.*

9. Ciuis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti peruicax, conſtans aduerſum metus.) *Magnæ laudes: & quæ iure nos rapiant in admirationem viri. Cui Tacitum ipſum perfamiliarem fuiſſe, mihi liquet. Non minora de eo elogia ſparſim reperias in Diſſertationibus Epicteti apud Arrianum: & Plinius etiam in Epiſtolis celebrat, plus vno loco. At tam illuſtre ſidus (heu, quid ſperemus?) in tenebris pænè iacebat, abſque vna hac Taciti face.* Heluidius vir maior, quàm notior.

10. Erant quibus appetentior famæ videretur, quando etiam ſapientibus.) *Veriſſimè: nec mutandum. Omnes adfectus faciliùs à Sapiente exuuntur, quàm hæc cupido: & in magnis viris.* —— tu ſola animum mentémque peruris Gloria. *Plato ad hanc mentem aptiſſimè:* τὴν κενοδοξίαν, ὡς τελευταῖον χιτῶνα, ἡ ψυχὴ πέφυκεν ἀποτίθεσθαι: cupidinem gloriæ, velut vltimam tunicam, anima ſolet deponere. *Et noſter in Agricola:* Fama, cui ſæpe etiam boni indulgent. Gloriolæ cupido innata optimis.

11. Galbæ principatu rediit.) *Vnde? Apollonia. Illic enim in exſilio egit: quod nos docet Scholiaſtes in Sat. Iuuenalis* v. Eluidius Priſcus, poſt damnationem ſoceri Pæti Thraſeæ, interdicta ſibi Italiâ, Apolloniam conceſſit. Heluidius Apolloniæ exſulauit.

12. Egregiis orationibus vtriuſque teſtatum.) *Noſtri libri. Viſum Rhenano,* certatum.

13. Senecione.) *Malè. fateor fuiſſe Herennium Senecionem inſignem virum, ſed quem Domitianus occiderit, non Nero. Sequor igitur libros ſcriptos, qui hic,* Sentio.

14. Secundùm vetera exempla, quæ ſortem legationibus poſuiſſent.) *Hoc virum doctum valdè anxium habuit: qui negabat de more eo ſe legiſſe. Ego ita accipio, non quaſi ſemper legati ſorte olim miſſi, ſed ſæpe. & in eam rem exempla hæc reperio. Cicero ad Atticum lib.* Legati ſorte lecti.
1. *epiſt.* XVII. Senatus decreuit, vt legati, cum auctoritate mitterentur. *Addis poſt pauca:* Hoc non queo præterire, cùm de conſularibus mea prima ſors exiſſet, vna voce Senatus frequens retinendum me in vrbe cenſuit. *E quibus ſortionem illic fuiſſe, clarè vides. Dio lib.* LIX. πρέσβεις τε ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ, καὶ τὸν κλαύδιον αἱρετὸν ἔπεμψαν. Legatos his de rebus, alios quidem ſorte, Claudium verò ſuffragiis electum miſerũt. *Plura exempla auidè quæſiui: ſed, vt verum fatear, clamaui Hylam,*

15. Sæuitiam Neronis per huiuſmodi imagines illuſiſſe.) *Bene ita libri. Hoc enim dicit Eprius: Non ſe magis auctorem interficiendi claros viros Neroni fuiſſe, quàm ſenatum vniuerſum qui eos damnauerit: Sed Neronem videlicet hoc quaſi velum prætendiſſe ſceleribus, vt quæ ſponte iuſſurus erat, ea per accuſatores & Senatum exerceret. atque ita imagine quadam Iuſtitiæ hominibus verè illuderet. Vulgò eſt,* illuxiſſe.

16. Proditor corruptórq; amicitiæ, cuius ſe magiſtrum ferebat.) *Non damno. reuera enim philoſophus magiſter amicitiæ, vti & aliarum virtutum eſt. Nec tamen vetus coniectura mea mihi euiluit,* corruptórq; amici, & cuius ſe magiſtrum ferebat. *Vix enim* Diuinatio in Tacito.

est vt Tacitus omiserit, quod valdè ad rem & ad culpam facit, fuisse hunc Celerem Bareæ præceptorem. Iuuenalis docet:

Stoïcus occîdit Bateam delator amicum,
Discipulúmque senex.

Egnatius magister Bareæ. *Interpres Iuuenalis hanc quoque rem affirmat, in versum* ——— magni delator amici. Alij dicunt Philosophum Egnatium Celerem, Bareæ Sorani magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit, & damnauit: & ipse posteà sub Vespasiano, hoc ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est.

Restitutio. 17. Ceteriq; motis ad vltionem animis exspectabantur.] *Corruptissimus anteà locus, quem restituimus ab ingenio: cùm libris esset*, motis adulationibus animis: *aut, vt Vatic.* notis adulationi. *Sententia est: Non tam minuti illi & plebeij delatores expectabantur, aut expetebantur; quàm, erectis semel cupidine vlciscendi animis, illi Senatorij & illustres Priscus ac Marcellus.*

Mucianus ambitiosissimus. 18. Ille vnus ambiri, coli.] *De hac flagranti ambitione Muciani, locus incerti scriptoris apud Suidam, in voce* Ἀγάλλειν. *Ait:* ὅτι Μυκιανὸς ὁ Ρωμαῖος τιμᾶσθ' ὑφ' ἁπάντων καὶ ὑπὲρ πάντας ἤθελε, καὶ ἤχθετο εἰ καὶ ὁστισοῦν οὐχ ὅτι ὑβρίσειεν αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι μὴ οὐ μεγάλως ἀγάλλειν. Mucianus Romanus honore ab omnibus affici, & super omnes volebat: & ægrescebat, si quisquam non dicam contumelia eũ affecisset, sed nisi summo cultu prosecutus esset.

19. Insulam inter vada sitam occupauere.] *Valdè turbant libri. Quidam*, insulam vocatam sitam: *alij*, insulam Vacasitam: *Budensis*, insulam iuuata sitam. *Et certè inter vada aut vadosa loca, propriè sita non est hac nobilis insula, quippe inter Rhenum Mosamq́, alta & profunda planè flumina, sed Vadorum scilicet voce paullò laxius & latius Tacitus vsus pro aquis. Quomodo Catullus pro mari*, ——— vada salsa citâ decurrere puppi: *Virgilius, Ouidius, aliique. Etsi reuerâ vada & breuia multa olim (vt opinor) in illis fluminibus:* Vada, quid hîc Tacito? *cùm aggeres nondum & certa ripa coërcerent. ideoq́ latè diffundebantur. An alicui placeat, insulam* Vahali affitam?

20. Nec opibus Romanis, societate validiorum attriti.] *Sententia est. quamquam Romanis socij & fœderati Batani, quæ societas apud potentiores plerumque in seruitutem trãsit: tamen non ita iis factum. libertatem tenuere, nec tributa iis imposita aut seruitij alia nota. Vaticanus liber*, societatéve aliorum adstricti. *quod minus placet.*

21. Arma equósque retinens.] *Romanus codex*, arma quoque retinens. *quod haut spreuerim. vti non tam ipsi tranatasse, quàm equis tramisisse intelligantur. Certè ambiguum* Bataui natatores, ipsi an equi? *mihi, Batauorúmne hæc ars & opera fuerit, ita vt ipsi nantes, equos armáque tenuerint: an potiùs equi ipsi docti sic & facti. E Tacito aut priscis scriptoribus litem hanc haud facilè decidas. Noster in Agricolâ, viris ipsis tribuere iterùm videtur: (de Batauis enim illa capio:)* lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi vsus, quo simul seque & arma & equos regunt, repentè immisit. *Xiphilinus in Hadriano, ambiguè:* τὸ ἱππικὸν τῶν καλουμένων Βατάβων μετὰ τῶν ὅπλων διενήξατο. *Hadrianus de Sorano Batauo:*

Hadriano potui qui iudice, vasta profundi·
Æquora Danubij cunctis tranare sub armis.

Dilectus odiosus. 22. Ciuilis dissidij certus.] *Libri veteres*, desciscendi certus. *Vtrum manis rectum.*

23. Dilectum suapte naturâ grauem.] *Quippe in longam & longinquam militiam. Velleius in laudibus Tiberij*: Quanta cum quiete hominum, rem perpetui præcipuique timoris, supplementum, sine trepidatione dilectus, prouidet?

24. Quando legatum, superbo cum imperio venire?] *Nota interrogandi hæc scripserim. atque interpreter: En, vsque eò viles Romanis sumus, vt non legati aut prætores saltem nos diripiant, id est, honestiorum manibus pereamus: sed latrunculi aliquot minuti, præfecti & centuriones.*

Brinio, siue Bruno. 25. Ipso rebellis familiæ nomine placuit.] *Siue etiam*, omine. *Ad Brinionem ipsum*, Brunonem, *scribi verius fortasse sit.*

26. Impositúsque scuto, more gentis.] *Mos igitur ille ignotus Romanis, eo quidem æuo. Nam posteà irrepsit, sed non nisi cum Barbaris. Galli, Gothi, Franci hunc in cooptando Principe ritum habuerunt: & notauit, atque exemplis firmauit, P. Pythœus. Illum vide libro* II. *Subsecinor. cap.* VI. *Sed addo, etiam Græcis leuationem hanc in scutum vsurpatam, inter sollennia Principatus. Zonaras de Hypatio, qui seditiosè contra Iustinianum electus*: καὶ ἐπὶ ἀσπίδος αὐτὸν μετέωρον ἄραντες, ἀνηγόρευσαν βασιλέα: & in scutum sublimè eum tollentes, salutant regem. *Nicephorus Gregoras lib.* III. *de Theodoro Ducæ filio*: ἀνηγορεύετο δ' ὕστερον βασιλεὺς παρ' ἑκόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων, καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος, κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος: Dictus autem posteà Imperator est à volentibus subditis, sedens in clypeo iuxta morem in hac re receptum. *Curopalates de officiis Aulæ*: ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς ἐπαίρεται εἰς ὕψος: Nouus Imperator scuto impositus tollitur in altum. *In Excerptis Georgij Pachymerij lib.* II. Imperatorio clypeo insidet is, qui Imperio destinatur. *Adde si lubet, Zosimum lib.* III. *in electione Iuliani.*

Mos scuto imponendi Principem.

Etiam Græcis.

27. Duarum cohortium hiberna, proximo occupato Oceano, irrumpit.] *Legam*, proxima occupatu, Oceano irrumpit. *hac mente: vt Brinio duarum cohortium castra quæ finitima Canninefatibus, per Oceanum irruperit. Aliàs, videatur vox*, occupato, *occupasse non suum locum, & eradenda.*

28. Viribus cohortiũ abductis.] *Bona & fida lectio è libris. Frustra Rhenanus è Budensi admutilato codice turbat, miscet. Vitellius quidem non cohortes ipsas aut legiones omnes è Germaniâ abduxit: sed illis manentibus nomine & specie, valentissimum quemque militem subtraxit. id est, vires cohortium abduxit, vt hic ait.*

29. Multos adhuc in Gallia viuere, ante tributa genitos.] *Cautè vide legas. Si enim de prima seruitute & stipendio quod Cæsar imposuit, capis: capieris. quomodo enim vera hæc assertio, cùm ab eo tempore ad hunc diem, anni sint inter ferè* CXX? *nec tam vitales, vt opinor, tunc nostri Galli. Sed ad Augustum eiusque annum id referri verius erit: qui censum tributúmque instituit, quod penderent Galli. idq; in consulatu suo septimo. Ad quam rationem nihil absurdi aut vani in hac oratione Ciuilis.*

Tacito lux.

Tributum strictè capiendum.

30. Nequaquam par à legionibus cohortibúsque redditur clamor.] *Quod valdè Romani obseruabant, & velut omen habebant euentus. Appianus in Parthicis*: Crassus iussit eos clamorem tollere. in quo maximè militum mæstitia deprehensa est, exilem & dissonum clamorem edentium. Contrà, à Barbaris clarus & fortis est reditus.

Clamor ante aciem.

31. Fraude ducum euenire.] *Vocem sustuli*, metuebantur, *auctore Vaticano. quæ perperam hic insertâ, & de priore lineâ repetita.*

32. Sed parum prouisum, vt copiæ in castra conueherentur: rapi permisere.] *Itáne in littera vnius salebra viri docti hæserant?* Nam, ni, *antea legebatur*, non, vt, *velut nos emendauimus. Itaque consensu Vertranius & Rhenanus corrigunt*, sed paruũ prouisum, ni copiæ. *& prouisum interpretantur commeatũ, annonam. Ludibria. Nostra sententia clara Peccatũ, inquit, in eo à ducibus, quòd dum ædificia pro castris diruuntur, commeatum aliaq; toleranda obsidioni diripi permisere, potiùs quàm vt in castra conueherent ad vsum.*

Voculæ restitutio sententiam expedit.

33. Vtramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, complet.] *Vox*, vtramque *Budensi abest. Et verò cur vtramque ripam milite compleuerit, cùm hæc in altera gesta? Inducatur igitur id verbi: aut rescribatur*, vtrimque. *Id enim veri speciem habet, supra infráque castra militem locatum, ad obsessorum terrorem.*

34. Depromptæ siluis lucísque ferarum imagines.] *Sic libri nostri, non* iugísque. *Enimuerò in sacris Germanorum lucis ferina ista signa. Tacitus de moribus gentis*: Effigiésque & signa quædam detracta lucis in prœlium ferunt.

Signa in lucis.

35. Iuxta belli ciuilis externique facie obstupefecerant obsessos.] *Puto germanum esse. Romanus tamen codex*, mixta belli ciuilis. *non item malè.*

36. Ipse pauidus torpere.] *Quædã editiones*, ipse nauibus inualidus corpore. *Fortè*, ipse pauidus, inualidus, torpere. *Duplex certè vitiũ & segnitas huic seni, corporis animiq;*

Sallustiana gnome.

37. Aperta odia armáque, palàm depelli: fraudem & dolum obscura, eóque ineuitabilia.] *Sallustiana imitatio est:* Hostem aduersum deprimere, homini strenuo haud difficile est: occulta pericula neq; vitare, neq; facere, bonis in promptu est.

38. His inter se vocibus insistentes.] *Alij*, vocibus instinctos.

Litteræ ad Signa lectæ.

39. Instituit pessimum facinus, vt epistolæ Aquiliferis traderentur, à quis antè militi quàm ducibus legantur.] *Cur Aquiliferis? quia legendæ nimirum ad Signa: id est, in Principiis. Facit omnino ad hunc morem, quod Spartianus in Pescennio Nigro refert ex epistola M. Antonini Imperatoris:* Itaque misi litteras recitandas ad signa.

Breuius dicendi genus.

40. Magis vsurpandi iuris, quàm quia vnius culpa foret.] *Vaticanum iure sequor in elegantissimo genere dicendi. Nam vulgati scilicet,* Caussam, *inculcauerant, sine caussa. Prisci autem hac breuitate sermonis vsi sæpe. Sallustius:* Quæ postquā gloriosa modò, neque belli patrandi cognouit. *Liuius:* Ea prodendi imperij Romani, tradendæ Annibali victoriæ esse. *Plautus:* Iusiurandum rei seruandæ, non perdundæ conditum est. *Vlpianus:* Siquis euitandi criminis id egit, vt reip. caussa abesset. *Rectè enim ita liber Florentinus.*

Immensùm extollere.

41. At Ciuilem immensum vniuersa Germania extollebat.] *Locum rectè ita purgauimus, cùm legeretur,* immensis actibus, *vulgò. in Couarruuiano erat,* auctibus. *in Rodolphi codice,* laudibus. *Quæ omnes externæ & addititiæ voces, pro libito explentium. At mihi Vaticanus ille bonus benè præiuit, qui legit,* immensis vniuersa Germ. *Ex quo phrasim facilè elicui Tacito & Sallustio notam. Noster libro* III. *Annal.* Opúmque, quìs domus illa immensùm viguit, primus accumulator. *Sallustius* III. *histor.* Neque iam sustineri poterant, immensùm aucto mari, & vento gliscente. *Nec tamen absurdè etiam scripseris,* immensum quantum. *Nam Vaticano certè spatium aliquod post eam vocem est, quasi ultera desit.*

42. Quos genus Germanicæ originis.] *E Budensi & Romano colligas,* quod gens Germ. *& statim,* vocarentur.

Dubitatio in voce.

43. Vnde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus.] *Mihi suspectum, & tibi si attendes. Quorsum hic Arcus? De Germanis sermo est, quibus haud crebra ea arma: sed nec ille sensus ad Taciti sensum. An artus potiùs? Cogitandum.*

44. Néue externa armis falsis velaret.] *Clarius,* externa arma. *hoc sensu, Ne Ciuilis vltrà tegeret perfidiam & rebellionem: neu quod reuera externum bellum erat, tegeret & velaret quasi pro Vespasiano sumptum & ciuile.*

45. Claudio victore, sororis suæ filio.] *Romanus cod. & Rodolphus,* sororis suæ viro.

46. Credita per vtrumq; exercitum famâ.] *Rhenanus,* edita. *ego,* dedita *vel* didita.

47. Vt inde terrestri itinere frumentum aduehèrent.] *Præcessit de* impedimentis legionum & imbelli turbâ: *an illi igitur frumenta aduehèrent, inter medios ita hostes? ridiculum. puto defectum aliquem esse, & asteriscum ante hæc verba ponendum** vt inde terrestri. *Vide sequentia, agnosces.*

48. Qui reuersus, missos Nouesium frumentatores.] *Magis placet quod è quibusdam libris eruas,* qui vbi rursus missos. *Sententiam certè aptiùs nectit.*

49. Frumentatoribus onustis pauculisque.] *Rom.* onustis perculsisque.

50. Discesserant obsessores, satietate prædæ, nec incruenti. Ita dispersos & nescios.] *Indicabam deesse quippiam. nunc restituere iuuante Romano cod. posse videor:* nec incruenti. In via dispersos.

Vulgus de victu solicitum.

51. Vulgus, cui vna ex rep. annonæ cura.] *Nihil mutandum. Tale illud Iuuenalis de populo Romano est:*

——duas tantùm res anxius optat
Panem & Circenses.

Nam, Pana, *substituunt legúntque malè.*

52. Ipsi Publio neque animus.] *Vox addita, auctore Vatic.*

53. Iusiurandum, quo certatim omnes magistratus, ceteri vt sententiam rogabantur.] *Est iuramentum [illegible] à toto Senatu editum, de calumnia quam nemini capitalem intulissent. Sed hic non video, cur ita* certatim *magistratus præstiterit: neque enim in honorem Principis, aut adulatio aliqua fuit, imò cunctanter potius hoc agendum. Sanè ea vox suspecta est, & ∫eriatim. ait tale malum: quia certum habeo ordine quodam magistratus omnes id præstitisse, & digniores primò.*

54. Scribonianos fratres, concordiâ opibúsque insignes.] *Iunctim eos iterùm nominat Annali* XIII. Ad Scribonios fratres ea cura transfertur. *Nec temerè aut iungit, aut concordiam laudat. Audi Xiphilinum, qui vnus hæc illustrat, in Nerone:* Ἀδελφοί τε, *inquit,* καὶ ἡλικιῶται πρῶτον τινὰ ὄντες, καὶ μηδὲν μηδέποτε ἄνευ ἀλλήλων πράξαντες, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῷ γένει, οὕτω καὶ τῇ προαιρέσει τῇ τε οὐσίᾳ συμπεφυκότες: Fratres, & quodammodò æquales, nihil alter absque altero facientes, sed vt genere, ita & electione vitæ & facultatibus coniuncti. *Addit deinde,* cùm vtrique Germaniæ præfuissent, vocatos à Nerone in Græciam, ibique incisis sponte venis periisse. *Sed rectène* Scribonianos *hic legimus? non opinor. Taciti loco dicto* Scribonios *habes: & in Xiphilino,* Σκριβωνίων. Scribonij fratres. Taciti locus leuiter restriptus.

55. Vipsanius Messalla, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari.] *Est omnino ille Regulus, Plinio in Epistolis meritissimò flagellatus, & alibi* Bipedum nequissimus *dictus. Obserua ergo de Messalla diuersissimo fratre.*

56. Sponte ex Sc. accusationem subiisse.] *Non de nihilo ambigit Rhenanus. Si enim ex Sc^{to} subijt, quomodò sponte? Diuinat,* Sponte ex se. *Haut ineptè. Quid si,* sponte, & inconsultò? Rhenani & nostra diuinatio.

57. Sulpicia prætextata Crassi vxor.] *Vox,* vxor, *abest Rom. edit. Rectissimè.* Vix enim aliter prisci locuti aut scripsere, quàm *Terentia Tullij, Liuia Drusi, &c. cùm intellegant vxorem.*

58. Aut salutem illâ sæuitiâ redemisti.] *Ex ductu scripturæ Vaticanæ restitui. Nam ibi,* nec dignitatem haustalitem. *Vulgò,* nec dignitatem aut ista lucem.

59. Ex funere reip. raptis consularibus spoliis.] *Eò dictũ, quia consulatũ acceperat, præmiũ accusationis. Nam ita obtinebat, vt accusanti & dãnanti, non pecunia solùm merces esset, sed & honoris aut magistratus quem reus habuisset. Dio libro* XLVI. *de accusatoribus percussorum Cæsaris, pulchrè* Χρήματά τε γὰρ ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, ἐλάμβανον: Nam & pecunias è bonis damnati, & honorem aut magistratum, siquem modò haberet, accipiebant. *Tacitus sæpe indicat: & clarè, initio libri* I. Nec minùs præmia delatorum inuisa, quàm scelera. cùm alij sacerdotia & consulatus, vt spolia, adepti, procurationes alij & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Merces accusatorum. Etiam Honos.

60. Septuagies sestertio signatus.] *Volebam* dignatus, *vt in Virgilio:* Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo. *& ipso alibi Cicerone. At nunc placet magis Faerni coniectura,* saginatus.

61. Diutius durant exempla quàm mores.] *Rodolphus,* quàm homines.

62. Marcellus velut excedens curiâ.] *Hic homo eloquens magis, quàm sapiens aut bonus, ea vi accusatores omnes repressit, aut reiecit; & simul Vespasianum mox suum fecit. Quod idem in Vibio Crispo. Auctor Dialogi de Caussis corr. eloq. super hac re:* Quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus, quàm eloquẽtiam suam opposuit? cùm accinctus & minax disertam quidem, sed inexercitatem eiusmodi certaminum & rudem Heluidij sapientiam elusit. *Iam & de gratia apud Principem, ibidem de illis duobus:* Multos iam annos, ac donec libuit, principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitia agunt ferúntque cuncta.

63. Manlius Patricius Senatorij ordinis. *Vatic. & Rom.* Patruitus. *Fortasse,* Patruinus. *quod nomen in Symmachi epistolis plus semel leges.*

64. Pulsatum se in colonia Senensi.] *Grande priscis illis moribus crimen. nam nec* Senatores non lædendi.

Pœna ei rei. *conuicio Senatorem aspergere licebat, impunè. Arnobius lib.* IV. Magistratum in ordinem redigere, Senatorem aut conuicio prosequi, suis esse decretis periculosissimum pœnis. *Saluianus libro* VI. Illustrem ac præpotentem virum nequaquam exhonorati à quoquam licet; & si quisquam exhonorauerit, decretis legalibus reus sistitur, & iniuriarum auctor iure damnatur.

65. Coloniâ Senensi.] *Semensi in Vatic. semper.*

66. Prensare commanipulariūm pectora, ceruicibus innecti. [*Ita lego. non tamen malè,* prensare commanipulares, pectori. ceruicibus innecti.

67. Magna documenta instabilis fortunæ, summáque etiam miscentis.] *Rodolphus acutè,* summáque & ima miscentis.

M. Silanus cæsus. 68. M. Silanum obtinentem Africam metuens.] *Dio hac in rebus Caij mirè confundit ac miscet. Nec M. Silano Proconsule euenisse diuisionem hanc vult, sed ipso L. Pisone. Vide eum: & de hac ipsâ cæde Plinium lib.* III. *epistolâ* VII.

Beneficia quid. 69. Æquatus inter duos beneficiorum numerus.] *Propriè & ex aui eius vsu accipe Beneficia, promotiones ad altiores ordines siue gradus. Castrense in eâ re verbum est, Liuo sic vsurpatum lib.* IV. Vt tribuni militum à populo senideni crearentur. quæ anteà, perquam paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & consulum fermè fuerant beneficia. *Ciceroni etiam epistolâ ad Rufum Quæstorem:* De centurionibus tamen & tribunorum militum contubernalibus, res est in integro. genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. *Nec Valerius alio sensu, lib.* IIII. *cap.* VII. *scripsit.* Ad equestrem ordinem & splendidæ militiæ stipendia P. Cælij beneficio peruenerat. *Item Suetonius Tiberij cap.* XII. *clarè:* Venit in suspicionem, per quosdam beneficij sui centuriones. *Noster adæquè lib.* I. *suprà.* Primores militū, per beneficia Nymphidij, vt suspectos. *Hi tales, Beneficiarij dicti. Cæsar de Bello ciuili libro* II. Petreius cū prætoriâ cohorte, barbarísque equitibus paucis, Beneficiariis suis. *Passim in lapidibus:* BF. COS. & BF. PR. & BF. PR. PR. *id est,* Beneficiarius Consulis. Beneficiarius prætoris. Beneficiarius præfecti prætorio, *aut* Proprætoris. *Vegetius restringere nomen videtur;* & Beneficiarij, *inquit libro* II. *cap.* VII. ab eo appellati, quòd beneficio Tribunorum promouerentur. *Et ad eius mentem in lapidibus lego ista. In Piceno:* BENEFICIARIVS. TRIBVNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTVRIA. *Romæ:* CORNELIO MARCIANO. MILITI. CHORT. XII. VRB. BENEF. TRIBVN. *Abiisse in aliud officij nomen videtur, ex Tertulliano de Fugâ:* In matricibus Beneficiariorum & Curiosorum inter tabernarios, & lanios, & aleones, & lenones, Christiani quoque vectigales continentur.

Beneficiarij.

70. Valerius Festus.] *Plinius lib.* III. *epist.* VII. Nuper L. Piso, pater illius qui à Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est.

Ala Petrina 71. Præfectus alæ Petrinæ.] *In Notitiâ Imperij.* Præfectus alæ Petrianæ *legitur in Britanniâ* per Lineam Valli. *Vbi Linea Valli, non aliud est quàm tractus ille ad Vallum à Seuero alijsq; exstructum.*

Oeenses in Tacito repositi. E Plinio lux. Sed & ipsi. 72. Mox Ophensium.] *Rodolphus voluit,* Rufpensium: *sed à coniectura. Ophensium quidem non alibi mentio in hoc tractu: & putamus rectissimè emendatum iri,* Oëensium, *statimq;* populus Oëensis. *Rem tetigi. Te aduoco C. Plini, in meam fidem & Taciti lucem: Scribis libro* V. *cap.* V. *hisipsis verbis:* Ad Garamātas iter inexplicabile adhuc fuit. Proximo bello quod cum Oëensibus Romani gessere, initiis Vespasiani Imperatoris, compendium viæ quatridui deprehensum est. *Quod illud bellum sub initia Vespasiani, nisi istud? Itaque Plinio quoque prælucent clarè hæc Corneliana. Tempus, situs, nomen, omnia conueniunt: & est hoc illudipsum celebre opidum, vnde Pudentilla Apuleij, vt ipse Apologia commemorat. Scripsit & Orationem,* Pro statuâ sibi Oeæ locandâ.

73. Quadraginta Parthorum equitum millia offerentis.] *Nec nimis pro illo rege, & militia totius gentis equestri. Idem numerus in Suetonio, cap.* VI. Vologesum promisisse XL. millia sagittariorum. *Non pugnat. nempe equites illi Sagittarij, vt solent, &*

Hippotoxotæ. Quidam tamen libri in Suetonio xv. M. *nec audio.*

74. Curam restituendi Capitolij confert.] *Confert in illum iam dictum. Sed adfuit igitur Vespasianus, an abfuit? Adfuisse Suetonius fortiter dicit, cap.* VIII. Ipse restitutionem Capitolij aggressus, ruderibus purgandis manus admouit PRIMVS, ac suo colloquædam extulit. *Simile & in Dionis compendio legas. At Taciti verba & narratio aliorsum eunt, & omnia sunt, vt Vespasiano absente. Si præsens cur in alium transfert? cur nec nominatur quidem? cur cetera omnia, quæ temporum serie narrantur, illo absente gesta? Ego nihil nisi pugnam manifestã hic video, & libens audiam (paci amicus sum) conciliantem.*

75. Vestinum equestris ordinis virum.] *Est ne ille, de quo Oratione pro Gallis Claudius Cæsar? Ex qua colonia (Viennensi)* inter paucos equestris ordinis ornamentum L. Vestinum familiarissimè diligo. *Ego puto. idq; paullò certius, quàm eundem Martiali intellegi, lib.* IV. *Epigr.* XXIX. L. Vestinus indagatus.

Cùm grauis extremas Vestinus duceret horas,
Et iam per Stygias esset iturus aquas:
Vltima voluentes orauit pensa sorores
Vt traherent paruâ stamina pulla morâ.
Tum largas partitus opes, à luce recessit:
Séque mori post hoc credidit ille senem.

Nam hic fuerit potius filius eius: qui videtur è clausula iuuenis obiisse.

76. Ingressi milites, quibus fausta nomina.] *Non, omnia, vt vulgò. Vaticanus ita iubet, & mos religionis priscæ. quibus magna curæ vt in his talibus initiis homines præessent aut interessent bono nomine. id est: è quorum nominibus captari velut augurium aliquod posset prosperitatis & diuturnitatis. Talia sunt, Saluius, Longinus, Statorius, &c: Mala contrà, è quibus triste aliquod, infirmum, breue. vt Curtius, Minutius, Furius, Hostilius. Cicero de Diuinat.* Cùm Imperator exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent eligebantur: quod idem in dilectu Consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine. *Plinius*: Publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera eligimus. *Tale vaticinium lenonis illius Plautini, in Lucride*: Nomina fausta quæsita.

Nomen atque omem quantiuis est pretij,
Mihi quoque Lucridem confido fore te.

Adi & Festum in Lacus Lucrinus.

77. Felicibus ramis.] *Id est, è felici arbore (dis grata, interpretatur Macrobius) decerptus. Ammianus in religione simili, libro* XXIX. Linteis quidam indumentis amictus, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris gestans. *Huic vsui maximè Laurus. Liuius lib.* XL. Omnes coronati & lauream in manu tenentes supplicauerunt. *Suidas*: Αἴσακος ὁ κλάδος τῆς δάφνης, ὃν κατέχοντες ὕμνουν τοὺς θεούς: Aisacus. ramus lauri, quem manu tenentes deos celebrabant. Felices rami. E lauru plerimùm.

78. Aquâ perluere.] *Sollenni & vsitata lustratione: publicè priuatimq; recepta. Tertullianus de Baptismo:* Ceterùm villas, domos, templa, totásq; vrbes aspergine circumlatæ aquæ expiant passim. *Huic rei & περιῤῥαντήρια vasa in templis, aqua lustrali plena, qua sacerdotes aut æditui intrantes aspergerent, aut etiam ipsi sese. Sozomenus*: θαλλούς τινας διαβρέχους κατέχων ὁ ἱερεύς, νόμῳ ἑλληνικῷ περιέῤῥαινε τοὺς εἰσιόντας. Ramos quosdam madidatos sacerdos tenens, aspergebat ritu Græcorum siue gentilium, intrantes. *Ouidius:* Vasa lustralia.

Vdáque rorales laurea misit aquas.

Insignem ad hanc ablutionem locum abluo, Asconij In Diuinationem: Alij delubra dicunt ea templa, in quibus sunt labra corporũ abluendorum mortuorum, vt Dodonæi Iouis aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodésque visuntur. *Fallor, aut τὸ* mortuorum, *ab inepto glossographo est: nec aliunde Delubra deriuari vult, quàm ab ista in templorum vasis aqua ad deluendum.* In Asconio coniectura.

79. Plautio Eliano.] *Vatic. Barbarè vulgò*, Eliatius. Suouetaurilia sacrificium.

80. Lustrata boue tauriique area.] *Vera dictio*, Suouetaurilibus. *Praeit Vatic. in quo*, bouetaurilibus: *& Conarruuiae, qui*, bouetauribus. *Scilicet prisci in lustrationibus aut piamentis hoc sacrificij genus adhibebant, sollemni ritu. Liuius lib.* IX. Telo potiri hostem fas non est: si potiatur, Marti Suouetaurilibus piaculum fieri. *Tacitus* V. *Annal.* Sacrificantibus, cùm hic more Romano Suouetaurilia daret, ille equum placando amni. *Cato de re Rustic.* Cum Diuis volentibus, quódque bene eueniat, mando tibi Mani, vti illace Suouetaurilia, fundum, agrum, terrámque meam, quota ex parte circumferenda censeas, vti cures lustrare. *Quae victima in hoc sacro, etsi vox indicat, clarè etiam* Varro *lib.* II. *De re Rust.* Populus Romanus cùm lustratur Suouetaurilibus, circū aguntur verres, aries, taurus. *Et Quinctilianus*; Nam Suouetaurilia iā persuasum est esse ex sue, oue, & tauro. *Solitaurilia haec etiam dicta, docebit te Festus. nec abeunt à Graecorum veteri sacro, quod illi τριττὺν dicebant, de quo Eustathius, alij.*

81. Classicus nobilitate opibúsq; anteibat alios.) *Breuius & verius* Vatic. *& Conarruuiae*, ante alios. *Sic lib.* V. *Histor.* Templum in modum arcis, propriiq; muri labore & opere ante alios. *Lib.* I. *Annal.* Cn. Lentulus ante alios ætate & gloria belli.

Graecanica phrasis. 82. Ipse è maioribus suis hostis populi Romani, quàm socius iactabat.) *Sic restitui. Transmarinum & elegans dicendi genus est, Iactat esse socius: quod plebs dixerit, Iactat se socium esse. Homerus:*

Ἕκτωρ ὃς Διὸς εὔχετ' ἐειδόμενος παῖς εἶναι.

& crebrò Graeci: quos saepe & vulgò imitati Latini, sed locis hodie ferè corruptis. Plautus Asinaria:

Plautus correctus.

Argenti viginti minæ me modò ad mortem appulerunt,
Quas hodie adolescens Diabolus ipsi daturus dixit.

Ita enim consensu manuscripti. sicut & illo Bacchidibus:

Eia, nunc esse ego opinor Hercules, tu autem Linus.

Apuleium eo exemplo scripsisse censeam libro VII. Summos illi promitterent honores habituri mihi. *nec mutem.* Virgilius —— sensit medios delapsus in hostes.

Simillimus Claudiani locus. 83. Non adeò turbatam ciuilibus armis rem Romanam, vt etiam Treueris Lingonibúsque despectui sit.) *Similem & è Romano pectore vocem, emisit ille Stilico apud Claudianum, De bello Getico:*

Non ita Romanum Fati violentia nomen
Obruit, vt vestros nequeat punire tumultus.

Dubiealio varia in Tacito. 84. In tot malis hostium.) *Haud planè damno. Quid si tamen faciamus*, pottum & finem? *Quid si etiam per impatientiam, & rerum postumarum incertus dixerit*, ostium aut finem? *hoc sensu. Mortem in tot malis opto: siue ea finem miseriarum datura sit, cùm non ero: siue initium, per Plutonia tormenta.*

Correctiuncula. 85. Pecunia nuper etiam donatiuo sufficit.) *Imò*, suffecit. *Nuper enim donatiuum acceperant. Suprà.*

Liuiana imitatiuncula. 86. Si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra.) *Imitatum clarè è Liuio:* Vos dI immortales præcor quæsóque, si vobis non fuit cordi Sp. Postumium cum Samnitibus bellum gerere. *Tacitus infrà*: Id fortasse cordi diis, & diuino ministerio principem electum. *Nec quidquam hic scrupi aut nodi. Rhenanus tamen ait in Budensi, τὸ* cordi, *non legi: ex quo ille iuratus emendat*, si vobis non fuit. *id est, licuit, inquit, more Graeco. Benè Beate manibus tuis sit. nam periuria hæc litteratorum, pariter ac amantium, vt spero, venti auferunt.*

Crinem votiuum alere. 87. Ciuilis, barbaro voto, propexum rutilatúmque crinem, patratâ demum legionum cæde deposuit.) *Patrium & solenne Germanis hoc votum. Tacitus de moribus eius gentis:* Aliis Germanorum populis vsurpatum, rara & priuata cuiusque audentia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbámque summittere, nec nisi hoste cæso exuere votiuum obligatúmque virtuti oris ha-

bitum. *Mansit inferiore æuo.& lego apud Diaconum* III. *de Gestis Longobard. cap.* III. Sex millia Saxonum, quæ bello superfuerant, deuouerunt se neque barbam neque capillos rasuros, nisi se de Sueuis hostibus vlciscerentur. *Pulchrè igitur & decorè Silius Sarmenti Gallo hoc affingit* IV. *Punic.* Silio lux data

Occumbit Sarmens, flauam qui ponere victor
Cæsariem crinémque tibi Gradiue vouebat.

Quin & Romani vsurparunt interdum, vt Iulius Cæsar. de quo Suetonius, cap. LXVII. Diligebat quoque milites vsqueadeò, vt auditâ clade Titurianâ, barbam capillúmque submiserit, nec antè dempserit, quàm vindicasset.

88. Hæc meditantibus aduenit hora exspectatione tristior.] *Quis neget à Liuiano exemplari esse? qui in deditione illa turpi ad Furculas:* Hæc frementibus, *inquit*, horas fatalis ignominiæ aduenit omnia tristiora experiundo factura. Liuiana imitatio.

89. Reuulsæ imperatorum imagines, innexa signa.] *Budensis codex*, inhora signa. *Roman.* in ora. *Diuinabam olim*, inuersa signa. *quod ignominiæ fuit, & victos se fatentium. Spartianus in Seuero:* In palatium eodem habitu perrexit, prælatis signis quæ prætorianis ademerat, supinis non erectis. *Idem vsurpatum in dolore. Tacitus* III. *Annal.* Præcedebant incompta signa, versi faces. *Pedo Albinouanus ad Liuiam:* Signa inuersa in luctu.

Quos primùm vidi fasces, in funere vidi,
Sed vidi versos indiciúmque mali.

At nunc putem commodiùs legi, inhonora signa. *id est, squallida, non vncta, non nitidata: quæ opponit* fulgentibus Gallorum vexillis: *aut potiùs retineri illud* innexa, *cum explicatione*, Signa innexa, *id est sine nexu, & nuda fuisse. Nam solent imagines Principum, clypei, etiam corona, & talia innecti.*

90. Quomodo lucem noctémque.] *Perspicuè rectum, atque ita in Vatic. Vulgò*, lucem diémque, *quasi ea differant.*

91. Abruptis voluptatibus, quibus Romani plus aduersus subiectos, quàm armis valent.] *Ambigua lectio. Quam posui, libri firmant, nec ratio impugnat. Verè enim inter Romanas artes fuit, ad homines in imperio retinendos, mollire vires eorum, & per delicias amœnásque voluptates frangere. Tacitus in Agricola:* Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta, vt homines dispersi ac rudes, eóque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent. *Et paullò post*, Paulatímque discessum ad delinimenta vitiorum, porticus, & balnea, & conuiuiorum elegantiam. idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars seruitutis esset. *At veteres tamen editiones*, abruptis vectigalibus. *quod stabiliri prorsus responso Vbiorum videtur, ad hanc orationis partem:* Vectigal & onera commerciorum resoluimus. Voluptates eneruant.

92. Eductis olim.] *Scribe*, deductis olim. *colonos veteres intellegit.*

93. In vetustatem consuetudine vertantur.] *Aptius & concinnius visum, quàm illud tritum*, vetustatem & consuetudinem. *Quod autem posui, in Farnesiano est.*

94. Ipsa editâ inturre. dilectus è propinquis consulta responsáque, vt internuntius numinis, portabat.] *Romana edit. & Rodolphus:* ipsa adyta intrare dilectus è prop. *Quam lectionem haud temere spernendum. Vt de fatidico numine quopiam loquitur: cui rei apta hæc Adytorum vox Vulgata nihilo seciùs valdè proba.* Veleda, prodea.

95. Seu me ducem, seu militem mauultis.] *Insidiosâ modestia dictum: vt à Sallustij Catilina:* Vel imperatore, vel milite me vtimini.

96. Iulius Sabinus.] *Alius ab isto, qui Senecæ patri nominatur lib.* IX. *Controu.* IV. *in quo corruptè legas*, Et ab Iulio, & à Sabino. *Scio iunctim fuisse*, ab Iulio Sabino. *qui Gallis præfuit sub* Caio: *paterne huius? Dionem vide, lib. vltimo.* Sallustiana imitatio.

97. Proiectis Romani fœderis monumentis, Cæsarem salutari se iubet.] *Aut nihil, aut nimis, in hoc loco video. Quale illud est, proicere monumenta fœderis? pingue & insulsum. Aliorsum emendatione traxerim:* prolectus Romanis generis monumentis. *Sabi-* Addubitatû; de verbis Taciti.

nus,inquit,inuitatus & indu⁻us stirpis suæ origine, Cæsarem se appellat: *Quid mirum? ecce*
* Notat & Dio idem, in Vespasiano. *suprà scriptum;* Sabinus falsæ stirpis gloriâ incendebatur.Proauiam suam * D. Iulio per Gallias bellanti,corpore & adulterio placuisse. *Possis eodem sensu:* prolatis R.generis.

Lingonum moliendo. 98. Fusi Lingones.] *Tangit hoc bellum, quod in Iohanne Sarisberiensi legitur libro* v. *cap.* vii. Auspiciis imperatoriis Cæsaris Domitiani Germanico bello, quod Iulius Ciuilis in Gallia mouerat, Lingonũ opulentissima ciuitas quæ ad Ciuilem desciuerat,cùm aduenientem ab exercitu Cæsaris populationem timeret, quòd præter spem inuiolata nihil ex rebus suis amiserat,ad obsequium redacta,septuaginta millia armatorum tradidit ei.*Quæ totidem verbis apud Frontinum libro* i v. *Stratagematon.*

Epponinæ fides in maritum. 99. Insigne Epponinæ vxoris exemplum suo loco reddemus.] *Verè insigne & rarum,plerúmque fidei in sexu infido.Non est in libris qui exstant.Seruauit enim Tacitus in vltimum* Vespasiani *annum,cùm & Iulius hic Sabinus(qui gloriabatur à Cæsare genus ducere) & ista ipsa Epponina interfecti.Tota historia dignißima lectu,apud Plutarchum diffusè est in Erotico extremo. Aliquid & Dionis compendium,in* Vespasiano.

100. Epponinæ.] *At Plutarchus* Emponam *scribit, & id nomen Gallis Heroiam significare addit.* ἣν δὲ γυναῖκα, *inquit,* πασῶν ἀρίστην ἠγμένος, ἣν ἐκεῖ μὲν Ἐμπονὴν ἐκάλουν, ἑλληνιστὶ δὲ ἄν τις ἡρωΐδα προσαγορεύσειεν.

101. Nequaquam egregij duces.] *Corruptionem video,vix tollo.Conabar:* Et quamquam egregij duces (iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerare. *siue,* tolerabant.

102. Petilium Cerialem delegerat.)*Imò ex Iosepho,propriè non delegerat ipse, aut Vespasianus:sed casu & bona forte,Petilius Consul creatus à Vespasiano,in Britanniam missus erat. Ille verò audita hac rebellione,opportunè superuenit,& hostes vicit. vide Ioseph.l.*vii.*c.*xxiii.

Suetonij error. 103. Ipsum,quanquam Senatorij ordinis.) *Suetonium igitur culpa quis purgat, scribentem Titum primum è Senatoriis prætorio præfectum? In Tito, cap.* v i. Præfecturã quoque Prætorij suscepit: numquam ad id tempus nisi ab equite Romano administratam. *Occultè adsentitur Plinius Præfatione operis:* Dum illud patri pariter & equestri ordini præstas,Præfectus prætorio eius. *Tamen noster palàm adfirmat Clementem hunc* Arretinum,*& præfectum & Senatorem fuisse.**

* Adde quæ notaui ad lib. I V. sup. 104. Aut vetustatem originis,per iurgia iactantibus.) *Sumpsi lectionem à P. Manutio:qui amicè mihi in pomeridiano sermone contribuit.Nam vulgò est,*periuriáque iactantibus:*in manuss.*periuria iactantibus. *quod Manutianam coniecturam firmat. Romano tamen libro est,*pro iure iactantibus. *quod reijcere,iniurium sanè sit.*

Manutij coniectura.

105. Ardua Alpium præsidiis claudere.) *Rom.* Præsidiis capere. *quod recipio.*

106. Rigodulum venit.) *Vatic.* Ridogulum. *Hodie dimidiatum nomen tenet,aliquot milliaribus supra Confluentes,pagus* Rigol *dictus.*

107. Cerialis metu infamiæ.) *Vulgati,* Cerialis à metu. *Mihi vox aliqua excidisse videtur,& alternasse caussas,vt solet,Tacitus:* Cerialis emptus, an metu infamiæ. *siue,* Cerialis clementiâ,an metu.

Procul à Ioue & fulmine. 108.Laudatorum Principum vsus ex æquo,quamuis procul agentibus:sæui,proximis ingruunt.) *Acuta gnome: quam non abest quin callidè abductam Sallustio credam. in oratione Sullæ ad Bocchum:* Tibi verò nulla amicitia opportunior nostrâ. primùm quòd procul absimus,in quo offensæ minimum, gratia par ac si propè adessemus.

109. Quomodo sterilitatem,aut nimis imbres.] *Pulchrum documentum in mala publica,& ad ea fortiter sustinenda.Seneca præiuerat,De Constantia sapientis cap.*ix. Omnia itaque sic patitur,vt hiemis rigorem,& intemperantiam cæli, vt feruores morbósque,& cetera forte accidentia.*At Dio Cassius Ciceronem ita loqui facit, vbi Amnestiã suadet,post cædem Cæsaris:* ὥστε τὰ μὲν γεγενημένα τῶν ὑπὸ χαλάζης τέ τινος καὶ κατακλυσμοῦ περὶ τὰ συμβεβηκότα νομίσαντες, λήθῃ παραδῶτε: Itaque hæc præterita, grandinis aut nimbi mo-

do euenisse existimantes, obliuioni tradite. *Planè gemina sunt, & aut ab inuentione, aut imitatione.*

110. Pulsis, quod dij prohibeant, Romanis, quid aliud quàm bella omnium inter se gentium existent.] *Oraculum, cuius fidem proaui viderunt: & nos videmus, videbimúsque, quamdiu secta in tot Dominos Europa non audiet vnius Aurigæ habenas. Plutarchus igitur verè,* Imperium Romanum, velut anchoram esse *scripsit* fluctuanti mundo. *Et nónne à Crispo suo hoc effatum sumpsit noster? sumpsit. Ille sic ad Cæsarem:* Quippe si morbo iam aut fato huic Imperio secus accidat: cui dubium est, quin per orbem terrarum vastitas, bella, cædes oriantur?

Imperiorum varietas, bellorum caussa Romanum olim, vinclū pacis.

111. Quòd vos Gallici fœderis oblitos prædixerim, memoriam Romani sacramenti tenere credidi.] *Vocem,* prædixerim *superesse & superfluere vides. Rodolphus pro eâ legisse videtur,* oblitos, proximam memoriam, *&c.*

112. Ite, nunciate Vespasiano, relictum à vobis in acie ducem.] *Similis inuidiæ metum suis militibus iam fugientibus Sulla inicit:* Siquis vos milites rogauerit, vbi Sullam imperatorem vestrum reliqueritis, respondete, Apud Orchomenum pugnantem. *Atque ille hac increpatione rem labentem sustinuit. Plutarchus & Appianus.*

Sullanum dictum.

113. Flagrantissimâ cohortium suarum integrâ, & è Chaucis Frisiisque compositâ.] *Romanus codex, & editiones aliæ:* integrâ manu, & è Chaucis. *Legam*, integrâ manente, è Chaucis.

114. Tolbiaci.] *Farnes.* Colbiaci. *In itinerario Antonij*, Tobiaci.

115. Statos æstiuis flatibus dies.] *Fortasse*, statos Etesiarum flatibus. *Non quod ij venti in Italiam ferrent (quod contrà est:) sed operiebatur eos vt desinerent, & mare aliis ventis aperirent. Nam qui sunt alioqui* stati dies æstiuis flatibus? *videndum sit.*

116. Nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio prætium.) *Quis autem gratuitò mendax sit?*

——— cùm sint præmia falsi
Nulla, ratam debet testis habere fidem,

ait Ouidius.

117. E primoribus Ægyptiorum Basiliden.) *Firmat hoc valdè viri eximij coniecturam Læuini Torrentij, in Suetonij Vespasiano:* Basilides libertus obtulisse ei visus est. *Quomodo libertus, si sacerdos? si, quod hic dicitur,* è primoribus Ægyptiorum? *Bene igitur ille magnus amicus noster,* Basilides obtulisse, *deleta voce* libertus, *perperàm infarcta.*

Torrentij coniectura firmata.

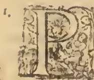
118. Qua cogitatione bellum aduersus patrem cogitauerit.) *Spernimus, vt spurcum, Cogitare cogitatione. Rom. cod.* qua contagione. *ex quo verè emendo,* contatione. *Contari, velut conto explorare: & propriè noster hic vsus.*

119. Amorem carminum simulans.) *Simulans tantùm? ita. Suetonius:* Simulauit (*Domitianus hic iste*) mirè modestiam, inprimísque Poëticæ studium, tam inuisitatū anteà sibi quàm posteà spretum & abiectum. *At scriptores eius qui campum hunc adulatorium egregiè exercent, & vatem faciunt supra vates. Omitto poëtas (more mentiri aliquid & extollere iis fas:) ecce nostrum senem Falium:* Hos nominauimus, quia Germanicum Augustum (*caue alium ab isto intellegas*) ab institutis studiis deflexit cura terrarum: parúmque diis visum est, esse eum maximum poëtarum. Quid tamē iisipsis operibus eius, in quæ donatus imperio iuuenis successerat (*scribo,* secesserat) sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius? *Ite Homere &* Virgili, *erepta vobis à paride hoc palma. Plinius etiam præfatione ad Titum:* Quantus in poëtica es? ô magna fæcunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti. *Hac turpia. atque vtinam tamen timeam, nequis hodie apud principes sic peccet?*

Domitianus portam mentitur. Vnde materies adulandi. Fabius obiter emendatus.

120. Cuius disparem mitioremque naturam contrà interpretabatur.) *Scripti libri subtexunt,* neque vos impunitos patiantur. *Perperam. quia verba sunt ex oratione Cerealis suprà repetita. Farnesianus adscribit,* Deest hic aliquantulum. *cui fidem habeo.*

IVSTI LIPSI
AD LIBRVM V. HISTOR.
NOTÆ.

1. RIVATIS vtriuſque rebus militiâ clarus.) *Probam lectionem cenſeam & ſententiam, abſque libris ſit: qui conſenſu omnes,* præliatis vtriuſque. *ant,* prelatis. *Ego quamquam intentus, nihil elicio.*

2. Vt ſuperior ſui iam crederetur.) *Hic quoque me locus diu torſit, per ſingulos apices & ductus ſcripturæ veteris euntem. Sed exclamare tandem cum Philoſopho poſſum, εὕρηκα. Budenſis codex habuit,* Superior vnam crederetur. *Vatic.* ſuperiori vnam. *Ex quo, vix duabus litteris leniter mutantibus, facio.* ipſe vt ſuper fortunam, *eleganti ſententia. Titus, inquit, iam tum priuatus clarus bello: nunc multò promptior, vt parem vel ſuperiorem ſe potius fortunâ hac Imperatoria oſtenderet. Rhenanus diuinabat:* vt ſuperiori viâ ingrederetur. *Farneſ. autem cod. & Rom. abeunt ab hoc ſcripto longiùs,* vt ſuperior omnibus crederetur.

Solymi apud Homerum.

3. Solymos carminibus Homeri celebratam gentem.) *Locus Homeri notus: ſententia tantùm valdè ambigua natantes Scholiaſtas. Sunt qui deſignari Lycios aut finitimos quoſdam velint: quò Strabo, & Euſtatius, & Pindari interpres inclinant. ſunt qui Piſidas: quò Plinius & Stephanus. ſunt qui Iudæos: quod noſter hic ſuggerit, & Tzetzes. Euſebius etiam Chærili Poëtæ teſtimonio: Hebræos Solymos olim dictos cenſet euinci. Nec Q. Calaber ſanè aliter apud Homerum accepit: ideóque* ——— *Σολύμων ἱερὸν στρατὸν dixit: ſacri epitheto ſacram indicans gentem.*

4. Orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret.) *Vitiliginem appellat Iuſtinus, vti optimè reſtituit optimus & doctiſſimus Bongarſius.*

Ochoris, ſiue potius Bocchoris rex.

5. Regem Ochorim.) *Ita libri vett. quos ſum ſecutus, non* Bocchorim. *etſi vulgatæ huic ſcripturæ adſertor Iuſtinus venit Λόγῳ προτρεπτικῷ. Nam ait:* Τετάρτην δὲ φασὶ νομοθέτην γεγονέναι Βόκχοριν τὸν βασιλέα, σοφόν τινα καὶ πανουργίᾳ διαφέροντα. *Etiam Oroſius lib. 1. qui locum hunc totum tranſſcribens, Bocchorim tamen appellat. Sed & Plutarchus ita nominat, libello περὶ δυσωπίας. Itaque iure vacillo. Nam Clemens Strom. 1. nimis diuerſus à nobis abit, qui Omoſim hunc, vel Amaſim appellat. At quod ad rem ipſam, falſa eſt, & refellunt libri ſacri. Tamen ſumpſit hæc à Lyſimacho, vti videre potes apud Ioſephum contra* Apionem. *libro 1. extremo. vbi item ſcriptum,* Bocchoris.

6. Poſtquam vaſtis locis relictum ſit.) *Mirum non addere eum quibus in locis. Ac ſanè ex Tertulliano legend. videatur,* vaſtis Arabiæ locis. *Is enim Apologetico narrat Cornelium Tacitum ſcripſiſſe in v. Hiſtoriar.* Iudæos Ægypto expeditos ſiue extorres in vaſtis Arabiæ locis aquarum egenos, *&c. Oroſio tamen non aliter lectum, quàm noſtri libri præferunt.*

7. Primo cuius auxilio credentes.) *Citat etiam ita Oroſius. ambigo tamen & contor, an non vox,* credentes, *eiicienda ſit. Et iam video abeſſe in Othonis Friſingenſis lib. 1. cap. XVIII. vbi hæc citat.*

Caput aſini in templo falsò poſitum.

8. Effigiem animalis.) *Hoc de capite aſini magno conſenſu omnes veteres tradiderunt: ne tantoperè noſter culpetur, tanquam* mendaciorum pleniſſimus *ſcriptor. Et ſanè Strabo, Plutarchus, Damocritus apud Suidam multo maiora deliria delirarunt contra gentem & libros ſacros.*

9. Vim ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant.) *Vera lectio, quam è Vatic. prompſi referente:* per numeros coniiciant. *ex quo ego* conficiant. *Aliter vulgati. De re autem ipſa Dionem vide XXXVII. & inprimis Alexandrinum Clementem Stromate VI.*

10. Et ſtipes illuc congerebant.] *Cicero pro Flacco*: Cùm aurum, Iudæorum nomine, quotannis ex Italiâ & ex omnibus prouinciis Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſiâ exportari liceret. *Philo de Legatione ad Caium*: καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἱεροπομποὺς στέλλοντας χρυσὸν καὶ ἄργυρον πλεῖστον κομίζοντας εἰς τὸ ἱερόν, τὸν ἀθροισθέντα ἐκ τῶν ἀπαρχῶν. *Et paullò ante*: ἠπίστατο (Τιβέριος) καὶ χρήματα συναγαγόντας ἀπὸ τῶν ἀπαρχῶν ἱερά, καὶ πέμποντας εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τῶν τὰς θυσίας ἀναξόντων. *Sed & Ioſephus notat*, immenſam vim auri congeſtam in templum ab omni Aſiâ & Europâ. *lib.* XIIII. *Antiquit. cap.* XII. *Nos plura in* Magnitudine Hebræâ.

Stipes Iudaeæ.

11. Exuere patriam.] *Rom. Cod.* exire.

12. Augendæ tamen multitudini conſulitur. nam & necare quemquam ex agnatis nefas.] *Qui otioſè legerit, nihil offendet: fortaſſe is, qui intentè. Si enim de cæde capis tantùm, quid in eo noui? Sanè & Romanis & Barbaris pleriſque necare conſanguineos nefas. Sed alium ego hic ſenſum odoror, & ſcribo*: necare quemquam ex gnatis. *Scimus Græcis Latiniſque in promiſcuo vſu fuiſſe abiectiones infantium & expoſitiones, imò neces. Id aliter in Iudæorum moribus, & gentem inprimis ſuboli ſtuduiſſe, adeò vt nullinſmodi partum necare fas, notat vt nonium noſter. Itaque quia de liberis, iure addit* hinc generandi amor: *quoniam matres ſcilicet certæ, prolem tollendam. Simile prorſus, quod de Germanis in libello De moribus*: numerum liberorum finire, aut quemquam ex agnatis necare nefas habetur. *Nam & ibi ſcribo*, gnatis.

Iudæi proles non exponebant, aut necabant.

13. Iudæi mente ſolâ, vnumque numen intellegunt.] *Benè & verè hæc Tacitus. Strabo vanior, qui Terram, Cælum, Mare, & hoc quod Mundum vocamus ſiue rerum naturam, coli à Iudæis voluit. Quæ ſententia in Varronianam illam incidit, Animam mundi, eſſe deum. Iuuenalis ab hac mente*:

Nil præter nubes & cæli numen adorant.

14. Exuberant fruges noſtrum ad morem.] *Mihi verò vox eaipſa exuberare videtur. legámque*: vber ſolum: fruges noſtrum ad morem.

15. Balſamum.] *Propriam eam arborem Iudææ eſſe plerique tradiderunt, nec alibi gigni. Iuſtinus lib.* XXXVI. Opes genti ex vectigalibus opobalſami creuere, quod in his tantùm regionibus gignitur. *Atque ita ſanè tunc fuerit. Poſteà, non dubium ſtirpem eam in Ægyptum tranſiſſe: atque illic creuiſſe. Claudianus in Epithalamio Palladij*:

Gemmatis alij per totum Balſama tectum
Effudere cadis. duro quæ ſaucius vngue
Niliacus pingui deſudat vulnere cortex.

Perſeuerare etiam illic noſtro æuo, qui peregrinati ſunt affirmant.

Balſamus etiam in Ægypto.

16. Si vim ferri adhibeas, pauent venæ.] *Sic interpungenda iſta: & in Pauendi verbo elegans metaphora. Plinius de eâdem arbore*: Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro lædi vitalia odit. *Et Ioſephus, qui indigena*: ὀξεῖ λίθῳ, *aut* ὀξέσι λίθοις *incidi adſerit. Falſus ergo cum Theophraſto Dioſcorides, qui ferreis vnguibus ſecari arborem credidit: falſus compilator Iſidorus, qui* percuſſum ferreis vngulis corticem. *Pauſanias lib.* IX. *neſcio quid de Balſamo Arabiæ nugatur, & circa eum viperis.*

Balſamus ferrum ſpernit.

17. Vnum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur.] *Ita & Egeſippus lib.* III. Duos lacus victor egreſſus, tertio retinetur. *At Pauſanias repugnat clarè, & quidem oculatus, vt ait, teſtis, lib.* V. Ἐν δὲ τῇ γῇ ποταμόν τινα Ἑβραίων καὶ αὐτὸς οἶδα Ἰορδάνον λίμνην Τιβεριάδα ὀνομαζομένην διοδεύοντα, ἐς δὲ τὴν λίμνην ἐπέχειν καλουμένην θάλασσαν νεκράν, ἐς ταύτην ἐσιόντα καὶ ἀπὸ τῆς λίμνης αὐτὸν ἀναλούμενον: *id eſt*: In Hebræorum terra fluuium quemdam Iordanum & ipſe noui, qui ſtagnum Tiberias ſubit, ac deinde alterum, cui Mare mortuum nomen eſt, in quâ ipſa palude conſumitur. *Sed Tacito nos iure fidem habemus, qui in Thraconitide lacum minorem eſſe ſcimus, quem primò Iordanis ingreditur, cui Samochonitis nomen.*

Quot lacus Iordanis efficiat.

18. Incertæ vndæ ſuperiacta, vt ſolido feruntur.] *Emendatio è libris. Vulgò eſt*, in-

certum vnde.*quod sententiam etiam aptam recipere potest. Vide de totâ re Egesippum lib.* IIII.*cap.* XVIII.

19. Certo anni bitumen egerit.] *Ita libri, & phrasis nota, & Tacito frequens. vulgati vocem addunt*; certo anni tempore.

20. Fulminum iactu arsisse.] *Orosio lib.*1. *qui hac expressio etiam Cornelij nomine transcripsit, legas*, fulminum ictu.

21. Terramque specie torridam.] *In eodem Orosio*, terramque ipsam specie solida.

22. Ego sicut Iudaicas quondam vrbes.] *Libri aliquot*, inclitas vrbes. *nec aliter Orosius.*

23. Circa cuius os conlectæ arenæ, admixto nitro.] *Non*, coniectæ. *Farnesianus etiam recte*, lectæ arenæ. *Plinium adi libro* XXXVI. *Strabonem* XVI.

24. Illic immensæ opulentiæ templum, & primis munimentis vrbis.] Ex *Iosepho & Zonara legam*, & trinis munimentis: *Nam triplici muro circumdatam eam fuisse vterque is scriptor te docebit. Iosephus libro* VI. *Halosεos cap.* VI. *Zonaras tomo* I.

Merceri diuinatio.

25. Vrbs de iugis, templum intimis clausum.] *Iure nato, & mecum libri. Farnes.* vrbs deingia templum clausum. *Vatican.* vrbs ob demgia. *At Ios. Mercerus legit*: Primis munimentis vrbs, dein regia. *Feliciter. Tacitus ipse iuuat, infrà*: Alia intus mœnia regiæ circumiecta.

26. Templum intimis clausum.] *Quomodo, intimis? Ablego eam vocem cum nonnullis libris, & lego*: trinis munimentis * vrbs, ob deingia. Templum clausum. ad fores tantùm Iudæo aditus. *Aut si retineri placet: scribam appositè*, Templum intimum, *siue magis*, interius *Duplex enim templum, Exterius & Interius, vt Zonaras & Iosephus describunt appellántque. Rodolphus hac omnia concinnat (sed ab ingenio, opinor.)* & primis munimentis vrbis alienigenis templum interius clausum.

27. Mox bello ciuili interno.] *Cur hac geminat Ciuile & Internum? placet imò Romana scriptio*, bello ciuili inter nos.

28. C. Sosius.] *Siue* Sossius. *Malè quidem libri*, Sestius.

29. Victor Augustus sanxit.] *Quidam*, auxit.

30. Cestium Gallum comprimere cœptantem.] *Idem Suetonio narratur Vespas. cap.* IIII. Iudæi rebellarunt, cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem, suppetias ferentem, raptâ aquilâ fugarunt. *In Iosepho hac ipsa, & planè omnia vide. Sed quis tamen* Præpositus *ille* cæsus? *ita enim Suetonius, nec rem tam notabilem vel Iosephus, vel Tacitus dixere. Imò ille planè contrà: Florum, qui tunc præpositus, euasisse, & bellum iis fecisse. An* cæsoque præsidio? *ita enim Eutropius, qui sua solet ex Tranquillo describere*: Extinctis Romanis præsidiis, legatum quoque Syriæ suppetias ferentem, raptâ aquilâ fugarunt. *Sunt ipsa, vt vides, Tranquilli. An verius*, Gessiumque præpositum? *vt hoc dicat*, Gessium Florum (*idem nomen*) *fugatum, ac tum etiam Cestium Gallum? Interpretes nihil hic pro redicunt, tu serie historiarum lector arbitrare.*

Numerus obsessorum Hierosolymis

31. Ceterarum vrbium clade.] *Alij*, exterarum.

32. Multitudinem obsessorum omnis ætatis, virilis ac muliebris sexus, sexcenta millia fuisse accepimus.] *Numerus mihi non certus & quem ex Budensi cod. & Orosio substitutũ video parum cautè. Nam ille scribit*, sexcẽta millia Iudæorum interfecta Cornelius & Suetonius referunt. *Sed interfecta at: cùm noster hic vniuersè, de obsessis. qui certè paullò plures. Libri etiam instabiles, & quidam*, ducenta millia *Fortasse*, dena, *aut*, vndena millia *quod paullò propius ad Iosephum & Zonaram & Iornandem accedat, qui omnes vndecies centena millia periisse obsidione illa clarè tradunt: periisse, inquam, fame, morbo, ferro. Nam Sulpicio Seuero fidem vix habeo.*, *qui* Numerum peremptorum ad vndecies centena millia profert, capta verò centum milia ac vænundata. *Sed peremptos fortasse largiùs accepit, & nostro illo sensu*

33. Suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis tellis prædâ manus im-

pediunt.) *Vatic.* suam illic materiam. *quæ lectio inuoluit aliud verbi, quod nondum educo. certè de auaritiâ aut cupidine, id dici verius, quàm de victoria.*

34. Fluitantem labantémque militem.) *Interpunxi & voce addita expleui locum, fide Vaticani.*

35. Non tamen ausus opidum Batauorum armis tueri.) *Quod opidum? nominare enim certè debuit. An* Batauodurum *scribendum? an cum Rom. codice legimus*, opida Batauorum? *Et intellegam tunc ea opida, quæ extra insulam. Nam Batauorum veterum sedes, non dubiè supra & extra etiam insulam, in ora Gallica. Tacitus clarè, suprà*: Extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simúlque insulam inter vada sitam occupauere. Batauodurum.

36. Adiecta ingens lintrium vis.) *Locum vitiatum & mutilum correxi & auxi è Vatic. qui sic:* armamenta liburnicis solite & simul capte lintres sagulis versicoloribus haut indecore pro telis iuuabantur. *Hegesippi verba commodè adi extam & corrigam lib. II. de Rheno:* Itaque iam non copiis Germanorum repletur, sed Romanorum Liburnis. *Vetus lectio*, copolis Germanorum. *quæ recta est, siue* caupulis: *& cape exiguas illas intres. Quam vocem Agellio etiam restituimus in Electis, cap. VII. At hic insignis locus tunc me fugit.* Caupuli.

37. Mosæ fluminis amnem Rhenus Oceano affundit.) *Probè. nec improbe in libris quibusdam*. Mosæ fluminis os amnem Rhenum. *Res quidem ipsa eadem, aliter elata.*

38. Virtutes & viros indici.) *Rhenanum audio corrigentem*, iuuentutem & viros. *quanquam & vulgata cum obscuritate quadam acuta.*

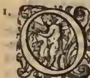
39. Nabaliæ fluminis pons.) *Nusquam id fluminis in hoc tractu. An opidum eo nomine? Quod Iunio Hadriano videtur, legisq;* Naualiæ: *& vrbem Campos ita indigitat ad sinum hodie Australem, Ptolemæo parum firmiter innixus. Ego ambigo ne* Vahalis *corrigendum sit. Pontem quidem aliquem cœptum à Romanis paullo suprà leges, sed Batauoduri: de quo hæc non vanè intellegas, nisi quòd Batauodurum ad Rhenum fuisse volunt, quos arguat hic locus.* Vahalis flumen.

40. Et cùm priuatus esset, amici vocabamur.) *De hoc loco sensit Sidonius in Epistolis:* Caius Tacitus è maioribus vnus tuis, sub verbis cuiusdam Germanici ducis in historiâ suâ rettulit. Cum Vespasiano mihi vetus amicitia, & dum priuatus esset, amici vocabamur.

IVSTI LIPSI

AD CORNELII TACITI GERMANIAM

NOTAE.

1. RDINEM *scriptionis si sequitur, ante Historias & Annales sibi locum vindicet hic libellus. Scriptus enim est Traiano secundùm consule, id est Neruâ adhuc viuo. Ipse ostendit infrà*: Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Traiani consulatum computemus, ducenti ferè & decem anni colliguntur. *At Historiæ cœpta Nerua iam mortuo, & inter diuos, vt docui.* Tempus huius libri scripti.

2. Mutuo metu, aut montibus.) *Vitat acutam sententiam Bambergense exemplar*, mutuo victu. *Imò verò metu: qui inter æquè potentes, pro termino ac repagulo. Thucydides benè & apposité:* τὸ δ᾽ ἀντίπαλον δέος, μόνον πιστὸν ξυμμαχίας. Metus tutos reddit.

3. Nuper cognitis quibusdam gentibus.) *Domitiani imperio, opinor. cui bella cum Cattis, Sueuis, Sarmatis, & ea occasione, illustratæ magis vicinæ gentes.*

Aunoba mōs

4. Montis Abnobæ.] *Plinius nominat libro* I V. *cap.* X I I. *sed ibi quoque infida scriptura. Alij enim libri*, Arnobæ. *Bambergensis hic*, Anribæ. *Roman.* Arbonæ. *Ptolemaeo sunt* Αὐνόβαι *montes.*

5. Vtque sic dixerim, aduersus Oceanus.] *Haud satis capio. An aduersum dicit, oppositum & contrarium? An* obuersus *verius sit lege, idque ex situ ipso? An vox aliqua durior aut remotior fuit, præsertim quam præfatione ea leniit? Tamen haud malè aduersum ceperis, quasi mari Italico & Tyrrheno oppositum: eodémque sensu etiam*, Diuersus. *Sic in Agricola scripsit:* Glota & Bodotria diuersi maris æstu in immensum reuecti, angusto terrarum spatio dirimuntur.

Carmina pro historia.

6. Celebrant carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus est.] *Vti apud Barbaros ferè omnes, & rudes litterarum. Nec Hispani aliter compere re, apud nouos Indos. Eginhartus in vita Caroli Magni:* Barbara & antiquissima carmina, quibus veterum regum actus & bella canebantur, scripsit, memoriæque mandauit. *Iornandes de Gothis:* in priscis eorum carminibus pænè historico ritu recolitur. *&c. At propriè de Germanis, nostr. lib.* I I. *Annal. de Arminio:* Canitúrque adhuc Barbaras apud gentes. *Iulianus egregiè in Antiochico; qui hæc* ἄγρια μέλη *vocat* παραπλήσια ταῖς κλαγγαῖς τῶν τραχὺ βοώντων ὀρνίθων: aggrestia carmina, similia clangoribus auium asperè clamantium.

7. Germaniæ vocabulum recens & nuper additum] *Nos* auditum *maluimus legi, quàm* additum. *Quod ait*, nuper. *non hercules ita nuper: quippe cùm ab anno Iulij Cæsaris, quo constat Germanos Galliam irrupisse.*

Germani olim qui?

8. Nunc Tungri, nunc Germani vocati sint.] *Valdè amplector Bambergensem scripturam*, vt nunc Tungri, tunc Germani. *atque ita euoluam me ex obscura origine nominis, quod hodiéque hæret in pace & bello optima gente. sententiam enim hanc reor; (quidquid differeant alij) eos qui transgressi primitus Rhenum sint, esse eum ipsum populum qui nunc Tungri appellentur, at tunc Germani. quod tamen vnius nationis peculiare nomen, paulatim transfusum ad omnes.*

9. Vt omnes primùm à victore ob metum, deinde à seipsis inuento nomine Germani vocarentur.] *Vox* Germani, *eidem Bamberg. rectè abest. Ista ipsa enim nouiter interpretari posse videor, & præter mentem omnium, etsi non præter verum. Censeo eum hoc dicere: Factum vt omnes qui Rhenum accolerent, nomen ab ista victrice natione inuenirent, ob metum scilicet recentem Gallorum: qui quoties de transgressu vel aduentu Transrhenanæ nationis audirent, aiebant trepidi aduentare Germanos. at isti propriè Germani, nouum nomen inuenirent à seipsis, discriminandi nimirum caussa, & dicerent se Tungros. Possim vulgatam tueri & explicare. sed cur nugor? hæc mera veritas.*

Quomodo id nomen diffusum.

Germanorū etymon.

10. A seipsis inuento nomine Germani vocarentur.] *Si mordicus hanc retines; legam*, à reipsa inuento. *Germani enim etymo prisco, bellaces viri sunt. Gerra bellum. inuenere ergo id nomen, ab ipsa re, quia tales. Vulgatam quomodò expedies? aut qui à seipsis nomen hoc inuenere, quod anteà in Tungris? Sane interpretes hic fluctuant, & fluctuabunt æternum.*

Canuntante prœlia.

11. Primúmque omnium virorum fortium. Ituri in prœlia canunt.] *Rectè distinxi. Non enim ea mens, quòd Herculem canant: sed quòd alacres & cum cantu incipiant pugnas. Tacitus lib.* I I. *Historiar.* Temerè subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio nudis corporibus. *Lib.* I V. Vt virorum cantu, fœminarum vlulatu sonuit acies. *Noto autem etiam Hispanos prælijs præcinuisse, ex Silio:*

Hispani ante prœlium cantant.

—— ritu iam moris Iberi
Carmina pulsata fundentem barbara cetrâ.

Diodorus Siculus, de Lusitanis: Ἐν τοῖς πολέμοις πρὸς ῥυθμὸν ἐμβαίνουσι, καὶ παιᾶνας ᾄδουσιν ὅταν ἐπίωσι τοῖς ἀντιτεταγμένοις: In bellis ad numerum incedunt, & carmina canunt cùm aggrediuntur hostem. *Simile in Thracibus alijsq́ Barbaris fuisse, notaui ad* I V. *Annal.*

Et plerique olim Barbari.

12. Quem Barditum vocant.] *Ita Farnes. & scio Bardos Gallis dictos cantores.*

siue

siue poëtas. Placet tamen nunc magis Baritum *: quæ mera vox nostras , quibus* Beren *aut* Baeren, *clamare, vocem tollere. Errabit enim qui ab elephantis barritu deducet, Germanis tunc ignoti. Altamerus,* Blaritum *vellet, Germanico item verbo. Quidquid de nomine sit? Ammianus hinc describit*, clamorem fuisse maximum, qui ipso feruore certaminum exoriens identidem, paullatimque adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum. Barditus.

13. Nec tam vocis ille, quàm virtutis concentus videtur.] *Bambergensis*, quàm mentis concentus. *quod haud præferam vulgatæ.*

14. Vlixem quidam opinantur in hunc Oceanum delatum.] *Interq; eos Strabo, magni & directi iudicij scriptor, lib. III. qui adfirmatè tradit Vlyssæam Lusitaniæ (Vlyssiponem aliter dicimus) Homerici Vlyßis monumentum esse, Sed & in Britanniam eum venisse, ex ara Græcis litteris inscripta collegit Solinus cap. XXV. itémque Mela. Cui miræ & blãdienti opinioni si indulgemus: quidni Vlissinga noster in Zelandia, ab eodem sit? quidni Cirozea à Circe? Sed vani & lasciui, vereor, lusus isti ingeniorum sunt: quibus tamen hodie non nemo se ostentat & superbit Io. Brodæus hæc de Vlyßis errore in Miscellaneis scitè coarguit: Brodæus, vir sine adolescens potiùs, acris ingenij, probi iudicij, lectionis diffusæ, quem non magis in ore famæ esse miror, imò indignor.* Vlixes an in isto mari. I. Brodæi laus.

15. Nominatúmque ἀσκιπύργιον.] *Vel, vt Rhenanus,* ἀσκιπύργιον. *etsi abesse vox ea potest, incolumi sensu. præcessit enim. At libri quidam magis hic diuersi, qui* ἀκριβίασμον *referunt. ex quo placeet quibusdam* ἀκριβήεντον, *à Netito, vt volunt, Ithacæ mõte. locus quidem hic ipse, quem indicari putamus, cliuosus est, haud procul Veteribus vicus,* Aschelburg *nunc dictus.*

16. Græcis litteris inscriptos.] *Litteris fortasse, vix credo lingua. Quid autem mirum de illis, cùm etiam Heluetij & Galli litteratura Græca vsi sint, Romanis characteribus iuxtà cum imperio ignotis?*

17. Propriam & sinceram gentem.] *Bamberg.* perpetuam & sinceram.

18. Rutilæ comæ.] *Siue flauæ, & colore auri. Ideo Auricomi Bataui, Silio:*

> Ar puer auricomo iam formidate Batauo:

Vvandali χρυσοειδεῖς, *Procopio dicti. Ruffum Seneca dixit III. De Ira:* : Non est Æthiopis inter suos insignitus color, nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos. *Et Martialis, ruffum ea mente Batauum:* Comæ rutilæ Germanis.

> Sum figuli lusus ruffi persona Bataui.

Græci plerumque ξανθὸν *verterunt : etsi Galenus commentario ad Polybum De victu, velit Germanos magis proprie* πυῤῥοὺς *dici, quàm* ξανθούς. *Calpurnius Flaccus Declamat. II. de hoc Germanorum comato habitu* : Miramur hanc legem esse naturæ, vt in subolem transeant formæ, quas quasi descriptas species custodiunt? Sua cuique genti etiam facies manet. Rutili sunt Germaniæ vultus, & flaua proceritas Hispaniæ. non eodem omnes colore tinguntur. Diuersa sunt mortalium genera, nemo tamen est suo generi dissimilis. *Quem obiter emendo* : & flaua proceritas. *(apage enim hoc de Hispanis.)* Hispani an non eodem omnes colore tinguntur? *Nec à natura solùm rutilus hic crinis, etiam ab * arte. Lauabant enim crebrò, & medicamento rutilabant. Ammianus:* Videbat *(Germanos)* lauantes alios, quosdam comas rutilantes ex more. *Medicamentum, sapo. Martialis:* Correctus Declamator. Vide Diod. Sicul. lib. v. Colorem hunc arte inducebant.

> Caustica Theutonicos accendit spuma capillos.

Plinius: Prodest & sapo. Galliarũ hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. *Ita Caligula procerißimum quemque è Gallis ad Germanicum triumphum legit*: coëgitq; rutilare & submittere comam: *vt Germani scilicet Germani viderentur. Suetonius narrat cap. XLVII. Herodianus item de Antonino Germanos æmulante* : κόμας τε τῇ κεφαλῇ ἐπετίθετο ξανθὰς, καὶ εἰς κουρὰν Γερμανῶν ἐσκευασμένας., *id est* : comas etiam flauas capiti circumposuit, & adtonsuram Germanicam factas. *Caussam huic coloris studio adsignat Clemens (libro III. Pædagog. cap. III.) terrorem.* Τῶν ἐθνῶν, *inquit*, οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι

Tales & matronæ olim Romanæ. *κομῶσι, ἀλλ' οὐ κοσμοῦνται ἔχει τι φοβερὸν, τὸ ἀτείχιστον τοῦ βαρβάρου, καὶ τὸ ξανθὸν αὐτοῦ πολεμικὸν ἀπειλεῖ, συγγενές τι χρῶμα τῷ αἵματι. Romanæ etiam matronæ veteres amauere hunc colorem,* & summâ diligentiâ capillos cinere rutilabant, *ait Valerius lib. 11. cap. 1. Posteriores magis auide, quæ capillitium ipsum emebant à Germanis, & pro comis suis supponebant. Ouidius ad puellam:*

Iam tibi captiuos mittet Germania crines,
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Quamquam Seruium notare video in 1 v. Virgilij, marronis nigram comam meretricibus flauam probatam fuisse. *Quò videatur Satyricus respexisse de Messalina matronam sedulò dissimulante:*

Et nigrum flauo crinem abscondente galero.

De hac ipsa re doctißimus Tertullianus, libello De cultu: Video quasdam & capillum croco vertere. pudet eas etiam nationis suæ, quòd non Germaniæ aut Gallæ procreatæ sint: ita patriam capillo transferunt. Malè ac pessimè sibi auspicantur, flameo capite. *Nam quòd mali auspicij ait flammeum caput: intellegit omen ad flammas æternas.*

19. Magna corpora & tantùm impetu valida.] *Mutilus, me iudice, Bambergensis, qui spreta priori voce scribit:* corpota tantùm impetu valida. *Nam proceritas etiam inter Germanorum proprias notas.*

20. Terra etsi aliquanto specie differt.] *Nescio quid idem liber sibi velit,* etsi aliquando specie aret.

Inquisitum in Taciti verbum. 21. Ventosior quà Noricum ac Pannonias adspicit.] *Vix fides. Loca certè quæ humida & ad mare, magis obnoxia ventis, quàm sicca & mediterranea. quod vtique verißimum experimur in omni Germaniæ isto tractu, qui ad Septemtrionem. Sed nec ventorum propriè hic res est: de humore agitur, aut siccitate. An'ne* verticosior, *ausim legere? id est magis alta & montana? Mela quidem ita disparat, in hac ipsa terra describenda:* Terra multis impedita fluminibus, multis montibus aspera & magnâ ex parte siluis aut lapidibus inuia. *An frustrà angimur? & ventosam accipi, pro sicca atque aërea, simplicius & verius sit?*

Armenta grandia hodie. 22. Pecorum fœcunda, sed plerumque improcera.] *Malo,* pleraque. *De reipsa autem, ita hodie contrà est, vt armenta nostra Batauia aut Frisiæ, palmam poscere audeant contra omnia Europæ.*

Serrati nūmi. 23. Pecuniam probant veterem & diu notam, Serratos, Bigatósque.] *Diu hos Serratos nummos quæro, homo alias non appetens valdè nummum. Nam vulgo leuiter defunguntur. & Serrati, inquiunt, nummi quibus serræ forma impressa siue incusa, vt Bigati quibus Bigarum. & de his quidem clarum est. oculi me docent cottidie. at de Serratis, quis obsecro in tanta ista copia nummorum veterum vnum aliquem protulit aut proferet cum serra? Non vidi, non legi. Fulvius sanè Vrsinus, in gente Manlia nummum repræsentat, cuius in postica parte caput vrbis, & inscriptum* ROMA. SER. *quod ipse interpretatur* Serratum. *sed quo argumento? Mille nummi cum illo capite, in quis nihil tale. & potius id referendum ad Serrani cognomen, quod ex alia gente hærere huic potuit per adoptionem. An lectio solicitanda in Tacito? an* æratos, *aut,* ratitos, *aut* Seruianos *legendum? De prioribus quid fuerint, clarum:*

Cuiusmodi fuerint? *Seruianos autem interpreter veteres regios, quos in pretio fuisse notat Suetonius Augusto. Seruius certè primus regum, æs signauit. Adde quòd in codice* Bambergensi, Seruatos. *An seruamus lectionem, & capimus* Serratos *eos, quorum ambitus dentatus atque aspersit in modum serræ? quæ proba nota, & nihil periisse longo vsu aut resectione. Nummos ego quosdam argenteos ita formatos vsurpasse his oculis sum certus. Spectasse autem id eos in nummis vulgo, ratio & Tertullianus addocent:* Qui venditant, prius nummum quo paciscantur examinant, ne scalptus, néve rasus, ne adulter sit. *Sed tu erudite lector cogita. nam de me Tullianum illud habe,* Cedo, eia manum tollo.

24. Rari gladiis vtuntur.] *Iisque grandibus & oblongis. Plutarchus de Cimbris μεγάλαις ἰσχύοντα καὶ βαρείαις μαχαίραις. Cæsar item, Liuius, & Historici passim. Illud dignum*

notâ è Vvindichindo: Erat illis diebus Saxonibus longorum cultellorum vsus, quibus vsque hodie Angli vtuntur morem gentis antiquæ sectantes. Cultelli autem nostrâ linguâ Sahs dicuntur: ideóque aiunt quidam Saxones nuncupatos. De veritate etymi nescio: illud scio falces oblongas & grandes frumentarias eo nomine etiam hodie nobis dici. Cladij longi.

25. Hastas vel ipsorum vocabulo Frameas.] Quod genus teli fuerit, quæro. Isidorus vult gladium fuisse. Framea, inquit, gladius ex vtraque parte acutus, quam vulgo Spatham vocant. Ipsa est & Romphæa. Valdè à Tacito abit, qui clarè appellat Hastam: & addit, eodem telo cominus eminúsque pugnasse. Non ergo gladius, Nunquid Romphæa? nam & hoc addidit. paritérque Glossæ veteres, Framea, ῥομφαία. Ambigo: nec facilè inducor credere, si * Valerij quidem descriptio hæc proba: Framea, quid.

Æquáque, nec ferro, breuior, nec romphia ligno. * Argonaut. lib. 6.

Facit enim genus teli, in quo hastile & mucro pari fuerint longitudinis modo. Tacitus autem aliud fuisse in sua Framea docet, quam statuit breui & angusto ferre. Itaque magis est vt ad exemplum Hastæ siue Spiesse nostræ fuerit, breuiore tamen ligno.

26. Neque animaduertere, neque vincire, neque verberare quidem nisi sacerdotibus permissum] Repugnare Cæsar videtur lib. VI. Cùm bellum ciuitas aut illatum defendit aut infert, magistratus qui ei bello præsint, vt vitæ necísque habeant potestatem deliguntur. Sed Cæsar de belli tempore tantùm: noster in pace intellexit. Conciliatus cum Tacito Cæsar.

27. Nec illæ numerare aut exsugere plagas pauent.] Ita Rhenanus: spectátque sunctus ille ad medicinam, Homero etiam non ignotam: qui de Nachaone Iliad. δ. vers. 218. Plagarum exsuctus.

Αἷμ' ἐκμυζήσας, ἐπ' ἄρ ἤπια φάρμακα εἰδὼς Πάσσε.

Farnes. tamen codex & Rom. exigere. quod robur femineum magis exprimere videtur, tamquam illę non numerauerint solum plagas, sed exegerint; expostularintq́ cum suis si illęsi redissent, tamquam ignaui & vitę suę parci.

28. Inter obsides puellæ quoque nobiles imperantur.] Igitur ad Germanos referam, quod generatim à Suetonio scriptum, in Augusto cap. XXI. A quibusdam nouum genus obsidum fæminas exigere tentauit, quod negligere marium pignora sciebat. Etsi cur id Tranquillo nouum? Romani ipsi virgines obsides Porsenę olim dederunt, intérque eas Clœliam. Athenęus id primum inuentum Cleonymo Spartano vult, parùm verè, libro XIII. cap. XXVIII. ἐμοὶ γὰρ, inquit, κατὰ φύσιν δοκεῖ πεποιηκέναι Κλεώνυμος ὁ Σπαρτιάτης, πρῶτος ἀνθρώπων εἰς ὁμηρείαν λαβὼν παρὰ Μεταποντίνων γυναῖκας παρθένους τὰς ἐνδοξοτάτας καὶ καλλίστας διακοσίας. id est: Mihi iuxta naturam fecisse Cleonymus Spartanus videtur, qui primus mortalium (magis rectè, si primus Grecorum dixisset) obsides à Metapontinis fæminas virgines accepit nobilissimas & pulcherrimas. Vbi discis Metapontinos, imò credo ceteros Italiæ populos, habuisse antiquitus hunc morem. Puellæ pro obsidibus.

29. Nec consilia earum aspernantur.] Hócne supererat? heu ipsos parùm firma mente, qui eam quęsiuere apud amentem sexum! Et tamen adeò vera Taciti adfirmatio, vt Plutarchus narret, consultationibus omnibus apud Celtas (ita Germanos Grçci vocant) de pace déque bello, fęminas adhiberi, & lites cum fœderatis aut sociis populis, exortas earum interuentu decidi. Verba ipsa in re parùm credibili dabo. In libello De Virtutibus mulierum: Ἐκ τούτου διετέλουν, inquit, περί τε πολέμου καὶ εἰρήνης βουλευόμενοι μετὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὰ πρὸς τοὺς συμμάχους ἀμφίβολα δι' ἐκείνων βραβεύοντες. Germani fœminas nimis æstimant.

30. Velledam.] De qua multa noster libro IV. Histor. quam captiuam & in triumpho posteà ductam colligas ex Statio:

Non vacat Arctoas acies Rhenúmque rebellem
Captiuæque preces Veledæ. Veleda virgo.

qui nomen tamen id corripit: cuius germanam scripturam fuisse censeo Vveldam. Huic successit in dignatione & diuinatione Gauna, sub Domitiano celebris. Dio in Frag. XLIX. καὶ γαύνα παρθένος μετὰ τὴν βελήδαν ἐν τῇ κελτικῇ θειάζουσα: Gauna virgo, post Veledam, in Germaniâ, diuina & vates. Addit, ad Domitianum venisse, & præmiis ab eo affectam,

Alulinia. 31. Autiniam.] *Farnes. liber*, Fluriniam. *Putem fuisse*, Alruniniam. *Quod Iornandes mihi auctor in rebus Gothicis, non proprium nomen, sed commune omnium sagarum fuisse.* Reppe-rit, *inquit*, in populo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Aliorunas ipse cognominat. *De fatidicis autem fœminis Germanorum, præter Cæsarem lib. I. Plutarchum in Mario & Cæsare, Strabonem lib. VII. vide etiam Clementem Stromate I.*

32. Deorum maximè Mercurium colunt.] *Plura igitur ac certiora de religione Germanorum Tacito nota, quàm Cæsari, qui contrà scribit lib. VI.* Deorum numero eos solos ducunt quos vident, Solem, Vulcanum, & Lunam. reliquos ne fama quidem acceperunt. *Falsò. Nam noster etiam in Annali XIII. scriptum reliquit*: ab Hermunduris di-

* Lib. I. uersam aciem Marti ac Mercurio sacratam. *Paulus Diaconus * notat Longobardis (ij autem Germani)* Vvodam *Mercurium appellari. ego legerim* Vvondam, *vel* Vvonstam: *à lucro scilicet, cui præest. Maioribus quidem nostris ita dictum, claret vel ex Mercurij die, qui veteri & gentili appellatione nobis* Vvonstdach.

Homines immolati. 33. Humanis quoque hostiis litare fas habent.] *Quod Gallis Germanisque commune: & priscis testatum crebrò. Illud noto, mansisse eam diritatem etiam inferiori æuo. Procopius lib. II. De Bello Goth. ait Francos etsi Christum iam colerent, humanis tamen ad suum æuum hostiis vsos. Ditmarus lib. I. Nortmannos & Danos quotannis mense Ianuario diis suis immolasse* XCIX. *homines, totidem equos cum canibus & gallis: ab eáque barbarie Henricum Aucupem primùm eos abduxisse.*

34. Herculem ac Martem concessis animalibus placant.] *Non certè Gothi, de quibus Iornandes*: Martem semper asperrimâ placauere culturâ, nam victimæ eius mortes fuere captorum.

Luci pro diis. 35. Lucos ac nemora consecrant, deorúmque nominibus appellant.] *Fatuam religionem, quam Claudianus item iis opprobrat. de Laud. Stil. lib. I.*

Vt procul Hercyniæ per vasta silentia siluæ
Venari tutò liceat, lucósque vetustâ
Relligione truces, & robora numinis instar
Barbarici, nostræ feriant impunè secures.

Sed & Lucanus appositè, in obsidione Massiliæ:

Lucus erat, longo numquam violatus ab æuo.
——— hîc barbara ritu
Sacra deûm, structæ diris altaribus aræ,
Omnisque humanis lustrata cruoribus arbos.

Homines illic immolati. *Benè ergo & meritò* Religione truces *eos fecit Claudianus: quoniam victimæ, imò & homines, ad arbores has (è Lucano hauries) immolatæ. Ait etiam*, robora numinis instar. *Illustrabit Tyrius Maximus, qui* Celtas excelsam quercum coluisse *ait*, & Iouis nomine solenniter appellasse. *Atque adeò posteriori etiam æuo mansit hic cultus. Luitprandi re-*

Arbor sancta. *gis Longobardorum lex est*: Qui ad arborem, quam rustici Sanctiuum vocant, adorauerit, vel incantationes fecerit, componat medietatē precij sui in sacro palatio. *Tacitus hunc ipsum ritum saltem indicatum lib. IV. Histor. voluit, cùm scripsit Ciuilem Batauos* specie epularum sacrum in nemus vocasse: *nec putauerim sanè* sacri *vocem illic pecu-*

Romanis quoque luci sacri. *liare aut proprium siluæ nomen. Hæc in Germanis meritò nos ridemus. sed cur Romanis? illi in eâdem naui. Plinius de arboribus*: Hæc fuere numinum templa, priscóque ritu etiam nūc simplicia rura deo præcellentem arborem dicant. *Seneca epistola XLI.* Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequens lucus, illa proceritas siluæ, & secretum loci, & admiratio vmbræ, fidem numinis facit.

Luitici ex equis diuinās. 36. Proprium gentis equorum præsagia & monitus experiri.] *Ditmarus Luiticis (qui veterem superstitionem adhuc retinebant) hoc idem præsagium equinum adtribuit: sed diuersa paullùm forma*: Equum, *inquit*, qui maximus inter alios habetur, & vt sacer ab his veneratur, super fixas in terram duorum cuspides hastilium

inter

inter se transmissorum, supplici obsequio ducunt: & præmissis sortibus quibus id explorauere priùs, per hunc quasi diuinum denuò augurantur.

37. Non simul nec iussi conueniunt.] *Bambergensis*, iussu. *Rhenanus in veteri codice legi ait*, nec iniussi. *ex quo benè etiam scripseris*, nec vt iussi.

38. Prout ætas cuique.] *Claudianus hoc etiam in Getico concessu notat:*

——— primósque suorum
Consultare iubet, bellis annisque verendos.
Crinigeri sedere patres.

39. Ignauos & imbelles & corpore infames.] *Hoc lego de Germanis? feri illi & horridi, fœmineo morbo & mollitie corporis infames? Numquam credam: & Quinctilianus certè eos purgat in Declamatione pro Milite, cuius pudicitia tentata à Tribuno:* Nihil tale nouere Germani, & sanctiùs apud Oceanum viuitur. *Scribamus igitur (gratiam mihi age magna patria)* & torpôre infames. *Non enim alia mens hic Taciti, quàm quòd ignauos, torpentes, bello inutiles, crate imposita merserint. Idem in eodem verbo vitium apud Agellium lib.* XIX. *cap.* XII. *in extremo:* omnibus vehementioribus animi officiis amputatis in corpore ignauæ & quasi eneruatæ vitæ consenescunt. *scribe*, torpore. *Hoc mihi certum. quatit tamen non nihil Athenæus lib.* XIII. *qui fœdum illud vitium remotum à me, rursus imponit Germanis:* Κελτοὶ δὲ τῶν βαρβάρων, *inquit*, καίτοι καλλίστας ἔχοντες γυναῖκας, παιδικοῖς μᾶλλον χαίρουσι, ὡς πολλάκις ἐνίους ἐπὶ ταῖς δοραῖς μετὰ δύο ἐρωμένων ἀναπαύεσθαι. *Quem falli tamen scio: nec vrtica illa vmquam tetigit maiores nostros. Austri & Orientis ista infamia sit: quæ ne nunc quidem Septemtriones habitat aut frigidum castúmque hunc orbem.*

ADD. *Germanos liberatum ire volui, à fœdâ aucisæ Veneris nota: & ecce ego non sine nota. Nam quidam me culpat (modestè tamen fateor, nec planè ἀλύπως) quòd temerè mendacem dixerim Athenæum. Ab eo enim, inquit, Diodorus, Aristoteles, Strabo. Primus quidem, de Celtis sic scribit:* γυναῖκας δ' ἔχοντες εὐειδεῖς, ἥκιστα ταύταις προσέχουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν ἀρρένων συμπλοκὰς ἐκτόπως λυσσῶσι. *& quæ subdit, turpia mihi nimis, turpia relatu. At Aristoteles* VII. *Polit.* Plerasque militares gentes, & Celtas in iis, masculum cœtum palàm admisisse. *Iam Strabo negat* turpe apud eos fuisse τὸ τῆς ἀκμῆς ἀφειδεῖν τοὺς νέους: florem ætatis prostituere iuniores. *Quid ad hos ego? ignosce quisquis legis, penè idem quod in Athenæum. Falsi inquam isti, falsi: si tamen de Germanis hoc scripserunt ac senserunt, non potius de Gallis. Quod ego omnino assero: præsertim de iis qui Massiliæ & Italiæ magis propinqui. Ab eâ parte labes hæc in candidam per se gentem.* Nónne mores Massilienses *prouerbio, ab hac mollitie innotuere? Græci ergo illi, qui vix limen illud ipsum Galliæ nouerât (Germaniæ certè penetral numquam) illic repertum vitium famâ & stilo sparserunt perperàm in omnes. Non mihi creditur? Tacito igitur nostro, qui disertè hoc ipso loco scribit (ex vestrâ quidem mente) molles istos & flagitiosos* cœno & palude mersos, crate iniectâ. *Tuam fidem, ô optime. Si fidi illi Græci, & si vitium hoc tam commune Germanis, tam receptum: qui constat vt iidem tam seueriter illud puniant? Itaque ne sic quidem Germani inquinabuntur, etiamsi inquinata illa lectio retinebitur. Nec tamen à me, qui haud paullò tutiùs Tacito & inprimis Fabio (qui claris verbis ignotum id flagitium Germanis asserit, te dissimulante) hic crediderim, quàm Græcis. Quippe isti leui & longinqua fama aliquid de ea gente acceperunt: at illorum æuo, cognita iam Germania, imò lustrata Romanis & calcata.*

40. Eliguntur in iisdem conciliis & principes qui iura per vicos pagósque reddunt.] *In alia verba & sententiam it Bambergensis liber:* qui vitâ per pagos vicósque excellunt. *Sed non auellor à vulgata.*

41. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas adsunt.] *Hoc est quod in lege Alamannorum prisca lego:* Conuentus autem, secundum consuetudinem aliquam, fiat in omni Centenâ, coram Comite aut suo Misso, & coram Centenario ipsum placitum fiat.

42. Nihil neque publicæ neque priuatæ rei nisi armati agunt.) *Quem eumdem ma-*

Germani an olim in muliebri morbo? Non, me iudice.

Agellius correctus.

Athenæo nō credimus.

Iterum pro Germanis.

Celtarum nomé impositū Galliæ pars olim in hac culpa.

Græci eminus res Germaniæ nouerunt.

Purgat palam Germanos Tacitus. Etiā Quinctilianus

Centenarij Germanorū.

Germani semper in armis aut cū armis.

rem Græcis priscis fuisse eosq́; solitos σιδηροφορεῖσθαι, Thucydides notauit. Idémque de Gallis, Liuius lib. xxi. In his noua terribilisque species visa est, quòd armati (ita mos gentis) in concilium venerunt. *Qui conuiuia etiam Germani adibant in armis. Tacitus hoc ipso libro:* Tum ad negotia, nec minus sæpè ad conuiuia procedunt armati. *Athenæus lib.* IV. *famulos adstitisse vel assedisse conuiuantibus iis vult, cum scuto, lancea, & iustis armis.* καὶ οἱ μὲν, *ait*, τοὺς θυρεοὺς ὁπλοφοροῦντες ἐκ τῶν ὄπισθεν παρεστᾶσιν, οἱ δὲ δορυφόροι, κατὰ τὸ ἀντικρὺ καθήμενοι κύκλῳ, καθάπερ οἱ δεσπόται συνευωχοῦνται. *Denique templa ipsa adiere armati. Panegyristes:* Nec maiores vestri templa ingrediebantur, nisi armati.

Vestigium vetus creandi Equites aut milites.

43. Scuto frameáque iuuenem ornant.] *Originem moris vides auis nostris ad insaniã amati, Equites creandi. Fallor, aut tangit eum se Diaconus in Longobardicis, libro* I. *cap.* XV. Scitis non esse apud nos Consuetudinem, vt regis filius cum patre prandeat, nisi priùs à rege gentis exteræ arma susceperit. *Adde si lubet*, *Caput sequens.*

44. Ceteris robustioribus.] *Lege,* ceteri, *statim liber vetus*, aggregant, *non* aggregantur.. *quod Taciti & veterum phrasim olet.*

45. Præcipuum sacramentum est.] *Liber scriptus,* principum sacramentum.

Germani venatores.

46. Non nisi vi bellóque tueantur.] *Scriptus,* tueare.

47. Quoties bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt. [*Pugnam cum Cæsare hic video, imò cum vsu & ratione, Cæsar ait:* Vita Germanorum omnis in venationibus, atque in studiis rei militaris consumitur. *Iterum de Sueuis:* multum sunt in venationibus. *Vsus etiam & ratio suadent, gentes acres, feras, vbi siluarum copia, venatui addictas. Nec aliter in hac ipsa gente hodie. Pacem vera emendatio faciet:* quoties bella non ineunt, multum venatibus. *negatione eiecta, quæ haud dubiè malè geminata & petita è prioribus verbis.*

48. Ipsi hebent. mirã diuersitate naturæ.] *Expressi Farnes. scripturam, nec quin ea germana sit dubitaueris. Vulgati,* ipsi habent miram diuersitatem.

Equi donati, pro Tributo.

49. Mos est ciuitatibus vltrò ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum.] *Imminutum locum esse res & sermo ipse clamant. Rhenanus ex vestigiis, vt ait, libri,* vltrò equitium conferre. *Et scio vocem Equitij probam, Iurisconsultis vsurpatam: & morem ipsum in Armeniis etiam obtinuisse, qui equos regi alebant in tributum. Xenophon id me docuit lib.* IV. *De expeditione* Cyri. *At ne sic quidem pendentia verba firmaueris, quæ sequuntur. An equitium armentorum dices? an frugum? ridiculum. Mihi nota excidisse videbatur* x. *quæ Decimam significat, vel Decimas: sicut eadem geminata* xx. *vigesimam, in lapibus sæpe. scribésque, meo sensu:* vltrò ac viritim x. conferre. *Quin mos quidem ille etiam hodie obtineat apud plerosque, de conferendis Decimis in nobilitatis vsum, negari non potest.*

Portasse & Decimæ.

50. Solent & subterraneos specus aperire, cósque multo insuper fimo onerant.] *Idem Pomponius Mela de Sarmatis:* Atque ob sæua hiemis adsiduæ, demersis in humum sedibus, specus aut suffosa habitant. *Xenophon de frigida Armeniorum regione, libro.* IV. *Expedit. Cyri:* αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατάγειοι, τὸ μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος, κάτω δ' εὐρεῖαι. αἱ δὲ εἴσοδοι τοῖς μὲν ὑποζυγίοις ὀρυκταὶ, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατὰ κλίμακας κατέβαινον. ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις ἦσαν αἶγες, βόες, οἶες, ὄρνιθες, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων. *Frustrà autem originem Stubarum (ita Ditmarus & illa ætas appellant) petunt istinc, quid enim simile? Quæ tamen antiquæ: & nisi fallor, Iuliano intellecta in Antiochico, vbi de Lutetiâ vrbe:* Ἐθάλπετο δὲ τὸ δωμάτιον οὐδαμῶς, ὅπερ ἐκάθευδον. ὅνπερ εἰώθει τρόπον ὑπὸ τοῖς καμίνοις τὰ πολλὰ τῶν οἰκημάτων ἐκεῖ θερμαίνεσθαι. *Quamquam & Romanos æuo Senecæ nescio quid tale commentos reperio: effectu quidem pari cum Stubis, non prorsus forma. Seneca de Prouidentia, cap.* IV. Quem specularia semper à flatu vindicant, cuius cænationes subditus & parietibus circumfusus calor temperauit. *Quod fieri solitum, per ambientes quosdam tubos. Idem epistola* XCI. Quædam nostra demum prodisse memoriâ scimus, vt speculariorum vsum, vt suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos per quos circumfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. *Quos tubos vidisse & notasse*

Subterranei specus.

Stuba Germanicæ.

me in ruinis balnearum Roma, *probè memini. Ceterùm quod hic legitur, fimo onerant: in Banbergensi est,* fimo operiunt.

51. Aut si desit, spinâ consertum.] *Cur spina propriè & quæsitè? an nõ aptius* pinna? *Siue è pisce siue è ligno, aut alia materie fuit. Certè hodieq; ita à tenuibus aut sordidis factitatur.* Vestis pressa Germanorũ vt nostra.

52. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente.] *Exprimit verò egregiè vestitum hunc nostrum, qui à nobilitate Germanica diffusus non dubiè per Europam. Describit & Sidonius eleganter, in Panegyrico:*

Strictius assutæ vestes, procera coërcent
M mbra virum: patet iis arctato tegmine poples.

Pars tamen etiam quædam Germaniæ olim in laxis vestibus, Sarmatico ritu, siue braccis. Lucanus Batauis & Vangionibus hoc tribuit:

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones, Batauíque truces.

Quamquam de plebe id tantum ceperim. Ceterum ad adstrictas, & Sidonij verbo, assutas Germanorum vestes facit Dionis locus, lib. XL. *me quidem interprete: vbi Pannonios dictos affirmat,* ὅτι τοὺς χιτῶνας τοὺς χειριδωτοὺς ἐξ ἱματίων τινῶν ἐς πάννους ἐπιχωρίως πως κατατέμνοντες καὶ * συγκαταρράπτοντες ὑφάπτουσι: quòd tunicas manulcatas, ex centonibus quibusdam & Pannis (ita appellant) patrio more conscindunt & cöaptant. *Certum mihi est describi nostram Tunicam, quam etiam nunc ab istis Pannis* * Pantrock *vocamus, veterum Germanorum & Pannonum ipsam vestem. Ea sanè, quod Dio ait, è variis panniculis, præter Romanum & Græcum morem, ad singula membra aptata.* Pannonij vnde dicti. *Nota igitur indigenam Panni vocem fuisse. *Etsi proprio pars infrà Zonam pendula, pant nobis dicta.

53. Detracta velamina spargunt maculis pellibúsque belluarum.] *Suspectus mihi locus, nec sat scio quomodo detractas feris pelles, sparserint maculis & pellibus aliis piscium. An Tacitus ipse hæc parùm intellexit? an macula vox non sine macula? Ego de Mastrucis aliquid libens supposuissem, si velificata mihi libri alicuius aura. Isidorus*: Mastruca, vestis Germanica ex pelliculis ferarum. *Prudentius:* Pelles, ad vestem.

——— mastrucis proceres vestire togatos.

Cicero Sardis etiam tribuit: Sardorum mastruca tentauit. *Ceterùm non dubium, quin duplici ornatu eos vsos Tacitus velit, siue è feris, siue è piscibus. Iustinus clariùs paullò idem tradidit de Scythis:* Lanæ iis vsus ac vestium ignotus: pellibus tantùm ferinis aut marinis vestiuntur.

54. Fœminæ sæpius lineis.] *Plinius*: Iam quidem & Thranschenani hostes vela è lino texunt, nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminæ nouere. *Linigera igitur fœmina, nec tamen sola. Benè ait*, sæpiùs. *Diaconus in viris agnoscit, lib.* IV. *cap.* VII. Vestimẽta eis (*de priscis Longobardis ait, indubiè Germanis*) erant * laxa & maximè linea, qualia Angli-Saxones habere solent, ornata institis latioribus, vario colore contextis. *Sed profectò quæ hic de variegatis latisque institis dicit, nos qui vidimus, scimus etiam nunc proprium amictum esse Germanicarum mulierum.* Lineæ Germanis vestes. * Verum est in plebe.

55. Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert.] *Illud*, marito, *abest Bambergensi: & sine fraude.*

56. Accipere se quæ liberis inuiolata, ac digna reddat.] *Vox*, digna, *non sincera videtur. Sed & paullò antè Rhenanus,* sic viuentes, sic parientes, *alibi legisse ait.*

57. Quorum pœna præsens & maritis permissa.] *Ad ius & Romanos mores propius in Bambergensi scriptum,* quorum pœna parentibus & maritis. *Nam maritos solos hic esse arbitros, satis crudum. Tamen è Tacito non aliter apparet.*

58. Adulteram, accisis crinibus, nudatam, per omnem vicum verbere agit.] *Pœna duplex: Crines accisi & Fustigatio. Quam reperio etiam alias vsurpatam Germanis in hoc sexu. In Legibus Luitprandi regis Longobardorum, hac est in fœminas violentas, & quæ feriunt aut feriunt.* Publicus, in quo loco factum fuerit, comprehendat Pœna adulterij.

Emendata lex vetus. ipsas mulieres,& faciat eas Decaluare & fustare(*ita lego: vulgò*, Frustrare) per vicos vicinantes ipsius loci. *Paullò aliam & magis sanam Adulterij pœnam tribuit priscis Saxonibus Bonifacius Archiepiscopus, Epistola ad Ethelbaldū Anglorum regem:* In antiquâ, *inquit*, Saxoniâ, vbi nulla Christi cognitio, si virgo in maternâ domo, vel maritata sub coniuge sit adulterata: manu propriâ strangulatam cremant. (*& addit quod hic magis facit*) aut cingulo tenus vestibus abscissis flagellant eam castæ matronæ, & de villa in villam missæ occurrunt nouæ flagellantes, & cultellis pungunt donec interimant.

59. Publicatæ enim pudicitiæ.] *Scribam*, publicatæ etiam. *Non enim hoc ad adulteras refero: sed ad eas qua adhuc iniuges, vulgo tamen se vulgabant.*

60. Corrumpere & corrumpi, seculum vocatur.] *Grauis & acuta sententia. Seneca similiter:* Definit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt.

Digamia displicuit Germanis. 61. Melius eæ ciuitates, in quibus tantùm virgines nubunt.] *Inter quas ciuitates fuisse Erulos reperio: apud quos adeò secundo matrimonio non locus, vti vxor marito mortuo laqueo sese statim iuxta sepulchrum induceret: nisi inuisa viuere mallet & infamis. Procopius tradit lib.* I I. *De bello Gothorum.*

62. Numerum liberorum finire aut quemquam ex agnatis necare nefas.] *Agnatos hic accipies non ἀγχιστεῖς aut συγγενεῖς, sed liberos qui adnascuntur. etsi mallem omninò scribi*, gnatis. *Illud autem mirum, Tacitum omittere insignitum illum ritum & peculiarem Germanis de exploratione liberorum. Prolem enim natam ad Rhenum ferebant, clypeóque imponebant. si vndis abriperetur, nothum censebant: si innataret, verè suam. Claudianus in Ruffinum:* (Liberi in Rheno posui.)

Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Iulianus in epistolas ad Maximum: πάντως ἤδη ὁ Ῥῆνος ἀδικεῖ τοὺς Κελτούς, ὃς τὰ μὲν ἰδέα τῶν βρεφῶν ἀποβρύχια ταῖς δίναις πέμπει ἢ καθαρὸς ἀκολάστου λέχους τιμωρὸς ἐστίν. ὅσα δ' ἂν ἐπιγνῷ καθαροῦ σπέρματος, ὑπεραίρει τοῦ ὕδατος αἰωρεῖ, καὶ τῇ μητρὶ τρεμούσῃ πάλιν εἰς χεῖρας δίδωσιν ὥσπερ ἀδέκαστόν τινα μαρτυρίαν αὐτῇ καθαρῶν καὶ ἀμέμπτων γάμων τῆς τοῦ παιδὸς σωτηρίας ἀντιδωρούμενος. *Meminit & Galenus De sanitate tuenda, & alibi Nazianzenus. Nonnus in Dionysiacis, ab hac caussa Rhenum* ἐλεγχεγάμον *agnominat, velut iudicem vindicémque coniugij: & vidi, qui Rheni etymon hinc petendum adsceueraret, quasi purgatoris. Purus quidem sermone nostro reyn dicitur.*

Thori Germanorum. 63. Separatæ singulis sedes & sua cuique mensa.] *Quæ sedes è gramine aut frondibus, & propriè thori. Strabo suggerit, qui de Gallis:* χαμαιζόμενοι δειπνοῦσιν ἐν στιβάσι: sedentes cibum capiunt in thoris gramineis. *Posidonius apud Athenæum, fœnum sibi substrauisse scribit, ab eadem mente:* Κελτοὶ τὰς τροφὰς προτίθενται, χόρτον ὑποβάλλοντες, καὶ ἐπὶ τραπεζῶν ξυλίνων, μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπηρμένων, *&c. Plura de ratione Germanici victus, ibi vide. lib.* IV. *inquam, cap.* XIII.

Persæ multis in rebus & ritibus Germani ærant. 64. Diem noctemque continuare potando, nulli probrum.] *Vti & de Persis Xenophon scribit in Pædia, lib.* VIII. *extremo. qui mirum (studiosè enim notaui & comparaui) quàm in pleraque omni ratione vitæ, imò & lingua consentiant cum Germanis.*

Deliberatio inter pocula. 65. Ergo detecta & nuda omnium mens posterâ die retractatur, & salua vtriusq; temporis ratio est.) *Ego scribo*, & sua vtriusque temporis. *Interpretor: Germani in conuiuiis & compotationibus deliberant quidem agitantque res graues: sed easdem sobrij recoquunt & retractant. & vtriquè rei sua quadam ratio est. Rationem autem addit*, deliberant, dum fingere nesciunt; constituunt, dum errare non possunt. *Ex quo discimus, Germanos in conuiuij illa licentia proposuisse quidem seria: sed eadem conclusisse & finisse, non nisi matutinos & serios. Persarum similis mos, qui vt Strabo ait,* ἐν οἴνῳ τὰ μέγιστα βουλεύονται, καὶ ταῦτα βεβαιότερα τῶν ἐν νήψει τίθενται. *idémque de iis Ammianus lib.* XVIII. *Sed & Cretensium: ex Athenæo lib.* IV. *cap.* V. *Græcorum omninm veterum: ex Homero, & Plutarcho diffusè Sympofiacorum lib.* VII. *Propius ad Tacitum Herodotus* I.

Quæ Persæ in conuiuiis deliberauerint, postridie proponi sobriis: & si tunc placuerint, rata esse.

66. Haud minus facile vitiis, quàm armis vincentur. *Bambergensis*, vino quàm armis.

67. Vt nouissimo iactu de libertate & de corpore contendant.] *Hoc aleæ studium pertinax Hunnis adtribuit D. Ambrosius, de Thobia cap.* XI. Ferunt Hunnos, cùm sine legibus viuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul & arma portare, & plures suis, quàm hostilibus ictibus interire. In victoria sua captiuos fieri, & spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste nequiuerint. *Et statim:* Frequenter autem tanto ardore rapi, vt cùm ea quæ sola magna æstimant, arma victus tradiderit, ad vnum aleæ iactum vitam suam potestati vel victoris, vel fœneratoris, addicat. Denique constat, quòd quidam & Imperatori Romano cognitus, in fide pretiũ seruitutis, quod sibi tali sorte superatus intulerat. suppliciis imperatæ mortis exsoluerit. *O fœda, ô barbara. & scio apud quosdam Septemtrionalium hodie hanc insaniam pro parte vigere.*

68. Fænus ignotum, ideóq; magis seruatur quàm si vetitum esset.] *Quid seruatur? imò non seruatur fænus, nec est eius vsus. Aliquid in hac scriptura vitij. an* spernitur, *vel* spernatur *? ac tale sententia petit.*

69. Agri ab vniuersis per vices occupantur.] *Bambergensis*, ab vniuersis vicis occupantur. *longè aliâ, nec deteriore sententia.*

70. Fæminis lugere honestum est, viris meminisse.] *Acutè. Seneca communiter ita præcipit, epistola C.* Meminisse perseueret, lugere desinat.

71. Nulla regnorum potentia diuisas.] *Codex ille ipse*, diuersas. *quod probum scio.*

72. Manet adhuc Boiemi nomen.] *Latere aliud videtur in scriptura Bambergensi*, manet adhuc Boiis è munere nomen. *Strabo*, manet adhuc Boiiasmi è re nomen. *vel* Boyasmum è re. *aptè ad hæc vestigia, & rem ipsam. Strabo quidem clarè* Βουίαιμον *regiam Marobodui nominat: quam dictam à Boiis vult nunc noster. Possis &* Boyaimum *scribere, veriùs propiúsque ad etymon, quasi Baiorum domum.* Boyasmum.

73. Loci veterem memoriam.] *Voculam inserit Bamberg.* veterem viæ memoriam: *qua quid faciam, sum incertus.*

74. Agrippinenses conditoris sui nomine.] *Agrippam intellegit, qui Rhenum eos primus traduxit, & in iis sedibus collocauit. Ille tamen non est Coloniæ conditor, neque auctor nominis: sed ab Agrippina id habent, eius filia, vt Tacitus clarè in* XII. *Annalium scripsit. Itaque dubitaui, num* conditoris suæ *legerem: neque nouum, eius flexus verba in fœmineum etiam genus vsurpari. Virgilius de Iunone:* Auctor ego audendi. *Ouidius de Venere:* Sponsor coniugij stat dea picta sui. *Et plura sunt eiusmodi.*

75. Origine erubescunt.] *Imò verò*, non erubescunt. *Quamuis, inquit, Vbij nomen mutarint, & colonico iam iure, libentiùs Agrippinenses dicantur à conditore: tamen nec Germanicæ originis eos pudet, libentérque se iis inserunt.*

76. Nec tributis contemnuntur.] *Siue*, continentur. *In promptu erat*, conteruntur. *sed parum elegans, cùm idem verbi statim sequatur*, nec publicanus atterit. *Ferri & vulgata potest. Nam quibus tributa imponuntur, hoc ipso, vt victi, pro contemtis habentur & despretis. Steph. Pighius, in Hercule Prodicio, mallet*, contenuantur. Deprauatio verbi.

77. Qui decumates agros exercent.] *Errare censeo, qui proprium hîc gentis aut loci nomen quærunt. Quomodo verò ijdem populi siue agri, trans Rhenum & Danubium simul sint? quod tamen ponit noster. Ego communiter Decumates agros interpreter, qui decumas soluunt. Cicero Decumanos dixit:* Omnis, *inquis*, ager Siciliæ decumanus est. *Nam hi agri non aliud sunt, quàm trans limitem capti ab hoste, & militibus dati, siqui ex iis fructus. Qui haud multi aut vberes, quoniam hostibus expositi, & vt ipse ait, dubiæ possessionis id solum. Tacitum de hisipsis loqui ego sentio* XIII. *Annali*: Frisij imbellem ætatem admo- Decumates agri.

Qui militum erant.

uere ripæ, agrósque vacuos & militum vsui sepositos insedere. *Hos ipsos agros non fructu tantùm; sed mancipio militum esse iussit Imp. Alexander. de quo Lampridius*: Sola quæ de hostibus capta sunt, limitaneis ducibus & militibus donauit, ita vt heredum essent, si heredes militarent: nec vmquam ad priuatos pertinerent. Addidit sanè his animalia & seruos, vt possent colere quod acceperant. *Videntur autem id securitatis caussâ fecisse Romani, & ne hostes aut suspecti propè colerent. Itaque vacua loca, ad multa milliaria, sæpe relinquebant. In Frag. Dionis* LXXIIII. *Commodus Imp. Buris populis Germaniæ eâ lege, inter alias, pacem dat, ὥστε μὴ ἐνοικήσειν ποτὲ, μήτε ἐννέμειν τεσσαράκοντα στάδια τῆς χώρας σφῶν, τῆς πρὸς τῇ Δακίᾳ οὔσης*: ne incolerent vnquam, néve pascerent, in quadraginta stadiis terræ, quæ Daciæ proxima esset. *De Germanis priscis, Cæsar simile libro* VI.

78. Quódque ratissimum, nec nisi ratione disciplinæ concessum. *Bambergensis*, nec nisi Romanæ disciplinæ. *Et neutram sanè lectionem iure spernas.*

Mos crinem alendi & ponendi.

79. Nec nisi hoste cæso exuere votiuum obligatúmque virtuti oris habitum.] *Hoc teneo, præ eo quod scriptus*, nec non hoste. *At de more ipso; suprà dixi.*

80. Quando vrgentibus imperij fatis.] *Scriptus liber non malè*, vergentibus.

81. In claritatem eius referre consensimus.] *Idem*, referre consueuimus.

82. Et iam magni exercitus fidem.] *A coniectura reposui: cùm in libris sit*, magni exitus.

83. Proximis temporibus triumphati magis, quàm victi sunt.] *Referendum ad Domitiani tempora, qui de* Cattis *triumphum duxit: sed vanum & irrisum. Suetonius, & noster Tacitus in Agricolâ*: Inerat conscientia, derisui nuper fuisse falsum è Germaniâ triumphum.

Nodus in crinibus.

84. Insigne gentis obliquare crinem, nodóque substringere.] *Quod Sueuis propriè tribuit noster, alij Germanis vulgò. Seneca De Ira:* Nō est Æthiopis insignitus inter suos color, nec crinis ruffus & in nodum coactus apud Germanos. *Idem epistola* CXXVI. Quid capillum ingenti diligentiâ comis? cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris, vel vt Scythæ solent, sparseris. *Martialis etiam Sigambris*:

Crinibus in nodum tortis venere Sigambri.

Cirri in iisdē.

Idem vniuersè alibi: Rhenique nodos. *Tertullianus Cirros in Germanis agnoscit, fortasse ab hac crinium obliquatione & flexu. De virginibus velandis*: Debebunt & ipsi aliqua insignia sibi defendere, aut pennas Garamantum, aut crobylos barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros Germanorum. *ideò quia, vt hic scriptum, crinem obliquabant. Iuuenalis*:

Cærula quis stupuit Germani lumina; flauam
Cæsariem, & madido torquentem cornua cirro?

Taciti tamen locum huncce de obliquando crine, fateor ita etiam capi posse, vt crinem non in rectum passi sint descendere, sed reduxerint in posteriorem verticem & obliquarint.

Senones Sueuorum populi.

85. Vt hostium oculis, ornantur.] *Placet.* Bambergensis, armentur.

86. Nobilissimos Sueuorum Semnones.] *Rectè. etsi in Velleio lib.* II. Senones *scriptum legas, qui eos cum Hermunduris coniungit. In Dionis Fragmentis Electo* LXXI. *probissimè scriptum erat: πρὸς Σέμνονας ἐπιχειρῆσαι: de Antonini bello in Quados & Marcomannos. Item Electo* XLIX. *Μάσυος ὁ Σεμνόνων βασιλεύς. Latè errat * vir doctus, qui vtrobique Nasamones substituit & edidit, Africæ nimirum gentem. At isti Semnones ad Albim sunt: & manifestò illa Dionis spectant ad Germanica bella.*

*Fuluius qui Fragmenta ea edidit.

87. Augurijs patrum & prisca formidine sacrum.] *Legitimus versus longus est (monuit me G. Falkenburgius) spontè effusus, an à veteri Poeta?*

88. Longobardos paucitas nobilitat.] *Ita Farnesianus. Vulgò erat*, paucitas nobilitásque.

89. In commune Herthum, id est terram matrem colunt.] *Libri alij* Nerthum, *aut* Verthum. *ego veram vocem censeo,* Aerthum. *Ita enim nostratem eam vocem efferimus scribimúsque. Cum aspiratione, focum nobis signet non terram. Martianus Capella an huc adspexerit, dum Heroës ab Hera deriuat, id est terra, nescio. Verba eius lib.* II. A medietate aëris vsque in montium terræque confinia Hemithoi Heroësque versantur, qui ex eo quòd Heram Terram veteres dixerunt, Heroës nuncupati. *Nam alias certè à crasso errore eum non excuses.* Herthus, id est, terra.

90. Atque in splendidissimâ Rhætię prouinciæ coloniâ passim sine custode transeunt.] *Distingue,* coloniâ, passim sine custode transeunt. *Quod ait, sine custode: morem ingerit rarum & notabilem. Romani enim in limite imperij hoc seruabant, vt externum neminem admitterent exciperéntve, nisi custode dato & arbitrio actionum. Discis ex hoc loco, & lib.* IV. *Historiarum, vbi acriùs querela de hac re Germanorum, ad Vbios:* Nam ad hunc diem flumina ac terras & quodammodo cælum ipsum clauserunt Romani, vt colloquia congressúsque nostros arcerent: vel quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac propè nudi sub custode & pretio coiremus. *Et in responso Agrippinensium:* Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes. *fuit alioqui & alia Romanorum cautio in hac re, ne conuentus haberent suspecti populi, nisi certo loco, & numero: idq; coram aliquo Romano. Fragmentum Dionis* LXXIII. *Commodus pacem Marcomannis & Quadis dedit, sed cum lege,* Ne sæpe aut pluribus locis conuentus haberent: ἀλλ' ἅπαξ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, καὶ ἐς τόπον ἕνα, ἑκατοντάρχου τινὸς Ῥωμαίου παρόντος: sed semel in mense dumtaxat, & in vno certo loco, idque Centurione aliquo Romano præsente. Custodes in finibus imperij.

91. Quatenus Danubio prætexitur.] *Scriptus liber,* peragitur. *malè.*

92. Gothini.] *Gothuni semper Claudiano.*

93. Regnantur paullo iam addictiùs.] *Bambergens. & Rom.* adductiùs. *etiam rectè. & dixi de eo verbo suprà.*

94. Nec velis ministrantur.] *Melius,* ministrant. *Virgilianum est,*

——velísque ministrant.

95. Sonum insuper emergentis audiri.] *Malim,* se mergentis. *Nam hæc persuasio rudis & cascæ plebis fuit, Solem dum in Oceanum cadit, stridorem edere non aliter quàm si ignitum ferrum condatur in aquam. Posidonius apud Strabonem lib.* III. λέγειν φησὶ Ποσειδώνιος τοὺς πολλοὺς, μείζω δύνειν τὸν ἥλιον ἐν τῇ παρωκεανίτιδι μετὰ ψόφου παραπλησίως, ὡσανεὶ σίζοντος τοῦ πελάγους κατὰ σβέσιν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐμπίπτειν εἰς τὸ βυθόν. *Florus de Decimo Bruto in Hispaniis bellante:* Non priùs signa conuertit, quàm cadentem in maria Solem, obrutúmque aquis ignem, non sine quodam sacrilegij metu & horrore deprehendit. *Quid D.* Hieronymus, *nónne in eodem errore, aut sermone? In ecclesi. cap.* I. Sol ipse, postquam ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias, ad locum vnde exierat regreditur. Sol mergi olim putabatur.

96. Id pro armis omniúmque tutela.] *Fortasse melius,* omnique tutela.

97. Sed & mare scrutantur, ac soli omnium Succinum legunt.] *Hic locus est, quem Cassiodorus indicatum voluit, lib.* V. *epist.* II. Hoc Succinum, quodam Cornelio scribente, legitur in interioribus insulis Oceani, ex arboris succo defluens, vnde & Succinum dicitur, paulatim Solis ardore coalescens. *Sed itáne contemptim ille de nostro,* quodam Cornelio? *non scripsit, sed* quondam. *Quod autem inscriptione eius epistola est,* Hæstis Theodericus rex: *è Tacito esset,* Æstys, *qui appellat* Æstyorum gentes, *Succinum hoc legentes.*

IVSTI LIPSI
AD CORNELII TACITI
IVL. AGRICOLAM
NOTAE.

Tempus huius scripti.

1. IBELLVS *hic, siquis alius, verè disertus, verè prudens, scriptus videtur sub idem tempus cum illo de Germania: vel certè haud longè secus, Nam quadriennio post mortem Agricolæ hunc contexuisse videtur, ipso quidem indice, hoc libro*: Nobis tam longæ absentiæ conditione, ante quadriennium amissus es. *Atqui obijt Agricola Pompeio Collega & Corn. Prisco* coss. *Vti hac ratione, scriptum syntagma hoc esse oporteat sub ipsum initium imperij Traiani.*

Rutilius historicus.

2. Nec id Rutilio citra fidem.] *Rutilium Rufum intellegit, qui & Historias scripsit, & Orationes, & De vita sua. Citant eum Latini Graeciq; scriptores passim, & nominatim Charisius hac De vita. Etiam Isidorus, sed corruptus, lib.* xx. *Orig.* Lecticæ siue plutei lecti. de quibus Satilius Rufus De vita suâ: Primùm, inquit, consuetudine Imperatorum ipse pro lectis lecticis vtebatur. *emenda*, Rutilius Rufus.

Isidorus correctus.

M. Scaurus.

3. Scauro.] *De quo Cicero in Bruto*: huius & orationes sunt, & tres ad L. Fusidium libri scripti De vita ipsius acta, sanè vtiles. *Plinius lib.* xxxiv. L. Fusidium illum, ad quem Scaurus De vita sua scripsit. *Valerius Maximus lib.* iv. M. Scaurus quantulam à patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum quos De vita sua scripsit, refert.

Diuinatiuncula.

4. Legimus cum Aruleno Rustico.] *Itáne legimus? imò, vidimus. nam hæc sub Domitiano gesta, vt in extremo libello indicas, te viuo, atque adeò præsente.*

5. Adempto per inquisitiones & loquendi commercio.] *Malo*, etiam loquendi.

6. Augeat quotidie, facilitatem imperij Nerua Traianus.] *Anne*, felicitatem imperij? *tametsi vulgatum quoque aptum ad scriptoris mentem.*

7. Subit quippe ipsius inertiæ dulcedo, & inuisa primò desidia postremò amatur.] *Est sententia quam in me aliquoties experior: & consonat Ausonius ad Paulinum:*

——agnosco pudorem,
Quòd vitium fouet ipsa suum cessatio iugis,
Dúmque pudet tacuisse diu, placet officiorum
Non seruare vices. & AMANT LONGA OTIA CVLPAM.

Apuleij hoc etiam simile: Desuetudo omnibus pigritiam, pigritia veternum patit.

8. Multi fortuitis casibus.] *Vulgati hic confusi, nec sani. nos ab ingenio restituimus: vt pleraque alia in hoc libello, quem non inuenimus in vllis manuscriptis, etsi germanissimum Taciti fœtum.*

Correctio.

9. Memoriam prioris seruitutis.] *Correximus verè: cùm in libris esset*, prioribus senectutis. *nisi quòd Venetus*, prioris. *At non de senectute sua Tacitus, sed de priorum temporum seruitute clarè loquitur, & præsentium sub Nerua felicitate.*

Agricolæ in Epigr. métio. Iulius Græcinus.

10. Cn. Iulius Agricola.] *Ad quem pertinere videri Epigramma quoddam Antiphili, probabiliter obseruauit Io. Brodæus lib.* 1. Ἀγρικόλου. εἰς θάνατον.

11. Iulius Græcinus. *De quo Seneca de Benefic. lib.* 11. Si exemplo magni animi opus est, vtemur Græcini Iulij viri egregij, quem C. Cæsar occidit ob hoc vnum quòd

melior

meliot vir esset, quàm esse quemquam tyranno expediret. *Et epistolâ* xxix. Iulius Gtaecinus vir egtegius. *Scripsit de re Rusticâ, aut certè de Vineis. ex Columella, lib. 1. cap.* 1. Iulij Attici velut discipulus, duo volumina similium praeceptorum De vineis, Iulius Gtaecinus composita facetiùs & eruditiùs posteritati tradenda curauit. *Citat & Plinius eumdem inter scriptores, Indice libri* xiv. *&* xv.

12. Nihil appetere ob iactationem.] *Ita Rhenanus. Venetus*, in iactationem, *alij libri particula vtraq; vacui. Scribo*, appetere iactatione.

13. Incensae Coloniae.] *Coloniam vnicam deletam reperio Camalodunum. Tacito ipsi id crede lib.* xiv. *atque hoc ipso libello, infrà. Magis ergo ex rei fide scribes*, incensa Colonia.

14. Artem & vsum & stimulos.] *Commodiùs, nisi fallor*: attamen & vsum.

15. Dum in templo (Liguriae pars est) hostiliter populatur.] *Audio Sauillum (videre nondum contigit, etsi valdè optanti) correxisse*: Dum Intemelio *: certè acutè & sagaciter, quantum potest. Fuluius tamen in veteri codice reppetisse ait* : Dum Intemelium, Liguriae vrbs est. *In re consentio, in verbo mutem*: Dum Intemelios. *Nam populi sunt hoc nomine: & pro vrbe, aut singularitè si legas, vix phrasis & textus admittit.*

16. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primò Cetialis. *Ego sic lego.* Habuerunt virtutes spatium & exemplum. Sed primò Cerialis modò labores, *&c. Haec sententia: Cerialis & spatium campumq; exercendis virtutibus dedit, & exemplũ. Ipse enim bonus strenuusq; dux. Sed tamen initio, labores dumtaxat & pericula cum Agricola partiebatur : mox, virtute eius clarè cognita, etiam laudem.*

17. Incognitas ad id tempus insulas, quas Orchadas vocant, inuenit.] *Si nunc demum inuentae, falsum quod Eusebius Chronico tradidit*: Claudius de Britannis triumphauit, & Orchadas insulas Rom. adiecit imperio. *quem tamen plerique: Epitomarij scriptores secuti sunt.* Eusebij error.

18. Rutilae Caledoniam habitantium comae, magni artus Germanicam origínem adseuerant: Silurum colorati vultus & torti plerumque crines.] *Adspexit, imò trãscripsit in parte hunc locum Iornandes De origine Gothorum* : Silurum (*malè in eo*, sylorum) colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur. Calidoniam verò incolentibus rutilae comae, corpora magna sed fluida. qui Gallis siue Hispanis à quibusque attenduntur adsimiles. Iornandes ad Tacitum aspexit.

19. Ita dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur.] *Dictum, quod aetas nostra & alia comprobauit. Iustinus eleganter lib.* viii. Graeciae ciuitates dum imperare singulae cupiunt, Imperium omnes perdiderunt. Quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire quod singulae amitterent, non nisi oppressae senserunt. Qui defungit, periclitatur.

20. Dierum spatia vltra nostri orbis mensuram.] *Res hodie testis : atque etiam viri ab illo aeuo. Scriptor Panegyricus ad Constantinum, de Britanniâ*: Longissimae dies, & nullae sine aliquâ luce noctes. dum illa litorum extrema planicies non attollit vmbras, noctisque metam cęli & siderum transit aspectus. *caussa tamen fatuli & à sole petita, quae reuera à sole. Sed nimirum orator ille palàm argutiolam à nostro hic sumpsit:* Scilicet extrema & plana terrarum humili vmbra non erigunt tenebras, infráque cęlum & sidera nox cadit. *Plinius de longissimis diebus*: In Italia horarum quindecim. in Britannia* septemdecim; vbi aestate lucidae noctes, haud dubiè repromittunt id quod ratio cogit credi, Solstitij diebus accedente Soli propiùs verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus, noctésque è diuerso ad brumam remoto. *Quem corrigo transiens*, haud dubiè repromunt. Longi in Britannia dies. * *Imò & supra octodecim in extrema eius parte.* Plinius emendatus.

21. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius praecipuè.] *Valdè blanditur mihi correctio*, Tiberius praeceptum. *hoc sensu. Abstinere à Britannia Augustus consilio visus: Tiberius, praecepto. atque id vterque prae se ferebat. Respicit in Augusto illud, quod Annali primo de eo scriptum* : Addideratque consilium coërcendi intra terminos Romani Britanniam vitabant.

Alulinia. 31. Auriniam.] *Farnes. liber,* Fluriniam. *Putem fuisse,* Aluriniam. *Quod Iornandes mihi auctor in rebus Gothicis, non proprium nomen, sed commune omnium sagarum fuisse.* Reppe-rit, *inquit,* in populo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Aliorunas ipse cognominat. *De fatidicis autem fœminis Germanorum, præter Cæsarem lib. 1. Plutarchum in Mario & Cæsare, Strabonem lib. VII. vide etiam* Clementem *Stromate 1.*

32. Deorum maximè Mercurium colunt.] *Plura igitur ac certiora de religione Germanorum Tacito nota, quàm Cæsari, qui contrà scribit lib. VI.* Deorum numero eos solos ducunt quos vident, Solem, Vulcanum, & Lunam. reliquos ne fama quidem acceperunt. *Falsò. Nam noster etiam in Annali XIII. scriptum reliquit:* ab Hermunduris diuersam aciem Marti ac Mercurio sacratam. *Paulus Diaconus* * *notat Longobardis (y autem Germani)* Vvodam *Mercurium appellari. ego legerim* Vvondam, *vel* Vvonstam: *à lucro scilicet, cui præest. Maioribus quidem nostris ita dictum, claret vel ex Mercurij die, qui veteri & gentili appellatione nobis* Vvonstdach.

* Lib. 1.

33. Humanis quoque hostiis litare fas habent.] *Quod Gallis Germanisq. commune: & priscis testatum crebrò. Illud noto, mansisse eam diritatem etiam inferiori æuo. Procopius lib. II. De Bello Goth. ait Francos etsi Christum iam colerent, humanis tamen ad suum æuum hostiis vsos. Ditmarus lib. 1. Normannos & Danos quotannis mense Ianuario diis suis immolasse* XCIX. *homines, totidem equos cum canibus & gallis: ab eáque barbarie Henricum Aucupem primùm eos abduxisse.*

Homines immolati.

34. Herculem ac Martem concessis animalibus placant.] *Non certè Gothi. de quibus Iornandes:* Martem semper asperrimâ placauere culturâ, nam victimæ eius mortes fuere captorum.

Luci pro diis. 35. Lucos ac nemora consecrant, deorúmque nominibus appellant.] *Fatuam religionem. quam* Claudianus *item iis opprobrat. de Laud. Stil. lib. 1.*

Vt procul Hercyniæ per vasta silentia siluæ
Venari tutò liceat, lucósque vetustâ
Relligione truces, & robora numinis instar
Barbarici, nostræ feriant impunè secures.

Sed & Lucanus appositè, in obsidione Massiliæ:

Lucus erat, longo numquam violatus ab æuo.
——— hîc barbara ritu
Sacra deûm, structæ diris altaribus aræ,
Omnisque humanis lustrata cruoribus arbos.

Homines illic immolati. *Benè ergo & meritò* Religione truces *eos fecit Claudianus: quoniam victima, imò & homines, ad arbores has (è Lucano hauries) immolatæ. Ait etiam,* robora numinis instar. *Illustrabit Tyrius Maximus, qui* Celtas excelsam quercum coluisse *ait,* & Iouis nomine solenniter appellasse. *Atque adeò posteriori etiam æuo mansit hic cultus. Luitprandi regis Longobardorum lex est:* Qui ad arborem, quam rustici Sanctiuum vocant, adorauerit, vel incantationes fecerit, componat medietatē precij sui in sacro palatio. *Tacitus hunc ipsum ritum saltem indicatum lib. IV. Histor. voluit, cùm scripsit Ciuilem Batauos* specie epularum sacrum in nemus vocasse: *nec putauerim sanè* sacri *vocem illic peculiare aut proprium siluæ nomen. Hæc in Germanis meritò nos ridemus. sed cur Romanis? illi in eadem naui. Plinius de arboribus:* Hæc fuere numinum templa, priscóque ritu etiam nūc simplicia rura deo præcellentem arborem dicant. *Seneca epistola* XLI. Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequens lucus, illa proceritas siluæ, & secretum loci, & admiratio vmbræ, fidem numinis facit.

Arbor sancta.

Romanis quoque luci sacri.

Lutici ex equis diuinât. 36. Proprium gentis equorum præsagia & monitus experiri.] *Ditmarus Luticis (qui veterem superstitionem adhuc retinebant) hoc idem præsagium equinum attribuit: sed diuersa paullùm forma:* Equum, *inquit,* qui maximus inter alios habeatur, & vt sacer ab his veneratur, super fixas in terram duorum cuspides hastilium

inter

inter se transmissorum, supplici obsequio ducunt: & præmissis sortibus quibus id explorauere priùs, per hunc quasi diuinum denuò augurantur.

37. Non simul nec iussi conueniunt.] *Bambergensis,* iussu. *Rhenanus in veteri codice legi ait,* nec iniussi. *ex quo benè etiam scripseris,* nec vt iussi.

38. Prout ætas cuique.] *Claudianus hoc etiam in Getico concessu notat:*

——— primósque suorum
Consultare iubet, bellis annisque verendos.
Crinigeri sedere patres.

39. Ignauos & imbelles & corpore infames.] *Hoc lego de Germanis? feri illi & horridi, fœmineo morbo & mollitie corporis infames? Numquam credam: & Quinctilianus certè eos purgat in Declamatione pro Milite, cuius pudicitia tentata à Tribuno:* Nihil tale nouere Germani, & sanctiùs apud Oceanum viuitur. *Scribamus igitur (gratiam mihi age magna patris)* & torpôre infames. *Non enim alia mens hic Taciti, quàm quòd ignauos, torpentes, bello inutiles, crate imposita merserint. Idem in eodem verbo vitium apud Agellium lib.* XIX. *cap.* XII. *in extremo:* omnibus vehementioribus animi officiis amputatis in corpore ignauæ & quasi eneruatæ vitæ consenescunt. *scribe,* torpore. *Hoc mihi certum. quatit tamen non nihil Athenæus lib.* XIII. *qui fœdum illud vitium remotum à me, rursus imponit Germanis:* Κέλτοι δὲ τῶν βαρβάρων, *inquit,* καίτοι καλλίστας ἔχοντες γυναῖκας, παιδικοῖς μᾶλλον χαίρουσι, ὡς πολλάκις ἐνίους ἐπὶ τῶν δορῶν μετὰ δύο ἐρωμένων ἀναπαύεσθαι. *Quem falli tamen scio: nec vrtica illa vmquam tetigit maiores nostros. Austri & Orientis ista infamia sit: quæ ne nunc quidem Septentriones habitat aut frigidum castúmque hunc orbem.*

Germani ne olim in muliebri morbo? Non, me iudice.

Agellius correctus.

Athenæo nõ credimus.

ADD. *Germanos liberatum ire volui, à fœdà aucisa Veneris nota: & ecce ego non sine nota. Nam quidam me culpat (modestè tamen fateor, nec planè ἀλόγως) quòd temerè mendacem dixerim Athenæum. Ab eo enim, inquit, Diodorus, Aristoteles, Strabo. Primus quidem, de Celtis sic scribit:* γυναῖκας δ' ἔχοντες εὐειδεῖς, ἥκιστα ταύταις προσέχουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν ἀρρένων συμπλοκὰς ἐκτόπως λυττῶσι. *& quæ subdit, turpia mihi nimis, turpia relatu. At Aristoteles* VII. *Polit.* Plerasque militares gentes, & Celtas in iis, masculum cœtum palàm admisisse. *Iam Strabo negat* turpe apud eos fuisse τὸ τῆς ἀκμῆς ἀφειδεῖν τοὺς νέους: florem ætatis prostituere iuniores. *Quid ad hos ego? ignosce quisquis legis, penè idem quod in Athenæum. Falsi inquam isti, falsi: si tamen de Germanis hoc scripserunt ac senserunt, non potius de Gallis. Quod ego omnino assero: præsertim de iis qui Massiliæ & Italiæ magis propinqui. Ab eà parte labes hæc in candidam per se gentem. Nónne* mores Massilienses *prouerbio, ab hac mollitie innotuere? Græci ergo illi, qui vix limen illud ipsum Galliæ nouerãt (Germania certè penetral numquam) illic repertum vitium fama & stilo sparserunt perperàm in omnes. Non mihi creditur? Tacito igitur nostro, qui disertè hoc ipso loco scribit (ex vestrâ quidem mente) molles istos & flagitiosos cœno & palude mersos, crate iniectâ. Tuam fidem, ô optime. Si fidi illi Græci, & si vitium hoc tam commune Germanis, tam receptum: qui constat vt iidem tam seueriter illud puniant? Itaque ne sic quidem Germani inquinabuntur, etiamsi inquinata illa lectio retinebitur. Nec tamen à me, qui haud paullò tutiùs Tacito & inprimis Fabio (qui claris verbis ignotum id flagitium Germanis asserit, te dissimulante) hic crediderim, quàm Græcis. Quippe isti leui & longinqua fama aliquid de ea gente acceperunt: at illorum æuo, cognita iam Germania, imò lustrata Romanis & calcata.*

Iterum pro Germanis.

Celtarum nomẽ impositis Galliæ pars olim in hac culpa.

Græci eminus res Germaniæ nouerunt.

Purgat palam Germanos Tacitus. Etiã Quinctilianus.

40. Eliguntur in iisdem conciliis & principes qui iura per vicos pagósque reddunt.] *In alia verba & sententiam it Bambergensis liber:* qui vitâ per pagos vicósque excellunt. *Sed non auellor à vulgata.*

41. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & auctoritas adsunt.] *Hoc est quod in lege Alamannorum prisca lego:* Conuentus autem, secundum consuetudinem aliquam, fiat in omni Centenâ, coram Comite aut suo Misso, & coram Centenario ipsum placitum fiat.

Centenarij Germanorũ.

42. Nihil neque publicæ neque priuatæ rei nisi armati agunt.) *Quem eundem mo-*

Germani semper in armis aut cũ armis.

me in ruinis balnearum Romæ, probè memini. Ceterùm quod hic legitur, fimo onerant: in Bambergensi est, fimo operiunt.

51. Aut si desit, spinâ consertum.] *Cur spina propriè & quæsitè? an nõ aptius* pinna? *Siue è pisce siue è ligno, aut alia materie fuit. Certè hodieq; ita à tenuibus aut sordidis factitatur.*

52. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante sicut Sarmatæ ac Parthi, sed strictâ & singulos artus exprimente.] *Exprimit verò egregiè vestitum hunc nostrum, qui à nobilitate Germanica diffusus non dubiè per Europam. Describit & Sidonius eleganter, in Panegyrico:* *Vestis pressa Germanorũ vt nostra.*

Strictius assutæ vestes, procera coërcent
M mbra virum: pater iis arctato tegmine poples.

Pars tamen etiam quædam Germaniæ olim in laxis vestibus, Sarmatico ritu, siue braccis. Lucanus Batauis & Vangionibus hoc tribuit:

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones, Batauíque truces.

Quamquam de plebe id tantum ceperim. Ceterum ad adstrictas, & Sidonij verbo, assutas Germanorum vestes facit Dionis locus, lib. XL. *me quidem interprete: vbi Pannonios dictos affirmat,* ὅτι τοὺς χιτῶνας τοὺς χειριδωτοὺς ἐξ ἱματίων τινῶν ἐς πάννους ἐπιχωρίως πως καὶ κατατέμνοντες καὶ * συναρμόζοντες συρράπτουσι: quòd tunicas manulcatas, ex centonibus quibusdam & Pannis (ita appellant) patrio more conscindunt & cöaptant. *Certum mihi est describi nostram Tunicam, quam etiam nunc ab istis Pannis* * Pantrock *vocamus, veterum Germanorum & Pannonum ipsam vestem. Ea sanè, quod Dio ait, è variis panniculis, præter Romanum & Græcum morem, ad singula membra aptata.* *Pannonij vnde dicti.* **Nota igitur indigenam Panni vocem fuisse.* **Etsi proprie pars infrà Zonam pendula, pant nobis dicta.*

53. Detracta velamina spargunt maculis pellibúsque belluarum.] *Suspectus mihi locus, nec sat scio quomodo detractas feris pelles, sparserint maculis & pellibus aliis piscium. An Tacitus ipse hæc parùm intellexit? an maculæ vox non sine macula? Ego de Mastrucis aliquid libens suppositum, si velificata mihi libri alienius aura. Isidorus:* Mastruca, vestis Germanica ex pelliculis ferarum. *Prudentius:* *Pelles, ad vestem.*

——— mastrucis proceres vestire togatos.

Cicero Sardis etiam tribuit: Sardorum mastruca tentauit. *Ceterùm non dubium, quin duplici ornatu eos vsos Tacitus velit, siue è feris, siue è piscibus. Iustinus clariùs paullo idem tradidit de Scythis:* Lanæ iis vsus ac vestium ignotus: pellibus tantùm ferinis aut mariniis vestiuntur.

54. Fœminæ sæpius lineis.] *Plinius:* Iam quidem & Thransrhenani hostes vela è lino texunt, nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminæ nouere. *Linigeræ igitur fœminæ, nec tamen solæ. Benè ait,* sæpiùs. *Diaconus in viris agnoscit, lib.* IV. *cap.* VII. Vestimẽta eis *(de priscis Longobardis ait, indubiè Germanis)* erant * laxa & maximè linea, qualia Angli-Saxones habere solent, ornata institis latioribus, vario colore contextis. *Sed profectò quæ hic de variegatis latisque institis dicit, nos qui vidimus, scimus etiam nunc proprium amictum esse Germanicarum mulierum.* *Lineæ Germanis vestes.* ** Verum est in plebe.*

55. Dotem non vxor marito, sed vxori maritus offert.] *Illud,* marito, *abest Bambergensi: & sine fraude.*

56. Accipere se quæ liberis inuiolata, ac digna reddat.] *Vox,* digna, *non sincera videtur. Sed & paullò antè Rhenanus,* sic viuentes, sic parientes, *alibi legisse ait.*

57. Quorum pœna præsens & maritis permissa.] *Ad ius & Romanos mores propius in Bambergensi scriptum,* quorum pœna parentibus & maritis. *Nam maritos solos hic esse arbitros, satis crudum. Tamen è Tacito non aliter apparet.*

58. Adulteram, accisis crinibus, nudatam, per omnem vicum verbere agit.] *Pœna duplex; Crines accisi & Fustigatio. Quam reperio etiam alias vsurpatam Germanis in hoc sexu. In Legibus Luitprandi regis Longobardorum, hæc est in fœminas violentas, & quæ feriunt aut feriunt.* Publicus, in quo loco factum fuerit, comprehendat *Pœna adulterij.*

Quæ Persæ in conuiuiis deliberauerint, postridie proponi sobriis: & si tunc placuerint, rata esse.

66. Haud minus facile vitiis, quàm armis vincentur. *Bambergensis*, vino quàm armis.

67. Vt nouissimo iactu de libertate & de corpore contendant.] *Hoc aleæ studium pertinax Hunnis adtribuit D. Ambrosius, de Tobia cap.* XI. Ferunt Hunnos, cùm sine legibus viuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul & arma portare, & plures suis, quàm hostilibus ictibus interire. In victoriâ sua captiuos fieri, & spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste nequiuerint. *Et statim:* Frequenter autem tanto ardore rapi, vt cùm ea quæ sola magna æstimant, arma victus tradiderit, ad vnum aleæ iactum vitam suam potestati vel victoris, vel fæneratoris, addicat. Denique constat, quòd quidam & Imperatori Romano cognitus, in fide pretiũ seruitutis, quod sibi tali sorte superatus intulerat, suppliciis imperatæ mortis exsoluerit. *O fœda, ô barbara. & scio apud quosdam Septemtrionalium hodie hanc insaniam pro parte vigere.*

68 Fænus ignotum, ideóq; magis seruatur quàm si vetitum esset.] *Quid seruatur? imò non seruatur fænus, nec est eius vsus. Aliquid in hac scriptura vitij. an* spernitur, *vel* spernatur *? ac tale sententia petit.*

69. Agri ab vniuersis per vices occupantur.] *Bambergensis*, ab vniuersis vicis occupantur. *longè aliâ, nec deteriore sententia.*

70. Fœminis lugere honestum est, viris meminisse.] *Acutè. Seneca communiter ita præcipit, epistola* C. Meminisse perseueret, lugere desinat.

71. Nulla regnorum potentia diuisas.] *Codex illeipse*, diuersas. *quod probum scio.*

72. Manet adhuc Boiemi nomen.] *Latere aliud videtur in scriptura Bambergensi*, manet adhuc Boiis è munere nomen. *Scribo*, manet adhuc Boiiasmi è re nomen. *vel* Boyasmum è re. *aptè ad hæc vestigia, & rem ipsam. Strabo quidem clarè* Βουίαιμον *regiam Marobodui nominat: quam dictam à Boiis vult nunc noster. Possis &* Boyaimum *scribere, veriùs propiúsque ad etymon, quasi Baiorum domum.* Boyasmum.

73. Loci veterem memoriam.] *Voculam inserit Bamberg.* veterem viæ memoriam: *quæ quid faciam, sum incertus.*

74. Agrippinenses conditoris sui nomine.] *Agrippam intellegit, qui Rhenum eos primus traduxit, & in iis sedibus collocauit. Ille tamen non est Coloniæ conditor, neque auctor nominis: sed ab Agrippina id habent, eius filia, vt Tacitus clarè in* XII. *Annalium scripsit. Itaque dubitaui, num* conditoris *suæ legerem: neque nouum, eius flexus verba in fœmineum etiam genus vsurpari. Virgilius de Iunone:* Auctor ego audendi. *Ouidius de Venere:* Sponsor coniugij stat dea picta sui. *Et plura sunt eiusmodi.*

75. Origine erubescunt.] *Imò verò*, non erubescunt. *Quamuis, inquit, Vbij nomen mutarint, & colonico iam iure, libentiùs Agrippinenses dicantur, à conditore: tamen nec Germanicæ originis eos pudet, libentérque se iis inserunt.*

76. Nec tributis contemnuntur.] *Siue*, continentur. *In promptu erat*, conteruntur. *sed parum elegans, cùm idem verbũ statim sequatur*, nec publicanus atterit. *Ferri & vulgata potest. Nam quibus tributa imponuntur, hoc ipso, vt victi, pro contemtis habentur & despretis. Steph. Pighius, in Hercule Prodicio, mallet*, contenuantur. Deprauatio verbi.

77. Qui decumates agros exercent.] *Errare censeo, qui proprium hic gentis aut loci nomen quærunt. Quomodò verò ijdem populi siue agri, trans Rhenum & Danubium simul sint? quod tamen ponit noster. Ego communiter Decumates agros interpretor, qui decumas soluunt. Cicero Decumanos dixit:* Omnis, *inquit*, ager Siciliæ decumanus est. *Nam hi agri non aliud sunt, quàm trans limitem capti ab hoste, & militibus dati, si qui ex iis fructus. Qui haud multi aut vberes, quoniam hostibus expositi, & vt ipse ait, dubiæ possessionis id solum. Tacitum de hisipsis loqui ego sentio* XIII. *Annali*; Frisij imbellem ætatem admo- Decumates agri.

Qui militum erant. uere ripæ, agróſque vacuos & militum vſui ſepoſitos inſedere. *Hos ipſos agros non fructu tantùm; ſed mancipio militum eſſe iuſsit Imp. Alexander. de quo Lampridius*: Sola quæ de hoſtibus capta ſunt, limitaneis ducibus & militibus donauit, ita vt heredum eſſent, ſi heredes militarent: nec vmquam ad priuatos pertinerent. Addidit ſanè his animalia & ſeruos, vt poſſent colere quod acceperant. *Videntur autem id ſecuritatis cauſſâ feciſſe Romani, & ne hoſtes aut ſuſpecti propè colerent. Itaque vacua loca, ad multa millaria, ſæpe relinquebant. In Frag. Dionis* LXXIIII. *Commodus Imp. Buris populis Germaniæ eâ lege, inter alias, pacem dat*, ὥστε μὴ ἐνοικήσειν ποτὲ, μήτε ἐννέμειν τεσσαράκοντα στάδια τῆς χώρας σφῶν, τῆς πρὸς τῇ Δακίᾳ οὔσης: ne incolerent vnquam, néve paſcerent, in quadraginta ſtadiis terræ, quæ Daciæ proxima eſſet. *De Germanis priſcis, Cæſar ſimile libro* VI.

78. Quódque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinæ conceſſum. *Bambergenſis*, nec niſi Romanæ diſciplinæ. *Et neutram ſanè lectionem iure ſpernas.*

Mos crinem alendi & ponendi. 79. Nec niſi hoſte cæſo exuere votiuum obligatúmque virtuti oris habitum.] *Hoc teneo, præ eo quod ſcriptus*, nec non hoſte. *At de more ipſo; ſuprà dixi.*

80. Quando vrgentibus imperij fatis.] *Scriptus liber non malè*, vergentibus.

81. In claritatem eius referre conſenſimus.] *Idem*, referre conſueuimus.

82. Et iam magni exercitus fidem.] *A coniectura repoſui: cùm in libris ſit*, magni exitus.

83. Proximis temporibus triumphati magis, quàm victi ſunt.] *Referendum ad Domitiani tempora, qui de* Cattis *triumphum duxit: ſed vanum & triſum. Suetonius, & noſter Tacitus in Agricolâ*: Inerat conſcientia, deriſui nuper fuiſſe falſum è Germaniâ triumphum.

Nodus in crinibus. 84. Inſigne gentis obliquare crinem, nodóque ſubſtringere.] *Quod Sueuis propriè tribuit noſter, alij Germanis vulgò. Seneca De Ira*: Nō eſt Æthiopis inſignitus inter ſuos color, nec crinis ruffus & in nodum coactus apud Germanos. *Idem epiſtola* CXXVI. Quid capillum ingenti diligentiâ comis? cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris. *Martialis etiam Sigambris*:

Crinibus in nodum tortis venere Sigambri.

Cirri in iiſdē. *Idem vniuersè alibi*: Rhenique nodos. *Tertullianus Cirros in Germanis agnoſcit, fortaſſe ab hac crinium obliquatione & flexu. De virginibus velandis*: Debebunt & ipſi aliqua inſignia ſibi defendere, aut pennas Garamantum, aut crobylos barbarorum, aut cicadas Athenienſium, aut cirros Germanorum. *ideò quia, vt hic ſcriptum, crinem obliquabant. Iuuenalis*:

Cærula quis ſtupuit Germani lumina; flauam
Cæſariem, & madido torquentem cornua cirro?

Taciti tamen locum huncce de obliquando crine, fateor ita etiam capi poſſe, vt crinem non in rectum paſſi ſint deſcendere, ſed reduxerint in poſteriorem verticem & obliquarint.

Senones Sueuorum populi. 85. Vt hoſtium oculis, ornantur.] *Placet. Bambergenſis*, armentur.

86. Nobiliſſimos Sueuorum Semnones.] *Rectè. etſi in Velleio lib.* II. Senones *ſcriptum legas, qui eos cum Hermunduris coniungit. In Dionis Fragmentis Electo* LXXI. *probiſſimè ſcriptum erat*: πρὸς Σέμνονας ἐπιχειρῆσαι: *de Antonini bello in Quados & Marcomannos. Item Electo* XLIX. Μάσυος ὁ Σεμνόνων βασιλεὺς. *Latè errat* * *vir doctus, qui vtrobique Naſamones ſubſtituit & edidit, Africæ nimirum gentem. At iſti Semnones ad Albim ſunt: & manifeſtò illa Dionis ſpectant ad Germanica bella.*

*Fuluius qui Fragmenta ea edidit.

87. Auguriis patrum & priſca formidine ſacrum.] *Legitimus verſus longus eſt (monuit me G. Falkenburgius) ſpontè effuſus, an à veteri Poëta?*

88. Longobardos paucitas nobilitat.] *Ita Farneſianus. Vulgò erat*, paucitas nobilitáſque.

89. In commune Herthum, id est terram matrem colunt.] *Libri alij* Nerthum, *aut* Verthum. *ego veram vocem censeo,* Aerthum. *Ita enim nostratem eam vocem efferimus scribimúsque. Cum aspiratione, focum nobis signet non terram. Martianus Capella an huc adspexerit, dum Heroës ab Hera deriuat, id est terra, nescio. Verba eius lib.* II. A medietate aëris vsque in montium terræque confinia Hemithoi Heroësque versantur, qui ex eo quòd Heram Terram veteres dixerunt, Heroës nuncupati. *Nam alias certè à crasso errore eum non excuses.* Herthus, id est, terra.

90. Atque in splendidissimâ Rhætię prouinciæ coloniâ passim sine custode transeunt.] *Distingue,* coloniâ, passim sine custode transeunt. *Quod ait, sine custode: morem ingerit rarum & notabilem. Romani enim in limite imperij hoc seruabant, vt externum neminem admitterent exciperéntve, nisi custode dato & arbitrio actionum. Discis ex hoc loco, & lib.* IV. *Historiarum, vbi acriùs querela de hac re Germanorum, ad Vbios:* Nam ad hunc diem flumina ac terras & quodammodo cælum ipsum clauserunt Romani, vt colloquia congressúsque nostros arcerent: vel quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac propè nudi sub custode & pretio coiremus. *Et in responso Agrippinensium:* Sint transitus incustoditi, sed diurni & inermes. *fuit alioqui & alia Romanorum cautio in hac re, ne conuentus haberent suspecti populi, nisi certo loco, & numero: idq; coram aliquo Romano. Fragmentum Dionis* LXXIII. *Commodus pacem Marcomannis & Quadis dedit, sed cum lege,* Ne sæpe aut pluribus locis conuentus haberent: *ἀλλ' ἅπαξ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, καὶ ἐς τόπον ἕνα, ἑκατοντάρχου τινὸς Ῥωμαίου παρόντος:* sed semel in mense dumtaxat, & in vno certo loco, ídque Centurione aliquo Romano præsente. Custodes in finibus imperij.

91. Quatenus Danubio prætexitur.] *Scriptus liber,* peragitur. *malè.*

92. Gothini.] *Gothuni semper Claudiano.*

93. Regnantur paullo iam addictiùs.] *Bambergens. & Rom.* adductiùs. *etiam rectè. & dixi de eo verbo suprà.*

94. Nec velis ministrantur.] *Melius,* ministrant. *Virgilianum est,*

——velísque ministrant.

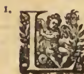
95. Sonum insuper emergentis audiri.] *Malim,* se mergentis. *Nam hac persuasio rudis & cascæ plebis fuit, Solem dum in Oceanum cadit, stridorem edere non aliter quàm si ignitum ferrum condatur in aquam. Possidonius apud Strabonem lib.* III. *λέγειν φησὶ Ποσειδώνιος τοὺς πολλοὺς, μείζω δύνειν τὸν ἥλιον ἐν τῇ παρωκεανίτιδι μετὰ ψόφου παραπλησίως, ὡσανεὶ σίζοντος τοῦ πελάγους κατὰ σβέσιν αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐμπίπτειν εἰς τὸν βυθόν. Florus de Decimo Bruto in Hispaniis bellante:* Non priùs signa conuertit, quàm cadentem in maria Solem, obrutúmque aquis ignem, non sine quodam sacrilegij metu & horrore deprehendit. *Quid D.* HIERONYMUS, *nónne in eodem errore, aut sermone? In ecclesi. cap.* I. Sol ipse, postquam ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias, ad locum vnde exierat regreditur. Sol mergi olim putabatur.

96. Id pro armis omniúmque tutela.] *Fortasse melius,* omnique tutela.

97. Sed & mare scrutantur, ac soli omnium Succinum legunt.] *Hic locus est, quem Cassiodorus indicatum voluit, lib.* V. *epist.* II. Hoc Succinum, quodam Cornelio scribente, legitur in interioribus insulis Oceani, ex arboris succo defluens, vnde & Succinum dicitur, paulatim Solis ardore coalescens. *Sed itáne contemptim ille de nostro,* quodam Cornelio? *non scripsit, sed* quondam. *Quod autem inscriptione eius epistola est,* Hæstis Theodericus rex: *è Tacito esset,* Æstys, *qui appellat* Æstyorum gentes, *Succinum hoc legentes.*

IVSTI LIPSI
AD CORNELII TACITI
IVL. AGRICOLAM
NOTAE.

Tempus huius scripti.

1. IBELLVS *hic, siquis alius, verè disertus, verè prudens, scriptus videtur sub idem tempus cum illo de Germania: vel certè haud longè secus. Nam quadriennio post mortem Agricolæ hunc contexuisse videtur, ipso quidem indice, hoc libro*: Nobis tam longæ absentiæ conditione, ante quadriennium amissus es. *Atqui obyt Agricola Pompeio Collega & Corn. Prisco* coss. *Vti hac ratione, scriptum syntagma hoc esse oporteat sub ipsum initium imperij Traiani.*

Rutilius historicus.

2. Nec id Rutilio citra fidem.] *Rutilium Rufum intellegit, qui & Historias scripsit, & Orationes, & De vita sua. Citant eum Latini Græciq; scriptores passim, & nominatim Charisius hac De vita. Etiam Isidorus, sed corruptus, lib.* xx. *Orig.* Lecticæ siue plutei lecti.

Isidorus correctus.

de quibus Satilius Rufus De vita suâ: Primùm, inquit, consuetudine Imperatorum ipse pro lectis lecticis vtebatur. *emenda,* Rutilius Rufus.

3. Scauro.] *De quo Cicero in Bruto*: huius & orationes sunt, & tres ad L. Fusidium

M. Scaurus.

libri scripti De vita ipsius acta, sanè vtiles. *Plinius lib.* xxxiv. L. Fufidium illum, ad quem Scaurus De vita sua scripsit. *Valerius Maximus lib.* iv. M. Scaurus quantulam à patre hereditatem acceperit, in primo libro eorum quos De vita sua scripsit, refert.

Diuinatiuncula.

4. Legimus cum Aruleno Rustico.] *Itáne* legimus? *imò*, vidimus. *nam hæc sub Domitiano gesta, vt in extremo libello indicas, te viuo, atque adeò præsente.*

5. Adempto per inquisitiones & loquendi commercio.] *Malo*, etiam loquendi.

6. Augeat quotidie, facilitatem imperij Nerua Traianus.] *Anne*, felicitatem imperij? *tametsi vulgatum quoque aptum ad scriptoris mentem.*

7. Subit quippe ipsius inertiæ dulcedo, & inuisa primò desidia postremò amatur.] *Est sententia quam in me aliquoties experior; & consonat Ausonius ad Paulinum:*

——agnosco pudorem,
Quòd vitium fouet ipsa suum cessatio iugis,
Dúmque pudet tacuisse diu, placet officiorum
Non seruare vices. & AMANT LONGA OTIA CVLPAM.

Apuleij hoc etiam simile: Desuetudo omnibus pigritiam, pigritia veternum patit.

8. Multi fortuitis casibus.] *Vulgati hic confusi, nec sani. nos ab ingenio restituimus: vt pleraque alia in hoc libello, quem non inuenimus in vllis manuscriptis, etsi germanissimum Taciti fœtum.*

Correctio.

9. Memoriam prioris seruitutis.] *Correximus verè: cùm in libris esset*, prioribus senectutis. *nisi quòd Venetus*, prioris. *At non de senectute sua Tacitus, sed de priorum temporum seruitute clarè loquitur, & præsentium sub Nerua felicitate.*

Agricolæ in Epigr. mentio. Iulius Græcinus.

10. Cn. Iulius Agricola.] *Ad quem pertinere videri Epigramma quoddam Antiphili, probabiliter obseruauit Io. Brodæus lib.* 1. Ἀνθολογ. εἰς θάνατον.

11. Iulius Græcinus. *De quo Seneca de Benefic. lib.* 11. Si exemplo magni animi opus est, vtemur Græcini Iulij viri egregij, quem C. Cæsar occidit ob hoc vnum quòd melior

melior vir esset, quàm esse quemquam tyranno expediret. *Et epistolâ* XXIX. Iulius Græcinus vir egregius. *Scripsit de re Rusticâ, aut certè de Vineis. ex Columella, lib.* I. *cap.* I. Iulij Attici velut discipulus, duo volumina similium præceptorum De vineis, Iulius Græcinus composita facetiùs & erudiriùs posteritati tradenda curauit. *Citat & Plinius eumdem inter scriptores, Indice libri* XIV. *&* XV.

12. Nihil appetere ob iactationem.] *Ita Rhenanus. Venetus*, in iactationem, *alij libri particula vtraq; vacui. Scribo*, appetere iactatione.

13. Incensæ Coloniæ.] *Coloniam vnicam deletam reperio Camalodunum. Tacito ipsi id crede lib.* XIV. *atque hoc ipso libello, infrà. Magis ergo ex rei fide scribes*, incensa Colonia.

14. Artem & vsum & stimulos.] *Commodiùs, nisi fallor:* attamen & vsum.

15. Dum in templo (Liguriæ pars est) hostiliter popularur.] *Audio Savillum (videre nondum contigit, etsi valdè optanti) correxisse*: Dum Intemelio *: certè acutè & sagaciter, quantum potest. Fuluius tamen in veteri codice repperisse ait :* Dum Intemelium, Liguriæ vrbs est. *In re consentio, in verbo mutem:* Dum Intemelios. *Nam populi sunt hoc nomine: & pro vrbe, aut singulariè si legas, vix phrasis & textus admittit.*

16. Habuerunt virtutes spatium exemplorum. Sed primò Cerialis. *Ego sic lego.* Habuerunt virtutes spatium & exemplum. Sed primò Cerialis modò labores, *&c. Hac sententia: Cerialis & spatium campumq; exercendis virtutibus dedit, & exemplũ. Ipse enim bonus strenuusq; dux. Sed tamen initio, labores dumtaxat & pericula cum Agricola partiebatur: mox, virtute eius clarè cognita, etiam laudem.*

17. Incognitas ad id tempus insulas, quas Orchadas vocant, inuenit.] *Si nunc demum inuentæ, falsum quod Eusebius Chronico tradidit:* Claudius de Britannis triumphauit, & Orchadas insulas Rom. adiecit imperio. *quem tamen plerique: Epitomarij scriptores secuti sunt.* Eusebij error.

18. Rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus Germanicam originem adseuerant: Silurum colorati vultus & torti plerumque crines.] *Adspexit, imò trãscripsit in parte hunc locum Iornandes De origine Gothorum :* Silurum (*malè in eo, sylorum*) colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur. Calidoniam verò incolentibus rutilæ comæ, corpora magna sed fluida. qui Gallis siue Hispanis à quibusque attenduntur adsimiles. Iornandes ad Tacitum adspexit.

19. Ita dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur.] *Dictum, quod ætas nostra & alia comprobauit. Iustinus eleganter lib.* VIII. Græciæ ciuitates dum imperare singulæ cupiunt, Imperium omnes perdiderunt. Quippe in mutuum exitium sine modo ruẽtes, omnibus perire quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ senserunt. Qui desinegit, periclitatur.

20. Dierum spatia vltra nostri orbis mensuram.] *Res hodie testis: atque etiam viri ab illo æuo. Scriptor Panegyricus ad Constantinum, de Britanniâ:* Longissimæ dies, & nullæ sine aliquâ luce noctes. dum illa litorum extrema planicies non attollit vmbras, noctisque metam cęli & siderum transit aspectus. *caussa tamen fusili & à solo petita, quæ reuera à sole. Sed nimirum orator ille palàm argutiolam à nostro hic sumpsit:* Scilicet extrema & plana terrarum humili vmbra non erigunt tenebras, infráque cęlum & sidera nox cadit. *Plinius de longissimis diebus*: In Italia horarum quindecim. in Britannia * septemdecim; vbi æstate lucidæ noctes, haud dubiè repromittunt id quod ratio cogit credi, Solstitij diebus accedente Soli propiùs verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctésque è diuerso ad brumam remoto. *Quem corrigo transiens*, haud dubiè repromunt. Longi in Britannia dies. * *Imò & supra octodecim in extrema eius parte.* Plinius emendatus.

21. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius præcipuè.] *Valdè blanditur mihi correctio*, Tiberius præceptum. *Hoc sensu. Abstinere à Britannia Augustus consilio visus: Tiberius, precepto. atque id vterque præ se ferebat. Respicit in Augusto illud, quod Annali primo de eo scriptum :* Addiderátque consilium coërcendi intra terminos Romani Britanniam vitabant.

imperij, incertum metu an per inuidiam. *Ab hoc Augustæum consilium Tiberius*, qui omnia dicta factáq; eius vice legis obseruabat, (*ipse ita apud Tac. loquitur* IV. *Annal.*) *habebat vt praeceptum, sine interdictum. Caussæ porrò ipsæ huius consilij in Strabone sunt, lib.* IV. *iustæ, & ex mente, nisi fallor, Augusti. Ait enim Principem contentum fuisse amicitiam eum* Britannis *colere, & tributi loco nescio quid minutarum rerum accipere*: ὥστε *addit*, μηδὲν δεῖν φρουρᾶς τῆς νήσου. τοὐλάχιστον γὰρ ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἂν, καὶ ἱππικοῦ τινος, ὥστε καὶ φόρους ἀπάγεσθαι παρ' αὐτῶν. εἰς ἴσον δὲ καθίσατο τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατιᾷ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν. ἀνάγκη γὰρ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων, ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινας, βίας ἐπαγομένης.

22. Alterius manus centuriones, alterius vim & contumelias miscere.] *Corrigo*, alterum manus, centuriones: alterum, vim & contumelias miscere. *Legatus quidem inquiunt, manus militum & centuriones immittit: procurator vim & contumelias infert. Fortasse etiam melius:* Alternis manus, centuriones: alternis, vim & contumelias miscere: *vt velit eos alternis, & vicissitudine quadam sæuisse.*

Correctiun-cula.

23. Qui relegatum in aliâ insulâ exercitum.] *Placet. nec malè tamen*, religatum.

24. Eadem inertia erga hostes.] *Poëtæ ergo illi non fides, qui Bolanum hunc magnum bellatorem facit apud filium, & trophæa eius* Britannica *ostendit. Statium dico, in Siluis libro* V. *ad Crispinum*:

Bolanus.

Cernis adhuc titulos, hunc ipse vacantibus armis
Induit, hunc regi rapuit thoraca Britanno.

quæq; alia in eodem Protreptico vatum more inflat.

25. Vt quibus bellum volentibus erat.] *Vellem*, vt quibusque.

26. Omnia scire, non omnia exsequi.] *Notabis* Exsequi *hic valere*, Punire, vlcisci. *quod in Suetonij Iulio, cap.* LXVII. *Vespas. cap.* XIIII. *Caligula, cap.* XII. *in Seneca, & alibi obseruatum.*

27. Frumenti & tributorum auctionem.] *Legam*, exactionem. *nisi tamen tributa aucta recenter intellegit; quod Vespasianus fecerat, vt in Suetonio legas.*

28. Copiis instruxit, in spem magis quàm ob formidinem.] *Vt potiùs*, in speciem magis.

29. Hinc auctus Oceanus.] *Putabam*, victus. *sed quid si* auctus, *quia incognitum mare iam nauigatum, & reliquo Oceano quasi adiectum?*

30. Oppugnasse vltrò, castella adorti.] *Fortasse*, oppugnare vltrò, castella adoriri.

31. At Britanni non virtute se, sed occasione, & arte ducis rati.] *Omninò aliquid huic sententiæ deest. Putem commodè expleri*: arte ducis victos rati. *Ideò prompti & feroces, inquit, Britanni, quia etsi sæpe victi, non tamen vera virtute victos se, sed astutia aliqua & arte Romana putabant.*

Defectus expletus.

32. Vsipiorum cohors magnum ac memorabile facinus ausa.] *Hodie rideamus: at olim hoc tanti fuit, quanti nunc penetrasse Magellani sinum, & orbem hunc circumdedisse. Ambrosius lib.* III. *Hexam. cap.* III. Illud magnum & inausum nauigantibus, atque intentatū nautis mare, quod Britannias frementi includit æquore, atq; in vlteriora & ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit. *Hac autem circumuectione retecta Britannia, & insula bona fide approbata. Dionem in Tito vide.*

33. Tandémque docti commune periculum concordia propulsandum.] *O verba aurea! vtinam imbibamus! Nempe hoc est, quod Hermocrates ille Syriacusanus pulcherrimè monuit, apud Thucid. lib.* IV. τοὺς δ' ἀλλοφύλους ἐπελθόντας ἀθρόοι, ἢν σωφρονῶμεν, ἀμυνούμεθα. εἴπερ καὶ καθ' ἑκάστους βλαπτόμενοι, ξύμπαντες κινδυνεύομεν. Extraneos aduenientes, si sapimus, iuncti repellemus: quoniam singuli etiam si lædimur, vniuersi periclitamur.

In concordia salus.

34. Nos terrarum ac libertatis extremos.] *Animosa & alta hæc oratio Galgaci in*

qua quod suos maximè hortatur ad robur, quoniam vltimi Britannorum sunt, nec vlla gens vltra: facit, quòd Homericus ille Aiax Iliad. o.

Ἀνέρες ἐστὲ φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς.
Ἠέ τινάς φαμεν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω;
Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;

O socij estote viri, reminiscimini virtutis.

35. Nihil nisi fluctus & saxa: & interiores Romani.] *Alij libri*, inferiores. *Meo animo scribas*, & iis infestiores Romani. *Ad extrema ventum est, aiebat Galgacus, illinc infestum mare & rupes: hinc Romani, illis haud mitiores.* *A tergòne adiutores cenſetis adesse? Aut aliquem murum, qui auertat tristia fata?*

36. Nata seruituti mancipia semel væneunt, atque vltrò à dominis aluntur: Britannia seruitutem suam cotidie emit, cotidie pascit.] *Egregium verò membrum, & qualia multa in pulcherrimo corpore eius orationis. qua, moriar, siquid meo sensu prudentius, disertius, argutius est in omni Romana lingua. Ceterùm huic sententiæ planè compar, & velut hinc hausta, illa Saluiani libro VI. extremo, vbi queritur Romanos tributa barbaris pendere, quæ munera vocabant:* Dicimus donum esse, quod pretium est, & quidem pretium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captiui cùm semel redempti fuerint, libertate potiuntur: nos semper redimimur, & numquam liberi sumus. *Saluiani locus adsimilis.*

37. Sicut in familia recentissimus quisque seruorum & conseruis ludibrio est.] *Itaque serui recentiores non in magno pretio. Suetonius aliter præfert in Iulio, cap.* XLVII. Seruitia recentiora politioráque immenso pretio comparasse dicitur. *sed ipsum mendo, & interpretes astu libero, scribóque:* seruitia decentiora. *Recentes serui, illudebatur. Suetonius emendatus.*

38. Neque enim arua nobis aut metalla.] *Quid? nónne antè dictum*, aurum & argentum *in Britannia esse? dictum: sed hic de sese Caledonij loquuntur & sentiunt, vbi tunc nihil horum.*

39. Nos integri & indomiti & libertatem non in præsentia laturi.] *Romana editio*, & in libertatem non in præsentiam laturi. *ex quo M. Antonius Muretus ingeniosè, diductis vocibus litterisq́;*, in libertatem, non in p. r. seruitium nati, *id est populi Romani. Ambigo tamen: & malim*, libertatem non in presenti ablaturi, *vel* illaturi. *In hoc enim sententia huius penetrantis vis & velut acies est, integros adhuc Caledonios esse, & libertatem sine vllo iugo illibatam habere. irent igitur pugnaréntque, non vt amissam iterum inferrent, sed et saculis retentam vt nequis auferret.* *Mureti coniectura.*

40. Primo statim congressu vnde ostendamus.] *Corrigo verè*, prima statim congressione ostendamus.

41. Quæ vbi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient.] *Nec malè*, quos timere desierint.

42. Paucos numero circum.] *Lego*, numeros. *& accipio cohortes, vt notaui ad lib.* I. *Histor.*

43. Clausos quodammodo ac vinctos alij nobis tradiderunt.] *Qui alij? imò verò*, dij, *repone, mea fide & iussu.*

44. Agricola quāquam lætum & vix monitis coërcitū militē adhuc ratus.) *Vox planissimè excidit*, militem acuendum adhuc ratus, *aut*, incitandum: *siue aliud tale.*

45. Octauus annus est, Commilitones.) *Vnde numerat? ab introitu suo in prouinciam, & ad res suas aptat.*

46. Vota virtúsque in aperto.) *Quod Polybius dixit*, ἐν ὑπαίθρῳ.

47. Aut moras belli aut caussas debellandi.) *Quærenti apud me Guil. Barclayo erudito & sagaci viro, ex tempore emendabam*, caussas rebellandi. *Sententia poscit.*

48. Sequi, vulnerare, capere.) *E Sallustio sumpta hæc scio, qui in Iugurthino:* tum spectaculum horribile in campis patentibus, sequi, fugere, occidi, capi, equi atque viri afflicti.

49. Miscere inuicem concilia aliqua, dein sperare.) *Tota hæc periodo*

ornatum ex oppositis quæsiuit. ideoq́ hic legam, dein separare. *Aliquando, inquit, cum aliis, aliquando rursus secum deliberabant.*

50. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum iactantia epistolis Agricolæ actum.) *Hæsi olim. nunc leui emendatione me expedio*, auctum, *pro* actum, *rescribens.*

51. Triumphalia ornamenta.) *Palàm est hæc à Domitiano tributa: quod Tacitus de socero non potuit, credo, ignorare. Tamen Dio vult à Tito.* Ἐσφάγη, *inquit,* διὰ ταῦτα ὑπὸ Δομιτιανοῦ, καί περ τὰς ἐπινικίους τιμὰς παρὰ τοῦ Τίτου λαβών.

In hos qui laude lædūt. 52. Pessimum inimicorum genus, laudantes.) *Gnome ex ipsis adytis humanæ vitæ. cui Mamertinus interpres, Panegyrico ad Iulianum:* Cum, *inquit,* sancti Principis merces (*legimus* mores) atque instituta falsarum vituperationum licentiam submouerent: callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quasi per beniuolentiam illa iactantes, Iulianus Alemanniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ excitauit, *&c. Statimq́:* Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facilè ipso splendore laudis & gloriæ refutarentur. inuenerunt accusandi genus, quod nullus refelleret.

53. Proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur.] *Non potest, vt sortitus fuerit vtrumque simul. nec ferunt Romani mores. Scribo,* Asiæ aut Africæ.

54. Salarium tamen Proconsuli solitum offerri.) *Nihil magis ad huius loci lucem (vt ne ab alto aut longinquo petam) quam quæ Dio Cassius in Fragmento rerum Macrini conscripsit. Ait* Aufidium Frontonem, neque Africæ Proconsulatu donatum à Macrino, etsi sortitus eam esset, neque item Asiæ: *& addit,* τήν μὲν ἱκνούμενον γέρας, καὶ οἴκοι μένοντι αὐτῷ, τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, δοθῆναι ἐσηγήσατο. οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖνος αὐτὰς ἔλαβεν, εἰπὼν, οὐκ ἀργυρίου, ἀλλ' ἡγεμονίας δεῖσθαι: adiunctum tamen salarium, etiam domi manenti ipsi, vigintiquinque myriadas drachmarum, dari statuit. quod ille non accepit, dicens non pecuniæ sed Imperij honorisque se egere. *Vides retineri solitos: vides Salarium tamen accipere; vides & ipsam summam, serio notandam. Ea est* decies HS. *siue* XXV. *millia Philippicûm.*

55. Proprium humani ingenij est, odisse quem læseris.) *Seneca* II. *de Ira.* Hoc habent animi magnâ fortunâ insolentes, quos læserunt & oderunt.

56. Eo laudis excedere.) *Malo,* accedere, *vel potius* escendere. *Sequentia huius comprehensionis parum integra censeo.*

57. Principem Traianum videre ominabatur.) *Mirum si tot annos antè præsagit: nec de Traiano vlla spes aut suspicio; nisi si Deus mentem illi mouit, aut nostro scriptori blanditia, quod non solet.*

Arx Albana. 58. Vna adhuc victoriâ Carus Metius censebatur, & intra Albanam villam sententia Messallini strepebat.) *Veteres editiones,* intra Albanam arcem villam. *Opinor,* villam, *glossematium esse: & germanum,* Albanam arcem. *Certè Domitianus delectatus eo loco, eumq́ habuit velut arcem. Dionis compendium:* τοῦτο τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Ἀλβανὸν, ἀφ' οὗ περ οὕτως ὠνομάσθη, ὅν, ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν ἐξείλετο. *At pestes istas hominum, & districtos eius æui accusatores, Plinius passim nominat. etiam Sidonius:* Hi sunt quorum comparatione digitum tollerent Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinius. *Iuuenalis:*

Calumniatores tunc insignes.

——quem Massa timet, quem munere palpat
Carus.

59. Massa Bæbius iam tum reus erat.) *Qui damnatus quidem posteà est accusantibus Bæticis. vt disces ex Plinij epistola vlt. lib.* VII.

60. Mox nostræ duxere Heluidium in carcerem manus.) *Nam in Senatu accusatus, & manus ibi ei iniectæ sunt, maximè & primùm à quodam Certo. Plinij epistola legatur* XIII. *libri* IX. *Hæc autem referenda, nequis erret, ad* Heluidium filium,

quem

quem Domitianus occidit (Suetonius cap. x.) *cùm patrem eius ipse Vespasianus. idem Sueton. Vesp. cap.* xv. *Sed Heluidius hic filius quâ matre natus? Habuit sanè Heluidius pater* Fanniam *vxorem, filiam* Thraseæ Pæti: *quod in epistola* xix. *lib.* vii. *apud Plinium clarè scriptum. Non tamen hæc mater, sed nouerca. & ita idem Plinius appellat epistola* xiii. *libri* ix. Fuerat cum Arriâ & Fanniâ, quarum altera Heluidio nouerca, altera mater nouercæ. *Nam Fannia hæc vxor Heluidij Prisci, vt Arria vxor Thraseæ; & ergo Fannia mater. Ex his liquet* Heluidium patrem, *aliam vxorem ante Fanniam habuisse, & ex eâ prolem: etsi* Quæstorius adhuc à Thraseâ gener sit electus, *vt lib.* iiii. *scriptum.*

61. Nos Maurici Rusticique visus.] *Scriptura apud me fidei fluxæ. Quò enim illud, visus? Nec melius tamen video: aut potiùs in sententiola hac nihil video. Viri ipsi mihi notiores. è quibus Mauricus, Iunius est Mauricus,* quo viro nihil firmius, nihil melius, *ait Plinius lib.* iv. *epistolarum. Eum à Domitiano in exsilium pulsum, rediisse principatu primo Neruæ, docebit te idem lib.* i. *epistola* v. *At Rusticum hunc, Iunium Rusticum nominat Suetonius in Domitiano:* Occidit Iunium Rusticum, quòd Pæti Thraseæ & Heluidij Prisci laudes edidisset. *Etiam lapis vetus, siue inscriptio basis:* Iunius Mauricus. Iunius Rusticus.

L. IVNII. RVSTICI
PHILOSOPHI
STOICI
L. IVNIVS. L. L.
MYRINVS. P. P.

At noster Arulenum Rusticum appellat, initio huius libelli: & Plinius epistola v. *lib.* i. *de Regulo:* Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeò vt librum recitaret publicarétque, in quo Rusticum insectatur, atq; etiam Stoicorum simiam appellat. *Vt omnino nomina illi fuerint, L. Iunius Arulenus Rusticus. Plinius ipse hunc velut doctorem monitoremq́ habuit, & in laudes eius erumpit epistola* xiv. *lib.* i. *Etiam Plutarchus, extremo libello De Curiositate, factum eius plenum constantiæ recensuit.* Et Antoninus epistolam inseruit i. De suâ vitâ. *At Senecio, Herennius Senecio est, Plinio non semel item nominatus. Reus & interfectus fuit, quod de vita Heluidij libros composuisset, ait Plinius lib.* vii. *Sed vos magnæ animæ mihi salutete: quos iure miramur, colimus, factis dictisque sapientes, & legitimos robustæ porticus alumnos.* Herennius Senecio.

62. Sæuus ille vultus & robur, à quo se contra pudorem muniebat.] *Particulam superesse puto, & lego,* rubor quo se. *Porrò de hoc Domitiani fallaci habitu, Plinius in Panegyrico:* Ira in oculis, fæmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. *Item Sueton. cap.* xviii. *Et communiter, Seneca epist.* xi. Quidam numquam magis, quàm cùm erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, cùm faciem eius sanguis inuaserat. Rubor subdolus in Domitiano.

63. Excepissem certè mandata vocésque, quas penitus animo figeremus.] *Planè Homericum est. Ita enim apud eum Andromache lugens Hectorem;*

* Οὐδέ τί μοι εἶπες πυκινὸν ἔπος, οὗ τέ κεν αἰεὶ
Μεμνῄμην νύκτας τε καὶ ἤματα δακρυχέουσα.

64. Admiratione te potiùs temporalibus laudibus, & si natura suppeditet, militum decoramus.] *Cœnum & lutum, quod non purgo. Priora tentem:* admiratione te potiùs, te immortalibus laudibus.

* *Nec mihi sermones dixisti, quorũ ego semper. Noctes atque dies lacrimis suffusa recorder.*

IVSTI LIPSI AD DIALOGVM DE CAVSSIS. CORRVPTÆ ELOQVENTIÆ NOTAE.

Opera nostra in hoc libello.

VPERIORIBVS libris lucem aliquam industria nostra attulit: huic, vere possum dicere, salutem. Nam cùm deprauatissimus vulgò circumferretur, nulla pagina sine vulnere & vibice: admirabile est, quantum à Farnesiano codice (nam Vaticanis aberat) in eo sanando simus adiuti. Multi hiatus expleti, verba & lineæ integræ insertæ, centeni aliquot loci (Latinè non oratoriè loquor) emendati. Quorum omnium numerum inire aut longum, aut superuacuum: moderabor, & in his Notis ea saltem tangam quorum vel insignis correctio est, vel ambigua. Reliqua recepta in côtextum, satis sit verbo iam nunc prædixisse, è Farnesiani libri fide esse.

Qui probus valde:

At de scripto, & scriptore ipso, pauca etiam hîc libanda sunt. Scriptum

Sed incerto scriptore. Non puto Tacitum:

sanè optimum, stilo, inuentione, iudicio: & quod in hoc genere (integrum esset modò) conferre nihil verear cum iis quæ optimi sæcli, & optimæ notæ. Scriptor tamen ipse incertus. Ita olim iudicaui: neque etiam muto. Nam Tacitum fuisse qui credam? Stilus validè abnuit, non fallax in hoc genere argumentum. qui in nostro, constrictus vbique, teres, acutus, & seuerus magis quàm lepidus: hic omnia contrà. At mutari is in ætate aut argumento potest, inquiunt. Non nego. sed numquam ita, vt abeat prorsus à sese. Quidquid Cicero scripsit, senex, iuuenis; philologum, philosophum; in iis tamen lineamenta quædam apparent eiusdem viri & vultus. Nec aliter fit in omnibus nobis. Ætatem etiam vide, si non pugnat. Hic scriptor sermonem hunc habitum inducit sexto Flauiani imperij anno: eique interfuisse se *admodum iuuenem*. Quomodò verò tunc admodum iuuenis Tacitus, si honores etiam cœpit sub Vespasiano? Id enim de se fatetur, & *dignitatem* suam *à Vespasiano inchoatam* ait Historiar. primo. Sed exemplaria omnia Tacito ad-

Et si libri.

ferunt. Quæ illa? vix bina aut terna credo ea esse in omni Europa. quæ

Et Grammaticus adfirmeat.

tam facile & pronum est hîc mentiri, quàm in aliis libris sæpe. Sed etiam Pomponius Sabinus. Ita enim politissimus doctissimúsq; Pythœus nos docuit, Notis ad hunc libellum. Is igitur Sabinus mediæ ætatis Grammaticus in Carmen de obitu Mæcenatis: *Cornelius*, inquit, *Tacitus appellat scripta Mæcenatis calamistros*. Nec negare certè possumus, quin is locus hodiéque in hoc libello exstet. Quid dicam? seriò & ingenuè, nihil me credere huic ignobili Sabino, qui ex veteri verbo, somniauit fortasse quod voluit. Dico me. nam aliis nihil præeo quid sequantur. Incom-

Stilus Fabianus est.

modi quid erit, siue Tacito tribuamus: siue M. Fabio Quinctiliano, vt

mihi olim visum? Nam & stilus ipse planè geminus: & ille se *De caussis corruptæ eloquentiæ* scripsisse plus vno loco fatetur. quem titulum valdè appositum scio huic argumento Præcipuam enim materiem & velut fundũ scripti, hoc fuisse; euincunt illa quæ superant, & magis euincerent quæ à fine desunt. Ipse Maternus hîc ad Messallam: *Exprime nobis non laudationem antiquorum, sed caussas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus.* Ætas tamen Quinctiliani paullò grandior fuisse videtur: quàm vt hic sermo illo iuuene. Itaque ambigo. & cùm multa dixerim, claudio tamen omnia & signo hoc responso. Mihi non liquêre.

1. VT aut de ingeniis nostris malè existimandum sit] *Ita Farnes. at in Rom. codice* existimandum habeam.

2. Cùm singuli diuersas vel easdem, sed probabiles caussas adferrent.] *Id verò non probabile, vt in vno sermone easdem caussas repetiuerint. Ego verba ea superesse censeo*, vel easdem.

3. Postquàm accuratiùs Maternus Catonem recitauerat.] *Farnes.* Curiatius Maternus. *Putabam*, curatius. *sed sententiam attendenti magis placet* Curiatius: *quod proprium nomen Materni poëtæ fuerit.*

4. Aper communi eruditione imbutus.] *Malè vulgò*, cum eruditione.

5. Sedentem ipsum, quem pridie recitauerat librum.] *Rom. copula addita*, & quem, *rectè.*

6. Quo minus offensas Catonis tui ames?] *Perspicuè verum. vulgò, aures.*

7. An ideò librum istum apprehendisti.] *Alij libri*, deprehendisti. *Ego*, reprehendisti: *propriâ significatione huius verbi.*

8. Leges tu quidem si volueris, & agnosces quæ audisti.] *Scriptus liber longè aliter*, Leges quid Maternus sibi debuerit, & agnosces, *&c.*

9. Sequenti tractatione.] *Fortasse* recitatione. *Ipse Maternus infrà*, Recitatione tragœdiarum famam se auspicatum, *ait.*

10. Omissis orationũ & curarũ studiis.] *Omninò scribendũ conijcio*, caussarũ studiis.

11. Et ego cui desidiam aduocationum obiicis.] *Præclarè meus liber. Anteà corruptè & mutilatè*, cui desidiam aduocamur, cottidianum, *&c.*

12. Defendendæ aduersus te poëticæ.] *Bene quoque hoc liber. Alij*, defendens aduersus te poëticè.

13. Et ego enim quatenus arbitrium litis huius inueniri non patiar.] *Totum locum P. Pythœus legit*, quatinus arbitrum litis huius inueniri non patiar Maternum societate plurium defendi. *hoc sensu, Quando te, Secunde, huius litis arbitrũ nactus sum. Quod rectum omnino ijs quibus mens non curua.* Pythœi coniectura.

14. Maternum solicitè plurimum defendi.] *Farnes.* societate plurium.

15. Ipsum solum apud eos arguam.] *Malè*, apud vos.

16. Consilia, facta nostra.] *Rom. liber*, factaque nostra.

17. Cuius vis & vtilitas rebus propè fluentibus.] *Pythœus rectè legit & distinguit*, rebus probè (*nec malè, si*, prospere) fluẽtibus, aliorũ præsidio & tutelâ intelligitur.

18. Sin proprium periculum increpuit.] *Alij libri*, periculum irrepat. *Sed hoc Farnesianum planissime verum est. Cicero in Catilinaria*: Quidquid increpuerit. Catilinam timeri *Liuius*: Vnde si quid increpet terroris. Increpare periculum.

19. Cui parti minimè contradicturum Maternum meum arbitrer.] *Ita vetus non tamen malè vulgati*, cùm præsertim minimè contradicturum.

20. Orbos & locupletes & potentes.] *Auxi è libro scripto.*

21. Totius orbis gratiâ subnixos.] *Pythœus*, totius vrbis. *probè.*

22. Oculis exposita percenseo.] *Bene ita liber. Antea*, parua censeo, *cum pernicie totius sententiæ.*

Tentatus variè locus.

23. Tum abire quod si non in alio oritur, nec in codicillis datur.] *Corruptio clara, nec medicina hic à libro. Pythœus tentat,* Tum habere, quod non in aluo oritur. *quod capio haud satis. An ne* in albo *voluit dicere? & Prætorum ius formulásque intellexit? Fortasse etiam,* quod scilicet (*ita enim illud, si, diducam & extendam*) non in atrio oritur. *præcesserat enim de plena & splendenti domo, concursu salutantum. Rodolphi lectionem, siue coniectura est, non omitto, qui in prioribus verbis legit:* tum suprà me abire.

24. Quibus morum indoles est & bona spes fui.] *Romana editio*, quibus maior indoles.

25. Non minus esse in extremis partibus terrarum quàm Capuæ.] *Vox deest. quam à me repono:* non minus esse notos in extremis.

26. Nec hoc illis alterius ter millies HS. præstat, quamquam.] *In morbo locus & defectu. Scribas & distinguas:* nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies HS. præsta (quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio peruenisse) sed ipsa eloquentia. cuius nomen, *&c. Quæ addidi, satis mihi certa sunt, numero tantùm excepto. nam certè vtriusque opes exprimere propositum habuit. Rodolphus scribebat*, nec hoc illis vtriusque ter millies HS. *quod amplectar, si è libris.*

27. Sed hæc, vt suprà dixi, proxima.] *Totam periodum scripsi, vti in Farnesiano concepta. Non displiceat tamen è vulgatis libris,* propria, *pro,* proxima.

28. Quo notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumstiterunt.] *Rom. editio,* angustia ereptum. *ex quo Rodolphus*, angustia parentum. *ego*, angustiæ rerum.

29. Potentissimi sunt ciuitatis.] *Rodolphus,* potentissimi in iudiciis.

30. Imagines ac tituli & statuæ.] *Præclarè liber. Vulgò erat,* imagines Attali & statuæ. *quis ingenio suo duce repperisset?*

31. Cui bono est, si apud te.] *Optimè quoque liber. Anteà*, crebrò etsi apud te.

32. Beatissimus recitationum eius euentus sequatur.] *Scribe,* recitationem.

Genium propitiare.

33. Seipsum colere, suum Genium propitiare.] *Auxi à libro, & partim correxi. Nam in illo erat,* suum ingenium propitiare. *pro quo sensus ipse facilè suggessit* Genium.

34. In totam vrbem penetrat? nedum vt per tot prouincias.] *Restitui, cùm in scripto esset,* penetrat medium: *in vulgatis,* metrum.

Nicostratus athleta.

35. Tibi Nicostrati robur ac vires dij dedissent.] *De quo Quinctilianus lib.* II. *cap.* IX. At si fuerit qui docebitur, ille, quem adolescentes senem vidimus, Nicostratus: omnibus in eo docendi partibus similiter vtetur, efficiétque illum qualis hic fuit, luctando pugnandóque (quo vtroque certamine iisdem diebus coronabatur) inuictum. *Quod ipsum suadet de Quinctiliano, libelli huius auctore. Ac de Nicostrato palæstrita, etiam Pausanias in* Eliacis.

36. Sentio quid responderi possit, * hinc ingentis ex his assensus.] *Defectum odoror. & asteriscum poni velim, qua parte nunc addidi.*

37. In quibus expressis siquando necesse sit.] *Pro his verbis fortasse:* In quibus expressit siquando necessitas.

38. Hodie siquid in nobis.] *Rom. addit copulam,* & hodie. *rectè.*

39. Nam statum cuiusque ac securitatem melius innocentia tueor.] *Male,* statum hucusque. *De se loquitur: & respondet illi parti Apriæ orationis, qui eloquentiam telum esse voluit ad pericula omnia propulsanda.*

Saginans eloquentia.

40. Lucrosæ huius & sanguinantis eloquentiæ vsus.] *Fortasse,* & saginantis. *vti ad commodum lucrumque hæc tantùm referat. Nam Sanguinare probum quidem verbum: sed non aliud quàm sanguinem emittere. Artus sanguinantes, Vulnera sanguinantia, in Quinctiliani Declamationibus mihi lecta. Quæ significatio parum hic apta. si ad accusationes & sangui-*

sanguisugam illam eloquentiam respexit.

41. Nec vllis aut gloria maior, aut augustior honor.] *E vestigiis scripturæ priscæ restitui. Nam Farnesianus:* aut gloria more. *Vulgati planè turbant.*

42. Medea Ouidij, aut Varij Thyestes.] *Deest antiquo illud,* aut Varij.

43. Quod cùm cottidie aliquid rogentur, hi quibus præstant, indignantur?] *Ineptè & falsò. Negationem addo,* hi quibus non præstant. *Etsi abesse alterum membrum sentio periodo plenæ.*

44. Pro memoria mei nec consulat quisquam, nec roget.] *Consulat vates, roget principem. Quid ita? quia crebrum vt memoria damnaretur defunctorum: id est, tituli, imagines, honores.*

45. Vipsanius Messalla cubiculum ingressus.] *Legebatur anteà,* Vrbanus Messalla. *At vetus,* Vibanius. *è quo pronum reddere viro celebri gentile nomen.*

46. Ingenium alunt & eruditionem, & litterarum.] *Placet cum Rodolpho,* ingenium alunt, & eruditionis & litterarum.

47. Cùm oblitus & tuæ, & fratris tui eloquentiæ.] *Quis hic Messallæ frater? puto Regulum intellegi, illum qui cum Plinio vixit & floruit, lingua magis quàm vita laudatus. Suspicor ex Tacito IIII. Histor.* Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsanius Messalla adeptus est, nondum Senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari.

48, Neminem hodie oratorem esse contenderes. Antiquis eò credo audaciùs.] *Expressi scripturam veterem: quæ tamen ipsa fortassis mutila, & scribendum:* contenderes parem antiquis. eò credo audaciùs. *Aut si inseri vocem displicet:* contenderes. Atque id eò credo aud.

49. Longiùs absit Æschine & Demosthene Sacerdos iste Nicetes.] *Ita emendaui verè & ἰσοψύχως, cùm in libris esset,* sacerdos iste enitet. *Nicetes Sacerdos declamator nobilis eo æuo. Plinius lib. VI. epistolarum audisse eum fatetur:* Erat non studiosorum tantùm, verumetiam studiorum amantissimus, ac prope quotidie ad audiendos quos tunc ego frequentabam Quinctilianum & Sacerdotem Nicetem ventitabat. *Exstat Philostrati Lemnij de hoc Nicete in Vitis Sophistarum elogium, de quo Pythæus nos monuit ipse monitus à Neueleto. Nominat & Seneca pater lib. IX. Controuers. II.* Nec Iulio nec alij contigisse suo (*scribam*, ne Vibio, nec alij contigisse scio) quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, vt à discipulis non audiri desiderarent. *Et eodem libro, Controuersia vltima:* Nicetes egregiè dixit in eodem loco. Sacerdos Nicetes Rhetor.

50. Non solùm anno quo nos, sed ferè eodem mense.] *Imò ex analogià, inquit Pythæus,* non solùm mense quo nos, sed ferè eodem die. *Ego non mutem.*

51. Septimo Idus Decembris.] *In Farnesiano tantùm erat,* Septimo Idus, *spatio tamen alteri voci relicto, quam non temerè ex historia addidi.*

52. Superfluens & parum antiquus videretur.] *Legam,* parum Atticus. *quod Ciceroni obiectum etiam viuo: & (cur negemus?) in quibusdam eius scriptis verè.*

53. Legisti vtique & Calui & Bruti ad Ciceronem epistolas.] *Ex iisdem Fabius hausit, lib. XII.* Neque ipse Ciceroni Demosthenes videatur satis esse perfectus; nec Cicero Bruto Caluóque, qui certè compositionem ipsius etiam apud ipsum reprehendunt. *Adde sequentia.*

54. Brutum autem otiosum atque disiunctum.] *Fortasse,* odiosum: *id est, adfectatione quadam & asperitate dictionis molestum. Nam ex reliquis epistolæ vnius aut alterius, nihil minus quàm otiosus Brutus, acer vbique & intentus. Disiunctum autem capio, quo sensu Senecam dixere Arenam sine calce. nec muto.* Bruti scriptio culpata.

55. Ad Cassium Seuerum.] *Probum censeo. Vetus tamen,* Cassiũ quem reum faciunt.

56. Mille argumentorum gradus.] *Rom. editio,* argumentorum genera. Cortina.

57. Cùm vix in cortina quisquam adsistat.] *Alij* Corona *legunt, si illud rectum, non*

aliud ceperim, quàm subselliorum iuxta tribunal locum, in quo non aduocati solùm, sed scribæ, præcones, atque id genus operæ forenses consistebant. Seuerus in Ætna pro theatri incurua parte dixisse videtur: —— magni cortina theatri: *Vide etiam, an non* Assistere, *hic propriè de Assectis aut Fautoribus, qui Oratori se adiungebant: Ita statim:* Vulpus quoque assistentium, & affluens & vagus auditor. *Distinguit ab auditore fortuito & incerto.*

Turpio Ambiuius. 58. Turpionis Ambiuij.] *Malè disiungunt libri*, Turpionis aut Ambiuij. *Eumdem enim hominem fuisse Terentianæ epigraphæ, & Cicero De Senectute docent. Symmachus nominat lib.* I. *epist.* XXV. *(optimam editionem eruditi Iureti sequor.)* Eapropter in comœdiis summatem quidem gloriam scriptores tulerunt: Roscio tamen atque Ambiuio

Symmachus correctus. cæterisque actoribus fama non defuit. *Idem lib.* X. *epist.* II. Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni quàm Bauio fuit, neq; par Æsopo Etrusco fama processit. *quæ verba simul vt legi, emendata à me,* qui Ambiuio fuit, neque par Æsopo & Ruscio (*siue* Roscio) fama. *Fortasse &* Pellioni *hic scribendum, vt sit ille* Pellio *Plautinus.*

59. Nec vnum de populo Canuti aut Aridæ Furnio & Torannio, quique alios in eodem valetudinario.] *Liber vetus*: nec vnum de populo Ganuti aut Atti de Furnio & Coranio alios in eodem valetudinario. *Fortasse*: nec vnius de populo Arij de F. a. T. quique alij in. *Aliàs mihi nulla mens aut manus, quâ medear huic plagæ.*

60. Calui in Astium.] *Anne*, Asinium?

61. Nempe hæ placent, siue in vniuersa parte factum.] *Mendosa & ista. liber scriptus*, siue vniuersa parte serum. *Valdè placet lectio quam Fr. Modius mihi adnotauit,* hæ placent, si non vniuersæ, per partes attamen.

Correctio. 62. Ceteros eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit.] *Vera nostra coniectura cùm esset*, ac temporis. *nisi places magis*, ac tenoris. *De tepore adfirmat, quòd pari metaphora de Cicerone mox scribit*, tardè commouetur, rarò incalescit. *Agnosco idem vitij in Plinij loco, lib.* v. *epistola* VI. Cælum est hieme frigidum & gelidum: myrtos, oleas, quæque alia æstiuo tempore lætantur, aspernatur ac respuit. *Scribo*, æstiuo tepore.

63. Viderimus inquam iudicio eius.] *Lego*, Viderimus inquam an iudicio e.v.a.a. ingenij suffecerit.

64. Pauci sensus opt. & cum quodam lumine terminatur.] *Vetus*, sensus optet cum. *Rom. editio* sensus opacus. *Fortè*, opacius & cum q. l. terminantur. *vt ad picturam respectus sit, in qua lumen nos delectat, sed cum quadam vmbrâ.*

65. Nihil excerpere, nihil referre possis.] *Perspicua libri bonitas. Aliàs*, nihil ex tempore referre possis.

66. Locupletem ac laudatum patrem familiæ.] *Ego non dubitem scribere*, ac lautū.

67. Vt sumere in manus, vt aspicere sæpius liceat.] *Rodolphus benè*, libeat.

68. Nam & hoc inuitus retuli.] *Rom. codex*, inuitatus. *non malè, quia lacessitum significat sese, ad hæc promenda, ab Messalla.*

69. Hi qui se antiquos oratores vocabant.] *Scribe*, vocant.

70. Adeò mæsti & inculti illam ipsam, &c.] *Rodolphus hæc legit*, inculti, vt illam ipsam quam iactant sanitatem, non infirmitate sed ieiunio consequantur.

71. Sententiarum planitas.] *Nescio an*, sanitas.

72. More veteri & aliis vestris philosophis.] *Ex veteri lego*, aliàs à vestris.

73. Nominis controuersiam mouit, &c.] *Hæc stigmate vulgò vsusta. nos dempsimus & eluimus, adiuti à libro.*

74. Si comminus fatetur plures formas dicendi.] *Pythœus*, si cōmunius fatetur.

75. Cœlius & Brutus sic iure.] *Lego*, suo iure. *Liber tamen scriptus*, sic verè.

76. Vt si omnium libros pariter in manus sumpseris, quamuis in diuersis ingeniis esse quandam iudicij ac voluminis similitudinem & cogitationem.] *Moneo me in prima editione aliquid de hoc loco fugit. qui non difficilis aliàs emendatu & expletu, ex li-*

bro scripto. Nam is voculam inserit, sumpseris sciam quamuis, *&c. Lego*: in manus sūpseris, scias quamuis in d. i. c. q. i. ac voluntaris similitudiuem & cognationem.

77. Plerique temporum nostrorum actores.) *Optimè vetus. Erat antea*, plerique ipsorum nostrorum.

78. Oratores nostri tenerè dicere.) *Audacter reposui, etsi à coniectura. Nam libris omnibus est*, temerè. *Plinius illustrat correctionem hanc satis & firmat lib. II. epist. XIV*. Pudet referre, quę, quā fracta pronunciatione, dicātur: quibus, quā teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantū, ac poriùs sola cymbala & tympana, illis cātibus desunt. Tenere dicere.

79. Studio feriendi plerúmq; deiectus, non pugnat sed rixatur.) *Rom. codex*, detectus. *optimè*.

80. Aliud nouum agmen produceret.) *Idem liber*, alius nobis agmen.

81. Sed planè post Gabinianum.) *Rhetor fuit, Vespasiani æuo. de quo Eusebij Chronicon*: Gabinianus celeberrimi nominis Rheror in Gallia docuit. *Ita liber qui apud me manuscriptus, probus & vetus. Vulgò* Gabinius. *Nominant & Hieronymus & Suetonij index de claris Rhetoribus: quod doctissimus & optimus Nic. Faber adnotauit.*

82. Paullo antè planè mitiore eloquentia & temporum nostrorum mirarus.) *Quidam liber*, paullo antè dixisti, planè miriore. *Sed hæc & sequentia tamen in mendo.*

83. Non sum, inquit, offensus Aprina disputatione.) *Commodè videmur ita fecisse, cùm libri præferrent*, à prima disputatione. Correctio.

84. Perge, inquit Maternus, de antiquis loquaris. vrere antiquâ libertate.) *Scribe è scripto*; inquit Maternus, & cùm de antiquis loquaris, vrere.

85. Huic Apro ignotas, & iam mihi partes adsignatis.) *Et vestigiis priscis*, etiamsi mihi. *Nam in scripto est*, etiam iam si mihi.

86. Ac non studia solùm moréfque.) *Vetus Farnes.* studia modò curásque: *aptius ad sequentia.*

87. Neque modestiæ paruulos assuefaciunt, sed lasciuiæ & libertati.) *Vetus*: lasciuiæ & bibacitati.

88. Quam nullam apud maiores auctoritatem habuerit, statim de* curiis. Referam necesse est.) *Ita & vetus. suspicabar*, statim decursis his. *[illegible], dicam videlicet aut promam. Sed placet magis Rodolphi scriptio*, statim docuero. *Pythæus edidit*, statim audietis: *nescio an è libro.* Defectus locus.

89. Qui scit quid ira: promptiùs ad misericordiam, &c.) *Ita scripsi & distinxi, turbantibus libris.*

90. Mutuabimur aliquid à Peripateticis. hi aptos & in omnem disputationem paratos iam locos dabunt, Academici pugnacitatem.) *Valdè mihi placeat cum Rodolpho hæc omnia scribi & distingui*: à Peripateticis. aptos & in o.d.p. iam locos dabunt Academici; Stoici, pugnacitatem; Plato altitudinem, *&c.* Rodolphi coniectura.

91. Eum qui non quasdam artes audire.) *Malo*, artes adire: *vel* haurire: *& statim* liberales, *pro* liberaliter.

92. Sed longè magis facultate eloquentiam contiheri.) *Rodolphus appositè inserit*, facultate & meditatione eloquentiam.

93. Quæ propriè circa Oratoriam videntur.) *Rodolphus*, propriæ esse oratorum videntur. *sed ab ingenio, vt solet, non à libris. Ego insigni metaphora locum ornem*: propriæ Circo oratorio videntur. *Quia de exercitationibus loquitur, eleganter Circum adiungit, qui pugnis & exercitiis destinatus.*

94. Huius omnibus dictionibus interesse, *&c.*) *Versus hos aliquot inserui à Farnesiano libro, magno libelli huius bono. Alij enim omnes hic mutili.*

95. Habebántque ipsius populi diuersissimarum aurium copiam.) *Rodolphus copula adiecta*, populi & diuersissimarum. *Credo fuisse*, populi. i. diuersissimarum. *quæ nota significat*, id est.

Rudibus dimicare.

96. Æmuli ferro non sudibus dimicantes.) *Manifesto*, rudibus. *Nam hæc à gladiatoribus sumpta.*

97. Vt nec benè dicta dissimularentur.) *Rodolphus auctius*: nec malè nec benè: *sententia quidem valdè fauente.*

98. Solus statim & vnus cuicumque caussæ par erat.) *Ita vetus. Non malè etiam vulgò*, statim vnicuique caussæ.

99. Deducuntur in scenas scholasticorum.) *Diuinabam olim*, scholas. *malè. Nam appositè Scenas appellat, loca in quibus fucata illa & personata eloquentia exercetur, velut per lusum.*

100. Ex iis sua soriæ quidem.) *Hic quoque lineas aliquot adtexui, bonam copiam mihi faciente libro. Nam alias, turpiter hæc hiabant.*

101. Vitiatarum electiones.) *Rectè. respicit ad legem Scholasticam quæ raptarum dicitur. Rapta raptoris nuptias vel mortem optet. Doctissimus Pythœus.*

Defectus grandior.

102. Cùm ad veros iudices ventum.] *Magna verò hic lacuna, de qua vulgò nec suspicantur. At liber vetus præfert, & spatio grandi interposito vsque ad ea verba*, rem cogitare, *adijcit*, Hic multum deficit. *Et clarum: quia sermo sequens non iam Messallæ amplius, sed Materni.*

103. Hinc conciones magistratuum.) *A libro est: quàm ridiculè autem alij*, conciones migrantium? *quod à concisâ illa ratione scribendi natum.*

104. Plus notitiæ ac nominis probabat.) *Melius*, parabat.

105. Cùm testimonia quoque in publicis non absentes.) *Rodolphus*: in publicis iudiciis non absentes. *insitione valdè quidem aptâ.*

106. Eò acrior qui pugnas sibi asperas desumpserit.) *Vetus*, acrior per pugnas. *Aliquid hic vlceris. Fortasse*: maior aduersarius & acrior, quò plures. *Et statim*, illis nobilitatus discriminibus.

107. In ore hominum agit.) *Emendaui etiam in Historiis, & produxi hanc dictionem. Vulgò*, more.

Rodolphi lectio.

108. Quorum ea natura est, vt secura nolint.) *Clausula addita Rodolphus*: vt dubia laudent, secura nolint. *quod qui neget aptum ad sensum esse, ipse sine sensu.*

109. Quæ etsi nunc aptior est, * ita erit eloquentia.) *Nobis corrupta hæc videbantur aut mutila. Rodolphus autem concinnat*: etsi nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen. *acutè si ab ingenio, feliciter si à libro.*

Rodolphus videtur meliore & pleniore libro vsus.

110. Primus tertio consulatu Cn. Pompeius.) *Addit etiam Rodolphus*, primus huius rei spatia tertio, &c. *nec hæc talia sanè ab ingenij fonte videntur. Ego ex eo scribam*: primus huiusce spatia. *Sanè etiam post in hac translatione persistit*: Quo modo nobiles equos cursus & spatia probant: sic est aliquis oratorum campus, &c.

111. Orationibus Asinij, quæ pro heredibus Vrbiniæ.) *Quinctilianus me duxit ad emendationem; quem vide lib. IV. cap. 1. Nam Asinium disertim pro heredibus Vrbiniæ laudat. In tritis libris erat*, Ironiæ: *in veteri*, Vriniæ.

112. Quem enim oratorem Lacedæmonium.) *Miratur hoc idem Velleius lib. I. in extremo: nec caussam dat, quam veram hic habes.*

113. Nulla in Senatu concordia.] *Sequentia verba plusculis addidimus à libro.*

114. Non emendare, nec vsquam ad votum compositæ.) *Si nihil hic deest, scribam*: non emendatæ, nec vsque ad. *Sequentia etiam in libro Farnes.* argumentum est. Quis enim nos.

115. Melius fuisset non quæri, quàm iudicari.) *Lego*, vindicari.

116. Cùm optimi citò consentiant?) *Lego*, cùm optimis. *Rodolphus autem*, cum optima citò censeantur? *A fine autem libelli, vt cuiuis videre est, multa desunt, atq; adeò præcipua dissertionis pars. Sed mihi, cum Deo, pausa hic & finis: cui gratia & gloria in æternũ.*

STEM-

AVGVSTAE DOMVS.

IVSTVS LIPSIVS IANO LERNVTIO S. D.

STemma Augustæum, Iane Lernuti, rem à se implexam, & in historiâ multi vsus, digestum à me compositúmque tibi mitto. Tentatum antè aliis: sed, liberè dixerim, tentatum potiùs, quàm perfectum. Nec enim pauca correcta à nobis, pluriáque eruta: & in re tenuiter indagâdâ non tenuis labor. Quæ clara promptáque visa, non firmaui: aliis addidi notas, quas scies indices esse numerorum nouitiæ editionis. Fateor tamen esse quæ fugerint me, fugiántque etiam nunc; quæ vestigiis odorari potui tantùm. velut de Apuleiâ Variliâ, quam sororis Augusti neptem noster ait, pag. 40. item de Claudiâ Pulchrâ, quam sobrinam ponit Agrippinæ vxori Germanici, pag. 89. Nec adsequor, quia nihil inuentum nobis de marito aut stirpe Marcellæ minoris: à quâ hæc deriuem. Tibi quidem, Lernuti, qualecumque hoc munus, vt amortuus est, placebit, scio: vtinámque in reliquis meis scriptis, alij pariter aut iudicent tecum aut errent. Vale mi ocelle, cum Giselino tuo meóque: quibus in summa concordiâ vnum hoc certamen est, vter me magis amet.

- C. OCTAVIVS C. F. qui Macedoniæ præfuit. Ex Ancharia priore vxore
  - OCTAVIA maior.
    - Ex priore marito C. Marcello
      - M. MARCELLVS, cui prima vxor Pompeia Sexti: altera, Iulia Augusti filia. Ex neutra liberi. Obiit adolescens in Baiano.
      - MARCELLA maior. Ex I. marito M. Vipsanio Agrippa.
        - Liberi, ait Suetonius, sed nobis irreperti. Nam de Vipsania Tiberij vxore falsum.
      - Ex II. marito Iulo Antonio Africano Triumuiri filio, de quo Plut. in Antonio; & noster pag. 87.
        - L. ANTONIVS AFRICANVS, qui Massiliæ obiit, pag. 87. Ex eo aut fratre aliquo, vt arbitror,
          - SEX. ANTONIVS AFRICANVS, de cuius nobilitate, pag. 177.
      - MARCELLA minor, de qua silent.
    - Ex II. marito M. Antonio Triumuiro
      - ANTONIA maior. Ex marito L. Domitio Ahenobarbo
        - DOMITIA, cui vir Crispus Passienus, vti suspicor ex Quinctil. lib. VI. cap. I.
        - DOMITIA LEPIDA. Ex I. marito M. Valerio Barbato Messalla
          - VALERIA MESSALLINA Claudij principis vxor. Adi Commentarium nostrum, pag. 158. Et adde Senecam in Menippæa, qui Messallinæ maiorem Auunculum facit Augustum.
        - II. Ap. Iunius Silanus. Qui tamen antea maritus fuisse videtur Æmiliæ Lepidæ proneptis Augusti (vide Commentarium nostrum, pag. 180. etsi res hæc adhuc nubila:) Exque iis fortè.
          - L. SILANVS sponsus Octauiæ, pa. 129. & 130.
          - M. SILANVS proconsul Asiæ, pag. 246.
          - IVNIA CALVINA Vitellij nurus, pag. 130. quæque ad Vespasiani æuum superuixit, ex Suet. Vesp. cap. XXIII.
        - CN. DOMITIVS, cui vxor Agrippina, & ex ea
          - NERO Imp.
      - ANTONIA minor, cuius stirpem ex marito Druso, quære infrà.

- C. OCTAVIVS C. F. qui Macedoniæ præfuit.
  - OCTAVIA minor, de cuius coniugio aut stirpe nobis non lectum.
  - Ex Attiâ II. vxore, C. OCTAVIVS, qui posteà, C. Iul. Cæsar Octauianus Augustus. Ex Scribonia vxore,
    - IVLIA, cui primus maritus M. Marcellus, tertius Tiberius Imperator. Sed vterque sine prole. Medius autẽ M. Vipsanius Agrippa. Ex hoc
      - C. CÆSAR, cui vxor Liuia soror Germanici, pag. 85.
      - L. CÆSAR, cui destinata vxor Aemilia Lepida, posteà P. Quirinij vxor. pa. 57.
      - AGRIPPA POSTVMVS.
      - IVLIA, cui vir L. Aemilius Paullus Censoris F. Ex eo
        - ÆMILIVS LEPIDVS, cui Drusilla vxor. Ex Dione lib. LIX. & Suet. Cal. cap. XXIV.
        - ÆMILIA LEPIDA. Sponsa Claudij. Sueton. Claud. cap. XXVI. Nec sciouu eadem quæ nupta Druso filio Germanici. pag. 112.
      - AGRIPPINA cui vir Cæsar Germanicus. Et ex eo
        - NERO, cui vxor Iulia Drusi filia, pag. 108.
        - DRVSVS, cui vxor Æmilia Lepida, pag. 112.
        - C. CALIGVLA, cuius matrimonia è Suet. pete.
        - AGRIPPINA, cui mariti tres: Cn Domitius, Crispus Passienus, Claudius Imp.
        - DRVSILLA, cui prior maritus L. Cassius: alter M. Aemilius Lepidus.
        - LIVIA, siue, LIVILLA, Suetonio: quæ eadem IVLIA est Tacito & Dioni. Nupsit M. Vinicio. pag. 105. Huic siue alteri è sororibus maritus anteà Quinctilius Varus, quem generum Germanici vocat Seneca lib. I. Contr. III. & aliquid Tacitus, pag. 93.

Habes Augusti Stemma, quod ad sanguinem quidem attinet. Superest vxoria stirps, quæ adfinitate primò, mox adoptione insita in domum Augustam. Eam, lucis caussâ, seorsum hîc expressi.

- TI. CLAVDIVS NERO, *cui vxor Liuia Drusilla, posteà Augusta. Ex hac*
  - TI. NERO, *qui Imper. cui* I. *vxor Vipsania Agrippina, M. Vipsanij Agrippæ, ex Pomponia Attici filia. Ex hac*
    - DRVSVS, *cui vxor Liuia siue Liuilla soror Germanici. Ex hac*
      - TIBERIVS GEMELLVS, *quem Caius sustulit. Suet. Cap.* XIV.
      - GEMELLVS *alter, cuius nomen non proditum: ex pag. 50. qui periit quadrimus. ex pag. 78.*
      - IVLIA, *cui vir Rubellius Blandus pag. 108. Ex hoc*
        - RVBELLIVS PLAVTVS *quem Nero sustulit. cuius vxor Pollutia, pag. 107.*
  - II. *Vxor Iulia Augusti F. ex ea proles, sed infans exstincta.*
  - DRVSVS NERO GERMANICVS, *cui vxor Antonia minor. Ex hac*
    - GERMANICVS CÆSAR, *cui vxor Agrippina. Stirps posita suprà.*
    - LIVILLA. *cui vir C. Cæsar, dein Drusus frater patruelis: desponsa etiam posteà Seiano. ex pag. 85, & 86.*
    - CLAVDIVS, *qui Imper. cui* I. *vxor Plautia Vrgulanilla. Ex hac*
      - DRVSVS, *cui desponsa Seiani filia. Sueton. Claud. cap.* XXVII. *Tacit. pag. 59.*
      - CLAVDIA, *quam abiecit.*
    - II. *Vxor Ælia Petina Ex hac*
      - ANTONIA, *cui vir Pompeius Magnus, à Claudio interfectus. posteà, Faustus Sulla.*
    - III. *Vxor, Valeria Messallina. Ex hac*
      - OCTAVIA, *cui sponsus L. Silanus. posteà maritus Nero Imp.*
      - CLAVDIVS BRITANNICVS, *à Nerone sublatus.*

INDEX

INDEX
RERVM AC VERBORVM
QVÆ HIS COMMENTARIIS CONTINENTVR.

Numerus barbarus, Comment. Latinus, Notas signat.

B.

K.

L.

Q.

T.

V.

X.

Y.

Z.

FINIS.

IOSIÆ MERCERI AD CORNELIVM TACITVM ALIQVOT NOTÆ.

CLARISSIMO VIRO IAC. AVGVSTO THVANO SACRI CONSISTORII CONSILIARIO, ET SENATVS PARISIENSIS Præſidi, Ioſias Mercerus. S.

QVÆ in Tacito mihi obſeruata, multa mouerunt vt publicarem ſub auſpiciis clariſſimi nominis tui: præcipuum, quod in hac dignitate, quæ te ad maiores curas quotidie vocat, tu tamen aſſiduus in literis; & qui in rebus publicis probitate ac prudentia ſupra ceteros, idem in omnibus ſtudiis doctrina ac iudicio etiam ſupra eos, quibus propria hæc cura. Itaque ius ad Cenſorem, non ad defenſorem. Neque enim defenſionem paro aduerſus eos qui in vniuerſum genus hoc literarum criminantur, quod non intelligunt; neque eos moror qui culpabunt auſum aliquid in hunc ſcriptorem poſt tot clarorum virorum lumina: qui ſi Tacitum non ex vmbilicis & indicibus nouerint, ſcient profecto eſſe adhuc plura quæ doctorem quærant, & in tanto auctore ſupereſſe magnam meſſem magnis ingeniis. Excuſem potius omnibus, quod tam pauca, tam leuia animaduerterim; & ex tantis vulneribus ſanauerim minus maligna, atque hæc lucidare ſuſtinuerim; excuſem tibi, quòd tam leuem operam proponere auſim ſub illuſtri nomine. Sed illa amicorum culpa, qui hæc ſtudiis priuatis notata voluerunt dari in publicum; hæc propria mea eſt, qui hoc qualecumque eſt, non ambitione, ſed iudicio, volui extare monimentum eius admirationis, eius affectus, quo proſequar dum viuam ſingularem hanc eruditionem, integritatem, humanitatem tuam. Salue. A. D. VI. ID. Decemb. M. D. LXXXXVIII.

LIB. I. ANNAL. pag. 14. *Largitio differebatur. in hiberna cuiusquam.*] Vitium huius lectionis animaduerſum viris doctis. Medicinam tentauere, quæ facillima fuit, obſeruato more militiæ. Æſtiua caſtra plures legiones habuerunt intra idem vallum, partitas hoſti: vbi hyems ingruebat, abibant in hiberna, quæ ſæpius intra vrbes aut proxime eas. & abibant diſcretæ ac ſeparatæ legiones, vt ſæpius tot ciuitates hibernis tenerent, quot legiones eſſent; aut ſi quando duæ tenerentur iiſdem hibernis, caſtra tamen ſeparatim metarentur. Exempla vbique apud Cæſarem, Tacitum, alios. Et noſtra militia idem tenet, quæ ſingulas catervas hibernatum mittit præſidio ſingulis ciuitatibus. In exercitu Pannonico dixit ſupra: *Non aliud malorum leuamentum, quàm ſi linquerent caſtra infauſta, temerataque, & ſoluti piaculo ſuis quiſque hibernis redderentur. Primum octaua, dein Quintadecima legio rediere. Nonanus opperiendas Tiberij epiſtolas clamitauerat.* Vbi vides iiſdem æſtiuis attentas ſimul tres legiones, ſeparatas, quum itum in hiberna. Itaque nonani illi manendum ſimul in æſtiuis clamabant, dum pollicitorũ fides appareret, ne ſeparati ſpernerentur. Idem prorſus, in hoc exercitu Germanico fuit. Quatuor legiones in iiſdem æſtiuis erãt, prima, quinta, vicesima & vndeuicesima. Earum ſeditionem periculoſiſſimam

[illegible] tus Germanicus, [illegible] pecunia [illegible] pe fore, vt pollicitus [illegible] lacarentur, qui [illegible] in hiberna repræsentarentur, vti è re & commodo Reip. [illegible] præsentem flagitauit. Itaque missioni [illegible] ma rursus dilata, donec in hiberna discretis legionibus [illegible] ma mutatione scribendum. *Missio per tribunos maturatur* [illegible] *hiberna* [illegible] *ex* [illegible]. Præterea [illegible] loco, [illegible] *quisque* [illegible]. Nam [illegible] videt [illegible] Vndecimam legiones hyemare in veteribus, primam & Vicesimam [illegible] Aram Vbiorum, & ibi discreta primæ legionis castra.

Ibid, *Leg* [illegible] *apud Aram*.] Prisca omnis lectio, *Re* [illegible] falsam esse vident viri docti, & mutauerunt. Sed ego sane malim *leg* [illegible] *apud* [illegible] *Germanicum adeunt.* Alioqui neque illud [illegible] ceteras habeat, & egressos ab Senatu legatos metuo vt satis latine dixeris. [illegible] *ab Senatu*, eleganter, & Corneliano compendio. Regressus Germanicus [illegible] exercitu [illegible] ascenderat ad superiorem, quem sacramento adigeret, a quo [illegible] redux ad inferiorem illum, qui apud Vbios.

24. *E* [illegible] *à suis*.] Cur hanc lectionem mutes, caussa nulla est. [illegible] quod Cæsar equum suum e conspectu remouet, primo de bello Gallico, [illegible] quia in acie, equo vehens, è quo descendit, vt æquaret periculum. At Cæcina [illegible] castris pedes equos omnes suos distribuit fortissimis militum. Mox, rectum [illegible] *Hosti*, non, *h* [illegible]. hoc enim ait, hosti cogitanti tacite excidium offulsa [illegible] so sopum rubarum &c.

25. [illegible] *ad amnem Visurgim*.] Nihil verisimilius, quàm quod [illegible] num docuit doctissimus Lipsius delendum τὸ *Visurgim*, quæ vocula hîc [illegible] omnem historiæ & Geographiæ rationem. Sed amnem capies Rhenum, non A[illegible] siam. lege diligenter torum locum, fateberis.

26. *Granium Marcellum Præ* [illegible] *Bithyniæ*.] Maneo in eo quod dudum [illegible] scribendum *Proconsulem.* Nam Bithyniam Senatus populique Romani [illegible] ex diuisione Augusti, apud Dionem & Strabonem, nec caussa fuit cur [illegible] taret, pacatissima quippe prouincia. Quin manifiste indicio est Plinius Se[illegible] qui Traianı ætate Proconsul ei Prouinciæ, & apud eum alij. Et mox q[illegible] tus huic Marcello, qui sane non nullus in prouinciam Cæsaris. quo ar[illegible] etiam conuicit hanc scribturam eruditissimus & omni literatura politissimus [illegible] Sauillus in doctissimis ad Tacitum notis. quas Reip. intererat alia etiam [illegible] quàm Angliæ in vulgus dari. Error ortus ex notis, quas fere vbique corr[illegible] imperiti librarij.

Lib. II. Ann. pag. 46. *A* [illegible] *nomen imperatorium & deportare lauream* [illegible] Rectum est, *deportare*. Reportantur quæ portata fuerant, vt lib. IIII. S[illegible] morgium reportatur, & legio reportatur, quæ traiecta fuerat. At deportatur laurea, quæ non lata: deportatur fama, [illegible] parta. infra lib. IIII. [illegible] *cæterum* [illegible] *beneque consultis famam* [illegible]. Et sic omnes alij Cice[illegible] *Frustra* [illegible] *deportasurum* [illegible].

43. *Bona Æmiliæ Musæ.*] Ambigi video cur hæc bona petita in fiscum & [illegible] cuisse viris magnis, Æmiliam libertam, & libertam sine patrono [illegible] Hoc [illegible] stremum caussam aliquam dedesse [illegible] candis bonis, quasi vacantibus [illegible] non item. Nunquam enim ius principi in bona libertorum [illegible] cto sue intestato morientium, nisi suorum, eodem iure quo [illegible]

liore. Nam de Cervlo Vespasiani non est quod ita fluctuent viri docti, quem vel [illegible] ipsius Vespasiani, aut illius e proximis eius libertum. Totten-[illegible] quid ioris fisco? Immo libertum Im-[illegible] ipsius, aut alicuius e propinquis, nam & in libertos propinquorum ius nobis [illegible], si moriuntur sine liberis testati, aliis, si intestati. §. multis. instit. de succ. libert. quod est ex veteri iure, vt docet l. libertto 17. D. de bonis libert. & aliæ. Indeque explicandus & ille locus e Suetonij Nerone: *Ante omnia instituit, vt e libertorum bonis pro [illegible] tur [illegible] probabili causa non mine essent, quo fuissent illæ familiæ, quas ipse [illegible].* Qui locus haud dubie capiendus de libertis qui sine patrono. Si enim patronus fuit, cur deminutum ius eius fraudati suo semisse? Et omnino de iis qui liberti fuerant eorum, quos Tiberius, Caius, Claudius, Nero [illegible] & [illegible] tibus e familiis occiderant: bona eorum voluit cogi in fiscum Neronis, quasi sua, quippe qui liberti eorum quos ipse cognatione contingeret: id enim ex [illegible] apparet. Et hoc est quod ait, *[illegible] causa:* qui nimirum patronum viuum non haberent, a quo id nomen: nam si habent, nullum ius fisci aut Cæsaris. Semissem quidem habebat iure, sed voluit [illegible] alterius semissis semissem, hoc est dodrantem, si calculo recta. Nam [illegible] bona libertorum quorumlibet ius semissis fuisse fisco, dictum ante est: [illegible] is esset omnis testamenti facultas, alterum tum semisse debito patronis. [illegible] loco Suetonij, [illegible], fisco principis, propria voce cogenda, quam obseruabis fere semper in hoc iure. Infra lib. v. *ablata ærario vt in fiscum cogerentur.* & in D. Marci Constitutione, Instit. de eo cui lib. cau. bo. add. Non ergo ius fisco aliud in bona libertorum alienorum, quam bonorum vacantium scilicet idem quod in bona ingenuorum: quo ego iure capio delata Æmiliæ bona ad fiscum, ingenuæ ac sine successore mortuæ. ita enim fit. l. quidam. §. quoties. de leg. j. & passim apud veteres scriptores. Verum ea restituta Lepido, quasi gentili, quippe, cui nomen idem. *Domus* ergo, pro familia, gente, vt sæpe.

44. *Cæsarique conn[illegible], adulterio tenerentur.*] Familiare Principibus, vt vulgata & communia crimina quouis pretextu trahant ad crimen maiestatis. Curtius lib. x. vbi accusati Cleander & alij spoliatarum prouinciarum, & per libidines [illegible] tatorum, [illegible], *[illegible] causa [illegible], ab accusatoribus vnum & id maximum crimen est præter [illegible] desperatione salutis [illegible] tali [illegible] qui [illegible] ex India [illegible] aut optauerint reuerti, aut crediderint [illegible].* Ita Diuus Augustus adulteria filiæ ac neptis traxit ad crimina maiestatis, quod notat Tacitus libro sequenti. *Ob impudicitiam filiæ & neptis, quas [illegible] depulit, adulterosque earum [illegible]. Nam culpam inter [illegible] graui nomine [illegible] maiestatis [illegible].* Cui proprius simile illud obiectum Apuleiæ, quod [illegible]. Et ob eandem mente Velleius [illegible] natur *pœnas pependisse [illegible] violata, qui Cæsaris [illegible] & N[illegible] coniugem.*

47. *N[illegible] gentium.*] Legendum, *[illegible] gentium.* Caussa cur temeritati vertit Vononem e Syria, ne dum proceres gentium, Artabanus Persicæ, Germanicus Romanæ, proximi sunt, si propius adsit Vonones, fetat inter eos n[illegible] e propinquo caussas discordiarum. Eo mox amolitus in Ciliciam, & in eius [illegible] maritimam, qua remotissima.

14. *Quod mater [illegible] manebat.*] non ait vniuiram fuisse, sed non diuortisse a marito: sequitur enim, *nam Agrippa diuortio domum imminuerat.* neque diuortium tamen matris impediret, nam capi Vestalem, sicuti mors impediret, [illegible] pattinia matrima capi debet. sed præfertur cui mater coniunctiorem cum viro.

Et rectè, bono exemplo. De decies sestertij dote dixi ad A[illegible]
[illegible]. *Praelijs ambiguus, bello non victus.*] Lucilius.

Vt populus Romanus victus vi, & superatus praelijs
Saepe est multis; bello vero numquam, in quo sunt omnia.

LIB. III. ANNAL. p. 57. *Sueta erga [illegible] familiarum nobiles liberalitas [illegible]* [illegible]e, *Filiifamiliarum*, vna voce. Ita loqui in vsu veteribus, vt patremfamilias, patresfamiliarum; filiumfamilias, filiosfamiliarum dicerent. Notat id Varro [illegible] à Sisenna, vij. de ling. Lat. Et deinceps vsi multi. Infra li. xj. *ne in mortem parentum filiisfamiliarum foenori pecunias darent*. Suet. Calig. xxvj. *patresfamiliarum notos*. & Vespas. xj. *filiorum familiarum*. ita enim legi in v. c. peroptimo, quo vsi Raneonetus, Turnebus, Cuiacius. vulgo *filiorum familias*.

58. *Trinatis [illegible] principis [illegible].*] In veteribus [illegible], *noui principis*, testatur doctissimus Lipsius. quid certius, quam rescribendum, *non vi principis* [illegible] [illegible] infra lib. v. *paratus ad [illegible] vi principis impediri*.

59. *S[illegible] expostulantes.*] Luxata esse iudicauerunt viri magni in his literis. Mihi [illegible] mutatione rescribendum videtur, *[illegible] expostulantes, quod haud minus [illegible] erit*. Persuasum erat & vulgo & Senatui, fraude periisse Germanicum [illegible] Tiberius semper agnoscere se diffitetur, & hoc crimen longe à Pisone reiicit, maluitque herere cum in maiestatis crimine quàm in veneficij. Id patres indignari, quod praecipuum crimen [illegible] non minus princeps quàm [illegible] Piso abnueret. Sed hoc summisse & secreto murmure. Nihil certius. Paulo post de Plancina, *in quam [illegible] magis ardescebant.* Et paulo inferius hoc ipso libro: *Exin promptum quod multi [illegible] intimis [illegible]*. Quod sequitur, Pisonis effigies tractas ac diuulsas, rectum & sanum est. quaedam tractae, quae promtiores & ad manum ferenti plebi, aliae diuellebantur, quae longinquiores: has protexit Tiberius, illas reposuit.

62. *Illustrium domum aduersa.*] Dudum monui continuanda haec verba cum illis, *[illegible]latio adfecit*, inclusis parenthesi quae intermedia. *[illegible] haud multum distanti tempore [illegible]*) [illegible] D. [illegible] familiae [illegible]. Nam aduersa Calpurniorum [illegible] [illegible]rum, familiarum sane illustrium. At [illegible] Iuniorum prosperis. Non opus verbis quando tam certam coniecturam & firmauit ad [illegible] maxim[illegible], & editiones nuperae agnouere. Prorsus simile quod libro sequenti: *[illegible] tamque maestis [illegible] laetitia ingeritur. [illegible] fratris conce[illegible]*.

63. *Incitandis [illegible] pani.*] Putaui olim scriptum fuisse a Ta[illegible], *[illegible]* id est, incitandorum caelibum gratia. Amice fecit optimus L[illegible] referre id non dedignatus, refellere noluit. Nam sane transuersum [illegible] pessimum illud Criticorum nostrorum cacoethes, vt absque iudicio & [illegible] aliquod aliusum verbum, siqua insolentior locutio, eam [illegible] priscis scriptoribus. Verum est multa ad eum [illegible] Plautus Captiuis, *Nomina [illegible]* Varro [illegible] I. v. *condonaridis agrorum*. Gellius xvi. vii. *[illegible]* quem locum non erat cur de mendo [illegible] [illegible] erent. Vetus interpres Dictys Cretensis, [illegible] & [illegible] plerique deprauata ab imperitis correctoribus. *[illegible] bell[illegible] [illegible]*. Ita libri [illegible], vulgo [illegible] [illegible], quibus infecta haec locutio. Corippus lib. ii.

[illegible]

Et patrium diadema dedit, curasque regendi
Imposuit rerum genitor, quas ipse creauit.

Et ad eundem modum in l. 22. C. de admin. tut. *pecuniæ fenerandi* scriptum est: *Huc accedit quod ipsius pecuniæ fenerandi vsus vix diuturnus est.* Suetonium credunt ita locutum in Augusto LXXXXVIII. *exacta iocandi licentia, diripiendiq. pomorum, & obsoniorum, rerúmque missilium.* Mihi non liquet, quoniam & libri quique optimi habent, *Missilia*, & inter eos fidelissimus ille Raneonenti, quem iam laudaui, & Suetonius solet rerum missilia dicere, non res missiles. Et hæc quidem ita sunt. sed quid ad Tacitum? qui neque eam locutionem vsus alibi, neque hic secundo casu scripsisset, *incitandi cælibum*, & statim tertio, *augendo ærario.* Nihil melius quàm quod notatum eidem eruditiss. Lipsio, *Incitandis cælibum pœnis*, non aliud esse, quàm augendis. Indixerat quidem pœnas cælibatui Iuliis legibus, sed eas intendit hac lege, quæ sane vt produxit tempus ineundi aut renouandi matrimonij, ita auxit pœnas eorum qui obstinate à nuptiis abstinerent.

65. *Etiam Asiæ sorte depellendum.*] De prouincijs quæ populo Romano relictæ ab Augusto, earúmque administratione pleraque docte notata viris magnis. Pauca sunt quæ addantur, luci historiæ. In eas missos proconsulibus, missos sorte, missos in annum, recte adnotatum est, item consulares duas, Asiam & Africam, reliquas prætorias, quas decem enumerat Strabo in ipso fine operis elaboratissimi. Sed hoc addendum, sortitos eas prouincias consulares & prætorios secundum ordinem quo eos magistratus in vrbe gessissent. Nam Asiam & Africam sortiti anno suo consulares duo, qui antiquiores ceteris consularibus. Anno suo dico, quia arcanum imperij illud ab Augusto, ne imperia continuarentur, vt magistratus deposito honore manerent in vrbe saltem quinquenniũ antequàm prouinciam sortirentur. Dio; Suetonius. Itaque non statim eiurato magistratu prætores aut consules ibant in prouincias, sicuti in veteri Repub. sed post quinquennium; interdum etiam post sexennium, septennium, aut eo tardius. Id fiebat; quia non vt ante duo tantum consules quoque anno, sed suffectis aliis post paucos menses crescebat numerus consularium. Itaque duo antiquiores sortiebantur inter se eas prouincias Asiam & Africam; sicuti prætorij secundum ordinem gesti magistratus etiam ceteras sorte ducebant: in quis si pluribus eiusdem anni magistratibus locus non esset, prælati in sorte mariti cælibibus, parentes orbis, ex legibus Iuliis & Papia. Apud Tacitum sæpius videbis referri quis quo anno Asiam, quis Africam rexerit: obserua fastos: videbis eo ordine mitti in eas prouincias quo consules fuere; clareque id Tacitus ipse indicat, fine huius libri; *Ita sors Asiæ in eum qui consularium Maluginensi proximus erat conlata.* Inde est quod paullo ante idẽ Maluginensis anno suo sortiri vult Asiam, quamuis flamen dialis. Inde quod hic Lepido sine sorte datur Asia, quia Africa extra ordinẽ exemta sorti. Inde, quod in Suetonij Galba, *prohibitus à Tiberio sortiri anno suo proconsulatum.* Inde apud nostrum hunc in Agricola; *Aderat iam annus quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur.* hoc est, sorte duceret vtram earum regeret. Quod minus animaduersum suspectum mendi locum fecit eruditiss. Lipsio. Hæc ordinaria & solennia. At factum interdum vrgentib. prouinciarum rebus, vt dilata in proximum annum sorte vnius è consularibus, altera prouincia extra ordinem iudicio Principis vel Senatus mandaretur: quod in Asia nescio an factum, pacata & quieta prouincia. In Africa turbidiore non semel accidit. Apud Suetonium, Galba Africam proconsule biennio obtinuit, *extra sortem electus ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam.* Idem exemplum hic, vbi Blæsus extra ordinem electus Africæ pacandæ, & sequenti anno continuatus. In Suetonij Vitellio caussa

alia, quod ille duobus annis in Africa: nam priore fortitus eam ex consulatu ordinario, altero, legatus fratris, qui in consulatu suffectus ipsi, & ideo sequenti anno sortitus consularem prouinciam. Caussa alia imperij extraordinarij apud Xiphilinum in Tiberio, penuria consularium aut prætoriorum, qui exhausti eius tyranni sæuitia. τοσοῦτον γὰρ πλῆθος τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν βουλευτῶν ἀπώλετο, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τοὺς κληρωτοὺς τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας ἐπὶ τρία, τοὺς δὲ ὑπατευκότας, ἐπὶ ἓξ ἔτη τὰς ἡγεμονίας τῶν ἐθνῶν ἀπορίᾳ τῶν διαδεξομένων αὐτοὺς σχεῖν.

68. *Vulgus obæratorum aut clientium.*] Non adsentior viro doctissimo, qui illustrando huic loco mittit nos ad Varronem de re rustica lib. I. XVII. Nam quod ibi legimus, *quos obæratos nostri vocitarunt*, nihil ad Taciti & Cæsaris obæratos. Et aperte scribendum. *operarios*, vt ex serie totius capitis clarum, manuducente vetere scriptura, *oberarios*, quam & optimus atque eruditiss. Victorius è suis libris adnotauit, & ego ipse legi in optimo Regiæ bibliothecæ libro, qui per omnia ferè similis optimo illi Victoriano; hoc melior, quod postrema pagina in eo superest, quæ abfuit ab altero, & quia abfuit, extrema Varronis librorum clausula corruptissima, quam iuuabit obiter restitutam hîc dare: Editur vulgo. *Nos hæc: at strepitus à dextra, & eccum recta candidatus noster designatus ædilis. cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur. ille inde eundo suam domum, nos nostram. Opinionis nostræ sermonem de pastione villatica summatim hunc quem exposui habeto.* At quanto melius in illo veteri: *Et cum lata candidatus noster designatus ædilis se in villam: Cui nos occidimus, & gratulati in Capitolum prosequimur: ille inde endo suam domum, nos nostram. Opinioni nester sermone de pastione villatica summatim hoc quem exposui habito.* Egregie, si addas scribendum, *nos nostram, ô Pinni noster.* Nam hic liber scriptus ad Q. Pinnium, vt primus ad Fundaniam vxorem, alter ad Turranium Nigrum. *Endo suam domum*, habet ab ennio. *Occidere* pro occurrere, notum ex Festo, & Plauto. Iam illa, *se in villam*, eleganter addita, quia illi in villa publica, vbi expectauere candidatum: dixerat enim: *Respectantibus nobis, quòd eò candidatum nostrum venturum sciebamus.* nam ita scribendum, non *& candidatum*, vt vulgant. Vnum est in veteri scriptura, quod nondum intellexi, quid sibi velint illa, *cum lata*, nisi sit, cum lata turba. Sed de hoc quæramus amplius. At de toto illo capite XVII. libri primi, & de operariis illis, plura alio loco.

72. *Inimicitias faciunt, ac mihi relinquunt.*] Curiose inquirenti mihi olim in hanc sententiam, visum mendum, & probaui doctis nunc, nisi fallor, veram medicinam vidi. Rescribendum, *Inimicitias faciendas mihi relinquunt.* fons mendi, ex veteri scriptura, *faciundas.* Ædiles incusauerant luxum generali oratione, gloriamque ex eo apti. Remedium ei malo in singulorum correptione, quod plenum inuidiæ & simultatum Senatus ad Principem retulerat. Ille ambigua, vt solebat, oratione optimum excusat in vniuersum emendari posse. Sub finem, iisdem qui gloriam ex reprehensione vitiorum quæsiuerant, relinquit emendationem singulorum, hoc est inimicitias faciundas: Et ne coacti videantur, vult videri relictum hoc ipsorum arbitrio, si pares se iudicent tantæ rei. sensit Senatus Principis voluntatem, & Ædilibus, qui emendationem postulauerant, eam curam permisit. Indicio est Suetonius in Tiberio, & quod Tacitus addit, *Remissam Ædilibus talem curam*, non est contra. permissum enim vult Ædilibus, vt in luxum inquirant ex sumtuariis legibus. *Remissa* si quidem idem quod permissa, vt lib. j. *Remisit Cæsar*, pro permisit, quod adseruit maximus Cuiacius. Symmachus Ep. VIIII. VI. *Actores absentium, quibus res longinqua remittitur tanquam soluti legibus viuunt, quoniam procul positis nullus damnorum (γρ. dominorum) terror incurrit.*] Et alia exempla passim. Sed quid fiet iis quæ mox Tacitus addit luxum illum & profusionem annonæ ab Actiaca pugna ad

Galbæ imperium licentia summa exercita, tandem post Vespasiani æuum per se exsoleuisse. Scilicet, vt sumtuariis Augusti ac Tiberij legibus nullus magnus & rigidus vindex, ita quod nunc Ædilibus permissum, id exercuere in popinas ac vulgares cœnas, non in procerum & magnatium insana conuiuia, quod & Plinij locus de Galba Ædile popinarum pœnis famam aucupante indicio est.

Ibid. *Ne successor in incerto foret.*] Insignis locus, & curate expendendus vbi cōsultatio incidit, an Principi designandus successor. Quæstio maxima, & cuius partes fecerim duas, primam, an Reipublicæ id expediat, alteram, an Principi. In prima generatim hoc censuetim, expedire semper Reip. ne successor in incerto sit, qui si quid humanitus accidat Principi, consensu omnium firmatus suscipiat gubernacula, cognito multis experimentis nasci maximas turbas, si Princeps nullo certo successore moriatur, trahentibus ad se pluribus summam imperij. Cuius rei nullum clarius documentum imperio Alexandri Magni, quo nullum florentius nec maius vnquam fuit pro breuitate temporis, quo paratum primo, dein auctum: nec venerat adhuc eo vt mole sua caderet, quod solet in magnis imperiis, quum recens adhuc & florens nondum corruptionem ex senio metueret, nisi si dicas, quod breui adoleuerat, breui perire debuisse, vt contra quæ magno molimine crescunt, diutius manere experimentis cognitum semper. Sed vtvt sit, nulla alia caussa desolatum tam cito, quam quod moriens Alexander successorem sibi nullum certum reliquisset. Erat hinc filius paruulus adhuc in cunis, cui fauor à patre apud multos. Illinc frater Aridæus, qui & studia multorum habuit memoria patris Philippi, qui vt non tam latum imperium quæsierat, ita ea fundamenta iecerat, sine quibus nec Alexander ad illa venisset. Alia ex parte Perdiccam imperatorem sibi volebant quidam ob annulum ab Alexandro moriente ipsi datum, & supremam voluntatem principis quouis iure potiorem rati, eius maxime, qui imperium relinqueret non à patre aut auo, sed à se partum. Hæc studia dum diuersos duces rapiunt in partes, pessumdedere partam Macedonum nomini tanto labore gloriam, quæ non accidissent si obuiam itum ab Alexandro viuo fuisset huic discidio. Sed nulla eius culpa, mortui ante quam de morte cogitandum sibi putaret, exemplum tamen, quouis tempore facturum ex officio principem, si successorem destinet sibi. Quo exemplo contentus ero in hac parte prima. sequitur pars altera consultationis, an expediat principi, & destinatio successoris munimento sit viuo, an irritet scelera desperatorum. Qua in re consilium refert Tacitus diui Augusti, principis sapientissimi atque optimi, qui primus post fluctuantes Reip. Romanæ reliquias inter tot aduersos, hos partium diuersarum, illos libertatis memores, gratæ vsque omnibus, nisi iis quibus status integer rep. integra esse non potest, primus, inquam, inter tot obstantia constituerit sibi securam & longe pacatam dominationem summam, eius igitur consilium hoc fuit, Diligendum à viuo successorem, & destinatum augendum honoribus, ne successor in incerto sit, sic cohiberi prauas aliorum spes ratus. Quod consilium secutus euentus felix comprobauit. Opponitur contra exemplum Galbæ, qui securus pacatum imperium tenere potuit, nisi Pisonem sibi adoptando successorem designasset. Ante id factum enim Otho nihil mouebat, perfecto, spe deiectus imperij tentauit extrema, perfecitque. Certa responsio huic exemplo. Malum id maximum in Rep. quum plures viuo principe sibi promittunt successionem, sed nunquam maius quam vbi ijs variæ caussæ quis freti, & ambigua certaturis victoria, aut vbi caussa vnus potior, alter fauore. Hoc in Tiberij & Galbæ principatu animaduertere est. Caussa melior Piso, non quod ius aliquod ei, nam neque ex iure imperium, quod tum primum transierat à generis prærogatiua ad electionis iudicium, sed quod bonus, iustus, spe fore, vt sine vitio

regeret Remp. tum fauor Galbæ; quæ omnia suadebant eum præferri. At militum fauor Othoni; hoc est eorum, quorum in manu tum omnia. In Tiberij principatu duo successores videbantur ostendi populo, Germanicus, & Drusus, vtrique suus fauor, sua caussa. Hic, quia filius principis, præualuit amore patris, inferior gloria belli, metu luxuriæ erumpentis in iuuene, & crudelis animi. Alter, quia eadem familia, progener Augusti, adoptatus à Principe, & iussu eius qui imperium dederat Principi, accedebat moderatio, & summus in eum fauor populi, postremo, gloria rerum gestarum. In eiusdem Tiberij extremo vitæ tempore eadem ambiguitas: mortuis duobus filiis supererant nepotes duo, quisque paterni fauoris ac gratiæ heres. Proposui caussas ancipitis consilij sub his principibus. videamus quis successus. Tiberij in vtroque melius fatum quàm Galbæ. Dum duo fuerunt, quorum alterum præoptaret ipse, alter studiis omnium, vocaretur, sustinuit iudicium, ne aut alterum firmando suum abiceret, aut istum præferendo studia popularium in se concitaret. Quod noster optime notat in his verbis, *quum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuisset*. In eiusdem principis fine æque suspensa studia inter Caligulam & Tiberium, & caussæ eædem celandi consilij, & animi, quem si aperuisset, nocuisset ipsi sibi, & qui odio iam erat multis, aut destituto proprio nepote Tiberio miseram domus suæ ruinam vidisset viuus, aut electo periculum præsens sibi ipsi creasset. In Galba studia quoque eadem fuerunt, at non eadem moderatio, quippe in principe rigide præfracto & retinenti eius quod optimum videretur, non consulto, an & id saluo Reip. statu posset. Sustinere inter duos iudicium noluit: ideo pessum ijt adlecto altero, & eo qui plus poterat, minus posse debebat, coacto ad arma desperatione exspectati præmij. Sed caussa alia Galbæ fuit præcipitandi iudicij, quæ Tiberium non vrgebat. Senem principem nolebant pati exercitus, nisi fultum munimento liberorum, aut eorum à quîs Resp. opem exspectaret, princeps tutamen. Nec potuit differendo Tiberianam artem sequi, librato inter duos iudicio, quin sibi ipsi & summæ rei pessime cautum iret. Sed hoc teneant principes qui in eadem alea, cauere melius rebus suis, & frangere ante potentiam eius qui abicitur, quam altero electo hic ad experiundas opes suas cogatur desperatione speratæ potentiæ. Bene id Augustus, qui Tiberium fregit ablegatum Rhodum antequam Caium & Lucium nepotes eueheret ad spem certam imperij: & postmodum fregit Agrippam Postumum, electo & destinato Tiberio. At Galba non modo non fregit Othonem, sed etiam adiuuit, auxit. Pauca ei studia militum, & ea ex memoria. Neronianæ luxuriæ, cui similis Othonis vita. Auxit studia partium Galba negando paruulo donatiuo, quo demulceri potuerunt, & à dissimilitudine vitæ cogendo exspectare eos à luxurioso, quod ab auaro frustra expetissent. Itaque ex iis quæ diximus consilium hoc manet, si duo sint qui vocentur ad spem successionis caussis disparibus, sed quis vtrisque sua munimina, si res non vrgeat, vtendum Tiberij consilio, temperanda studia inter vtrumque, donec melior aut omnibus probetur, aut abiecto deteriore securus ac sine æmuli metu capessat spem imperij. Sin, vt in Galba, res instet, & necesse sit vel bello ingruente, cui non alius dux dari possit quam qui successor futurus, vel ingrauescente ætate principis aut morbo, tunc hoc Galbæ sequendum esse, vt bonum & dignum eligamus potiùs cum aliquo periculo, quam malum securi futurorum, & nobis solis consulentes. Deinde hoc adiciamus, quod non seruatum Galbam pessum dedit, vt quos fauere deteriori princeps viderit, eos omni ope, omnibus artibus ab eo abducat: omnibus artibus dico, etiãsi à publica disciplina desciscendũ sit. Galbã enim exactio disciplinę militaris, & studium frenandæ impotentiæ & auaritiæ prætorianorum pessum dedit:

quibus eo tempore indulgendum aliquid fuit potius, quam daretur caussa qua sibi ipsi arrogarent omnem licentiam. Cato præfractus nimium negando multa publicanis ab alienabat ordinem Equestrem à Senatu, & bicipitem ciuitatem faciebat. Bono id consilio quidē; sed dum retinētissimi sumus alicuius publicæ honestatis aut iuris, sæpe fit vt iniuriam & iniustitiam omnem inducamus imprudentes intra mœnia. Conciliandi ergo quacunque ratione siqui erunt qui turbare posse videbuntur; aut sanè exarmanda ante eorum audacia, quam cogendi ad omnia audenda abiecto eo cui studebant. Sera remedia, tum quum vulnus saucium perduxit ad extremos halitus. Seræ destinæ, quum ruit conuitio parietum domus: & sera tum coërcitio, aut conciliatio plus potentium, quum efferati ruunt ad arma: sicuti in Galba documentum clarum exstitit. In aliis principibus, si similia exempla obtenduntur, dici potest non tam esse damnosam electionem potioris, quam fuit electionis dilatio, quia dilatione spes ab aliis concipitur. Ab initio si fieri potest ostendendus qui destinatur imperio, nequis spe subleuari ad res nouas possit. Quod & in Galba ipso exemplum habet: quem neque Otho perculisset, si antequam rediisset ex Hispaniis habuisset secum successorem imperij. Dilata electio & adoptio spem Othoni creauit; dein, ea præcisa, audaciam. Hæc satis sunt ad eos qui periculum metuunt Principi destinanti successorem ab iis quibus ea destinatio ingrata. Sed & alterum periculum ostenditur, ne iis ipse qui destinatur successor audeat aduersus Principem; auctúsque ab eo honoribus potentiam vertat in eius exitium. huic periculo obuiam ibitur à Principe, si hæc duo seruârit, quæ Tacitus verbo notat: *simul modestiæ Neronis & suæ magnitudini fidebat.* Vtrumque vt non semper concurrere potest, ita alterutro confidere debet Princeps qui successorem quærit sibi, eique in manus tradit exercitus ac cetera imperij munimina. Primum est magnitudo Principis, quæ firmata longo imperio, amore ciuium, minus sollicita est quem eligat, quia hoc vnum intueri habet, eum eligi qui Principe mortuo par sit rebus. Alterum, modestia designati, qui talis sit, ingenio, adsuetudine, vt etiamsi possit, etiamsi vocetur ad imperium, malit tamen exspectare id quam scelere præripere: qualem Germanicum sensit Tiberius, quem certo destinasset, nisi suum prætulisset adoptiuo: quæ caussa ei potior quærendæ neci iuuenis inculpati, quam suspicio adfectati imperij, aut inuidia recusati. Augusto firmato longa pace, longa adsuetudine dominij nullus metus à quoquam: eo securior, quemuis elegisset. Galbæ recens vocato ad imperium, nutantibus adhuc exercitibus, infensis qui licentiam sub priore Principe adsuetam desiderarét, crudelitatem, quæ semper mutationibus rerum comes, horrerent, opus fuit electo eo, qui modestia & moribus bonis cognitus non solum recturus esset imperium solus sine probro, sed etiam qui exspectare mallet quam occupare. Et Piso ad eam rem dilectus optimè ac sapientientissimè. Infelix Claudius, qui Neronē diligendo & sibi & suis exitium accelerauit. Postremum est, vt eū Princeps eligat qui bonis artibus clarus, quemque parem rebus futurum aut experimentis cognitum sit, aut summa indole: quod & rectè Tacitus expressit his verbis: *Medica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta retulit; esse illi coniugem, & tres liberos, eámque ætatem, qua ipse quondam à Diuo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit: neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis Consulem noti laboris participem sumi.* Quæ postrema verba non capit noster interpres, quum *notum laborem* vertit, cognitum omnibus, quum dicat, cognitum ipsi Druso, qui iam in partem curarum vocatus ante.

73. *Porro si hi duxissent prouincias*] id est, sortiti essent, sorte duxissent. quod idem prorsus est ac si diceret, si hi in prouincias populi Romani issent: nam

earum perpetua nota, sors: adeo vt etiamsi aliqua occasione fiat vt in eas eatur sine sorte, tamen sorte obtineri dicantur: vt supra, de Lepido; *Etiam Asiæ sorte depellendum*; quum prouincia Africa extra ordinem data, Asia illi sine sorte restaret regenda. Ita hic Maluginensis petit vt sibi liceat sorte Asiam habere, quum eadem Africa extra ordinem Blæso continuata, sine sorte eam habiturus esset, si fas ei egredi pomœrio. Et in fine libri: *Ita sors Asiæ in eum qui consularium Maluginensi proximus erat collata*. Ita κληρωτοὶ dicuntur in loco Dionis quem adduxi supra, prouinciarum publicarum præsides. Et Tacit. sup. lib. II. *Maius imperium quoquo adisset quam his qui sorte aut missu Principis obtinerent.* id est, quam omnibus prouinciarum præsidibus, siue ij in populi Romani Prouinciis, siue in Cæsarianis. Præsidibus dixi, quia id nomen olim generale vtrisque, quod postea in iure nostro restrictiùs obseruatum. Gellius II. II. *Ad philosophum Taurum venerat vir clarissimus præses Cretæ prouinciæ*: quæ certe in populi Romani prouinciis & ei proconsul. Et ne postea mutasse credas, idem Gellius fine capitis vetat: *Sedeat hic potius*, inquit, *qui populi Romani magistratus est.*

LIB. IIII. 80. *In ceteros metus crederetur*] Quæ mihi & aliis visa, nunc damno. Verius est quod video placuisse doctissimo Sauillo, *crearetur.*

81. *Tres vrbanæ, nouem prætoriæ*] Labor vt rescribam, *decem prætoriæ*, quia & Dio decem millia militum fuisse ait, in decem cohortes tributa, & mansisse eundem numerum etiam sequenti æuo fidem facit vetus inscriptio, quam descripsi ex libro Epigrammatum vrbis Romæ:

M. AVRELIO. CÆSARI. IMP. CÆSARIS. T. ÆLI. HADRIANI. ANTONINI. AVGVSTI. PII. FIL. DIVI. HADRIANI. NEP. DIVI. TRAIANI. PRONEP. DIVI NERVÆ. ABNEP. COS. PETRONIVS. MAMERTINVS. ET. GAVIVS. MAXIMVS. PR. PR. TRIBVNI. COHORTIVM. PRÆTORIARVM. DECEM. ET. VRBANARVM. TRIVM. CENTVRIONES. COHORTIVM. PRÆTORIARVM. ET. VBANARVM. ET. STATORVM. EVOCATI. COHORTES. PRÆTORIÆ. DECEM. ET. VRBANÆ. X. XII. XIIII. CENTVRIÆ. STATORVM. OPTIMO. AC. PIISSIMO.

Nam quod Vitellius sedecim prætorias conscripsit, quatuor vrbanas, non mansit diu. De tota ratione prætoriani & vrbani militis nihil addi potest ad ea quæ doctissimus Sauillus adnotauit, in accuratissimo tractatu de militia Romana, quem vna cum notis ad Taciti historias, & Agricolam editum ante aliquot annos pauci videre, quia malo maximo rei literariæ Anglica tantum lingua publicatus.

85. *Et quando exiret.*] Defectum esse censent viri docti: mihi aliter videtur. Inter caussas omissæ confarreationis, has adfert; vnam, cærimoniæ difficultates, quas vel incuria negligerent, vel consulto vitarent. Alteram, ob priuilegia liberorum, qui flamines aut flaminicæ: quia ij adepto sacerdotio statim exibant è patris potestate: quod nolebant patres, & ne inuiti paterentur, omittebant vsum confarreationis, ne liberi eorum in id sacerdotium legerentur. Nam alioqui filij, etiam honoribus aucti, filiæ, etiam nuptæ, manebant tamen in patris potestate, vt notum est è nostris legibus. Re deliberata, Senatus in ipsis cærimoniis & in iure flaminis nihil mutat; in iure flaminicæ hoc tantum, quod sacrorum caussa in manu viri est, cetera in manu & potestate patris, sicuti aliæ feminæ. De confarreatione multa docte notata, & ex omnibus clarum, sanctas habitas eas nuptias. ideo prisci moris seruantissimus Apuleius Cupidinis nuptiis eam adhibet, loco vulgo corrupto, quem obiter emendabo. lib. v. Miles. *Ego vero sororem tuam,*

& nomen quo tu censeris aiebat, iam mihi confestim arra atque his nuptiis coniugabo. Libri veteres constanter habent, *confestim arreat his nuptiis.* Scilicet scribsisse illum; *iam mihi confarreatis nuptiis coniugabo.*

Ibid. *Flaminica dialis.*] recte, *flaminica.* ita semper Gellius, Festus, Seruius, alij: & aliam esse flaminiam ostendit Festus, sacerdotulam videlicet quæ flaminicæ præministrat, vt flaminius camillus, qui ministrat Flamini. De hac sacerdotula capio antiquum lapidem, MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. & Ouidium II. Fast.

Ipse ego Flaminiam poscentem februa vidi.

quamuis secus alij.

87. *Plautius Siluanus.*] Lapis, quem rettulit eruditiss. Lipsius, non est de hoc Siluano. Nam in eo Plautius & Claudij Imp. comes fuisse dicitur in Britannia, & vixisse vsque ad Vespasianum. Describam integrum ex Apiano, & Epigrammatis vrbis Romæ; TI. PLAVTIO. M. F. ANI. SILVANO. ÆLIANO. PONTIF. SODALI. AVG. III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS. LEGAT. LEG. V. IN. GERMANIA. PR. VRB. LEGAT. ET. COM. CLAVDII. CÆSARIS. IN. BRITANNIA. COS. PROCOS. ASIÆ. LEGAT. PROPRÆT. MOESIÆ. IN. QVA. PLVRA. QVAM. CENTVM. MIL. EX. NVMERO. TRANSDANVVIANOR. AD. PRESTANDA. TRIBVTA. CVM. CONIVG. AC. LIBERIS. ET. PRINCIPIBVS. AVT. REGIBVS. SVIS. TRANDVXIT. MOTVM. ORIENTEM. SARMATAR. COMPRESSIT. QVAMVIS. PARTEM. MAGNAM. EXERCITVS. AD. EXPEDITIONEM. IN. ARMENIAM. MISISSET. IGNOTOS. ANTE. AVT. INFENSOS. P. R. REGES. SIGNA. ROMANA. ADORATVROS. IN. RIPAM. QVAM. TVEBATVR. PERDVXIT. REGIBVS. BASTARNARVM. ET. RHOXOLANORVM. FILIOS. DACORVM. FRATRVM. CAPTOS. AVT. HOSTIBVS. EREPTOS. REMISIT. AB. ALIQVIS EORVM. OBSIDES. ACCEPIT. PER. QVÆ. PACEM. PROVINCIÆ. ET. CONFIRMAVIT. ET. PROSTVLIT. SCYTHARVM. QVOQ. REGE. MACHERONENSI. QVÆ. EST. VLTRA. BORVSTHENEM. OBSIDIONE. SVMMOTO. PRIMVS. EX. EA PROVINCIA. MAGNO. TRITICI. MODO. ANNONAM. P. R. ADLEVAVIT. NVNC. LEGATVM. IN. HISPANIAM. AD. PRÆFECTVR. VRBIS. REMISSVM. SENATVS. IN. PRÆFECTVRA. TRIVMPHALIB. ORNAMENTIS. HONORAVIT. AVCTORE. IMP. CÆSARE. AVGVSTO. VESPASIANO. VERBIS. Q. I. S. S. MOESIÆ. ITA. PRÆFVIT. VT. NON. DEBVERIT. IN. ME. DIFFERI. HONOR. TRIVMPHALIVM. EIVS. ORNAMENTOR. NISI. QVOD. LATIOR. EI. CONTIGIT. MORA. TITVLVS. PRÆFECTO. VRBIS. HVNC. IN. EADEM. PRÆFECTVRA. VRBIS. IMP. CÆSAR. AVG. VESPASIANVS. ITERVM. COS. FECIT.

88. *Dilectis circumstipatoribus*] Scribe, *dilectus. Sed verius est quod viri docti notant ex vetustis scripturæ vestigiis, delectis.*

90. *Neque refert cuiusquam Punicas Romanásue acies*] Prorsus idem est, quod apud Iuuenalem Sat. I.

Quid refert, dictis ignoscat Mutius, an non?
Pone Tigellinum. ---- Et paulo post:
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem
Committas; nulli grauis est percussus Achilles,
Aut multum quæsitus Hylas. ----

Ibid. *Cremutius Cordus.*] De cuius fine legendum Senecã consolatione ad Marciam bene monuit Lipsius, & partem eius loci feliciter correxit. At quod in fine editur;

Magna res erat in quæstione. an mortis rei perderentur; rectissimum est quod ille in libris inuenisse se testatus, *proderentur*, hoc est, ederentur. Rei semper produntur ab accusatore, & recipiuntur à iudice certi & nuncupati criminis, cui pœna statuta certa lege; puta maiestatis, adulterij, falsi, de vi publica, repetundarum. At hic nouum crimen, *reus mortis*; non vt Græcis θανάτου δίκη, nam id est cædis, siue mortis alienæ; hic reus mortis suæ. Nam maiestatis reus Cordulus ante diem iudicij mortem sibi ipsi constituerat: id delatores vt impedirent, quia bona sponte morientis non publicata, veniunt ad tribunal, tanquam, inquit, postulari reum noui criminis, mortis suæ. Quæ alia viri docti comminiscuntur, & frigida nimis, & longius abeunt à scriptura veteri.

94. *Veterem inter Herculis posteros diuisionem Peloponnesi*] Sortitio Heraclidarum post victos Peloponnesios, & diuisio in Lacedæmoniorum, Argiuorum, ac Messeniorum regionem satis nota ex veteri historia. Temenus Argiuam, Aristodemus eiusque liberi Lacedæmoniam, Cresphontes Messeniam habuere. Ea diuisio & quæ eam præcessit Heraclidarum expeditio octogesimo anno fuit post excidium Troiæ. Eusebius, Diodorus, Paterculus, & omnis historia Græca, & corrigendus Strabo lib. XIII. in quo ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωικῶν ὕστερον, male scribitur pro ὀγδοήκοντα, tralatitio errore ex notis. Viginti annis ante captam Troiam prima expeditio Heraclidarum fuerat, in qua occisus ab Echemo Tegeate Hyllus Herculis, & expacto recessere Heraclidæ, nec rediere ante completum pactionis tempus, hoc est, post centesimum annum. Herodotus lib. VIII. Pausanias in Messenicis. ἔστι Ἀσίνα ἐπὶ θαλάσσῃ πόλις. ταύτην ἰσὴν καλοῦσι πάλαι, καὶ τὴν ἐπιχώριον εἶναι πόλιν, ὡς ἀχιλλεῖ ... ὅμηρος ἀγαμέμνονα ὑπισχνούμενον. Γλήνῳ δὲ καὶ Δωριεῖ μάχῃ κρατηθέντων ὑπ' ἀχαιῶν, ἐνταῦθα Ἀσίαν Ὕλλῳ τῷ Ἡρακλέους τεθεὸν ἀποχωρῆσαι ἐς τὴν ἰσὴν, &c. Historia ignota mihi de Glyno & Dorieo; credo & aliis. Sed omnino rescribendum: Ὕλλῳ δὲ καὶ Δωριεῦσι μάχῃ κρατηθέντων ὑπ' ἀχαιῶν. Dores semper Heraclidæ, & qui ab illis. Achæi tum communi nomine omnes Græci; ita tamen vt fere Dores atque Iones excipiantur. Itaque eos ecce nominat etiam in hac ipsa re narranda Herodotus. ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐπεὶ ἡρακλεῖδαι ἐπειρῶντο μετὰ τὸν εὐρυσθέος θάνατον κατιόντες ἐς Πελοπόννησον, τότε εὑρόμεθα τοῦτο, διὰ πρῆγμα τοιόνδε, ἐπεὶ μετ' ἀχαιῶν καὶ ἰώνων τῶν τότε ἐόντων ἐν πελοποννήσῳ, &c.

ibid. *Suoque regi Dentheliatem agrum.*] Dentheliatem agrum nullum hic locum habere recte monuerunt. Sed nec Eleates ferri potest, quod iis visum. primum, nunquam Eleates pro Elæo dicitur, sed aut ex Elea siue Velia Italiæ, aut ex ciuitate cui nomen ἕλος τῆς λακωνικῆς à quo εἱλεάται Theopompo apud Athenæum, qui postea εἵλωτες. At ἠλεῖοι ab Elide, non Ἐλεάτης. Deinde, ne Eleus quidem ager hic locum habere potest, qui inter Dymam quidem & Messenam est, & vere id Strabo, sed non inter Messenam & Laconicam. Ita enim est: Dyma vrbs postrema Achaiæ; eam excipit Elæorum ager; hunc Messeniorum; dein Laconica est. At regionem quærimus, quæ media Messaniam inter & Laconicam, & in ea hoc templum. Postremo, nusquam proditum Elidem aut Elæum agrum fuisse in sorte Heraclidarum; quæ vtraque ratio etiam refellendis iis qui rescribunt in Tacito, *Tegeatem*, qui ager neque in sorte Aristomachi filiorum fuit vnquam, sed semper Arcadiæ, neque inter Messeniam, & Laconicam, sed supra Laconicam, quum infra eam sit Messania. Nec Pausanias iuuat, qui coli Limnatidem Dianam Tegeæ fatetur, sed ita vt Aleam Mineruam Mantineæ, propriam Tegeatarum, Leucophrynam Dianam Athenis, Magnesiorum. Nec certius quidquam eo quod iamdudum moneo, de Thuriate agro sensisse & scripsisse Tacitum, in quo Limnæ vicus sacer Dianæ cultu, & qui inter Messenios & Laconas controuersus. Vtrumque probat Pausaniæ locus insignis in Messenicis. ἀνιοῦσι δὲ πρὸς μεσόγαιαν

τῆς Μι-

ἡ Μεσσηνίων χώρας ἐσελθόντι ὀγδοήκοντα ἐστὶν ἡ Θουριατῶν πόλις. Ἀνθείαν δὲ αὐτὴν ἐν τοῖς ἔπεσιν ὀνομάζειν τοῖς Ὁμήρου λέγουσι. Λακεδαιμονίοις δὲ ἔχειν τὴν ἐν Σπάρτῃ τὴν τελείαν ἔδωκεν Αὔγουστος. Αὐγούστῳ γὰρ βασιλεύοντι Ῥωμαίων ἀντιλαμβάνων Ἀντώνιος, γένει καὶ οὗτος Ῥωμαῖος, καὶ οἱ τότε ἐν τοῖς Ἕλλησι ἄλλοι τε καὶ Μεσσήνιοι προσεχώρησαν, ὅτι ἐφρόνουν Λακεδαιμόνιοι τὰ Αὐγούστου. καὶ ὁ μὲν τοῦτο [illegible] Μεσσηνίοις καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀντιταξαμένων τοῖς μὲν αὐτῶν ἔλαττον, τοῖς δὲ καὶ ἐς πλέον ἐπεξῆλθε. Θουριᾶται δὲ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἐσομένης τὸ ἀρχαῖον ἀκουμένης ἐς τὸ πεδίον κατελθόντες οἰκοῦσι. οὐ μὴν παντάπασιν γε οὐδὲ τὴν ἄνω πόλιν ἐκλελοίπασιν, ἀλλὰ καὶ τείχους ἐρείπια, καὶ ἱερὸν ἐνταῦθα ἐστι ὀνομαζόμενον Συρίας. τὴν δὲ ἐν τῷ πεδίῳ πόλιν ποταμὸς καλούμενος Ἀρις παρέξεισιν. ἔστι δὲ ἐν τῷ μεσογαίῳ κώμη Καλάμαι, καὶ Λίμναι χωρίον, ἐν δὲ αὐτῷ Λιμνάτιδος ἐστιν ἱερὸν Ἀρτέμιδος, ἔνθα τελευτῆσαι, & cetera, quæ narrauerat antea in Laconicis. Planus locus, & ex quo certa in Tacito correctio: *Suoque Regi dein Thuriatem agrum in quo id delubrum cessisse.* quando & de agro constat in quo Limnetis Diana, & de controuersia super eo agro, quam diiudicauit Augustus. Tantum aduerte pugnam Taciti, qui Diui Iulij & Antonij id decretum refert, cum Pausania, qui diuí Augusti, odio Antonij. Sed hæc non mira in his historiæ parergis. Malim ego in hac parte Pausaniæ fidem arbitrarier. Aduerte etiam Pausaniam scribere Thuriam ab Homero vocari Anthiam, quum Strabo scribat, Æpiam. Res tota in coniectura est, & has ἀρχαιολογίας nouerunt omnes quàm sint dubiæ. Vtramque nominat Homerus Iliad. i. eodem loco.

φερὰς τε ζαθέας καὶ Ἄνθειαν βαθυλειμον,
καλήν τ' Αἴπειαν, καὶ Πήδασον ἀμπελόεσσαν.

98. *Et quia Lepidus ipse diligi se per modestiam abnuebat.*] Scribe, *diligi à se. Sed venias est quod notant eue in libris, diligere.*

Lib. VI. 112. *Post ab Tullo Hostilio Numam Marcium.*] Quis hic Numa Marcius, indictus vniuersæ historiæ veteri? Volunt esse patrem Anci Marcii. Mihi aliter videtur, neque enim id tacuissent auctores originum Romanarum, & contra Liuius Ancum Marcium nobilem ait vna imagine Numæ. Itaque maneo in eo quod pridem monui, legendum *Numæ N. Marcium*, id est, Numæ nepotem. Is es Ancus Marcius, qui mox successor Tullo Hostilio. Seneca epist. cviii. *Quum ad hanc candem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. nam de Seruij matre dubitatur; Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur.* Ita libri meliores.

113. *Sanus r[illegible]*] Bene monent corruptam lectionem. rescribere; *sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Accusatus Rubrius desperasse de rebus Romanis, & parasse perfugium ad Parthos. Sane, inquit Tacitus, ad fretum Siciliæ captus, retractusque nullam itineris probabilem caussam reddebat, vnde fides, verum crimen obici. Sane, ita sæpe in vsu Tacito. Paullo post *sane vtus vbi fenebre malum.*

Ibid. *L. Cassius.*] Notauit hic doctissimus Lipsius errorem Onufrii ac Sigonii, qui Cassium hunc eundem esse volunt cum Iurisconsulto C. Cassio. Sed quod idem accusat Pomponium, verbo respondebit, & defendes I. C. tum, non enim is M. Vinicium collegam dat Cassio Iurisconsulto sed Quartinum; nec mentio vsquam Quartini nomen adhæsisse huic Vinicio. Consules ergo simul L. Cassius Longinus & M. Vinicius, & quidem ordinarii. Rursus Consules simul C. Cassius Iurisconsultus, & Quartinus, sed suffecti. Monuit id doctissimus atque optimus senex Iacobus Cuiacius ad l. ii. de orig. iuris. Itaque & Lipsii sententia hos Cassios discernentis, vera, docta; & Pomponius sine culpa. Tu modo ex breuiario [illegible] v. tolles Quartini nomen, quod Lipsius addidit, credulus fastorum concinnatoribus.

Lib. xi. 127. *Lacrumas et mortes ac bitium.*] Non sunt hæc alea, nec consulta proptes. Insignem impudentiam Vitelli notat, & insignem stoliditatem Claudii. Asiaticus accusatus erat a Suilio palam, cum a Messallina & Sosibio. Quum respondere crimininibus, flexus princeps, & iam in consilium ibat de absoluendo, quem videbat

innocentem. Scelestè Vitellius, amicitiam prætexens, & [illegible] quæ [illegible] rent eum cupere rei caussa, flexit tandem pro absolutione [illegible] potentem [illegible] stolide Claudius exorari clementiam suam passus artibus Vitellij, que [illegible] minis compertum absolutum ibat, ei priorum bene meritorum commemoratione [illegible] victus, quasi gratiam faceret, liberum mortis arbitrium permittit.

131. *Auxiliaris & diu meritus.*] Proba lectio, si esset a libris. Ita supra lib. 11. *Tacfarinas auxiliaris, stipendia meritus.* Sed libri variant, & in Vaticano est: *[illegible] es diu meritus.* Quid propius quam quod olim mihi visum, *[illegible] æs diu meritus*? auxiliares vt æs militare.

132. *Nos virtutem auximus.*] Nulla caussa est cur mutes, neque semper augere [illegible] scribtum veteribus. Non melius ille quin Catullo, augens, vult excepto, [illegible] noto versu;

Odecus eximium, magnis virtutibus augens.

quum vno ductu recte scribatur, *augens decus virtutibus*, vt apud Ouidium;

Ille memor magni generis, virtute quod auget.

Ibid. *Similis in Remp. casura, [illegible] prospere egisset.*] Facillima huic loco medicina [illegible] Veteres libri: *in prospere egisset*; addita litera scribe; *sin prospere egisset*, [illegible] *ei virum insignem.* Non placebat moueri arma à Corbulone; siue [illegible] ne arma & iis quæsitam auctoritatem verteret in principem; siue male, [illegible] perium detrimenti caperet.

135. *Num Messallinam secretis minis.*] Æstuant in hoc loco viri docti. sed certe in simpulo fluctus mouent. Nuptiis Messallinæ cognitis [illegible] horruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbatur. Admonerii principem inturum, recordantibus potentiam vxoris, cuius vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ vx[illegible] præuenirent; sed in hoc metus, ne vxorem quamuis accusatam audiret antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, vt ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messallinæ possent auertere exitium à capite Principis. Id videbatur fieri posse [illegible] amore filij eam absterrerent; quod secretis minis tentandum primo censuerunt liberti, iniecto metu, [illegible] adulterum relinqueret, dicto [illegible]. Rursus [illegible] consilium periculosum visum, ne impotentis mulier vl[illegible] tereret [illegible] raperet. Ita in tanto consiliorum æstu desistere prorsus ab omni [illegible] to Pallas & Calistus, expectaturi quid fors ferret. Pallas, ignauia; Calistus, prudentia. Solus Narcissus perstitit in amoliendo periculo quod imminebat [illegible] cipis, sed vsus priore consilio, præueniendi adulteram apud aures principis, [illegible] rum consilium aspernatus, minis absterrendæ Messallinæ, ne exinde [illegible] accusatorem & occuparet.

ibid. *Tum potissimum amicorum vocat.*] immo, *potissimos*.

LIB. XII. 140. *Quin & incestum ac si [illegible].*] Duas caussas adfert [illegible] monium iam pactum nondum auderent celebrare: primum, ne princeps [illegible] exemplo incestas nuptias faceret: alterum, ne exemplum daret aliis [illegible] malo publico. Itaque legerim: *Quin & incestum vt a [illegible] n [illegible] b[illegible] um erum [illegible] metu [illegible] tur.*

[illegible]5. *[illegible] vel cum Latonæ parente.*] Dudum monui legendum, *[illegible] Latonæ parentem*, vel, *[illegible]*. Cœus pater Latonæ, à quo nom[illegible] h[illegible] Xenophon qui m[illegible] x [illegible] citur medicus Claudij. Laërtio memoratus in fine X[illegible] t[illegible] ocrati[illegible], vbi Xenophontes recenset, [illegible].

1[illegible] *in Domitia.*] Verum est, nomen huic mulieri fuisse [illegible]

Lepida, sed non ideo transposuerim hic eas voces: explicat enim sequens quam Domitiam dixerit, neque id apud Tacitum sine exemplo. Lepida hæc procul dubio vna ex amitis Neronis, & apud quam ille educatus, matre in exsilium pulsa, vnde hæc blandimenta aduersus alumnum: Eandem esse quæ mater Messalinæ, non persuadent mihi viri docti, nam ecce forma & ætate Agrippinæ parem eam facit Tacitus, quod sane in matrem Messallinæ cadere vix potest. Et quod ex ea & altero marito Appio Silano natum volunt L. Silanum sponsum Octauiæ, prorsus stare non potest. Nam ex præmissis sequeretur ante Claudij & Agrippinæ nuptias licuisse ducere sororis filiam. Faciunt enim L. Silanum & Messallinam Octauiæ matrem ex vna matre Lepida genitos, quod, vt dixi, stare non potest. Quod addit Tacitus, *Impudicam & infamem*, scilicet ob fratris Domitij incestum, de quo Suetonius, quo in scelere constitisse mulieris libidinem vix simile vero.

Lib. XIII. 161. *Quo bellum ex aequo modo pararet.*] Lege, *ex commodo pararet.* Hoc vult, datos obsides non bona fide aut ergo dati vt falleret, & ostenta pace bellum pararet commodo suo, cui tum non satis paratus, aut vt specie obsidum amoliretur quos suspectos haberet. Nihil certius.

168. *Inoffensa tot Imperatorum malitia fuit.*] Ego vero nihil muto. Rarum in tanta ætate, tantis opibus, effugisse callidam sæuitiam Tiberij, furiosum impetum Caij, stolidam vecordiam Claudij: quæ singulorum vitia generali malitiæ vocabulo complexus noster.

177. *Quæ testamento matris aut aui acceperant.*] Immo, *acceperat.*

177. *Dari nobis terram in qua viuamus, in qua moriamur, non potest.*] Prorsus similis locutio supra, fine libri XII. *Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Nam & ibi deesse videtur, *quibat.* Itaque nihil mutauerim. Simile est primo hist. *Et pacis artibus, belli inexpertus.*

Lib. XIIII. 189. *Quod vbi ... spoliant.*] Corruptum locum esse & fatentur viri docti, & multa arguunt, maxime quod *spoliant* præsenti dicit, mox alio tempore, *petebant.* Manuduxit me ad veram lectionem monitio Lipsij, qui *defendentibus intutum*, ex libris retulit. Itaque rescribo, *quod vberrimum spolianti, & defendentibus intutum, laeti prædæ, alterius segnes, petebant.* Alacres nimirum ad prædam, segnes ad cetera: eo castellis ac præsidiis militarium omissis, eunt ad municipia vacua defensoribus, spoliis vberrima.

191. *Ad certos Vicio Rufino.*] Scribe, *Vinicio.*

192. *Per famam incenderetur.* Scribe, *intenderetur*, quod Tacito & huic sæculo perpetuum, pro augeretur. Nam quod incendi annona dicitur, nihil ad vulgatam.

ibid. *Quæ haut perinde exitium Antistio.*] Pugnat sequens narratio, suadetque rescribendum, *qua.* non enim lex quærit gloriam principi, sed Antistius eo consilio legem reuocabat, non exitio Capitonis, sed vt damnatus à Senatu beneficio Principis faceret locum. Scelestum hominis consilium subuersum Thraseæ sententia & Senatus adsensu.

193. *Atque vtrique pro cognitis moribus.* Nihil certius est scriptura Farnesiani codicis, si eam distinctione iuues, *Atque vtrisque pro cognitis moribus fuere; validior Tigellinus, &c.* Dixerat caussas quibus euecti ad præfecturam Fenius & Tigellinus, subdit vtrumque fuisse pro moribus cognitis, id est, ita apud principem valuisse, vt ratio vitæ prioris & morum pristinorum ferebat. Nam adscitus per flagitia Tigellinus, per easdem vim retinuit apud Neronem, Fenius fauore vulgi & commendatione innocentiæ lectus, gratiam populi retinuit, non principis.

198. [illegible] Caij nattes. [illegible] Octauiæ [illegible] Neroni no-men Germanici, qui Neronis [illegible], Octauiæ pa[illegible] [illegible] item Agrippinæ, quę Neroni, mater, Octauiæ patruelis, & propter Claudij [illegible] moniu [illegible] loco.

Lib. xvi. 227. *Dum rem famil[illegible]rem eius acriter requiret.*] Quomodo id? & nonne damnati publicata bona? scilicet verum esse quod scribit Eusebius in Chronic. [illegible] a ea patri a Nerone *Lucius Annæus Mella Senecæ frater & Gallionis bona Lucani [illegible] à Nerone prom[illegible]tur.*

Lib. i. hist. 231. *Perdomita Britannia, & statim amissa.*] Ita constituit hunc locum doctissimus Lipsius, bene vtique; nisi quod verbū *omissa* minus placet acerrimi iudicij viro Sauillo, qui verissime adferri non amissam Britanniam sub Domitiano immo, ne sub Hadriano quidem. Verius ergo quod ei visum, *missa*: quia perdomita quidem ab Agricola omnis Britannia, sed incuria sequentis sæculi non omnis retenta, quia pars eius minus fructuosa. Appianus, [illegible] [illegible]. Quod visum est hic monere, vt & quædam alia ab eodem Sauillo, quia eius notæ, vt iam sæpius questus sum, Anglice tantum editæ.

251. *Cum aquila quintæ legionis.*] Valenti xl. millia hominum data, lectis roboribus legionum & auxiliorum ex vniuerso inferioris Germaniæ exercitu: nulla integra legione ei data, vt Germanis hostibus qui ad Rhenum quatuor legionum nomen fraudem faceret. Aquila tamen vnius legionis data, signum præcipuum totius expeditionis Cæcinæ xxx. millia hominum data, ex lectis duarum legionum, & auxiliorum inferioris exercitus, addita vna legione integra, vna & vicesima Rapaci, eodem consilio, vt duarum legionum nomen prætexeretur vicinis barbaris. Inde factum, vt mox in Italia septem legiones Germanicæ numerentur, prima, quinta, quintadecima, & sextadecima, ex inferiori exercitu; quarta, vna & vicesima, & duo & vicesima, & duo & vicesima, è superiori. Rursus eodem tempore sex legiones in Germania, hoc est, eædem illæ, vna & vicesima excepta: quia ex aliis partem eduxerant in Italiam Vitelliani, partem reliquerant. Quod docte & curate obseruauit idem Sauillus, vt pleraque alia in his historiarū libris, quæ illustrandæ Taciti historiæ, qua ostendendo in quibus Tacitus ipse incuriosius aut minus explicarit rerum gestarum ordinem, aut contraria sibi ipsi & repugnantia scripserit. Quæ omnia summa industria, diligentia, iudicio ab eo celata, aut ipse non inuidet [illegible] cismarinis Latina lingua dare aut erunt qui audeant. Mihi hic ea tantum decerpere consilium, quæ ad Taciti scribturam constituendam. Vti hic, vulgatam lectionem turbant viri docti, quia corrupte in Vaticano, *cum aquilex quintæ legionis*: è quo Lipsius, *cum aquila v. quintæ*: cui caue credas: non quin de vtraque legione id credi possit ex cetera historiæ serie, sed *decimamquintam, decimamquartam*, aliaque ad [illegible] modum numquam Tacitus, ac vix vnquam vllus alius veterum; omnes confertum minorem numerum præponunt, *quartamdecimam, quintamdecimam, quintamdecimam*.

254. *In ala Gallica.*] Vaticanus [illegible] *in alp Taurina*: è quo Lipsius. *cum ala Taurina*. Felicius Sauillus, *cum ala Petrina*. Nam & ala Taurina hic esse non potuit, [illegible] Valente Cottiis Alpibus transiit, & Petrinam alā [illegible] partibus Vitellij [illegible] Sagitta præfectus alæ Petrinæ, infra libro IIII.

Lib. ii. hist. 268. *Quis [illegible] ne & ac [illegible].*] Corruptum est: [illegible] [illegible] *[illegible] Cæcinam clamitabant*. Sane in pro[illegible] vocatum Spurinnam à milite diserte scribit Plutarchus. Paullo post, [illegible] *omnia [illegible]*. quomodo loci ta omnis antiquitas. & Græci [illegible], [illegible].

[illegible]o. *[illegible]*.] Multa suadent vt da[illegible] [illegible], [illegible]. Primum, quod perpetuo [illegible]

more debuerant legionis latus claudere auxilia, vti in sinistro vides, quatuor auxiliorum cohortes: deinde, quod vix repereris vexillarios in cohortibus censos, semper auxilia: nam vnum, duo, tria millia vexillariorum referunt scriptores, numquā vnam, duas, tres cohortes vexillariorum: Et ita supra mille vexillarios Spurinnæ attribuit; sequenti libro, tredecim millia vexillariorum, Muciano. Postremò, vexillarium dicunt semper, non vexillarem, & vexillariis, non vexillaribus; quæ omnia mihi certa adstruendæ nouæ lectioni, *Auxiliaribus*.

283. *Apud victores.*] non est quod transposita censeas. nec enim inuidia bello è numero cæsorum in acie, quam vltra non sæuitum à Vitellianis; sed è numero cæsorū post pacem partam sociorum, quia duæ cohortes auxiliarium Gallorum cæsæ.

291. *Præposuerat Prætorianis P. Sabinum.*] Non esse hunc Sabinum qui præfectus vrbi, & Vespasiani frater, recte monuit Sauillus. Nam hic vinctus detecta proditione Cæcinæ, libro sequenti. At Flauius Sabinus liber in vrbe, & in suo magistratu, vsque ad ciuilem tumultum, quo crematum Capitolium. Itaque manebit per hūc Sabinum vera Onufrij nota, de prænomine Flauiæ gentis. Et hic igitur legendum, *P. Sabinum à præfectura cohortis, Iulium Priscum, dum centurio esset.* hoc enim vult, prætorio præpositos duos à Vitellio; Sabinum hunc, qui antea præfectus cohortis fuerat; Priscum, qui tum centurio. Et cohortis, scilicet auxiliaris: nam iis præfecti, vt legionariis Tribuni. Tacitus sæpe, & vniuersa historia prisca.

293. *Mare quoque Etesiæ flabant.*] Ego vero ausim rescribere, *Mare quoque Etesiarum flatu in orientem nauigantibus secundum.* Nam quæ in vulgatis & scriptis libris adduntur, à margine irrepserunt, ad quam studiosus adnotarat ex Lucretio:

——— *Etesia flabra Aquilonum.*

ibid. *Mox vexillarij quartadecimæ.*] Falsus numerus. Nam quartadecima è victis legionibus remissa in Britanniam à Vitellio. Vidit Sauillus, & vertit, *quintadecimæ.* Lipsius in libris esse testatur, *Vexilla* XIIII. *&* XIII. è quis legerim, *Vexilla quartæ & sextedecimæ.* Quæras rursus quare quintam & quintamdecimam omiserit, quę mox in acie. Nec habeo quod dicam, nisi aut hic etiam inter notas numerorum eæ reponendæ; aut eæ relictæ in Italia fuerant, non ductæ in vrbem vsque, dein in itinere iunctæ Cæcinæ.

LIB. III. HIST. 295. *Ceterum vt transmitteretur.*] Transpositionem magnam hic fuisse primus obseruauit Lipsius, cui homini sane plurimum debet Tacitus; solertissimo ingenio, diligentia, iudicio, ab eo correctus, illustratus. Quod necesse est agnoscant & fateantur etiam inuiti, qui tanti viri singulari eruditioni inuide & maligne detrahunt. Addidit Sauillus obseruationem notatu sane dignam, paginas transpositas fuisse, quia par versuum numerus ab his verbis, *Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur,* ad illa, *Ac ne inermes Prouinciæ:* qui ab istis ad illa, *Et partes præsumsere.* Quorum doctissimis obseruationibus pauca sunt quæ addātur. Nam in libris omnibus habes; *Ceterum vt transmitteretur in Italiam impunem eo vsui foret, scriptum Aponio Satium reuirescere crederetur,* quæ postrema duo verba dissimulant. Mihi certum est ita scribenda: *Ceterum vt transmitteretur in Italiam impune, meo vsui fore scriptum Aponio Saturnino vt cum Mœsico exercitu celeraret, &* quæ sequuntur, vsque ad illa, *Decorum pro caussa ratus, si placere Galbæ principatus & partes reuirescere crederetur. Quæsitū inde.* Et in fine eius paginæ, *Vitellium vt inimici præsumsere.* Primum in consilio Petouione, duces partium intelligo, non tres Illyrici Consulares, Pompeium, Dalmatiæ; Flauianum, Pannoniæ; Aponium Mœsiæ; sed Flauianum solum cum Antonio Primo ac Vedio legatis legionum, & Cornelio Fusio procuratore. Vbi Antonij sententia inualuit, bellum vltro inferendum Italiæ censentis, vt id sine noxa fieret aduersus tot Germanicas veteranas legiones, scriptum est Aponio vt is quoque in Italiam cūm

Mœsicis legionibus properaret; quod ab eo factum statim docet Tacitus. Id, quia Aponius legatus Cõsularis, & ad parem scribebatur, consilij & precum forma scriptum, *Magno vsui fore*, vt cum suis propesaret, nam sane ita legerim. Coniunctio luxatarum paginarũ in hac voce, *Saturnino*; cuius prior pars in illo *Satium*, quod libri omnes agnoscunt, altera in verbo, *vt innocuum exercitum*, pro, *ino vt cum exercitu*. Ceterorum ratio certior & liquidior, quam vt verbis indigeat.

303. *Multa cum strage incesserat contatio.*] Rectum est post multam stragem in alacriores editam iam ceteri contatius oppugnabant, quum monstrata ad excidium Cremona nouis viribus, nouo impetu ferri cœpere.

LIB. IIII. HIST. 325. *Regione Italiæ septima.*] *Septima*, non est à libris neque Terracina in septima regione Italiæ, & insuetum Tacito regionem adicere, nec necessarium noto municipio Terracinæ. Quin & libri variant, & aliud quærendum.

327. *Quum discordia inter partes.*] Scribo, *patres.* Nam de Senatorum dissensionibus sentit.

336. *E quinta & quartadecima legionibus.*] immò, *Et quintadecima.*

343. *Hostis populi Romani.*] Scio quæ monita doctissimo Lipsio. sed verius est; *Ipse è maioribus suis hostes quam socios populi Romani iactabat.* clarus maiorib. Classicus. Sed ex iis ille eos potius iactabat, qui bellum intulissent Romanis, quam eos qui societate & honoribus ab iis aucti.

345. *Occisis Magontiaci Tribunis.*] Distinctio mutanda. *Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci Tribunis, caeso castrorum præfecto, qui detractauerant. Classicus corruptissimum quemque*, &c. Nam ita est. A Nouesio partitis curis, Tutor in superiorem Germaniam missus, Agrippinenses in itinere, dein legiones Romanas Magontiaci adegit in verba Galliarum. Classicus inferiorem Rheni ripam secutus ad Vetera direxit. Nouesium supra Vetera, infra Agrippinensem coloniam.

346. *Legio* XIII.] immò, *sextadecima.* Sed ita non semel peccatum in Taciti libris, nota ternarij pro senario.

348. *Nequaquam egregij duces.*] Quid certius quam legendum, *Ne, quanquam egregij duces (iam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent?*

Ibid. *Legiones victrices* VI. & XVIII.] Bene Sauillus, *sextam & octauam.* & mox, *sexta & decima ex Hispania accitæ.*

353. *Statos æstiuis flatibus dies.*] recte: nam stati dies æstiuis flatibus iidem, quibus certa nauigatio, à Maio ad Septembrem: de qua Vegetius, Apuleius, alij. At quod visum doctissimo Lipsio, *Etesiarum flatibus*, & tempestati anni, & regionum rationi prorsus contrarium, quum Etesiæ nauigãtibus ex Italia in Æhyptum propitij sint, ex Ægypto in Italiam contrarij. Tacitus supra, Cæsar, alij. Quod bene monuit idem eruditissimus & exactiss. Sauillus.

355. *Qua cogitatione.*] Adiuua distinctione; *qua cogitatione, Bellum aduersus patrem cogitauerit, an opes viresque aduersus fratrem, in incerto fuit.* Nihil clarius.

LIB. V. HIST. 359. *Et primis munimentis vrbs deusgis.*] Variant libri: sed omnes tamen constanter, *gia*, non, *gis*, referunt. Itaque lego; *primis munimentis vrbs, dein regia, templum intimis clausum.* Nam trinus ambitus murorum, & regia proprios muros habuit. Præter alios Tacitus ipse paullo post; *Alia intus mœnia regiæ circumiecta.*

361. *Aduentu secunda, &* XVI. *&* XIIII. *legionum.*] At sextadecima iamdudum cum Ceriali; nam ex iis erat quæ in verba Galliarum adactæ, dein pœnitentia reuersæ ad prius sacramentum. Lege, *sexta*, quæ ex Hispania missa, vt dictum est è libro præcedenti. & aperte in cohortatione ante pugnam.

AD AGRICOLAM. 381. *Dum in Templo, Liguriæ pars est.*] Sauillus ingeniosissi-

me & leuissima mutatione, *Intemelio.*

392. *Falsum è Germania triumphum.*] Ridiculi Principes Romanorum, qui falsis victoriis gloriam quærebant apud vulgum: nam plebs sola fallitur his præstigiis: ideoque quum plebs plurimum posset suffragiis, iudiciis, in libera repub. legibus cautum nequis eiusmodi mendaciis clarescceret. Nam & statuta pœna siquis militum falso strenuum quid factum à se retulisset ad tribunum aut ducem. Polybius: ἐάν τινες ψευδῆ περὶ αὐτῶν ἀνδραγαθίαν ἐπαγγείλωσι τοῖς χιλιάρχοις ἕνεκα τοῦ τιμὰς λαβεῖν. Crimini huic proprium nomen, *de falsis pugnis* Plautus Truculento;

393. *Quo proconsulatum Asiæ & Africæ*] Rectum est. Dixi ad librum tertium.

394. *Sed in nullum rei post vsum.*] Malim, *nullum Reip. vsum.*

395. *Et si natura suppeditet militum.*] In verbis hereo: de sententia non ambigo: nam hoc ait, admiratione & laudibus prosequendam memoriam defuncti, &, quatenus fieri possit, similitudine morum ac vitæ. Indicant quæ sequuntur; *quam tenere & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis.* Addidit, *si natura suppeditet*, quasi supergressa humanam virtutem virtus Agricolæ: si de imitatione dearum Aristænetus: ἐκείνας ἡμῖν ὡς ἐφικτὸν ἀπεικονίζεις. Hæc igitur sententia, quam effeceris è verbis, si vel legas, *similis vita decoremus*, vel potius; *imitatus decoremus.*

——— *mille memorari potest.*

Qui & conuicti & condemnati falsis de pugnis fient. quo crimine postulatus à M. Catone Censorio Qu. Thermus oratione, quæ inscribta, *In Q. Minutium Thermum de falsis pugnis.* Ita enim est recte apud Gellium & Nonium; nec audiendi qui legũt, *pœnis*, eo quod in fragmento sæuitiæ ac pœnarum mentio. Notus mos accusatorum apud Romanos, vt quamuis certi criminis postulatum tamen vrgerent ceteris pristinæ vitæ probris; quæ, vt recte Tacitus notat lib. III. Annal. neque conuicta noxæ reo, si recentia purgaret, neque defensa absolutioni erant, si teneretur maioribus flagitiis.

AD DIAL. DE ELOQ. 403. *Non multo plures quàm trecentos annos.*] Omnino legendum, *quàm* CCCC. *annos.* Anno imperij Vespasiani sexto habitus hic sermo: hoc est, anno A.V.C. DCCCXXVIII. is incidit in annum IIII. olympiadis CCXIII. At mortuus Demosthenes primo olympiadis CXIIII. numerus rotundus à morte Demosthenis, quadringenti anni; ab æuo quo floruit, non multo plures, vt ait.

FINIS.

